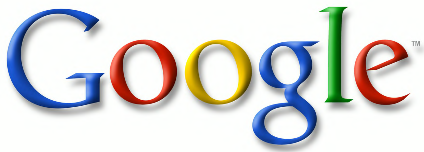
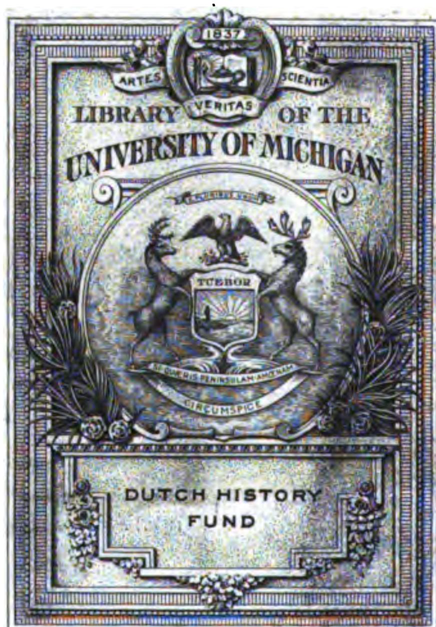

1837
ARTES
SCIENTIA
VERITAS
LIBRARY OF THE
UNIVERSITY OF MICHIGAN
TUEBOR
SI QUAERIS PENINSULAM AMOENAM
CIRCUMSPICE
DUTCH HISTORY
FUND

MENGELWERK,

VOOR

1819.

VADERLANDSCHE

LETTEROEFENINGEN,

OF

TIJDSCHRIFT

VAN

KUNSTEN EN WETENSCHAPPEN,

WAARIN DE

BOEKEN EN SCHRIFTEN,

DIE DAGELIJKS IN ONS VADERLAND EN ELDERS UITKOMEN, OORDEELKUNDIG TEVENS EN VRIJMOEDIG VERHANDELD WORDEN.

BENEVENS

MENGELWERK,

tot Fraaije Letteren, Kunsten en Wetenschappen, betrekkelijk.

TWEEDE STUK.

VOOR

1819.

MENGELWERK.

Te AMSTERDAM, bij
G. S. LEENEMAN VAN DER KROE
en
J. W. IJNTEMA.
1819.

INHOUD

VAN HET

MENGELWERK.

 noe-

Heeft

So-

INHOUD.

MENGELWERK.

VERDEDIGING DER GENEESKUNST, ALS LEERE DER NATUUR (*).

Door

C. PRUYS VAN DER HOEVEN,

Med. Doctor te Rotterdam.

Indien er eenige kunst of wetenſchap beſta, aan welke, in onderſcheidene tijden, een verſchillend lot onder de menſchen is te beurt gevallen, het is voorzeker de Geneeskunst. Nu eens als heilige Godſpraak geëerbiedigd, dan weder als onwaardig guichelſpel veracht, zoo menigmalen verguisd door het ſpottend vernuft van Dichters en Redenaars, beurtelings als ſlavenhandwerk gehoond en als Goddelijke kunst verheven, was zij in geloof en gezag ſteeds afhankelijk van de veranderlijke denkwijze der menigte. En vraagt het u zelven, M. H.! hebt ook gij niet meermalen in dit geloof gewankeld? Scheen zij zich al eens uwe gunst verworven te hebben, wanneer zij u eenen geliefden teruggaf, dien gij reeds hopeloos verloren achttet, weldra deed het onverwacht verlies van anderen, u nog meer dierbaar, u ſchier alle geloof in haar verzaken. En, zoo dikwijls gij, door ziekte aangetast, bij die kunst hulpe zocht, en zij u die hulpe mogt ſchenken, zoo dikwijls drukte ook uwe verzekering aan den kunſtenaar, dat hij u getroffen had, met uwe blijdſchap, het denkbeeld uit, dat gij u van zijne kunst vormdet. Zoo treft ſoms de pijl, door de hand des boogſchutters geworpen, den vogel, in ſnelle vaart de lucht doorklievende. Ik gevoel het, die twijfeling, dat ongeloof is niet geheel zonder grond; ik gevoel het te levendiger, naar gelange ik mij meer

(*) Voorgedragen in de Maatſchappij: VERSCHEIDENHEID EN OVEREENSTEMMING, den 30 Januarij 1818.

meer in den toestand diergenen onder u verplaatse, wien het eigen onderzoek eener kunst, geheel vreemd van hunne dagelijksche bezigheden, ontzegd is: maar dit gevoel deed tevens den wensch in mij geboren worden, om onder u als verdediger mijner miskende kunst op te treden. Het was mij, alsof zij, het voorwerp mijner studiën, ook nog deze inspanning, ook nog deze poging van mij vorderde; en ik was vermetel genoeg, mij aan eene verdediging te wagen, die andere bekwaamheden, dan jeugdige roekeloosheid, bij jeugdige onervarenheid en onkunde en zwakheden, vereischt. Doch uwe beschaafdheid doet mij meer van uwe toegevendheid hopen, dan vreezen voor uw toetsend oordeel.

Ik wage het dan, de zaak der zoo dikwijls aangerande, beschuldigde, veroordeelde Geneeskunst te bepleiten. Maar, bij die afwisselende pracht van tooi en sieraden, bij die rijke veranderlijkheid van gedaante, waar vind ik haar, die ik wil verdedigen? Zal ik haar zoeken in het heilig outerkleed, in de tempelen, bij de altaren der ouden; of vind ik haar pralende met den schitterenden wapendos der Scholastieken? Schuilt zij in de werkplaatsen der vroegere en latere PARACELSEN, of woont zij in de scholen der oudere en nieuwere wijsbegeerte? — Zij behoeft hem niet, dien geleenden luister; zij praalt het heerlijkst in eigen schoon. Zij behoeft ze niet, die vreemde woonplaatsen; de Natuur is haar vaderland; dáár ontstond zij, dáár werd zij opgevoed, dáár ontwikkelde zij zich, dáár woont, dáár leeft zij, en ook dáár alleen kon zij worden, wat zij worden moest, — een zegen der menschheid. En deze Geneeskunst is het, het is de leer der Natuur, tot wier verdediging ik thans ben opgetreden. Als zoodanig draagt zij hare eigene kenmerken, van welke er drie de hoofdpunten mijner tegenwoordige verdediging zullen uitmaken. De Geneeskunst dan, als Natuurleer beschouwd, is vooreerst *waar*, ten tweede, zij is *bestendig*, en ten derde, zij is *eenvoudig en bevattelijk*.

I. Reeds bij den aanvang van dit pleitgeding gevoele ik

mij

mij door eene onwillekeurige huivering aangegrepen. Ik zie mij van alle kanten aangevallen; ik zie die aanvallen gedurig met meerder kracht herhaald; ik zie mijne regters tegen mijne zaak vooringenomen; overal verbijstert mij de magt mijner tegenpartij. Hoe! zij zou waar, zij zou zeker zijn, die bedriegelijke kunst, welke wij aan het ziekbed onzer ouders en kinderen, onzer echtgenooten en vrienden zoo vruchteloos om redding smeekten; die ons deze, zelfs in den krachtvollen bloei des levens, niet kon wedergeven? Zij durft zich beroemen, de duistere schuilhoeken der Natuur te kunnen doorgronden, waar geen sterfelijk oog ooit doordrong? Hoorden wij ze niet gedurig twisten, de meesters dier Goddelijke kunst; en zal ons dat twisten eene getuigenis harer zekerheid wezen? Neen! zij moge ons van hare wonderen verhalen, deze waren niet haar werk, maar dat der goede Natuur. Zij mag zich hoogst gelukkig achten, indien het toeval soms hare pogingen bekroonde. Wat rept zij van zekerheid of waarheid! Zij is niets meer, dan een onzeker rondtasten in de duisternissen des nachts; niets meer, dan eene bedriegelijke raadselkunst. Dit, dunkt mij, hoor ik mij van alle kanten te gemoet voeren; en ik zal het wagen, die aanvallers te bestrijden? Waarlijk, M. H.! de moed ware mij ontzonken, indien niet de bewustheid mijner goede zaak dien moed ondersteunde, indien niet de waarheid mijne tong ontboeide en mij kracht tot spreken gaf. En, zoo u allen die waarheid ter harte gaat, zoo gij belang stelt in eene kunst, waaraan gij gezondheid en leven, en, wat bij u nog meer zegt, waaraan gij de gezondheid en het leven uwer ouders of echtgenooten of kinderen toevertrouwt, (en hieraan te twijfelen, zou zijn uw verstand en hart miskennen en beleedigen) dan zult gij wel eenige oogenblikken hem willen hooren, die trachten zal u te verklaren, op welke gronden gij uw vertrouwen kunt vestigen.

Gij herinnert u nog wel, M. H.! hoe menigmalen uwe jeugdige verbeelding u het leven en de wereld met

de betooverendste kleuren maalde; hoe zij u, in die dichterlijke wereld, elken geliefkoosden droom uwer jeugd wist te verwezenlijken; hoe zij u een verschiet opende, dat alles omvatte, wat gij toen meest begeerlijk kendet; hoe zij u een geluk voorspelde, zoo geheel overeenstemmende met hetgeen gij toen dacht en gevoeldet. En gij herinnert u daarbij tevens, hoe geheel anders het leven en de wereld der wezenlijkheid zich aan u voordeden; hoe zeer deze van die dichterlijke schets verschilden, die gij u van beiden weleer ontworpen hadt. — Ook zulke Dichters bezat de Geneeskunst, die, in de zoete droomen hunner verbeelding, zich eene kunst verdichtten, welke met de ware Geneeskunst niet veel meer dan den naam gemeen had. En, gelijk wij allen, op onze wijze, ons een eigen leven en eene eigene wereld schiepen, naar mate wij dit of dat geliefkoosd plan vormden, naar mate onze denkwijze, onze toekomende stand, onze verwachtingen ons meer bijzonder bij deze of gene zaak bepaalden; zoo schiep ook elk dier Dichters zich eene eigene Geneeskunst, gevormd naar zijne wijze van zien en denken, en veeltijds met deze aan den geest der eeuw, waarin hij leefde, onderworpen. Wij zullen het niet wagen die Dichters te vonnisfen, want wie onzer kent zich vrij van dien misslag; of zijn ook wij hier niet allen schuldig? Hoe dikwijls gaven wij niet gehoor aan onze verbeelding, en lieten ons te gereeder tot eene dwaling verleiden, naar gelange zij meerdere aanlokselen voor onze ziel bezat! Maar, wij mogen het niet ontveinzen, te vergeefs zouden wij pogen, de kunst, die zij schetsten, te verdedigen; die kunst is van de ware Geneeskunst geheel onderscheiden, want deze ontstond noch woont in de verbeelding der menschen; maar de Natuur is haar geboortegrond en hare woonplaats.

Het zoude eene dwaze onderneming zijn, den oorsprong der Geneeskunst te willen opsporen. Zoo lang er menschen bestaan hebben, in welke de begeerte van zelfbehoud leefde, die gevoelig waren voor smart en ge-

genot, zoo lang die menfchen aan ziekten onderhevig zijn geweest, zoo lang hebben zij naar middelen gezocht, om ziekte en fmart te verdrijven. De waarneming en herinnering van hetgeen de ziekten van anderen verzacht of genezen had, leidde hen op tot het gebruik derzelfde middelen tot eigene herftelling; en ziet daar de eerfte Geneeskunst van een kinderlijk menschdom, ziet daar den oorfprong der kunst uit de ondervinding en waarneming der natuur. Die waarnemingen en ondervinding, eerst bij overlevering van den vader op den zoon voortgeplant, naderhand in de tempelen der Ouden opgeteekend, waren de bouwftoffen, waaruit de onfterfelijke HIPPOCRATES, dien wij met regt als den Vader der Geneeskunst vereeren, zijne leer vormde; eene *leer*, door de grootfte artfen van alle tijden bewonderd, als het voortreffelijkst gedenkftuk van de diepe natuurftudie der Ouden. Gelijk HOMERUS als Dichter der Natuur leven zal, zoo lang het echt gevoel voor fchoonheid niet geheel uit de harten der menfchen verbannen is, zoo zal ook HIPPOCRATES als *Arts der Natuur.* onvergetelijk zijn, zoo lang de beoefenaars zijner kunst natuur en waarheid, wier priester hij was, hulde doen.

Maar, zult gij vragen, op wat voorregt berust dan toch de meerdere voortreffelijkheid der leer, die gij boven alle verheft? Die vraag is billijk, en te harer beantwoording zullen wij u thans derzelver eigen' aard wat nader pogen te ontvouwen.

De Natuur, zoo verre wij haar kennen, ftelt ons eenen ftaat voor oogen, bloeijende onder een wijs beftuur, door de volmaaktfte wetgeving verzekerd, onwrikbaar bevestigd en overvloediglijk gezegend in de eendragt en den goeden geest harer burgers, in het algemeen welzijn eigen heil zoekende. Gehoorzaam aan die *wetgeving*, zien wij de fchaduwen des nachts door het *licht* van den dageraad verdreven; zien wij lente en zomer en herfst en winter elkander afwisfelen; zien wij de talrijke geflachten van planten en dieren ontftaan,

groeijen, zich ontwikkelen, afnemen, sterven, volgens eeuwige, onveranderlijke wetten; zien wij, eindelijk, ook die tooneelen des levens elkander in doelmatige orde vervangen, die wij kindsch̄heid, jongelingschap, mannelijken leeftijd en ouderdom heeten. En wie uwer is er, zoo geheel vreemd in de kennis des levens, dat hem het onderscheid van elken leeftijd, zoo blijkbaar door de gewigtigste veranderingen, twijfelachtig kan toeschijnen? Of heeft niet elk tijdperk van dat leven zijne gedaante en uitdrukking, zijne spraak, zijne gewaarwordingen, zijne begrippen, zijne zeden? Verschilt niet het teedere en behoeftige en zinnelijke kind van den sterkeren, vermetelen, hartstogtelijken jongeling, deze van den krachtvollen, rustigen man, en deze eindelijk van den zwakken, vreesachtigen, koeleren grijsaard, in wiens bevenden gang en bewegingen wij te vergeefs den jongeling of man trachten weder te vinden? Zoo volgen lente en zomer en herfst en winter elkander op in het leven, en zoo voert elk leefgetijde zijne afwisseling en verandering met zich.

Maar niet alleen in het leven van gezondheid, ook in het leven van ziekte handhaaft de Natuur hare regten. — Hoe! ook dáár, waar elke beweging, elke verandering, elk verschijnsel verwarring en oproer verkondigt? — Ook dáár, M. H.! Of zult gij de wetten der Natuur loochenen, als stormen en onweders woeden en alles dooreenmengen, al mogen die ook soms verwoesting en verderf met zich voeren? — De wijsgeer erkent in die stormen en onweders de Natuur als wetgeefster; de arts eerbiedigt haar als zoodanig in ziekten. En waarbij zullen wij die stormen en onweders des ligchamelijken levens beter vergelijken, dan bij eenen strijd, met meerdere of mindere hevigheid aangevangen, en steeds met hagchelijke kans gestreden? — De ziekte moge met vijandelijke woede, dood en ondergang dreigende, op het ligchaam aanvallen, dáár binnen waakt de Natuur, en verzamelt al hare krachten ter zelfverdediging. Ziet gij die hevige bewegingen, die onrust, dat op-

roer?

voer? Het is de ſtrijd der Natuur voor zelfbehoud. Telkens herhaalt de vijand met meerdere hevigheid den aanval, en telkens verdedigt zich de Natuur met nieuwe inſpanning. De ſtrijd verheft zich; aanvaller en verdediger mengen zich ondereen; naauwelijks kan men zé onderſcheiden. Het uur der beſlisſing is gekomen, en de kans zal min twijfelachtig zijn, waar de ſtrijd onder goede voorteekenen werd begonnen en voortgezet, of waar geene vroegere of onberadene inſpanningen de magt van verdediging hadden uitgeput. Twijfelachtiger is die kans, waar een ſterke vijand eenen zwakken verdediger aantreft, waar inwendige onrust de krachten ondermijnde, of waar die krachten, ongelijk verdeeld, op ſommige punten aan de vereende magt des vijands ſlechts flaauwen weêrſtand bieden kunnen. Dáár zegepraalt de Natuur; hare rust en veiligheid zijn verzekerd; — hier overwint de ziekte, en de Natuur bezwijkt in den noodlottigen tweeſtrijd.

Dezelfde tijdperken, die wij in den volmaaktſten toeſtand des levens opmerkten, vinden wij in het onvolkomene leven weder; want ook de ziekten hebben hare kindschheid, volwasſen' leeftijd en ouderdom. Deze ſnelt in weinige dagen hare loopbaan ten einde; gene kruipt maanden en jaren voort, eer zij hare volkomene ontwikkeling bereikt heeft. Die tijdperken zijn alle in eigen' aard en uitdrukking gekenſchetst, en de ziekte, die in hare kindschheid noch gevaarlijk, noch beſmettelijk was, woedt, volwasſen geworden zijnde, met onwederſtaanbare magt, en bereidt een doodelijk gif, dat, gelijk eene verſlindende vlam, zich al verder en verder verſpreidt en wijd en zijd rondwaart, alles vernielende en verdelgende en ſloopende.

Maar, bij die oneindige verſcheidenheid van tallooze ziekten, waar is het menſchelijk geheugen, dat ze bevatten, waar de menſchelijke ſcherpzinnigheid, die ze onderſcheiden en kennen zal? Ook hier, M. H.! verlaat ons de leer der Natuur niet, — der Natuur, die elke ziekte aan vaste wetten bond, die, gelijk zij de

menschen in wezenstrekken, houding en spraak verschillend doet zijn, ook aan elke ziekte haar eigen gelaat, hare eigene uitdrukking, hare eigene spraak geschonken heeft; teekenen, die den geoefenden en schranderen kenner te minder ontsnappen zullen, naar gelange hij, met den geest van waarneming geboren, onvermoeide oplettendheid aan hoogere geestkracht naauwer verbindt, naar gelange hij beter hare taal en de kunst van haar te ondervragen verstaat, en, vrijer van vooroordeel en stelselzucht, haar, en haar alleen, eerbiedigt, hare zuivere kennis alleen ten doel heeft. En het zijn juist deze deugden en bekwaamheden, aan welke de grootste geniën onzer kunst hunnen blijvenden roem verschuldigd zijn. Wij roemen den kunstenaar, die de Natuur in zijnen geest omvatten, en haar, naar waarheid, in gloeijende verwen voor ons gezigt kon doen spreken; en zullen wij dan den arts niet bewonderen, die het gemengd tafereel der ziekten, niet voor ons gezigt, maar voor onzen geest, zoo treffend wist te malen, dat wij ons verbeelden bij den zieken te zitten, hem voor ons te zien, zijne klagten te hooren, in zijn lijden te deelen? — HIPPOCRATES, SYDENHAM, BOERHAAVE, vereeuwigde schilders der natuur! verrukt staren wij op de tafereelen uwer kunst. Waar uwe hand het penseel voerde, dáár zien wij de Natuur zelve, dáár spreekt zij voor ons getroffen gezigt; wat zegge ik? neen! dáár eerst leeren wij haar zien, dáár eerst leeren wij haar bevatten, zoo als gij met uwen meesterblik haar gezien, zoo als gij met uw genie haar bevat hebt. Die gedenkstukken uwer kunst zijn tevens de gedenkstukken uwer grootheid: want zij zijn het afdruksel van uwen verhevenen geest; zij dragen de getuigenis eener diepe natuurstudie, waarin gij het waardigst voorbeeld zijt, allen komenden geslachten ter navolging voorgesteld.

Doch die verhevene natuurstudie leerde ons niet slechts de verscheidenheden der ziekten, zij leerde ons ook hare overeenkomst, en de wetten van dat verschil

en die overeenkomst, kennen en bepalen. Zij leerde ons, hoe elke luchtſtreek, gelijk zij hare bewoners, hare planten en dieren en menſchen heeft, ook hare ziekten voortbrengt; hoe in de vochtige, koude gewesten, waar het plantenleven kwijnt, ook de ziekten langzaam zijn en ſlepende, en in haar ganſche wezen dienzelfden toeſtand van kwijning verraden; hoe die ziekten meer verſchillen, naar gelange het verſchil van luchtſtreek en gewest grooter is; hoe, met de vermindering van dat verſchil, hare overeenkomst, in volkomene evenredigheid, toeneemt; hoe dit alles aan vaste bepalingen is onderworpen, zoodat wij in onze gematigde luchtſtreek, bij ſterke en aanhoudende zomerhitte, de ziekten der keerkringen, en in ſtrenge winters die van het noorden zien overgebragt, de ziekten even zeker als de trekvogels de jaargetijden zien volgen, haar met dezen zien komen en verdwijnen, en hare geaardheid naar elk jaargetij zien vormen en met elk jaargetij zien verwisſelen.

Meermalen hoorde ik het verſchil der geſtellen als een beſlisſend bewijs tegen die wetten aanvoeren. Hoe, dus ſprak men, hoe zoude men aan wetten in ziekten kunnen gelooven, daar elk bijzonder geſtel zijne bijzondere ziekten heeft, en elke dier ziekten eene nieuwe getuige tegen de algemeenheid dier wetten zijn moet? — Ik erken het, wat ik niet ontkennen kan, elk geſtel heeft zijne bijzondere wijze van ziek zijn, zijne bijzondere ziekten; ja, wat meer is, ik erken, dat dit verſchil der geſtellen niet alleen de uiterlijke gedaante, maar ook het innerlijke, den aard der ziekten, verandert. — Doch, hoe is het mogelijk, zult gij vragen, na zulk eene bekentenis, die wetten te handhaven? — Wat zoudt gij wel van iemand denken, M. H.! die, om de menſchen te onderſcheiden, zich bij hunne onderſcheidene kleederdragt alleen bepalen wilde? Zoudt gij u wel kunnen voorstellen, dat die menſchenkenner op deze wijze ſlagen en zich nimmer bedriegen zoude? Immers neen; want elke verandering van gewaad moest hem doen

dwalen, elke overeenkomst van kleederen moest hem in verwarring brengen. Zoudt gij hem niet raden, de kenmerken van onderscheid niet uit eene wisselvallige kleederdragt, maar uit de gedaante, uit het gelaat der menschen zelven te nemen, die hem, ook bij verwisseling van kleederen, niet bedriegen zullen? Gelijk dien man, zoo ging het velen, die, de ziekten naar wisselvallige en onzekere verschijnselen verdeelende, de gronden dier verdeeling buiten de Natuur, niet in haar gezocht hebben, die de kleederen der ziekten met de ziekten zelve verward, en aan die kleederen den naam en rang van ziekten hebben toegekend. Voorwaar, dit onderscheid ligt niet in het veranderlijke der verschijnselen; het ligt in den onveranderlijken aard der ziekte zelve, die haar eigen karakter, hare bepaalde gedaante en uitdrukking heeft. En, waar zullen wij dat verschil der ziekten anders zoeken, dan in die oorspronkelijk verschillende wijzigingen der gezondheid en des levens; waar anders, dan juist in dat verschil der gestellen, dat in de leer der temperamenten, uit zuivere waarneming geboren, eene natuurlijke en wijsgeerige rangschikking en verklaring gevonden heeft? De natuurlijke verdeeling der ziekten moet dus uit het verschil der gezondheid, uit dat der gestellen genomen worden. En het is juist de studie dier temperamenten en gestellen, dier verschillende karakters des physieken levens, die de grondslag aller echte kunstoefening zijn moet; het is juist de vertrouwelijke omgang met de Natuur, waaruit de wijsgeerige arts die kennis harer verschillende geaardheid en zeden put, welke hem van den geneeskundigen handwerksman onderscheiden. Wilt gij een voorbeeld? Vergelijkt de ziekten van den sterken, gespierden man met die der zwakke, teedere vrouw, wier inwendig zamenstel even verschillend is, als beider uitwendige vorm en gedaante. Bij den man meerdere krachtsoefening, bij mindere gevoeligheid; bij de vrouw teedere aandoenlijkheid, bij geringe innerlijke kracht. Bij genen een hevige en felle tegenstand; bij deze eene ge-

geduldige lijdzaamheid. Dáár zijn krachtige aderen met verdubbelden flag onophoudelijk werkzaam, om het fchadelijke te verdrijven; hier fpeelt een bewegelijk zenuwgeftel de hoofdrol, terwijl de vlam meer door gebrek aan voedfel uitgedoofd, dan door krachtvolle werkzaamheid fchijnt gebluscht te wezen. Dáár duurzaamheid en ftandvastigheid, die karaktertrekken van den zinnelijken en zedelijken man; hier dat beweegbaar gevoel en die natuurlijke veranderlijkheid, geboren uit vrouwelijke zenuwen, de fijne fnaren eener vrouwelijke ziel, bij de zachtfte aanraking trillende, en zoo ligt ontftemd door veranderingen of bewegingen, naauwelijks in ftaat, om bij den man de geringfte aandoening op te wekken. En zoo vinden wij in het verfchil der geftellen geene uitzondering, maar veeleer eene bekrachtiging dier wetten, die wij verdedigden.

De ware Geneeskunst is dus gegrond op de ware ervaring; en deze fteunt op de onbedriegelijke getuigenis der zinnen. — De onbedriegelijke getuigenis der zinnen? Hier verheft zich tegen mij de fpottende taal eener fceptifche wijsbegeerte, en voert mij te gemoet: o Dwaas! gij vertrouwt op uwe zinnen, de bedriegelijkfte aller getuigen! — Ja, ik vertrouw op die getuigen, want zonder deze is de verhevenfte wijsbegeerte dwaasheid; ik vertrouw op die getuigen, want de onfterfelijke BACO heeft het beweerd en zoo overtuigend bewezen, dat de ondervinding de grondflag is, waarop de piramide der wetenfchappen is opgetrokken; ik vertrouw op die getuigen, want ik vertrouw op de liefde Gods, die zijne kinderen geene bedriegelijke gidfen op hunne reize naar het land der waarheid zal gegeven hebben, die geen' lust heeft in hunne dwaling, maar hen poogt op te leiden tot ware wijsheid des levens; ik geloof er aan, omdat mijne rede zoo wel als mijn gevoel dit geloof billijken.

De Geneeskunst, in zoo verre zij leer der Natuur is, rust dan op dezelfde gronden als de zedekunde, de ftaatkunde, de krijgskunst; zij rust op de ware ondervinding aller tijden en volken. De Natuur is hare openbaring;

zing; de kennis harer wetten is hare wijsbegeerte. Echt kinderlijk geloof in die openbaring, kinderlijk ontzag en eerbied voor die wetten zijn de eigenschappen, die de Natuur van de waardige belijders harer leere vordert. Hij is geen belijder dier leer, hij is een heiligschenner, die zonder dit geloof en dezen eerbied het waagt in haar heiligdom in te gaan. Hij moge hare Godspraken hooren; in zijne ooren zijn zij wartaal. Voor hem verrigt zij te vergeefs hare wonderen; voor hem spreidt zij te vergeefs hare Goddelijke wijsheid ten toon. Hij miskent, hij veracht haar: want zijne ziel is te klein, om haar te bevatten; zij is te koud, om haar hoog te schatten of te beminnen. Alleen de waardige priester der Natuur eerbiedigt en bemint haar, zoo als zij waardig is geëerbiedigd en bemind te worden. Wilt gij hem kennen, dien priester, vestigt het oog op HIPPOCRATES, den wijzen van *Cos*, in wiens schriften overal een vast geloof doorstraalt in hare wijsheid, die de wijsheid der menschen zoo verre te boven gaat; die in alles een' heiligen eerbied en eene warme geestdrift voor die Natuur aan den dag legt, wier leer hij zoo voortreffelijk gepredikt heeft.

(*Het vervolg en slot hierna.*)

IETS, TEN BEWIJZE, DAT DE KOEPOK HET WARE MIDDEL IS, OM DE KINDERZIEKTE GEHEEL UIT TE ROEIJEN.

Door G. J. RIJNDERS,

Heel- en Vroedmeester, enz. te Hoorn.

Sinds eenige jaren ben ik in de gelegenheid geweest, ten aanzien der koepokken, verschillende observatiën te maken, waardoor ik, met iederen naauwkeurigen waarnemer, ten volle overtuigd ben van de kracht der koepokken, om het menschelijk ligchaam deszelfs vatbaarheid voor de kinderziekte, dien geesel des menschdoms, te benemen. Vele beroemde en getrouwe waarne-

nemers hebben dit voòrlang, en ook nog binnen kort, bewezen, gelijk iederen Genees- en Heelkundigen bekend is, waarom ik niet noodig vinde, hier verder van te spreken, te meer, dewijl het publiek daarvan alleen door *daadzaken* moet overtuigd worden, vooral op dit oogenblik, daar zoo velen in ons Koningrijk door de kinderpokken zijn aangetast, dat ook ouders hier ter stede aarzelen, hunne kinderen met koepokstof te doen inenten, wijl zij dezelve als schadelijk, ten minste niets afdoende tot het oogmerk, beschouwen. Treurig vooroordeel! Ik zal. dus slechts een en ander geval ten bewijze mededeelen, om zoo veel mogelijk ter wegneming dier vooroordeelen bij te dragen.

Den 23 Mei l. l., op welken tijd de kinderpokken binnen deze stad, vooral onder de mindere klasse, kwaadaardig en sterk regeerden, vaccineerde ik het kind van den Heer DE W.. Den 1 Junij leverden de drie entplaatsen op den linkerarm des kinds zeer goede koepokken op, en het kind was tevens een weinig ongesteld, hetwelk ik zoo gaarne, bij alle andere karakteristieke kenteekenen der koepokken, zie, wijl ik dezelve, buiten dat, als alleen voor *plaatselijk werkende* en niet voor *tegenbehoedende* voor de kinderziekte houde, en aarzelde dus geen oogenblik, deze als zoodanig te verklaren. Den 6den daaraanvolgende, ondertusschen, werd ik verzocht bij het kind te komen, wijl het de kinderziekte gekregen had. Daar komende, vond ik op den regterarm (den tegenovergestelden, waarop de inenting gedaan was) elf kinderpokken, die door eene ligte ongesteldheid den dag te voren waren voorafgegaan; het overige des ligchaams was onbesmet. Den 8sten waren dezelve reeds opgedroogd, hielden dus den loop der kinderpokken niet, en hiermede was de geheele ziekte geëindigd. Veilig kon ik vooronderstellen, dat het kind, vóór de inenting met koepokstof, door de kinderziekte was besmet, en dat deze laatste door de werking der eerste onderdrukt was. Gelukkig voor het kind, daar het teedere wichtje, slechts eenige weken oud

oud en niet sterk van gestel, misschien onder de kinderziekte zoude bezweken zijn; ten minste men had het, zoo de inenting niet gedaan ware, in gevaar gesteld van blindheid en verdere gevolgen, die de kinderpokken kunnen te weeg brengen, welke dikwijls van dien aard zijn, dat, bij al de liefde der ouderen, zij den dood der kinderen nog de voorkeur boven dezelve zouden gegeven hebben.

Een jongetje van omtrent drie jaren, een bestedeling van het Protestantsche Weeshuis binnen deze stad, wiens moeder aan de allerkwaadaardigste kinderpokken overleden was, entte ik, twee dagen na derzelver overlijden, met koepokstof in, offchoon hij een weinig ongesteld was, en ik vooronderstelde, dat hij reeds door de kinderziekte was aangedaan; dan ik meende het mijn pligt te zijn, dit kind niet aan de gevaarvolle kinderpokken, met derzelver dikwijls nadeelige gevolgen, en welligt aan eenen gewissen dood, te moeten overgeven, maar ook hier de uitwerking der gezegende koepokken te beproeven. Ook thans deden dezelve de beste uitwerking. Den 3den dag na de inenting was het geheel ligchaam bezet met goedaardige kinderpokken; ook de koepokken op den arm begonnen zich voor te doen, hielden voorts haren geregelden loop, terwijl de kinderpokken niet alleen goedaardig waren, maar niet eens haren gewonen loop hielden; want den 8sten en 9den dag vielen zij reeds, zonder tot verettering te zijn overgegaan, in de gedaante van roven af, zonder iets nadeeligs bij het kind te weeg gebragt te hebben.

Ziet daar op nieuws de voortreffelijke uitwerking der koepokken! — Wil men ondertusschen nog sterkere bewijzen, dat de koepokken waarlijk de vatbaarheid voor de kinderpokken wegnemen? Men oordeele uit het volgende:

In de Peperstraat binnen deze stad, onder anderen, waar van huis tot huis de kinderziekte woedde en verscheidenen ten grave sleepte, is slechts *een eenig huisgezin*, in het midden der straat woonachtig, alwaar twee

twee kinderen, door mij gevaccineerd, zich bevonden, daarvan verſchoond gebleven, en de ouders vonden dus ruime ſtof, zich te verheugen in het behoud hunner dierbare panden.

In het Protestantſche Weeshuis alhier zijn bijna 150 kinderen, de beſtedelingen er onder gerekend, die grootendeels te voren door wijlen den Heer SNOEK, Chirurgijn hier ter ſtede, waren ingeënt met koepokſtof, en vervolgens de inkomenden ſinds 1816 door mij. — Die kinderen, dit ſpreekt van zelf, gingen dagelijks de geheele ſtad door, kwamen bij hunne familiën, terwijl de kinderziekte, vooral onder de mindere klasſe, gelijk ik ſtraks zeide, ſterk en kwaadaardig heerschte; en nogtans heeft geen enkele de kinderziekte gehad. Één meisje ſlechts, vóór tien jaren ingeënt met koepokſtof, gevoelde zich ongeſteld, en er vertoonde zich hier en daar een uitſlag, dat de gedaante had van kinderpokken; drie dagen daarna, ondertusſchen, vielen die onware pokken zonder verettering af, en het meisje was herſteld.

In een armoedig huisgezin werd door leden van het alhier beſtaande Geneeskundig Gezelſchap, (den Heer KUYSCH, Med. Doct., en mij) in den loop van dit jaar, een meisje van zes jaren met koepokſtof ingeënt, welke eenen geregelden loop hielden, gepaard met alle verſchijnſelen, welke daarbij moeten plaats hebben, zullen zij de vatbaarheid voor de kinderpokſtof wegnemen. De kinderziekte ſleepte, drie maanden daarna, *twee* oudere kinderen van die menſchen in het graf; een derde had de pokken, en *dit kind* is er van bevrijd gebleven.

Voor het overige weet ik, na een naauwkeurig onderzoek, geenen enkelen door mij gevaccineerden en goedgekeurden, (offchoon dit een ruim aantal is, en ik vele derzelven in de allerſterkſte beſmettingen liet brengen) die de kinderziekte gekregen heeft. Dit ook heeft mij mijn bijzondere vriend, de Geneesheer KUYSCH, van de door zijn Ed. gevaccineerden verzekerd. Voorzeker een groot bewijs voor de deugdzaamheid der koepok-

pokken, daar het getal, door zijn Ed. daarmede ingeent, in den tijd van 13 jaren, ruim 700 bedraagt.

Die nu nog ſterkere bewijzen verlangt, en niettegenſtaande deze blijft volharden in het ſtellen van het onvermogen der koepokken, kan even zeer ontkennen, dat er daglicht beſtaat; en dit toch kan men van geen redelijk denkend wezen verwachten. Jammer ſlechts, dat velen de waarde der koepokken, onder het masker van Godsdienst, en alsof men de Voorzienigheid niet vooruit mag loopen, te kort doen! Dezulken moesten, als zij *ziek* zijn of *gebreken* hebben, geene Genees- of Heelkundigen te hunner herſtelling roepen, zoo zij zich zelven willen gelijk blijven. Dan, ik wensch, dat het medegedeelde bij zal dragen, om hen van hunne dwaling terug te doen komen, en dat het moge dienen, om alle ouders en voogden aan te ſporen, hunne kinderen en pupillen aan de gezegende koepokinenting te onderwerpen; dat meergegoeden hunne onderhoorigen daartoe aanſporen en daarop aandringen, omdat de gevolgen zoo heilrijk zijn, en onvermogenden in vele ſteden en plaatſen, ook in deze ſtad, kosteloos kunnen gevaccineerd worden. En welk weldenkend Genees- of Heelkundige zal niet gaarne de armen en behoeftigen in alle, vooral ook in dit geval, ten dienſte ſtaan? te meer, daar onze Koning, de Vader des Vaderlands, zoo gaarne die inenting bevorderd en uitgebreid zag, ten einde de kinderpokken, die pest des menschdoms, met wortel en tak uit te roeijen, waardoor voorzeker de menſchelijke gezondheid bevorderd, de ſchoonheid bewaard, het gezigt, dat edel zintuig, ongeſchonden beveiligd, en blindheid wordt afgeweerd.

DE ZENUWEN.

Er is een tijd geweest, toen elk, die geen Geneesheer was, onder dit woord niets anders verſtond, dan die

die grove en taaije draad- of vezelbundels, welke de pezen of trekkers der fpieren uitmaken, en waarop de graagfte tanden te vergeefs arbeiden. De geheele heerfchappij van dat woord bepaalde zich toen tot de keuken en de tafel, terwijl men er in de gehoorzalen der ontleedkundigen geheel iets anders door verftond, namelijk, die fijne en door het geheele weeffel des ligchaams heen gevlochten draden, welke men bevonden heeft, dat de aandoeningen der zintuigen naar het middelpunt onzer *Ikheid* overbrengen, en de bewegingen, welke daarvan een gevolg zijn, naar de oppervlakte des ligchaams. Maar, federt de befchaving meer en meer de overhand heeft genomen, is, met zoo veel ander fchoons en goeds, ook het woord *zenuw* uit de ontleedkamer in het dagelijksch leven overgebragt, en voert dáár nu zulk eene heerfchappij, dat er zeker weinig woorden zijn, welke op het tooneel der wereld eene gewigtiger rol fpelen.

Het is eerst doorgedrongen tot het ziekvertrek, en voert daar finds den fchepter zóó, dat er geene ziekte van eenige beduidenis is, waarbij het woord *zenuw* niet te pas komt. Ja! het is het ware tooverwoord, waardoor in ééns alles helder en klaar wordt, wat te voren in het duister lag verborgen. En even als, aan het ziekbed van zeer jonge kinderen, de woorden *fluipen* en *tanden* in ééns de ongeruste moeder het helderst licht geven omtrent den aard der kwaal, en den arts van alle verdere uitlegging, ja van alle verder onderzoek, ontheffen, heldert het woord *zenuwen* de vreemdfte, de tegenftrijdigfte verfchijnfelen, aan dat der volwasfenen, op; zoodat zelfs geen arts zijne fchouders meer behoeft op te halen. Zoodra is niet dat woord zijner lippen ontrold, of alles is gerust: „*De Dokter zegt immers: het zijn de zenuwen, en heeft een zenuwdrankje voorgefchreven; nu zullen de zenuwen wel ophouden.*"

Waren de zenuwen flechts dáár, in het ziekvertrek, gebleven! Maar, helaas! zij zijn het geheele huis door-

getrokken. Eerst vertoonden zij zich, flechts nu en dan, in de bezoekkamer, als de meid of knecht ongelukkig een geliefd kopje liet vallen, of als het kleedje niet goed zat, of als Mevrouw A. of Jufvrouw B. naar de kinderen vergaten te vragen, en bij duizend dergelijke gelegenheden. Van daar trokken zij naar de woonkamer, waar zij doorgaans het eerst verfchenen, als er wat veel geld verteerd was, en men den naauwzienden man, vóór den tijd, om meer moest vragen, of als men zin had in een fhawl, die wat hoog liep, of in kostbaarder meubels, enz. Ééns er in gekomen, bleven zij er in gevestigd, en er werd weldra geen adem gehaald, zonder dat de zenuwen er het hare in deden.

Of het van dien tijd dagteekent, dan wel van den tijd, toen de zenuwen het flaapvertrek naderden, dat zij, die tot dus verre de vrouwen alleen als haren eigendom befchouwden, ook de mannen onder het juk bragten, is onzeker. Zeker is het, dat, in deze dagen, wij, mannen, er niet minder onder zuchten, dan het vrouwelijk geflacht. En droppeltjes en tincturen zijn thans niet minder noodig in het kantoor of boekvertrek, dan op het werktafeltje der Dames. Alles moet er door verholpen worden: eene verkeerde fpeculatie en een niet uitgeflapen roes, eene mislukte ambtenjagt en een aanval van jicht of rheumatisme, eene ongunftige recenfie en eene geftoorde fpijsvertering; want al de verfchijnfelen, welke van deze en dergelijke oorzaken afhangen, worden thans alleen op rekening van de zenuwen gefteld. En daar het de beftemming van den man niet zoo zeer is, om binnen de muren van zijn huis, maar meer om in het openbaar te leven, zijn de zenuwen met hem ook de huisdeur uitgeftapt, en op de beurs, in de raadkamer, en, in één woord, op alle plaatfen verfchenen, waar de man werkzaam is, zelfs in het leger; en de tijd is welligt niet ver af, dat het eerfte kanonfchot, in een' veldflag, door de gansche linie ftuiptrekkingen en flaauwten veroorzaakt.

Dit

Dit alles ware nog niets; men kon nog altijd de hoop voeden, dat, even als er een tijd is voor alles, er ook een tijd zoude komen, dat die ontelbare draadjes, welke de met rede begaafde hansoppen in beweging brengen, wat ſteviger wierden. Maar ook die hoop is afgeſne en, ſedert de zenuwen ook op de *kinderkamer* verſchenen zijn, en een ſtout kind, dat door zijn ſchreijen en dwingen een gansch huisgezin op ſtelten zet, in plaats van een paar goede oorvegen, een drankje met valeriaan en wat droppeltjes krijgt. Wat is nu zekerder, dan dat de zenuwen bij het volgend geſlacht nog vrij wat meer den baas zullen ſpelen, tot eindelijk de zaken tot dat uiterſte komen, waarop zij bij de Sybariten waren, die van weedom kermden, als in het rozenbed, waarop zij lagen, een enkel blaadje eene ſcheeve plooi had.

Maar hoe komen wij toch aan die ongelukkige zenuwen? Onze Geneesheeren geven de ſchuld aan de thee en koffij; onze Leeraars en Zedemeesters aan de Romans. Beiden hebben gelijk; maar geen van beiden wijst hierdoor de oorzaken, welke tot zijn *resſort* behooren, alle aan. Het is te begrijpen, dat het dagelijksch gebruik van verſlappende en prikkelende dranken, zóó ſterk prikkelend, dat zij zelfs verdoovend werken, hetgeen vooral van de thee het geval is, niet dan zeer nadeelig voor het zenuwgeſtel wezen kan. Zij veroorzaken eene verweeking, en tevens eene ſpanning van die fijne draden, welke eindelijk zóó ſterk wordt, dat zij, bij den minſten prikkel, krampachtig zamengetrokken worden, en, bij elke heviger inſpanning, bezwijken. En dienden de zenuwen alleen tot gevoel en beweging, zoo als de beenen tot ſtaan en loopen, wij konden dan nog gedeeltelijk ſterk en gezond blijven. Maar ongelukkig hebben zij zulk een' ſterken invloed op het geheele geſtel, dat er naauwelijks een vaatje of eene klier geheel vrij is van dien invloed. Verliezen dan de zenuwen, door overſpanning, veerkracht en werking, zoo moet natuurlijk alles, wat tot den mensch behoort, er zeer door lijden.

Maar hiertoe (zegt welligt de zenuwachtige moeder van een aantal zenuwachtige Engeltjes) *hiertoe zijn de Geneesheeren geschapen. Wie de kunst uitoefent, is verpligt mijne ontſtelde zenuwen te regt te brengen, zoo wel als de klavierſtemmer de ſnaren mijner piano.* En doen zij het dan niet? Voorzien zij u niet trouw van zenuwdrankjes en zenuwdroppeltjes? Raden zij u niet, om oranjebladeren in plaats van thee te drinken, een glas madéra in plaats van koffij? *Maar het helpt niet.* Omdat er meer is dan koffij en thee, dat uwe zenuwen nadeelig aandoet. Wat zal het ſtemmen van uwe piano helpen, als gij haar in eene vochtige ſchuur laat ſtaan, uwe kinderen en dienstboden er op trommelen, zoo veel hun lust, en gij er niet eens naar omziet? Uw geheel leven, van het aantrekken der doopjurk af, tot het eerſte oogenblik, dat gij, op een bal, de oogen der Heeren tot u trokt, en van dat gewigtig oogenblik tot het zalig uur, waarin gij hetzelfde van uwe dochters moogt beleven, is ontſtemming der zenuwen, eene aaneenſchakeling van overſpanning en bezwijking.

Dat doen de Romans, zeggen de ernſtigen in den lande. Het is mogelijk, zelfs niet onwaarſchijnlijk. Het laat zich begrijpen, dat de ziel, vervuld met beelden, waarvan zij er geene verwezenlijkt ziet, met wenſchen, die het niet van haar afhangt te vervullen, in eene vreemde ſtemming geraakt, en even onleschbaar wordt van begeerte, als een koortszieke van dorst. Maar als Geneesheer kan men het mij even min kwalijk nemen, dat ik alles uit een geneeskundig oogpunt beſchouwe, als TRISTRAM, dat hij op een paard zeilt. En dan ben ik zoo gewoon, om, bij elke ziekte, die ik zie, behalve de aanleidende oorzaak, eene zekere vatbaarheid in het ligchaam te vooronderſtellen, om door die oorzaak aangedaan te worden, dat ik dit ook hier verwachte. Waarom trekken en treffen de Romans zoo veel meer, dan zij moesten? Mij dunkt, omdat men aantrekkelijker is, omdat men meer door elke beu-

beuzeling getroffen wordt, dan men moest. En waarom dit? Omdat men koffij en thee drinkt.

Zoodra het lieve kind even zijne handjes kan gebruiken om iets vast te houden, en zijne oogjes om te zien, geeft men het een prentenboekje; maar het moet van den laatſten ſmaak zijn. Nu rust men niet, voordat het wicht de ganſche ſchatkamer zijner kindertaal uitput, om, met den neus op het een of ander plaatje, braaf te ſnappen van Olifanten en Negers, en van de ſchoone Natuur, zelfs van den lieven God, en dat Hij alles gemaakt heeft, om Henrytje of Margootje pleizier te doen. Als het nu ook goed alleen kan loopen, en een paar uren het uit kan houden zonder potje, wordt het ſchaap eens zeer netjes opgeflikt, en met alle geweld oplettend gemaakt op elk ſtuk, dat het aan 't lijf krijgt, en, na eene poos het onderwerp te zijn geweest der loftuitingen van het opgetogen huisgezin, in eene koets gezet, en naar een kinderconcert, of een kinderbal, of zelfs eene kinderkomedie, gereden, waar het nu wel eerst alleen aanſchouwer is, maar weldra eene werkzamer rol zal ſpelen, en der verzamelde moeders, als een kleine ORESTES of ANDROMACHE, tranen van genoegen en van ſpijt zal doen vergieten. Wee het, zoo, de kinderlijke aard bovenkomende, de chocolade en de taartjes zijne aandacht te veel trekken, en het ongelukkig zijn fatſoen vergeet! Dan neemt Mama het in een' hoek, en beſtraft het naar de regelen der kunst; dat is, wijst het op kinderen, die meer ſchitteren, die aardiger buigen, en als volleerde ſaletjonkertjes ſnappen; zij praat het kind veel voor van ſchandelijke kinderachtigheid, van fatſoen, enz. In zulk een' dampkring opgekweekt en geſtoofd, is het niet te verwonderen, dat het kind te vroeg rijp wordt, vooral, wanneer nu zijn ligchaam in denzelfden geest gevormd wordt als zijn geest, en men, in plaats van het met eene boterham en een glas bier vroeg naar bed te zenden, zijne maag met oesters en madéra vult, en het halve nachten laat gastreren.

Op zulk eene wijze krijgt men met het vijftiende jaar zonen en dochteren, naar ligchaam en ziel doodrijp, even als men door de broeikas in Maart doodrijpe perziken heeft. Maar, gelijk die door de kunst verkregene vruchten den regten geur en fmaak misfen, kunnen wij ook in die vroegrijpe menfchen den mensch naauwelijks proeven. Zij misfen het degelijke der Natuur. En hoe kunnen zij dan in het degelijke fmaak vinden, zoo als het voor den bedaarden opmerker en den werkzamen geest in het dagelijksch leven te vinden is? Zij vinden fmaak in alles, wat vreemd, wat overfpannen is, waarin hunne verlekkerde verbeelding voedfel vindt; en dit voedfel vinden zij, ja tot verzadiging toe, in de weelderige fpelingen van het menfchelijk vernuft, waaraan wij de meeste Romans te danken hebben.

Zoo lang dus de zenuwen niet weêr gebannen worden, van waar zij gekomen zijn; zoo lang vooral de opvoeding niet meer getrouw blijft aan de Natuur, en derzelver langzamen tred volgt; zoo lang zij zich niet even fterk bevlijtigt, om de te fnelle ontwikkeling der geestvermogens te vertragen, als zij zich nu bevlijtigt, om dezelve te verhaasten, — zoo lang zullen wij in het gevaar blijven, waarin wij reeds een' geruimen tijd verkeeren, van namelijk geheel zenuwen en louter gevoel te worden.

J. V.

DAGVERHAAL MIJNER GIJZELAARSCHAP. Door N. W. BUDDINGH, te *Utrecht*.

(Eene Bijdrage tot de Gefchiedenis der laatfte Omwenteling in ons Vaderland.)

Met weemoedige aandoening vier ik jaarlijks den voor mij altijd onvergetelijken 24ften dag van November. Dan herinner ik mij, met ftille gewaarwordingen, het geduchte tijdftip, in hetwelk de worftelkamp onzer nationale onafhankelijkheid geftreden werd; — dan fla ik den kal-

halmen blik nog eenmaal terug op den afloop dier gebeurtenisfen, wier eindelijke ontwikkeling de zaak van Godsdienst en Menschheid op de aanflagen van Ongeloof en Heerschzucht deed zegepralen: — en altijd gevoelt alsdan mijne ziel zich doordrongen van het diep befef, dat het de hand des Alregeerders was, die den overmoed des Geweldenaars beteugelde, en aan Europa en ons dierbaar Vaderland redding en vrede fchonk. Maar, altijd wordt alsdan ook mijn geloof bevestigd aan de waarheid, dat het diezelfde Voorzienigheid was, die, met aanbiddelijke liefde en vaderlijke trouwe, voor de bijzondere flagtoffers der vreemde dwingelandij gezorgd heeft. Daarvan moge ook dit mijn Dagverhaal, hetwelk ik tevens doe dienen als eene bijdrage tot de Gefchiedenis onzer Omwenteling, ten bewijze ftrekken!

Het was op Woensdag van denzelfden 24ften November des jaars 1813, en reeds omtrent ten 10 ure des avonds, dat zich iemand aan mijn huis vervoegde, met verzoek, om eens onverwijld bij mijnen buurman, nu wijlen den Heer VAN GOLTSTEIN, te willen komen. Niet wetende, om welke reden mijne tegenwoordigheid aldaar mogt noodig zijn, volgde ik den boodfchapper onmiddellijk, en kwam, even na hem, aan het huis van gemelden Heer. Binnen gelaten zijnde, zag ik niet weinig vreemd op, aldaar den Commisfaris van Policie, PALAISEAU, met den Deurwaarder RINCK te ontmoeten, en gelijktijdig te vernemen, dat eerstgenoemde den perfoon des Heeren VAN GOLTSTEIN rekwireerde met hem te gaan, alzoo de Generaal MOLITOR, gelijk hij er bijvoegde, denzelven wenschte te fpreken. Maar, mijne verrasfing nam toe, zoodra ik vernam, dat men — daar de Heer VAN GOLTSTEIN zwak van ligchaamsgeftel was, en eenige onduidelijkheid in de uitfpraak had — te rade was geworden, mij te verzoeken, dien Heer derwaarts te vergezellen; welk verzoek dan ook, zoo door den Heer VAN GOLTSTEIN zelven, als door Mevrouw zijne

echtgenoote, met allen aandrang en nadruk aan mij werd voorgedragen. Daar ik echter reeds ontkleed was, zoo trachtte ik, zoo goed ik kon, mij daarvan te verschoonen; maar kon ten laatste den herhaalden aandrang en de uitdrukkelijke bede van Mevrouw VAN GOLTSTEIN niet wederstaan, en wij begaven ons diensvolgens te zamen, vergezeld door een' der zonen van den Heer VAN GOLTSTEIN, onder het geleide van den Commissaris van Policie en den Deurwaarder, naar het stadhuis. Zoodra waren wij daar echter niet gekomen, of *ik* werd door den Commissaris VEYLL, die de hooge Policie uitoefende, verzocht, mij te willen verwijderen, daar hij, gelijk hij mij zeide, den Heer VAN GOLTSTEIN en den Heer PHILIPS RAM, dien ik aldaar vond, iets had mede te deelen, waarbij mijne tegenwoordigheid niet gedoogd kon worden. Hoewel aangedaan en vol gevoel over het onzekere lot des Heeren VAN GOLTSTEIN, verwijderde ik mij terstond, bragt Mevrouw VAN GOLTSTEIN van dit mijn wedervaren berigt, en ging vervolgens huiswaarts.

Naauwelijks was ik eenige oogenblikken te huis geweest, wanneer er gescheld werd. Dezelfde persoon, door wien ik uitgenoodigd was bij den Heer VAN GOLTSTEIN te komen, kwam mij nu aanzeggen, dat ik eens naar het Logement, *het oude Kasteel van Antwerpen*, gaan, en aldaar naar zekeren Heer moest vragen, die mij daar verwachtte. Deze boodschap, vrij verward gedaan, kwam mij zeer zonderling voor; te meer, daar mij die Heer niet genoemd werd, en ik ook niet wist, met iemand in gezegde Logement iets uitstaande te hebben, die zoo laat in den avond mij aldaar konde laten ontbieden. Ik bleef dus te huis, in afwachting, of daaromtrent nadere opheldering komen mogt. Het leed dan ook niet lang, of dezelfde man kwam terug, die zich nu als den boodschaplooper van den Heer VAN GOLTSTEIN bekend maakte, en mij, namens zijnen Heer, die zich, gelijk hij mij verhaalde, thans in dat Logement bevond, verzocht, bij denzel-

ven

ven te willen komen. Nu derhalve wetende, wie in het en de *Kasteel van Antwerpen* mij liet ontbieden, stapte ik, hoewel het reeds zoo laat was, rustig naar hetzelve toe. Aan het Logement gekomen zijnde, werd ik verzocht in de kamer te gaan, alwaar ik den Heer VAN GOLTSTEIN, benevens de Heeren PHILIPS RAM en CHRISTIAAN SINGENDONCK, ontmoette. Maar hoe stond ik verbaasd, te hooren, dat de Heer VAN GOLTSTEIN mij niet had doen ontbieden! Weldra ging mijne verbazing in angstvallige ongerustheid over, die ook niet weinig grond verkreeg, toen de Deurwaarder der Policie, RINCK, mij kwam aanzeggen, dat ik werd verzocht, zoo lang te wachten, totdat de Commissaris van Policie, PALAISEAU, zoude zijn teruggekeerd. Mijne bekommering steeg nu ten hoogste, te meer, daar ik bedacht, in welk eene ongerustheid dit mijn lang vertoeven mijne echtgenoote en kinderen zoude brengen, die, van dit alles niets wetende, met ongeduld naar mijne tehuiskomst zouden verlangen. Ik trachtte, na ruim een uur te hebben gewacht, heen te gaan; maar dit werd mij door den Deurwaarder belet, die mij zeide, dat hij zulks niet mogt toestaan. Wat zou ik doen? — De ondervinding heeft het ons geleerd: ook de wettigste redenen, de dringendste voorstellen van regt en billijkheid, vermogten luttel, of niets, tegen de willekeur en het geweld der voormalige dwingelandij of derzelver bezoldigden. Intusschen werd het allengs later; en met elk oogenblik vermeerderde ook mijne ernstige bezorgdheid omtrent mijn persoonlijk lot en dat der mijnen. Eindelijk (het was nu ruim middernacht) verscheen de Commissaris van Policie, aan wien ik mij dadelijk vervoegde, om te mogen weten, wat hij mij te zeggen konde hebben, dat ik zoo lang naar hem had moeten wachten. En het éénig, maar ook beslissend antwoord op deze allezins beleefd voorgestelde vraag was: „Het is genoeg, dat gij hier zijt. Of zoudt gij liever verkiezen gehaald te zijn?" — Nu leed het dan geen' twijfel meer, of de aanslag van het geweld, en de argwaan der vreemde autoriteit, was ook op mij gemunt geweest!

Het was nu omtrent een ure, na middernacht, wanneer de Agenten der Policie, die ons tot hiertoe bewaakt hadden, afgelost, en door vier *Gendarmes* op hunnen post vervangen werden. Hoe onverschillig deze verwisseling op zich zelve

 en

en in andere gevallen ook mogt zijn geweest, zoo maakte zij, in onze omstandigheid, op ons eenen schrikwekkenden indruk, daar wij er door overtuigd werden, uit welk een ernstig oogpunt, en van hoe veel belang men onze arrestatie, als gijzelaren, van de zijde der *Fransche Autoriteit*, begon te beschouwen. Intusschen begaf de Heer VAN GOLTSTEIN zich, in eene der voor ons in gereedheid gebragte slaapkamers, ter rust; terwijl de Heeren RAM en SINGENDONCK verkozen, met mij op de been te blijven, daar de bekommering over het voorgevallene, en de onzekerheid, wat er nog gebeuren kon, ons niet toelieten, aan het genot van den slaap te denken. Weldra deed ook de ondervinding blijken, dat wij wél gedaan hadden, met ons bij de hand te houden.

In den morgen van den 25sten November, even vóór drie ure, verscheen een Brigadier der *Gendarmerie*, met vier onderhebbende manschappen, in onze kamer, en las ons eene schriftelijke order voor, waarbij hem werd gelast, ons naar *Gorinchem* te transporteren: hij voegde daarbij, dat hij vertrouwde, dat wij niet verkiezen zouden die reize te voet af te leggen, en dat hij ons alzoo wilde aangemaand hebben, om voor het noodige rijtuig bij tijds te doen zorg dragen. — Zulk eene, bij aanvang snelle, beslissing van onzen tegenwoordigen toestand had geen van ons zich voorgesteld: ontzettend trof ons de tijding van dit zoo spoedig vertrek. Het was den argwaan der vreemde dwingelandije nog niet genoeg, dat wij, op de verraderlijkste wijze, als misdadigers opgeligt, aan de onzen ontrukt, en van onze persoonlijke vrijheid beroofd werden; wij moesten nu ook van onze betrekkingen en uit onze woonstad op eenmaal verwijderd worden: — een nieuw bewijs, dat men onze gevangenneming als eenen belangrijken stap, aan de zijde der *Fransche vigilantie*, aanmerkte. Wij gaven den Brigadier te kennen, dat ons dit schielijk vertrek ongemeen ontzette, daar wij van het noodzakelijkste zelfs, tot zulk eene reize, onvoorzien waren, en wij, uit dien hoofde; verlangden, dat de reize tot het aanbreken van den ochtend mogt worden uitgesteld, om eenig linnen en kleederen van onze huizen te kunnen bekomen; dat ook de Heer VAN GOLTSTEIN, naauwelijks een uur geleden, zich te bed had begeven, en niet zoo spoedig tot het vertrek konde gereed zijn. Dan, weinig baatte dit ons voorstel, daar de Brigadier verklaarde, in ons verzoek niet te kunnen treden. Wij verzochten

ten dus, den Heer Generaal MOLITOR te mogen fpreken: doch ook hierin flaagden wij niet, maar kregen het echter zoo ver, dat wij bij den Heer Secretaris Generaal STEURS werden toegelaten, aan wien wij ons verzoek, bijzonder ten beboeve des Heeren VAN GOLTSTEIN, herhaalden. Het mogt niet baten; het plan onzer arrestatie was te wél beredend; men fcheen op elk aanzoek van onze zijde vooraf bedacht te zijn geweest; althans ook hier werd ons verzoek op eenmaal van de hand gewezen. Wij deden dus den Heer VAN GOLTSTEIN wekken, en het rijtuig beftellen, om ten fpoedigfte gereed te zijn. In dien tusfchentijd kwam Mevrouw VAN GOLTSTEIN aan het Logement met eenig goed voor haren echtgenoot, en met oogmerk, om denzelven vaarwel te zeggen; dan — was het, omdat de Heer VAN GOLTSTEIN zich, ten opzigte zijner gezondheid, in eenen fukkelenden toeftand bevond, of befchouwde het *Fransch* Beftuur mij als deszelfs plaatsvervanger in deze omftandigheid? - het gelukte dezer Dame, het ontflag van haren echtgenoot te verkrijgen, die dan ook met haar naar zijne woning terugkeerde. Even na hun vertrek, kwam het rijtuig voor het Logement; de Heeren RAM, SINGENDONCK en ik ftapten in hetzelve, en wij reden, onder het geleide van een' Brigadier en vier *Gendarmes* te paard, ten vijf ure af.

Aandoenlijk vertrek! Zonder eenig vaarwel aan de mijnen te kunnen zeggen, verliet ik mijne geboorteftad, onder het levendig befef, dat ik de ftraten dier ftad niet weder zoude betreden! — Toen de zon opkwam, waren wij reeds over de rivier de *Lek*, en hadden *Vianen* achter den rug. Nabij dit plaatsje hielden wij ons in eene herberg, tot het gebruik van eenige ververfchingen, een' geruimen tijd op, en kwamen omtrent ten half twee ure na den middag te *Gorinchem* aan, alwaar het rijtuig ftilhield voor het verblijf van den Senateur en Generaal RAMPON, aan wien wij, als gijzelaars, waren geädresfeerd. Nadat de Brigadier, die ons begeleid had, zich hier eene korte poos had opgehouden, kreeg de voerman order, om tot voor de gevangenpoort te rijden. Hier beval men ons af te ftijgen, en wij begaven ons in het gevangenhuis. Te gelijker tijd deed zich de Kommandant der plaats aldaar vinden, die, onkundig van de reden onzer gevangenneming, ons in de gewone gevangenhokken wilde doen plaatfen, waarvan de Cipier er reeds een geopend had,

maar

naar ons, op ons nadrukkelijk vertoog, een ander, schoon gebrekkig, vertrek beschikte, alwaar wij bij elkander konden zijn; terwijl hij tevens beval, dat deze kamer (anders tot het nemen van criminele informatiën dienende) voor ons bestemd zoude zijn, om aldaar onder de bewaring der *Gendarmerie*, ook niettegenstaande het vertrek gesloten en gegrendeld was, te verblijven. Ongelukkig bevonden zich in dit verblijf noch ledekant, noch slaapstede, noch eenige andere gerijfelijkheden, ter huisvesting benoodigd. Wij vervoegden ons dus, ter bekoming van het een en ander, door den Cipier, aan den Heer J. L. VAN MEERTEN, door wiens liefderijke zorg en minzame hulpvaardigheid wij van een ledekant voor twee personen en een paveljoen, beide met het vereischte bedde- en linnengoed, voorzien werden. Ons middageten en den wijn deden wij uit het Logement *de Doelen* ontbieden; gelijk mede dat voor de *Gendarmes*, onder wier bewaring wij gesteld waren, die, behalve dit onderhoud, ieder nog 8 gulden 's daags van de gijzelaren genoten.

Zoo zaten wij daar, niet wetende, of ons verblijf alhier van zoo langen duur zoude zijn, als het zich in de toebereidselen deed aanzien, toen wij des namiddags met een bezoek vereerd werden van onzen welwillenden vriend, den genoemden Heer VAN MEERTEN, aan wiens menschlievende deelneming in ons lot en dadelijke hulpbetooning wij oneindig verpligt werden; daar die Heer, niet alleen door het toedienen van allerlei ververschingen, ons verblijf alhier trachtte dragelijk te maken, maar ons ook door zijne dagelijksche bezoeken en vertroostende deelneming, terwijl wij te *Gorinchem* waren, menig droevig uur kalm slijten deed. Dienzelfden namiddag had de Heer RAM het genoegen, dat twee zijner zonen hem uit *Utrecht* kwamen bezoeken, waarvan de oudste den volgenden dag weder naar *Utrecht* vertrok, terwijl de jongste tot Zaturdag verbleef, maar toen, op de waarschuwing, dat hij anderzins mede zoude moeten worden opgesloten, ook naar *Utrecht* vertrok, met oogmerk, om van den Generaal MOLITOR de vergunning te vragen, om zijnen vader, tot hulp en ondersteuning, te mogen vergezellen.

Den volgenden dag, Vrijdag den 26sten November, werden wij van de persoonlijke bewaring der *Gendarmes* ontheven, terwijl wij tevens een bezoek ontvingen van den Commissaris der Hooge Policie, PEUCHEN, die ons te kennen

gaf,

gaf, dat er te onzen behoeve eene schikking met de *Gendarmes* getroffen was, waarbij men bepaald had, dat deze, offchoon zich retirerende, echter nog een daggeld van 9 gulden van ons zouden blijven trekken. Ook had *ik* dien dag het genoegen, dat twee mijner zonen uit *Utrecht* mij kwamen bezoeken, waarvan de oudfte nog dienzelfden namiddag mij moest verlaten; terwijl mijn tweede zoon tot Zaturdag bleef.

Het was den volgenden dag, den 27ften November, reeds tegen den avond, — dien dag was ons niets merkwaardigs bejegend, en wij hadden denzelven, onder de vriendelijke bezoeken van den Heer VAN MEERTEN, bijna ten einde gebragt, — wanneer op het onverwachtst de deur onzer gevangenkamer werd geopend, en twee *Gendarmes* eenen vierden lotgenoot binnenbragten, in wien wij, tot ons aller verbazing, maar met het hartelijkst medelijden, onzen roemrijken ftadgenoot herkenden, den Heer W. E. DE PERPONCHER. — De achtingwaardige Grijsaard was des daags na onze gevangenneming, zijnde Donderdag den 25ften November, des voormiddags omftreeks tien of half elf ure, op gelijke wijze als wij, bij den Generaal MOLITOR ontboden, onder dit voorwendfel ter deure uitgelokt, in bewaring gehouden, en, na tot zoo lang in het *Kasteel van Antwerpen* te zijn verbleven, — niettegenftaande de tusfchenkomst van den Heer VAN TUYLL VAN SEROOSKERKEN, toenmalig *Sousprefect van het Departement der Zuiderzee*, die zich als borg voor den edelen Grijsaard aanbood, — des Zaturdags namiddags naar *Gorinchem* vervoerd. Niet zoodra was ons gezelschap met dezen zoo belangrijken lotgenoot vermeerderd, of wij ontvingen nieuwe bewijzen van de belangelooze deelneming des edelen VAN MEERTEN, daar hij niet alleen aanbood, de beide dochters des Heeren DE PERPONCHER, die haren vader hadden vergezeld, te zijnen huize te logeren, maar ook eene derde flaapplaats met het vereischte beddegoed deed aanbrengen, waardoor hij ons in ftaat ftelde, om met ons vieren, in dezelfde kamer, ons ter rust te kunnen begeven.

Nadat wij den Zondag daaraanvolgende, den 28ften November, hadden doorgebragt, deels met lezen en godsdienftige gefprekken, deels met de bezoeken van den Heer VAN MEERTEN, de Jonkvrouwen DE PERPONCHER, en

van

van mijnen tweeden zoon, (die, hoewel den vorigen dag vertrokken, wegens de bezetting van *Utrecht* door de troepen der Geallieerden, niet verder dan tot *Vianen* had kunnen komen, en alzoo naar *Gorinchem* was teruggekeerd) ontvingen wij des Maandags namiddags een bezoek van den Commissaris PEUCHEN. Er werd ons kennis gegeven, dat wij, ingevolge de bevelen van de Generaals RAMPON en MOLITOR, (welke laatste daags te voren zijn hoofdkwartier binnen *Gorinchem* had overgebragt) den volgenden morgen ten 8 ure, onder het geleide van vier *Gendarmes*, zouden worden overgebragt naar *Breda*, en van daar den anderen dag naar *Antwerpen*; dewijl de gevangenpoort moest ontruimd, en de gijzelaars, zoo wel als de gevangenen, naar *Antwerpen* moesten vervoerd worden. Deze zoo onverwachte als ontrustende tijding trof ons zeer; te meer, daar wij aanhoudend hadden blijven hopen op eenig berigt van de gearresteerde *Fransche* Heeren, voor wie wij als gijzelaren in verzekering waren genomen, dewijl men ons de uitdrukkelijke toezegging had gedaan, dat, bij derzelver ontslag, ook wij dadelijk zouden ontslagen worden. Uit dien hoofde vervoegden wij ons nog dienzelfden avond, na voorafgaand overleg met den Commissaris PEUCHEN, bij eenen brief, door allen geteekend, aan den Secretaris-Generaal STEURS, met verzoek, bij de Heeren RAMPON en MOLITOR te willen bewerkstelligen, dat aan ons een behoorlijk uitstel van ten minste nog een paar dagen mogt worden verleend, of er welligt in dien tijd, op ons gedaan onderzoek naar de vrijlating dier gearresteerden, in wier plaats wij ons als gijzelaars bevonden, berigt mogt inkomen. Ons aanzoek had echter geen gunstig gevolg; daar de Commissaris PEUCHEN, eene wijle tijds na de afzending van dien brief, ons kwam berigten, dat de Generaal geen antwoord op denzelven had gegeven, en dat wij dienvolgens gehouden waren, op den bepaalden tijd te vertrekken; daarbij voegende, dat wij twee rijtuigen moesten doen in gereedheid brengen voor ons, gijzelaren, en voor de vier *Gendarmes*, die ons zouden verzellen; terwijl laatstgemelden, op onze kosten, van *Antwerpen* naar *Gorinchem* moesten worden teruggevoerd.

Nu brak dan het oogenblik aan, dat wij ook van hier zouden verwijderd worden, — van hier, waar wij onze kinderen nog aan het vaderhart hadden mogen drukken, — van hier,

waar

waar wij zoo vele blijken van belangelooze vriendschap en edelmoedige gastvrijheid genoten hadden! — Met aandoening denk ik nog aan dit ons kortstondig verblijf te *Gorinchem*, maar huldig dan altijd, met een dankbaar hart, de voorkomende welwillendheid en de vertroostende deelneming van onzen edelen vriend, den Heer VAN MEERTEN, aldaar. Ik wil, om mijne aandoeningen, bij deze eenvoudige beschrijving onzer lotgevallen, zoo min mogelijk bot te vieren, het tafereel hier sparen van het afscheid van mijnen beminden zoon, den éénigen mijner geliefde, aanverwanten, van wien ik, in dit noodlottig tijdstip, hier afscheid nemen konde. Elk lezer plaatse zich in mijnen toestand, en, is hij vader, is hij echtgenoot, klopt in zijnen boezem een hart vol menschelijk gevoel, dan beseffe hij, welke mijne gewaarwordingen op dit tijdstip waren! — Ik ga voort met te verhalen, dat ten bestemden tijde, Dingsdag den 30sten November, des morgens ten acht ure, de bestelde rijtuigen voor de gevangenpoort gereed stonden. In ieder derzelve werden twee van ons, met een paar manschappen der *Gendarmerie* over zich, geplaatst, en zóó werd de reize naar *Breda* aangenomen. — Met het vallen van den avond kwamen wij te *Breda*, en stapten aldaar af aan het Logement *de Prins Kardinaal*, alwaar wij dien nacht van de vermoeijenis onzes onspoedigen reistogts bleven uitrusten.

Den volgenden ochtend, Woensdag den 1sten December, ten zes ure, werd de reis naar *Antwerpen* aangevangen in eene daartoe te *Breda* afgehuurde *Barouche* voor zes personen, waarin wij met ons vieren, benevens één der *Gendarmes*, plaats namen, terwijl de overige *Gendarmes* zich in het *Gorinchemsche* rijtuig begaven. Na in het dorp *Westwezel* eenigen tijd, tot het gebruik van ververschingen, te hebben vertoefd, kwamen wij, zonder dat ons iets bijzonder merkwaardigs op dezen weg bejegende, des achtermiddags ten drie ure, te *Antwerpen* aan, en traden aan het Logement *de Beer* af, alwaar wij het middagmaal namen, en dien nacht, gelijk ook den volgenden dag en nacht, verbleven, totdat wij op Vrijdag den 3den December, des morgens ten acht ure, naar het Cellebroeders-klooster werden overgebragt. Hier bevonden wij ons, van het opzigt der *Gendarmerie* ontslagen, bij elkander, afgescheiden van alle andere, alhier in bewaring gestelde, personen, waaronder,

die

die zich in staat van beschuldiging, en anderen, die zich als krijgsgevangenen daar bevonden; terwijl men ons een vertrek in het bovenhuis, van vijf slaapplaatsen voorzien, ter slaapkamer aanwees, en een benedenvertrek tot ons dagelijksch verblijf; ook stond men ons de vrije wandeling door den tuin en de galerijen van het klooster toe. Wij hadden het hier, ten aanzien van onze verzorging en bediening als gijzelaren, in alle opzigten wél, en werden, door den toenmaligen Prior van dit klooster en zijne huisgenooten, met achting en vriendelijkheid bejegend. Door de tusschenkomst van dien Heer, en de welwillendheid van den toenmaligen Directeur der Posterijen, hadden wij ook gelegenheid, om naar onze familiën in *Holland* te schrijven, en antwoord van daar terug te ontvangen. Wij hadden nu ruim acht dagen op dien voet alhier doorgebragt, toen zich, op Zaturdag den 11den December, een Wachtmeester der *Gendarmerie* bij ons deed aanmelden, die ons kennis gaf, dat wij den volgenden Maandag, met al de andere gevangenen, die zich nevens ons in het klooster bevonden, ingevolge den last der Hooge Policie, naar *Parijs* zouden worden vervoerd; en dat wij derhalve, (zoo luidde zijne nadere aanbeveling) hadden zorg te dragen, dat het noodig getal rijtuigen wierde aangeschaft, alzoo de meergegoeden de kosten van dezen reistogt voor de minvermogenden zouden behooren te dragen. Wij toonden hem aan, dat wij, in dit geval, met ons vieren op ons zelve stonden; dat wij ook tot hiertoe steeds waren beschouwd, als afgezonderd van, en niets gemeens hebbende met de overige arrestanten, die alle om geheel andere en verschillende redenen daar gevangen zaten; terwijl wij vermeenden, dat diensvolgens niet van ons kon gevergd worden, eenige kosten te dragen voor anderen, met wie wij in geene de minste betrekking stonden. Op dit voorstel antwoordde hij slechts koeltjes, zeggende, dat, indien wij vermeenden eenige *reclames* te hebben, wij dezelve aan den Heer Commissaris-Generaal dienden voor te dragen. Wij besloten derhalve, ons per missive aan gemelden Overheidspersoon te wenden; welke brief des anderen daags door den Heer OZY, (aan wiens huis van negotie, door den Heer VAN DEN BOSCH, in *Zeeland*, de belangen van den Heer DE PERPONCHER en mij waren aanbevolen) die ons nu en dan met een bezoek vereerde, aan den Commissaris-Generaal in ei-

eigen' persoon overhandigd werd. Van luttel goed gevolg was echter deze poging, daar de Heer OZY ons des Zondags-avonds kwam berigten, dat ons voorstel was van de hand gewezen, en het besluit der Policie niet te veranderen was.

Zoo werd dan op Maandag, den 13den December, de togt naar *Parijs* door ons met al de overige gevangenen, onder het geleide van eenen Wachtmeester en acht *Gendarmes*, aangevangen, en, zonder dat ons op denzelven iets van aanbelang bejegende, de volgende dagen, over *Mons*, *Valenciennes*, *Cambray*, *Roye* en *Saint-Lis* voortgezet.

(*Het vervolg en slot hierna.*)

DE SCHIPBREUK VAN HET FREGAT: DE MEDUSA.

(Volgens het Verhaal der Medeschipbreukelingen CORRÉARD en SAVIGNY.)

De *Fransche* bezittingen aan de westkust van *Afrika*, bij de vredesverdragen van de jaren 1814 en 1815, door de *Engelschen*, die in 1808 dezelve veroverd hadden, zijnde teruggegeven, werden in Junij 1816 door het Gouvernement *vier* schepen, met 395 man, uitgerust, om dezelve over te nemen; zijnde het Fregat *de Medusa*, geboord voor 44, doch voerende slechts 14 stukken, met 240 man, onder bevel van Kapitein DE CHAUMAREYS; de Korvet *de Echo*, onder den Kapitein CORNET DE VENANCOURT; de Fluit *de Loire* en de Brik *de Argus*, onder de Luitenants GIQUEL-DESTOUCHES en DE PARNAJON. Men zeilde den 17den af, en 10 dagen daarna bevond men zich voor het eiland *Madera*, na vele tegenwinden en hooge zeeën te hebben doorgestaan, welke *de Loire* en *de Argus* genoodzaakt hadden, zich van deze vloot te verwijderen. Na eenigen ingenomenen voorraad op het eiland *St. Croix*, had men, met den zonne-keerkring, op 1 Julij, *Kaap Bajados* in het gezigt. Thans bevond men zich in de golf *St. Cyprien*, welker bodem met onkenbare rotsen doorzaaid is. Ondanks de ontvangene waarschuwingen van den Minister van het Zeewezen, om zich op de kaarten van deze wateren niet te vertrouwen, was men ligtgeloovig genoeg, om de herkenning van *Kaap Blanc* als zeker in het journaal aan te teekenen, offchoon men zich, na

veler berekening, nog wel tien mijlen afstands van dezelve bevond. De *Echo* gaf, door hare brandende zwavellonten en lantaarnen, reeds de noodzakelijkheid te kennen van onderhandeling, op grond van aanwezig gevaar. Dan, men beantwoordde deze seinen niet, en de Kapitein der Korvet nam, bij deze achteloosheid, tot eigene veiligheid, een' anderen koers, die naderhand gebleken is, zeer juist gerigt te zijn geweest.

Het was nu de 2de dag van Julij. Offchoon de Officier van de wacht zeer ernstig waarschuwde voor het gevaar wegens de nabijheid eener zandbank, en het dieplood, van tijd tot tijd gebruikt, dadelijke ondiepte teekende, was men echter niet bedacht om zeil te minderen; en de verzekering op zeker oogenblik, dat men nog 80 vademen water vond, boezemde eene valsche gerustheid in. De kleur van het water echter veranderde, en men zag met het bloote oog de golven reeds met zand gemengd. Eene nieuwe peiling gaf 18, en kort daarna slechts 6 vademen water te kennen. Men streek de zeilen, en dacht alzoo het gevaar al loevende te ontkomen. Dan, weldra ontving het achtereinde der *Medusa* eenen geweldigen stoot, kort daarna nog door twee anderen gevolgd, en men geraakte vast op eene bank, alwaar het dieplood niet meer dan 5 meters 60 centimeters water kenmerkte. Het was 3½ uur in den namiddag. Nu eerst werd het gevaar ontwijfelbaar. De wanhoop werd algemeen, en verwijtingen, vooral tegen den Bevelhebber, namen de plaats in van hetgeen nog oogenblikkelijk ter beveiliging had kunnen geschieden.

Men borg intusschen de zeilen, kapte de masten, en hoopte op rijzing van het schip, te midden eener holle zee. Niets echter baatte. De nacht brak aan, en men moest uitrusten van vermoeijing. Bij den volgenden dageraad hervattede men de vorige taak. Men nam de raas weg, en zocht door den kaapstand te wenden op een anker, hetwelk den vorigen avond laat op een' afstand van 120 vademen aan den achtersteven was uitgeworpen; doch ook dit anker bezweek, en niet dan met de grootste moeite werd nu een der kraanbalken, op eenen korten afstand, bij diepte van ruim 5 meters, uitgezet, doch ook al mede zonder eenige vrucht, en men vond zich dus genoodzaakt, om het schip van alle hout te ontlasten, uitgezonderd een paar raas, die, in geval van omslaan, tot stut en berging zouden dienen. Nog een tweede werpanker, in denzelfden nacht geworpen, deed even weinig dienst,

door

door den harden wind, de holle zee en het gedurig stooten: eene enkele poging op den 4den scheen gelukkiger, daar het schip al wendende scheen te rijzen; doch de onophoudelijke arbeid van pompen en ontladen had de krachten dermate uitgeput, dat men zich buiten staat bevond, om zich deze, wellige beslissende, gelegenheid tot behoud ten nutte te maken.

Bij het toenemende gevaar, waarbij nu eens de vrees voor het omslaan van het schip, dan weder de gedurig hernieuwde muiterij tegen den Bevelhebber de beste pogingen verhinderden, verscheen het oogenblik van beslissing, waarop men besloot, het vaartuig te verlaten. In aller ijl werd er uit het voorhanden zijnde hout een vlot vervaardigd, geschikt om ruim 100 man te bergen; terwijl de overige personen in de sloepen zouden worden opgenomen. De volkomene ontscheping geschiedde op den 5den Julij. De groote scheepsloep van 14 riemen kreeg den Bevelhebber, den Gouverneur met zijn gezin en gevolg, ten getale van 35 personen, met eenige kisten; de tweede groote sloep van 14 riemen 42; die van den Kommandant van 12 riemen 28 matrozen; de vierde, ofschoon in slechten staat en zonder riemen, 88 man van het scheepsvolk; de vijfde van 8 riemen 25 passagiers; de zesde en kleinste 15 passagiers, waaronder eenige vrouwen en kinderen; terwijl het vlot 129 Officieren en soldaten, en 29 bootsgezellen bevattede. Sommigen echter weigerden het schip te verlaten, wier getal naderhand bevonden werd 17 man te hebben bedragen. Het vlot had de lengte van ruim 20 en de breedte van bijkans 7 meters, en scheen wel 200 man te kunnen bevatten; doch men bevond weldra, dat het, ondanks de hechte zamenvoeging der veelvuldige houten en balken, zeer zwak was en zonder mast of zeil. Men wierp wel bij het vertrek een' brok van het groote zeil; doch, bij gebrek van touwwerk, was het zonder nut. Eenige vaten meel, zes vaten met wijn en twee kleine vaten met water waren de voorraad van levensmiddelen. De eerste, echter, werden dra in zee geworpen, omdat zij, daar het vaartuig, al spoedig door de manschap overladen, onder water geraakte, door de golven heen en weder slingerden, en de manschap alzoo gevaarlijk kwetsten. Nog 25 pond beschuit werden in een' zak van boord toegeworpen; doch, in zee

 val-

vallende, maakten zij slechts één deeg, waarvan men zich echter tot spijs bediende.

Op deze wijze dan alles tot den aftogt gereed zijnde, koos men de ruime zee. De afspraak was, dat de gezamenlijke sloepen het vlot op het sleeptouw zouden nemen, gelijk dan ook bij een algemeen bevel geschiedde. Ook schenen de sloepen, reeds vóór zonne-ondergang de kust herkennende, hiertoe genoegzaam in staat te zullen zijn. Dan, door welk toeval wist men niet, reeds op den volgenden morgen, na eenen jammerlijken nacht, bleek het, dat slechts ééne sloep was bijgebleven, en ook deze, buiten staat zijnde den voortgang van het vlot alleen te bewerken, zettede weldra alle zeilen bij, en volgde de andere sloepen. Welligt, daar men slechts weinige mijlen van de kust verwijderd scheen, en wind en stroom niet ongunstig waren, zoude de tijd van 36 uren genoegzaam geweest zijn, om aan land te boegseren; doch het lot wilde zulks anders. In plaatse van eenig gunstig uitzigt, waarmede men zich gevleid had, rees nu terstond de wanhoop, daar men zich geheel verlaten moest achten. Van boord gegaan zijnde, zonder vooraf behoorlijk gespijsd te hebben, begon nu de honger te dringen. Reeds bij de eerste schaffing was het beschuitdeeg geheel verslonden. Wijn en water werden op rantsoen gesteld. Met nieuwe krachten voorzien, ging men aan het werk, om uit het vlot eenen mast zamen te stellen, waaraan men het zeil zoude bezigen; het bleek echter spoedig, dat men van dit met moeite vervaardigd zamenstel geen ander gebruik, dan voor den wind konde maken, en wel in zulk eene rigting, als men gissen moest, dat naar de landzijde gunstig ware; want, hoezeer men zich, bij den overgang op het vlot, gemeend had van kompas, kaarten en anker te hebben voorzien, werd men zeer spoedig van het tegendeel overtuigd, en men bleef alzoo geheelenal aan wind en stroom en aan het lot der golven overgelaten. Allerverschrikkelijkst was de daarop volgende nacht, daar de wind zich bijkans tot storm verhief, de holle zee de woedende golven over het gansche ongedekte vlot henenjoeg, en men bijkans geenen anderen steun had dan aan de stevig vastgemaakte trekijzers. Bij den rijzenden dageraad vond men reeds 20 man vermist, die hun graf in de golven hadden gevonden. De zwavellonten, waarvan men nog eenige had medegenomen, dienden zoo wel tot sein als tot verlichting. Zij

wa-

waren aan den mast vastgemaakt en met pistool en kruid aangestoken, doch deden geenerlei nut.

Zoo brak nu een nieuwe morgen aan, belovende eenen schoonen dag; maar al wederom met vruchtelooze hoop, daar men geheel geene sloep bespeurde. Zoo volgde de eene dag en nacht den anderen op, totdat men eindelijk, bij een hand over hand toenemend gebrek van levensmiddelen, niets anders dan den dood te gemoet zag. De verregaande wanhoop sloeg ook nu over tot wraak omtrent de zoodanigen, die als medewerkende oorzaken van deze schipbreuk, of ook van diefstal der nog weinig overschietende levensbehoeften, beschuldigd werden; terwijl, gedurende dezen helschen strijd, twee vaten met wijn en de twee vaten met water in zee waren gedreven, offschoon men één der laatste, hoezeer reeds met zeewater vermengd, had opgevischt. De vierde morgen vertoonde een aantal lijken op het vlot, die of aan hunne verkregene wonden, of wel uit gebrek en wanhoop gestorven waren; terwijl reeds 65 anderen vermist werden. Eindelijk kwam de wanhoop ten hoogsten top, daar alle voorraad verslonden was. Eene zamenzwering van sommigen, die zich het geringe overschot hadden toegeëigend, doelde op het vermoorden van al de andere vlotelingen; en ook deze, offschoon in hare hevigheid gestuit, kostte aan velen wederom het leven, te meer, daar de oproerigen zich meester zochten te maken van de 1500 franks, welke men onder hen verdeeld had. Het getal der vlotelingen was nu reeds tot op 15 verminderd, die zich nog een' enkelen keer vergastten op de watervogels, welke zich onder het vlot tusschen de balken verwarden. Op een' ander' tijd boezemde het gezigt eener groote menigte van witte vlinders de hope in op de nabijheid der kust; doch ook deze werd al wederom te leur gesteld, en de brandende dorst, bij de schrikkelijke zonnehitte van den dag, voerde reeds tot het uiterste, om de pis, in blikken vaatjes koud geworden, tot den gewonen drank te bezigen. Eenige droppels tandwater, in een paar kleine fleschjes bewaard, dienden voor eenige oogenblikken tot matiging der hitte, gelijk ook eenige tinnen huisgeraden tot dezelfde verkoeling in den mond gehouden werden.

Het was nu de tiende dag, dien men tusschen verlangen en wanhoop te vergeefs had doorgebragt. Bij den aankomen-

menden middag leide men zich, diep afgemat, en in de hope om in den ſlaap eenen zachten dood te vinden, achter eenige planken neder, waarvan men eene ſoort van verdek, onder eene ſoort van tent van het zeil, gemaakt had. Een paar uren daarna kruipt een kanonnier daaruit, met oogmerk om zijn water te maken. Naauwelijks ſteekt hij het hoofd buiten, of hij ontdekt een ſchip, en ſchreeuwt: „Wij zijn behouden! De Brik nadert!" Allen vliegen op, verheugen zich in dit gezigt. De vreugde is niet te beſchrijven. Men omhelst elkander en zwaait met de zakdoeken, en een half uur daarna nadert de ſloep, om de 15 uitgeteerde ſchipbreukelingen over te nemen. Het was de Brik *de Argus*, welke reeds te *Senegal* gekomen en van daan afgezonden was, om de ſchipbreukelingen op te zoeken. Reeds den volgenden dag, den 19den, bereikte men het eiland *St. Louis*. De naauwkeurigſte zorg en oppasſing dienden tot behoud der ongelukkigen. Van de 150 kwamen er ſlechts 15 aan land; doch van dezen ſtierven er nog 5 aan de gevolgen der uitputtende vermoeijingen.

De overige ſchepen hadden hunne reis met goeden uitſlag achtervolgd. Ook de ſloepen hadden hunne manſchap aan land gezet, doch niet altijd even gelukkig. Twee derzelve hadden de kust bereikt, op 42 mijlen van *St. Louis*, werwaarts de ongelukkigen, door de akeligſte woestenij en onder het lijden van brandenden dorst, nu en dan door de *Mooren* mishandeld, te voet heenentrokken. Van daar werd insgelijks een vaartuig afgezonden, om de *Meduſa* op te zoeken, en daaruit, zoo mogelijk, eene ſom van 100,000 franks te ligten, voor de Kolonie beſtemd, gelijk mede den nog overgeblevenen voorraad van levensbehoeften, waaraan men in de *Franſche* bezittingen gebrek had. Deze poging, tweemaal te vergeefs beproefd zijnde, gelukte eindelijk voor den derden keer, op den 52ſten dag, nadat dit Fregat was verlaten geworden. In plaatſe van de 17 achtergelatenen te ontmoeten, vond men er ſlechts 3, die op het punt waren van den geest te geven; 12 anderen hadden zich insgelijks gewaagd op een door hen gebouwd vlot; doch, daar een ſoortgelijk wrak aan de *Afrikaanſche* kust gezien was, moet men vermoeden, dat deze ongelukkigen door zeehaaijen verſlonden zijn geworden. Van de overige 5 had het één gewaagd, op een ſtuk hout naar land te drijven; doch was, op 60 vademen

leng-

langte van het Fregat, door de golven overstroomd; nog een ander was, op het gezigt van het vaartuig, dat men ter redding toegezonden waande, waarschijnlijk van overgroote blijdschap, bezweken. De overige 3, aan boord gevonden, herstelden echter van hunne verregaande zwakheid, en kwamen behouden te *Senegal*.

Hoezeer nu de meeste schipbreukelingen te *St. Louis* vereenigd waren, met uitzigt om hun jammerlot geëindigd te zien, duurde echter hetzelve nog aanhoudend voort; daar zij, naar eene naburige legerplaats, te midden der *Negers*, gezonden, alwaar zij aan al de landziekten, vooral in den regentijd, werden onderworpen, naauwelijks genoegzaam voedsel ontvingen voor hun bestaan, en zij zelve meestal buiten staat waren, om eenig voedend wild tot herstel te bekomen. Meer dan twee derden stierven aan rotkoortsen, en de overigen sleepten in wanhoop het overschot hunnes levens voort, totdat eene bezending naar *Parijs*, met den overgang der bezittingen aan *Frankrijk*, welke, bij gebrek der verongelukte papieren, niet had kunnen geschieden, een einde maakte aan deze opeenstapeling van elkander gestadig opvolgende rampen, waarvan in de geschiedenis der schipbreuken slechts weinige gelijksoortige voorbeelden gevonden worden.

F L E U R E T T E.

Eene ware Anecdote.

De Prins van *Béarn*, naderhand HENDRIK IV, aangebeden Koning van *Frankrijk*, was nog geen vijftien jaren oud, toen KAREL IX te *Nerac* kwam, om aan het Hof van *Navarre* een bezoek af te leggen. De veertien dagen, die hij hier vertoefde, werden door feesten en spelen verheerlijkt, wier schoonste sieraad de jonge HENDRIK was.

KAREL IX vond veel vermaak in het boogschieten. Er werd zoodanig feest voor hem met groote pracht aangerigt, en wie de hovelingen kent, zal ligt raden, dat ieder zich zorgvuldig wachtte, meer bekwaamheid te toonen dan de Monarch; zelfs de Hertog van GUISE, de bekwaamste boogschutter van zijn' tijd, schoot op dezen dag met eene welberekende ongeschiktheid. Thans trad HENDRIK te voorschijn,

schijn, en trof met zijn' pijl bij den eersten schoot den oranjeäppel, die als doelwit opgestoken was. Volgens de regelen des spels had hij nu den eersten schoot, en juist maakte hij zich daartoe gereed, toen KAREL zich met hevigheid en spijt daartegen verzette. HENDRIK trad eenige schreden achteruit, spande zijnen boog, en mikte op de borst van zijn' tegenstrever. Deze sprong echter schielijk achter den zwaarlijvigsten zijner hovelingen, en beval, den gevaarlijken neef dadelijk van zijn' persoon te verwijderen.

De zoen werd ondertusschen spoedig getroffen, en hetzelfde spel den anderen dag herhaald. KAREL liet zich echter verontschuldigen, en verscheen niet. Ditmaal trof de Hertog van GUISE den oranjeäppel, en spleet hem in tweeën. Er was dadelijk geen andere bij de hand. Toen zag de jonge Prins aan den boezem van een schoon meisje, dat onder de aanschouwers stond, eene frisch bloeijende roos. Schielijk ontrukte hij haar het blozende, hoogst beminnelijke kind, en stak haar als doel op. De Hertog schoot het eerst, en miste; doch HENDRIK, die op hem volgde, schoot zijn' pijl midden in de roos, en overhandigde haar nu aan het schoone meisje, hetwelk in eene bevallige verlegenheid het zonderlinge geschenk ontving, zonder den pijl uit de roos te halen, die haar als 't ware tot stengel diende.

Thans ging de verlegenheid van het lieve meisje ook tot den jongeling over, en de zielvolle blikken, die zij heimelijk wisselden, waren de eerste teekenen des nieuwen levens, hetwelk in hunne harten ontwaakt was.

Te schoon was de lieve verschijning den vurigen HENDRIK geweest, om haar onnagespoord te laten verdwijnen. Hij ondervroeg de omstanders naar het lieve kind, en hoorde, dat zij FLEURETTE heette, de dochter van den slothovenier was, en in het paveljoen woonde, dat zich aan den uitersten vleugel der stalgebouwen bevond (*). Reeds den anderen morgen werd het hovenieren voor HENDRIK een hartstogtelijk vermaak. Hij koos eenige bedden in de nabijheid der bron, in het enkel voor de slotbewoners omheinde gedeelte des tuins, werwaarts hij wist, dat FLEURETTE de-

(*) Dit paveljoen bestaat nog, en dient tot bewaring van tuingereedschappen.

dagelijks eenige malen ging. Hij zette op dit fraaije plekje een prieel, plantte, zaaide, begoot en arbeidde met des te meer ijver, daar FLEURETTE's vader hem ondersteunde, en hij dus wel twintigmalen daags gelegenheid vond, om haar onder velerlei voorwendsels te zien.

Zoo was er eene maand verloopen. HENDRIK en FLEURETTE beminden elkander met de gansche kracht der eerste, innigste liefde; zonder zelfs regt te weten, wat met hen gebeurd was. Op een' tooverachtig schoonen avond vernamen zij het aan de bron. Het was reeds eenigzins laat, toen FLEURETTE zich derwaarts op weg begaf. De lucht was zoo helder, zoo wonder liefelijk rood door de laatste stralen der ondergaande zon; de waterspong ruischte plegtig door de stilte; de nachtegaal sloeg in het geurige bosch; de maan wierp haren zilverglans door de stammen der in den koelen avondwind ruischende amandelboomen; kortom, het was een van die als 't ware feestelijke avonden, dat de Natuur de wellust zelf is. En wat gebeurde er in het prieel tusschen den schoonen vijftienjarigen Prins en het kleine veertienjarige landmeisje? Men kan het ligter raden dan beschrijven. Alles, wat wij weten, is, dat de kleine tooveres op den terugweg aan den arm van den Prins van *Béarn* hing, en deze hare waterkruik, naar 's lands gebruik, op het hoofd droeg. Aan den ingang van het park scheidden zij van elkander. Hij keerde verrukt naar het slot, zij weenende naar hare nederige woning terug.

FLEURETTE's vader bemerkte niet, dat zijne dochter van dezen dag af later dan anders naar de bron ging; maar de opvoeder van den jongen Prins, de edele LAGAUCHERIE, nam zijnen Koninklijken kweekeling te naauw in acht, om niet op te merken, dat hij dagelijks in den laten avond zich onder allerlei voorwendsels verwijderde, en, het weder mogt zoo schoon zijn als het wilde, steeds met een' natten hoed terugkwam. Deze ontdekking maakte den schranderen Mentor op de avondwandelingen zijns kweekelings opmerkzaam; hij volgde hem eens van verre, kwam bijna zoo spoedig als hij bij de bron aan, zonder door hem bemerkt te worden, en was slechts gekomen, om zich te overtuigen, dat hij te laat gekomen was. Gelijk de wijze FENELON, hield ook hij eene spoedige vlugt voor het krachtdadigste middel tegen de liefde. *Zonder* omwegen kondigde hij den jongen

Prins aan, dat zij den anderen morgen naar *Pau* terugke-gen, en van daar zich naar de *Bayonsche* zamenkomst (*) zouden begeven.

Zucht naar roem, welke reeds magtig in des jongelings borst ontwaakte, en misschien ook de neiging tot onbestendigheid, die later HENDRIK zoo zeer heeft onderscheiden, temperden het smartelijke, dat in het besluit zijns Mentors voor hem liggen moest. Hij zelf zag de noodwendigheid dezer scheiding in, en haastte zich, om FLEURETTE daartoe voor te bereiden. O! wie schildert de vertwijfeling van het liefdevolle meisje? Haar hart voorzeide haar dadelijk alle droevige gebeurtenissen, die deze scheiding voor haar zou na zich slepen. „Gij verlaat mij, HENDRIK!" sprak zij, met eene zachte, bevende stem, door tranen bijkans verstikt, „gij verlaat mij, gij zult mij vergeten, en mij zal niets „meer overblijven dan te sterven!" HENDRIK zocht haar te troosten, en legde, dòor drift vervoerd, den eed van eeuwige trouw in hare sidderende hand af; zij alleen zou hem van dezen heiligen eed kunnen ontslaan. „Gij ziet „hier deze bron," sprak zij vervolgens, toen reeds de klok op het slot den Prins derwaarts riep, en spoedige scheiding vorderde, „afwezig, of tegenwoordig, altoos zal men mij „hier vinden, — *altoos hier!*" voegde zij met eene uitdrukking in deze weinige woorden er bij, die in HENDRIK's geheugen steeds tegenwoordig bleef.

De anderhalf jaren, die tot zijne wederkomst op het slot te *Agen* verliepen, hadden vooruitzigten en een dorst naar roem in zijne ziel verwekt, die met de onschuld der eerste liefde niet wel te vereenigen waren; ook hadden de hofdames van CATHARINA DE MEDICIS de zorg op zich genomen, om het beeld der arme kleine FLEURETTE uit zijn hart te verdringen. Deze was over de met den Prins gebeurde verandering meer bedroefd dan verwonderd; haar verstand had haar dit reeds lang vooruit gezegd. Zij kampte niet tegen een ongeluk, dat zij voorzien had, en, door schaamte en hopelooze min verteerd, was zij slechts bedacht om hem te ontwijken.

Zij had den Prins dikwijls in de boschjes van den slottuin met

(*) Hier werd de ondergang der Protestanten besloten.

met eene Freule D'AYELLE zien wandelen, en het vurig verlangen niet kunnen onderdrukken, hem nog eenmaal te ontmoeten. Smart en bleekheid hadden FLEURETTE's gelaat nog meer bekoorlijkheid gegeven. De voormalige teederheid ontwaakte met nieuwe kracht in zijn hart. Den anderen morgen bezocht hij haar, trof haar alleen, en bad haar, met al den aandrang der teederste welsprekendheid, hem bij de bron te zien. „Te acht ure zal ik er zijn," sprak het lieve meisje, zonder hare oogen van den arbeid op te slaan. HENDRIK verwijderde zich. Met het ongeduld der eerste liefde, die FLEURETTE's aanblik weder in hem had opgewekt, wachtte hij den avond af. Deze verscheen. Door eene kleine deur sloop hij uit het slot, en ijlde langs omwegen naar de bron, uit vrees van een bespiedend oog te ontmoeten. FLEURETTE was er niet. Hij wachtte eenige minuten; zij verscheen niet. Bij het geringste ruisschen der bladeren sloeg zijn hart met onstuimige slagen. Besluiteloos gaat hij rond om de bron: hij ziet een stafje op de plaats gestoken, waar hij voormaals met FLEURETTE zoo vertrouwd, zoo zalig gezeten had: het was zijn pijl: hij herkende hem op het eerste gezigt; de verwelkte roos zat er nog aan. Aan de punt hing een papier; hij scheurde het los, en beproefde het te lezen. Vergeefs; het was reeds te donker geworden. Met een kloppend hart, onrustig, in bange verwarring, spoedde hij zich naar het slot, opent het papier, en leest: „Ik zeide u, dat gij mij aan de bron zoudt vin-
„den; misschien zijt gij mij voorbij gegaan zonder mij te
„bemerken. Keer terug, en zoek beter. Gij bemint mij
„niet meer. Het moest zoo zijn. God vergeve het mij!"
Rillende ried HENDRIK den vreesselijken zin dezer woorden. Het slot weêrgalmde van zijn gejammer. Alles schoot toe. Bedienden met fakkels volgden hem naar den tuin.... Doch, waartoe het akelige geheel te schilderen? Het lijk van het meisje werd uit het bekken der fontein gehaald, en tusschen twee boomen, die men nog ziet, op het gras gelegd. Het is onmogelijk, HENDRIK's berouw en smart te schilderen; lang knaagden zij aan zijn hart.

FLEURETTE was de éénige van HENDRIK's maitressen, die hem belangeloos en opregt bemind heeft, de éénige, die hem getrouw bleef; maar — zij was nooit aan het hof voorgesteld geworden, had nooit achter den stoel der Koningin ge-

gestaan, intrigeerde niet met de Ministers en den Biechtvader, en gaf *Frankrijk* noch Bastaarden noch wettige Prinsen: daarom maakt ook de Geschiedenis geene melding van haar.

OVER DEN SCHOONHEIDSKIJKER, (*Kaleidoskoop.*)

Het raadselachtige in den *Kaleidoskoop* (zamengesteld uit de Grieksche woorden καλος *schoon*, ειδος *gestalte* en σκοπεω *beschouwen*) lost zich gemakkelijk op door eene overoude waarneming der straalbreking, dat twee vlakke spiegels, onder eenen hoek aan elkander gelegd, een en hetzelfde voorwerp meermalen vertoonen, en dat het aantal afbeeldingen door beide spiegels alleenlijk afhangt van de grootte van den hoek, onder welken zij tegen elkander gesteld worden.

Die van den Advocaat BREWSTER te *Edinburg*, die, na verkregen pateut, daarmede reeds meer dan 1½ tonnen gouds zoude gewonnen hebben, is de eenvoudigste, als bestaande uit twee vlakke vierhoekige spiegelreepen, die in eene buis van eene evenredige lengte onder eenen hoek verbonden zijn, welke zich in vier regte hoeken naar zeker genomen getal, b. v. onder 36°, verdeelt, en die tevens tegenover eenen witten grond staan, welke de gedaante eener cilindervlakte heeft, om de kanten van beide spiegels als as beschreven. De spiegels zijn niet gefoelied, maar zwart gelakt, om alle lichtstralen op te vangen, zonder die terug te kaatsen. De aangenaamste werking is die, wanneer de spiegels eene helling van 18°, 20°, of 22½° bezitten. Ieder lichtpunt van het beeld vertoont zich rondom elk hoekpunt 2, 4, 6 of 12 maal, naar gelange der meerdere spiegels, hetzij men den drie-, vier- of veel-hoekigen vorm verkiest. De voorzijde der spiegels is altijd mat geslepen. De rigting tegen het oogglas is eene hellende vlakte. In plaatse van het mat geslepene, bezigt men ook wel een dubbel bol linzenvormig glas, waardoor de voorwerpen al meer en meer terugkaatsen.

Door het talloos aantal van verschillende beelden kan deze kijker voor alle kunstenaars van ongemeenen dienst zijn ter voorstellinge van vormen en kleuren. Zoo heeft men in eenen kijker van CHEVALIER, te *Parijs*, de volkomene beeldtenis des Konings, door leliën omgeven; doch de meeste *Fransche* spiegels staan tot elkander onder den hoek van 60°.

De

De waarde hangt af van de kostbaarheid der voorwerpen, welke men bezigt, zoò als van edelgesteenten, paarlen, enz. Te *Parijs* heeft bijkans ieder gezin zoodanigen kijker, dien men *Transfigurateur* noemt. Op de *Boulevards* vertoont men ze van de grootte van een' vierponder. Van *Marseille* is er een van 20,000 francs waarde naar den Grooten Heer gezonden. Wanneer men in zoodanigen kijker 20 stukjes glas legt, en in elke minuut 10 veranderingen kan voortbrengen, dan heeft men berekend, dat er 462,880,899,570 jaren en 360 dagen zouden vereischt worden, om alle mogelijke veranderingen te bewerken.

HET SLOT TE MUIDEN.

Muider Slot! welks grijze wallen
De oude Vechtstroom vrolijk groet,
Daar hij zijne breede golven
Naar de Zuider baren spoedt;
'k Zing van d' onverdoofbren luister,
Die uw torens heeft omglansd, —
Niet, wijl Floris hoog bevelen
U met bolwerk heeft omschanst;
Neen, in de eigen hechte muren
Werd zijn Graaflijk regt vertreên,
En voor hermelijn en purper
Knelden kluisters om zijn leên.
'k Zing van beter, kalmer dagen,
Toen de kunst van Griekenland
Holland in de rij der volken
Hief tot d' eersten gloriestand;
Toen Natuur, in reine weelde,
Grooten Hooft te voorschijn riep,
Die, tot Muidens Drost verheven,
U in Helikon herschiep.
Hooft, de voedsterzoon der kunsten,
Edler nog door geest dan bloed,
Schonk uw doodsche zalen leven,
Door zijn' dichterlijken gloed.
Dáár, aan 't stadsgewoel ontweken,
Zingt hij van 't geluk der min,

En

En zij ſluipt, trots gracht en wallen,
'ſ Jongen Droſſaards boezem in.
Nu, terwijl een ſchoone gade
Rozen op zijn paden ſpreidt,
Wordt het grijze Slot een tempel,
Liefde en vriendſchap toegewijd.
'k Zie daar om den Drost vergadren
De eerſte geesten van dit land,
En de trits bevalligheden
Biedt elkander daar de hand.
Hier ſchept Vondel godenzangen;
Huigens ſtemt de gouden lier;
Baerle's dichtgloed raakt aan 't branden,
Aangeſtookt door 't minnevier;
Teſſelſchade, de eer der ſchoonen,
Nimmer naar waardij geacht,
Gloeijend voor het ſchoon der kunſten,
Koud voor Baerle's liefdeklagt,
Toovert daar met Iris verwen
En verheft elks hart van de aard,
't Zij zij dicht, of hare toonen
Aan Duarte's klanken paart.
Hier is de oefenſchool der kunſten.
De eigen gloed, die dáár ontbrandt,
Schiet door digten drang van nevlen,
En verlicht heel Nederland.
Godenvreugde heerscht te Muiden;
Aan het koutend vriendenmaal
Tintlen Iacchus rijkſte gaven
Heller in de feestbokaal.
Ach! waar zijn die ſchoone dagen?
Dichters! viert dien gulden tijd:
Nimmer was uw gouden citer
Schooner tafereel gewijd.
Volgers van een Hooft en Vondel!
Zegt, wie met uw zangen ſpot:
't Licht van Neêrlands taal en dichtkunst
Schitterde eerst op 't Muider Slot!

's Gravenhage, Oct. 1818. A. B.

CA-

CARION DE NISAS.

De Burggraaf CARION DE NISAS, Lid van het Tribunaat in *Frankrijk*, een man niet zonder bekwaamheden en verdiensten, door eenige vleijerijen de gunst van NAPOLEON verworven hebbende, werd door eene onbepaalde eerzucht gedreven, ten einde steeds meer te bekomen en al hooger te stijgen. Daartoe reeds onderscheidene middelen gebezigd hebbende, besloot hij zich op zijne afkomst te beroepen, wel wetende, hoe zeer NAPOLEON zelf verslaafd was aan het vooroordeel van geboorte. Te dien einde gaf hij een geschrift uit, waarin hij bewees, dat hij gesproten was uit het Koninklijke Huis van *Arragon*. Hoezeer sommigen van meening waren, dat het bewijs zelf niet kon worden tegengesproken, oordeelde men toch algemeen, dat de openlijke bekendmaking van die luisterrijke afkomst, in dien tijd en met zulk een oogmerk, ten uiterste ongepast was. Dit gedrag van den Burggraaf gaf dan ook aanleiding tot eene menigte van epigrammen, van welke wij het volgende mededeelen:

Puissans monarques de la terre,
Voyez le tribun CARION,
Qui descend des rois d'Arragon;
Apprenez comme on dégénère.

Hetwelk men aldus kan overbrengen:

Ziet hier den Burggraaf CARION;
Een telgje, dat zijn' oorsprong nam
Uit d'ouden adellijken stam
Der Koningen van *Arragon:*
Monarchen! leert uit dezen man,
Hoe zeer men niet ontaarden kan!

MIDDEL TEGEN ZAMENZWERINGEN.

Zeker vreemdeling kwam bij den tiran DIONYSIUS, in tegenwoordigheid van het gansche Hof, met het voorstel, om hem in het geheim een onbedriegelijk middel te leeren, om al diegenen verbond te ontdekken, die eene zamenzwering te-

tegen hem wilden maken. DIONYSIUS nam hem ter zijde, en drong op de mededeeling van dit middel. „ Geef mij, mijn Vorst! (dus beet hem de vreemdeling in het oor) in tegenwoordigheid van allen, een talent (een ſtuk zilver van omtrent 2000 gulden), en men zal gelooven, dat ik u het ware middel heb medegedeeld. En gij kunt u ſtellig daarop verlaten, dat niemand ooit iets tegen u zal durven ondernemen." — DIONYSIUS vond dit middel zoo juist berekend, dat hij terſtond aan het verlangen des vreemdelings voldeed.

SPAANSCHE TROTS.

FERNANDO CORTEZ, de vermaarde veroveraar van *Mexico*, kwam naar *Spanje* terug, om het bezit zijner goederen tegen eenige beambten des Raads van *Indië* te verdedigen. Om zich gehoor te verſchaffen, drong hij zich door eenen grooten hoop der omſtaanden henen. De Koning, zulks ziende, riep hem toe: „Wie zijt gij?" Trotsch antwoordde CORTEZ: „ Ik ben een man, die u meer *provinciën* veroverd „ heb, dan uwe voorouders u *ſteden* hebben nagelaten."

SNEDIGE REPLIEK.

De Preſident GOUSSAUT had zich op zijne wijze zoo grooten roem verworven, dat zijn naam gebruikt werd, om elke ſoort van linkschheid of onnoozelheid uit te drukken. Op zekeren avond was er groot gezelſchap bij hem. Twee heeren ſpeelden piket. Een van hen had de kaart vergeven. Zonder te bedenken, waar hij was, riep hij uit: „ Op mijne eer, ik ben een regte GOUSSAUT!" — De Preſident, die dit hoorde en het toch wat te erg vond, voegde hem gramſtorig toe: „ Een uilskuiken zijt gij." — „ Zoo noemde ik immers daar even mij zelven," antwoordde de ſpeler.

DWINGELANDIJ.

Wel perst de zweepſlag, ſel en ſtraf,
Aan 't paard het zweet uit in den draf,
Maar nooit der koe haar zuivel af.

MENGELWERK.

VERDEDIGING DER GENEESKUNST, ALS LEERE DER NATUUR.

(*Vervolg en ſlot van bl.* 12.)

II. Eene tweede beſchuldiging, die men gewoon is tegen de Geneeskunst aan te voeren, betreft hare onbeſtendigheid en veranderlijkheid. En wie uwer is er, niet geheel onbekend met de lotgevallen dezer kunst, die niet ten volle de kracht dier beſchuldiging gevoelt? Heeft niet die ſlaafſche, wankelende kunst elke veranderde denkwijze der eeuw geëerbiedigd, elk heerſchend gevoelen hulde bewezen? Zag men haar niet beurtelings elke wijsbegeerte volgen, van deze hare ſtellingen, ja hare taal zelve ontleenen, totdat een nieuw ſtelſel eene nieuwe hervorming deed geboren worden? Had niet elk tijdvak zijne Geneeskunst, gelijk het zijne meeningen en gebruiken en zeden had? Wat behoeven wij op een verwijderd verleden terug te zien? Ook de ondervinding onzer vaderen, ook onze ondervinding, moge hier getuigen. Klonk niet in de ſcholen der artſen de geheimzinnige taal eener beſpiegelende wijsbegeerte, waar kort te voren de populaire voordragt der nieuwere Methodisten gehoord was? — En, hoe gaarne zouden wij het ons willen verbergen, wat wij niet verbergen kunnen: ook hier was de Geſchiedenis de tolk der dwalingen van ons geſlacht. Maar wij vergeven ze, die dwalingen, opdat ons ook de onze eens vergeven worden: want waar is de vermetele ſterveling, die beweren zal, dat hij zulk eene vergeving niet behoeft? Die beſchuldiging moge dan ſekten en ſtelſels treffen; maar wij ſpreken niet van ſtelſels of ſekten; wij ſpreken van de leer der Natuur, en deze is even onwankelbaar, even beſtendig, als haar oorſprong. Duizende ſtelſels ontſtonden,

werden toegejuicht en vergeten; zij alleen was onsterfelijk. Duizende sekten werden geboren, bloeiden en vergingen met de eeuw, die haar had voortgebragt; zij alleen was voor alle tijden, voor alle volken, voor alle geslachten geschapen. Zij leefde eeuwig in de harten harer ware priesteren. Van sektengeest en heerschende gevoelens hunnes leeftijds onafhankelijk, woonde de kleine schare dier priesteren, als vrije onderdanen der Natuur, te midden eener menigte slaven hunner eeuw. Bij hunne tijdgenooten miskend of vergeten, leefden zij, in stille afzondering, voor het nageslacht, en verwierven zich bij dat nageslacht eenen roem, die, aan tijd noch plaats verbonden, nimmer zal vergaan. Hoe ook door eeuwen en zeeën gescheiden, waren zij door één geloof, door ééne leer verbonden, leefden zij als één gezin van broederen, elkander onderwijzende en elkander verlichtende. Ook voor ons leefden zij; ook ons onderwijzen en leeren zij: want hunne wijsheid is eene wijsheid der ervaring, hunne lessen en voorschriften strekken zich uit tot alle geslachten; zij hebben overal en altijd, waar zij in goede aarde gezaaid zijn, de schoonste vruchten gedragen. Door het onderwijs der Ouden gevormd, in hunne school opgevoed, getuigden de grootste artsen van alle tijden eenstemmig, aan de beoefening dier Ouden het beste gedeelte hunner kunst verschuldigd te zijn, en was deze hunne vorming en opvoeding de voorbereiding tot een onsterfelijk, roemrijk leven; en ook van dezen en van hunne leermeesters kunnen nog de artsen onzer dagen eene kunstoefening leeren, hun tot lof, en ten zegen hunner lijdende tijdgenooten. Als leer der Natuur, is de Geneeskunst dezelfde bij alle volken en in alle tijden; zij is dezelfde, hetzij HIPPOCRATES, hetzij GALENUS, hetzij SIJDENHAM, hetzij BAGLIVIUS, hetzij BOERHAAVE haar verkondige; want zij is één, gelijk de Natuur één is.

Doch wanneer ik van eene onveranderlijke *Geneeskunst* spreke, dan spreek ik niet van eene onveranderlij-

lijke geneeswijze der artsen; deze toch zou even moeijelijk te bewijzen zijn, als te bewijzen, dat het menschelijk geslacht nimmer eenige verandering had ondergaan. De Geschiedenis leert ons, dat elk tijdvak zijne deugden en ondeugden gehad heeft. En zouden wij dan, die weten, met welke naauwe banden de zinnelijke mensch aan den zedelijken verknocht is, het zoo ongeloofelijk vinden, dat ook elke leeftijd der menschheid zijne gezondheid en zijne ziekten gehad hebbe? Zouden wij, bij zoo veelvuldige veranderingen van den zinnelijken mensch, ons den zedelijken wel onveranderd kunnen voorstellen? En, indien dit waar is, hetgeen de jaarboeken der Geneeskunst getuigen, en waaraan wel niemand onzer twijfelen zal; indien het verschil der gezondheid, zoo sprekend uitgedrukt in de verschillende en eigene geaardheid der heerschende ziekten van elk tijdvak, niet kan ontkend worden, — zullen wij ons dan verwonderen, dat ook elk tijdvak zijne heerschende geneeswijze gehad hebbe, en deze door de artsen, die in hetzelve hunne kunst oefenden, boven alle andere zij aangeprezen? Zoo vereischte de eenvoudige kinderleeftijd des menschdoms eene even eenvoudige geneeswijze, die voor ons vertroeteld en weelderig geslacht niet minder ongeschikt dan ontoereikend wezen zou. Immers, had de gezondheid der menschen hare leeftijden, ook de Geneeskunst had de hare; en deze moest in verschillende tijden even zeer verschillen, als de toestand van gezondheid en ziekte in elk dier tijden onderscheiden was. Hare gedaante en toepassing moge dan veranderen, haar aard en gronden blijven zeker en onveranderlijk, zoo lang de menschelijke natuur dezelfde is, zoo lang zij dezelfde wetgeving eerbiedigt.

III. Wij hebben dus getracht u te overtuigen, dat de Geneeskunst, die wij verdedigen, waar en bestendig is; doch hiermede achten wij het pleit geenszins voldongen. Wat toch zou het eener kunst baten, die zich niet door woorden, maar door daden moet aanprijzen, dat zij, schoon waar en bestendig, echter zoo ingewik-

keld, zoo duister, zoo afgetrokken ware, dat zij naauwelijks door den grootsten geest bevat, niet dan met het uiterst gevaar toegepast, niet dan met de hoogste onzekerheid in uitkomsten ten nutte der menschen aangewend kon worden? Die Geneeskunst moet zich dan ook door hare eenvoudigheid aanprijzen, zal zij uw vertrouwen volkomen waardig zijn. Het zij mij vergund, M. H.! in de laatste plaats, ook dezen haren karaktertrek wat nader te ontwikkelen; en dat dan uw eigen oordeel beslisse, of zij met regt eenvoudig genoemd kan worden.

Wij hebben u de Natuur voorgesteld, wakende voor het welzijn des ligchaams, en dat welzijn met alle inspanning van krachten tegen de vijandelijke aanvallen van ziekten verdedigende; thans zullen wij haar u voorstellen, als zegevierende in dien strijd, en na dat zegevieren hare geledene verliezen herstellende.

Een magtige Staat, bloeijende in welvaart, rijk in zegeningen, door den vrede aangebragt, wekke onze bewondering; — het is in den kamp des oorlogs, dat hij zijne reuzenkrachten ontwikkelt; het is in dien kamp, dat ons zijne magt verbaast: en, bewonderden wij alzoo de magt der Natuur in den vreedzamen staat van gezondheid, wij verstommen bij het gezigt van haar alvermogen in den strijd. Dáár eerst, in dien strijd der overwinninge, dáár is het, dat zij hare krachten vertoont, dat zij zich aan ons als magtig kennen doet. Of kunt gij twijfelen aan dat vermogen ter zelfverdedidinge, wanneer gij ziet, hoe de smart, als vriendelijke bewaakster des levens, voor den dreigenden vijand waarschuwt, of hem verraadt, waar hij ongemerkt mogt zijn binnengeslopen; wanneer gij de schadelijke stoffen door ongewone bewegingen ziet uitgeworpen; wanneer het hart zijne slagen verdubbelt, en de Natuur eene koorts verwekt, om het ingedrongen smetgif naar buiten te jagen, gelijk de weldadige stormwind de lucht zuivert van schadelijke, haar verpestende dampen; wanneer gij, in wonden, de Natuur haren heelenden bal-

sem

ſem ziet bereiden; wanneer gij haar het afgeſtorvene, het onnutte ziet afwerpen, gelijk de boom zijne afgeleefde herfstbladeren affchudt? Die ooit getuige was van het lijden der Natuur, was ook getuige van hare poging tot herſtelling; die moest ook erkennen, dat het de Natuur is, die de ziekten geneest. En hier vooral vertoont zich de leer, waarvan wij ſpreken, in hare ſchoone eenvoudigheid; want in dit geloof aan de krachten der Natuur ter genezing ligt het ganſche geheim harer kunst opgeſloten.

De Natuur geneest de ziekten. Zij geneest die niet ſlechts dán, als, in hevigen ſtrijd, ons het gezigt treft harer reuzenmagt; maar ook dán, als zij hare aanvallen wijsſelijk verdeelt, om hare krachten, door te ſterke en onafgebrokene inſpanning ligt te ſpoedig uitgeput, telkens te kunnen herſtellen, en zich tot langeren ſtrijd voor te bereiden. En, waar zij onvermogend is, om haar oogmerk te bereiken, dáár nog zijn hare ſlaauwe en vruchtelooze pogingen zoo vele blijken harer weldadige bedoeling, die, nog in de laatſte worſteling zigtbaar, niet dan met den laatſten aderſlag ophoudt.

De Natuur geneest de ziekten. De hoogmoedige leeraar der ſekte moge zich, in dwazen waan, heer der Natuur noemen; de leerling der Natuur ſtelt er zijne grootſte eere in, haar onderdaan te zijn. Vervuld met het beeld harer liefderijke wijsheid, tracht hij ſteeds haren wil te vernemen, hare wenken te volgen, hare zinkende krachten te onderſteunen, hare te hevige pogingen te beteugelen, wat haar ſchaden kon te verwijderen, wat haar voordeelig was aan te brengen, haar te leiden waarheen zij zelve ſtreefde; in één woord, haar in alles te volgen, na te ſtreven; en in dit navolgen, in dit naſtreven is de eigene voortreffelijkheid der kunst gelegen; juist dit is hare ſchoone ſtrekking, en het verheven doel, dat zij zich heeft voorgeſteld. In elke ziekte toch ontwerpt de Natuur haar plan van genezing; zij ontwerpt dit ook dán, als haar de krachten of middelen ter volkomene uitvoering ontbreken, en

zelfs in den meest kwijnenden staat des levens vermag de kunst niets meer, dan de gezonkene krachten op te beuren, en deze alzoo in staat te stellen, om door eigene inspanning werkzaam te zijn tot eigen herstel; en, indien ook dit onmogelijk is, indien de Natuur zelve niets meer verrigten kan, dan is ook alle kunst onvermogend, om de dreigende slooping voor te komen. Voorwaar, de geneeswijze der Natuur is de éénige bron aller ware Geneeskunst; want die kunst, zal zij zekerheid bezitten, moet eene navolging der Natuur wezen: waar dit voorbeeld haar geheel verlaat, houdt zij op kunst te zijn; daar is zij slechts een waagspel, even bedriegelijk als gevaarvol. En vraagt gij, waar de kennis dier goddelijke Geneeskunst der Natuur te zoeken zij, ik wijze u op de Natuurstudie zelve; ik wijze u op de gouden gedenkschriften harer beoefenaren, die de Natuur in hare geheimste werkingen bespied, en de voortreffelijke kunst harer navolging in lessen en voorbeeld onderwezen hebben; ik wijze u vooral op eenen HIPPOCRATES, die ons, in kinderlijke opregtheid, zijnen ganschen geest heeft opengelegd, en de gedenkteekenen zijner bekwaamheid tot navolging, maar ook zijne dwalingen ter waarschuwinge en leeringe heeft nagelaten. Verhevene eenvoudigheid! Het kinderlijk gemoed kent en gevoelt uwe waarde; de trotsche wijsgeer miskent en versmaadt u, omdat hij zich schaamt één kind te zijn. Verhevene eenvoudigheid! De kinderlijke HIPPOCRATES mogt u waarderen en beminnen; zijne onwaardige nakomelingen kenden noch bevatteden u. Hij predikte de leer der Natuur; zij verkondigden de leer der scholen. Hij sprak de taal der Natuur, de taal vol eenvoudigheid en waarheid; zij prevelden de taal der sekten, de taal vol kunst en bedrog. Hij verklaarde de Godspraken der Natuur; stelselzucht verduisterde die Godspraken, gelijk zij die des Bijbels verduisterd heeft.

Doch hoe is de menigte en verscheidenheid van geneesmiddelen met de eenvoudigheid der kunst overeen

te brengen; geneesmiddelen, alle met weidſche eertitels hunner deugden pralende, alle met de uitbundigſte lofſpraken aangeprezen? Wie zal aan de eenvoudigheid eener kunst gelooven, die duizende der verſchillendſte hulpmiddelen behoeft? Zijn deze niet zoo vele ſprekende bewijzen van het tegendeel? — Zij zouden het zijn, M. H.! indien de Geneeskunst, waarvan wij ſpreken, ze allen behoefde. Maar weet, dat de grootſte meesters der kunst zich altijd bij enkelen der eenvoudigſten en meest beproefden bepaald hebben. Maar weet, dat de volmaking der kunst niet met het getal der geneesmiddelen, maar met de juiste kennis van derzelver gebruik is toegenomen; want nimmer heeft de rijkdom en overvloed der wapenen, maar wel de geoefendheid en moed van hen, die ze voerden, de overwinning aangebragt.

Zoo mij nu eindelijk iemand, met den Wijsgeer van Geneve, de feilbaarheid en dwalingen der artſen mogt tegenwerpen, ik zal niet dwaas genoeg zijn, de onfeilbaarheid dier artſen te beweren, evenmin als de onfeilbaarheid der wijsgeeren; want alle zijn zij en blijven zwakke en voor dwaling vatbare menſchen. Maar die artſen beoefenen eene kunst, welke in haren aard niet minder eenvoudig, dan waar en beſtendig is. Zij verkeeren met de Natuur, die hun telkens hunne dwalingen aanwijzen, hun telkens, zoo zij hooren willen, hare vermaningen en lesſen zal mededeelen. Zij genieten den vertrouwelijken omgang der grootſte Geniën aller eeuwen en volken; zij zien zich den ſchat van derzelver ondervinding geopend; de waarheden, die *zij* ontdekten, zijn ook hunne waarheden; het goede en nuttige, dat *zij* leerden, is ook voor hen geleerd. Zij hooren hen lesſen geven vol kennis en diepe wijsheid, maar hooren hen ook, in ware grootheid der ziele, de opregte belijdenis doen hunner dwalingen; en die bekentenis is de ſchoonſte nalatenſchap van het voorgeſlacht, en het behoedmiddel tevens voor de dwalingen der nakomelingen.

Ik heb u dan de Geneeskunst als Natuurleer afgefchetst; ik heb u die leer als waar, als beftendig, als eenvoudig voorgefteld; en, mogt het mij gelukken, u van hare waarheid, beftendigheid en eenvoudigheid te overtuigen, dan voorzeker had ik haar tevens uwe achting, uw geloof, uw vertrouwen gefchonken. Maar, wat fpreek ik van geloof, van achting, van vertrouwen? — van liefde moest ik fpreken. Of zult gij andere kunften beminnen, die u flechts een vlugtig oogenblik des genots beloven, en haar verftooten, die voor uwe gezondheid, voor het volkomenst genot uws levens, onophoudelijk zorgt en waakzaam is? Zult gij haar haten, die voor uw leven, het leven uwer vrienden en ouders en echtgenooten en kinderen, geheel beftaat, dit en dit alleen ten doel heeft van zoo vele pogingen en infpanningen — haar haten, die ten zegen der menschheid geboren werd? En behoeve ik u wel die zegeningen te herinneren? De pest binnen de plaats harer geboorte teruggedrongen, geweerd uit het befchaafdfte gedeelte der wereld; de ligchamelijke opvoeding uwer kinderen verbeterd; de fchoonheid, de gezondheid, het leven van dat u zoo dierbaar kroost beveiligd voor eene ziekte, die fchoonheid en gezondheid en leven zoo jammerlijk verwoestte, beveiligd door eene kunstbewerking, even min fmartelijk als gevaarlijk; het welzijn uwer legers en vloten, dat uwer arme medebroeders, uwer zorgen boven allen waardig, door zoo vele voorbehoedmiddelen, en inzonderheid door de vernieling van fmetftoffen verzekerd, die de lucht, onze levensbron, vergiftigden; — dit alles, en nog oneindig-meer, zou ik u kunnen opnoemen. Dan, gij kent ze, die weldaden, en dankbaar erkent gij ze tevens; daarvan verzekert mij uw gevoel en uwe befchaafdheid, die u, als belijders der fchoonfte Godsdienstleer, en als beminnaars en beoefenaars van kunst en wetenfchap, zoo voordeelig kenfchetfen. Maar ik fpreek niet alleen tot waardige vereerders van befchaafdheid, tot beminnaars van al wat goed is en edel, van al wat

de

de vermindering van menschelijke ellende en de vermeerdering van menschelijk geluk bedoelt; ik spreek ook, en hierop verheffe ik mij, ik spreek ook tot Nederlanders, wien de roem van hun gezin, de roem des vaderlands, boven alles ter harte gaat. Tot hen spreek ik van eene kunst, die, in Griekenland geboren, na eene langdurige ballingschap, in vergetelheid doorgebragt, onder ons opgenomen en gekweekt, in Nederland een nieuw leven ontving, en aan Nederlanders het grootste gedeelte harer latere beschaving te danken had. Ik voere tot Nederlanders het woord, tot dankbare kinderen van groote, roemrijke vaderen, wier nagedachtenis hun thans meer dan ooit heilig en eerbiedwaardig moet wezen. Ik wijze hun onder dat voorgeslacht eene rij waardige zonen en leerlingen van den Priester van *Cos*, en aan het hoofd van die allen wijze ik hun hunnen onsterfelijken BOERHAAVE, den HIPPOCRATES van Nederland. En zijn u, beminnaars des vaderlands! de namen van eenen LUTHER en ERASMUS, als hervormers van uwen Godsdienst, die van HOOFT en VONDEL, als opbouwers uwer taal- en letterkunde, heilig, dan zult gij ook den naam van BOERHAAVE, den vader uwer Geneeskunst, niet vergeten. Vergeten? — Neen, vereeuwigde BOERHAAVE! wij mogen min waardig uw spoor gedrukt hebben, uw nakroost zal u niet vergeten; nooit rust op ons de blaam van zulk eene ondankbaarheid. Partijzucht moge uw stelsel hebben aangerand, dat stelsel moge het algemeen merk dragen van menschelijke zwakheid, — het beste gedeelte van uwen roem, uwe kunst, bleef ongeschonden; die roem zal bestaan, als reeds duizende stelsels na het uwe vergeten zullen zijn: want die naam is van tijd noch plaats afhankelijk; hij is eeuwig, als de waarheid, waarop hij rust. Berisping en lof mogen u onder uwe tijdgenooten zijn te beurte gevallen, die berisping was niet vrij van nijd of vooroordeel, die lof niet zuiver van vreemde inmengselen. De hartstogten, die u veroordeelden of toejuichten, zijn

ingesluimerd; maar het oordeel der nakomelingschap, alleen bevoegd om over verdiensten uitspraak te doen, heeft u den lauwer uwer ware grootheid toegewezen. En zoo lang ons het vaderland, wiens eere gij blijft, lief en waard is, zoo lang zal ook uw aandenken en uwe nagedachtenis ons dierbaar blijven.

En zoo is dan, M. H.! de leer, over welke ik sprak, niet de leer van partij of sekte, het is de leer der Natuur; en wanneer wij prijs stellen op den geest van verdraagzaamheid, die het eigen kenmerk en het schoonste sieraad tevens onzer eeuwe is, dan moet ook in dit opzigt eene leer onze goedkeuring wegdragen, zoo geheel vreemd van stelselzucht, die de onzalige bron aller onverdraagzaamheid in het uitgestrekt gebied der waarheid geweest is. Maar die leer, door hare waarheid en eenvoudigheid zoo overeenkomstig met het echt Nederlandsch volkskarakter, onder ons opgenomen, door onzen BOERHAAVE hersteld, bij ons op zijn voorbeeld aangekweekt en beschaafd, — die leer, dus in Nederland als herboren, mag met regt de onze genoemd worden; want nergens vond zij zoo vele en zoo standvastige aanhangers, nergens had zij zulk eene magt, zulk eenen heerschenden invloed. — En nu, M. H.! zult gij aan die leer dan nog vertrouwen en liefde ontzeggen? Ik vraag ze u niet voor mij, voor mijne verdediging, dat vertrouwen, die liefde; ik vorder ze van u in name der Natuur, waaruit zij sproot, in name der waarheid, waarop zij steunt, in name der menschheid, wier geluk zij bedoelt. Ik eisch ze van u ter liefde des vaderlands, waartoe zij behoort, waaraan zij verknocht, waar zij als eigen geworden is. — Niet voor mij zij de prijs der overwinning in dit pleitgeding; want niet voor mij, maar voor den stichter uwer Geneeskunst, voor uwen BOERHAAVE, heb ik dien bedongen: Hem, den priester der Natuur, den beminnaar der waarheid, den menschenvriend, den roem zijns vaderlands, hem behoort hij; hij en hij alléén is dien waardig. En, ik weet het, gij zult hem dien

prijs

prijs niet onthouden; want gij eerbiedigt de Natuur, gij acht de waarheid, gij wenscht het heil der menschheid, gij mint het vaderland, en de roem van dat vaderland is de uwe.

IETS, OVER DE KOEPOKINENTING.

(*Journal universel des Sciences médicales*, *III Année*, 28 *Numéro*, *Avril* 1818.)

De Heer NEDEY, Doctor en Chirurgijn, bekwam, benevens een zijner kunstbroeders te *Besançon*, den eersten der door Z. E. den Minister van Binnenlandsche Zaken bestemde groote prijzen voor de koepokinentingen, in het jaar 1816 verrigt. De Heer NEDEY heeft tot dus verre zeven en veertig duizend individus met het beste gevolg gevaccineerd. Twee malen heeft hij den eersten der groote prijzen bekomen, twee malen den tweeden, en éénmaal den derden; op verschillende tijdperken heeft hij zes gouden en twee zilveren medaljes ontvangen. Het blijkt dus, dat, ondanks de hardnekkigste tegenkanting, of de verblindste en ongeneeslijkste vooringenomenheid, deze kostbare ontdekking wijd en zijd eene nieuwe loopbaan opent, welke waar menschlievende mannen met den hoogsten lof en vergeldenswaardigsten ijver bewandelen; mannen, die, door hunne nuttige werkzaamheden, met eene ongeloofelijke volharding, de ontvolking geweerd hebben, die vijfentwintigjarige bloedige en verre uitlandige oorlogen konden doen vreezen. Niet dan met de grootste verwondering heeft men in den Almanak van het *Bureau des Longitudes* den tegenwoordigen staat der bevolking in Frankrijk gelezen. Zij gaat die van 1789 nog vier millioenen te boven, en men weet van dit wonderverschijnsel geene reden te geven. Er is geen twijfel, of men is de eer hiervan voornamelijk aan de *vaccine* verschuldigd. Men herinnere zich de verschillende epide-

mi-

miën van kinderziekten, die Frankrijk, zoo wel als geheel Europa, in verschillende tijdperken, geteisterd hebben; men brenge zich te binnen, dat in het jaar 1800 twintig duizend kinderen aan deze verschrikkelijke ziekte te Parijs omkwamen; en men oordeele, hoedanig de bevolking in onze streken werkelijk zijn zoude, zoo geene herstellende kunst eene weldadige bedijking was komen opwerpen tegen den vernielenden stroom, die aan Arabië zijn aanzijn verschuldigd is, en dien de Europeanen overal heen gevoerd hebben. — In Engeland, ondertusschen, in het vaderland van den onsterfelijken JENNER, vindt de *vaccine* de grootste tegenstrevers.

BEDENKINGEN, OMTRENT DEN TEGENWOORDIGEN TOESTAND VAN DE NOORDPOOL.

(*Edinburgh Review*, Junij 1818.)

De expeditie naar de arctische zeeën, welke het publiek sedert eenigen tijd met niet weinig aandacht en belangstelling heeft gevolgd, heeft twee oogmerken: te naderen aan de Noordpool, en te ontdekken een westelijken doortogt naar de Stille-zee, langs de noordelijke kusten van Amerika. Zulke ondernemingen leveren ongetwijfeld grootsche vooruitzigten op. Doch zullen wij den eigenlijken aard derzelve naar behooren waarderen, en de uitkomst met eene eenigzins gegronde verwachting te gemoet zien, zoo moeten wij vooral omzigtig te werk gaan, en ons laten geleiden door het licht, dat de wetenschappen ons hierin kunnen verschaffen. Eene menigte losse, ongegronde redeneringen, gissingen, naar willekeur, zonder het minste onderzoek, gewaagd, zijn onlangs met veel ophef te voorschijn gebragt, bij gelegenheid dat men hoorde, dat groote eilanden van ijs losgebroken waren, en zich in den oceaan meer zuidwaarts verspreidden en versmolten. Eene geheele verandering en stellige verbetering

ring in het klimaat der ijsgewesten is hierop terstond vooruitgezien, en verkondigd geworden met een vertrouwen, dat in de verwonderlijke gebeurtenisfen van romans zelve naauwelijks zoude geëvenaard worden. Ieder, die flechts de natuurkunde bij naam kent, verbeeldt zich in ftaat te zijn, om over het weder te redeneren, en die verkeerde, oppervlakkige inzigten, op dit ftuk bij de meeste menfchen gevonden wordende, hebben in het tegenwoordige geval niet weinig ongerijmdheid aan den dag gelegd, en aanleiding gegeven tot de buitenfporigfte verwachtingen. De kennis van al wat-klimaat en weder betreft, de Meteorologie, hangt af van zoo vele ingewikkelde en zamenwerkende beginfelen, die langdurige en fijne waarnemingen vereifchen, dat dezelve flechts langzaam tot vorderingen is gekomen. Deze zijn echter thans genoegzaam, om aan een oordeelkundig onderzoek van deze zaak eenigzins licht te verfchaffen, en ons in ftaat te ftellen, over dezelve met eenige zekerheid uitfpraak te doen.

Wat den wezenlijken aard en grootte betreft van de verandering, die de ijszeeën nu ondergaan hebben, houden wij ons verzekerd, dat de geruchten die grootelijks hebben overdreven. Het zoude noodig wezen, om dezelve naar waarheid te fchatten, na te gaan, welke verwisfelingen deze gewesten jaarlijks in verfchillende faizoenen ondervinden, en die vervolgens te vergelijken met foortgelijke waarnemingen van vroegere geloofwaardige reizigers. Eene oordeelkundige overweging van hetgene hiervan bekend is, zal ons mogelijk tot het befluit brengen, dat de arctifche zeeën meer dan eens, zelfs in den loop van de laatfte helft der voorgaande eeuw, even onbelemmerd zijn geweest, als dezelve nu worden voorgefteld.

[De Schrijver laat hierop eene vernuftige en vrij diepzinnige befchouwing volgen der oorzaken van het verfchil van klimaat en de verfpreiding van hette en koude over den aardbol. Uit dezelve blijkt: dat de invloed van de ftralen der zon zich niet zeer diep in den

grond

grond uitftrekt; dat het onderfcheid tusfchen zomer en winter reeds honderd voet naar de laagte naauwelijks meer te befpeuren is, en zich dus geheel tot de oppervlakte bepaalt; — dat de aarde, door de ontvangene warmte te behouden en niet in haar binnenfte mede te deelen, in fommige luchtftreken eene ondragelijke hette koude verkrijgen, zoo hierin door de natuur niet ware voorzien; — dat het voornamelijk de winden fchijnen te zijn, die, zoo als men weet, uit de ongelijke warmte des dampkrings voortvloeijen, welke, door hunne geregelde beweging, de overmatige hette van fommige plaatfen overnemen, dezelve wegvoeren en verfpreiden, en bij gevolg beftemd zijn, om de gezengde landftreken nabij de linie te temperen, het toenemen van vorst aan de pool te matigen, en een evenwigt van warmte en koude over de geheele aarde te behouden; — dat de zon een' anderen invloed uitoefent op het water; dat de warmere deelen, ligter zijnde, altijd tot aan de oppervlakte rijzen; dat dus het diepfte water het koudfte bevonden wordt, maar dat beneden eene zekere diepte, bij voorbeeld van twintig vaam, de graad van koude beftendig blijft, uitgezonderd binnen den poolkring, alwaar de zee, wegens eene bijzondere eigenfchap van haren gewonen graad van koude, eenigzins warmer op groote diepten is; — dat derhalve de warmte onder de oppervlakte der aarde, op een' geringen afftand beftendig zijnde, eene ware maat van hette aanduidt, welke aan geene verandering is blootgefteld. Deze bedenkingen doen het, naar des Schrijvers inzien, reeds twijfelachtig voorkomen, of wel zoodanig eene verandering mogelijk zij, als men vermeent thans plaats te grijpen. Hij gaat nu voort deze vraag meer bepaaldelijk te behandelen, met de volgende befchrijving van de faizoenen in den poolkring.]

Nadat het ijs, hetwelk de zee bedekte, door de voortdurende werking van de zon in den zomer grootendeels verdwenen is, volgt eene korte tusfchenpoozing van warmte. Deze duurt flechts weinige weken, en de

fteeds

ſteeds onzekere invloed van zijdelingſche en verzwakte hetteſtralen wijkt weldra voor de terugkeerende vorst. Reeds in het begin van Augustus begint de ſneeuw te vallen, en vóór de maand October is de grond daarmede tot twee of drie voet bedekt. Het zoete water, dat langs de oevers en baaijen in kleine beekjes of uit de ſneeuwbergen nederloopt, wordt ſchielijk in ijs veranderd. Naar mate de koude toeneemt, ſcheiden zich de vochtdeelen uit de lucht in de gedaante van een' mist, en, terſtond zamenvriezende, vervullen den geheelen dampkring als met fijne, zeer netelige ijsvezels, die het vel zeer pijnlijk aandoen. Alle voorwerpen worden hiermede bedekt, en vertoonen zich onder allerlei nieuwe gedaanten, met eene menigte vreemde aanhangſels bezet. De geheele oppervlakte der zee dampt gelijk een kalkoven; een verſchijnſel, genaamd *vriesdamp* of *vriesrook*, voortſpruitende uit de gewone oorzaak van dampen, omdat namelijk het water alsnog minder koud is dan de lucht, die op hetzelve rust. Eindelijk verdwijnt de mist, de lucht klaart op, en alles kondigt aan, dat de zee, nu geheel tot dezelfde maat van koude gekomen zijnde, gereed is, om hare gewone gedaanteverwisſeling te ondergaan. Deze heeft dan ook ſpoedig plaats, en het ijs groeit aan, ſomwijlen ter dikte van een' duim in een' enkelen nacht. Duisternis en een langdurige winter dalen nu ongeſtoord op de bevrozene vlakte; de maan alleen ſpreidt nu en dan eens een twijfelachtig licht, hetwelk de akeligheid en wijduitgeſtrekte eenzaamheid van het gewest ten toon ſtelt. Ellendige wezens, hun ligchaam met beerenhuiden beladen, opgehoopt en opgeſloten in eene hut, waarvan iedere reet zorgvuldig tegen de indringende koude wordt geſtopt, kruipen rondom den haard, en zoeken aldaar hunnen langen nacht al ſluimerende door te brengen. Hun geringe voorraad van levensmiddelen, ofſchoon in dezelfde ruimte beſloten, bevriest ſomtijds zoodanig, dat hij niet dan met eene bijl kan worden verdeeld. De wanden van hunne woning worden zelfs van binnen

met

met eene dikke ijskorst bedekt; en waagt het iemand eene deur of venster te openen, zoo verlaat de opgesloten lucht eensklaps haar vocht, hetwelk dan, door de vorst aangetast, terstond den grond met sneeuwvlokken bezaait. De vorst dringt in de aarde hoe langer hoe dieper, en men hoort de rotsen in de verte met geweldig geraas uiteenbersten. Het is dan, alsof dit gedeelte der wereld, tot ondergang en vergetelheid verwezen, gereed is den doodslaap voor altijd in te treden. Eindelijk verschijnt de zon wederom boven de kim, en nu komt de blanke, woeste uitgestrektheid ten volle te voorschijn. Langzamerhand, echter, wordt de felle vorst gestuit. In de maand Mei maken de uitgehongerde bewoners zich gereed hun huis te verlaten, en den oever te bezoeken, om visch te garen. De zon klimt hooger, en hare kracht neemt sterk toe. De sneeuw begint nu allengskens te verdwijnen; het ijs ontdooit van dag tot dag; groote brokken, hierdoor hun steunsel verliezende, raken los, en komen van de rotsen met een donderend geraas op den oever der zee neêrstorten. De oceaan wordt insgelijks ontbonden, en breekt op met verschrikkelijk gekraak. Schotsen ijs van een' ontzaggelijken omtrek raken vlot, en worden door winden en stroomen met geweld uiteengerukt. Dan weder teruggedreven, naderen zij elkander, en brengen in hare ontmoeting een' schok te weeg, welke die van werelden schijnt te zijn; een' schok, waardoor ongetwijfeld het grootste vaartuig, dat menschen handen en magt immer kunnen opbouwen, in een oogenblik tot stof zoude verbrijzeld worden. Het is niet mogelijk, zich een vervaarlijker tooneel voor den geest te stellen, dan dat van het arme scheepsvolk op de walvischvangst, dat, het noodlottige gevaarte van alle kanten ziende aannaderen, alle oogenblikken den gewissen dood verwacht, dien geene aanwending van menschelijk vernuft kan doen ontkomen.

Vóór het einde van Junij zijn de ijsschotsen in de arctische zeeën gewoonlijk gebroken, verspreid, en grooten-

tendeels vernietigd. Maar nu is de dampkring weder gedurig met dampen beladen, en de zee met een' dikken nevel bedekt, evenwel matiger van koude, dan die in het najaar plaats hebben: wel is waar, zij komen voort uit eene foortgelijke oorzaak; doch deze is omgekeerd. Op dezen tijd van het jaar, namelijk, is het water kouder dan de lucht, en deze laatfte, die koudere oppervlakte rakende, wordt genoodzaakt het in haar opgelost vocht gedeeltelijk te verlaten. Het is deze zomermist, die, den noordfchen dampkring bijna onophoudelijk vervullende, de fcheepvaart zoo gevaarlijk maakt. Het is eerst in de maand Julij, dat de oppervlakte der zee dezelfde maat van warmte als de lucht verkrijgt, en de zon fchijnt nu met een' ongewonen glans en helderheid. De hette neemt hierna zoo fterk toe, door het geftadig verblijf der zon boven de kim, vooral in baaijen en rotsengten, dat men fomtijds vóór het einde des zomers het teer en pik ziet fmelten en langs de fchepen nederloopen.

Het ijs, dat de fcheepvaart in de arctifche zeeën verhindert, beftaat uit twee foorten, de eene voortkomende van zoet, de andere van zout water. De eilanden of vaste landen in die afgelegene gewesten zijn des zomers door eene menigte ftroomen doorkruist, welke, voortvloeijende uit het fmelten der fneeuw, zich van de bergen langs onnoemelijke beekjes naar het ftrand wenden, en aldaar tusfchen de menigvuldige engten van het land en de daarop rijzende rotfen groote verzamelplaatfen vinden, waarin zij ten laatfte bevriezen. Ieder jaar brengt een' nieuwen toevloed van water te weeg, en het ijs van vorige jaren, in den korten zomer nog niet geheel ontdooid zijnde, wordt op nieuws vermeerderd, en wast gedurig aan, totdat, na verloop misfchien van verfcheidene eeuwen, de masfa ijs zich eindelijk opheft te gelijk met den omliggenden fteen, en de gedaante verkrijgt van eene hoog uitftekende ijsfpits. Het dalen van fneeuw op deze blokken brengt nog tot derzelver groei en vermeerdering, en het fneeuw-

water, naderhand over dezelve heenloopende en de berften en gaten opvullende, maakt eindelijk het geheel volkomen vast en ineengefloten. Ondertusfchen begint eene werking van een' anderen aard dit reuzengevaarte wederom te flechten. De onophoudelijke beweging van de zee wrijft en flijt allengskens den voet van den berg, totdat dezelve, wanneer hij tot duizend, misfchien twee duizend voet hoog geklommen is, ten laatfte door zijne eigene zwaarte tuimelt, van zijne ijsbanden wordt losgerukt, en geweldig nederftort in den afgrond, boven welken hij pronkte. Dit magtige ligchaam nu drijft op den oceaan, gelijk aan een groot opgeheven eiland, totdat, wind en ftroom hetzelve naar het zuiden keerende, het langzaam in de Atlantifche zee zich oplost en verdwijnt.

Dit is, naar ons inzien, de ware oorfprong van de noordfche *ijsbergen*, welke geheel overeenkomen in vorming met de *glacières* op de zijden van de Alpifche en Pyrenéfche gebergten. Zij beftaan uit eene heldere, digte en vaste foort van ijs, en hebben eene groene of naar het blaauwe zweemende tint, gelijk aan die, welke ijs of water, mits zeer zuiver zijnde en op eene aanmerkelijke diepte, gewoon is aan te nemen. De walvischvangers vinden in de holligheden der ijsbergen zeer klaar en zoet water, hetwelk zij daaruit met eene lederen flang halen, en alzoo hunne vaten op eene gemakkelijke wijze laten vol loopen. Dezelfde foort van ijs, wanneer de afgefcheurde brokken reeds op de zee drijven, verfchaft den zeeman een allerverkwikkendst drinkwater.

Geleerden zijn langen tijd hierover in verfchil geweest, of de oceaan wel immer konde bevriezen; en ettelijke beuzelachtige, ongerijmde redenen zijn er aangevoerd, om te bewijzen, dat het onmogelijk is. De vraag, evenwel, is nu volkomen opgelost, en het bevriezen van zeewater, zoo wel door waarnemingen als door onmiddellijke proeven, bevonden zeker te zijn. Het product, echter, is eene onvolkomene foort van

ijs,

ijs, dat zeer ligt te onderscheiden is van dat eener gewone geregelde vorming: het is poreus, niet zeer digt noch doorschijnend, bestaat uit vezelachtige kristallen, of dunne vlokjes, die een zouter vocht tusschen zich insluiten. Deszelfs sponsachtig weefsel heeft eenigermate het voorkomen van de bereiding, genaamd *glaces*. Dit zoutachtige ijs kan derhalve nooit zuiver water opleveren; evenwel, zoo men de sterke pekel, daarin opgesloten, den tijd geeft om geheel uit te loopen, en dan het overige ontdooit, zal men uit dit laatste een eenigzins brak water verkrijgen, dat in sommige gevallen om te drinken niet ongeschikt is bevonden.

Gewoon zeewater, dat, namelijk, omtrent een dertigste gedeelte van zijn gewigt aan zoutdeelen bevat, vereischt geen' zeer ongemeenen graad van koude om te bevriezen. Dit geschiedt omtrent den 27sten graad van Fahrenheit's schaal, dus maar 5 graden beneden het vriespunt van zuiver water. Daar nu de zee binnen den poolcirkel zelden veel warmer wordt, zoo bereikt zij tegen het einde van den zomer, dat is in het begin van Augustus, al ras de mate van koude, die tot derzelver bevriezing vereischt wordt; waarna het ijs van onderen spoedig vermeerdert en aanwast tot eene dikte van verscheidene voeten, en de geheele oppervlakte als met een' harden vloer bedekt. In het voorjaar, daarentegen, zoodra de zonnestralen eenigzins door hetzelve zijn heengedrongen, wordt deze korst week en broos; zoodat zij gemakkelijk kan worden uiteengereten. Derhalve, wanneer een hevige storm de zee opheft, breekt het effen vlak in uitgebreide velden, welke zich naderhand, door wrijving en kruijen, in kleinere schotsen verdeelen. Dit gebeurt gewoonlijk in het begin van Junij; en weinige weken zijn meestal genoegzaam, om het vlottende ijs geheel te verdrijven en op te lossen. Op dit tijdstip is de zee dan eindelijk open, en geschikt, ten minste gedurende een' korten en onzekeren duur, voor de navorschingen van onbevreesde, ondernemende zeelieden.

IJsbergen zijn dan verschillend in hunnen aard van

vlottende eilanden of ijsgangen: de eerste zijn het gevolg van den langzamen aanwas, die gedurende eeuwen ongestoord plaats heeft, terwijl de laatste jaarlijks en gevormd en vernietigd worden. De soort van ijs is ook geheel onderscheiden: dat van gesmoltene sneeuw ontstaat, is hard, doorschijnend, en groeit tot eene ontzettende hoogte en omtrek. Daarentegen is het zee-ijs meestal ontbloot van de digtheid, helderheid en kracht, die het eene bestendige dikte zouden kunnen doen behouden. Ook is het slechts gedurende een gedeelte van het jaar in wezen, behalve in ongemeen koude jaren, wanneer somtijds de stukken nog niet geheel ontdooid zijn vóór de terugkomst van den winter.

[Naarmate zich het zee-ijs in vlakten van meerdere of mindere uitgebreidheid scheurt, en deze zich wederom verdeelen, verdreven worden, of naar elkander kruijen, zamenpakken en opeenstapelen, ontstaan de vlottende eilanden en schotsen van zeer verschillenden aard, welke de schepen in het voorjaar in menigte ontmoeten, en waaraan de visschers gewoon zijn, naar derzelver grootté en gedaante, onderscheidene benamingen te geven. De terugkaatsing van het licht brengt te weeg dien witachtigen glans of dat blinkend verschijnsel, hetwelk men dikmaals aan den gezigteinder op de verste afstanden bespeurt, en eenigzins verschillende tinten aanneemt, naarmate het uit zee-ijs of sneeuwvelden voortspruit; hetgeen ervarenen zeelieden hunnen afstand van kusten te kennen geeft.]

De oorsprong en aanwas der ijsbergen, zoo als wij die uitgelegd hebben, komen overeen met de gedaanten, die het land nabij den poolcirkel oplevert. De kust van Groenland, die zich ten westen in Straat-Davis uitstrekt, biedt aan het gezigt, op een' afstand, een zeer grootsch, verrukkelijk schouwtooneel, zich opheffende uit zee als een ondoordringbare wal of muur, welke zich in de uiterste grenzen van het gezigt verliest, bezet met hooge spitsen en zuilen, die de gedaanten van torens, kasteelen, vestingwerken, vloten

in

in volle zeil, en alle mogelijke afwisfeling van figuur en zamenftelling, aannemen. Wanneer deze ligchamen, vooral in heete zomers, gedeeltelijk van hunne zetels worden geworpen en in zee geftort, vertoonen zij zich in Straat-Davis als vlottende fteden, en worden vervolgens door den ftroom, die aldaar meestal uit het noordoosten gerigt is, naar meer zuidelijke ftreken vervoerd, en ten laatfte in de Atlantifche zee opgelost, en binnen een' korten tijd te niet gebragt.

Blokken van dit bevrozen zoet water worden menigmaal in die zeeën, vooral bij de baai van Disco, opgevischt, en, alhoewel zwart van kleur in het water, vertoonen zij alsdan een' fchoonen groenen glans, dien van den fmaragd nabijkomende, helder als kristal, behalve waar zich luchtbelletjes en draden gedurende het bevriezen hebben vastgezet. Dit zuiver ijs is ongeveer een vijftiende gedeelte ligter dan zoet water, en zal dus in zeewater omtrent een tiende gedeelte boven de oppervlakte uitfteken. Men kan dus hieruit opmaken, dat een ligchaam, 2000 voet hoog, nadat het vlot gezet is, zich nog 200 voet boven het water zal verheffen; en dit is dan ook waarfchijnlijk de uiterfte hoogte, die zulke klompen bereiken. Zij zullen evenwel, zelfs nadat zij van het vaste land zijn afgefcheiden, nog eenigzins toenemen door de fneeuw, welke op dezelve valt, en het overvloedige vocht, dat zich op hunne ijskoude oppervlakte nederzet en aanvriest. Maar in het algemeen worden zij ras door den ftroom in eene gematigder luchtftreek weggevoerd en verloren in de Atlantifche zee. Men kan uit opzettelijke proeven bewijzen, dat, zoo het warmer water, waarin zij zich nu bevinden, flechts den graad van 42 bezit, het ijs ieder uur een' duim dik wegfmelt, of ter dikte van twee voet in één etmaal. En deze hoeveelheid zal verdubbeld worden, zoo men het omringende water vooronderftelt den 52ften graad te bereiken. Zoodat een berg, 600 voet hoog, volgens deze zeer waarfchijnlijke opgave, omtrent 150 dagen zou vereifchen, om geheelenal te ont-

ontdooijen. Maar dit tijdsverloop zal nog bekort worden, wanneer men in aanmerking neemt, dat het ijs, met groote snelheid door het water gedreven, nog veel schielijker smelt, somtijds in een derde van den tijd, wanneer de snelheid der beweging slechts één uur gaans in drie uren tijds zoude bedragen. Dit is de reden, dat, offchoon er op de kust van Newfoundland ijsbrokken in groote menigte voorkomen, zij zelden beneden den 48sten graad noorderbreedte gevonden worden. Maar binnen den poolkring blijven zij door hunne logheid somtijds onbewegelijk liggen, en dienen dan menigmalen als ankerplaatsen voor de schepen, die zich aldaar ter walvischvangst ophouden. Hier moet echter eene voorzorg gebruikt worden, om namelijk den kabel te laten schieten, en op een' afstand van de ijsklip te blijven liggen; want er breken somtijds van onder dezelve groote stukken los, die terstond naar boven oprijzen, en zulk eene snelheid verkrijgen, dat zij de kiel van een schip zeer zeker zouden verbrijzelen.

(Het vervolg en slot hierna.)

DAGVERHAAL MIJNER GIJZELAARSCHAP.

(*Vervolg en slot van bl.* 33.)

Tegen het vallen van den avond kwamen wij, op Zondag den 19 December, te *Parijs* aan, en stapten aldaar aan het *Hôtel de Bretagne* af. Des anderen daags, reeds des morgens ten 10 ure, begaven wij ons, onder het vorig geleide, op requisitie van het *Ministerie van Policie*, naar een der Bureaux van dat Departement. Hier werden onze namen afgelezen, en wij, offchoon tot hiertoe altijd nog met eenige onderscheiding behandeld, nevens al de andere gevangenen *pêle-mêle* in ééne kamer geplaatst, alwaar wij tot over den middag moesten blijven wachten, zonder intusschen de minste inlichting, ten aanzien van onze bestemming, te bekomen,

men, of iets ter verkwikking te genieten. Eindelijk verscheen een der Geëmploijeerden van de Policie, die ons beval, hem te volgen. Wij gehoorzaamden, en begaven ons met hem in een gereedstaand rijtuig, zonder te weten, waarheen men ons voeren zou. Nadat wij verscheidene straten van *Parijs* waren doorgereden, hield eindelijk het rijtuig stil in eene naauwe, schaars verlichte straat, voor een hoog, somber gebouw. Het was — gelijk wij naderhand vernamen — het Gevangenhuis *La Sainte Pélagie!* Wij stegen uit, en werden, door eene enge en lage deur, in eenen donkeren gang geleid, alwaar wij zoo lang moesten wachten, totdat ook de overige arrestanten, die ons tot hiertoe vergezeld hadden, waren aangekomen.

Nadat men ons allen, één voor één, tot opgave van onze namen, ouderdom, geboorte en woonplaatsen enz. had verpligt, werden wij naar een vertrek gebragt. In dit zoogenaamd *salon* moesten wij wederom een' geruimen tijd wachten, tot men ons eindelijk in de gelegenheid stelde, om, voor onze eigene rekening, eenig voedsel te doen bereiden. Wij hadden sedert het ontbijt nog niets genuttigd, en verlangden dus om van het een of ander gebruik te maken. Terwijl wij ons aan tafel bevonden, trad de Concierge in de kamer, en zeide op eenen toon, die de ziel als doorsneed: „De Heeren kunnen na den maaltijd afscheid nemen, als zullende elkander niet wederzien, maar aan elk zijn eigen vertrek, buiten toegang, worden aangewezen." Ontzettend trof ons allen deze zoo ongedachte als ernstige kennisgeving.

Weldra was het tijdstip daar, dat wij van elkander zouden verwijderd worden. Nadat onze maaltijd geëindigd was, en wij een aandoenlijk afscheid hadden genomen, werden wij tot naar de bovenste verdieping van het Gevangenhuis gevoerd, en aldaar ieder afzonderlijk in een hok opgesloten; welke opsluiting, op deze verdieping van het Gevangenhuis, *la correction paternelle* werd genaamd. Zoodra was niet de welverzekerde deur

achter mij toegegrendeld, en ik van de eerste ontroering, welke dit voorval mij baarde, tot mij zelven gekomen, of de plaatselijke inrigting van den kerker, in welken ik mij thans bevond, was het eerst, dat mijne verbijsterde aandacht wekte. Ik nam het vertrek in oogenschouw. Het was een klein, in steen gemetseld vierkant, waarin het daglicht door een klein tralievenstertje moest binnenkomen. Voor alle huisraad zag ik in hetzelve eene kagchel, eenen bezem en eenen stoel met een klein tafeltje; terwijl eene opene brits, zoo als men dezelve gewoonlijk in de wachthuizen der soldaten vindt, mij tot rustplaats dienen moest. — Gelukkig, dat men ons had aangeraden, ons eene kaars aan te schaffen, en wij, naar boven geleid wordende, er ieder eene hadden doen koopen. Deze, op eene ledige flesch geplaatst, maakte thans mijn avondlicht uit, daar ik anders deze vreesselijke oogenblikken in akelige duisternis zou hebben moeten doorbrengen. Niet weinig onaangenaamheid, evenwel, berokkende mij de koude, welke zich dien nacht fel gevoelen deed; terwijl ik niettemin, op mijne bede, niet eerder vermogt de kagchel te stoken, dan daags daarna.

Dat men zich den ijsselijken toestand verbeelde, waarin ik mij thans bevond! Dat men zich plaatse in mijne omstandigheden, en men zal flaauwelijk gevoelen, welke aandoeningen er in mijne ziel omgingen! — Ruim 90 uren afstands van mijne woonplaats door gewapend geweld voortgesleurd, in een tijdstip, dat gansch *Europa* de toekomst nog met eene angstige onzekerheid te gemoet zag, bevond ik mij thans, hoewel onschuldig, als een boosdoener gekerkerd in eene steenen cel van negen voet in het vierkant, — afgezonderd van de maatschappij, verwijderd uit mijn vaderland, en van zoo veel, wat mij op aarde dierbaar was, — gescheiden van mijne lotgenooten en vrienden, — van alle hulp en gerijfelijkheden beroofd, — overgegeven aan de barmhartigheid van eenen geregtsdienaar, in wiens verharden boezem alle gevoel van menschelijkheid en me-

de-

delijden te eenemale was uitgedoofd, wiens aandoeningen en hulpvaardigheid flechts door een' ellendigen drinkpenning konden worden opgewekt! Hoe moest niet deze, geheel onberekende uitkomst, in de ontzettende eerfte oogenblikken, mijne ziel treffen en beroeren! Dank den zaligen invloed van den Godsdienst van JEZUS CHRISTUS! met ftille berusting in Gods weg, met gelatene onderwerping aan zijnen vaderlijken wil, en met kinderlijk vertrouwen op zijnen bijftand, mogt het mij, in dezen zoo hagchelijken toeftand, vergund zijn, door driften geflingerd noch door vooroordeelen opgewonden, met eene kalme bedaardheid den weg te bepeinzen, in welken eene onzigtbare hand mij heden leidde.

In dezen toeftand bleef ik twee dagen en twee nachten, zonder dat de toegang van iemand, wie ook, tot mij veroorloofd was; ja, zelfs zonder dat men mij wilde toeftaan, dat ik, in de tegenwoordigheid van den Infpecteur der Gevangenis, den Heer DE PERPONCHER, dien ik over een financieel point te fpreken had, voor eenige oogenblikken onderhield.

Op Dingsdag den 21ften December werd het *au fecret* opgeheven, en ik met de Heeren DE PERPONCHER en PH. RAM, op eene andere *étage*, te zamen in één hok geplaatst; terwijl aan den Heer SINGENDONCK een ander hok tot verblijf werd aangewezen. Des avonds werden deze hokken gefloten, en des morgens weder losgegrendeld; doch, nadat wij bijna drie weken in de *Pélagie* hadden doorgebragt, werd, bij eene vergunning van den Minister, ons hok, en dat van den Heer SINGENDONCK, voortaan dag en nacht opengelaten.

Tot dus verre het verhaal van mijne arrestatie, vervoering en gevangenhouding te *Parijs*, door mij ontworpen, om hetzelve te doen dienen als eene bijdrage tot de gedenkwaardige Gefchiedenis van onze laatfte en gezegende Omwenteling. Vraagt welligt iemand mijner Lezeren, welke belangrijkheid dit verhaal als zoodanig hebben kan; ik antwoord hem, dat ik hetzelve voornamelijk wil hebben aangemerkt, als eene fchets van de verregaande willekeur en de geweIddadige dwingelandij der vreemde overheerfching, in de behandeling van derzelver ftaatsgevangenen. Wij toch (namelijk de Heeren DE PERPONCHER, PH. RAM, CHR. SINGENDONCK en ik) waren, zonder dat daartoe van onzen kant eenige de minfte aan-

leiding was gegeven, door het *Fransch* gezag, *als Cijzelaren* gearresteerd. Wij konden derhalve, als zoodanig, aanspraak maken op eene meer onderscheidende bejegening, en verwachten, dat men ons als staatsgevangenen van die klasse zoude behandeld hebben. Maar, welke is dáár de waarborg van het persoonlijk regt en der openbare veiligheid, waar het wantrouwig Despotismus den ijzeren schepter zwaait? — Wij werden als gevangenen van staat gearresteerd, en evenwel doorgaans als misdadigers behandeld, en in de meeste gevallen met de gewone gevangenen gelijk gesteld; uitgezonderd, dat men ons te *Antwerpen*, gedurende ons verblijf in het *Celliten*-klooster, met eenige meerdere onderscheiding bejegende; maar ook van daar, tot aan onze bevrijding uit de Gevangenis *La Sainte Pélagie*, deelden wij in het lot van gewone gevangenen. — In hoe vele opzigten verschilde niet ons lot van dat diergenen, in wier plaats wij als *Cijzelaren* waren geärresteerd! Deze, hoewel door de toenmalig Provisioneele Besturen van *Amsterdam* en *'s Hage*, om wijze redenen, in bewaring genomen, genoten allezins eene bejegening, overeenkomstig hunnen stand. En *wij*, ondanks al onze protestatiën, en onaangezien het *Fransche* Gouvernement van de redenen onzer in hechtenisneming de naauwkeurigste bewustheid droeg, werden op den voet van, en even als misdadigers behandeld. Zoo ver ging, ook in dit geval, de geest van willekeur en onderdrukking van een Gouvernement, hetwelk overal, waar verraad en wantrouwen dit vorderden, de geheiligdste regten der menschheid met voeten trad.

Thans wil ik, met voorbijzien van al het min merkwaardige, dat ons, gedurende ons verblijf in de Gevangenis *La Sainte Pélagie* bejegende, overgaan tot het schetsen van eene reeks van smartelijke teleurstellingen, welke wij bij herhaling, gedurende drie maanden, moesten ondervinden. Neen! niet zoo ijsselijk is het zekere ongeluk, waarvan men nu eenmaal de ondervinding heeft, als dat gedurig slingeren tusschen hoop en vrees, tusschen blijde verwachting en pijnigende teleurstelling. Ik beroep mij op u, gij allen, die immer in donkere omstandigheden verkeerdet, en met benaauwenden angst zoo dikwerf op zekere redding meendet te kunnen hopen, en immer die hope zaagt verijdeld. Getuigt, hoe folterend het is, dat dobberen heen en weder, dat worstelen op de zee eener benaauwende onzekerheid! — Zekerlijk

lijk merkte ik in elke dier grievende verijdelingen de hand van dien Vader op, die ons geloof en onzen moed door beproevingen louteren wil. En wat zegt een geloof, hetwelk niet vasthoudt? wat zegt een moed, die het telkens opgeeft? — Het is waar, de gedachte aan de vraag: *Hoe en wanneer zal ons lot beslist worden?* verspreidde wel eens eene donkere wolk over de helderheid van mijne ziel. En inderdaad, deze onzekerheid was ver van bemoedigend! Zoude het de uitkomst van eenen hardnekkigen Oorlog zijn, of de zegen van éenen algemeenen Vrede, welke ons ontslag bepalen moest? Of zoude het de uitslag zijn van *diplomatische* onderhandelingen, welke over de uitwisseling van wederzijdsche gevangenen zouden plaats hebben? — Deze onzekerheid was pijnigend! Dan, eer ik in bespiegelingen uitweide, wil ik mij herinneren, dat ik slechts een eenvoudig Dagverhaal meende ter neder te stellen, en ga dus over tot het schetsen van het verder voorgevallene.

Den 23sten December, 's daags na ons ontslag uit de gevangenis *au secret*, werd onze lotgenoot, de Heer DE PERPONCHER, aan het Ministerie van Policie ontboden. Aldaar deed de Heer DES MARETS, Chef der eerste Divisie van dat Departement, na eenige woordenwisseling, den waardigen grijsaard de toezegging, dat de gijzelaren naar eene kleine stad, in de nabijheid van *Parijs*, zouden worden overgebragt, om hun aldaar, op elkanders verantwoordelijkheid, zoo veel vrijheid te doen genieten, als de stand van zaken veroorloven zou. De Heer DE PERPONCHER betuigde hierover zijn genoegen, en voegde bij die betuiging alleen het verzoek, dat, uit aanmerking van zijne hooge jaren, en ter voorkoming van aanzienlijke kosten, de afstand van *Parijs* zoo min aanmerkelijk, als doenlijk was, mogt worden bepaald. Met deze heugelijke tijding keerde hij naar *La Sainte Pélagie* terug; en wij allen, deelgenooten van dit verslag geworden zijnde, betuigden daarover ons genoegen, en maakten er het besluit uit op, dat wij misschien nog maar weinige dagen in den somberen kerker zouden doorbrengen. Hoe smachtten wij naar het geluk, om, al ware het onder eenige bepalingen van onze vrijheid, de lieve vrije lucht te mogen inademen! Dan, ons toefde eene andere bestemming. Van deze toezegging niets komende, besloten wij, in het begin der maand Januarij 1814, eene *petitie* in te dienen, ten einde

óf onder borgtogt ontslagen te worden, óf eene plaats in de nabijheid van *Parijs* ons te zien aangewezen, óf in een Huis van Gezondheid (*) geplaatst te worden. Den 21sten Januarij ontvingen wij het niet onaangenaam berigt, dat er op onze *petitie* rapport was uitgebragt, strekkende om ons de kleine stad *l'Aigle*, in het voormalig *Normandije*, slechts 25 uren afstands van *Parijs*, tot verblijf aan te wijzen. Hoe welkom was ons dit berigt! met hoeveel gretigheid vernamen wij naar de ligging en plaatselijke omstandigheden van dat stadje! en hoe wist onze verbeeldingskracht zich de aangenaamste tafereelen te schilderen van alles, wat ons aangaande deszelfs bekoorlijke ligging in eene boschrijke en bergachtige landstreek bekend werd! Er ontbrak, luidde het, niets meer aan de verwezenlijking van onze verwachting, dan dat de Keizer op het uitgebragt rapport decreteerde; en daaraan was, naar luid der verdere verzekering, niet te twijfelen. Met reikhalzend verlangen werd dan dit besluit te gemoet gezien, en elke dag verbeid, totdat wij den 28sten Januarij, in plaats van hetzelve, de tijding erlangden, dat de Keizer uit *Parijs* vertrokken, en het besluit — in de vergetelheid geraakt was. Zie daar het geliefkoosd tafereel van het bekoorlijke *l'Aigle*, met welks voorstelling wij ons, ter aangename verpoozing, zoo gaarne onledig hielden, verdwenen! Maar zoo kinderlijk is de mensch, wanneer hij eenmaal hopende is; het kleinste vonkje, dat hem van zijne hoop overblijft, is genoegzaam, om het vuur zijner verbeelding op nieuws aan te wakkeren! Men vleide ons, dat er zonder twijfel op het bewuste rapport door de Keizerin-Regentes decreet zoude worden verleend; dan, ook dit was niet meer dan bedriegelijke vleijerij, daar wij, na ons wederom eenen geruimen tijd met deze hoop gestreeld te hebben, den 10den Februarij het berigt ontvingen, dat het rapport zelf was ter zijde gelegd, en denkelijk nu wel niet meer in aanmerking zoude komen. Nu was dan ook deze hoop wederom verdwenen! — Te midden van deze duisternis bood zich, geheel ongezocht, (den 14den Februarij) de gewezen Koning van *Holland*, LODEWIJK NAPOLEON, aan, en stelde zich in

(*) Onder die benaming kende men in het toenmalig *Frankrijk* sommige verblijven, alwaar gevangenen van staat, onder zeker toezigt, op hunne eigene kosten gelogeerd werden.

in het midden, om ons lot, ware dit hem doenlijk, eenigermate te verzachten; en reeds den 21sten daaraanvolgende was deze zoo ver in zijne pogingen geslaagd, dat wij de verzekering bekwamen, van waarschijnlijk in een Huis van Gezondheid te zullen worden overgebragt. Aangename lichtstraal! — Deze boodschap des gewezenen Konings wekte op nieuwe onze hoop; en niet weinig vermeerderde dezelve, toen ons, vier dagen later, van zijnentwege de verzekering werd gedaan, dat de Minister van Policie zich op dit aanzoek van Koning LODEWIJK gunstig had verklaard; maar dat Z. E. buiten den Minister van Oorlog daaromtrent niets wilde beslissen. De Minister van Policie ligtte het *écrou* op, en stelde het lot der gijzelaren in handen van den Minister van Oorlog. Ieder beloofde ons van deze beschikking veel goeds, en voorspelde ons eenen gunstigen uitslag. Reeds was bijna de hoop in verzekering veranderd; reeds streelde onze verbeelding ons op nieuws met de schilderij van het aangenaam verblijf in een Huis van Gezondheid te *Challiot*, een oord, hetwelk, behalve door eene goede tafel, vrolijke kamers en schoonen tuin, nog werd verfraaid door de teekenachtigste gezigten over *Parijs* en deszelfs omstreken; reeds waren er onderhandelingen aangevangen over de voorwaarden, om in dat Huis te worden ontvangen, en ieder oogenblik werd slechts de bevestiging dier verplaatsing verwacht, toen wij op eenmaal — op den laatsten dag der maand Februarij — het terneder slaand berigt ontvingen, dat de Minister van Oorlog zwarigheid maakte dit verzoek in te willigen, en dat de éénige gunst, welke hij den gijzelaren konde toestaan, was, om hen te doen overbrengen naar *St. Malo*, eene bekende zeestad in het voormalig *Bretagne*, op eenen afstand van 92 uren van *Parijs*.

Welk eene wending! Alle vrienden, die in ons lot belang stelden, deden hun best, om die vervoering, ware het mogelijk, te voorkomen. Hunne pogingen werden dan ook in zoo verre met eenig goed gevolg bekroond, dat wij den volgenden Vrijdag (4 Maart) eenige gerust每stelling omtrent die vervoering bekwamen, en deswege buiten bekommering bleven. Dan, ook deze rust was van korten duur; want den volgenden dag reeds verkeerden wij op nieuws in eenen toestand tusschen hoop en vrees. Dien dag, namelijk, (Zaturdag den 5 Maart) werd ik verzocht in het zoogenaamd *salon* te komen,

men, zijnde een hol vertrek, tot spreekkamer voor de arrestanten dienende, wijl aldaar iemand was, die mij begeerde te spreken. Ik ijlde derwaarts, en ontmoette er den Heer Mr. W. J. DE BIJE, toenmaals Lid van het Hof van Cassatie, die mij met veel blijdschap en deelneming kennis gaf, dat eindelijk het bewuste *arrêté* geteekend was, strekkende om de gijzelaren naar *Agen*. (bij *Amiens*, 25 uren van *Parijs*, gelijk zijn Ed. zeide) te transporteren. Met ongemeen genoegen ontving ik deze tijding. Dan, naauwelijks was de Heer DE BIJE vertrokken, of onze blijdschap loste zich weder in eene treurige onzekerheid op; want, de *Dictionnaire Géographique* naziende, vonden wij in dezelve geene andere stad onder den opgegevenen naam vermeld, dan *Agen*, hoofdplaats van het Departement *du Lot et Garonne*, 184 uren ten zuiden *Parijs*. Wij stelden wel alles in het werk, om uit deze onzekerheid te geraken; echter werden wij daaromtrent niet voor des anderen daags gerust gesteld, toen ons berigt werd, dat de bedoelde plaats was *Glen*, kleine stad aan de *Loire*, 35 uren van *Parijs* en 15 uren van *Orleans*, hebbende eene bevolking van ruim 5000 inwoners. Hoezeer deze afstand merkelijk minder was dan de vorige; zoo veroorzaakte evenwel de vrees voor meerdere verwijdering van mijne betrekkingen en goederen mij geene streelende gewaarwording. De te duchtene onbestendigheid, ook omtrent die nieuwe plaats, vermeerderde niet weinig mijne kwelling. Nu scheen echter de jongste tijding zich te zullen verwezenlijken; want den 7den Maart werd ons berigt, dat, van wege den Chef der 5de Divisie van het Departement van Oorlog, de verzekering gegeven was, dat de gijzelaars, zonder geleide van de *Gendarmerie*, de reis naar *Glen* zouden doen. Dit nieuws was vertroostend, en hetzelve verschafte ons nieuwen grond, om op ons aanstaand vertrek te kunnen rekenen; doch wat gebeurde? — wederom verliep de volgende dag, zonder deswege iets nader te vernemen. Dit baarde nieuwen twijfel, en het verlangen naar de eindelijke ontwikkeling onzer zaak veroorzaakte ons op nieuws niet weinig ongerustheid. Raadselachtige ontknooping! Op den voormiddag van den 9den Maart verscheen de Secretaris van den voormaligen Koning van *Holland*, en zeide ons aan, dat zijn meester (Koning LODEWIJK) het zoo ver had weten te brengen, dat eindelijk de Minister bij eenen eigenhandigen brief verzekerd

had;

had, dat de gijzelaars binnen een à twee dagen in vrijheid zouden worden gesteld, en de stad *Parijs* hun tot bepaald verblijf zoude worden aangewezen. Gevoel van dankbare erkentenis vervulde ons aller hart op het vernemen van deze heugelijke boodschap; want eene zoodanige wending was ongedacht. Dan, helaas! wederom verliep de 9de en ook de 10de van Maart tot des avonds ten zeven ure, zonder dat deze zoo goede tijding eenigzins nader bevestigd werd; maar op het evengemelde uur werden wij eenigzins in de hoop op ons ontslag versterkt, daar men ons de verzekering deed, dat welligt dit ontslag den 11 of 12den zoude kunnen plaats hebben. Hoezeer nu de onzekerheid, waarin wij gedurig verkeerden, ons dikwerf tot eenige besluiteloosheid aanzettede, zoo deden wij, door tusschenkomst van onze vrienden, echter de noodige maatregelen nemen en schikkingen beramen, om, bij het gewenschte ontslag, onzen intrek in het *Hôtel de Hollande* te nemen. Inmiddels kwam, des avonds ten acht ure van den 11den, de Heer TESTARD, Concierge van *La Sainte Pélagie*, den gijzelaren berigten, dat hij van het Ministerie nog niet de noodige schriftelijke order tot ons ontslag bekomen had, maar dat hij dezelve elk oogenblik te gemoet zag, en wij hoogstwaarschijnlijk toch wel den volgenden dag zouden worden ontslagen. Welk eene traagheid! De uitgestelde hoop krenkt het hart. — Nogmaals verliepen er drie dagen, zonder dat wij eenige de minste bevestiging van ons ontslag vernamen, veel min de tijdsbepaling, wanneer hetzelve zoude plaats hebben. Het verwijl van deze dagen gaf ons op nieuws aanleiding tot het maken van allerlei bedenkingen. Dat er van den eenen of anderen kant oponthoud plaats had, dit bespeurden wij maar al te duidelijk; dan, wat tot die noodlottige vertraging aanleiding gaf, of dezelve gezocht was, dan wel, of er wezenlijk eenig misverstand ten onzen aanzien tusschen de Ministeriën bestond, dit bleef ons even raadselachtig. Onder het maken van deze en dergelijke bedenkingen liep ook de dag van den 14den Maart ten einde; reeds waren wij gereed ons ter rust te begeven, en in de armen van den weldadigen slaap eenige verademing te zoeken van de onrust, die ons hart zoo zeer benaauwde, toen de Concierge TESTARD bij ons binnentrad, en ons te verstaan gaf, dat er hoop was, dat nu het plaats gehad hebbend misverstand tusschen de respective Mi-

Ministeriën mogt zijn uit den weg geruimd, en dat de bespoediging der expeditie ons ontslag zou verhaasten. Den 15den daaraanvolgende, des namiddags, herhaalt de Concierge deze verzekering, in het bijzijn van den Inspecteur der gevangenis, die dit gezegde door zijne verklaring nieuwe kracht bijzet. Dan, ook de 16de Maart verloopt, en alles blijft in denzelfden toestand, ten opzigte van onze nadere bestemming.

Bij dit verhaal zij het mij vergund, mijnen Lezeren te doen opmerken, dat, zoodra wij, bij iedere verkeerde uitkomst, ons hadden gezet, om ons lijdzaam naar den gang der zaken te schikken, en met geduld den uitslag af te wachten, zich telkens iets nieuws opdeed, dat ons verlangen opwakkerde, en aan onze begeerte naar uitkomst nieuw voedsel gaf. Deze, eenmaal ontstoken zijnde, werd gedurig door ongedachte wending uitgedoofd, totdat weder eene nieuwe vonk het vuur der hoop in onzen boezem deed ontbranden. Zoo duurden de folteringen van 23 December 1813 tot 16 Maart 1814 aanhoudend voort. Eindelijk daagde ook de morgen van den 17den. Bij het ontbijt komt er geene aanzegging; ook niet later op den dag. Reeds beschouwden wij onze hoop wederom op nieuws vervlogen; reeds poogden wij onze vrijheid uit de gedachten te stellen — en zie daar! des namiddags ten drie ure wordt ons, uit naam van den Minister van Oorlog, aangezegd, dat wij, tot nadere dispositie, volkomen vrij waren, mits binnen de muren van *Parijs* verblijvende. — Zoo nam deze afmattende zaak een einde; en nog dienzelfden avond verwisselden wij onze gevangenis met het zoo veel aangenamer verblijf in het Logement het *Hôtel de Hollande*, aangedaan door de levendigste gevoelens van vreugde en dankbaarheid jegens den Algoeden over deze onze aanvankelijke bevrijding, die weldra door onze volkomene verlossing, door den intogt der Geällieërden binnen *Parijs*, werd opgevolgd.

Na de tafereelen van dien tijd in *Parijs* te hebben bijgewoond, namen wij, in de maand April, de terugreize naar het lieve en nu ook verloste Vaderland aan, voorzien van het volgende paspoort:

„ Tooders dezes zijn de Heeren

DE PERPONCHER,
RAM,
BUDDINGH en
SINGENDONCK, } met een' bediende,

die,

die, tot hiertoe, op eene onregtmatige wijze, als Gijzelaars in *Parijs* teruggehouden zijnde, thans, bevrijd, zich van hier naar *Utrecht* begeven.

„ Waarom de gezamenlijke militaire en civiele Autoriteiten worden verzocht en aangemaand, om de voornoemde Heeren niet alleen ongehinderd op hunne reize te laten passeren, maar hun ook de noodige hulp en bijstand te doen geworden.

La Chapelle, bij *Parijs*, den 6den April 1814.

(L. S.) De Luit. Generaal van Z. K. *Pruissische* Majesteit, Kommanderend Generaal van het 3de Legerkorps, Ridder &c.

(was geteekend) BULOUD."

Ten slotte wil ik hier nog bijvoegen, dat ik bijna vijf maanden heb doorgebragt, zonder eenig schriftelijk berigt van mijne echtgenoote of kinderen te bekomen. Gedurende al dien tijd verkeerde ik in de volstrektste onzekerheid omtrent den welstand van de mijnen. Het kostte mij niet weinig moeite, die onzekerheid door te worstelen, en mijn verlangen naar eenig berigt was hijgend. Hetzelve verminderde al vast niet, daar, in het verloop van dien tijd, de Heeren DE PERPONCHER en PH. RAM elk twee brieven van hunne aanverwanten ontvingen. Hieruit bleek, dat er gelegenheid was, maar niet voor mij! — Dit bedroefde mij, en wekte bekommering in mijn hart over het lot der mijnen.

Nog moet ik hier, als eene bijzonderheid, aanstippen, dat, te midden van de akeligheid eener pijnigende gevangenis, de *dagen* als *uren* voortsnelden. De eerste vier weken was dit door al de gijzelaren waargenomen. Naderhand bleek mij, dat dezelfde gewaarwording bij alle staatsgevangenen, die langen tijd waren opgesloten geweest, plaats had. Welk eene wijsheid en ontferming, dat een zoo droevige tijd vlugtig heensnelde, en niet met tragen tred zijnen donkeren gang vervolgde!

DE BEOEFENING DER TEEKENKUNST EENE RIJKE BRON VAN GENOEGEN, BIJZONDER IN DEN JEUGDIGEN LEEFTIJD.

Door

W. H. WARNSINCK, Bz. (*)

'T Is hoogtijd voor de kunst en feestdag voor de jeugd,
Het uur van zoet genot en hooge zielevreugd:
De jeugd gevoelt de borst van reinen wellust zwoegen,
En de ouderdom geniet een kalm, bedaard genoegen;
De vader slaat het oog op zijn' beminden zoon,
En 't knaapje staart, verrukt, op de opgehangen kroon;
Die kroon zal kunst en vlijt, voor aller oog, beloonen,
En wekt en schraagt den moed tot ijv'rig pligtbetoonen.
't Is hoogtijd voor de kunst en vierdag voor de vreugd;
Het vrolijk feestuur slaat voor ouderdom en jeugd.

Mijn vrienden! 'k zing voor u. — U, jonge kunstenaren!
Zij eerst mijn lied gewijd en 't offer van mijn snaren;
Leent de ooren aan mijn' zang, en neemt hem aan in gunst;
'k Verhef het zoet vermaak der schoone Teekenkunst;
Op 't feest, aan haar gewijd, wil ik 't genoegen malen,
Dat ze in uw jeugdig hart, zoo vaak, deed nederdalen;
En wat uw ziel verrukt, als gij den kostb'ren tijd
Aan 't kennen van haar schoon en haar beoef'ning wijdt. —
Ja, vrienden! 'k zing voor u; — 't genot, dat gij moogt smaken,
De vreugd, die thans uw borst in reinen gloed doet blaken,
Zal

(*) Uitgesproken, ter gelegenheid van de Prijsuitdeeling aan de Leerlingen van het Teekenkundig Onderwijs, bij de Amsterdamsche Departementen der Maatschappij: TOT NUT VAN 'T ALGEMEEN, den 19 Jan. 1819.

Zal ook mijn vreugde zijn; ik voeg mij in uw' kring;
'k Was eenmaal ook als gij, 'k was eenmaal jongeling:
Waant niet, dat ik uw heil, door ſtroeven ernst, zal ſtoren;
Wat gij als jong'ling ſmaakt, kan mij als man bekoren;
Wee hem, wien uw genot het ſtug gemoed niet ſtreelt!
Gewis, nooit heeft zijn ziel in 's levens vreugd gedeeld.

't Is zalig voor mijn hart, dit feest der jeugd te vieren;
Ik hoor triomfgezang, en 't kraken der laurieren;
Verdienſte draagt de kroon, in 't perk der eer behaald;
De kunst beloont haar kroost, en juicht en zegepraalt.
Zij zelv' verheft zich fier; haar ſchoon bekoort onze oogen;
Zij toont ons, bij dat ſchoon, haar' rijkdom, haar vermogen;
Verheft en roert het hart, en lokt, door ware vreugd,
Niet ſlechts de grijsheid uit, maar meest de lieve jeugd.

Spreekt, mannen! vaders, ſpreekt! hebt gij den tijd vergeten,
Zoo zalig eens, als kind, in 's vaders huis geſleten,
Toen u een wereldſchat in 't ſpeelgoed tegenblonk,
Dat u de lieve hand der dierb're moeder ſchonk?
Ja, toen reeds was de kunst uw innig welgevallen;
Een prent, een teekening was u het waardst van allen;
Was u de liefſte gift, was u alleen genoeg,
Ja alles, voor een hart, dat naar niets hoogers vroeg.
Mijn vrienden! zegt het mij, kunt ge aan dien tijd gedenken,
En niet een zoet gevoel aan die herinn'ring ſchenken?
Hoe dikwerf werd uw heil ten hoogſten top gebeurd,
Bij 't kleine boekgeſchenk, met plaatjes fraai gekleurd;
Geſchenk, dat, in uw oog, meer ſchoonheid had en waarde,
Dan ſchitt'rend puikgeſteent', ja dan al 't goed der aarde. —
Mij ſtaat die gouden tijd, nog dikwerf, voor den geest;
Vaak ſmaak ik nog de vreugd, die eenmaal is geweest;
En komt een dierbaar kroost mijn gade en mij omringen,
Dan ſtem ik 't ſpeeltuig aan, om van mijn heil te zingen.

O nutte en ed'le kunst! de jeugd bemint uw zoet,
En vrij en zonder dwang zet zij den zwakken voet
Op 't ſpoor, dat gij betreedt; ja, durft uw' voetſtap drukken.
Het is zoo, duizendwerf moge elke proef mislukken,
Waar 't ongeoefend oog de onvaste hand misleidt;
Het knaapje wanhoopt nooit; neen, hij ſmaakt zaligheid.

Staar op zijne ed'le drift, aanschouw zijn ijv'rig streven,
Om 't ruw geschetst ontwerp een' beter' vorm te geven;
Uit al wat hem omringt, is ras de keus bepaald,
En wat zijn oog bekoort, staat op 't papier gemaald.
Wie zou het kreupel werk, om veel gebrekkigs, laken?
Wie zou met stroeven blik den blijden knaap genaken?
Al wat zijn vreugd niet voelt, veroorzaakt hem verdriet:
Neen, ed'le kindervriend! gij stoort die blijdschap niet;
Gij lonkt uw' liev'ling toe, het kind staat opgetogen;
't Genot kleurt zijn gelaat, en tintelt hem uit de oogen.

Een schooner dag breekt aan — de kunst treedt zelv' hervoort,
En 't knaapje wordt door haar tot ed'ler taak gespoord:
Hij blijft, met oog en oor, aan nutte lessen hangen;
Hoe wordt zijn hoop gevoed, en met haar zijn verlangen!
't Geliefkoosd kinderspel, weleer zijn hoogst' geneugt',
Verliest zijn tooverkracht, bij reiner zielevreugd:
Zijn hand, weleer gewoon den kaatsbal weg te fling'ren,
Klemt nu de teekenpen, met geestdrift, in de ving'ren;
Hij volgt het voorbeeld na, door 's meesters hand gemaald,
En borgt van hooger kunst, wat aan zijn kunst nog faalt.
Hoe vrolijk wordt de tijd, bij dit bedrijf, gesleten!
Hoe vaak wordt spijs en drank daarbij geheel vergeten!
Schoon de onbeschaafde knaap zijn' lust en vlijt bespot,
Toch blijft de kunst voor hem een bronwel van genot:
Geen enkel oogenblik gaat, ongebruikt, verloren;
't Veroorzaakt hem zelfs smart, wat zijne vlijt moog' storen;
Het uur, der kunst gewijd, is hem een dierb're schat,
Een goed, dat al zijn heil en levensvreugde omvat.

Wel hem! 't gevoel voor 't schoon zweeft hem door hart en ad'ren;
Hij mag, van trap tot trap, het meer volmaakte nad'ren;
Wat dikwerf is mislukt, mislukt hem thans niet meer;
Zijn moed verhoogt zijn kracht, en sterkt haar keer op keer.
Hoe streelt hem dit besef van al zijn rust'loos pogen,
Ziet hij de schoone vrucht geteekend voor zijne oogen
Het zelfgevoel ontwaakt, en, wars van ijd'len waan,
Ziet hij 't voltooïd taf'reel, met zoeten wellust, aan:
Hij wenscht, hij wil, hij poogt steeds verder voort te streven;
De kunst, en zij alleen, is 't leven van zijn leven;
Tevreden met zich zelv', en heel zijn ziel in rust,

Wordt nimmer 't heilig vuur, dat in hem blaakt, gebluscht.
Tuigt, jonge vrienden! tuigt; kon niet het welgelukken
Van elk voltooid gewrocht uw jeugdig hart verrukken?
Wat antwoordt uw gevoel? Sloeg u de borst niet hoog,
En blonk geen vreugdetraan in 't helder fonk'lend oog?
Deed immer nietig ſpel aan u die blijdſchap ſmaken,
Die 't zelfbewustzijn ſchenkt bij ijv'rig zelfvolmaken?
Neen, vrienden! zulk een vrucht groeit ſlechts aan d'ed'len ſtam,
Die uit het godd'lijk zaad van 't ſchoon' zijn' oorſprong nam.

Het onbeperkt verſchiet, waarop onze oogen ſtaren,
Tooit zich in 't helderst licht. Ja, jonge kunſtenaren!
De baan, die gij betreedt, leidt u tot hooger doel,
En 't gad'loos ſchoon der kunst vermeestert uw gevoel:
Reeds zijt gij 't voorportaal van 't heiligdom genaderd,
In ſchaduw van laurier en palmen, nooit ontbladerd.
Hier klinkt der kunſten lof bevallig, zacht van toon;
Verdienſte, en zij alleen, draagt hier de gloriekroon.
Komt, vrienden! treedt met mij dien heil'gen tempel binnen. —
Wat denkbeeld, nooit gedacht, vermeestert thans uw zinnen?
Wat denkbeeld? — „Rafaël, wiens kunst heel de aard' vereert,
„Was eenmaal ons gelijk, heeft ook, als kind, geleerd:
„Hoe! zou 't een droombeeld zijn, zijn roemrijk ſpoor te drukken?" —
Neen, vrienden! laat die hoop u vrij de ziel verrukken.
Schoon nog uw zwakke kunst 't gewenschte doel niet raakt,
Schept moed: de toekomst wenkt; eens wordt uw werk volmaakt.
Niets ſtuit u in uw vaart; gij moogt met blijdſchap hopen;
De tempel van den roem ſtaat voor u allen open;
Geen dorre zandwoestijn geleidt u derwaarts heen,
Neen; bloemen, frisch van kleur, ontluiken voor uw ſchreên.
Ducht hier geen wreed bedrog, geen goochelſpel der zinnen;
Gij kunt, als Rafaël, ook roem en glorie winnen;
Volgt ſlechts zijn edel ſpoor, ſtreeft immer hem nabij,
Dan wordt gij wat hij was, dan wordt gij groot als hij.

Hoe! nooit volprezen kunst! zoudt gij de jeugd niet ſtreelen?
Door u ziet zij zich mild met lof en eer bedeelen.
Is 't pad, dat gij betreedt, ſoms moeilijk, ſteil en ſmal,
Gij zelv' beloont uw kroost, en 't loon verzoet het al.
Mijn vrienden! als gij uw werk, volbragt met welbehagen,
Uw' dierbare oud'ren toont en aan hen op komt dragen,

Wanneer ge in 't moederoog een traantje zwellen ziet,
Wat weegt dan op bij 't heil, dat gij zoo ruim geniet?
Wen 's meesters gulle lach uw kinderwerk bejegent,
Wat haalt dan bij een uur, met zoo veel vreugd gezegend?
Wen vriend en bloedverwant uw kunstmin eert en acht,
Wat is er dan op aard', waarvan ge iets hoogers wacht?
De traagheid moge aan u dat rein genot benijden,
Het spoort u om uw jeugd geheel der kunst te wijden.
Ja, vrienden! de eer is zoet; de glans, die haar omstraalt,
Is lieflijk voor het hart, waar kunstmin zegepraalt;
En zoudt ge dan op 't spoor, zoo moedig ingeslagen,
Niet naar die zege staan, niet elke poging wagen? —
Wat vraag ik?... lieve jeugd! gij ziet mij zwijgende aan;
Maar 'k lees het in uw oog, ja, gij zult voorwaarts gaan!

Dus zong ik u het zoet der kunst en vlijtbetooning;
'k Zong u haar rein vermaak, haar' wellust en belooning:
Maar zwak en laag weêrklonk de nagalm van mijn luit;
Zij drukt, wat ik gevoel, en wat gij smaakt, niet uit.
Toch juich ik nevens u, daar 't plegtig feestuur nadert;
Met blijdschap zie ik u thans om mij heen vergaderd,
Hem wacht de lauwerkroon, die al zijn' lust en vlijt
Der schoone Teekenkunst, standvastig, heeft gewijd,
Die, in deze oefenschool, de ontwikk'ling van zijn krachten
Ten offer bragt aan deugd en naarstig pligtbetrachten;
Ook hier, waar alles doelt op 't Nut van 't Algemeen,
Hier siert de krans der eer verdienste en kunst alleen.

Verwinnaars! aller oog is thans op u geslagen.
Hoe gloeit der oud'ren hart van liefde en welbehagen!
Zinkt neder aan hun borst, waarin uw beeldt'nis leeft,
En smaakt er al de vreugd, die 't plegtig heden geeft.
Ja, vreugde is thans uw deel: van al het zorglijk zaaijen,
Mijn vrienden! moogt gij nu de rijkste vruchten maaijen;
En wie, als de oogst genaakt, de sikkel klinkt door 't graan,
Wie blijft dan koel en koud, en heft geen feestlied aan?
Neen, dan stroomt oud en jong het vrolijk landvolk tegen,
En 't klinken der schalmei weêrgalmt langs veld en wegen;
Dan speelt en lacht elk blijde, en, met verheugden geest,
En onder zang en dans, houdt heel het landschap feest.

(Vlir

(Vóór de uitdeeling der Getuigschriften.)

Ziet gij daar ginds dien akker niet,
Met netels digt omschoeid?
Waar eenmaal welig koren stond,
Ontschiet een dunne halm den grond,
Waar 't onkruid tiert en groeit;

En, ach! dat dunne halmpje kwijnt,
Daar 't lucht en voedsel derft;
Het kwijnt en buigt het hoofd ter neêr,
De stengel knákt; het bloeit niet meer,
't Verdort, in 't einde, en sterft.

Ziet gij daar ginds dien akker niet
Zoo heerlijk bloeijend staan?
Bekoorlijk is, voor ons gezigt,
Omglansd door 't vrolijk zonnelicht,
Die zee van golvend graan:

De vruchtbaarheid siert elken halm,
Die aan den grond ontspruit;
Hier stort de hand des overvloeds,
Gezeten op zijn zegekoets,
Den vollen horen uit:

Hier staat het schoone beeld der vreugd
Voor aller oogen bloot;
Maar ginder, op dien woesten grond,
Daar zweeft het vaal gebrek in 't rond,
En spelt den bangsten nood.

Maar daar ook heeft geen nijv're hand
Den nutten ploeg bestuurd;
Maar daar ook heeft nooit hoop op loon
De zucht tot ijv'rig pligtbetoon
Gewekt en aangevuurd.

Slechts dáár, waar werkzaamheid en vlijt
Verzwakte krachten sterkt,
Slechts dáár wordt, bij 't besef van pligt,
Het moeilijk werk getrouw verrigt,
Dáár wordt wat groots gewerkt:

Maar dáár ook gaat de vreugd ter feest.
En juicht en speelt en lacht;
Maar dáár ook wordt één heil gesmaakt,
Een heil, waarnaar de sterv'ling haakt,
Waarnaar hij vurig tracht.

Ja, de arbeid viel soms zwaar genoeg;
Maar 't loon vergoedt het werk:
Dat loon is groot, dat loon is zoet,
Dat loon geeft wellust aan 't gemoed,
En blijdschap zonder perk.

Getuigt het, jonge vrienden! spreekt,
Of u dit heil niet streelt!
Die grond, met zoo veel zorg beploegd,
Waarop zich 't oogstgetij' vervroegt,
Vertoont uw treffend beeld.

Ja, vrienden! de oogsttijd lacht u aan;
Gij hebt met vlijt gezaaid;
Thans slaat voor u het vrolijkst uur;
Gij draagt de garven in de schuur,
Met blij gejuich gemaaid.

Waar traagheid tijd en uur versliep,
Hebt gij getrouw gewaakt;
Hebt gij, met lust, uw taak volbragt,
En nimmer wijzen raad veracht,
En nooit uw' pligt verzaakt.

Maar nu ook blijft der braven lof.
Het sieraad van uw jeugd:
Reeds heeft, met glansrijk eereschrift,
De hand des roems uw' naam gegrift
In 't heiligdom der deugd.

Ziet, alles juicht u vrolijk toe,
Waar de eer u lauw'ren schenkt!
Ziet, alles wekt en spoort u aan,
Met lust en ijver voort te gaan,
Waar 't schoon der kunst u wenkt!

Wijdt

Wijdt dan uw jeugd aan deugd en kunst
En naarstig pligtbetoon;
Streeft op de baan der kunst vooruit;
Dan wordt de glorie eens uw buit,
En siert ge u met haar kroon.

(*Vóór het uitreiken der Eereprijzen.*)

Na jaren, vol van schande en druk,
Verscheen de heildag van geluk,
Van vrede en vrijheid weêr, uit dik en tastbaar duister;
De aloude grootheid werd hersteld,
En, wat vernield lag en geveld,
Herrees met schooner' glans en blonk met nieuwen luister.

Toen, bij dien blijden wisselkeer,
Hernam de kunst haar' erfgrond weêr,
En 't welkom klonk haar toe aan Neêrlands achtb're stranden;
Toen trad zij grootsch ten tempel heen,
En riep haar priesterschaar bijeen,
En deed op haar altaar het heilig reukwerk branden.

Zij nam die geurige offers aan,
En schonk onwelkb're lauwerblaên,
Gevlochten tot een' krans, haar' priesters tot belooning:
Zij hief de kroon der eer omhoog,
En glansrijk blonk, voor aller oog,
Dit onderpand des roems, dit merk van eerbetooning.

Maar eind'lijk sprak zij 't godd'lijk woord,
Door heel haar priesterschap gehoord:
„'k Wil, dat ook Neêrlands jeugd zich tot mijn' dienst vergader',
„Dat Neêrlands jeugd mij offers breng',
„Voor mijn altaar den feestwijn pleng',
„En, aan des Amstels boord, mijn' heil'gen tempel nader'."

Die godspraak is, in al haar kracht,
Vervuld en grootsch aan 't licht gebragt.
Gij tuigt het, ed'le rei van jonge kunstenaren!
Gij tradt, door 't schoon der kunst bekoord,
Op 't schitt'rend spoor der glorie voort,
En erft de kroon der eer, waarop uw oog bleef staren.

Geluk, verwinnaars! met die kroon!
Zij is uw ſierſel en uw loon;
Zij is voor u beſtemd, na 't eervol zegepralen:
Verheugt u met al 't vuur der jeugd;
Wij allen deelen in uw vreugd,
En voelen, wat gij voelt bij 't glansrijk roembehalen.

Behoef ik, in dit plegtig uur,
Met klem van taal, met kracht en vuur,
Tot naarſtig pligtbetoon, mijn vrienden! u te prikk'len?
Neen, 'k zie op u met wellust neêr;
Gij handhaaft de eens verworvene eer;
In u zal zich het zaad van 't goede en ſchoone ontwikk'len.

In u blaakt, met ondoofb'ren gloed,
De vonk, die alles kweekt en voedt;
Gij zult het doel der kunst en uw volmaking nad'ren:
Bij elken ſtap, die derwaarts leidt,
Vindt ge u een nieuw genot bereid,
En 's levens zoetſte vreugd ſtroomt u door hart en ad'ren.

Die zuiv're bronwel van geneugt'
Is 't erfgoed van den vriend der deugd;
En wie de deugd bemint, vereert het ſchoone tevens:
Ja, waar zich deugd aan kunstmin paart,
Daar bloeit, op 't kronk'lend ſpoor der aard',
Voor ouderdom en jeugd, het ſchoonst gebloemt' des levens.

(Na de Prijsuitdeeling.)

Maar, wat zie ik? blinken tranen hier en daar in 't kinderoog?
Maar, wat zie ik? wischt de hand hier, daar en ginds de koonen droog?
Jonge vrienden! ik verſta u, — 'k weet, wat u zoo ſmartlijk is;
't Miſſen van den palm der glorie baart uw ziel die droefenis:
O! die droefheid is zoo heilzaam; zij vertoont een zacht gemoed,
Waar de reine ſtem der eerzucht zich nog krachtig hooren doet.
Dan, mijn vrienden! ſtaakt dat treuren; ziet op 't weêr geopend perk;
Geeft den moed toch niet verloren: jongelingen, op! aan 't werk!
Weêr aan 't werk met nieuwen ijver, met verſterkten luſt en kracht!
Blijft op de overwinning ſtaren, die den ed'len ſtrijder wacht.

Ja,

Ja, gij wilt het, ja, gij zult het, en 't volbrengen van uw taak
Schenkt u eenmaal, schenkt u zeker, voor het hart, het zoetst vermaak:
Ja, gij hoort en volgt de lessen, die volmaakter kunst u geeft,
En gij ziet het, en gij voelt het, dat gij immer voorwaarts streeft.—
Telt ons Neêrland groote mannen, door hun stout penseel beroemd,
Heeft ons Neêrland dierb're namen, die Euroöp met eerbied noemt,
Poogt steeds hun gelijk te worden: 't zelfde voetspoor, dat gij drukt,
Was ook 't pad, waarop hun kunstmin d' eersten lauwer heeft geplukt.
Op dan, jonge kunstenaren! op dan, breidt uw krachten uit,
En de hooge roem der vad'ren wordt eenmaal uw rijke buit.

Ed'le Mannen! wier verdienste reeds uw' naam met roem bekroont,
Die der jeugd het ware voetspoor hier door les en voorbeeld toont!
Wilt ook onzen lof ontvangen; gij zijt aller eerbied waard';
Ook voor u heeft thans de Dichtkunst haar gewijde lier besnaard:
Elke kweek'ling, die den lauwer winnen mogt in 't perk der eer,
Brengt aan u zijn dankb're hulde, legt zijn' eerkrans voor u neêr;
Hier, waar zegezangen klinken, bij 't voldingen van den strijd,
Hier ook zweeft op aller tongen 't ned'rig danklied, u gewijd.
Vrienden! smaakt nog lang den wellust, dien dit plegtig heden biedt;
Ik kan slechts dat heil gevoelen, maar het zingen — kan ik niet.

Ouders! Magen! Kindervrienden! Kunstbeminnaars! smaakt de vreugd,
Die den vriend van 't goede en schoone, op dit glansrijk feest, verheugt.
Ziet gij 't welig plantje groeijen, op welks bloei gij rust'loos hoopt,
't Is een wellust, dien u de aarde nooit voor al haar schatten koopt.
Ed'le mensch- en kindervrienden! 'k ben de tolk van uw gevoel;
't Schragen van deez' nutte stichting is en blijft uw heerlijk doel;
Gij ziet, in 't ontluikend knopje, wat de bloem eens worden kan;
Gij ziet, wat de toekomst teekent, en beseft de waarde er van.
Ja, mijn vrienden! moedig slaan wij allen hier de hand ineen,
En ons wenschen en ons pogen strekt tot Nut van 't Algemeen.

DE NACHT DES GERIGTS.

(*Een Droom.*)

De trompetten daverden voor het laatste Oordeel. En de graven openden zich, en de zondaars traden voor den Regter. En zij vielen allen voor hem neder en sidderden, en luisterden met angstig verlangen naar zijn vonnis. Hij schudde vol ernst het hoofd. Nu steeg er Een van de onderste trappen des troons. Hij hield een boek in de hand; elke letter was eene rugspraak uit het verledene, eene herinnering uit het leven. En de toonen krasten te zamen in een jammerend koor, en drongen rondom de misdadigers; en voor de oogen der zondaren lagen al hunne daden open, met derzelver gevolgen. Zij wendden wel oogen en ooren ter zijde, maar te vergeefs; want voor en achter hen klonken de toonen onophoudelijk voort, en de echo weêrkaatste die, wanneer zij in de oneindigheid wilden wegsidderen. Toen trad de Engel der Vergelding voor den Wereldregter, en sprak: „Heer! wat moet het loon der boosheid zijn, welke uwe bedoelingen verstoorde?" En de Regter sprak het ééne woord: „Eeuwigheid!" De zondaren hoorden het, vielen op de knieën, en jammerden: „Vernietiging kome, en verdelge ons!" Maar het was rondom stil, en door de doodsche stilte suizelde het jammerend na: „Herinnering en Eeuwigheid!"

HOLLANDSCHE VERDRAAGZAAMHEID IN DE ZESTIENDE, EN PRUISSISCHE IN DE NEGENTIENDE EEUW, ONDERLING VERGELEKEN.

Toen de Doopsgezinden in *Zeeland*, in den jare 1579, gemoedelijke zwarigheid maakten in het waarnemen der *schutterlijke diensten*, en daarover door de Regering gemoeid werden, hield de onvergelijkelijke WILLEM I. hun de hand boven het hoofd, en waarborgde de onschendbaarheid hunner godsdienstige voorregten.

Toen de Doopsgezinden in *Pruissen*, in den jare 1805, gemoedelijke zwarigheid maakten in het waarnemen van den *krijgsdienst*, deed de Regering hun weten, dat, wanneer zij hun-

hunne kinderen niet aan de verdediging des Vaderlands wilden toewijden, *zij hunne ſtukken land verkoopen, tien percent van hun vermogen betalen, en — het land verlaten konden.* Elk huisgezin bezat tusſchen de 100 en 600 morgen. Deze menſchen, liever dan tegen hun geweten te handelen, namen de ſchuilplaats aan, die hun de verlichte en verdraagzame ALEXANDER van *Rusland* aanbood, verkochten hunne onroerende goederen, en trokken, ten getale van omtrent 2400, met al hun Vee naar het zuidelijke *Rusland*, in het Diſtrict *Melitopol*, alwaar zij in vrede en rust hun geweten beleven, en door werkzaamheid, braafheid en onderwerping aan de Regering uitmunten. (Zie *Neue Allgem. Geogr. Ephemeriden* voor 1807.)

O gij ſchoone, verdraagzame, verlichte — *militaire* negentiende Eeuw!

NUTTIGE UITVINDING VOOR HONGERIGE SCHRIJVERS.

Zekere Heer BARETA, in *Frankrijk*, eigenaar eener Papierfabrijk, heeft eene nieuwe eigenſchap der Aardappelen ontdekt. Hij vervaardigt, namelijk, uit derzelver gezuiverd merg een ſterk pakpapier, en meent het ook tot ſchrijfpapier te kunnen bereiden. Wanneer hij het daarheen konde brengen, het Aardappel-papier eetbaar te maken, zoo konden onze Archiven tevens Noodmagazijnen worden voor dure tijden, en de *Leipziger* Mis de grootſte ſpijsmarkt van *Europa*. Maar wee den letterkundigen roem! want menig Dichter konde in verzoeking gebragt worden, zijne eigene werken op te eten. De Boekhandelaars, echter, waren geborgen: immers geen werk werd tot ſcheurpapier verbruikt. Onze Recenſenten konden alsdan zeggen: Dat boek deugt niets, maar het ſmaakt goed. Het ware ongetwijfeld de zeldzaamſte Omwenteling, die de wereld immer konde opleveren. Ten goede of ten kwade? Wie kan dat *a priori* bij Omwentelingen bepalen?

EEN KRIJGSMANSWOORD.

Toen de *Fransche* Bevelhebber, Hertog VAN NOAILLES, bij de belegering van *Girona*, ten jare 1711, eene batterij bezocht, vloog een geschutskogel zeer digt bij hem langs. „ Hoort gij die muzijk?" vroeg hij den dooven RIGOLO, die over de Artillerij het bevel voerde. *Ik geef nooit acht op die komen*, antwoordde RIGOLO, *maar alleen op die henengaan.*

WÉL BETAALD.

In een Hôtel te *Brugge*, waar open tafel werd gehouden, bevond zich onlangs een aanzienlijk gezelschap, waaronder één *Hollander* en één *Franschman*, aan tafel, om het middagmaal te houden. De *Franschman* beklaagde zich, volgens de loffelijke gewoonte dier heeren, over alles, wat men opdischte, en niets kwam met zijn' Franschen smaak overeen. Eindelijk werd er ook een kalfskop opgedragen, welken hij zoodra niet in het oog kreeg, of hij riep, op den toon der grootste zelfvoldoening, uit: „ *Ah! voilà une tête hollandaise.*" De *Hollander* nam daarop den kalfskop tot zich, schepte er de hersenen uit, en plaatste denzelven alzoo weder midden op de tafel, in antwoord op des *Franschmans* snedige aanmerking alleenlijk zeggende: „ *Voilà une tête française!*"

DE STOOMBOOT.

Wat vaartuig ziet mijn oog daar snellen langs de baren,
Terwijl een zwarte damp d'ontzeilden mast ontvliedt?
Het schijnt door eigen kracht daar pijlsnel heen te varen;
Want stil is 't, als het graf; — geen zuchtje trilt de blâren;
En 'k hoor op 't zwijgend nat der riemen maatslag niet.

Geen

Geen zeildoek, zaamgegijd, is om den mast geregen,
Die zwarten neveldamp voor wimpeltooiſel heeft;
En zeilloos ſnelt het voort, ſchoon tij en ſtroomen tegen,
Gelijk een adelaar, in hooger ſpheer geſtegen,
Nog ſneller dan de wind door wolk en nevel ſtreeft.

Verbazing grijpt hen aan, die van den oever ſtaren;
't Schijnt hun een helſche geest, die langs de golven ſpoedt.
Zoo ſchrok de Amerikaan, toen hij op 't vlak der baren
De vlotte burgten zag, bemand met moordenaren,
En Goden dacht te zien in Spanjes roofgebroed.

Neen, 't is geen boot, gewoon langs helſchen ſtroom te zweven;
Zij braakt uit hare kiel geen moord of krijgsgeweld:
Neen, vreedzaam vliegt zij voort, door waterdamp gedreven,
Om ſpoediger den vriend aan vrienden weêr te geven,
Wanneer, na langen togt, hij vrolijk huiswaarts ſnelt.

Zij knoopt de landen zaam, door zeeën afgeſcheiden,
Hervormt de langſte reis in blijde ſpelevaart;
Zij lacht met tij en ſtroom, die vruchtloos haar beſtrijden,
Spoedt ſnel in ſtilte voort, durft fier den ſtorm verbeiden,
En maakt het buldrend nat ten eeuwgen ſlaaf der aard.

Blijft niets dan onbereikt voor 't menſchelijk vermogen,
En temt die zwakke worm, Natuur! uw reuzenkracht?
De bliksems van de Goôn heeft hij hun kracht onttogen,
Den oceaan geboeid, de zeeën op doen droogen,
En bergen, hemelhoog, vereffend door zijn magt.

Hij dorst op broze wiek door reiner dampkring dwalen,
En zien uit hooger lucht naar 't lager bliksemlicht;
Hij in het hart der aard met aks en beitel dalen,
Zoodat de weêrgalm dringt tot Pluto's koningszalen,
En dees het ſomber oog verſchrikt naar boven rigt.

Reeds eeuwen ſnelde hij langs de opgerude baren,
Daar wind het vaartuig drijft en 't witte zeildoek ſpant;
Thans voelt hij zich te groot om giften zaam te gâren,
En doet de ranke boot door eigen ſtuwkracht varen,
Niets dankende aan Natuur, van oost- naar westerſtrand.

Zeg,

Zeg, zwakke sterveling, wien 't kleinst insekt doet beven!
 Hoe boeit gij, zwak gespierd, dus de Almagt der Natuur?
Hoe kunt gij, worm eens dags! 't heelal uw wetten geven?
O! voel slechts in uw borst; de geest, u ingeweven,
 Is ondeel van uw' God, is sprank van 't eeuwig vuur.

Door Hem hebt gij op aard het algebied verkregen,
 En 't kleinst, door Hem bezield, wrocht duizend wondren uit.
Een weinig waterdamps, in de enge buis gestegen,
Heft daar den stamper op; de raderen bewegen,
 En 't stoomschip snelt daarheen, door niets in 't spoên gestuit.

O ja! met majesteit doorklieft het schip de wellen,
 En elke raderslag is 't loflied onzer magt;
En elke golf van rook, die we uit den mast zien snellen,
Zal, heinde en veer verspreid, aan 't wijd heelal vertellen,
 Dat reeds, Natuur te groot, de mensch haar gunst veracht.

8 Jan. 1819. A. BOXMAN.

DE NATIONALE BEGINSELEN.

„Wanneer men 't Hollandsch kent, is ligt het Fransch te ontberen.
Zijn moedertaal alleen wil ik het jongsken leeren.
 Zijt gij daarmeê tevreên, zeg wijfjelief?" —
 „O ja!
Geen Fransch!" — dus roept zij uit; terwijl ze, als uitgelaten,
Haar' echtgenoot berigt, dat *Jean* begint te praten:
 En, volgens moeders les, noemt hun *Petit* weldra
 Zijn' vader, *in 't Neêrduitsch*, Papa!

J. H. G.

UITGESTELDE SCHULD.

Wie Hendrik toch den buidel vult?
 Wat maakt hij niet een' zwier! —
Zie hier een' koffer, opgevuld
 Met onbetaald papier.
Hij noemt dit Uitgestelde Schuld,
 Zoo *dood* gelijk een pier!

IJ.

MENGELWERK.

IN WELKEN ZIN BEWEERT JEZUS, DAT ZIJNE LEER UIT GOD IS?

Door

J. ROELOFFS,

Predikant te Oudewater.

Aan den Redacteur der *Vaderlandsche Letteroefeningen.*

In uw zeer geacht Maandwerk, No. 10 voor 1818, een Gesprek tusschen twee Predikanten lezende, over de vrage: *In welken zin beweert Jezus, dat zijne leer uit God is?* en door u zelven in het bovenschrift als uitgenoödigd, om het geopperde meer opzettelijk te bestrijden, gevoelde ik mij opgewekt, om hiertoe mijne krachten te beproeven.

Eer ik dit echter doe, moet ik vooraf openlijk betuigen: vooreerst: dat ik den Dorpleeraar, die dit stuk geschreven heeft, geenszins kan gissen, en ook om zijn gevoelen niet veroordeel. Integendeel erken ik, in hetgeen zijn Eerw. schrijft, eene ware belangstelling in, en hooge gedachte van de leer des Christendoms; en ik vind het altijd een kenmerk van een eerlijk hart, zóó te spreken en te schrijven, als men met zijn hart gelooft.

Ten 2de: dat ik met dit schrijven geenszins twist noch verdeeldheid onder de broederen bedoel; maar alleen, opdat wij, naar de les van Paulus, de waarheid in liefde betrachtende, allezins zouden opwassen in Hem, die het hoofd is, Christus.

Ten 3de: dat ik, even als Gij zelf bl. 451 verklaart, onderscheidene dingen in dat Gesprek gevonden heb, welke ik gaarne toestem; schoon ik niet kan ontvein-

zen, dat de Schrijver de bedenkingen tegen zijn gevoelen zoo zwak mogelijk voorstelt en in het donker plaatst. Waarom ik ook bij het lezen voor mij zelven dacht, dat zijn Eerw. zijn stuk alleen in den vorm van *een Gesprek tusschen twee Predikanten* heeft opgesteld; dewijl ik toch niet kan denken, dat een Leeraar der Hervormde Kerk, die zich durft onderwinden, om met een' man van zoo veel kunde in tweestrijd te komen, zoo weinig wapenen zou hebben, om zich te verdedigen.

Eindelijk ontken ik niet, dat in de leer van Jezus zelf een voldoend bewijs voor derzelver Goddelijkheid gevonden wordt, en dat iemand, die met een onbevooroordeeld en deugdzaam hart dezelve onderzoekt, uit die leer zelve moet overtuigd zijn, dat ze uit God is.

Maar, hoewel ik dit alles gaarne erken en betuig, kan ik echter mij niet alleen met het gevoelen van den Dorpleeraar niet vereenigen, maar reken mij ook verpligt, ter bestrijding van hetzelve, het volgende aan te merken.

Volgens mijn inzigt, komt het verschil op deze twee stukken neder: Vooreerst: Is de leer van Jezus uit God, in dien zin, in welken iedere waarheid, welke den mensch wegens God, zijnen pligt en zijne bestemming onderrigt, Goddelijk verdient genoemd te worden, omdat zij eene verordening is, die door de Voorzienigheid wijsfelijk voorbereid, bevorderd en bewaard is, om Godsdienst onder de menschen te bevorderen: hoewel God dit alleen middellijk deed door menschen, die Hij met hoogere geestvermogens uitrustte, en bekwaam maakte, om, door hunne duidelijker inzigten, op hunne tijdgenooten en op de nakomelingschap te werken? Is zij dus alleen middellijk van God oorspronkelijk? Of moeten wij het Christendom voor eene hoogere, onmiddellijke en onfeilbare openbaring van God aan de menschen door Jezus houden, om daardoor de menschen wijzer en beter te maken, en datgeen te leeren, hetwelk zij, zonder zulk eene Goddelijke openbaring, of geheel niet, of althans zoo duidelijk niet zouden geweten hebben,

ben, en welke wij verpligt zijn te gelooven en te gehoorzamen, omdat zij van God oorspronkelijk is? — En, in de tweede plaats, strekken de wonderwerken van Jezus en zijne Apostelen, van welke wij in het N. V. lezen, ook nog voor ons tot een geldend bewijs, om, in dien hoogeren zin, de leer van Jezus als uit God te erkennen?

Wat het eerste betreft: Wanneer wij de schriften van het N. V. onbevooroordeeld en met aandacht lezen, dan zal niemand kunnen ontkennen, dat Jezus zich zelven aan zijne tijdgenooten heeft voorgesteld als iemand, die op eene buitengewone wijze van God in de wereld gezonden was, om de wereld te verlichten, en de menschen door een hooger en onfeilbaar onderwijs dat alles te leeren kennen, hetwelk zij tot hunne verlichting, verbetering en gelukzaligheid noodig hadden te weten. Dit zal de Dorpleeraar toch niet ontkennen, wanneer hij het zeggen van Jezus leest, Joh. V: 7, 11 en 17; te meer, wanneer hij onder het oog houdt, dat Jezus onder een volk leerde, hetwelk zeker geloofde, dat Mozes door eene onmiddellijke en onfeilbare openbaring zijne leer en wetten van God ontvangen had, om dezelve, als een gezant van God, aan hunne vaderen bekend te maken, en Hij zijne leer, onder anderen Joh. VI, boven die van Mozes verhief. Wat kon, wat moest dan dat volk van Jezus denken? Wat anders, dan dat die Jezus zich als zulk een gezant van God onder hen openbaarde, welke, even als Mozes, ja zelfs nog meer dan deze, zijne leer door eene onmiddellijke openbaring van God ontvangen had? — Ja, het was onmogelijk, dat de Joden dat zeggen van Jezus anders konden verstaan; Jezus gaf hun alle aanleiding, alle redenen, om zóó over Hem en zijne leer te denken.

Maar dan vraag ik, indien dit zoo is: Vooreerst: heeft dan Jezus beantwoord aan het oogmerk, hetwelk Hij met zijne leer bedoelde, namelijk, om de menschen te verlichten, zoo Hij inderdaad geene onmiddellijke en on-

onfeilbare openbaring van God ontvangen had? Johannes ftelt hem voor als *het ware licht, hetwelk in de wereld kwam, om een iegelijk mensch te verlichten.* Om daaraan te voldoen, moest Hij toch in de eerfte plaats de menfchen van hunne vooroordeelen trachten te genezen; zuivere, onvervalschte en opgeklaarde denkbeelden van zich zelven en van zijne leer inboezemen; hun leeren, wat zij volgens zijne lesfen denken en gelooven moesten; ja, hen zelfs afbrengen van hunne verkeerde denkbeelden over Mozes en de Mozaïfche Godsdienstleer: dat moest bij Hem op den voorgrond ftaan, zoo Hij waarlijk den naam van een' verlichter des volks dragen mogt. Maar nu deed Hij, volgens de denkbeelden van den Dorpleeraar, juist het tegendeel; Hij liet toch den Joden hunne gedachten over Mozes, ja zelfs over de andere Profeten, en boezemde hun daarbij verkeerde denkbeelden van zich zelven en zijne leer in. Kan men dan met mogelijkheid Jezus voor een' volksverlichter houden? Neen: als de gedachte van den Dorpleeraar doorgaat, dan kan ik Jezus niet meer erkennen voor het licht der wereld, waarvoor Hij zich, Joh. VIII: 12, zoo openlijk heeft uitgegeven.

Ik weet wel, men zal hiertegen zeggen: de wereld was toen nog niet rijp voor zulk eene verlichting: wilde Jezus nut ftichten, dan *moest* Hij dit doen; anders zou het volk naar Hem niet gehoord, zijne leer niet aangenomen hebben. Maar, behalve dat Jezus dan, om zijn oogmerk te bereiken, zich aan een godvruchtig bedrog zou hebben fchuldig gemaakt, — iets, hetwelk Hem in onze fchatting zeer moet doen dalen, — zoo zou Jezus dan wel hier of daar, ten minfte voor zijne getrouwfte leerlingen, tot welke Hij eenmaal zeide: *Ulieden is het gegeven, de verborgenheden des Koningrijks van God te verftaan*, en die eenmaal zijne leer in de wereld moesten prediken, wenken gegeven hebben, dat men Hem anders verftaan, andere denkbeelden van Hem en zijne leer vormen moest. En waar vinden wij die wenken? Het tegendeel is waar; Hij fprak voor

zij-

zijne leerlingen nog duidelijker, nog ſterker over het Goddelijk gezag van zijne leer, als onmiddellijk van God oorſpronkelijk, dan Hij tot het volk deed; en is daardoor dan ook oorzaak, dat nog duizenden zijne leer als eene onmiddellijke en onfeilbare openbaring van God erkennen. Hoe is het dan toch mogelijk, dat men iemand, die zoo vele vooroordeelen gevoed, zulke verkeerde godsdienſtige denkbeelden in de wereld verſpreid heeft, nog den naam van een' verlichter des volks zou kunnen geven?

Maar ook daarenboven, zoo de gedachte van den Dorpleeraar doorgaat, dan moet een van beiden waar zijn: óf Jezus heeft niet alleen de Joden van zijnen tijd, zelfs zijne bijzondere vrienden, misleid, maar ook ons nog bedrogen, door ons zulke denkbeelden van zich zelven en van zijne leer in te boezemen, die geheel ongegrond en verkeerd zijn, die ons van het ſpoor der waarheid afleiden, onze godsdienſtige denkbeelden verwarren, en oorzaken zijn, dat wij Hem eene eer toebrengen, welke God alleen toekomt, gelijk wij duidelijk zien Joh. V: 23; óf wij moeten Jezus houden voor eenen vromen dweeper, die, door eene verhitte verbeeldingskracht en onredelijke geestdrift, zich zelven voor iets en voor iemand gehouden heeft, hetwelk en wie Hij niet was, en die op zijn best in zijn enthuſiasme nog iets goeds geſticht heeft, waarvan eenige weinige verlichte menſchen nut trekken; maar die over het algemeen aanleiding gaf, dat de menſchen Hem te hoog aanzagen, en dus verkeerde denkbeelden van de ware Godsdienstleer vormden. Kunnen wij dan met mogelijkheid, zelfs in dien zin als de Dorpleeraar dit voorſtelt, de leer van Jezus als uit God erkennen?

En om dit ſtuk, naar mijne denkbeelden, in één te voldingen; als wij Jezus en zijne Apostelen beſchouwen, en vergelijken met andere Godsdienstleeraars, bijzonder onder de Heidenen, bij voorb. met Zoroaster, Socrates en anderen, wat is dan toch de reden, zoo wij Jezus niet moeten erkennen als op eene buiten-

gewone wijze van God in de wereld gezonden, zoo wij zijne leer niet moeten erkennen als eene onmiddellijke en onfeilbare openbaring van God, zoo zijne Apostelen niet bijzonder door eene hoogere en onmiddellijke verlichting tot hunne bediening zijn toegerust, dat deze zulk eene leer verkondigd hebben, welke zoo in alles bleek uit God te zijn, — eene leer, oneindig voortreffelijker dan alles, wat de grootfte geleerden onder Joden en Heidenen verkondigd hadden? Is het mogelijk, dat dit alleen de vrucht van eigen onderzoek, van eigene beoefening zou geweest zijn? Ik ftem gaarne toe, Jezus was met zeer uitnemende geestvermogens door de Voorzienigheid toegerust; daarvan gaf Hij zelfs in zijne kindschheid reeds verhevene bewijzen. Maar hoe velen zijn door de Voorzienigheid daarmede bevoorregt! Ja, Jezus heeft daarenboven nimmer eene geleerde opvoeding genoten, maar tot zijn dertigfte jaar onder het onkundigfte gedeelte der Joodfche natie in Galiléa, ja in het zoo verachte Nazareth, geleefd en verkeerd; en desniettegenftaande rukt hij zich los van alle in dien tijd plaats hebbende vooroordeelen, verheft zich boven al de leeraars, die vóór en met Hem geleefd hebben, predikt eene leer, zoo kennelijk waar, en daarom zoo overtuigend uit God. Kunnen wij dit alleen aan zijne hoogere geestvermogens, waarmede Hij door de Voorzienigheid uitgerust was, met eenige mogelijkheid toefchrijven? vooral, daar Hij zelf verklaarde, dat zijne leer een' hooger' oorfprong had, en Hij de waarheid van deze zijne verklaring ftaafde door zijne opftanding uit de dooden, waarover wij ftraks nog nader zullen handelen. Ja, ik ftem toe, dat de Apostelen van Jezus jaren lang deszelfs onderwijs genoten hebben. Maar als wij hen wat meer van nabij befchouwen, dan zien wij niet alleen, dat zij geenszins door de Voorzienigheid met die hoogere geestvermogens waren uitgerust, maar ook, dat er na den Pinkfterdag zulk eene geheele verandering in hun beftaan en godsdienftige denkbeelden heeft plaats gehad, dat men dit onmogelijk aan eigen

gen onderzoek en beoefening kan toeschrijven, maar van alle zijden gedrongen wordt, om die verandering aan eene onmiddellijke en onfeilbare openbaring van God toe te kennen. En is dit zoo, dan gevoelt immers de Dorpleeraar, dat de leer van Jezus uit God zijn moet; niet even als iedere waarheid, welke den mensch wegens God, zijnen pligt en zijne bestemming onderrigt, Goddelijk verdient genoemd te worden, maar omdat zij waarlijk eene hoogere en onfeilbare openbaring van God aan de menschen is.

Het is zoo, de Dorpleeraar zegt, bl. 449, dat men den verhevenen stichter van het Christendom als mensch meer regt doet, wanneer men erkent, dat Hij door eigen nadenken tot zijne Godsdienst- en deugdenleer gebragt is, zoodat zij Hem werkelijk als eene verdienste kan worden toegerekend. Maar hoe groot, hoe verheven komt ons Jezus als de stichter van het Christendom voor, wanneer wij Hem ons voorstellen als den gezant van God op aarde, die zoo bijzonder de gunsteling der Godheid was, dat God Hem eene onmiddellijke en onfeilbare openbaring schonk, opdat Hij het groote werktuig zijn zou, hetwelk de Godheid wilde gebruiken, om zich nader aan de wereld bekend te maken, om de wereld te verlichten! Mij dunkt, als ik Jezus zelfs maar alleen uit dit oogpunt beschouwe, dan doe ik Hem meer regt, dewijl ik zijne verklaringen van zich zelven als zoodanig geloof; ja, dan komt Hij mij grooter, verhevener voor, dan wanneer ik Hem mij voorstel, als alleen door de Voorzienigheid met zulke hooge geestvermogens toegerust, en door eigene oefening tot de erkentenis van zijne Godsdienst- en deugdenleer gebragt: om nu niet eens te zeggen, dat er in de leer van Jezus waarheden voorkomen, welke geen mensch, met welke geestvermogens door de Voorzienigheid toegerust, immer door eigene beoefening zou hebben kunnen ontdekken, zoo hij daarvan niet eene onmiddellijke openbaring van God ontvangen had.

En nu, dat wij de leer van Jezus als in dien zin

uit God moeten erkennen, daarvan ſtrekken de wonderwerken van Jezus en zijne Apostelen, van welke wij in het N. V. lezen, ook nog voor ons tot een geldend bewijs: dit is het tweede ſtuk, hetwelk ik nog kort moet ontwikkelen.

De Dorpleeraar ontkent niet, dat Jezus zich op zijne wonderen beroepen heeft, om te bewijzen, dat Hij een leeraar was, van God op eene buitengewone wijze in de wereld gezonden, om de wereld te verlichten. Behalve de plaatſen, bl. 439 en 440 aangehaald, vinden wij dit uitdrukkelijk Joh. X: 25, 27 en 38 en Joh. XV: 24. Derhalve kan men niet ontkennen, dat Jezus zijne wonderwerken heeft voorgeſteld als bewijzen voor zijne Goddelijke zending, als bewijzen, dat zijne leer in dien hoogeren zin uit God was, en dat Hij wilde, de menſchen zouden, op grond van deze zijne wonderen, dit gelooven. Ook zegt hij, bl. 440 en 441. „ Voorbij„ zien mogen wij het zeker niet, dat het geloof aan „ wonderen en onmiddellijke openbaring zeer krachtig „ is geweest; dat wij aan hetzelve de eerſte grondves„ ting en uitbreiding van het Christendom en de ver„ lichting der wereld te danken hebben; dat wij zon„ der het geloof aan wonderen, bijzonder aan het groot„ ſte wonder, de opſtanding van Jezus, geen Chris„ tendom zouden hebben. In dit opzigt verdient zeker „ het wondergeloof met achting behandeld te worden: „ want de Voorzienigheid heeft dit geloof aan wonde„ ren, veroorzaakt door de gebrekkige natuurkennis „ dier tijden, zeer weldadig ter bevordering der uitbrei„ ding van eene betere Godsdienstleer aangewend;" maar verklaart vervolgens, dat dit bewijs voor ons in deze verlichte dagen niet meer geldend is.

Eer ik dit laatſte ſtuk behandel, moet ik zijn Eerw. vragen, of hij de waarheid van Jezus wonderen, vooral het grootſte wonder, waarvan hij ſpreekt, de opſtanding van Jezus, met mij gelooft? Immers, als wij op zijne woorden letten, dat „ de Voorzienigheid het ge„ loof aan de wonderen van Jezus, bij de eerſte grond„ ves-

„ vesting en uitbreiding van het Christendom, *veroor„ zaakt door de gebrekkige natuurkennis dier tijden*, „ zeer weldadig ter bevordering der uitbreiding van „ eene betere Godsdienstleer aangewend heeft;" dan schijnt het, alsof zijn Eerw. het geloof aan die wonderen alleen beschouwt, als *veroorzaakt door eene gebrekkige natuurkennis dier tijden:* daaruit zou dan volgen, dat de wonderen van Jezus, zelfs het grootste wonder, zijne opstanding namelijk, als gewrochten der natuur zouden moeten beschouwd worden, en geenszins ware wonderwerken, waarin eene bijzondere, buitengewone Goddelijke werkkracht zigtbaar was, zouden geweest zijn. Maar, behalve dat zulk eene gedachte (zoo dit waarlijk het gevoelen van zijn Eerw. is) Jezus zou verlagen tot iemand, die zich van de onkunde en ligtgeloovigheid van zijne tijdgenooten zou bediend hebben, om zich zelven een' grooten naam onder de menschen te maken, en dezen in te boezemen, dat Hij meer was, dan Hij waarlijk was; ja behalve dat dit God zelven ten hoogste zou onteeren, alsof de Voorzienigheid de onnoozelheid der menschen in dien tijd, en het vroom bedrog van Jezus, zou gebruikt hebben ter bevordering van eene leer, welke ons te groote gedachten van derzelver eersten verkondiger moest inboezemen, — behalve dit (zeg ik) zal ik mij slechts op twee stukken beroepen, en den Dorpleeraar vragen, of zijn Eerw. die met mogelijkheid, ook in onze dagen, waarin de natuurkennis tot dien hoogen trap is opgeklommen, aan natuurlijke oorzaken kan toeschrijven?

Te weten, vooreerst, de opstanding van Jezus, welke zijn Eerw. zelf het grootste wonder noemt. Dat Jezus toch waarlijk gestorven was, heeft Johannes, XIX: 33—35, zoo duidelijk bevestigd, dat desaangaande geen twijfel kan overblijven bij iemand, die maar eenigen eerbied heeft voor de Evangelische verhalen. Maar nu vraag ik: hoe is het door de verlichtste natuurkennis, zonder aan eene Goddelijke wonderkracht te gelooven, mogelijk te verklaren, dat iemand, die zoo als Jezus

gestorven was, wiens handen en voeten met nagelen doorstoken en derhalve gebroken waren, op den derden dag niet alleen herleeft, maar ook zoo geheel hersteld is, dat hij wederom onverhinderd uren gaan kan, ja dat er niets dan de likteekenen van zijn overgebleven?

En laat mij er nog een tweede stuk bijvoegen, te weten, het vermogen om vreemde talen te spreken, hetwelk de Apostelen op den Pinksterdag ontvingen. Immers, hier toonen al degenen, die het Christendom uit het Christendom willen wegredeneren, zich verlegen; en ik kan niet denken, dat de Dorpleeraar dit uit natuurlijke oorzaken zal willen verklaren.

Maar rust dan ook het geloof aan de waarheid van het Christendom niet op de wonderen? — Petrus immers verklaart, ten aanzien van het wonder van den Pinksterdag, dat daaruit *het gansche huis van Israël kon weten, dat God Jezus tot eenen Heer en Christus gemaakt had*, Hand. II: 36; en Paulus zegt stellig, 1 Cor. XV, dat de geheele leer van het Christendom en het geloof aan dezelve verviel, zoo men de waarheid van Jezus opstanding loochende, en grondt dus wel degelijk het geloof aan de waarheid van het Christendom op de opstanding van Jezus.

Ik weet het, Jezus heeft de zucht naar wonderen in zijnen tijd scherp berispt; maar daarmede heeft Jezus nimmer willen leeren, dat zijne wonderen geene bewijzen waren voor zijne Goddelijke zending, en voor den hemelschen oorsprong van zijne leer: want waarom zou Jezus anders zoo vele wonderen gedaan, en zelfs zich niet alleen bij de Joden, maar ook bij de leerlingen van Johannes, Matt. XI, op zijne wonderen beroepen hebben? Neen, Hij heeft daardoor hun nadrukkelijk hunne verhardheid onder het oog willen brengen, dat zij, hoe vele wonderen Hij deed, nog niet tevreden waren, nog meer wonderen begeerden. Dit is duidelijk uit Matt. XII: want op hetzelfde oogenblik, dat Jezus de Joden zoo ernstig bestraft, omdat zij van Hem een teeken uit den hemel begeerden, belooft Hij hun er echter nog

een,

een, te weten, zijne opſtanding uit de dooden, ter bevestiging, dat hij waarlijk diegene was, die Hij verklaarde te zijn, en dat zijne leer uit God oorſpronkelijk was. Ja, die wonderen waren niet alleen, bij de eerſte grondvesting en uitbreiding van het Christendom, een geldend bewijs voor de waarheid en Goddelijkheid van Jezus leer en Godsdienst; maar zij zijn dit ook nog voor ons, een bewijs, dat Jezus leer, als eene onmiddellijke en onfeilbare openbaring van God, door ons moet geloofd en erkend worden.

Ik ſtem toe, dat wij zijne wonderen niet gezien hebben, geene getuigen van dezelve geweest zijn: doch de vrage is hier niet, hebben wij ze gezien? maar, zijn wij er zeker van, dat zij zóó gebeurd zijn, als de Evangelisten dezelve verhalen? waren zij waarlijk wonderwerken, die alleen door eene buitengewone Goddelijke werkkracht konden daargeſteld worden? Is dit zoo, en waren zij voor den tijd van Jezus een geldend bewijs voor zijne Goddelijke zending, dan zijn zij het ook nog voor ons, omdat wij zeker zijn, dat, ſchoon wij ze niet zagen, zij toch waarlijk zóó gebeurd zijn.

Maar, waarom zouden wij er ons dan, ter bevestiging van de waarheid en Goddelijkheid van Jezus leer, niet op beroepen? — Immers, zij leveren waarlijk een bewijs op voor de waarheid van het Christendom; daar men onmogelijk eene reden kan uitdenken, waarom God die wonderen door Jezus en zijne Apostelen zou hebben laten verrigten, zoo men niet ſtelt, dat Hij daardoor hunne Goddelijke zending en den hemelſchen oorſprong hunner leer heeft willen bevestigen. Ja, wat meer is, zij zijn een bewijs, dat voor het algemeen meer duidelijk, meer overtuigend is voor ieder, die de waarheid der Evangeliſche geſchiedverhalen gelooft. Het heeft veel moeite in, als men eenvoudige Christenen alleen uit de leer van Jezus wil overreden, dat dezelve waarlijk uit God is; maar aanſtonds gevoelen zij het, dat die leer van Jezus eene onmiddellijke en onfeilbare openbaring van God is, wanneer men hun aantoont,

toont, dat Jezus door zijne wonderen, bijzonder door zijne opstanding en door de gebeurtenis van den Pinksterdag, bewezen heeft, dat Hij van God gezonden was, om de wereld te verlichten, en dat zijne leer, in dien hoogeren zin, uit God was; en bijna niemand is er onder de Christenen, die de waarheid en Goddelijkheid van Jezus wonderen gelooft, die de leer van Jezus niet als eene onmiddellijke en onfeilbare openbaring van God erkent.

Daarenboven, door ons geloof aan de waarheid en Goddelijkheid van Jezus leer op zijne wonderen te gronden, worden wij niet alleen opgewekt, om die waarheden te gelooven, welke wij met ons gezond menschenverstand begrijpen kunnen, maar ook die, welke het peil onzer bevattingen zeer ver te boven gaan. Heeft toch Jezus door zijne wonderen bewezen, dat alles, wat Hij leerde, in dien zin uit God was, dat wij het als eene onmiddellijke en onfeilbare openbaring van God moeten erkennen, dan is dit ook waar van zulke waarheden des Christendoms, welke het menschelijk verstand niet doorgronden kan.

Ik zie daarom geene de minste reden, waarom die Goddelijke stichter van het Christendom met eene heilige verontwaardiging tot ons zou zeggen: „O gij onver„standigen! achttien honderd jaren staat reeds de tem„pel der waarheid, door mij gegrondvest, voor uwe „oogen daar; noch mijne vijanden, noch schijnvrien„den, noch ongeloof, noch bijgeloof konden denzel„ven vernielen: want mijn hemelsche Vader heeft hem „alvermogend bevestigd, — en dat is u nog geen won„der genoeg? Nog steeds hebt gij het geloof aan won„deren van noode, hetwelk ik reeds in mijne tijdgenoo„ten moest berispen," enz. Wel kon Jezus dit zeggen, wanneer wij nog nieuwe wonderen begeerden, en de leer van Jezus, door zijne wonderen bevestigd, voor ons niet genoeg ware. Maar hoe zou de Heer ons daarover zoo nadrukkelijk kunnen berispen en bestraffen, dat wij ons geloof nog gronden op die wonderen, welke

Hij zelf gedaan heeft, die ons geenszins zonder een wijs en hoog oogmerk in het Evangelie verhaald worden, waarop Jezus zelf zich beroepen heeft, die Hij tot een teeken gaf van de waarheid zijner hemelſche zending, waarmede de Apostelen ſtaafden, dat de leer van hunnen meester eene onmiddellijke en onfeilbare openbaring van God was? Neen, dit moet Jezus met welgevallen aanzien, omdat wij daarin handelen naar zijne lesſen en voorſchriften.

Maar, zou men het dan ook moeten laten varen, om ons, ter bevestiging van ons geloof aan de Goddelijkheid van Jezus leer, op zijne wonderen te beroepen, omdat dit tegen den geest des tijds ſtrijdt, die thans geen genoegen meer neemt in het wondergeloof der vroegere wereld? — Dan, is dit wel de geest van onzen tijd? Het moge bij eenige weinigen zoo zijn; over het algemeen is dit zoo niet. Reinhard, Storz, Augusti en anderen hebben het tegendeel ondervonden; zij hebben bij eene tallooze menigte veel bijval gevonden: en in ons vaderland heerscht die geest niet dan bij eenige weinigen, die, tegen hunne eigene ondervinding aan, omdat die geest bij hen heerscht, met kracht willen doordringen: *zoo is het algemeen geſteld.* — En, al ware dit de geest des tijds, mag men er dan nog de waarheid aan opofferen? Moet een leeraar van het Christendom niet datgeen prediken, hetwelk hij gelooft dat waarheid is, al ware het, dat zulks niet met den ſmaak der menſchen overeenſtemt? Men beſchuldigt Jezus en zijne Apostelen, dat zij zich naar den geest en de vooroordeelen van hunnen tijd geſchikt hebben; en men zal het zelf doen? Integendeel, zoo het de geest van onzen tijd ware, dan moest men dit zelfs met wijsheid en voorzigtigheid tegengaan, omdat men anders de vooroordeelen voedt, en niet de leer van Jezus predikt, maar datgeen voorſtelt, wat met den ſmaak der menſchen overeenſtemt.

En te meer is dit noodzakelijk, omdat zulk een geest inderdaad zoo gevaarlijk is. Ik zeg nog eens, ik veroor-

oordeel den Dorpleeraar wegens zijne gevoelens niet. Maar loopt men geen gevaar, zoo men de wonderen van Jezus en zijne Apostelen, ter bevestiging van ons geloof aan de Goddelijkheid van Jezus leer, wegredeneert, zoo men daardoor zijne leer niet erkent als eene onmiddellijke en onfeilbare openbaring van God, maar eenvoudig voor Goddelijk houdt, in zoo ver alle waarheid, ook van Socrates, Cato, Cicero, Seneca en anderen, kan gezegd worden uit God te zijn, — loopt men, zeg ik, alsdan geen gevaar, om vele waarheden van het Christendom te verwerpen, en tot het Deïsmus te vervallen, gelijk zulks bij velen in Duitschland heeft plaats gehad? Is het derhalve niet beter, tegen dien geest des tijds met wijsheid, liefde en voorzigtigheid te waken en te ſtrijden, om daardoor het Christendom zuiver te behouden, zoo als Jezus en zijne Apostelen hetzelve geleerd hebben?

Mogt dit weinige nuttig zijn voor de belijders van Jezus leer en Godsdienst, om hen te verſterken in hun geloof aan de waarheid en Goddelijkheid van het Christendom, en mogt het daartoe eene plaats in uw geacht Maandwerk erlangen; dan zou ik God danken voor de oogenblikken, welke ik hieraan heb toegewijd.

Ik blijf, enz.

NADER BEWIJS VOOR DE VOORBEHOEDENDE KRACHT DER BELLADONNA TEGEN DE SCHARLAKENKOORTS.

Daar deze ziekte, in onze dagen, op verſchillende plaatſen van ons vaderland, meermalen heerscht, zal het welligt niet ongepast zijn, de geneeskundigen op eenige nieuwe waarnemingen oplettend te maken, welke de voorbehoedende kracht der *belladonna* tegen dezelve ſchijnen te bevestigen, en dus tot een nader onderzoek dezer zaak moeten aanzetten. Dezelve zijn van den Heer GUMPERT (Regerings-medicinaalraad te

Po-

Posten) en worden ons in HUFELAND's *Journal*, 1818, Julius, S. 117 ff. medegedeeld.

Vooreerst heeft gemelde Geneesheer, gedurende eene zeer fterke *epidemie*, bij zijne vier eigene kinderen van 13, 11, 7 en 2 jaren, waargenomen, dat zij onder het beftendig gebruik van dit middel geheel vrij gebleven zijn, hoewel de ziekte in de ftraat, en zelfs in het huis, waar GUMPERT woonde, woedde, en zijne oudfte kinderen de openbare fcholen, in het hevigst der befmetting, bleven bezoeken.

Ten tweede: In een gezin van zes kinderen, waar het eene de ziekte fterk had, gaf GUMPERT de overigen, tot het eind der epidemie, de belladonna. Twee derzelven kregen, drie dagen na het eerfte, pijn in de keel en ligte koortsachtige bewegingen, doch zonder uitflag noch daarop volgende ontvelling. De overigen bleven geheel vrij. — Het zoo fpoedig uitbreken der ziekte, bij de eerften, maakt het waarfchijnlijk, dat zij reeds befmet waren, en dat bij hen de belladonna alleen het vermogen had, de hevigfte werking van de fmetftof te verminderen. Iets dergelijks zien wij gebeuren, wanneer kinderen door de kinderziekte reeds befmet, vóór het volkomen uitbreken der ziekte, met de koepokken worden ingeënt.

Ten derde: Bij meer dan twintig familiën, waar GUMPERT als geneesheer praktifeerde, wendde hij het middel in het volst der befmetting aan, en altijd met een gelukkig gevolg, mits het gedurende de ganfche epidemie gebruikt werd.

Ten vierde: Ook GUMPERT's vader heeft, in eene reeks van jaren, in verfchillende epidemiën, met het beste gevolg, de *belladonna*, als voorbehoedend middel, gebruikt.

Ten vijfde: Enkele gevallen heeft GUMPERT, en ook deszelfs vader, waargenomen, waar het middel niet hielp; doch dan verfcheen de ziekte reeds zeer fpoedig na de eerfte aanwending; flechts in één geval, na verloop van twee weken.

Mij

- Mij dunkt, dat dit, bij hetgene men reeds van elders weet, tot een nader onderzoek moest aanſporen. — GUMPERT volgde het voorſchrift van HAHNEMANN niet altijd, doch gaf meest, naar de jaren, ½ of 1 theelepel vol van *I gr. extr. fol. bellad. frigide par.*, opgelost in *IV onc. aq. aurant.* en *I onc. ſp. v.*

BEDENKINGEN, OMTRENT DEN TEGENWOORDIGEN TOESTAND VAN DE NOORDPOOL.

(*Vervolg en ſlot van bl.* 70.)

Wij hebben reeds gezegd, dat ijs van zeewater witachtig, poreus en naauwelijks doorſchijnend is. Het ſterke zoute vocht, in hetzelve beſloten, maakt het zoo zwaar, dat de drijvende ſchotſen zich ſlechts weinig boven de zee verheffen. Het is ook zelden meer dan zes voet dik, en wordt, zoo als boven gebleken is, meestal jaarlijks ontdooid, de hoeveelheid van hetgeen ſomtijds tot den volgenden winter overblijft, zeer gering zijnde. Het dooiweêr duurt omtrent drie maanden, en de ſtralen der zon, niettegenſtaande hunne ſchuinſche rigting, die derzelver kracht vermindert, bezitten, door hunne geſtadig onafgebrokene werking, genoegzame magt, om al het ijs te kunnen verſmelten, dat zich, gedurende de overige maanden, op de zee heeft gevormd. Men kan uit proeven bewijzen, dat, onder de pool zelve, de zon, in haren zomerſtilſtand, in ſtaat zoude zijn, in ééne week eene korst ijs van vijf duim dik te ſmelten; en het zal dus niet te ruim gerekend zijn, indien wij de geheele ontdooijing, gedurende den zomer, op eene diepte ſtellen van drie en een' halven of vier voet.

Het is in de natuurkunde bekend, dat, op het oogenblik dat er ijs ſmelt, eene groote hoeveelheid hette wordt ingezogen, welke wederom bij het bevriezen van het water vrij wordt geſteld en te voorſchijn komt. Derhal-

halve schijnt de jaarlijksche vorming en vernietiging van het zee-ijs eene schoone voorzorg, door de Natuur bestemd om de uitersten van koude en hette te verzachten. Ware de Noordpool geheel droog land, dan zoude zij des zomers volstrekt gezengd worden door de hette der zon, welke niet meer ondergaat, en des winters door onbeschrijfelijke koude aangetast zijn. Noch dier noch plant zoude deze afwisseling kunnen uitstaan. Maar zoo als het is, wordt de overtollige hette gebruikt en verteerd in het ontdooijen van het ijs; terwijl, bij gebrek daaraan, het water bevriest, en zijne opgeslotene warmte teruggeeft. Zoo lang er ijs overschiet, of er nog water vloeit, is er geen gevaar, dat de maat van hette of koude buiten bepaalde grenzen zal gaan. Dusdanig is de overeenkomst en aaneenschakeling van het heelal: ondervinding en waarneming beide beletten ons, eenige grondige verandering hierin immer te verwachten. Het moge zijn, dat het eene jaar meer ijs voortbrenge dan het andere, dat de eene zomer hetzelve geheel, de andere slechts gedeeltelijk ontdooije; het ware dwaasheid, eene algemeene losbersting der ijsketenen van het noorden te verwachten, of iets, dat hieraan in het minst gelijke. Maar al konde het onmogelijke gebeuren, eene nieuwe bevriezing zou welhaast de losgekomene streken wederom zamentrekken, omdat deze bevriezing het gevolg is, en niet de oorzaak, van den staat des dampkrings. Het zoude voorzeker eene redenering zonder begin noch einde wezen, indien wij staande hielden, dat het ijs de lucht eerst koud maakt, en dat deze koude lucht vervolgens het ijs vermeerderde.

Maar hoedanig ook de jaarlijksche verwisselingen in den aard en de gedaante van het ijs mogen zijn, zij kunnen op geene aanmerkelijke wijze het klimaat der zuidelijke gewesten veranderen. De geheele bevrozene ruimte rondom de Noordpool is slechts een gering gedeelte van het noordelijk halfrond: rekenende van den 60sten graad breedte, zoude dezelve geen achtste ge-

deelte te boven gaan; maar dit is te veel, want de eigenlijke ijsſtreek ſtrekt zelden buiten den 75ſten graad, zoodat zij bijna op een tweeëndertigſte zal komen te ſtaan. Voorondersteld eens, dat al de koude van die luchtſtreek eensklaps verſpreid en vermengd wierde in den zuidelijken dampkring, zoude dit nog geene merkbare verandering in deszelfs warmte te weeg brengen.

Al ſtemden wij zelfs toe, dat, gedurende de jaren 1816 en 1817, tusſchen de noorderbreedte van 74 en 80°, achttien duizend vierkante mijlen (Engelſche van 60 in één' graad) ijs uit de zeeën nabij Groenland zouden verdwenen zijn, (zoo als de Heer SCORESBY, een ervaren, kundig zeeman en waarnemer, verzekert, (*Memoirs of the Wernerian Nat. Hist. Soc. vol. 2.*) zoo zoude deze uitgebreidheid nog naauwelijks de helft van den omtrek van Ierland overtreffen. Men kan berekenen, dat het verlies van hette, op onzen aardbol plaats hebbende gedurende eene totale zon-eclips, de achtereenvolgende verduisteringen gelijk ſtellende aan eene volkomene duisternis van een uur lang, zoo groot is, dat diezelfde hette een ligchaam, of een' ronden omtrek ijs zou kunnen ontdooijen, 500 mijlen in diameter en 150 voet dik; een ligchaam, ten minſte zestig malen zoo groot als het bovengemelde, zoo wij aan dit eene middelbare dikte van 30 voet geven. En evenwel daalt de thermometer naauwelijks twee graden gedurende de langſte zon-eclips, die men kent.

Het is eene bloote herſenſchim, dat de koude van de Noordpool immer haren invloed door middel van noordelijke winden tot ons kan uitſtrekken. Naauwkeurige waarnemingen hebben aangetoond, dat een ſtroom van koude lucht, bewogen over eene warmere vlakte, hetzij van land of water, denzelfden graad van warmte overneemt, tot eene hoogte van 80 voet, in een enkel uur. Indien wij dan de hoogte van dezen ſtroom lucht of wind op eene mijl of 5280 voet ſtellen, (hetgeen zeker ruim geſteld is), zal hij na verloop van 66 uren zijne kilheid geheel verliezen. Laat

ons

dus verder stellen, dat deze wind eene snelheid heeft van 20 mijlen per uur, dan zal hij al zijnen invloed langs eenen weg van 1320 mijlen verspild en afgelegd hebben. Derhalve zullen de noordsche stormen, van hoe verre ook komende, al hunne koude ontlasten in de Oost- en Atlantische zeeën. En al wordt dit eeuwen lang herhaald, nog zal de oppervlakte dier zeeën daarvan in het minst niet gevoelen. Want zoodra het kleinste deeltje water verkoeld wordt, trekt het te zamen, en zakt door zijne zwaarte naar den grond; al de deelen moeten dus beurtelings dezen invloed ondergaan, vóórdat de oppervlakte van het geheel kouder kan bevonden worden. Nu berekent LAPLACE, uit eene vergelijking van de theorie met de waarnemingen omtrent eb en vloed, dat de diepten van den oceaan, door elkander genomen, ruim tien Engelsche mijlen kunnen bedragen. Zoo dan een noordelijke wind, tien graden kouder dan het water, alle jaren gedurende zes maanden de Atlantische zee overtrok, en in die beweging vijftien mijlen in het uur aflegde, zouden er 220 jaren moeten voorbijgaan, vóórdat de masfa water één graad kouder werd.

Sommige menschen zijn zoo ver gegaan, om zich te verbeelden, dat de bergen of eilanden van ijs, welke somtijds in de Atlantische zee aangetroffen worden, wel eens invloed konden hebben, om onze klimaten kouder te maken. Dit gevoelen is reeds ontwikkeld in een werk, dat te Londen in 1725 is uitgekomen. Maar eene enkele bedenking zal ons overtuigen, dat zulk een invloed niets beduidende kan zijn. Indien wij, om ruim te rekenen, een duizendste gedeelte van den Atlantischen oceaan met zoodanig ijs bedekken, zal de lucht, daarover heentrekkende, geen veertigste gedeelte van een' graad aan hette verliezen; en dit gering verlies zal nog op dien afstand vergoed kunnen worden, en naauwelijks tot ons komen. Dat zulk een gevoelen, honderd jaren geleden, in de natuurkunde geduld werd, kan men begrijpen; maar dat hetzelve te dezen dage, en in den te-

tegenwoordigen toestand der wetenschappen, opgevoerd en met vertrouwen zoude verkondigd worden en ingang vinden, dit gaat ons begrip te boven.

Echter op deze vooronderstelling, dat het ijs van jaar tot jaar in de arctische zeeën aanwast en toeneemt, heeft men eene andere gebouwd, dat namelijk Europa eertijds een gematigder en warmer klimaat heeft bezeten dan nu. Dit gevoelen steunt op geene gronden hoegenaamd. Wel is waar, wij hooren gedurig klagen en herhalen, dat de saizoenen veranderen; vooral door bejaarde menschen, wier ligchaam meer vatbaar geworden is voor koude dan hette. Dan, soortgelijke klaagtoonen hebben en dichters en volken van de vroegste tijden af doen hooren. Zoo wij aan deze uitroepingen van een' ontevredenen, kniezenden geest geloof slaan, moeten wij tot het besluit komen, dat de Natuur het vuur en de levenskrachten der jeugd eindelijk begint te verliezen, en langzaam haar graf nadert. Uitgestrekte bosschen bedekten in oude tijden de hoogere gedeelten van Engeland en andere noordsche landen, op plaatsen, waar tegenwoordig geen boom wortels kan schieten; de wijnoogst plagt in vroegere eeuwen in Frankrijk verscheidene weken eerder dan nu plaats te hebben; de wijnstok werd door de Romeinen in het zuidelijk gedeelte van Engeland gezet, waar de hop nu naauwelijks wordt gekweekt; en vele bergen in Schotland dragen nog heden den indruk van den ploeg, welke, als ongeschikt voor den landbouw, bij menschengeheugen, voor altijd door hunne eigenaars aan de Natuur zijn overgegeven en verlaten.

Op deze en dergelijke bijgebragte voorbeelden zullen wij echter aanmerken, dat boomen in eene koude ligging dikwerf vergaan, alleen omdat hun de bescherming tegen wind en weder van bijliggend plantsoen ontbreekt. In Zweden en Noorwegen, waar natuurlijke wouden in menigte bestaan, is het eene der voorzorgen geworden van de regering, om eene onbepaalde vernieling derzelve te beletten. Het hout wordt op een zeker tijdstip

van

van zijnen groei gekant, en bij gedeelten, op afgezonderde plaatsen, opdat de ledige ruimten, omgeven en beschermd door hooge boomen, tot het aankweeken van jong gewas geschikt zouden zijn. Op sommige plaatsen, waar toevallig de bosschen door brand verteerd zijn geweest, heeft de grond niets van zijne vruchtbaarheid behouden, en men bespeurt niets dan uitgestrekte, eenzelvige dorheid.

Het is waarschijnlijk, dat de wijnstok in andere tijden eene grovere, hardere soort van plant was, en dat het met denzelven eenigermate gelegen is als met de gewassen, die tot de moezerij behooren. Zorgvuldige en kunstmatige aankweeking derzelve verfijnt hunnen aard, en vermeerdert de aangenaamheid der vruchten, maar verzwakt tevens de plant, en stelt haar meer bloot aan de gevaren der lucht. Het Romeinsche krijgsvolk in Engeland zal waarschijnlijk de voorkeur gegeven hebben aan hunnen gewonen drank, hoe schraal en wrang dezelve ook in dit eiland door hen geteeld werd, boven de *cervisia*, het smakeloos bier der ruwe inboorlingen. De overblijfselen van landbouw op sommige bergen getuigen niet dan van den ellendigen staat, waarin deze kunst zich te dien tijde bevond. Door gebrek aan eene geregelde opvolging en verwisseling van het gewas, en eene behoorlijke bemesting, waren de uitgehongerde landlieden genoodzaakt, iederen onbeploegden hoek achtereenvolgens op te sporen, om, zoo mogelijk, een jaar of twee daaruit een' armzaligen oogst haver met moeite bijeen te schrapen, en denzelven dan vervolgens aan de dorre woestenij terug te geven. Het vee in die dagen, des winters niets dan stroo vindende, was bij het aankomende voorjaar geheel verzwakt en uitgeput. De grond bleef ook zeer hard, omdat dezelve zelden bestendig en op zijn' tijd werd bebouwd. In dergelijke omstandigheden is het geen bewijs van eene ongemeen zachte luchtsgesteldheid, dat logge boeren, gebukt onder den last van eene menigte kleederen, gewoonlijk hun werk begonnen vóór zonsopgang, en met

spitten en gerst zaaijen reeds in den vroegen morgen een' aanvang moesten maken.

Het valt zeer moeijelijk te bepalen, hoedanig het weder in aloude tijden geweest zij. In 1590 is de thermometer eerst door SANCTORIO uitgedacht, en dit nuttige instrument is op geene vaste schaal toegepast vóór het jaar 1724, door de kunst van FAHRENHEIT. Wij bezitten derhalve geene waarnemingen, betreffende de maat van hette en koude, dan sedert honderd jaren. Vóór dit tijdstip kunnen wij geene berigten erlangen, dan welke in overleveringen en oude jaarboeken nu en dan eens voorkomen, betrekkelijk de oogsten, de inzameling en hoedanigheid van den wijn, en de gevolgen van zware vorst en sneeuw in den winter. Veel moeten wij ook hiervan aftarren voor overdrevene uitdrukkingen, en die zucht naar het verwonderlijke en buitengemeene, waarmede de gedenkschriften dier duistere tijden vervuld zijn.

[De Schrijver haalt te dezer plaatse aan de weêrkundige berigten, door PILGRAM met ongeloofelijke vlijt opgespoord en beschreven, welke te Weenen in 1788 in het licht zijn verschenen, en de waarnemingen van Prof. PFAFF over hetzelfde onderwerp.]

Een overzigt van hetgeen omtrent jaren van meer dan gewone hette of koude bekend is sedert het begin onzer tijdrekening, zal iedereen' ligt overtuigen, dat een tijdsverloop van meer dan duizend jaren geene aanmerkelijke verandering hoegenaamd in het klimaat van Europa heeft aangebragt. Zoo wij al eenig verschil vermeenen te bespeuren, zoude het ons veeleer voorkomen, dat dit eene matiging van koude schijnt aan te duiden; ten minste op het geheel vinden wij, dunkt ons, eenigzins minder voorbeelden van uitermate strenge winters. Men moet niet begrijpen, dat het weder in een' geregelden loop gaat treden, omdat misschien twee of drie jaren een' ongewonen graad van hette of koude achtereenvolgens hebben opgeleverd. Van een' anderen kant twijfelen wij niet, dat inderdaad de verschijnselen, welke de damp-

kring voor oogen stelt, hoe ingewikkeld en onuitlegbaar zij ons ook voorkomen, even zoo bepaald zijn in hunnen aard en loop, als de omwentelingen der hemelsche ligchamen. De Meteorologie, naarmate die tot grootere volmaaktheid nadert, zal ons mogelijk hierna een middel verschaffen, om te onderscheiden sommige dier langdurige perken, waarin de veranderingen van weder opgesloten liggen, ons het verband leeren kennen, waarmede deze met de beweging van zon en maan vereenigd zijn, en ons eindelijk in staat stellen, met eenigen schijn van waarheid, naar den toestand van volgende jaren te gissen. De periode van negen jaren, dat is omtrent de halve omkeering van de maansknoopen en versten afstand, is door TOALDO niet zonder eenigen grond opgemerkt. Bij voorbeeld, onder de buitengewoon koude jaren, is 1622, na vier dusdanige perioden, of na verloop van 36 jaren, gevolgd geworden door den winter van 1658, welks gestrenge koude nog het volgende jaar ondervonden werd. Hetzelfde getal brengt ons tot 1695, en vijf perioden tot 1740, een berucht koud jaar. Door drie dergelijke perioden bereiken wij vervolgens 1767, eene periode later 1776, en twee meer 1794, de koude van dit laatste tijdstip zich uitstrekkende tot het volgende jaar 1795. Insgelijks, onder de ongemeen heete jaren, treffen wij aan vier perioden van negen jaren tusschen 1616 en 1652, en drie tusschen dit laatste en 1679, alle drooge, warme jaren. Van 1701 tot 1718, een tusschentijd van omtrent twee perioden, en wederom drie perioden tot 1745, eene tot 1754, en eene andere tot 1763. Tusschen de warme zomers van 1779 en 1788 merken wij al wederom hetzelfde verschil van negen jaren. En hetzelfde nog eens tusschen de volgende, 1784, 1793, 1802 en 1811, welke zich alle door warmte hebben onderscheiden. Volgens deze opgaven zoude men vermoeden, dat het tegenwoordige jaar vervat zoude kunnen zijn in de opvolging van 1701, 1719, 1746, welk laatste jaar juist acht perioden van 1818 verschilt.

Indien het klimaat van Europa aan eene ſtellige en voortgaande verandering ware onderhevig geweest, zouden de poolſtreken mede in dezelve gedeeld hebben. Maar eene bedaarde overweging van deze laatſte geeft ons geene de minſte reden, om dit denkbeeld te koesteren. Het ijs moge zich op een' tijd een weinig meer zuidwaarts ſtrekken; maar dit is ſlechts van korten duur. De grenzen der ijsvlakte verſchuiven ſomtijds, en ſchijnen zich uit te breiden, maar keeren terug na verloop van eenige jaren, misſchien wel hierin door geregelde tijdperken beſtuurd. Zulke verplaatſingen zijn volkomen van denzelfden aard, en waarſchijnlijk ook aan dezelfde wetten onderworpen, als de klimaatsverwisſelingen in gematigder lughtſtreken.

[De Schrijver beſluit deze Verhandeling met een omſlagtig verhaal van de ontdekkingen en zeereizen, gedaan met oogmerk om de Noordpool te bereiken, en de afgelegene kusten van Groenland en de baai van Baffin te onderzoeken. Hij merkt aan, dat, ſedert vroegere reizigers het eerst den arctiſchen oceaan bezocht hebben, er weinige ontdekkingen van belang hebben plaats gehad; dat, na het einde der zestiende of het begin der zeventiende eeuw, onze kennis van die gewesten naauwelijks is vermeerderd, waarſchijnlijk omdat dezelfde redenen te allen tijde belet hebben dieper in te dringen, namelijk de korte duur van het tijdſtip tot deze ondernemingen geſchikt, en het gevaar van zich door de terugkeerende vorst te zien overvallen en vastzetten. Het blijkt uit derzelver reisbeſchrijvingen, dat de afgeſcheurde en vlottende ijsbergen alleen in Straat-Davis worden aangetroffen, zelden in de zee, welke ten oosten van Groenland en ten noorden van Spitsbergen tot aan de Pool zich ſchijnt uit te ſtrekken; dat deze laatſte ſlechts met zee-ijs jaarlijks is bedekt, en dus des zomers zich geheel of gedeeltelijk opent; dat vaartuigen, dezen tijd waarnemende, bij gunſtige gelegenheden, zeer ver in dezelve kunnen indringen, zoo als dan ook ſommige werkelijk den 84½ graad bereikt hebben; zijnde dit

de digtste afstand van de Pool, welke eenig geloof verdient. Hij beschouwt als geheel ongegrond de oude overleveringen omtrent den weleer bloeijenden toestand der oostelijke kust van Groenland, waaruit het verzinsel is ontsproten, alsof eene kolonie, uit Denemarken afkomstig, aldaar, door het ijs opgesloten, en voor altijd van alle gemeenschap met het moederland ware afgesneden geweest: een vertelsel, dat aanleiding heeft gegeven tot eene bijgeloovige vrees voor deze noodlottige kust. Hij toont, dat deze kolonie, aan het uiterste van Groenland gevestigd, bij kaap Farewell, eenigzins ten oosten gelegen was van de overige volkplantingen, welke zich aan die zijde van Groenland bevonden, en hieruit den naam ontleend had van *de oostelijke*. Hij vermeent, dat de Straat van Behring mogelijk veeleer zal bevonden worden den ingang in eene binnenlandsche zee of baai te openen, dan eene wezenlijke scheiding te zijn van de twee werelddeelen. Uit dit alles besluit hij: dat de berigten van voormalige en hedendaagsche reizigers volkomen overeenstemmen met den aard der zake en de natuurlijke oorzaken, welke eene oordeelkundige beschouwing leert kennen; — dat geene buitengewone ijsdammen de eerste ontdekkers hebben verhinderd, welke thans zouden zijn verbroken; — dat dezelfde belemmeringen, welke toen bestonden, nu nog bestaan; — dat toen, even als nu, gunstige omstandigheden de reizen konden bevorderen; dat zelfs, in zeer warme zomers, eene spoedige reis mogelijk den onverschrokken zeeman, die zulks zou durven wagen, in de Pool zelve zoude brengen; — dat derhalve, indien de verspreide geruchten gegrond zijn, de tegenwoordige tijd misschien een beter vooruitzigt oplevert om te slagen; maar dat geene berigten hoegenaamd kunnen doen gelooven, dat eene bestendige verandering in de gesteldheid van het ijs aan de Noordpool plaats zoude hebben. Deze gevoelens zijn ten minste niet tegengesproken door den uitslag van de laatste expeditie, welke, nadat het voorgaande geschreven was, beide onverrigter zake zijn teruggekeerd.]

VERDERE AANMERKINGEN, OMTRENT DEN OORSPRONG DER BRUG, ONLANGS IN DE VALTER-VEENEN ONTDEKT.

Door G. W. VAN DER FELTZ, *Griffier bij de Regtbank van Eersten Aanleg, zitting houdende te Assen.*

(Vervolg op No. XVI voor 1818. van dit Mengelwerk.)

Onderscheidene mannen van naam hebben sedert de ontdekking der gedachte Brug, of Houten Weg, zoo bij monde als bij geschrifte, zwarigheid gemaakt, dezelve voor een *Romeinsch* werkstuk te erkennen, op grond voornamelijk, dat latere Schrijvers van bruggen en wegen gewag maken, welke ten jare 1665, door den woelzieken Bisschop van *Munster*, te dezer plaatse zouden gelegd zijn.

Hoezeer de bewijzen omtrent den oorsprong dezer Brug, hetzij ze door LUCIUS DOMITIUS, hetzij ze door CHRISTIAAN BERNHARD VAN GALEN gelegd moge zijn, niemand onzer eigenlijk gelukkiger zal maken; dan wij zijn, moet ik echter openhartig erkennen, dat ik wensch, dat de vriendelijke strijd omtrent dezelve ten voordeele van het *Romeinsche* tijdvak moge eindigen.

Ik heb, alle partijdigheid ter zijde zettende, het *voor* en *tegen* van deze zwarigheden, zoo veel ik konde, opgezocht en overwogen; en, hoezeer het eene historische daadzaak is, dat gemelde Bisschop destijds, bij zijnen inval in *Groningerland*, eenige wegen over de Veenen aangelegd heeft, hoop ik echter te kunnen bewijzen, dat de nu ontdekte Brug van oudere dagteekening is, en zal de aangevoerde hinderpalen daartegen, en eenige aanmerkingen over dit stuk, uit den weg zoeken te ruimen en op te lossen, in die volgorde, waarin dezelve te mijner kennisse zijn gekomen.

A. Nadat de Heer J. SCHELTEMA, in de *Staatscourant* van den 11 Nov. 1818, het verslag van den Heer POTHOFF, omtrent de ontdekking en zamenstelling der Brug, medegedeeld, en verklaard heeft, dezelve voor een *Romeinsch* werk te houden, en gediend te hebben tot weg voor een gedeelte der legermagt van GERMANICUS, in het 16de jaar onzer telling, stelt zijn Ed. in kwestie, *of* CÆCINA *dan* PEDO *deze Brug gelegd hebbe?* De Heer SCHELTEMA vooronderstelt

den PEDO, en wel voornamelijk: a. omdat de eerste, volgens TACITUS, meer oostelijk trok, en vele wederwaardigheden tusschen de *Eems* en *Lippe* had; — b. omdat er geene bewijzen van een veldslag te dezer plaatse voorhanden zijn; — en c. omdat dit moeras geheel in den weg van PEDO lag, die met zijne Ruiters van den *Rijn* naar den mond der *Eems*, door de grenzen der *Vriezen*, moest trekken.

Hoezeer men van deze overoude tijden zekerlijk geen naauwkeurig denkbeeld van de juiste grensscheidingen der volkeren kan krijgen, zoude ik echter liever van gevoelen blijven, dat niet PEDO, maar CÆCINA deze Veenen gepasseerd is, welke mij destijds toeschijnen door de *Bructeren* bezeten te zijn geweest, terwijl de grenzen der *Vriezen* meer westwaarts gelegen waren; welke stelling ik gronde op de *Verklaring eeniger Namen van Volken en Steden, die in de werken van* TACITUS *worden gelezen, gesteld naar het gevoelen, enz. van* CLUVERIUS, FERRARIUS, BAUDRAND *en andere Aardrijksbeschrijvers*; te vinden achter de werken van TACITUS, vertaald door den Ridder HOOFT, alwaar men leest, *in voce:* „ *Bructers* of *Bructeren*: dit was „ een volk, hetwelk zijne woonplaats had in het Graafschap „ van *Sutfen*, in dat van *Benthem*, in *Salland* en *Twent*, en „ *een gedeelte van Drente*; voorts in een gedeelte van het „ land van *Kleef*, en van *Westfalen*. Hun land strekte zich „ uit tot aan de *Lup* of *Lip*-stroom, tot aan *Borkulo*, tot „ aan *Hattem*, tot aan den *Dullaardt* en den *Eems*-stroom. „ Anderen willen, dat ze in *Oostfriesland* woonden, daar „ nog eene landstreek is, *Brokmerland* geheeten.

„ *Friezen* (de groote) strekten zich uit van de landen der „ kleene *Vriezen* af, langhs het meer van *Flevus*, nu de Zuiderzee; en besloegen *Gooiland* en een gedeelte van *Gelderland*, daar nu *Harderwijk* en *Elburg* leit: ook een gedeelte „ van *Overijssel*, daar de steden van *Kampen*, *Hasselt*, *Vollenhove*, *Steenwijk* en *Meppel* liggen, en *de helft van Drente*; voorts geheel *Vriesland*, tot den *Eems*-stroom toe."

Dus konde CÆCINA, door het land der *Bructeren* naar de *Eems* trekkende (1), op zijne heen- en terugreis zeer gevoegelijk het N. O. gedeelte van *Drenthe* passeren, zonder dat ik zulks door TACITUS zie tegengesproken. PEDO, daar-

(1) TACIT. *Ann.* I. 60.

daarentegen, door de grenzen der *Vriezen* getrokken zijnde, (1) konde, volgens de zoo even opgegevene grensfcheidingen, zoo verre oostelijk niet komen, als Mr. SCHELTEMA in overweging geeft: behalve dat, zoude hij ook liever de hoogere, meer westelijke en zandige gedeelten van *Drenthe*, of de *Zevenwouden*, tot reisroute voor zijne paarden gekozen hebben, dan onze oostelijke moerasfen.

Het meer oostelijk trekken van CÆCINA, dan *Drenthe* ligt, waarvan de Heer SCHELTEMA gewaagt, kon, dunkt mij, meer waarfchijnlijk door dezen Veldoverfte gefchieden; toen hij zich, aan de monden van de *Eems*, met GERMANICUS en PEDO vereenigd hebbende, van daar naar de *Lippe* vooruitgezonden werd, om bruggen en dijken door de moerasfen te leggen; toen, denk ik, dat hij verre ten oosten van *Drenthe*, door het tegenwoordige *Munfterland* vooruittoog, om voor het hem volgend leger den weg te banen; toen was hij reeds, om aan de *Eems* te komen, de *lange Bruggen* van DOMITIUS gepasfeerd. Ook van *Teuteburg* terug naar de monden van de *Eems* vertrouw ik, dat deze *Romeinen* door het *Munfterfche* gegaan zijn; maar hier kreeg CÆCINA order, om, over de hem bekende wegen, de gemelde lange bruggen, naar den *Rijn* terug te trekken, en toen werd hij in den beginne zoo deerlijk door ARMINIUS gehavend.

Ik voor mij althans heb de Jaarboeken van TACITUS in dezer voege begrepen, en vinde daar, buiten het gevoelen van den zoo zeer kundigen SCHELTEMA, voor alsnog ook niets tegen, dan de pasfage in WAGENAAR, te voren reeds wederlegd.

Behalve dat de geleerde M. ALTING, om redenen boven vermeld, ook van een ander gevoelen fchijnt te zijn, geloof ik, dat de twijfeling van Mr. SCHELTEMA kan opgelost worden door de bouworde der Brug zelve, die dikwijls van zulke dunne boompjes gemaakt is, dat ze niet anders dan met gevaar door zoo vele paarden konde gebruikt worden; terwijl bovendien, zoo als ook alreeds is aangemerkt, de rondheid der boomftammen een ongewis, zoo niet onmogelijk, pad voor de Ruiterij opleverde.

Dat er geen bewijs van een' veldflag te dezer plaatfe aange-

(1) TACIT. *Ann.* I. 60.

geëffend wordt, schrijve ik aan het tijdverloop van 1000 jaren toe. Welk eene menigte van *Doodegraven* (zoo als PICARDT ze in zijne *Friesche en Drentsche Antiquiteiten* noemt) kunnen daar aanwezig geweest zijn, hoezeer men er nu geene overblijfselen meer van vindt, — en hoe vele bewijzen kunnen dienaangaande mogelijk in deze moerassen gevonden worden, wanneer dezelve eenmaal aan de snede zullen komen en ontgonnen worden!

Alvorens nu eenige andere aanmerkingen, volgens welke men de ontdekte Brug liever voor een *Munstersch* dan *Romeinsch* maaksel zoude houden, te beantwoorden, dient in het kort te worden opgegeven, langs welke wegen de Bisschoppelijke troepen hunne invasie, ten jare 1665, hebben gedaan.

Men vindt niet, dat zij, schoon *ter Apel* bezet hebbende, van dien kant *Drenthe*, maar wel *Westerwolde* zijn ingevallen, en den 7 en 8 October *Winschoten* en de Schans aldaar hebben bezet; terwijl een ander gedeelte hunner armee, *Ommen* den 7 October genomen hebbende, door *Drenthe* over *Staphorst* en *Roveen* tot de *Punterbrug* doorgedrongen is, maar, aldaar door de Staatschen gerepousseerd zijnde, over de *Groeve* en *Foxhol* (den weg naar den *Oldambt* en *Ommelanden* geopend vindende) gegaan is. (1) VAN GALEN zelf was te *Meppen*, en fourneerde zoo veel hij konde. (2) Den 23 November verlieten zij wederom *Winschoten*, enz. en trokken naar *Wedde* en *ter Apel*, van waar *zij een' weg hadden gemaakt over het Moeras naar Westfalen of* EEMS (3).

B. Tot bewijs nu, dat de Brug, waarvan de Graaf DE GUICHE in zijne *Mémoires* spreekt, (4) niet de nu ontdekte is,

(1) AITZEMA, *Saken van Staet en Oorlog*, in 4to. 2de St. IIde D. bl. 1063. 1357. 1358.

(2) Ibid. bl. 1034.

(3) Ibid. bl. 1376. 1377. NB. Iemand lust hebbende mijne aanhalingen uit AITZEMA na te slaan, gelieve te observeren, dat de editie, welke ik (bij gebrek van betere) gebruikt heb, ten minste in zoo verre onnaauwkeurig is, dat de bladz. 1028 tot 1036 twee malen gepagineerd zijn, schoon het verhaal doorloopt en niet dubbel gedrukt is.

(4) Waarvan de vertaling luidt: „Men moet tot zijn (des

is, blijkt, behalve uit de aanmerkingen, welke straks hierover zullen gemaakt worden, uit de lengte, gevende hij dezelve op, *bijna* twee mijlen lang te zijn, PRESQUE *de deux lieues de long:* daar nu onze Brug ruim 2½ uren lang is, en de Fransche *lieues* veel korter dan onze uren zijn, kan deze die brug niet zijn.

C. Even min kan het de *Dam* zijn, welke de Bisschop beval „ tusschen *Hede*, een dorp in *Eemsland*, en het kloos„ter *ter Apel*, in het moeras, alwaar hetzelve 1½ Duitsche „ mijlen breed was, te maken," (1) dewijl deze moerassen ten oosten van *ter Apel*, en de nu ontdekte Brug ten westen van dit klooster ligt, daar bovendien de laatste volstrekt niets van een' *dam* heeft, of gehad kan hebben, en de beteekenis van dit woord, zoo als de geachte Steller ook zelf aanmerkt, ons een geheel ander denkbeeld, dan dat van eene brug, geeft.

D. De Brug, door den Luitenant NIEROP den 12 October 1665 verbrand (2), (of door den Hopman HAM, zoo als AITZEMA eenige bladzijden verder zegt) en bestaande uit rijsbosfen, waarop lagen vensterkozijns, deuren en eiken planken, heeft ook geene betrekking tot onze Brug; want, hetzij dat dezelve tusschen *Ippinghuizen*, ten Noorden van *ter Apel*, lag, hetzij dat dezelve de nog bestaande *Gorgasdijk* was, zoo als de Heer SCHELTEMA stelt (3), in allen gevalle moet deze Brug of ten Noorden of ten Zuidoosten van het klooster *ter Apel* gelegen hebben; geheel an-

des

(des Bisschops) „ lof bekennen, dat hij, in weerwil der „ moeijelijkheid van den aard des gronds, en dien van het „ jaargetijde, in eene zaak slaagde, die bijna voor onmoge„lijk gehouden werd, door diegenen zelfs, welke deswege „ met grond kunnen oordeelen; en, om aan de grootheid „ dier onderneming regt te doen wedervaren, is het genoeg „ te zeggen, dat hij, binnen den tijd van 6 weken, eene „ brug maakte van bijna 2 mijlen lang, door een doorloo„pend moeras, in de maand November." Zie de *Staatscourant*, 16 Nov. 1818.

(1) *Provinc. Groninger Courant*, 24 Nov. 1818.

(2) AITZEMA, l. l. bl. 1347.

(3) *Staatscourant*, 4 Dec. 1818.

deze aanwijzingen, dan de plaats, waar nu de Brug ontdekt is, die gaaf en ongeschonden is, voor zoo verre dezelve door geen boekweit-cultuur verbrand, of door verrotting defect is geworden. „ Hun" (der *Munsterschen*) „ brug, „ over het moeras, van rijswerk, deuren, vensters en plan„ ken gemaakt, 1236 schreden lang, werd verbrand en ver„ nield," zegt MEIJER, van deze affaire sprekende. (1) Behalve dus de zoo even aangevoerde tegenwerpingen, verschillen de lengte en bouwstoffen *dezer*, en der *nu gevondene Brug* te veel, om aan een en hetzelfde stuk werk te kunnen denken.

E. De passages, welke AITZEMA zegt (2), dat de *Munsterschen* van *ter Apel* naar *Winschoten*, en naar de *Eems* en *Munsterland* hadden, lagen te noordelijk en oostelijk, om in dezen in aanmerking te komen.

Maar, behalve deze bijzondere aanmerkingen, sub B. C. D. en E. voorgedragen, zijn er andere, meer algemeene redenen, waarom de *Valter-Brug* van vroegere dagteekening, dan van den in deze streken zoogenaamden *Bisschopstijd*, moet zijn.

Zij zijn de volgende: 1°. AITZEMA, zoo wijdloopig, en vele zaken twee en drie malen herhalende, spreekt wel van bruggen, maar nergens van eene brug, die naar *Exloo*, *Valte* of *Weerdinge* toeliep.

2°. De *Valter*-Schans, opgeworpen zijnde, om den *Valter-Dijk*, de éénige passage over de Veenen van daar naar *ter Apel*, *ter Haar* enz. te bestrijken, is reeds aangelegd in of omtrent het jaar 1628; ten minste vinde ik in de *Handelingen van Drost en Gedeputeerden des Landschaps Drenthe*, de dato 20 Aug. 1628, — (3) welke ik door de goedheid van den Heer Gouverneur van dit Departement heb mogen doorbladeren, — eene Resolutie, „ waarbij eenige Heeren wor„ den gecommitteerd, — (de Stadhouder door H. H. Mog. „ nevens Gecommitteerden uit den Raad van State geautho„ riseerd zijnde, om eene Schans aan den *Valter*-dijk en bij „ ter

(1) *Kort Verhaal der Nederl. Geschied.* IIde D. IVde B. bl. 460.

(2) AITZEMA, l. l. 1034.

(3) M. S. f°. 52 v°.

„ *Mr. Hool*, zonder voorgaande communicatie van Ridderschap „ en Eigenerfden, te leggen) — bij zijne Genade te remonstreren „ het ongelijk, deze Landschap door dergelijke behandelinge „ wordende aangedaan, en speciaal zijne Genade te verzoe„ ken, om, ingevolge Art. 6 van hoogstdesaelfs instructie, „ te bezorgen, dat het leggen van voorn. Schantsen, zonder „ voorweten der Landschap, niet geëffectueerd worde."

Men ziet dus, dat destijds de *Valter*-Dijk reeds existeerde; en, hoezeer ik niet gevonden heb, welk antwoord de boven vermelde Commissie bekomen hebbe, mag men toch veilig de stichting dezer Schans omtrent dezen tijd vaststellen; welk fortje zoodanig is aangelegd, dat men van daar den gehelen *Valter* Dijk, en de Veenen, tusschen *Drenthe* en *Groningerland* gelegen, kan overzien, zoodat geene *Munstersche* soldaten in 1665 zulk eene naauwkeurige, en voor het grootst gedeelte, zoo als het schijnt, met geene groote haast gemaakte Brug konden leggen, zonder daarin door vaderlandsch krijgsvolk belet te worden, dewijl de nu ontdekte Brug, voor een zeer groot gedeelte, aan den *Drentschen* kant, door ons geschut uit de *Valter*-Schans kan bestreken worden.

Indien dus bewezen worde, dat deze Schans destijds door de Staatschen is bezet geweest, houdt, dunkt mij, alle twijfeling in dezen op; en deze daadzaak blijkt:

a. Uit AITZEMA (1), die zegt: „ dat de Heeren Gedeputeerden te Velde hadden goedgevonden, den Kolonel „ VAN AYLVA en den Lt. Kolonel DAMES LOO, met om„ trent 700 voetknechten en 8 Comp. paarden, af te zen„ den naar de *Valter*-Schans, om van daar alom een wakend „ oog te houden, en het passeren van den vijand met alle „ mogelijke middelen te beletten, vertrouwende daardoor aan „ dien kant genoegzame voorziening gedaan te hebben."

b. Uit het *Lantrecht protocol, gehouden tot Assen, den 27 Febr.* 1666, bij de Regtbank van eersten Aanleg alhier berustende, alwaar ik leze: (2) „ op hett geproponeerde datt „ de troupes gaende nae ende van de Valter Schantse, en „ de andere, onderwegens grote moedtwille ende schaede de „ ingezetenen komen toe te voegen enz. . . . . . . hebben „ de

(1) L. I. bl. 1375. 1376.
(2) M. S. f°. 56.

„ de Heeren Ridderschap en Eigenerfden . . . . gere-
„ solveert enz."; en wat verder: (1) „ op de Reqte. van
„ die van Valte, dolerende oover de groote beswarenissen,
„ daermede sy desen winter uit leveren van stroo en turf in
„ de Valter schantse zijn beswaert . . . . hebben de Heeren
„ Ridderschap en Eigenerfden geresolveert," enz.

'T Is waar, dat de *Munsterschen*, in Januarij *1666*, nog weêr eene strooppartij naar *Emmen*, 1½ uur omtrent ten zuiden van de *Valter*-Schans, en, even als deze, in *Drenthe*, aan de westzijde der moerassen, gelegen, waagden; (2) maar, om daar te komen, zijn zij zekerlijk niet door de *Valter*-Veenen getrokken, eensdeels, omdat deze omweg, in dien natten winter (3), door het bezetten der *Valter*-Schans, zeer gevaarlijk, zoo niet onmogelijk moet geweest zijn, terwijl de passage over den *Emmer*-Dijk en *Roswinkel* korter, gemakkelijker en zonder krijgsgevaar was, en buitendien zulk eene strooppartij, alleen ingerigt om een boerendorp te plunderen, den tijd niet konde hebben om eene brug te maken, daar eenige weken werks aan vast was; althans des *Bisschops* Lofredenaar in dezen, de Graaf DE GUICHE, hier boven vermeld, verhaalt als iets zeer bijzonders, dat de aldaar door hem vermelde Brug binnen den tijd van *zes weken* gemaakt was; — en anderdeels, omdat het, volgens de overlevering, zeker schijnt te zijn, dat zij laatstgemelden Dijk gepasseerd zijn, dewijl men te *Emmen* nog weet te vertellen, dat de Bisschoppelijke Ruiters, den *Emmer*-Dijk passerende, ieder een' takkebos mede op het paard genomen hadden, om de slechtste gedeelten van dien dijk daarmede te herstellen.

3°. Hier boven, bladz. 126, heb ik gezegd, dat op sommige plaatsen, onder den nu ontdekten houten bodem, de overblijfselen van eene nog vroeger gelegde Brug gevonden worden. Nu vraag ik: waartoe zoude eerstgemelde over laatstgenoemde heen gelegd zijn? En mij dunkt, men zal moeten antwoorden: omdat, door tijdsverloop, de vroegere Brug,

(1) M. S. f°. 65.

(2) AITZEMA, l. l. 12de D. bl. 196. WAGENAAR, *Vad. Hist.* L B. bl. 200.

(3) Dat die winter zeer regenachtig geweest is, blijkt uit de *Memoriën van den Grave* DE GUICHE op vele plaatsen, b. v. bl. 148, 153. en elders.

Brug, op de vochtigste plaatsen, voor den overtogt van eenige duizende manschappen ongeschikt geworden was. En lezen wij niet in TACITUS, *Ann. I.* 64, dat CÆCINA de Bruggen, door DOMITIUS gelegd, en die door den tijd vergaan waren, moest herstellen? Indien de Bruggen daarentegen door den *Bisschop* gelegd waren, die destijds slechts ruim drie maanden in derzelver nabuurschap gelegerd is geweest, konden ze gedurende dien korten tijd niet zoodanig verslijten, dat men de Brug op sommige plaatsen moest vernieuwen.

4°. De Brug, nu ontdekt, bestaat, zoo als reeds gezegd is, het meest uit dennenhout. Thans vindt men dezen boom in dien omtrek niet alleen nergens, eenige jonge boompjes, die van elders aangevoerd zijn, uitgezonderd; maar men vindt ook geene overblijfselen van dennenbosschen, welke ten jare 1665 in bloei kunnen zijn geweest; want, behalve oude dennen wortels en stammen, welke geheel onder het veen op den zandgrond gevonden worden — behalve het bekende *kienhout*, — en behalve den dikwijls vermelden houten weg, vindt men geen bewijs van dennenhout. Ik heb mij met alle oplettendheid daarnaar geïnformeerd, en noch te *ter Apel*, noch te *Valte* huizen gevonden, hoe oud dezelve dan ook mogten zijn, waarin dennenhout vertimmerd was, (zijnde alles van eikenhout) behalve eenige planken, posten enz., welke de eigenaars mij zeiden, van *Assen* en elders aangevoerd te hebben.

5°. Tot een der laatste, maar geenszins tot een der minste bewijzen voor mijne gevoelens, neem ik de vrijheid, de woorden van den Heer Gouverneur dezer Provincie tot de mijne te maken, alwaar dezelve zoo overtuigend de meerdere oudheid der Brug bewijst, door deszelfs geleerde mededeeling over den groei en aanwas der veenspecie, zeggende: (1) „De „meergemelde Brug is geheel overdekt met veen, ter diepte „van drie, vierdehalf, vier voeten en meer; tusschen welke „en de onderliggende specie, ten aanzien der zwaarte en „kleur, wel eenig onderscheid gevonden wordt, zoodat „men de vroegere en latere wording kennelijk ontdekt; echter heeft de boven liggende klin reeds die vast- of digtheid, is reeds zoodanig bezakt en tot consistentie gekomen, dat daarvan uitmuntende goede turf kan worden ge-

(1) *Staatscourant*, 28 Nov. 1818.

„ stoken; zoo als zulks hier en daar, sedert onheugelijken
„ tijd, ook reeds geschied is. Nu gaat de groei en aanwas
„ van het veen, de geheele verrotting zijner bestanddeelen,
„ zoo langzaam toe, dat er meer dan duizend jaren schijnen
„ te worden vereischt, om het te brengen tot die deugd en
„ volkomenheid, waartoe het moer, boven de houtlage ge-
„ vonden, reeds werkelijk is gekomen. Zoo veel is wel,
„ boven alle bedenking, zeker, dat het veen, *boven* de Brug,
„ sedert des Bisschops tijd, niet heeft kunnen worden, of
„ heeft kunnen aangroeijen: van het aanspoelen of opdrijven
„ kan hier geene kwestie zijn. Ook werden, in de zeventien-
„ de eeuw, deze veenen reeds begrupt, gebrand en met
„ boekweit bezaaid, wanneer de vegetatie of veenwording,
„ de aanwas van het veen, geheel stilstaat, en de beboekwei-
„ te plaatsen tot zoo veel vastheid zijn gebragt, dat men de-
„ zelve, zonder het leggen van eene brug, genoegzaam kan
„ passeren. Ik gevoel zeer wel, dat dit raisonnement alleen
„ overtuigend kan zijn bij veenkundigen; maar dezen zullen
„ ook, de waarheid van het feit of de stelling aannemende,
„ ten opzigte der gevolgen geen' den minsten twijfel heb-
„ ben. Met alle behoedzaamheid zijn de onderscheidene la-
„ gen van het boven- en beneden-veen, op verschillende
„ plaatsen, door mij onderzocht, en wij hebben de zaak al-
„ zoo bevonden."

Dus verre de redenering van den Heer Gouverneur HOF-STEDE, voor zoo veel ik dezelve tot mijn bewijs noodig had: die echter meer van de veenwording wil weten, leze onder anderen het *Vertoog van den Heer* DE SITTER, *over de Veenen, derzelver aanleg, en invloed op de vaderlandsche Regten*, (1) alwaar hij vele wetenswaardigheden zal aantreffen, welke op ons tegenwoordig doel betrekking hebben, doch te veel, om in dit kort bestek begrepen te worden.

6°. Eindelijk dient tot staving van mijne gevoelens, dat de *Valter*-Dijk, reeds lange vóór des Bisschops tijd, tot eenige passage over deze Veenen gebruikt zijnde, zoo als hier boven voldoende bewezen is, *na* het leggen der onder-

he-

(1) Te vinden in de *Verhandelingen van het Genootschap te Groningen, pro excolendo jure patrio*, IVden D. 1ste St, bl. 199 env.

hevige Brug gemaakt is; hetgeen daardoor bewezen wordt, dat de Brug, ter plaatse op het Kaartje door *l* aangeduid, en zoo ik hoor ook bij de *Musfel-Aa*, onder denzelven doorloopt.

F. Eene aanmerking, door een goed Vriend aan mij gemaakt, die mogelijk ook door meer anderen zal gemaakt zijn, dat deze Brug vóór 1800 jaren niet konde gelegd wezen, en het hout tot hiertoe bewaard gebleven, verwijze ik naar ons menigvuldig *kienhout*, dat onder onze meeste veenen gevonden wordt, welker kracht, om hout, en vooral dennenhout, te conserveren, genoeg bekend is, en waaromtrent ik ook de desbegeerigen, om maar één te noemen, verwijze naar het Vertoog van Mr. DE SITTER, zoo even aangehaald, (1) alwaar hij onder anderen zegt: „Ik heb verder in de opsomming der dingen, die tot de vorming van het veen „door rotting toegebragt hebben, niet opgeteld het hout der „boomen zelf: omdat de ondervinding leert, dat het hout „onder water, of den grond, alwaar het niet bloot gesteld is „aan de lucht, niet verrot, ten minste niet meer dan vermolmd wordt. Zoo zijn de menigvuldige eikenstammen, „die men onder het veen vindt, meest alle vrij gaaf, door „de meerdere harsachtigheid; doch de elzen en berken zijn „sterker aangedaan; dan de weinige dennen zeer gaaf. En „dit heeft niet alleen plaats in de stammen, maar zelfs „in de kleinere takjes en knopjes der heide, berken, beuken en andere kleine boompjes, die door het bitumineuze „van het veen bewaard zijn geworden tegen eene geheele „verrotting; alleen zijn ze voos, naardien het hart, het merg, „vergaan is." Eindelijk nog moet ik aanmerken, dat ik, in het bestuderen dezer materie, in een werkje van Jr. J. VEGELIN VAN CLAERBERGEN, in 1766 te *Leeuwarden* uitgegeven, de volgende merkwaardige opgave gevonden heb: „Dat ook de veenen en moerassen hier te lande al van overlang zijn bekend geweest, blijkt uit hetgene de *Romeinsche* Schrijvers aanhalen, dat een hunner krijgsoversten, „door de moerassen trekkende, *bruggen en dijken* daarin „maakte, *waarvan eenige meenen, dat, niet lange geleden, „overblijfselen gevonden zijn*, in de afgravinge der *Dragster* „Veenen." (2) Tot daar zijn de *Munsterschen* in 1665 niet door-

(1) Loc. laud. pag. 217 en 243.

(2) *Vertoog over de Veengraverijen*, bl. 19.

doorgedrongen geweest; en hoezeer ik tot hiertoe niet in de gelegenheid was, daaromtrent een nader onderzoek te doen, hetgeen ik echter hoop te bewerkstelligen, zoo twijfele ik niet, of die opgegevene meening zal met de waarheid overeenkomen.

Al deze aangevoerde redenen waren, in mijn oog, voldoende, om mij zelven niet alleen te overtuigen, dat de nu ontdekte Brug of Houten Weg geenszins ten jare 1665 door den *Bisschop van Munster* konde gelegd zijn, maar ook, dat dezelve denkelijk door DOMITIUS gesticht, en later door CÆCINA hersteld en gebruikt is. Ik heb althans zoo veel waarschijnlijks in het een en ander gevonden, dat ik het niet voor geheel onnut hield, mijne opsporingen en gedachten op deze wijze aan het publiek mede te deelen, al zoude zulks dan ook alleen strekken, om meer kundige liefhebbers der Oudheid, welke zich in het vervolg onledig mogten willen houden, omtrent den oorsprong en de historie dezer Brug, een geleerder onderzoek te doen, opmerkzaam te maken op eenige omstandigheden, welke hun, als met de plaatselijke gelegenheid minder bekend, mogelijk zouden kunnen ontsnappen.

Ik kan echter niet geheel van dit onderwerp afstappen, zonder alvorens nog het volgende te observeren. Hoezeer de oudheidkundige Kronijk van PICARDT, die in 1659 schreef, vol is van Reuzengeschiedenissen, Spokerijen, Duivelskunsten en andere bijgeloovigheden meer, is het toch niet geheel zonder reden, wanneer hij, in zijne *Dedicatie der Annales Drenthiæ*, zegt: (1) „dat *Drenth* een land is, dat, „boven alle omliggende provintien en landen, krielt en over„vloeit van veele vreemde en ongewoonelijke Antiquiteten, „alsso dat men in een schultambt meerder en præcieusere An„tiquiteten zal vinden als in den gantschen creitz aller Ver„eenigde Nederlanden.” En verder: (2) „daar en is geen „land in alle de Vereenigde Nederlanden, waarin meer An„tiquiteten zijn, als in de Landschap *Drenth*. In een *Rolde* „en *Borger* is meer raers te zien, als ik in alle Vereenigde „Nederlanden gezien hebbe.” Wie zal dit willen bestrijden? Krioelt geheel deze Provincie niet van de oude begraafplaatsen, onder den naam van *Tumuli* bekend? Vindt men niet bij

(1) Bladz. 184. (2) Bladz. 195.

bij honderden daarvan te *Rolde* en elders? Toont men u daar en te *Grol* niet de *Baller*- en *Groller*-*Kulen*, daar onze eenvoudige, brave voorvaders, onder den blooten hemel, 's lands zaken behandelden? Is *Drenthe* niet de stapelplaats van PICARDT's zoogenaamde Doodegraven, van Hunnebedden, *Romeinsche* Legerplaatsen, enz.? Beroemt *Eext* zich niet op een' tamelijk wel geconserveerden *Romeinschen* Grafkelder, van zware steenen opgezet? Kan men niet te *Valte*, in eene wandeling van 20 à 30 minuten, met eerbied beschouwen een paar fraaije Hunnebedden, eenige weinige *Tumuli*, onze *Romeinsche* Brug, de vervallene wallen der boven vermelde Legerplaats, en een gedeelte van de plaats, waar PICARDT zegt, dat de vermaarde stad *Hunso* zoude gestaan hebben? Waarlijk, welk een overvloed van fraaije studiestukken! Jammer, dat niet eens een deskundige, den leiddraad van PICARDT volgende, het menigvuldig goede in dit boek wat meer bevallig schakeerde, de zotte spokerijen doorschrapte, de armzalige Duivelskunsten afzwoer, en de geheele populatie van die wreede Reuzen stilletjes in hunne graven liet rusten, en men zoude eene fraaije lectuur en aangenaam studieboek in het licht brengen.

Zoo de berigten, welke ik bezig ben daaromtrent in te zamelen, daartoe voldoende genoeg mogten zijn, zal ik mogelijk in een volgend No. van dit werk verslag doen van de verdere ontdekkingen te *Valte*, en welke soort van Brug het geweest is, daar Jonkheer VEGELIN van spreekt.

Terwijl ik het voor niet ongepast houde, dit berigt voor alsnu te sluiten, met aan dusdanige liefhebbers, welke ijverig genoeg mogten zijn, om dit jaar in persoon de eerstgemelde Brug te willen zien, mede te deelen, dat, daar te *Valte*, een klein, doch welvarend gehucht, tot hiertoe eigenlijk geen Logement voor vreemden gevonden werd, alsnu een vrij welgesteld Ingezeten zich dit jaar als Herbergier heeft aangegeven, bij wien dus vreemdelingen, naar plaatselijke omstandigheden, zoo goed mogelijk, zullen kunnen logeren.

Assen, den 12 Jan. 1819.

HOE DENKT MEN IN DE ZUIDELIJKE PROVINCIËN VAN ONS RIJK OVER DE HOLLANDSCHE TAAL?

Over het algemeen, zeker niet gunstig. En wanneer men in aanmerking neemt, dat, in een groot deel van die Provinciën, allen, die eene beschaafde opvoeding genoten hebben, van der jeugd af niets anders gehoord, niets anders gelezen, niets anders gesproken hebben, dan Fransch, zal men ligtelijk kunnen begrijpen, dat men aldaar ook gaarne het Fransch, als eene Volkstaal, behield, en er zeer tegen opziet, om zich het Hollandsch, dat ook voor een' vreemden niet gemakkelijk is aan te leeren, eigen te maken. De vooringenomenheid tegen onze Taal is te verschoonen, zoo lang men zijne bedenkingen op eene beschaafde wijze voordraagt; en de Noord-Nederlander, zacht en bescheiden van aard, leest en hoort die bedenkingen zonder eenige verbittering, en zal gaarne zien, dat men aan dezelve, zoo veel immer mogelijk, te gemoet kome. Maar hij verliest zijne hem aangeborene koelheid; en zijne gal loopt over, wanneer hij moet zien, dat zijne schoone en rijke moedertaal en heerlijke letterkunde worden veracht, bespot en verguisd door lieden, die met de Hollandsche Taal even weinig bekend zijn, als de Barbaren, die het Romeinsche Rijk verwoest hebben, met de Latijnsche bekend waren; wanneer men, in den *Mercure surveillant*, onzen tongval geschikt keurt, om der Bevalligheden schrik aan te jagen, en de liefkozingen, in dien tongval, vergelijkt bij het krassen van twee heesche raven; wanneer men, al verder, hoort beweren, dat onze manieren en ons verstand overeenkomstig zijn met onze Taal, en dat de Vorsten, die de verstandelijke vermogens hunner onderdanen slechts twee graden boven den Orang-Outang wenschen te plaatsen, niets beter zouden kunnen doen, dan de Hollandsche Taal, bij uitsluiting, in te voeren; wanneer men een' CHARLES DONNY onze Taal hoort vergelijken met die der kikvorschen, en staande houden, dat er nooit een goed werk van den derden rang in het Nederduitsch is geschreven; en wanneer, eindelijk, de Schrijvers van den Belgischen *Observateur* onze Taal meestal een *jargon* (ganzengekwaak) noemen. Intusschen behoeven wij ons over deze stoute *Frondeurs*, en over de raaskallingen en blaauw-boekjes van deze halfge-

bakken Franſchen, niet veel te bekommeren. Zij zijn onzen toorn niet waardig. Ons oogmerk is ook geenszins, om het zouteloos geſnap en de ellendige wartaal van deze ſchreeuwers bekend te maken, maar alleenlijk, om onzen Lezeren te doen zien, dat niet *alle* Tijdſchriften, welke in de zuidelijke Provinciën worden uitgegeven, van dien verachtelijken ſtempel zijn. De *Mercure Belge*, een Tijdſchrift, dat in een' echt *liberalen* geest geſchreven wordt, heeft zich onlangs, over onze Taal uitgelaten op eene wijze, die den ſteller en zijn onderwerp gelijkelijk vereert. Ziet hier de plaats, door ons bedoeld, welke wij vertaald mededeelen.

„ BILDERDIJK, *de grootſte Dichter, die er beſtaat*, leeft in zijn vaderland ſchier vergeten. Te *Parijs* zoude hij het voorwerp zijn van menig puntdicht; de nieuwsvertellers zouden zijne voortbrengſelen tot ſtukjes ſnipperen: maar zijne verzen zouden van buiten geleerd worden. Men zoude hem aanhalen in de aanzienlijke en letterkundige gezelſchappen, in de pleitzalen, in de vergaderingen der wetgevende Magt; en de mode zoude zich, misſchien, meester maken van zijnen naam, om er een' nieuwen opſchik mede te verſieren. Wij moeten het erkennen, onze Landaard heeft eene verſchrikkelijke ongevoeligheid. Waarom beſpotten wij niet liever eenen Schrijver, dan dat wij hem in vergetelheid laten ſterven? Waarom walgen ons de voortbrengſels van onzen eigenen bodem? Waarom zouden wij niet zoo wel geest en genie bezitten, als zij, die de boorden der *Seine* bewonen? Het is mijne taak niet, deze vragen op te losſen, en ik vergenoeg mij, al zuchtende, te herhalen deze woorden van CICERO (*De Fin*, L. I.): „„ His difficilius est ſatisfacere qui *Belgica* „„ ſcripta dicunt contemnere; admiror cur non delectet eos „„ patrius ſermo." " — Laat ons, om dit ongelijk uit te wisſchen, BILDERDIJK lezen en herlezen. Wij zullen overtuigd worden, dat de Hollandſche Taal geene mindere buigzaamheid en rijkheid bezit, dan de andere Talen van Europa. Zij is niet barbaarsch, dan voor degenen, die haar niet verſtaan. Zoo wij tijd hadden, om ons over dit onderwerp verder uit te laten, zouden wij doen zien, dat hare deftigheid en verhevenheid haar, bovenal, geſchikt maken voor den ſtijl van de Geſchiedenis en het Treurſpel, en dat zij, in meer dan één opzigt, de Taal van HOMERUS en SOPHOCLES op zijde komt."

(*Mer-*

[*Mercure Belge*, Tom. I, 12me Livraison, pag. 460 en 461. *Bruxelles*, chez WEISSENBRUCH, 1818.]

De *Biographie* van onzen BILDERDIJK, geplaatst in de *Galerie des Contemporains*, verdient, naar ons inzien, mede vertaald te worden. Misschien geven wij dezelve, bij eene andere gelegenheid.

ZELDZAAM VOORBEELD VAN EENE ZONDERLINGE MISGEBOORTE.

Op den 13 Januarij ll. werd door den Heer BENNEKER, Med. & Chir. Doct. en Vroedmeester te *Amsterdam*, de navolgende zeer zeldzame verlossing van eene zonderlinge Misgeboorte verrigt, bestaande in een voldragen kind met twee hoofden en drie armen, waarvan de eene, zijnde te zamengegroeid, geplaatst is tusschen de beide hoofden, en voorzien met twee handen; de andere armen bevinden zich op de gewone plaats ter zijde van het ligchaam, hetwelk, naar de anatomische beschouwing, op sommige plaatsen dubbel schijnt zamengesteld te wezen; vervolgens twee natuurlijke en wel gefoormeerde beenen; doch ontbreekt het fondament, en schijnen de *partes genitales* dubbel vrouwelijk te zijn. — Van deze zonderlinge Misgeboorte belooft hij aan de eene of andere Maatschappij eene naauwkeurige afteekening, benevens eene even naauwkeurige waarneming, in te leveren.

VROUWELIJKE WRAAK TE HULOGUA.

(*Echte Anekdote uit de XVIIIde Eeuw.*)

Uiterlijke zachtaardigheid en innerlijke diepe wraakzucht is nu en dan het contrasterend verschijnsel van het menschelijk afzonderlijk karakter, maar ook in dat van geheele natiën. Het volgende voorbeeld wordt door den *Spaanschen* Reisbeschrijver, VALEZ DE CIVOLA, wegens de natie der *Hulo-guëzen*, in het noordelijke *Amerika*, als bijzonder karakteristiek opgegeven.

In navolging van vele jonge *Spanjaarden*, die tot verbetering van fortuin naar *Amerika* reizen, begaf zich tot dat oogmerk Don DIEGO DE COLMENARES te *Kadix* scheep; en

daar hij bij zijne aankomst geenen steun van belang vond; besloot hij naar eene der *Spaansche* koloniën te gaan, waartoe hem het land der *Huloguézen*, offchoon niet zeer bevolkt, maar door de zachtmoedigste en dienstvaardigste natie bewoond, bij uitzondering werd aanbevolen.

Binnen korten tijd verkreeg Don DIEGO toegang tot het huis van eenen man van jaren, die slechts éénе dochter had van ongemeene schoonheid, zijnde naauwelijks zeventien jaren oud; en voerende den naam van HOLUARA, beteekenende in de landstaal *bestendigheid*. Spoedig ontvlamde in zijn hart de liefde; en, daar hij jong, welgemaakt, en, dat al daar zeer veel gold, een *Spanjaard* was, ondervond hij even spoedig eene gunstige wederliefde.

Don DIEGO, zijne studiën te *Valladolid* voleindigd hebbende, leerde weldra de taal der *Huloguézen* volkomen, zoodat hij bij eenen ieder, en voornamelijk bij HOLUARA, zeer geliefd werd; met welke hij zich nu bij monde onderhouden konde. Spoedig verklaarde hij, door hare bekoorlijkheden betooverd, aan haar zijne liefde; en ook dit vond bij haar even zoo eene wederkeerige werking. Beiden zwoeren zij elkander de opregtste verkleefdheid. Zij omhelsde hem teeder, en beiden genoten al de genoegens der wederzijdsche min. In het oogenblik, echter, der innigste vervoering, voegde zij er bij: „DIEGO! indien gij mij ooit misleiden kunt, dan verkeert mijne liefde in den gruwzaamsten haat; en, zoo gereed ik u mijn leven offer, zoo lang gij mij getrouw blijft, spaar ik u niet, als gij mij verlaat."

Zoo rolden dagen en maanden gelukkig voort in de teederste uitdrukkingen der liefde; dan, gelijk elk overspannen genot wederzin baart, vond Don DIEGO eenige ledigheid in zijn hart, welke, bij niet-voldoening, in onverschilligheid ontaardde. Deze ledigheid werd vervuld in den omgang met eenen anderen rijken inwoner, vader van twee minnenswaardige huwbare dochters, waarvan de oudste hem dermate verrukte, dat hij, zonder aan zijne verbindtenis met HOLUARA te denken, haar ten huwelijk vroeg; gelijk zulks dan ook, zonder de minste tegenspraak, werd toegestaan.

Aan HOLUARA's scherpen blik ontging de koelheid in het gedrag van DIEGO niet. Dit verontrustte haar te meer, omdat zij zich zwanger gevoelde. DIEGO veinsde; en dit gelukte, totdat zij het berigt des voorgenomen huwelijks met

ze-

zekerheid vernam. Ook zij veinsde nu, van haren kant, zonder het minste verwijt van trouweloosheid, zoodanig dat DIEGO in den stelligsten waan verkeerde, dat haar alles onbekend ware, en de verkeering wederzijds op den ouden voet voortging.

Intusschen nadert de dag van DIEGO's huwelijksvoltrekking. Den laatsten avond vóór dien dag waren zij bijeen. Zij bleef even teeder. „Hoor, DIEGO! (sprak zij zeer bedaard) ik weet alles; ik weet, dat gij mij verlaten, en een ander bekoorlijk meisje huwen zult. Dit smart mij zeer; maar mijne liefde verflaauwt daarom niet. Alleen moet gij mij het bewijs geven, dat gij mij niet veracht. Welaan, nog één nacht, en wel de laatste.... en wij scheiden van elkander!" — Don DIEGO, geenen argwaan voedende, maar integendeel hare overgroote liefde bewonderende, ontvangt, zoo als meermalen, van haar eenig gebak en eenige glazen *hochero*, een zeer aangenamen, doch bedwelmenden drank, en geeft zich op nieuws over aan al de verrukkingen der min, zoodat hij zich in hare armen aan den slaap gerustelijk overgeeft.

Naauwelijks houdt zij zich van zijnen diepen slaap overtuigd, of zij staat op, en voldoet aan haren lang gesmoorden wraaklust. Zij grijpt een mes, en doorsteekt den trouweloozen, zonder dat hij zich in staat bevindt van verdediging, of zelfs eenen enkelen blik op de wanhopige te werpen. Nog is hare wraak niet voldaan. Zij rukt hem het hart uit het lijf, ijlt in den vroegen morgen naar de bruid, en werpt hetzelve haar voor de voeten. „Zie daar (zegt zij in woede) het hart, dat gij mij ontroofdet! Nu moogt gij zulks het uwe noemen!"

Zij verwijdert zich terstond na dit gezegde, en vliegt naar den Kazik, met aangifte van zich zelve, als moordenares van DIEGO. De Kazik roept den Raad der Ouden bijeen. Men doet het noodige onderzoek, en bevindt alles naar waarheid, zoo als HOLUARA verklaard had. Zij wordt voor den Raad gebragt, welks voorzitter haar de misdaad en de straf voorstelt, welke zij te wachten heeft. Ongeduldig over dit lang verhoor, grijpt zij het mes, dat op tafel ligt, waarmede zij den moord begaan had, stoot hetzelve met woede in hare borst, en stort op hetzelfde oogenblik dood ter neder.

ANEKDOTE VAN EEN' ROOMSCH' GEESTELIJKE.

Te *Harreveld*, gelegen in het Graaffchap *Zutphen*, aan de grenzen van *Munsterland*, is eene Roomfche kerk en eene vrij uitgebreide Roomfche gemeente, welke meerendeels bestond uit dweeperige, bijgeloovige en eenvoudige ledematen; men geloofde, bijna algemeen, nog aan duivelarijen, geestenverfchijningen, kerkhofsgeesten, fpokerijen, doch voornamelijk aan tooverijen. Zoodra aan een kind, eene koe of een paard eene kleine onpasfelijkheid befpeurd werd, ftelde men vast, dat het betooverd was; eene menigte oude vrouwen werden als tooverhekfen verdacht; en verfcheidene besjes zouden, door die bijgeloovigen, ten vure gedoemd zijn, of ten minfte de waterproef hebben moeten ondergaan, zoo deze bijgeloovige menfchen hiertoe de magt gehad hadden. Men bestormde dagelijks de woning van den tijdelijken Pastoor, ten einde hem over te halen, om door bezweringen de ingebeelde tooverij te verdrijven. Doch deze verftandige en opgeklaarde Geestelijke, wel verre van hen in dit bijgeloof te verfterken, of aan die aandrangen te voldoen, zocht door de bondigfte redenen zijne gemeente te overtuigen, dat geene bovennatuurlijke verfchijningen, veelmin eenige tooverijen, konden aanwezig zijn, maar dat die befpeurde onpasfelijkheden uit eene natuurlijke ziekte voortvloeiden. Deze brave Geestelijke had ook menigmaal zijne gemeente opmerkzaam gemaakt, dat het *werkelijk* aanbidden van houten of fteenen beelden afgoderij was: om deze reden werd deze voortreffelijke Pastoor, die onledig was zijne gemeente alle duivelarijen en fpokerijen uit het hoofd te praten, door dezelve befchouwd, als ten opzigte der regtzinnigheid niet zuiver in zijne fchoenen te ftaan; waarvan het gevolg was, dat geen der ledematen van die kerk hem eenige giften of gaven bragt, waarover hij zich echter weinig bekommerde, dewijl hij van zijne eigene inkomften leven konde. — Onder de Roomschgezinden in de dorpen is het een algemeen gebruik, dat de gemeenten de Geestelijken met de noodige boter voor hunne huishouding voorzien. Dat nu niemand in de gemeente van *Harreveld* aan dezen, bij haar onregtzinnig geoordeelden, Geestelijken boter bragt, laat zich ligt voorftellen;

ja

ja zelfs weigerde men doorgaans, die aan hem voor gereed geld te verkoopen. Dit bragt hem eens in groote verlegenheid; waarom hij eene list bedacht, welke eene ongemeene uitwerking had. Na het afloopen van eene gepaste predikatie, sprak hij zijne toehoorders aan op de volgende wijze: „ Het doet mij leed, dat ik, na alle vermaningen tegen de tooverijen en toovenaars, moet ondervinden, dat er zich in mijne gemeente nog zoo een groot aantal toovenaren en tooverheksen bevinden; hierom verklaar ik openlijk, dat ik geene boter zal aannemen van diegenen, die tooveren kunnen." — Dit was van dat gevolg, dat zijne woning des anderendaags met boter als overstroomd werd; daar niemand bij hem onder de verdenking van te kunnen tooveren wilde gebragt zijn. Van deze omstandigheid maakte hij bij eene volgende predikatie een loffelijk gebruik, om zijne toehoorders te overtuigen, „ dat alle voorwendsels van tooverijen en toovenaars ijdele inbeeldingen waren; hetgeen zij nu door hunne eigene daden bewezen hadden, daar ieder lidmaat der gemeente, zonder uitzondering, hem boter had gebragt: bij gevolg waren er geene toovenaars in de gemeente; en waar geene toovenaars waren, konden ook geene betooveringen plaats vinden."

GROOTMOEDIGE TREK VAN DEN TEGENWOORDIGEN TURKSCHEN KEIZER.

De Sultan wandelde onlangs aan den oever der *Zwarte Zee*; hij bemerkte een nieuw gebouwd prachtig landhuis; hij wilde weten, wie de eigenaar van hetzelve was: men zeide hem, dat het een Armeniër was, die den Christelijken godsdienst beleed. Hij begaf zich dadelijk derwaarts, en vroeg aan den bezitter van dit prachtig gebouw, hoeveel hem hetzelve gekost had. De Armeniër, vreezende voor al te rijk gehouden te worden, antwoordde schielijk: 300 beurzen (ƒ900,000); terwijl hij inderdaad meer dan driemaal zoo veel daaraan besteed had. De Sultan hield hem bij zijn woord, en verklaarde zich eigenaar van het huis. De ongelukkige Armeniër was wanhopig; maar hoe verwonderd en verblijd was hij, toen hij, eenige dagen daarna, twee Bostangis zag komen, die eene cassette voor hem nederleiden met 1000 beur-

beurzen (ƒ 3,000,000) met deze woorden: „ De Profeet „ heeft gezegd, dat de logenaar altijd in zijne eigene netten „ gevangen wordt, en gij hebt dit ondervonden; maar uw „ meester is te groot, om voordeel te doen met uwe zwak„ heid."

DE JOOD MET DEN BRIL.

Een Jood, koopman in brillen, bood er eens een' aan een jong Heer te koop aan. — „ Wat ziet men toch wel door die brillen?" vroeg de jongeling. „ Alles, Mijnheer, (antwoordde de Jood) wat gij wilt, zoo klaar en duidelijk, als gij zelf begeert." — Hierop nam de jongeling eenen bril; zette dien op zijn' neus, en keek op den koopman en andere Joden, die daarbij ſtonden. „ Dat is waarachtig (zeide hij) een potſierlijke bril; ik zie er niet anders dan gaauwdieven door." — „ Bewaar mij! (hernam de Jood) na! laat ik toch ook ereis khijken." — De Jood zette den bril op, keek den jongen Heer aan, en riep: „ Na! waarachtig, de Heer heeft gelijk."

HELDENWENSCH.

Geen vader-, moederlief mogt baten,
En Pieter moest den warmen haard
En 't ouderlijke huis verlaten;
Men tilt hem tegen dank op 't paard,
Beduidde hem, dat hij moest rijden,
Voor 't vaderland als held gaan ſtrijden,
En, zoo hij zich verzetten wou,
Men hem wel mores leeren zou.

Toen nu het uurtje kwam van ſcheiën,
En vader hem zijn' zegen gaf,
Ving hij erbarmlijk aan te ſchreijen,
Of Joost hem ſlepen kwam naar 't graf.
Hij klaagt zijn' nood aan hof en wanden,
En kust der dienstmaagd hals en handen;
Hij roept den kettinghond er bij,
En 't beest huilt even hard als hij.

Maar,

Maar, als het dorpje was verdwenen
  En heel de landstreek hem ontsneld,
Hield Pieter eindlijk op van weenen,
  En dacht: „ Ik ben nu ééns een held;
„ Ik wil alzoo den oorlog leeren;"
En laat zich vlijtig exercéren,
  Zwenkt paard en sabel, ment en rent
  Als de eerste van het regement.

Nog was er schot noch houw gegeven,
  En Pieter, die voor niemand zwicht,
Was reeds tot korporaal verheven,
  Ten loon van trouw volbragten pligt.
Nu stapt hij hoog, met stijve leden,
En meldt zijn' vader, hoe, tot heden,
  Geen stok nog zijnen rug bezocht,
  En hij reeds andren prieglen mogt.

In 't einde ving men aan te vechten;
  Toen Pieter eens, met vijftien man,
Een vijftigtal van oorlogsknechten,
  Om hem te hakken in de pan,
Te paard zag nadren met ontzetting;
Hun hoefslag dreigde reeds verpletting,
  En elk vijandelijk huzaar
  Geleek den duivel op een haar.

De held begon zijn' kop te klouwen,
  Maar dacht: „ Houw ik op hen niet in,
„ Zij zullen vast op mij inhouwen:
  „ 't Is best, dat ik maar eerst begin."
Geen logica werkte ooit zoo krachtig:
Hij waagt den aanval, en — waarachtig!
  Zij tuimlen, vallen, vlugten dra,
  En de andren smeeken lijfsgenâ.

Naauw had de Generaal vernomen,
  Hoe dapper onze held zich kweet,
Of heeft hem in zijn tent doen komen,
  Nog klam van 't doodsbenaauwde zweet;
Hij laat voor hem de trommel roeren,
Omhelst hem daar met geestvervoeren,

En

En noemt hem luide — welk eene eer!
Den braafſten man van 't gansche heer.

Hoe fier keek onze dappre ſtrijder,
Toen hij dien veldheerskus bekwam!
Hij boog, en lachte blij- en blijder,
Toen hij dit heuglijk woord vernam:
„ Wijl gij zoo braaf u hebt gedragen,
„ Zoo moogt gij, wat ge wilt, thans vragen." —
„ Wel," ſprak de held, „ ſta toe, mijnheer,
„ Dat ik dan weêr naar huis marcheer!"

Naar het *Hoogduitsch* van
J. F. CASTELLI. J. W. IJ.

KAARSEN NAAR DE PARIJSCHE MANIER EN LAATSTE PREFECTIE.

(*Haarlemſche Courant* van den 29 December 1818.)

„ Koop, mooije kaarſen! koop! 't modèl komt uit *Parijs*!
„ Zij zijn fraai-curieus, en ook civiel van prijs."
Ach! bijna twintig jaar heeft ons haar glans beſchenen:
Maar eensklaps trokken onze Franſche Broeders henen,
En 't licht dier *éclaireurs* (wie had zulks ooit geloofd?)
Werd door uw' domper, ALEXANDER! uitgedoofd.
Toen werd er blindeman geſpeeld; 't was rondom duister!
Maar gij, VAN COEVORDEN! wilt weêr met Franſchen luister
(Een luister voor het Hollandsch hoofd,
Te vroeg, helaas! aan ons ontroofd)
De Noordſche grensſtad van ons vaderland beſtralen,
En gaat zelf uit *Parijs* die mooije kaarſen halen!
o Edelmoedig man! wat zijn we u niet verpligt
Voor 't nieuwe Franſche licht!

ZONDERLINGE WENSCH.

Frans heeft een wijfje, dat ſteeds ſnatert,
Wier tong gelijk een ratel ratelt,
En wenscht haar ſtom, of wel zich zelv' het lot der dooven.
Hij ziet de prent van een Meermin, voorheen berucht:
Nu denkt hij aan zijn vrouw: „*Mij*," zegt hij met een' zucht,
„ *Mij ware 't liever, visch* VAN BOVEN!"

MENGELWERK.

HEEFT MENNO SIMONS EENE VOLSTREKT ALGEMEENE WEERLOOSHEID GEPREDIKT?

Door

J. TER BORG,

Leeraar bij de Doopsgezinde Gemeente te Damwoude (*).

Ook ten tijde des noods het zwaard ter zelfverdedi-ginge aan te grijpen, was voor onze vrome Vaderen een gemoedsbezwaar. Noch verdediging noch wederlegging is mijn doel. De bedenking alleen, „of MENNO SIMONS zelf wel ooit de volstrekte weerloosheid in dien strengen zin zoude gepredikt hebben," — deze bedenking, bij de vrij algemeene wending der zake ter bane gebragt, trok mijne aandacht bij het naderen dezer Vergaderinge. 's Mans schriften vlugtig doorloopende, bemerkte ik spoedig, dat hij noch de bediening noch het zwaard der Overheid voor den Christen afkeurt, maar veeleer als van Goddelijke instelling beschouwt. Dit bevreemdde mij evenzeer, als dat ik geene opzettelijke verhandeling over de weerloosheid van hem vinden kon. De heerlijke spreuken van JEZUS, welke, tot roem van MENNO's volgelingen, als met gouden letteren voor hun kerkgebouw gegraveerd staan: „Wie u op „de regter wange slaat, biedt hem ook de linker." „Die „met het zwaard slaat, zal door het zwaard vergaan,"— deze spreuken zocht ik nu met gretigheid in MENNO's schriften. Moest men hier niet eene uitweiding over zwaard en weerloosheid verwachten? Ik zocht en vond ze naauwelijks en met moeite, en stond verbaasd, dat ze

(*) Eene Voorlezing op de Vergadering van Vrieslands Doopsgezinde Societeit te *Leeuwarden*, 1818.

ze twee- of driemaal slechts ter loops worden aangehaald in eene redenering ten betooge, dat het Rijk van JEZUS door vrede en liefde, niet door 't geweld des zwaards, moet uitgebreid worden. Nu drong gemelde bedenking zich met nadruk op, zoodat mij de lust bekroop, om de schriften van MENNO SIMONS op dit punt met meer naauwkeurigheids geheel door te loopen. Ik las — daar stond nu de edele man voor mij in zijne hemelsche kracht, en al die hoogachting en al die eerbied, het achtbaar Hoofd onzer Broederschap toegedragen, bleef onverminderd, niettegenstaande geopperde twijfeling omtrent zijne denkwijze mij voor den geest zweefde. *Witmarsums* Priesterambt, 't welk een ruim leven bood, zag ik hem verlaten, om zich, voor de zaak van God en der menschheid, aan eene verschrikkelijke onzekerheid prijs te geven. Even als zijn onnavolgbare Meester, stond hij in zijne schriften voor mij, innerlijk bedroefd over 't verdwijnen van die eenvoudigheid, van die waarheid, van die hooge vroomheid, welke zalig maakt door heiliging van hart en wandel. Ik zag — hij heeft wedergevonden, 't geen verloren was — uitgestort is het over hem, als van boven, dat Goddelijke van JEZUS CHRISTUS, gloeijende door vrede en liefde, om liefde en vrede aan allen weder te geven. En ziet: de geest der wereld wederstaat 's mans heiligen geest. Hier stroomen de oproerigen uit *Munster*, predikende tweedragt, zwaard en geweld, ter stichting eens nieuwen geestelijken Rijks; daar — daar drijven Regenten en Geleerden, dat het langgestichte Rijk door het zwaard moet bevestigd, door bloedstorting mag gezuiverd worden; en ginds ziet de edele MENNO sommige der betergezinden het zwaard in tegenweer trekken, eigen geloof handhavende tegen Vorst en Regter.

In al zijne eenvoudigheid en grootheid, in al zijn ootmoed en waardigheid treedt *Witmarsums* Priester nu als Priester des Allerhoogsten te voorschijn met de brandende fakkel der waarheid in de hand, en, als ELIAS, als JOHANNES, noch Koning, noch Broeder, noch

Oproermaker schromende, predikt hij, dat het Rijk van CHRISTUS niet moet bevestigd worden door 't geweld des zwaards, maar door de kracht des woords Gods — niet door oproer, maar door vrede en liefde — meer door dulden en lijden, dan door tegenweer en verdediging des geloofs met uitwendige wapenen.

Ziet daar, Geëerden! het oogpunt, waaruit men, bij 't lezen van MENNO's schriften, meer en meer genegen wordt alles te beschouwen, wat hij tegen het wapendragen en de zelfverdediging schreef.

1) Het zwaard des *Munsterschen* oproers. 2) Het zwaard der vervolging. 3) Het zwaard ter verdediging van eigen geloof tegen dezelve. Dit zijn drie krachten, waartegen alles schijnt gerigt. En, opdat zulks blijke, heb ik mij ter take gesteld, de sterkste uitdrukkingen van MENNO omtrent het wapendragen en de weerloosheid in haar eigen verband voor te stellen, nemende ten leiddraad de drie aangewezene punten. 4) Dan zal ik, ten vierde, met eenige losse gedachten, invallen en bedenkingen de gansche zaak aan het oordeel dezer achtbare Vergadering overlaten.

I. De Hervorming der 16de Eeuw, welke de sluimering van den ontwakenden geest der vrijheid verdreef, had een' ijver der geestdrijverije ten gevolge, die allen perk te buiten ging. De aanvoerders gaven voor, als gezanten des Allerhoogsten, van den Hemel gelast te zijn, om groote gebeurtenissen en verbazende omwentelingen daar te stellen, welke, na de afschaffing van alle burgerlijke regering zoo wel, als van oude en nieuwe kerkverordeningen, de oprigting ten gevolge zouden hebben eens geheel nieuwen geestelijken Rijks. De dolzinnige dweepers vlogen te wapen, en rondzwervende, soms met naakten lijve, joegen zij de vlam dezer geestdrijverije in den boezem van tienduizenden. Zij sloeg over op vaderlandschen bodem, en dreef eene gansche bende muitzieke *Nederlanders* naar *Munster*. Na gewelddadige verovering, werd deze stad voor de hoofdplaats des Hemelrijks op aarde verklaard, en JAN BO-

KELSZOON, kleêrmaker van *Leiden*, de dolzinnige drijver dezer zaak, tot geestelijk' Onderkoning van JEZUS CHRISTUS opgeworpen, om met het zwaard in de vuist het vervallene op te bouwen.

Te dezen tijde begon ook MENNO SIMONS het diep verval van het Rijk onzes Heeren in te zien; en het leed niet lang, of hij ſtond in het licht der waarheid. Het vervallene op te bouwen, daartoe werd ook hij gedrongen; maar de *liefde* drong hem, en die liefde ſchrikte voor het zwaard, tot dat einde in verbijstering getrokken. Dat bouwen was hem afbreken, en hij weende. Zoo weende JEZUS, als *Jeruzalem* voor den Godsdienst, in blinden of kwaadaardigen ijver, het zwaard trok. MENNO volgde dezen zijnen Heer, en ſprak woorden des vredes en der liefde. Omgord met de Apostoliſche wapenen des geloofs en des gedulds, der hope en der kracht des H. Geestes, veroordeelde hij openlijk elk uitwendig middel des gewelds in deze heilige zaak.

Zoo ergens, dan vindt men in een opſtel tegen hem, die, in dolle geestdrijverije, de naald met het koninklijk zwaard verwisſelde, eene uitweiding ten opzettelijken betooge, dat den Christen zwaard en geweld verboden is.

„Wij willen ook een weinig daaraf ſchrijven, dat „(het den) Christenen niet geoorloofd is met den zwaar„de te vechten," zegt hij. Deze opgave des onderwerps is zeker algemeen. Ten blijke, echter, dat MENNO's geest eeniglijk gerigt ſchijnt op het geestelijk oproer, diene het aangevoerde bewijs: Het zwaard, weleer den *Israëliet* tegen den vijand van JEHOVA bevolen, is eene afſchaduwing van het zwaard, 't welk de Christen ten dienſte des Evangelies verpligt is aan te vatten. Die nu voor de letter des O. den geest des N. V. in de plaats ſtelt, begrijpt, met wat wapenen de Christen moet ſtrijden — met het woord Gods namelijk, waarover MENNO nu betuigt te zullen ſpreken. Dit is dus eene nadere beperking des onderwerps.

Zoo-

Zoodat *vechten* en *strijden* hier eeniglijk schijnt te zien op het aanwenden van uitwendige of innerlijke krachten ter zake van den nieuwen Godsdienst. Het eerste keurt hij stellig af, als ongeoorloofd, als verboden, waarop nu ook de gansche uitweiding doelt. De vermaning, namelijk, om eeniglijk aan het Evangelie des vredes, en nooit aan het oproerig roepen ten strijde het oor te leenen — de teekening der Apostolische wapenrusting, waaruit ieder ziet, dat het woord Gods het zwaard des Christens zijn moet — het beroep op JEZUS, die alleen met het zwaard zijns monds den goddeloozen treft — de vraag: „hoe willen wij dan met „een ander zwaard vechten — wij, die zijn exempel „moeten navolgen?" — de aanhaling van Evangelische lessen tot liefde, en van Apostolische vredespreuken — het daarop gegronde besluit: „hier (in 't Evangelie) „staat van geen strijden met den uitwendigen zwaarde: „hoe willen de Christenen strijden met oorlogsgeweer?" — het blijkbaar doel dezes besluits volgens den zamenhang: „wij worden in het Evangelie nergens opge„wekt, om middelen des gewelds voor de zaak van „JEZUS aan te grijpen" — en dan nog de bedenking: „CHRISTUS heeft zijn Rijk niet met het zwaard in„genomen, maar door lijden moest Hij ingaan, en dat „Rijk meenen zij met het zwaard in te nemen:" dit alles getuigt, waarvan 's mans geest vol was.

(De Geestdrijvers schenen het zwaard, ter affchaffing der wereldlijke Overheden getrokken, om 't bestuur der aarde gansch en gaaf voor CHRISTUS te winnen, als van hooge verdienste, aan te prijzen. Hoort hiertegen het vaderlijk woord van den goeden MENNO: „Een ieder wachte zich! Strijden met vleeschelijke „wapenen is ons verboden, want PAULUS zegt: „Vermaant ze, dat zij den Oversten en Geweldigen „onderdanig zijn, en der Overheid gehoorzaam." Dat waas van godsdienstigheid, 't welk ter bekoring over de zaak der dolzinnigen verspreid lag, zoekt hij voor 't oog der Broederen weg te nemen: „Een ieder wach-

„ te zich van alle vreemde leeringe — van zwaard en
„ tegenstand en meer andere; 't welk toch niet anders
„ is dan eene gulde bloeme, waaronder een boos ser-
„ pent verborgen is, die ook al velen 't fenijn heeft
„ aangeblazen." Zoo sprak de welmeenende. Hiermede besluit ik de opgave van den korten inhoud des gemelden opstels tegen JAN VAN LEYDEN, voor zoo ver het ons onderwerp betreft. Doch door al de schriften van MENNO vindt men menig gepast woord over het zwaard tegen hem aangevoerd. — Maar hier voegt de volgende opmerking:

Elk, die door de vlam der heerschende geestdrijverije werd aangegrepen, moest door vernieuwing des doopsels in het *Munstersch* Rijk ingaan. Daar nu MENNO SIMONS den bejaarden Doop predikte, zoo had het den schijn, alsof hij der Oproerigen zake was toegedaan. Hij is almede een hatelijk drijver van zwaard, oproer, geweld en wederdoop. — Op deze stem van Roomsch en Onroomsch stond MENNO verbaasd. 't Is eene tegenstrijdigheid, eene zedelijke onmogelijkheid voor zijn heilig gemoed, dat gevoelt hij. Is het te verwonderen, dat dit gevoel zich nu openbaarde in de stelligste uitspraak tegen zwaard en oproer, in den krachtigsten drang tot vrede en liefde? „De vervolgers beschuldigen ons,
„ dat wij oproerig zijn, gelijk de *Munsterschen*; maar
„ die oproerige gruwelen van Koning, Rijk en zwaard
„ haten wij van ganscher ziele. Dat de wereld dit niet
„ wil gelooven, kunnen wij niet keeren; maar wij ge-
„ tuigen onze conscientiën vrij van allen bloeddorst,
„ en staan er naar, om met alle menschen in vrede te le-
„ ven. Zoo dat niet mogelijk is, wreken wij evenwel
„ ons zelven niet." Dat is de taal der onschuld.

Dit drong de onschuld ook met nadruk aan tegen de Geleerden van dien tijd, welker bittere pen, door gemelde beschuldiging, MENNO's goede Gemeente hatelijk zocht te maken bij Vorst en volk. „Wij strijden
„ niet met vleeschelijke wapenen, maar met geestelijke.
„ Daar zullen ook geene andere wapenen bij ons be-
„ von-

„ vonden worden ten eeuwigen dage. Daarom vreest „ ons niet — wij zoeken uw verderf niet, maar uwe „ eeuwige zaligheid. Om welker wille ik zeven jaren „ lang grooten laster en smaadheid lijde; zoodat ik niet „ een hutken weet te krijgen, noch een leemig strooi- „ jen kamerken, daar mijne arme huisvrouwe met onze „ kleine kinderkens in rusten mogen." Zoo schreef MENNO aan den hooggeleerden JOH. A LASCO. „Hoe „ zoude ik dan een prediker zijn van zwaard en ge- „ weld?" — zoo mogen wij hier 's mans rede aanvullen, welke hij meermalen, als het gemelde beschuldiging geldt, aldus eindigt.

Hier acht ik het voegzaam te vermelden, dat MENNO SIMONS een Broeder moet gehad hebben, die in een dier geestelijke oproeren het leven verloor. 's Mans vijanden grepen dit aan, om der beschuldiginge tegen hem meer schijn van waarheid te geven. Dit griefde het heilig hart des weemoedigen innerlijk: „ Dewijl GELLIUS FABER mij mijns armen Broeders misgrijping „ zoo onbeleefdelijk voorwerpt, zoo is het of omdat „ hij mij bij den Lezer wil verdacht maken, alsof ik „ ook eertijds van gelijken grond met mijn' Broeder „ zoude geweest zijn, of omdat hij mij eene vlek in mijn „ geruchte wil werpen. Maar hij zal weten, dat ook „ mijn arme Broeder niet meer mishandeld heeft, dan „ dat hij zijn geloof, door misgrijping, helaas! met de „ vuist verdedigen en het aangeleide geweld ontmoeten „ wilde." Zoo sprak de Broeder zijnen Broeder, hoewel niet vrij, echter vrij van de bittere aantijging. — Doch dat MENNO SIMONS een voorstander was van zwaard, oproer en geweld, daarvoor vond de nijd bewijs genoeg in den gesneuvelden Broeder — en de beschuldigde was gedrongen, zijne denkwijze omtrent het *Munstersch* zwaard ter eigene verschooning voor allen open te leggen. „ Die met geest en vuur van binnen „ gedoopt zijn, kennen geen wapenen dan verduldig- „ heid, hopen, zwijgen en Gods woord.' Onze wa- „ penen zijn geen wapenen, waarmede men steden en

„ landen verwoest, en het menschelijk bloed als water
„ vergiet; maar het zijn wapenen, waarmede men het
„ geestelijk Rijk des Duivels verstoort en het steenen
„ hart verplet. Wij hebben en kennen ook geene wa-
„ penen meer, al stonden er zoo vele valsche getuigen
„ tegen ons op als het zand aan den oever der zee, al
„ zouden wij ook in duizend stukken gescheurd wor-
„ den.” Zoo sprak hij in zijne *Liefelijke Vermaning aan de Overheid*, ten blijke dat hij liever den geweldigsten marteldood zoude sterven, dan met het zwaard zijne bijzondere denkwijze doordrijven. — Dit zij van deze zaak genoeg. MENNO verzette zich, ten tweede, met even veel klem van taal, tegen het zwaard der vervolging; waarover ik nu iets wensch aan te voeren.

II. CHRISTUS en de Apostelen hebben nooit door geweld van wapenen, maar integendeel door dulden en lijden het Rijk des Hemels gevestigd. Op dezen vasten grondslag steunende, schroomt MENNO niet, het den Koning en Regter, den Geleerden en Bedienaar des Woords op 't gemoed te drukken, dat het zwaard der vervolging strijdig, ongeoorloofd, verboden is.

„ Aan PETRUS wordt gezegd, hij zoude zijn zwaard
„ in de scheede steken. Allen is bevolen, zij zullen
„ hunne vijanden liefhebben, goed doen, die hun kwaad
„ doen, den mantel geven, als de rok genomen wordt,
„ en de andere kinnebak (aan)bieden, als de eene ge-
„ slagen wordt. Zegt toch, hoe zal een Christen (die
„ worgt en moordt en brandt) zich met de Schrift kun-
„ nen bewezen?” Zoo bewees MENNO zijn gevoelen.

't Ontzettend geweld van bloedplakkaten, tegen *Munsters* oproerige Wederdoopers uitgeschreven, drong in MENNO's vreedzame Gemeente, toen de gelijkvormigheid des doopsels deze met genen verwarde; en het bloed der weerloozen stroomde allerwegen. Dat zonk zwaar op 't gevoelig hart van den man, die in der Broederen lot zoo innig deel nam; dat gaf strengheid en kracht aan zijne uitspraken tegen het zwaard, 't

welk

welk ook den prijs zocht, op 's mans gevloekt hoofd gesteld.

Toen de grimmige vervolger, bij zijnen bloeddorst, 't geweten in ruste bragt, door MENNO en de zijnen onder *Munsters* Oproerigen te tellen — toen sprak de edele man: „ Neen, lieve Heeren! neen, het (die uit-„ vlugt) zal u niet bevrijden in den dag der geregtig-„ heid Gods. — De wapenen onzer Ridderschap, zegt „ PAULUS, (moeten) zijn niet vleeschelijk, maar mag-„ tig voor God om te verstoren alle hoogheden, die „ zich verheffen tegen de bekentenisse Gods." — „ Lie-„ ve Heeren! oordeelt regt. Of moeten dan de on-„ schuldige Apostelen, om JUDAS wil, ook alle Ver-„ raders heeten?" — „ Wij leeren noch bekennen an-„ ders geen zwaard in CHRISTUS Rijk, dan alleen „ dat scherpe zwaard des geestes. Het zwaard der we-„ reldlijke Politiën laten wij dengenen, dien het bevo-„ len is. Een iegelijk wachte zich, dat hij zich aan „ dat zwaard niet vergrijpe, opdat hij in des zwaards „ straffe niet valle."

MENNO gaat verder: Gesteld dat de valsche beschuldiging waarachtig ware, ook dan nog beweert hij, dat het zwaard des bloeds verboden is; eensdeels omdat, gelijk zijn vroom hart het uitdrukt, „ het geloove eene „ gave Gods is, en niet mag opgedrongen worden;" anderdeels „ omdat het de aard eens waarachtigen Chris-„ tens is, den armen, verdwaalden zondaar tot boete „ te zoeken, niet om hem te verderven."

MOZES en JOSUA hadden den ouden Godsdienst met geweld van wapenen bevestigd — hier achter schuilden de bloeddorstigen; doch MENNO schroomt niet, ze ten toon te stellen. „ Zij gedenken niet, dat MO-„ ZES en zijne Navolgers met hun ijzeren zwaard heb-„ ben uitgediend, en dat ons JEZUS een nieuw gebod „ gegeven en een ander zwaard aan de lendenen gegord „ heeft; (een zwaard, dat Hij) zelf uit den Hemel „ op aarde bragt — dat de Apostelen in geestkracht „ voerden — dat aan beide zijden snijdt en doordringt

 „ en

„ en ſcheidt geest en ziel, merg en zenuw." Zoo ontmaskerde MENNO Vorst en Regter, ook den Geleerden — den Geleerden, die bij openbaren geſchrifte Vorst en Regter opſtookte tegen de weerlooze ſchare. Hoe zoude dan MENNO's borst, vol waarheid en liefde, niet gloeijen in heiligen ijver, niet menig ſtreng woord tegen het zwaard der vervolging uitſtorten? „ Onze „ Overheid doet regt, dat ze hen (de *Mennonieten*) in „ hunnen boozen loop niet laat voortvaren, maar vlij„ tig weert. Men konde, uit pastoorlijke trouw en „ vaderlijke zorgvuldigheid voor de Kerk, wel wat „ harders tegen hen beſluiten." Op deze hatelijke taal van GELLIUS FABER toont MENNO zich verontwaardigd. „ Is hij een Prediker door Gods geest be„ roepen, hij wijze ons dan ééne letter uit het N. T., „ daar CHRISTUS en de Apostelen de Kerke Gods „ door hulp der Overheid beſchut hebben voor den „ aanloop der boozen. Neen — CHRISTUS JEZUS „ is zijns Rijks Redder en Voorſtander, maar niet eeni„ ge wereldlijke Overheid. Het Rijk des geestes moet „ met het zwaard des geestes beſchermd worden, en „ niet met het zwaard des vleeſches." — Geëerden! wij roemen immers in zulk eene taal van onzen geëerbiedigden Broeder, zij moge dan ook al twijfeling over de algemeenheid zijner denkwijze omtrent het wapendragen wekken. Wij roemen ook in het volgende.

Dat de herſtelde Kerk, welke, naar der Hervormeren doel, het Evangelie ten grondſlage zoude hebben — dat ook deze zelfs omzag naar 't geweld van 's lands Regering over de kwalijk beſchuldigde *Mennonieten*, dat moest MENNO's vrijen geest treffen. Hij ſchroomde ook niet, zijne ſtellige afkeuring te prediken. „ Waar „ leert toch de H. S., dat men, in CHRISTUS Rijk, „ met de Overheid, zwaard, geweld en tirannij, over „ iemands conſcientie en geloove handelen zal, gelijk „ de Roomſchen lange jaren gedaan hebben, — en ook „ nog een groot deel bij u, die u dunken laat, dat gij „ Gods woord leert." Zoo ſchreef MENNO aan de

Duit-

Duitsche Predikanten, die door hatelijke beschuldiging het vuur der vervolging aanstookten. Dat was Sektengeest, naar zijne denkwijze. „ Het is aller Sekten aard," zegt hij, „ het geloof met het zwaard te beweren. De „ *Roomschen*, de *Arrianen*, de *Lutherschen*, de *Zwinglischen*, de *Munsterschen* zijn mijne getuigen. Maar „ CHRISTUS met de zijnen, die lijden en verdragen, „ zij kennen geen zwaard, dan des Heeren woord — „ hunne wapenen zijn een krachtig, vurig gebed, een „ vast, onberoerlijk geloove, een onbestraffelijk leven; „ daarmede moet het woord des vredes uitgebreid en „ tegen alle helsche poorten beweerd worden."

Zoo heb ik de sterkste uitdrukkingen tegen het wapendragen in derzelver eigen verband trachten voor te stellen — het verblijve aan 't oordeel der Vergadering, of het besluit meerder of minder zijn kan, dan dat MENNO SIMONS elk uiterlijk geweld, om den Christelijken Godsdienst of te bevestigen of te zuiveren of uit te breiden, volstrekt verboden achtte. En (om tot het derde punt over te gaan) hierin ging MENNO ook zoo ver, dat de ware Christen, om zijnen Godsdienst veracht en vervolgd, liever allen schrik van geweld en bloedplakkaat op zich moest doen aanloopen, dan het zwaard voor dien Godsdienst in tegenweer trekken. Dit is het derde punt, waarbij ik uwe aandacht verzoek.

III. Die grootheid van ziel, welke voor de heilige zaak, in welberedeneerde vroomheid, alles geduldig draagt, wat de boosheid schrikkelijks kan uitdenken, acht MENNO voor het Rijk Gods meer dienstig, dan het zwaard des tegenstands, hier verboden door het voorbeeld van JEZUS zelven, die voor de zaak van den Godsdienst als een lam ter slagtbank ging. Tegen meergemelde beschuldiging beroept hij zich daarom ook op het lijden, door hem en de zijnen in de kracht des geloofs verduurd. „ Hoe zouden wij toch eenig men„ schenbloed begeeren, daar wij alle dagen sterven om „ der menschen wil, en niet zoeken, dan dat wij de „ gansche wereld met leer (en) leven, (met) bloed en „ dood

„ dood voorgaan, dat zij opwake en zalig worde; want „ dit is der reine liefde aard, om voor hare vervolgers „ te bidden, goed voor kwaad te doen, en dien de „ wrake op te geven, die regt zal oordeelen." Dat is de taal van zijn hart; want als zwaard des tegenstands prees hij den vervolgden aan, een onbestraffelijk leven, een onwrikbaar geloof, een' onbezweken moed, een vasthouden aan de waarheid onder allen geweld der marteling, gepaard met een onbeschroomd aandringen op het woord Gods. Dat zwaard der tegenweer betuigt hij zich niet te zullen laten ontwringen door Koning noch Keizer; terwijl hij elk ander middel des uitwendigen tegenstands in deze zaak afkeurt.

De drijvers van 't *Munstersch* oproer stelden tegen 't geweld van bloedplakkaat 't geweld van eigen ligchaamskracht ter zake van den Godsdienst, waarvoor zij niet gezind waren te lijden. „ Hoe" — zegt MENNO, „ te dezen aanzien — hoe willen de Christenen strijden „ met oorlogsgeweer, daar PAULUS klaarlijk zegt: „ weest gezind gelijk CHRISTUS? CHRISTUS wilde lijden; alzoo moeten alle Christenen gezind wezen. CHRISTUS wilde met het zwaard van PETRUS niet beschermd zijn; hoe wil dan een Christen „ zichzelven met den zwaarde beschermen? CHRISTUS wilde den kelk (des Vaders) drinken; hoe (kan) „ 't dan bestaan, dat een Christen niet met CHRISTUS dezen kelk zoude drinken?" Dit meen ik, naar 's Schrijvers doel, aldus te mogen omschrijven: Hoe kan 't dan bestaan, dat de Christen niet, even als CHRISTUS, door lijdzaamheid zoude werken aan den opbouw des vreedzamen Godsdiensts? — Hij beroept zich op *Israëls* Heiligen. „ Zullen wij," zegt hij, „ de Profeten nemen tot een exempel om persecutie te lijden, „ zoo moeten de Apostolische wapenen aangetogen worden. Hoe wil 't zich rijmen met Gods woord, dat „ de Christen de geestelijke wapenen wilde wegwerpen en de vleeschelijke aantrekken?"

Met dat zelfde doel wijst hij meermalen op de Apos-

te-

telen, die tegen al 't geweld der wereld geen wapen kenden, dan de kracht des H. Geestes, verduldigheid, hopen, en een vurig gebed. Als bewijs van welmeenendheid met den Godsdienst stelt hij het daarom voor, dat de Broederen, in alle geduld naar 't voorbeeld van JEZUS wandelende, goed en bloed, 't welk, zoo als MENNO 't uitdrukt, met een huichelachtig woord wel kon bewaard blijven, prijs geven; terwijl zij alle dagen, gelijk schapen, die men ter slagtbank leidt, weerloos en zonder wederstand, in zwaard, water en vuur intreden. . . . ."

Vanhier dan ook, dat hij elk, die 't zwaard tegen de vervolging aangreep, verdacht hield, als door een' verkeerden geest gedreven, of door *Munsters* dwaalleer verleid. Dit blijkt uit een kort berigt zijner bekeering, MENNO's *uitgang* genoemd. Toen de man worstelde met zichzelven, en op het punt stond om de Roomsche Kerk te verlaten, maar het nog niet tot een bepaald besluit kon brengen — in dat tijdstip vernam hij, dat sommigen, met hem den bejaarden Doop toegedaan, na vele wreede plakkaten, worgen en ombrengen, zich, in de nabijheid van *Witmarsum*, te *Oudeklooster* verzamelden; en, tegen CHRISTUS geest en woord en voorbeeld, het zwaard in tegenweer trokken, waardoor veler bloed stroomde, en hoogstwaarschijnlijk ook dat zijns voorgemelden Broeders. Dat bloed zonk, naar eigen betuiging, zoo heet op zijn hart, dat er geen rust meer in zijne ziel was. De schare, met het zwaard der tegenweer zich verzamelende, kwam hem voor als eene dwalende kudde, welke hare dwaling daarin vertoonde, dat ze, bij de wreedheid der verbitterden, 't geduld verloor en naar 't zwaard greep, doch ligtelijk op den weg ten Hemel te leiden ware. Hier wordt de strijd zijner ziele angstig — lezende, hooren wij de diepe zuchten des beklemden boezems — wij zien zijne tranen vloeijen — wij voelen zijn hart kloppen; en wij staan opgetogen van eerbied bij zijn vurig bidden om dien moed en die heilige kracht, dat hij de Roomsche

Kerk

Kerk kunne verlaten, en zich tot Leeraar ſtellen aan 't hoofd der verdwaalden, om hen te leiden tot christelijke langmoedigheid, geduld en zalige hope onder al 't geweld der vervolging. Zegepralende in dien zielestrijd, predikt hij van dat oogenblik eene weerlooze lijdzaamheid ter zake van den Godsdienst. De taal zijns vromen harte is roerend. „ De waarachtige Christe„ nen weten van geen wrake. Men leve met hen hoe „ men wil, in lijdzaamheid bezitten zij hunne ziel. Zij „ breken den vrede niet; ſchoon zij ook met banden „ en pijniging, met zwaard en vuur verzocht worden. „ Zij roepen geen wrake, gelijk de wereld; maar zij „ bidden met CHRISTUS JEZUS: „ Vader! ver„ geef het hun; want zij weten niet, wat ze doen.”" — Zich verontſchuldigende van meergemelde beſchuldiging, is 's mans geest hier ook eeniglijk op het lijden om den geloove gerigt.

Heilige kracht ſtort hij daartoe uit over de Broederen, hunne harten roerende en tot medelijden wekkende door eene ſterke teekening van der bloeddorſtigen tijdelijke en eeuwige ellende. Met alle ootmoedigheid en vurigheid behooren zij voor derzelver verblinding te bidden, zegt hij, want „ die dit bedenkt, en daarbij „ inziet, dat het kruis der martelaren ſlechts voor een „ tijd is, die heeft het middel gevonden, om zijn hart „ van allen toorn, nijd en wederwrake te midden van „ vuur en kerker onverbroken te bewaren in allerlei „ zachtmoedigheid, langmoedigheid en vrede.”

De edele man was zoo innig bevreesd, dat zijne Geliefden, onder de tergingen der wereld het geduld verliezende, in wrevelen gemoede geweld met geweld zouden keeren: bij het verlies van den zachtmoedigen geest, zouden zij dan ook nog met meer ſchijn van waarheid onder *Munſters* Oproerigen geteld worden. Is het te verwonderen, dat hij zoo hartelijk, zoo nadrukkelijk voor het zwaard des tegenſtands waarſchuwde, en tot weerlooze lijdzaamheid drong? — Zielroerend is dan ook zijne bemoediging: „ Ik begeer en vermaan, dat

„ gij

„ gij bedenkt, wat den Overwinnaren beloofd is — het
„ onvergankelijk Rijk, de kroon der eere, en het le-
„ ven, dat eeuwig blijven zal. Daarom wapent u ten
„ krijg, niet met uiterlijk geweer en wapenen gelijk de
„ bloedige wereld, maar met een vast vertrouwen, stil-
„ le lijdzaamheid, en een vurig gebed. Het wil, het
„ mag niet anders — deze strijd moet gestreden, (deze)
„ pers der ellende getreden worden. Uwe vijanden zijn
„ meer dan de haren uws hoofds. Vreest evenwel niet;
„ God is uw Hoofdman. Strijdt ridderlijk, en gij zult
„ de kroon ontvangen, die u beloofd is."

Als hij zoo het gemoed der verdrukten opbeurt, stelt hij de zaak in een vrolijk licht voor. „ Verblijdt u in
„ den Heere alle tijd — anderwerf zeg ik u, verblijdt
„ u, dat JEZUS CHRISTUS u, ongeachte kinde-
„ ren, die hier aller wereld spot, smaad en schande
„ zijt, tot zoo hooge eere geroepen heeft, (en) tot
„ Koningen geheiligd, gekroond met de kroon der eere,
„ aangedaan met het sieraad der geregtigheid, niet met
„ het zwaard des doods, met spiesen en zwaarden,
„ (maar) met (den) onverwinnelijken, eeuwigen schep-
„ ter der kracht Gods. — Der geestelijken Koningen
„ heerschappij is geestelijk, en daarom mogen zij met
„ geen tirannij of boozen lust verwonnen worden; zij
„ vermogen alles door CHRISTUS, die het zwaard
„ hunner glorie is."

Die bemoediging nu, om weerloos en zonder wederstand ter slagtbank zich te laten leiden, is geen los uitvloeisel eener verhitte verbeelding, eener geestdrijvende, dweepende ziel; 't is welgegronde vroomheid. Immers, schoon beschuldigd, dat hij, in 't geheim predikende, lage oogmerken moet hebben, blijft hij echter geheim, om het gevaar zoo veel mogelijk te ontwijken; en raadt het den Broederen. Meermalen verzoekt hij de vijanden tot eene broederlijke bijeenkomst, om over zaken des geloofs te handelen; maar dan ook vraagt hij een vrijgeleide. Doch, zoo het een en ander onmogelijk is, zegt hij, „ dan moeten wij onzen rug den slag-

„ ters

„ ters bieden, en ons dezer spreuke troosten: „Zalig „ zijt gij, als u de menschen haten."

Hiermede, Geëerden! meen ik nu ook het krachtigste van 't geen MENNO SIMONS over de weerloosheid schreef in deszelfs eigen verband te hebben voorgesteld. Het blijkt — alles is althans toegepast eeniglijk op het onregt om den geloove geleden. Zoude men nu mogen besluiten, dat hij, in het burgerlijk en maatschappelijk leven, voor den Christen niet ongeoorloofd achtte eene edele zelfverdediging en het wapendragen in eene regtmatige zaak van staat? 't Zij mij vergund, in de vierde en laatste plaats, hieromtrent eenige losse gedachten en invallen aan Ul. oordeel te onderwerpen.

IV. Dat MENNO SIMONS de weerloosheid in dien algemeenen zin gepredikt hebbe, schijnt zeker uit zijne schriften niet te blijken. Doch aan den anderen kant komt het mij bedenkelijk voor, om uit de schriften tot 's mans denkwijze in 't algemeen te besluiten. In de schriften is de weerloosheid toegepast, zoo het schijnt, enkel op de vervolging. Is dit nu een bewijs, dat de waardige man de zaak niet verder trok? Dit besluit, zeg ik, komt mij bedenkelijk voor. Tijd en toeval, immers, gaven deze schriften in de pen. 't Zijn twiststukken, opwekkingen voor de Broederen, of vermaningen aan de vervolgers. Men kan hier welligt niet meer verwachten, dan 't geen betrekking heeft op het onderwerp — en dat is hier de vervolging. MENNO schreef geen zamenstel van godgeleerdheid en zedekunde, zelfs geene geregelde geloofsbelijdenis of leerboek, waarin men een hoofddeel over de weerloosheid zoude vinden, gelijk naderhand in de leerboeken der Doopsgezinde kerk, toen het tevens eene zaak van het bespiegelend verstand werd. 't Komt mij voor, dat het bij MENNO SIMONS nog maar alleen een praktikaal stuk was — eene hartelijke vermaning tot liefde en vrede, tot dulden en lijden, ten tijde dat liefde en vrede verbannen waren, en de Christen voor de zaak des Evangelies weinig moeite op zich nam. Zoo zoude alles, wat

wat 's mans hart ontvloeide, hier weinig geschikt zijn, om er een stellig besluit uit te trekken tot zijne denkwijze in 't algemeen. Hij kon algemeen over de weerloosheid denken, schoon hij, schrijvende als vervolgde tot vervolgers en vervolgden, alles op de vervolging toepast. En, inderdaad, meermalen kwam het mij onder het lezen zoo voor. Immers, als hij over zwaard en weerloosheid spreken zal, is de aanvang genoegzaam altoos volstrekt *algemeen*. „ Uitwendige tegenweer is verboden." Zoo zoude het dan eenigzins waarschijnlijk worden, dat MENNO SIMONS de zaak verder trok.

Doch hiertegen dringt zich eene zwarigheid op. Waarom heeft dan de zorgvuldige man de Broeders nooit met onderscheiding vermaand, dat ze zich door dief en struikroover even weerloos ter dood moesten laten leiden, als door den uitvoerder van het geestelijk bloedvonnis — dat ze der Overheid tegen een' rustverstorend' vijand evenmin ten dienste moesten staan, als in het uitroeijen der ketters? Over het oorlogvoeren toch, in een' staatkundigen zin, is mij geen woord onder 't oog gevallen; en ik kan mij niet herinneren, dat de weerloosheid ergens is betrekkelijk gemaakt op burgerlijk onregt en maatschappelijke beleediging. Dit schijnt een raadsel, zoo MENNO eene algemeene bedoeling had. — Misschien trede ik het perk mijner krachten te buiten met de volgende poging ter ontwarring dezes raadsels.

Meermalen drong zich het vermoeden aan mij op, of MENNO SIMONS ook voor zichzelven wel eene ontwikkelde voorstelling over de weerloosheid had — of hij wel ooit, ook in zijne eenzame overdenkingen over de zaak, aan het maatschappelijk leven dacht. Het onregt der vervolging, 't welk zich onder allerlei schrikbarende gedaanten dagelijks vernieuwde, overstroomde zijnen geest met een' vloed van denkbeelden, en sloot allen nadenken over het onregt der dagelijksche zamenleving buiten. Zoo kon het hem niet in den zin komen, om, ter schifting en scheiding, in die zaak wijsgeerig in te dringen. 't Evangelie was zijn grondslag,

en dat drong tot liefde — liefde, die, het zwaard in de ſcheede ſtekende, liever lijdt, dan twist verwekt. MENNO kon het niet toepasſen, dan op hetgeen, waarvan zijn hart eeniglijk vol was — op de vervolging. Een ander onregt kende hij niet in den tijd der benaauwing. Er beſtond welligt ook geen ander onregt voor hem. Wie zoude zijne burgerlijke regten verkorten? Deze had hij opgegeven. Wie zoude hem beleedigen in eenige maatſchappelijke betrekking? Hij had zich van alle losgemaakt. Hij kon niet beleedigd worden, noch als priester, noch als huisvader, noch als dorpgenoot, noch als bezitter van eenig tijdelijk goed. Maar als prediker der heilige waarheid had hij alles te duchten. Zijn geest was met die zake overladen. Daarop doelde zijne bemoediging tot dulden en lijden, alsof er geen ander onregt in de wereld was. En om die reden kunnen, ja moeten natuurlijk zijne uitſpraken over de weerloosheid volſtrekt algemeen klinken, en echter even natuurlijk eene bepaalde toepasſing vinden, zonder dat hij zelf daarvan eene levendige bewustheid heeft. — Voor zijn ſubjectief gevoel was er ook geene bepaling, geene uitzondering. „ Uitwendige tegenweer is verboden, vol„ ſtrekt verboden" — zoo drukt hij het uit, ſtellig en algemeen; en toch, de van alles beroofde, de vlugtende, de geboeide, de gemartelde om den geloove waren voor zijne verbeelding rond, en deze alleen. Dat ſubjectief *volledige* en objectief *onvolledige* zijner voorſtelling is afgedrukt in zijne ſchriften; en dat geeft eene wisſeling van hoogten en laagten, welke den lezer in twijfel laten omtrent het ſtandpunt van den edelen man. Één voorbeeld zij genoeg; 't welk ik te meer aanhale, omdat het op de krachtigſte wijze bij 't eerſte aanzien voor eene algemeene weerloosheid pleit, en echter op de vervolging doelt.

MENNO ſtelt ABRAHAM ten voorbeelde, ook in liefde tot den naasten. Hij toch ſchroomde niet, gewapenderhand den Koning van *Elam* na te zetten, en, met gevaar van eigen leven, LOT uit diens handen te red-

redden. Dit is ook des Christens pligt, de Broeders te helpen, doch Evangelischerwijze, „ want dat helpen met den zwaarde is allen Christenen verboden;" dit is 's mans taal. — Moet men dan den besten vriend in handen van den verschrikkelijkften roover laten, zoo de kracht des woords Gods niet bate? Ik geloof niet, dat MENNO SIMONS hier dacht aan dergelijke gevallen des gewonen levens, noch ook voor zichzelven in drong in deze zaak. Schrijvende, stonden de Broeders voor zijnen geest, die, vlugtende, tegen alle regterlijke nasporing schuilplaats zochten. Voor deze het huis niet te sluiten, maar ze te verbergen, te verzorgen, schoon men bij ontdekking ook goed en bloed moest verliezen — dat is de hulp, door het Evangelie aangeprezen. Hierop past MENNO zijn voorbeeld eeniglijk toe; alsof voor broederlijke hulpe geene ruimere baan openstaat. Zoo was het ook voor zijn eigendommelijk subjectief gevoel; en vandaar luidt het onbepaald: „ dat „ helpen met den zwaarde is verboden," — onbepaald, schoon ook, zijns onbewust, het maatschappelijk leven buitengesloten is.

Uit het aangevoerde schijnt de reden openbaar te worden, hoe MENNO SIMONS altijd zoo algemeen over het wapendragen en de weerloosheid kon spreken, zonder ooit te waarschuwen tegen het oorlogen in een staatkundigen zin, of tegen het wederstandbieden bij burgerlijke beleediging.

In zijne ziel lag echter eene duistere onderscheiding tusschen Evangelie en Maatschappij, zonder klare voorstelling en levendige bewustheid. Als dit zich in de schriften openbaart, dan geeft hij der Christelijke Overheid het zwaard in de hand, om voor de rust der Maatschappij te waken; maar de zaak van geloof en geweten blijft Gode bevolen. Daarvan getuigt zijne taal tot GELLIUS FABER: „ Het Rijk des geestes moet met het „ zwaard des geestes beschermd worden, niet met het „ zwaard des vleesches. Zoo de Overheid CHRISTUS „ en zijn Rijk regt kende, zij zoude liever den dood

„ kiezen, eer zij met het wereldlijk zwaard zoude in-
„ grijpen in geestelijke zaken, die niet der menschen
„ geweld, maar den gerigte des Almagtigen voorbe-
„ houden zijn." Hieruit volgt, dat, naar MENNO's denkwijze, de Overheid het zwaard der geregtigheid eeniglijk mag gebruiken tot rust en welzijn der Maatschappij. Hierover laat hij zich ook meermalen uit. — Wil men al verder gevolgtrekkingen, 't zijn welligt deze: De van God aangestelde Overheid is verpligt, den rustverstoorder te weren — zij heeft dienaren noodig — deze moeten gewapend zijn; derhalve mag de Christen, volgens MENNO SIMONS, in dienst eener Christelijke Overheid, wapens dragen tegen den rustverstoorder. En wijders: Een rustverstoorder staat gelijk met een rustverstorend vijand — herstel van orde is der Overheid bevolen — derzelver zwaard, vereenigd met dat der gewone geregtsdienaren, schiet hier te kort — de kracht moet vertiendubbeld worden door een leger van geregtsdienaren; de Christen is alzoo, volgens het gevoelen van MENNO SIMONS, verpligt, in eene regtvaardige zaak, eener regtvaardige, christelijk gezinde Overheid met het zwaard ten dienste te staan, en ten strijde te trekken; hij mag echter dit zwaard nooit gebruiken in geestelijke zaken over geloof en Godsdienst en geweten; werd hem zulks door de Overheid opgelegd, hij zoude het moeten weigeren, zelfs tot de felste marteling ten dood. — Deze gevolgtrekking schijnt mij grondig. En toch, het komt mij voor, dat MENNO er zelfs van verre niet aan gedacht hebbe, dat dit uit zijne schriften kon afgeleid worden. „ De geestelijke
„ zaken zijn Gode voorbehouden — de Overheid mag
„ daarin het zwaard niet misbruiken." Dit aan te dringen, was zijn eenigst doel. Het burgerlijke, het staatkundige ontviel den reeds overladen geest.

Zelfs daar, waar hij, met nadruk en veel omslag van woorden, het voorbeeld van den krijgsman CORNELIUS aanprijst, komt het hem niet in de gedachten, om over het krijgsmansleven en oorlogszwaard te spreken.

ken. — CORNELIUS, een krijgsoverste, vol des Heiligen Geestes, wordt door PETRUS gedoopt. Verbrak hij dadelijk het zwaard? — verliet hij zijne bediening met de huisgenooten, zoo vele als het Evangelie hadden aangenomen? Of volbragt hij nu zijne krijgsmanspligten met christelijke zorgvuldigheid, het honderdtal, hem toebetrouwd, door broederlijke liefde nog naauwer aan zich verbindende? Het eerste moge al de meeste waarschijnlijkheid hebben, ik weet noch van het een noch van het ander blijk. Doch verbazing moest het wekken, dat dit der aandacht van MENNO SIMONS ontglipt ware, bijaldien namelijk zijne voorstelling van de weerloosheid wel ontwikkeld, klaar en algemeen geweest ware. Hoe kon hij dan toch eenen man, die het zwaard draagt, met zoo vele woorden aanprijzen, zonder van het zwaard te reppen, zonder het Evangelie met zijne denkwijze overeenkomstig te verklaren? — Ik kan 's mans stilzwijgen alleen daaruit verklaren, dat zijn geest, eeniglijk gerigt op het zwaard der vervolging, niet dacht aan het zwaard der staatkunde, 't welk CORNELIUS droeg.

En hier — hier staat eindelijk de Dooper, die strenge prediker aan de *Jordaan*, voor mijnen geest. Ik zie krijgsknechten ten doop naderen — hij wijst ze af — dringt met strengheid op het volbrengen van hunnen krijgspligt — tevredenheid, namelijk, met hunne bezoldiging, zonder iemand overlast te doen. Doch waarom zegt hij het hun niet dadelijk, dat, wie het zwaard draagt, in het Messiasrijk niet kan ingaan? Of was hij nog niet genoeg ingedrongen in den geest des Evangelies? — Bij een welontwikkeld denkbeeld van algemeene weerloosheid, moest men hierop een antwoord bij MENNO SIMONS zoeken. Doch ik weet niet, dat dit geval door hem ergens wordt aangeroerd. En natuurlijk — gemelde krijgslieden waren geene dienaren eens bloedraads, maar behoorden welligt tot de Romeinsche Legioenen.

Het slot van al het voorgestelde is dan dit: De weer-

loosheid, hoe algemeen door MENNO SIMONS veelal uitgedrukt, wordt in zijne schriften eeniglijk toegepast op geloofs- en gewetenszaken. Dit is echter geen bewijs, dat hij de zaak niet verder zoude getrokken hebben, zoo hij, in vrijheid van Godsdienst, rustiger dagen had mogen beleven. Doch, aan den anderen kant, als, na het bedaren des storms, de ontruimde geest, in het maatschappelijk leven teruggekeerd, de min ontwikkelde denkbeelden hadde kunnen ontwikkelen, onderling vergelijken, meer wijsgeerig toepassen, en tot een leerboek verzamelen voor zijne volgelingen, welligt ware het stuk der weerloosheid in het Doopsgezind Kerkgenootschap nooit zoo ver getrokken.

IN HOEVERRE KUNNEN WIJ UIT DE SCHEIKUNDIGE ONTLEDING DER ARTSENIJMIDDELEN EEN ZEKER BESLUIT OPMAKEN TOT DERZELVER GENEESKRACHTEN?

De beroemde RICHTER beweert, dat wij dit in geen opzigt kunnen (*). Hij staaft zijn gevoelen met verschillende redenen, en staaft dezelven met het verhaal van een droomgezigt van LICHTENBERG, waarin dien schranderen Natuurkenner, door een hooger Geest, al de dwaasheid van het scheikundig onderzoek geopenbaard werd. Maar Zieners vonden nimmer veel ingang bij hen, die hunne oogen gebruiken; en het droomgezigt van LICHTENBERG heeft niet kunnen beletten, dat de zucht tot scheikundig onderzoek hoe langer hoe meer veld wint, en menigeen' zooverre brengt, om daarvoor zelfs oogen en handen te wagen.

Zoude nu de Geneeskunst niet het minste voordeel genieten van de zaamvereenigde pogingen der groote vernuften, welke zich, sedert eenige jaren, met het schei-

kun-

(*) Zie *Vaderl. Letteroef.* 1818. No. XV, bl. 690. *Meng.*

kundig onderzoek der natuur bezig hielden? Gaarne wil ik bekennen, dat zelfs BERZELIUS lang werk zal hebben, eer het hem gelukke, de Natuur na te cijferen. Gaarne wil ik bekennen, dat het onze werktuigen altijd te veel aan naauwkeurigheid, de middelen, welke wij kunnen aanwenden, te veel aan kracht, onszelven te veel aan doorzigt zal ontbreken, om de Natuur volkomen op het fpoor te komen, en al de fchakeringen en zachte overgangen, welke er in de eigenfchappen en betrekkingen der ligchamen plaats hebben, te vatten. Maar werken wij dan altijd, in onzen geneeskundigen werkkring, op die fijnere betrekkingen? Zijn er dan geene geneesmiddelen, dan zulke, welke op die onbekende zijde van ons beftaan, op het nog altijd zoo duister levensbeginfel werken? Is er dan geen enkel, dat in de grovere ftof, waaruit ons ligchaam is zamengefteld, veranderingen te weeg brengt? En zoude ons hier de fcheikunde geen licht kunnen verfchaffen?

o Zeker! ten zij wij moedwillig onze oogen fluiten. Als mij het fcheikundig onderzoek, in eenig gewas, die beftanddeelen toont, welke er in de voedzame granen gevonden worden, waarom zoude ik dan van hetzelve geene voedende kracht verwachten? Als het mij, in eene nog onbeproefde plant, het zamentrekkend beginfel aanwijst, mag ik dan niet befluiten, dat dezelve dáár helpen zal, waar zulke geneesmiddelen helpen, welke dat beginfel bezitten? De magnefia tempert het zuur, zoowel in als buiten het ligchaam. De fcheikunde heeft ons geleerd, dat zij, even als andere alkaliën, het graveel moet tegengaan, en de ondervinding heeft het bevestigd.

Maar wij moeten, bij de beoordeeling van de mogelijkheid der fcheikundige werking eens geneesmiddels, nimmer vergeten te onderzoeken:

1°. Of het op de grovere ftof werke, dan wel op het levensbeginfel. Hier kan de fcheikunde ons alleen leeren, of een of ander ligchaam beginfelen bevatte, welke daarop werken, of niet.

2°. Of in het ligchaam de bestanddeelen werken, dan of het ligchaam werke als een geheel. In het salpeter b. v. is wel een zuur en een alkali, maar zoo naauw verbonden, dat zij ophouden afzonderlijk te werken. In de tamarinde, daarentegen, is het zuur vrij, en werkt als zuur.

3°. Of de verschillende bestanddeelen, hoewel elkander niet opwegende, elkanders eigenschappen echter niet wijzigen. De harsachtige deelen van het heulsap geven hetzelve eene prikkelende eigenschap, welke andere bedwelmende middelen niet hebben.

Dit in aanmerking nemende, zal ons het scheikundig onderzoek zeer dikwijls veel licht geven in het beoordeelen van de geneeskrachten der artsenijmiddelen (*). Niet die geweldige ontbinding, welke men door de werking van het vuur bewerkstelligt, waardoor zeker meestal andere beginselen verkregen worden, dan er te voren in het geneesmiddel aanwezig waren; maar die zachtere ontbinding, door de werking van onderscheidene oplossende middelen, waardoor de bestanddeelen der ligchamen van elkander gescheiden en zuiver verkregen worden. Op die wijze heeft men nu zelfs het bedwelmend beginsel van het heulsap gevonden; en het is niet onmogelijk, en zelfs niet onwaarschijnlijk, dat men, zoo voortgaande, langzamerhand meer dergelijke ontdekkingen doen zal, welke, vereenigd en in een punt verzameld, eindelijk, in dit duister gedeelte der Geneesmiddelkunde, meer en meer licht zullen verspreiden.

Niets is zoo nadeelig voor de wetenschap, als eenzijdige beschouwingen. Het is niet te ontkennen, dat noch de scheikunde, noch eenig ander deel der Natuurkunde, de éénige grond der geneeskundige wetenschap kun-

(*) Men leze, om hiervan nader overtuigd te worden, C. H. PFAFF, *System der Materies Medica, nach Chemischen Principien*, Leipz. 1808. Ier. Th. S. 44. f. — F. G. VOIGTEL, *Vollständiges System der Arzneymittellehre, herausgegeben von* C. G. KUHN, Leipz. 1816, Ier. B. S. 283. f.

kunnen uitmaken. Maar de *biologie*, of de leer van het levensbeginsel, kan dit even min. En de ervaring aan het ziekbed is dood, zonder natuurkundige kennis. Ziekenoppassers, bakers en minnemoers *zien* dikwijls meer aan het ziekbed, dan de Geneesheer zelf; maar zij begrijpen niets van hetgene zij zien, omdat zij de taal der Natuur niet verstaan. En wie haar meent aan het ziekbed zelf te zullen leeren, gelijkt iemand, die, om Grieksch te leeren, zonder eenige taalkundige kennis, noch andere voorbereiding, een verminkt handschrift van PLATO bij den kop vat. Wat zal hij zien? Eene partij figuren, hem even duister als Egyptische Hieroglyphen. Al leert ons dan de scheikunde niets dan de letters, waarin het boek der Natuur geschreven is; zonder deze te kennen, zal niemand tot den verheven zin kunnen indringen.

J. V.

IETS, OVER DE KOEPOKINENTING, ALS ONFEILBAAR BEHOEDMIDDEL TEGEN DE KINDERZIEKTE. Door ADRIANUS HALDER, HZ., *Apotheker*, *Genees-*, *Heel-* *en* *Vroedmeester in de Beverwijk.*

In de maand December 1817 ontdekte men de aanwezigheid der kinderziekte in de *Beverwijk*. Dadelijk werd door mij, en daarna door den Heer D. M. LUTEN, Chirurgijn, de Heer Schout dezer plaats verzocht, publiciteit te geven aan ons voornemen, om, geheel om niet, alle zoodanigen te vaccineren, die zich daartoe aanboden; met dit gevolg, dat, in den loop van 1818, door ons meer dan derdehalf honderd kinderen en bedaagde lieden zijn gevaccineerd geworden. Desniettegenstaande, daar zeer vele anderen zich aan deze heilzame kunstbewerking niet wilden onderwerpen, woedde de kinderziekte buitengewoon hevig te dezer plaatse en het naburig *Wijk op Zee*. Velen zijn aan de gevolgen gestorven, velen op eene afschuwelijke wijze misvormd, ja enkelen hebben een gedeelte hunner zintuigen, als gevolg der ziekte, onherstelbaar verloren. En, in weerwil dezer schromelijke onder-

vinding, ontmoet men nog dikwerf tegenkanting, ja niet zelden volstrekte weigering, om door de vaccine alle deze toevallen te voorkomen!

De volgende waarnemingen moeten, dunkt mij, ten duidelijkste bewijzen, dat de koepokinenting een der heilzaamste, en tevens een der volkomenste middelen is, om, eenmaal algemeen aangenomen, de kinderziekte geheel ten onder te brengen en uit te roeijen.

Ik vaccineerde het jongste kind van PIETER S........, een half jaar oud, alhier woonachtig, en van hetzelve, op den negenden dag, den vader en het tweede kind. De moeder zeide, zich flaauw te herinneren de kinderziekte gehad te hebben. Ik wilde echter de koepok bij haar beproeven; dan, wat ik ook aanvoerde, niets was in staat haar hiertoe over te halen. De afloop der koepok bij den man en de beide kinderen was volkomen. Acht dagen hierna krijgt de moeder, door de heerschende besmetting aangetast, de kinderziekte, en wel in een' zoo hevigen graad, dat zij aan de gevolgen is overleden. Het jongste kind was nog zuigende gedurende de uitbotting, en beide kinderen sliepen in een krebje in de bedstede, waarin de moeder aan de kinderziekte lag; de man pleegde en verzorgde zijne vrouw, en geene de minste gevolgen hebben noch de man noch de kinderen ondervonden. Een sterksprekend bewijs alzoo, dat de koepok de vatbaarheid voor de kinderziekte had te niet gedaan, en deze drie menschen beveiligde voor eene zoo gruwzame ziekte. Zoo immer, is hier gelegenheid geweest, de koepok op de proef te stellen.

Ik vaccineerde het kind van DIRK M...... Hiermede bezig zijnde, komt de oudste dochter van GERRIT VAN DER K... bij mij, vragende of ik haar wilde vaccineren, omdat haar broertje, een kind van zeven à acht jaren, aan de kinderpokken ziek lag. Ik verrigtte zulks dadelijk, en eenige oogenblikken daarna kwam zij met nog drie broêrs terug, om dezelve mede te laten vaccineren. Bij deze vier kinderen was het gevolg, dat de koepok eene meer dan gewone werking verrigtte, en den negenden dag alle vier aan eene wezenlijke koorts te bedde lagen. Intusschen waren zij den dag daaraan weder redelijk wel; hunne armen waren eenigzins gezwollen, daar de ontsteking buitengewoon was. Waarschijnlijk, of liever zeker, was de smetstof der kin-

der-

derziekte hier reeds werkzaam, welker vermogen echter door de koepok werd te niet gedaan. Immers geen verder spoor van kinderziekte openbaarde zich bij deze vier kinderen; zoodat het in dit huisgezin alleen bleef bij het ééne kind, 't welk, na veel lijden, eindelijk herstelde.

Verscheidene kinderen zijn door mij gevaccineerd in huizen, waar de kinderziekte aanwezig was, en bij allen heeft zij getoond, den gewonen loop der natuurlijke pokken, wanneer de besmetting reeds te werkzaam was om door de koepok te kunnen overwonnen worden, te matigen. En niet één kind, bij hetwelk de vaccine hare werking behoorlijk verrigt had, heeft de kinderziekte gekregen.

Welk Ouder moet niet, wanneer hij de weldadige gevolgen der koepokinenting overweegt, eene dankbare herinnering ontwaren aan den Menschenvriend JENNER? Hij toch was het, die dit heilzaam middel ontdekte; hij was het, Ouders! die uwe kinderen, en welligt uzelve, behoedde voor mismaaktheid en het zoo vaak verlies der edelste zintuigen. Helpt bij voortduring zijne edele poging ondersteunen, opdat het eenmaal gelukken moge, het menschdom te bevrijden van eene ziekte, die met regt onder de afschuwelijkste kan gerangschikt worden!

VERSLAG DER LUCHTREIZE VAN DEN HEER G. REICHARD, TE DRESDEN, DEN 31 MEI 1818.

Vereerd door de bemoedigende tegenwoordigheid van zijne Majesteit den Koning, volbragt ik den 31 Mei dezes jaars eene luchtreis met een uitstekend gelukkig gevolg. Voormiddag ten half tien liet ik de vulling des luchtballons beginnen (*); en, hoewel derzelver al te sterke gang gematigd

(*) Mijn ballon is een kogel van 24 voeten doorsnede, en heeft dus 7234 vierkante voeten inhoud. Op den dag der luchtreize waren omtrent drie vierden van deze ruimte met waterstofgaz gevuld, en de volgende last werd opgeheven:

De ballon.	55 ℔
Het net.	22 —
De hoep en de snoeren. . . .	10 —

Het

tigd moest worden, was zij echter reeds tegen 's middags 12 ure volkomen geëindigd. Alleen om de later komende aanschouwers een begrip van de vulling te geven, bleef de vullingstoestel nog tot 5¼ ure na den middag met den ballon in verbinding, en werd eerst na de komst van Z. M. en het Koninklijke huis daarvan afgescheiden.

Nadat al het noodige tot de reis in behoorlijken staat gebragt was, verliet ik om 5 ure 35 minuten de aarde (*). Ik bevorderde het zeer langzaam rijzen des ballons door het uitwerpen van eenigen ballast; en, offchoon ik met eene slechts matige gezwindheid rees, zonk toch de schoone Koningsstad snel onder mij weg, en na verloop van vijf minuten zweefde ik 2000 voeten hoog midden over dezelve. Ik gaf mij voor een' korten tijd over aan het onvergelijkelijk genot van dit verheven gezigt, en dacht aan mijne vrienden, die ik door het zwaaijen mijner vlag en het nederwerpen van eenige bladen wit papier begroette. Een zachte luchtstroom bewoog den ballon een weinig; en, daar hij niet geheel gelijkmatig voortdreef, fladderde mijne vaan in het rond.

Weldra was ik over de stad heen, en had tusschen haar en den grooten tuin eene hoogte van 3620 voeten bereikt, toen het geluid der klok van de Kruiskerk, kwartier vóór 6 ure verkondigende, tot mij opklonk. Het verguide kruis des torens, door de avondzon beschenen, vertoonde zich nog als een gloeijend vonkje. Zonder verder voort te gaan, steeg ik zeer langzaam nog tot 5 ure 55 minuten, toen ik de klep opende, en daarop een' volkomen stilstand aan mijn' ballon bemerkte. De ballon steeg niet verder; en, daar het op deze hoogte van 6200 voeten volkomen windstil was, ging ik ook slechts weinig voort. Ik nam deze rust waar om het an-

Het schuitje.	5 —
De ballast, instrumenten, enz. . .	50 —
Het anker en touw.	6 —
Mijn persoon.	112 —
	260 ℔

(*) De Heer REICHARD strooide onder het opstijgen, eenige exemplaren van een op gekleurd papier gedrukt toepasselijk klinkdicht onder de aanschouwers uit.

anker uit te hangen, welks touw ik de helft verkortte, en hield vervolgens mij lang bezig, met op het schoonste Panorama, dat een sterfelijk oog aanschouwen kan, de bekende voorwerpen op te zoeken. De onmetelijke uitgestrektheid des verschiets, de diepe stilte, van tijd tot tijd door een zacht gemurmel afgebroken, het verheven zijn boven al het sterfelijke, verwekken bij iedere luchtreize een eigenaardig blijmoedig godsdienstig gevoel, hetwelk ditmaal mij te onwederstaanbaarder bemagtigde, toen ik het land overzag, hetwelk mij met zoo vele zachte banden kluistert, en al mijne wenschen en verlangens voor dit leven in zich bevat. Lang reeds had ik naar dit genot vurig verlangd, en in onuitputbaren overvloed viel het mij nu ten deel. Met de oogenblikken woekerende, zocht ik slechts vlugtig de enkele schoonheden des wondertafereels te vatten, welks algemeene indruk gemoed en zinnen bij ieder' blik van nieuws in bezit nam. Het groote, schoone *Dresden* in eene zoo zeer verkleinde maat, en toch daarbij duidelijk en rein begrensd, met zijne fraaije gebouwen en tuinen, kromp, vergeleken met zijne omstreken, allengs onbeduidender in elkander, en was, in betrekking tot het geheel, slechts gelijk de aangeduide steen op den voorgrond van eene landschapschilderij. De schoone stroom vloeide schijnbaar in de vlakte; de hoogte der wijnbergen verdween voor het oog, en op het donkergele, weinig verlichte water, over hetwelk de brug een zeer klein graauw strookje geleek, wees eene witte stip mij het zeilende schip. Schitterend daartegen wees de blinkende zilverdraad der *Weiseritz* den weg naar den *Plauenschen* bodem, wiens rotsklompen en bergen verzonken schenen. Aan den witten kerktoren van *Döhlen* herkende ik mijne geboorteplaats; maar mijn huisje, te klein en eenvoudig, ontdook alle navorsching. In het zuiden begrensde het donkere bosch van *Tharand* het gezigt; want verderop verdween het levendig groen der velden, en over den omfloersden horizon zweefde de blik in het oneindige. Oostelijk was de landstreek mij onbekender; zij was zacht verlicht, en ik zag duidelijk de schaduwen van vele bergen en hoogten. Talloos schenen mij de dorpen en steedjes, die ik overzag, en onovertrefbaar aangenaam werd het verschillende groen der akkers, weiden en bosschen afgewisseld. De wegen geleken witte draden, die de plaatsen onderling, en eindelijk met het mid-

middelpunt des geheels zich verbonden. Vriendelijk beeld des gelukkigen verbonds, waar duizend draden de harten der getrouwe burgers met het hart des geliefden vaders verbinden, gelijk duizend wegen de kleine nederige hutten met het eerbiedwekkend paleis des Konings!

Het gansche landschap, zoo stil en plegtig, droeg toch duidelijk den stempel des levens; geen onbebouwde of onbenuttigde ruimte was zigtbaar, uitgenomen eenige witte zandschollen aan de *Elbe*. In de graauwe verte kwamen de donkere hoogten van *Bohemen* te voorschijn. Nog even overzag ik het bekoorlijke landje, hetwelk onder een' geleenden naam zijne eigenaardige schoonheden bescheiden verloochent; met nevel waren deszelfs dalen vervuld; en, in dampig graauw versmolten, had ik moeite, om zijne reuzenpoorten, den *König-* en *Lilienstein*, te herkennen; zelfs de vloed verdween daar voor mijne oogen. Vriendelijker glimlachten *Schandau* en *Pirna* tot mij op, en het heerlijke *Pillnitz* werd van de zon beschenen. Vergeefs zocht mijn schuwe blik de treurige tuinen. Ten noorden scheen het woud nimmer te zullen eindigen. Van het graauw des *Saksischen Zwitserlands* tot diep onder *Dresden* en verderop lag een gelijkkleurig donkergroen tapijt uitgespreid, welks zoomen door de wijnbergen en velden aan den oever des strooms gevormd werden. In het lage *Elbe*-dal golfden blaauwachtige nevels, en boven dezelve tusschen de aan den avondhemel opgepakte wolken verhief zich de spits des eerwaardigen doms van *Meissen*.

Bijkans met geweld moest ik mij van het genot van zoo vele schoonheden berooven, om de noodige opmerkzaamheid aan mijne luchtmachine te besteden. Ik bevond den ballon weder aan het rijzen, en de bereikte hoogte 8000 Par. voeten. Het gaz was dermate uitgezet, dat het bereids uit den ballon ontsnapte: ik opende daarom nog eenige malen voor een' korten tijd de klep. Ten aanzien van de horizontale beweging des ballons, bespeurde ik, dat hij zich eenigzins noordelijk gewend had, zoodat ik voor eenige minuten geloofde aan den regteroever der *Elbe* te zullen gedreven worden. Kort daarop week hij van deze rigting wederom af, en de snelheid der vaart nam toe. Ik ontdekte *Dohna* en *Kreischa*. Waarschijnlijk op de laatste plaats werd een musketschoot gelost, en ik beantwoordde dezen vriendelijken groet met mijne vlag. Om 6 ure 24 min. geraakte ik in eene zeer fijne wolk, die

even-

evenwel vochtig en koel was. Het kwikzilver des thermometers daalde tot ¼° Réaum. Waarschijnlijk was de wolk eerst in het ontstaan; want, nog tamelijk doorzigtig, kon het bestaan des waterdamps bijna slechts door het gevoel waargenomen worden. De ballon daalde langzaam neder, en ik matigde zijne daling door het telkens uitwerpen van zand, waarbij ik sneller dan tot hiertoe reisde. Om 6 ure 36 min. wees mijn barometer 24° 1′; de rookende kalkovens bij *Maxen* lieten mij onderscheiden, waar ik zou nederkomen; en, daar ik, wegens de stilte der lucht, zwarigheid vond, de verderop liggende bosschen nog over te zweven, besloot ik te landen, en liet den ballon nog lager zinken. Den afstand van de aarde schatte ik niet zoo groot, als de barometer aanduidde; en werkelijk vond ik naderhand bij mijne meting, dat *Maxen* over de 350 ellen hooger ligt dan *Dresden*. Het kwikzilver in den barometer stond op 25′ 5″, toen ik een' grijzen nachtvlinder zag, die mijn schuitje voorbijvloog. Of dit diertje door eenig toeval op de hoogte van 1685 voeten boven *Maxen* verheven kan zijn geworden, dan of het, zonder mijn weten misschien reeds van *Dresden* af mijn reisgezel was, kan ik niet beslissen; het laatste is waarschijnlijk, want vliegen hebben bij vroegere luchtreizen mij reeds in de versieringen van het schuitje verzeld. Onder mij hoorde ik ook den wachtel slaan, en kort daarna eene landmuzijk. Gedurig kwam ik de aarde nader. Ik ontdekte de muzikanten voor hun dorp, en een' ruiter op den weg tusschen *Röhrsdorf* en *Maxen*. Om niet de schoone korenvelden, boven welke ik zweefde, te beschadigen, wierp ik nog wat zand uit, om mijn' loop tot op den breeden weg te verleggen; maar dit mislukte ten deele; ik werd nog omtrent zestig schreden verder gedreven. Het anker viel in een korenveld, en ik daalde met den ballon in eene daarnaast gelegene weide, waar het schuitje zacht op den grond stiet, maar zich dadelijk weder boven een' grooten vruchtboom verhief. De toesnellende lieden wierp ik een touw toe, waaraan zij mij op de weide nedertrokken. Toen verzocht ik een' der aanwezigen, mijne plaats in het schuitje te vervangen, om uit te stappen en de noodige maatregelen te kunnen nemen. Hij voldeed aan mijn verzoek, na eenige weigering; en, toen kort daarop een in *Maxen* liggende Gendarme (dezelfde ruiter, dien ik reeds van boven gezien had) er bij kwam, trad deze, op mijn verzoek, in het

het schuitje. Ik bewerkte nu het ledigen des ballons, zoo veel mogelijk geheel alleen; want hulp aan te nemen, was, bij het groot aantal bereidwilligen, en bij hunnen, hoe welmeenenden ijver, voor mijn' ballon te gevaarlijk. Hij, zoo wel als al mijne gereedschappen, was onbeschadigd gebleven, doch niet de landingsplaats; het gras was op een gedeelte der weide vrij plat getreden. Ondertusschen toonde de aanwezige bezitter van dezelve, de Heer SOMMER, deswege geen misnoegen. Gelijk een luchtverschijnsel was ik op zijn' bodem nedergevallen, en zoo nam hij het nadeel voor eene weerschade. Vriendelijk werd ik door hem ontvangen, gehuisvest, en den volgenden morgen, benevens al mijne goederen, naar *Dresden* teruggebragt.

Zoo eindigde de luchtreize, wier aandenken mij nog dikwijls verblijden zal. Ik voeg hierbij den stand des barometers en thermometers, zoo als ik denzelven op verschillende hoogten bevond.

Tijd.		Barometer.		Thermometer Réaum.		Bereikte hoogte boven *Dresden* in Parijsche voeten.	Aanmerkingen.
U.	M.						
5	35	27″	$10\frac{3}{8}$‴	16°.	+	—	Vertrek.
5	45	24″	[illegible]‴	10°.	+	3620	Boven de Chaussée voor den *Dohnaischen* slagboom.
6	16	20″	3‴	$2\frac{1}{2}$°.	+	8317	Grootste bereikte hoogte.
6	24	21″	9‴	$\frac{1}{4}$°.	−	6455	Dunne wolk.
6	41	25″	5‴	3°.	+	2396	De vlinder vliegt voorbij, 1685 v. bov. *Maxen*.
7	—	27″	$1\frac{3}{8}$‴	11°.	+	711	Landing te *Maxen*.

Bij het bepalen der hoogte is aan te merken, dat de noodige verbetering wegens de veranderingen der temperatuur en van het niveau in de pijp des barometers niet in rekening gebragt kan worden, dewijl de waarnemingen eens vrijen thermometers ontbreken die bovendien, door de op het instrument vallende zonnestralen, gewoonlijk zeer onjuist worden. Alle opgegeven hoogten zijn daarom iets te groot.

IETS, OVER DE KOLIBRI.

(Uit een' Brief van het Eiland *Marie Galante*, den 20 Mei 1816.)

Wij zijn gewoon, mijn vriend, zijn huisgezin en ik, ons na het middagmaal buiten het huis voor eenige oogenblikken in een prieel van *Barbadinen* neder te zetten, wier, acht duimen in de doorsnede hebbende, kunstrijk gevormde, en rondom met rozekleurige, sierlijk nederhangende franje bezette bloesem alle bekende bloemsoorten in schoonheid overtreft. Op deze plaats ontvangen wij uit de eerste hand den liefelijken adem des gezondheid en verkoeling brengenden oostewinds. Een bekoorlijke tuin ligt vlak voor onze oogen, en tusschen denzelven door hebben wij het gezigt op een der heerlijkste landschappen, welke de natuur ooit met haar tooverpenseel geschilderd heeft. Niet meer dan zes schreden van ons af, op den voorgrond, groeijen eenige kleine, witbloemige struiken. Hier hebben wij het vermaak van de Kolibris waar te nemen, en de bewegingen harer gouden vleugels gade te slaan, die in het zonlicht vonkelen, terwijl hare tong in minder dan eene seconde den honig uit een' bloemkelk zuigt. Met schichtige levendigheid zweven deze vogeltjes van den eenen bloemkelk naar den anderen. Zelden zetten zij zich neder, en, als dit gebeurt, is het slechts voor een oogenblik. Vangen kan men hen zeer ligt, zoowel met vogellijm als met de hand. Om hen op de laatste wijze te bekomen, behoeft men slechts door een paar Neger-jongens hunne nesten te laten opzoeken, die, op niet zeer hooge struiken, omtrent drie voeten boven den grond, dikwijls op den *Curatari*-boom, zonder veel moeite te vinden zijn. Is zulk een nest gevonden, en nadert men hetzelve zoo stil mogelijk, op het tijdstip van zonneondergang, dan is men zeker van het wijfje magtig te zullen worden, dat om dezen tijd in het nest zit, en met het broeden van hare eijeren of met het warm houden van hare pasgekipte jongen bezig is. Ook het mannetje is gewoonlijk onder het loof van eene naburige struik te vinden.

Op deze wijze heb ik een groot getal dezer aardige vogeltjes, benevens hunne katoenen, wonderkunstig vervaardig-

de nesten, in mijne magt gekregen. Meer dan eenmaal heb ik in zulk een nest twee langwerpige, wit en zwart gespikkelde eijeren, en twee jongen, zoo groot als eene kleine erwt, gevonden.

Op de Kolibri past de benaming, welke Pater DUTERTRE den kleinen Paradijsvogel geeft, wanneer hij hem eene „bloem des hemels" noemt, en op hem past insgelijks hetgeen Pater COMMISE van den Vlinder zegt:

Florem putares nare per liquidum æthera.

De laatste beschrijft het nestbouwend Kolibri-wijfje in dezer voege:

Al het katoen, dat het mannetje aanbrengt, wordt door het wijfje, om zoo te spreken, versponnen, en met snavel en pooten haartje voor haartje uit elkander gekaard. Alsdan legt het haar nest aan, hetwelk naauwelijks half zoo groot is als de schaal van een duivenei. Wanneer het kleine gebouw begint te rijzen, maakt de kleine bouwmeesteres duizenderlei korte wendingen, en begint den rand van het nest met den hals en het inwendige met haren staart glad te maken. Wat het zij, dat de moeder haren jongen in den snavel toedraagt, heb ik nooit kunnen ontdekken; alleen heb ik bemerkt, dat zij hun, om te zuigen, de tong toesteekt, die, van het uit de bloemen gehaalde sap, zonder twijfel geheel in honig gedoopt moet zijn.

De heerlijkste Kolibri-soorten krijgt men op het Eiland *Trinidad* te zien, namelijk de zoogenaamde Robijn-topazen en Robijn-smaragden. Beiden schijnen een' robijn in den vorm eener kroon op het hoofd te dragen. De hals der eerste heeft de kleur en de schemering van een' topaas, en de hals der laatste is glanzig groen, als de schoonste smaragd. Over het algemeen schijnt de Natuur in de vorming van dit vogelgeslacht zichzelve overtroffen te hebben. Van de allerkleinste Kolibris zijn eenigen, tot nog grooter sieraad, met een' kunstigen halskraag voorzien, die eene voortreffelijke uitwerking doet.

EENI-

EENIGE LOSSE BEDENKINGEN, OVER DE ZOOGENAAMDE FRANSCHE MEISJES-SCHOLEN, IN DE NOORDELIJKE PROVINCIËN DER NEDERLANDEN.

(Medegedeeld door Mejufvrouw V. A. te *L....*)

De zucht tot het welzijn mijner Landgenooten noopt mij, eenige bedenkingen te uiten, over het vak van onderwijs, en voornamelijk over de zoogenaamde Fransche Meisjes-scholen, in de Noordelijke Provinciën der Nederlanden.

Zamenloopende omstandigheden van verschillenden aard maken het, zoo al niet ondoenlijk; ten minste ten hoogste moeijelijk, aan verre de meeste moeders, om de geheele opvoeding harer dochters op zich te nemen. Verschillende hulpmiddelen worden dus ter hand genomen, om de moeders hierin te hulp te komen, of derzelver taak te vervangen. Onder dezen tel ik vooral de Fransche Meisjes kost- en dagscholen. Derzelver nut zal wel niemand ontkennen; doch of zij, over het algemeen, eene zoo nuttige strekking hebben, als zij zouden kunnen hebben, zal iemand even min kunnen toestemmen. — Het is mijn oogmerk geenszins, de leemten en gebreken, die dezelve aankleven, op te tellen, maar meer bijzonder de Nederlandsche moeders in het gemeen, en hun in het bijzonder, *die*, in onderscheidene betrekkingen, invloed hebben, bij de vervulling van een' vacanten post van onderwijzeres op de reeds genoemde *scholen*, hierop de opmerkzaamheid te doen vestigen.

Bij het ontstaan van eene zoodanige vacature wordt, ingevolge de wet, eene oproeping van aspiranten gedaan. Ieder, welke geädmitteerd *is*, kan zich, ter vervulling dezer vacature, tot een vergelijkend examen aanbieden. Uit deze wordt er eene aangesteld, en hiermede is de openstaande post vervuld. Intusschen is men veelal ijverig in de weer, om vooral eene Fransche of Zwitsersche Dame tot onderwijzeres te bekomen, omdat deze gewoonlijk de Fransche taal *coulanter* spreken. — Op het aanstellen van zulke Dames wilde ik eigenlijk de aandacht bepalen.

Ik beken gaarne, dat eene *Française* hare moedertaal beter spreekt (*), dan eene Hollandsche het Fransch. Maar, is dan

(*) Slechts somwijlen, niet altijd. — *Redact.*

dan het wél uitspreken dier taal het éénige of hoofdvereischte in de opvoeding onzer Nederlandsche jeugd? Bestaat de kunst, om een meisje tot eene brave vrouw te vormen in al hare volgende betrekkingen, alleen daarin, dat zij zich gemakkelijk in de taal harer naburen wete uit te drukken? Hieraan twijfel ik ten hoogste. Ik beweer niet, dat er, onder de Fransche en Zwitsersche onderwijzeresfen, geene vrouwen van genoegzame bekwaamheden gevonden worden in die wetenschappelijke kundigheden, welke den mensch versieren; maar ook deze zijn en blijven vreemden, en dus zullen zij natuurlijk hare leerlingen meer met de groote mannen en vrouwen en met de geschiedenis van haar eigen land bekend maken, dan met die van het onze, daar toch elk regtgeaard mensch vaderlandsliefde bezit, en uit die zucht zijn geboorteland op den voorgrond plaatst. Aan de natuurlijke gesteldheid, de zeden, gebruiken en manieren van het vaderland geven wij de voorkeur; dit doet ook de vreemde het zijne. De Zwitser spreekt met geestdrift van zijne bergen, dalen, heerlijke gezigten, voortbrengselen van kunst en smaak; de Fransche van andere voordeelen, waarop zijn land mag roemen. Daarenboven kan eene vreemde zelden (*) onze schoone vaderlandsche taal zuiver onderwijzen; en dit is toch, naar mijne gedachten, eene eerste vereischte der opvoeding, daar het zeer belagchelijk is, eene uitheemsche taal wél te kennen, en in zijne moedertaal slechts zeer gebrekkig onderwezen te zijn. Doch al deze wetenschappelijke nadeelen worden, naar mijn oordeel, verre overtroffen door het onheil, geboren uit de weinige kennis, die wij van het karakter, de familie en andere betrekkingen dier onderwijzeresfen hebben. In de opvoeding moet toch waarlijk de vorming van het hart het hoofddoel zijn. Talenten versieren den mensch; maar een edel hart en voortreffelijk karakter moeten nimmer in derzelver schaduw staan. Ik twijfel niet, of er zullen ook wel brave Fransche en Zwitsersche onderwijzeresfen zijn; doch men kan haar gedrag, en de omstandigheden harer jeugd, toch niet zoo naauwkeurig nagaan, als dat onzer landgenooten; en men vertrouwt dus het geluk onzer Nederlandsche meisjes aan menschen, met wier zedelijkheid wij nimmer volkomen, dikwijls zeer weinig, somtijds geheel niet bekend zijn.

Grie-

(*) Lees: nooit! — *Redact.*

Grievend en moedbenemend is het ook voor onze vaderlandſche vrouwen, door tijds- of andere omſtandigheden genoodzaakt, haar beſtaan op eene fatſoenlijke wijze te zoeken, als ook voor moeders, die hare dochters in het vak van onderwijs willen laten opleiden, dat zij veelal voor vreemdelingen moeten achterſtaan. Wie harer zal zich in het vervolg op het beoefenen dier wetenſchappen toeleggen, welke vereischt worden ter vorming van het aankomende geſlacht in het gemeen en van het vrouwelijke in het bijzonder, wanneer zij bedenkt; ja als 't ware bijna overtuigd is, dat men haar niet waardig keurt met hare talenten te woekeren; en dat ſoms enkel, omdat zij het ongeluk heeft, als ik mij zoo mag uitdrukken, eene Hollandſche te zijn? — Wanneer nu onze Nederlandſche meisjes wederkeerig in Zwitſerland of Frankrijk een beſtaan konden vinden, dan werd dit onheil nog eenigzins vergoed; doch hiermede behoeven zij zich niet te vleijen. — De voorkeur, die men aan de Franſche onderwijzeresſen geeft, is, naar mijn oordeel, ook zeer ſtrijdig met den afkeer, dien men, over het algemeen, tegen die Natie te kennen geeft. De rijk- en ſchoonheid onzer taal wordt ook dikwijls hemelhoog geroemd; terwijl men met de daad toont, eener vreemde boven haar de voorkeur te geven.

Ik ben er verre af, om het leeren der Franſche taal af te keuren; integendeel, ik beſchouw het als eene behoefte voor den beſchaafden kring, ook in andere beſchaafde talen, die ons den toegang openen tot vele wetenswaardige en ſchoone zaken, niet onbedreven te zijn. Ik zelf genoot in mijne jeugd het voorregt, het Fransch, Duitsch en Engelsch te leeren, waardoor ik thans nog vele aangename oogenblikken geniet; en ik prijs het allen onderen, wier omſtandigheden zulks vergunnen, aan, om hunne kinderen ook in vreemde talen te doen onderwijzen. Doch men overwinne het vooroordeel, alsof vreemden hiertoe het best in ſtaat zouden zijn; en de Nederlandſche vrouw, welke door het lot genoodzaakt is van anderen afhankelijk te zijn, en die door hare bekwaamheden en haar gedrag aanſpraak op de beſcherming harer landgenooten heeft, zal het grievend verdriet niet gevoelen van in bekrompenheid, ja niet zelden in nijpende armoede, haar leven te ſlijten, terwijl men vreemden een onbekrompen beſtaan verzekert en in ruime omſtandigheden doet leven, — en dit alles om het karakter der Nederlandſche meisjes te verfran-

 ſchen,

schen, en daardoor hart en denkwijze, als toekomende Nederlandsche vrouwen en moeders, te misvormen (*).

(*) De Lezer passe het gezegde vrijelijk toe op onze zoogenaamde Fransche of Zwitsersche Gouvernantes, welke, tot schande onzer Natie, hoezeer niet zelden van een twijfelachtig karakter, bekrompen geest en zeer beperkte kundigheden, nog steeds aan brave en bekwame Nederlandsche vrouwen worden voorgetrokken. — *Redact.*

NAPOLEON EN ZIJN BELAGER.

(Uit *Voyage en Autriche, en Moravie et en Bavière, fait à la suite de l'armée française pendant la campagne de* 1809, *par le Chev.* C. L. CADET DE GASSICOURT.)

Het sluiten van den vrede, was nog niet algemeen bekend. 's Middags den 12 October bevond NAPOLEON zich op de parade, omringd van zijne Generaals. Een jong mensch drong door tot den Keizer, om hem te doorsteken. De Prins van NEUFCHATEL wierp zich voor den Monarch; de Generaal RAPP liet den ongelukkigen vatten en wegvoeren. Hij was met een geheel nieuw, scherp geslepen keukenmes gewapend. Ik sidder nog, als ik aan het oogenblik denk, dat de jongeling op den Keizer losging, en zal altoos de bedaardheid des laatsten bewonderen, die, zonder de minste verandering in zijn uiterlijk te toonen, voortging de manoeuvres des krijgsvolks te commanderen, alsof men slechts een lastig insekt van hem afgejaagd had (*).

De jongman, zeventien en een half jaar oud, de zoon van een' Protestantsch' geestelijke, zeer aangenaam en zacht van voorkomen, werd in de zaal der Gendarmes gebragt. Men vond bij hem het mes, vier Fredriksguldens, en het portret eener schoone vrouw. De Generaal ROVIGO ondervroeg hem. Hij antwoordde alleen: „ Ik wil den Keizer spreken." Hierbij bleef hij twee uren lang. De Keizer liet hem eindelijk

(*) De blijkbare ingenomenheid des Verhalers met den Exkeizer blijft ons borg voor de waarheid van het overige des verhaals, NAPOLEON ten volle waardig. Een ALEXANDER had zulk eenen belager voorzeker vergiffenis geschonken. *Redact.*

lijk bij zich in de kamer brengen. Het volgende was, nagenoeg woordelijk, de gang van het gesprek:

„ Vanwaar zijt gij, en sedert hoe lang in *Weenen?*" vroeg de Keizer.

„ Ik ben van *Erfurt*, en sedert twee maanden hier."

„ Wat wildet gij van mij?"

„ Van u den vrede eischen, en u bewijzen, dat hij noodwendig is."

„ Verbeelddet gij u, dat ik een' mensch zonder aanstelling, zonder zending gehoor geven zou?"

„ Hadt gij het niet gedaan, dan had ik u gedood."

„ Welk leed heb ik u dan gedaan?"

„ Gij onderdrukt mijn vaderland en de geheele wereld. Maakt gij geen vrede, dan wordt uw dood voor het geluk der menschheid noodwendig. Wanneer ik u doodde, had ik de schoonste daad verrigt. Maar ik waardeer uwen geest. Ik rekende op uw doorzigt en verstand. Ik wilde u overtuigen, eer mijn mes u trof."

„ Gij zijt de zoon van een' Lutersch' Predikant: zonder twijfel heeft uw Godsdienst....."

„ Toch niet. Mijn vader weet niets van mijn voornemen. Ik heb hetzelve niemand ontdekt, en van niemand raad begeerd. Sedert twee jaren reeds ben ik op uwe verbetering of uwen dood bedacht."

„ Waart gij te *Erfurt*, toen ik er was."

„ Ik zag u drie malen."

„ Waarom bragt gij mij niet toen reeds om het leven?"

„ Gij liet mijn vaderland ten minste toen nog ademhalen; ik geloofde den vrede verzekerd, en hield u werkelijk voor een groot man."

„ Kent gij SCHNEIDER en SCHILL?"

„ Neen, Sire!"

„ Zijt gij Vrijmetselaar of Illuminaat?"

„ Neen, Sire!"

„ Kent gij BRUTUS?"

„ Er waren twee; de laatste stierf voor de vrijheid."

„ Wist gij iets van de zamenzwering van MOREAU en PICHEGRU?"

„ Uit de nieuwspapieren."

„ Men vond een portret bij u: wie is deze vrouw?"

„ Mijne beste vriendin, de aangenomen dochter mijns dankd-
„ zamen vaders."

„ Hoe! uw hart kent zulke teedere gewaarwordingen, en
„ gij fchroomt niet, lieden ongelukkig te maken, die gij be-
„ mint? Gij kunt moordenaar zijn?"

„ Ik gehoorzaamde eene fterkere ftem, dan die der teeder-
„ heid."

„ Maar, wanneer gij mij in het midden mijner foldaten
„ troft, hooptet gij te ontkomen?"

„ Het verwondert mij veeleer, dat ik nog leef."

„ En wanneer ik u genade fchonk, welk gebruik zoudt gij
„ van uwe vrijheid maken?"

„ Mijn ontwerp is mislukt. Thans zijt gij op uwe hoede.
„ Ik zou ftil naar mijne familie terugkeeren."

De Keizer liet den Geneesheer CORVISART roepen, en vroeg hem, of de jonge mensch ook mogelijk fporen van geestverbijstering toonde. CORVISART onderzocht den gevangene met alle zorgvuldigheid, en antwoordde, dat hij niet eens teekens van eenige gemoedsbeweging vond.

Twee dagen bleef hij in de zaal der Gendarmes. Hij ging zeer bedaard op en neder. Van tijd tot tijd knielde hij, om te bidden. Men had hem met het eten ook een tafelmes gebragt; een Gendarme wilde het hem uit de hand rukken; hij gaf het hem glimlagchende, en zeide: „ Vrees niets: ik
„ zal mij daarmede zoo weinig leed doen, als gij mij daar-
„ mede doen zoudt."

Den anderen dag hoorde hij kanonfchoten. Hij vroeg, wat dit beduidde. „ Het is vrede," zeide men hem. „ Be-
„ driegt gij mij niet? —" „ Zeker niet." Hierop gaf hij zich aan de levendigfte blijdfchap over; tranen ftroomden uit zijne oogen; hij wierp zich op de knieën, bad vurig, ftond vervolgens op, en zeide: „ Nu fterf ik gerust."

Toen de Keizer vertrokken was, haalde men den gevangene, om hem te fusilleren. Hij antwoordde den Officier, die hem zijn lot bekend maakte: „ Mijnheer! ik verlang flechts
„ de éénige gunst, dat men mij niet binde." Men ftemde in zijn verzoek; hij ging vrijwillig heen, en ftierf bedaard.

DE

DE MIJTEN.

Op eene kaas woonde eens, even als de menschen op aarde, een aantal Mijten tamelijk gelukkig; doch altijd nog klagende, dat het nergens zoo ergerlijk toeging als op hare kaas. Die dwazen! Zij hadden eenmaal eens handelende menschen op de aarde moeten zien, welke zoo veel grooter dan hunne kaas is: wat zouden zij dan niet een aantal verkeerdheden moeten gispen! — „Hoe! (riep eene Mijt) zoudt gijlieden klagen; gij, die verstand, gevoel van waarheid, en regt, Godsdienst, Overheden en Regters bezit? Maar bij ons heerscht moord, bedrog, laster en trotschheid; wij slaan elkander met groote troepen jammerlijk dood, zonder dat iemand weet waarom, en valt het vliegende leger op stad of dorp, dan worden onze woningen geplunderd en verwoest, onze vrouwen en dochters geschonden, onze bezaaide velden vertreden, en alles verteerd tot asch." — „Houd op, mijn vriend! (zeide ik) dat is juist bij ons het geval; gij maakt een duchtig paskwil op ons geslacht. Denk maar eens: nog niet lang geleden heerschte onder ons zekere NAPOLEON, die, in 83 veldslagen het opperbevel voerende, in 8 jaren en 3 maanden, 2,240,000 soldaten tot den krijg riep, en, gedurende de 13 jaren zijner regering, *dagelijks*, 936 man deed omkomen. Zijne handlangers roofden uit de veroverde landen een klein sommetje van 10,000 millioen franks, waarvan 9 afzonderlijke hoofdpersonen 44, voorts 30 Commissarissen van Politie 60, en 30 Generaals 30 millioen in den zak staken. Eindelijk maakte men dien menschenmoorder gevangen, en, in plaatse van hem te straffen, zond men hem, met 9 van zijne vrienden, naar een eiland, alwaar men hem, behalve eenen goeden maaltijd voor elken dag, tot eene hartversterking in elke maand, 168 fleschen gewone, 280 beste Fransche, 14 Kaap-, 28 Champagne-, 42 Graves-, 168 Teneriffa- en 84 fleschen Port-wijn toevoegde. Wat oordeelt gij nu wel van onze menschlievendheid?" — De Mijt zweeg.

GROENLANDSCHE ZEDEN.

(Uit het Dagboek van den jongeren EGEDE; met Aanteekeningen van FRIES.)

Wanneer een, tot het Christendom bekeerd, *Groenlander* verliefd is, komt hij tot den Predikant, en bekent hem rondborstig zijn geval, en den naam van zijn meisje. „Hebt gij „haar gesproken?" vraagt deze. Somtijds antwoordt de vrijer: „Ja! zij wil wel; maar gij kent immers de meisjes?" Doch meermalen antwoordt hij: „Neen!" — „Waarom „niet?" — „Dat is te moeijelijk. De meisjes zijn zoo „preutsch. Spreek *gij* met haar?" De Predikant ontbiedt dan het meisje, en komt, na eenige onverschillige vragen, dus op zijn onderwerp: „Nu wordt het haast tijd, dat gij „trouwt." — „Ik wil niet trouwen!" — „Dat is jammer! „Ik had anders een' knappen vrijer voor u." — „Wien?" De Predikant noemt hem. „Die deugt niet. Ik wil hem niet „hebben." Nu telt de Geestelijke al zijne bekoorlijkheden en deugden op. „Hij is nog jong, is een goed kostwinner;" (dat wil zeggen, hij vangt goed robben en walvisschen, schiet goed enz.) „hij zit regtop in zijne schuit, mist nooit „in 't pijlschieten, en eindelijk, wat het voornaamste is, „hij is braaf en bemint u." De schoone luistert zeer opléttend toe, en haar gelaat teekent goedkeuring; nogtans antwoordt zij: „Trouwen zal ik hem toch niet. Ik begeer hem „niet." — „Nu," hervat de ander, „ik wil u niet dwin„gen. Voor zulk een' frisschen kerel vind ik ligt een ander „meisje." Hij zwijgt, en houdt zich nu, alsof hij haar *neen* voor opregt gemeend hield. Eindelijk zegt zij zachtjes, met een' zucht, of met tranen in het oog: „Zoo als gij wilt, „Domine!" — „Neen, toch niet! Zoo als *gij* wilt. Ik wil „u niet bepraten." Nu komt, met een' diepen zucht, een *ja*, en de zaak is geklonken. De *frissche kerel* verwacht inmisschen zijn vonnis. Men laat hem roepen, en geeft hem kennis van zijn geluk; maar tevens, hoe vele moeite het gekost heeft. Op den bruiloftsdag verschijnt de bruidegom, opgeschikt, met zijn gevolg, ten huize van den Predikant. De bruid talmt, moet somtijds gehaald worden, en, wanneer zij eindelijk met hare speelnooten komt, is zij neerslagtig, in hare daagsche kleederen, en het haar onopgemaakt. *Hij* treedt deftig voort;

voort; *haar* moet de Predikant bij de hand nemen, en hare plaats aanwijzen. Zij komt dan wel, maar keert den bruidegom den rug toe, zoodat Domine haar dikwijls moet omdraaijen, om, bij de vragen uit het formulier, hare hand in die des bruidegoms te kunnen leggen. Dit handgeven en het *ja* kost haar de meeste moeite. Gewoonlijk antwoordt zij slechts met de oogen, en dit wordt reeds voor een volkomen *ja* gerekend. Beiden gaan dan naar 't huis van den bruidegom; *hij* blijde, *zij*, naar 't schijnt, ongevoelig en koud. Kort daarna zendt de Predikant het jonge paar een schepel grutte of erwten, wat stokvisch enz. Dit wordt dadelijk in den ketel gedaan; de gasten worden geroepen; men praat, schertst, lacht en eet. De bruid laat zich *somtijds* overhalen, eens mede te proeven; maar des avonds naar 't bruidsbed te gaan..... daartoe brengt men haar ten uiterste zelden. Echter loopt zij nooit weg, gelijk bij de Heidensche *Groenlanders*, waar de bruidegom de bruid volstrekt alleen door geweldige schaking meester wordt, die dikwijls zelfs in tegenwoordigheid der ouderen plaats heeft. Op zijn allerminst moet de bruidegom, indien ook de ouders bewilligen, de bruid bij de haren voortslepen; waarbij zij dan, wanneer hem dat slepen door hare onwilligheid te moeijelijk wordt, geduchte kleppen in 't gezigt krijgt. Is zij dan eindelijk in het huis des bruidegoms, zoo houdt zij zich geheel troosteloos, en loert slechts op gelegenheid, om weder weg te loopen; wordt dan wel weder teruggehaald, maar loopt weder weg, tot dat zij zich, na eenige dagen, in haar noodlot voegt. Voorheen maakte de bruidegom zoo vele omstandigheden niet, maar gaf haar met het mes eene of meer diepe sneden in den voet, waardoor zij het wegloopen afleerde. Maar, zoo het meisje in ernst een' afkeer van 't huwelijk heeft, snijdt zij zich de lange haren af, en vlugt tusschen de rotsen: maar dan is het ook eens voor altijd afgedaan; zij mag *nooit* trouwen, en dus is deze *coup de desespoir* ten uiterste zeldzaam. Al dit geweld heeft echter slechts bij de Heidensche *Groenlanders* plaats: de Christelijke bruiden voegen zich, na de verhaalde weigering om in den bruidsnacht te bed te gaan, tamelijk gedwee in haar lot, en zijn na eenige dagen zoo vrolijk en snapachtig als te voren. Heeft het meisje deze rol goed gespeeld, en hebben de ouders zich ongenegen getoond

in

in het huwelijk te bewilligen, zoo heeft elk zijn' pligt gedaan.

De *Groenlanders* hebben vele goede eigenschappen. Voorëerst een hoog gevoelen van zichzelv' als Natie, zoodat, wanneer iemand hunner zijne geheele waarde wil doen gevoelen, hij, met even zoo veel trotschheid, als een oud *Romein* zich Burger van *Rome* noemde, zegt: *Ik ben een Groenlander!* Wil hij iemand iets zeer streelends en beminnelijks zeggen, zoo roept hij uit: *Gij zijt een Groenlander!* En inderdaad, hoe belagchelijk dit schijne, wat hun ellendig land, hun klein getal en hunne *physieke* kleinheid en zwakheid betreft, als *zedelijke* wezens mogen zij zich op vele voortreffelijkheden beroemen. De liefde tot hunne kinderen is ongemeen groot. Nimmer zullen zij dezelve met slagen onteeren, en worden gramstorig, als zij dit de *Europeërs* zien doen, of dezen ook hunne dienstboden hooren uitschelden. Dan zeggen zij: „ Gij behandelt uwen evenmensch, gelijk „ de *Groenlander* zijne honden." — Het eigendom is bij hen volkomen beveiligd; en wie op zijne kustvaart drijfhout vindt, hetwelk hij geen' lust of gelegenheid heeft mede te nemen, legt er slechts een of twee steenen op, waardoor het volkomen beveiligd is, en als *bijzonder eigendom* door elkeen wordt geëerbiedigd. Ja, men verzekert, dat de lagere volksklassen bezwaarlijk in eenig land op een' hoogeren trap van beschaving staan, dan de gedoopte *Groenlanders*. Zij kunnen bijna allen, zonder uitzondering, lezen en schrijven. Tevens bezit dit volk eene ongemeene goedhartigheid, en beslist zijne twisten niet, gelijk de beschaafde *Europeërs*, door *moorden van eer*, maar door een' wedstrijd van *gezang*.

Het gebruik van traan, door sommigen als een lievelingsdrank der *Groenlanders* beschreven, dient nergens toe, dan als braakmiddel, om de maag van waterkevers (die men veel met het water inzwelgt) te zuiveren, en om de stengels der *angelica*-plant in te leggen.

FREDERIKSOORD.

Welke is die kwaal, die door moet dringen
Tot in der volken merg en been;
De bronnen stopt, die nog ontspringen,
En 't gif voert door alle aadren heen;

Die,

Die, door het zwart verderf bevleugeld,
Als haar geen vaste hand beteugelt,
  Welhaast de rijken sloopen zal?
't Is de armoê, die wij rond zien waren;
De bittre teelt van bange jaren
  En van der zeden diep verval.

Wat baat het, aller milde Moeder!
  Dat ge ons uw rijke schatten biedt?
Behoefte knaagt, en de arme broeder
  Deelt in uw volle korven niet.
Wat kan de toekomst hem beloven?
Voor hem toch bindt geen maaijer schoven,
  Noch scheidt de vlegel graan van 't kaf;
Met wreeden honger moet hij strijden,
En smeekt, uit nood, van 't medelijden,
  Vernederd, 't schrale voedsel af.

Wat, arme! bij uw eindloos zwerven,
  Naauw voor de scherpe koû bedekt;
Wat waant gij u gedoemd tot derven,
  Terwijl ze alom het leven wekt!
Neen: breng slechts offers op haar outer;
De hand geslagen aan het kouter,
  De bijl gevoerd, de spâ gevat;
Steeds ijvrig in alom te zaaijen:
Dan zult ge op haren akker maaijen,
  En deel erlangen aan dien schat.

Maar, reeds in uwe kindsche dagen,
  Werd gij door luiheid opgevoed:
Zij rooft uw kracht door rustloos knagen,
  En strooit haar zaad in 't gistend bloed;
Verlamt de veerkracht van uw spieren;
Verlaagt u tot den rang der dieren;
  Smoort ieder vonkjen edel vuur;
Ontleert uw koon weldra het blozen;
Werpt u in d'arm der zedeloozen:
  En uit dien beker drinkt gij 't zuur.

Is dan die kanker, door de deelen,
  Door 't sap van elken staat verspreid,

Door kunst noch artsenij te heelen?
o, Treed dan voor, Menschlievendheid!
Dat hier de koude woestaard snijde:
Gij werpt het krenkend mes ter zijde;
De balsem druppelt van uw hand;
Het kwaad wijkt, liefderijk bestreden,
En 't koestren van de zieke leden
Behoudt hen voor het vaderland.

Daar, waar, op schrale en dorre heiden,
Naauw 't knabblend schaapje voedsel vindt,
Het mos en biezen zich verspreiden,
En nimmer bietje honig wint;
Daar zien we u 't sluimrend leven wekken,
Den honger voên, de naaktheid dekken,
En zorgen voor de zwakke jeugd;
Daar zien we eerlang de velden bloeijen,
Een strengje van den goudstroom vloeijen,
En vruchten van der armen deugd.

o Plekje! als eens de dankbre stamelt,
Terwijl 't gevoel zijn klanken smoort:
„ Dit heeft de broedermin verzameld;
„ Bataafsche liefde bragt dit voort.
„ Dat veld is uit het moer gerezen;
„ Die akker voedt en weeuw en weezen;
„ Ons dekt de schaauw van eik en pijn;
„ Hier, arme! hier herkreegt ge uw waarde:"
o! Zou dan wel een oord op aarde
Voor Nederland zoo dierbaar zijn?

Gaat rustig voort, regtschapen zonen
Dier vaadren, door hun weldoen groot!
Gods liefde zal uw liefde loonen:
De welvaart bruist uit 's aardrijks schoot.
o! Leert aan duizenden van handen
't Ontginnen van meêr woeste landen;
Elk zandje brengt eens halmen voort;
Bij d'arbeid zullen deugden tieren;
Uw neven juichend 't eeuwfeest vieren
Der schoone stichting: FREDRIKSOORD.

B. VAN LOGHEM.

MOEDERLIEFDE.

Izaure trad ter ſtadspoort uit,
Bij ſtovend zomerweêr,
En lei haar' zuigling, dien zij droeg,
In 't mollig grasbed neêr.

En dankbaar hief zij hart en hand,
Gebogen naar Gods wil,
Zoo als het God gevalligst ziet,
Eenvoudig, vroom en ſtil.

En als zij 't amen had gezegd,
Doorgloeid van moedermin,
Zoo dook ze neder, moê en mat,
En ſliep bij 't wichtjen in.

Maar ziet, daar ſchuift door 't lange gras
Een giftige adder rond,
En blikt met vlammend oog naar roof,
En rekt zich langs den grond;

En naakt, o Hemel! 't lieve wicht,
Dat zoo onſchuldig ſliep,
En vlijmt op eens door 't mollig vleesch
Een wond zoo zwart en diep!

Het kind ontwaakt met bang gegil, —
Izaure rijst verbaasd, —
Daar lag het wicht met bloed bevlekt,
En 't monſter vlamde er naast!

En radloos ſtort ze op 't ongediert,
En grijpt het moedig op,
En ſlingert het ten bodem neêr,
En plet het hals en kop.

„ Ach God! ach God! het dierbaar wicht,
„ Dat mij uw liefde gaf, —
„ Zoo de adder 't gif in de aders ſpoot,
„ Dan wordt het buit van 't graf."

Zoo

Zoo kermt ze luid haar weegeklag,
Door foltrend' angst ontsteld;
Maar Moederliefde weifelt niet,
Wanneer 't haar' zuigling geldt.

Zij blikt omhoog, en beurt het wicht,
Dat daar zoo hulploos lag;
En 't was, of ze aan de hemeltin
Der Englen toeknik zag.

En ijlings kust ze 't lieve kind,
En vreest noch graf noch dood,
En kust en zuigt, waar 't monster beet,
De zwadderplek weêr rood.

Nu snelt zij voort, haar woning in,
Na zulk een grootsch bedrijf;
En Edward, die het feit vernam,
Voer koude schrik door 't lijf.

Hem was het lot zoo norsch en wreed,
Zijn omzwaai hem niet goed;
Maar in Izaure met haar kind
Was 't lot weêr dubbel zoet.

Daar hoort hij 't leed, daar ziet hij 't kind
Met stollend bloed bemorst!
Daar ziet hij, hoe Izaure beeft,
En neêrzijgt aan zijn borst!

En 't vlug venijn verbreidt zijn kracht
Door bloed en ingewand;
En de eedle voelt het, voelt haar eind',
En drukt voor 't laatst zijn hand;

En ziet voor 't laatst haar' echtvriend aan,
En siddert voor zijn lot;
En zegt nog stamelend: „God is goed!"
En geeft haar ziel aan God.

En de Englen voerden bij haar op
Voor 's Almagts liefdetroon.
Die parel blinkt in reiner sfeer;
Zij was voor de aard' te schoon.

En

En Edward kwijnt in smart en rouw;
Maar leeft nog stil en vroom;
En dikwijls nog verschijnt haar schim
Hem in den zoeten droom.

Dan vleit ze om liefde voor het kind;
En lacht, en drukt zijn hand,
En steekt den vinger blij omhoog,
En wijst hem 't vaderland.

Nu is het kind, het kind alleen,
Al wat op aard' hem lust;
Want, zonder kind, is vaak zijn bede,
Te rusten, waar zij rust.

En dikwijls treedt hij, de oogen nat,
Naar 't onvergeetbaar graf,
Dat hem zijn hoogste weelde ontnam,
En niets er weêr voor gaf.

En als dan 't knaapje naast hem zit,
En met hem weenen mogt;
Dan zegt hij: „ Kind, wees gij mijn kroon;
„ Want gij zijt duur gekocht!"

J. L. NIERSTRASZ, JUN.

Rotterdam.

DE RAT IN HET STANDBEELD.

Hugh-kugh vroeg aan zijn' Minister KONG-TCHONG, wat het meest in een' Staat te vreezen was. „ Niets verschrikkelijker, naar mijn gevoelen," antwoordde KONG-TCHONG, „ dan *een rat in een standbeeld.*" De Keizer begreep niet regt, wat zijn Minister wilde zeggen, en deze verklaarde zulks volgenderwijze: „ Uwe Majesteit, die alles „ weet, is niet onkundig, dat het overal in *China* gebruikelijk is, standbeelden aan den plaatselijken Beschermgeest te „ wijden. Deze houten standbeelden, van binnen hol, zijn „ van buiten beschilderd en verguld. Zoo bij ongeluk eene „ rat daarin kroop, hoe zou men haar er uit krijgen? Gebruikt gij het vuur, dan verbrandt gij het hout; gebruikt

„ gij het water, dan bederft gij de kleuren. Dank zij het „ ontzag voor het standbeeld! de rat blijft er in. Zoodanig „ zijn," voegde KONG-TCHONG er bij, „ in elken Staat „ de genen, wien, zonder eenige talenten of braafheid, het „ gelukt is, de gunst van den Vorst te winnen. Zij vernie- „ len den Staat, — men ziet het, men wordt mistroostig; „ maar men weet niet, welke hulpmiddelen men moet aan- „ wenden."

WAAROM MAKEN KWAKZALVERS ZOO VEEL FORTUIN IN DE WERELD?

Dagelijks ziet men de Kwakzalvers fortuin maken, en dagelijks verwondert men zich daarover; niets, ondertusschen, laat zich gemakkelijker begrijpen. Een vermaard Geneesheer had eenigen tijd een' zeer schranderen knecht in zijn' dienst gehad, die hem op ééns verliet, en van wien hij sedert niets meer hoorde. De Dokter, eenige jaren daarna over de markt gaande, bleef staan luisteren naar een' Kwakzalver, om wien de menigte zich heendrong. Hoe verwonderd was hij, toen hij in dezen zijn' voormaligen knecht herkende! Te huis komende, dacht de Dokter over deze zonderlinge ontmoeting na, toen de Dokter uit de open lucht zich liet aanmelden.— „ Hoe, JAN! zijt gij *Dokter?*" — „ Zoo goed als een an- „ der, Mijnheer!" Daarop ging JAN aan het vertellen, hoe hij in het hoofd had gekregen, zijns meesters beroep bij de hand te nemen; hoe hij, met behulp van eenige kunsttermen, de lieden wat op de mouw spelde; hoe hij, bij geval, er zelfs eenigen genezen had, met behulp der recepten, waarvan hij kopij had gehouden; hoe hij, eindelijk, in tien jaren een vermogen vergaderd had, even zoo aanzienlijk als dat, hetwelk de Dokter met moeite in dertig had gewonnen. „ Dat „ is onbegrijpelijk!" riep de Dokter; „ want gij zijt toch „ maar een ellendige Kwakzalver." — „ Dat is zoo, Mijn- „ heer! maar het is juist daarom, dat ik voortkom. Ik zal „ het u doen begrijpen." Hij trok zijn' vorigen Heer aan het venster, dat op de wandelplaats uitzag. „ Hoe veel ver- „ standige lieden," zeide hij, „ gelooft gij, dat onder zes- „ tig personen zijn, die zich hier bevinden?" — „ Wel, zes „ of zeven misschien," zeide de Dokter. — „ Ik geef er u „ tien," hernam de Kwakzalver: „ dit zullen uwe patienten „ zijn. Tel nu! de rest is voor mij."

PRIJS-

PRIJS- EN KOGEL-DEELING.

Eenige uren vóór den flag van *Trafalgar* vond de Luitenant van het Engelsch fchip *The Revenge* achter eene ftuk gefchut een' matroos geknield, die met groote aandacht fcheen te bidden. „ Wat doet gij daar?" zeide de Officier: „ vreest gij „ de kogels en den dood?" — „ Toch niet," antwoordde de matroos: „ ik ben zoo min bang voor den dood als gij. „ Maar, wat de kogels betreft, ik bad God, dat Hij die „ voortaan tusfchen ons en onze Officieren wilde verdeelen, „ even als dezen het geld van ons aandeel in de prijzen, naar „ den rang."

DE BESCHAAMDE PRALER.

De, vóór weinige weken gehuwde, fchoone en jonge Gravin VON H.... verfcheen met haren Gemaal op een Bal. Zich niet volkomen wel bevindende, befloot zij, niet te danfen. Het fpreekt van zelve, dat zich elk om 't zeerst beijverde, om met eene zoo fchoone vrouw te danfen; allen, echter, ontvingen een beleefd, maar weigerend antwoord. „ O!" riep een jonge fnoeshaan zoo luid, dat de Gravin het hoorde, tot eenige bekenden, „ u heeft zij, wel is waar, een blaauw- „ tje laten loopen; maar wat wedt gij, dat ze mij niet af- „ flaat?" — Met ingebeeld zelfvertrouwen naderde hij haar, en vroeg hare hand voor eene polonaife, die terftond beginnen zou. Tot verbazing van hen, met welken de ijdele praler zoo even fprak, reikte zij hem de hand, deed eenige toeren door de zaal, en verzocht toen, haar weder naar hare plaats te geleiden. Zegepralend keerde hij zich daarop naar de hen omringende bekenden, zeggende: „ Nu, heb ik het „ u niet gezegd?" — „ Gij hebt u niet vergist, Mijnheer!" zeide de Gravin VON H....; „ maar weet gij ook, waarom „ ik u deze eer vergunde? Mijn man is een weinig jaloers, „ en verzocht mij, hem ten gevalle, met niemand te dan- „ fen, die zijne jaloezij in het minfte konde opwekken. Gij „ nu, jonge Heer, waart de éénigfte van het gansche gezel- „ fchap, wien ik mijne hand ten dans konde aanbieden!"

FIJNE WEDERVRAAG.

„ Waar was uw Godsdienst, vóór LUTHER?" vroeg een ijverig Katholiek, spottend, eenen Protestant. — „ Hebt gij u „ heden morgen gewasschen?" hernam deze. — „ Ja." — „ Waar „ was uw aangezigt, vóórdat gij u reinigdet?"

MEVROUW MANSON.

Een Gendarme, door Mevrouw MANSON zelve gevraagd, wat de wereld wel van haar zeide, antwoordde, dat men verre was van haar voor eene *Vestale* te houden. Dit werd bekend. Een Prelaat in een gezelschap zijnde, vroeg hem eene Dame, wat hij van deze vermaarde persoon dacht. *Ah! Mevrouw*, hernam hij, *dit is eene vraag, die men een' Gendarme doen moet.*

EDELE VRIJHEIDSZUCHT.

De zucht naar vrijheid is den mensch in 't hart geschreven —
Den Franschman bovenal. Wat vorm men ook mag geven
Aan 't staatsbestuur, dat hem regeert,
De vrijheid wordt door hem altijd op 't hoogst vereerd.
Den Echt.... ¡Als vrijheidszoon, veracht hij slaafsche boeijen;
En zou hij 't Huwlijk niet verfoeijen?
De helft schier van 't Geboortetal (*)
Dankt, in Parijs alvast, haar aanzijn aan 't geval. —
„ De helft slechts?" — Ja, mijn vriend! Maar 't nieuwsblad heeft vergeten,
Hoeveel van de andre helft nog bastaards zijn te heeten!

IJ.

(*) Van de 21,000 Geboorten te *Parijs*, in 1818, ruim 9000 onechte Kinderen.

In het *Meng.* No. I. bl. 23. reg. 27. en bl. 25. reg. 11. staat RINCK, lees RING. Bl. 24. reg. 25. *het oude Kasteel van Antwerpen*, lees: het *nieuwe;* alsmede bl. 25. reg. 1. Bl. 33. reg. 10. *Saint-Lis*, lees: *Senlis.* In No. II. bl. 82. reg. 13. BULOUD, lees: BULOW.

In het stukje: *De Zenuwen*, No. I. *Meng.* bl. 21. reg. 2. staat: *Omdat men koffij en thee drinkt.* Hier moet, in stede van een punt, een vraagteeken geplaatst worden.

MENGELWERK.

LOFREDE

OP

JOAN VAN DER DOES, OF JANUS DOUSA:

Door

J. VENHUIZEN PEERLKAMP,

Conrector te Haarlem (*).

(Voor een groot gedeelte opgemaakt uit de berigten zijner geleerde Tijdgenooten en uit zijne Gedichten.)

Wanneer tafereelen, welke groote meesters op het doek schetsten, onze bewondering gaande maken, dan zien en herzien wij, en kunnen ons naauwelijks verzadigen; en lang na de beschouwing wordt ons hart nog doorstroomd van het denkbeeld dier grootheid, en wij gevoelen eene ontevredenheid in onzen boezem, daar wij al dit groote niet geheel kunnen omvatten. Niet minder wordt onze ziel aangedaan, wanneer wij het oog slaan op de beeldtenissen der genen, die zich voorheen boven hunne medeburgers verheven hebben, die, groot in daden, deze aanwendden tot welzijn huns vaderlands; ons gevoel wordt eerbied, de nagedachtenis dier edelen blijft ons heilig, en dit groeit met de jaren nog meer en meer aan. Gelijk de zon in den vroegen morgenstond flaauwere stralen schiet, en, hooger stijgende, schitterender glans verspreidt, zoo neemt hun naam en roem, uit hunne verdiensten en deugden, bij ons met den tijd zelven toe. En zijn wij doordrongen van achting voor alle die uitstekende mannen in het algemeen, aan hen echter in het bijzonder, die, door geen

(*) Uitgesproken in *Felix Meritis*, den 10 Dec. 1818.

geen gevaar ontroerd, door geene vrees verschrikt, door geen geweld teruggedreven, brandende van vrijheidsliefde, veradeld door trouw, uitblinkende door ongemeene talenten des geestes in vrede en in oorlog, ons dierbaar vaderland gelukkig, groot en aanzienlijk gemaakt hebben; aan hen komt onze grootste eerbied en hartelijke dankbaarheid toe. Het gaat ons dikwijls, als wij de geschiedenis van ons land, welke wij van onze jeugd af met gretigheid en belangstelling gelezén hebben, op nieuw in onze meer gevorderde jaren herlezen, even als hun, die zich lang in vreemde landen opgehouden hebben. Gelijk zij vol van geestverrukking dien geliefden bodem weder begroeten, zoo bezielt ons een genoegen, een hernieuwde lust en deelneming, bij het weder opslaan der daden onzer voorvaderen, die zoo verscheiden als groot zijn. Hier ontmoeten wij eenen, die door zijne dapperheid de schrik der vijanden was, daar eenen, die door zijne geleerdheid zijne medeburgers voorlichtte; hier eenen, die door zijne wijsheid de steun was van den staat, daar eenen anderen, die, als held, als geleerde en staatkundige, de zegen des vaderlands geweest is; als hoedanig de nooit volprezene JOAN VAN DER DOES, of, zoo als hij meer genoemd wordt, JANUS DOUSA, in de jaarboeken met luister schittert; over wiens verdiensten ik mij voorgenomen hebbende te spreken, de waarheid zóó zal hulde doen, dat hem noch de verdiende lof onttrokken, noch eene verdichte toegeschreven worde.

Hij werd te *Leyden*, den 5 December 1545, uit een adelijk geslacht geboren. Vroegtijdig werd hij in alle die wetenschappen onderwezen, welke toen aan den teederen leeftijd plagten medegedeeld te worden; waarin hij, door ongemeene leerzaamheid, vlugheid en vlijt, aan allen, die in hem belang stelden, ten uiterste voldeed, en hun de aangename hoop deed opvatten, dat de uitstekende zaden, die in hem lagen, eens tot rijpheid gekomen, de heerlijkste vruchten zouden opleveren. Alwat hij ondernam te leeren, hoe ver ook in

soort

foort uit elkander loopende, hoe oneindig in veelvuldigheid, scheen hem als aangeboren te zijn; zoodat hij die beminnelijke dweeperij van eenige wijsgeeren, die dachten, dat het leeren niets anders was dan een herinneren, door zijn voorbeeld als tot eene waarheid verhief. Door eene zeldzame gunst des hemels was het hem toegestaan, dat hij meer al spelende leerde, dan anderen van eene tragere bevatting door onvermoeiden arbeid, en de inspanning zelve, in plaats van af te matten, hem als 't ware nieuwe krachten mededeelde; een voorregt, die uitstekende geesten eigen, waarvan onder de duizenden slechts zeer weinige jaarlijks geboren worden. Zijne letteroefeningen hier volbragt hebbende, werd hij naar *Braband* gezonden, om daar zijne studiën verder te voltooijen, eerst te *Lier*, vervolgens te *Leuven*, welke steden hij een tijdlang daarna met *Parijs* verwisselde. Want, gelijk eenige planten, naar eene andere streek overgebragt, somtijds voorspoediger groeijen en bloeijen, zoo verlaten uitmuntende vernuften niet zelden met eenige vrucht hun vaderland. Behalve de aanbeveling, welke een rijke voorraad van kundigheden en daardoor verworvene bevalligheid in manieren en omgang verschaffen, genoot hij die van den vriend en leermeester zijner jeugd, den bekwamen en schranderen FRUITIER. Deze, waar slechts de gelegenheid zich aanbood, bragt hem in het gezelschap van hem waardige beminnaars der wetenschappen; terwijl wederzijdsche hoogachting en gelijke beoefeningen weldra zulk eenen vasten band van vriendschap knoopten, dat die slechts door den dood ontbonden werd (*). *Parijs* bloeide toen door de geleerdheid van de eerste en grootste letterhelden, die de sieraden der Akademie waren; met deze ging hij eerder als vriend dan als leerling om; want hij konde weldra even goed voorgaan als volgen. In deze beroemde wereldstad vertoefde hij eenige jaren, om daar te genieten, wat hij nog in zijn vader-land

(*) *Poem*, p. 86.

land missen moest, en hij genoot niet alleen voor zichzelven, maar ook voor zijne medeburgers; want, naar het voorbeeld van SOLON en PLATO, die zich lang in vreemde landen ophielden, om daar te verwerven, wat voor hunne medeburgers nuttig konde zijn, verzamelde hij zich daar die onvergankelijke schatten, waardoor de Akademie van *Leyden* het toppunt van roem bereikte. Eindelijk, om zijne talenten niet langer aan zijn vaderland te onthouden, oordeelde hij ten spoedigste naar hetzelve te moeten terugkeeren; want hij wilde geen land liever met zijne kunde tot nut zijn, dan datgeen, aan hetwelk hij het levenslicht verschuldigd was. Hij ging derhalve naar zijn vaderland terug, waar hij als *Hollander* wederkwam, gelijk hij er uitgegaan was; want, hoewel hij daar vele blijken van vriendschap en toegenegenheid ontvangen had, had toch het vreemde zoo veel aanlokkelijks niet voor hem, dat hij het inlandsche er aan opofferde (*). Hij had alles onderzocht, en het goede behouden. Hij beoefende op zijn landgoed, in de stille, eenzame natuur, die studiën, welke door stilte en afzondering gevoed worden, en geen voordeel of eereposten ten doel hebben. Zelden verliet hij dit verblijf zijner letteroefeningen, om zich aan stadsvermakelijkheden over te geven; daar hij de andere genoegens, in vergelijking van die, welke de wetenschappen opleveren, arm en gering rekende. Dit toch, dit heeft het vermaak der letteren boven de overige vermaken vooruit, dat men van de laatstgenoemde door aanhoudend genot weldra eene walging en tegenzin gevoelt, maar te vuriger en begeeriger naar het eerstgenoemde haakt en terugkeert, hoe meer men het genoten heeft. Zoo dit iemand twijfelachtig voorkomt, die denke om eenen CHRYSIPPUS, die dikwijls, wanneer hij met zijne geliefkoosde studiën bezig was, spijs en drank vergat.

Het ging DOUSA hier heerlijk naar zijnen wensch, en

(*) *Funebr.* p. 103.

en hij zoude aldus gaarne zijn leven hebben willen doorbrengen; dan, zijn vaderland kwam in nood, en hij was te beroemd, dan dat hij verborgen konde zijn, en te gehecht aan hetzelve, dan dat hij dit wilde. De vlam der burgerlijke oneenigheden borst dagelijks van alle kanten meer en meer uit. Het goud- en bloeddorstig *Spanje*, dat nog niet verzadigd was door de gruwelen en moordtooneelen, in de pas ontdekte nieuwe wereld aangerigt, ftrekte zijne verfcheurende klaauwen ook naar dit gewest uit, om het aan te grijpen en te vernielen; doch het had nog niet bedacht, dat dit volk, op zee geboren, en gehard door ftormen en winden, eerder het leven dan de vrijheid verliest.

Hij kwam derhalve van dit ftille en geruste landleven in eene ftad, die weldra door den aannaderenden vijand zoude belegerd worden; en hij, die tot nog toe tot geenen burgerlijken post aangefteld was, kreeg het opperbevel over het krijgsvolk. Van den eenen kant dreigde de trotfche en wreede vijand, welke die huizen, die altaren en haardfteden, die eens, door de geleerdheid, daar ten top gerezen, voor de onfterfelijkheid zouden bewaard worden, voor de vlammen en de verwoesting beftemde. Van den anderen kant vertoonde zich het gebrek aan alles, en grijnsde de honger met holle kaken nog ijsfelijker en wreeder dan de vijand zelf, die, daarvan gebruik makende, van de muren op de harten eenen aanval deed, zoodat nu niet zoo zeer van de wreedheid als van de geveinsde goedertierenheid van dezen gevaar te duchten was. Doch de belegerden, door DOUSA en de andere brave gezagvoerders tot ftandvastigheid aangemoedigd, riepen eenparig, dat zij, geleerd door de trouweloosheid, aan *Haarlem* gepleegd, de ftad tot het uiterfte zouden verdedigen, en eerder omkomen, dan overgeven. VALDEZ, het hoofd der belegeraars, deed nog eene poging, om het eerlijke en getrouwe hart van DOUSA, door de toezegging van vergiffenis, door vleijerijen, door beloften en gefchenken, aan het wankelen te brengen en te verleiden; doch te

vergeefs! DOUSA konde moeijelijker van de deugd den de zon van haren loop gebragt worden, en men vond nergens zoo veel opening in de muren, dat de met goud beladen muilezel van PHILIPPUS, den *Macedoniër*, er zou hebben kunnen doorgaan.

Zoo dikwijls hij ondertusschen eenige verpoozing van de moeiten en zorgen voor zijne medeburgers mogt genieten, was hij bezig met de letteroefeningen, en voornamelijk met het schrijven van gedichten (*), waarin hij, hetgeen hij had verrigt, vermeldde. Tot zulke werken wordt opgeruimdheid en kalmte van ziel vereischt, en deze verschaffen de wetenschappen en de bespiegeling van hoogere zaken; zij zijn koperen muren, waarop de droefheid afstuit; zij kunnen de ziel zoo zeer innemen en bekoren, dat zij, zich boven dit aardsche verheffende, alles, wat rondom haar gebeurt, ter zijde zet, en vrij en onbelemmerd door de ruime lucht en hemel zweeft. Dus werd de groote ARCHIMEDES eens zoo geheel door zijne studie weggesleept, dat hij de ramp, zijn vaderland overgekomen, niet bemerkte. Het rijke en magtige *Syrakuse* was ingenomen, en werd eene prooi der moedwillige soldaten. Terwijl die moordzuchtigen zich door de straten verspreidden, en, zonder onderscheid van sekse en jaren, allen vermoordden; terwijl van alle kanten het geflikker der zwaarden als 't ware de oogen verblindde, en het gekletter der wapenen, het geschal der trompetten en bazuinen, het gekraak der instortende daken overal gehoord werd; terwijl langs alle bijzondere en openbare plaatsen het woest geschreeuw der bezoldigde moordenaars weergalmde, — zat inmiddels de edele grijsaard gerustelijk neder in het maken van geometrische figuren, zich niet bekreunende om het boven zijn hoofd opgeheven zwaard, dat hem den dood dreigde. Op dezelfde wijze vergat DOUSA, voor eene wijle tijds, dat hij in eene belegerde stad was opgesloten, en geene verschrik-

(*) *Sat.* L. I, Ep. 1,

schrikkingen des hongers beangstigden hem, geene bedreigingen des doods maakten hem bevreesd (*). En, had DOUSA deze rust en bedaardheid op zijn stil studeervertrek, de rede en het verstand, zegevierende op angst en te ver gedrevene zorg voor de toekomst, bewerkten altijd bij hem zoo veel, dat hij, in het openbaar verschijnende, een gelaat vertoonde, dat in staat was om hoop en vertrouwen in te boezemen. Bij de aanvallen op de stad bevond hij zich doorgaans daar, waar het gevaar het grootst was. Hij prees de dapperen, bevestigde hen nog meer in hunnen moed, bemoedigde de bevreesden, en wist ze door zijne mannelijke taal en wijze overreding in helden te herscheppen; bevestigende aldus door zijn voorbeeld het gezegde van den grooten veldheer PHILOPŒMEN, dat de geleerdheid tot daden, niet tot onnut snappen zich moest uitstrekken, en dat hij daarom geleerd had, om de zijnen tot het goede en nuttige aan te varen, niet om met geleerdheid te pralen.

De nood der belegerde stad was ten laatste tot het uiterste gekomen. De lang verwachte verlossing en onderstand bleven achterwege. Velen waren reeds door honger, afmatting, slapeloosheid en ziekten bezweken; velen beving vertwijfeling en wanhoop, en begonnen te morren; zij riepen, dat men de aangebodene voorwaarden des vijands moest aannemen, en spraken van overgave. Het zoude in eenen opstand uitgeloopen zijn, zoo niet de tegenwoordigheid van geest van DOUSA en de standvastigheid van den braven VAN DER WERF dit ongeluk verhoed hadden. Deze ontwapende hunne onstuimigheid, door zijn ligchaam eerder ter verslinding te willen prijs geven, dan de poorten voor den gehaten vijand te openen; gene, door eene hartelijke aanspraak. Met een gelaat, zoo geducht voor den vijand als geëerbiedigd en bemind door de zijnen, verschijnt de edele held als een vader onder zijne kinderen, en

(*) *Eleg.* L. II. p. 101.

en smeekt en vermaant hen, terwijl hij zijne hand naar den hemel opheft, om, in afwachting der Goddelijke hulp, nog eenig geduld te hebben. De uitgehongerde schare stond lang in tweestrijd, wat te doen. Zouden zij zich laten te vreden stellen en afdeinzen? — maar hunne vrouwen en kinderen stierven van honger. Zouden zij geweld gebruiken? — maar hun pligt vorderde gehoorzaamheid en onderwerping, en de burgervaderen deelden in hun lijden. Zouden zij den trouweloozen *Spanjaard* inlaten? — maar dan zou het zwaard en de uitgezochtste wreedheid ligt voltooijen, wat gebrek en behoefte nog niet had kunnen uitwerken. Dan, de vijand zal misschien genade bewijzen, zal medelijden hebben? — neen! godsdiensthaat en dweeperij zijn harder dan staal, zijn onvermurwbaar, zijn onverzoenlijk. Nu eens liepen zij schoorvoetende vooruit, dan eens hield de eerbied hunne schreden in; nu eens vestigden zij schroomvallig de holle oogen op DOUSA, dan eens deden schaamte en verlegenheid dezelve naar den grond slaan; hunne lippen bewogen zich onwillekeurig; een stil, onverstaanbaar gemompel suisde door de schare; hunne monden schenen zich dadelijk te zullen openen, om luider te spreken, doch het ontzag hield ze gesloten. Eindelijk kreeg pligtbesef en geweten, hetwelk altijd gelijk heeft, gehoor, en zij gingen, aangedaan en bemoedigd, met waggelende knien en wankele schreden, naar hunne posten terug.

Wanneer de ramp het hoogste toppunt bereikt heeft, pleegt God uitkomst en redding te geven. Niet lang daarna kwam de zoo vurig afgesmeekte verlossing. De harten, voorheen door angst en vreeze gesloten, werden nu door de vreugde geopend; de lof van het Opperwezen werd overal aangeheven; de kerken dreunden van lofgezangen; de lucht flikkerde van zegevuren; het gejuich drong door tot aan de wolken, en het gelui der klokken verdoofde het gejuich der vreugdegalmen. In deze openbare blijdschap deelde DOUSA

met

met dankbaarheid, en met de bewustheid van de burgerkroon verdiend te hebben (*).

Zoo had dan DOUSA het geluk, zijne geboorteſtad door de wapenen tegen de vijanden, en door zijne geſchriften, gedurende het beleg opgeſteld, tegen de vergetelheid te redden, en te gelijk voor dezelfde ſtad de vrijheid te bewaren en de onſterfelijkheid te verwerven. Hierdoor won hij dit, dat hij, die te voren van de belegerde ſtad den vijand had afgeſlagen, kort daarop in die zelfde ſtad de Zanggodinnen vriendelijk inliet, en over deze nu het oppertoezigt kreeg, gelijk hij te voren de krijgslieden aanvoerde. Hij werd, namelijk, bij de pas opgerigte Akademie, tot eerſten Curator aangeſteld; eene waardigheid, die hij tot het einde zijns levens behouden heeft. En waarlijk, aan niemand was deze post beter toevertrouwd, dan aan DOUSA; want, hetzij men zijne uitgeſtrekte kundigheden, hetzij men zijne onvermoeide werkzaamheid of zijn ſchrander doorzigt beſchouwe, in dit alles was hij bewonderenswaardig. Hierbij komt, dat hij gaarne den raad zijner vrienden hoorde, en zich daarnaar ſchikte, zoo die hem aannemelijk voorkwam. Getuige hiervan de menigte brieven van BAUDIUS, SCALIGER en LIPSIUS, aan hem, en van hem aan dezen geſchreven!

Van dien tijd af maakte hij meer dan ooit zijn werk van de dichtkunst, voor welke hij met zijne geheele ziel zoo zeer was ingenomen, dat, zoo menigmaal hij verzocht werd in de eene of andere vriendenrol een vers te ſchrijven, hij het ſymbolum gebruikte: *De Zanggodinnen boven alles* (†). Hij ſchreef niet zoo zeer om te vermaken, als om te leeren en nut te ſtichten: want hij wist, dat uit deze bron weleer alle de beken der wijsheid gevloeid waren, dat bijna allen in oude tijden de dichtkunst beoefend hadden alleen om te onderwijzen. Ondertusſchen zag hij ook zeer wel in, dat elk

(*) *Eleg.* L. II. p. 101.
(†) *Sal.* L. V. 33. *Eleg.* L. II. p. 101.

elk ſtuk van wetenſchap door de waardigheid des inhouds vermeerderd en door geleerdheid volmaakt wordt. Hij begon de jaarboeken van ons vaderland in verzen te ſchrijven; een werk, hetwelk hij met ongeloofelijke moeite (*) en ijver, met naauwkeurigheid en gelijke waarheidsliefde volvoerde, en zijn zoon, een jongeling van uitſtekende geleerdheid, zijnen vader in naam en vernuft gelijk, in ongebonden ſtijl vervolgde. Hierin ging hij zóó te werk, dat hij te gelijk de wetten, welke men in het opſtellen van geſchiedenisſen niet mag overſchrijden, ſtipt in acht nam, en eene heerlijke dichttaal en verhevene gedachten aan den dag leide. Naar de gewoonte dier tijden, ſchreef hij zijne geſchiedenis in het Latijn; hetwelk te wenſchen was, dat niet zoo geheel in onbruik geraakt ware: want, door een zeker onberedeneerd vooroordeel en minachting, welke de vreemdeling voor onze ſchoone en rijke taal koestert, komen de beste onzer in het Nederduitsch ſchrijvende geſchiedboekers niet over de naauwe grenzen van ons vaderland; ſchreven dezen in 't Latijn, zoo zoude men, al wilde men onze taal niet achten, onze daden ten minſte de regtmatige hulde en eerbied bewijzen. De Staten van Holland en Westvriesland vonden zoo veel behagen in dit werk van DOUSA, dat zij hem met eene gouden keten beſchonken; waardoor hij, zoo in zijne gedichten als in zijne geſprekken, zich ten hoogſte vereerd en beloond rekende, met regt denkende, dat hij, die lofwaardige daden verrigt, het niet voor beuzelachtig of overtollig behoeft te houden, geprezen en beloond te worden. Deze eerbewijzing, aan geene anderen ten deel vallende, dan aan mannen, wier groote verdienſten in meer dan één geval kenbaar waren, en daardoor te zeldzamer, blonk in ieders oog als eene regtmatige vergoeding, en wekte geenen nijd, maar eenen edelen naijver; want de onpartijdige hoogachting van 's lands vaderen had dezelve geſchonken. Dit ſieraad

(*) *Eleg.* L. I. p. 81.

raad prijkte zoo wel om den hals van den door zijne deugden uit het stof tot de aanzienlijkste eereposten verhevenen burger, als om dien van den verdienstelijken edelman.

Onze DOUSA liet zich echter niet zoo zeer door zijne zucht voor de wetenschappen wegslepen, dat hij aan dezelve de belangen van zijn vaderland en medeburgers opofferde. Voor deze gaf hij den meesten tijd ten beste (*). Ontelbare pleitgedingen heeft hij waargenomen, in wier behandeling hij nooit de billijkheid uit het oog verloor. Even als de vriendschap en andere deugden, beminde hij de regtvaardigheid om haar zelfs wille; waarom hij een' hevigen afkeer en verontwaardiging toonde tegen al zulke menschen, die, met het verkregen regt van Advocaat te zijn, zich inbeelden ook het regt verworven te hebben, om de billijkheid en regtvaardigheid door listige streken tot hun voordeel te mogen verdraaijen; die, ten spot der menschelijkheid, als roofzuchtige wolven, onder den dekmantel van het regt, der onnoozele prooi, die in hunne klaauwen gevallen is, het bloed tot den laatsten druppel uitzuigen, en daarna de halfnaakte kinderen der ongelukkigen honend eene aalmoes toeduwen. Zij zijn nog erger, zegt hij in een zijner gedichten, dan de *Spanjaard*, die, wel is waar, zonder ophouden schaadt, maar toch een openbaar vijand is, waarvan men zeggen kan: *wacht u!* maar deze zijn die tijgers, die, uit hunne bedekte hinderlaag, den onbedachten bespringen, die verborgene vijanden, waarvoor niemand zich hoeden kan; terwijl hij, aan den anderen kant, die eerlijke en gemoedelijke pleitbezorgers te gelijk zijnen eerbied en hoogachting betuigt, welke naar pligt en geweten handelen. En omdat hij gewoon was zaken en geene personen te hekelen, voegt hij er bij: niemand rekene zich beleedigd, dan die een kwaad geweten heeft (†). De roem, in de pleitzaal behaald, baande hem den weg tot eere-

pos-

(*) *Eleg.* L. I. p. 80. (†) *Sat.* L. IV. 47.

posten, welke hij, zonder ooit er naar gedongen te hebben, vele ontvangen heeft. Toen dezelve hem opgedragen werden, juichte het volk deze keus luide toe: want hij was juist de man, aan wien zij ze toevertrouwen wilden, indien zij er de befchikking over gehad hadden. Gelukkig de ftaat, waar de algemeene volksftem door de keus der regering gevolgd wordt!

Hetgeen PLATO en meer anderen na hem gezegd hebben, dat de ftaten gelukkig zouden zijn, waar wijsgeeren den fchepter voerden, dit dunkt mij gerust te mogen toepasfen op hen, die hooge bedieningen in den ftaat bekleeden. Bij een oud Latijnsch dichter vraagt iemand: hoe komt het toch, dat gij uwen ftaat zoo vroeg verloren hebt? waarop geantwoord wordt: dwaze, jonge redenaars kwamen te voorfchijn, en hielpen denzelven te gronde. Gelijk dan deze den ondergang der ftaten bewerken en verhaasten, zoo zijn menfchen van voorzigtigheid en wijsheid, door de ondervinding van vele jaren verkregen, en van gegronde geleerdheid en beproefde deugd, de fteun en het behoud derzelve, en moesten altijd bij voorkeur tot beftuurders gekozen worden.

De Staten handelden dus zeer wijs en verftandig, met hem tot een hunner eerfte leden te verkiezen, vooral om een voornaam tegenwigt te hebben tegen den fnooden LEICESTER, die in alles onzen DOUSA ongelijk was: want hij achtte niets hooger dan het goud; DOUSA (*) waardeerde het alleen, in zoo verre het tot nut van zijn vaderland dienen konde; — hij muntte uit in arglistigheid en afgunst tegen zijne meerderen; DOUSA beminde de opregtheid, liet gaarne aan anderen de uitwendige grootheid, en behield voor zich de ware, de inwendige; — hij was onverdragelijk en trotsch tegen zijns gelijken, en meer nog tegen minderen, denkende door barschheid van ftem, door het hoofd fier en trotsch te verheffen, en als uit de hoogte op anderen neder te zien,

(*) *Eleg.* L. I. p. 184.

zien, de waardigheid van eenen regent uit te drukken; DOUSA was minzaam en beleefd jegens allen; — hij was gevaarlijk voor de genen, welken hij haat toedroeg; DOUSA voor niemand, dan die het vaderland aanviel; — hij wellustig en weelderig; DOUSA ingetogen en matig; — hij onverschillig omtrent den godsdienst, zijne grootste geluk stellende in zijne Koninginne te behagen; DOUSA volijverig in de bespiegeling en behartiging van het godsdienstige, geenen hoogeren roem zoekende, dan de goedkeuring van God; — hij bedriegelijk en listig in het behandelen van staatzaken; DOUSA deugdzaam en geen kwaad duldende in derzelver behandeling; — LEICESTER, eindelijk, een beminnaar van dien trotschen en veel geruchts makenden roem, die de hutten der armen verplettert, om paleizen op te rigten; DOUSA van dien zachten en weldadigen roem, die, even gelijk de zon, niet anders schittert, dan om licht te verspreiden en vruchtbaar te maken. Dus, deugd tegen ondeugd, wijze schranderheid tegen listige, fijngesponnene staatkunde in 't werk gesteld, zegevierde de brave *Hollander* op den laaghartigen *Engelschman*. Van alle kanten mogt hij rondloeren, om zich van de opperheerschappij in de *Nederlanden* meester te maken, DOUSA wist het spoor van het ondier te vinden, hetzelve in al zijne schuilhoeken na te gaan, en eindelijk te noodzaken om zich weg te maken; vol spijt zag het nog bij zijn vertrek naar *Holland* om, en knarsetandde van woede, dat dit land aan zijnen muil ontrukt was.

Deze diensten, aan het vaderland bewezen, deden het vertrouwen der Staten in hem grootelijks toenemen, als eenen man, die van alle kanten op de proef gesteld was, die zich zoo dapper, getrouw, eerlijk en onomkoopbaar als een FABRICIUS, zoo geleerd als een VARRO, zoo wijs, staatkundig en braaf als een SULLY had doen kennen. Verscheidene gezantschappen werden hem om die reden opgedragen, deels naar *Engeland*, deels naar elders, in welke alle hij zich zoo

lof-

loffelijk kweet, dat hij de grootste tevredenheid en roem van den kant der Staten behaalde.

De brave Vader des Vaderlands, WILLEM DE I, was niet meer. Men had niet eens den natuurlijken dood van dien edelen afgewacht, wie allen wenschten dat onsterfelijk mogt zijn. Het moordgeweer van eenen omgekochten dweeper had hem uit zijn onrustig en werkzaam leven, voor zijn volk, helaas! te vroeg, tot de eeuwige ruste overgebragt. Het land zuchtte nog onder eenen drukkenden oorlog. Er was reeds veel gewonnen op den magtigen vijand, maar er moest nog veel meer gewonnen worden, en het gewonnene liep gevaar van weldra weder verloren te worden, door gebrek aan bijna alles, wat noodig is om den oorlog te kunnen volhouden. Daar nu de inwendige magt te kort schoot, zag de brave vaderlander naar vreemde hulp om, en ging uit eigene beweging, zonder zelfs zijne echtgenoote, die hij zeer beminde, er kennis van te geven, scheep naar *Engeland* tot Koningin ELIZABETH. Dierbaar zijn vrouw en kinderen, dierbaar de ouders; maar het vaderland gaat alles, wat ons dierbaar is, te boven. Zijn stil en veilig landgoed verwisselt hij met de onstuimige en gevaarlijke zee, het aangenaam en vertrouwelijk verkeer zijner echtgenoote en kinderen met het gezelschap van jegens hem koele en onverschillige vreemdelingen, den omgang zijner geleerde en hem waardige boezemvrienden met dien van nietswaardige hovelingen. En dit deed hij zonder eenig inzigt op belooning; want er was niemand belangeloozer dan DOUSA.

Tot de zijnen teruggekeerd, gaf hij zich niet aan de rust noch aan vermaken over, gelijk velen in zijn geval zouden gedaan hebben; maar meer dan ooit werkte hij ten nutte des vaderlands (*). Daar hij op denzelfden tijd voor de Akademie, voor de Bibliotheek, voor den Staat zorgde, moest hij somtijds de teederste betrekkingen ter zijde zetten; want de tijd, dien hij aan deze-

(*) *Eleg.* L. I. p. 80.

zelve besteden zou, werd hem dikwijls door bezoeken benomen. Door geheel *Europa* beroemd zijnde, en alle liefhebbers der fraaije letteren en wetenschappen hem óf bij name óf in persoon kennende, konde het niet anders, of zijn huis moest dagelijks van velen, die in eenig vak van kennis of van kunst uitmuntten, bezocht worden. Het stond open voor allen, die de edele kunsten voorstonden en beoefenden; niet alleen voor landgenooten, maar ook voor vreemdelingen, die uit de verstafgelegene gewesten der aarde kwamen, om hem, dien zij alleen bij name kenden, ook in persoon te aanschouwen. Zij verwonderden zich, dat hun niets gemakkelijkers in hun leven gebeurd was, dan hetgeen zij nu na zoo vele wenschen verkregen hadden: want hij gaf hun allen, met de grootste vriendelijkheid, niet alleen eene plaats in zijn huis, maar ook in zijn hart; zoodat zij het zich tot een geluk rekenden, DOUSA gezien en gesproken te hebben. En oogstte hij bij vreemden deze bewondering en hoogachting in, hij verwierf dezelve nog in eenen hoogeren graad bij hen, die hem van nabij kenden, en dagelijks gelegenheid hadden, zijne levens- en handelwijze gade te slaan; hetwelk een duidelijk bewijs van zijne ware grootheid oplevert.

De valsche grootheid is gelijk aan de met klatergoud en onechte gesteenten bezette tooneelkleederen; hoe nader men bij dezelve komt, des te duidelijker ziet men, dat het slechts schijn is, wat schitterde. Zij moet zich daarom schuil houden, en den toegang tot haar ongemakkelijk maken, opdat ze, van nabij bezien, niet in hare wezenlijke onwaarde gekend worde; daar integendeel de ware grootheid dat echte goud is, hetwelk de proef kan doorstaan, die edelgesteenten, die, hoe meer van alle kanten beschouwd, des te meer de bewondering gaande maken, behouden en doen toenemen. De eerstgenoemde is koel, terugstootende, trotsch; de laatstgemelde zacht, liefderijk, voorkomende, nederig. Zoo gevreesd en gehaat de eerste is, zoo geliefd en gezocht

zocht is de laatfte. Onvoldaan en misnoegd keert de geringe burger van den fchijngrooten terug; terwijl, op den waarachtig grooten man, de voorbijganger, onder een ftil en eerbiedig gefluister, met den vinger wijst, en zegt: dit is hij; God zegene hem, en verlenge zijne dagen! Zoodanig kenfchetfte zich DOUSA. Hoe meer men hem van nabij bezag en leerde kennen, des te meer groeide de hoogachting voor hem aan. Hij was als 't ware het van alle kanten geopend huis van DRUSUS; ieder kon er vrij en onbelemmerd inzien, en niemand vond er iets berispenswaardigs. Geringen zoo wel als aanzienlijken, armen zoo wel als rijken, ja allen konden op zijne hulp ftaat maken. Hij hielp, waar hij konde; zonder het minfte onderfcheid te maken; iets, hetwelk waarlijk groote zielen met de Godheid gemeen hebben. Gelijk de zon bij dag hare verkwikkende ftralen, en de maan bij nacht, van ontelbare fterren vergezeld, haar licht voor allen verfpreidt, zoo verfpreiden zij over allen hunne weldaden. En bevorderde hij zoo het geluk van allen in het algemeen, de geleerden echter, en alle die jongelingen in het bijzonder, welke een' fchoonen aanleg voor geleerdheid hadden, vonden in hem eenen eerften befchermer en kundigen leidsman. Ieder van hen dus, die naar waren lof ftreefde, deed zijn best, om in de gunst en vriendfchap van DOUSA te komen; en daar zij zagen, dat zij dezelve niet zekerder konden verwerven, dan door deugd en geleerdheid, werden zij 'ten fterkfte aangefpoord, om dezelve te beoefenen. Nooit hield de voortreffelijke man op, om hen, die naar deze onvergankelijke fchatten ftreefden, door vermaningen, door aanfporingen, of door loftuigingen te bemoedigen. Deze bereidwilligheid om de ftudiën te bevorderen, gevoegd bij de beroemdheid van zijnen naam, bragt veel toe tot het welzijn der pas opgerigte Akademie. De geleerdfte en grootfte mannen werden hierdoor uitgelokt, om naar *Leyden* over te komen, en het leeraarsambt aan de Akademie te bekleeden. Het is ligt te begrijpen, dat het voorbeeld

van

van zulk een' MECENAS eenen heerlijken invloed had, zoo wel op de leerlingen als op de leeraars. Zij allen vereenigden hunne pogingen, om den roem der hoogeschool al meer en meer uit te breiden; dezen door hun onderwijs en geschriften, genen door met onafgebroken vlijt zich op de beoefening der edelste wetenschappen toe te leggen. Negenentwintig jaren was DOUSA de weldoener der Akademie; en in dezen zoo korten tijd bragt hij te wege, dat die oefenschool van kunsten en wetenschappen aan *Leyden* zoo groot een' naam bijzette, dat het met den uitstekenden titel van *Bataafsch Athenæum* vereerd werd. Hierom mogt hij met regt in de voorrede zijner gedichten, aan OLDENBARNEVELD opgedragen, roemen, dat, te midden van de stormen des oorlogs, en van de grootste ongevallen, waardoór de staat geschokt werd, zij, door geen gebrek der schatkist, door geen geweld der vijanden, door geene op elkander volgende rampen afgeschrikt, het zoo ver gebragt hadden, dat hunne Akademie met de bloeijendste en oudste Akademiën van *Europa* in den roem der wetenschappen konde wedijveren.

Weinigen, of veelligt geen is gelukkiger geweest in een groot aantal vrienden te verwerven en te behouden, hetwelk grootelijks aan zijne opregtheid, gulheid, openhartigheid en toegeeflijkheid is toe te schrijven; deugden, die ongetwijfeld de krachtigste aantrekkelijkheid bezitten, en het meeste toebrengen tot de duurzaamheid der vriendschap. Die voorzigtige toemeting derzelve, die angstvallige omzigtigheid van niet te ver te gaan, die hatelijke stelregel: „ leef zóó met uwe vrienden, alsof zij eens uwe vijanden worden konden," was verre van DOUSA. Hij voedde geen' argwaan; hij mat ieder naar zichzelven af, en dacht van elk het beste, zoo lang hij het tegendeel niet ondervonden had. Een blijk voorwaar van 's mans goed en edel hart! Niemand toch kan van allen goed denken, dan die zelf zeer braaf is. Niemand doorgaans verwacht bedrog, voordat hij het zelf gepleegd heeft. Door deze deugden

verwierf hij bij de oude vrienden zonder ophouden nieuwe, en niet alleen landgenooten, maar ook vreemdelingen; want zijne vriendschap, zich verder uitstrekkende dan de enge grenzen van *Holland*, omhelsde gaarne menschen aan hem gelijk, te regt denkende, dat zeeën, bergen, rivieren wel aardrijkskundige eindpalen zijn, maar nooit de toegenegenheid of achting van een edel gemoed mogen begrenzen. Wanneer hij zich op zijn vermakelijk landgoed te *Noordwijk* ophield, en de zuiverder lucht hem daar als 't ware een nieuw leven inblies, gaf hij zich aan een geoorloofd vreugdegenot over, en ontving daar met opene armen en een gul gelaat zijne beste vrienden. Een SCALIGER, een HEINSIUS, een LIPSIUS, een BAUDIUS, VULCANIUS, VAN DER MIJLE, zijn geleerde ambtgenoot, een HAUTENUS, zijn tweede PYLADES, en meer anderen, waren dan zijn gezelschap. Niet zelden plagt hij hen door een vers te noodigen, en ernstig er bij te verzoeken, om alle zorgen en lastige pligtplegingen te huis te laten. Dan onthaalde hij hen op eenen matigen, onkostbaren maaltijd, die door ongezochte boert en vrolijke scherts gekruid werd. Dikwijls waren die gastmalen het ware beeld der *Socratische*, op welke met geleerde zamenspraken de tijd doorgebragt werd; zoodat de ziel niet minder dan het ligchaam verkwikt werd, en de gasten zich den volgenden dag met genoegen dezelve konden herinneren. Het ongemeen geheugen, hetwelk DOUSA tot het einde zijns levens door oefening behouden en vergroot had, bragt niet weinig toe om deze gastmalen te vervrolijken; want hierdoor konde hij altijd iets voortbrengen, dat, op hetgeen verhandeld werd pasfende, de ooren en harten zijner dischgenooten streelde. De Historieschrijvers SALLUSTIUS en TACITUS kende hij bijna geheel van buiten, zoodat hij dikwijls, slechts een paar woorden hoorende, geheele bladzijden achter elkander, tot verwondering der aanwezigen, woordelijk konde opzeggen. De beste Romeinsche dichters had hij bijna allen in het geheugen;

gen; ja er was bijna nooit iets merkwaardigs voorgevallen, hetgeen hij niet wist. Waar ter plaatſe hij zich dan ook mogt bevinden, ſcheen hij geene boeken gelezen te hebben, maar zelf eene boekerij te zijn; waarom met even veel regt onder zijn afbeeldſel, als onder dat van den beroemden SCALIGER op de Bibliotheek te *Leyden*, mag gelezen worden: „ Onder de duizende boeken ziet gij het gelaat van den grooten DOUSA. Vreemdeling, zie niet al te veel naar die duizende boeken; deze, dien ik u toon, is grooter bibliotheek geweest." Of hetgeen de onſterfelijke VONDEL onder de afbeelding van VOSSIUS zegt:

SANDRAART, *beſchans hem niet met boeken en met blâren;*
Al wat in boeken ſteekt, is in dit hoofd gevaren.

Ook las hij wel eens een gedicht voor, hetwelk, niet zoo zeer omdat het van DOUSA gemaakt was, (want zij wisten, dat hij een' afkeer van vleijerij had, en dat eene rondborſtige teregtwijzing met dankbaarheid aangenomen werd) als omdat het in ſmaak en in ſierlijkheid uitmuntte, met handgeklap en toejuiching aangehoord werd. De Zanggodinnen (*) hadden hem als kind reeds bekoord, als jongeling in vervoering gebragt, als man en grijsaard tot eene uitſpanning en toevlugt in kommer en verdriet gediend. Het zij hij, door jeugdig vuur gedreven, aan de grasrijke boorden der *Seine* de lier hanteerde, of, door droefheid overſtelpt, de velden en boſchen van zijne klaagtoonen deed weergalmen, behaagde hij zoo zeer, dat hem de uitbundigſte lof van in de dichtkunst volleerde tijdgenooten overal toegezwaaid werd. Ik zal ſlechts eenigen noemen, die tegen duizend opwegen. Hij bekoorde eenen SCALIGER, HEINSIUS, BAUDIUS, HUGO DE GROOT, *Hollands* wonder, en den voortreffelijken NICOLAAS HEINSIUS, die, reeds als jongelingen, het geluk had-

(*) *Eleg.* p. 100.

hadden van met hem vertrouwelijk om te gaan en van hem te leeren. Zijne gedichten heeft hij voor een groot gedeelte aan zijne vrienden, zoo buitenslands als in *Holland*, geschreven; want er waren voor hen geene blijde of droevige tijdsomstandigheden, waardoor zijn menschlievend hart niet geroerd werd, en zijne rijke dichtader was altijd gereed, om door sierlijke en deelnemende verzen zijn gevoel uit te drukken. Er zijn derhalve in de verzameling zijner gedichten verscheidene, wier lezing ons doet twijfelen, of men hem meer als dichter bewonderen moet, dan als mensch beminnen, daar dezelve ten duidelijkste toonen, dat hij een zeer opregt en getrouw vriend, een gul en vrolijk dischgenoot, en een teederhartig vader was. Zijne Elegiën zijn keurig, zijne Oden verheven en schoon; maar zijne lijkdichten overtreffen alles, wat ooit in dat vak geschreven is. Zijne twee voortreffelijke zonen, welke hij, even als zijne overige kinderen, door voorbeeld en lessen tot het goede opleidde, en in wier deugd, geleerdheid en omgang hij den voornaamsten steun en sieraad zijns levens beschouwde, waren hem in den bloei hunner jaren ontrukt. Zijn oudste zoon JANUS, die hem bijna in kunde evenaarde en scheen gelijk te zullen worden, zoo niet te overtreffen, had vóór zijn 25ste jaar het getal der zaligen vermeerderd, om nu die plaatsen van nabij te beschouwen, welke hij hier zoo keurig beschreven had. Deze wonde was naauwelijks eenigzins weder genezen, of zij werd weder opengerukt door den vroegtijdigen dood van zijnen tweeden zoon GEORGE. De bede des teederhartigen vaders, toen hij eens voor de afbeeldingen van hem, zijne vrouw en kinderen stond, dat zij hem overleven mogten, was niet vervuld. Weemoedig (*) herinnerde hij zich toen de hem vroeg ontrukte achtjarige JOSINA, die hem dikwijls met haar onschuldig kinderlijk gezang bij het terugkomen van de raadzaal verwelkomde en ver-

vro-

(*) *Sal.* L. III. Ep. 1.

vrolijkte, en door een' kus de rimpels van zijn voorhoofd deed verdwijnen (*). Deze beide verliezen troffen den goeden vader zoo zeer, dat hij, hoe gelaten en ſtandvastig hij ook was, in het eerst bijna allen troost verwierp, of, zoo hij nog eenigen aannam, denzelven uit de geſchriften van zijnen zoon JANUS ſchepte, welke hij bijeenverzamelde en uitgaf. In het begin konde hij dezelve niet zonder de bitterſte herinnering in de hand nemen; maar in 't vervolg, toen het hevige der ſmart in eene ſtille droefgeestigheid veranderd was, werden zij een verzachtende balſem voor zijn lijdend hart. De rede en godsdienst hierbij komende, van welken laatſten hij een warm belijder was, zoo in daden als in woorden, deden hem ten laatſte met volkomene onderwerping in de wijze beſchikking der Voorzienigheid berusten, zonder evenwel volkomen die droefheid te hebben kunnen afleggen. Een vader behoort gewis eene groote, onwankelbare zieleſterkte te hebben, die, bij het aanhooren der tijding van den dood zijns zoons, kalm en gelaten kan uitroepen: „ Ik wist, dat ik eenen ſterveling had voortgebragt," gelijk ANAXAGORAS; of, wat nog ſterker is, bij het verlies van vaderland, vrouw, kinderen, vrienden en goederen, bedaard kan zeggen: „ Ik heb niets verloren; ik draag al het mijne bij mij," gelijk de Stoïcyn STILPO. De geheele oudheid bewondert hen, en de voorſtanders van het Stoïcisme verheffen vooral den laatstgenoemden hemelhoog. Maar wij, belijders van eenen edeler', zachter' godsdienst, oordeelen, dat die triomf op de menſchelijke natuur een' grooten zweem van gevoelloosheid heeft, en houden de droefheid van DOUSA voor beminnelijker en hem meer eer aandoende; gevoelloosheid toch is geene deugd. Maar er is eene zekere maat in de zaken, er zijn zekere grenzen, buiten welke hetgeen goed is niet kan beſtaan. Den middelweg te houden, is het beste.

Den

(*) *Sylv.* p. 123.

Den dood nu van deze zonen betreurt hij in deze uitmuntende lijkgezangen, waarin dichterlijke vinding en uitdrukking met het teederste gevoel wedijveren. De taal derhalve van den waarheidlievenden BAUDIUS, die hem, in eene Ode aan hem geschreven, onder de dichters eene eerste plaats toewijst, is verre van vleijerij te zijn. „ O *Leyden!*" zegt hij, „ roem en sieraad des Bataafschen gronds! De gunstige Hemel, u met een blijd en toegenegen gelaat aanschouwende, beloofde, dat gij de toevlugt zoudt zijn voor in verstand uitmuntende mannen, en de edele rij van groote dichters, waaronder de goddelijke DOUSA, even als de zon, de vader van het glansrijk licht, boven alle starren, helder uitblinkt. Wie eert PHŒBUS en de Muzen, en is niet doordrongen van eerbied voor DOUSA, de lust en het vermaak van PHŒBUS en de Zanggodinnen?"

Zoo leefde, zoo handelde DOUSA! De vruchten, die hij van zijne studiën trok, bestonden hierin, dat hij een der geleerdsten, — de vruchten van zijn welgeleid leven, dat hij een der meest geachten was. Wie moest dus liever sterven, dan hij, die wist, dat hij altijd leven zou? dan hij, die zich herinnerde altijd onschuldig geleefd te hebben? die, naar aller oordeel, zoo verre, en in kennis en in deugd, gevorderd was, als zelden een' mensch gebeuren mag? Indien het waar zij, hetgeen eenigen beweren, dat de wezenlijk vromen reeds hier een voorgevoel van die zaligheid hebben, die hen in den hemel wacht, dan heeft dit zeker bij DOUSA plaats gehad. Toen, namelijk, zijn verheven geest op het punt stond, om van deszelfs aardsche kluisters ontbonden te worden, zeide hij, tot verwondering van allen, die bij hem tegenwoordig waren: „ Wat hoor ik? wat is dat voor een geluid? welke gezangen hoor ik?". Alle zijne tegenwoordige vrienden stonden verbaasd; zij hoorden niets, maar dachten, dat de voortreffelijke man reeds ingewijd was in de geheimen der hemellingen. Kort daarop verliet de zuivere ziel hare wankele woning, en DOUSA was niet meer.

GE-

GENEZING VAN EEN HARDNEKKIG UITSLAG DOOR SULFURETUM CALCIS STIBIATUM (*). Door Dr. BUER, *praktiserend Geneesheer in het Hertogdom Westfalen.*

Een boerenknecht, omtrent 28 jaren oud, van een tamelijk sterk ligchaamsgestel, leed, reeds sedert 5 jaren, aan een *herpetisch* uitslag, hetwelk, uitgenomen het gezigt en de handen, over het geheele ligchaam verspreid was. Dit uitslag bestond uit, op zich zelf staande, korsten van de grootte eens stuivers, meestal rond van gedaante, en bijna altijd droog. In den beginne waren dezelve kleiner geweest, doch langzamerhand grooter geworden en meer verspreid. Aanleidende oorzaken waren er, noch in 't gestel van den kranke, noch in dat zijner ouders, noch in eenige op hem gewerkt hebbende omstandigheden, te ontdekken. Het uitslag was 's winters sterker dan in den zomer, en veroorzaakte een onaangenaam, jeukend gevoel over de geheele huid.

In al dien tijd waren er tegen dit gebrek, door verschillende Geneesheeren, eindelijk ook door Dr. BUER, allerlei middelen aangewend geworden. Doch te vergeefs. In 't *Journal* van HUFELAND eene verhandeling van deszelfs beroemden uitgever, over den *spiesglanshoudenden zwavelkalk*, en deszelfs nut in hardnekkig uitslag, gelezen hebbende, besloot Dr. BUER dit middel, ook hier, eens te beproeven, schreef te dien einde voor: ℞ *sulfur. calc. stib. dr. β. mucilag. g. tragacanth. dr. j. m. f. pill. n°. LX. D.*, en liet hiervan, tweemaal 's daags, vijf nemen. Uitwendig liet hij het uitslag dikwijls betten met: ℞ *sulfur. calc. stib. dr. j. co-*

(*) Ook in onze *Apotheek* (bl. 205. uitg. in 4to.) uit de *Pruissische* overgenomen. Dit middel moet vooral telkens versch bereid, en, zoo veel mogelijk, voor eene *vochtige* lucht bewaard worden. — *Vert.*

coque in figul. bene clauf. c. aq. fontan. libr. V. ad col. libr. IV. folut. adhuc cal. in lagen. fundat. D.

Na een gebruik, gedurende ruim twintig dagen, van deze pillen en dit waschwater, fchilferde het uitflag af en verdween geheel, eerst nog roode plekken, als na de kinderpokken achterblijven, nalatende. Nu liet Dr. BUER nog eenigen tijd de pillen doorgebruiken, en federt dien tijd geniet de boerenknaap eene goede gezondheid. (HUFELAND *und* HARLES, *Journal &c.* Sept. 1818.)

EIWIT EEN ZEKER TEGENGIFT TEGEN ZOUTZUUR KWIK, (SUBLIMAAT.)

Door de proeven van ORFILA (*) en van PECHIER (†) is het gebleken, dat het eiwit eene aanmerkelijke fcheikundige werking op het zoutzuur kwik uitoefent. Er ontftaat een zeer hard en onoplosbaar bezinkfel, waarin het kwikzilver in een' minderen graad van verzuurftoffing (*oxydatie*) fchijnt te wezen, en eene zeer naauwe verbinding met het eiwit aangegaan te hebben; althans de gewone proefmiddelen kunnen het uit die verbinding niet losmaken.

Deze werking van het eiwit op een zout, hetwelk zulk een hevig vergift is, deed ORFILA befluiten, hetzelve als tegengift te beproeven. Hij bevond, dat honden, die tot 15 gr. fublimaat hadden genomen, door een ruim gebruik van eiwit geheel herftelden. Zij braakten daarbij eene ftof uit, geheel gelijkende naar het bezinkfel, hetwelk eene oplosfing van zoutzuur kwik in eiwit veroorzaakt. In eene mindere hoeveelheid gegeven, b. v. het wit van 2 of 3 eijeren tegen 12 grein van het vergift, heeft den dood niet kunnen keeren.

(*) *Traité des Poifons etc.* Paris 1814. T. I. P. 1. p. 99.
(†) J. A. BUCHNER, *Repertor. der Pharm.* III B. 3 St.

ren. — Aanmerkelijke giften van het meermaals genoemd bezinkfel hadden, op verfchillende honden en konijnen, in 't geheel geene nadeelige uitwerking.

Als men dus dit tegengift gebruiken wil, moet men het in ruime hoeveelheid nemen, en wel zoo lang, tot de teekenen van vergiftiging bijna geheel ophouden. Het best neemt men het wit van raauwe eijeren, met de helft water verdund.

Deze hoeveelheid moet natuurlijk verminderd of vermeerderd worden, naar de vermoedelijke hoeveelheid van het genomen vergift. — Als een' algemeenen regel zoude men kunnen ftellen, *ten minfte* het wit van 3 à 4 eijeren elk half uur of elk uur, naar de hevigheid der toevallen.

IETS, OVER HET OUDE POMPEJI.

Onder de menigvuldige fchrikkelijke uitbarftingen van den Vefuvius, blijft nog altijd die merkwaardigst, welke in het 79fte jaar onzer gewone tellinge plaats had, en de voorname fteden, *Herkulanum* en *Pompeji*, verwoestte. De reeds te werk geftelde uitgravingen, offchoon flechts een zestiende gedeelte der lava ontblootende, waarmede die oude en fierlijke ftad overdekt werd, verfchaffen ons thans reeds een belangrijk overzigt, te meer daar zich, behalve den ftadsmuur, eenige geheele ftraten vertoonen, in verband ftaande met den tegenwoordigen landweg, die aldaar voorbij loopt, en met de wijnhoeven, velden en landhuizen, die weleer in en om de ftad aanwezig waren.

Wil men, als het ware, de ftad *Pompeji*, van den kant van het oude *Herkulanum*, bezoeken, aanfchouwt men, ter regter zijde, het fraaije landhuis van den vrijgelatenen ARRIUS DIOMEDES, in de voorftad. Het is bijkans nog in zijn geheel, zoodat er flechts deuren en venfters noodig waren ter bewoninge. De kamers echter zijn zeer klein, doorgaans vier fchreden breed en eenmaal zoo lang, en nog kleiner zijn de ka-

kamers van geringer huizen. De vloeren zijn in mozaïk uit kleine kantige steenen zamengesteld. Venster-openingen vindt men niet overal; dikwerf moet het licht door de deur komen. Een aantal kleine gangen en hoeken, geheel strijdig met den tegenwoordigen aanleg der huizen, laten ons naauwelijks eenige gissing over wegens derzelver bedoeling. In den kelder vindt men nog vele aarden kruiken, in het zand bedolven, zoo als die, van onderen spits toeloopende, de maat van vloeibare stoffen uitmaakten. In de zoogenoemde Gravenstraat, digt bij de stadspoort, ziet men, aan de regter en linker zijde, de familiegraven der vermogendste ingezetenen, meestal niet groot, maar welgebouwd. Zeker hooger rondeel, in deze straat, in de gedaante van eenen halven cirkel, ten behoeve der wandelaars met zitplaatsen voorzien, levert een treffelijk gezigt op de zee, op den Vesuvius, en op *Castellamare*. Men wil, dat zulks een gedenkteeken geweest zij voor zekere MAMMÆA.

Eene wandeling door de benedenstraat, welke niet breed, en nog vernaauwd is door het hooge voetpad, dat van wederzijden langs de beide rijen huizen henenloopt, voert naar de sierlijke, in nieuweren smaak gebouwde, *Herkulanums*-poort. De straat zelve bestaat uit onregelmatige, veelhoekige, graauwe volkaan-platen, waarin nog het wagenspoor min of meer zigtbaar is. Daar al het merkwaardige reeds weggevoerd is, zijn de huizen ledig. Zij zijn meest alle aan elkander gelijk, met naauwe gangen, kleine kamers, en dikwerf met een' kleinen tuin. De vloeren zijn van mozaïk; de muren meestal rood, geel en blaauw bepleisterd, en hier en daar is eene badplaats met onderscheidene kamers voorhanden. Sommige muren zijn, ter verhoedinge van alle vochtigheden, gedubbeld.

Ongemeen net zijn de winkels voor olie en dranken. De winkelier stond achter eene toonbank, in welke de houten oliebakken vastgemaakt waren. De vele bakkerswinkels onderscheiden zich door de bakovens en steenen molens, in de gedaante van een' trechter, met een' hevel, die omgedraaid kan worden; terwijl eene schaal van boven, door het draaijen bewogen, het koren schudt, en door eene kleine opening naar beneden werpt, om aldaar tusschen de zijwanden gekneusd te worden. Opmerkelijk zijn vooral de schoorsteenen der welbewaarde bakovens, makende geenszins een afzonderlijk

lijk kanaal, maar bestaande uit vele, naast elkander geplaatste, rookbuizen, welke de uitstrooming van den rook bevorderen.

Daar de openlijke gebouwen, zoo als tempels en schouwburg, het minst geschonden zijn, verdient de markt, met de tempels van *Jupiter* en *Venus* en het groote Raadhof, de bijzonderste opmerking. Dezelve is met een' zuilengang, praalbogen en gedenkteekenen omgeven. In het midden is een vierhoekig *Impluvium*, aan de Schutsgoden toegewijd. De rondom geplaatste hallen, met fraaije marmeren platen belegd, hebben waarschijnlijk tot godsdienstige oogmerken, of ook tot zalen voor de raadsheeren, regters en kooplieden, gediend. Vandaar voert eene nog niet diep genoeg uitgegravene hoofdstraat naar den schouwburg, in welks omtrek vele neringdoende huizen met opschriften gevonden worden. Aan dezelve grenst eene andere zijstraat, alwaar de weg is naar de Galerij, POMPEJUS Raadhuis en andere vertoonplaatsen. Tot deze beide loopen wederom evenwijdig twee andere straten naar de groote Galerij, het Raadhuis van POMPEJUS, dat sommigen voor eene school houden, den treffelijk bewaarden Tempel van *Isis*, met zijne voorhoven en afdeelingen, en naar den Tempel van *Æsculapius*. Die van *Herkules* is min voordeelig overgebleven. Het best van alle openbare gebouwen zijn bewaard een paar schouwburgen, voor treur- en blijspel, volgens een oud opschrift: *Odeum* (*Zangzaal.*) Het laatste behoeft weinig verbetering tot gebruik, en kan vijftienhonderd menschen bevatten; terwijl het eerste voor vijfendertighonderd geschikt is. Men vindt hier nog de oude zitplaatsen, in rijen beitelsgewijze afgedeeld. De wekelijksche marktplaats (*forum nundinarium*), een vierkant plein, van rondom met galerijen en een' tuin omgeven, wordt door sommigen voor eene barak voor de stedelijke wacht, door anderen voor de beurs gehouden.

Van het Amphitheater gaat men naar de akkerlanden en wijnvelden, onder welke de stad bedolven ligt. Boven de huizen van voormaals ijverige menschen kiemt thans het koren tot groote halmen en zware aren, en de wortels van vijge- en amandelboomen verspreiden zich overal door de nog onzigtbare straten, huisvertrekken en grafsteden, waar zoo menig afgestorvene reeds verscheidene eeuwen rustte. Van alle dusdanige gebouwen is het Amphitheater het minst geschon-

ſchondene. Met ontzetting hoort men door de duistere poorten nog den zachten weêrklank ter zelfde ſtrijdplaatſe (*arena*), alwaar voormaals het gebrul van woedende dieren en het geſchreeuw der kampvechters gehoord werd. In den omtrek vond men nog bij het uitgraven de pleisterbeelden in de levendigſte kleuren; doch, in het licht gebragt, vielen zij, door den invloed des dampkrings, in ſtukken. Nog is er een overblijfſel van eenen leeuw en een' trompetblazer in oude kleederdragt. De ſtadsmuren en poorten zijn voor het overige in den besten ſtaat bewaard gebleven.

VERVOLG DER SCHETS VAN LONDEN, IN DEN WINTER VAN HET JAAR 1814.

(Briefswijze, uit die Stad zelve, door een' jongen *Hollander*, geſchreven aan een' Vriend) (*).

Het is inderdaad opmerkelijk, te zien, hoe in deze groote ſtad ieder ijvert voor zijn belang. Gaande langs de ſtraten, treft men gedurig menſchen aan, die den voorbijgangers gedrukte papieren in de handen ſtoppen, waarin men van allerlei zaken verwittigd wordt, als, dat er in zekeren winkel vermaarde parapluiën te koop zijn; dat de loterij den volgenden morgen zal trekken, enz. enz. Anderen laten hunne berigten met groote letters drukken en op een bord plakken, dat, op een paal verheven, door een man langs de drukſte hoeken der ſtad wordt rondgedragen. — Wanneer er iets nieuws is, dan is men dikwerf genoodzaakt, eene tweede en derde uitgave van de nieuwspapieren te drukken. In dat geval laten ſommigen dezelve bij de ſtraat uitventen door een of twee mannen, die beurtelings op eene bazuin blazen en uitroepen: *Second edition! Great and important news from the Continent!* of wat het dan zij. Dit geluid hoort men dikwerf nog zeer laat in den avond. — Het aanzien van de ſtraten is hier nog weder geheel anders dan te *Amſterdam*. Een mede van de verſchillen is, dat winkeliers, fabrikanten enz. hunne namen en bedrijven met verbazend groote letters op de gevels hunner huizen te kennen geven. Sommige gevels zijn

(*) Zie ons *Mengelwerk* voor 1818. No. IX.

zijn van boven tot onder bijna geheel volgeschreven. — Het is bekend, dat de *Engelschen* zeer ingenomen zijn met allerhande nieuwigheden. De woorden: *Stick no Bills!* op bijna alle plaatsen, die hiertoe anders aanleiding zouden geven, geschreven, belet dezulken, die iets aan het publiek hebben bekend te maken, hunne aankondigingen tegen kerken en andere gebouwen aan te plakken; maar is er hier of daar toevallig een huis eenigen tijd onbewoond gelaten, dan wordt hetzelve volgeplakt met allerlei soorten van bekendmakingen, die somtijds belagchelijke tegenstellingen opleveren. — Doch hoe kan ik zoo lang spreken over 't merkwaardige van de *Londensche* straten, zonder van iets gewag te maken, 't welk ik misschien wel het eerst van allen diende vermeld te hebben; te weten, de bij uitnemendheid fraaije en kostbare winkels zelve, waarin de schitterende vonden van het menschelijk vernuft, met al de pracht en kostbaarheid van eene onbekrompene uitvoering, op het sierlijkst zijn ten toon gespreid. Allen wedijveren hier, om in hunne onderscheidene voortbrengselen en bedrijven uit te munten. En waarlijk, de *Engelschen* hebben in zeer vele bedrijven van kunst en smaak den onbetwistbaren voorrang boven misschien alle andere volken; en *Londen* is de stapelplaats, waar al deze voortbrengselen zijn bijeengebragt. *Cornhill*, *Cheapside* en *Fleetstreet* zijn hier, wat de Kalverstraat te *Amsterdam* is. Welk een verschil nogtans! Hier in bijzonderheden te treden, zoude mij te verre doen uitweiden. De goud- en zilversmids-, als ook de glaswinkels, zijn boven alle verbeelding prachtig. Ik zag onlangs een huis, waar de loterij trekt: voor het glas stonden eenige zilveren vazen, boordevol met goudgeld; eene van deze vazen had tot opschrift, dat men, voor eene matige inlage, den prijs van £ 30,000, of de daar ten toon gestelde 1000 guineas, konde verkrijgen. Hoe verleidelijk! — Voorts kan men wel nagaan, dat vele van deze winkeliers zeer rijk moeten zijn. Een pasteibakker, het is bekend, liet hier onlangs aan zijne erfgenamen een kapitaal na van meer dan £ 100,000. Twee lijnen van straten, ieder meer dan een uur lang, strekken zich, bijna in eene evenwijdige rigting, van het westelijke naar het oostelijke gedeelte der stad uit, en leveren, met uitzondering van eenige weinige huizen, eene aaneenschakeling van winkels van allerlei aard op.

Over den *Teems* zijn drie groote steenen bruggen, *Westmin-*

minster-, *Black-friars-* en *London-Bridge* genaamd. De eerste is 1223 voet lang en 44 voet breed, en heeft £ 389,500 gekost. *London-Bridge* is de oudste, was vóór vele jaren aan wederzijden met huizen bebouwd, doch is thans omgeven met een steenen muur, drie voet hoog, en daarop een steenen paal- en lijstwerk, in 't geheel tien voet hoog, zoo digt en ineengedrongen, dat men het hoofd er niet kan doorsteken. Of het er altijd vol is, kan men hieruit opmaken, dat men rekent, dat circa 5000 rijtuigen en 90,000 voetgangers dagelijks deze brug passéren. 's Avonds is dezelve verlicht met veertig lantaarns. De *Teems* is steeds met groot geweld onder deze brug vloeijende of ebbende, wordende tweemaal in de 24 uur door het tij in beweging gebragt. De rivier is bezaaid met grootere en kleinere vaartuigen. Men ziet hier in waarheid een mastbosch. De waterwerken, aan het eene einde van deze brug, voorzien een aanmerkelijk gedeelte der stad altijd van versch water. Het overige gedeelte krijgt zijn water door de werking van eene stoommachine, geplaatst bij een ander water, hetwelk men de Nieuwe Rivier noemt. De bovengenoemde waterwerken onder *London-Bridge* zijn zeer groote raden, die door het tij gestadig bewogen worden, en weder in beweging brengen de pompen, die het water uit de rivier in houten pijpen overbrengen. Deze pijpen zijn verspreid door het grootste gedeelte der stad, loopende onder de straten door, en brengende, door kleinere looden pijpen, het water nagenoeg in ieder huis. Deze wijze, om overal versch water te hebben, is zeer kostbaar, en wordt nog gestadig met groote kosten onderhouden, aangezien de pijpen dikwerf moeten hersteld worden. Nog dieper onder den grond loopen onder de voorname straten groote gemetselde riolen door, die door openingen met de straten gemeenschap hebben, om alzoo de vuilnis, die in de goten, en vandaar, door de schuinsche rigting van bijna alle straten, in de riolen, wordt afgeleid, in den *Teems* te doen uitloopen. De verhevene ligging der stad maakt dit uitvoerlijk, en de gestadige vloed van den *Teems* spoelt deze vuiligheid onmerkbaar weg. Deze riolen zijn niet minder kostbaar dan de waterwerken, en brengen veel toe om de straten zoo veel doenlijk schoon en de lucht gezond te houden.] Nog iets. Ook de waterwerken hebben op vele plaatsen gemeenschap met de straten door ronde holen, die, wanneer er brand ontstaat, opengemaakt worden, en

en alsdan met geweld eene genoegzame hoeveelheid water opleveren; ook worden dezelve fomtijds opengezet om de vuiligheid van de ftraten af te fpoelen, wanneer het water er circa een voet hoog uitfpringt. *Londen* zoude, omgekeerd, een ligchaam met aderen vertoonen, gelijk *Amfterdam* een bosch van palen. Men is voornemens, en reeds begonnen, om, behalve de genoemden, nog drie andere bruggen over den *Teems* te leggen.

Des avonds heeft deze ftad geen minder vreemd aanzien dan des daags. De verlichting gefchiedt door een talloos tal van kleine lantaarns, aan wederzijden van de ftraten bijna aan ieder huis, of liever om het andere huis, boven de deur uitftekende. Deze lantaarns zijn geheel van glas, hangende in een ijzeren kring, en in zich bevattende lampen met twee kleine lichtjes, die echter hun fchijnfel maar tot op een zeer kleinen afftand brengen. Deze lantaarns ftrekken zich ook buiten de ftad tot op een aanmerkelijken afftand langs de openbare wegen uit, zoodat vreemdelingen, hier bij den avond aankomende, meenen zouden, dat er eene algemeene Illuminatie plaats had. Vele ftraten worden echter meer verlicht door de winkels, die in fraaiheid van vertooning bij den avond nog meer fchitteren dan bij den dag. — Men heeft een nieuw licht uitgevonden, en dat begint hier meer en meer in zwang te komen; te weten, het zoogenaamde *gaslicht*. Op fommige plaatfen wordt te dien einde een groot vuur van fteenkolen geftookt, en de damp daarvan wordt door buizen onder den grond tot in of voor de huizen gebragt en bij deszelfs uitwafeming aangeftoken. Dit licht is bij uitnemendheid helder en fterk, zich tot op een verren afftand van het gewone licht onderfcheidende door eene groote, heldere en fteeds flikkerende vlam, die zich met fierheid op zijne pijp verheft en het beste licht van olie of kaarsvet trotfeert. Ik houde mij verzekerd, dat één gaslicht meer fchijnfel geeft dan tien van de hier in gebruik zijnde lantaarns. Men wil, dat het gaslicht dat van olie in kostbaarheid weinig of niet te boven gaat, maar dat het een kwaden damp van zich geeft. Evenwel wordt het hier van dag tot dag algemeener.

Hier zijn twee foorten van nachtwachts, (let wel! hier wordt de historie bijzonder belangrijk!) zoogenaamde *Watchmen* en *Patroles*. De laatften roepen bij de ftraat, doch niet zoo luid als bij ons: *Almost ten o' clock! Patrole!* — de eerften: *Past*

ten

ten o' clock! Cloudy night! of: *Moonlight!* of: *Starlight night!* Doch de vermelding van het weder wordt door sommige *Watchmen* achterwege gelaten, omdat zij van meening zijn, dat de lieden des nachts op hunne bedden hierbij weinig belang hebben; en de regering schijnt zich hiermede niet te bemoeijen. Ratels worden alleen in geval van brand of onraad gebruikt. Dit bespaart zekerlijk de nachtwachts eenige moeite; maar het is ook van dat gevolg, dat zij zeer dikwerf onopgemerkt het uur van den nacht vermelden. Een ratel is, wel is waar, niet zeer melodieus, maar is bij uitnemendheid geschikt om attentie te verwekken. Zoude dit instrument ook niet met succes kunnen gebruikt worden in de gezelschappen, waar men de gewoonte heeft van allen te gelijk te spreken?— De *Watchmen* hebben huisjes, die in korte tusschenruimten door de stad, en ook tot op een zeer grooten afstand langs de algemeene wegen, verspreid zijn. Evenwel hoort men nog al dikwerf van aanvallen bij den weg, meest altijd vergezeld van moord, of althans met het opzet om te moorden. De reden van dit laatste is, omdat de wet in *Engeland* den dief en den moordenaar beide met den dood straft. Zakkerollers zijn hier ook zeer menigvuldig. Men heeft het hier in de kunst van stelen, gelijk in vele andere zaken, inderdaad ver gebragt. Een zoogenaamde Politie is hier bijna niet. De *Engelschen* zijn vrij! Of zij van deze vrijheid altijd een goed gebruik maken, is eene andere vraag.

Thans schiet mij nog over om te zeggen, hoe *Londen* er op zijn zondags uitziet. Vele dingen staan alsdan stil, doch niet alles. De menschen loopen met dezelfde drift naar de kerk, als des daags naar hunne bezigheden. Rijtuigen ziet men bij menigte bij den weg, en de straten zijn al niet minder bezig dan des daags. Daarbij hebben alle *Engelsche* kerken van den hoofdgodsdienst het regt om op zondag de klokken te luiden, en dit wordt niet verzuimd. Men vertelt in *Holland*, dat de *Engelschen* op het stuk van godsdienst zoo naauwgezet zijn; doch hierin geloof ik voor mij, dat zij voor de *Hollanders* moeten onderdoen. Na kerktijd gaan doorgaans vele menschen naar het park, zijnde een uitgestrekt groen veld, op den voorgrond eenen breeden rijweg en op den achtergrond een water met eenige boomen. Hier zijn twee vermaarde parken, *Hydepark* en *St. Jamespark*. Het eerste is het grootste. Op den rijweg ziet men des zondags

een verbazend aantal van allerlei fraaije koetsen, in eene tegenovergestelde rigting langzaam achter elkander voortsukkelende. Hoe vermakelijk! — Niet minder vol is, bij goed weder, de wandelweg; doch de meeste menschen bezoeken, geloof ik, het park minder om te zien dan om gezien te worden. De *Franschen* zouden het een *rendez-vous* van de *beau-monde* noemen. In *St. Jamespark* mogen geene andere rijtuigen en paarden komen, dan van lieden van adel. Voetgangers zijn vrij. *Hydepark*, maar vooral *St. Jamespark*, levert voor het oog vele inderdaad verrukkelijke tooneelen op. Jammer maar, dat er altijd zoo vele menschen zijn. De algemeene wegen, die ik reeds meer dan eens genoemd heb, zijn gedeeltelijk wegen, gedeeltelijk straten: van de laatsten zijn zij echter hierdoor onderscheiden, dat zij zeer breed zijn, in het midden geene straatsteenen hebben, en hier en daar een veld en eenige boomen opleveren. Wanneer men wandelen wil, is het hier ten uiterste moeijelijk, de menschen en huizen kwijt te worden, die, als getrouwe medgezellen, den wandelaar tot op eenen zeer grooten afstand uitgeleide doen. Evenwel al gaande komt men meer en meer in de vrije natuur, en de moeite van een of twee uren geloopen te hebben wordt alsdan verzoet door de verrukkelijke tooneelen, die hier de landouw oplevert; en schoon ik hier in een ongunstig tijdstip gekomen ben om hierover te oordeelen, zoo heb toch reeds gezigten gezien, die mij inderdaad verrukten. *Engeland* is trouwens bekend voor een land, rijk in uitmuntende natuurtooneelen. *Camberwell-grove* is eene lange allee met zware boomen, tegen een berg opgaande. Het gezigt van deze allee tegen de hoogte, of van daar naar omlaag, beiden zijn verwonderlijk fraai; doch het gezigt van den berg in het dal aan de andere zijde, en daarover tegen de hooge bergen en heuvelen, is iets, dat mij, ook zelfs in dit saizoen, een langen tijd als in verrukking opgetogen hield. De hellingen der bergen leveren eene verscheidenheid op van dorpen en buitenplaatsen, van bosschen en landerijen, van boomen en huizen, zoo fraai, als zich de verbeelding naauwelijks kan voorstellen. Dat bergachtige maakt de schilderij zoo heerlijk.

(*Het vervolg binnen korter tijdsverloop.*)

DE TURKSCHE GRAFPLAATSEN.

(Uit ANDRÉOSSY, *Voyage à l'embouchure de la mer noire.*)

Als men de landstreek tusschen *Chalcedon* en *Scutari* beschouwt, ziet men groote donkergroene groepen, welke bij de helderkleurige voorwerpen, die haar omringen, bijzonder afsteken. Het zijn de toppen eener groote menigte cipressen. De gronden, waarop zij wassen, zijn twee uitgebreide *Turksche* begraafplaatsen, nabij *Konstantinopel*, aan het uiterste der zeeëngte; eene derde, zeer groote, is buiten de poort van *Adrianopel* gelegen.

De piramidale cipres, (*Cupressus sempervirens*) een hoog, altijd groen boomgewas, is de grafboom. Hij werd van ouds, en niet zonder grond, tot sieraad gekozen van de laatste woonstede der stervelingen, te *Konstantinopel dooden-akker* of *veld der ruste* genaamd. De balsemieke uitwasemingen van den cipres bevorderen de gezonde ligging der graven. Zijn donker en treurig loof is hier eigenaardig aangebragt. De ouden geloofden, dat de afgehouwene cipres niet meer uitschoot, en vonden daarin een beeld des menschelijken levens op aarde, waarvan de dood altijd het einde is. Deze boom levert een beeld van tegenstelling op ten aanzien van den plataan, welken men gewoonlijk plant bij de geboorte van een kind, en die, door lagchend loof, prachtvolle kroon en milde schaduw, zich voordeelig onderscheidt.

Het planten van een cipres op het versche graf van een geliefd kind, is eene godsdienstige handeling, die met oudvaderlijke eenvoudigheid verrigt wordt. Terwijl een jonge man, of een jongeling, die eene lampetkan, welke aan de gewijde watervaten der ouden herinnert, nevens zich heeft, de jonge cipresplant in de aarde plaatst, doet een *Iman* toepasselijke gebeden, en de treurende vrouwen zitten om het graf. Dit algemeen gebruik verandert de begraafplaatsen der *Turken* in cipressenwouden; en men zou meenen, dat deze den levenden eindelijk geene ruimte meer zullen overlaten, vooral daar ieder graf van het andere, door met halve zuilen versierde grafsteenen, is afgescheiden. Van afzigtelijkheid of akeligheid is hier geen spoor te vinden. Geen karig doorwoelen van de aarde brengt de ontbondene overblijfselen weder in het licht, en niets verontrust de asch der overledenen; want, als trouwe

we bewaarders der van de voorouders geërfde zeden, hebben de Oostersche volken grooten eerbied voor de nagedachtenis hunner dooden. Op de begraafplaatsen der *Turken* vindt men mede de nederige grafheuvels van geheele, tijdens pestziekte, weggerukte gezinnen, die, gelijk zij voormaals, gedurende hun leven, in hutten gemeenschappelijk leefden, nu, in nog engere ruimte, bij elkander rusten, de moeder nevens den vader, en de kinderen, naar volgreeks van ouderdom, naast de moeder. Bloemen en immer groene kruiden vervrolijken deze platvormig verhevene graven. Grafsteenen van marmer, of uit nog edeler steenen gehouwene gedenkstukken, verfraaijen de rustplaatsen. Van boven en van onderen zijn twee vlakke steenen; de bovenste eindigt in den vorm van een' tulband, welke den stand des overledenen aanduidt; want bij de *Muzelmans* worden de verschillende standen door de tulbanden onderscheiden. De opschriften der steenen zijn eenvoudig, en altijd godsdienstig van aard (*).

Deze begraafplaatsen zijn, buiten *Konstantinopel* en zijne voorsteden, de éénige plekken, waar men voor de zonnehitte beschut is; en die van de *Armeniërs* bij *Pera* is daarom ook de algemeene verzamel- en wandelplaats geworden. Deze is met moerbeziënboomen beplant, in welker schaduw men rust, of zich op de steenen graven nederzet. De spelen, de uitspanningen, de luidruchtige vreugde der ledigloopende menigte steekt vreemd af bij de stilte en de rust, welke bij de graven der *Turken* heerschen, alwaar men slechts hier en daar een'

(*) Deze opschriften zijn veelal, min of meer, elkander gelijk. Wij willen er een van aanvoeren, en wel van den beruchten Graaf DE BONNEVAL, die meest slechts als gelukzoeker bekend is, doch vele schitterende hoedanigheden bezat, en een uitstekend krijgsman was. De *Turken* kenden hem onder den naam van AHMED PACHA. Zijn graf is in de voorstad *Pera*, op de begraafplaats der *Merelavische Dervisen*. De overzetting van zijn grafschrift luidt als volgt: In den naam van den almagtigen God, die alleen eeuwig is. Moge de heilige en verheven God genade en vergeving schenken aan den Oversten der *Coumbaradji* (Bombardiers) AHMED PACHA!

Den 11 van *Redjeb*, 1160. (23 Maart, 1747.)

een' *Muzelman* ziet, die bij eene der grafsteden zijn gebed verrigt; meer evenwel vrouwen en moeders, die, op den grafheuvel van geliefde dochters, reukwerk op wierookschalen strooijen, of bloeijende planten begieten, of hare kinderen de plaats aanwijzen, welke het gebeente eens te vroeg verloren vaders bevat. Treurigheid en smart zijn op haar gelaat uitgedrukt, en geene verstrooijing vindt hier toegang; terwijl, op de begraafplaatsen der *Armeniërs*, scharen van mannen, vrouwen en kinderen, die, een oogenblik te voren, bij de graven der hunnen gebeden en geweend hebben, op dezelfde plek, onder scherts en vreugde, hunne maaltijden houden.

LEVENSBERIGTEN VAN DEN VERMAARDEN A. VON KOTZEBUE; ALSMEDE EENIGE WENKEN, TOT ZIJN UITEINDE BETREKKELIJK.

AUGUST VON KOTZEBUE werd geboren den 3den Maart 1761, te *Weimar*, waar zijn vader Legatie-raad was, en zijne moeder nog in leven is. Reeds in zijne vroegste jeugd onderscheidde hij zich door ongemeene vlugheid en gevoel, en nog geen zes jaar oud, beproefde hij zijn dichterlijk vermogen. Zijne neiging voor de tooneelkunst werd, door den toenmaals zeer bekwamen troep te *Weimar*, al vroeg opgewekt. In het Gymnasium werd hij door MUSÆUS, naderhand zijn oom, door leer en voorbeeld gevormd. Nog geen zestien jaar oud, werd hij naar de Universiteit te *Jena* gezonden, alwaar zijn smaak voor de tooneelkunst op een liefhebberij-tooneel nieuw voedsel vond. Uit liefde voor zijne zuster, welke te *Duisburg* zich in het huwelijk begaf, ging hij een tijdlang op de Universiteit aldaar, tot hij in 1779 naar *Jena* terugkeerde, zich aan de regtsgeleerdheid toewijdende, zonder evenwel op te houden voor het tooneel te leven en velerlei te dichten. Spoedig werd hij gepromoveerd als advocaat. Thans genoot hij de volle vriendschap van den weldenkenden MUSÆUS, en beproefde, zoo als hij reeds ten aanzien van WIELAND, GÖTHE, HERMES en BRANDES gedaan had, ook dezen na te volgen, waarvan zijn *Ik*, een verhaal in fragmenten, het bewijs oplevert. Te *Leipzig* liet hij een boekdeeltje vertellingen drukken, en ging daarop, in

1781,

1781, naar *Petersburg*, op uitnoodiging van Graaf GÖRZ, *Pruissisch* gezant aldaar. Hij trad, als Secretaris, bij den Gouverneur-generaal BAWR in bediening; en daar dezen de directie van het *Duitsche* tooneel was opgedragen, zoo kwam KOTZEBUE al wederom in zijn vak. Na twee jaren stierf BAWR; dan, daar hij KOTZEBUE aan de bescherming der Keizerin had aanbevolen, werd deze als *titulair*-raad benoemd, en in 1783 aangesteld als bijzitter in het hooge Geregtshof te *Reval*. In het jaar 1785 werd hij voorzitter van het burgerlijk bestuur der provincie *Esthland*, en als zoodanig tot den adelstand verheven. Te *Reval* werd hij, door de vervaardiging van eene reeks van stukken, de lieveling van het publiek. Zijn *Lijden der Ortenbergsche Familie* in 1785, en zijne *kleine verzamelde Schriften* in 1787 uitgekomen, waren schitterende bewijzen van zijn bevallig en in verscheidenheid vruchtbaar talent van vinding; doch vooral werd zijn roem gevestigd door zijne tooneelspelen *Menschenhaat en Berouw*, ten jare 1789 in 't licht gekomen, en de *Indianen in Engeland*, welke stukken hem, door gansch *Duitschland*, de grootste achting verwierven, en waarvan het eerste inzonderheid op het Schouwtooneel aldaar van gewigtigen invloed is geweest. Zijne geschokte gezondheid drong hem, in 1790, tot eene reize naar *Pijrmont*, waar hij, door zijnen beruchten *Doctor Bahrdt met het stalen voorhoofd*, dien hij zelfs op den naam van KNIGGE in 't licht gaf, een groot deel der genegenheid verloor, welke hem algemeen was te beurt gevallen. Na het afsterven zijner gade ging hij naar *Parijs*, en vandaar, voor eenen tijd, naar *Mentz*. Daarop nam hij zijn ontslag, en ging in 1795 op het land wonen, in *Esthland*, acht mijlen van *Narva*, het kleine landgoed *Friedenthal* aanleggende. De *Jongste Kinderen mijner Luimen*, en over de twintig tooneelstukken, behooren tot dit tijdvak. Vervolgens werd hij beroepen naar *Weenen*, als hof-tooneeldichter, in de plaats van ALXINGER. Hier kwam een aanmerkelijk gedeelte zijner nieuwe tooneelspelen, twintig banden bedragende, in het licht. Daar hem vele onaangenaamheden in zijne betrekking te *Weenen* wedervoeren, vroeg hij, na twee jaren, zijn ontslag, en bekwam het met een jaarlijksch pensioen van duizend guldens. Nu hield hij zich weder te *Weimar* op, doch besloot naar *Rusland* terug te keeren, waar zijn zoon in de Kadettenschool te *Petersburg* werd opgevoed. De *Rus-*

sische gezant te *Berlijn*, Baron KRÜDENER, gaf hem het noodige paspoort; evenwel werd hij, in April 1800, op de grenzen van *Rusland*, in hechtenis genomen, en, zonder te weten waarom, naar *Siberië* gevoerd. Een gunstig toeval was oorzaak zijner redding; een jonge *Rus*, namelijk, KRASNOPULSKI genaamd, had KOTZEBUE's kleine drama: *De Lijfkoetsier van Peter den III*, eene zijdelingsche lofspraak op PAUL DEN I behelzende, in 't *Russisch* overgezet. Het handschrift dezer overzetting werd Keizer PAUL voorgelegd, die zoo veel genoegen in het stuk vond, dat hij dadelijk bevel gaf, den schrijver uit zijne ballingschap terug te halen, waarna hij hem, teruggekeerd, volkomen gunstig was. Zoo schonk hij hem, onder anderen, het schoone landgoed der kroon, *Worroküll*, in *Lijfland*, gaf hem de directie van het *Duitsche* tooneel, en bekleedde hem met de waardigheid van Hofraad. De Heer VON KOTZEBUE heeft zelf deze ballingschap, romanesk genoeg, beschreven, in zijn *Merkwaardigste Jaar mijns Levens*. Na den dood van PAUL DEN I verzocht KOTZEBUE wederom zijn ontslag, en verkreeg het met den titel van Collegie-raad. Hij keerde vervolgens naar *Weimar*, en, na een kort verblijf, naar *Jena*. Vele oneenigheden, welke tusschen hem en GÖTHE ontstonden, werden hem evenwel zoo verdrietig, dat hij, in 't jaar 1802, naar *Berlijn* trok, en daar, met MERKEL vereenigd, den *Vrijmoedige* uitgaf. KOTZEBUE en MERKEL vormden nu partij tegen GÖTHE en deszelfs aanhangers, de beide SCHLEGELS namelijk, en toen SPAZIER, als toenmalig redacteur der *Zeitung für die elegante Welt*, partij voor dezen trok, ontstond er een geweldige dagbladschrijvers-krijg. Een eerste gevolg der geschillen tusschen KOTZEBUE en GÖTHE was de verplaatsing der *Litteratur-Zeitung* naar *Halle*, en de onderneming eener nieuwe *Litteratur-Zeitung* te *Jena*. Met oogmerk om de geschiedenis van *Pruissen* te schrijven, begaf hij zich, in het jaar 1806, naar *Koningsbergen*, waar hem de toegang tot het *archief* vergund was. Zijn werk, *Pruissens* oude geschiedenis, (4 deelen, *Riga* 1809) is wel geen geschiedkundig meesterstuk, maar is merkwaardig wegens de daarin afgedrukte oorkonden. Het voor de *Pruissische* monarchij zoo ongelukkige jaar 1806 verdreef hem uit *Pruissen*, en nam hij de vlugt naar *Rusland*, waar hij sedert onophoudelijk de *Franschen* en derzelver Keizer bestreed, met al de

wa-

wapenen, welke eener geestige pen ter beschikking staan (*), vooral in het tijdschrift *De Bij*. Het *Duitsche* publiek was des te gretiger naar deze politieke ketterleer, omdat in *Duitschland* geen vrij of moedig woord langer mogt hervoortkomen. Daar alzoo, onder zulke omstandigheden, zijner politieke schriften de grootste oplettendheid moest te beurt vallen, zoo scheen juist hij, tijdens de groote verandering in de staatsgesteldheid van *Europa* in 1813, de man, om de voor de *Franschen* zoo ongunstige stemming der volken te onderhouden. Tot Staatsraad verheven, volgde hij het *Russische* hoofdkwartier, en gaf te *Berlijn* een dagblad uit, *Het Russisch-Duitsche Volksblad* genaamd. In 1814 begaf hij zich, als *Russisch* Consul-generaal in de *Pruissische* staten, naar *Koningsbergen*, alwaar hij, behalve verscheidene politieke losse stukjes, grootere en kleinere blijspelen, ook eene zeer eenzijdige *Geschiedenis van het Duitsche Rijk* in het licht gaf. In 1816 werd hij als Staatsraad bij het Departement van buitenlandsche zaken te *Petersburg* aangesteld, en in 't volgende jaar werd hem opgedragen zich naar *Duitschland* te begeven, om over den toestand der letterkunde en de openlijke meening, onmiddellijk aan Keizer ALEXANDER, berigten in te zenden. Hij deed zulks te *Weimar*, en schreef te gelijk een *Letterkundig Weekblad*, in 't welk hij zich als regter opwierp over alle geschriften, welke hij noemenswaard bevond, in alle vakken, doch tevens zich zeer eenzijdig uitliet over politieke meening en tijdgeest. Men merkt op, dat *Duitschland* en de nieuwe tijd hem vreemd waren geworden. Intusschen vond zijne *Kozakken-taktiek*, in welke hij de *liberale* denkbeelden, inzonderheid het verlangen der volken naar grondwettige vertegenwoordiging, vrijheid der drukpers enz., in den naam van het gezond menschenverstand, als ware hij van hetzelve het orakel geweest, ondernam te bestrijden, bij zekere klasse van lezers veel bijval; doch tevens gaf hij daardoor

(*) Dat KOTZEBUE het nog immer op de *Franschen* geladen had, blijkt mede uit het laatst uitgekomen No. van zijn letterkundig weekblad, waarin hij zegt: „De grijze man herinnert, dat de *Franschen*, sedert 25 jaren, Koningrijken *gegeten* en roem *gedronken* hebben, dat door deze zwelgerij hunne krachten honderdvoudig zijn toegenomen, en — dat zij nu *beweging* noodig hebben. *Avis au lecteur!*"

door aanleiding tot groote misnoegdheid bij een niet gering deel der natie.

Inzonderheid werd de studerende jeugd in *Duitschland* zeer tegen hem vooringenomen, welke doorgaans van de zoogenaamde *liberale* denkbeelden sterke voorstanders zijn. Bij gelegenheid van de bekende onstuimige voorvallen, welke te *Göttingen* voorleden jaar plaats hadden, besloot hij zijne aanmerkingen daarover met de volgende woorden: „Waarlijk! ieder vader, die een' bezorgden blik op zijne ontluikende zonen werpt, zou die Regering hartelijk danken, die het eerste voorbeeld gaf van de verbanning der studenten-willekeur van de Universiteiten; want door deze zoogenaamde akademische vrijheid gaan, inderdaad, meer goede hoofden en harten te niet, dan er door ontwikkeld worden." Hoe dit zij, de *illiberale* denkbeelden des Heeren KOTZEBUE — en wie twijfelt, of het even aangehaalde werd almede daaronder gerangschikt? — deed de vuurzielen der naar vrijheid en *daden* steeds dorstende *Duitsche* jeugd geweldig ontvlammen; en in deze strekking van zijnen jongsten letterkundigen arbeid is, ongetwijfeld, de hoofdoorzaak van zijn geweldig en treurig uiteinde te zoeken.

Uit dit tafereel ziet men, dat KOTZEBUE een man was van buitengewone talenten. In velerlei opzigt kan men hem misschien den *Duitschen* VOLTAIRE noemen: beiden toch hebben dezelfde vakken beoefend, als dichters, wijsgeeren, geschiedschrijvers en *Critici*; beiden hebben zich onderscheiden door vruchtbaarheid en vlugheid in arbeid; beiden hebben verwantschap in gevoel en warmte, luchtigheid, bevalligen toon en geestigheid, maar ook in losheid, soms overgaande in ligtvaardigheid, zoo wel als in mangel aan diepte en uitwerking in plan en uitvoering; beiden, eindelijk, hebben eenen buitengewonen bijval verworven: evenwel is het niet te ontkennen, dat KOTZEBUE door VOLTAIRE verre is overtroffen in juistheid, beschaving en algemeenheid, behalve dat deze, als voorstander van *liberale* begrigpen, zich immer gelijk bleef. Overigens zijn het de schriften van den Heer KOTZEBUE zelven, welke tot 's mans beoordeeling de beste handleiding geven.

Zijne vaardigheid in letterkundigen arbeid wekt verbazing; immers rekent men het aantal der voortbrengselen, waarmede zijn vernuft het *Duitsche* tooneel verrijkt, ja zelfs jaren lang al-

alleen beheerscht heeft, zoo groote als kleine stukken, wel 500 te bedragen; weshalve hij, in dit opzigt, voor LOPEZ DE VEGA niet behoeft te wijken.

Hoe men ook oordeelen moge over de kunstwaarde zijner gewrochten, de roem, dat dezelve veelvuldige blijken dragen van een welig en vlug vernuft, en hij zijn onderwerp steeds volkomen meester is, kan hem niet ontzegd worden. Zijn allereerste dramatische arbeid is weinig of niet bekend; dezelve is *Demetrius Iwanowitz*, Czaar van *Rusland*, zijnde een onderwerp uit de geschiedenis van den gewaanden DEMETRIUS. Dit stuk werd in 1782, te *Petersburg*, in den *Duitschen* schouwburg, ten tooneele gevoerd, en voldeed buitengemeen. Het oordeel daarover was, toenmaals, in de *Hamburger Zeitung* als volgt: „ Dit stuk is geen meesterstuk, maar in verscheidene deelen voortreffelijk uitgewerkt. Het belooft in den persoon des schrijvers, nog maar 22 jaar oud, door den tijd, voor het tooneel en de kunst, een groot man."

Om ook iets van 's mans uiterlijk voorkomen te zeggen: hij was van middelmatige lengte en zeer welgemaakt; zijn gelaat was veelbeteekenend, zijn oog scherp en doordringend; alles droeg het kenmerk van geest, maar tevens bewustheid van diens bezit. Een veelzijdig gevormd mensch, een man zoo als er weinig voorkomen, ging in hem verloren. Over zijn hart kunnen, willen wij niet oordeelen. Des rampzaligen moordenaars inzigten, waarover de regtspraak Gode verbleven zij, mogen geweest zijn welke men wil, geestdrijverij moge zijn verhit brein beroerd hebben, zijn bedrijf is en blijft steeds hoogst afschuwelijk, doch moge ter waarschuwing dienstbaar zijn, om zich te wachten gehoor te geven aan de prediking van alzulke mystieke en politieke dweeperijen en hersenschimmige maatschappij-hervormingen, welker heilloosheid reeds dadelijk kan blijken uit de middelen, door de verkondigers dier leer ter verwezenlijking aangewend. Het rijk van waarheid, regt en deugd behoeft ter uitbreiding geene moorddolken

---

IETS, OVER DE ZOOGENAAMDE ANTIKRITIEKEN.

Dikwerf vond ik, in de onderscheidene Maandwerken, deze soort van geschriften, aldaar geplaatst door Schrijvers, wier werken, in de openlijke beoordeeling, juist geen gunstig ont-

 haal

kaal was te beurt gevallen. Doorgaans vond ik deze *Antikritieken* scherp genoeg gesteld, en meer geschikt om de over elkander staande partijen te verbitteren, dan wel om de punten van geschil nader tot elkander te brengen. Telkenreize vond ik tevens gelegenheid op te merken, dat het publiek, getuige van den aangevangen kampstrijd, deszelfs gevoelen, omtrent de regtvaardigheid der zake van aanvaller en verdediger, geenszins eenparig uitbragt; dat beiden dikwijls beurtelings, in dezelfde zaak, werden beschuldigd en vrijgesproken; en ten slotte vroeg ik zeer bedaard: „ *Wat hebben dan nu eindelijk de Heeren kampvechters gewonnen?*"

Een Schrijver, van wiens werk eene *loffelijke melding* is gemaakt, bemoeit zich met al dien omslag niet. Hij is zeer te vreden, wanneer hij anderen over de vereerende Recensie hoort spreken. Is hij Dichter, en bij gevolg met zichzelven wat veel ingenomen, dan leest en herleest hij, in zijne eenzaamheid, wat er al goeds over hem en zijn werk is gezegd geworden. De Uitgever van het boek laat geenszins na, om, bij de aankondiging van hetzelve in de Couranten, bij wijze van aanbevelingsbrief, melding te maken van het *gunstig oordeel* van den *Recensent*, *Letteroefenaar*, *Boekzaal*, *Magazijn*, enz. enz. De vraag: *of de Recensie zonder naam is?* komt in geene de minste aanmerking. Men moet hooren, *wat* er gezegd wordt; *wie* dit doet, verandert de zaak in het geheel niet, en Schrijvers van dezen stempel zijn dan ook nimmer vervaardigers van *Antikritieken*.

Neen: de roede der *Antikritiek* is alleen dienstig voor zoodanige Autheuren, wier werken eene *mingunstige beoordeeling* ten deele viel, en treft, doorgaans, met meer- of mindere gestrengheid, naar mate de Recensent zijne beoordeeling heeft ingerigt. Nu eens heeft laatstgenoemde *niet genoeg geprezen*; dan, zich deze of gene *vraag veroorloofd*; hier, een of ander *afgekeurd*; daar, dit of dat *berispt*. Hoogelijk trekt de beleedigde Schrijver zich een en ander aan, en biedt een gevecht aan zijnen bestrijder, in zijne oorlogsdeclaratie stijf en sterk bewerende, dat de beoordeelaar de plank heeft misgeschoten; dat daarenboven de Recensie *nameloos* is, en de steller van dezelve *een duisterling, die uit het donker zijne vergiftigde pijlen schiet*. Doorgaans ontvangt de Recensent de uitdaging, om *openlijk uit zijnen ellendigen schuilhoek voor den dag te komen*, enz. enz. En dit geschiedt wel eens met

zulk

zulk eene vurige drift, dat iemand, die niet beter weet, werkelijk in het vermoeden zoude kunnen geraken, dat hieruit *een duël, op leven en dood*, onvermijdelijk te wachten staat.

Het gedrag van een *beleedigd Schrijver* is alzoo geheel anders dan dat van een' *geprezen' Autheur*. Hoe, mijn verongelijkte vriend! hoe, indien eens de beoordeeling *gunstig* geweest ware; zoudt ge u dan zoo grootelijks geërgerd hebben over de *lofuitingen* van eene evenzeer *namelooze* Recensie? Immers neen. Dan nu bid ik u, mij het onderscheid aan te wijzen tusschen een' *onbekenden lofredenaar* en een' *berisper, die zich niet met name noemt*. Beiden staan, immers, *wat het verzwijgen van den naam betreft*, op gelijken grond; en uwe misnoegdheid schijnt mij toe uit *iets anders* voort te komen.

Laten wij zonder omwegen de zaak beschouwen. — *Eerzucht* is iets zeer prijsselijks; zij paart, bij het gevoel onzer eigene waarde, de trapswijze ontwikkeling onzer vermogens, en schenkt aan de krachten van onzen geest de edelste rigting. Zonder dezelve komt voorzeker nooit iets groots tot stand. Maar, maar! dikwerf weet zich de *hoogmoed* achter het gewaad der *eerzucht* te verbergen, en sluipt alzoo, onopgemerkt, de harten der menschen in. Dan, nu is de *hoogmoed* eene zoo leelijke ondeugd, dat hij zich nimmer als zoodanig, dat is in zijne eigene gedaante, vertoont; altoos verschijnt hij daarom in de kleedij der *eerzucht*, en de oppervlakkige beschouwer ziet met smart de beleediging, der gewaande eere aangedaan. De man van eer kan er toe komen, om te bekennen: *ik heb mis gehad; ik heb gedwaald.* Voor *den hoogmoedigen* is deze bekentenis onmogelijk. Hij is, of waant zich, verongelijkt; en hoe zal hij de grieve, hem aangedaan, het publiek aankondigen? Zal hij zeggen: *mijn hoogmoed is beleedigd?* neen: deze bekentenis zoude hij zich schamen. Het punt des geschils moet dus over geheel iets anders loopen, en de uitroep is gereed en bij de hand: *de beoordeelaar is een namelooze aanrander, een duisterling enz.!*

Ik beken, elke beoordeelaar is mensch en *kan* dwalen; hij *kan*, ook ondanks alle behoedzaamheid, door een' verkeerden bril zien; maar wordt hij daarom *een zoo verachtelijk wezen*, als ons de meeste *Antikritieken* willen doen gelooven? Ik ben niet van dit gevoelen. De groote zwarigheid, aan den kant der Schrijvers van *ongunstig gerecenseerde werken*, is eigenlijk daarin gelegen, dat men zoo ongaarne het *ongunstig oordeel* van anderen, over ons werk, *onderschrijft*. Hiertoe toch behoort eene mate van *zelfverloochening*, welke men meer in de boeken over de zedekunde, dan in de gedragingen der menschen zal aantreffen. Intusschen behoorde toch elk overtuigd te zijn, dat de onvolmaaktheid haar onbedriegelijk merkteeken gezet heeft op elk menschelijk gewrocht.... („Dus ook op het Recensiewerk!" — Gewis, mijn vriend! maar

maar evenzeer op het uwe,) — en dat hij alleen *waarlijk groot* mag heeten, die *nederig* en *openlijk* bekent, dat het ideaal van volkomenheid, ondanks zijn ijverig ſtreven naar meerdere volmaking, wel altoos, op deze wereld, onbereikbaar blijven zal.

Indien men zich, over het algemeen, van deze waarheid meer doordrongen gevoelde, gewis de *Antikritieken* werden ſchaarſcher en het bloed minder verhit. — „ Regt zoo! regt „ zoo, gij koele Zedemeester! maar, als ik nu eens onver- „ diend — geheel onverdiend — worde ten toon geſteld, „ moet ik dan maar ſtil zijn, en den nameloozen aanrander „ doen juichen in zijne zegepraal?" — Ongetwijfeld moet gij ſtil zijn; maar dat uwe partij zoude *zegepralen*, valt zwaar te bewijzen: integendeel heeft het publiek — het onzijdige publiek in dit geval uwe eer gehandhaafd; dit behoort u genoeg te zijn. Nooit kunt gij, door eigene verwering, eene hoogere zegepraal verwerven. Maar, mij dunkt, gij wilt dit niet; gij wilt tegenſchrijven..... In 's hemels naam! Blijf evenwel dan ook altoos gelijkelijk handelen, en verzet u, ook als Dichter, even fier, bij elke gelegenheid, dat men aan uwen arbeid den wierook der *laagſte vleijerije* toebrengt. Toon dan den *nameloozen lofredenaar*, dat gij zijne *walgelijke hulde*, als *man van eer*, verwerpen moet, ja zelfs den ſchijn niet wilt aannemen, alsof u dezelve welgevallig ware.

In allen gevalle is zwijgen het beste: want, waar gij openlijk met eene *Antikritiek* optreedt, begint deze en gene te vermoeden, dat er bij u eene groote behoefte beſtaat naar onbepaalden lof; ja, ſommigen meenen zelfs, achter het beeld der *beleedigde eerzucht*, den *gekwetſten hoogmoed* te ontdekken.

De waarlijk verſtandige man zal altoos over de kleingeestige kibbelarijen der Heeren *Anticritici* blijven lagchen. Schrijvers en Recenſenten, het zij dan *met* of *zonder naam*, misſen toch beiden de gave der onfeilbaarheid. Dan, men wil nogtans *groot zijn*, of, voor 't minst, *groot ſchijnen*. Wanneer nu ééne ſtem uitroept: *knielt! knielt!* zoo rekent men zich boven alle weêrſpraak verheven. Komt er eenige de minſte tegenwerking, dan worden die anders *ſchijnbaar groote mannen*, door den enkelen pennetrek van eenen *feilbaren beoordeelaar*, buiten postuur gebragt, en vertoonen zich ellendig *klein* en *nietig*. Dit behoorde zoo niet te zijn.

Maar welligt roept mij iemand toe: „ *Medicijnmeester, genees u zelven!*" Ik antwoorde: vooreerst, dat ik nimmer het werk van eenen anderen openlijk beoordeeld heb, te wél overtuigd, dat ik in het beoordeelen zelfs van mijn eigen werk de noodige bevoegdheid misſe; — ten andere verklaar ik, op hetgeen ik, nu en dan, in het licht gaf, *goedkeuring* en *aanmerkingen* te hebben ontvangen; de *goedkeuring* heb ik erkentelijk aangenomen, de *aanmerkingen* heb ik mij ten nutte gemaakt, en nimmer kwam het in mij op, eenige *Antikritiek* te ſchrijven: want dit gaat vast, dat elk, die deze bloedverhittende taak begint, ten ſlotte toch met *zwijgen* moet eindigen.

GEDACHTEN EENS FRANSCHEN AARTSBISSCHOPS OVER DEN KOOPHANDEL.

Aan den Redacteur der Vaderlandsche Letteroefeningen.

Mijn Heer!

Met een warm gevoel van dankbaarheid voor den, mij onbekenden Recensent, las ik in No. 4 van uw Tijdschrift voor dit jaar de voortreffelijke, echt vaderlandsche beoordeeling der *Brieven over den Koophandel.* Dit is mannentaal, een vrijgeboren' *Nederlander* waardig! Hoe zeer de onmogelijkheid gevoelende, om iets beters over dit onderwerp te zeggen, dan de gemelde *Brieven* gezegd hebben, wilde ik echter ook gaarne het mijne bijdragen, om, zoo mogelijk, ter plaatse waar zulks behoort, eenig gevoel te wekken van het vernielende des aangenomen' stelsels. Het zijn dus niet *mijne* woorden, die ik u wilde doen opmerken; zelfs niet die van eenig *Hollandsch* koopman, dien men als partij zou kunnen aanmerken; zelfs niet die van een' *Hollander*, maar van een' *Franschman*, een' *Franschen* Aartsbisschop, die in de nabijheid van het landbouwende en fabricerende *België* leefde, maar wiens uitstekend oordeel hem dezelfde denkbeelden, bijna dezelfde taal ingaf, die onze groote VAN HOGENDORP zoo menigmaal in 's Lands groote Vergadering doet hooren. Deze man was — FENELON. Aldus laat hij den Vriend van zijnen TELEMACHUS, den *Tyriër* NARBAL, spreken, (*Télémaque*, *L. III.*) tot antwoord op de vraag van den Zoon van ULYSSES, hoe men eenmaal op *Ithaca* een' gelijken handel, als op *Tyrus*, zou kunnen vestigen.

„ Doe, gelijk men hier doet: ontvang alle vreemdelingen wél en gereedelijk; doe hun in uwe havens veiligheid, *gemak* en *volkomene vrijheid* genieten. Laat u nooit door *hebzucht*, noch door trotschheid wegslepen. *Het ware middel, om veel te winnen, is, nooit te veel te willen winnen*, en, waar het pas geeft, ook te kunnen verliezen. Doe u door alle vreemdelingen beminnen; verdraag zelfs iets van hen; wees bezorgd hunne ijverzucht niet door uwen hoogmoed op te wekken. Wees standvastig in uwe regelen van koophandel; *laten die eenvoudig en gemakkelijk wezen*; gewen uw Volk, die onschendbaar te volgen; straf gestrengelijk het bedrog, en zelfs de nalatigheid of de weelde der kooplieden, die den handel bederven, omdat zij de handelaars in den grond boren. *Vooral moet gij nooit ondernemen, den handel te belemmeren, om dien naar uwe inzigten te leiden. Het is veel gepaster, dat de Vorst zich daarmede niet bemoeije, en al het voordeel aan zijne Onderdanen late, die denzelven drijven; anders zal hij hen ontmoedigen. Hij zal daaruit voordeel genoeg trekken, door de groote rijkdommen, die in zijne Staten zul-*

zullen binnenstroomen. De handel is gelijk zekere bronnen; wilt gij haren loop afleiden, zoo droogt gij haar op. Slechts voordeel en gemak zullen de vreemdelingen tot u lokken. Wanneer gij hun den handel moeijelijker en minder voordeelig maakt, zoo gaan zij allengskens heen, en komen niet weder, omdat andere Volken, gebruik makende van uwe onvoorzigtigheid, hen tot zich lokken, en hen gewennen u te ontberen. Men moet zelfs bekennen, dat de luister van Tyrus *federt eenigen tijd zeer getaand is.* o! Hadt gij het vóór de Regering van PYGMALION gezien, mijn dierbare TELEMACHUS, dan zoudt gij u wel anders verwonderd hebben. *Gij vindt hier nu niets meer, dan het treurig overschot eener ten ondergang hellende grootheid.* O, ongelukkig *Tyrus!* in welke handen zijt gij gevallen! Weleer bragt u de zee de schatting van alle Volken der Aarde. — — —"

Groote, wijze FENELON! — o, Mogt uw geest op de mannen rusten, die in dit beslissend oogenblik *Neêrlands* lot in handen hebben!

ZESTAL OORSPRONKELIJKE DICHTSTUKJES.

Door

J. W. IJNTEMA (*).

I.

DE BLOEMMARKT.

'T Is lente, en keur van kleur en geur
Streelt blik en reuk en hart te gader;
De bloemmarkt prijkt in volle fleur,
En wenkt en lokt en trekt mij nader.
Maar hoe! wat hatelijk contrast!
Een vuile Jood staat voor mijn' drempel:
Werd dan aan hem, op Flora's last,
De wacht vertrouwd bij haren tempel?

Ja! Franschen, schoon van u vervreemd,
'k Breng hier uw' smaak mijne offeranden,
Dat gij den pronk van Flora's beemd
Der lieve schoonen stelt in handen.
De bloem toch, die een maagd ons biedt,
Heeft voor den man een' schooner' luister:
De zon heeft de eigen glansen niet,
Als ze ons bestraalt door nev'lig duister.

(*) Voorgedragen in de Maatschappij FELIX MERITIS, 28 Januarij 1819.

O Lieve handel, eind'loos rijk
In beeldspraak van het menschlijk leven!
Ach, waarom naamt gij toch de wijk
Bij 't uitschot van oud-Isreïs neven?
Hoe zinrijk zijt gij niet voor hem,
Begaafd met een gevoelig harte!
Men luist're slechts naar uwe stem,
De bron van lust en zoete smarte.

Zoo vol van glans, zoo kort van duur,
Zijn bloemen 't beeld van aardsche grootheid;
En de eak'len, giftig van natuur,
Dat van verleidelijke snoodheid.
Gij, trotschaards, spiegelt u aan de een;
Gij, lieve maagd, hoed u voor de ander:
Ach, mogt vergif in bloem en zeên
In schaarschheid één zijn met elkander!

Kom, dat mijn hand een' ruiker gaar'!
Ik heb voor elk, dien ik bejegen,
Een zinnebeeldig bloempje klaar;
Dat bloempje spelt hem druk of zegen;
Maar elk verkeert het tot geluk,
Die 't boek der schepping kan waarderen,
En uit den schat van Flora's pluk
Slechts levenswijsheid weet te leeren.

Dit roosje, dat zijn glansen spreidt,
Is voor de schoonste van de schoonen,
En die 't verwerpt uit zedigheid,
Wilde ik met dit viooltje loonen.
Den pronkers bied ik een narcis;
En, schonk men elk' dier fraaije heeren
Een takje van die plant, gewis
De bloemmarkt zou er door floreren!

Het bruidje past een mirteband,
En duizendschoonen haar gespelen;
Den dichter, die zijn snaar haar spant,
Zou 'k met een zonnebloem bedeelen.
Den trotschaard fier' dees hanekam;
Den pogcher voegt de klaproos weder;
En 'k vlijde, zoo een zotskap kwam,
Dees klokjes om zijn' schedel neder.

'k Heb

'k Heb wintergroen voor de oude maagd,
Die vijftig telt en dertig rekent;
En distels voor den vrek, die vraagt,
Wiens hart steeds onder 't vriespunt teekent.
Hij, die in kwade luimen doet,
Of in sentimentele grillen,
Jaloerschheid, nijd of wrevel voedt,
Aan hem zou ik wat nieskruid spillen.

De bonte tulp, ontbloot van geur,
Eéns zinneprent van handelzotheid,
Blijft in mijn oog steeds de echte kleur
Van wind en waan en drieste botheid.
Wanneer ik hun een tulpje bied,
Die 't beeld diens handels ons hergeven,
'k Misdoe hierin voorzeker niet,
Daar zij van enkel wind slechts leven.

Den krijgsman, wien de moed ontbreekt,
Zou ik met leeuwentand gedenken;
Den held, die de onderdrukking wreekt,
Mild met laurier en palm beschenken;
Het kruis-en-munt den armen man,
Als zinnebeeld van hoop en lijden:
Die schuld'loos lijdt, veel lijden kan,
Mag hem de zoete hoop verblijden.

Hem, die, in geestelijk gewaad,
Waar zacht- en ned'righeid betamen,
De ziel vol trots en wrevel staat,
Zal deze passiebloem beschamen.
Voor echtelingen, slecht gepaard,
Wie huiskrakeelen 't harte knagen,
Heb ik patientiekruid bewaard:
Geduld verligt de zwaarste plagen.

Het kruidje-roer-mij-niet, gewis,
Zal menig' kregelkop wel passen;
En met de lelie, rein en frisch,
Wil ik de blanke trouw verrassen.
Gij, echtgenooten in 't verschiet,
Voor u, en voor uw zielsbeminden,
Bewaar ik een vergeet-mij-niet,
En de *immortelle* voor mijn vrinden.

MENGELWERK.

GESCHIEDKUNDIG ONDERZOEK, NOPENS HET ONDERSCHEID TUSSCHEN PAUSGEZINDEN EN ROOMSCHKATHOLIJKEN.

Aan den Redacteur der *Vaderlandsche Letteroefeningen.*

Mijn Heer!

Meermalen las ik in uw geacht Maandwerk, dat er zorgvuldig onderscheid gemaakt werd tusschen Pausgezinden (dit toch luidt min schamper dan Papisten) en Roomschkatholijken. Daar deze onderscheiding zeer gegrond is, zoo was mij dezelve hoogst aangenaam. Dan, daar velen uwer Lezeren soms niet geheelenal met de reden dezer onderscheiding zullen bekend zijn, zoo meende ik wel te doen, dezelve hier uiteen te zetten, in vertrouwen dat gij aan dit Onderzoek wel eene plaats in uw Mengelwerk zult willen inruimen.

Uw bestendige Lezer,

J. P.

Roomschkatholijk Pastoor.

Allen, die geloofsbelijdenis doen der Roomschkatholijke leer, houden den Bisschop van *Rome*, als opvolger van den Apostel PETRUS, voor het hoofd der kerk, voor het middelpunt der eenheid, wien de zorg voor Gods kerk is aanbevolen, en over welke hij het toezigt heeft.

Veelal ziet men, dat iemand, in groote eer en hooge waardigheid geplaatst, door vleijers en belangzuchtigen dermate verheven wordt, dat hem op alle mogelijke wijze voorregten worden toegeschreven, verre boven zijn ambt verheven, en die alleen dienen om hetzelve te mis-

misbruiken. Hoe weinigen, die daaronder nederig kunnen blijven! Hoe weinigen, die hunne regten binnen de hun gestelde palen besloten willen houden! Hoe gaarne wil de eigenliefde gestreeld worden, de heerschzucht zich vertoonen! Over zijnen evenmensch te kunnen gebieden, heerschen, schijnt den zwakken en afhankelijken sterveling eene geliefkoosde bezigheid.

En, ach! vertoonden deze driften zich ook niet in Gods heiligdom? Zoo lang de heilige lessen des Godsdiensts geëerbiedigd werden; zoo lang de stem des Opperherders JEZUS CHRISTUS gehoord werd: „Mijn „ Rijk is van deze wereld niet. Heersch niet over de „ kudde. Zoo wie onder u de meeste is, die worde „ gelijk de minste, en die de overste is gelijk een die- „ naar;" zoo lang men den nederigen en der Apostelen voeten wasschenden JEZUS tot voorbeeld nam; zoo lang de Opperherders der kerk, met eenen PETRUS, ootmoedig de berispingen en vermaningen ter onderrigting en verbetering wilden aanhooren; zoo lang men der heilzame kerkregelen, in de bloeijende eeuwen van Gods kerk daargesteld, gehoor gaf, — zoo lang waren heerschzucht en aanmatigingen onbekend. Gebeden, smeekingen, tranen, eene verstaanbare en overtuigende taal waren de wapenen, waarmede de Opperherders voor Gods kerk streden. Geene praal, aardsche grootheid of luister, maar nederigheid, deugd en heiligheid maakten Gods dienaren eerbiedwaardig. Hij, die in de hoogste waardigheid geplaatst was, wist, dat hij des te meer den nederigen JEZUS moest volgen, die, wel verre van een Hof, niet had, waarop hij zijn hoofd mogt nederleggen. Het was geen ijdele, ziel-looze titel, wanneer het Opperhoofd zich Dienaar der Dienaren Gods noemde.

Gulde dagen! waart gij het deel der volgende eeuwen geweest, JEZUS kérk ware niet verdeeld geworden; *Engeland*, half *Duitschland* en vele Noordsche volken hadden zich niet afgescheiden. Maar neen, treurige dagen volgen deze schoone op. Aardsche grootheid

heid en luister komen Gods heiligdom ontsieren, verblinden JEZUS Stedehouders. Voor een' ieder, die in de Kerkelijke Geschiedenis geen vreemdeling is, behoeft het geen breedvoerig betoog, dat de eeuwen van uiterlijke praal en grootheid in geenen deele de gelukkige eeuwen voor Gods kerk waren; ja, dat, na de verheffing hiervan, de daling van reinheid en deugd zich vertoonde.

Een *Fransch* Koning geeft het *Patrimonium Petri* tot eene gift. Grootmoedig schenkt die Koning iets, dat hem nooit had toebehoord, daar, zoo als bekend is, het stedehouderschap afhankelijk was van de Oostersche Grieksche Keizers. KAREL DE GROOTE doet nog meer, stelt den Paus eigenlijk eerst regt tot Regent aan.

In de achtste eeuw komen de valsche *Decretalen* van ISIDORUS MERCATOR te voorschijn, die des te gevaarlijker waren, daar men ze, terwijl zij de kerkelijke tucht omverre wierpen en de kerkregelen ontzenuwden, echter als regels der eerste oudheid deed voorkomen. Onkunde en onbedrevenheid doen deze nieuwe stelregels achthonderd jaren lang voor echte en aloude regelen doorgaan.

In de elfde eeuw zien wij eenen GREGORIUS VII, in de twaalfde eenen INNOCENTIUS III, uit wier zetels de banbliksems zich over het aardrijk verspreiden. Van alle kanten regent het censuren. Nu gebiedt het Vaticaan den donder van het Kapitool. Wee den Vorst, die voor *Rome* niet wil bukken! Zich als alleenheerschers beschouwende, doen zij de Vorsten voor hen knielen, ontslaan de volken van den eed van getrouwheid. Het zwaard, hun door de Vorsten in de hand gegeven, vereenigen zij met het geestelijk zwaard, om te zegevieren.

Sedert de invoering der valsche *Decretalen*, winnen de onregtmatige pretensiën der Pausen meer en meer veld; aanmatigingen, in de domme middeleeuwen uit onkunde van geestelijke en leek, van Vorst en onderdaan geboren, aangekweekt en volwassen. Eenmaal in-

 ge-

gevoerd, werden zij meer en meer uitgebreid. Die het geestelijk regt had, zoo redeneerde men, had ook, *a fortiori*, het tijdelijke. Vorsten te onttroonen, hunne rijken weg te schenken, de volken van den eed van getrouwheid te ontslaan, was in de magt van den Paus. De uitspraak van den Paus was godspraak.

In de zestiende eeuw kwam de woelzieke priesterorde der Jezuiten te voorschijn. Hunne verderfelijke en hemeltergende zedeleer, verraderlijke kunstgrepen, Farizéfche listigheden, koophandel, bewezene aanslagen op het leven van Vorsten, van eenen HENDRIK III en IV, Koningen van *Frankrijk*, van eene ELIZABETH, Koningin van *Engeland*, en de aanslag van den 3 van Herfstmaand 1758 op het leven des Konings van *Portugal*, hebben hen voor altoos in de geschiedenis met eene zwarte kool gebrandmerkt. Wijsselijk werd door den grooten GANGANELLI, CLEMENS XIV, deze woelzieke orde vernietigd; maar een PIUS VII kan het, in onze dagen, van zich verkrijgen, deze orde te herstellen! o Pauselijke onfeilbaarheid! — Ongemeen werden de Jezuiten van de Pausfen, vooral van hen, die hunne kweekelingen waren, begunstigd. Geen wonder! op hunne beurt deden zij den Pausfen de grootste diensten. Bijna over de geheele wereld verspreid, biechtvaders veler Koningen, opleiders en bestuurders der jeugd, deden zij alom hunnen grooten invloed gelden, om de *Ultramontaansche* gevoelens en Pauselijke aanmatigingen te verbreiden. Meer dan 18000 Jezuiten (want, zoo vele telde men op het laatst der zeventiende eeuw) bragten deze nieuwe stelregels naar alle Koningrijken van *Europa*, naar *Azië*, van de *Middellandsche zee* tot aan de uiteinden van *China*, naar *Noord-* en *Zuid-Amerika*, ja naar *Afrika*; want tot in *Ethiopië* toe drongen zij door.

Geen onderscheid nu meer tusschen den Stoel van PETRUS en het Hof van *Rome*, tusschen de Kerk en den Paus. De Paus was onfeilbaar. Vrij doeme hij de lezing van Gods woord! Vrij beneme hij de regten der Ker-

Kerken en Bisdommen! Hij doeme de geheiligdste waarheden! Ja, al doemde hij het heilige Evangelie, zijne uitspraak is godspraak. Geen onderzoek; blinde aanneming. Wee hem, die, als redelijk schepsel, Pausselijke uitspraken en Bullen aan Schriftuur, oudheid en kerkregelen durft toetsen! Wee hem, die zich als lastdier niet wil laten drijven! Wee hem, die der Jezuiten leer durfde aanranden! Oogenblikkelijk werd het wapenhuis van het Vaticaan geopend. Banbliksems stonden gereed hem te verpletteren; het *anathema* werd zijn deel. Een groote GANGANELLI durfde zich als een andere DAVID wapenen, om dit reuzengevaarte neder te vellen. Hij vernietigde deze orde.

Merkwaardig waren zijne woorden, na de onderteekening van het belangrijk brevet van affchaffing der Jezuiten-orde: „ De stap is geschied," zoo sprak hij. „ Hij rouwt mij niet. Want ik heb dien lang overdacht, en hem enkel uit pligtbesef voor het welzijn „ der kerk gedaan; en wel met zoo vaste overtuiging, „ dat ik denzelven, ware hij niet geschied, zou doen, „ al wist ik, dat de ondergang der Jezuiten ook de mijne zijn zou." Trouwens, was der Jezuiten orde vernietigd, hunne zedeleer en stellingen bleven leven. Te diep waren zij ingekankerd. Als katholijke stelregels werden zij geëerbiedigd. Hij, die zich daar tegenstelde, werd met eene pennestreek uit het Katholicismus verbannen, voor ketter en scheurmaker verklaard.

Dan, altoos zijn er in JEZUS kerk Roomschkatholijken geweest en zullen er zijn, die, zij mogen al niet tegen den stroom kunnen oproeijen, deze voor kerk en staat zoo heillooze stellingen betreuren, en er zich tegen verzetten. Zij, die deze en andere daaruit volgende leeringen begunstigen, zijn de Pausgezinde Roomschen. Zij, die, met verachting dezer nieuwere stellingen, de aloude eerbiedigen, zijn de Roomschkatholijken. En, daar de gevoelens der Roomschkatholijken omtrent den Paus dezelfde zijn, als die bevat zijn in de 4 Artikelen der Gallicaansche kerk, en men thans,

bij de manmoedige weigering van het Concordaat van den Paus met *Frankrijk*, zich dikwijls op die 4 Artikelen hoort beroepen, zoo willen wij dezelve hier laten volgen:

„ Vergadering der *Fransche* Geestelijkheid, gehouden te *Parijs*, 19 Maart 1682.

„ Wij Aartsbisschoppen en Bisschoppen, uitmakende „ de Gallicaansche kerk, met de andere afgevaardigde „ Geestelijken, vergaderd te *Parijs* op bevel des Ko„ nings, hebben, na rijp overleg, noodig geoordeeld, „ de volgende verklaringen en reglementen te maken:

„ Artikel 1. Dat de H. PETRUS en zijne opvol„ gers, JEZUS stedehouders, en de gansche kerk zel„ ve, alleen van God magt gekregen hebben over de „ geestelijke zaken, en niet over de tijdelijke en bur„ gerlijke zaken, vermits JEZUS zelf ons leert, dat „ zijn rijk van deze wereld niet is, en op eene andere „ plaats, dat men den Keizer moet geven dat des Kei„ zers is, en Gode dat God toekomt; dat men zich aan „ deze les van PAULUS moet houden: Een iegelijk „ zij der overheden onderdanig; want daar is geene „ magt, of zij komt van God, enz. Ingevolge hier„ van besluiten wij, dat de Koningen op geenerlei wij„ ze, volgens de schikking van God, aan eenige gees„ telijke magt onderworpen zijn in de zaken, die op „ het tijdelijke betrekking hebben; dat zij op geenerlei „ wijze door het gezag van de sleutels der kerk kunnen „ afgezet worden; dat hunne onderdanen niet kunnen „ ontslagen worden van de verschuldigde onderwerping „ en gehoorzaamheid, noch van den eed van getrouw„ heid; dat deze leer noodzakelijk voor de openbare „ rust en niet min voordeelig voor kerk als staat moet „ gehouden worden, en als overeenkomstig met Gods „ woord, overlevering der kerkvaderen, en de voor„ beelden der Heiligen.

„ Artikel 2. Wij besluiten, dat de volheid van magt, „ wel-

„ welke de H. Apostolische stoel, de opvolgers van „ PETRUS, JEZUS stedehouders, over de geestelijke zaken hebben, zoodanig en van dien aard is, dat „ de besluiten, bevat in de vierde en vijfde zitting van „ het algemeene Concilie van *Constans* (*), door den „ H. Apostolischen stoel goedgekeurd, en door de Gallicaansche kerk ten allen tijde godsdienstiglijk onderhouden, hunne volle kracht behouden, en dat de „ *Fransche* kerk het gevoelen niet goedkeurt der genen, die inbreuk op die besluiten willen maken, zeggende, dat derzelver gezag niet vastgesteld is, dat „ zij niet goedgekeurd zijn, of dat die schikking alleen ten tijde van scheuring te pas komt.

„ Artikel 3. Dat men dus het gebruik der Apostolische „ magt moet regelen naar de Canons, door Gods geest „ opgesteld, en door den algemeenen eerbied der gansche wereld geheiligd; dat de regels, zeden en constitutiën, in het Koningrijk en de *Fransche* kerk aangenomen, hunne kracht moeten hebben, en dat de gebruiken onzer vaderen onberoerlijk moeten blijven; „ dat zelfs de grootheid des Apostolischen stoels er belang in heeft, dat de wetten en gebruiken, met toestemming van dien stoel en van de kerk vastgesteld, „ onveranderlijk blijven.

„ Artikel 4. Dat, alhoewel de Paus het voornaamste „ deel heeft in de geloofsstukken, en dat zijne besluiten de gansche kerk en eenen ieder in het bijzonder „ ra-

(*) De besluiten der vierde en vijfde zitting van het Concilie van *Constans* komen hierop neder: 1°. dat een algemeen Concilie boven den Paus is; 2°. dat, ingevolge hiervan, de Paus aan de wetten en regelen, door een algemeen Concilie gemaakt, moet gehoorzamen, en dat alle stukken, welke hij daarna tegen zoo een Concilie wilde maken, krachteloos en nietig zijn; 3°. dat, zoo er gewigtige redenen zijn, een algemeen Concilie den Paus kan afzetten, en eenen anderen aanstellen; van welke magt dit Concilie gebruik maakte in de afzetting van JOHANNES XXIII.

„ raken, evenwel zijne uitspraak niet onverbeterlijk is, „ indien de toestemming der kerk er niet bijkome.

„ Dit zijn de grondregelen, die wij van onze vade- „ ren ontvangen hebben, en die wij besloten hebben, „ aan alle de Gallicaansche kerken en aan de Bisschop- „ pen, die dezelve door het gezag des Heiligen Gees- „ tes besturen, te zenden, opdat wij allen hetzelfde „ zeggen, in dezelfde gevoelens zijn, en dezelfde leer „ houden."

Zetten wij nu het kenmerkend onderscheid tusschen Pausgezinde Roomschen en Roomschkatholijken in eenige bijzonderheden wat meer uiteen:

1°. De Pausgezinde houdt den Paus onfeilbaar, geheel onafhankelijk, boven algemeene Conciliën verheven, in wiens persoon de gansche kerk bestaat, die, boven alle kerkregelen en wetten verheven, in Gods kerk eene despotieke magt heeft, en naar welgevallen kan handelen.

De Roomschkatholijk erkent den Paus voor het Opperhoofd der kerk, wien men eerbied, liefde en onderdanigheid moet bewijzen, maar beschouwt hem als een feilbaar mensch, die, naarmate hij meer van vleijers en hovelingen is omringd, des te meer in de gelegenheid is om te dwalen. De veelvuldige bewijzen, die de Kerkelijke Geschiedenis daarvan oplevert, ontkent hij niet, maar betreurt dezelve. Hij is overtuigd, dat de Paus der kerke moet onderworpen zijn; dat hij, die het Hoofd en eerste in Gods kerk is, ook de eerste en het voorbeeld moet zijn, om de heilzame kerkregelen te gehoorzamen; dat, wanneer hij iets leert of doet, dat hiermede strijdig is, Gods kerk hem voor hare vierschaar kan dagen, vonnissen, afzetten, indien zij hem aan zoodanige gebreken schuldig vindt, die deze straf verdienen. De Katholijk erkent, ja, eene onfeilbare magt en gezag, niet in den Paus, maar in de kerk. Zorgvuldig maakt hij onderscheid tusschen de kerk en den Paus, tusschen den stoel van PETRUS en den genen, die denzelven bekleedt.

2°. De

2°. De Pausgezinde meent, dat de Paus Vorsten kan onttroonen, afzetten, de volken van de schuldige gehoorzaamheid en van den eed van getrouwheid kan ontslaan.

De Roomschkatholijk leert, dat geestelijke en tijdelijke magt van elkander onderscheiden zijn, dat zij beide door den Almagtigen zijn ingesteld, en dat de heilige katholijke Godsdienst, wel verre van te strekken om den staat te benadeelen, of onrust en tweedragt te zaaijen, dient om den staat te ondersteunen, de Vorsten te eerbiedigen, de volken tot liefde, eerbied, trouw en gehoorzaamheid aan te manen. Den opstandeling en weerspannigen aan een wettig gezag erkent hij voor geen waar Katholijk, alhoewel bijgeloof, onwetendheid en fanatismus hen soms in helden herschapen heeft. Allen opstand tegen een wettig gezag beschouwt hij als eenen heiligschendigen aanslag tegen de orde van God.

3°. De Roomsche Pausgezinde is huiverig, zoo een Protestantsch Vorst hem beveelt voor hem te bidden, of God voor zegeningen, aan het vorstelijk Huis verleend, te danken. Ja, zonder vooraf het Pauselijk placet bekomen te hebben, durft hij daaraan niet voldoen.

De Roomschkatholijk verheugt zich over elke gelegenheid, waarin hij zijnen Vorst blijken zijner liefde, eerbied, trouw en gehoorzaamheid kan geven. Hij vraagt in zoodanige gevallen geen Pauselijk fiat. Ja, al konde een Paus van zich verkrijgen, het gebed voor een' Protestantsch' Vorst te verbieden, hij zoude hooren, wat de eeuwige waarheid hem beveelt, en, al ware de Vorst een NERO, hij zoude, op PAULUS bevel, gebeden en smeekingen voor hem opzenden, wetende dat de gene, die zich tegen de Magt stelt, de schikking Gods wederstaat, en dat, die dezelve wederstaan, over zich de verdoemenis trekken.

4°. De Pausgezinde gelooft, dat al het gezag, door den Heere JEZUS aan zijne kerk verleend, in den Paus bestaat; dat andere Bisschoppen en mindere herders

geene zending, magt of gezag hebben, dan voor zoo veel zij die van den Paus ontvangen; dat hij, naar willekeur, Bisdommen kan oprigten en vernietigen, in alle Bisdommen schikkingen, wetten en bevelen maken, zoo als hem goeddunkt; dat de andere kerkherders als zijne zaakgelastigden zijn, die hij, naar willekeur, beveelt, gebiedt, zendt, terugroept.

De Roomschkatholijk houdt den Paus voor opziener der kerk; maar gelooft, dat ieder Bisschop en Priester onmiddellijk hun gezag en hunne waardigheid van God hebben, even gelijk de andere Apostelen niet door PETRUS, maar door JEZUS CHRISTUS tot bestuurders der kerk zijn aangesteld. Hij gelooft, dat de Paus wel tot opbouwing, maar niet tot verdelging is aangesteld; dat hij niets vermag tegen de waarheid, maar wel voor de waarheid Hij gelooft dus, dat de Paus de regten van andere kerken moet eerbiedigen, wel verre van inbreuk op die regten te maken. Hij houdt zich overtuigd, dat geen Bisschop van *Rome* iets te beschikken of te besturen heeft in andere Bisdommen, zoo lang de eigen Bisschop, getrouw aan leer, waarheid en deugd, zijne pligten vervult, daar aan den eigen' Bisschop de zorg en waakzaamheid over zijne kerk is aanbevolen. Hij gelooft, dat de Paus geene confirmatie aan eenen Bisschop mag weigeren, zoo er geene wettige redenen zijn, en dus niet willekeurig de Bisschoppelijke zetels, ter verguizing van leer en tucht, mag laten openstaan; dat, zoo de Paus, buiten wettige reden, de confirmatie weigert, de door het Kapittel wettig benoemde, en door den Metropolitaan, Primaat of Provinciaal Concilie goedgekeurde, Bisschop dadelijk in functie moet treden, en den Bisschoppelijken zetel niet mag laten openstaan, daar de Pauselijke confirmatie zelve eene aanmatiging is, welke in de twaalf eerste eeuwen geheel onbekend was.

5°. De Pausgezinde beweert, dat alle Bullen, Mandaten, Concordaten, die van den Paus komen, dadelijk, zonder verder onderzoek, moeten aangenomen, ge-

geteekend en als godfpraken geëerbiedigd worden. Zoo eene taal hoorden wij voorleden jaar nog in de openlijke nieuwspapieren van de Roomfche bedienden, ter gelegenheid dat *Frankrijk* de aanneming van het Concordaat weigerdé.

De Roomschkatholijk beweert, dat, daar de gefchiedenis zoo vele blijken van Paufelijke feilbaarheid en verderfelijke Bullen oplevert, men dezelve vooraf aan Gods woord, aan de leer der kerk, de eenparige leer der vaders, aan de kerkregelen, aan de zekerheid en rust van den ftaat moet toetfen, eer men dezelve aanneemt. En, zoo zij iets daartegen bevatten, dat, wel verre van eene laffe en blinde aanneming, men, fchoon eerbiedig, echter manmoedig, met PETRUS en JOHANNES moet zeggen: „ Oordeel zelf, of het billijk zij, dat „ men u meer dan God gehoorzame." Ja, al ftond men dan, gelijk een ATHANASIUS, ten tijde der Arianen, toen Paus LIBERIUS zelf het Ariaansch formulier onderteekende, bijna alleen, dat men nimmer, om menfchen te behagen, Gods wet en zijn geweten moet verkrachten.

6°. Zoodra eene Bul, mandaat, formulier, of eenige Paufelijke wet, door velen, al is het uit dwang, overdreven' eerbied voor den Paus, uit tijdelijk belang, uit vrees voor banvonnisfen, opfchorting, enz. aangenomen is, dan beroept de Pausgezinde zich op de aanneming der verfpreide kerk, en hij, die durft protestéren, of zich op hoogere regtbank beroepen, is, volgens hem, ketter of fcheurmaker.

De Katholijk erkent geene Paufelijke bevelen als kerkwetten, dan die, overeenkomftig de leer van Gods kerk, door geheel de kerk, het zij vergaderd of verfpreid, zonder dwang, dreiging, geheel vrijwillig, als katholijke leerftukken aangenomen zijn. Hoe vele Bullen zijn er niet door velen, uit vrees voor het Roomfche blikfemvuur, aangenomen! Bullen, die, even gelijk de Napoleontifche bevelen, met kanon en bajonet, met opfchorting, excommunicatie en verbanning gewapend

waren. De vrees voor de Napoleontische bevelen deed velen een Te Deum bij eene Echtscheiding aanheffen; of deden ons, *vrijwillig*, zoo heette het, voor zekere geldsommen inteekenen, om hem even zulke *vrijwillige* soldaten te bezorgen. Wel nu! even gelijk die Keizerlijke bevelen, door allen, die NAPOLEON voor Keizer erkenden, *algemeen* en *vrijwillig* aangenomen werden, zoo *algemeen* en *vrijwillig* zijn ook vele Bullen aangenomen. En zoo eene aanneming zoude kerkelijke wet zijn! zoude men, op verbeurte zijner zaligheid, verpligt zijn aan te nemen!!!

7°. De Pausgezinde beweert, dat, zoodra de Paus iemand banvonnist, excommuniceert, het moge zonder voorafgaande waarschuwing, zonder onderzoek, zonder bewijs van misdaad, zonder partij te hooren geschieden, om het even, zulks dadelijk, *ipso facto*, kracht heeft, en de door den Paus geëxcommuniceerde dadelijk van Gods kerk afgesneden is. Wee hem, die met den dus gevloekten kerkelijke gemeenschap durft houden!

De Roomschkatholijk gelooft, dat, even gelijk de Heer JEZUS en zijne leerlingen door den Hoogepriester gebanvonnisd en uit de vergadering gestooten werden, even zoo de onschuldigen, om JEZUS zaak, dikwijls door Pausen gevloekt zijn, of, om mij van de woorden van THOMAS VAN KANTELBERG te bedienen, aan het Hof van *Rome* BARABBAS meestal losgelaten en JEZUS veroordeeld wordt; — dat zoodanige Excommunicatiën, aan welke de vereischte hoedanigheden ontbreken, en die alleen op den hoogstschuldigen, weerspannigen en onverbeterlijken zondaar kunnen aangewend en toegepast worden, wel verre van krachtig te zijn, hem zelven treffen, die vermetel genoeg is, dezelve tegen schuldeloozen uit te spreken. Met den Kerkvader BONAVENTURA zegt hij: „Het „vonnis van den kerkelijken ban verliest zijne kracht, „en beschadigt meer den genen, die het uitspreekt, „dan den genen, tegen wien het uitgesproken wordt,

„wan-

„ wanneer hij het uitfpreekt tegen den genen, die on„ fchuldig is, als hij het uitfpreekt voordat hij de zaak „ kent, of nadat er een wettig appel gefchied is, wan„ neer er geen misdrijf is, of wettige redenen toe zijn." (*Opusc. quare F. F. minores predicant.*)

8°. De Pausgezinden (zoodanige blinde ijveraars zijn er onder hen) zien met een helsch genoegen brandftapels, Auto-da-fés en inquifitiën aanrigten. Dwang, anathemas, ballingfchap willen zij omtrent andersdenkenden aanwenden, de helfche toorts van religiehaat en kettermoord omhoog fteken, ja tot een nieuw Bartholomeüsfeest de fchorre fnaren fpannen. *Vi et armis* zouden zij hen tot het afleggen hunner gevoelens willen dwingen. De burgerlijke omgang met andersdenkenden is hun eene walg. Het noemen alleen van het woord *verlichting*, *verdraagzaamheid* is een gruwel. Het vuur des Hemels zouden zij, met de toen nog verblinde Apostelen, over anderen willen affmeeken.

De Roomschkatholijk gedenkt met afkeer aan die gruwelen, weet, dat de wet en leer van God en zijner kerke die der liefde is. Die edele en waarlijk katholijke gevoelens, welke de groote Paus CLEMENS XIV, in zijne bedenkingen over den ijver, over den geest der kerk, in zijne redevoering over den Godsdienst, en in zijnen driënnegentigften brief uitdrukt, omhelst hij met geheel zijn hart, en toont hij in zijn gedrag. Niemand haat hij om bijzondere godsdienftige gevoelens. Hij ziet het belagchelijke, ongerijmde en zondige, om, in zaken, die de ziel betreffen, en in die der overtuiging, dwang te willen bezigen. Hij weet, dat de overtuiging het fterkfte onder alles is, wat de mensch bezit; dat hij voor haar zijn leven en bezittingen in de bres ftelt, ja voor haar een held, Engel of Duivel wordt. Meent de Katholijk, dat zijn Broeder dwaalt, liefde, ja, doet hem de zaligheid van zijnen Broeder zoeken, maar zijne wapenen zijn gebeden, tranen, fmeekingen, het goede voorbeeld, eene verftaanbare en onderrigtende taal. Hij weet de les van PAULUS aan TIMOTHEUS: „ Be-

„ risp

„ risp met zedigheid de genen, die de waarheid wederstaan, of hun God eens boetvaardigheid mogt geven, „ om de waarheid te kennen." Hij handelt met den dwalenden, zoo als AUGUSTINUS zegt, *amanter, dolenter, fraterne, placide*; dat is: liefderijk, medeedoogend, broederlijk, zachtmoedig. *Verdraagzaamheid*, dat is: eene mildheid, eene toegeeflijkheid, eene onderlinge broederlijke liefde en verkeering, zonder ontrouw aan eigene overtuiging, zonder zamensmelting van leerbegrippen, zonder verminking van het Evangelie, tracht de Katholijk op alle mogelijke wijze te bevorderen. Affcheiding van tempelmuren maakt bij hem geene affcheiding van onderlinge liefdepligten. *Verlichting*, dat is: toeneming in de ware wetenschap, in kennisse en liefde Gods, bevordering van alle nuttige inrigtingen en wetenschappen, die op 's menschen waarachtig geluk betrekking hebben, al wat verstand en hart kan versieren, al wat strekken kan, om het Goddelijk geschenk, de Rede, bevorderlijk te zijn, is hem dierbaar, en werkt daartoe mede.

9°. De Pausgezinde ontzenuwt JEZUS heiligen Godsdienst door bijgeloof en dweeperij. Bijhangfelen, menschelijke instellingen, uiterlijke nietigheden, Joodsche plegtigheden maken bij hem hoofdzaak. Uitwendige waarneming van godsdienstpligten, uitwendige nakoming van vastgestelde boetedagen, veelvuldige uitwendige nadering tot de Sakramenten, om het even met welke gesteltenissen, heet bij hem Godsdienst. Aanbidding Gods in geest en waarheid, vernedering, verootmoediging voor den Almagtigen, bekeering des harte, affchuw van het kwaad der zonde, de vervulling zijner pligten uit liefde tot het beste Wezen, de liefde tot God en tot zijn evenbeeld, in het bevorderen van al wat hem naar ziel en ligchaam voordeelig zij, bevordering van maatschappelijk welzijn en geluk, dit schijnen hem onbekende zaken.

De Roomschkatholijk, ja, eerbiedigt de door Gods kerk ingestelde plegtigheden bij uitwendige godsdienst-

oe-

oefening, in zoo verre zij kunnen strekken om den zinnelijken mensch tot geestelijke gedachten op te leiden. Doch nimmer maken zij bij hem hoofdzaak uit. Ook hij wil stipte nakoming van godsdienstpligten, enz.; maar weet, dat alle uitwendige pligtbetrachtingen, zoo zij niet van de behoorlijke zielsgesteltenissen vergezeld zijn, vruchteloos zijn. Wars is hij van alle menschelijke bijhangselen en nietige uitvindingen, welke hunnen oorsprong in domheid, dweep- en schraapzucht van geestelijken vinden. Zij weten, hoe onze geheel Goddelijke Godsdienst door die bijhangselen ontluisterd wordt. Zij weten, dat de ware Godsdienst bestaat in God te dienen en lief te hebben met een rein hart en zuiver geweten, in weezen en weduwen in derzelver bedruktheid te helpen, en zich onbesmet te bewaren van deze wereld.

10°. De Pausgezinde zoekt in de domheid der schapen zijn vuig eigenbelang; rukt den geloovigen Gods woord, als een voor hem verboden boek, uit de handen; geeft hem, in de plaats daarvan, geestelooze gebedenboekjes, opgesierde legenden, verdichte wonderen en andere nietigheden, waarover de verstandige bloost. Al wat een ander schrijft, is bij hem contreband. Er mag, op straffe van eeuwige verdoemenis, geen onderzoek plaats hebben. De door God geschapen redelijke mensch moet, als redeloos dier, zich blindelings laten leiden. Een enkel zoogenaamd kerkboekje maakt de bibliotheek des Pausgezinden uit. Ziellooze predikatiën, even schrale kinderachtige onderrigtingen zijn het zielevoedsel, waarvan het volk ook schijnt te walgen. Begint de zoogenaamde leerrede, dan loopt de kerk bijna ledig. Genoeg voor het volk, zoo zij het altaar gezien, het schelletje gehoord, en eenige *ave Maria's* gelezen hebben; dan is het gebod voldaan.

De Roomschkatholijk legt zich op alle mogelijke wijze toe, dat het volk meer en meer toeneme in alle wetenschap en kennisse Gods. Hij beschouwt Gods woord als de bron, waaruit die wetenschap moet geput worden, en geeft dat woord den geloovigen in handen.

Het

Het Nieuwe Testament moedigt hij ter lezing aan. Het Oude wil hij met eenige wijziging gelezen hebben. SALOMO's *Hooglied* en vele Mozaïsche wetten en bevelen zoude hij niet gaarne der jeugd in handen geven. Het onderwijs der jeugd beschouwt hij als hoofdtaak; draagt zorg, dat de Christelijke huisgezinnen godsdienstige huisboeken hebben, die voor verstand en hart dienstig zijn. In de domheid des volks zoekt hij zijn vuig belang niet. Hij weet, dat de onwetendheid de bron veler onheilen, en in het stuk van zaligheid allernadeeligst is.

11°. De Pausgezinde hoort met afkeer den naam zelven van een' Protestant; zoude niet het minste ter broederlijke vereeniging willen toegeven; meent, dat er geene misbruiken in Gods kerk bestaan.

De Roomschkatholijk bemint den Protestant waarlijk en waarachtig als zijnen Broeder; zoude, behoudens leer en waarheid, alles, ja zijn bloed willen opofferen, om het gelukkig oogenblik van godsdienstige vereeniging te verhaasten. Hij meent, dat er vele zaken in de katholijke kerk zijn, die, geene geloofsartikelen zijnde, zouden kunnen opgeofferd worden. Hij houdt zich overtuigd, dat men, elkander wél verstaande, in vele geloofsstukken naderbij komt, dan men wezenlijk denkt; dat men elkander vele leerbegrippen ten laste legt, die niet bestaan. Hij houdt zich overtuigd, dat er vele misbruiken in Gods kerk bestaan, en dat eene hervorming in de kerk, van het Hoofd en de leden, allernoodzakelijkst was.

Zoo schetsten wij dan, in eenige hoofdtrekken, het kenmerkend onderscheid tusschen den Roomsch-pausgezinden en den Roomsch-katholijken. Men vergunne mij nog deze aanmerkingen:

1°. Men lette wel op, dat ik het woord *Pausgezinde* hier niet in den letterlijken en natuurlijken zin neem voor iemand, die, gehecht aan de leer en waarheid der katholijke kerk, den Paus als opperhoofd dier kerke eerbiedigt, en hem in alles, wat niet tegen de leer van

Gods

Gods kerk aandruischt, gehoorzaamt. Neen, in dien zin zijn alle Roomschkatholijken ook Pausgezinden. Onder den naam van Pausgezinden bedoelden wij zoodanige Roomschkatholijken, die, met eenen onverdragelijken monnikengeest bezield, voorſtanders der *Ultramontaanſche* gevoelens, Pauſelijke aanmatigingen, en der Jezuitſche ruime zedeleer en verderfelijke ſtellingen zijn, even heilloos voor kerk als ſtaat.

2°. Met de ſchets, die wij van de Jezuiten gaven, bedoelden wij niet elk individu dier Societeit in het bijzonder. Wij doen hulde aan de geleerdheid en goede principes van bijzondere perſonen. Wij bedoelen de orde in het algemeen genomen, welke, door hare verderfelijke Probabiliteitsleer, als dezelve ſtellingen omhelzende, kan beſchouwd worden.

3°. Merke men aan, dat, hoe hard en bitter het den waren Katholijk valt, dat velen zijner broederen, door gedrag, beſtuur en principes, oorzaak zijn, dat Gods kerk gelasterd wordt, hij daarom de kerkelijke gemeenſchap met hen niet breekt, hen voor zijne katholijke Medebroeders erkent, ſchoon hij hun gedrag, beſtuur en ſtellingen afkeurt. Heil ons, dat, naar mate ware verlichting en Christelijke verdraagzaamheid meer en meer doorſtralen, wij ook van tijd tot tijd mannen zien te voorſchijn komen, die zich ware Katholijken betoonen! Een aantal, ja, zijn nog door het ſcholastieke ſtof verblind. Een aantal zijn NICODEMUSSEN, die des nachts bij JEZUS komen, die de waarheid kennen, maar den Hoogepriester en Raad vreezen. Dan, de redelijke mensch zal zijne regten hernemen. Ware verlichting, en eene op Gods woord gevestigde Christelijke verdraagzaamheid, zal den blinddoek van veler oogen nemen. Zij zullen komen, zij ſnellen aan, die gewenschte dagen, waarin ongeloof en bijgeloof vergaan, broederlijke liefde en eensgezindheid zegevieren zullen. Heerschzucht zal in Gods kerk niet geduld worden. Volgens wet en regelen zullen Hoofd en leden, geestelijke en volk zich gedragen. De herſtelling der

der Jezuiten moge voor dit aangenaam verschiet een akelig duister stellen, zij zullen geen' verderen voortgang hebben. Wijze en in de geschiedenis ervaren Vorsten zullen, met *Frankrijks* grooten Koning, HENDRIK IV, zeggen, „ dat de Jezuiten de vijanden van „ den staat en van de kroon, bedervers der jeugd, en „ verstoorders der openbare rust geweest zijn." Zij zullen hunne staten op nieuw aan geene onrust blootstellen. *Ierlands* Bisschoppen doen reeds tegen *Rome* hunne regten gelden. *Frankrijks* staatsmannen willen geene blinde aannemers van een willekeurig Concordaat zijn. Het te lang getergd geduld zal moede worden. Ieder Bisschop, elk Kapittel zal zijne regten hernemen, en de Bisdommen van deugdzame en geleerde inlandsche Bisschoppen voorzien. De Vorsten zullen waakzaam zijn, dat geene Pauselijke Bullen twist en tweedragt onder hunne onderdanen in hunne staten zaaijen. Zonder het vorstelijk Placet zullen zij niet gedoogd worden. Geene brandstapels, Auto-da-fés, of helsche inquisitiën, zullen elders meer tegen andersdenkenden aangerigt worden. De Christelijke en liefdeädemende kansels zullen niet meer van anathema's en vervloekingen weergalmen. Men zal geene Broeders tegen elkander in het harnas jagen. Men zal eene onderrigtende en verstaanbare taal spreken. Op alle mogelijke wijzen en langs alle geoorloofde wegen zal men het zalig tijdstip van godsdienstige vereeniging onder alle broeders verhaasten. — o God! dat dit oogenblik aanspoede! Gebied, o JEZUS! die den vrede hebt aangebragt! Herstel *Israël!* Verleen, dat wij allen één zijn, gelijk Gij en de Vader één zijt!

WAAR-

WAARNEMING EENER GENEZENE VENERISCHE BEEN-VERWEEKING, (*osteosarcosis venerea.*) Door J. H. W. MUYS VAN DE MOER, *Med. Doctor te Sliedrecht.*

Dán voornamelijk verdienen ziektewaarnemingen bekend gemaakt, en door denkende Artsen gadegeslagen te worden, wanneer dezelve zeldzaam, of met merkwaardige toevallen verbonden zijn. Verschijnselen, welke dagelijks voorkomen, of, hoewel geenszins algemeen, echter door ieder praktiserend Geneesheer, vroeger of later, in zijne loopbaan worden waargenomen, zijn daarom ook der bekendmakinge minder waardig. Onder de zeldzame gevallen zijn die de opmerkens- en aanteekenenswaardigste, bij welke de aangewende hulpmiddelen met een gelukkig gevolg bekroond, en gebreken werden verzacht of weggenomen, die alle andere en de sterkst geprezene geneeswijzen wederstonden. Deze gronden zijn het, welke mij, gelijk den Heere RENARD, in HUFELAND's *Journ.* B. XX. St. II, de navolgende waarneming in dit Maandschrift doen bekend maken; daar toch, mijns inziens, de gevallen van beenverweeking, bij volwassenen, niet alleen zeldzaam zijn, maar ook derzelver genezing allermoeijelijkst is.

Den 18 September 1817. werd mijne hulp verzocht bij N. N., die, in 't voorjaar des vorigen jaars, door mij aan *dolores osteocopi* en verdere *syphilitische* toevallen, met een gelukkig gevolg, was behandeld geworden. Nu klaagde hij weder over zeer zware, bijna ondragelijke beenpijnen, welke zich voornamelijk tot de onderste ledematen bepaalden, en met eene zoodanige zwakheid in de knieën gepaard gingen, dat het gaan, ja zelfs het staan, den lijder bijna, zoo niet geheel, onmogelijk was. Bij een nader onderzoek der beenen bleek mij, dat de beide *tibiae* zeer zacht waren, en er zelfs op de linker een aanmerkelijke beenknobbel aan-

wezig was, die, op het aanraken, zeer veel pijn veroorzaakte, terwijl putten, met den vinger in de scheenen geduwd, in de beenderen zelve een tijdlang staan bleven. De lijder, die mij verklaarde, sedert verleden jaar geene ongemakken gevoeld te hebben, en altijd gezond geweest te zijn, schreef alle deze toevallen aan eene, in Julij laatstleden, op nieuw gekregene *blennorrhoea* toe, welke onvoorzigtig en zeer spoedig genezen was geworden, alzoo hij zich bewust was, aan geene andere besmetting te zijn blootgesteld geweest, en ook geene andere toevallen immer bespeurd te hebben, dan deze pijnen, welke zich kort na de genezing der *blennorrhoea* opdeden. Hij had reeds verscheidene middelen gebruikt, doch kon niet opgeven welke, was nu zeer vermagerd en verzwakt, voornamelijk ook, doordien zijn eetlust en spijsvertering zeer veel geleden hadden. Overigens kon ik geene toevallen van meerder aanbelang bespeuren, offchoon de lijder wel eens pijn in de keel gevoelde, 't welk mij voor *ulcera* in dezelve deed vreezen, doch 't welk geene gevolgen had. Ook zag ik niet het door AUTENRIETH opgegeven teeken, bestaande in een wit en waterachtig, uit kleine blaasjes zamengesteld slijm, dat alleen achter op den wortel der tong in grootere of geringere mate verbreid is. Zijne waterlozing was zonder hinder; de *glandulae inguinales* en *testiculi* waren niet gezwollen, maar wel de *glandulae lymphaticae* in den hals, en de oogleden zagen zeer rood. Geen spoor van chankers of van andere zweren was te ontdekken.

Des lijders gestel voornamelijk van verleden jaar kennende, gepaard met zijnen nu reeds zeer verzwakten toestand, en de aanmerkelijke weekheid der *tibiae*, deed mij zulks geene zeer gunstige *prognosis* maken, offchoon ik het geval niet als hopeloos en onredbaar beschouwde. Des lijders gestel te versterken, en tevens het, zich op de beenderen geplaatst hebbend, venerisch gift te verdelgen, was mijne indicatie, en het kwam mij voor, dat hier, offchoon de Heer. WENDT (*Die Lust-*

Lustseuche in allen ihren Richtungen und in allen ihren Gestalten, zum Behuf academischer Vorlesungen, 1816.) zulks afraadt, dewijl naar zijne idee de *cohaesie* door de *mercurialia* moet verminderd worden, welke versterkende middelen vermeerderen, het vereenigd gebruik van *tonica amara*, zoogenaamde vochten verbeterende middelen en zachte *mercurialia* zeer waren aangewezen. Ik gaf derhalve

℞ *Rasur. Lign. Guajaci* ℥iij
Cortic. Mezeraei ʒvi
Rad. Gentianae ʒiij *Coq. ad col.* ℥xviij
add. Extr. Trifol. fibr. ʒi
Syr. Cort. Aur. ℥iß
S. Om de twee uren een theekop.

℞ *Oxydi hydrargyri Hahnem. Gr.* xvi
Sacch. albi ʒij
m. f. pulv. N°. xij
S. 's Morgens en 's avonds een poeder.

Na nog geene week deze middelen gebruikt te hebben, bespeurde de lijder eenige verligting in zijne pijnen; dan, de *glandulae salivales* begonnen te zwellen, en zijn adem toonde duidelijk, dat er eene *salivatie* op handen was. Dadelijk liet ik het gebruik des *mercurius* ophouden, en gaf een *collutorium adstringens* uit *flor. rof. rubr.* met *alum.*, terwijl het *decoctum* werd doorgebruikt.

Op deze wijze liet ik den lijder eene week voortgaan. De pijnen in de beenen waren, in plaats van verminderd, eer vermeerderd, en de beenen voor elke verandering des weders zeer gevoelig, terwijl de weekheid derzelve ook eer verergerd dan verbeterd was. — Nu paarde ik weder bij het gebruik des *decoctums*, waarbij ik nog 1½ once *ligni sassafras* voegde, het *hydrargyrum*, in denzelfden vorm, alleenlijk de gift van elk poeder op de helft verminderende; terwijl ik, offchoon de teekenen

van *salivatie* verdwenen waren, de mondspoeling van tijd tot tijd liet doorgebruiken.

In 't eerst scheen alles weder eenigzins aan de verwachting te voldoen, daar de beenpijnen verminderden; dan, het duurde geen twee weken, of er brak eene hevige *salivatie* uit, welke den lijder zeer afmatte. Sterke *collutoria adstringentia* waren niet in staat, dezelve te beteugelen. Ik wilde nu eens beproeven, in hoeverre het mogelijk ware, eene *salivatie*, door het inwendig gebruik van kwik veroorzaakt, door het uitwendig insmeren' deszelven weder weg te nemen, daar ook Prof. THOMASSEN A THUESSINK zulks aanprijst, (*Geneesk. Mag.* V D. I St. II Afd.) en liet te dien einde dagelijks een drachma van het *ung. oxydul. hydrarg.* inwrijven. Er openbaarden zich echter zoodanige teekenen van eenen *morbus mercurialis*, zoo schoon door HAHNEMANN beschreven, dat ik weldra van deze geneeswijze afzag; en, alhoewel de staat der ingewanden zeer verzwakt was, waarom ik aarzelde het *sulphuret. calcis* te geven, was echter de kwijling zoo sterk, en de *symptomata* van mercuriaal-vergiftiging waren zoo hoog loopende, dat ik weldra tot hetzelve overging, in verbinding met maagversterkende middelen. Ik gaf dan

℞ *Sulphuret. Calcis* ℥β
Pulv. R. Calam. arom. ℈iv
——— *Rhei* ℈ij
m. f. pulv. D. in vitro bene claus.

Hiervan gebruikte hij, om de twee uren, een' grooten eetlepel, en dronk dadelijk een' lepel verdund phosphorzuur na. Het *decoctum* bleef hetzelfde. Ik verkoos met opzet het *acid. phosphoric.*, eensdeels, omdat ik mij, het zij veel of weinig, van het *phosphas calcis* iets voorspelde, en ten andere, omdat WENDT hetzelve tot stilling der *salivatie* aanraadt.

Het gelukte op deze wijze, alle deze onaangename toe-

toevallen te beteugelen; terwijl ook de beenpijnen vooral niet vermeerderd waren.

(*Het vervolg en slot hierna.*)

VERBRANDING VAN BENGAALSCHE WEDUWEN, IN 1817.

Den 27 Maart had te *Khaligant* eene zelfopoffering plaats van weduwen ten brandstapel, niet minder door de betoonde standvastigheid der slagtoffers, dan door eenige, daarmede vergezeld gaande, buitengewone omstandigheden, merkwaardig. In dit treurig bedrijf zien wij, met hartelijk leedwezen, den invloed, welken deze soort van dweeperij op de misleide gemoederen uitoefent; en wij zijn gedwongen te erkennen, dat het zedelijk karakter van dit volk nog grootelijks moet verbeterd worden, alvorens wij de volkomene afschaffing van dit afschuwelijk gebruik mogen verwachten.

De slagtoffers van het bijgeloof waren, in het onderhavig geval, de twee vrouwen van NILLOO, geneesheer en inwoner van *Shova Barzar*; de eene drieëntwintig, de andere slechts zeventien jaren oud. Volgens eenen maatregel van het Gouvernement, moet, alvorens eene plegtigheid van dien aard mag plaats hebben, daarvan kennis gegeven worden aan de Politie; en wij vernamen, dat de daartoe behoorende ambtenaren, uit een lofwaardig menschlievend beginsel, vele pogingen hadden in 't werk gesteld, om, zoo mogelijk, de bedrogene ongelukkigen van haar noodlottig voornemen af te brengen. Hunne beweegredenen werden niettemin met versmading verworpen. Doch men vernam, wij meenen uit RAM MAHON ROY, dat, in de tegenwoordige wijze van opoffering, eene groote afwijking was ingeslopen van de oorspronkelijke instelling bij de heilige schriften der *Hindoos*. De herstelling van het misbruik te dezer gelegenheid zou dus niet alleen de tegenwoordige ongelukkigen, maar ook menige andere, bij toekomende gelegenheden, kunnen redden. Thans was het gebruikelijk, dat de vrouwen, *alvorens* het vuur begint op te blaken, zich naast het lijk nederleggen, waarop zij, onmiddellijk, door zulk eene hoeveelheid houts en andere brandstoffen overstelpt worden, dat, bijaldien zij, door het vuur werkelijk aangegrepen, en alzoo in doodsangst, ge-

noopt mogten worden van hun voornemen af te zien, dit niet meer in hare magt is. Dit is vermoedelijk een kunstgreep van de *Braminen*, om hunne ſlagtoffers tot vrije handeling geheel buiten ſtaat te ſtellen; want, als wij wél onderrigt zijn, is bij de *Shastra* uitdrukkelijk bepaald, dat het vuur eerst in den brandſtapel, waarop het lijk geplaatst is, zal moeten aangebragt worden, en dat dán eerst, wanneer de vlam daarin woedt, de vrouw, des genegen zijnde, toetreden en zich op den toeſtel zal nederleggen. Eene vonk van menſchelijkheid, hoe vreemd ook overigens aan dit gebruik, is, in dit voorſchrift, niet te miskennen; althans heeft de wetgever der *Hindoos* blijkbaar bedoeld, dat der vrouwe, een' voorſmaak als 't ware hebbende van het verſchrikkelijk lot, waaraan zij zich ſtond over te geven, de vrije keuze zou overblijven om zich daaraan te onttrekken, in gevalle het haar mogt doen terugbeven. Wij vernamen, dat, overeenkomſtig de bedoeling dezer wet, beſchikt was, dat de vrouwen van NILLOO het voorregt van deze wijze van opoffering zouden genieten; zijnde de *Braminen* overgehaald geworden om daarin toe te ſtemmen. Dan, met leedwezen vermelden wij, dat de daarop gegronde hoop van inkeer aan de zijde der ſlagtoffers geheelenal werd te leur geſteld. De vlam begon naauwelijks op te flikkeren, of de oudſte der ellendigen legt zich gelaten op den brandſtapel, en de jongere volgt haar voorbeeld met bijzondere levendigheid, doch wendt zich vooraf, met geestdrift, tot de aanſchouwers; en zegt: „ Gij hebt daar mijns mans eene vrouw haren pligt zien vervullen; gij ziet mij haar voorbeeld volgen. Staakt, bid ik u, elke poging, om de vrouw van een' *Hindoo* te verhinderen van zich op den brandſtapel te werpen: wij bereiken hem, al zou het over u henen zijn." Daarop wierp zij zich in de vlammen, blijkbaar met dezelfde onverſchilligheid, als waarmede zij gewoon was zich in de *Hoogly*, ter verrigting harer uchtendreiniging en aandacht, te dompelen.

Wij hebben reden om te gelooven, dat de *Bengaalſche* ſchriften van RAM MAHON ROY een' diepen, hoezeer, voor het tegenwoordige, nog niet zeer blijkbaren, indruk op de *Hindoos* van *Calcutta* en de nabuurſchap zullen gemaakt hebben, en dat dezelve ſtrekken zullen tot volkomene afſchaffing van dit, zoo wel als menig ander gebruik, door rede en menſchelijkheid verfoeid. Wij hebben verſcheidene achtens-

waar-

waardige en verstandige inboorlingen afschuw hooren betuigen van het wreedaardig godsdienstig gebruik der *Satie*; en het is waarschijnlijk, dat een gelijk gevoel zich verheft in het hart van menig ander, die hetzelve, voorzigtigheidshalve, nog verbergt.

De talrijke gevallen, dat deze menschenoffers, sedert kort, zijn vernieuwd geworden, wekken den hartelijken wensch op, dat de dageraad des Christendoms ook over deze nachtelijke landstreken moge opgaan, en ook aldaar van eenen zegenenden invloed zij!

SCHIPBREUK VAN DE OSWEGO.

In den aanvang van het jaar 1800 kwam de *Oswego*, een Koopvaarder van 260 ton, van *New-York* te *Cork*. De Schipper was een Kwaker, genaamd JUDAS PADDOCK. De manschap bestond uit dertien personen, waaronder twee *Denen*, twee *Zweden*, twee Negers, en twee jongens, waarvan de een des Schippers neef was. Te *Cork* liet PADDOCK zich bewegen, een' *Ierlander*, PAT genaamd, als kok aan te nemen; en de geneigdheid van dezen mensch tot sterken drank veroorzaakte, naderhand, het scheepsvolk de grootste ongelegenheid. Om handelzaken stevende men vandaar naar de Eilanden van Kaap *Verd*, doch miste, door eene fout in de berekening, het Eiland *Madera*, ten gevolge waarvan men, den 3 April, op de *Barbarijsche* kust, 200 mijlen zuidelijk van *Santa-Cruz*, op het strand verviel.

Reeds hier schijnt er geene ondergeschiktheid meer onder het scheepsvolk geweest te zijn: de Schipper verlangde, dat men op het schip bleve, tot dat de boot in behoorlijken staat zou zijn gebragt, om, in geval van nood, dezen heilloozen oever te kunnen ontvlugten; dan, hij werd niet gehoorzaamd, en men landde onder de onherbergzame zandheuvels dezer ellendige kust. De boot was volstrekt onbruikbaar. Met de grootste moeite vonden zij middel aan het schip te geraken, en namen vandaar mede 40 pond brood, eenige aardappelen, een' zak Turksch koren, kleederen, linnen, matrasfen, een oud zeil tot eene tent, eene kist brandewijn, en eenige fleschen wijn en *porter* in een' korf. Alzoo voorzien, gingen zij aan 't werk ter herstelling hunner

boot, tevens oost- en westwaarts op verkenning uitzendende, om, zoo mogelijk, te ontdekken, in welk oord zij zich bevonden. De laatst afgezondene kwam met de ontzettende tijding terug, dat hij, op den afstand van 12 Engelsche mijlen, een' hoop menschenbeenderen en, daarnevens, een korteling uitgebrand vuur gevonden had, hetwelk hen overtuigde onder *menscheneters* te zijn. Gelukkig verhaalde hij zulks het eerst aan den Schipper, die hem te gemoet was gegaan, en hem bewoog daarvan te zwijgen, om den moed der anderen niet geheel neder te slaan. Een andere afgezondene verdwaalde oostwaarts in het gebergte, en vond de anderen, die inmiddels zeer bezorgd waren geworden, eerst den volgenden dag weder. Onderwijl gaf eene omstandigheid aanleiding tot de grootste verlegenheid. De kok PAT en een der *Denen*, eveneens aan den drank verslaafd, hadden zamen de nachtwaak, bedronken zich, en sliepen vast in. De overigen ontdekten dit bij hun ontwaken; doch, wat erger was, zij ontdekten ook voetstappen van inwoners en eenen hond, waarschijnlijk door dezen des nachts, om op te snuffelen, uitgezonden. De Schipper, hoogst gramstorig, beging de onvoorzigtigheid, al den sterken drank in het zand uit te gieten, om nieuw misbruik voor te komen; doch daardoor verstak hij tevens zijne lieden van eene hoogst weldadige versterking in tijd van nood. Men zag toen van de verbetering der boot af; en, om de inboorlingen, welker wederkomst in groot aantal, met het vallen van den nacht, men als zeker te gemoet kon zien, voor te komen, besloten zij, te lande, naar *Santa-Cruz* te gaan, hetwelk zij 180 Engelsche mijlen vandaar verwijderd rekenden. Ieder man droeg met zich vijf fleschen water en twintig parten scheepsbeschuit; en alzoo nam de bittere reis een' aanvang. De Schipper was voorzien van een zonnescherm, een' kijker, en 600 dollars in goud, hetwelk een gedeelte der som was, welke hij, bij zijne afreize van *Cork*, in eene ton gezouten vleesch verborgen had. PAT en de *Deen* hadden middel gevonden, eene flesch brandewijn te redden, en dezelve, als met water gevuld, mede te nemen.

Nadat zij overeengekomen waren, zich, in geval van scheiding of gevangenneming, voor *Engelschen* uit te geven, togen zij, zuidwestwaarts, op weg, nadat zij alle hunne wapenen begraven hadden; hetwelk een voorbeeldelooze misslag

slag was. Wel is waar, het gezigt daarvan kon de inboorlingen, als zij in groot aantal waren, ophitsen om hen te vernielen; doch kleine verzamelingen hadden zij toch daarmede kunnen afweren. Den eersten nacht bragten zij over in een hol aan den zeeoever, nadat zij dien dag te meermalen sporen van menschentreden gevonden hadden. Den volgenden dag hadden zij eene dier, in de heete luchtstreek, zoo gewone valsche verschijnsels: zij meenden een zilverhelder meer voor zich te zien; maar, door dorst geprikkeld, daarnaar toe ijlende, was het — een zandgrond, met zout overdekt. Kort daarna zagen zij een dorp voor zich. De Schipper liet halt houden, en ging alleen voorwaarts. Het was een gehucht van twintig of dertig huizen, van twintig voet in 't vierkant, zonder dak, tegen 't zuiden met een ingang, en zonder kalk gebouwd. De manschap kreeg nu verlof om te naderen, nam de gebouwen op, om naar derzelver bestemming te gissen, en vond, ten noorden van het noordelijkste huis, vele vaten, elk van ongeveer 100 gallons. De bodems waren aan de eene zijde ingeslagen, en de houten hoepels waren er nog om heen; doch al wat van ijzer geweest was, had men er afgenomen. In een dier vaten bevond zich zeer veel menschenhaar. De vaten schenen van Fransch maaksel. Dit alles moest het uitzigt in hun lot verdonkeren; doch de teerling was geworpen! Zij vermoedden, dat deze hutten door schipbreukelingen waren opgerigt, die naderhand door de inwoners waren omgebragt. Een hoop menschelijk gebeente, vijftig schreden vandaar opgeworpen, versterkte dit vermoeden.

Zij waren thans in den omtrek eener schoone baai, en bedienden zich van die gelegenheid om te baden. 's Nachts legerden zij zich aan den voet eener rots, van wilde dieren, zoo zij meenden jakhalzen of hyaena's, omsingeld. Zij waagden het niet, volgens gebruik, vuren te ontsteken, om hen af te keeren, uit vreeze van hunne tegenwoordigheid den inwoneren te verraden. Thans meenden zij vijftig mijlen van het schip verwijderd te zijn. Het gezelschap beging nu wederom de onvoorzigtigheid, PAT en den *Deen* zamen te laten waken. Hun krakeel om water, tot lessching van hunnen dorst, bragt aan den dag, dat zij hunne gestolene flesch geledigd, en beiden volslagen dronken waren. PAT had zichzelven wel het meest te buiten gegaan. De woede tegen

gen hem was zoo groot, dat, zonder des Schippers tusschenkomst, het bootsvolk hem zou hebben dood geslagen. Zij lieten den ellendigen niettemin, van alle hulpmiddelen verstoken, in het zand liggen, en gingen verder. Kort daarna kwam evenwel het medelijden boven, en PADDOCK bewoog hen, hem mede te slepen, tot hij het vrije gebruik zijner voeten zou hebben teruggekregen. In weerwil hunner verwijdering van het scheepswrak, namen zij in overweging, en kwamen tot het onzinnig en heilloos besluit, om weder terug te keeren. De redenen van den Schipper vermogten niets, en verklaarden zij niet verder te willen gaan. Alleen de beide Negers bleven hem getrouw, en zij hielden den strafwaardigen PAT bij zich, uit vreeze dat hij door de anderen mishandeld, ja welligt dood geslagen zou worden. Men nam alzoo een smartelijk afscheid, en rukte zich eindelijk, geheel door droefheid overweldigd, op een gegeven teeken, van elkander los.

Den volgenden morgen ontmoette de Schipper en zijne reisgenooten een gezelschap van zeven *Arabieren*, van eenen stam bergbewoners, in de nabuurschap van *Magdore*. Deze wierpen hen neder, sneden met dolken hunne reiszakken open, en schudden hen naakt uit. De Schipper werd in het begin verschoond, want zij hielden zijn' kijker voor een schietgeweer, en dit, hoewel zelve gewapend zijnde, maakte hen voorzigtig; doch hij werkeloos blijvende, bespeurden zij weldra hunne dwaling, en nu ontrukten zij ook hem alles, wat hij bezat. Zoodra zij den buit, onder den hevigsten en bijna bloedigen twist, gedeeld hadden, vielen deze barbaren, naar het oosten gekeerd, op de knien; wreven zich met zand, in stede van water, handen, aangezigt en ook; deden, met gebogenen hoofde, hun gebed, en dankten God, naar 't scheen, voor hun roofgeluk. Na dezen zonderling aangebragten Godsdienst, zetteden zij zich, op den afstand van twintig schreden, neder, en poetsten en laadden hunne schietgeweren. Tot zoo lange hadden de ellendige gevangenen zwijgend hun noodlot gedragen; maar nu jammerden zij allen, in het vooruitzigt eens naderenden doods. „ Ik-zelf," zegt de vrome Kwaker PADDOCK, „ bereidde mij tot het oogenblik, waarin onze ziel hare vlugt in de onzigtbare wereld neemt, en bad innerlijk tot onzen gezegenden Verlosser om het heil mijner ziel: daar verscheen voor mijne oogen een

een teeken, hetwelk ik mij wederhoude te noemen, om de befpotting van ongeloovigen niet op te wekken, en — mijne ziel werd op eenmaal van haren doodsangst ontheven."

De onbarmhartige *Arabieren* dwongen de gevangenen, den terugtogt aan te vangen, en noopten hen, met ftooten en flagen, in weerwil van honger en dorst, het brandende zand door te waden. Op de aanvraag hunner dwingelanden, gaven zij dezen, zoo ver zulks door teekenen gefchieden kon, niet zeer grootmoedig, narigten, betrekkelijk hunne deelgenooten in het ongeluk. Werkelijk werden al ras zes van dezelven ingehaald en, nadat zij eveneens geheel uitgefchud waren, bij hen gevoegd. Bij zijne opgave had PADDOCK fteeds van tien man gefproken, daar hij zich en zijne drie togtgenooten uitzonderde; en de *Arabieren* meenden alzoo, dat er in 't geheel flechts tien fchipbreukelingen waren geweest. Deze gingen nu over tot de verdeeling der gevangenen. PADDOCK en JACK, de eene Neger, vielen den wreedaardigften van de horde ten deel. Vandaar tot aan den oever, waar het wrak gelegen was, leden zij alle bedenkelijke ellende. Daar waren 250 *Arabieren*, van allen ouderdom en van beiderlei geflacht, verzameld: twist, roof en wanorde heerschten onder hen. De vier nog ontbrekende mannen van het bootsvolk verfchenen hier zeer onverwacht. Zij vielen den vooruit gezondenen *Arabieren* ten deel, die zich met de flooping van de *Oswega* bezig hielden; terwijl de overige tien, na een zeer treurig bijeenzijn gedurende een half uur, met hunne meesters verder op moesten.

(Het vervolg en flot hierna.)

FRANS DE I EN FRANÇOISE DE FOIX.

Gefchiedkundig Verhaal.

FRANÇOISE's fchoonheid was het onderwerp der gefprekken van de fchitterende Ridders, die FRANS DEN I bij zijne troonbeklimming omringden; maar geen hunner kende deze bekoorlijke vrouw. In kloosterlijke eenzaamheid opgevoed, was zij uit de armen harer moeder onder het opzigt van een' ftrengen gemaal overgegaan, en leefde nu op een eenzaam flot, waar de ernst van hare pligtvervulling flechts door

door de vreugde aan hare om dezen tijd geboren dochter werd afgewisseld. Leenpligt noodzaakte den Graaf DE CHATEAUBRIAND, haren gemaal, bij de krooning te verschijnen. FRANS deed hem de vleijendste verwijtingen, dat hij den schat van schoonheid, welken het gerucht zijner gemalinne toeschreef, in de muren van een *Bretonsch* slot begroef, en kondigde hem aan, dat hij de Gravin tot eene der hofdames van zijne zuster, MARGARETHA DE VALOIS, benoemd had.

De ijverzuchtige echtgenoot keert, met angstige bezorgdheid in het hart, naar zijn slot terug, deelt zijner gemalinne de bevelen des Konings mede, en verneemt met blijdschap, dat zij geene geneigdheid heeft, zich daaraan te onderwerpen, maar verkiest, liever in de eenzaamheid hare pligten als moeder jegens haar aangebeden kind te vervullen. Reeds geloofde hij, dat de Koning, door zoo weinig dankbaarheid beleedigd, het plan, om FRANÇOISE aan het hof te trekken, voor altijd had opgegeven, toen eene geheel verschillende aanleiding haar echter derwaarts voerde. FRANÇOISE's broeder, de Graaf LAUTREC DE FOIX, was door de intrigues van den Admiraal BONNIVET in een regtsgeding betrokken, onteerd en voor landverrader verklaard geworden. Hij vliegt naar zijne zuster, en bezweert haar, voor hem bij den Koning te spreken, en zijne onschuld te bewijzen. De toestand was wanhopig; CHATEAUBRIAND moest besluiten, zijne vrouw aan het hof te brengen. Zij vertoont zich de eerste maal bij een Tournooi; FRANS bemerkt haar, en, van hartstogt gloeijende, streeft hij met verdubbelde behendigheid en kracht, om den prijs des kampspels te winnen. De Connetable van BOURBON, NEMOURS, LATREMOUILLE, door hem overwonnen, leggen hunne verbroken wapens aan de voeten der Koningin; BAYARD alleen blijft nog in het strijdperk. „ Op, Sire!" roept hij, „ laat ons ter eere Gods en der Koningin eene „ lans breken." — „ Toch niet, mijn meester!" zegt de Koning; „ God beware mij, om tegen zulk een' groot' en „ dapper' Ridder te strijden! Hoe kan ik vergeten, dat ik „ van uwe dappere hand deze ridderorde kreeg, de grootste „ eer der Christenheid?" zoo sprak hij, en leide zijne lans aan de voeten des Ridders.

Op het dansfeest, hetwelk het Tournooi volgde, zag de Ko-

Koning naar FRANÇOISE rond. Nadat hij haar vergeefs in de rijen der schitterende dames gezocht had, verneemt hij haar aan een venster, waar zij, eenzaam en nadenkend, en toch de schoonsten in schoonheid overtreffende, in gedachten verzonken, eene roos verplukte, die zij, bloeijender dan deze bloem der lente, van haren boezem genomen had. Zij bespeurde de nadering des Konings niet; doch op zijne stem ontwaakte zij uit hare droomerijen. Deze stem, die zij nog naauwelijks vernomen had, weerklonk reeds in haar hart. Zij heft hare schoone oogen tot hem op, die alles tot redding haars broeders vermag; zij verbleekt, bloost, en reikt hem, zonder een woord te kunnen spreken, hare hand. De Koning bemerkt hare ontroering; hij doet zijn best om haar gerust te stellen. Eindelijk vermant zij zich. „Sire!" zegt zij, „mijn broeder, de ongelukkige LAUTREC, heeft u „mishaagd: ach! van u wacht hij zijne eer, die den krijgs„man meer geldt dan zijn leven. Beveel, Sire! dat men „hem aanhoore: ik ben borg voor zijne onschuld." — „Ik „geloof het, edele vrouw!" antwoordt de Monarch; „wan„neer *gij* hem verdedigt, vergeet men, dat hij slechts een „oogenblik strafbaar was. Uw gemaal kome morgen voor „hem spreken. Ver van LAUTREC streng te beoordeelen, „ken ik de achting, die zijne dapperheid verdient. Morgen, „edele vrouw! zult gij zien, dat uws broeders lot bij mij „in goede handen was."

Den volgenden dag werd LAUTREC verhoord, en, ondanks den haat van BONNIVET, onschuldig verklaard. De roemvolle BAYARD had zijne verdediging op zich genomen, en bewezen, dat hij, wel ver van een misdadige te zijn, belooning verdiende. De Koning overhandigde hem, ten teeken van zijne bijzondere gunst, zijn' eigen degen, in plaats van dien, welken hij bij zijne gevangenneming had moeten afgeven; doch verzuimde niet, hem te belasten. dat hij zich haasten zou, om de smart eener geliefde zuster te stillen, en haar te melden, hoe haar Koning aan zijne belofte voldaan had, en zich gelukkig achtte, hare tranen gedroogd te hebben.

Dankbaar voor de grootmoedigheid, waarmede de Koning LAUTREC regt had laten wedervaren, kon de Gravin omtrent de veelvuldige blijken van zijn' hartstogt niet onverschillig blijven. Zij was de Koningin van alle feesten, en vond den Monarch steeds teeder, bescheiden, schroomvallig,

en ijverig met haar bezig. Maar nog was FRANÇOISE der deugd getrouw: ook kent zij den gemoedsaard van haren gemaal; zij weet, dat, bij het geringste vermoeden van ontrouw, het met haar leven gedaan is, en smeekt hem, haar naar *Bretagne* terug te brengen, waar de teederheid voor hare zoo zeer geliefde dochter haar heentrekt. De reis is snel besloten, en, ondanks de dringende beden des Konings en van MARGARETHA DE VALOIS, die de Gravin innig had lief gekregen, verlaat zij het hof, en begraaft zich, als 't ware, in haar eenzaam slot.

Des Konings beeld verzelde haar derwaarts, en, van hem verwijderd, bespeurt zij eerst, dat zij hem bemint. Echter was zij nogmaals meesteresse van haar gevoel geworden; want zij kreeg weder smaak in hare bezigheden, en zorgde voor de opvoeding van haar geliefd kind. Doch naauwelijks begon de rust weder bij haar in te keeren, of de Graaf DE CHATEAUBRIAND kondigt haar aan, dat zaken, die de eer van zijn huis betreffen, hem noodzaken, naar het hof terug te keeren; dat hij haar wel achterliet, maar overtuigd was, dat men hem dwingen zou, om haar te laten nakomen. „ Deze ring," zeide hij, terwijl hij hare hand greep, en denzelven aan haren vinger stak, „ deze ring zal u onderrigten, „ of het met mijne uitnoodiging, mij aan het hof te volgen, „ ernst is. Hoe dringend ik ook bidde, bevele, dreige, zoo„ lang de brief niet van een' dergelijken ring, dien ik mede„ neem, verzeld is, verlaat gij het slot niet, maar antwoordt, „ dat gij der eenzaamheid de voorkeur geeft. Belooft gij mij „ dit, dan laat ik u gerust achter." Gaarne deed FRANÇOISE deze belofte, en de Graaf vertrok.

CHATEAUBRIAND werd in zijn vermoeden niet bedrogen. Naauwelijks was hij in de residentie aangekomen, of men bestormde hem van alle kanten met verwijtingen, dat hij zijne beminnelijke gemalin aan de zamenleving onttrok. Spotternij en gebeden werden vruchteloos verspild. CHATEAUBRIAND verontschuldigde zich met de herhaalde weigeringen der Gravin, op hare zucht voor de eenzaamheid gegrond. Dan, de schijnbare toegevendheid des arglistigen echtgenoots vermogt even weinig. Eindelijk ontdekte een hoveling het geheim van den ring. Schielijk werd een dergelijke vervaardigd. Eene nieuwe uitnoodiging, die de gunsteling des Konings aan den Graaf zond, om de overkomst zijner gemalin te bewerk-

werkstelligen, deed hem een' dringenden brief, dien hij met dit oogmerk aan haar schreef, in het onzalig vertrouwen op zijn' talisman, den hoveling zelf ter bestelling overgeven; de nagemaakte ring werd er bij gedaan, en de Gravin, verbaasd, ongeluk vermoedende, door den verraderlijken trek van haar hart gedreven, spoedde zich naar de residentie.

Men kan zich des Graven toorn en beschaming bij hare aankomst voorstellen! Haar terug te schikken, na de ontdekking des gepleegden verraads, daaraan was niet te denken, en het geringste blijk van uiterlijk misnoegen had hem aan het gelach des dartelen hofgezins prijs gegeven; hij moest alzoo de foltering der ijverzucht stilzwijgend verdragen; maar weldra werd dezelve nog hooger gespannen; want een eervolle last van den kant des Konings noodzaakte hem, zich voor eenigen tijd te verwijderen.

Tot hiertoe was de sombere echtgenoot toch FRANÇOISE's goede engel geweest; hij had haar den onomstootelijken grondregel, dat zelfs de zaligste wellust den vrede der deugd niet vergoedt, voor oogen gehouden. Toen hij haar verlaten had, zegevierden in 't einde de hartstogt van den beminnelijken Monarch, de vleijerij der hovelingen, de afwezigheid van hare dochter, over welke zij gewoon was den ganschen schat harer liefde uit te storten. FRANÇOISE viel, en de angsten der toekomst waren niet heviger, dan de verwijtingen van haar geweten.

Zoodra CHATEAUBRIAND zijne schande vernam, spoedde hij zich naar zijn slot terug, waar hij, van spijt en woede verteerd, op wraak bedacht was, terwijl zijner ongetrouwe gemalinne, als des Konings verklaarde bijzit, de hulde van het weelderig hof werd toegebragt. FRANÇOISE ontving dezelve met een bloedend hart; maar vermoedens van een nog schrikkelijker ongeluk overvielen haar, toen de Koning tot den ongelukkigen veldtogt in *Italië* henen toog. Op zekeren dag, dat zij zich ongemeen bekommerd gevoelde, meldde men haar een' bode van haren gemaal aan. Bij dezen gevreesden naam overvalt haar de schrik. „Wat kan hij willen? Wie zal mij beschermen?" roept zij in den angst van haar hart, laat den bode voor zich komen, en vraagt naar zijn' last. „Mevrouw!" is zijn antwoord, „de Graaf staat „op den rand des grafs: hij bezweert u, hem de oogen te „sluiten, en zendt u dezen brief, dien hij met eene sterven-

„ de hand schreef." Sidderende leest de Gravin de volgende woorden: „ Ik sterf. Leeft nog eenig medelijden in uw hart, „ kom dan mijnen laatsten zucht ontvangen. Ik wil u onze „ dochter overgeven; ik wil u vergiffenis schenken.... want „ zoo begeert het de Godheid."

Na lange, smartelijke onzekerheid, of zij deze roepstem zou volgen, snelt de strafbare echtgenoote in haar verderf. Zij was thans niet meer de bekoorlijke FRANÇOISE DE FOIX, het sieraad des hofs; zij was eene wanhopig beminnende, die, bleek, ontdaan, door gewetensangst gedreven, haren hartstogt opoffert, om haren pligt te gehoorzamen, en in dezen pligt geen' troost meer vindt; want alles, alles, zelfs hare gloeijende moederliefde, is opgelost in het éénige gevoel, hetwelk zij den Koning gewijd heeft.

In het slot van haren gemaal aangekomen, kwam het haar voor, alsof de opgaande ophaalbrug een' eeuwigen scheidsmuur stelde tusschen haar en hare liefde. Een doodelijke schrik overviel haar. Rondom haar heerscht eene donkere stilte; geen levend wezen ontmoet haar; zij schijnt in haar graf gedaald te zijn, en siddert voor den eenzamen dood. Doch misschien geldt deze stilte 's Graven lijkplegtigheid; misschien stierf hij, zonder haar te vergeven! Deze gedachte overweegt den eersten schrik. „Slechts daarvoor behoed mij, o „ Hemel!" zucht zij, toen eensslags haar gemaal vóór haar treedt. Zijn van toorn fonkelende blik, zijn geel-bleek gelaat verkondigt haar het lot, dat haar toeft. „ Volg mij!" zegt hij met eene dreigende stem. Zij volgt hem door de eenzame gangen; bij de kamers, welke zij voormaals bewoonde, blijft zij staan. „ Hier huist geen overspelig wijf!" roept hij haar toe. „ Ga „ verder!" Eindelijk komt hij aan eene afgelegen deur, opent dezelve, en stoot de rampzalige in een vertrek, hetwelk door deszelfs inrigting en huisraad alle akeligheden in zich vereenigde. „ Hier," zeide hij, „ is voortaan uwe wo„ ning; hier vertoeft gij, tot het graf u ontvangt. Niet meer „ aanschouwen uwe oogen het licht. Hier herinnere u alles „ aan den dood, dien ik u weiger; en, terwijl de wereld u „ vergeet, zal mijn éénig pogen zijn, uwe dochter te lee„ ren, dat zij u verachte, u vervloeke, gelijk ik u veracht en „ vervloek!" Tot hiertoe had FRANÇOISE, God om sterkte biddende, haar vonnis stilzwijgend vernomen; maar thans riep zij met eene hartverscheurende smart: „ Bedenk alle folee-

„ rin-

„ ringen, ftraf mij met de ijsselijkste pijniging, maar geef „ mij niet ter prooije aan den haat van mijn kind!"

Lang moest zij deze gevangenis bewonen, zonder dat een menschelijk geluid derzelver stilte afbrak, zonder dat een straal des daglichts derzelver diepe, door eene lamp, welke voor een doodshoofd brandde, slechts zigtbaar gemaakte, duisternis verlichtte. Wie in het slot het daarzijn der Gravin vermoedde, was van medelijden doordrongen; maar, door CHATEAUBRIAND's onverbiddelijke gestrengheid afgeschrikt, waagde niemand, zelfs den anderen zijn vermoeden te vertrouwen. De getrouwe voedster der kleine HELOÏSE overtuigde zich van den vreesselijken toestand harer geliefde meesteresse; zij alleen had hare onbegrensde liefde voor HELOÏSE gekend; zij was overtuigd, dat geene zonde, geene straf het moederhart ontaardt. Al haar overwegen en streven was, om hare geliefde Gravin te spreken. In een' nacht, dat de zware bedwelming des slaaps, die geene tijdafdeeling tot behoefte maakt, en die door de smart steeds bestreden wordt, de oogen der ellendige omhulde, hoorde zij eene zachte, schroomvallige stem, die haar toelispelde: „ Moeder! lieve, „ moeder! ik bemin u toch!" Wie heeft ooit als moeder gevoeld, wie heeft ooit eene moeder zien gevoelen, dien dit tooneel niet treft? HELOÏSE's voedster had der Gravinne deze zaligheid bereid, en met dezelve haar verderf.

De Koning vermoedde den schrikkelijken toestand zijner geliefde niet. Dat zij in de magt haars beleedigden echtgenoots was, wist hij; doch hij vreesde meer hare weder ontwakende deugd, dan hij vermoedde, dat haar zoodanig leed was wedervaren. Een brief, dien hij een' vertrouweling opdroeg om haar te doen geworden, valt in 's Graven handen, en drijft zijn' toorn tot het uiterste. Woedend snelt hij in FRANÇOISE's gevangenis, juist toen zij HELOÏSE bij zich had. De Gravin ziet het verderf des kinds voor oogen; nergens biedt zich een schuilhoek aan voor het onschuldige schepsel; niets blijft haar overig, dan het in het zwarte kleed te wikkelen, dat haar leger als eene doodkist bedekte. „ Schandelijke echtbreekster!" riep de Graaf, „ verwacht „ uw loon!" — „ Wreek u," zeide de sidderende vrouw, met eene zachte stem, „ straf mij: gij kent mijne misdaad." Hij heft den dolk op, en grijpt zijn bevend offer. „ Vader! „ vader!" klinkt eene smeekende stem, en uit het doodsge-

waad des legers wikkelt zich HELOÏSE, als eene kinderziel op den dag der opstanding, „ spaar mijne moeder!" De Graaf staat verstijfd; hij voelt de tranen zijns kinds, dat, aan zijne voeten liggende, de hand, waarin hij den dolk nog heeft, met kusfen bedekt. Hij vreest haar te kwetsen; hij heft haar op. Hare kleine armen omvatten zijn' hals. „ Ver„ geef! vergeef!" roept zij onder kusfen en tranen. — „ Gij „ hebt overwonnen," zegt hij, zich tot zijne ongelukkige gemalin wendende: „ haar dankt gij uw leven." En, het kind aan zijn hart drukkende, verlaat hij den kerker.

HELOÏSE had haar moeders leven gered, maar haar eigen was vergiftigd. Gelijk een schadelijke dauw den groei eener plant verderft, zoo had ook de schrik van dit tooneel de gezondheid des kinds vernietigd. Spoedig daalde zij in het graf. De vrome begrippen van dien tijd noodzaakten den wanhopigen vader, de moeder uit haar levend graf te roepen, om aan het sterfbed van haar kind te bidden; en zijne hevige smart beteugelde in de nabijheid des doodsengels zijne woede.

In dezen tijd was het, dat FRANS DE I bij *Pavia* zijne vrijheid verloor; een gevangene, voor wien zijne overwinnaars zich eerbiedig bogen. MARGARETHA meldt harer vriendinne, die zij wel streng door haren echtgenoot bewaakt, maar niet in den kerker gelooft, het ongeluk van haren dapperen broeder; maar de brief wordt door den Graaf onderschept. Grijnzend betreedt hij FRANÇOISE's somber vertrek, reikt haar den brief toe, en verlustigt zich in de tranen, die harer matte oogen, om het lot van haren geliefde, onwillekeurig ontvloeijen. „ Ween maar, ween om zijne „ boeijen!" roept de Graaf, op een' vreesfelijken toon, „ weldra ook om zijnen dood! Weet het gif eener sluip„ koorts knaagt aan zijn gebeente." — „ o! Dan zijt gij „ gewroken!" zucht de Gravin, en verliest hare bewustheid. CHATEAUBRIAND rukt haar gevoelloos van den grond op, en een portret glijdt uit haren halshoek; hij ziet het, en herkent den Koning. „ Ellendige! alzoo tot aan „ den dood en het graf voedt gij uwe schandelijke liefde? „ U wacht verderf!" FRANÇOISE keert in het leven terug; zij ziet haar geliefd portret in de handen van haren tiran; zij spant hare laatste krachten in, om het hem te ontrukken, maar vergeefs; hij stoot haar terug, en verlaat razend het vertrek.

Nu

Nu zag de ongelukkige het oogenblik van haren dood te gemoet. Dikwijls had zij naar hem gezucht, en nu, in deze afzondering, in deze doodelijke ftilte, verlaten van alles, wat ooit haar aanzijn verfierd, beroofd van alles, wat hare jeugd haar beloofd had, fidderde zij voor het graf en voor de eeuwigheid. Niet lang duurde deze bange ftrijd, deze laatfte blik op de afgelegde levensbaan. Haar gemaals gevoellooze vertrouwde trad met een' wondarts en een' priester binnen. Gene opende haar de aderen, deze las de gebeden der ftervenden voor haar. Weldra overtrok eene doodsbleekheid hare fchoone armen, hare bekoorlijke trekken; haar leven vloeide weg. Haar laatfte fnik bad om de gunst, met hare verftijvende hand haren echtgenoot om vergeving te fmeeken; maar het werd haar geweigerd.

De haat overleefde haren dood niet. Reeds toen de priester den Graaf haar verfcheiden meldde, vond hij zich door onrust gekweld, en van dit oogenblik verging zijne rede in den ftorm, dien het berouw zonder mogelijkheid van vergoeding in zijne ziel verwekte. Het graf zijner gemalin en dochter was zijne beftendige verblijfplaats. Bleek en akelig als een fpook vervulde hij het grafgewelf met zijne jammerklagten, befproeide den kouden fteen, die de namen zijner verlorenen droeg, met vruchtelooze tranen, en doorwaakte zijne nachten onder de kwellingen van een gefolterd gemoed.

Toen FRANS DE I, uit zijne gevangenfchap ontflagen, weder in *Frankrijk* kwam, vernam hij den dood der vrouwe, die hij zoo vurig had bemind. Hij verlangde op haar graf te weenen. De priester, die FRANÇOISE's ziel ten hemel geleid had, voerde hem aan haar graf. Terwijl de Koning, in fmartelijk gepeins verzonken, daar vertoeft, komt CHATEAUBRIAND. Verwonderd een' vreemdeling in dit heiligdom te zien, wordt zijn gevoel razernij, toen hij den Koning herkent. Hij rukt zijn zwaard uit de fcheede, en dringt op hem aan met de woorden: „ Gij zijt het! gij hebt „ haar vermoord!" FRANS blijft onverfchrokken voor hem ftaan; de mensch in hem voelde zich diep ftrafbaar, de Koning kende geene vrees. De Graaf werpt zijn zwaard van zich, en bedekt, luid weenende, zijn gezigt. „ Ga, onge„ lukkige!" roept de Vorst getroffen; „ wij zijn beide „ gerigt."

PERSOONLIJKE VEILIGHEID IN ITALIË.

(Uit de *Histoire de la Peinture en Italie*, *par M.* B. A. A. 1818.)

Ik kwam in eene der bevolktste steden van *Italië*. Eene jonge dame, die ik, des avonds, uit een gezelschap te huis bragt, zeide mij: „ Ga toch denzelfden weg terug, niet „ dwars over de straat aan het einde; het is daar eene „ eenzame plaats." — Ik reis van *Milaan* naar *Pavia*, om den beroemden SCARPA te zien; mijn vertrek is bepaald, twee uren vóór zoneöpgang; doch mijn voerman weigert ronduit aan te spannen. Dit kwam mij vreemd voor; doch ik vernam weldra, dat hij bang was uitgeplunderd te zullen worden. — Ik kom te *Lucca*; een gedrang van menschen houdt mij op; ik vraag naar de oorzaak: men berigtte mij, dat daar zoo even een mensch, bij het uitgaan van de Vesper, met drie messteken was vermoord geworden, en dat, toen de moordenaar hem trof, hij uitriep: „ Eindelijk zijn de *Fransche Gendarmes* voort, die mij drie jaren „ lang in den weg geweest zijn!" waarop hij, met het bloedig mes in de hand, zijnen weg vervolgde. — Ik kom te *Genua*. „ Het is zonderling," zeide het hoofd der regering tot mij; „ tweeëndertig *Fransche Gendarmes* wisten hier de „ publieke veiligheid te bewaren; thans hebben wij twee- „ honderdvijftig inboorlingen, en er wordt aan alle kanten „ gemoord." Ik bezoek de Opera: toen men naar huis zou gaan, zie ik, dat elk zich voorziet; de jonge lieden droegen dikke stokken; allen gaan in het midden der straat, en, een' hoek om moetende slaan, in eene wijde bogt. In het parterre zegt men, met bedoeling overluid, dat men geen geld bij zich heeft. — Toen ik te *Novara* in garnizoen lag, merkte ik op, dat men in den grond zeer dikwijls schatten vond, die roovers aldaar verborgen hadden, doch welke zij, door den dood overvallen, geene gelegenheid hadden gehad, hunnen makkers aan te wijzen; en dat men, in de stad door roovers overvallen, zich wel wachtte *roovers* te schreeuwen, in welk geval niemand zou zijn ter hulpe gesneld: om die reden riep men *brand!* — Deze gevaarlijkheid is dan ook voorzigtige lieden diep ingeprent. Reizenden vormen steeds karavanen, of voorzien zich van eene schutwacht. De

aan-

aanmatigingen der roovers in de zamenleving ontspringen uit de verjaring hunner vermeende regten. In de bergen van *Fondi* en op de grenzen van *Napels* is het niet vreemd, dat het moordenaars handwerk, sedert driehonderd jaren, van vader tot zoon is overgegaan. *Piemont* is vol boeren, die bekend staan, door sluipmoord zich verrijkt te hebben. In hetzelfde gerucht staat de postmeester VAN BRE....; maar hij is daarom niet te minder gezien; en, verkeerdet gij in het land, gij zoudt mede eenen spitsboef nog al naar de oogen zien, die zoo menigmaal in het jaar uw leven in zijne hand heeft. — Ik verlangde, in de omstreek van *Bologna*, zeker hooiland te zien, dat achttienmaal in het jaar gemaaid zou kunnen worden. Men zond mij, te dien einde, naar den pachter. Bij het rondwandelen wees ik hem vier mannen, die, digt aan den weg, in de schaduw van eenen boom lagen. „Dat zijn roovers," zeide hij. Mijne verbazing bemerkende, verhaalde hij mij, dat hij geregeld alle jaren op zijne pachthoeve aangegrepen werd. De laatste keer duurde de aanval drie uren, onder een aanhoudend snaphaanvuur. Aan den uitslag twijfelende, wilden de roovers de stalling in brand steken, toen de aanvoerder, bij het aanbrengen van vuur, door een geweerkogel in het voorhoofd getroffen werd, waarop de bende de wijk nam, onder bedreiging van terug te zullen komen. „Als ik," vervolgde hij, „met alle de „mijnen om het leven gebragt wilde worden, behoefde ik „hen slechts bij de Overheid aan te geven. Mijne beide „veehoeders zijn roovers; want zij hebben, maandelijks, „twintig franken loon, en verspelen, alle zondagen, tien of „vijftien: doch afdanken kan ik hen niet; ik wacht, tot zij „zich eenmaal beklagen. Gisteren joeg ik een' bedelaar „weg, die, op gezette uren, mijne deur belegerde; mijne „vrouw was daar hoogst ongerust over, verzekerende dat „hij een verspieder van de roovers was. Ik zond hem ach„terna, en liet hem eene flesch wijn en een brood geven."

WERKING DER MUZIJK OP DIEREN.

De bekende Schrijver, VIGNEUL-MARVILLE, verhaalt, het gevoelen, dat ook de dieren de muzijk, bijzonder van blaasinstrumenten, beminnen; zelf te hebben onderzocht. „Op het land zijnde; zegt hij, plaatste ik mij eens aan een

venster, uitziende op een hoenderpark, om, terwijl er op eene trompet geblazen werd, eene kat, eenen hond, een paard, eenen ezel, eene hinde, koeijen, kleine vogelen, eenen haan en hoenders waar te nemen. Ik bemerkte niet, dat de klank der trompet op de kat den minsten indruk maakte; en uit hare bewegingen besloot ik, dat zij alle muzijk en instrumenten der wereld voor eene enkele muis zou gegeven hebben; althans zij betoonde niet de minste vreugde, en in de zon sliep zij in. De hond ging, als een aap, op de achterpooten staan, en hield zijne oogen bestendig op den bespeler der trompet gerigt. Het paard bleef, op eenmaal, voor het venster staan, en hief, terwijl het gras afscheerde, den kop van tijd tot tijd in de hoogte. De ezel gaf geen teeken van gewaarwording, en vrat rustig zijne distelen: *Asinus ad Lyram*, dacht ik. De hinde spitste hare groote breede ooren, en scheen zeer opmerkzaam. De koeijen bleven een weinig stilstaan; maar, nadat zij ons aangezien hadden, even of zij ons kenden, vervolgden zij haren weg. De kleine vogelen, zoo wel die in eene vlugt zaten, als die op de boomen en struiken zich bevonden, vingen aan met zingen, alsof zij bersten zouden. De haan, daarentegen, dacht aan niets dan aan zijne hennen, en de hennen aan niets dan aan haar voedsel, en allen toonden geen behagen te hebben in het hooren eener trompet."

Dat de paarden zeer opmerkzaam zijn op den klank der trompet, weet ieder ruiter; maar dat zij de denkbeelden of gewaarwordingen, daaraan somwijlen verbonden, nog lang naderhand in het geheugen behouden, wordt door verscheidene ondervindingen, waarvan ik eene kan mededeelen, bewezen. In een der jaren tusschen 1780 en 1790 werd, in den herfst, van het Cuirassiers-regement, waarvan toenmaals de Staf in *Aschersleben* lag, onder anderen een oud ruiterspaard uitgemonsterd, dat door eenen bij de poort wonenden molenaar gekocht werd, die hetzelve, aan voorspanning gewend zijnde geworden, dagelijks gebruikte, om eene kar met graan van de stad te halen en het meel derwaarts te voeren. Gedurende den geheelen winter was het paard zeer rustig; doch toen de molenaar hetzelve, in het voorjaar, de exercitieplaats, kort aan de stad, voorbij voerde, en juist de aanval geblazen werd, zag men den ouden knol de ooren spitsen, en in galop, zonder dat de molenaar in staat was hem te houden, zich in de ge-

gelederen van hetzelfde eskadron voegen, waartoe hij voormaals behoord had, en juist op zijne oude plaats. De ruiters, die het paard kenden, waren menschelijk genoeg, het dier niet te slaan; en het geheele regement brak uit in een algemeen gelach.

NAPOLEON EN DE TOONEELSPEELSTER BOURGOIN.

Het is bekend, dat Mejufvrouw BOURGOIN zich steeds eene hevige vijandin van NAPOLEON betoonde, en dat zij zich menigmaal onvoorzigtige doch snedige gezegden te zijnen nadeele veroorloofde. Hij nam voor, zich te wreken; en de Graaf MONTALIVET, toenmaals Minister, moest, als werktuig, daarin deelen. Deze onderhield, namelijk, deze Actrice, en had het zwak, te haren aanzien, ijverzuchtig te zijn. NAPOLEON, die des nachts zoo wel als bij dag gewoon was te arbeiden, zond eens, des avonds om elf ure, eenen Page aan MONTALIVET, met bevel om oogenblikkelijk aan het paleis te komen. De Page vindt den Minister niet te huis; doch men gaat hem vinden bij zijne minnares. MONTALIVET kleedt zich in de haast, omhangt zijne ordesteekens, en snelt naar de *tuileries*. Naauwelijks is hij weg, of er wordt op nieuw bij Mejufvrouw BOURGOIN aangeklopt. Zij meende, dat de Minister iets vergeten had; doch neen, men behandigt haar een' brief, door een' Page van wege den Keizer afgegeven. Zij breekt hem open in de grootste ontsteltenis, en leest de, door 's Keizers hand, zeer slecht geschrevene woorden, dat zij zich, zoo dadelijk, naar het paleis der *tuileries* moet begeven. Zoo ras mogelijk kleedt de Dame zich aan, laat aanspannen, en rijdt, met hevige hartklopping, naar het paleis. NAPOLEON onderhoudt intusschen zijnen Minister over *projecten*, *decreten*, laat hem plans afteekenen, ontwerpen afschrijven, enz. Midden in den arbeid komt een Page binnen met de boodschap: „ Zij „ is daar." — „ Laat zij binnenkomen," zegt de Keizer. MONTALIVET ziet even over zijne papieren heen naar de opengaande deur, om te weten, welk nachtelijk bezoek dit wezen moge, en ziet — Mejufvrouw BOURGOIN! De pen valt hem uit de hand, en met open mond en groote oogen blijft hij stokstijf zitten. De schoone nadert den Keizer, en

zegt eerbiedig, dat zij, ten gevolge zijner bevelen, zich heeft laten vinden. NAPOLEON, zonder haar met eenen blik te verwaardigen, wijst naar de tegenovergestelde deur, en zegt: „ Ga in gene kamer." Zij verdwijnt, en de arme MONTALIVET moet, met het koude zweet op het voorhoofd, nog twee uren lang, die hem eene eeuw schijnen, voortarbeiden. Eindelijk wordt hij heengezonden. Vervolgens belt de Keizer, en beveelt een' binnentredenden Kamerdienaar, BOURGOIN te zeggen, „ dat hare rol gespeeld is, dat zij „ naar huis kan gaan." — Den volgenden dag verhaalde hij zelf de klucht. MONTALIVET was met de ontknooping te vreden; maar de Actrice gevoelde zich diep vernederd, en hield het daarvoor, dat zij doodelijk beleedigd was geworden.

DE ONTKOMING VAN HUGO DE GROOT UIT DE LOEVESTEINSCHE GEVANGENIS, DEN 22STEN VAN LENTEMAAND MDCXXI.

Eene Vertelling.

I.

Komt, lieve kind'ren, zet u neêr
Bij 't vrolijk brandend vuur:
Wij hebben 't bij den haard zoo wél;
't Is buiten koud, het wintert fel,
Het weêr is bijster guur.

Wat is een winteravond lang!
En toch heeft hij zijn zoet:
Dat buiten vrij de stormwind raaz'
En door het dor geboomte blaaz',
Wij hebben 't hier toch goed. —

„ Och, vaderlief! vertel ons wat
„ Uit overouden tijd.
„ Gij hebt, zoo dikwijls, door uw taal,
„ En door zoo menig zoet verhaal,
„ Ons kinderhart verblijd." —

Heb

Heb ik, door menig zoet gesprek,
Mijn kind'ren! u verheugd?
Dit uurtje zij dan weer gewijd
Aan een verhaal uit d'ouden tijd,
En leerzaam voor uw jeugd.

Laatst sprak ik u van Barneveld,
En van zijn' droeven dood;
'k Vertelde u gist'ren van Piet Hein;
Thans gaat de reis naar Loevestein,
Den kerker van De Groot.

Zijn kerker — denkt daarom toch niet,
Dat hij een booswicht waar'.
Vaak, kind'ren! wordt de deugd miskend,
En zucht haar trouwste vriend, in 't end,
In kerkers bang en naar.

Dit lot was ook De Groot bereid.
Een droevig misverstand
Beroerde beide kerk en staat,
En stookte 't vuur van twist en haat
In 't lieve vaderland.

De Groot blijft aan zichzelf gelijk;
Zijn deugd trotseert het lot;
Een lot, dat hem het ergste spelt,
Nu hij den grijzen Barneveld
Ziet sneven op 't schavot.

Maar groote Hugo beeft niet, neen;
Zijn blank gewisse is rein:
De wraakzucht raze woest en dol,
Hij siddert voor geen kerkerhol
In 't sterke Loevestein.

Hij hoort zijn vonnis rustig aan,
En slaat het oog op God;
Hij zucht slechts om zijn vaderland,
Maar schaars om eigen boei en band
En 't onverdiende lot.

Wat

Wat vreugd! zijne overdierb're vrouw
Deelt zijn gevangenis:
't Is hem tot troost in zijn verdriet,
Dat hij zijn gade bij zich ziet,
En dat hij bij haar is.

Nu is het somber Loevestein
Voor hem geen kerker meer:
Ook dáár geniet hij 't hoogst geluk;
Zijn Reigersberg verzacht zijn' druk,
En troost hem keer op keer.

Wanneer de schemeravond valt,
En 't duister wordt en naar,
Dan roept zij: „ Hugo, kom bij mij!"
En hij legt boek en schrift ter zij',
En zit dan nevens haar.

Dan spreekt hij met zijn Reigersberg
Van God en deugd en pligt.
Dan vraagt zij, en hij antwoordt weer,
Maar denkt aan eigen smart niet meer,
En 't lijden valt hem ligt.

Zijn geest verheft zich dan zoo vrij,
Door boei noch band omvat:
Hij heeft zijn' overkostb'ren tijd
Aan godsdienst, regt en deugd gewijd;
De wijsheid is zijn schat.

En somtijds slaat hij ook de luit
Voor 't ed'le, goede en schoon';
En somtijds stemt zijn hand de lier,
En zingt, met kracht en ed'len zwier,
Op onbedwongen toon.

En somtijds schenkt een kinderspél
Zijn ziel de reinste vreugd;
En als hij dan den drijftol slaat,
Dat hem het zweet op 't voorhoofd staat,
Dan denkt hij aan zijn jeugd.

Dan

Dan denkt hij aan geen twisten meer
Van Gommer of Armijn;
Dan wordt het hem om 't hart zoo wél,
En, onder 't vrolijk kinderſpel,
Kan hij gelukkig zijn.

Twee jaren vloden ſchier daarheen,
In ſtagen wisſelkeer;
Maar, eer de tweede jaarkring ſloot,
Herkreeg de wakk're Huig de Groot
De dierb're vrijheid weer.

Ja, hij herkreeg de vrijheid weer
Door moed, beleid en trouw,
En dankt, voor dat onſchatbaar goed,
Met één door vreugd verrukt gemoed,
Naast God, zijn dierb're vrouw.

II.

Niet ver van 't ſterke Loeveſtein,
Dáár, waar de Merwe ſtroomt,
Heft Gorinchem zijn torens op,
En ſtatig ſteken zij hun top
Ver boven 't hoogst geboomt'.

Maar dáár ook had De Groot een' vriend;
Zijn naam was Daatſelaar:
Hij bleef, met zijn beminde vrouw,
Den ed'len Hugo toch getrouw,
Ondanks het bangst gevaar.

En grooten Hugo's lieve vrouw
Trok dikwijls derwaarts heen,
En vond er, in háár' droeven ſtaat,
Beſtendig hulp en vriendenraad,
En zoeten troost meteen.

Ontbrak haar iets, 't zij groot of klein,
Dan was zij ſtraks gereed;
Dan ſtak ze met het ſchip van land,
En zette voet aan d'overkant,
En niemand deed haar leed.

't Was dan, in 't huis van Daatselaar,
Dat zij haar hart ontsloot;
Dan sprak zij daar van 't geen haar ziel,
In 't lijden, vaak zoo bitter viel,
En weende om haar' De Groot.

Maar dan, door 't zoet gesprek verkwikt,
En vol van trouwe min,
Onttrok zij zich aan 't gul onthaal,
En spoedde zich tot haar' gemaal,
En vloog ter slotpoort in.

En 't blij: „ Mijn Huig, daar ben ik weer!"
Klonk langs de wanden rond:
Maar dan ook sprak het vol gemoed
Door handdruk, kus en tranenvloed,
En spraakloos bleef de mond.

Vaak kwam, op 't slot, voor Huig de Groot,
Een kist met boeken aan:
Maar als die koffer ging of kwam,
En als de slotvoogd dit vernam,
Dan moest hij opgedaan.

Maar, daar hij niets dan boeken vond,
Tot tien of twintig keer,
Kreeg hij in dit bedrijf verdriet,
En opende den koffer niet,
En onderzocht niet meer.

„ Wat raakt mij," dacht de slotvoogd ook,
„ Wat mijn gevangen' leest?
„ Hij is en blijft mij toch ten buit;
„ Geen boek voert hem den kerker uit;
„ 'k Ben daar niet voor bevreesd."

Nu blijft de koffer ondoorzocht,
In 't komen als in 't gaan.
„ 't Zijn boeken!" is het eerste woord,
Wanneer men van een' koffer hoort,
En niemand denkt er aan.

Dit

Dit los en onbedacht bedrijf
Merkt Hugo's weêrhelft op:
De hoop op redding zweeft haar voor;
Zij peinst en denkt er diep op door;
Nu rijst haar vreugd ten top.

„ Die koffer moet het middel zijn
„ Tot slaking van mijn' man.
„ Men neem' beleid en list te baat;
„ Hier voegt een kort en goed beraad;
„ Men poge, wat men kan."

Zoo spreekt zij, en zij meldt haar' vriend
De vond, zoo wél bedacht;
En Hugo kust de dierb're vrouw,
En prijst haar kloek beleid en trouw,
En neemt haar' raad in acht.

Hij vlijt zich in den koffer neêr,
Beroofd van licht en lucht;
En zij beproeft nu, met haar' man,
Hoe lang hij 't daarin harden kan,
Ook zonder 't minst gerucht.

Nu deelt zij spoedig haar geheim
Der trouwe dienstmaagd meê;
En Elsje biedt zich willig aan,
Om met den koffer scheep te gaan,
Gelijk zij dikwijls deê.

„ Mevrouw!" hervat de kloeke maagd,
„ Ben ik maar eens van land,
„ Houd dan op 't schip en mij het oog;
„ Ik sla mijn' neusdoek dan omhoog,
„ Al wuivend met mijn hand.

„ Die leus zij u een zeker blijk,
„ Dat wij behouden zijn.
„ Als gij van mij dit teeken ziet,
„ Verban dan vrij uw zielsverdriet,
„ En dat uw vrees verdwijn'."

Dus

Dus ſpreekt het teeder maagdelijn,
En toont haar edel bloed:
Maar Reigersberg denkt aan haar lot,
En keert zich, in 't gebed, tot God,
En wapent zich met moed:

En ſtaart ſlechts op den blijden dag,
Die haar geluk volmaakt;
Die haar beleid en moed bekroont,
Haar huw'lijksmin en trouw beloont,
En Hugo's banden ſlaakt.

(Het vervolg en ſlot hierna.)

HET MENSCHELIJK LEVEN, OF EEN KWARTIER UURS LEVENSGENOT.

'k Schenk, hoe veel jaar ge u zelf moogt geven,
U zes-en-negentig te leven; . . . 96
Gij rekent juist, dat van dien tijd
Gij 't derde deel al ſlapend ſlijt. . . 32
Voor ziekten, reizen, ongevallen,
Toch beurtelings het lot van allen,
Een vierde van dien duur geſteld,
Is vier-en-twintig jaar ontſneld. . . 24
Twee uren daags, maakt weer acht jaren,
In werk of ſtudie heengevaren. . . 8
Het dubbel in verdriet of kruis,
Het zij dan in- of buitenshuis. . . 16
Een half uur daags voor plannen maken,
Zal nog twee jaren zoek doen raken; . 2
En vijf voor baard en voor toilet,
Is dus op vijf kwartier gezet. . . 5
Twee uren daags voor drinken, eten,
Wordt weer acht jaren meê geſleten. . . 8
Nu rest ſlechts één, om dát te doen,
Wat 't muschje doet in 't lentegroen. . 1
Dus hebt gij, is dees tijd ontſchoten, —— 96
Slechts één kwartier uurs daags genoten.

(Uit het *Fransch.*)

MENGELWERK.

VERHANDELING,

OVER DE

NATUURKUNDE.

Door

JOHANNES BUYS (*).

Meermalen is van deze plaats tot u, Mijne Heeren, gesproken over het nut en voordeel, dat de beoefening der Natuurkunde ons aanbiedt. Ik zelf droeg u, vóór weinige jaren, de Natuurkunde voor, als die wetenschap, welke het Opperwezen het meest verheerlijkt, en den mensch in zijne hoogste waarde leert kennen. Dan, sedert men het spoor, door den onsterfelijken NEWTON aangewezen, meer en meer verlaat, en zich in eene zee van bespiegelingen en stellingen verliest; sedert men zich in zijne denkbeelden zelf eene Natuur schept, en de werkdadige Natuur aan deze dikwerf hersenschimmige leer wil onderwerpen; sedert men van allerlei *inponderabele stoffen* spreekt, en daardoor de *verborgene hoedanigheden* der Ouden weder opwarmt, of liever doet vervangen; sedert men het zielkundige (*psychische*) en bovennatuurkundige (*metaphysische*) met het natuurkundige (*physische*) verwart, en bovennatuurkundige werkingen (zoo die mogten bestaan) voor natuurverschijnselen opdischt, — kan men niet te veel over den waren aard der Natuurkunde, en de middelen, waardoor men tot hare kennis geraakt, spreken.

Vergunt mij dan, Mijne Heeren, dat ik u dezen avond bezig houde met eene beschouwing van de (naar ons in-

(*) Uitgesproken in de Maatschappij FELIX MERITIS, den 17 Nov. 1818.

inzien) waarachtige Natuurkennis, door u aan te toonen:

I. Wat men door de Natuur en hare kennis behoort te verstaan.

II. Wat hare bedoeling zij, en welke voordeelen zij haren beoefenaren aanbiedt.

III. Door welke middelen men tot hare kennis en gebruik geraken kan.

I. Wij zullen ons niet ophouden, met de gevoelens van oude en latere Wijsgeeren omtrent de beteekenis van het woord *Natuur* na te gaan, hetgeen ons als van zelve tot vele spitsvindigheden zou leiden, die geenerlei nuttige strekking konden hebben. Voor eene gemengde vergadering als deze kan het geen wezenlijk nut aanbrengen, te onderzoeken, wat ARISTOTELES, in een uitvoerig hoofddeel, van dat woord wilde maken; wat BOYLE daarvan in eene geheele verhandeling leerde; wat redenen BUFFON aanvoerde, toen hij van de Natuur zeide: „dat de tijd, de ruimte en de stof hare „middelen, het heelal haar voorwerp, en hare bedoe„ling de beweging en het leven waren;" of dat wij nasporen, wat nieuwere Wijsgeeren meenen, wanneer zij door haar verstaan de oplossing van het vraagstuk, of wel de verklaring, hoedanig eene Natuur mogelijk zij? omdat zij de Natuur, als de stoffelijke wereld, niet voor bewezen houden te bestaan, zoo als wij die waarnemen, maar alleen, zoo als wij die in ons verstand denken. — Neen! veeleer zullen wij deze zaak zeer eenvoudig behandelen, en alleen door de *Natuur* verstaan de stoffelijke wereld, dat is, al de voorwerpen, die ons omringen en onze zintuigen aandoen, met derzelver werkingen op elkander; en noemen de Natuurkunde die wetenschap, welke ons de eigenschappen der ligchamen en derzelver werkingen op elkander, met de ontelbare verschijnselen, die daaruit voortspruiten, leert, en de reden, waarom die verschijnselen dus en niet anders zijn; zonder ons op te houden met de grondkrachten zelve te willen kennen, welke alle deze verschijn-

se-

ſtelen voortbrengen: want deze zullen wel altijd buiten de grenzen der menſchelijke kennis blijven. — Even als een naauwkeurig waarnemer, die zich bij een uurwerk bevindt, waarvan de werkmeester en beweegoorzaak voor hem verborgen zijn, gedurig nagaat en opmerkt, hoedanig en in welk eene orde ſommige raderen in elkander vatten, en eindelijk door vele waarnemingen en proeven het zoo ver brengt, dat hij eenig verband in dezelven beſpeurt en iets van het zamenſtel begrijpt, zonder evenwel daarom nog iets te weten van deszelfs eerſte beweegoorzaak, als daar zijn de veer of de gewigten; zoo verkrijgt de natuuronderzoeker zijne kennis, en ontdekt de wetten, welke de Natuur in hare werken volgt; hij doorziet de oorzaken van ſommige verſchijnſelen, en tracht op deze wijze zijne kennis van oorzaken en gewrochten, als de ware bedoeling der Natuurkunde, meer en meer uit te breiden: van welke bedoeling, en daaruit volgende voordeelen, wij nu, in de tweede plaats, kortelijk zullen gewagen.

II. Wat de bedoeling der Natuurkunde zij, en het voordeel, dat zij haren beoefenaren verſchaft, kan, onzes inziens, niet korter en geſchikter getoond worden, dan door in algemeene trekken aan te wijzen de toepasſingen, welke men van hare kennis maken kan. Immers moet het oogmerk des natuurkundigen zijn, kennis te verkrijgen van de algemeene wetten, waaraan de Natuur, in hare werkingen, alles, wat beſtaat, onderworpen heeft, door den beſtendigen tred, welken zij in hare werkingen houdt, wel op te merken; van de wijze, waarop zij zoo vele wonderbare verſchijnſelen voortbrengt, en van het verband, dat er beſtaat in de ſtoffen, welke de ons omringende ligchamen zamenſtellen; terwijl hij naauwkeurig den weg beſpiedt, welken zij inſlaat, om deze onophoudelijk te wijzigen. Wie kan nu een oogenblik twijfelen aan het groote voordeel, dat deze wetenſchap aanbrengt, waarvan het doel zoo veel groots en ſchoons bevat? Immers wij zelven behooren tot haar gebied, en zijn onderworpen aan dezelfde wet-

ten en dezelfde wijzigingen, welker kennis zij bedoelt. Dan, zoo dit nog niet genoeg mogt zijn, en deze enkele overweging nog geene volkomene toeſtemming kan vorderen, zoo pleiten onze gedurige behoeften tot haar voordeel. In haren boezem vindt de mensch de vele bronnen zijner genoegens, en die zijner rampen; elk oogenblik ondervinden wij den heilzamen invloed harer kennis, om genoegens te bevorderen, of om rampen af te wenden. Mogt evenwel ook deze drangreden nog zonder kracht zijn bij hen, die gewoon zijn al hunne behoeften te verkrijgen door de werkzaamheid van anderen, terwijl zij zulks door deze wetenſchap in hunne eigene magt hadden, wijzen wij dan nog meer perſoonlijke voordeelen aan. Stellen wij ons voor twee menſchen, die alles met elkander gemeen hebben, uitgezonderd de kennis der Natuur, zoo als die door ons omſchreven is, en wel zoodanig, dat de een die wetenſchap geheelenal heeft verwaarloosd, zoodat hij geen het minſte denkbeeld heeft van de oorzaak eens eenigen verſchijnſels, terwijl de ander een ſchrander natuurkenner is. Welk een in het oog loopend verſchil zal hier plaats hebben! De onwetende, geheel aan zich zelven overgelatene ziet niets van zijne gemeenſchap en betrekking met de wezens, die hem omringen; zij blijven hem geheel onbekend en vreemd. In het midden dezer verbazende menigte blijft hij eenig, als in het niet beſtaan; hij is als met eenen ſluijer omgeven, en kan het niet dan met den ſlag ontwaren, wanneer er iets rondom hem gebeurt. Zoo hij van tijd tot tijd iets nieuws ondervindt, zoo eenig voor hem vreemd verſchijnſel hem treft, ſtaat hij verbaasd, dikwerf ter neêrgeſlagen en verſchrikt, geheel overgegeven aan al de gevolgen van onzekerheid en verwarring. Dus gaat hij voort, in eenen ſtaat van diepe onwetendheid te leven. Geheel onkundig van hetgeen hij is, en van hetgeen hij zoude hebben kunnen zijn, verlaat hij het tooneel der wereld, nagenoeg even zoodanig als hij er was opgekomen; hebbende niets anders dan eene ellendige, lij-

de-

delijke rol gespeeld, geheel strijdig met de bedoeling zijns wijzen en grooten Makers. — De ander, daarentegen, ziet niets met onverschilligheid, omdat voor hem niets volkomen vreemd is. Alles, wat hem omringt, wordt door zijne kennis der Natuur in een zoo helder licht geplaatst, dat hij in staat is, hetzelve te onderzoeken. Hier en daar doorziet hij den zamenhang van oorzaken en gewrochten, en dringt met zijnen geest tot de verborgenste schuilhoeken der natuurgeheimen door. De Natuur, zoo treffend schoon in hare kleinste deelen, als verheven groot in hare algemeene wetten, spreidt voor zijn oog al hare heerlijkheid en glans ten toon. Ja, men zoude kunnen zeggen, dat hij geplaatst was tusschen de natuurkrachten en de stof, om op deze laatste de meeste harer wetten, met de noodige wijzigingen, aan te wenden tot zijne eigene behoeften en belang. Immers is het hem geoorloofd, stoffen te vereenigen en weder vaneen te scheiden, te verbinden of te ontbinden. Voor hem heeft alles eene inwendige kracht, en ieder wezen ziet hij met opmerkzaamheid zijne rol spelen op het uitgestrekt tooneel der wereld. Hij zelf deelt in deze wonderbare tooneelen; hij leeft, als Heer der Natuur, in het midden van eene maatschappij, waarvan al de leden, onderling verbonden, door naauwe betrekkingen zich vereenigen, om zijn gelukkig bestaan te verlengen en te veraangenamen. — Wie zoude nu een oogenblik aarzelen, om tusschen den staat van deze beide personen te kiezen? Kunnen wij niet met alle regt zeggen, dat de moeite, welke men tot de ware beoefening der Natuurkunde moet aanwenden, rijkelijk en menigvuldig wordt beloond door het groote voordeel, dat zij allerwegen haren ware beoefenaren doet ondervinden? Ja, wat nog meer zegt, elke stap, dien wij in deze wetenschap voorwaarts zetten, doet ons telkens meer en meer zien de eeuwige grootheid van Hem, die altijd was en altijd wezen zal, voor wien geene ruimte of tijd bestaat, die den Orion en andere ontelbare zonnestelsels het aan-

zijn gaf, en boven melkwegen en nevelvlekken zijnen eeuwigen, vaderlijken schepter zwaait.

III. Na u, Mijne Heeren, den aard der Natuurkunde, en hare bedoeling en voordeelen, met eenige losse trekken geschetst te hebben, blijft ons nu de beantwoording der vrage over: „Door welke middelen kunnen wij tot de kennis en het regt gebruik dezer „wetenschap geraken?"

Daar de Natuurkunde eene wetenschap is, welker kennis berust op het wél kennen der gewrochten, welke de Natuur door hare werkingen daarstelt, zoo loopt het als van zelve in het oog, dat wij deze kennis op geene andere wijze kunnen verkrijgen, dan door wél en naauwkeurig waar te nemen, wat er gebeurt, of wat wij door proeven kunnen voortbrengen; dat is, door aandachtig gade te slaan, wat er in de Natuur geschiedt, en welke omstandigheden daarbij plaats hebben: en, wanneer wij de Natuur niet zien werken, zoo als wij het gaarne zagen, dat wij dan kunstmiddelen in het werk stellen, om hare werking zoodanig te doen zijn, als onze bedoeling zijn moet; welk laatste men het doen van proeven noemt.

Verbeelden wij ons, geplaatst te zijn naast de onzigtbare hand, welker werking wij willen kennen en navolgen. Nemen wij dan wél en naauwkeurig waar, welke werktuigen zij gebruikt, op welke wijze zij er gebruik van maakt, en in welke evenredigheid zij dezelven verbindt. Doch, kunnen wij het oogenblik van hare werking niet treffen, nemen wij dan proeven te baat; dat is, gebruiken wij kunstmiddelen, om de Natuur in dien staat te brengen, zoo als wij haar gaarne zagen werken. Nemen wij de gewrochten, reeds door haar te zamengesteld, en onderzoeken wij daarvan de eigenschappen, met dezelven in hunne deelen te ontleden; en bezien wij vervolgens, of wij ze weder kunnen te zamenstellen, zoo als wij het van de Natuur ontvingen.

Wij zeiden daar zoo even, dat wij wél en naauwkeurig moesten waarnemen. Vergunt mij hierbij een oogenblik

blijk ſtil te ſtaan, omdat, in het wél beoefenen der Natuurkunde, op het wél waarnemen alles aankomt. „ Wat behoort er dan toe, om wél waar te nemen?" Het antwoord is eenvoudig: dat wij de zaken zoodanig waarnemen, als zij wezenlijk zijn, en ons op geenerlei wijze laten misleiden. Dan, „ van welke middelen „ moeten wij ons bedienen, in welk eenen ſtand moe„ ten wij ons plaatſen, om aan deze noodzakelijke „ vereischten te voldoen?"

De middelen, om wél waar te nemen, zijn onze zintuigen. Door deze alleen kennen wij de geſchapene wereld; en door deze is het, dat wij met de Natuur en hare werkingen in verband geraken. Wij moeten dan zorg dragen, dat wij de verſchijnſelen onder het bereik van zoo vele zintuigen brengen als mogelijk is, en dat deze zintuigen zoo duidelijk en onderſcheiden de zaken kunnen voorſtellen, dat er geen twijfel aan het verſchijnſel zelve zij. Dit laatſte is zoo in het oog loopend klaar, dat het niet behoeft herhaald te worden: want als het verſchijnſel, dat wij door onze zintuigen waarnemen, niet duidelijk gezien, gehoord, geroken, geſmaakt of gevoeld wordt, dan kan men ook niet zeggen, hoedanig het verſchijnſel zelve is. Doch het eerſte zoude opmerking kunnen verdienen, en men zoude meenen, dat dit vereischte overtollig ware. Dan, ſlechts één voorbeeld zal het geſtelde kunnen ophelderen. Verbeeldt u op eenigen afſtand iemand te zien, die eene viool in de eene hand en een' ſtrijkſtok in de andere heeft; terwijl hij dezen laatſten in eene ſpelende houding heen en weder beweegt. Wanneer men nu wilde zeggen: „ Ik neem waar, dat die man op de „ viool ſpeelt," dan zoude men te voorbarig beſluiten en een' misſlag kunnen begaan, zoo als die dikwerf plaats kan hebben: want het kan immers zijn, dat de man de beweging maakt, alsof hij ſpeelde, zonder de ſnaren der viool te roeren; maar wanneer wij zoo nabij kunnen komen, dat wij bij het zien der beweging ook

het geluid hooren, dan nemen wij wél en naauwkeurig waar, dat die man op de viool ſpeelt.

Dan, hier behoort nog meer bij. Belangrijk en gewigtig is het, zich in den regten ſtand te plaatſen, om wél waar te nemen. Het is niet genoeg, dat men gewaarwordingen door de zintuigen ontvange; maar de beſluiten, welke men daaruit trekt, daarop komt alles aan. Vandaar, dat men ſomtijds meent te zien, hetgeen men niet ziet, te hooren, hetgeen men niet hoort. Vandaar ziet de bijgeloovige, die aan het beſtaan van zigtbare geesten of ſpoken gelooft, een hem buitengewoon verſchijnſel, dat hem voorkomt te gelijken naar hetgeen men hem van zoogenaamde geesten verhaald heeft, zeer ligt voor een ſpook aan. — Zoo ziet ook de natuuronderzoeker, als hij gaarne wil, dat een door hem gevormd ſysthema waar zij, al zeer ligt een verſchijnſel, dat zijn gevoelen bewijst. Vandaar de ſtrijd, onder de geleerden van den eerſten rang, over het beſluit, dat zij uit de eene of andere proef of waarneming trekken, waarvan de voorbeelden menigvuldig zijn; en men moet dikwerf met de grootſte onzijdigheid alles nagaan en uiteenzetten, wil men geen gevaar loopen, zich aan een verkeerd beſluit, uit de ſchijnbaarheid der proef, naar het ſysthema of het geloof van den waarnemer gewrongen, ſchuldig te maken.

Het is dan het hoofdvereischte eens natuurkundigen, wil hij wél en naauwkeurig waarnemen, dat hij alle proeven en waarnemingen met de uiterſte onzijdigheid gadeſla, en vooral zorg drage, dat hij geene proeven, ter bevestiging van een of ander geliefkoosd ſtelſel ingerigt, met de oogen des geloofs aan zijn ſysthema beſchouwe, — neen! veel liever dezelve wantrouwe, en zich in de plaats ſtelle van hem, die zijn gevoelen zoude willen beſtrijden. Houdt dan nog alles ſteek, wat hij vermoedde, dan kan hij zeggen, wél waargenomen en wettig tot zijn voordeel beſloten te hebben. Onzijdigheid in het beoordeelen, zichzelven wantrouwende, tot dat men alles klaar en wél gezien

of waargenomen hebbe, zijn de echte kenmerken van eenen waren natuuronderzoeker, en de ware middelen, om tot de regte kennis der Natuur te geraken. Deze waarheid is zoo algemeen erkend, zoo duidelijk in den aard der zaak gelegen, dat ik uwe aandacht zoude beleedigen, wanneer ik hier nog iets meer ter bevestiging wilde bijvoegen. Dan, de ſtaat, waarin zich de natuurkundige wetenſchappen thans bevinden, en waarom ik met opzet over de ware middelen, om tot hare kennis te geraken, handelde, noopt mij, voor eenige oogenblikken het oog te wenden naar hen, die voorgeven de wonderbaarlijkſte verſchijnſelen voort te brengen, en waarvan zij zeggen, dat het natuurverſchijnſelen zijn. Ik bedoel de beoefenaars van het zoogenaamd *Dierlijk Magnetismus*.

Pasſen wij dan de opgegevene regelen toe op hen, die de verſchijnſelen van het Dierlijk Magnetismus waarnemen, zoo heeft, volgens hunne eigene betuigingen, daar juist het omgekeerde plaats van hetgeen wij hebben trachten vast te ſtellen. Zij beginnen niet met eene onzijdige beoordeeling der verſchijnſelen, of met eenig wantrouwen en ongeloof; neen! het is een vereischte dezer leer, eene *conditio ſine qua non*, dat de Magnetiſeur moet doordrongen zijn van een vast en onwankelbaar geloof aan de zaak zelve, en geheel vervuld met den wil, om zijn voorwerp te magnetiſeren. Dit zelfs gaat zoo ver, dat zij zelven betuigen, dat de tegenwoordigheid van eenen ongeloovigen hinder kan toebrengen aan hunne werkingen. — Wie ziet nu niet zonder verdere toepasſing, dat de Magnetiſeurs niet zijn de echte waarnemers van de verſchijnſelen der Natuur, zoo als zij dan ook het Dierlijk Magnetismus gelieven te noemen, maar veeleer geheel tegenovergeſtelden, en die alzoo, hoe groot en verdienſtelijk anders, blootſtaan voor misvattingen van allerlei aard, omdat zij alles zien en waarnemen door de oogen des geloofs, en daardoor ongelukkig gelijkſtaan met hen, die, door een roodgekleurd glas ziende, meenen zonden,

den, dat de geheele wereld in vuur en vlam ſtond; terwijl het roode ſchijnſel van het glas hunne oogen misleidt, en de ware kleur der voorwerpen doet verliezen? Zij kunnen dan, getoetst aan het vereischte van eenen waren natuurwaarnemer, (het zij met eerbied gezegd voor die groote mannen, welke in dit gevoelen ſtaan, en voor wier verhevene talenten en kundigheden ik de hoogſte achting koester) niet voor goede waarnemers gehouden, en hun als zoodanig geloof gegeven worden; niet omdat zij zouden *willen* misleiden, — verre vandaar! maar omdat hun geloof hunzelven misleidt; even als hij misleid wordt, die over de kleuren der voorwerpen zoude willen oordeelen, wanneer een gekleurd glas voor zijne oogen geplaatst ware.

Geen mensch dan, aan echte natuurkundige waarnemingen gewoon, kan voor waar aannemen al hetgeen door Magnetiſeurs als gezien en gehoord wordt opgegeven. Zij immers, die vastelijk gelooven, dat de patient, die zij behandelen, werkelijk buiten gemeenſchap is van alle zinnelijke aandoeningen; die vastelijk gelooven, dat de lijder door de maag of vingertoppen zien en zelfs lezen kan; die geen argwaan durven of mogen koesteren op den lijder zelven, maar elke opwelling van dergelijke gedachten eenen Magnetiſeur onwaardig houden; zulk een man (zeg ik) kan op allerlei wijze in zijne waarnemingen misleid worden: want als de gemagnetiſeerde misleiden wil, dan veinst hij te ſlapen, en hoort en ziet met zijne gewone zintuigen; terwijl de geloovige Magnetiſeur meent, dat hij werkelijk ſlaapt, alleen met hem in rapport ſtaat, en door zijne maag of vingertoppen de daarbij geplaatſte voorwerpen ziet. Plegen wij ſlechts de ondervinding raad, hoe vele voorbeelden zijn er reeds voorhanden, dat een welgeſloten blinddoek alle kracht van zien door de maag te eenemaal deed verdwijnen! Hoe vele voorbeelden zijn er voorhanden, dat men den gemagnetiſeerden, of welk een Somnambule ook, misleiden kon, wanneer men hem, door

door eene schijnbare achteloosheid, gelegenheid to hooren of zien door zijne gewone zintuigen gaf, hetgeen hij dan daarna deed voorkomen, door maag of vingertoppen waargenomen te hebben! Oordeel op gezag, dat is, het gelooven van eene zaak, alleen omdat zij waargenomen of gezegd is door eenen man van roem en grooten naam, is altijd gevaarlijk, maar allergevaarlijkst in het vak der Natuurkunde, omdat men onvermijdelijk weten moet, of de waarnemer zelf ook, omtrent de waargenomene zaak, eenig vooroordeel koestere. Is men van het tegendeel overtuigd, kan men zeker zijn, (en hoe zelden kan men dit!) dat een man, die in staat is wél en naauwkeurig waar te nemen, geheel onbevooroordeeld de proef of waarneming heeft gedaan, dan kan en mag men besluiten, dat hij wél en wettig waargenomen hebbe en geloof verdiene. Zonder deze overtuiging, moet een naauwkeurig waarnemer der natuurverschijnselen nooit onwankelbaar afgaan op de getuigenis van anderen, en altijd trachten, zelf de proeven na te doen, of de zaken (zoo het mogelijk zij) zelf waar te nemen. Op deze gronden was het dan ook, dat de Secretaris van de Maatschappij der Wetenschappen te *Haarlem*, de Heer M. VAN MARUM, en ik, aan alle Magnetiseurs, ten behoeve van het Instituut van Doofstommen te *Groningen*, uitgeloofd hebben, en *nog blijven uitloven*, eene premie van tweehonderd gulden, wanneer zij door hunne Somnambulen zullen doen lezen, door de maag of vingertoppen, een woord, dat wij in eene welverzegelde houten doos zullen gesloten hebben; aan welke uitnoodiging tot nog toe niet is voldaan. Zoo lang intusschen dit ons voorstel niet wordt aangenomen en aan onzen eisch voldaan is, worden wij buiten de gelegenheid gesteld, om zelve waar te nemen, of de proeven te zien; en tot zoo lange kunnen en mogen wij, den weg van ware natuuronderzoekers volgende, hunne waarnemingen niet als waarheid aannemen; te meer, daar de stand, waarin de Magnetiseurs zich bevinden, regtstreeks strijdig is

met

met dien, waarin zich een natuuronderzoeker bevinden moet: want, zoo als wij gezien hebben, hier is niet alleen vooroordeel of vooringenomenheid met de zaak, maar zelfs een voorafgaand vast en onwankelbaar geloof aan alle de magnetifche wonderverfchijnfelen onvermijdelijk, en wel in zulk eenen hoogen graad, dat zelfs twijfeling en de minfte argwaan misdadig zijn.

Laat u dan, Mijne Heeren! niet wegflepen door het gezag van anderen, al waren het ook de NEWTONS dezer eeuwe: zij zijn en blijven menfchen, onderworpen aan driften en inbeelding. — Inbeelding! Welk eene rol fpeelt deze niet bij de menfchelijke geestvermogens! Door haar is het, dat wij ons het voorledene weder voorftellen; maar ook door haar fcheppen wij ons droombeelden, waarvoor de grootfte der menfchen niet vrijgefteld is. Gaat flechts de gefchiedverhalen der menfchelijke bedrijven na, en gij zult door hare werking dweepers van allerlei aard, en daaronder zelfs de grootfte wijsgeeren, vinden.

Onderzoekt dan altijd zelve; plaatst u, vooral bij het natuurkundig onderzoek, altijd in den ftand veeleer van eenen twijfelaar, dan van eenen geloovigen, en houdt vast, dat al, wat men in de Natuur niet zelve duidelijk ondervinden kan, altijd eenigen grond tot twijfelen overlaat.

Befluiten wij deze onze bedenkingen, en daarmede de geheele voordragt, met de gewigtige aanmerking, dat niet alleen bij den natuuronderzoeker, maar ook bij ieder mensch in de burgerlijke zamenleving, deze les en regel van omzigtigheid, bij het geloof geven aan hetgeen ons door anderen als waarheid wordt opgedischt, te ftade komt. Gedenken wij fteeds, bij elke gebeurtenis, welke wij lezen of hooren verhalen, aan dezen hoofdregel der praktifche Redekunde: „*Wat wordt er gezegd? wie zegt het? en kan de verhaler ook door vooringenomenheid zijn misleid geworden, of door belang zoeken te misleiden?*" Immers is het onmisbaar noodig, dat wij wél en duidelijk verftaan, wat

er

er gezegd wordt, om ons in het verhaal zelve niet te bedriegen; dat wij weten, wie de man is, die het verhaalt, dat is, dat wij onderzoeken, of de man in ſtaat kan geweest zijn en de gelegenheid gehad hebbe, om het zelf waar te nemen, dan of hij het weder van anderen bij overlevering heeft, en dus het verhaal aan nieuwe bijvoegingen of aflatingen is onderworpen geworden; en eindelijk, dat wij vooral letten op de bekende gevoelens van den man zelv', of wel op zijn belang achtgeven, ten einde niet misleid te worden door zijne vooringenomenheid met de verhaalde zaak, of verzekerd te zijn, dat belangzucht hem niet van het ſpoor der waarheid hebbe doen afwijken. Hoe zeer hebben de verhalen, vooral van de oorlogsverrigtingen, in de dagen van ongeluk en volksellende, ons dit niet geleerd, wanneer wij ſlechts de Bulletins derzelven over en weder vergeleken! En hoe veel van dien aard heeft er nog niet dagelijks plaats; zoodat het dikwijls moeite kost, iets, dat in deze ſtad openbaar is voorgevallen, naauwkeurig en naar waarheid te weten! — Zonder te trachten naar wiskundige zekerheid, of volſlagene twijfelaars te worden, kunnen en behooren deze regelen van voorzigtigheid te worden gevolgd, zoo men niet dagelijks de ſpeelbal zijner ligtgeloovigheid zijn wil.

Laat ons dan, als ware natuuronderzoekers, de leer der verſchijnſelen raadplegen, en met een onbevooroordeeld oog, al wat de Natuur ons aanbiedt, waarnemen! Dan zullen wij, door geen ſchijn weggeſleept, niet door het gezag van anderen belemmerd, de waarheid vinden, waar zij te ontdekken is, en liever met trage ſchreden in het rijk der waarheid voortgaan, dan, door inbeeldingskracht misleid, de eene dwaling op de andere ſtapelen. Dan zouden wij niet zien, zoo als wij thans moeten ondervinden, dat men, met woorden ſpelende, zelfs het wereldſtelſel van den grooten NEWTON aan durft randen. Neen, mijne Vrienden! waarheid, waarheid alleen zij ons doel, om het even of

der-

derzelver ontdekking al of niet met onze gevoelens ftrooke. De zucht tot het geloof aan het wonderbaarlijke, den mensch als aangeboren, blijve fteeds door ons, hoe veel moeite het ook moge kosten, onderdrukt; opdat deze nevel ons verftand niet verduistere, en tot alle natuurkundige waarnemingen, en daardoor te verkrijgene kennis, geheel ongefchikt make. Overfchrijden wij de grenzen onzer kennis niet, en vermeten wij ons nooit, te denken, dat ons verftand, hier, aan *ruimte* en *tijd* verbonden, immer bevatten zal, wat oneindig en bovenzinnelijk is.

IETS, OVER DEN BIJBEL VAN DEN HOOGLEERAAR VAN DER PALM.

Dat ik, Mijn Heer de Redacteur! geenen lust gevoele tot *Antikritiek*, maar wel genegen ben het mijne toe te brengen om uw Maandwerk daartegen fchootvrij te helpen houden, zal deze u, vertrouw ik, doen gevoelen. Althans mijn doel is, u te herinneren aan eéne zeer aangelegene verbetering, in den Bijbel van den Heer VAN DER PALM voorkomende; en het deel, welk ik voor mij neme, om 's mans gewigtigen arbeid krachtig te helpen aanprijzen bij de Protestantfche kerk in ons vaderland, is mijne bijzondere drijfveer. Te regt heeft uw Recenfent, op bl. 58 env. van uw Maandwerk, doorgaans vereerende melding gemaakt van eenige veranderingen, waardoor zich de nieuwe vertaling gunftig van de gewone Staten-overzetting onderfcheidt en boven dezelve verheft. Alleen ik vond aldaar Exod. III: 14 niet aangehaald; eene plaats, welke, naar mijn gevoelen, niet alleen melding verdiend had, maar zelfs, om haren inhoud, en door VAN DER PALM voor zijne lezers herftelden goeden zin, boven eenige andere (in dit deel der Schrift) had mogen gerangfchikt worden. Zij toch behelst den naam, waardoor Mozes, van God gelastigd tot Israëls verlosfing, JEHOVAH den volke

moest

moest kenfchetfen, als den *Eeuwigen*, den *Onveranderlijken*. Deze naam luidt in onzen gewonen Kerkbijbel: IK ZAL ZIJN, DIE IK ZIJN ZAL. Eene te ftipte naauwgezetheid, namelijk, aan de letter van den grondtekst fchijnt de *onzen*, hoewel zij, blijkens de randteekening, eene andere en betere vertaling kenden, tot de hunne genoopt te hebben, welke, gelijk de Hoogleeraar te regt opmerkt, „ naauwelijks eenen redelijken zin heeft." Zacht genoeg, voorwaar, drukt zich de befcheidenheid van onzen geëerden landgenoot uit over den misflag der vaderen bij dezen tekst. Want, is het de pligt eens overzetters, bij verfchil van taaleigen, meer de bedoeling dan de doode letter van het oorfpronkelijke over te brengen, hoe onberaden was dan niet de keuze der Dordfche vertalers, om, tegen het voorbeeld aan van oudere overzettingen, (waaronder de Latijnfche *Vulgata* en die der *Alexandrijnen*) hier ter plaatfe aan kerk en volk eenen kenfchetfenden naam van JEHOVAH te geven, die wanzin is voor het Nederlandfche oor. Geene andere mij bekende Europefche Bijbeloverzetting heeft ook, behalve die van LUTHER, dus grovelijk gedwaald. Te weten, juist het kenmerk van *onveranderlijkheid*, dat JEHOVAH wilde, ontbreekt hier aan zijnen naam, zoo lang wij lezen: *Ik zal zijn, die ik zijn zal.* Dit woord onderfcheidt den *Eeuwigen* niet van het *vergankelijk* fchepfel. De mensch, zoo wispelturig als hij is, en onderhevig in de toekomst aan menigerlei verandering, mag *ook* van zichzelven met volle waarheid verzekeren: *Ik zal zijn, die ik zijn zal.*

Dank, derhalve, zij onzen VAN DER PALM, die, gelijk ik mij vleije, tot voorlichting voor geheel de vaderlandfche kerk, en op het beste gezag, alhier JEHOVAH's naam herfteld heeft, door te vertalen: IK BEN, DIE IK ZIJN ZAL.

WAARNEMING EENER GENEZENE VENERISCHE BEENVERWEEKING, (*osteosarcosis venerea*)

(*Vervolg en slot van bl.* 267.)

Offschoon nu dit geval mij duister werd, vooral daar ik, door de, het gebruik der *mercurialia* zoo spoedig opgevolgde, *salivatie*, twijfelde, of niet reeds verscheidene kwikmiddelen door den lijder gebruikt waren, en zijn zwak gestel mij tot verdere proefnemingen schroomvallig maakte, zoo wilde ik toch nog eens een sterker *mercuriaal-præparaat* beproeven, en gaf den 6den November:

℞ *Muriat. Hydrargyri Gr.* v
Camphor. el. Sp. vini, q. s. sol. ℈ɪ
Pulv. gummi arab. ʒɪ
Micæ panis, ʒɪj
Aq. Rosar. q. s.
m. f. Pill. No. 80.

Van deze pillen gebruikte de patient de eerste dagen dagelijks één, en vervolgens 's morgens en 's avonds een, hield zich zeer warm, en gebruikte hetzelfde *decoctum*, met bijvoeging van 1½ once *cort. Peruv. fusc.*, en weglating van de *rad. gentian.* Ook liet ik uitwendig den phosphorus, voornamelijk in den beenknobbel, inwrijven op de volgende wijze:

℞ *Phosphori Gr.* iij *solv. Ol. therebinth.* ʒɪj
Ol. Sabinæ ʒɪ
S. Om tweemaal daags in te smeren.

Dan ook wederom werd ik, na verloop van bijna twee weken, in mijne hoop te leur gesteld; offschoon ik, uit voorzorg, gedurende het gebruik des mercurius, den mond vlijtig met een *collutorium adstringens* had laten spoelen. De pijnen in de beenen verminderden wel, alhoewel de zachtheid nog aanwezig was; maar de *sali-*

livatie was weder ophanden, en deed mij ook van het gebruik der *murias hydrargyri* afzien.

Aan welke oorzaak was nu wel de telkens zoo ſpoedig volgende *ſalivatie* toe te ſchrijven? Was er mogelijk reeds zeer veel kwik gebruikt, zoo zelfs, dat het ligchaam, als 't ware, met hetzelve geſatureerd was, en dat hierdoor ook de beenpijnen, door de nederzetting deszelven op het *periosteum*, onderhouden en vermeerderd werden, gelijk AUTENRIETH, te dezen aanzien, zulke ſchoone proeven heeft bekend gemaakt? Het is waar, gedurende het gebruik des *ſulphuret. calcis* vermeerderden de pijnen niet, daar zij bij de eerſte kwijling, tot welker beteugeling dit niet gebruikt was; zeer verergerd waren; maar zigtbaar was toch ook, dat de pijnen naar het gebruik der *mercurialia* luisterden. Voorzeker zal het zwak geſtel des lijders veel tot dezelve hebben toegebragt. Ik beſloot daarom, van alle *mercurialia*, zelfs het anders zoo geprezene *nitras hydrargyri liq.*, af te zien, en mij alleen, in vereeniging met het voorgeſchrevene *liniment*, tot het volgende te bepalen:

℞ *Raſur. Lign. Guajaci* ℥iij
Cort. Mezeraei.
—— *Peruv. fusc.*
Raſur. Lign. Saſſafras ā ℥iß
Coq. l. a. ad Col. ℥xviij *add.*
Extr. trifol. fibr. ʒj
Pulv. Reſin. Guajaci ʒij
Vitell. Ovi N°. ij
m.

S. Om de 2 uren een theekop.

Dezen drank gebruikte hij vlijtig, en, na verloop van een à twee weken, kon ik beſpeuren, met de genezing iets gewonnen te hebben. De beenpijnen verminderden, de beenen werden harder, en des lijders geſtel verbeterde zich zachtkens. Maar ook deze beterſchap was

langzaam; want, nog twee à drie weken dit *decoctum* doorgebruikt hebbende, was de lijder, wel is waar, met zijne genezing vooruitgegaan, doch dit viel maar weinig in 't oog. Hij bleef nog zwak, en pijnlijk in de beenen, en deze ook nog weekachtig, hoewel harder dan in den beginne. Ik liet echter hetzelfde *decoctum* doorgebruiken, ziende in dit geval hiermede het meest te winnen.

Wederom eene halve maand verloopen zijnde, was de beterschap, hoewel niet groot, echter duidelijk; waarom ik met hetzelfde *decoctum* continueerde, alleenlijk de dosis van de *Mezeraeum* tot 2 oncen vermeerderende. Gedurende Januarij 1818 op deze wijze den drank gebruikt hebbende, was de beterschap zeer zigtbaar; daar de pijnen in de beenen en derzelver weekheid veel verminderd waren, en ook de *tophus venereus* kleiner was. Ik liet derhalve dezelfde middelen voortgebruiken.

Hoezeer ik nu, bij aanhoudendheid, mijnen lijder in beterschap zag toenemen, was dezelve echter nog verre af van genezen te zijn, daar hij, op het einde van Februarij, nog geenszins het gebruik zijner onderste ledematen herkregen had, als kunnende nog ter naauwer nood eenige treden ver gaan, en zijne beenen nog zoo gevoelig voor iedere verandering des weders zijnde, dat er tusschentijden van bijna ondragelijke pijnen kwamen.

De genezing nu nog zeer langzaam gaande, verlangde ik weder, nogmaals eene proeve met een *mercuriaal-præparaat* te nemen, daar toch nu in langen tijd geen kwik gebruikt was. Ik gaf daarom bij het *decoctum* dagelijks één druppel *nitras hydrarg. liq.*, liet tevens den lijder naarstig den mond, met een adstringerend *collutorium*, spoelen, en zich zeer warm houden. De pijnen verminderden wel, en het staan en gaan scheen den lijder gemakkelijker te worden; dan het leed niet lang, of de mond werd aangedaan, waarom ik dadelijk met het *hydrargyrum* liet poozen, om naderhand nog eenmaal te beproeven, wat één druppel *nitr. hydr. liq.*, om den anderen dag gegeven, zoude uitwerken. De

pij-

pijnen verminderden, wel is waar, en de krachten in de beenen werden meerder; dan, na eene maand tijdsverloop, was echter de beterschap zoo groot niet, dat ik den lijder, die zeer veel leed, weder aan het gevaar der kwijling, die weder te voorzien was, durfde blootstellen. Ik zag dan weder hiervan af, liet het laatste *decoctum* gebruiken, en gaf tevens

℞ *Pulv. gummi Guajaci* ℥iij
——— *arab.*
Sulphurat. stibii nat. ā ℥iß
Extr. Aconiti e succo insp. Gr. vj
m. f. Pulv. N°. xviij
S. Om het andere uur een poeder.

Offchoon hij slechts eene week dit gebruikt had, ontdekte ik toch reeds aanmerkelijke beterschap; liet daarom ook, eene maand lang, naauwkeurig alles doorgebruiken, wanneer ik zeggen moest, ja, veel gewonnen te hebben, echter geenszins zóó, als het zich in den aanvang van het gebruik dezer middelen liet aanzien. Nog veertien dagen, op denzelfden voet, voortgegaan zijnde, was echter de vordering in genezing zoo groot niet, dat ik hoop konde koesteren, mijnen lijder met deze middelen te herstellen; integendeel begon ik niet weinig te vreezen, mijnen jeugdigen patient ongenezen te zullen moeten verlaten. Nu kwam mij de genezing der *ophthalmia venerea*, door eene opgestopte *blennorrhœa* veroorzaakt, en het nut van het weder verwekken der *blennorrhœa* in dergelijke gevallen, in de gedachten. Ik herinnerde mij, in het *Journal* van LODER, B. I. St. III, een geval eener zoodanige oogontsteking, die reeds 2½ jaar geduurd had, en door de inenting der *blennorrhœa* genezen werd, in de *Hedend. Vaderl. Bibliotheek*, 1811. N°. VII. Mengelw., de aanprijzing des *tartar. emetic.* tot het herstellen der *blennorrhœa* gelezen te hebben. Van het groote nut der *revellentia* in metastatische ongemakken, en vooral van het op nieuw

verwekken der verdwenen ziekte, overtuigd, kwam het mij zoo aannemelijk voor, om ook in dit geval te beproeven, wat eene op nieuw verwekte *blennorrhæa* zoude uitwerken, dat ik, volgens het voorschrift van BURTON, eene oplossing van den braakwijnsteen ter injectie gaf, en wel met een gelukkig gevolg. Eene rijkelijk vloeijende *blennorrhæa* werd daargesteld en onderhouden; terwijl de lijder het *decoctum* en de poeders (in welke ik de dosis van het *aconitum* allengskens zoo vermeerderd had, dat nu op ieder poeder ¼ grein kwam) bleef voortgebruiken. De uitkomst dezer behandeling was allergelukkigst. De pijnen en de zachtheid der beenen verdwenen, en des lijders krachten namen toe, zoo zelfs, dat ik, na verloop van ruim eene maand, mijnen lijder geheel hersteld konde verklaren.

Voorzigtigheidshalve liet ik de *blennorrhæa* nog ruim eene week vloeijen, genas dezelve, zeer voorzigtig en langzaam, met eene zachte solutie van de *acetis plumbi*, liet den lijder nog lang het *lignum Guajaci* en de *cort. Mezerati* zelf koken en gebruiken, en gaf hem, tot herstelling zijner levenskrachten, den *cort. Peruv. f.* in substantie. Tot mijne groote blijdschap bleef mijn patient welvarende en zonder aandoening in de beenen, gelijk hij ook tot nog toe nimmer over eenig ongemak geklaagd heeft.

Onderscheidene aanmerkingen en gevolgtrekkingen zouden hier kunnen worden bijgebragt; ééne echter zij genoeg: dat ook dit geval ter bevestiging van den, door den grooten HUFELAND, (*prakt. Journal*, 1817. St. 1. f. 1.) voorgestelden regel strekt, om, in de behandeling der aanstekingspunten, zich niet alleen bij het uitwendige te bepalen, en de dagelijks voorkomende gevallen van venerische aansteking voorzigtiger, dan wel geschiedt, te behandelen.

SCHIPBREUK VAN DE OSWEGO.

(*Vervolg en slot van bl.* 273.)

Aanvankelijk reisden zij naar het zuidwesten; doch, nadat men zich een' kameel tot vervoer der pakkaadje had aangeschaft, gingen zij, den 9 en 10 April, hunnen vorigen weg weder terug. Hier verliet hen een der *Arabieren*, doch keerde spoedig weder met een' bundel zoete beziën, en een dier, dat naar eene kleine geit geleek. Hetzelve werd, op de walgelijkste wijze, aan het vuur geroost, en het ingewand daarvan den gevangenen toegeworpen. Hoe weinig aantrekkelijk ook deze spijs zijn mogt; warm en vochtig zijnde, was zij voor de ellendigen eene lekkernij. Het was hun eerste maaltijd in vijf dagen! Nadat de *Arabieren* verzadigd waren, wierpen zij den „*Christen-honden*" de afgeklovene beenderen toe. Tot den 14den bleven zij in dien ellendigen staat. Een poel modderig, bedorven water bood hun eene kostelijke verkwikking aan; eenige zachte boomtwijgen en een bos in aren geschotene gerst, welke zij den 13den aan hunnen weg vonden, maakten hen onuitspreekelijk gelukkig. Hier betoonden de *Arabieren* hun den eersten zweem van menschelijkheid, in de vergunning van met het rauwe koren hunne magen te mogen vullen. Plekken wilde haver troffen zij nu mede aan. Eindelijk zonden de *Arabieren*, op den 14den, na hun altijd stipt in acht genomen morgengebed, den kameel met zijnen eigenaar terug, en verdeelden den last op de schouders hunner gevangenen. Deze waren echter te zwak om denzelven te dragen. Geene mishandeling kon hen daartoe in staat stellen, en den drijvers bleef niets over, dan de pakkaadje in het zand te begraven. Twee of drie mijlen verder kwamen zij aan een leger, waar zich hunne wijven en kinderen bevonden. Hier troffen zij een' *Engelschman* aan, GEORGE genaamd, en twee Mulatten-jongens, JACK en LAURA, herkomstig van een, vóór meer dan een jaar, op deze kust verbrijzeld *Londensch* schip. AHOMED, het hoofd van den stam, kocht alle de gevangenen, behalve de twee *Zwarten*, welke de *Arabieren* niet wilden overdoen, dezelve met zich voerende naar het gebergte.

PADDOCK vernam van JACK en LAURA, dat de *Arabieren*,

ren, telkens wanneer zij van *Swearah* kwamen, een *Europeesch* kantoor, dat zij somwijlen bezochten, en dat, zoo als bleek, *Mogador* was, van zekeren Consul GWIN, ook van *tasher Court*, *tasher Jackson* enz. spraken. PADDOCK bediende zich van dat berigt, om AHOMED te overreden, dat hem deze landstreek bekend was, en hij, zoo hij hem derwaarts medename, aldaar gelost zou worden. Hij gaf AHOMED alzoo aanleiding, om, voordeelshalve, eene reize naar *Mogador* te doen. Het leger zwierf inmiddels nu west- dan zuidwaarts heen en weder, naar gelange de *Arabieren* weide voor hunne kudden aantroffen, en bestond in zevenennegentig tenten, door elkander ieder van zeven personen. Zij hadden dertig kameelen, vijftig fraaije paarden, en omtrent duizend schapen en geiten. De mannen zijn mager en dor, de vrouwen daarentegen zeer vet en zwaar van borst, welke onbedekt is, terwijl hare gansche kleeding slechts in een hemd bestaat, dat van den boezem tot op de knien hangt. Zij waren zeer onbarmhartig tegen de gevangenen. Het scheen haar een wezenlijk genoegen te zijn, hare boosaardigheid aan wezens, nog dieper vernederd dan zij-zelve, te doen ondervinden.

De kudden, tegen den nacht, huiswaarts keerende, stellen zich, in volmaakte orde, rondom de tent van hunnen meester. Dan wordt eerst het groote en vervolgens het kleine vee, door de vrouwen, gemolken. Zij verzamelen de melk in een geitenvel; zoodra het half vol is, blazen zij het op, binden het vast toe, hangen het op aan een' tentstok, en schudden het dan, tot de melk uitgeboterd is. Daarna laten zij dezelve uitloopen, en scheppen de boter, welke bruin is als hare leelijke armen, uit het ruwe vel.

Den 17den brak het leger op: de vrouwen deden al het werk, daaraan verbonden. Des avonds plaatsten de mannen zich in eenen kring, rookten allen uit ééne pijp, ieder op zijne beurt eenen trek doende, en verhaalden elkander vertellingen. Bij het eerste nachtleger werd eene bruiloft gevierd. De bruidegom had, volgens verhaal van de beide jonge Mulatten, slechts vóór veertien dagen, zijne eerste vrouw vermoord, omdat zij zijn mes eenen anderen man van den stam geleend had. Niemand verhinderde hem daarin, ofschoon men haar gejammer hoorde. Denzelfden avond werd zij begraven. De vrouwen groeven een gat, waarin het lig-

chaam

chaam naauwkeurig paste, niet dieper dan de breedte van hetzelve op zijde gelegd. Naakt daarin gebragt zijnde, trapten zij het volkomen onder, zoodat het met den grond gelijk kwam, en hoopten daar vervolgens fteenen op, om het voor wild gedierte te befchutten. De moordenaar was door het ftamhoofd tot eene boete van vier fchapen veroordeeld, (die naderhand, bij eenen algemeenen maaltijd, werden opgedischt) omdat hij hem het vergrijp der vrouw niet vooraf had aangegeven. Zoodra was dit niet afgeloopen, of de booswicht ging tot een tweede huwelijk over. — Onder de, niet zeer duidelijk befchrevene, verlustigingen der *Arabieren*, bij gelegenheid van feesten, behoort ook eene foort van kampftrijd, bij welken PADDOCK hunne buitengemeene vlugheid te paard bewonderde.

Den 24ften gingen zij eindelijk, onder AHOMED's geleide, weder op weg, en vernamen nu, dat zij behoorden aan twintig ftamgenooten. Ten aanzien van moeijelijkheid en wederwaardigheden was deze reis gelijk aan de vorige. De nachten, echter, bragt men door in eene of andere bondgenootfchappelijke legerplaats. Den tweeden dag merkten zij op, dat elk *Arabier*, in het voorbijtrekken van het graf van een voornaam perfoon, daarop eenen fteen wierp. Een dier graven had meer dan dertig voet in omvang en hoogte. De *Arabieren* namen de fteenen, tot dat einde, vaak een groot eind wegs mede. Den 27ften bereikten zij een vruchtbaar, tamelijk bevolkt land. Hier bleven de *Arabieren*, en wilden de gevangenen te werk ftellen aan het inoogften van eene menigte akkers. Daar zij echter geene mogelijkheid zagen om ooit van de flavernij verlost te worden, zoodra zij hunne meesters dienst van zich trekken lieten, zoo waren zij onverzettelijk om alles te bederven, wat men hun opdroeg, zich verfchoonende dat zij zeelieden waren en den landbouw niet verftonden. De *Arabieren* zochten hen door honger te dwingen; doch zij bleven halsftarrig. Om eindelijk tot het uiterfte te komen, gingen zij gezamenlijk vandaar. De *Arabieren* dreigden hen met den dood, ingevalle zij niet tot den arbeid wederkeerden; doch zij gaven te verftaan, dat de dood hun, in dezen ellendigen toeftand, welkom was. Nu floot men hen bij elkander op in een groot gebouw, door AHOMED's zuster bewoond. Daar werden zij gefcholden, en ellendig gevoed; men liet hun hout verzamelen, koren ma-

malen, en ander huiswerk verrigten. Niemand ging het hier beter dan PAT: hij wist zich in de gunst der vrouwen te dringen, en verwierf zich rijkelijk voedsel, waartegen hij, zoodra de mannen verwijderd waren, voor poetsemaker speelde.

Den 1 Mei, eindelijk, kwam AHOMED van eene reize terug, en begaf zich, na nog eens over het losgeld te hebben gesproken, op nieuw met hen op reis. De oogst was hier zeer rijk; het koren werd in welgeslotene aardkuilen bewaard, en het land nam, hoe verder zij kwamen, in vruchtbaarheid toe. Olijfboomen, tuinen, waterbakken en steden lagen voor hen. Eene der steden, door welke zij togen, was door eene vreedzame gezindte bewoond, met name *Fullah*. Deze wilde met de *Arabieren* niets te doen hebben, hun zelfs geen water geven, met vrijlating echter het te nemen. Eindelijk, den 11 Junij, na nog vele blijken van de onmenschelijkheid der *Arabieren* ondervonden te hebben, kwamen zij te *Santa-Cruz* aan. De Moorsche Gouverneur ontving hen gastvrij, en beval AHOMED, op leven en dood, hen binnen drie dagen te *Swearah* (*Mogador*) te leveren. Onderweg ontstond evenwel nog eene groote zwarigheid, daar de *Arabieren* hunne gevangenen niet, zonder volkomene verzekering van het rantsoen, in vrijheid wilden stellen; dan, den 17den werd besloten, dat PADDOCK, AHOMED en een Moor naar *Mogador* vooruitgaan, en dit punt vereffenen zouden, terwijl de overigen tot waarborg achterbleven. Deze maatregel had een gewenscht gevolg. De Europesche Agenten te *Mogador*, hetwelk de arme schipbreukelingen, na eenen weg van 575 mijlen, eindelijk bereikten, betaalden hun losgeld met 1700 dollars, en waren grootmoediglijk bedacht, hun de terugreize naar het vaderland, op alle mogelijke wijzen, gemakkelijk te maken. De beide Mulatten JACK en LAURA vonden eenigen hunner oude kennissen, die mede onlangs gelost waren, weder. JACK, de Neger, werd Muzelman, en PAT, de dronkaard, trof eenen landsman aan, met welken hij verkoos zich te *Mogador* als kuiper neder te zetten, liever dan naar zijn vaderland terug te keeren.

REIZE VAN EEN' NOORD-AMERIKAAN OVER DE CORDILLERA'S, IN DE LENTE VAN HET JAAR 1818.

(Uit het *Boston Repertory*, September 1818.)

Nadat wij *Lespalatta* (*) verlaten hadden, kwamen wij in eene diepte, die zich door het gebergte kronkelt (†), en, vijf uren lang, aanhoudend hooger gaat. De hette was in deze bergengte onlijdelijk. Wij aten en hielden onze middagrust onder een vooruitstekend rotsstuk, waar wij koelte hadden. Namiddags hernamen wij de reis. Toen wij uit de bergengte kwamen, bevonden wij ons op eene lange keten van heuvelen, vanwaar men, oostelijk, een ruim uitzigt heeft over het geheele distrikt *Mendoza*. Wij legerden ons aan den ingang eener tweede bergengte. Op dezen dag had ik een *Guanaco* geschoten, en alzoo viel ons een kostelijke maaltijd ten deel. Dit dier, hetwelk, in menigte, in de vlakten aan den voet der *Andes* en op de heuvelen der *Cordillera's* weidt, gelijkt den kameel, maar is kleiner en vlak van rug. Zijne achterpooten zijn korter dan de voorpooten; waarom het, vervolgd wordende, altijd van de bergen nederwaarts loopt. 's Winters wordt het spoedig vermoeid in de sneeuw; doch des zomers kan de jager het niet dan met moeite bereiken, latende hij het dan, door honden, over de rotsen tot aan de bergsteilten jagen. De *Guanaca's* weiden bij kudden, en drijven de jongen steeds voor zich heen. Zoodra zij honden bemerken, loopen zij af naar de dalen; hier verwacht hen de ja-

(*) Aan den oostelijken voet der *Cordillera's* van *Chili*.

(†) De rotsdiepten in de *Cordillera's*, door welke zich groote stroomen heenslingeren, hebben tevens wegen om door te reizen. De meest bekende is die, waar langs de schrijver trekt, langs den *Mendoza*-stroom, en eene andere langs den *Maypo*-vloed, welke een schoon bebouwd land bevochtigt. Deze bergpas is korter dan de eerste, maar ook steiler en bezwaarlijker. De eerste heet de *Portillo*, en is, zelfs in den zomer, aan sneeuwbuijen onderhevig. Men moet den *Mendoza*-vloed doorwaden, niet zonder levensgevaar, daar hij snel vliet en kuilen heeft.

jager, en schiet of vangt met strikken twee of drie, eer de kudde voorbijsnelt. Zij worden ligt tam gemaakt, en zijn zeer zacht van aard; alleen wanneer zij getergd worden, werpen zij een stinkend speeksel uit.

Des nachts was de koude fel, en ik moest mij in mijne dekens hullen, om ze te weêrstaan. Bij het aanbreken van den dag gingen wij weder moedig voorwaarts. Toen wij de tweede bergengte achter ons hadden, werd het gebergte steiler en kaler. Ik bezag de rotsbrug over den *Mendoza*-vloed, die hier slechts 20 voet breed is. De brug heet *El puerta del Inca*, en bestaat in eene uitgeholde rots, zeven voet breed. Onder het gewelf hangen *stalactiten* (groeisteenkegels.) Niet ver vandaar zag ik eene warme, met zwavel bezwangerde bron. Vanhier wordt het opstijgen bezwaarlijker, gaande de weg langs den oever der *Mendoza* opwaarts. Wij hadden weder eene sterke hette door te staan, en moesten ons, een tijdlang, onder de rotsen legeren, terwijl onze muilezels beneden in het dal werden gedreven, om zelven aldaar mos en die weinige kruiden te zoeken, die aan den oever van den vloed wiesfen. Nog vóór den middag kwamen wij in de bergengte *las Caleras*. De eenige weg aldaar is een smal pad langs den rand van eenen 800 voet diepen afgrond, op welks bodem eene stortbeek afvliet. De beladene muilezels, langs dit pad trekkende, leunen tegen de rotsen aan. Het losse gruis, waarop zij treden, rolt bestendig, van onder hunne pooten, naar beneden af. Menschen kunnen met geene mogelijkheid hier eenen vasten tred houden. Ongelukken zijn evenwel zeldzaam; maar die, welke van tijd tot tijd plaats hebben, worden, door de muildrijvers, getrouw in het geheugen bewaard, en zij onderhouden de reizigers, die deze halsbrekende paden bewandelen, met het verhaal, hoe ongelukkige muilezels hebben misgetreden en, in den diepen afgrond, naar beneden gestort zijn; hoe de overigen plotseling staan gebleven zijn, willende terugkeeren, waardoor zij dan gezamenlijk op eens in de diepte zijn getuimeld, enz. Eer men dit pad betreedt, moet men zich vooraf wel verzekeren, of het van alle beletsel vrij is; want, als twee karavanen muilezels elkander bejegenen, moet noodwendig eene daarvan opgeofferd worden; althans omkeeren is hier even onmogelijk, als elkander voorbijtrekken. De drijvers waarschuwen daarom elkander door wederkeerig geschreeuw, of zenden iemand

stand van den togt vooruit, om den uitgang van de engte te bewaken. Door het stooten tegen de rotsen brengen de muilezels telkens hunnen last buiten evenwigt. De drijver doet hen dan, door zijn *lasso*, stilhouden, bedekt hun de oogen, en schuift met zijn *poncho* den last weder te regt.

De weg liep nog verder tusschen kloven en afgronden door; de bergen zagen er wilder en treuriger uit, en de bergstroomen vloten sneller. Wij gingen eenige *Casacha's* voorbij, zijnde kleine steenen gebouwen, die op gepaste afstanden zijn aangelegd, ten gemakke van de reizende boden in den winter. Deze rijden het geheele jaar door met de brievenmalen van *Buenos-Ayres* en *Sint-Jago* en terug. Iedere *Casacha* bestaat in een' vertrek van vijftien voet in 't vierkant, waarvan de ingang zoo hoog is, dat dezelve vrij blijft van de sneeuw. Bij winterdag trekt men evenwel alleen dán over de *Cordillera's*, wanneer de ergste sneeuwtijd voorbij is, en de kloven niet met sneeuw aangevuld zijn. De reiziger bewindt zijne beenen alsdan met schapenvellen, en wikkelt ook zijne voeten in, om die tegen de sneeuw te beschutten; hij wapent zich tevens met een' langen stok, om zijnen weg te peilen; hij laat zich mede door leidslieden vergezellen, die zijne levensmiddelen en steenkolen dragen, en zoo vangt hij dan zijne gevaarvolle en vermoeijende reis aan. Een eenig man, die om dezen tijd reizen wil, wacht een' bode af of ander reiziger, die een behoorlijk geleide heeft. Den geheelen dag moet men door de zachte sneeuw waden, of over de bevrozene behoedzaam voortscharrelen. 's Avonds neemt men zijn' intrek in eene *Casacha*, waar men een steenkolen-vuur aanlegt. De reizigers plaatsen zich daar om heen, want om zich neder te leggen ontbreekt het aan plaats, en zoo brengt men den nacht over. Evenwel is de togt over de *Cordillera's*, 's winters, minder gevaarlijk, dan die over de hooge *Alpen:* sneeuwstortingen (*lawines*) hebben hier geene plaats; ook zijn hier geene ijsbergen.

Den vierden nacht sliepen wij aan een' steilen weg, welke over den rug der *Cordillera's* voert. Wij braken 's morgens vroeg op, om den togt over het gebergte, vóór het begin van den wind, welke, op deze hoogte, van 10 ure 's morgens tot in den avond, zeer hevig blaast, af te leggen. Buitendien heeft de reiziger, op den geheelen togt over de *Cordillera's*, dikwijls veel van hevige rukwinden door te staan.

Vier

Vier uren bragten wij door met opwaarts klimmen. Het pad liep enkel over losse steenen, die boven van de rotsen afgerold waren. Op den bergrug zag ik twee zwartgraauwe vogels, op eene rots zittende, welke duiven geleken. Zij vlogen niet weg, als wij naar hen wierpen, maar keerden enkel den kop ter zijde. De muildrijvers noemen hen *Agachadoches*; men vindt ze steeds bij paren, en men kan hen tot op weinige schreden naderen, alvorens zij wegvliegen.

Den *Condor* ziet men over het hoogste gebergte zweven. Deze vogel, welks beschrijving men overdreven heeft, gelijkt in gestalte, bijzonder aan den kop, den adelaar. Zijne vederen zijn gitzwart; alleen hebben de vleugels, aan het einde, eene witte streep van vier duim breed, welke, als hij zit, een kring schijnt om zijn geheele ligchaam; de mannelijken hebben, daarenboven, een' witten kring om den hals. Zij zijn zeer onbevreesd, en men kan hen zeer nabij komen. Wij schoten twee van dezelve; de eene had in zijne vlugt 9½ voet, en de andere 10½ voet breedte. Men ziet hen gewoonlijk bij paren; doch bij aas treft men hen in grooteren getale aan. Zij hebben een' scherpen reuk, en worden het aas op een' grooten afstand gewaar. Soms voeren zij schapen met zich in de hoogte weg, en, door honger gedreven, vliegen zij, troepswijze, naar beneden, en verscheuren kalven en veulens. Alsdan vormen zij, om het ten slagtoffer bestemde dier, eenen kring, en slaan met de vleugelen, om zijne ontkoming te verhinderen. Een hunner grijpt vervolgens het kalf of veulen aan, zettende zijne klaauwen vast in den rug, en pikt het dier, met den snavel, de oogen uit. De landlieden maken van hunne vraatzucht gebruik, om hen te betrappen. De *Condor* vreet zich zat aan het aas, te dien einde in eene zeer bekrompene ruimte nedergelegd; en daar het hem aan plaats ontbreekt om voort te loopen, vlugt te nemen en zich in de hoogte te verheffen, zoo wordt hij ligt overvallen en met knuppels doodgeslagen.

Op de westzijde der *Cordillera's* blijft de sneeuw langer liggen dan aan de oostzijde. Nadat wij de bergketen waren overgestegen, vonden wij, aan de andere zijde, den weg, benedenwaarts, drie mijlen ver, met sneeuw bedekt. De muilezels hadden in dezelve een diep pad gebaand; aan weerzijden lag dezelve 15 voet hoog. Toen wij uit dezen sneeuwpas kwamen, hadden wij een waar *Alpen*-landschap

voor

voor ons: op de hoogfte bergen zagen wij groene plekken; fmalle beken kabbelden langs de rotfen naar beneden in kleine dalen, waar bloemen en kruiden wiesfen; de weg liep foms door vlakten, die met mos en kort gras begroeid waren. In deze vlakten houden de muildrijvers, gedurende de zomermaanden, twee kudden van dat vee; vóór dat de eerfte fneeuw valt, worden zij, uit het gebergte, in het benedenland gedreven. Eenige ladingen *Paraguay*-kruid en andere waren, welke men, met den invallenden winter, aldaar had laten liggen, trokken ons voorbij. De handel over de *Cordillera's* duurt zoo lang als de weg bruikbaar is; foms worden de voerlieden door de fneeuw overvallen; in dat geval ontladen zij het lastvee, leggen de lading op een' hoop bijeen, en trachten zichzelven en hunne muilezels te redden. Men wordt van het gewigt des handels over dit gebergte overtuigd door de menigte karavanen, welke den reiziger ontmoeten. Ik telde van dezelve 27, waarvan de minfte uit 15, en de fterkfte uit 55 muilezels beftond. Hoe dieper wij kwamen, hoe fchooner en meer afwisfelend de natuur zich aan ons voordeed. Na de eerfte dagreize van de *Cordillera's* naar beneden, liep de weg, door groote boomen overfchaduwd, langs eenen fnellen ftroom.

Den tweeden nacht legerden wij ons naast het tolhuis, een klein fteenen gebouw, met een' grooten tuin omgeven. Hier werden de muilezels ontladen en de goederen onderzocht. Een muur ftrekt zich van den vloed, door het dal, tot aan den voet van het gebergte, om den fluikhandel te beletten. In den winter trekken de tolbedienden en de wacht terug naar *Santa Rofa*, de grensplaats van *Chili*. Bij onzen doortogt waren zij nog niet wedergekomen, en wij geraakten onbelemmerd, door de poort, in een zeer eng dal. Hier was het pad zeer moeijelijk, door de menigte hoogten en diepten, van den berg tot aan den vloed. Eene brug voerde ons over een' der breede ftroomen, welke in de rivier *Aconcagua* uitloopen. Eene mijl aan gene zijde, voorbij een klein meer, legerden wij ons, niet ver van den ftroom, in eene zeer bekoorlijke landftreek. Weder opgebroken, liep onze weg langs den regteroever van de *Aconcagua*, tot wij kwamen aan eene gebrekkige houten brug, over de rivier gelegd. Nu lag het *Aconcagua*-dal voor ons, en *Santa Rofa*, de hoofdftad van het diftrict van dien naam, in 't verfchiet. Het is een aangenaam

naam ſtadje, in den zomer, uit hoofde zijner zachte, voortreffelijke luchtſtreek, druk bezocht. Iets verder ligt *San Felipe el real de Aconcagua*, mede de hoofdſtad van een diſtrict. Deze plaats is regelmatig gebouwd; de ſtraten zijn met boomen beplant en met kanalen doorſneden, welke het water van de *Aconcagua*-rivier in de tuinen en over de velden verſpreiden. Deze beide diſtricten worden door de *Aconcagua* van elkander geſcheiden, en worden, noordelijk door *Peterea*, zuidelijk door *Mapocho*, oostelijk door de *Cordillera's*, en westelijk door *Quillotta* begrensd.

San Felipe el real verlaten hebbende, kwamen wij in eene der ſchoonſte valleijen der wereld. De velden waren hier alom met water doorſneden; Indisch koren, tarwe, gerst en kunstwijngaarden (*artificial grapes*) prijkten in vollen tooi, en de groote weg was met vruchtboomen beplant. Alleen moesten wij, voorbij boerenwoningen komende, die met aardwallen en doornhagen omringd waren, tot aan de knien door het water waden. Er is hier geene wet, die den landeigenaar verpligt, bruggen over de beken te ſlaan, welke hij over zijne akkers leidt: vandaar, dat de wegen ſoms overſtroomd en ontoegankelijk worden. Het beëemen der velden was, bij de *Indianen* van *Chili*, reeds vóór de overmeestering der *Spanjaarden* in gebruik. De aanwending van dit middel verſtaat men, door geheel *Chili*, voortreffelijk, en is, tot den akkerbouw aldaar, volſtrekt noodwendig. In den zomer regent het daar nooit, en de onweders, die op de oostelijke zijde van de *Andes* zoo menigvuldig zijn, worden mede wel op de *Cordillera's* ondervonden, maar de buijen ſtorten niet, langs de westelijke zijde, naar beneden. Waar de grond in *Chili* ſlechts bewaterd kan worden, hoedanig ook overigens zijne geſteldheid moge zijn, brengt dezelve gewasſen voort in eene weligheid, welke men in geen ander werelddeel aantreft. De tarwe geeft, gewoonlijk, veertig- tot vijftigvoud, en in het *Aconcagua*-dal en eenige andere zeer vruchtbare ſtreken zelfs tachtig- ja honderdvoud.

Te *San Felipe* nam ik mijn' intrek bij den vader mijns muildrijvers, bij wiens gezin ik gunſtige gedachten kreeg ten aanzien dezer volksklasſe in *Chili*. Den volgenden morgen nam ik van hetzelve afſcheid, en daar wij nu goede paarden hadden, ging het in ſnellen draf voorwaarts, des te aangenamer, daar wij ons aan den gelijken en langzamen tred der

muilezels hadden moeten gewennen. Het paarden-ras in *Chili* is het voortreffelijkste van geheel *Zuid-Amerika*. Men vervoert dezelve naar *Peru*, en ook, over land, naar *Buenos-Ayres*, en vandaar naar *Brazilië*. Zij zijn vrolijk, werkzaam en sterk, en kunnen veel verdragen. Hun kop is welgemaakt, de ooren kort en spits, de hals dik, het ligchaam vast, en de pooten staan kort bij elkander. Voor de besten worden die gehouden, welke den staart niet bewegen, zoo min bij het steken van vliegen, als bij het prikkelen met de sporen. De meesten hebben 15 palmen hoogte, doch ik zag er mede van $15\frac{1}{2}$ tot 16 palmen. Men gewent hen, in vollen draf plotseling stil te staan en zich om te keeren. Al het landvolk is in het rijden zeer afgerigt. Ik heb, in vollen galop, iemand, van eenen met bosch bewassenen heuvel, naar beneden zien rijden.

Wij kwamen over twee hooge heuvelen, en, nadat wij zes uren gereden hadden, in het dorp *Colina*. De zuurbronnen, aldaar voorhanden, worden door de inwoners van *Sint-Jago* sterk bezocht. Wij hielden hier de middagrust. Namiddags ging de reis door vlak, welbebouwd land, en, nadat wij weder vier mijlen hadden afgelegd, kwamen wij in de oostelijke voorstad van *Sint-Jago*. De huizen zijn hier nederig, doch welgebouwd; ook schijnt er de handel zeer levendig. Over eene prachtige brug togen wij *Sint-Jago* binnen, en alles had hier het aanzien eener groote, bloeijende hoofdstad.

TABEL VAN DE UITGESTREKTHEID EN DE BEVOLKING DER VEREENIGDE STATEN VAN NOORD-AMERIKA.

Daar de oogen van geheel Europa, sedert vele jaren, bijzonder op de Republiek van Noord-Amerika gevestigd zijn, en van dag tot dag meer en meer op dat land gevestigd worden, heb ik geoordeeld, mijnen Landgenooten geenen ondienst te zullen doen, door hun de volgende Tabel, die ons de uitgestrektheid en de bevolking van die Republiek zoo geheel en duidelijk doet kennen, mede te deelen. Dezelve is getrokken uit de *Geographical Description of the united States* van JOHN MELISH, in 1816 te *Philadelphia* gedrukt.

Staten en Territoiren.	Gemiddelde Lengte en Breedte. Lengte N. en Z.	Breedte O. en W.	Vierkante Mijlen.	Bevolking in 1810.	Zitting van het Gouvernement.	Leden van het Congres.
Maine	216	162	31750	228705	Portland	20
Massachuset	70	140	8500	472040	Boston	
New-Hampshire	160	70	8500	214460	Concord	6
Vermont	152	60	8700	217895	Montpelliet	6
Rode's Island	48	42	1500	76931	Providence	2
Connecticut	50	80	4000	261942	Hartford	7
New-York	198	256	46000	959049	Albany	27
New-Jersey	138	50	6000	245502	Trenton	6
Pensylvania	153	273	42500	810091	Harrisburg	23
Delaware	90	25	1700	72674	Dovef	2
Maryland	108	198	10800	380546	Annapolis	9
Virginia	220	370	64000	974622	Richmond	23
Ohio	204	210	39000	230760	Columbus	6
Kentucky	138	300	39000	406511	Francfort	10
Tennessee	102	420	40000	261727	Nashville	6
North-Carolina	120	345	45000	555500	Raleigh	13
South-Carolina	162	216	28700	415115	Columbia	9
Georgia	300	240	58000	252433	Midledgeville	6
Louisiana	240	210	48000	76556	New-Orleans	1
Indiania	240	138	34000	24520	Corydon	0
District van Columbia	10	10	100	24023	Washington	0
Missisippi-Territoir	312	324	89000	40352	Washington	0
Illinois-Territoir	306	210	50000	12282	Kaskaskia	0
Michigan-Territoir	234	138	27000	4762	Detroit	0
Northwest-Territoir	560	456	147000	———	———	0
Missouri-Territoir	1380	1680	15,80000	20845	St. Louis	0
			2,459,350	7,239,903		182
					Elke Staat zendt twee Senatoren	36
					Dus bedraagt de geheele Wetgeving	218

Na deze telling is *Indiania* nog als een' Staat erkend, en zendt nu ook naar het Congres twee Senatoren en éénen Reprefentant. Welk eene fchier ongeloofelijke toeneming van bevolking heeft in dit land van vrijheid plaats! Het begin der bevolking is geweest in 1610; en toen, in 1775, deze Staten zich vrij verklaarden, was het getal der Inwoners

ners maar iets meer dan *drie millioenen*, daar dezelve, volgens bovenstaande Tabel, in 1810 een getal van 7,239,903 zielen uitmaakten. — Dezelfde Heer J. MELISH zegt verder, dat, wanneer de bevolking van Noord-Amerika op denzelfden voet, als nu sedert honderd jaren heeft plaats gehad, blijft voortgaan, dezelve dan zal zijn

in 1816 . 8,816,769, in 1850 . 25,582,919, in 1890 . 88,294,394
in 1820 . 10,098,177, in 1860 . 34,869,520, in 1900 . 120,345,394
in 1830 . 13,769,726, in 1870 . 47,527,165, in 1910 . 164,080,772
in 1840 . 18,769,567, in 1880 . 64,779,525, in 1916 . 199,756,733

Ik zal hier nog deze aanmerking maken, dat de mijlen, in de hier boven opgegevene Tabel, Engelsche mijlen zijn, van 60 in een' graad.

AAN DEN HEER

J. F. WILLEMS,

TE ANTWERPEN.

Heft aan de vaderlandsche toonen,
  Heft ze aan op d'ingewonnen grond!
Komt, schaart, teruggegeven zonen,
  U onder 't heilig broederbond!
Wat zou toch uw herstel getuigen,
Moest nog de ontboeide tong zich buigen
  Naar vreemden galm en heerschappij?...
Neen, 't Neêrlandsch lied mag hooger klinken,
En allen denkbeeld weg doen zinken
  Aan lang verduurde slavernij,

Wischt af, wischt af de smet der eeuwen,
  o Belgen! doe uw waarde regt;
Dringt aan bij de achtbre teelt, van leeuwen,
  Wier erfgrond zich in d'uwen vlecht.
Laat vreemd gebroed de vlerken zwaaijen;
Hij wring' den gorgel niet tot kraaijen,
  Die borst tot statig brullen heeft.
Den nachtwalm, Broed'ren! zaagt gij zinken;
Ziet ook der vad'ren glorie blinken,
  Die uw gezuiverd erf omzweeft.

Ja, 'k hoor, bij 't zacht geruisch der halmen,
Wier gulde golving 't oog bekoort,
De vaderlandsche toonen galmen,
Te lang door vreemden klank gesmoord.
'k Hoor, Willems! u de snaren dwingen,
Om, met der Muzen lievelingen,
Te treden naar het feestaltaar;
En, waardig aan der vad'ren zeden,
Wilt ge ook den achtb'ren kring verbreeden
Van Neêrlands fiere dicht'renschaar.

Wat is de vrijheid toch der Belgen,
Wat geldt herwonnen erf of naam,
Stemt niet de spraakklank van de telgen
Met de achtb're moedertoonen zaam?
Laat bastaards tong en gorgel buigen,
Om vreemden moedwil toe te juichen;
Het kostbaar goed, door hen versmaad,
Weet gij, in 't edel hart, te schatten,
En in dat grootsch gevoel te omvatten,
Dat allen schimp te boven gaat.

Geen worsteling van tachtig jaren,
Geen zegepraal, hoe hoog geschat,
Kon de echte broederbanden sparen,
Die zelfs natuur gevlochten had.
Niets mogt de wreede scheuring heelen;
Het Belgisch bloed zag zich verdeelen:
Een vreeslijk noodlot, al te straf,
Beschaamde d'achtbren moed der helden,
Om de ed'le vrucht van Vlaand'rens velden
Te sling'ren om een' vreemden staf.

Zoo spaart, in 't onafkeerbaar woeden,
De wintervorst het dierbaarst niet:
Zijn adem perst de bange vloeden,
En jaagt hen over 't eng gebied.
Omstuwd van de opgeruide winden,
Door streek noch teugel in te binden,
Verscheurt zijn wrevel dam en dijk,
En breidelt, in zijn' toorn, de baren,

Met

Met sidd'ring over 't land gevaren,
Als slaven van zijn magtig rijk.

Dan waagt zich geen gepluimde zanger
In 't barnen van het bang getij'.
Geen borst, van heilige aandrift zwanger,
Stroomt uit in zoete melodij.
't Drukt alles weg in kloof en kuilen:
Alleen der wolven hong'rig huilen
Stemt met het buld'ren van d'orkaan:
Dan kondigt slechts een ak'lig krassen,
Langs beemden, overstelpt door plassen,
Den jammerlijken doodslaap aan.

Maar hooger rijst, in 't statig varen,
De zegenende zonnegod.
De bloemkrans, kronk'lende om de altaren,
Spelt schooner dagen van genot.
De stroomen keeren tot hun bedding;
Het aardrijk viert de blijde redding
In feestgewaad en rozendos;
En, om 't heramend hart te streelen,
Verheffen duizende orgelkelen
Haar' hemelval in beemd en bosch.

Zoo, daar de vloed, die, fel in 't woelen,
Uw volksbestaan bedolven had,
Gekeerd in 't wrev'lig overspoelen,
Uw erf of naam niet meer bespat;
Zoo, daar de scheidsmuur nederstortte,
Die Neêrlands oude grenzen kortte,
En 't broederkroost weêr zamensmelt,
Moet de aangewende wanklank smoren,
Om d'onbeklemden zang te hooren,
Waarin de geest der vrijheid zwelt.

Ja, weg met angstig letterwegen,
Met bang gewik van woord of naam!
Vloeije in gezangen allerwegen
De gloed der broederharten zaam!
De staatkunst moog' met volken spelen,

Moog' landen fchak'len of verdeelen,
  Haar reuzenbeelden blijven koud;
Maar harten in gevoel te ontgloeijen
Tot onverdeelbaar zamenvloeijen,
  Is aan de barden toevertrouwd.

Laat klinken dan de vrije fnaren,
  Zoo wel in zuid- als noorder-beemd;
Stijgt, in verrukking opgevaren,
  Te boven, wat ons nog vervreemdt.
De dapperheid blinke in den zadel;
De geest fchept zich een' eigen adel,
  Die aan geen' fchepter cijns betaalt,
Die in geen woeling gaat verloren,
Maar, bij het onverdoofbaar gloren,
  Geheel het volk met glans omftraalt.

De beuz'laar zwiere in bonte kringen,
  Vier' de ijdelheid bij wuft vermaak;
Hij fnappe, om dart'lend in te dringen,
  Ten fchimp van de achtb're moederfpraak;
Verwenne tong en hart en leden
Naar vreemde taal en zwier en zeden;
  Verloochene eigen maatfchappij,
En trachte 't oog tot zich te trekken,
Door een belagchlijk beeld te ftrekken
  Van 's nabuurs ijd'le hoovaardij.

Gij, WILLEMS! gij gevoelt uw waarde;
  Zij fonkelt in een' held'ren ftraal;
Gij toont, wat vrucht de vrijheid baarde,
  En viert de moederlijke taal.
Wie durft hier tegen u befliсfen?
De padden, die nog kruipend fisfen,
  Gemest met vreemde flijk en dras?
De flangen, die nog listig kronk'len,
En gretig op uw erfgoed fonk'len,
  Dat buit voor hare vraatzucht was?

Vertrapt hen, of ducht eens iet wrangers,
  Dan 't geen uw' boezem heeft gepijnd.

Ver-

Verbroed'ren we ons, wij, vrije zangers,
  Waar Phebus glorie overschijnt.
Voltooijen wij, bij 't grootsch vergad'ren,
Het edel werk van Neêrlands vad'ren:
  Zij hieven ons in d'ouden rang;
Maar 't volk tot één gevoel te stemmen,
Verêischt, hoe wetten mogen klemmen,
  De tooverkracht van bardenzang.

M. WESTERMAN.

DE ONTKOMING VAN HUGO DE GROOT UIT DE LOEVESTEINSCHE GEVANGENIS, DEN 22STEN VAN LENTEMAAND MDCXXI.

(*Vervolg en slot van bl.* 292.)

III.

De lentemaand liep haast naar 't eind;
De wintertijd verdween;
En Prounink, oppervoogd van 't slot,
Gansch onbewust van 't nakend lot,
Toog nu naar Heusden heen.

„ Nog nimmer stond de kans zoo schoon;
„ Geen oog, dat ons bespiedt;
„ Kom, lieve! spoed u — kom, 't is tijd;
„ Het uur is daar, dat u bevrijdt;
„ De slotvoogd is er niet."

Zoo luidt de taal van Reigersberg,
En Hugo antwoordt haar:
„ Ja, lieve gade! ja, 't is tijd;
„ Het uurtje slaat, dat mij bevrijdt;
„ Die blijde stond is daar."

Nu kust zij hem, den dierb'ren man,
En Hugo kust haar teêr:
„ Vaarwel, mijne onvergeetb're vrouw!
„ De Hemel kroone uw' moed en trouw,
„ En schenk' me u eenmaal weer!"

Nu knielt hij neder in 't gebed,
En voelt zijn hart verligt;
En kust nog eens het dierbaar wijf,
En voegt zich in zijn eng verblijf,
En zij, zij sluit het digt.

De slotwacht komt, en draagt den last
Ter open slotpoort uit;
Maar weet niet, wat de kist bevat,
En welk een' onwaardeerb'ren schat,
Wat kleinood zij besluit.

De zwaarte alleen baart achterdocht
Bij krijgsvolk, stug van aard.
En spoedig is de vraag gedaan:
„ Bevat die kist ook d'Arminjaan,
„ Zoo lang door ons bewaard?"

En spoedig antwoordt Reigersberg,
En wankelt niet in trouw:
„ Wat dwaasheid, dat ge mij dit vraagt!
„ 't Zijn niets dan boeken, die gij draagt."
Ja, zoo spreekt de ed'le vrouw.

Het krijgsvolk torscht den last daarheen,
En sleept de kist aan boord;
En Elsje doet haar woord gestand,
En steekt met kist en schip van land,
En vaart, bemoedigd, voort.

Nu keert de fiere Reigersberg
Terug in de eenzaamheid,
Daar zij, tot dankbaarheid aan God,
En hopende op een gunstig lot,
Een' vloed van tranen schreit.

Dan geeft zij zich naar 't venster toe,
En wacht, met ongeduld,
Dat Elsje met haar' neusdoek wenkt,
En 't afgesproken sein gedenkt,
En trouw haar woord vervult.

Daar ziet zij 't! en nu juicht ze om hem,
Die heel haar hart bezit,
Daar ziet zij 't voor de tweede maal!
Nu kent haar blijdschap perk noch paal;
Nu knielt zij en aanbidt.

Een schippersgast voert Elsje toe;
En zegt: „Wat drijft ge daar?
„ Gedraag u rustig, stil en kloek.
„ Hoe wuift ge zoo met hand en doek,
„ En maakt een vreemd gebaar?" —

„ Mevrouw," is 't woord van Elsje weer,
„ Hield mijnen moed verdacht.
„ Gij zult bevreesd zijn, lieve kind!
„ Als ge u van daag op stroom bevindt,
„ Dewijl ik storm verwacht."

„ Zoo sprak zij; maar mijn antwoord was:
„ Ik ga van daag toch meê;
„ De reis is kort en duurt niet lang."
„ Neen, schipper! 'k ben op stroom niet bang,
„ Zelfs niet in de open zee."

Nu wuift zij met den neusdoek weer,
En stoort zich niet met al;
Zij denkt slechts aan haar dierbaar pand,
En zingend nadert zij het land,
En Gorkums grijzen wal.

Haar heer is straks in veiligheid,
In 't huis van Daatselaar;
En Elsje sluit den koffer op;
Haar ed'le blijdschap rijst ten top;
Verdwenen is 't gevaar.

Maar schrand're Hugo acht zich hier
Niet veilig in den nood.
Met spoed pleegt hij zijn vrienden raad,
En neemt de trouwe hulp te baat,
Die hem de vriendschap bood.

Vermomd als ned'rig ambachtsman,
Den maatſtok in de hand,
En door een' braven vriend verzeld,
Ontwijkt hij 't woeden van 't geweld,
Maar ook — zijn vaderland.

Hij zet zijn' voet op vreemden grond,
En 't hart ſlaat hem zoo blij.
Wat heugelijke wisſelkeer!
Hij ademt in geen kerker meer;
Neen — Huig de Groot is vrij!

IV.

Maar, ſchoon De Groot in vrijheid leeft,
Zijn gade zucht op 't ſlot:
Nu voedt zij bange vrees en ſmart,
En dan weer ſmaakt haar edel hart
Het hoogſte zielsgenot.

„ Is mij het ſtout beſtaan gelukt,
„ En is mijn Hugo vrij,
„ Dan wordt mij zelfs het zwaarſte ligt;
„ 'k Voldeed aan huw'lijkstrouw en pligt,
„ En zoet is 't, wat ik lij'.

„ Maar, waar of toch mijn Elsje toeft?
„ Waar blijft die trouwe maagd?
„ Mijn hart klopt, ook voor haar, zoo teêr;
„ Want zij heeft, voor haar' dierb'ren heer,
„ Haar eigen lijf gewaagd.

„ Maar, waar of toch mijn Elsje blijft?
„ De dag wordt mij zoo lang.
„ Och, trouwe dienstmaagd! ſpoed u — keer,
„ En breng mij tijding van uw' heer!
„ Dat wachten valt mij bang."

Dus ſpreekt zij, als de kerkerdeur
Al krasſende opengaat,
En zij hare oogen derwaarts wendt,
En haar getrouwe ras herkent,
En Elsje voor haar ſtaat.

„ Me-

„ Mevrouw!" zegt Elsje," dank zij God!
„ Uw lieve man is voort.
„ Ontvang, door mij, zijn' laatsten groet.
„ Ons is in 't minst geen leed ontmoet;
„ Ons bidden is verhoord.

„ Nog heden, zijt hiervan gewis,
„ Is al zijn leed voorbij." —
„ Wel," antwoordt haar de fiere vrouw;
„ De Hemel loone uw' moed en trouw,
„ En make ook ons eens vrij!"

Intusschen snellen de uren voort;
De tijd verloopt zoo vlug;
't Wordt avond, en de dag verdwijnt;
't Wordt avond, en de nacht verschijnt,
En — Prounink keert terug.

Sinds jaar en dag had hij zoo vaak
Het helder licht bespied,
Dat door 't vertrek van Hugo scheen,
En blonk door 't tralievenster heen;
Maar, heden ziet hij 't niet.

Dit vreemde duister baart hem pijn;
Hij ijlt ter slotpoorte in;
Zijn boezem jaagt bij elken stap;
Hij vliegt, langs gang en kerkertrap,
Naar Hugo's gemalin.

„ Waar, waar is mijn gevangen toch?"
Roept hij, met groot gerucht;
Maar Reigersberg hervat bedaard:
„ De vogel werd niet wel bewaard;
„ Hij is zijn kooi ontvlugt."

Nu raast de slotvoogd, woest en dol,
En werpt zich raadloos neêr,
En vloekt zijn reis naar Heusdens wal,
En braakt op Hugo's ga zijn gal;
Maar, Hugo keert niet weer.

En of hij zich voor 't voorhoofd slaat,
De list is welgelukt;
En of hij zich het ergst verwijt,
En woedt en tiert van angst en spijt,
De Groot is hem ontrukt.

Nu klonk welhaast alom de kreet,
En daverde door 't land,
En werd gehoord door groot en klein:
„ De Groot ontkwam uit Loevestein,
„ En slaakte zelf zijn' band."

Maar toen ook werd zijn dierb're ga
Alom met lof genoemd;
En naast de deugd dier ed'le vrouw
Werd Elsje's kloek beleid en trouw
Door jong en oud geroemd.

Slechts korten tijd bleef Reigersberg
Gevangen op het slot.
Een vrouw van zulk een deugd'lijk bloed,
En groot in waren heldenmoed,
Verdiende ook beter lot.

Men opent haar de kerkerdeur,
En zij ziet zich bevrijd:
Nu spoedt zij zich naar Hugo heen,
En vindt, in zijn bezit alleen,
Het loon voor al haar' strijd. —

Hier, kind'ren! eindigt mijn verhaal.
'k Wil thans niet verder gaan.
Wat zegt ge nu van Huig de Groot?
Wat zegt ge van zijne echtgenoot,
En Elsje's stout bestaan?

Als huw'lijksmin, als huw'lijkstrouw
Zich met beleid verbindt,
Dan is er nooit een ramp zoo naar,
Dan is er nooit een strijd zoo zwaar,
Dien zij niet overwint.

En

En of de deugd in kerkers kwijnt,
En zucht in droeven ſtaat,
In 't eind wordt zij bevrijd van druk,
En 't leed wordt bronwel van geluk,
Als 't uur der redding ſlaat.

1818. W. H. WARNSINCK, BSZ.

VROUWELIJKE MOED EN REGTVAARDIGHEID.

(*Eene ware Gebeurtenis.*)

Kort na den *Utrechtſchen* Vrede werd een jonge *Engelsch-man* door zijnen vader, des Konings Lijfarts, naar de Akademie te *Montpellier* gezonden, om zich in de Heelkunde te oefenen. De jongeling, ver van zich in de ſtudiën af te ſlooven, maakte veeleer zijn hof bij de vrouwen, waartoe zijne goede geſtalte en middelen eene genoegzame aanbeveling waren. Dit, echter, was bij hem niet voldoende. Toevallig voerde hij den naam van eenen rijken Lord, en gaf zich uit voor deszelfs éénigen zoon. Onder dezen titel verwierf hij toegang tot de ouders van Juffer V. N., aan welke laatſte hij ras zijne vurige liefde verklaarde, in de overtuiging eener onmisbare toeſtemming. Dan, hij vond zich in dezen waan bedrogen, en alle zijne pogingen tot aanbeveling waren vruchteloos, zoodanig zelfs dat hij ſtellig werd afgewezen. Hierover vertoornd, te meer omdat hij zijne zegepraal overal verſpreid had, nam hij zijne toevlugt tot den laster, met de vermelding, dat hij, op grond van ongunſtige vermoedens, van haar had afgezien.

De jonge Juffer, onbeſproken van gedrag, werd door haren vader zeer bemind. Intusſchen kwam ook dit gerucht te zijner kennisſe, en vond geenen geringen ſteun bij zijne tweede vrouw, welke hij onlangs gehuwd had, en die zeer jaloersch was omtrent de bekoorlijkheden der dochter. Bij het vaderlijk onderhoud deswege, verdedigde de Juffer hare onſchuld nadrukkelijk; doch tevens zonder vrucht, daar het nadeelig gerucht zich ſtaande hield. In dezen ſchrikkelijken toeſtand beſloot zij tot wraak, en weldra bood de gelegenheid zich daartoe aan.

De *Engelschman*, wien zij als de éénige oorzaak van dat

gerucht erkende, geraakte in hevigen twist met eenen ander, die der partije van Koning JACOBUS was toegedaan. De eerste ontving weldra, in naam zijner partij, in de beleedigendste uitdrukkingen, de uitdaging tot een tweegevecht met pistolen op den vroegen morgen des volgenden dags. Hij verscheen: maar welke bevreemding, daar hij, in plaatse zijner partij, de Juffer V. N. ontmoette in mannelijk gewaad, die hem zijn eerloos gedrag verweet, en op dien grond voldoening vorderde! Honende spot was zijn antwoord, en dreef hare verbittering tot die hoogte, dat zij de pistool op hem loste, waarbij hij dood ter aarde stortte. Terstond keert zij, onbemerkt, naar huis, begeeft zich weder te bed, en verschijnt des morgens, als naar gewoonte, aan het ontbijt.

Weldra, echter, werd het geval bekend, en het vermoeden van den Regter viel eigenaardig op de partij des *Engelschmans*, met welke men algemeen wist, dat hij zeer hevig getwist had. Dezelve werd gevat, beschuldigd, en op de waarschijnlijkste gronden veroordeeld, hoe zeer hij zijne onschuld bezwoer. Onverwacht verscheen de Juffer voor den Regter. „ Mijn goede naam (sprak zij) werd langen tijd belasterd. De persoon, die zulks deed, was de jonge *Engelschman*. Ik was aan mij zelve de redding mijner eer verpligt. Ik daagde hem, in den naam des aangeklaagden, tot het tweegevecht uit, en, daar hij weigerde mij voldoening te geven, schoot ik hem ter neder. De veroordeelde is vrij, en ik moet in zijne plaats boeten."

De Regters bewonderden deze zeldzame vrouwelijke vastheid van geest, hoe zeer misdadig. Men verzocht voor haar, op grond van het oogmerk des bedrijfs, bij den Koning genade; deze werd terstond verleend, en een der Regters, op wien hare jeugd, schoonheid en moed den diepsten indruk gemaakt hadden, verzocht en verkreeg hare hand ten huwelijk.

ENGELSCHE SCHULD.

Men heeft berekend, dat, wanneer men de *Engelsche* Nationale Schuld in banknoten van een pond sterling nevens elkander leide, dezelve 4516 kwadraatmijlen zoude bedekken. In guinjes zou de linie meer dan 10,000 mijlen lang zijn, in schel-

schellingen negenmaal den ganschen aardbol beslaan, in penningen zeventienmaal van de aarde tot de maan reiken, en bovendien nog tweemaal om de aarde en vijfmaal om de maan kunnen geslingerd worden. Om deze schuld in haren gelde te *dragen*, veertig pond voor elken man gerekend, zou dezelve, in goud, 374,531 menschen vorderen; in zilver, verre boven de vijf millioenen; in koper, meer dan 262 millioenen. Wilde men gemelde schuld op wagens vervoeren, zoo zoude men, voor het goud, 7401 wagens, elk van 2000 pond, behoeven, en ter zee 9375 schepen van 500 last. Om haar in goud te *tellen*, gesteld men telde 100 goudstukken in eene minuut, en hield zich daarmede dagelijks 12 uren onledig, zoo zoude zulks meer dan 27 jaren vereischen; in penningen, 7000 jaren: zoodat, bijaldien men bij de schepping der wereld aangevangen hadde, men daarmede ten huidigen dage nog niet gereed zijn zoude.

DE PAUS EEN DEMOKRAAT.

Het is niet algemeen bekend, dat de tegenwoordige Paus, bij BUONAPARTE's eersten inval in *Italië* Kardinaal en Bisschop van *Imola* zijnde, eene preek hield aan de ingezetenen van zijn stift, toen een gedeelte der *Cisalpijnsche* Republiek, ten behoeve der *burgerlijke vrijheid*, *als ten naauwste verknocht met het Christelijk geloof.* Bij die gelegenheid zeide hij onder anderen: *Ja, mijne waarde Broeders, laten wij allen Christenen zijn, en dan zullen wij voortreffelijke Demokraten wezen!* (*)

Wie zou toen gezegd hebben, dat deze *voorstander der vrijheid* eenmaal de hersteller der *Jezuiten* zou wezen? *Les extrêmes se touchent.*

LEES-

(*) De titel is: *Homilie van den Kardinaal* CHIARAMONTE, *Bisschop van Imola*, (thans Paus PIUS VII) *voor het volk van zijn stift, in de Cisalpijnsche Republiek, op den dag der geboorte van J. C. in den jare 1797. Imola, ter Nationale Drukkerij, het VI jaar der vrijheid, herdrukt te Como, bij* C. A. OSTINELLI, *VIII jaar.*

LEES-ANEKDOTE (*).

In zeker Fransch-Latijnsch Woordenboek van BOISTE, tweede druk van het jaar 1803, bladz. 750, leest men letterlijk het volgende:

Spoliateur, f. m. *Spoliator*, *qui dépouille*, *qui vole.*
G. C. *Spoliatrice*, f. f. BUONAPARTE.

In den jare 1804 bemerkte men zulks eerst, nadat reeds honderde exemplaren van dit Woordenboek verkocht waren. Schrijver, Uitgever en Drukker werden in hechtenis genomen, alle nog voorhanden zijnde exemplaren in beslag gelegd, en de persen verzegeld. BOISTE komt in het verhoor, en beklaagt zich vrij heftig over deze behandeling, als zijnde bij hem de reden onbekend. „ Hebt gij (vraagt men hem) dit Woordenboek geschreven?" — „ Ja." — „ Hebt gij dit blad, deze bladzijde, dit artikel geschreven?" — „ Ja." — „ En gij vraagt nu nog? Wat, Mijnheer, heeft de naam „ *Buonaparte*" in een Woordenboek noodig? — „ Om mijner lezing gezag bij te zetten, was het noodig mijne bronnen te noemen. Het woord „ *Spoliatrice*" heb ik nergens anders gevonden, dan in een nommer van den *Moniteur* van dien dag, die maand en dat jaar, alwaar men leest: „ *la nation Anglaise, cette nation Spoliatrice.*" — „ Maar waarom is die naam met zulke bijzonder groote letters gedrukt?" — „ Uit eerbied, omdat het de eerste Consul is." Men zag de plaats na in den *Moniteur*, en bevond de waarheid der zaak. De in hechtenis genomene personen werden allen ontslagen; doch den Uitgever werd gelast, de bladzijde te laten herdrukken, en den naam „ *Buonaparte*" uit te wisschen. In de nieuwe exemplaren ligt een herdrukt blaadje, alwaar achter het woord „ *Spoliatrice*, f. f." een enkele B. staat; maar er zijn nog een aantal exemplaren in omloop, waarin de naam geheel staat uitgedrukt.

(*) Zie BREDOW's, *Chronik des 19ten Jahrhunderts*, Jahrgang 1807.

MIJN VROUWTJE.

Die trouwen wil of trouwen moet,
En echter vrij wil zijn,
Die kieze uit heel den maagdenſtoet
Een vrouwtjen als het mijn'.

Men vindt er ſlechts in 't vaderland
Zoo lief en rank van leên,
Zoo fijn en rein van allen kant
En blank als ſneeuw meteen.

In Frankrijk vindt men zulke niet,
Daar is 't verboden goed;
En als men 't ſoort in Duitschland ziet,
Is 't krom en zwart als roet.

Het vrijen is de zwaarſte post;
Dat heeft wat arbeid in!
Maar wie toch trouwt, ſchoon 't moeite kost,
Niet gaarne naar zijn' zin!

Doch zijt gij eens legaal getrouwd,
Dan mint ge elkander teêr;
En ſterft uw wijfje, of wordt het oud,
Fluks krijgt ge een jonger weêr.

Ja, hoe onchristlijk 't ſchijnen mag,
Hoe bijster vreemd en raar,
'k Trouw meestal tweemaal op een' dag,
En zonder zielsbezwaar.

En dikwijls leeft mijne eerſte vrouw,
Als mij reeds de and're kust;
En nimmer draag ik krip of rouw,
Al zonk ze in de eeuw'ge rust.

'k Heb altijd voorraad bij de hand,
Voor mij, voor vriend en maag;
Want meisjes zijn er toch als zand,
En trouwen doen zij graag.

De Duitscher geev' zijn ga ter leen,
En kusse eens anders wijf;
Mijn vrouwtje heb ik graag alleen,
Al schijnt het ook wat stijf.

Ja, altijd kus ik haren mond,
Of rust zij aan mijn zij';
Van 't morgenuur tot d'avondstond
Blijft zij me onscheidbaar bij.

Zij troost mij in mijn stille cel,
Verzelt me op reis en togt,
En 't vrolijkst feest wordt mij een hel,
Waar 'k haar niet vinden mogt.

Maar, schoon ik haar zoo vurig min,
En de echt ons knoopte aaneen,
Nooit slapt zij met mij 't rustbed in,
En 'k slaap altijd alleen.

Zoo heb ik ruimte in 't ledekant,
En win nog meer er bij;
'k Trek nimmer aan den wiegeband,
En hoor geen kindgeschrei.

Mij valt dus Hymens keten ligt,
Wijl 't vrouwtje een engel is;
Nooit trekt zij rimpels op 't gezigt,
En stom is ze als een visch.

Wie wenscht niet zulk een' huw'lijksstaat?
Wie wenscht niet zulk een vrouw?
Wel nu! die lust heeft, volg' mijn' raad,
En haal' haar uit — TER GOUW.

2 April, 1819. BOXMAN.

MENGELWERK.

OVER

ADRIAAN LOOSJES, PZ.

Door

P. HOFMAN PEERLKAMP. (*)

Het gebeurde onlangs, dat een mijner vrienden mij bezocht. Hij verlangde, gelijk het gewoonlijk gaat, het merkwaardige in *Haarlem* te bezigtigen. Mijne voeten bragten mij onwillekeurig langs dat gedeelte der ſtad, hetwelk thans ſchier geene teekenen meer overlaat, dat het eens bewoond geweest is. Wij kwamen op de algemeene begraafplaats. Ik bleef op eene zerk ſtaan, en zeide: „ Hier onder ligt het ſtoffelijke gedeelte van ADRIAAN LOOSJES!" —

Wat aandoening het was, welke ons beiden beving, kan ik met woorden niet verklaren. Offchoon wij van nature niet ſpoedig tot weenen overhellen, en velerlei ondervinding ons eene tamelijke mate van ſtandvastigheid verſchaft had, werden onze oogen nat, en wij lieten een' traan rollen op het graf van den te vroeg geſtorven menſchenvriend. Mij ontglipte ook de zucht: „ Waarom is zulk een man geſtorven!"

Een oogenblik daarna tot mijzelven teruggekeerd zijnde, bemerkte ik, dat ik toch oneigenlijk geſproken had. Want gelijk wij zeggen, dat de zon ondergaat, niettegenſtaande zij onbewegelijk is, zoo kan het ſterven van eenen LOOSJES niet in de gewone beteekenis worden opgenomen.

Indien iemand zijn leven in luiheid en vadzigheid doorbrengt, de krachten van zijnen geest laat uitteren,

(*) Voorgelezen in FELIX MERITIS, te *Amſterdam*, den 11 Febr. 1819.

ren, en de scherpte der ziel verstompen, kan hij niets bijbrengen ten algemeenen nutte, noch zijne gedachtenis op aarde bewaren. Zij, die hem zien, moeten gelooven, dat hij leeft. Voor het overige laat hij zoo weinig voetsporen op het levenspad, als een schip in eene rivier. Deze is waarlijk gestorven.

Geheel anders is het gelegen met den mensch, die, aangevuurd door eene edele eerzucht, zichzelven door de beoefening van nuttige kunsten en wetenschappen meer en meer beschaaft, en, gelijk CATO eens zeide, al leerende oud wordt. Deze gevoelt, dat hij niet voor zich alleen geboren is, maar dat zijnen vrienden en het vaderland een gedeelte van zijn aanwezen toekomt. Deze besluit zijne uitzigten hier op aarde niet binnen de grenzen van zijn leven, maar omvat in zijne gedachten de volgende eeuwen. Daarom sticht hij voor zich gedenkteekenen, welke zijne gedachtenis bij de nakomelingschap altijd opwekken en vernieuwen; gedenkteekenen, vaster dan koper of marmer, onkwetsbaar door blikfem en onweer, onverteerbaar door tijd en jaren.

Zulke gedenkteekenen heeft LOOSJES zich vele gesticht. Zijne ziel is wel, vrij van banden, uit hare sterfelijke woning naar den hemel gevlogen; de woning is wel gesloopt: maar, wat is die woning dan? Of zagen wij hem, wanneer wij dat ligchaam zagen? Voor hen, die in hem niets meer zagen, moge hij gestorven zijn; voor ons en voor onze nijvere nakomelingschap leeft hij, en zal hij altijd leven.

Al wassen andere steden en dorpen door onze puinhoopen, al werd *Haarlem* eens, hetgeen God verhoede! een puinhoop, zullen er dankbare en deugdzame nazeven gevonden worden, bij wie LOOSJES deze verwoesting overleefd heeft.

Een opregt vaderlander zal zijne kinderen bij de grafzerk leiden, en zeggen: „Word zoo braaf en werkzaam als LOOSJES geweest is! Dan overwint gij den dood, die alles overwint, en werkt door uwen geest tot op het laatste nageslacht.”

Dat

Dat LOOSJES zoo werkt en blijft werken, zal ik in dit uur trachten te betoogen door een kort overzigt van eenige door hem nagelatene schriften. Deze beschouwing vertoont mij in het verschiet vele zachte en aangename rustpunten. Bedrieg ik mij? of bespeurt uw oog dezelfde voorwerpen? Maar hoe kan ik mij bedriegen, daar het voor allen, die hem ook slechts van verre gekend hebben, even gemakkelijk is, om LOOSJES op hunne wijze te beschouwen, gelijk hij zich op zijne wijze vertoonde? Eenvoudigheid is het zegel der waarheid. Hij dacht niet alleen gelijk hij schreef, maar schreef ook gelijk hij dacht. In zijn gelaat, in zijn oog, in zijne houding, in zijne spraak, in zijne uitdrukking, in zijne kleeding, nergens had hij iets terughoudends, iets geheimzinnigs, iets gemaakts, iets verborgens, iets bedekts, iets vreemds — hij was overal LOOSJES. Zoo hebben zijne oudere en jongere vrienden hem met mij gekend. Laat het mij geoorloofd zijn, mijn hart andermaal te verkwikken en te verlustigen met een genoegen, hetwelk ik bijna niet weet, hoe ik het noemen moet; maar ik geloof, dat ik niet grootelijks dwaal, indien ik het een kinderlijk genoegen noeme. Hoogdravende redenaars moeten hier derhalve dát niet zoeken, hetgeen wij van hen verwachten. Zij zullen zeker den langzamen tred, met welken zij tot het vieren der nagedachtenis van LOOSJES naderen, door groote deftigheid en wijsheid vergoeden. De beleefdheid perst ons, om hun velds genoeg over te laten. Daarom vind ik hier gelegenheid, om vooraf, zoo kort mogelijk, te verklaren, wat en hoedanig de *letterkunde* zij; te meer, omdat ik zie, dat deze naam dikwijls in eenen verkeerden zin wordt opgenomen.

Daar is van tijd tot tijd eene dwaling in de menschelijke gemoederen ingeslopen, en door de gewoonte bijna algemeen geworden, dat de beoefening der gewigtige wetenschappen, gelijk men ze noemt, iets voortreffelijks en ongemeens is; die der letteren wel niet te verachten, maar op geenerhande wijze met dezelve te ver-

gelijken. In deze dwaling verkeeren sommige god- en regtsgeleerde, genees-, natuur- en wiskundige menschen. Doch hun gezag kan nimmer van eenigen den minsten invloed zijn. Want, indien de letterkundigen de voortreffelijkheid dier wetenschappen alleen moesten beoordeelen naar de manier, op welke dezen dezelve beoefenen, en de vruchten dier beoefening in het openbaar voordragen, kunnen zij er zich voorwaar geen hoog denkbeeld van vormen.

Maar daar bestaat eene zekere verwantschap tusschen alle kunsten en wetenschappen, welke ieder het meest gevoelt, naarmate hij het meest in eene of andere wetenschap uitmunt. Dezelfde trapswijze overgang, welke de natuur in de schepping heeft daargesteld, is zigtbaar in het rijk der wetenschappen. Zij nu, die de letteren daar uitnemen, schijnen de zon uit de wereld weg te nemen. Van de letterkunde ontvangen de dorste en afgetrokkenste onderwerpen licht en leven; zij dost de stroefste leere in een bevallig kleed, en lokt den menschelijken geest uit, om anders terugstootende zwarigheden over te komen. PLATO schrijft ergens, dat, indien de wijsgeerte op aarde in persoon verkeerde, alle de menschen door eene verwonderlijke liefde voor dezelve zouden ontstoken worden: zoo schoon was haar gelaat. Maar PLATO zelf heeft door zijn voorbeeld getoond, dat het de letterkunde is, welke het beeld der wijsgeerte het beminnelijkst afmaalt.

Doch ik verspil te vergeefs mijne woorden, om eene wetenschap in eene maatschappij aan te bevelen, welke aan de beoefening der letterkunde is toegewijd. Indien het noodig ware, de voortreffelijkheid eener kunst naar de uitgebreidheid van hetgeen ze omvat af te meten, dan weet ik voorwaar niet, voor welke de letterkunde behoeft onder te doen. Iemand kan, indien men dan den band der wetenschappen vaneen wil scheuren, een wijsgeer, regts- of godgeleerde genoemd worden, zonder zelfs smaak voor de letteren te koesteren; maar voor den beoefenaar der letterkunde bestaat er geene kunst

of

of wetenschap, waarvan hij geheel onkundig mag zijn. De waarheid van mijn gezegde zal van zelf bij gedeelten blijken uit het voorbeeld van LOOSJES.

Het eerste werk, hetwelk hij in het licht gegeven heeft, is de *Flora Harlemica*, in den jare 1779. Hij begon dus deze loopbaan in te treden onder een zeer gunstig en gelukkig voorteeken. Ik wil daarmede niet te kennen geven, dat dit voortbrengsel van zoo jeugdige jaren eene zekere volledigheid bevat, welke men in weinige dergelijke geschriften aantreft. Maar de aard zelf van het geschrift doet ons aan eenen jongeling denken, wiens hart geopend is voor de schoonheden der natuur, wiens oog dezelve in bloemen en planten naspoort, wiens vol gemoed zich gedrongen vindt, om de genoegens, welke hij gevoelt, aan anderen mede te deelen.

Gelukkig de jongeling, die door zulke genoegens bekoord wordt! Hij, die daarbij koud en onverschillig blijft, zal zich nimmer tot het schoone en edele weten te verheffen.

Een jongeling, gelijk LOOSJES was, konde wel geene fraaijer tooneelen aantreffen, dan de natuur hem in onze ommestreken aanbood; tooneelen, den naam van *Arkadia*, door hem naar waarde gevierd, ten volle waardig. Als men bij helder weêr den hoogsten top van het duin beklimt, hetwelk zich ten noorden van de bouwvallen van het *Brederosche* kasteel verheft, ziet men, als in eenen opslag, al wat het oog kan verlustigen. Prachtige landhuizen, nederige boerenwoningen, dorpen, weiden, bosschen, meren, rivieren, en het verhevenste van dat alles, de opene noordzee. Maar dit alles vertoont zich voor het oog in zoo kleine voorwerpen, dat wij ons met de hoogte schijnen te verheffen, en het aardsche te verachten. Zoo verzocht SOCRATES eens den fieren ALCIBIADES, om hem zijne landgoederen op de kaart van *Attica* aan te wijzen. ALCIBIADES vond ze niet. „En gij zijt trotsch op iets," zeide de verstandige man, „hetwelk niet eens

op de kaart wordt aangewezen!" — Door dit een en ander ontftonden bij LOOSJES gewaarwordingen, welke hij in vele gefchriften zijner jeugd en rijperen leeftijd heeft verklaard. Zoo veel ligt er aan gelegen, welke indrukfelen men in de eerfte jaren ontvangt.

LOOSJES' *Menalcas*, *Herderskouten* en *Visfcherszangen*, zijne *Minnezangen* en *Jeugdige Gedichten*, zijn *Roosje*, een liefdesverhaal, werden met veel genoegen ontvangen. *Roosje* verfcheen zelfs voor de tweede maal in het licht, hetwelk velen zijner werken naderhand is te beurt gevallen, en genoot de eer, om in het Fransch vertaald te wordeu. Deze eer is des te grooter, naarmate zij den Hollandfchen letterkundigen zeldzamer mag gebeuren. Het ware te wenfchen, dat onze landgenooten ook fpaarzamer en omzigtiger in de uitdeeling van dezelve wilden zijn, en of geene vreemde lettervruchten op onzen bodem overbrengen, of alleen de zoodanige, welke den fmaak voor het goede en fchoone niet bederven.

Het voorbeeld van LOOSJES verdient ook in dit opzigt navolging.

Zoo lazen wij door zijn toedoen de *Burgerlijke en handelkundige Gefchiedenis der Engelfche Volkplantingen in de West-Indiën*, in het Engelsch gefchreven door den ervarenen EDWARDS. Zoo verfchafte ons de fchilderij van *Spartacus*, geteekend door MEISZNER, eene aangename uitfpanning. Zoo zijn onze boekverzamelingen verrijkt met de *Gefchiedkundige Befchouwing van het Eiland St. Domingo*, met de *Schetfen van den ftaat der Zeden en Gevoelens in het Franfche Gemeenebest*, met ROBERTSON's *oud Griekenland*, hetwelk men voor de helft aan hem verfchuldigd is, en eindelijk met het *Leven van Conftantijn Huigens*.

Daar is veel getwist, of bladwijzers der voorkomende belangrijke zaken, achter geleerde werken gevoegd, der geleerdheid meer na- dan voordeel gedaan hebben en nog doen. Ik geloof, dat zij beide gedaan hebben, en tot die foort van zaken behooren, welke de oude wijsgee-

geeren op zichzelven noch goed noch kwaad, maar tusfchen beide noemden. Want het komt alleen op het regte gebruik aan. Thans, daar de grenzen der wetenfchappen tot in het oneindige zijn uitgebreid, is het eene noodzakelijke behoefte geworden; en zij alleen ontkennen de nuttigheid van gefchikte bladwijzers, die dezelve het meest gebruiken. LOOSJES befefte er de waardij ook van, en ging meer te rade met het algemeene belang, dan met eenen genoegelijken arbeid, toen hij zulke lijsten vervaardigde achter het *oud Griekenland* van ROBERTSON, de *Tafereelen van Neêrlands Historie* door CERISIER, en andere werken.

Het leven van HUIGENS zal altijd een gedenkteeken blijven, hoe gelukkig en vaardig LOOSJES was in het overbrengen van vreemde dichtftukken in onze tale. Dat hij het oorfpronkelijke in netheid en vloeibaarheid moest overtreffen, voorzag ik reeds vóór hij het werk bij de hand nam. Want de aard van het oorfpronkelijke gedoogt eene grootere vrijheid en zorgeloozer behandeling. Maar dat hij er dát van maken zoude, hetwelk hem den eenparigen lof van alle kenners bezorgd heeft, konde ik niet vermoeden. Want voor zulk eene behandeling fcheen mij het Latijnfche gedicht niet vatbaar.

Doch allermeest blinken zijne gaven in dit opzigt uit door de vrije navolging van *De drie Rijken der Natuur*, met een heerlijk penfeel gemaald door den uitmuntenden DELILLE. Waarlijk, deze Franfche en Nederduitfche ftukken zijn het onderwerp waardig. Al had DELILLE nooit iets anders gefchreven, ware zijn naam hierdoor alleen vereeuwigd geworden. Doch het fcheelt weinig, of ik zeg, dat LOOSJES hem met gelijken tred volgt. Ik ftem gaarne toe, dat het werk gemakkelijker valt, wanneer men een fchoon voorbeeld heeft, hetwelk men nafchaduwt. Doch hieruit ontftaat ook eene zekere bepaaldheid, welke de ziel met banden bedreigt. LOOSJES wist deze banden gelukkig te ontkomen, en zeilde tusfchen de twee klippen van al te vrije en flaaffche navolging met zulk een gevolg door, dat, indien DE-

LILLE de drie rijken der natuur voor *Nederlanders* bezongen had, hij ze zeker op dergelijke wijze zoude bezongen hebben.

Het gaat met alle vertalingen even als met het overstorten van fijne, geestrijke vochten. Daar vervliegt altijd iets van het wezenlijke. Indien de vertaler deze schade door het geestrijke uit zijne eigene ziel niet weet aan te vullen of te herstellen, levert hij meestal een waterachtig en smakeloos mengsel. Het is bekend, wat VIRGILIUS aan HOMERUS verpligt is. Evenwel betwist men den *Romein* de aanspraak op oorspronkelijkheid niet. Ik wil DELILLE nu niet met HOMERUS, noch LOOSJES met VIRGILIUS vergelijken; maar zoude bijna beweren, dat LOOSJES hier meer zelf gedacht dan gevolgd heeft.

Mindere aanspraak op oorspronkelijkheid maakt zijne omwerking van het *Meermanniaansche* gedicht, hetwelk den *Montmartre* ten opschrift heeft. Deze onze landgenoot, een man van ouden rijkdom en deugd, gelijk ARISTOTELES den adeldom bepaalt, had eene onbegrijpelijke achting voor KLOPSTOCK en alles, wat van KLOPSTOCK kwam. Naar zijn voorbeeld schijnt hij ook aan de zesvoetige Romeinsche verzen in onze taal boven Alexandrijnsche en andere de voorkeur gegeven te hebben. Ik wil eens toestemmen, dat de Hoogduitsche taal daartoe beter kan gedwongen worden dan de onze; de onze, dit zij met verlof van andersdenkenden gezegd, schijnt mij voor dezelve bijna te eenemale ongeschikt te zijn, of men moet alle welluidendheid, klank en toonen willen verkrachten. Wat denkt gij, dat OVIDIUS zeggen zoude, indien hij op nieuwen trant berijmde Latijnsche verzen van de 14 en 15de eeuwen las? Ik geloof hetzelfde, hetwelk CATS zoude zeggen, als hij onze hexameters las. Zij zouden roepen, dat men hun gehoor geweld aandeed. — Deze nieuwigheid konde LOOSJES nimmer behagen, en wij noemen zijne omwerking van het gedicht, den *Montmartre*, eene verfraaijing van hetzelve.

Dan,

Dan, de tijd roept mij om terug te keeren tot andere werken, welke geheel van zijne vinding zijn.

Het is voor de menschelijke maatschappij een in den eersten schijn verblijdend, in de beproeving verkwikkend, in de uitkomst allerheerlijkst verschijnsel, indien hunne natuurgenooten, door God met buitengewone zielsgaven gezegend, deze gaven besteden tot verheerlijking van den Gever; dat is, tot versterking en opbouwing van al datgene, hetwelk God aangenaam en den mensch gelukzalig is. Als wij de kracht van deze waarheid, op zichzelve beschouwd, niet sterk genoeg gevoelen, laten wij dan onze aandacht vestigen op een tegenovergesteld voorbeeld. Wie is in staat, de rampzalige uitwerkselen te beschrijven, welke het schitterend vernuft van VOLTAIRE, ik zeg niet aan *Frankrijk*, maar bijna aan geheel *Europa* berokkend heeft?

Hoe afkeerig LOOSJES van die dolzinnige wijsheid was, zien wij uit de manier, op welke hij den *Bijbel beschouwd*, *Bijbelsche Tafereelen* geschetst, en zijne lier op gewijde toonen gestemd heeft. De lotgevallen van den edelen JOZEF gaven hem stof tot een fraai bewerkt gedicht. De liefhebbers der schoone letteren zullen zich hunne moeite niet beklagen, den *Jozef* van LOOSJES met den Latijnschen van JORDENS te vergelijken. In ongebonden stijl beschouwde hij CORNELIUS, *den Hoofdman*, die God vreesde, gaf ons zijne *Bespiegelingen* over LAZARUS, en troostte ons in *Semida en Cidli* door de hope der opstanding; in gebonden stijl bragt hij zijne *Hulde* aan LUTHER, op het onlangs gevierde derde eeuwfeest der kerkhervorming.

Met deze godsdienstige geschriften staan die, welke eene regtstreeks zedekundige strekking hebben, in een naauw verband. Gelijk SOCRATES eens zeide, dat de hoofdinhoud van alle echte wijsgeerte in dit ééne vers van HOMERUS was opgesloten: *Beschouw, wat goeds en kwaads er binnenshuis geschiedt*, — zoo zocht LOOSJES ook dáár het goede aan te kweeken, het kwade uit te roeijen. Getuigen hiervan zijn de *vier*

Tijdperken van den Dag, de *vier Levensstanden van den Mensch*, de *Man en Vrouw in de vier tijdperken hunnes levens*, de *Rijkdom*, *middelbare Stand en Armoede*, en de *Zedelijke Verhalen;* alle onderwerpen, zoo gewigtig, als gelukkig door hem behandeld. En dit konde wel niet anders. Want in de meeste behoefde hij zich zelven slechts te schetsen, en het beeld moest altijd behagen.

Hoe weinigen besteden den dag, gelijk LOOSJES denzelven besteedde! TRAJANUS plagt te zeggen, wanneer hij niemand zijner vrienden eene weldaad had bewezen: „ Heden heb ik eenen dag verloren." LOOSJES rekende de dagen, op welke hij niets ten algemeenen nutte besteden konde, ook verloren; doch deze zijn zeer weinige geweest. — Indien hij zoo in de dagen was, behoef ik niet te zeggen, hoe hij in de levensstanden was. Drie tooneelen heeft hij met toejuiching gespeeld. God heeft hem van het vierde geroepen, hetwelk hij nog naauwelijks begonnen was. Maar hij heeft ons te voren reeds geschetst, hoe hij zich ook dáár van zijnen pligt zou gekweten hebben. Neen, hij zoude in het laatste tooneel niet bezweken zijn.

Zelf in den gelukkigen middelstand geboren en gebleven zijnde, wist hij zijn voorregt te schatten, en gevoelde, wat HORATIUS meende, als hij zong, naar de vertaling van OOSTERDIJK:

Wie gulden middelmaat bemint,
Is veilig, waar hij zich bevindt;
Hij hoeft niet in een kot vol gruizen
Van afgesleten stof te huizen,
En zoekt, door soberheid geleid,
Geen trotsch paleis, wel toebereid.

De zedekundige verhalen zijn zoo vele voorbeelden tot staving der in gemelde geschriften gegevene lessen. — Gelukkig is zoodanig een verkondiger der deugd. Zijne woorden hebben eene zekere hartelijkheid, welke den lezer ongevoelig medesleept. Ik ken vele huishoudin-

dingen, in welke de naam van LOOSJES ook hierom in zegening is en altijd blijven zal.

Indien iemand zich opgewekt vinde, om, door te schrijven, een' nuttigen en het vaderlandsch hart streelenden arbeid te verrigten, dat hij niet angstvallig naar stoffe bij vreemde volken zoeke! Niet, dat ik het eenigermate onvoegzaam oordeele, uitheemsche deugd en braafheid door lofredenen te verheffen. Neen; — de deugd is en blijft beminnelijk, zelfs indien wij dezelve in onzen vijand zien uitblinken. Maar wat beweegt ons, altijd vreemde voorbeelden te zoeken, daar wij in ons eigen vaderland zoo vele hebben? PLINIUS noemde het ondankbaarheid, in andere geschiedenissen en zaken bedreven, in de zijne een vreemdeling te zijn. Hij zoude het zeker meer dan ondankbaarheid genoemd hebben, al wat vreemd is te prijzen, bij het zijne onverschillig te blijven. Het is waar, de tijden, welke wij beleefd hebben, gaven den dichters en redenaars niet veel stof, om te kunnen uitweiden over dapperheid, vaderlandsliefde en andere, den *Hollanderen* voorheen zoo zeer eigene, deugden; —doch met te meer gretigheids moest men dat weinige hebben aangegrepen. LOOSJES heeft zeldén eenige uitstekende proeven hiervan zien gebeuren, of zijne ziel juichte er over, en konde het blijde gevoel niet in zich besloten houden.

Naauwelijks had de brave ZOUTMAN getoond, dat er nog *Nederlanders* waren, die niet dulden konden, dat, daar God de zee, even als de zon en de lucht, aan alle volken in het algemeen gegeven had, één volk zich het eigendom daarvan aanmatigde, of LOOSJES liet zijne voor vrijheid en vaderland klinkende snaren hooren. Hij bezong de edelmoedigheid van den Ridder CAPELLEN TOT DEN POL. Hij gaf *Liederen voor Vrienden van Vrijheid, Vaderland en Oranje.* Hij wekte onze verwachting op, wat wij te hopen hadden van die groote vergadering, welke bijeen moest komen, om een *Ontwerp tot de Grondwet* te beoordeelen. Hij deed de schim van *Czaar* PETER aan zijnen waardigen naneef ALEXAN-

ANDER verfchijnen, en fchetfte ons *Parijs*, hetwelk kort te voren van den *Montmartre*, even als *Rome* weleer van hare zeven bergen, op het getemde *Europa* nederzag, aan de voeten van denzelfden ALEXANDER, wiens ware grootheid door de luisterrijkfte en allermoeijelijkfte overwinning vereeuwigd is, — door de overwinning van zichzelven.

Dat LOOSJES gezwegen heeft bij de moedbetooning en volharding onzer dappere legerbenden in de velden van *Waterloo*, is zeker toe te fchrijven aan onoverkomelijke hinderpalen. Ware dit zoo niet geweest, hij had voor die braven evenzeer eene *Lauwerkroon* gevlochten, als hij die gevlochten heeft voor onze zeelieden, welke den Hollandfchen naam op de Afrikaanfche ftranden vernieuwd hebben. Want hoe ijverig hij was, om de opmerkingwaardige gebeurtenisfen van den dag voor de vergetelheid te bewaren, behoeft geen betoog, daar de getuigenis der zaken overal fpreekt. Vestigt het oog op het *Gefchiedkundig Gedenkftuk* van het voorgevallene binnen *Haarlem* in den jare 1799. Was *Leiden* deerlijk geteisterd door een' flag, wiens ijsfelijkheid het onverwachte nog overtrof, hij wekte het medelijden zijner burgeren op, door de herinnering aan een dergelijk fchouwfpel, welks gezigt voorheen te *Delft* op zoo veel gekerms en tranen was te ftaan gekomen. Vierde de maatfchappij *Tot Nut van 't Algemeen* haar vijfentwintigjarig beftaan, LOOSJES was ook de tolk van veler blijdfchap over dat voorregt. Stierf de achtingwaardige oprigter dier maatfchappije, LOOSJES liet hem ongeëerd noch onbezongen naar het graf dragen. Zag hij BERKHEY uit dit leven verfcheiden, hem, die zoo vrij en frank als oorfpronkelijk was, LOOSJES maakte ons opmerkzaam op den geest, welke in diens gefchriften heerschte. Bewees de edele BOON eenen onbegrijpelijken moed bij het redden van fchipbreukelingen, LOOSJES werd bezield door een buitengewoon vuur, en ftortte dat uit in een fchoon gezang.

Doch,

Doch, hetgeen hij zag en beleefde, gaf te weinig stof aan een' zoo veel omvattenden geest. Hij moest een ruimer veld hebben, om uit te weiden in de verheffing van braafheid en edelmoedigheid. De vaderlandsche geschiedenis opende dit veld voor hem. Daar vond hij den braafsten der dapperen en den dappersten der braven, wiens leven allen zeebevelhebberen ten tweeden bijbel kan verstrekken, — dat voorbeeld.... Doch waartoe zoek ik woorden, om eenen man te beschrijven, wiens bloote naam ieder met den diepsten eerbied vervult? Daar vond hij, zeg ik, MICHIEL ADRIAANSZOON DE RUITER. Leest het, met welk eene geestdrift LOOSJES hem in zijn *Heldendicht* geschetst heeft! Vergezelt ook DE RUITER op dien *Zeetogt*, welke voor hem de laatste was. De dood trof hem onder aan den voet, gelijk ACHILLES eens door PARIS getroffen werd, daar het scheen alsof hij aan hoofd en borst onkwetsbaar was. — Wilt gij voorbeelden van beradenheid en huwelijkstrouw, herdenkt eenen FRANK VAN BORSELEN *en* JACOBA VAN BEIJEREN, LOUIZE DE COLIGNY, CHARLOTTE VAN BOURBON, en HUGO DE GROOT *en* MARIA VAN REIGERSBERGEN — van wijsheid en standvastigheid in het staatsbestuur, bewondert eenen JAN DE WIT — van gelatenheid bij vervolgzucht om godsdienstige gevoelens, aanschouwt het edele paar ARNOLD GEESTERANUS en SUZANNA VAN OOSTDIJK.

Het is zeker een verdienstelijk werk, dat een schrijver zulke beelden schetst, door wier beschouwing het hart van mannen en jongelingen zoodanig tot de deugd kan worden aangevuurd, dat de vlam niet eerder uitdooft, vóór ze hen, ieder naar zijn vermogen, beginnen te naderen. Dat is die kracht der zegeteekenen van MILTIADES, welke den slaap van den jongen THEMISTOCLES verbanden. Maar het is geen minder verdienstelijk werk, het aankomende geslacht en den min verlichten stand, op eene voor hen verstaanbare wijze, met de uitstekendste gebeurtenissen van vroegere tij-

tijden bekend te maken. Hoeveel leerzaams bevatten de *Levensschetsen van vaderlandsche Mannen en Vrouwen*, de *Vlugt van* HUGO DE GROOT, het *Gedrag van* JAN FRANKEN *en* ELSJE VAN HOUWENINGEN; twee dienstboden, maar oneindig edeler dan zij, die hunne meesters zoo onwaardig vervolgden. Voegt hierbij LOOSJES' *Vertoogen ter beschaving van den zoogenaamden Gemeenen Man*, zijne *Gezangen voor Kinderen*, en eenige andere door de maatschappij *Tot Nut van 't Algemeen* uitgegevene werkjes, en gij zult bekennen, dat LOOSJES, ook van dezen kant, de verwachting, welke men van hem hebben konde, verre overtroffen heeft.

De gedane belofte, door beleefdheid afgeperst, doet mij naar het besluit van deze herdenking aan mijnen vriend omzien. Men zal mij wel niet kunnen verdacht houden van eigenbelang, of zucht om mij de stof alleen te willen aanmatigen. Want, indien ik te voren getracht had om het algemeen te behagen, had ik mijne rede met innemende sieraden moeten opsmukken. Nu ten minste had ik den letterkundigen arbeid van LOOSJES in zijne *Tooneelstukken* en *Romans* beschouwd. Maar, is het voorheen zuivere achting voor dien waardigen man geweest, welke ik uitboezemen moest, — want ze woog mij als lood op het hart — thans is het nog die zelfde achting, welke mij in dit vertoog geleid en bestuurd heeft. Deze achting zal ik nooit verliezen, zelfs niet wanneer ik dit leven verlies. Want ik denk er dus over: dat die burgers onzen eerbied boven allen waardig zijn, die door hunne belangelooze verrigtingen bijna alleen den roem en het geluk van het vaderland bedoelden. — Ik heb gezegd.

OPGAVE VAN EENIGE SCHAPENZIEKTEN, EN MIDDELEN TOT GENEZING. Door J. C. J. EYKENS. (*)

Over een geheel bederf in de vochten, genaamd Schare.

Het ongunstige en natte weder van de jaren 1816 en 1817 was in vele streken, gelijk ook in *Braband*, voor de schapen hoogst nadeelig geweest, en deed onder velen eene ziekte ontstaan, bij de Brabandsche herders genoemd *schare*, welke alstoen nader heeft kunnen onderzocht worden; ten gevolge van welk onderzoek dezelve hier breeder beschreven wordt.

De *oorzaak* dezer ziekte ontstaat uit bedorvene vochten, voortkomende uit het langdurig gebruik van bedorven voedsel, hooi, stroo en andere gewassen, gewonnen van gronden, welke lang onder water gestaan hebben, alsmede uit het weiden en liggen op drassige gronden. Hieruit ontstaan slechte vertering van dit voeder, scherpheid in de ingewanden, opspanning, belette uitwaseming, verstopping der klieren, toetrekking der wegen van uitlozing, het zij door schielijke koude, of trage beweging der vochten. — Deze ziekte is niet besmettelijk, en heerscht meest in den nawinter en in de lente.

Kenteekens. In het eerste tijdperk dezer ziekte is de pols ongeregeld en koortsig, en wordt hierna zwakker. Het wit der oogen vermindert, doordien de haarachtige bloedvaatjes met bloed gevuld worden, die hierna wit, vervolgens blaauwachtig, en ten laatste geel van kleur worden: ook wordt het gezigt dof. Men ontdekt in den mest een velachtig slijm, voortkomende van den binnen-

nen-

(*) Deze Heer, die in de veeartsenijschool van *Alfort*, bij *Parijs*, in de veeartsenijkunde onderwezen is, heeft reeds in de jaren 1786 en 1787, in *Braband*, de veeziekten, welke door de toen veel geïnundeerde landen ontstaan waren, nagegaan, en zeer gelukkige genezingen bewerkt.

nenften rok der ingewanden. Het tandvleesch, de tong en verdere deelen van den mond worden van dag tot dag bleeker, en op het laatst opgezwollen. Zij hoesten uit eene kwade gefteldheid van de maag: de pols wordt kleiner, en fomtijds fchielijk opfpringende. Verder ontdekt men verlies van krachten, vermagering, algemeene opzwelling van den buik en aan het begin van den hals naast het hoofd: en zij fterven bijna zonder bloed.

Leefregel, bij deze ziekte te houden. Zoo ras de fchapen twee of drie dagen voeder weigeren, en men de eerfte kenteekenen der ziekte ontdekt, moet men terftond hulpmiddelen te baat nemen. Men zondert dadelijk de zieken van de gezonden af, geeft hun, in plaats van het bedorven voeder, welk de oorzaak der ziekte is, onbefchadigd met graan gevuld rogge- of tarweftroo, 's ochtends, 's middags en 's avonds, en voor 12 fchapen geve men hun het volgende te drinken. Een once ammoniakzout, welgewreven in een mortier, losfe men in een pint fchoon water volkomen op; dit verlenge men met 24 potten fchoon water. Naar mate de ziekte in een' hoogeren graad is, vermeerdere men de hoeveelheid van het ammoniakzout. Deze drank is niet alleen bederfwerende, maar openende en zweetverwekkende. In de ftallen verfpreide men ook tijm of munte. Ook heeft een landman volkomen baat gevonden bij het geven van ftelen en toppen van de hopplant, 's morgens vroeg: hij gebruikte voor 10 fchapen, gedurende 10 dagen, vier pijpenmanden vol met deze hopftelen, welke overal zijn aan te raden, waar men die bekomen kan.

Geneesmiddelen. Men zal een goed gevolg ondervinden van het volgend middel. Men neemt 6 oncen pepermunt-kruid, waarop men 3 pinten kokend water doet, hetgeen men 2 uren laat trekken, en doorzijgt tot gebruik. Nog neemt men van het aftrekfel van pepermunt 6 oncen, en voegt er bij 16 droppels vitrioolelixir. Hiervan geeft men dagelijks in, door middel van

en horentje. Dit zal de verzwakte ingewanden versterken. Voor jonge schapen kan men de hoeveelheid verminderen tot 10 of 8 droppels, te geven met 3 tot 5 lepels van het bovengemeld aftreksel, en 3 of 4 dagen hiermede voort te gaan; terwijl men ook het volgend middel zal moeten gebruiken. Neem 2 oncen poeder van pepermuntkruid, duizendguldenkruid (*centaurium minus*), gentiaan- en valeriaan-wortel, van elk één once. Voeg hierbij aftreksel van oranjeschillen, 8 oncen op 1½ pint 6 uren lang getrokken, hetgeen genoeg is om er eene conserf van te verkrijgen. Hiervan moet ieder volwassen schaap tweemaal daags gegeven worden de hoeveelheid van eene groote kruidnoot. Wil men dit vloeibaar maken, zoo doe men bij het bovengemelde 6 potten kokend water, late het 6 uren trekken op een zacht vuur, en zijge het hierna door een' doek. Hiervan moet men een volwassen schaap 's oehtends en 's avonds geven de hoeveelheid van 9 spijslepels. Indien het schaap wormen ontlast, wendt men om den anderen dag eene klisteer aan van de middelen, hierna op te geven. In een' verderen en hoogeren graad der ziekte gebruikt men dit middel: 6 oncen gele kina, 6 oncen Virginische slangewortel. Dit moet in genoegzame hoeveelheid water gekookt worden 3 uren lang, tot dat het tot 3 pinten verkookt is, en hierna doorgezijgd. Hiervan geeft men 's morgens aan elk schaap 6 oncen, of 9 spijslepels; terwijl men met de twee laatstgemelde middelen voortgaat.

Hulpmiddelen tegen de Wormen der Schapen.

Bij welgevoede schapen zal men weinig wormen ontdekken, indien men gezorgd hebbe, van dezelve, vier maanden oud zijnde, reeds wormdoodende middelen toe te dienen. De veelvuldige teekenen en verschijnsels van wormen, wanneer zij in grooten getale bij de schapen plaats hebben, zijn: darmpijn, periodieke ontlastingen, blindheid, hartklopping, buitenwaardsche kromming der voorste beenen, stuipen, zwijmeling, afkeer van voed-

fel, dan weder een alles verflindende honger, uittering, wezenloosheid. Hiertegen te gebruiken: 7 oncen boonenkruid, flechts een oogenblik gekookt in eene hoeveelheid waters van 2 potten, een half uur warm laten ftaan, en dan overgegoten en doorgezijgd. Verder doe men bij het bovengemelde aftrekfel 55 droppels of ¼ lood brandige dierlijke olie, (*oleum empyreumaticum.*) Hiervan geve men eenmaal daags, of om den anderen dag, naarmate van de hevigheid der kwaal; maar gedurende twee uren, nadat zij dit gebruikt hebben, moet men ze geen voeder geven. Verder make men om den vierden dag gebruik van dit middel: 7 greinen calomel (*mercurius dulcis*), 14 greinen gom van duivelsdrek, 2 fcrupels poeder van zeverzaad, en zoo veel theriakel als genoeg is om er een' bal van te maken. Dit middel is altoos met nut gebruikt; maar op dien dag, dat men dit middel aanwendt, moet men het boven opgegeven middel met de brandige dierlijke olie niet gebruiken. Eindelijk bediene men zich van deze klisteer om den anderen dag: van 14 oncen boonenkruid een aftrekfel, waarbij men voegt 55 droppels van de bovengemelde olie; maar op dien dag moet men geen ander middel, waarin diezelve olie komt, gebruiken.

Over het Keelgezwel.

Dit is een zacht, wit, onpijnlijk gezwel, in *Braband* genoemd *flesch*. Het is zonder ontfteking: men ontdekt het aan eene belemmering in het flikken en ademhalen. De lelle aan het einde der tong is dan flap, langer; de klieren en het einde van het verhemelte, het hoofd van den flokdarm en het ftrottenhoofd zijn gezwollen, en bezet met een waterachtig gezwel. Indien alle deze verfchijnfels plaats hebben, zal de genezing hoogstbezwaarlijk, zoo niet onmogelijk zijn; doch in een' minderen graad der ziekte moet men de kunst te baat nemen, en aan de vochten eene uitlozing bezorgen, door eene infnijding, ter plaatfe waar de keel van binnen bezet en gezwollen is, en verder het volgende

als

als keeldrank aanwenden. Van ſalie, tijm en munte elk drie handen vol te koken in eene hoeveelheid water als twee potten een kwartieruurs lang, en dan doorzijgen en er bij te voegen 6 oncen geest van ammoniakzout en 6 oncen honig. Hiermede wascht men driemaal daags den mond, door middel van een' doek aan een ſtokje gebonden, den kop van het ſchaap wat naar boven houdende. Men bezorgt ook uitwendig eene lozing der vochten door eene dragt lint. Ter plaatſe waar het gezwel het ſterkst is, ſnijdt men de wolle weg, vat de huid met eene plooi, en doorſteekt die met eene ſcherpe paknaald, in welker oog men een lint doet, ter breedte van een' kleinen pink. Dit lint laat men in het doorgeſtoken gedeelte, naait de beide deelen van het lint aan elkander, en draait dagelijks aan dit lint, hetgeen met braſilicumzalf moet beſmeerd zijn. Het lint moet ook dagelijks van de etterſtoffen gezuiverd worden, en, het lint door het gezwel getrokken zijnde, bevochtigt men het gezwel met het hiervoren opgegeven aftrekſel. Dit middel, in tijds aangewend wordende, is van het grootſte nut; maar wanneer het hoofd en de buik beginnen te zwellen, en het dier geheel neerſlagtig is, zijn alle middelen vruchteloos.

Over den Bal in de maag der Schapen.

Wanneer het ſchaap zich begint te likken, is het dikwijls een teeken, dat er een bal van wol in de maag wordt voortgebragt, welke met een taai ſlijm bezet is. Hierdoor worden de herkaauwing en de ſpijsvertering verhinderd. Deze bal heeft ſomtijds de grootte van een' kaatsbal: er is zelfs een voorbeeld van een' wolbal, welke de grootte had van een' grooten appel, waaraan het dier geſtorven is, en welke glad, hard en zwart van kleur was. Men ontdekt, of het ſchaap een' bal in de maag heeft, wanneer het vier of meer malen moeite doet, om zijn half verteerd voedſel in den ſlokdarm te dringen, eer het herkaauwt. Men geneest dit kwaad in den beginne door een braakmiddel van 7 greinen *tar-*

tarus emeticus, in eene pint warm water opgelost, en van tijd tot tijd met een horentje ingegeven. Men moet het dier in het braken behulpzaam zijn, door de maag met de hand te drukken op die plaats, welke vier vingeren breed van het einde van het borstbeen naast den buik gelegen is, en hiermede aanhouden, tot dat het braken geëindigd is.

DE TREKDUIVEN IN NOORD-AMERIKA,
(*Columba migratoria.*)

(Uit WILSON's *American Ornithology.*)

De wilde duiven bewonen eene zeer uitgeſtrekte landſtreek in de Vereenigde Staten. Bijzonder talrijk zijn zij omſtreeks de *Hudſons*-baai, waar zij, gewoonlijk, tot het einde van December blijven, en, wanneer de grond met ſneeuw bedekt is, zich voeden met de knoppen van jeneverbeziën. Zij zijn mede over geheel *Kanada* verſpreid, langs de *Misſouri*, 2500 Engelſche mijlen landwaarts in, langs de kronkelingen van dezen vloed. Zelfs in de binnenſte deelen van *Louiſiana*, en zuidelijker, tot aan den zeeboezem van *Mexico*, vindt men dezelven.

Het merkwaardigſte en bijzonder eigene van dezen vogel is zijn gemeenſchappelijk trekken en broeden, en wel in zulk een ontzaggelijk aantal, dat het alle denkbeeld overtreft, en waarvan geen gevogelte op den aardbodem, tot nu toe den natuuronderzoekeren bekend geworden, een voorbeeld oplevert.

Het ſchijnt, dat zij hunne verhuizingen meer om zich voedſel te verſchaffen, dan om de koude te ontwijken, ondernemen; want wij vinden hen in December aan de *Hudſons*-baai, en hunne verſchijning in andere ſtreken is zoo onzeker, dat zij, dikwijls, in verſcheidene jaren niet in groot aantal komen, doch dan weder in talloo ze menigte. In *Penſylvanië* en *Virginië*, dus verhaalt WILSON, heb ik ſoms hunne overkomst met verba-

zing

zing waargenomen; doch dit waren dan flechts ftrooppartijen, in vergelijking van de legers veler millioenen, die ik federt in de westelijke Staten van *Noord-Amerika*, in *Ohio*, *Kentucky*, en in het gebied der *Indianen* zag. Het is daar. dat de beuk-eikel, het voornaamfte voeder der wilde duiven, bijzonder voorkomt. Dikwijls gebeurt het, dat, als zij deze foort van vrucht, in een' grooten omgang, verflonden hebben, en op eenen afftand van 60 tot 80 Engelfche mijlen weder andere ontdekken, zij dan, regelmatig iederen morgen, daarheen vliegen, zich verzadigen, en 's middags of 's avonds weder op de verzamelplaats terugkomen. Deze verzamelplaatfen zijn fteeds in de bosfchen, en dikwijls beflaan zij van dezelve een groot gedeelte. Wanneer zij zich eenigen tijd op zulk eene plaats hebben opgehouden, levert dezelve eene vreemde vertooning op. De grond is, ter hoogte van eenige duimen, met hare vuilnis overdekt, en de gewasfen op den bodem zijn geheel vernield; daarover liggen dan grootere en kleinere boomtwijgen, ja zelfs zware takken, die door het gewigt der vogels, die op dezelve elkander verdringen, zijn afgebroken, en de boomen-zelf zijn zoo berooid, alsof zij met de bijl behouwen waren. De fporen van zulk eene verwoesting duren verfcheidene jaren, en eerst lang naderhand begint, van lieverlede, eene nieuwe groeijing op te leven.

Bij de ontdekking van zulk eene verzamelplaats fnellen de inwoners, zelfs van geruimen affland, des nachts, met fchietgeweer, kneppels, lange ftokken en andere verwoestingsmiddelen aan; in weinige uren hebben zij een aantal zakken vol duiven gevangen, en laden die op hunne paarden. De *Indianen* befchouwen zulk eene duivenplaats als een' algemeenen landzegen, en hunne gedachten zijn alleen daarop gefpitst, om er het meestmogelijke voordeel van te trekken. De broedplaatfen zijn nog uitgebreider dan de enkele rustplaatfen. Niet ver van *Shelbyville*, in *Kentucky*, zag ik zulk eene broedplaats, die zich in de rigting van het noorden naar het

 zul-

zuiden uitstrekte, verscheidene Engelsche mijlen breed en, zoo als men mij zeide, veertig lang was. De duiven besloegen dezelve den 10den April, en verlieten die, met hare jongen, eerst den 25sten Mei.

Zoodra de jonge duiven tot wasdom waren gekomen, doch eer zij het nest verlieten, kwam uit den omtrek eene menigte menschen, met wagens, bijlen, bedden, keukengereedschap, kortom met eene geheele huishouding, ja velen met vrouw en kinderen aan, en legerde zich, verscheidene dagen, bij deze onuitputtelijke voedingbron. Het gedruisch der vogelen in het woud was zoo geweldig, dat de paarden schuw werden, en men zich niet kon doen verstaan, dan door elkander in het oor te schreeuwen. De grond was bedekt met boomtakken, eijeren en jonge vette duiven, die uit de nesten gevallen waren, en op welke geheele kudden zwijnen jagt maakten. Over de boomen vlogen havikken, gieren en arenden in groote menigte, en namen de jonge duiven, naar believen, uit de nesten; terwijl men, van 20 voet boven den grond, tot aan de toppen der boomen, in het woud niet anders zag, dan een onophoudelijk gewemel van duizende, over en door elkander vliegende duiven. Het gedruisch der tallooze fladderende vleugels was gelijk aan het geluid des donders, en daartusschen kraakten de vallende boomen; want reeds waren de arbeiders bezig met de bijl, om die stammen om te houwen, op welke zij de meeste nesten zagen, en wel in die rigting, dat zij, in hunnen val, nog anderen medenamen, waardoor een enkele groote boom dikwijls 200 jonge duiven, weinig kleiner dan de ouden, en zeer vet, te gelijk nederwierp. Eenige boomen droegen over de 100 nesten, doch in elk was slechts één jong; eene bijzonderheid, die niet allen natuuronderzoekers bekend is. Het was gevaarlijk, onder die vlugten van millioenen door te gaan, omdat, zoo als gezegd is, gedurig boomtakken, door de zwaarte afgescheurd, nedervielen, in hunnen val weder andere dui-

ven

ven doodende, en men ook de kleederen vol duivenmest bekwam.

De jonge duiven zijn zoo vet, dat men het vet uitsmelt, om het in plaats van boter en zuivel te gebruiken; ook zijn zij, het nest verlatende, zoo zwaar als de ouden; doch, wanneer zij dan zelve om voeder moeten uitvliegen, verliezen zij aanmerkelijk van hare vetheid. Zij broeden, zegt men, drie- of viermaal in hetzelfde jaargetijde; de bijzonderheden maken dit zeer waarschijnlijk, en wel, wanneer de ahorn, beuk-eikels en dergelijken het overvloedigst, en door de vorst murw geworden zijn. Zij azen buitendien nog op hennepzaad, Indiaansch koren, blaauwe beziën, enz. Ook houden zij veel van eikels, en men heeft in den krop van sommigen, welke vele honderd mijlen noordwaarts van rijstplantaadjen gedood werden, rijstkorrels gevonden. Waar zij zich ophouden, ontbreekt het den beeren, zwijnen en eekhorentjes in de bosschen ten hoogste aan voedsel. In den krop van zoodanige duiven heb ik, dikwijls, eene rijkelijke handvol voeder gevonden. Om nu een' kleinen overslag te maken van hetgene zoodanig een zwerm dagelijks wel verteren mag, wil ik enkel beproeven het getal te begrooten der menigte, welke ik eens zag overtrekken. Dat heerleger had eene Engelsche mijl in de breedte, en legde in zijne vlugt, in iedere minuut, eene mijl af. Nu duurde de vlugt vier uren; gevolgelijk kan men 240 mijlen aannemen. Gesteld nu verder, dat drie duiven, hetgeen weinig is, boven elkander vlogen, zoo bedraagt het getal 2230, 272000 duiven. Ontzettend! en toch blijkbaar nog te weinig berekend. Als nu elke duif, dagelijks, slechts een achtste kop nuttigt, dan bedraagt de *consumtie*, elken dag, 8,712000 schepels, of 80,666 last, 18 mudden Amsterdamsche maat. — De Voorzienigheid heeft, in hare wijsheid en gunst, dezen vogelen eene zeer snelle vlugt en de neiging geschonken, om zich alleen over het onbewoonde gedeelte des aard-

bodems te verſpreiden; zonder dat zouden zij allen omkomen, of alle voortbrengſels van woud en veld, tot onderhoud der bewoneren ſtrekkende, verſlinden.

PROEVE EENER SCHEIKUNDIGE VERKLARING DER MENSCHELIJKE HANDELINGEN EN BEDRIJVEN. Door S. STRATINGH, E.Z. (*)

Wanneer men de menſchelijke handelingen met een oplettend oog nagaat, dan vindt men in dezelve eene ſchijnbare verwarring, verſcheidenheid, en eene als tegen elkander inloopende tegenſtrijdigheid, welke men, bij het bedenken van zoo vele orde en ſtandvastige evenredigheid in het geſchapene, bijna niet weet overeen te brengen.

De pogingen en uitzigten van den eenen loopen tegen die van den anderen dikwijls lijnregt aan. De een wenscht bij de nakomelingſchap bemind te zijn; terwijl de ander er op werkt, om het noemen van zijnen naam, nog in het late nageſlacht, met eene kille huivering te doen vergezeld gaan. Hij, die in een beſchaafd en gelukkig land leeft, meent in een woest oord, ver van zijn vaderland, gelukkig te zullen worden; en anderen verlaten die afgelegene ſtreken, om door de zon der verlichting beſchenen, al is het dan niet altijd verlicht te worden. De gedaanten, karakters, wisſelvalligheden en werkzaamheden der menſchenkinderen leveren een zoo verbazend uiteenloopend zamenweefſel van verſchijnſelen op, dat men bijna geene mogelijkheid ziet, om alles tot één punt, één geregeld geheel zamen te brengen. De een klaagt bitter over tijdverlies, gunt zich bijna geenen tijd, om zijne dringendſte behoeften te vervullen; een ander klaagt over de onverdragelijke lengte van den tijd, en zoekt denzelven door wufte vermaken en ijdele ſpelen te dooden. De een zoekt ſteenen, ſchelpen, de ander ſchilderijen van groote meesters; de derde ſtijgt met eenen luchtbol omhoog; een vierde dompelt zich in den afgrond der zee, om ſpeelgoed aan het menschdom te geven. De een woont in eene hut van naauwelijks eenige voeten omtreks; de ander meent benaauwd te zijn,

(*) Voorgelezen bij het Natuur- en Scheikundig Genootſchap te *Groningen*.

zijn, als zijn gebouw tot geene duizenden van voeten is uitgebreid. Met één woord, alles schijnt verward, zonderling, zonder orde, zonder eenig verband.

Doch, zoeken wij nu alle deze in het oog loopende verscheidenheden duidelijk en bevattelijk op te lossen en te verklaren, door deze stelling: *De wereld en de menschen zijn als scheikundige ligchamen te beschouwen; zij worden door schei- en natuurkundige krachten bestuurd en geregeerd; en alle menschelijke handelingen kunnen dus alleen door de scheikunde verklaard, begrepen en uitgelegd worden.* Even gelijk het onweder door JUPIJN's blikfem, in de grijze oudheid, werd, en thans door FRANKLIN's vlieger, in onze dagen, wordt verklaard, en wij in het eerste bijgeloof, en in het laatste zuivere waarheid erkennen, zoo zal ook al spoedig het verschil tusschen *mijne* verklaring der menschelijke handelingen, en die der overige wijsgeeren, genoegzaam in het oog loopen.

In de scheikunde is het immers het algemeene doel, om alle ligchamen te onderzoeken in die bestanddeelen, waaruit zij zamengesteld zijn; de onderlinge werkingen dier ligchamen en bestanddeelen op elkander na te gaan en op te sporen; alle ligchamen dus te ontleden in hunne grondstoffen, en weder nieuwe ligchamen uit deze zamen te stellen. Het hoofdoogmerk is dus, om alle bestanddeelen der ligchamen goed en naauwkeurig te kennen, het zij afzonderlijk, het zij in de ligchamen meer tot zamengestelde wezens zamengevoegd. Welk eene reeks van grondstoffen vindt men niet door deze scheikundige ontleding! die echter, naar de meerdere of mindere magt der scheikundige vorsten, nu eens een grooter, dan weder een kleiner getal uitmaken. Om tot de voornoemde oogmerken van ontleding der ligchamen te komen, bezigt men eene reeks van *bewerkingen*, die naar den onderscheidenen aard der ligchamen moeten worden in het werk gesteld; terwijl de meer wijsgeerige scheikundige, uit al de gevolgen dezer bewerkingen en voorkomende verschijnselen, naar zijne wijsheid, aan de natuur vaste wetten voorschrijft; zoodat hij nu eens het gebied der phlogistische stof, dan dat der zuurstof met alle magt onderschraagt, of weder de scheikunde geheel aan de wetten van den magneet onderwerpt. Maar desniettemin zijn de meesten het daarin eens, dat het scheikundige gebied onder de geleerde rijken een der schoonste vorstendommen is, hetwelk, door deszelfs onveranderlijke be-

bestendigheid, innerlijke eenvoudigheid en uitgestrekt grondgebied, zijnen troon, onverwrikbaar en met allen luister, op den naneef zal doen overerven.

De wetten van *verwantschap* en van *afkeer*, die in den magneet en in den barnsteen waargenomen worden, en waarop de scheikunde zich bovendien grondt, zijn even zigtbaar en overal te ontmoeten bij den scheikundigen *mensch*. Vanhier liefde of haat, vriendschap of vijandschap, naar mate de grondstoffen, waaruit dezelve zijn zamengesteld, of verwantschap, of eene omgekeerde neiging tot elkander hebben.

Door deze in alles doorstralende kracht van verwantschap, waardoor alles in de natuur zoo vast aan elkander kleeft; waardoor de maan zich steeds aansluit aan haren broeder, onzen aardbol; de *Chimboraco* niet wegslingert in het onmeetbare heelal; de koolstof tot eenen diamant gevormd wordt; de soda met het zoutzuur een vast, eigenaardig ligchaam, het zout, daarstelt, — door deze kracht, zeg ik, wordt het menschdom geregeerd, deszelfs handelingen gewijzigd, de doeleinden van hetzelve bereikt. Is het niet de kracht van *verwantschap*, die den vriend met zijnen vriend verbindt, den echtgenoot met zijne gade, den kunstenaar met den geleerde? Door gelijke denkbeelden, hartstogten, en als uit, met elkander tot één middelsoortig ligchaam of wezen over te brengene, grondstoffen bestaande, vormen zij één geheel, en stellen of meer of min volkomene vereenigingen daar, waarvan duizende voorbeelden in het dagelijksche leven ons zouden kunnen overtuigen. Gelijk integendeel, wanneer deze verwantschap niet plaats heeft, de menschen onderling niet kunnen vereenigd worden, maar zelfs elkander met kracht en geweld terugstooten, zoo verschillen de elkander tegenstrijdige grondstoffen; er ontstaat haat, nijd en wraakzucht. Zoo bestaat er ook in het menschelijke leven eene *aaneigenende verwantschap* (*affinitas approprians*), wanneer iemand, in geene betrekking of verwantschap tot een' anderen staande, door eene derde bijkomende grondstof, onderling met dien anderen vereenigd wordt. Zoo zal een Christen en een *Turk*, door eene derde tusschenkomende grondstof, — eigenbelang, geldzucht of iets dergelijks, — tot één vereenigd middelsoortig wezen gevormd worden. Zoo hebben wij gezien, dat geheel verschillende natiën, zonder eenige verwantschap tot elkander, door de grondkracht van *vrees*, tot

één

één geducht ligchaam vereenigd zijn, hetwelk, zich niet dan met hevige opbruising tegen afgelegene naburen verheffende, door eene sterkere grondkracht van *koude* en zelfbehoud, weder geheel in zijne bijzondere deelen gescheiden en ontleed is geworden.

De scheikundige *bewerkingen* van verschillenden aard ontdekken wij ook bij het menschdom, op elken voetstap van hetzelve. De mensch wordt, alvoorens hij in de scheikundige wereld voor eene scheikundige bewerking vatbaar is, vooraf op eene mechanische wijze als voorbereid: hij wordt gewreven, gepolijst, uitgezoet, geschuimd en helder gemaakt, in zijne kindsche jaren, naar den *nieuweren* schooltrant; naar den *ouderen*, werd hij geraspt, gevijld, gesneden, uitgeloogd en uitgeperst, en aldus in de scheikundige wereld ingestooten.

Eene der voornaamste scheikundige menschelijke bewerkingen, waarmede wij dan nu eenen aanvang moeten maken, is de *oplossing*, waarvan ieder in zijnen kring, naar mate van zijn meerder of minder oplossend vermogen, meestal een schoon gebruik weet te maken. Zoo hebben de menschen in het algemeen eene zeer geldoplossende kracht; zij weten deze metaalstof zoodanig door de kracht van hunne berekeningen, voorstellingen of aanbevelingen werkzaam en onzigtbaar te maken, dat zij, met hen vereenigd, maar één wezen schijnt uit te maken.

De *cementering*, waardoor men alle andere metalen, door de kracht des vuurs en van scherpe dampen, vernietigt, om enkel en alleen de edele metalen te behouden: hoe dikwijls heeft ook deze niet plaats! Wanneer men, om zijne oogmerken te bereiken, — zijn grondgebied te vergrooten en zijne schatkameren aan te vullen, — alles te vuur en te zwaard bij zijnen nabuur verwoest, en slechts het in zijn oog edele metaal voor zichzelven inzamelt, — wat is dit anders, dan *cementatie?*

Velen, die zich als scheikundig verheven en als *gesublimeerd* zagen, werden plotseling, door de beweging en werking van andere grondstoffen, ijlings *nedergeplost*, als eene onzigtbare stof, luchtvormig afgezonderd, en onzigtbaar gemaakt.

Ook de *smelting* wordt dikwijls, als eene scheikundige bewerking, bij de menschen waargenomen. Harde, vaste ligchamen worden alzoo tot vloeibare, zachtere gevormd: hard-

nek-

nekkige en onwederstaanbare menschen worden, door het gevlei, door beloften en verwachtingen, als was gesmolten; en hij, die heden TARQUINIUS als zijnen gebieder hulde deed, roept, door deze smeltingskracht, morgen BRUTUS als redder van zijn vaderland uit.

Ook de *verdamping* is bij het menschelijke geslacht een gewoon verschijnsel. Het verstand, de moed, de dapperheid, het beginsel van eer, van braafheid, — alle dezen zijn, bij de minste verhitting, voor verdamping vatbaar; alle vervliegen, en worden als onzigtbaar, indien zij met zoodanige, de vuurstof in zich opgesloten hebbende, stoffen in aanraking komen; en veelal blijft er een dor, nutteloos, of wel geheel geen overblijfsel over.

De *overhaling* en *destillering* leert den koopman, uit het gemengde nuttelooze, eene krachtige en verbeterde stoffe bereiden; den fabrikant, zijne minder aannemelijke voortbrengselen een aangenaam voorkomen bezorgen; — de geleerde trekt, door deze *destillatie*, de beste en fijnste plaatsen uit de werken zijner broederen uit, en, in zijne destilleerkolf toebereid, worden zij, met eenen hem eigenen geur, als zijn werk, aan het publiek toegereikt. Hoe heerlijk werken in dezen de schrijvers van nieuwstijdingen, die, zonder bijzonder acht te geven, wat stoffe zij tot hunne overhalingen aanwenden, alles in hunnen grooten staatkundigen toestel werpen, het slechts, naar de gesteldheid des staatkundigen weêrwijzers, eene zekere kleur of geur geven, en alzoo met eene enkele *destillatie*, zonder *rectificatie* of *cohobatie*, het geprepareerde de staatkundige droomers doen inzwelgen!

Luchtbereidingen, gaz-apparaten zijn ook van tijd tot tijd meer en meer door de duisterheid der eeuwen heengedrongen. Door gaz, lucht of wind te maken, is immers deze eeuw boven alle andere beroemd geworden, en zal daardoor nog in de toekomst verbazing wekken.

De *kristallizering* is ook zulk een uitnemend, op de orde der natuur gevestigd verschijnsel, dat het vreemd zoude zijn, daarvan niet ook iets bij den mensch in zijne handelingen te ontdekken. Het bestaan van ieder rijk kan als bij eene kristallizatie vergeleken worden; en even als, in eene verzadigde loog, een voorwerp terstond de vaste deelen uit de loog tot zich trekt en kristallen vormt, die weldra door andere in de nabijheid van het vocht gevolgd worden, zoo

zien

zien wij, hoe gezamenlijk de inwoners van een land in eene loog als bevat zijn, waarvan sommigen, en wel het grootste gedeelte, onmerkbaar als in de loog zijn opgelost, — anderen, als meer of minder schoone en groote kristallen in deze loog, zich in hunnen gloed vertoonen.

Wij komen thans tot een gewigtig punt, waarover de nieuweren vooral veel lichts verspreid hebben, de *oxydatie* namelijk, of verzuring, verkalking der ligchamen, en *desoxydatie*, ontzuring of herstelling der ligchamen. Zoude men niet durven vooronderstellen, dat, gelijk de edele metalen daardoor van de onedele worden onderscheiden, dat zij niet door de kracht des vuurs kunnen worden verzuurd of verkalkt, en zelfs, door andere oorzaken, zuren of dergelijke, aangedaan, weder door de kracht des vuurs kunnen worden gedesoxydeerd, of van de zuurstof beroofd; zoo ook de mensch, die door onderscheidene aanraking met zijnen evenmensch ligtelijk als geoxydeerd of verkalkt wordt, zich evenwel voor dat bederf behoedt en beschermt, als een edel metaal boven de onedele zoo veel te hooger uitsteekt? Ja, zouden er aldus onder het menschdom ook geene *oxydulen*, *oxyden*, *tri-*, *tetra-* en *per-oxyden* gevonden worden?

De *oxydatie* en *desoxydatie* is geen ongewoon verschijnsel. Door de oxydatie hebben wij de schoonste steden en landen zien verwoesten, en door de desoxydatie, of herstelling, hebben wij de puinhoopen van *Oud-Griekenland* als uit het niet zien voortkomen. *Herculanum* en *Pompeji* zijn daardoor, als met nieuwen luister, van onder de lava weder in het licht verschenen. Een *Romeinsche* en door *Romeinen* gemaakte weg of brug van honderden ellen is, door de *reductie*, vóór weinige dagen, door onze voeten met heilige aandoening betreden; welken laatsten weg echter sommigen, even als bij vele nieuwontdekte metalen plaats heeft, van den edelen *Romeinschen* rang tot den min edelen *Munsterschen* hebben willen doen afdalen.

Wanneer wij dus, met een onbeneveld oog, duidelijk en als helderzienden, de schoone overeenkomst tusschen de menschelijke bedrijven en de scheikundige bewerkingen hebben opgemerkt, zal het ons gemakkelijk vallen, de scheikundige grondstoffen met die, waaruit de zedelijke mensch is zamengesteld, in vergelijking te brengen, en derzelver *identiteit* of overeenkomst niet minder duidelijk aan te toonen.

Wel-

Welaan, beginnen wij met de *lichtstof!* — Smelt niet, o PHEBUS! bij uwe stralen de natuurkundige MUSSCHENBROEK het edele goud? en worden niet door uwe stralen FEITH's, SPANDAW's, BILDERDIJK's, HELMERS' en TOLLENS' hoofden als met vuur omschenen, en verlichten den mensch tot in zijnen binnensten schuilhoek? o Gij, die uw licht in eenen aangenamen, zacht verkwikkenden glans ontrolt, of die als met vurige en verblindende vlammen het menschdom verblindt en verwart, — gij zijt zoo wel de oorzaak van onze scheikundige. als van onze zedelijke verlichting. Zijt gij niet de groote Mecenas der geleerden, de beschermer der Muzen, en de troost aller geniën? *Lichtstof* en genie, wijsheid, verstand en doorzigt, zijn dus zoo vele gelijke identische grondstoffen, die, gelijk de eerste ons de aardsche voorwerpen, de laatsten ons de zedelijke dingen zigtbaar en kenbaar doen worden.

De *warmtestof* is in de natuur ook zoo algemeen verspreid, dat de koudste ligchamen, de ijsbergen van *Groenland*, scheikundig beoordeeld, voorraadschuren van warmte zijn. In de zedelijke wereld is deze warmte, deze alles door hare veerkracht uitzettende en uitbreidende kracht, niet minder aanwezig. Kan men onder dezelve niet rekenen die warmte van hart, die medelijdendheid, die goedertierenheid en menschlievendheid, waardoor de mensch zijnen medemensch het levenspad op deze aarde gemakkelijk en voorspoedig maakt? En, offschoon niemand wel geheel van deze grondstof ontbloot is, zoo vinden wij toch wel onder de menschenkinderen een aantal van dezulken, die deze warmte even zoo kunstig en scheikundig gebonden hebben, als de evengenoemde ijsbergen van *Groenland*; zoodat zij den uitwendig aangebragten thermometer van rampspoed en ellende geen enkelen graad doen klimmen.

De *elektrische* en *galvanische* grondstoffen zijn in hare uitwerkselen zoo kenbaar en uitstekend, dat men veilig door de analogie besluiten kan, ook van deze, eene ruime maat bij den mensch voorhanden te zullen vinden. De opvliegende, opwellende, allesverpletterende en verwoestende driften, haat, nijd en woede, zijn als zoo vele zinnebeelden te beschouwen van de alles in één punt des tijds doorsnellende bliksemkracht. o! Zoo er nog op *Amerika's* grondgebied een tweede FRANKLIN mogt geboren worden, die, even als hij de

Blik-

blikfemkracht des dampkrings, de woelingen en driften der menfchen door eenen elektrieken vlieger kon afleiden, zoude het dan te verwonderen zijn, dat, gelijk men in eenige ftaten op bijna alle gebouwen afleiders voor het onweder ziet, men ook zoo weldra ieder mensch met drift-afleiders gewapend zag?

Over de *zuurftof* hebben wij boven reeds eenigzins onze meening gezegd; en offchoon de zuurftof, met de warmteftof verbonden, voor den mensch, matig gebruikt en behoorlijk met ftiklucht gemengd, heilzaam is, maar, te veel en te zuiver gebruikt, fchadelijk en voor zijn leven verwoestend wordt, zoo kunnen wij daaruit gemakkelijk afleiden, hoe de genoegens en gemakken dezes levens met haar kunnen vergeleken worden, als welke, fpaarzaam genoten, en met eene genoegzame maat van arbeidzaamheid, lasten en tegenfpoeden vermengd, voor den mensch allerheilzaamst, maar, onvermengd, voor hem niet dan vernielend en verwoestend zijn kunnen.

De *ftikftof* (*azote*), die poel van jammer en ellende, waaruit hoofdzakelijk de mensch en het dier is zamengefteld, en waardoor allezins zijne zwakke zijde vooruitkomt, willen wij met ftilzwijgen voorbijgaan, omdat zij ons al de menfchelijke ondeugden en misdrijven op het zwaarfte zoude voorftellen, en wij een zwart tafereel van menfchelijke buitenfporigheden zouden moeten afmalen, hetgeen wij niet dan met leedwezen zouden aanfchouwen. Hieronder behooren de oude en nieuwe NERO'S, de helden van LUCULLUS, de priesters en priesteresfen van VENUS, de groote fchaar van BACCHUS trouwe dienaren, en zij allen, die, door menigvuldige zwakheden gedreven, zich als in hunnen loop verftikken.

Is het hier verder wel waardig, de *koolftof* in herinnering te brengen, die ons de menfchelijke flordigheden en gemeene, fchoon min misdadige handelingen voorftelt, de luiheid, onachtzaamheid en onoplettendheid in ons geheugen terugroept, waardoor de mensch, van zijn glinfterend en verheven diamantisch aanwezen, tot eene zwarte, onaanzienlijke, ligt verteerbare kool nederzinkt?

De *waterftof*, dat edele beftanddeel onzer vochten, die, zoo wel in den dauw des velds, als in het heerlijk fap der druif, heimelijk met de zuurftof verfcholen, eene zoo gewigtige rol in de menfchelijke wereld fpeelt, toont ons, door

ha-

hare verbinding met de zuurstoflucht, en het daaruit geboren wordende heilzame water, hoe veelal uit vernietiging en verwoesting heilzame en onopgemerkte nuttige gevolgen voortvloeijen, die, even als een verkwikkende regen na een geducht onweder, het geschokte en ontroerde aardrijk koesteren en drenken.

De *loogzouten*, die, door het verbranden van groene kruiden en harde boomen, als eene nuttige harde asch ten voorschijn komen, herinneren ons, hoe in den menschelijken geest, als door verdrukking en vernietiging, de edelste talenten ontwikkeld worden en de schoonste krachten ten voorschijn komen, die, eenmaal daargesteld, door geen nieuw geweld weder te vernietigen zijn, maar nog wel veredeld kunnen worden. Getuigen hiervan zijn alle heiligen en martelaren van alle tijden, die voor de waarheid en de goede zaak gestreden hebben; die, hoe zeer verguisd, verstooten en verdrukt, eene assche van waarheid en heerlijkheid nalieten, welke, over den geheelen aardbodem gestrooid, overal met het zuur van domheid en bijgeloof opbruisende, hetzelve eindelijk als oververzadigde, en het menschdom eene kracht en verhevenheid mededeelde, door geene eeuwen te vernietigen, door geen geweld te verwoesten.

Een ruim veld zouden ons nu de *aardsoorten* aanbieden, indien ons de tijd toeliet, in bijzonderheden te treden. Wij zouden dan mogen waarnemen, hoe de mensch uit eene weeke, zachte, glibberige *kleiaarde* is zamengesteld, en hoe hij daarvan de gemakkelijke indrukbaarheid van uitwendige, meestal schadelijke, voorwerpen opneemt, als ongeloof, buitensporigheden en dergelijke; zijne hardheid en onsmeltbaarheid uit de mate van *kiezelaarde*, — zijne kracht en zijnen moed, als hij door het vuur beproefd en als gegloeid wordt, zoo als de *kalkaarde*, — de zoetigheid en zachtheid der *glacinaäarde*, en dergelijke. Wilde ik de *metalen* te hulp roepen, welk een ruim veld zouden deze niet aanbieden!

Spoeden wij ons op onze aangewezene loopbaan verder, en gaan wij tot de *planten-grondstoffen* over, ook daar ontmoeten wij een genoegzaam aantal, waarvan in de zedelijke wereld overvloedige bewijzen voorhanden zijn.

De *slijmstof* in de eerste plaats, bij de plantsoorten zoo menigvuldig en uitgebreid, — ach, mijne vrienden! hoeveel wordt daarvan ook niet in de zedelijke wereld gebruikt! Al

zij-

zijne handelingen en daden weet men daarmede zoo te omwikkelen en te omkleeden, dat zij zulk een zacht, taai, geduldig en lijdzaam aanfchijn verkrijgen, dat men, onder dien fchijn, de fporen van dubbelzinnigheid, liefdeloosheid en argwaan meent te hebben uitgewischt. En als de *zachte flijmftof* nog niet genoegzaam is, om zijn op den achtergrond geplaatst doel te bereiken, dan mengt men ze nog met wat *honig-* of *fuikerftof* aan, dat het onmogelijk is, aan dezelve weêrftand te bieden. Maar zeldzaam, verwonderlijk is het, hoe juist deze zachte flijm- en fuikerftof de grondftoffen voor het hardfte en wrangfte zuur in zich bevatten, en, door de minfte verzuring of oxydatie, in het zure, zuurling of fuikerzuur veranderd worden. En ach! hoe dikwijls laten ook die zachte, flijmige, fuikerzoete woorden eenen zuren, wrangen nafmaak na!

De *bitterftof*, in zulk eene hoeveelheid bij de planten voorhanden! Hoe vele planten groeijen niet op den weg van ons leven, die deze bittere grondftof bijna op iederen voetftap ontwikkelen en verfpreiden! Dit tranendal is, even als de velden, die het bedekken, vol van bitterheid en ellende. JOB, die eene reeks van bitterheid en kelken van rampfpoed heeft moeten doorzwelgen, heeft mogelijk, in vergelijking met onzen tijd, niet meer lijdensplanten gekend, dan DODONÆUS in het algemeen, in vergelijking met den nieuweren LINNÆUS, heeft weten op te tellen. Maar, vrienden! gij, die daar klaagt, en met eenen HERACLIET geftadig weent, aanfchouwt het geheele heer van bitterplanten, en verftomt! De Voorzienigheid heeft ons ligchaam door bitterftof willen genezen, en door rampen en bittere tegenfpoeden ook onze ziel willen veredelen, en op het regte fpoor van deugd en zelfkennis terugbrengen.

Behoeven wij nu nog meer ftoffen uit het plantenrijk op te noemen? Moeten wij nu nog de *bedwelmende*, de *narcotifche* grondftof aanhalen, die door hare eigenaardige krachten de ligchamelijke als overheerscht en voor eenigen tijd vernietigt, en de ziel in eenen bedwelmenden, bewusteloozen ftaat wegfleept? — Hoe wordt deze grondftof maar al te menigvuldig in onze dagelijkfche wereld gebezigd en ten toon gefpreid! Ik zal hier zwijgen van die noodlottige plaatfen, waar veelal deze ftof wordt toegereikt. Alleen de dagelijkfche omgang, de weelde en dartelheid krijgen bij alle volken fpoedig een

narcotisch vermogen; en *Europa* zou ook weldra, offchoon met den *Turk* geen opium kaauwende, in vadzigheid en verdooving zachtjes beginnen in te fluimeren, indien niet tusfchenbeiden zure, fcherpe oorlogsdampen deze fchadelijke grondftof vernietigden, en het verdoofde verftand telkens weder ophelderden.

Sporen, ligte fporen van *elastieke gom* of *caoutchoue ftof* zijn in den ftandvastigen, onverzettelijken man te herkennen, die, hoe hij ook door het noodlot uit zijne rigting getrokken of gefcheurd, en bijna op het punt van vernietiging gebragt worde, zich weldra door eigene veerkracht herftelt en in zijn oud vast ftandpunt terugbrengt.

Van de *dierlijke grondftoffen* willen wij ook flechts eene enkele opnoemen, die als voorbeeld kan dienen voor de overigen. De *gelei*, die in de harde, zenuwachtige en pezige deelen des dierlijken ligchaams voorhanden is, en door uitkoking en verdamping in eene drooge, beknopte, krachtige en voedende lijmftof wordt verkeerd, levert ons een duidelijk denkbeeld op, hoe het diepdenkende vernuft uit alle dorre, krachteloos fchijnende, harde, taaije voorwerpen eene krachtige, vermogende ftoffe bereiden kan, die, in een kort begrip verder uitgedampt en befloten, den mensch tot een heerlijk en krachtig zielevoedfel verftrekken kan. Zoude ook hier de nieuwelings meer in werking gebragte *Papiniaanfche pot* niet mogen worden aanbevolen? Of zoude er in de zedelijke wereld niet zoo veel gebrek aan zielevoedfel zijn, als er in de ligchamelijke eenigen tijd aan ligchamelijk voedfel geheerscht heeft?

De *fpermaceti-ftof*, uit de herfenen der cachelotten door drooging en inwerking van lucht en water over de vloeden en wateren tot ons gedreven, levert ons een zeldzaam denkbeeld van verligchaming en verzedelijking op. De herfenen, de zitplaats van vernuft en geest, worden nu ftoffelijke ligchamen en voorwerpen voor de dagelijkfche wereld: en deze ligchamelijke ftoffen worden weder wonderbaarlijk omgekeerd tot zitplaatfen en bakermatten voor de geestenwereld.

Wilden wij ons nu inlaten met de befchouwing van de leere der *herkenmiddelen*, die thans in het gebied der fcheikunde zulk eene uitgebreide rol fpelen, hoe fchoon zouden wij ook niet deze op de zedelijke wereld kunnen toepasfen! Wij zouden dan kunnen aantoonen, hoe er ook vele zedekundige her-

herkenmiddelen voor den zedelijken mensch voorhanden zijn, en hoe wij vele van zijne deugden en gebreken door onderscheidene proefmiddelen konden aantoonen en opsporen; hoe de ware liefde en vriendschap door zelfopoffering en standvastigheid getoetst kan worden; hoe de ware dapperheid en stoutmoedigheid door gevaar en levensstormen kunnen worden gekend; hoe de vuige laster, het uitvloeisel van nijd en afgunst, veelal als een onzigtbaar vergif verspreid en gemaskerd, moeijelijk, maar echter door zekere zedekundige herkenmiddelen zoude te herkennen zijn.

Ook eenige onderscheidene, op de scheikunde berustende, *fabrijkmatige bewerkingen* dien ik nog, als in het dagelijksche leven voorkomende en scheikundig verklaarbaar, ten slotte hier aan te halen.

Noemen wij hier slechts in de eerste plaats de *verwkunst*, of de kunst, om aan onderscheidene stoffen of voorwerpen willekeurige kleuren te geven, of dezelve met heldere vernisſen te overdekken. Hoe algemeen, hoe dagelijks toepasselijk is deze kunst in de dagelijksche zamenleving! Hoe weet men aan al zijne daden eene zekere kleur of verw mede te deelen, waardoor zij in het oog van een' ander altijd eene, naar ons inzien meer aanlokkelijke, schoonere kleur verkrijgen! Hoe weten velen de zaken in zulk een verkeerd licht te plaatsen, dat men bijna de grondkleur der dingen niet meer onderscheiden kan! Wanneer de hand der milddadigheid gesloten is voor den hulpbehoevenden, dan komt dit, omdat de aalmoes maar misbruikt wordt, en er door dezelve op nieuws gelegenheid tot misbruik bestaat. Wanneer uw vriend of vijand in de vloeden met den dood worstelt, dan zoude men hem wel helpen, indien men niet vreesde, dat men, door zich in zulk een gevaar te begeven, de maatschappij in gevaar stelde, om dezelve van een onontbeerlijk lid te berooven, — en duizend andere gevallen meer. Ja, verwonderlijk is het, dat men het, even als in de scheikunde, zoo ver met deze kunst van kleuren en vernisſen gebragt heeft, dat hij, die in dezelve niet eenigzins bedreven is, veilig een goede, onnoozele hals genoemd kan worden, en den spot van zulk eene verstandige maatschappij, als de onze is, allezins verdient.

De *olieslagerijen* kunnen, in troebele en onrustige tijden, vergeleken worden bij die gedwongene en ongeregelde geld-

 hef-

heffingen, waardoor alle bezittingen, onder den zwaren ſtamper des ſtaatkundigen molens, met geweld worden uitgeperst, en groote, ſchoone papieren als dorre, uitgeperſte zaadkoeken worden teruggegeven.

De *pottenbakkerskunst* zou ons ook een denkbeeld van het lagere ſchoolwezen kunnen geven, waar de, voor alle indrukken zoo ligt vatbare, jeugd, even als de weeke potklei, onder de hand des kundigen meesters, eenen voor al haar leven belangrijken vorm verkrijgt, en door aanhoudende vlijt tot harde, vaste vaten, als door het vuur, gehard en gebrand wordt.

De *ſtokerijen van ſterke geesten* vinden wij bijna op alle hoogeſcholen bijna letterlijk uitgeoefend, alwaar koorn van onderſcheidene zwaarte en deugdelijkheid met onderſcheidene, godgeleerde, regts- of geneeskundige, letter- of huishoudkundige, gist wordt aangemengd, tot gisting gebragt, en of tot waterige, of tot gerectificeerde geesten, of tot watervrije *alcohols* bewerkt wordt. Ja, geene uitgezonderd, alle zouden iets leerzaams, iets, hetgeen met de zedelijke werking van den mensch overeenkomſtig is, aantoonen, ware het niet, dat de tijd ons verbood, hierover verder uit te weiden.

De *kunstbleeking*, als eene nieuwere uitvinding, moet ik ook even te berde brengen, als een zoo algemeen gebruikt wordend middel in onze hedendaagſche tijden, dat het mij ſpijten zoude, deze in den duisteren hoek der vergetelheid te hebben laten ſtaan. De vlekken, vreemde kleuren en onreinigheden worden nu door dezelve, in plaats van door de langzame, maar zekere, inwerking der lucht, door krachtige, ſnelwerkende luchtſtoffen weg- en onzigtbaar gemaakt: en deze kunstbleeking heeft bij den zedelijken mensch eenen algemeenen bijval verkregen. Al de onreinigheden en vlekken der ziel worden nu veelal, in plaats van door het langzaam, maar zeker, werkende berouw en boetvaardigheid, als door kunst gebleekt; maar, of deze aldus gebleekte voorwerpen wel den helderen lichtſtraal der toekomst kunnen verduren, laat ik aan ulieder oordeel over.

Naar deze theorie dient nu alles, zoo wel in de natuur als bij den mensch, te worden beoordeeld, en men zal gewisſelijk eenen zekeren en gewisſen gang gaan, al het verwarde en wonderbaarlijke oplosſen, alles tot de grondſtoffen kunnen terugbrengen, en, door kunstmatige vereeniging of ont-

ontleding, zulke verschijnselen daarstellen, van welke men anderzins geene verklaring zou kunnen geven. Ieder mensch kan dus beschouwd worden, als uit eene zekere maat en evenredigheid van grondstoffen zamengesteld; dat is, met bijzondere eigenaardige neigingen, driften, hartstogten en dergelijke, tot één geheel of éénen persoon gevormd; waardoor hij dat bijzondere individu daarstelt, hetgeen hem van al zijne mede-individus onderscheidt en afzondert. Wanneer nu de mensch, even als ROBINSON CRUSOË, op een afgezonderd eiland, met geene andere voorwerpen dan met dieren en planten in aanraking komt, dan is zijne scheikundige werking onbeduidend; maar, in de maatschappij, met andere, insgelijks uit grondstoffen zamengestelde, wezens in aanraking gebragt, ontwikkelen zich meer en meer zijne hartstogten, neigingen en begeerten, en zoo neemt deze werking in alle rigtingen toe; aantrekking en terugstooting worden nu overal zigtbaar; verwantschap en vijandschap, alles loopt nu gelijkelijk zamen ter vervulling van één groot geheel, van hetwelk wij den zamenhang niet doorzien.

En hiermede ziet gij dus, mijne Heeren! deze mijne voorlezing besloten, die ik echter niet eindigen kan, zonder ulieden het oogmerk van dezelve nog met een woord te hebben herinnerd. Ik heb in dezen alleen eene *proeve* of schets willen geven, door welke zoude kunnen worden aangetoond, hoe men door spitsvindige sophisterijen en inkleedingen, door dwaasheden en verbeeldingen meestal geteeld, vele, zelfs de belangrijkste, zaken kan omzetten, veranderen en in een averegtsch licht plaatsen.

De oudere en nieuwere tijden hebben, door eene menigte van overdrevene stelsels in alle vakken, de waarheid van mijn gezegde bewezen: en de dwaasheid, van aan zulk een stelsel onwrikbaar vastgekleefd en gehecht te zijn, en alles daarnaar te willen dwingen, verdraaijen en dwarsboomen, zal ulieden uit deze proeve eenigzins zigtbaar zijn geworden.

Dat deze overdrevene stelselzucht in alle vakken van wetenschap hoogst nadeelig is, zoude men genoegzaam kunnen bewijzen; en dit zoude een allezins nuttig onderwerp voor eene nadere beschouwing kunnen opleveren.

LIEFDE EN GROOTMOEDIGHEID. (*)

(*Eene ware Gebeurtenis.*)

Tegen het einde der regering van LODEWIJK DEN XIV was de Markgravinne ADRIENNE DE SERGY als eene der schoonste en beminnenswaardigste vrouwen bekend. De fraaije vernuften van die dagen, ook in de onzen nog als zoodanig beroemd, CHAULIEU, LA FARE, FONTENELLE, ST. AULAIRE, beijverden zich, haar hulde te betoonen; schilders en beeldhouwers gluurden hare trekken af, om die in hunne schoonste gewrochten over te brengen. Hare armen werden bovenal geroemd om hunne voorbeeldige schoonheid. De kunstrijke GIRARDON verzocht, als eene bijzondere gunst, dezelve, bij de vervaardiging zijner Nimfen in het Apollobad te *Versailles*, ten model te mogen nemen; en lang naderhand was het nog eene kunst-uitdrukking van de leerlingen zijner school, *bras à la Sergy*, om zeer schoone armen aan te duiden. Men verwondere zich dus niet, dat deze schóonheid het voorwerp was van de algemeene nieuwsgierigheid. Wanneer zij uit de mis kwam, of eene wandeling deed op de *place Royale*, de verzamelplaats van al wat aan het hof of in de stad uitblonk, drong zich eene menigte om haar heen. Kwam zij, het schouwspel reeds begonnen zijnde, in eene *loge*, zoo ontstond er een gerucht, dat BARON en CHAMPMELÉ verhinderde voort te gaan, of het geheele *orchest* uit de maat bragt.

Onder de bewonderaars, welke dezer aangebedene vrouwe niet eens bekend waren, bevond zich een jongeling, die, door rang en geluksgoederen, zoo ver beneden haar was, dat zelfs de gedachte van gelegenheid te vinden, om den gloed, welke zijnen boezem verteerde, haar enkel door zijne blikken kenbaar te doen worden, de zinneloosheid zelve scheen. Evenwel, achting verdiende hij door zijne vlijt en begaafdheden; terwijl de natuur hem met eene edelè en schoone gestalte begiftigd had. Hij was een bekwaam heelmeester, en vooral door zijne handigheid in het aderlaten beroemd.

(*) Deze Geschiedenis heeft GELLERT waarschijnlijk aanleiding gegeven tot zijne bekende kleine Vertelling.

roemd. Geene voorname vrouw zou daarom haren arm of voet iemand anders toevertrouwd hebben, dan den kundigen SAINT-ELME. Ook noemde men hem (en dit bewijst, dat de *calembourgs* reeds toen niet onbekend waren) *le beau Saigneur*, („ de fchoone aderlater," doch in klank gelijk met *le beau Seigneur.*) Doch eene onverwachte gebeurtenis fcheen den fchoonen wondarts te zullen benadeelen. Er verfcheen, namelijk, zekere Doctor ALLEGRO, *Italianer* of *Gasconjer*, wien niemand kende, doch die grooten lust had bij de geheele wereld bekend te worden, waartoe hij de volgende berekening maakte. Om, in eene groote ftad, de opmerkzaamheid tot zich te trekken, moet men, door een of ander, opzien trachten te maken; vooral kan daartoe een duchtig *paradox*, eene regt ongewone ftelling, bijzonder te ftade komen. In deze overtuiging fchreef onze Doctor ALLEGRO eene kleine verhandeling, waarin hij *bewees*, dat het, in weerwil van zijnen Collega SANGRADO en diens volgelingen, een wezenlijke moord ware, een' mensch zelfs maar eene once bloed af te tappen, en dat dit even zoo veel ware, alsof men hem een' dolk in 't hart ftak, of een' kogel door 't hoofd fchoot. De ganfche *Faculteit* geraakte in oproer; maar de tegenftander van de *Phlebotomia* liet zich niet affchrikken, en leverde bij den Minister een verzoekfchrift in, bij welk hij, ter beflisfing van het gefchil, het eenvoudigfte middel voorfloeg. „ Men geve mij," zoo luidde zijne voordragt, „ vijfhonderd kranken, welke aan de meest verfchillende ziekten onderhevig zijn: niet één hunner zal ik doen aderlaten, al had hij ook de koorts in de borst of de pleuris. Daartegen geve men mijner partije mede vijfhonderd kranken van dezelfde gefteldheid: deze moge hij doen aderlaten, tot er niets dan de klare wei overblijft. En, als het jaar ten einde is, vergelijke men het aantal der geftorvenen; wanneer wij zien zullen!" — Men vond niet raadzaam, een duizendtal van 's Konings onderdanen aan deze fraaije proefneming op te offeren; maar beraadflaagde alleen, of het niet beter zou zijn, Doctor ALLEGRO in 't gekkenhuis te plaatfen. Hij vertroostte zich wegens die mislukking door het fchrijven van een ander betoog, namelijk, dat de *fuiker* het werkzaamfte vergif ware, dat de Hemel in zijnen toorn had voortgebragt. Wat was het gevolg van dit alles? Dat de artfen, om des te beter te bewijzen, dat het regt aan hunnen

kant was, tienmaal meer aderlatingen bevalen, dan zij gewoon waren voor te schrijven. SAINT-ELME wist het niet meer na te loopen. Eene koortsige aandoening, eene schele hoofdpijn, eene slapeloosheid was toereikend, om hem uit de buurt *le Marais* naar de voorstad *St. Germain* te jagen.

Van alle voorname vrouwen, was de Markgravinne DE SERGY welligt de éénige, die van zijne handigheid de proef nog niet genomen had. Zonder strafbare wenschen ten nadeele eener zoo dierbare gezondheid te vormen, kon evenwel SAINT-ELME niet nalaten deswege eenig verdriet te gevoelen. Dan, op openbare plaatsen en op eenigen afstand zijne blikken op haar te vestigen, om alzoo, voor een' geruimen tijd, zijner liefde en smart nieuw voedsel te geven, daarmede moest hij zich wel te vreden stellen.

Hoe verrukt was hij evenwel, toen hij eens, op zekeren morgen, de Markgravin aantrof bij het bed eener oude Hertoginne, welke hem had laten roepen! Naauwelijks vestigde hij zijne aandacht op het berigt der kranke, terwijl hij het recept des Doctors vlugtig doorliep: hij hoorde alleen de Markgravin, die zich alle moeite gaf, om den toestand der oude Dame uit elkander te zetten; evenwel was hij genoeg meester over zichzelven, om de aderlating, met zijne gewone handigheid, te volbrengen. Dan, hoe werd hij te moede, toen de Markgravin haren handschoen uittrok, en hem haren arm reikte, met de vraag, of hare ader goed te vinden zou zijn! Hij hield den aangeboden arm met sidderende handen vast; zijn aangezigt bloosde en verbleekte beurtelings, en met moeite stotterde hij de verzekering uit: „ dat de natuur, bij hare vorming, zich eene zoo volkomene overeenstemming had voorgesteld, dat het haar onmogelijk zou geweest zijn, zich alleen hierin te vergisfen." Doch het vuur, waarmede hij sprak, zijne starende blikken, de op zijne lippen stervende woorden, en zijne bijzondere verlegenheid, dit alles moest hem verraden. De Markgravin wilde lagchen, maar zij sloeg de oogen neder, en de jonge man durfde de zijne op haar niet meer vestigen. Hij haastte zich om weg te komen, ten einde uit eenen toestand te geraken, welke hem onlijdelijk was, en waarvan hij de oorzaak ontdekt meende. Zij was ook inderdaad der opmerkzaamheid niet ontglipt; al vast niet die der Hertoginne, te minder na hetgene haar de

ka-

kamenier nog dien zelfden morgen verhaald had. „ Het arme jonge mensch," zeide zij tot de Markgravin, „ was niet voorbereid, u bij mij aan te treffen. Onbetaalbaar was het! Zonder mijne pleuris, had ik mij te berften gelagchen. Maar was het niet een gewaagd ftuk van mij? Ik heb niet wél gedaan, fchoone vrouw! Als ik weder moet adergelaten worden, zal ik bedingen, dat zulks niet in uw bijzijn gefchiede." Mevrouw DE SERGY fcheen niets van dat alles te verftaan. „Nu, zoo zijt gij de éénige," hernam de Hertogin, „ welke onbekend is, wat de geheele wereld weet. Gij hebt den armen SAINT-ELME in diervoege betooverd, dat hij ons allen zonder hulp zou laten fterven en verderven, eer hij eene enkele gelegenheid, om u flechts in de verte te zien, zou verzuimen. Hij kan uwen naam niet hooren noemen, zonder in eene foort van waanzinnigheid te vervallen. Heeft hij niet, nog vóór een paar dagen, bij een zijner kranken, beweerd, dat er op aarde niets waarlijk fchoon, wezenlijk aanbiddenswaardig is, behalve gij?" — „ Welke dwaasheid!" riep de Markgravin, met haren waaijer fpelende; „ maar welligt heeft men hem daarmede belagchelijk willen maken, en misfchien ook mij."

Den volgenden dag was de Markgravin in de Opera, waar een nieuw ftuk van LAMOTTE gefpeeld werd. Toevallig naar eene *loge* ziende, regt over de hare, vernam zij een' man, die zich achter een paar vrouwen als 't ware verfchanste, om haar met zijn' kijker onbemerkt, maar onophoudelijk, te begluren. Zij werd begeerig hem te kennen, en in eene pauze herkende zij SAINT-ELME. Bij het uitgaan, in haar rijtuig ftappende, ontdekte zij hem achter haren bediende. Eenige dagen daarna begaf zij zich naar de *Tuileries*, om lucht te fcheppen. De mode bragt toenmaals mede, dat men beneden wandelde, rondom de groote waterkom van het *parterre*. Op geringen afftand zag Mevrouw DE SERGY verfcheidene mannen bij elkander, hoorde haren naam noemen, en herkende fpoedig de ftem van SAINT-ELME. Zonder te weten waarom, plaatfte zij haar ftoel zoodanig, dat zij beter hooren konde. Men fprak over fchoone vrouwen; maar SAINT-ELME beweerde, dat zij allen Mevrouw DE SERGY als hare vorstin moesten erkennen: tevens zeide hij, half luid, eenige verzen op, die hij verhaalde onlangs, door een harer bewonderaars, op haar gemaakt te zijn. De Markgravin hoorde

die hier voor 't eerst; zij kon den dichter niet raden, maar vond, dat zij van de lippen van SAINT-ELME ongemeen liefelijk vloeiden.

De Markgravin bragt vervolgens een paar maanden buiten door, waar zij den armen SAINT-ELME en zijne verzen geheelemal vergat. Teruggekeerd, kreeg zij een bezoek van haren arts. Sedert lange had zij zich niet zoo volmaakt wél bevonden, als thans; de volheid harer gestalte, hare kleur getuigden dit. Doch de geneesheer was met deze burgerlijke gezondheid niet in zijn' schik; en alle voorname vrouwen van *Versailles* kwamen met hem daarin overeen, dat de schoone heelmeester haar eene hoeveelheid bloeds moest aftappen, ten einde er niet zoo blozend uit te zien als een landmeisje van haar dorp. Zij moest toegeven. SAINT-ELME kwam, en elk had hare toespelingen en spotternijen gereed. „ Het is een waagstuk," zei de eene: „ als het hart slaat, moet de hand sidderen." — „ Vrees niets," fluisterde de andere: „ de ongelukkige stiet zich liever, aan de voeten zijner Godinne, het lancet in het hart." De hevige aandoening van SAINT-ELME was, inderdaad, in 't oog loopend, en werd door deze ellendige scherts nog vermeerderd. Hij ademde met moeite, en wankelde. De Markgravin voelde voor hem naar de ader; zij wilde hem bemoedigen, en sprak hem toe met die goedwilligheid, welke haar zoo geheel bezielde. SAINT-ELME's blikken hingen aan haar met eene soort van vervoering. Reeds wilde zij de aderlating opgeven; maar zij vreesde, door dit schijnbaar mistrouwen, den waardigen man te beleedigen. Moedig reikte zij hem haren arm. ALEXANDER was niet onverschrokkener, toen hij den beker uit de handen nam van zijnen arts. Eene rilling overvalt SAINT-ELME, den arm aanroerende; hij wrijft hem zachtkens, om de ader te doen zwellen; hij neemt zijn lancet, prikt..... tuimelt rugwaarts, en gilt: „ Ik heb de slagader doorstoken! Ik heb haar vermoord!" en valt neder. Men snelt toe, beijvert zich het bloed te stelpen, en maakt zich meester van den ongelukkigen man, die aan zichzelven de hand wil leggen. De Markgravin tracht hem nog te troosten, voorwendende het gevaar, dat haar bedreigen zou, niet te gelooven. Twee andere wondheelers kwamen; zij begeerden, dat SAINT-ELME aan hunne raadpleging zou deelnemen; doch hij was buiten staat, zich eene gedachte duidelijk voor te stellen. Alle hulp

hulp was vergeefs; het doodelijk lot was geworpen, en de schoone vrouw nam het aan met gelatenheid. Zij stelde order op hare zaken, en vroeg toen SAINT-ELME nog eenmaal te zien. Hij kon niet gaan; zijne kracht was gebroken; hij zonk nevens haar bedde neder. „ Schep moed!" zeide de stervende; „ hoor mij aan met bedaardheid! Geloof mij, mijne bitterste smart bij het verscheiden is de toestand, waarin ik u zie. Ik biede u geene vergeving aan; gij hebt geene misdaad aan mij bedreven; doch de wereld zal welligt uw ongeluk niet zoo gunstig beoordeelen. Ik wil hare onbillijkheid voorkomen, en u tevens van haar onafhankelijk maken. Neem van uwe vriendin tweeduizend daalders renten aan, die u mijn laatste wil verzekert. Beloof haar alleen, dat gij u der' vertwijfelinge niet zult overgeven; dat gij hulpvaardig, nuttig zult zijn."

SAINT-ELME werd bewusteloos van het bedde weggedragen, op welk zij haar zuiver leven had uitgeademd. Toen de eerste hevigheid zijner smarte uitgewoed had, nam hij voor, alle zijne krachten der lijdende menschheid toe te wijden. Hij bleef dezer gelofte getrouw. Men vond hem, ongeroepen, in de verblijfplaatsen der ellende; en daar vierde hij, tot zijnen laatsten ademtogt, de gedachtenis der aangebedene vrouwe, welke door hem viel, en, stervende, zijne weldoenster werd.

GELATENHEID.

Gelatenheid in 't lot
Toont eerbied voor een' God,
Die alles, wat Hij geeft,
Zoo wijs berekend heeft.

Ziet zich de onnoozle mensch
Gedwarsboomd in zijn' wensch,
Zijn wrevel stort zich luid
In zucht en weeklagt uit.
Grimt hem de rampspoed aan,
Hij krimpt reeds vóór het slaan,
En kermt zelfs de echo moê
Bij d' eersten slag der roê,

Alsof hem 't lot te wreed,
Te ondraaglijk lijden deed.
Slaat hem het ongeluk
Den ſtuggen nek in 't juk,
Zijn knieën knakken neêr;
Geen adem rest hem meer.
Geſmaald door maag en vrind,
Schreit hij zich de oogen blind,
En bidt het doove graf
Een haastige uitkomst af.

Kortzigtig ſchepſel! zwijg,
En voer geen' dwazen krijg
Met de onnaſpeurbre Magt,
Die kruis bedeelt naar kracht,
Die kommer en ellend'
Uit hooge ontferming zendt,
Opdat de kroes der ſmart
Tot loutring ſtrekk' van 't hart.
De ſtraal vervaar' u niet,
Die de onweêrswolk ontſchiet;
En beef niet voor 't gerucht,
Dat klatert door de lucht;
Maar zie, hoe 't hemelnat
Weêr bloeſem, kelk en blad
Verfrischt, verkwikt en drenkt,
En kracht en leven ſchenkt.
Zie, hoe de lucht reeds dunt,
En weêr den doortogt gunt
Aan 't licht, dat goudſtof ſtrooit
En om den wolkrand plooit,
En, na de donder zwijgt,
Op nieuw ten wagen ſtijgt.
Houd tegen alle leed
Het hart ten kamp gereed!
Al, wat ooit de aarde gaf,
Verſlenſte en viel weêr af.
De bloem, die 't meest verrukt,
Wordt dikwijls 't eerst geplukt;
De plant, die 't weligst groeit,
Is meest het eerst verbloeid;

De

De boom, die 't vruchtbaarst tiert,
Wordt door het ongediert'
De vruchten 't eerst ontroofd,
Die 't bloefemblad belooft.
Ook zoo is 't met uw lot,
Ook zoo met elk genot,
Dat ge u gefchonken ziet:
Gij fmaakt het, en het vliedt:
Gij zijt geen' dag, geen uur
Gewaarborgd voor zijn' duur;
Daar meest het eerst verdwijnt,
Wat u 't bekoorlijkst fchijnt.
Houd tegen alle leed
Dan 't hart ten kamp gereed!
En treft u 't ongeval,
Sta als de fteenrots pal,
Die tot in 't hart der aard'
Met d' ijzren wortel vaart,
En 't hoofd biedt aan d' orkaan,
Hoe forsch zijn vlerk moog flaan.
Beur ongefchokt het oog
Van uit de ramp omhoog,
En verg in 't fmartlijk lot
Nooit rekenfchap van God.
Let minder op 't gemis,
Dan 't geen u over is.
Wees dankbaar! want hoe veel
Blijft nog op aarde uw deel!
Hoe veel voor u ten baat,
Dat anderen ontftaat!
Hoe veel nog lacht u aan,
Voor andren lang vergaan!
En is uw droef gekwel
Niet vatbaar voor herftel?
Almagtig is de hand,
Die 't wentlend lot omfpant,
En zoet en zuur bedeelt,
En, wat zij wondt, weêr heelt!

Vertwijfel in 't verdriet,
Kortzigtig fchepfel, niet!

Ge-

Gelatenheid in 't lot
Toont eerbied voor een' God,
Die alles, wat Hij geeft,
Zoo wijs berekend heeft.

Rotterdam,
Mei 1819.

J. IMMERZEEL, JUN.

DE HOOP.

Aan haar, die, wat ons 't lot ontzegt,
Zoo vaak de ziel verblijdt,
Der lieve Hoop wordt mijn gezang
Erkentlijk toegewijd.

Zoek vrij geheel de wereld rond,
Zoô ver ze ooit werd doorkruist,
En toon me een hart, van rijk of arm,
Waarin de Hoop niet huist!

Den heerſcher, wenkend van zijn' troon,
Vermeêrt zij goed en land;
Den beedlaar, hinkende op een kruk,
Reikt zij de trouwe hand.

Zij ſtapelt hoog en hooger op
Der rijken goud en goed;
Zij ſtort den armen troost in 't hart,
Voor 't geen hij derven moet.

Den grijsaard lacht zè uit de eeuwigheid
Met englen-wellust aan,
En wijst hem in het blij verſchiet
Het eind der levensbaan.

Den matgeſloofden arbeidsman
Schenkt zij de rust weerom;
Zij toont in 't kind aan moeders borst
Den ſteun van d'ouderdom.

Zij loont door 't meisje, braaf en goed,
Des jonglings liefde en trouw;
Schenkt maagden, door den huwlijkskrans,
Den zoeten naam van vrouw.

Moge ook de toekomst zwanger gaan
Van wrangen tegenfpoed,
Haar tooverzoete kracht bezielt
Het hart met dubblen moed.

Ja zelfs, wanneer, in blinde drift,
Vertwijfling ons befpringt,
Is 't in ons hart de ftem der Hoop,
Die weer den ftorm bedwingt.

Haar troost, die alle leed verzacht,
Is hemelartfenij;
De flaaf, in ketens voortgezweept,
Aamt bij haar aanblik vrij.

Zij, niet gekluisterd aan deze aard,
Wijst ons, in de eeuwigheid,
Op de onverwelkbare eerekroon,
Het deugdzaam hart bereid.

J. VAN DER SCHALK.

(Vrij naar het *Hoogduitsch.*)

DE JAARGETIJDEN.

(In het Album eener fchoone Maagd.)

Als ik uw fchoon aanfchouw, 't is Lente voor mij henen.
Als ik een kusje pluk, de Zomer is verfchenen.
Als ge op de vruchten van uw' milden geest me onthaalt,
Ik oogst, daar mij de Herfst beftraalt.
Maar, heb ik in uw oog een' kouden blik vernomen,
Ik beef, ik klappertand.... de Winter is gekomen.

(Naar het *Fransch.*)

MAN-

MANHAFTIG WEDERWOORD.

Toen de *Fransche* armee, onder aanvoering des Prinsen van SOUBISE, over den *Rijn* ging, weigerden de *Zwitser*-regementen tegen de *Duitschers* te vechten; inzonderheid verklaarde zich daartegen de Overste LOCHMANN met veel vrijmoedigheids. „ Waartoe dienen ons de *Zwitsers* dan?" riep Prins SOUBISE met ongenoegen. „ Om uwen terugtogt te dekken," hernam de Overste, die daarop in hechtenis werd genomen. De uitkomst staafde letterlijk deze voorspelling.

FIER ZELFGEVOEL.

In het jaar 1457 liet KATHARINA DE MEDICIS ARTHUR DE COSSÉ, Graaf van *Secondini*, in de bastille zetten. Zij beschuldigde hem, zich te hebben ingelaten met eene zamenzwering tegen den Hertog van *Alençon*. HENDRIK DE III gaf hem zijne vrijheid weder met openen brieve, in welken hij volkomen onschuldig werd verklaard aan de misdaad, hem ten laste gelegd. „ Verschoon mij, Sire!" zeide hij, „ dit aan te nemen: een COSSÉ moet vooruitstellen, dat hem niemand van eene misdaad verdacht kan houden."

EEN WAAR WOORD.

Als, ten tijde der Kerkhervorming, eene menigte schriften, de leer van LUTHER behelzende, als kettersch, verbrand werden, zeide een boer zeer naïf: *Wat helpt het? Zij kennen, wat er in staat, toch van buiten.*

In de *Lofrede op Janus Dousa*, bl. 213, *Meng.* reg. 12, is eene zeldzame drukfeil ingeslopen: aldaar staat *Athenæum*, in plaats van *Athene*.

MENGELWERK.

HET JAARGETIJDE

VAN

MIJNEN VRIEND

A. LOOSJES, PZ.

28 FEBRUARIJ 1819.

Niet één dier achtbre lettergrooten,
Wier roem door gansch Europa gaat,
Heeft tot uw' lof den mond ontsloten,
Of zich gekleed in rouwgewaad;
Niet één van Phebus echte zonen,
Die op den heilgen zangberg wonen,
Vlocht om uw hoofd een' lauwerkrans!
Zoo zwijgen ook de nachtegalen,
Wanneer het licht der zonnestralen
Zijn kracht verliest en schoonen glans.

o! Bij uw plegtig jaargetijde
Wil ik gedenken aan uw deugd;
Gij, die uw levenskrachten wijdde
En vriend en vader waart der jeugd;
Die d'ouderdom naar 't graf verzelde,
Gods liefde in 't schoonste daglicht stelde,
En troost gaf in den jongsten stond.
Ja, LOOSJES! schoon uw reine snaren
Zich met den toon der geesten paren,
Zweeft nog uw naam op aller mond.

Gelijk een man van rijper jaren
Met wellust op de dagen ziet,
Die als een stroom zijn weggevaren
Bij 't ruischen van zijn jeugdig lied, —
Zoo denk ik nog met welbehagen
Aan u, die, van het stof ontslagen,

Ver boven zon en ſtarren leeft,
En 't klinken van uw feestgezangen
Door Englentoonen hoort vervangen,
Als gij door 't ruim des Hemels zweeft.

Wie kon van u geen wijsheid leeren?
Wie trok geen voordeel van uw werk?
De boom is om zijn vruchten te eeren,
Al reikt zijn kruin niet aan het zwerk.
De landjeugd kon de vruchten gaadren,
En de ouderdom vrijmoedig naadren
En plukken van het kostbaar ooft,
Door u, met ruime en milde handen,
Geſtrooid tot heil der Nederlanden,
En nooit van geur of kracht beroofd.

Wie gaf, als gij, dat vuur, dat leven,
Die werkzaamheid, dien moed, die kracht,
Die zucht om rustloos voort te ſtreven,
Die allen tegenſtand veracht?
Laat elke ſtand eñ kring getuigen;
Nooit liet uw vaste geest zich buigen,
't Mogt alles draaijen om u heen;
Gij ſchoot, gelijk de zon, uw ſtralen,
Deedt licht op ieder ſtandpunt dalen,
En glans, die elk in de oogen ſcheen.

Wij brengen bij de ſtille graven,
Waarop de roos der dooden bloeit,
Uw' heilige asch onze offergaven,
Terwijl voor u onze eerbied groeit.
Wij zouden bloemenkranſen vlechten
En aan uw marmren praalzuil hechten;
Maar ach! geen zuil is u gewijd.
Wél hun, die als de ſtarren blinken!
't Mag vallen, drijven, of verzinken,
Hun naam, hun deugd trotſeert den tijd.

O, Kon ik mijnen geest verheffen,
En ſtijgen met den adelaar!
Kon ik den juisten zangtoon treffen,
Dier dichters, op wier beeld ik ſtaar!

Mijn

Mijn lied zou als de bergſtroom ruiſchen,
Die ſchuimend van den top komt bruiſen,
En neêrvloeit in het bogtig dal.
Maar wie, wie kan als VONDEL zingen,
Als FEITH de gouden ſnaren dwingen
Tot Godentoon en hemelval?

Gelijk de beek, die af komt vlieten,
En, vloeijend van der bergen top,
Door 't bogtig dal gaat henen ſchieten
En neemt de kleine ſprankjes op,
Een ſtroom wordt, die, door wind gedreven,
Den graanhalm voedſel ſchenkt en leven,
En d'arbeid kroont der nijvre hand, —
Zoo was ook uw geheele leven;
't Werd als een landſtroom voortgedreven,
En ſchonk zijn vrucht aan Nederland.

Als uw penſeel, met ſtoute kleuren,
DE RUITER's jongſten zeetogt maalt,
Zijn ramp, die Neêrland nog doet treuren,
Met VONDEL's geest en kracht verhaalt;
Dan treft de wapenklank onze ooren,
Dan wanen wij 't geſchut te hooren,
Wij zien het vuur van Neêrlands vloot,
Wij juichen bij het zegevieren
En kroonen 't hoofd met eerlaurieren,
Maar weenen bij DE RUITER's dood.

Als ge ons der vaadren zeden ſchildert,
Hunne eerlijkheid, hun trouw en moed,
Niet door den geest des tijds verwilderd,
Of met uitheemſche melk gevoed;
Dan zien wij nog met welbehagen,
Hoe Neêrlands gouden zegewagen
Snelde op eene effen gloriebaan,
Wij wandlen als op bloemenpaden
En kunnen de oogen niet verzaden,
Maar ſtaren de oude grootheid aan.

De heerschzucht deed het twistvuur blaken
En branden met een woest geweld;
Die vlam floeg door de tempeldaken,
En trof het hoofd van BARNEVELD.
't Tafreel dier weggevlogen jaren,
Waarop wij nog met droefheid ftaren,
Schoon glans om 't hoofd der ouden ftraalt;
't Tooneel dier jammren en ellenden,
Waarvan wij de oogen weenend wenden,
Is krachtig door u afgemaald.

Met 's lands gefchiedboek in de handen
Hebt ge ons van eeuw tot eeuw geleid,
En om den roem der Nederlanden
Een' krans van helder licht gefpreid;
Het zij wij bij de zachte kleuren
Van vrouw JACOBA's beeldtnis treuren
En deernis voelen met haar lot,
Of dat wij 't graauw zien binnenrukken
En fcheuren 't broederpaar aan ftukken,
Als offers voor een' wreeden God.

Maar, fchoon door beulenhand geftorven,
Schoon niet beweend met kerkgebaar,
Hebt gij de gloriekroon verworven,
o Heilig, edel broederpaar!
Gij hebt 's lands vloten voortgedreven,
Den helden moed en kracht gegeven;
Een Godlijk vuur heeft u bezield;
Gij hebt Brittanje's trots verbroken,
Den fellen zwavelgloed ontftoken,
En *Chattam* door dien brand vernield.

De vrede daalde op zachte wieken:
Toen juichten ftad en dorp en veld,
Gelijk de landman, bij het krieken
Des morgens, die hem heil voorfpelt.
Dat veld, die fchoone bloemenpaden,
Met vruchten van den vreê beladen,

Hebt

Hebt gij voor aller oog gemaald.
Nog ftreelen ons die fchoone kleuren,
Verkwikken ons die balfemgeuren,
Bij 't licht, dat van u nederdaalt.

Gij waart de vreugd der huisgenooten,
En uit uw' opgeruimden geest
Werd als in dropplen uitgegoten
De blijdfchap over 't vriendenfeest.
Zoo doet de zon in zachte ftroomen
Haar zilvren glanfen nederkomen
En zweven om der bergen top.
De leeuwrik klimt, de boschkoralen
Vervangen 't lied der nachtegalen;
Het vaart in wierookgeuren op.

Maar wie kan u naar waarde prijzen,
Die zoo getrouw waart aan uw' pligt;
Wie al de kostbre zuilen wijzen,
Die door uw hand zijn opgerigt?
De latere eeuwen zullen fpreken;
Want nimmer is uw moed bezweken,
Uw vuur verflaauwd noch uitgedoofd.
't Geweld floeg ons in ijzren boeijen;
't Gevaar heeft uwe kracht doen groeijen,
En nooit van vasten grond beroofd.

Gij praalt in Neêrlands achtbren tempel
In edlen, hoogverheven ftand;
Uw beeldtnis draagt den kostbren ftempel
Van reine deugd en kloek verftand.
't Moog ftar of ordesband ontbreken,
Een onvergauklijk glorieteeken
Is voor u opgerigt, en ftaat
Onwrikbaar als de marmren muren,
Die 't woest geweld des tijds verduren,
Wanneer der volkren roem vergaat.

Wij misfen u in onze kringen;
Ons oog zoekt, maar het vindt u niet;
Gij juicht niet met de feestelingen,
Noch ftemt de toonen van ons lied;

Gij ſtrooit geen rozen voor de voeten
Der maagden, die u dankbaar groetten;
Gij leidt de jeugd niet bij de hand,
Of toont haar, als op arendsvlerken,
Aan 's Hemels onafmeetbre perken,
Gods wijsheid in haar ſchoon verband.

Maar, ſchoon ons 't aardſche kleed blijft tooijen,
Geen Hemelkrans of kroon ons ſiert,
Wij blijven bloemen voor u ſtrooijen,
Als dankbaarheid uw' hoogtijd viert.
Wij zullen uwe deugd gedenken,
Uw liefde en trouw onze achting ſchenken.
De wereld, met haar roem en eer
En glanſen en geleenden luister,
Vergaan; maar uit dien nacht, dat duister
Verrijst op nieuw uw grootheid weêr.

Neen! hij, die rustloos voort wil ſtreven,
Geheel zijn' kostbren levenstijd
Aan GOD en aan het Volk wil geven,
En moedig tegen de ondeugd ſtrijdt;
Die 't leed der armen wil verligten,
Een' tempel voor de deugd wil ſtichten,
Offchoon hij rang en grootheid derft,
Hij blinkt aan 's Hemels breede bogen
Als 't kunstwerk van Gods alvermogen,
En leeft in roem, die nimmer ſterft.

C. DE KONING, LZ.

OVER DE HUISHOUDING DER INSEKTEN, OF GEKORVENE DIERTJES.

(KIRBY's *and* SPENCE's *Introduction to Entomology.*)

De kleinſte worm is een ſpiegel der wijsheid Gods.

GELLERT.

De Inſekten ſchijnen inderdaad geliefkoosde kinderen der Natuur te zijn, waarin zij, ten bewijze van vermo-

mogen en kunst, bijkans alles vereenigt, wat in elke andere orde en klasſe ſchoon en aangenaam, belangrijk en bekorende, merkwaardig en zonderling is. Aan deze hare kostbare kunstvoorwerpen in het klein heeft zij haren teederſten adem en de hoogſte voltooijing van haar penſeel geſchonken. Eene menigte derzelve wapende zij met een blinkend harnas, dat even zoo ſtraalt als gepolijst metaal, gelijk de Glimwormen, *Eumolpus F.*, *Lamprima Latr.*, *Rynchites Herbst.*) Andere blinken met de ſchitterende ſtralen van geſlepene edelgeſteenten, zoo als de *Rynchaenus F.* van *Brazilië.* Sommige zijn door de Natuur als met vloeijende druppels of platen van goud en zilver bedekt, zoo als de *Hesperia Cupido F.*, *Papilio Pasſiflorae*, *Latonia L. etc.*, of met ſchubben of haren, die de kleur van kostbaar metaal aannemen en naar buiten afſtralen, gelijk de *Pepſis fuscipennis*, *argentata F. etc.* Andere hebben een rood voorkomen, als de edelgeſteenten in hunnen natuurlijken ſtaat, gelijk de *Trox F.;* terwijl nog andere eene platte en glinſterende oppervlakte vertoonen van geſlepen kristal, en eenige, als de Dwerg-atlas, eene kleine wereld op den rug dragen, en, door de oneffene en menigvuldige hoogten en diepten hunner wratten, de ongelijke oppervlakten der aarde afbeelden. Nu eens zijn zij borſtelig, als ongeſlepene rots, ſteile bergtop en afgronden; dan weder in heuvels en bergen zacht hellende, of in dalen en diepten nedergaande, zoo als vele Kevers, of ook met getakte ſtekels voorzien, waaruit de verbeelding zich ligtelijk een bosch voorſtelt. (REAUMUR, V. t. 12.)

Hoe vele wedijveren niet met Floras tooverkinderen in menigvuldige ſchoonheid! Sommige in de zachtſte en verſchillende kleuren, geenszins vlugtig en voorbijgaande, als die der bloemen, maar vast en duurzaam tot zelfs na den dood; andere gelijken in aderen en weefſel van vleugels naar de planten; terwijl andere wederom in fijn, zacht dons keurig en rijk gedost zijn. Deze nabootſing gaat inderdaad zoo ver, dat het

 ſchijnt,

ſchijnt, alsof zij de boomen van hunne bladeren berooft hebben, om zichzelve tot nieuwe kunstvormen te ſcheppen, zoo in form als beſtaan en aderenweefſel. Eenige vertoonen groene, andere dorre en verwelkte bladeren, zoo als de *Locustae* en *Mantes*. Somtijds zelfs is deze nabootſing zoo ſterk, dat men het ganſche Inſekt voor een ſtuk van een' boomtak zoude aanzien, gelijk de *Phasmata*. Bij eenige planten ſchuilt geene geringe ſchoonheid in de geſtreepte en gestipte ſtengels en bladen: dit zelfde vindt plaats bij de Inſekten. Zelfs bootſen eenige rupſen de dorens en ſtekels na, die aan ſommige gewasſen tot wapenen dienen.

In de visſchen bewonderen wij vaak de glinſterende ſchubben van velerlei kleur, als een hun bijzonder eigen ſieraad: doch men brenge eenen kapelvleugel onder het mikroskoop, ter ontdekking van nieuwe ſchoonheden, en men zal bevinden, dat de Natuur deze voorregten eveneens aan de meeste Inſekten geſchonken heeft, zoodat gedaante en kleur als in het oneindige afwisſelen. (De Geer, I. V. t. 3. fig. 1—34.)

De rijke fluweelkleuren zijn in de vederen der vogelen niet fraaijer, dan bij de menigte der vlinders. De veelkleurige oogen van den paauwenſtaart vindt men nagenoeg even ſchoon in den gewonen vlinder, dien men *Paauwenoog* noemt, (*Papilio Io.*) De veders, meent men, behooren eigendommelijk aan de vogels; doch de Inſekten bootſen die na in hunne voelhoornen, zoo als de *Culex*, *Chironomus Meigen* en de *Tipulidae*, of in vleugels, als de *Pterophorus*, en in de haren van vele bijen, waarmede het ligchaam bedekt is, (*Mon. Ap. Ang. tab.* 10. *d.* 1. *f.* 1. *b.*)

Even zoo bewonderen wij te regt het kleed der viervoetige dieren, hetzij met haar òf wol of pels gedekt; doch ook heeft men welligt nog niet opgemerkt, dat eene groote menigte van Inſekten met al deze haarſoorten bekleed is, en wel veel fijner en zijdiger van aanleg, blinkender en zachter van kleur, en veel ſchooner geſchakeerd, dan bij eenig ander dier.

In

In bonte verſcheidenheden overtreffen,de Inſekten vaak elke andere ſoort van bezielde wezens. Nu eens bootſen zij, volgens de ſpeling der Natuur, de wolken des hemels, dan het bogtige der ſtroomen of de ſpelende golven, dan de aders van het prachtige marmer, dan het overgeworpene kleed van het fijnſte net, dan de ſchilderſels der wapenkunde, dan het zwart, blaauw, groen, rood, zilver en goud der velden, dan balken, ſtaven, banden, kruiſen, halve manen, ſterren, ja zelfs dieren, zoo als de *Ptinus Imperialis.* Bij anderen ontwaart men liniaal en cirkel, of andere wiskundige figuren, punten, lijnen, hoeken, driehoeken (gelijk de *Trichius delta*), vierhoeken en kringen; dan weder met geheimzinnige hand, als 't ware, geſchrevene beeldſprakige zinteekenen, in karakters en letters van verſchillende talen dikwerf zeer naauwkeurig afgedrukt, gelijk de *Prionus longimanus*, *Papilio C. album*, *Bombyx* ψ, *Noctua* γ, en, wat nog zeldzamer is, afbeeldingen, welke met de verſchillende dagteekeningen der christelijke jaartelling overeenſtemmen, zoo als in de *Papilio Aglaia*, *Latonia*, *Silene*, enz. aan den onderkant der voorvleugels naast den rand.

Zoo was de Natuur niet ſlechts kwistig in de toerusting en ſieraden van dit begunſtigd gezin; maar zij heeft ook in andere opzigten deze gunst niet geſpaard. Aan ſommige Inſekten ſchonk zij vinnen, als aan de viſſchen, of een' bek, als van vogelen, zoo als de *Empis*, *Aſilus* enz., tot zelfs horens, in nabootſing van vele viervoetige dieren. De Os (*Copris taurus*), het Hert (*Locanus cervus*), de Neushoorn (*Oryctes Latr.*), ja zelfs de tot hiertoe vergeefs gezochte Eenhoorn (*Geotrupes Hercules*) leveren hieromtrent vele voorbeelden. Het eene Inſekt is, even als de Olifant, met ſlagtanden, gelijk de *Melitta ſpinigera Kirby*, het andere, de *Hispa*, met ſtekels, als het Stekelvarken en de Egel, voorzien. In het eene beſpeurt men een' Krokodil in het klein, in het andere de ongeëvenredigde achterpooten van den Kan-

 gu-

guruh, zoo als in de *Cetonia macropus Mus. Francill.*; en in de *Raphidia Ophiopsis* den dreigenden Slangekop. Alle de voorbeelden van soortgelijke nabootsingen verder op te halen, zoude eindelooze herhaling zijn. Het zij alleenlijk genoeg op te merken, dat deze wapenen en werktuigen in aanleg en toerusting verre de zoodanige overtreffen, naar welken zij gelijken.

(*Het vervolg hierna.*)

VERDERE BERIGTEN EN AANMERKINGEN, OVER DE BRUG, IN DE VALTER VEENEN ONTDEKT.

(*Vervolg en slot van bl.* 134.)

Ten einde te voldoen aan het slot van mijne vorige aanmerkingen, vinde ik mij thans verpligt, nog iets te zeggen, I°. omtrent de verdere ontdekkingen bij de Brug in de *Valter* Veenen, en II°. wat ik vernomen heb van de Brug, daar Jonkheer VEGELIN van spreekt.

I°. Vooraf moet ik aanmerken, dat in de nabuurschap van *Valte*, behalve de opgegevene Legerplaats, (zie het Kaartje in No. XVI des vorigen jaars, litt. *e.*) ten minste nog *vier* gelijksoortigen gevonden worden, welke ik, om het Kaartje niet te uitgebreid te maken, op hetzelve niet konde aanstippen, die echter toch allen in verband schijnen te staan met de ontdekte Brug, 't geen mede, zoo het Romeinsche Legerplaatsen zijn, dat echter door sommige Geleerden in twijfel getrokken wordt, een groot bewijs zoude wezen voor den Romeinschen oorsprong; want, vastgesteld zijnde, dat de houten Weg door LUCIUS DOMITIUS gesticht is, moet men tevens bedenken, dat het onmogelijk was, zulk een uitgestrekt werk in korten tijd te maken, waarom DOMITIUS, zoo wel om zijne troepen bij elkander onder te betere krijgstucht te houden, als om voor onverwachte aanvallen der woeste bewoners dezer landen beveiligd

te

te zijn, verpligt was, Legerplaatſen af te ſteken, en gedurende dit langwijlig werk te betrekken.

Zoo vindt men dan, behalve de gemelde,

A. Eene Legerplaats, dadelijk ten westen van het *Weerdingerhout*, tusſchen *Weerdinge* en *Valte*.

B. Een dito, nog meer westelijk, en een half uur van de vorige af, waar de weg van *Odoorn* naar *Emmen* doorloopt: deze is de grootſte, en 1000 ſchreden lang en breed; hierbij vindt men ook verſcheidene *Tumuli*, of Grafheuvelen.

C. Eene gelijkſoortige, maar klein, terſtond aan den noordkant van *Odoorn*.

D. Nog eene Legerplaats, aan den weg van *Valte* naar *Exloo*, ten noordwesten van eerstgemelde plaats, welke waarſchijnlijk verbonden is geweest aan de aarden wallen, op het Kaartje door *e* aangeduid, doch 't geen, door de bebouwing van het tusſchenbeiden liggende bouwland, niet met zekerheid kan worden aangetoond. Den 8 en 9 dezer bevond ik, bij een tweede bezoek te *Valte*, dat men, om van de *Drentſche* zijde op de lange Brug, die bij *ter Haar* eindigt, te komen, tot hiertoe, vier toegangen had ontdekt. De *eerſte* ſchijnt van de Legerplaats, op de Kaart *e*, regt aan geloopen te hebben op het *onland;* want men vindt de overblijfſelen dezer Brug ten minſte, eindigende digt bij het *onland*, en beginnende ongeveer 500 ſchreden ten Z. O. van den *Valterdijk*. Zij is zamengeſteld, zoo als gewoonlijk, uit ronde boomtjes van pl. m. 10 en 11 voeten lengte, en liggende op zomers. Onder deze Brug vindt men rijsbosſen, welke niet dwars, maar in de lengte liggen, met de dikke einden naar den kant van de Legerplaats gekeerd; waaruit blijkt, zoo als de Heer POTHOFF ook reeds in het berigt, door Mr. SCHELTEMA medegedeeld, heeft aangemerkt, dat dezelve van de *Drentſche* zijde gelegd zijn.

De *tweede* tak der Brug is die, welke op het *Weerdingerhout* aanloopt, en die ik reeds te voren beſchreven heb.

De

De *derde* heeft dezelfde ſtrekking, ligt ongeveer 200 ſchreden ten noorden van N°. 2, loopt van het *Weerdingerhout*, en rooit ook op het *onland;* doch kan zoo ver niet nagefpoord worden, als laatstgemelde. Zij beſtaat insgelijks uit boomtjes, waarvan ſommigen echter in de lengte gelegd zijn, ten minſte thans in de lengte liggen.

De *vierde*, eindelijk, heeft ook al wederom dezelfde rigting, en begint een weinig ten noorden van de voorgaande, loopende tot aan het punt van de Brug, door den Heer KARSTEN ontdekt, op het Kaartje door *f* aangeduid. De zamenſtelling van dit ſtuk werks verſchilt grootendeels van het overige: dezelve is van planken, welke van eikenhout, ter dikte van pl. m. 2 duimen, gekloofd zijn; zij zijn ongeveer 3, en ook 4 voeten lang, doch liggen niet naast, maar zoo verre van elkander, dat men van de eene op de andere zoude moeten *ſpringen;* dezelve waren met $2\frac{1}{2}$ voet veen overdekt; elke plank is aan ieder eind met een ruw gekapt gat voorzien, en met twee eiken pennen aan den grond vastgemaakt, op welken dezelve tevens, in plaats van op zomers, rusteden; de plank, die ik zag, waarvan hiernevens eene ruwe teekening (A), was 3 voet 2 duim lang en $6\frac{1}{2}$ duim breed; deze pennen zijn mede van eikenhout, ter lengte van 4 voeten, en gefatſoeneerd als nevensſtaande figuur, zoo dat bij het gebruik maken van dit houtwerk eerst de pennen in het veen geſlagen zijn, waarna de planken zoodanig op dezelve gelegd werden, dat het boveneind der pen (B) door de gaten uitſtak, en de plank op dat gedeelte der pen, door C aangeduid, ſteunde.

De

De 2, 3 en 4de Brug loopen dus regt aan op de beide Legerplaatſen, zoo ſtraks onder A en B aangehaald.

Ter loops zal ik hier aanmerken, dewijl daarvan waarſchijnlijk binnen kort eene plaat en beſchrijving zal in 't licht komen, dat, vóór weinige weken, de Heer BOELKEN, Schultes van *Odoorn*, in een *Tumulus*, gedeeltelijk door den wind verſtoven, bij eenige overblijfſelen van eene, waarſchijnlijk door de ſchapen aan ſtukken geloopene, *urne*, gevonden heeft een mes, geheel van koper, voorzien met een knopje op de punt, zoo dat hetzelve niet tot ſteken geſchikt is, en waarvan het hecht, bijzonder fraai en net, met blokjes, ſtreepjes enz., doch ongelukkig met geene letters of getallen, bewerkt is, 't geen mogelijk, in vroegere eeuwen, bij de wigchelarijen of offeranden gebruikt is geweest.

II. Ten aanzien van de Brug, vóór ongeveer 53 jaren, in de Veenen van *Drachten* gevonden, ben ik in ſtaat geſteld, door de vriendelijke en verpligtende hulp, mij in dezen door den Heer HEPPENER, Predikant aldaar, betoond, het volgende mede te deelen.

Onder deze *Vrieſche* Veenen wordt, even als bij *Valte*, zeer veel hout, als eiken-, berken-, elzen- en greinen-hout, gevonden; zelfs had men, vóór weinige jaren nog, zulke zware eiken ſtamboomen gevonden, dat men daarvan op den zaagmolen te *Drachten* planken had laten zagen. Van eene ontdekte Brug, echter, had niemand, zelfs niet de oudſte en aldaar geborene en getogene Inwoners, iets gehoord; alleenlijk had een oud man van 84 jaren aan den Heer HEPPENER verhaald, dat hij eertijds een Veenkamp aan de *Uriterper* Vaart had afgegraven, waaronder hij en zijne medeärbeiders eene menigte houts vonden, van dikte als gewone kneppels, allen met de bijl bekapt, en op kleine afſtanden, die gemakkelijk beſprongen konden worden, in bosſen bij elkander geſchikt, zonder nogtans aldaar een' enkelen boomſtam te hebben gevonden: van eene Brug vonden zij niets. „Doch het ſchijnt toch," zegt zijn Eerw., „dat men zich welligt op die wijze

„een'

„ een' weg door het moeras heeft willen banen. Zouden soortgelijke houtbosfen ook aanleiding gegeven hebben tot de gisfing van den Heer VEGELIN, dat daarin de lange Bruggen der *Romeinen* bestaan hebben?"

Ik moet bekennen, dat mij zulks zeer bedenkelijk voorkwam; maar, na de ontdekking van den zoo straks beschrevenen *vierden* toegang tot de Hoofdbrug te *Valte*, alwaar de planken op dezelfde wijze schijnen gelegd te zijn, als de houtbosfen bij de *Uriterper* Vaart, dunkt mij, dat er voldoende redenen zijn, om de gedane vraag toestemmende te beantwoorden.

En hiermede de mij voorgestelde taak afgehandeld hebbende, herhaal ik gaarne, dat *ik voor mij* de *Valter* Brug voor eene der lange Bruggen van DOMITIUS houde, ten minste tot zoo lange het tegendeel niet bewezen worde; en zoo deze stukjes aanleiding mogten geven, dat mijne stellingen, bij een geleerder onderzoek, bevestigd, of dat een meer waarschijnlijke oorsprong betoogd wierde, in allen gevalle houde ik mijne genomene moeite en gemaakte kosten rijkelijk beloond.

G. W. VAN DER FELTZ.

Assen, den 30 Mei 1819.

DE MAATSCHAPPIJ TOT REDDING VAN DRENKELINGEN TE AMSTERDAM.

Bij het ontluiken van Hollands welvaart, te weeg gebragt door de onvermoeide vlijt en steeds geprezene spaarzaamheid onzer edele voorvaderen, bij het meer en meer toenemen van deszelfs bloei en overvloed, was de hoofdtrek van het Hollandsche karakter *weldadigheid*; eene deugd, die, wél uitgeoefend, den sterveling aan den Onsterfelijken doet gelijken. Deze Goddelijke, deze nooit volprezene deugd bleef steeds, onder oorlog en rampen zoo wel, als in vrede en voorspoed, voor ons Hollanders het grootste en edelste erfdeel onzer vaderen.

Slaan

Slaan wij de jaarboeken van 's lands gefchiedenisfen op, dan vinden wij, tot op den huidigen dag, de fchoonfte blijken daarvan in vele inrigtingen van weldadigheid, welke in bijna alle fteden van ons vaderland plaats vinden. En hoe vele voorbeelden weet niet elk van in het verborgene uitgereikte gaven, die het kenmerk van het echte Hollandfche karakter met zich dragen!

In een land, daar welvaart en overvloed ten troon zitten, bloeijen ook kunften en wetenfchappen, die den mensch veredelen; en aan deze hebben wij voornamelijk te danken de grondlegging van zoo vele Maatfchappijen, welke, opgerigt door mannen, die, bij de edelfte zucht om nut te ftichten, ook de bekwaamheid en de vermogens bezaten, hunne weldoordachte plannen ter verbetering hunner natuurgenooten, ter beftrijding van menig vooroordeel, en ten fpoorflag ftrekkende, om alle voorvaderlijke deugden meer en meer aan te kweeken, met den besten uitflag in werking te brengen, het gezegendfte en heilrijkfte nut hebben te weeg gebragt. Geene plaats is er in ons vaderland, of wij vinden er deze met de beste gevolgen aangekweekt. Geene ftad, intusfchen, mijne Lezers, kan op zoo vele bogen als de onze. Geene ftad, die zoo menigmaal, als de onze, de kiem van zoodanige Maatfchappijen in haar midden zag ontluiken, welke alsdan hare weldadige takken weldra in andere fteden van ons vaderland verfpreidden, ja foms meerdere rijken en gemeenebesten van Europa befchaduwden. Is dit ooit bewaarheid geworden, dan zagen wij hetzelve ten volle geftaafd, zonder hier van andere Maatfchappijen te gewagen, in de ftichting van de Maatfchappij *tot redding van Drenkelingen*; eene ftichting, wier doel, met engelengrootheid omftraald, de menschheid vereert.

Eer het alom verkwikkende licht dezer Maatfchappij door de diepe duisternis van ingewortelde vooroordeelen konde doorbreken, ja eer deze lichtftraal van Gods oneindige liefde het edele driemanfchap, de grondleggers dezer Maatfchappij, befcheen, hadden eenige geleerden van ons vaderland, (waaronder JAN ENGELMAN, Geneesheer en Opzigter van het gemeene lands Huis op Zwanenburg bij halfweg Haarlem, uitmuntte) in weldoordachte verhandelingen en *disfertatiën*, de ingewortelde vooroordeelen omtrent het behandelen van drenkelingen zoeken uit te roeijen; terwijl zij, door hunne be-

bekwaamheid in genees- en natuurkundige wetenſchappen, wenken gaven, waardoor men, met toepasſing van de daarbij in het oog te houden regelen ter behandeling, zoodanige drenkelingen, die, ſlechts ſchijndood, te voren maar al te dikwijls aan zichzelven werden overgelaten, in het leven zoude kunnen terugbrengen. Door deze onze landgenooten, met nog eenige buitenlandſche geleerden, vermeerderde nu wel onze kennis omtrent dit onderwerp; dan, (hoe veel lofs ook hun voor deze edele pogingen toekomt) wie weet hoe lang het redden van ſchijndoode drenkelingen zoude zijn achtergebleven, zoo niet ('s mans aandenken blijve ſteeds in zegening!) de verlichte CALKOEN, toenmalige Baljuw van Amſtelland, naderhand Hoofdofficier dezer ſtad, zich krachtdadig en ſtoutmoedig tegen het oude vooroordeel, om drenkelingen ter halver lijf uit het water op te halen en alzoo aan de kanten der grachten of wallen vast te maken, had aangekant door eene openlijke afkondiging, waarin gelast werd, de drenkelingen, bij het uit het water halen, dadelijk in het naastbijgelegene huis te brengen, en aldaar, volgens geneeskundige voorſchriften, de vereischte hulpmiddelen toe te dienen.

Dit, en meer andere trapswijze voorbereidingen, hiermede gepaard, trok weldra de aandacht van eenige voorname en verlichte Amſterdammers tot zich. Uit verſchillende ſtanden vereenigd, zag door hen de Maatſchappij zich geboren. Wie onzer denkt hier niet met echt nationaal gevoel aan — ja, wie onzer zegent niet de nagedachtenis van eenen JAKOB DE CLERCQ, die het denkbeeld tot de ſtichting dezer Maatſchappij opgaf; van GIJSBERT ANTWERPEN VERBRUGGE VAN FREYHOFF, en van CORNELIS VAN ENGELEN, die dadelijk met hetzelve geheel inſtemden (*). Van deze drie edele menſchenvrienden waren de twee eerstgenoemden Amſterdamſche kooplieden, de derde een zeer geacht Doopsgezind leeraar, en allen even zeer mannen, die, bij hun ſchran-

(*) Zie het *Verſlag van het vijftigjarig beſtaan der Maatſchappij tot redding van Drenkelingen* van den Ridder en Advocaat Mr. P. A. BRUGMANS, 24 Oct. 1817 in de Walekerk uitgeſproken, daarna gedrukt en uitgegeven bij de Wed. W. WARNARS en Zoon te Amſterdam, bladz. 23, 63—65.

schrander oordeel en helder doorzigt, ook het hart en het vermogen bezaten, om aan het licht tot redding van drenkelingen, hier en daar flaauw ontstoken, meer schitterenden glans te geven. Om hunne stichting uit te breiden en bestendig te doen worden, vereenigde zij zich dadelijk met nog zeven andere, niet minder voortreffelijke, vaderlandsche mannen van den echten stempel (*); en aan hen allen gezamenlijk is deze Maatschappij, welke haren geboortedag van den 6den Augustus 1767 rekent, haar aanwezen verschuldigd.

Dit, boven allen lof verheven, tiental maakte onverwijld, door het doen drukken en verspreiden van eenige duizende bekendmakingen, houdende voorschriften ter redding van drenkelingen, het doel en de werkzaamheden der Maatschappij, welke zij tot heil van het menschdom gesticht hadden, algemeen bekend. Deze bekendmakingen werden, van dat oogenblik af, tot op den huidigen dag, met bewilliging der achtbare Overheid, welke aan de Maatschappij hare dadelijke bescherming verleende, overal aangeplakt, en medegedeeld aan de Godshuizen, aan alle de Heelmeesters, in de koffijhuizen en herbergen, de geringste niet uitgezonderd. Zij bevatten, behalve eene aanwijzing van het doel en de werkzaamheden der Maatschappij, ook eene opgave van de redmiddelen, welke men bij eenen schijndooden drenkeling moet aanwenden, algemeene waarschuwingen om geene verkeerde te bezigen, en van de voorzorgen, welke daarbij dienen in acht genomen te worden. Zij handelen verder van de vergoeding van onkosten aan Genees- en Heelmeesters, en aan de bewoners van die huizen, waarin de drenkelingen zijn opgenomen; en eindelijk van het uitloven van eene gouden medalje, ter waarde van zes dukaten, aan hem, die het levensbeginsel bij eenen schijndooden drenkeling opgewekt, en alzoo eenen natuurgenoot in het leven teruggeroepen heeft (†).

De-

(*) CLAUDE NOORTWIJCK, JEAN SCIPION VERNEDE, PIETER MEIJER, JOHAN GOLL VAN FRANKENSTEIN, CORNELIS VOLLENHOVEN, JOHANNES ALBERTUS SCHLOSSER en JOHANNES LUBLINK DE JONGE.

(†) Zie over deze bekendmakingen: *Historie en Gedenkschriften der Maatschappij*, *enz.* Iste Deel, bladz. 8 en volgg. en *Verslag enz.* bladz. 79 en volgg.

Deze medalje, tot loon en aandenken van ware verdiensten gegeven, verbeeldt aan de eene zijde eenen drenkeling, aan den rand van eene gracht uitgestrekt liggende. De Dood rijst uit het water, en tracht, door het treffen met zijne zeisſen, hem den levensdraad af te ſnijden; maar de Menschlievendheid, ter redding toegeſchoten, weêrhoudt met de linkerhand het moorddadig werktuig, terwijl zij met hare regter het hart van den ongelukkigen bedekt, zich gereed makende, om alle middelen in het werk te ſtellen, om hem het leven weder te geven. Naast haar ziet men de werktuigen, waarvan men zich met de meeste vrucht in deze gevallen bedient, en op den agtergrond een huis, hetwelk openſtaat om den drenkeling te ontvangen. Het omſchrift, zijnde een Latijnsch vers, dus luidende: REDDITUR HIC, ENECTUS AQUIS, PATRIÆQUE SUISQUE, beteekent: *Deze, in het water geſmoord, wordt aan het vaderland en de zijnen wedergegeven.* Op de keerzijde ziet men een' krans van eikenloof, zoo als de Romeinen aan elk, die eenen burger voor den ſtaat had behouden, vereerden. Binnen dezen krans wordt de naam van hem gegraveerd, wien de penning is toegewezen, met vermelding van het jaar, waarin hij denzelven verdiend heeft. Rondom dezen krans leest men het volgend randſchrift: OB SERVATUM CIVEM. EX DONO SOCIETATIS AMSTELOD. CIↃIↃCCLXVII. Hetgeen beteekent: *Voor het redden van eenen Burger. Ten geſchenke van de Maatſchappij, te Amſterdam opgerigt in den jare 1767.*

Zoo heerlijk baande dit menschlievend tienmanſchap eenen door niemand vóór hen betreden weg! — Maar het was hun niet genoeg, enkel voor hunne ſtadgenooten te zorgen — neen! zij wilden hunne pogingen tot al de inwoners van het vaderland uitſtrekken; en deze drijfveer van algemeene menſchenliefde vond alom den meesten bijval. De Heer Prins Erfſtadhouder WILLEM DE V, de Provinciale Beſturen in Gelderland, Vriesland, Utrecht en Groningen, ja zeer vele plaatſelijke Regeringen, lieten niets onbeproefd, om, vol ijver, krachtdadiglijk in den geest dezer Maatſchappij mede te werken, en het nuttig doel harer inſtelling bij hunne onderhoorigen te vestigen en te bevorderen.

Op deze wijze werd het grootſche plan der Maatſchappij voor altoos gegrondvest; men zag het vooroordeel omtrent drenkelingen den bodem ingeſlagen, het publiek tot nadenken ge-

gebragt, en overtuigd van de mogelijkheid, dat schijndooden, door gepaste en doelmatige middelen, konden gered worden.

Tot instandhouding der Maatschappij, hoezeer ook het tiental stichters, in de eerste uitgaven voor derzelver bestaan, edelmoediglijk uit eigen vermogen had voorzien, (offschoon hierin, kort daarna, door de toenmalige Lands- en Stadsregeringen, op eene allezins eervolle wijze ondersteund) werd, daar de uitgaven, in derzelver vergrooten werkkring, van tijd tot tijd vermeerderden, eene Tontine opgerigt, van welke men het genoegen had, al de aandeelen binnen weinige dagen voltallig te zien. Amstels burgerij, echter, liet het hierbij niet berusten; jaarlijksche bijdragen werkten mede tot het voortdurend bestaan dezer Maatschappij. Een aanzienlijk geschenk van den Heer Prins Erfstadhouder WILLEM DEN V, geschenken van den Markgraaf van Baden, van vele voorname kooplieden, vereerenswaardige Magistraatspersonen en vaderlandsche mannen en vrouwen werden aan haar uitgereikt, en zij dikwerf door erfmakingen bevoordeeld. Deze uwe weldaden, o edele menschenvrienden! zijn, even als de stichting der Maatschappij zelve, der vergetelheid ontrukt; zij staan voor eeuwig met gulden letteren in het boek der Almagt opgeteekend.

Slaan wij nu onze oogen op het nut, door deze Maatschappij te weeg gebragt, dan staan wij van diepe bewondering opgetogen, en zegenen eene instelling, die, in eene reeks van omtrent twee-en-vijftig jaren, bijna tweeduizend medaljes uitdeelde, en dus zoo vele schijndooden bij het leven terugriep. Welk een heil, welk een onberekenbaar heil heeft dit te weeg gebragt! Daardoor toch werden echtgenooten aan echtgenooten, ouders aan kinderen, kinderen aan ouders, en wie weet hoe vele duizende burgers aan het vaderland wedergegeven.

Zeer belangrijk is het voorts op te merken, dat deze Maatschappij niet alleen hier te lande werd opgerigt, en de goedkeuring onzer natie met zich droeg, maar al spoedig zich door geheel Europa verspreidde, en daardoor bewees, dat de geheele beschaafde wereld het in haar schijnend licht erkende en als zoodanig vereerde. Het waren niet slechts bijzondere personen, die hier hunne toestemming gaven — neen! geheele steden en volken.

Dat schitterende *Venetië*, hetwelk in vroeger dagen gehuwd

was aan de heerfchappij der Adriatifche zee (*); *Milaan*, de trots der ijzeren kroon (†); *Padua*, die oude zetel der geleerdheid (§); het aanzienlijk en volkrijk *Napels*; het fchoone *Florence*, waar de onfterfelijke kunst van MICHAËL ANGELO praalt (**); het beroemde *Livorno* en kooprijke *Hamburg* — alle gevoelden het gewigt van deze menschlievende inftelling.

Dan, ook de waardigheid van het purper werd niet afgefchrikt door de eenvoudige nederigheid dezer Maatfchappij. Verlichte hoofden, door luisterrijke diademen verfierd, zagen fpoedig het belangrijke dezer inftelling in. De zeer menschlievende en te regt algemeen aangebedene MARIA THERESIA, pronkjuweel der fekfe en fieraad des troons, zwaaide met te veel doorzigt den fchepter over Oostenrijk, Hongarije, Lombardije en Bohemen, om niet met kracht de verdiénften dezer Maatfchappij te doen erkennen.

Had VISCONTI in Italië, en DE HAAN te Weenen, de uitbreiding der Maatfchappij bevorderd, hetzelfde deed PIA te Parijs; en, terwijl dadelijk het Koninklijk gezag verfcheidene bevelen wegens deze zoo gewigtige zaak algemeen maakte, waren de pennen van deze achtbare mannen toegewijd aan de belangen der Maatfchappij (††).

Ook KOSTER's kunst werkte mede, om het verheven doel, dat de Maatfchappij zich voorftelde, te bereiken; en hieraan hebben wij te danken de Gefchiedenis en de Gedenkfchriften der Maatfchappij, welke dan ook in het vervolg we-

(*) Men weet, hoe voorheen de Doge van Venetië, jaarlijks, in eene galei, *Bucentaurus* genaamd, op de Adriatifche zee voer, en, door het uitwerpen van een' ring in dezelve, een zinnebeeldig huwelijk tusfchen de Republiek en de Adriatifche zee aanging.

(†) Als hoofdftad van Lombardije, hetwelk eene ijzeren kroon heeft. Thans is het, met Venetië vereenigd, het Venetiaansch-Lombardisch Koningrijk.

(§) Eene der oudfte Univerfiteiten, gelijk Bologne.

(**) De friezen der voornaamfte paleizen te Florence zijn eigenhandig van M. ANGELO gebeiteld. De Italianen noemen daarom Florence *de Schoone*.

(††) Zie *Verflag enz.* bladz. 46 en 47.

wederom aanleiding gegeven hebben, dat andere, zeer aanzienlijke ſteden het voorbeeld der eerstgenoemden met graagte navolgden.

Een van het edele tiental, de beroemde SCHLOSSER, maakte dezelve bekend aan de Akademie te *Petersburg*; en weldra gelastte de verlichte CATHARINA DE II, om dezelve in de Rusſiſche taal te vertolken, ten einde ook het duistere en koude Noorden door deze heldere en koesterende zon van menſchenliefde te verlichten en te verwarmen.

CLAUDE NOORTWIJCK, een tweede van het menschlievende tienmanſchap, die dadelijk handen aan het werk had gelegd, zonder een oogenblik te aarzelen, waar hij het vooruitzigt had, om op zulk eene buitengemeene wijze en God en menschheid te dienen, deelde dezelve vol vertrouwen mede aan de Koninklijke Maatſchappij te *Londen*; en weldra werd ook dáár de Amſterdamſche Maatſchappij de grondſlag voor eene dergelijke inrigting.

En hadden nu *Venetië*, *Milaan*, *Padua*, *Napels*, *Florence*, *Livorno*, *Hamburg* en *Londen* de eer gehad het menschdom voor te gaan, in navolging onzer menschlievende oprigters, weldra volgden andere, niet minder aanzienlijke ſteden.

Berlijn, zoo beroemd door hare Hoogeſchool, en door den voorrang, welken zij heeft in het rijk der letteren, *Dresden*, die zetel van ſmaak, en het door vele treffelijke deugden en hoedanigheden uitmuntende *Bern*, hielpen niet minder dit klein beginſel vergrooten; en het werd derhalve, wat den ſnellen aangroei en het ontzagwekkende aanging, het beeld, en wat betreft het behoudende, het tegenbeeld dier vreesſelijke en verwoestende Lawinen, waarmede de eeuwigdurende ſneeuw der naburige Alpen de rustige bewoners van derzelver ſchoone valleijen maar al te vaak bedreigt.

Die *Nederlanden*, die weleer, in den bloedigen ſtrijd voor het goede en ſchoone, aan den ijzeren ſchepter van het Obſcurantisme onderworpen bleven, ook deze gaven gehoor aan de inſpraken van het rijk des lichts, en huldigden de Maatſchappij, die, zonder onderſcheid van in ſchijn godsdienſtige, maar werkelijk ſtaatkundige partijſchappen, menſchen aan menſchen verbindt, of ten minſte tot de eerſte natuurpligten terugroept.

Denemarken, hetwelk in de vroegere wereldgeſchiedenis

 zulk

zulk eene fchitterende rol fpeelde, en zelfs het trotfche Albion dwong te bukken, bukte hier zelve nederig voor het voorbeeld onzer eenvoudige Nederlanders; en de tranen van bewondering en goedkeuring, welke wij ook hier ftorten, worden zoo vele verfrisfchende dauwdruppelen op deszelfs verflenste laurieren.

Het is dan ook niet zonder reden, dat, op vele plaatfen, de edelfte menfchenvrienden zich hebben verbonden, om haar in hare menschlievende bedoelingen behulpzaam en bevorderlijk te zijn. Geleerden in alle takken, mannen van aanzien in allerlei administratiën, doen zich voor, als deelgenooten van hare correspondentie (*). De beftuurders van dezelve waren fteeds uit de aanzienlijkfte klasfen, door geboorte en opvoeding tot de hoogfte befchaving van verftand en hart geadeld; en geen wonder! want niet vruchteloos werkte deze Maatfchappij. De voorbeelden van reddingen zijn foms ongeloofelijk; en, terwijl wij het beleid van Directeuren ook in dezen bewonderen, danken wij eene weldoende Voorzienigheid, welke het ons, langs den weg van KOSTER's kunst, mogelijk maakte, voor ware voorbeelden van deugd en algemeene menfchenliefde, eerzuilen op te rigten in het menfchelijk geheugen, meer dan metaal beftand tegen de verwoesting der eeuwen (†).

Op deze wijze werd dan ook hare voortduring bevestigd; eene voortduring, waarover de geheele menschheid moet juichen. De Maatfchappij, met nederige zelfvoldoening terugziende op al het goede, hetwelk haar, onder den Goddelijken zegen, vergund was uit te werken, befloot, eenen dag plegtig toe te wijden aan de herdenking van dat heil, en wel dien van het vijftigjarig beftaan dezer edele Maatfchappij door eene vriendfchappelijke en leerrijke bijeenkomst te vieren. Dezelve had plaats in het gebouw der Waalfche gemeente, en werd, door de tegenwoordigheid van een zeer aanzienlijk gezelfchap, gevierd met al dien luister, aan welken de Maatfchappij fchijnt vermaagfchapt.

Bij deze gelegenheid werd aan de vergadering, door den Ridder en Advocaat Mr. P. A. BRUGMANS, voorgelezen een uitmuntend verflag, hetwelk, de voornaamfte gefchiedkundige daad-

(*) Zie *Verflag enz.* bladz. 70.
(†) *Historie en Gedenkfchriften enz.*

daadzaken der Maatschappij zeer pragmatisch en met de grootste beknoptheid daarstellende, door welsprekendheid de harten der hoorders zekerlijk moest innemen en roeren. De aanteekeningen, bij dit verslag gevoegd, geven aan elkeen', op eene even beknopte wijze, een juist denkbeeld van de inrigting en werkzaamheden der Maatschappij.

Had dezelve, kort na de stormende dagen der heugelijke omwenteling, de eer mogen hebben, om zijne Majesteit het gouden eermetaal aan te bieden, zoo was deze eer voor dezelve nog treffender, door de bijzondere goedkeuring en bescherming, welke Hoogstdezelve haar bij die gelegenheid, en daardoor tevens op nieuw de blijken der bijzondere liefde voor het algemeene welzijn, gaf.

Dan, niet alleen de tegenwoordigheid des Konings versierde dit luisterrijke feest; ook provinciale en stedelijke Authoriteiten vereerden hetzelve met haar bijzijn, en die achtbare Vaderen des volks, welke aan deze Maatschappij gedurige bescherming hebben verleend. Ook waren tegenwoordig Correspondenten uit de verschillende plaatsen, benevens Donateurs en Donatrices (*); die edele menschenvrienden, welke, door hunne deugden en bekwaamheden, het sieraad der groote Maatschappij uitmaken, en deze Maatschappij, als een jeugdig telgje, met zorgvuldigheid hebben opgekweekt tot een' vastgewortelden boom, in staat om alle stormen te tarten.

Ziet daar u, mijne Lezers! de boven allen lof verhevene verdiensten van deze zoo belangrijke Maatschappij medegedeeld. Haar te kennen, is haar vereeren. Zoo was het met haar van het eerste oogenblik harer wording, en zoo zal het zijn tot in de latere toekomst. Want, gelijk VENUS AMPHITRITE, toen zij hare schoone leden aan de baren ontworstelde, en derzelver blankheid zoo zeer wedijverde met het schuim der golven, dat het bijgeloof haar uit dezelve deed geboren worden, allen zoo zeer bekoorde, en niemand haar hare heilige regten op de alleenheersching in het rijk der schoonheid durfde betwisten, zoo ook was het eerste denkbeeld dezer Maatschappij eene wonderlijke geboorte uit de groote zee der Idealen, waarvan het schoone ieders hart innam. En, gelijk de jeugdige PALLAS, toen zij uit het hoofd van

(*) Zie derzelver naamlijst in het *Verslag enz.* bladz. 76 en 77.

van den wolkendrijvenden ZEUS te voorschijn sprong als eene dochter, waardig aan dien vader, op wiens bevelen het bliksemvuur langs de velden heenstroomt, terwijl de grondvesten der aarde dreunen, gewapend was met de verschrikkelijke *Ægide*, zoo ook had het eerste denkbeeld dezer Maatschappij de kracht om te treffen; en dit was dan ook de reden, dat dadelijk de majesteit van het schoone en goede als 't ware een' straalkrans wierp om hare leden, en zij nu, even koen in hare ontwerpen, als van haren Godengang zeker, in nieuwere tijden een' aanvang maakte met datgene, waarmede voorheen andere eindigden, en wat de verlichte oudheid als het hoogste bewonderde, namelijk menschen in het leven terug te roepen en aan het schimmenrijk als 't ware te ontwringen. Zij deed door eigen inzigt en natuurlijke krachten zelve, wat ten behoeve van andere door hoogere magten gedaan werd.

En wat is er nu in de toekomst niet te verwachten van zulk een begin? Schemert voor ons gezigt flaauwelijk eene hoogere orde der dingen; is het morgenrood van eene betere toekomst niet aan alle oogen even onzigtbaar; beschildert onze phantasie derzelver ledige bladen met allerlei liefelijke beelden, — op dan gij, edelen van alle klassen en standen! Schaart u om dezen luisterrijken standaard in het rijk des lichts! Klemt u met veerkracht vast aan de Idealen, welke toegenegenheid, onbaatzuchtige vlijt, menschlievendheid, medelijden, nationale deugd en christelijke liefde ontwierpen, en van ijver tot welke de geest der edele stichters dezer Maatschappij was ontvonkt! Volgt meer en meer het voetspoor dier uitmuntende menschen in ons vaderland, die niet geaarzeld hebben het nuttig en weldadig doel dezer Maatschappij te erkennen, en ook alles in het werk stelden, om haar te bevorderen en te ondersteunen! — Kon deze Maatschappij de aandacht opwekken van steden en volken en van de allerverlichtste Souvereinen, waarom zoude zij de uwe niet boeijen? Hielden deze zich onledig met middelen om hare bedoelingen te bereiken en voort te planten, waarom zoudt gij daartoe dezelfde aandrift niet bezitten? Laat geen vooroordeel of laffe menschenvrees, die alle spierkracht verlamt, u afschrikken, om het heilig Ideaal van menschenliefde, hetwelk haar als een geleidende Genius voorzweeft, te volgen! Gaat anderen daarin voor! Laat geen naijver daaromtrent

plaats

plaats vinden, dat men u tot navolging oproept, terwijl anderen u het voorbeeld gaven! Want wat wonder, dat de bergen reeds in zonneglans daarſtaan, terwijl in het dal nog nevelen hangen? Die zelfde ſtralen toch, die hunne toppen verlichten, zullen ook eenmaal in de vlakte doordringen. — Gij dan, die uwe beſtemming erkent, treedt met ons voort op derzelver verhevene baan. Treedt met ons dat oorſpronkelijke licht nader, waarvan wij kinderen zijn! Treedt met ons, in deszelfs alvermogende kracht, op ſlangen en ſchorpioenen, en geen geweld des vijands zal u beſchadigen: want „ met het Genie heeft zich de Natuur voor eeuwig verbonden; en wat ons het eerſte belooft, ſchenkt ons de laatſte gewis."

EEN NIEUWE VUURSPUWENDE BERG.

Brieven uit *Batavia* van den 5den November 1818 melden, dat uit een' der bergen, genaamd *Gonong Gontor*, in het diſtrikt *Trogong* der Regentſchap *Badong*, een nieuwe volkaan ontſtaan is. Op den 21ſten October, des avonds 11 ure, bemerkte men voor het eerst eene ſchudding in het binnenſte des bergs, en kort daarna begon dezelve gloeijende ſteenen uit te werpen, welke van het gebergte nederrolden. Met meerdere en mindere levendigheid ging de uitbarſting twee dagen achtereen voort; maar op den derden dag werd deze ongemeen hevig, en, bij ſterke uitwerping van gloeijendroode ſteenen, wrong zich tevens een magtige lavaſtroom uit den krater. Gelukkig woei de wind zeer ſterk uit het zuidwesten, waardoor de in de lucht geſlingerde maſſa gloeiſtoffen naar de weinig bebouwde bergzijde gedreven werd, en dit even onverwacht als geducht verſchijnſel geen belangrijk nadeel veroorzaakte. De bewoners dier bergzijde, die weinig geleden hebben, vlugtten echter uit hunne woningen, en de paarden bleven gedurende drie dagen gezadeld, om, in geval van nood, het oord met ſpoed te kunnen verlaten; maar op den 25ſten hield de volkaan op te ſpuwen, en op den 26ſten was zelfs geen rook meer zigtbaar.

De Heer REINWARDT, de *Nederlandſche* beſtuurder der zaken, tot den landbouw, de kunſten en wetenſchappen betrekkelijk, begaf zich op den 28ſten October naar *Trogong*,

en beklom des anderen daags den *Gonong Gontor* tot nabij den top. Deze onderneming ging van groote bezwaren, ja zelfs van werkelijk gevaar vergezeld. Groote hoopen van puntige steenen bedekten de zijden, en vele rolden nederwaarts; de grond was op verscheidene plaatsen nog heet, en de togt werd, hoe hooger men kwam, des te gevaarlijker, wijl de top des bergs zeer hellend is, en hierdoor het afrollen van steenmassa's däär het sterkst was. Van het groot aantal lieden, die den Heer REINWARDT begeleidden, bleef in 't einde nog slechts één enkele hem bij; de overigen waren, óf door de afvallende steenen gekwetst, óf moede, óf afgeschrikt, achtergebleven. De Heer REINWARDT had *Trogong*, aan den voet des bergs gelegen, met het krieken van den dageraad verlaten, en ten 2 ure des namiddags reeds de spits des bergs (thans met verkalkte steenhoopen bedekt) bereikt. De kwik in den barometer rees aldaar tot 25, 35′ duim Eng., de thermometer, in den zonneschijn, op 76 graden Fahrenheit. De Heer REINWARDT meende nu nog eene laatste poging te beproeven, om den muil des volkaans geheel te naderen; dan, een nieuwe en ongelijk heftiger steenregen, dan tot nog toe had plaats gegrepen, maakte aan zijne verdere nasporingen een einde, en noodzaakte hem, in aller ijl eene zoo gevaarlijke plek te verlaten. Op den terugtogt nam hij waar, dat de gloed in het binnenste des bergs nog voortduurde, en dat uit eene opening aan deszelfs zijde vlammen en dikke rookwolken opstegen.

De *Gonong Gontor* behoort tot eene bergketen, die van het noordwesten naar het zuidwesten loopt; de noordoostwaarts gelegene berg *Agon* is bijkans van gelijke hoogte als de nieuwe volkaan, die zich ongeveer 3100 Eng. voeten boven *Trogong* en 5200 voeten boven de oppervlakte der zee verheft. Het is niet onwaarschijnlijk, dat de aardbeving, welke op den 2den October 1818 in het noordelijk deel van *Java* en zelfs te *Batavia* werd gevoeld, een voorbode van de uitbarsting des volkaans van *Gonong Gontor* was, en dat beide deze natuurkundige verschijnsels met elkander in verband stonden.

VER-

VERVOLG DER SCHETS VAN LONDEN (*).

Londen, den 19 October 1815.

Heden heb ik voor, om u, naar mijn beste vermogen, eene beschrijving van de Kathedrale Kerk van *St. Paul* hier ter stede mede te deelen.

Op de plaats, waar dezelve gebouwd is, beweert men algemeen, dat in oude tijden een Tempel ter eere van DIANA stond, In het jaar 610 werd hier het eerst eene Christenkerk gesticht, aan ST. PAUL toegewijd en ook aldus genaamd; doch dezelve werd, met het grootste gedeelte der stad, door eenen hevigen brand verwoest, in den jare 1087.

In 1222 begon men op dezelfde plaats eene nieuwe kerk, insgelijks aan ST. PAUL toegewijd, op te rigten. Dit gebouw overtrof niet alleen de vorige kerk in fraaiheid en uitgebreidheid, maar besloeg zelfs meer gronds, en verhief zijn' toren hooger in de lucht, dan de tegenwoordige. De toren van deze kerk, 520 voeten hoog, in het jaar 1444 door den bliksem getroffen zijnde, werd in 1462 weder herbouwd; en vulde men, bij gebrek aan afleiders, het kruis, op den top van dezen toren opgerigt, met de overblijfselen van sommige Heiligen, om, als 't ware, daardoor den Hemel te bewegen, geen bliksem op zoo gewijd eene plaats neder te laten. Doch, 't zij dat die overblijfselen niet zoo heilig waren als men geloofde, of dat het onweder, even gelijk sommige driften, te onstuimig en te snel werkt, om naar rede te luisteren, in het jaar 1561 sloeg weder de bliksem in den toren, en de vlam daaruit, met zoo hevig eene woede, dat, binnen den tijd van vier uren, dezelve toren, met het geheele dak der kerk, door den brand verwoest werd.

De bedrukte en verslagene burgerij, zoo deerlijk een schouwspel gezien hebbende, was naderhand noode te bewegen tot het herstel van eene kerk, die door hemel en aarde ten vure gedoemd scheen. Men begon echter, in het jaar 1632, met eene aanzienlijke somme gelds, tot dat einde bijeengebragt, weder het puin uit den weg te ruimen, stellaadjen tegen de muren op te rigten, en de kerk te herstellen; dan, in 1666,

(*) Zie *Mengelwerk*, No. V.

1666, werd het nog niet voltooide gebouw, met al wat daar aan, in en om was, benevens een groot gedeelte van de ſtad, andermaal in puin en asſche verkeerd door eenen hevigen en bijna voorbeeldeloozen brand, dien men, bij uitzondering, den grooten brand van *Londen* noemt.

Zoo menige noodlottigheden konden echter de *Londenaars* niet wederhouden, om, in ſpijt van vooroordeel en bijgeloof, op dezelfde plaats eene nieuwe kerk te ſtichten en aan denzelfden Heilig toe te wijden, waarvan in 1675 de eerſte en in 1710 de laatſte ſteen gelegd werd. Deze kerk, die het onderwerp uitmaakt van onze tegenwoordige beſchouwing, is vervaardigd door den grooten Bouwmeester CHRISTOPHER WREN, een *Engelschman*, die, ſchoon het werk 35 jaren aanhield, lang genoeg leefde, om dit wonderſchoone gebouw, waarvan hij eerst met gedachten in zijne verbeelding, daarna met de pen op het papier, en vervolgens van hout in 't klein een plan vervaardigd had, ook in zijn geheel van ſteen opgerigt en voltooid te zien. En beſtreed men de uitgave van zoo kostbaar een ſtuk werks, 't welk over de $1\frac{1}{2}$ millioen ponden ſterlings beliep, met eene belasting op de ſteenkolen; alsof men de ſchade, door brand te weeg gebragt, aan het vuur zelve wreken wilde, of om daardoor de ingezetenen, met klem, krachtiger dan welſprekendheid, het onheil, door brand veroorzaakt, als 't ware bij iedere mate ſteenkolen, voor te houden en in 't geheugen te prenten. De nieuwe kerk dan alzoo, gelijk een Feniks, uit hare asſche verrezen zijnde, vertoont nog in eene fronteſpice boven de zuider portico het afbeeldſel van eenen dusdanigen vogel, zich met uitgeſpreide vleugels aan de vlammen ontworſtelende, en daaronder het woord „ *Reſurgam.*"

Na deze korte geſchiedkundige aanmerkingen, wil ik thans trachten eene beſchrijving van dit gebouw te geven.

De *St. Pauls*, ſtaande in dat gedeelte van de ſtad, waar de grond het hoogst is, is gebouwd in de gedaante van een lang kruis, met uitzondering van eene verbreeding aan de westzijde en eene ronding aan den oostkant. Op de plaats, waar de lijnen van het kruis elkander raken, verheft zich een groote, fraaije en eerbiedwekkende Dom. Ter hoogte van 90 voeten boven het dak der kerk is eene rondgaande rij van 32 kolommen, onderſchragende met hare kapiteelen eene ruime galerij, verſierd met eene balustrade, waarboven zich eene

eene rij van pilasters vertoont. Vervolgens begint de ronding van den Dom, op wiens tinne eene tweede galerij of balkon is, en in het midden daarvan rijst de lantaarn, versierd met Korinthische kolommen. Op den top van deze lantaarn is een bal geplaatst, en op den bal een kruis, beide verguld. Dit gedeelte van de *St. Pauls* is veel grooter, dan men, hetzelve van den grond beschouwende, zoude vermoeden. De bal levert ruimte op voor 12 personen om er in te zitten, zijnde zes voet in diameter. Het gewigt van den bal is 5,600, en van het kruis 3,360 ponden.

De muren der kerk zijn van fraaijen Portland-steen, met rustic-werk, (dat is, zoo ik meen, met versierselen in zerk uitgehouwen of gebikt) en omgeven van twee rijen gekoppelde pilasters, waarvan de onderste versierd is met kapiteelen van de Korinthische, en de bovenste van de Romeinsche of zamengestelde orde; hetwelk, gevoegd bij de pilaren aan de portico's, de vensters, bogen en nissen, (vele waarvan nog weder met kleinere kolommen versierd zijn) het gebouw aan alle kanten eene zeer fraaije en kostbare vertooning geeft; welk alles een nog rijker voorkomen heeft door eene groote verscheidenheid van kunstig uitgehouwene festoenen, palmtakken, Cherubims enz.

De kerk heeft drie ingangen. De portico aan de noordzijde gaat op met 12 trappen van zwart marmer, halvemaanswijze gelegd, onder een' halven Dom, ondersteund door zes zware kolommen, vier voet in diameter, met gekorvene schachten en Korinthische kapiteelen. De zuider portico is genoegzaam gelijk aan de noorder; maar dezelve gaat op met 25 trappen, de grond daar zoo veel lager zijnde. Boven ieder van deze portico's ziet men de afbeeldingen van vijf Apostelen. De wester portico, die den grooten ingang uitmaakt, is bij uitnemendheid fraai en inderdaad grootsch. Op eene verhevene basis rusten twaalf zware Korinthische kolommen, die eene tweede verdieping onderschragen, vanwaar zich acht ligtere Romeinsche kolommen verheffen, op welker kapiteelen eene groote en prachtige frontespice rust, waarin de bekeering van PAULUS in basrelief kunstig is uitgehouwen; al hetwelk bekroond wordt door drie staande beelden, ieder 11 voet groot, waarvan het middelste PAULUS voorstelt, met PETRUS aan zijne regter- en JACOBUS aan zijne linkerhand. De pilaren, overeenstemmende in bouworde met de pilasters, die

die de kerk omringen, ondersteunen en versieren tevens, en toonen zich tot meerder voordeel, aangezien dezelve eenige voeten vooruitkomen, waarachter de deuren, glazen en nissen der kerk zich schijnen te verschuilen, hetwelk de kolommen een luchtig en hoogst bevallig aanzien geeft. Men nadert dezen ingang langs 25 trappen van zwart marmer, die zich in breedte langs de geheele portico 100 voeten uitstrekken. Aan wederzijden verheffen zich twee luchtige torens, die de vleugels uitmaken, en in wier voorgevel, ter hoogte van de frontespice, de vier Evangelisten zittende zijn afgebeeld. 't Is aan alles duidelijk te zien, dat de Bouwmeester WREN, die zoo wel goede smaak als kunst te baat had, alle zijne krachten heeft in 't werk gesteld, om dezen ingang te versieren. En inderdaad, daar is eene deftigheid van aanzien en fierheid van bouwkunst, vergezeld van eene gemakkelijke verdeeling en hoogstbevallige evenredigheid, in dit gedeelte van de *St. Pauls*, 't welk zich beter gevoelen dan beschrijven laat; en wanneer men hier bijvoegt den grooten Dom, dan levert de kerk hier een geheel op, zoo fierlijk en grootsch, dat er niets te wenschen overblijft.

Rondom het gebouw is, op eenen kleinen afstand, een massief en fraai ijzeren hek of balustrade, 't welk alleen over de 11,000 ponden sterlings gekost heeft. Voor de wester portico is Koningin ANNA op een pedestal afgebeeld in wit marmer, met nog vier andere vrouwelijke beelden rondom het pedestal, *Britannia*, *Frankrijk*, *Ierland* en *Amerika* voorstellende, welke landen geheel of gedeeltelijk aan hare wetten onderworpen waren. Doch deze groep is in zoo deernis waardig een staat, daar alle de beelden hunne neuzen en sommigen ook handen en voeten verloren hebben, dat men, dunkt mij, dezelve wegnemen, of anders beter onderhouden moest.

Men heeft beweerd, dat de westzijde van de *St. Pauls* te veel van een paleis, te weinig van eene kerk heeft. Men heeft voorts gezegd, dat de wester portico eene nog grootscher vertooning zoude hebben, indien de frontespice door slechts éénе rij van zoo veel grooter en zwaarder kolommen ondersteund werd; maar dat WREN genoodzaakt was, om van twee rijen pilaren en pilasters gebruik te maken, omdat *Portland* geene brokken steen groot genoeg oplevert, om er zulke zware kolommen van zaam te stellen. Men heeft, einde-

delijk, opgemerkt, dat de Dom te spits toeloopt, en daardoor te veel van een' toren heeft. Het kan zijn; ik laat ieder zijn gevoelen, en den meer ervarenen hunne grootere kunde: ik voor mij kan echter met geen van deze gevoelens overeenstemmen. Zoo ik eene aanmerking maken moest, dan zoude het wezen op de twee torens aan de westzijde, die mij minder bevallen, 't zij dan dat dezelve te veel van Dommen, te weinig van torens hebben, 't zij dat ze te veel versierd zijn, 't zij dat het aan mijn' smaak mangelt. Voorts moet ik hier nog twee in het oog vallende opmerkingen bijvoegen. Vooreerst, dat de kerk zoo zeer door de huizen is ingesloten, dat daardoor het grootste gedeelte van de fraaije en trotsche vertooning verloren gaat. (De prenten, van deze kerk voorhanden, zijn willekeurig op zekeren afstand genomen en vervaardigd, en geene van deze vertooningen van de *St. Pauls* is in waarheid aanwezig.) Ten andere, dat de *St. Pauls* door den smook der steenkolen op de meeste plaatsen zoo zwart geworden is, dat daardoor een ander gedeelte der schoonheid, dit gebouw oorspronkelijk eigen, verloren is geraakt. 't Is alsof zich de steenkolen weder wilden wreken van de belasting, haar opgelegd, om er de *St. Pauls* van te bouwen! Inzonderheid is deze miskleuring te bejammeren aan de wester portico, waar het effect van 't vooruitkomen der pilaren voor een groot gedeelte te loor gegaan is. Op sommige plaatsen is de *St. Pauls* wit, op andere graauw, op de meeste geheel zwart, 't welk door den wind veroorzaakt is, of, gelijk anderen meenen, door den zonneschijn. De arme Koningin ANNA is ook danig door den rook bewalmd, en heeft hare oorspronkelijke schoone witte kleur geheel verloren.

Evenwel, noch de smook, noch de nabijheid der huizen kan den Bouwmeester te laste gelegd worden; en, eigenlijk gesproken, blijft de schoonheid des gebouws daarom dezelfde. En staat het vast, dat, schoon de *St. Pieterskerk* te *Rome* de *St. Pauls* te *Londen*, beide in fraaiheid en uitgebreidheid, overtreffe, de laatstgenoemde echter, met deze enkele uitzondering, algemeen voor de fraaiste kerk van gansch *Europa* gehouden wordt, onder de Protestantsche kerken buiten twijfel nergens hare wedergade heeft, en voorzeker een' naam verdient onder de edelste gebouwen, die ooit of ergens ter wereld door menschenhanden hunnen Schepper ter eere zijn opgerigt geworden.

Eene

Eene beschouwing van de *binnenzijde* der *St. Pauls* zal het onderwerp van mijnen volgenden uitmaken.

BRIEF VAN HERM. BOSSCHA AAN MR. W. J. KROF, STREKKENDE TER REGTVAARDIGING VAN ROELOF MEERENDONK, TE ZIERIKZEE (*).

Aan den Wel Edelen Heere Mr. W. J. KROF.

Mijn Heer!

Met genoegen zag ik uit den brief, dien ik onlangs de eer had van UEd. te ontvangen, dat gij u de zaak hadt aangetrokken van eenen man, die, zoo als mij nu uit de medegedeelde stukken en bewijzen genoegzaam gebleken is, te onregt verdacht is gehouden en beschuldigd van, in Wintermaand des jaars 1813, te *Zierikzee*, de zaak van onze toenmalige overheerschers meer, dan het herstel zijns vaderlands, behartigd, en pogingen gedaan te hebben, om de langgewenschte omwenteling, die toen reeds voor de deur stond, tegen te houden: en daar ik in mijne Geschiedenis dier Omwenteling, schoon onschuldig, en zonder den verongelijkten persoon te kennen, voedsel aan dat vermoeden en aan die beschuldiging heb gegeven, ben ik thans ten volle bereid, om zulks, op de bestmogelijke wijze, te verbeteren, en daardoor 's mans goeden naam, zoo veel mij dunkt met de ge-

(*) De Redacteur acht dezen Brief eenigermate belangrijk voor het Publiek, in zoo verre dezelve ter toelichting strekt van een abusivelijk voorgesteld punt in de Geschiedenis onzer Omwentelinge; maar allerbelangrijkst voor elken Menschenvriend, wien, zijnen Naasten liefhebbende als zichzelven, de eer en goede naam van eenen miskenden Medemensch en Landgenoot tevens ter harte gaan, wiens onschuld den Redacteur bovendien uit eene en andere getuigenis voldoende mogt blijken: welke beweegredenen hij vertrouwt, dat de plaatsing van dezen, den geachten Steller evenzeer als den Heer MEERENDONK zelven vereerenden, Brief, zonder eenige verdere verontschuldiging, genoegzaam zal wettigen.

geschiedkundige waarheid bestaanbaar te zijn, te helpen herstellen.

Afgaande op berigten, welker geloofwaardigheid ik geene reden had om te verdenken, schreef ik in het tweede deel mijner Geschiedenis, bladz. 64, dat *de bevelhebbende Generaal eenen ingezeten van* Zierikzee, MEERENDONK *genaamd, naar* Bergen-op-Zoom *had gezonden, om versterking van krijgsvolk te ontbieden.* Thans hieromtrent nadere en voldoende opheldering ontvangen hebbende, vinde ik mij verpligt te erkennen, dat dat gedeelte mijns verhaals onvolledig en onnaauwkeurig is; daar het mij nu blijkt, dat gedachte MEERENDONK, niet als ambteloos burger, en als zich daartoe vrijwillig aangeboden hebbende, die reis naar *Bergen-op-Zoom* heeft gedaan, maar als ambtenaar in dienst van het toenmalige *Fransche* bestuur, en staande, als *Lieutenant du port en syndic der Marine*, onder de bevelen van den Kommissaris der Marine LEGRAND, door wien hij gelast was eenen brief aan den Bevelhebber van *Bergen-op-Zoom* over te brengen. Met welke gezindheid hij dien last volbragt heeft, behoort niet tot het onderzoek van den Geschiedschrijver; schoon ik voor mij zelven geene redenen heb, om, 't gene hij tot zijne verdediging daaromtrent verklaart, in twijfel te trekken. Genoeg, (en dit is geschiedkundig zeker) dat hij, in zijne betrekking, heeft moeten gehoorzamen aan den last, hem door den Kommissaris der Marine opgedragen; en de geschiedkundige waarheid zou dus vorderen, dat mijn bovengemeld verhaal op deze of soortgelijke wijze veranderd en aangevuld wierd: *dat* ROELOF MEERENDONK, *als Lieutenant du port en syndic der Marine, door den Kommissaris der Marine, onder wiens bevelen hij stond, met eenen brief van den Generaal* DU COS, *het bevel voerende te* Zierikzee, *aan den bevelhebbenden Generaal te* Bergen-op-Zoom *is afgezonden geworden, ten einde om versterking voor de bezetting van* Zierikzee *te verzoeken.* Dan, dat verhaal, zoo onvolledig als het in zijnen oorsprong was, is nu eenmaal in druk uitgegaan; en, schoon de uitgevers mijner Geschiedenis geenszins over een slecht vertier te klagen hebben, komt het mij echter niet waarschijnlijk voor, dat er vooreerst nog een tweede druk van opgelegd zal worden. Ondertusschen zoude het mij leed doen, dat de goede naam van den Heer MEERENDONK hierdoor, hoe zeer dan ook buiten mij-

ne fchuld, openlijk met eene vlek bleef ten toon gefteld; en nog zoo veel te meer, omdat, zoo als ik nu vernomen heb, wel niet mijn verhaal, maar de bovengemelde befchuldiging, die door mijn verhaal kan fchijnen bevestigd te worden, dien man, echtgenoot, en vader van acht kinderen, bijna geheel van zijne kostwinning beroofd, en buiten ftaat gefteld heeft, om van zijne erkende bekwaamheden, ten nutte van het algemeen, gebruik te maken. Na hierover ernftig te hebben nagedacht, is mij geen beter middel voorgekomen, dan dat ik UEd. de vrijheid late, zoo als ik thans doe, om van dit mijn antwoord op uwen brief zoodanig gebruik te maken, als gij ter bereiking van het oogmerk meest gefchikt zult oordeelen; al ware het ook, door denzelven openlijk in druk uit te geven: ten einde dus een openbaar bewijs gegeven worde, dat ik, uit overtuiging van in dezen kwalijk onderrigt te zijn, geene zwarigheid make, om datgene, 't welk ik daardoor te zijnen opzigte kwalijk geboekt heb, te hernemen, en 's mans eer, voor zoo verre die hierdoor geacht kan worden gekrenkt te zijn, te herftellen.

Bijaldien dit voorgeflagen middel u onverhoopt niet mogt behagen, en u zelven een ander mogt zijn in den zin gekomen, zal ik hetzelve gaarne vernemen, en u mijne nadere gedachten hierover mededeelen.

Ontvang de verzekering van mijne achting. Vaar wel!

Amfterdam, den 14 December 1818. HERM. BOSSCHA.

DE DOODE HAND.

Door

ERNST VAN HOUWALD.

Eene treffende Gefchiedenis.

De verjaardag van den veldflag bij *G.* was aangebroken, en werd, in het ftadje van dien naam, door al de inwoners plegtig gevierd. De kerk was, bij de namiddag-godsdienstoefening, zeer vol; velen waren van elders zamengevloeid, om den *Diaconus* THOMAS REINHAGEN te hooren prediken, daar hij, wijd en zijd, bekend ftond als een voortreffelijk kan-

kanfelredenaar. Ook ditmaal werden de harten van alle toehoorders ingenomen door zijne gevoelvolle redenen. Hij verhief de ziel, over het treurige slagveld, den berg des geloofs op, en toonde haar den toenmaals nog donkeren, maar thans door het licht des vredes bestraalden weg der Voorzienigheid aan. Niet met weemoedigheid; neen, met verhevene vreugde vierde hij het aandenken aan de gesneuvelden; en het gelukte hem, allen troost te geven, die met bange treurigheid over het verlies hunner geliefden het bedehuis waren ingetreden. Alleen, toen hij, ten slotte, over die verscheidenen zijnen zegen uitsprak, en zijne oogen op de zwarte plaat gevestigd waren, op welke, in groote vergulde letteren, ook de naam zijns zoons onder de gevallenen te lezen stond, toen schokte, als door eene elektrieke vonk, de straal van weemoed uit zijne volle borst door aller hart, en een onwillekeurige zucht verhief zich door de kerk, terwijl hij-zelf bevend den kansel verliet.

„ Laat ons eene wijl in de vrije lucht gaan," zeide REINHAGEN tot zijne dochter, toen zij uit de kerk teruggekomen waren, en hij zich verkleed had: „ wij hebben thans nog eene heilige stede te bezoeken!" ADA volgde den vader; zij gingen naar het slagveld, en stegen eenen heuvel op, vanwaar zij het geheel konden overzien.

„ Aan gene einde van het bosch alzoo?" vroeg de oude.

„ Ja, daar is hij gevallen!" zeide ADA. „ In digt kreupelhout verheft zich daar de groote grafheuvel, waar, onder zoo vele dapperen, ook onze JOZEF rust."

Om den heuvel, waarop zij stonden, golfde thans het rijpe graan, in de groene vlakten zag men de kudden weiden, en langs de vele wegen in het dal allerlei menschen wemelen, die mede ter bedevaart gingen. Doch REINHAGEN stond onbewegelijk, en blikte zwijgend naar de begraafplaats, terwijl hem groote tranen langs de bleeke wangen biggelden.

Een wagen hield stil onder aan den heuvel, en twee vreemden stegen denzelven op. De Predikant en zijne dochter bemerkten hen niet; terwijl ADA teeder en bezorgd hare armen om den vader sloeg, die een' kus op haar voorhoofd drukte. De oudste der vreemden trad toe, en reikte REINHAGEN de hand, zeggende: „ Ik ben ook vader! Hebt gij mede daar een' zoon verloren?"

„ Ja!" antwoordde deze, wees maar de plek, en wendde zich af, om zijne tranen te verbergen.

„ Arme vader!" sprak de vreemdeling. „ Waart gij heden niet in de kerk? Heeft die voortreffelijke leerrede u geen' rijken troost verschaft?"

„ Ik heb troost gevonden!" hernam REINHAGEN, en zag hen vriendelijk aan. Nu herkende de vreemde den Predikant, die van den kansel tot hem gesproken had, breidde zijne armen uit, en drukte hem aan de borst.

De beide ouden verdiepten zich spoedig in een ernstig gesprek; terwijl de jonge man, een schoon, rank jongeling, zich door ADA vertellen liet, wat haar van den veldslag bekend was. Vriendelijk glimlachte hij nu en dan bij hare bezielde tafereelen, en zeide eindelijk: „ Hoe schoon is het verhaal in uwen mond, als gij de legers tegen elkander laat aanrukken! Maar het was ook een groote, heilige dag, en ik ben er trotsch op, onder die vrijwilligers mede gevochten te hebben, welke gij den naam geeft van moedige verdedigers des vaderlands."

Het bleek vervolgens, dat de jonge man ADA's broeder gekend had, en dat zij vrienden waren geweest. Zij vernam van hem, dat ook hij daar aan het eind des wouds, waar het gevecht het hardnekkigst was, aan de zijde van haren broeder gestreden, en eene zware wond aan den arm bekomen had.

De zon was het ondergaan nabij; de vreemde nam afscheid; hij vatte de hand des Predikants, en zeide: „ Mij is de dag van heden, door de kennismaking met u, zeer dierbaar geworden; vergun mij derhalve eene deelnemende vraag: hoe komt het, dat een man van die begaafdheden op deze geringe standplaats is?"

„ Ik bekleed dezelve eerst sedert twee jaren," antwoordde REINHAGEN bescheiden; „ maar ik moet gelooven, dat ik mij hier op mijne plaats bevinde; anders zou mij wel een ander lot te beurt gevallen zijn."

„ Waart gij dan eens gelukkiger, en is deze standplaats niet uwe vrije verkiezing?"

„ Ja, ik was eens gelukkiger dan nu!" antwoordde de Predikant diep bewogen: „ thans staat mij geene keus meer vrij. — Hebt gij nimmer," vroeg hij na eenige tusschenpoozing, „ van den Leeraar van *Immenhayn* gehoord, die, als KAIN, zijnen broeder zou hebben verslagen?"

„ Hoe!"

„ Hoe!" riep de vreemdeling verbaasd, „ gij zijt de ongelukkige THOMAS REINHAGEN?"

„ Ja," hernam de Predikant, „ ik ben het!"

De vreemde scheen getroffen, zweeg eenige oogenblikken, en zeide vervolgens: „ Vaarwel! Gij zijt *zeker* onschuldig. Ik hoop, wij zullen elkander eens blijmoediger wederzien." Nu ging hij met den jongeling den heuvel af, en de wagen rolde henen, uit welken laatstgemelde nog verscheidene keeren groette.

THOMAS REINHAGEN bekleedde eens de schoone predikantsplaats te *Immenhayn*. Zijn oude vader, die voormaals Opperambtman geweest, en door beleid en vlijt eenig vermogen verzameld had, had zich, na den dood zijner vrouwe, aan alle werkzaamheden van aanbelang onttrokken, en te *Immenhayn* eene niet onbeduidende bezitting gekocht, waar hij, in de nabijheid van zijnen braven zoon, zijne dagen dacht ten einde te brengen. Wel is waar, hij bezat nog een' ouderen zoon, DAVID genaamd; doch deze was den vader zoo vreemd geworden, dat hij niet zonder zorg aan hem denken kon.

Niet de wereldzee, die tusschen hen beiden lag, maar het koude, laatdunkende en zelfzuchtige gemoed van den zoon, had dezen van het vaderhart afgescheiden. Reeds als knaap leide hij eene diepgewortelde zucht naar gewin aan den dag, welke hem tot meer aanhoudende werkzaamheid aanspoorde, dan bij den zachteren broeder THOMAS het geval was. De vrienden plagten dan wel eens te zeggen: „ DAVID wordt geheel het evenbeeld van den ouden, even zoo vlijtig en doorziende: onder zijne handen zullen de penningen des vaders in guldens overgaan." De opperambtman, evenwel, schudde dan het hoofd, en dacht: „ Neen! DAVID niet; rekenen en overwinnen zal hij wel, maar voordeel te doen met menschenliefde, dat leert hij nimmer. Maar THOMAS zal, zoo als ik, vrolijk zaaijen en rijkelijk inoogsten; en zoo al niet op den akker, dan toch in den lusthof Gods, die veel heerlijker vruchten draagt." De oude had gelijk: DAVID werd koopman, en verwierf zich weldra een onafhankelijk bestaan. Hij vroeg weinig naar ouders of broeder, en ging, tegen den wil der zijnen, over zee. „ Ach!" zeide zijne vrome moeder, „ tevredenheid zal hij nergens vinden; te vergeefs zal hij haar over zee naschepen."

Vele jaren verstreken zonder narigt. Eindelijk kwamen brieven uit *Suriname*; daar had DAVID goede zaken gedaan, en de dochter van een' der rijkste plantaadjebezitters gehuwd. Hij schetste hun een hoogmoedig tafereel van zijne prachtige levenswijze, van zijne groote rijkdommen, vele slaven, en besloot met de aanmerking: „Zoo ver kan het een mensch brengen, die zijnen weg met verstand te bewandelen weet."

„Moge hem de lieve God zegenen met menschenliefde en wijsheid," sprak de Opperambtman; „opdat hij met het hem toegelegde talent wél wete te woekeren!" Hij schreef hem eenen hartelijken, vaderlijken brief, houdende mede berigt van het overlijden zijner moeder, en gaf zijn innig verlangen te kennen, hem nog eenmaal te zien, eer de Dood hem opriep.

Doch het eene jaar verliep na het andere; DAVID kwam niet, en schreef ook niet weder. De Dood trad nader, en de oude vader ontsliep in de armen van zijnen THOMAS.

Deze woonde reeds sedert twee jaren in het huis des vaders; want toen, bij eenen zwaren brand, welke het dorp overkwam, ook de pastorij was verwoest, had de vader hem en zijn huisgezin met blijdschap ingenomen.

Hij schreef het sterfgeval dadelijk over naar *Suriname*, gaf den broeder opening van de vaderlijke nalatenschap, en deswege vrijmoedig zijne wenschen te kennen, dat hem de bezitting des vaders mogt worden overgelaten; waartegen hij aanbood, de helft van den vroegeren koopprijs, in billijke termijnen, uit te keeren. Hierop verpachtte hij het geheele bedrijf, en behield zich alleen de vrije inwoning voor.

Zoo verstreek een jaar, toen een boodschapper het berigt overbragt, dat DAVID zelf te *Hamburg* was aangekomen, en, in weinig dagen, te *Immenhayn* zijn zou. De vreugde van het huisgezin REINHAGEN was te grooter, naar gelange deze tijding verrassende was. Met opene armen werd de lang afwezige broeder ontvangen. Het kleine huis kon den rijken man met zijne lieden naauwelijks bevatten; ja er moest zelfs voor eenige slaven, die hij had medegebragt, nog een vertrek in eene schuur worden ingeruimd.

DAVID beantwoordde de hartelijke liefde en vreugde zijner aanverwanten met koude pligtplegingen, en zocht zich spoedig van hunne liefkozingen vrij te maken. Hij verlangde opening van 's vaders nalatenschap; en toen hem THOMAS

ver-

verzekerde, dat deze alleen beſtond in de weinige meubelen, het jaarlijksch pachtgeld, en de landhoeve zelve, vorderde hij, het hoofd ſchuddende, alle rekeningen en papieren, zat met zijnen ouden Schrijver dagen achtereen, ſchreef, rekende, en overhandigde eindelijk zijne berekening den broeder, terwijl hij fijn grimlagchend zeide: „ Ik heb dan toch nog zoo het een en ander gevonden, dat tot den boedel behooren moet; en hier vindt gij het geheel. Eerſtelijk behoort daartoe deze landhoeve, *cum inventario*, en het jaarlijksch pachtgeld. Ten tweede, des vaders tilbare nalatenſchap, die niet eens geregtelijk is opgenomen geworden. Ten derde, het voorſchot in baren gelde, dat de vader u, na den brand, gedaan heeft, zoo als ik uit zijn rekeningboek zie. Eindelijk, ten vierde, een kostgeld, hetwelk gij niet ontkennen zult verpligt te zijn aan de nalatenſchap uit te keeren; daar gij en uw gezin, twee jaren lang, tot op 's vaders dood, hier geleefd hebt, en wel, zoo als uit de rekeningen blijkt, ten koste van den boedel. Voor den tijd, welke er verſtreken is na des vaders dood, begeer ik geene vergoeding, omdat ik mij met mijne lieden hier mede zonder vergoeding denk op te houden."

THOMAS vertrouwde zijn gehoor naauwelijks, ſtaarde hem lang twijfelend aan, en kon geen geloof ſlaan aan de koude woorden in den mond des broeders. Maar, toen DAVID hem de papieren overreikte, en hij zich overtuigd had, dat de vordering ernst ware, zeide hij zeer zachtmoedig: „ Vader heeft mij die ſom geſchonken, om hetgene wij door den brand verloren hebben weder aan te ſchaffen, en heeft ook voor de plaats aan zijnen vaderlijken disch geen kostgeld van ons verlangd."

„ Hiervan ontbreken de ſchriftelijke bewijzen," hernam DAVID: „ derhalve blijven de beide posten *ad* 3 en 4 in allen gevalle tot de *actieve* ſchulden des boedels behooren. Edoch de helft daarvan valt u te beurt, zoodra eerst het goed aan den meestbiedenden verkocht zal zijn, en wij alzoo baren gelde bekomen."

„ Gij wilt het goed aan den meestbiedenden verkoopen?" vroeg THOMAS, met de oogen vol tranen. „ Wilt gij het mij dan niet overlaten, op den voet zoo als ik u verzocht heb?"

„ Dit ſtaat geheel aan u," zeide DAVID. „ Zijt gij de

meestbiedende, neem het dan in Godsnaam; doch baar geld moet er zijn, want ik heb er op gerekend, en kan onder geen beding daarvan afgaan; de gansche erfenis is buiten dat klein genoeg, en verre beneden mijne verwachting."

Met deze stellige verklaring verliet hij den broeder, die als verstijfd stond. Het kleine goed was nu voor hem verloren; want aan gegadingden kon het niet ontbreken, en door de berekeningen, welke DAVID hem gemaakt had, en die hij niet bestrijden wilde, ging de benoodigde som zijne middelen zeer verre te boven.

Vergeefs trachtte hij nog eenmaal den broeder tot eene andere behandeling te bewegen: de bekendmaking der veiling van het roerend en onroerend goed in de nieuwspapieren werd daardoor, met vervroeging van het tijdstip, slechts verhaast.

Terwijl nu DAVID in den tusschentijd zijne koopmansaangelegenheden waarnam, soms verscheidene reizen deed, of zijnen ouden Schrijver uitzond, en THOMAS met zijne gade vol bekommering naar eene andere woning uitzag, hielden zijne beide kinderen, JOZEF en ADA, zich dikwijls bezig met de drie arme Negerslaven, die de rijke oom had medegebragt. Twee hunner moesten de vernederendste diensten verrigten, en werden, door den ouden Schrijver, alle avonden in de tuinschuur opgesloten. De derde van hen, TUARO genaamd, genoot een grooter vertrouwen, bediende uitsluitend zijnen Heer, en had, naast het vertrek des Schrijvers, een eigen kamertje in het woonhuis. De menschelijk-deelnemende behandeling, die hun van het huisgezin wedervoer, viel als een milde zonnestraal in hunnen kouden nacht, en, met eene krachtige, onbeschrijfelijk innige liefde, waren zij inzonderheid aan de kinderen gehecht. TUARO sprak Duitsch, en van hem vernamen zij vele gruwelijke voorbeelden van de onmenschelijkheid huns ooms. De oude Schrijver was voorheen Slavenopzigter geweest, en, alleen omdat hij door gevoellooze behandeling en listigen aankoop van slaven zich onderscheiden had, door zijn' Heer tot hoogere bediening bevorderd. De dag hunner afreize naar *Europa*, verzekerde TUARO, was, in de geheele plantaadje, de grootste feestdag geweest; want de zoon van DAVID, een goed, menschelijk jongeling, had toen het bestuur van den harden vader overgenomen.

Hoezeer de weeke harten der kinderen door die vertellingen ge-

gevoelig geschokt werden, drongen zij evenwel den Neger, hun niets te verzwijgen; want zij hadden wel bemerkt, dat hij, in weerwil dat men hem boven de andere slaven, in velerlei opzigt, voortrok, in veel treuriger stemming bleef dan deze. TUARO aarzelde ook niet, de goedhartige kinderen zijn geheele hart open te leggen, en deed hun het volgende verhaal:

„Daar, waar de zon de aarde liever heeft, dewijl zij haar inniger verwarmt dan hier, en waar de menschen allen mijne donkere kleur dragen, daar is mijne wieg en bakermat. Ach! het was alles zoo vriendelijk in de kleine hutten, in de groote wouden, aan de ruischende stroomen, aan den oever der zee! Ik had ook ouders en broeders en zusters; ik bezat mede een klein hutje, wel, als het nest van eenen vogel, luchtig gebouwd, maar ook, als dat, de vrijplaats der liefde; ik had eene vrouw, mij dierbaarder dan mijn leven, mijne GUMILLA. O, Hadt gij haar gekend, hoe beminnelijk zij was! Zulk een vol, vriendelijk gelaat, met het donkere waas onzer verw overtogen, is zeer schoon. Men ziet in hetzelve niet die vele wisselende schaduwen, als op het gelaat der blanke menschen; neen! Daar staan de weerlichtende oogen als sterren, en de roode lippen als de strepen van het morgenrood aan den nachtelijken hemel. — Wij minden elkander zoo innig; wij waren zoo rijk en gelukkig in onze armoede en eenvoudigheid! Daar zag men uit de zee groote, vreemde schepen naar onze kusten opdagen. Nieuwsgierig snelden wij toe, om die te zien, en onthaalden goedhartiglijk de blanke vreemdelingen, en lieten ons, om hunne ellendige snuisterijen, die wij voor groote schatten hielden, in eenen ruilhandel met hen in. Ik bevond mij eens te dien einde, met velen mijner landslieden, op het schip, en stond met mijne GUMILLA voor eene kist vol glaskoralen, om haar den schoonsten opschik uit te zoeken, wanneer zich plotseling een geweldig geschreeuw verhief. De blanken hadden het anker geligt, naar de wapenen gegrepen, en drongen op ons in, om ons te bemagtigen. Wij waren weerloos, verrast en ligt te overweldigen. Men bond ons de handen, en stiet ons naar beneden, in het donkere ruim van het vaartuig. — Vaarwel, mijn vaderland! Ik heb u niet wedergezien.....

„Ik wil u niets verhalen van den langen, schrikkelijken nacht, die op ons lag, terwijl Gods licht voor onze barba-

ren zoo vele morgens uit de zee opfteeg. Na eene lange vaart, werden wij eindelijk in het daglicht opgetrokken, maar alleen om naar eene flavenmarkt gefleept en aldaar verkocht te worden. Wij zagen, hoe man en vrouw hier van elkander gerukt en aan onderfcheidene koopers verkocht werden, en fidderden voor een gelijk noodlot; doch wij werden, gelukkiglijk, beiden door denzelfden meester gekocht.

„ Onder de zweepflagen van den ouden Schrijver, die toenmaals nog Slavenopzigter was, leerden wij den zwaarften arbeid. Denkt eens na! ik moest dikwijls getuige zijn, dat mijne GUMILLA gruwelijk mishandeld werd; en nog waren wij boven zoo vele anderen gelukkig, want wij waren niet van elkander gefcheiden.

„ Mijne GUMILLA baarde mij eindelijk eene dochter. Toen ik, van vreugde weenende, dat kind aan mijn hart drukte, vermoedde ik niet, dat dit fchuldeloos wezen ons éénig geluk vernietigen zou. Mijne vrouw bleef, federt de zware verlosfing, door de ruwe behandeling voorbereid, zwak en ziekelijk, en onder den harden arbeid, waartoe zij, zonder de minfte verfchooning, werd aangedreven, nam hare gezondheid meer en meer af. Wat menfchelijke krachten mogelijk was, nam ik op mij, en wat de liefde vermogt, deed ik voor haar. Maar dit was onzen dwingelanden niet genoeg; zij verwijderden GUMILLA van mij, en gaven haar betere verzorging, ten einde haar, met het kind, op de naaste flavenmarkt, nog voordeelig genoeg te kunnen verkoopen! Nog hoopte ik door gewilligheid het fteenen hart te bewegen; ik floeg den zwaarften arbeid ter hand; ik gaf mij dag noch nacht rust; ik leerde hunne fpraak, en toen, door gruwzame mishandeling getergd, eenige nieuwe flaven hunnen drijver te lijf wilden en te fterk waren, redde ik hem het leven. Lang zag hij mij met verwondering aan, reikte mij de hand, en zeide: „ TUARO, ik dank u! Gij zult van nu af aan mijn huisflaaf zijn en het goed hebben." Toen omvatte ik zijne knien, en riep: „ o! Ik wil arbeiden meer dan allen, en het niet goed hebben; geef mij flechts mijne GUMILLA weder!" Doch hij keerde mij koel den rug toe, en zeide: „ Dat kan niet zijn; maar ik wil u wel een gezonder wijf geven: GUMILLA is met haar ellendig kind reeds verkocht."

Hier floeg TUARO de handen voor de oogen, en riep met vreesfelijke ftem: „ Hebt gij het gehoord? Zij was verkocht!..."

koopht!..." En hiermede wierp hij zich ter aarde, en weende overluid; en toen de kinderen met hem weenden en hem liefkoosden, drukte hij hen aan zijne borst, en riep: „Ja, u heb ik mede lief; gij zijt goed als GUMILLA, en voor u zou ik in den dood willen gaan."

(*Het vervolg hierna.*)

VASTENAVONDSGRAP TE COBLENTS.

(*Journal General des Pays-bas*, No. 165; Dingsdag 14 Maart, 1819.)

Coblents, 23 Febr. 1819.

Door eene Vastenavondsgrap is ons gisteren op één alles vertoond, wat de gang der tijden en der gebeurtenisfen als gewigtig en belangrijk in een gedeelte van *Duitschland* doet kennen.

In den drang van eene menigte gemaskerden verscheen eensklaps een jong mensch, wiens geheele opschik door de vreemdheid en bontheid opzien baarde. Hij was gekleed als een *Duitscher* uit de middeleeuwen, met los en verspreid haar. Op eene baret of muts, versierd met drie eikenbladen, las men de woorden: *Geest des Tijds.* Op eene lange zwarte pleister, gehecht aan eenen grooten neus, las men: *Belooning van den Krijgsman.* Om den zwarten baard, als van eenen *Jood*, stonden de woorden: *Administratie der Finantiën.* Op de voorzijde van het kleed was te lezen: *Het Veld van Eer.* De panden waren ongelijk, en aan de regterzijde las men: *Voor Burgerlijke Verdiensten*; aan de linkerzijde: *Voor Militaire Verdiensten.* Eene menigte van sterren, kruisen, medaljes en linten van alle kleuren bedekten de borst aan beide zijden; en onder deze blonk uit het grootkruis der orde van de bel, welk geluid gaf, zoodra de gemaskerde zich bewoog. Meer naar beneden las men aan de regterzijde de woorden: *Imposten. Geheime Policie. Wetten. Beloften.* Aan de linkerzijde: *Inkwartiering. Belastingen. Snede der Broeken. Parademarsch.* De woorden: *Goede Hoop*, waren minder leesbaar, door het hangend haar. Eene menigte brieven en munimenten, met de woorden: *Adressen. Staatkundige Geschriften. Oordeel over en verwisseling van den Troon. Koophandel en Patriotismus. Beschuldigingen. Ligchaamsoefening.*

Feest

Feest op den Wartburg en Jezuiten. Godsdienstige Verheffing, enz. staken gedeeltelijk uit den regterzak; uit den linker hing een ledige zak, met het opschrift: *'s Lands Schatkist. Algemeen Krediet. Gunstige Uitzigten op het Toekomende*, enz.

Het was niet dan met groote moeite, dat deze Jongman zich eenen weg baande naar eene Vrouw, die mager en zwak in een' hoek zat, gekleed in rouwgewaad, en met eene halve kap van floers. Een krans van kleine bloemen (*Vergeet-mij-niet*, enz. enz.) zag men in hare blonde haren, welke eenigzins in wanorde waren; eene muurkroon, waarop het woord: *Constitutie*, maakte het voornaamste deel van het kapsel uit. Voor den boezem las men: *Vrijheid der Drukpers. Openbare Raadpleging.* Op het hart: *Gelijkheid voor de Wet.* Onder de borst: *Liberaliteit*; daaronder: *Opheffing van den Leenadel.* Op den buik: *Het Algemeene Gevoelen*; lager: *Vermindering der staande Legers*, en daaronder nog: *Vrijheid der Zeevaart.* En eindelijk op de hoogte der knien: *Vertegenwoordiging des Volks.* Eene kleine verhevenheid op den rug mismaakte eenigzins de statuur dezer schoone, en op dezelve las men de woorden: *Gelijke Verdeeling der Lasten.* Op een' der schouders zag men het woord: *Het Volk*; op den anderen: *Adel.* De woorden: *Verantwoordelijkheid der Ministers. Procesfen met opene deuren. Kamers van Pairs en Gedeputeerden. Onbedwongene Volksvlijt. Vrije en onbelemmerde Koophandel*, enz. las men op andere plaatsen van het kleed; en in een hoekje van hetzelve zag men met moeite, door de kleinheid der letteren: *De Volksstem.*

Het is moeijelijk, de aandoening en het gevoel te beschrijven, welke deze verschijning veroorzaakte. De jonge vrouw hield zich met moeite staande, en scheen zich voor flaauwvallen te bewaren door gestadig aan een reukfleschje te snuiven, waarop men de woorden las: *Algemeene Geest.* Nadat zij eindelijk, door de ijverige pogingen van haren geleider, gekomen was tot aan de rijen der dansers, verdwenen beiden in de menigte, en zij kwamen niet wederom te voorschijn.

„Alzoo," zegt de verzamelaar van zeker tijdschrift, „ziet men ook in het dagelijksch leven de uitersten bijeen: waan en zaken, ernst en boert, zielsverheffing en zotheid, vleijerij en verwaandheid, geluk en ellende, het Kapitool en de Tarpejische rots, Vastenavond en Aschdag."

HUL-

HULDE AAN DEN GRAAF G. K. VAN HOGENDORP, LID VAN DE TWEEDE KAMER DER STATEN GENERAAL.

Door dankbaarheid ontgloeid om uwe mannentaal,
ô Ed'le HOGENDORP! in 's lands vergaderzaal,
Klopt 't vrije Neêrlandsch hart voor u, den vaderlander,
Den warmen vriend des volks, der Gallen tegenstander;
Die, met uw vriendenschaar, door zuiv're vrijheidszucht,
Weleer der vad'ren vlag deedt wapp'ren door de lucht,
De slaven des tirans voor uwen moed deedt beven,
En Neêrlands ouden naam uit de assche deed herleven.
Nog gloeit in uwe borst dezelfde vrijheidsmin;
Nog toont gij door uw taal dezelfde vrijheidszin.
Ja! Neêrlands edel bloed stroomt bruisend door uwe ad'ren;
Gij spreekt opregt en rond en fier als onze vad'ren;
Uw mannelijke taal is een getrouwe tolk
Van uwe reine zucht voor 't heil van Neêrlands volk.
Laat blindheid of belang die taal eens Belgs versmoren,
Gij aarzelt niet, o neen! aan allen te doen hooren,
Dat gij het waar belang van Neêrlands volk bemint,
En dat noch goud noch eer uw vrije tong ooit bindt.
Het dankbaar volk, naast God, zoo veel aan u verschuldigd,
Verheugt zich, dat het u met warme liefde huldigt,
Als vriend van 't vaderland, aan dwing'landij ontrukt,
Schoon 't ook van uw bestaan, helaas! geen vruchten plukt.
Het IJ, de Maas, de Kil, de Zaan en Zeelands stroomen
Zijn (schoon zij voor 't verderf van hunnen handel schromen)
Gevoelig voor 't belang, dat ge in hun welvaart stelt;
En nimmer wordt uw naam in Nederland vermeld,
Dan met een dankb're ziel, ontgloeid door reine liefde,
Dat Neêrlands diep verval en drukkend leed u griefde;
Dat, wie zijne oogen sluit voor 's lands vervallen staat,
Het heil van 't vaderland u naauw ter harte gaat.
Ja! wie u ooit miskenn', het volk blijft u beminnen;
Gij mogt door deugd en trouw het hart diens volks u winnen.
Voor u slaakt onze borst een' reinen zucht tot God,
Daar gij, wie ons belaag', steeds deel neemt in ons lot.
Blijf — blijf voor 't vaderland, manmoedig, onbezweken,
Tot redding, zoo gij kunt, van onze welvaart spreken;

Ligt

Ligt fluit gij, door uw taal, nog onzen ondergang;
En 't dankbaar nageflacht verheft nog, eeuwen lang,
Uw' naam, O HOGENDORP! in blijde jubelzangen,
Als onze kind'ren weer een beter lot erlangen;
De handel, door uw' raad, bij ons niet langer kwijnt,
En Neêrlands heilzon weer volvrolijk voor ons fchijnt.
Of kunt gij (Hemel, keer 't!) 's lands ondergang niet ftuiten;
Blijft men, verhard, het oor voor uwe dingtaal fluiten;
Dan nog (al zonk dit land in zijnen jammer neêr,
Al keerde 't zelfs, helaas! tot zijn moerasfen weer)
Zoudt ge in het rein gemoed het eêlst genoegen fmaken;
Dat gij voor Neêrlands heil altijd getrouw bleeft waken;
En, fchoon u ondank loonde, en alles mogt vergaan,
Nog zeggen bij dien val: *Ik heb mijn' pligt gedaan.*

R.

ZESTAL OORSPRONKELIJKE DICHTSTUKJES.

Door

J. W. IJNTEMA.

II.

DE MENSCH EEN ZUIGELING.

Schijne 't ook een dwaze gril,
Waar is 't, wat de wijsgeer wil,
Dat, in menfchelijke zaken,
De uiterften elkander raken.
't Lust mij, in eenvoudig dicht,
Dit te ftellen in het licht.

Kent ge een uiterst', fterker dan
Dat van zuigeling en man?
Kracht en moed en wakk're reden —
Weerlooze onmagt, teed're leden;
Beeld van 't bloefempje in zijn' knop;
En van d' eik ten hoogften top.

't Is een uiterfte inderdaad,
Dat nauw grooter denken laat.
Beiden, echter, loopen zamen,
Om den hoogmoed te befchamen:
En zoo leert de onnoozelheid,
Wat tot ware wijsheid leidt.

Let

Let ik op het vroegst geluid,
Dat de teed're zuig'ling uit,
't Brengt mij de onverstaanb're klanken,
Die wij menig wijshoofd danken,
Onvrijwillig voor den geest;
't Is alsof men FICHTE leest!

't Wichtje kent geen ander goed,
Dan hetgeen het drenkt en voedt.
Ach! hoe menig om ons henen,
('t Is een waarheid om te weenen)
Ach! hoe menig om ons heen
Leeft voor dischgenot alleen!

Slapen is een kost'lijk ding
Voor den lieven zuigeling.
Maar op velen, schoon volwassen,
Zou dit zuig'lings-kenmerk passen;
Menig leeft er lang of kort,
Die hier nooit regt wakker wordt.

't Wichtje schreeuwt met groot getier;
't Schort nu daar en dan weer hier.
Staatsberoering, angst en lijden
Doen de schreeuwers aller tijden
Kennen, als van erger soort
Dan die, schreeuwend zelfs, bekoort.

't Kindjes blik ziet dikwijls scheel,
Of maar weinig in 't geheel.
Die hier nad'ring looch'nen willen,
Letten slechts op 't heer van brillen;
En hoe menig ziet er scheel
Naar 't geen and'ren viel ten deel!

Zie! hoe tast de poez'le hand
Van het teeder huw'lijkspand;
Tast — maar zonder 't doel te raken.
Zegt mij, of wij 't beter maken?
Tasten wij niet, als het kind,
In ons streven, vaak naar wind?

Ja!

Ja! de onnoozelheid van 't wicht
Stelt den mensch mij voor 't gezigt,
Die, verwaarloosd en vergeten,
Schier zoo dom als dit mag heeten;
Maar gelukkig, ſtond daarbij
Zuig'lings-onſchuld hem op zij'

Slachten wij den zuigeling
In zoo menig, menig ding,
Kenmerk van zijn broze leven;
Pogen wij, 't op zij' te ſtreven
In het onwaardeerbaarst goed —
In een kinderlijk gemoed.

LODEWIJK DE XV IN DEN STAATSRAAD.

De Staatsraad was vergaderd; Koning LODEWIJK DE XV van *Frankrijk*, te midden van denzelven, in het diepst gepeins. Het behandelde onderwerp was zeer gewigtig; het betrof de hoogſte aangelegenheden des Rijks. De Raadsheeren putteden zich uit in welſprekendheid en ſcherpzinnige ontwikkeling hunner verſchillende gevoelens; want het diepe nadenken des Konings toonde hun, hoezeer hem de zaak ter harte ging. Eindelijk zwegen allen, om des Monarchs beſlisſing te vernemen. Nog eene geruime poos bleef hij in gedachten als verzonken. Eindelijk riep hij: „ Juist! Ik heb „ het gevonden!" — Elk luisterde gretig, wat het was, dat zijne Majesteit gevonden had. — „ Ja," ſprak de Koning, „ juist! BISSARD heet hij! BISSARD!" — BISSARD, namelijk, was de naam eens Jagthonds, dien zijne Majesteit vergeten, en op welken hij met zoo veel ingeſpannenheids had nagedacht.

ZIGTBARE ARMOEDE.

o Faam! wat maakt gij ons al diets?
Gij ſpreekt van *overvloed*, en ſchijnt met ons te gekken.
De ſchoonſte meisjes hebben niets,
Om borst en ſchouders zelfs te dekken!

MENGELWERK.

DE HARMONIE IN HET HEELAL.

EERSTE ZANG.

Wat waant gij, dwaze mensch! een aantal donkre vlekken
In 't ongekend geheel van 't fchoon heelal te ontdekken?
Wat mort gij, als de orkaan, in 't buldrend Noord gevormd,
Het bloemken van zijn' fteel, den eik ter aarde ftormt;
De ftroom op dijken beukt, en, hoe ook de angst moog' ftrijden,
De fchotfen, die hij zweept, door wal en muren fnijden;
De blikfem uit den fchoot der zwangre wolken fnelt,
En 't lagchend wichtjen in den arm der moeder velt;
Het aardrijk fchudt en fplijt, als in zijne ingewanden
't Ontftoken fulfer woedt, de ontgloeide ftoffen branden,
En de afgrond, die het veld door gloênde lava blaakt,
De Atlantis hier verzwelgt, en daar een Delos braakt?

Wat klaagt gij, dat het kleed der rijke lentedagen,
Dat de uitgezochte dos, dien woud en bloemen dragen,
Het fchitterend albast, dat frisfche maagden fiert,
En de overfchoone roos, die op haar wangen zwiert,
Die fchatten, waarop bij en rappe knapen turen,
Den grijzen tijd ter prooij', flechts oogenblikken duren,
En dikwerf, eer de zon de vruchten heeft geftoofd,
Één windvlaag alles fchendt, één koortsjen alles rooft?

„ Vanwaar," dus roept gij uit, „ dat woelen, ftrijden, botfen?
„ De pijlers der natuur zijn dan geen vaste rotfen!
„ Niet één is het geheel! Beftaat er dan geen rad,
„ Dat d'omloop regelt, en waarin elk ander vat?
„ Zien wij een eeuwge kamp geluk en rust verftoren;
„ Mag de onbewolkte zon niet aan den hemel gloren;

„ En drijft, bij vlagen, ons de ſtroom te loef of lij:
„ Waar ſchuilt eenſtemmigheid, waar is dan harmonij?"

o Zwijg, verdoolde! zwijg: waarheên ge ook't oog moogt rigten,
Wanneer ge opmerkzaam zijt, zal u een fakkel lichten.
't Zij ge op den hemel ſtaart, of naar den afgrond bukt,
Één' ſtempel vindt ge alom aan alles ingedrukt.
't Zij dan geen' mensch vergund, die onafzienbre keten,
Langs elken ſchakel heên, wiskundig af te meten:
Wie ook, ſlechts hier of daar, een enkel ſtraaltje vangt,
Ziet orde in heel natuur, dat alles zamenhangt.

Wie rijst daar uit den ſchoot der gladgekemde baren,
En ſlurpt de neevlen op, die boven de aarde waren?
Zij komt, de dagvorstin, verguldt d'azuren boog,
En trekt den pareldrop van 't jeugdig knopje omhoog.
Wat fonkelt om u heên? Zij ſpreidt de rijkſte kleuren.
Wat riekt ge op elken tred? 't Zijn louter ambergeuren.
Welk is dat rijk tapijt, op berg en dal geſpreid?
't Gewrocht eens tooverſtafs, uw werk, verſcheidenheid!
Wat klinkt er door het woud, bij de eerſte zonneſtralen?
't Betoovrend maatgezang, het lied der nachtegalen.
Wat voelt gij bij den gloed van 't alles ſtovend vuur?
De waarde van het zijn, de weldaad der natuur.

Nu daalt de koele nacht op vale vlerken neder,
En 't neevlig dropje drenkt den vruchtbren akker weder.
De zachte Phœbe ſchiet een' heldren zilverglans;
Miljoenen bollen zien we aan d'onbewolkten trans;
Hier ſchittert de avondſter, daar lichten verre ſtippen,
Ginds nevelvlekken, die ſchier aan het oog ontglippen;
De ſtatige komeet vliegt langs een reuzenſpoor,
Gehuld in vuur en gloed, 't onmeetbaar luchtruim door.

De

De ſtilte heerscht alom: het land, de ſteden zwijgen;
Het orgelkeeltje rust in 't groen der digte twijgen;
In d' arm des zoeten ſlaaps vlijt zich de wandlaar neêr:
De driften ſluimren in: geene eerzucht woelt er meêr.

Het ruwe winterkleed dekt veld en woud niet langer;
Reeds is het drijvend zwerk van warme droppen zwanger;
Zij dalen zachtkens neêr; het luwe windje kust
De dalen wakker uit eene ongeſtoorde rust.
Het eerſte groen ontluikt; de ontboeide beekjes vlieten;
De knopjes zwellen, en de teedre ſtengels ſchieten.
Het vriendlijk madeliefje, een lievling van natuur,
Lacht needrig in den gloed van 't koestrend lentevuur,
En 't zachte veldviooltje, in 't jeugdig groen gedoken,
Verheft den teedren ſteel, in rijken dos geſtoken.
De bron van vuur en licht bereikt een' hoogren ſtand,
En giet haar ſtroomen uit op 't mild bevochtigd land;
De morgenparel gloeit; de dartle zefirs kozen,
En vlechten Floraäs kroon uit leliën en rozen.
De honigkelk berst los; de bloemſtijl rigt zich op,
En draagt het ſtuifmeel om den rijkverſierden top;
De ſchoot ontvangt en zwelt: het vruchtje wordt geboren,
En 't gloeijend vuur des Kreefts zal ras voor 't aardrijk gloren.

De milde zomer komt, en ſtooft door reinen gloed:
Het groene krijgt een blosje, en 't bijtend zuur wordt zoet.
Het bosch van halmen ruischt, als zachte togtjes wiegen
En op een vlinderwiek door 't ritſlend loover vliegen.
Een' voorſmaak van den herfst biedt reeds de kers ons aan,
En de aardbei friſch en koel, gedoken in haar blaân.
De donkerblaauwe pruim hangt aan haar teedre ſteeltjes;
Een waas ligt op haar ſchil, en geur ſpeelt door haar deeltjes;
De purpren bezie lokt, en de eerſte druif verrukt
Den landman, die haar ſap uit 't goudgeel vliesje drukt.

Nu wordt de zeis gewet: reeds vóór den morgen wakker,
Bevolken oud en jong den digtbegroeiden akker;
De rijpe halm valt neêr, en, vóór de maan nog licht,
Is reeds de nette rij der fchoven opgerigt.
Een heldre hemel pompt den dauwdrup van de blaâren,
En ftooft de korrel droog in rijkgezegende aâren;
Het fterk en moedig ros fchuimt voor de zware vracht;
't Wordt herfst: de zomer heeft zijn' fchoonen loop volbragt.

Nu waait een koeler wind; verdwenen zijn de rozen;
De lentebloem verdort: maar gouden applen blozen.
De perzik fpreidt een' gloed, een fchittrend dons ten toon,
Als de ongefchonden blos der maagdelijke koon:
En de onwaardeerbre druif, gerijpt door 't zonnegloeijen,
Wacht op de nijvre hand, om in de kuip te vloeijen.

De fchoonfte dag genaakt: de frisfche landjeugd juicht
Bij 't lagchend, geurig ooft, dat zware takken buigt.
Het kind, de grijsaard plukt, terwijl de rappe knapen,
Wanneer de vader fchudt, den rijken zegen rapen;
De herfstkorf wordt gevuld, en 't vergenoegd gezin
Draagt nu den overvloed ter ruime bergplaats in. —
Een floers bedekt de lucht; de holle winden huilen;
Het teedre huisje berst, waarin de zaadjes fchuilen:
Dit valt door eenen ruk van 't bevend ftruikjen af,
En vindt in vetten grond een levenwekkend graf;
Dat, op een fijne wiek van zilverdons gedragen,
Vliegt door den adem voort der woedende onweêrsvlagen,
En brengt, wanneer op nieuw de rijke lente gloort,
Een parel aan haar kroon, een geurig roosje voort.
De herfst heeft uitgeftormd: een zachte rijm valt neder,
Een fchittrend zwanekleed dekt nu het aardrijk weder;

Het

Het laatste knopje kwijnt! de vorst bestijgt haar' troon,
En sticht uit fonklend ijs den diamanten troon.

Wie kan hier 't schoonst verband en harmonie miskennen?
Hij stare op 't kleenste mosje, of zweve op aadlaarspennen.
De liefdrijke Almagt schiep en de eeuwge Wijsheid woog
Een kracht: zij houdt 't heelal; zij schoort den hemelboog;
Zij rigt der sterren loop door de onafmeetbre spheren;
Zij stuwt de bollen voort, en doet hen wederkeeren:
Ja, 't lichtend stipje, dat gij in den melkweg ziet,
De vuurzee, die daar gloort, ontgaan haar werking niet.
Die zee van licht en gloed, waarom, door haar gedreven,
Planeten vliegen, of met achtbre grootheid zweven;
Die onuitputbre bron van levenwekkend vuur
Blijft, door die kracht alleen, de voedster der natuur. —
Half wentelt de aarde om de as: wij zien den morgen gloren;
Zij volgt hetzelfde spoor, en de avond wordt geboren.
Zij vordert op de baan, waarin die kracht haar trekt;
En uit den winterslaap wordt ze in den Ram gewekt.
De Kreeft ontvangt haar nu; en 't koestrend zomergloeijen
Doet door het zwellend ooft de geurge sappen vloeijen.
Haar neemt de Weegschaal op; en, eer zij verder snelt,
Lacht alles rijp gestoofd, is 't feestdag op het veld.
Dan wenkt de Steenbok haar; en, uitgeput door 't baren,
Rust ze onder 't kleed van sneeuw en afgevallen blaâren.

Dat schitterend verband treft niet alleen het oog
In ieder plekje omlaag en aan den hemelboog:
De stoute weetlust ziet, daalt zij in d' afgrond neder,
Het in de diepe mijn, in elke steengroef weder;
Terwijl zij door uw glas, beroemde Leeuwenhoek!
Een kleine wereld vindt, een godlijk wonderboek.
Hier lacht niet minder schoon, in 't vrolijk groen verborgen,
De zachte veldviool, bij 't gloren van den morgen;

Hier treft gij roosjes aan, wier blaadjes, teêr en fijn,
Schoon op een kleener schaal, ook maagdebloosjes zijn;
Hier draagt de worm een kleed, waarbij geen tooisels halen;
Hier gloort de vlinderwiek in 't vuur der zonnestralen;
Hier wordt de teedre plant, en schiet den ranken steel;
Hier toovert zefir ook door dartelend gestreel;
Hier vliegt het meelstof ook, wanneer die togtjes stoeijen,
En lente 't moedervocht door pijpje en buis doet vloeijen;
Hier leeft de pareldrop, hier leeft het donzig mos;
Hier, zomer! is uw glans, hier, herfst! uw gouden dos. —
Hier is veelligt 't begin der onafzienbre keten;
Ook hier heeft de Almagt zelv' haar schakels afgemeten;
Ook hier heerscht doel en orde; en 't naauwlijks zigtbaar blad
Is rijker, dan het brein eens stervelings bevat.
De vriendelijke kunst moog' vrij nog fijner slijpen:
Wat leert gij van den aard dier duizenden polijpen?
Wat van het veezlen-werk, het weefsel van die plant,
Meer dan het groeijend rijk, en aan het dier verwant?
Wat van het bezig heer, dat we op dit veld zien zweven?
Wat van eene enkele veer van dit bewerktuigd leen?
Hier is het kleene groot, hoe teêr en zwak het zij;
't Geheel, hoe fijn bewerkt, elk deeltje harmonij.

Of waant gij, dat de storm, die giert op breede vleugels,
Geen toom of breidel kent, en holt met losse teugels?
Dat de opgezwollen vloed, die 't zwakke rietje kreukt,
Den eik in 't voetzand werpt, de hooge dijken beukt;
De waatren, die uit 't zwerk, gelijk een bergstroom, gonzen;
De schorre donders, die in ratelslagen bonzen;
De blaauwe blikfem, die gelijk een vuurpijl snelt,
Door muur en bindten slaat, den hoogen toren velt;
Dat de onderaardsche gloed, in 't peilloos ruim ontstoken,
Wanneer hij, uit den schoot van d'afgrond losgebroken,
Op 't rijkgezegend land een' stroom van lava stort,
Lisboa ondergaat, Messine een kerkhof wordt, —

Noch

Noch wet noch regel kent, geen hand den fchepter zwaaije,
En alles om de fpil van 't ijzren noodlot draaije?

Wat vloekt ge, o dwaas! dien ftorm? Zijn basftem is 't akkoord,
Dat ge in 't eenftemmig lied der ganfche fchepping hoort.
Hij wekt het fluimrend veld, na 't zengend middaggloeijen;
En 't rad van 't leven fnort, ontheven van die boeijen.
Hij wekt de teedre bloem uit doodelijke rust,
Koos haar de wreede worm ten offer van zijn' lust.
Hij vaagt de dampen weg, die op de longen wegen,
En ftuwt het wolkjen voort, belaân met frisfchen regen.
Hij neemt het zaadjen op, dat in een' dorren grond
Een karig voedfel of te weinig ruimte vond;
Geeft het, na fnelle vlugt, der wachtende aarde weder,
En legt het in den fchoot van vruchtbare akkers neder.

Of zou de woeste ftroom, berst hij zijne oevers uit,
Wanneer zijn breede rug de krakende ijsfchots kruit;
Doet hij den hoogen wal, de hechtfte muren bukken;
Wringt hij door reuzenkracht het grootst gevaarte in ftukken;
Sleept hij het trotsch paleis en lage hutten meê;
Verkeert hij 't lagchend veld in eene onmeetbre zee:
Zou hij, al fchuimend uit het diepe bed gerezen,
Een geefel voor natuur, en niet een weldaad wezen?

Verdoolde! vloek hem niet, die, door den ftorm gejaagd,
Het fchaadlijk ongediert' van uwe velden vaagt;
Het flibber nederlegt op uitgeputte weiden,
En malfche klaver fchenkt aan dorre en doodfche heiden;
Soms, als hij bruifend naar den oceaan zich fpoedt,
Met ongekende kracht langs ftrand en duinen woedt,
Een nieuwe bedding graaft, terwijl zijn waatren koken,
En ras door 't mulle zand, door fteen en klip gebroken,

Met ongeſtuime vaart zich in de diepte ſtort,
Den handel een Pactool, een rad van d'ijver wordt.

De ſchorre donder gromme en 't daavrend aardrijk trille;
Dat vrij de zwangre bui haar gloeijend ſulfer ſpille,
De blikſem in zijn vlugt het donker zwerk verlicht',
't Gewrocht van eeuwen ſloope, of helle vlammen ſticht':
o! Als, na zomergloed, de opeengepakte ſtoffen
In 't lager luchtgewest door eenen ſchok ontploffen,
Dan geeft hij 't leven weêr, verbreekt der wolken band,
En friſſche regen druipt op 't gloeijend, dorſtig land.
Nu kleedt zich 't veld op nieuw in ſchitterende kleuren;
De bloem rijst op haar' ſteel; de roos ſpreidt zoeter geuren;
Het lisplend windje ſuist, en koelt het kokend bloed;
En heel de ſchepping juicht: „ de Alwijze is groot en goed!"

Zoo immer, kan de mensch, op 't rookend puin gezeten,
't Verband miskennen van die uitgebreide keten.
Zacht ligt hij in den arm der liefelijke rust;
Het woelen van de zorg is in zijn borst geſust;
Een dierbare echtvriendin droomt zalig aan zijn zijde
Van d'afgeloopen dag, dien zij haar zuigling wijdde;
Deez' ſluimert in de wieg, die ſchier hun ſponde raakt,
Terwijl de moederzorg bij 't kleenſte zuchtje ontwaakt: —
Algoedheid! welk een ſchok!... wilt Gij uw ſchepping ſloopen?
Die ſchok, hij ſcheurt den muil van d'afgrond krakend open:
De hooge muur ſtort in; de gevel vliegt uiteen;
Het ijzer buigt als riet; een ſtofwolk wordt de ſteen;
De rots wordt van haar' voet tot aan den top geſpleten,
Of in d'onpeilbren ſchoot der diepte neêrgeſmeten;
Geheel een volk verzinkt: daar zit de ellendling neêr:
Hij heeft geen vaderland, geen gâ, geen kindren meêr!

o, Zwijg,

o, Zwijg, vermeetle! zwijg, die, door uw leed verwonnen,
Den Vader van 't heelal, van myriaden zonnen,
Als waar' 't eene andre magt, die ons die rampen zendt,
Als konde er ſtrijd beſtaan, bij uwen druk miskent.
Leer ſlechts met heldren blik in 't boek der ſchepping lezen,
't Zal alles harmonie, 't zal alles liefde wezen;
Een kunstſtuk, hoogst volmaakt tot in het minſte deel;
Een onafzienbaar groot, een goddelijk geheel.

Wat, dwazen! wenscht gij toch? Wat wierd er van deze aarde,
Wanneer, geſtâàg bevrucht, haar zwangre ſchoot niet baarde?
Of, zijn het zaadje alleen, dat ze in dien ſchoot ontvangt,
De ſchitterende ſteen, die aan haar pijlers hangt,
De digte marmerlaag, rijk door natuur geäderd,
De diepe kolenmijn, door eeuwen daar vergaderd,
Beſtemd voor 't zonnelicht? en wilt gij, dat 't heelal,
Als de afgrond ſchatten draagt, geen vruchten plukken zal?
Neen, de Almagt zwaait den ſtaf: geen deeltje gaat verloren,
En door Haar' wil alleen wordt orde en heil geboren.

Het aardrijk trilt en ſcheurt, en in d'onpeilbren ſchoot
Ligt voor het vorſchend oog de rijke delfſtof bloot:
Op 't nieuw ontgonnen veld en in miljoenen aâren
Gaan nu de kunſtenaar, de ſtoute wijsgeer gaâren.
De gloênde lavaſtroom, dien de Etna ſchuddend braakt,
Verkoelt allengs op 't veld, waaruit ze een kerkhof maakt;
En vormt, wanneer reeds de asch des lijders is vervlogen,
Een heerlijk Paradijs, een wellust voor elks oogen:
Soms baant hij zich een' weg naar 't afgelegen ſtrand,
Graaft diepe havens uit, als met een reuzenhand,
En ſticht, waar mos en heide op d'armen bodem kwijnen,
Een Tyrus, een Carthaag, een drijvend woud van pijnen.

Of, vindt ge, in al wat aarde en diepte en hemel biedt,
De grillen van 't geval, maar doel en orde niet?
En waant ge aan hun genot geen hooger nut verbonden,
Den duur van 't geen gij oogst bepaald tot korte ſtonden?
Ondankbre! aanſchouw natuur; dwaal door haar rijken rond:
Zij dwingt u eerbied af, en ſluit den lastermond.
Één korrel valt in de aarde, en geeft er honderd weder;
Één kern betrouwt gè aan haar, daar rijst een achtbre oeder;
De zachte regen daalt, en, eer gij 't nog vermoedt,
Speelt reeds de heldre beek al kabblend aan uw' voet.
Zij ſtort haar ſtroompjes uit, door eigen kracht gedreven,
En vormt den breeden vloed, waarop uw kielen zweven.
Dat vreeslijk zeegevaart', de ſchrik van Zuid en Noord,
Dat Oost en Westen ſluit, ſproot uit een' eikel voort;
Dat ruim en wapprend zeil, de wiek der trotſche vloten,
Lag onlangs, ongevormd, in 't zaadje nog beſloten;
Die ſchitterende zij', bij 't gloren van de zon,
Is 't fijne draadje, dat een kruipend worpje ſpon;
Dat ijzer, uit den ſchoot der diepe mijn gedolven,
Bedwingt de reuzenkracht van de opgeruide golven;
En 't ſulfer, ſchoon het woel', dat de aarde kraakt en ſplijt,
Is 't vuur, waardoor ge, o dwaas! de heer der ſchepping zijt.

Neen, doelloos is hij niet, die ſchat aan u gegeven;
Uw aanleg, ſterveling! is werkzaamheid en leven:
Wat ge ook van d' akker maait, wat ook de mijn bevatt',
't Is een geſpannen veer, 't is een vermogend rad.
Daar vliegt de molenwiek door d'adem van de winden,
Om van de harde ſchil het voedend meel te ontbinden;
Hier drijft het kunſtig werk, aan andren dienst gewijd,
De zaag, die door het hart der trotſche ſtammen ſnijdt;
Ginds doet het, door den ſlag, in diepen bak of kuipen,
Het vocht van 't kleevrig zaad, de nuttige olie, druipen;
Hier vloeit het ruw metaal, dat in de mijngroef lag;
Daar dreunt de ſmidſe door den doffen hamerſlag;

Ginds

Glads wordt, door heeten stoom, het raderwerk gedreven,
En geeft de damp alleen aan alles kracht en leven;
Terwijl een hooger kunst het goud en zilver smeedt,
En uit den diamant het vuur te lokken weet. —

Dat draadjen, uit het hart van 't veezlig vlas gewonnen,
Of door den nijvren worm op 't voedend blad gesponnen:
Wie roemt het naar den eisch, wanneer het snorrend rad,
In ongestoorden zwaai, het fijne weefsel vat,
En 't stevig garen zich, door 't onophoudlijk drillen,
Tot breede klossen vormt om de metalen spillen?
Wie maalt den weversstoel, waar dit gewrocht, vereend,
Van kunst en noeste vlijt een' nieuwen vorm ontleent,
En ook verbeelding zich, op altijd forsche pennen,
Aan rijken bloemendos en vinding doet herkennen?
Verschillend is het doek, dat ons de Ganges biedt,
Waarop het oog den glans van 't lagchend Oosten ziet,
Van 't geen het Noorden vormt, waar helder witte draden
Aan kleuren armoê, maar een' kieschen smaak verraden.
Hier 't fijne neteldoek, daar 't rijk versierde chits;
De losse en fijne kant, de minder kostbre spits;
Het schoon en luchtig gaas, waardoor de knapen gluren,
Wanneer zij op 't albast der frissche maagden turen;
En 't rijk geschenk der kunst, het schitterend damast,
Waarop Bataafsche vlijt des vreemdlings oog vergast.

Wie telt het alles op, wat lijm en vijl bereiden;
Wat vuur en vlam ontbindt; wat zuur en zouten scheiden;
Wat kracht en kunst ons biên; wat rijk vernuft al teelt,
Als 't op zijn wieken zweeft, en schept en tooit of speelt;
Wat ons de wijsgeer schenkt, de vrucht van zwoegend slooven:
Een' meêr dan aardschen gloed, een godlijk licht van boven;
En wat het rustloos brein, het onuitdoofbaar vuur
Vormt uit d'onmeetbren schat, den rijkdom der natuur?

Neen,

Neen, doelloos is hij niet, noch voor een ſlip der aarde,
Slechts voor een enkel volk in d' engen kring van waarde:
De Wijsheid, die hem ſchonk, ontſloot de rijke bron
Voor 't kleenſte deeltje zelfs, beſchenen door Haar zon.
Behoefte voert hem rond; de ſmaak weet hem te kruiden;
Het Noorden wordt vergast op 't geurig ooft van 't Zuiden;
En, waar Potoſis mijn het ſchittrend zilver biedt,
Verſmaadt de Peruaan der Noren ijzer niet.
Het ros ſchuimt voor de vracht; de kemel vindt, beladen,
Door Barcaas woestenij de ſchaars betreden paden;
Het bootje wiegt zich zacht op d' onbewogen ſtroom,
Gedreven door een windje, een roeipen of een' boom;
Terwijl het zeekasteel, in weerwil der orkanen,
Den breeden rug beploegt der zilte waterbanen,
Het ſneeuwgewest bezoekt, den grond, waar 't Kreeft-vuur zengt,
En aan het nijvre West den geur van 't Oosten brengt.

Uw wijsheid, eeuwig God! ſtaat aan dien boog geſchreven,
Waarlangs de lichtſtraal ſnelt, miljoenen bollen zweven;
Lacht in het needrig bloempje, in 't vrolijk groen der blaân,
In elken reus van 't woud, in 't kleinſte mijtje ons aan.
De ſtorm, die ceders knakt; dat vriendlijk lisplend zuchtje;
De zware zomerdamp; het ſpelend lenteluchtje;
De berg, die in zijn' ſchoot de rijke mijnſtof voedt,
En, als hij vlammen braakt, het aardrijk daavren doet;
De wolken, dreigend zwart, waaruit de bliksems ſchieten,
Die op de ſmachtende aard' haar koele ſtroomen gieten:
Al wat Uw goedheid ſchiep, elk werkſtuk van Uw hand
Houdt magt en liefde vast, in ongeſtoord verband.

Aanſchouw dit, gij die mort! één hoofdtrek moet u treffen,
Het vol en dankbaar hart tot aller Vader heffen:
't Is de onmiskenbre band, dien ge allerwegen vindt,
En die 't verhevenst ſchoone aan 't nuttige verbindt. —

Hier

Hier is de dichter arm; hier kan 't gevoel flechts fpreken;
Hier zal 't der rijkfte tale aan kracht en vuur ontbreken;
Hier gloort een majesteit, die Rubbens zelfs niet maalt,
Die op het mosje ligt en van de Orions ftraalt.

Komt, fchetst haar, zoo gij kunt, Homerus echte zonen!
Wijdt, Haydens, Mozarts! haar uwe onnavolgbre toonen;
Schept wondren, Rafaëls! dat, fchilders! op 't paneel
Het fchitterend vernuft met duizend bloemen fpeel':
Hoe nietig is uw kunst! Hoe maalt gij door uw verven
De morgenvonken, die in 't goud van d' avond fterven;
Dat vuur, dat al, wat leeft, door gloënde ftralen voedt,
Het zaadje kiemen en de vruchten blozen doet;
Dat vriendelijke licht, uit de eigen bron geboren,
Dat al de bloemen kleurt, die op haar' ftengel gloren,
De warmteftof geleidt, die 't uit die bron ontleent
En met den rijken gloed tot weldoen zich vereent?
Hoe fchetst gij ons den nacht, als zilverwitte ftralen
Op 't donker groen van 't woud, op effen beekjes dalen,
De nacht in neveldoek de vruchtbre velden tooit,
En voor den morgenftond ontelbre parels ftrooit?
De dichtfnaar trill' voor u, o alverkwikkend dropje!
U hang' het kunstpenfeel om 't blozend rozeknopje;
U zinge een tooverftem, bezield door 't uchtenduur:
Wie maalt u, diadeem der prachtige natuur!

Waartoe dat rijk tapeet van fchitterende kleuren;
Uw honigkelk, o bloem! uw liefiijke ambergeuren;
Dat windjes zoet gekoos, als 't door het loover gaat,
En op de onzigtbre wiek die fijne deeltjes laadt?
Is niet voor 't fterflijk oog die rijke dos gegeven?
Is, fchepfelen! die geur niet dienstbaar aan uw leven,
Daar hij op vlerken van den dartlen zefir fnelt,
Den zwaren damp verdunt en 't evenwigt herftelt?

Uw

Uw ruim, azuren boog! dien zelfs geen Newtons meten,
Is niet alleen de baan van zonnen en planeten;
Maar ook de onfeilbre baak, die voor den zeeman licht,
De bovenaardsche gids, die roer en zeilen rigt,
Het golvend spoor hem baant, hem leidt in 't nachtlijk donker,
En zijne zorg verdrijft door vriendelijk geflonker.

Daal, zangster! van uw vlugt naar die verheven spheer,
Bewust, hoe zwak gij zijt, op de aarde needrig neêr.
Wat waagt ge in d' ether u, op onbeproefde pennen!
Wat wil het sterflijk oog den vuur- en lichtstroom kennen!
Aanbid, waar gij de stem van heel de schepping hoort:
Haar lof is harmonie en 't algemeen akkoord!

Als, waar roos en anjer bloeijen,
Vluggewiekte windjes stoeijen
En de dartle vlinder snort;
Als, uit koelen damp geboren,
Rijke diamanten gloren
En het dal een Eden wordt;

Als, in 't loover der abeelen,
Tortels kirren, vinkjes kwelen,
Om haar nest de zwaluw giert,
En 't verteedrend nachtegaaltje,
Bij het eerste morgenstraaltje,
't Bruidsfeest van de lente viert:

o! Dan roept het lieflijk toontje,
o! Dan zegt het bloemenkroontje,
o! Dan spreekt de nijvre bij:
„ Één is 't doel en ééne is de ader;
„ Alles leeft door eenen Vader:
„ 't Groot heelal is harmonij."

Ook

Ook als fcherpe doornen fteken,
Wij de rozen zien verbleeken,
  En de lijder alfem drinkt;
Ook als donderflagen bonzen,
Winden loeijen, ftroomen gonzen,
  De aarde fplijt en Lisbon zinkt.

Dan, wat ook den boezem griefde,
Roept natuur: „ Uw God is liefde!
  „ Leer hem kennen, d' aardfchen druk:
„ Zoete vreugd en hartsbeklemming,
„ Ééne, o mensch! is haar beftemming;
  „ 't Godlijk doel: het hoogst geluk."

H. VAN LOGHEM.

HET HART.

De kleine wereld heeft, even als de groote, hare middelpunten, om welke alle de deelen, waaruit zij is zamengefteld, zich wentelen, waar de bron van het leven en de beweging fchijnt te wezen, die haar bezielen. Twee voorname deelen zijn er, de *herfenen* en het *hart*, welke beide als middelpunten van ons beftaan begroet worden; maar, hoe naauw de eerfte ook mogen vereenigd wezen met onze kleine-wereldziel, het hart is toch het ware middelpunt; het is de zon, waarvan het hoofd, de maag, de handen en voeten, als zoo vele planeten, hun licht en warmte ontvangen. Zoolang het zijn koesterend vuur gelijkelijk en regelmatig door het ganfche geftel verfpreidt, kan de harmonie der fpheren niet fchooner wezen. Wordt zijn weldadige invloed eenzijdig, dan wordt de gelijke gang van het geheel geftoord. Staat dat hoofdrad ftil, zoo verandert het fchoon geheel eensklaps in een' gedaanteloozen klomp. Even min, als men in hier en daar verftrooide luchtfteen-brokken een' wereldbol kan wedervinden, vindt men in de

ver-

vermolmde overblijffelen, die het knekelhuis bewaart, de edele geftalte van den mensch weder.

Hoe gelukkig waren wij, was die zon der kleine wereld waarlijk altijd het middelpunt harer bewegingen! Dan ware er ten minfte, in haar geheele aanwezen, eenheid en zamenhang. 'Maar nu gaat het met ons, als het met eene planeet zoude gaan, die flingerde tusfchen twee zonnen, waarvan nu de eene, dan de andere meer invloeds op haar uitoefende. Vergeefs zouden onze fterrekundigen op de wacht ftaan, om hare gangen te begluren, op hoop van eens hare baan te kunnen berekenen. Zij zouden het eindelijk moeten opgeven, gelijk onze genees- en onze zedemeesters het hebben moeten opgeven, om, uit hetgene zij van den mensch zien, te bepalen, wat van hem worden zal.

Ware ons hart het éénige middelpunt van ons beftaan hier op aarde, geen uurwerk zou regelmatiger gaan, dan ons leven. Het ontvangt het bloed zoodanig door de zuiverende organen bewerkt, dat het juist gefchikt is om hetzelve te prikkelen. Door die prikkeling aangezet, drijft het dat bloed, door duizend en duizend buisjes, in het geheele ligchaam rond, waar het zijne voedende deelen afzet, zich met het afgefletene belast, dat wederom, door de zuiverende werktuigen trekkende, ontlast, en zoo op nieuw gefchikt wordt ter prikkeling des harten. In dien kring is het ganfche leven befloten. Zijn er punten van aanraking, zij zijn weinige en onder het bedwang des ligchaams. Spijs en drank en de vrije lucht, ziet daar alles.

Maar nu de herfenen zulk een' invloed op ons beftaan uitoefenen, is hetzelve veel onzekerder geworden; de vastheid van ons zamenftel en de gelijkmatigheid onzer bewegingen zijn verloren gegaan. Het is niet meer de honger, die ons eten doet, om onze fappen te herftellen; maar de fmaak, om ons gehemelte te prikkelen. Wij ademen niet meer ruim in de vrije lucht; maar in eene lucht, waarin wij ons meester gevoelen. Menige fchoone ademt niet ruim, dan in den

geu-

geurigen dampkring van een' hoop smachtende aanbidders; voor een' ambtenjager is de zuiverste lucht in eene stikvolle *antichambre*; voor een' hoveling stroomt zij uit het oor van den vorst. De polsslag hangt niet meer af, zoo als de *physiologen* ons verzekeren, van den indruk des bloeds; maar van hetgene wij zien en hooren en voelen zelfs. Een zachte handdruk, of het geritsel van de bladeren, doet den wachtenden Celadon het hart in den hals kloppen; een spinnekop den levendigsten polsslag stilstaan. Maar, wat nog erger is, onze gedachten zelve, onze hoop, onze vrees, een bloot vermoeden brengt meer wanorde in ons gestel, dan alle vochten zouden doen, zoo zij bedorven waren, en alle vaste deelen, zoo er geen op zijne plaats zat.

Wij moeten kiezen. De hersenen moeten het middelpunt zijn, of het hart. Kiezen wij 't eerste, dan moeten wij ook te vreden zijn met een' schijn of schaduw van ligchaam, zoo wat half etherisch van natuur, louter zenuw en gevoel. Ons geheele ligchaam is van zenuwen doorweven; op elke werking van eenig belang oefenen zij eenen grooten invloed uit. Zijn zij nu een naauw vereenigd geheel met de hersenen, zoo is er noch standvastigheid, noch regelmatigheid mogelijk. Onze hersenen toch zijn het werktuig der ziel, en eene menschenziel blijft geen oogenblik in dezelfde stemming. Die veranderlijkheid wordt nu medegedeeld aan de deelen, waarvan ons stoffelijk bestaan afhangt. De maag, die de spijzen moet verteren, de vaatjes, die er het voedsel uit moeten opnemen, die, welke het door het geheele ligchaam moeten rondvoeren, worden telkens gestoord in hunne noodzakelijke bewegingen. Bij den een' maakt eene lage zitplaats aan tafel, bij de andere een mislukte opschik, bij de derde het kostbaat tafelservies, waarop zij een nijdig oog slaat, de beste spijzen onverteerbaar. En kunnen wij verwachten, dat lever en huid vrij zullen werken, en ons ligchaam van het nadeelige ontlasten, als wij nacht en dag krampachtig zijn ingespannen, om eene bedorvene plaats van

een oud fchrijver te herftellen, of orde te brengen in de verwarde financiën van een' Europefchen ftaat?

Men houdt den vierkanten boer, die, den ganfchen dag, in de brandende zonnehitte, zonder hinder zwoegt, en met eene luchtige hand het zware kouter omdraait, voor fterker van ligchaam, dan den ftaatsman, die, in een' hoek van zijne gemakkelijke koets gefchoven, waar hij naauwelijks eene plaats inneemt, met meer moeite zijne holle oogen over het veld fchijnt te wenden, dan die boer zijn' ploeg. Maar, zoo de eerfte flechts eene tamelijke gezondheid geniet, zijne fpillebeenen nog in ftaat zijn hem te dragen, zijne kromme vingers om zijn' naam onder een manifest of geheime nota te zetten, is hij inderdaad van ligchaam veel fterker. Bij den boer ftaat het geheele geftel onder den invloed des harten; zijn geheele beftaan is ftoffelijk, en de werking zijner herfenen maakt geen grooter deel van zijn leven uit, dan die van zijne handen of zijne maag. Bij den anderen voeren *zij* den fchepter, en brengen de werking des harten, zoo zij kunnen, tot niets. Het hart van den ftaatsman moet zich flechts zoo veel bewegen, als even noodig is, om leven in de toppen zijner vingeren te brengen. Naar het gele aangezigt mag het geen bloed jagen, in borst en ingewanden geene weldadige warmte verfpreiden. Welk een ijzeren geftel moet het wezen, dat zich ftaande houdt, waar zoo weinig is, wat ftevigheid en kracht aanbrengt! Zouden wij niet buigen met ontzag voor een wonderwezen, dat, geheel behoorende tot de wereld der geesten, het zij dan kwade of goede, nog plaats blijft beflaan onder ons?

De ouden plaatften de kracht, waardoor wij leven, in de borst; daar is het vuur, dat het geheele geftel verwarmt. Het hoofd en de herfenen hielden zij voor een koud deel, gefchikt ter verkoeling des overigen ligchaams. Men heeft hun dat zeer kwalijk genomen, en de ontleedkundigen hebben ons bewezen, of althans 't ons voor bewezen aangerekend, dat er te veel bloeds naar den kop ftijgt, en met te veel drifts, om daar

eene

eene mindere levenswarmte te verwachten. En wij zouden zeer verkeerd doen, hun geen gelijk te geven: want, behalve dat men de ouden reeds lang genoeg voor wijzer en beter gehouden heeft dan hunne thans levende naneven, behoeft waarlijk elk onzer niet eens naar zijn' buurman om te zien, om zich te overtuigen, dat, zoo als wij nu geschapen zijn, het hoofd warm en het hart koud is. Door den tooverslag der verbeelding aan het logge stof onttrokken, worden wij zwevende gehouden tusschen hemel en aarde in eene etherische wereld, in het rijk der mogelijkheden. Wij zijn niet meer vleesch en bloed, maar geest en leven; wij bepalen onze krachten niet meer op één punt, of doen, zoo als JAN DE WITT, het een na het ander; maar wij breiden ons uit in de oneindigheid, omvatten het gansche zamenstel des heelals en den loop der eeuwen met onze gedachten, en, op onze eigene schouders staande, zien wij verder, dan ooit menschen vóór ons zagen, de wereld uit.

Wie zich zoo veel vermeet, kan toch waarlijk niet vorderen, dat hij, als THOMAS PARR, na 152 jaren levens, met een gaaf ligchaam in het graf dale. Men neemt het der natuur kwalijk, dat die uitstekende vernuften, welke men *geniën* noemt, doorgaans zoo vroeg worden weggenomen. Met even veel gronds kon men het kwalijk nemen, dat een vuur te spoediger uit is, naarmate het heviger brandt. De wijze natuur heeft gedaan, wat zij kon. Het hart ontvangt zoo weinig zenuwen, dat een groot ontleedkundige (*) zelfs beweerd heeft, dat het er geene in 't geheel ontvangt. De hersenen hebben er dus uit den aard een' geringen invloed op. Maar, wanneer nu de lastige logeergast, die wij in onzen aardschen tabernakel bergen, zonder eens te weten, waar zij er eigenlijk zit, volgens hare heerschende neiging zoo den baas speelt, dat de geheele kracht des levens als van haar uitgaat, dat alle deelen der

(*) SÖMMERING.

der kleine wereld als van hare hand vliegen, moet dan niet eindelijk het hart, van kracht verminderd, bezwijken voor haren invloed, en, in plaats van den eersten stoot ter beweging te geven, dien nu ontvangen en lijdelijk worden?

Hieruit volgt dus, dat wij niet te veel denken, niet te diepzinnig studeren moeten? — Dit volgt er zeker uit; maar ook, dat wij even min hoog vliegen met onze wenschen en begeerten als met onze gedachten, en, zoolang wij hier zijn, nergens zoo zeer naar behooren te trachten, dan naar een' geregelden polsslag.

J. V.

OVER DE HUISHOUDING DER INSEKTEN, OF GEKORVENE DIERTJES.

(Vervolg van bl. 398.)

Niet alleen bootsen de Insekten, op eene zoo oneindig menigvuldige wijze, ieder voorwerp der natuur na, maar men kan ze ook, zonder overdreven te zijn, als voorstellingen van denkbeeldige wezens buiten en boven de natuur beschouwen. De Vlinder, met schoonheid en pracht versierd, door blinkende vleugelen over de velden des hoogeren dampkrings henengevoerd en uit elke bloem nektar zuigende, levert ons het denkbeeld van de zalige bewoners van gelukkiger werelden, van Engelen en Geesten, die tot de hoogte hunner volkomenheid gestegen zijn; terwijl andere wederom als zinnebeelden van onderaardsche wezens verschijnen. Sommige jagen ons vrees aan wegens de ontallijke horens, stekels en punten, die door elkander van kop en schouders uitsteken; andere door hunne schrikkelijk breede angels, met gruwelijke nijptangen gewapend. Letten wij voorts op de afschuwelijke kleur en het duivelsch uitzigt, dat sommige onderscheidt, op de donkere holen, waarin zij leven, op het onreine voedsel, op de roof-

roofzucht en het geweld, op de netten, die zij fpannen en uitbreiden, en de groeven, die zij maken, om den onvoorzigtigen te vermeesteren, dan kunnen wij ons ter naauwernood onthouden, om dezelve als zinnebeelden van booze geesten, van vijanden des menschdoms te befchouwen, of als onreine geesten, die om hunne ondeugden en misdrijven uit de gewesten des lichts in de duisternis en verdoemenis ter neder geftooten worden. Deze gedachte fchijnt ook LINNÆUS en FABRICIUS voor den geest gezweefd te hebben, wanneer zij aan fommige Infekten de namen van *Beëlzebub*, *Belial*, *Titan*, *Typhon*, *Nimrod*, *Geryon* enz. hebben gegeven.

Inderdaad moet de befchouwing van een met Infekten rijk voorzien Kabinet elken mensch, die daarmede niet van nabij bekend is, op de oneindige verfcheidenheid doen ftaren, welke hij te voren in de natuur nimmer had kunnen vermoeden; terwijl zij niet het minfte gelijken naar hetgeen andere klasfen van het dierrijk vertoonen, ja zelfs de uitfporigfte voorftellingen der rijkfte verbeelding verre overtreffen: en welken troost ontwaren zij hier niet, om in deze voorwerpen zelven de heerlijkfte toonbeelden van fchoonheid en overeenftemming te aanfchouwen, daar deze affchuwelijkfte fchepfels, van hun fchadelijk vermogen beroofd, door hunne ongemeene nuttigheid aanleiding geven tot het belangrijkst onderzoek!

Het genoegen echter, hetwelk die kennis verfchaft, tot welke ik u verheffen wil, is bij verre na niet flechts tot de opfporing van den uiterlijken en fierlijken vorm bepaald. Al konden deze, hoe eindeloos fchijnende, uitgeput worden, en, hoe wondervol, hunne belangftelling verliezen, zelfs dan nog zouden zij nieuwe bronnen van weetgierig onderzoek en genoegen verfchaffen. De eigendommelijke, in het oog loopende verfcheidenheid hunner vorming, in opzigt tot de werktuigen van voeding, beweging en broeding, tot de zintuigen van gewaarwording, en tot derzelver voortteling in alle klas-

fen, van de ontleedkundige zijde befchouwd, opent gewis eene nieuwe wonderwereld, waarin men zich nimmer kan verzadigen. Ja, het is de aanfchouwing van de bedrijven, de kunften, de paardrift, het bereiden der nesten voor hunne jongen, het leggen en de foorten der eijeren, de gedaanteverwisfelingen, het inftinkt, de afgezonderde of gemeenfchappelijke zamenwoning, en nog duizend wonderen meer, welke ons inderdaad bijkans boven de andere rijken der natuur gezamenlijk verrukt.

De Mensch is, als heer der fchepping, trotsch op zijne uitvinding van nuttige kunstwerktuigen: maar hoe vaak wordt hij door de Infekten overtroffen! De aarde in kunstvormigen fteen te verwisfelen, was gewis bij de ftichters van *Babylon* eene zeer gelukkige ontdekking (*Genef.* XI: 3.); maar eene kleine Bij (*Megachile muraria Latr.*) heeft deze kunst naar eene kleinere verdeeling, en de witte Mieren of Termiten hebben haar, reeds van den aanvang der wereld, in het groot beoefend. De Mensch verheft zich als bouwmeester; maar hoe vele Infekten zijn er niet, die hunne woningen in vele kamers afdeelen, en met trappen, bogen, koepels, kolomgewelven enz. voorzien, ja naar evenredigheid twaalfmaal breeder kanalen uitgraven, dan dat door den Heer DODD voorgeflagen, hetgeen onder den *Teems* naar *Gravefand* zoude henenvoeren, zoo als de witte Mier! De Vrouw naar de mode, welke trotsch is op den glans en de fchoonheid der fcharlaken tapijten aan hare kostbare kamermuren, of op de prachtige vloerkleeden, waar boven zij niets prachtiger kent; deze weet niet eens, dat, vóór haren tijd, en vóór de ontdekking zelfs van het *Tyrisch* purper, een klein Infekt de wanden zijner cel met ongelijk fchitterender tapijt behangt (*Megachile Papaveris Latr.*), en dat andere elken dag zilveren ftoffen bewerken, die in weeffel en zamenftel oneindig fraaijer zijn. Even zoo is het met nog andere kunften gelegen. Van welk groot belang is niet de uitvinding van het papier? En reeds federt omtrent zesduizend jaren heeft een onzer gemeenfte Infek-

fekten (de gewone Wesp) hetzelve tot zijn nuttig gebruik weten te vervaardigen; en de *Polistes nidulans Latr.* maakt de pap en ftof in gladheid en glans veel beter dan wij. De duikerklok of luchtpomp wordt voor een meefterftuk gehouden van menfchelijke vinding; maar bedient zich de Spin niet dagelijks van dezelve, en wel vernuftiger uitgevonden dan de onze? Zij immers zit op den bodem van het water, zonder nat te worden, en verfchaft zich door eene veel eenvoudiger handeling, dan door eene dubbele pomp, de noodige lucht (*Aranea aquatica L.*). De larve van eene kleine Mot (*Phalaena tinea ferratella*) bootst deze luchtpomp na, met zich naar vereisch een ledig te verfchaffen, zonder eene andere kracht, dan haar eigen lijf. Volkrijke fteden hadden de vereenigde krachten van vele menfchen en eeuwen noodig, om hare woningen te voltooijen; maar bouwen de witte Mieren niet eene hoofdftad in weinige maanden, welke oneindig meer inwoners telt, dan de Keizerlijke fteden *Ninive*, *Babylon*, *Rome*, *Peking* enz., zelfs in hare hoogfte pracht?

Daar nu de Infekten ons zoo zeer vooruit zijn in hunne uitvindingen, behooren wij gewis hen meer bijzonder gade te flaan, dan wij tot hiertoe gedaan hebben; en het is gansch niet onwaarfchijnlijk, dat de gevolgtrekkingen ons zeer vele wenken zouden leveren voor de verbetering onzer kunften, manufakturen, ja zelfs voor eenige nuttige ontdekkingen, zoo als de fchilder in zijne verwen, de verwer in zijne fijne katoenen, en de kunstwerker in zijne gereedfchappen. De Infekten gaan hier te werk met eenen verwonderenswaardigen fpoed en naauwkeurigheid, volgens eenparigen regel. Zij bezitten hunne zagen, fpijker- en holboren, vijlen, mesfen, lancetten, fcharen, tangen enz. Hunne werktuigen zijn ongelijk vaardiger en uitgebreider in zamengeftelde werking, dan de onze. Deze daadzaak is geenszins zoo buitengewoon, als in den eerften opflag fchijnt; want Hij, die alwijs en wondervol is in al zijne werken, is zelf de uitvinder en vervaardiger van den

toestel der Insekten, dien men te regt als eene verzameling mag aanmerken van kleine patronen, die door Gods vinger te onzen gebruike en nutte zijn afgeteekend.

(*Het vervolg en slot hierna.*)

MARIA WERDER. (*)

(*Der Preussische Patriotenspiegel, Leipzig*, 1817.)

De heldenmoed eener vrouwe verdient wel onze bewondering. Het is lofwaardig, wanneer de vrouw, welke de boeijen des teederen gevoels en der stille huisselijkheid draagt, uit haren beperkten werkkring tot het gebied des vrijen levens zich verheft, en moedig die duizende zwarigheden overwint, welke de mannenwereld niet kent, en dus in haar ook niet altijd waardeert.

Zulks deed die PROSKOWIA, die schoone boerin uit de omstreek van *Smolensk*. Een *Fransch* Overste valt met zijne makkers in haar huis, om haar tot het offer zijner vuile driften te maken. In haren nood grijpt zij eene hooivork, en doorboort daarmede dien ellendigen, naast welken zij nog twee zijner makkers dood nederlegt. Haar luid hulpgeschreeuw jaagt de overigen op de vlugt. De uniform des gedooden, zijn ordesteeken en de epaulets versieren de moorddadige hooivork. In zegepraal gaat zij aldus naar den Majoor PROTASSOW, en ter belooning wordt zij van hare lijfeigenschap ontslagen.

De deugd in het gewaad der ruwe natuur is als eene lichtende staartstar in de duisternis; verschrikkelijk is voor de me-

(*) Offchoon wij, voor ons, wat ook deswege moge gezegd worden, zelfs in tijden van gevaar voor het vaderland, wel bewonderaars, maar geene beminnaars zijn van *mannelijken* heldenmoed in eene *vrouw*, kwam ons dit echt verslag, uit een geschied- zoo wel als menschkundig oogpunt beschouwd, opmerkelijk en in zijne soort belangrijk genoeg voor, om de overname in dit Maandwerk te billijken. *Redact.*

menigte de beteekenis, welke hare stralen aan de aarde verkondigen. Maar de deugd, onder het oog van eenen meer vriendelijken hemel, in eene gelukkiger natuur, welke meer is, dan het donker bewustzijn van een hooger beroep, gelijkt naar eene heerlijk opgaande zon, welke den ontwaakten Genius der edelste vrijheid en menschenliefde in deszelfs schoonsten luister vertoont.

Zoo was MARIA WERDER. Zij leefde in eenen gelukkigen, maar kinderloozen echt, nabij *Sagan*, in *Silezië*, alwaar haar echtgenoot een klein landgoed bezat. Gebrek aan bezigheid vormde den goeden WERDER tot eenen politieken dweeper; ook hij was een van die vele duizend *Sileziërs*, welke metderdaad hebben bewezen, dat zij met liefde en trouw aan het huis van HOHENZOLLERN hingen.

Toen, na den slag van *Jena*, de *Franschen* en derzelver bondgenooten, de *Beijerschen* en *Wurtembergers*, *Silezië* overstroomden, aarzelde WERDER nogtans, bij de oproeping van den Vorst VAN PLESS, de wapenen op te vatten, omdat *Duitschers* in *Silezië* als vijanden huisden, en omdat hij overtuigd was, dat deze weldra met de *Sileziërs* zich zouden verbinden, om den algemeenen vijand over den *Rijn* te jagen. Toen eerst, toen zijne vrouw verklaarde, dat zij hem verzellen en ook den oorlog wilde leeren kennen, besloot hij daartoe.

Kort vóór de verovering van *Glogau* kwam MARIA WERDER met haren man in *Breslau*, alwaar toen het middelpunt der snelle wervingen was. Door de zon gebruind en met een sterk ligchaam, kon zij in hare verkleeding overal voor eenen man doorgaan; ook hare diepe stem misleidde — en zij werd aanstonds als Huzaar aangenomen. Haar man, echter, welken men als een ijverig vaderlander en bemiddeld ingezeten kende, kreeg aanstonds Officiersrang.

Het korps van den Vorst VAN PLESS, hetwelk nog niet geheel geordend was, moest weldra *Breslau* verlaten, en nam zijne stelling bij *Strehlen* in, om *Breslau* te ontzetten. In de nabijheid van *Schweidnitz* stond de afdeeling, waarbij MARIA WERDER diende. Een gedeelte der belegeringstroepen van *Breslau*, door VAN DAMME aangevoerd, had de *Pruisen* aldaar teruggedrongen, om zich naar *Brieg*, *Neisse* en *Glatz* te keeren. In een heet gevecht kreeg MARIA een schampschoot aan de linkerdije, en bij het verband zeide zij zeer

naff tot haren man: „ Een gevecht is toch zoo erg niet, „ als gij mannen hetzelve fchildert."

De heelmeester, die bij haar geroepen werd, ontdekte hare fekfe; maar zij bleef getrouw aan haar eenmaal opgevat voornemen. MARIA werd weldra genezen; maar in een grooter gevecht bij *Neurode*, waar het korps van PLESS weder ftand hield, maar eindelijk geheel verftrooid werd, verloor zij, door eenen fabelhouw, den kleinen vinger der regterhand.

„ Een van tien blijft negen!" zeide zij fchertfende bij het eerfte verband, en hare bloeijende gezondheid verachtte de fmarten der wonde, van welke zij weldra herfteld was. Zij was met haren man der gevangenfchappe ontkomen; en naauwelijks hoorden zij, dat bij *Zullichau*, onder het bevel der Heeren VAN HIRSCHFELD en ROCHOW, een ander *Pruisfisch* vrijkorps gevormd werd, of zij fnelden daarhenen, en traden bij *Naumburg* weder in dienst.

Op den terugtogt naar *Christiansſtad* gaf zij den raad, om de *Bober*-brug aanftonds af te breken. Het korps werd het gewaar, dat deze raad niet opgevolgd was! In het *Priebusfer*-woud bleef zij de getrouwe gezellin van haren man, en kort daarna was zij mede onder de dapperen, waarmede de Luitenant VAN ROCHOW, in *Sagan*, eene afdeeling *Beijerfche* troepen, van tachtig man, opligtte. Tweeëntwintig Huzaren volvoerden met hem dit waagftuk. Kort hierna, van haren man gefcheiden, ontmoette zij eene veel magtiger *Franfche* wacht, en werd, met zes krijgsmakkers, ontwapend en gevangen genomen. Deze gevangenneming was des te onaangenamer, daar het *Fransch* voetvolk was, hetwelk de *Pruisfifche* Huzaren in het digte bosch omfingelde. De Overfte BARDES, van het 27fte *Franfche* Regement van Linie, voor welken de gevangenen gebragt werden, zag MARIA WERDER fcherp in het oog, en begon met haar een gefprek in de Nederfakfifche taal. Hij vermoedde hare fekfe, en liet haar een beter kwartier aanwijzen, dan aan hare lotgenooten. Zij verzweeg hare fekfe ook niet langer voor hem, en door een vertrouwelijk gedrag zocht zij hem gerust te ftellen, om des te gemakkelijker eene poging ter ontkoming te kunnen wagen. Kort daarna ontfnapte zij, en ontkwam gelukkig. Door verkleeding gelukte het onzer heldinne, weder naar huis te komen, hoewel zij zeer voorzigtig moest zijn, want die ge-

geheele omstreek was met vijandelijke troepen bezet. De hoop, haren echtvriend weder te vinden, was verijdeld; want niemand wist iets van hem, en zijn landgoed had intusschen menige plundering ondergaan. Zij verkropte haar verdriet, en begaf zich den anderen dag reeds weder op weg, om haren man op te zoeken. In vrouwekleeding aanvaardde zij eene nieuwe reeks van lotgevallen; maar zij had nu met zoo menigvuldige en zoo groote gevaren niet te strijden. Overal ontving zij treurige berigten op hare navorschingen; en na drie weken keerde zij terug, zonder zelfs een spoor van haren man te hebben ontdekt. Zij vermoedde nu, dat hij gevangen genomen en naar *Frankrijk* weggevoerd ware. Zoo veel te grooter was hare vreugde, toen zij, weder te huis komende, haren man vond, die werkelijk reeds op weg naar *Frankrijk* geweest was, om naar de galeijen te worden gebragt, en ter naauwernood zijne wachters ontkomen was.

Den braven WERDER hadden zijne lotgevallen reeds veel gekost, en zijne landelijke huishouding was, gedurende zijne afwezigheid, in eenen bijkans reddeloozen toestand geraakt. Vlijt en zuinigheid, echter, hielpen hem weder winnen, wat de oorlog had verteerd; en twee jaren na den vrede van *Tilsit* ontdekte WERDER reeds weder eenen aanzienlijken spaarpenning onder de bewaring zijner echtgenoote. Zij had getracht denzelven te verbergen; maar, toen hij daarnaar vroeg, zeide zij: „ Het gaat immers in het veld; daarvoor moet men „ sparen." WERDER schudde het hoofd; want in deze jaren had hij de rust leeren beminnen, en verlangde niet weder naar het veld. MARIA, echter, welke anders zoo dikwijls getreurd had, zonder kinderen te moeten leven, verheugde zich nu in haren zorgvrijen toestand; en verlangde naar nieuwe daden. „ Alle goede *Pruisen*," plagt zij tot haren troost te zeggen, „ zijn thans mijne kinderen; indien „ ik kinderen te huis hadde, zoude ik van dezelve niet kun„ nen scheiden."

Toen haar man, in den herfst van 1812, een vierjarig paard wilde verkoopen, hetwelk hij aangefokt had, verklaarde zij hem, dat dit paard haar lieveling was, en dat zij het in den aanstaanden veldtogt voor zichzelve bestemd had.

Thans brak de oorlog in *Pruissen* uit. MARIA besloot, naar *Sagan* te gaan, om deswege berigten in te winnen, en te huis zocht zij den sluimerenden ijver haars mans voor het vaderland weder te ontvonken. De vaderlandminnende

Kerk-.

Kerkleeraar van haar dorp ondersteunde haar getrouwelijk, en WERDER schuurde den roest van zijne wapenrusting.

Eens kwam zij, vroeger dan gewoonlijk, van *Sagan* terug, vloog ter kamer in, waar de Kerkleeraar met haren man juist de nieuwspapieren doorbladerde, viel haren WERDER om den hals, en zeide met tranen in de oogen: „In *Breslau* verzamelen zich alle goede *Pruissen* om hunnen Koning; het „uur der verlossing heeft geslagen; op, en wapen u met mij!"

De huishouding werd beileid. Man en vrouw wapenden zich, hoewel hij niet geheel daarmede tevreden was, dat zijne heldhaftige echtgenoote hem weder wilde verzellen. Spottend vroeg hij haar: of het zoetelaarsleven haar zoo zeer bekoord had? Maar toen hij haar, in den Huzarenpels, op het paard zag rijden, hetwelk hij kort te voren had willen verkoopen, toen werd hij met eene inwendige vreugde en eenen heiligen ijver voor die zaak doordrongen, waarvoor zijne vrouw het zwaard had opgevat.

Mogen ook de bloodaards, de voorstanders der overdreven teedere vrouwelijkheid en der stompe traagheid, welke zelfs het ergste met geduld verduurt, het mannelijke in eene vrouw bespotten, derzelver spot is de stem der kwalijk begrepene beschaving en der ongelukkige verfijning, welke ons onder het juk der slavernij heeft gebragt, en ons voor altijd daarin zou hebben laten zuchten en verderven. Elk, die niet door dezen verwijfden, maar door eenen hoogeren geest, door een edeler vuur bezield wordt voor het hoogste op aarde, voor elke vrijheid van denken, spreken en doen, die zal ook in de vrouw de hooge vlugt van vaderlandsliefde en heldenmoed achten en vereeren, waardoor die edele gedreven wordt, om den strijd voor het vaderland te wagen, en om zich aan den dienst des Konings te wijden, wanneer geen huisselijke band haar aan de vreedzame woning boeit. Welke brave man zoude niet met vreugde belijden, dat ook in zijn hart de heldenmoed van zulk eene echtgenoote de heilige vlam der edelste vaderlandsliefde zoude ontstoken hebben, wanneer hem niet, zonder deze heldhaftige oproeping, de vrome ijver voor de zaak der geregtigheid reeds bezield had? Hoe zeldzamer het is, den moed en de kracht des mans met de ware trouw en warme liefde der vrouw voor alles, wat het hart streelt, vereenigd te vinden, des te bewonderenswaardiger is elke verschijning eener vrouw in het strijdperk van vergramde legers.

Wie

Wie JOHANNA VAN ORLEANS niets bewondert, die verdient aan PHRYNE's en MESSALINA's onderdanig te zijn; en wie bij het heldhaftige vuur eener MARIA WERDER koud blijft, die moge zich aan den geveinsden gloed van sentimentele Romanschrijfsters warmen!

WERDER gevoelde, hoeveel meer zijne echtgenoote deed, dan hij, en volgde haar met blijden moed.

Maar hij vond het thans in *Breslau* geheel anders, dan ten tijde dat het vrijkorps van PLESS werd opgerigt. Mannen en jongelingen drongen naar de vaandels; elk, die de wapenen kon voeren, werd geplaatst; want het gold den laatsten, vreesselijken reuzenstrijd voor het vaderland; en ditmaal moesten alle krachten voor het groote doel der verlossing des vaderlands ingespannen worden.

Beide WERDERS waren goede ruiters en welgewapend. Zij waren onder de eersten, welke in het tweede *Silezische* Regement Huzaren in dienst traden. MARIA WERDER was in den kleinen dienst reeds zoo geoefend, dat zij zelve weldra de rekruten moest exerceren. Niemand wist van hare sekse, want zij had altijd hetzelfde kwartier met haren man. Reeds in *Polen*, waar dit Regement zeer veel leed, kreeg zij den rang eens wachtmeesters, en haar man stond in haren dienst. Met groote naauwgezetheid volbragt zij ook thans haren pligt; zij bezag de paarden, onderzocht het voeder, zag gestreng toe op den dienst der gemeenen, en was desniettegenstaande de lieveling van allen, welke nog altijd hare sekse niet vermoedden. Aldus leefde zij tot den wapenstilstand, en wanneer de gelegenheid zulks eischte, vocht zij met onvermoeide dapperheid. Ondergaat het vrouwelijk geslacht de vermoeijende bezwaarnissen doorgaans gemakkelijker dan de sterkere man? Althans MARIA WERDER was, van de geheele kompagnie, altijd de eerste Huzaar op de alarmplaats, de waakzaamste op de voorposten, en de zorgzaamste voor zijne onderhoorigen en derzelver paarden.

Gedurende den wapenstilstand kreeg zij verlof voor eenen onbepaalden tijd; zij ging naar haar landgoed, beschikte de verdere regeling harer huisselijke zaken, en keerde toen, onopgeroepen, naar het Regement terug, waarbij haar man intusschen altijd gebleven was. Zij vond hem gezond weder, en schepte nieuwen moed, om de vermoeijenissen van den veldtogt in *Saksen* met volharding te verduren. In het voorspel van den

slag

ſlag bij *Leipzig* bragt zij alleen twee *Franſche* Voltigeurs gevangen op, en op den eerſten dag van den ſlag was zij het, welke de Huzaren weder verzamelde, en haren wijkenden man, met verontwaardiging, toeriep: „ Schaam u, WERDER! Zijt gij een *Pruis?*"

WERDER vergaf haar dit gezegde eens edelen toorns, en op den avond vóór den beſlisſenden ſtrijd van den laatſten dag bij *Leipzig* zeide hij tot haar: „ Indien wij morgen„ avond nog leven, dan zullen wij gelukkig ſterven!"

„ Van dezen dag," hernam zij, „ hangt het lot van ons „ volk en ons vaderland af. Daarom moeten wij dapper zijn, „ en op de hulp des Almagtigen vertrouwen."

Een bloedig morgenrood brak uit duistere wolken door. MARIA nam een aandoenlijk affcheid van haren echtgenoot, en nu ging het in 't gewoel van den ſtrijd. MARIA, welke bij het Regement onder den naam van WERDER II was opgeſchreven, werd weldra van haren man geſcheiden, geleidde hare onderhoorigen met eene voorbeeldige orde en bedaardheid, en zocht den moed weder op te beuren, waar dezelve ſcheen te verſlaauwen.

Tegen den middag werd het paard onder haar doodgeſchoten; haastig rees zij op, ſtreelde het ſtervende dier nog eens den hals, en zag om naar een ander paard. „ Mijne arme „ LIZETTE!". was de korte zucht, waarmede zij op een ander paard ſprong, hetwelk een Huzaar, genaamd DERLOFF, haar bragt. Maar dit dier, een vurige Noorman, welken zij niet aanſtonds wist te behandelen, vloog met haar op het vijandelijk voetvolk in. Vele der Huzaren, welke hunnen geliefden WERDER niet wilden verlaten en verliezen, renden haar na, eensdeels om den dapperen te redden, anderdeels omdat zij deze vlugt voor eenen ſtouten aanval hielden. Intusſchen werd MARIA haar paard weder meester, en maakte van dit oogenblik gebruik, om met hare Huzaren eenen *Franſchen* infanteriepost, welke eene batterij dekte, te verjagen. Dit was de eerſte beſlisſende aanval, waardoor, met weinig bloedvergieten, eene veldbatterij den braven *Pruiſen* ten buit werd.

Hier verdient de tegenwoordigheid van geest eene eervolle melding, waarmede onze heldin, zelfs in het grootſte gevaar, zich de gunst des oogenbliks wist ten nutte te maken, en ook thans van het lot het meeste voordeel te trekken. De

vlugt

vlugt van een schuw paard in den stouten aanval eens heldhaftigen krijgers te veranderen, is meer, dan de wanhopige verdediging des ongelukkigen, welken zijn ongetemd ros in de rijen der vijanden slingert, die met onstuimigheid over het slagtoffer heenstorten. De Voorzienigheid zelve scheen den heldenmoed, in deze magtige overwinning over de onredelijke krachten van het dier, te vereeren; zij deed de stoute omkeering van lijden in een moedig handelen gelukken, en voor deze keer bevestigde zij het verleidelijke: *audentes fortuna juvat* (de fortuin begunstigt de stouten), hetwelk reeds zoo dikwerf de verrader der menschheid is geworden.

Ook de Officieren en gemeenen des Regements erkenden het buitengewone van dit geval, en, ten blijke zijner tevredenheid, drukte de Majoor zijnen braven wachtmeester de hand. Er was nog veel te doen op dezen heeten, maar roemrijken dag, en spoedig ging het voorwaarts. Overal was MARIA dapper en gelukkig; maar bij hare zeldzame vaderlandsliefde bewaarde zij ook het hoogere gevoel van deelneming en menschenliefde, hetwelk ontzag voor gevangenen en gekwetsten aanbeveelt en voor spoedige hulp zorgt.

De storm was voorbij, de zege behaald; maar onze heldin kon zich daarover nog niet verblijden: want, toen men den volgenden dag de overblijfselen des Regements in orde schaarde, miste zij, met de vele braven, welke den heldendood voor het vaderland stierven, ook haren man. Er kwamen berigten in, dat hij, na eene gevaarlijke wonde, van het paard gestort was.

„Nu snelde ik," verhaalt zij zelve, „met het aanbreken „van den dag, naar den Majoor, ontdekte hem mijne sekse, „en mijne betrekking tot den gesneuvelden WERDER. Ik „bad hem, mij te ontslaan, om mijnen man op te zoeken. „Hij verstomde, toen hij dit hoorde, en gaf mij aanstonds „mijn ontslag. De zon was pas opgegaan, en lachte weder „vriendelijk op de vlakte, toen ik, geheel alleen, op het „slagveld kwam. Welk een gezigt! Drie uren lang slapte ik „over bebloede velden, en hoorde niets dan het gejammer „der stervenden, hetwelk mijne zintuigen, tot besefeloosheid toe, bedwelmde. Eindelijk ontmoette ik lijken, wel„ke de uniform van ons Regement droegen. Even als in „eene paradehouding lag hier eene geheele reeks van onze „Huzaren, en ginds, op eene kleine hoogte, riep mij eene,

„mij

„ mij bekende, ftem bij mijnen Regementsnaam. Ik ging „ daarhenen, en herkende mijnen Luitenant, die boven de „ heup zwaar gekwetst en den dood nabij was. Ik knielde „ bij hem; hij ftierf in mijne armen. Stervend wees hij met „ zijne regterhand naar een lijk digt bij hem, en zeide: „ „Daar ligt uw broeder!"

„ Ik ftond op, en ging, waarheen hij mij gewezen had. „ Geen traan kwam in mijn oog: de fmart had mij bedwelmd. „ Lang, zeer lang vertoefde ik op dit kerkhof, waar de doo„ den nog op graven wachtteden. Ik vond het lijk van mij„ nen geliefden WERDER, met vele wonden overdekt, „ koud en ftijf. Een fchoot door de linkerborst was het onbe„ driegelijk bewijs zijns doods. Ik bewaarde al mijne ftand„ vastigheid, om den geliefden te zien ontkleeden en be„ graven."

Ook dit treffend voorbeeld bevestigt, dat in de overmaat van fmart elke weeklagt verftomt, en dat het oog van den diepbedroefden zonder tranen den doodgraver aanfchouwt, welks fpade den geliefden, den vriend en weldoener met aarde bedekt. Een fombere, doodfche rouw heeft ons bevangen, welke de ziel naar haarzelve keert, en dán eerst in jammerende klagten losbreekt, wanneer de eerfte bedwelmende ftorm der fmart voorbij is. Zoo was ook de droefheid van onze MARIA WERDER. Het was nu bekend, dat de brave wachtmeester eene vrouw was, en, op den raad harer vrienden, keerde zij nu in hare eenzame woning terug. Daar leeft zij thans in ftille rust, den dood van haren dierbaren WERDER betreurende. Dagelijks ftioht zij hem eene nieuwe, vereerende gedenkzuil. door hare heete tranen. „ Ik zou gelukkig „ zijn," hoort men haar zeggen, „ daar mijn vaderland vrij „ is, zoo mijn WERDER nog leefde!"

VOORSPELLINGEN VAN VADER BEAUREGARD.

Dertien jaren vóór de *Franfche* Revolutie zamelde men de voorfpellende uitdrukkingen op, waarmede Vader BEAUREGARD de gewelven van *Notre-dame* te *Parijs* deed wedergalmen, en waarvan wij de letterlijke vervulling beleefd hebben. „ Ja Heere, Uwe tempels zullen beroofd en verwoest worden, Uwe feestdagen afgefchaft, Uw naam gelasterd

kerd, Uw eerdienst verbannen! — Maar wat hoor ik, groote God! wat zie ik? De gewijde gezangen, welke van uit de heilige gewelven Uwen naam ter eere werden aangeheven, worden vervangen door dartele en ontuchtige liederen! En gij, schaamtelooze Godheid van het Heidendom! ongebondene Venus! gij komt hier stoutmoedig de plaats beslaan van den levenden God, u op den troon nederzetten van den Allerheiligsten, om den misdadigen wierook te ontvangen van uwe nieuwe aanbidders!"

Ik heb van onderscheidene personen van het oude Hof, dat dezelfde Vader BEAUREGARD, predikende te *Versailles* voor den Koning, den Zondag van het Lijden, in 1789, in het midden zijner rede op ééns steken bleef, en, na een lang stilzwijgen, gedurende welk men zijn gelaat bezield zag door eene geheimenisvolle uitdrukking, met eene donderende stem uitriep: „*Frankrijk!... Frankrijk!...* uwe ure nadert; gij zult in verwarring nederstorten, omgekeerd worden." Ten aanzien van dezen onstuimigen en schrikkelijken uitroep is opmerkelijk, dat dezelve in geene de minste betrekking stond met het vervolg zoo min, als met het vorige der leerrede.

Van den jare 1778 af deed Vader BEAUREGARD dezelfde voorspellingen hooren in alle de kerken der hoofdstad. Deze JEREMIA, vervolgd zoodra de Revolutie losbrak, en uitgebannen (*gedeporteerd*) in 1792, week achtervolgens naar *Londen*, *Maastricht* en *Keulen*, waar hij, door verscheidene Vorsten, met de teederste belangstelling ontvangen werd. Na eene naauwkeurige herziening zijner werken, voleindigde hij zijn apostolisch leven in 1804, oud 72 jaren, op het kasteel van *Groning*, in *Zwaben*, bij de Prinsesse SOPHIA VAN HOHENLOHE.

ZONDERLINGE PLAATSELIJKE GEWOONTEN.

De vrouwen van *Lagny*, eene stad, gelegen aan de *Marne*, zeven uren van *Parijs*, stonden altijd bekend als beminnelijk en vriendelijk. Doch men heeft het daar, en met reden, geladen op de nagedachtenis van den Maarschalk DE LORGES, die, ter zake van eenen volksopstand in 1544, goedvond, de ingezetenen op eene hem schandvlekkende wijze te straf-

ſtraffen. De ſtad werd ſtormenderhand ingenomen, en, onder ſchijn van bevrediging, noodigde hij alle de vrouwen der burgerij op een bal, waar zij niet verzuimden zich te laten vinden. Te midden van dit feest, terwijl de gastvrijheid en de vreugd alle wantrouwen ſchenen verbannen te hebben, deed de Maarſchalk de deuren ſluiten, de lichten uitdoen, en in datzelfde oogenblik werden de danſeresſen, zonder uitzondering, overgelaten aan de beestachtigheid der ſoldaten. Ziedaar een voorval, te luide door de geſchiedenis wereldkundig gemaakt, tot groote ſpijt van de vrouwen van *Lagny*, en nog meer van hare mannen! De naam van den Maarſchalk DE LORGES is daarom te dier ſtede ook zoo afſchuwelijk, dat, als iemand dien noemt, of wel naar *gerst* vraagt (*de l'orge*), zoo hij niet dadelijk de hand in den zak ſteekt om dat graan te willen koopen, hij op ſtaanden voet, door de onverzoenbare wraakzucht der inwoners, zonder erbarming, naar eene fontein wordt geſleept, en zoodanig onder water gedompeld, dat, bij meer dan eene gelegenheid, de dood daarvan het gevolg is geweest.

Men verhaalt van dit gebruik een verſchrikkelijk voorbeeld. In de maand September 1776 trok eene jonge, zeer bevallige vrouw, in een publiek rijtuig, door *Lagny*, en werd door hare reisgezellen aangeſpoord om te vragen, hoe veel de prijs van de gerst ware. Zij doet die vraag, zonder de bedoeling of de gevolgen daarvan te kennen. Het vergramde volk volgt het rijtuig tot aan de herberg, en eischt met groot geſchreeuw de uitlevering dezer vrouw. De reizigers, zoo veel aandrang en geweld niet kunnende wederſtaan, weten haar behendiglijk te doen ontſnappen, en zij vlugt ter kerke in. Het graauw durft deze ſchuilplaats niet ontheiligen; maar een gedeelte vervoegt zich bij den priester, en vordert, dat het ſlagtoffer worde uitgeleverd. De goede pastoor, de vreemdelinge willende redden en het volk in haar bijzijn aanſpreken, beſluit haar te gaan vinden, en te vermanen, niet langer de voldoening te weigeren, welke men van haar vordert. Zij antwoordt hem, dat zij zich in zekere omſtandigheid bevindt, en dat zij de ſtraf, welke zij niet verdiend heeft, beſterven zal, betuigende niet te hebben geweten, dat hare vraag eene beleediging ware. De pastoor, bewogen door hare bekentenis, meent de deur van de kerk te moeten ſluiten, en de ongelukkige in zijne woning te brengen, het baldadig gemeen

de

de goede trouw der dame en haren ſtaat, reden genoeg om hetzelve te ontwapenen, voorhoudende. Maar deze doldriftigen, doof voor de beste vertoogen, gaan regt vorderen bij den Heer van de plaats. Deze, oordeelende dat de gisting te geweldig was, vermeent hen te moeten voldoen. Hij beveelt aan de *maréchaussée*, de rampzalige over te leveren. In weerwil van hare gebeden en tranen, dompelt men haar onmenſchelijk in het koude water der fontein. Geweldige ſtuiptrekkingen zijn daarvan het gevolg, en, na weinige minuten, ſchiet zij er het leven bij in.

Het kanton van *Lagny* heeft gebruiken van eene andere ſoort, niet minder woest dan het vorenverhaalde. De Heer SILVESTRE DE SAINT-ABEL verzekert ons, in eene door hem vervaardigde Memorie, waarvan het handſchrift in de verzameling van het letterkundig Genootſchap van *Auxerre* voorhanden is, dat, te *Mitry*, de mannen, om de eer der vrouwen te handhaven, zich van een middel bedienen, zoo wreed als bijzonder. Wanneer zij, namelijk, eene vrouw of een meisje, onverſchillig van welken ouderdom, bij nacht, of zelfs in de ſchemering, in het veld, op de wegen, ja in het dorp ontmoeten, onverzeld en zonder licht, hebben zij, ten gevolge van een oud gebruik, het regt, haar door ſlaan te mishandelen, zelfs haar het leven te benemen, zoo zij dit goedvinden, en zich deswege openlijk te beroemen, als hadden zij eene verdienſtelijke daad gepleegd.

[Als dergelijke gebruiken elders, dan in het *galante Frankrijk*, door menig *Franschman* waren aangetroffen geworden, of hij ook algemeene gevolgen zou hebben getrokken tot de ruwheid en onmenſchelijkheid van de geheele natie!]

DE ADMINISTRATIEVE MACHINE.

Gij hebt, vooronderſtel ik, iets bij het Gouvernement te verzoeken, 't zelfde wat. Gij krijgt gehoor; zie daar de Minister. Geef hem uw rekwest over; zeer wel. Hij leest het; eene pen; ingedoopt; hij ſchrijft er een *apostil* op. Maak eene buiging, en ga heên. Nu denkt gij, dat alles afgeloopen is; gij wrijft de handen.... Onnoozele bloed!

Het gehoor is afgeloopen, en de Minister gaat eten. De Secretaris neemt de *portefeuille* weg; hij moet ook eten. Den vol-

volgenden dag, zoo er bij geval tijd is, begint hij met de papieren te onderzoeken. Op elk ingekomen ftuk teekent hij het *bureau* aan, waar het behoort. De voormiddag is verloopen; de jonge lieden zijn vertrokken; morgen zullen zij het werk verdeelen. Ziedaar twee dagen om. De ftukken komen eindelijk aan het *bureau* van den *Chef der divifie.* Hier wordt het erger: gelukkig, als over twee maanden uw rekwest den kring, daar begonnen, is rond geweest. Eindelijk, dit gebeurt. Alsdan fchrijft de *Chef*, met zijne vermogende hand, aan het hoofd van het ftuk: *Zij deze gefteld in handen van dezen of dien Prefect*, *om daarop te dienen van berigt*, *enz.* Vergeet evenwel niet, dat het aan hem ftaat, de zaak zes maanden, een jaar op te houden, ja zelfs voor altijd in vergetelheid te begraven. Maar ik wil nu, dat dezelve voortgang hebbe. Nu is het rekwest bij den Prefect. Hier, mijn vriend, maar erger u niet, moet men de adminiftratieve ladder afklimmen, en dit is het meest vermoeijende niet, want, naar gelange men zich van de zon verwijdert, doet zich derzelver invloed minder gevoelen. Uw rekwest is dan bij het generaal-Secretariaat van den Prefect; het daalt vervolgens af tot den *Chef der divifie*, en van den *Chef der divifie* tot den *Chef* van een der *bureaux* aan de *prefecture.* Eindelijk het werk raakt klaar, en het rekwest gaat weder naar *Parijs* terug. Tot hiertoe is de vulpomp aan 't werk geweest; nu met een' frisfchen moed aan de trekpomp! De algemeene *Chef* van het Ministerie verwijst de zaak naar den *Chef der divifie*; deze aan den *Chef de bureau*; die aan den *Redacteur:* vervolgens klimt het werk weder opwaarts, langs dezelfde trappen, tot aan den Minister; de Minister onderwerpt het aan den Raad van Ministers, en deze Raad aan den Staatsraad. De Staatsraad heeft mede zijn *Secretaris-generaal*, en deze zijne *Chefs de bureau.* Hier worden op nieuw onderzocht het rekwest, het werk van den Minister, zijn advies, en de ftukken, waarop dat gegrond is. Dien ten gevolge, nota's, aanmerkingen, beoordeelingen, maatregelen, arbeid op nieuw; en, gefteld het belang van een' rijken fchurk is er mede gemoeid, eenige bijzondere belangen zouden voor de algemeene moeten onderdoen, de bloedzuigers van de algemeene welvaart zijn in het geval betrokken; als deze de lucht hebben van uw verzoek, en hoe zouden zij dit niet? zoo kunt gij, in weerwil van alles, ligtelijk raden, wat men

den

den Koning zal doen onderteekenen. En nu vraag ik u, wie er eigenlijk regeert? Immers alleen zij, die de *bureaux* bekleeden.

[De Lezer heeft uit het beloop kunnen opmaken, dat hier het land des Schrijvers, *Frankrijk*, bedoeld wordt. Of het tafereel ook elders toepasselijk zij, — dit te onderzoeken, behoort niet tot onze taak.]

DE DOODE HAND.

(*Vervolg van bl.* 431.)

Twee maanden waren nu verstreken, en de dag, op welken het goed geveild zou worden, was nabij. Vele gegadingden hadden het reeds bezigtigd; en daar er geen twijfel aan was, of het zou hoog opgejaagd worden, zoo scheen THOMAS de hoop, om hetzelve te erlangen, geheel opgegeven te hebben. Hij maakte ook werkelijk reeds aanstalte, om zijne meubelen naar het schoolhuis te laten overbrengen, waar men hem eene kamer ingeruimd had, omdat de verbrande pastorij nog woest lag.

Niet zoo bedaard als hij waren vrouw en kinderen. Zij zaten op zekeren avond in het schoone lommerrijke tuinloof, en weenden; want de moeder had nu den kinderen verteld, dat vreemde menschen hier spoedig intrek zouden nemen, en zij het geliefde verblijf verlaten moesten, toen de Neger TUARO in het prieel trad, en met groote ontroering vroeg: „Is het waar, dat men uw eigendom, dit huis verkoopen, en er u uitzetten wil?" — De kinderen omringden hem, en zeiden, weenende, dat dit werkelijk zoo ware. Toen hief hij, met vlammende oogen, de vuist naar den hemel, en zijne van woede bevende lippen stamerden, in zijne moedertaal, woorden, wier toon hun schrik aanjoeg. „Ik moet van u scheiden," zeide hij vervolgens, en omhelsde de kinderen. „Morgen vroeg verzendt mijn meester mij naar *Hamburg*, om zijne afreize naar *Amerika* aldaar voor te bereiden. Uwe tranen en uwe vloeken zullen ons achtervolgen; schrik en verwensching zullen ons aan *Amerika's* kust ontvangen. Doch Hij, hier boven, zal ons allen barmhartig zijn."

Werkelijk moest TUARO den volgenden morgen afreizen; want dadelijk na den verkoop des boedels wilde DAVID met

zijn erfgaandeel terugkeeren. Geheel buiten zichzelven nam de Neger van het huisgezin REINHAGEN affcheid, en wilde de kinderen niet eerder loslaten vóór hem de raauwe ftem zijns meesters riep, waarna hij fnel op het paard fprong en wegijlde. Ook de oude Schrijver werd, dien zelfden dag, door DAVID naar de ftad gezonden, waar nog een en ander te verrigten viel; en, daar zijn heer vooruitzag, dat hij den nacht over zoude moeten uitblijven, beval hij hem, 's morgens vroegtijdig zich te laten vinden.

Zoo fliep dan DAVID, nadat hij zelf de beide Negers zorgvuldig in hun vertrek in den tuin had opgefloten, met het gezin zijns broeders alleen in het woonhuis.

Naauwelijks had, in den morgenftond, de klok zes ure geflagen, toen THOMAS, doodbleek, naar de woning van den Dorpregter ijlde, en dezen bezwoer, zich dadelijk bij hem te vervoegen, want zijn broeder DAVID dreef in zijn bloed. De regter kwam met de beide andere geregtsperfonen; en ook de in het dorp wonende Baddokter, welken JOZEF geroepen had, was tegenwoordig, toen men de kamer binnentrad. Hier zag men de akeligfte vertooning. DAVID lag ongedekt, dood en bloedig in het bedde; in de borst waren ettelijke diepe wonden zigtbaar, in eene van welke nog het mes ftak. De regterhand fcheen naar hetzelve gegrepen te hebben, want eenige vingers waren gewond; de linkerhand, echter, aan welke hij eenen kostbaren ring plagt te dragen, ontbrak geheel, en was bij de geleding afgefneden. Bloed vloeide overal op den vloer, en aan het beddelaken fcheen de moordenaar de handen te hebben afgewischt. De nachtlamp brandde nog; de papieren en het geld van den omgebragten lagen onaangeroerd.

Terwijl afgrijzen en fchrik de aanverwanten van den overledenen vervulden, en het geregt het noodige deed, kwam de oude Schrijver van zijne reis terug. Hij trad voor het bed van den rampzaligen, zag hem fcherp aan, en zeide eindelijk: „Ja, ja, gij zijt ftom, maar ik verfta u wel!" en, terwijl hij zich met een' hatelijken lach tot THOMAS wendde, die beftorven en als verfteend nevens hem ftond, voer hij voort: „Niet waar, mijnheer de Pastoor, de verkoopdag was kort ophanden?" THOMAS verftond hem niet, en wilde hem verhalen, hoe hij den broeder gevonden had; maar de oude zeide: „Ik wil u die moeite befparen, en zal mij

van

van alles zelf onderrigten." Daarop ſloop hij door het huis, vroeg de kinderen en de dienstboden uit, en bezag het ongerepte ſlot van het vertrek der beide ſlaven, waarvan de ſleutel zich nog in DAVID's rokzak bevond. Nadat hij daarop den Neger TUARO een' bode had nagezonden, met bevel om terſtond naar *Suriname* af te reizen, en het gezin de treurige tijding over te brengen, begaf hij zich dadelijk naar het geregtshof, alwaar hij den Predikant THOMAS REINHAGEN, als moordenaar van deszelfs broeder, ſtellig aanklaagde.

Deze werd daarop met zijn huisgezin in hechtenis genomen, en er deden zich bijzonderheden genoeg op, om hem van het plegen van den moord te verdenken. De nabijheid van den onzaligen verkoopdag, die al zijne wenſchen en verwachtingen vernietigen zou, en de harde behandeling des broeders mogten wel een vertwijfeld beſluit veroorzaakt hebben; en, daar geen vreemde in het huis overnacht had, daar, zoo als THOMAS zelf verzekerde, de huisdeur den volgenden morgen nog vast geſloten was bevonden, en hij het in de borst geſtokene mes voor een hem toebehoorend keukenmes erkennen moest, wat bleef nu den regter over te gelooven, dan dat hij aan broedermoord ſchuldig ware? Niemand kon evenwel bevroeden, waarom men het lijk de linkerhand mogt afgeſneden hebben; want het voorgeven des ouden Schrijvers, dat zulks alleen geſchied zou zijn, om zich van den kostbaren, misſchien te vast klemmenden ring meester te maken, was daarom onwaarſchijnlijk, dewijl men overigens alle voorhandene gelden en papieren onaangeroerd gevonden had. Men hoopte evenwel den moordenaar het zekerſte door middel van den ring op het ſpoor te zullen komen, daar, volgens berigt van den Schrijver, op de inkasſing des kostbaren robijns de voorletters D. G. R. van den naam DAVID GOTTLIEB REINHAGEN geſneden waren.

Het onderzoek ging zijnen gang. Dan, hoe lang hetzelve ook duurde, en hoe bedaard en ſcherpziende de regters daarmede ook te werk gingen, het bleef bij de enkele verdenking tegen den Predikant; en, daar zijn, tot dien tijd toe, voorbeeldige levenswandel, de wijze, hoe hij zich onder dit geval gedroeg, en het getuigenis van allen, die hem kenden, voor zijne onſchuld ſpraken, terwijl men in dezen geen meerder licht te zijnen bezware bekomen konde, zoo werd hij eindelijk uit de hechtenis ontſlagen; doch moest de ongelukkige

het onderzoek bekostigen, en werd hij, tot den tijd dat zijne onschuld bewezen zou zijn, in het predikambt geschorst; intusschen werd de dienst te *Immenhayn* eenen anderen Leeraar opgedragen.

De oude Schrijver nam van het geheele geding akte, om zich daarmede voor DAVID's gezin te regtvaardigen, en reisde met de twee Negerslaven naar *Suriname* terug.

Gedurende het *crimineel* onderzoek, had de regering de vereffening der vaderlijke nalatenschap, in voege als dezelve was ingesteld, voltooid. Het aandeel van DAVID werd in bewarende hand gesteld, tot dat zijne erven tot naasting zich zouden aangemeld en hunne aanspraak bewezen hebben; dat van den armen THOMAS ging geheel op aan geregtskosten.

Wie den Predikant kende, hield hem onschuldig; de gemeente beklaagde het verlies van den geliefden Leeraar en vriend: doch zijne geschiedenis was het algemeen onderwerp van gesprek geworden; en daar ook velen, door den schijn verblind, den staf over hem braken, zoo toog de ongelukkige man, zijne zaak Gode aanbevelende, met zijn gezin verre weg, en kocht in een afgelegen dorpje, voor het geringe overschot zijns vermogens, een huisje, waar hij, kommerlijk, van zijner handen arbeid, en alleen voor de opvoeding zijner kinderen leefde.

Om dezen tijd brak de groote, algemeene krijg uit over gansch *Duitschland*. Ook THOMAS gevoelde den druk des tijds, en werd geheel met de armoede vertrouwd. Het noodlot des vaderlands ging hem evenwel nader aan het hart, dan dat van hemzelven; en, daar hij zelf niet mede ten strijde konde trekken, gaf hij zijnen JOZEF, die zich als vrijwilliger in de rijen der dapperen ging stellen, kloekmoedig den zegen. Dan, de bloedige krijg kwam telkens nader; bij een gevecht brandde een gedeelte van het dorp, en het huisje van REINHAGEN, mede af. JOZEF viel op het slagveld bij *G.*, en zijne ongelukkige moeder stierf van schrik en hartzeer.

Zoo stond dan THOMAS, met het hart vol liefde en vroomheid, als een verstooten bedelaar daar, en had niets meer in de wijde wereld, dan zijne geliefde, aanminnige dochter ADA.

Eindelijk was de vrede daar. Nu waagde het REINHA-

GEN,

GEN, zich tot de landsregering te wenden, met voorstelling van zijn noodlot.

Hij vond gehoor en deelneming; want hoe had men in die blijde dagen, in welke zoo vele zondaren vergeving vonden, eenen ongelukkigen, die door zijnen levenswandel geregtvaardigd werd, en alleen zijne onschuld niet geregtelijk bewijzen konde, niet weder willen ophelpen? Men begaf aan hem het vacante *diakonaat* te *G.*; en daar was het, dat wij hem het eerst leerden kennen.

Er mogten eenige weken verloopen zijn sedert den dag, op welken REINHAGEN de vreemdelingen op den heuvel gesproken had, toen hem, gansch onverwacht, en in zeer vleijende bewoordingen, de openstaande predikantsplaats op de heerlijkheid des Generaals VAN W. werd opgedragen. Een nieuw licht van vreugde ging dus voor hem op. Niet het rijkelijke inkomen, maar dat hij weder der menschen vertrouwen genoot en zij hem zochten, verhief en verkwikte zijn hart. Te meer nam hij met erkentenis het zoo onverwachte als onverklaarbare beroep aan, daar zijn kort verblijf in *G.* hem reeds menigen kommer veroorzaakt had. Verscheidene inwoners aldaar, die naar de hand der schoone ADA gestaan hadden, waren door haar, die met geestdrijvende liefde alleen aan haren vader hing, zelfs tegen deszelfs wensch, afgewezen geworden; en dezer liefde was nu in haat en vijandschap verkeerd. En waar anders dan naar vrienden zou hij zijne schreden rigten, daar het slagveld, waar zijn zoon het leven liet, hem van alle kanten omgaf, en de vrije natuur hem alzoo geene opbeuring, zoo als weleer, verleenen konde. Hij reisde dan met zijne dochter af, om zijne intrede te doen. Het vruchtbaar, bekoorlijk oord, het schoon gebouwde groote dorp, de vrolijke ruime pastorij, waren voor hen zoo vele voorboden eener betere toekomst, en de hartelijke ontvang der gemeente vervulde hunne geroerde harten met vertrouwen en verwachting. Zij vonden tevens eene uitnoodiging, om op het kasteel te komen, waar vele gasten verzameld waren; maar hoe zag REINHAGEN zich verrast, toen de Generaal hem, in de gezelschapskamer tredende, den ouden vreemdeling voorstelde, met de woorden: „Hier, mijn lieve heer Pastoor, heb ik het genoegen, u aan te bieden uwen vriend, den President, Graaf R. Zoo wij elkander bevallen, waaraan ik niet twijfel, hebt gij het der aanbeve-

linge van dezen man te danken." Ook de President reikte hem de hand, en, alle dankbetuiging ontwijkende, verzocht hij REINHAGEN, hem onder zijne vrienden te tellen.

Terwijl nu de mannen zich in een levendig gesprek verdiepten, vernieuwde ook Graaf DIRK, de jongste zoon des Presidents, de jongeling, die zijnen vader op den heuvel bij het slagveld vergezeld had, de kennis met ADA. Vóór derzelver aankomst had hij de aanwezige vrouwen reeds veel van het schoone meisje gezegd, en wel met zoo veel geestdrift, dat de nieuwsgierigheid op 't hoogste gespannen was, en verscheidene geneigd waren, de vreemde een weinig streng te beoordeelen. Doch toen zij, zoo zonder inbeelding en toch zoo schoon, zoo bescheiden en toch zoo vrijmoedig, in het gezelschap kwam, en in het onderhoud, waarin men haar opzettelijk wikkelde, eene zeldzame bekoorlijkheid en verstandelijke vorming ontwikkelde, was er geen gemoed, dat zij niet had ingenomen; en Graaf DIRK ontving van alle zijden de bekentenis, dat hij nog veel te weinig van haar gezegd had.

De vrouw van den Generaal, welke geene kinderen had, omhelsde het meisje, bij het afscheidnemen, regt moederlijk, zeggende: „ Mijn gemaal heeft uwen vader uitgekozen, om in hem een' trouwen vriend te vinden: in u, verbeelde ik mij, vinde ik eene dochter, welker moeder ik met vreugde zijn zou."

REINHAGEN gevoelde zich, in zijnen nieuwen toestand, weldra gelukkig. Hij werd de boezemvriend des braven Generaals, zoo als ADA de lievelinge zijner gade; en de akelige beelden van het verledene weken, hoe langer hoe meer, in eene diepe donkerheid terug.

Het landgoed van den Generaal lag digt bij de stad, in welke de landsregering haren zetel had. De President bezocht dus dikwerf zijnen vriend; en, dewijl REINHAGEN telkens mede van het gezelschap zijn moest, werd hij met dezen al meer en meer vertrouwd. DIRK, die, sedert hij van den veldtogt was teruggekomen, onder zijnen vader arbeidde, vergezelde hem gewoonlijk, en bragt dan menig zalig uur in het gezelschap van ADA door. Der opmerkzaamheid van den President kon deze ontkiemende liefde niet ontglippen, en hij wilde dezelve niet te keer gaan. Hij beminde dezen zoon bij uitnemendheid; en daar het ongemak, ten gevolge zijner bekomene wonde, van een' duurzamen en onherstelbaren aard

was,

was, zoo wenschte hij, dat hem eene teedere vrouwelijke verzorging te beurt viele; en begreep hij dus, dat DIRK eene gade moest hebben, welke hij hartelijk lief had, en welke voor zuivere wederliefde vatbaar was. De vrouwen zijner oudere zonen, van eene aanzienlijke geboorte en opvoeding, bleven het vaderhart steeds vreemd; terwijl hij vaak opmerkte, hoe ADA haren vader als 't ware op de handen droeg; hoe zij, uit liefde tot denzelven, bij elke voorkomende gelegenheid, alles verzaakte: en als hij dan dit meisje, zoo mild door de natuur begiftigd, zonder daarop evenwel eenige aanspraak te vestigen, zag voor zich staan, dan kon hij den wensch niet onderdrukken, dat zij zijne dochter mogt worden. Ook ADA kon het niet verhelen, dat haar de jongeling dierbaar was; doch, hoe meer hij haar met zijne liefde nader kwam, hoe meer zij scheen terug te wijken; ook liet zij zich eens, niet zonder tranen te storten, een paar woorden ontvallen, alsof zij reeds verloofd ware.

Aldus was de staat der zaken, toen het noodlot op nieuw tusschenbeiden trad, en alle geluk voor eeuwig scheen te zullen verstoren.

(*Het vervolg en slot hierna.*)

DE ONGELUKKIGE.

Een Spiegel voor hedendaagsche Bankroetiers.

Twee schoolmakkers waren lang gescheiden geweest. De een had zijne fortuin in *Indië*, de ander in *Parijs* gezocht te maken. De eerste had zich, wel niet zonder moeite, maar toch zonder noodlottige toevallen, door ijverige werkzaamheid verrijkt. Eindelijk reisde hij naar *Europa* terug, ging naar *Parijs*, en haastte zich om zijn' vriend op te zoeken.

Hij vroeg met zulk eene ijverige deelneming naar hem, dat menig in 't eerst het antwoord ontweek; eindelijk zeide men hem toch, dat de man in zijne speculatiën niet bijzonder gelukkig geweest was, en reeds twee malen met zijne crediteuren had moeten accorderen; thans had hij zich voor de derde maal buiten staat van te kunnen betalen verklaard, en in een' onbekenden hoek wachtte hij af, dat het gelukken zou, zijne crediteuren tot een accoord over te halen. „De

„ der-

„ derde maal zou hij dit niet overleven," riep de *Indiër*, „ wanneer de Voorzienigheid mij niet tot zijne redding gezonden had! Ik vlieg heen, om hem hulp en troost te „ brengen. Ik ben rijk; dus kan hij niet vreezen arm te „ zijn; maar hoe wanhopig moet hij, met zijn kiesch ge„ voel, bij zulke herhaalde ongelukken wezen!"

Met moeite vernam hij eindelijk, waarheen zijn ongelukkige vriend gevlugt was. Hij zocht den schuilhoek op. Onverwacht houdt zijne postchais stil voor een gebouw, hetwelk, in het midden van een bekoorlijk oord gelegen, van prachtige tuinen omringd, eene epikurische woonplaats schijnt. Na de eerste vriendschappelijke uitboezemingen, zeide de *Indiër:* „ Ik huiverde, u in een troosteloos verblijf te vinden: „ God dank, dat uwe woonplaats zoo aangenaam is, als ik „ niet in staat zou zijn u aan te bieden! U bleven derhalve „ vrienden overig, die mijne plaats vervulden?" — „ Wien „ meent gij dan, dat dit landhuis toebehoort?" zeide de ander. „ Het is, met al deszelfs aanhoorigheden, slechts hon„ derdduizend kroonen waardig. Lieve hemel! dit is alles, „ wat mij na mijn eerste ongeluk overgebleven is!"

Men hield een' vrolijken maaltijd. Kostelijk eten, voortreffelijke wijnen! Na de tafel deed de ongelukkige zijn' vriend den voorslag, naar een nabijgelegen bosch te rijden. Terwijl zij zich aldaar vermaakten, want het was van een' uitgebreiden omtrek, heerlijk onderhouden, en overal met regte lanen, zoo wel voor de jagt als tot wandelen ingerigt, zeide de ongelukkige tegen zijn' trooster: „ Dit bosch is „ naauwelijks zesmaal honderdduizend franken waardig. Dit „ is alles, wat ik uit mijne tweede schipbreuk gered heb!"

Bij hunne terugkomst in het slot ontving de ongelukkige een' brief. „ Laat ons," riep hij, toen hij dien gelezen had, „ naar *Parijs* snellen! Mijne zaken zijn in orde. Mijne „ crediteuren hebben voor tien percent geteekend. Kom, „ haasten wij ons!"

De beide vrienden vertrekken. „ Naar mijn hotel!" riep de ongelukkige den postiljon toe. „ Ik wil niet, dat gij er„ gens anders dan bij mij logeert." En het rijtuig rolde bereids over het plein van een der schoonste hotels in het schoonste gedeelte van *Parijs*. „ Is dit uw eigendom?" vroeg de *Indiër*, verbaasd over de pracht, de sierlijkheid, de grootte van dit huis; „ het moet wel een millioen waardig zijn." —

„ Ach!

„ Ach! meer, lieve vriend!" antwoordde de ongelukkige, op den gevoelvolsten toon: „ En dit is alles, wat mijn „ laatste ongeluk mij gelaten heeft!"

Men zegt, dat, bij alle deze ongelukken, de man nog het ongeluk gehad heeft van eene schoone jonge vrouw te trouwen, die van haren kant ook drie ongelukken geleden had, namelijk drie echtscheidingen, die haar, de eene door de andere gerekend, een kapitaal van viermaal honderdduizend franken hadden opgebragt. Naauwelijks kan de verbeelding zich een hooger trap van ongeluk voorstellen, dien dezen menschen nog overig bleef te bestijgen. Het geweten duizelt voor deze hoogte; want reeds het eerste ongeluk heeft den gezigtkring der eerlijkheid verre overstegen.

RHODÓPE,

OF

HET SCHOENTJE.

(ÆLIANUS, *Var. Hist.* L. XIII. C. 33.)

Wie ziet niet gaarne een' kleinen voet,
Die 't zijden schoentje vult,
En, ligtjes zwevende over 't land,
Geen spoortjes drukt in 't mulle zand,
En naauw een grasje krult?

Hoe menig jong'ling voelt zich niet
Voor 't eerst in min ontgloeid,
Wanneer de kleine, nette voet
In 't dansen draait en zweeft en spoedt,
En oog en harten boeit!

Ach! niet alleen door 't oog der maagd
Mikt Amor op ons hart;
Hij schuilt niet slechts in lok of vlecht,
En weeft daar strikjes vast en hecht,
Waarin hij ons verwart.

Die

Die kleine guit huist overal;
    Geen plekje laat hij vrij;
Al fchijnt het fchoentje zelfs te kleen,
Al fluit het eng om 't voetje heen,
    Hij fluipt er echter bij.

Daar zit en loert hij dan in 't rond,
    En mikt fteeds op zijn' buit;
En is het fchoentje naar zijn' zin,
Hij blijft er nog een poosjen in,
    Al trok het meisje 't uit.

Wee hem, die dan aan 't fchoentje raakt!
    Dien helpt geen naberouw;
Hij rust niet meer, maar woelt in 't rond,
Tot dat hij 't pasfend voetje vond,
    En 't meisje krijgt tot vrouw. —

Eens leefde er in Egypteland
    Een meisje lief en teêr;
Zij was van aard wat los en ligt,
Maar houding had ze en aangezigt
    En voetjes als Cytheer.

Meest floop de kleine Minnegod
    Rhodópe's fchoentjen in,
En, op het voetje neêrgevlijd,
Schiet hij zijn pijltjes wijd en zijd,
    En huist er naar zijn' zin.

Eens ging ze, kleed en fchoentjes uit,
    De hitte in 't bad ontvliên;
En Amor, zedig fteeds en kuisch,
Bleef in de lieve, kleine kluis,
    Om — niet te veel te zien.

De Minnegod fliep zachtkens in,
    En droomde van geen leed;
En 't kamermeisjen, eind'lijk vrij,
Let meer op Damon's vrijerij,
    Dan wel op fchoen en kleed.

Juist

Juist vloog een adelaar daarheen,
Een dienstknecht van Jupijn,
En, wetend dat zijn Dondergod
Op nette voetjes was verzot,
Dacht hij: De buit is mijn.

Daar fchiet hij ijlings uit de lucht,
Alsof 't een tortel gold;
Fluks heeft hij 't fchoentje weggekaapt,
Waarin Cupido rustig flaapt,
Hoe 't kamermeisje fchold.

Maar meisjestranen acht hij niet;
Dit leerde hem zijn God.
Voorzigtig houdt hij 't fchoentje vast,
En fpoedt zich met zijn' zoeten last
Naar 't blaauwe hemelflot.

Zoo fnelt hij als de wind daarheen
Tot bij de Koningsftad,
Waar ftatig op den regterftoel,
Omftuwd van jub'lend volksgewoel,
Pfammetich nederzat.

Juist boven 's Konings trotfche kruin
Dreigt hem een gier den dood.
Ongaarne biedt hij tegenweer;
Hij moet; — daar valt het fchoentje neer,
En vlak in 's Konings fchoot.

Pfammetichus, geheel verbaasd,
Stelt fluks den regtdag uit,
Beziet de fchoen van allen kant,
En tast er in met dart'le hand,
En wekt den kleinen guit.

Cupido, die flechts zelden flaapt,
Slaapt daarom fterk en vast;
Hij wist van roof noch adelaar,
En fliep, onkundig van 't gevaar,
Tot men zijn kluis doortast.

Gram-

Gramftorig was hij en verbaasd,
Dat niet Rhodópe's voet,
Maar flechts een ruwe Koningsvuist
De cel durft nad'ren, waar hij huist,
En hem ontwaken doet.

Hij fpant zijn' boog en fchiet zijn' pijl
Den Koning in de borst; —
Daar kwijnt hij weg van minnegloed,
En flechts Rhodópe's kleine voet,
Niets anders heelt den Vorst.

Hij zoekt het op door 't ganfche land,
Dat voetje lief en fchoon;
En toen hij, eerst na jaar en dag,
Rhodópe in 't einde vinden mag,
Voert hij haar op ten troon. —

Zoo deelde 't meisje los en ligt
Egyptes rijksgebied.
Draag dus, o teeder maagdelijn!
Steeds zijden fchoentjes, net en fijn:
Wie weet, wat er gefchiedt!

En ieder jong'ling, ftout en fier,
Die wars is van de min,
Die raak' geen meisjesfchoentjen aan,
Maar late 't ftil en rustig ftaan;
Want Amor fchuilt er in.

28 April, 1819. BOXMAN.

MENGELWERK.

DE HARMONIE IN HET HEELAL.

TWEEDE ZANG.

Gelijk de bloem op 't veld, uit nietig stof gerezen,
Een schaduw, die verdwijnt, dus is 't voortreflijkst wezen:
De lente lacht voor hem, na 't eerste morgenrood;
Hij vliegt, het leven door, in de armen van den dood.
Maar, als een schooner zon het sluimrend zaadje prikkelt,
Wordt uit de teedre kiem een hemelplant ontwikkeld,
Waaraan de worm niet knaagt, waarom geen windvlaag woedt,
Die eeuwig bloeijen zal, met altijd rijken gloed.

Zwak is het schreijend kind, dit leven ingetreden!
Een floers dekt nog zijn oog, een boei omsluit zijn leden;
Naauw vat het nog de speen, als haar de moeder biedt;
Zwaar valt het de eerste teug, wanneer de melkaâr vliet:
Dan, 't koestren aan haar borst; de moederlijke kussen;
De zacht gespreide wieg; bij pijn het vriendlijk susfen;
Het schomlen op haar' arm, eer zich de voetspier spant,
En eer 't nog wanklen mag, beveiligd door haar hand;
Dit alles lokt de kracht; en dan, door haar gedreven,
Zien we op een vlinderwiek het dartlen door het leven.

Nu lacht den vluggen knaap, die nog geen doornen kent,
Een bloeijend Eden aan, waarheên hij 't oog ook wend':
Elk bloempje, hoe gering, verrukt hem door zijn kleuren;
Elk windje, dat er suist, brengt hem de zoetste geuren;
Hij ziet, maar met een oog, dat op geen voorwerp rust;
Hij vliegt, hij stoeit er meê, gelijk de zefir kust;
Hij aast, als 't bijtje doet: maar in de kunst van 't gâren
Behoeft het spelend kind nog 't onderwijs der jaren;

'T Is nog geen vaste tred, die hem door 't leven leidt,
En bij 't genieten heerscht steeds de onbestendigheid.

Maar hier ligt juist de veer, in elke spier verborgen;
Hier vinden we ook, natuur! uw moederlijke zorgen:
Dat fladdren om de bloem; dat stroopen door het veld;
Die onbedwingbre trek, waar slechts een bezie zwelt;
Dat hunkren naar de vrucht, door boom of struik gedragen;
Dat juichen om een tor; dat eindloos witjes-jagen:
Dit alles wekt de kracht, die in zijn veezlen woont,
En zich in 't vaste vleesch, in 't vlammend oog vertoont.

De vriendelijke slaap, de onschatbre wondenheeler,
Verbeeldings lieve boô, de zachte ledenstreeler,
Zendt, op het gras of mos, aan de oevers van een' stroom,
Of 't koestrend rustbed, hem een' vriendelijken droom,
En toovert struik en kruid, waarmeê de togtjes spelen,
Pomonaas geurgen schat, de rijke landtooneelen:
'T Is rust, die 't ligchaam bouwt, en, bij die zaalge rust,
'T Genot, dat onschuld schenkt en reine levenslust.

Allengs zien wij den geest in heldre vonken gloren,
Nog sluimrende in zijn cel, toen 't wichtje werd geboren.
Hij vormt, hij breidt zich uit, terwijl het knaapje woelt:
Voor hem is 't, dat het ziet; voor hem is 't, dat het voelt.
Het ligchaam draagt hem rond door 't schoon gebied van 't leven;
Welhaast leert hij, versterkt, op eigen wieken zweven;
Tot eindlijk, rijk aan licht, een meer dan aardsche schat,
Nu van zijn kracht bewust, hij 't roer van 't bootje vat.

o Kindschheid! gulde tijd! wie kan u ooit vergeten,
Ontelbre schakels van de schoonste bloemenketen?
Wie 't onvervalscht genot, dat u 't geringe biedt;
Dat vriendlijk tooverglas, waardoor gij alles ziet?

Dat hart, van zorgen vrij, zoo kalm, zoo zalig blijden,
Dat voor geen toekomst vreest, noch peinst op het verleden?
Dat fcherpe van uw oog, waardoor gij 't kleenfte ontdekt;
Die fijne en eedle reuk, die 't geurtje tot u trekt;
Dien onbedorven fmaak, dien luttel kan vernoegen,
Waarvoor de kunst niet kneedt en oost noch westen zwoegen;
Dat oor, dat elken toon van 't orgelkeeltje vangt;
En 't onvervalscht gevoel, dat aan het fchoone hangt?

Speel, dartel door het veld, aanminnig, zorgloos wezen!
De vreugd van 't fchuldloos hart is in uw oog te lezen.
Gunt, Mentors! dit genot; o! ftoort het niet te vroeg:
Op 't doornig levenspad zijn distelen genoeg.
Pluk, vrolijk knaapje! pluk: ras is het bloempje ontbladerd;
De tijd fchiet vieuglen aan; het uur van oefning nadert.
Lang duurt het, eer ge op 't veld, dat gij voor 't eerst betreedt,
Aan elken ruigen fteel een nieuw te vinden weet;
Maar 't bloeit er: 't is de vrucht van 't onvermoeide pogen;
Gij oogst het, ik beken 't, met tranen in uwe oogen:
Wisch af dien zilten traan: ook hier is waar genot:
De kunst, de wetenfchap, natuur, de liefde, en God!
Daar ftaat gij, jongeling! op 't kronkelpad van 't leven:
Natuur heeft u die leest, dat bloeijend fchoon gegeven;
Zij gaf u 't fonklend oog, dat aarde en hemel meet,
En houdt der fpieren kracht tot uwen dienst gereed.
Daar gloort gij, frisfche maagd! uw gloed is als de morgen.
Gij, lentes rijkfte fchat! half in den knop verborgen,
Spreidt geuren om u heên, hecht paarlen aan uw kroon:
Aglaës godlijk beeld, door lagchende eenvoud fchoon!

Wat gloeit er, frisfche jeugd! wat woelt er in uwe aâren?
Wat vuur is in dien blik, die vlamt en vliegt, gevaren?
Wat ligt er in die pees; wie leidt u op die baan?
Een ingefchapen trek drijft u tot werken aan.

 Nu

Nu leert ge, als de adelaar, op forfche pennen zweven,
En ftuurt met eigen roer uw broze hulk door 't leven;
Nu wordt door oefening, die veer en fpieren fpant,
Het oog voor 't zien gerigt en voor 't gevoel de hand;
Nu treedt gij in het fpoor der eedle wetenfchappen,
Doet, waar u de eerzucht zweept, de ftoutfte reuzenftappen;
Vliegt eerst 't onvriendlijk oord, dan rijke dreven door,
En dringt, door distlen heên, tot in der kunften koor.

Nu, nooit volprezen bloem! rijst ge op uw' teedren ftengel,
En uit de fchoone maagd vormt moederzorg een' engel.
Hier, waar gij, prille roos! den rijkften glans verfpreidt,
Woont huisfelijk geluk en ftille zaligheid.
Hier, in der oudren fchaaûw, bewaakt door d'Albehoeder,
Leert gij eens gade zijn en voor uw kroost een moeder.

Dit is het godlijk doel, waarom ge uw velden tooit,
Natuur! uw paarlen fchept en uw robijnen ftrooit.
Zoo blaast ge 't vonksken aan, dat, als een zon, moet gloren;
Zoo wordt in 't jeugdig hart de fchoone wensch geboren.
De zachte en teedre kleur, der rijke dalen kroon,
Vindt hier de jongling weêr, als dos der maagdekoon;
Der volle kelken geur, waar bijtjes honig gaadren,
Riekt hij, wanneer zijn mond haar purpren lip mag naadren;
De zefir, wiens gefuis fluweelen blaadjes ftreelt,
Is 't dartlend windje, dat met hare lokken fpeelt;
Het blanke van de zwaan, ftrijkt ze op de golfjes neder,
Vindt hij in 't rijk albast en in haar lelies weder;
Verruklijk zij 't akkoord der woudbewoners hem:
Hoe Filomele ook zinge, meêr godlijks heeft haar ftem:
En droomt hij van genot in Tempes rijke dreven,
't Is 't rusten in haar' arm, 't is aan haar zij te leven.

Schoon,

Schoon, als de rijzige eik, die 't needrig ſtruikje dekt,
Den woesten ſtorm braveert, het klim tot ſteunſel ſtrekt,
Is voor de zoete maagd de jongling, op wiens wezen
Het vaste van den moed, de veerkracht is te lezen.
Zijn oog verraadt het vuur, dat in den boezem gloeit,
Zijn bruinrood 't warme bloed, dat door zijne aadren vloeit;
Terwijl zijn ſtevige arm, die 't ſchuimend ros kan temmen,
De ſchuwe zwakheid noodt, zich aan hem vast te klemmen.

Zoo ſpreekt tot haar natuur: haar goddelijke pracht
Is die vereeniging van 't zwakkere met kracht:
Zij vindt ze op elken tred, in ieder bloemenkroontje,
In ceder, klijf en mos, in 't ſtreelend orgeltoontje,
In 't donzig nestjen aan den wiegelenden tak,
En ſchooner in de ſchaaûw van 't ouderlijke dak.

Hier, waar de liefde woont, leert zij de liefde kennen.
Verbeelding voert haar zacht op ongemeten pennen;
Maalt haar den huwlijkstuin, waar gloed en geur verrukt,
De jeugd zoo zalig zaait en de eêlſte vruchten plukt;
Waar zorg de zorg beloont, en 't innig hartlijk deelen
Het echtgeluk verhoogt en nieuw genot moet telen;
En toovert in 't verſchiet, gehuld in lagchend rood,
De ſchommelende wieg, den zuigling op haar' ſchoot.

Zoo, liefde! hemelteig, die afdaalt van den Vader,
De bron, waaruit gij vloeit, der zegeningen ader!
Blaast gij het vonksken aan, dat op uw' adem beidt,
En legt in 't hart der jeugd eene aardſche zaligheid.

Wie ſchetst u, gulden tijd! wat lier kan u bezingen?
Wie telt de bronnen op, die in uw vlugt ontſpringen?
Wie maalt den oogenblik, wanneer, voor 't eerst, de maagd
Het fluistren, met een' blos, van 't zoete jawoord waagt;

Als nog het zedig oog den jongling schijnt te ontvlieden;
De purpren lipjes nog een' zwakken weêrstand bieden;
Allengs de teelt der min, het zoet vertrouwen, groeit,
En door een' rozeband, voor heel het leven, boeit;
De toekomst, schoon haar vrucht den sterveling zij verborgen,
Lokt, als het vriendlijk rood van eenen lentemorgen;
En zalig in 't verschiet, dat rijken zegen spelt,
Het paar, langs 't lagchend pad, naar 't wachtend outer snelt?

Gelieven! 'k zing dit niet. Zoude ik die dagen schetsen,
De kiesche zedigheid der eerbre maagden kwetsen,
Of dekken, als met gaas, de lustjes met hunn' stoet,
Dat meer dan aardsch genot, dat onuitspreeklijk zoet;
Of u dat rijk tooneel, beroofd van zonnestralen,
Zoo koud, als 't eeuwig ijs des barren poolkrings, malen?
Neen, zangster! zwijg hiervan: want ook 't verruklijkst lied
Heeft voor dien schoonen tijd de regte kleuren niet.

Natuur! waarom die pracht aan 't schittrend veld geschonken?
Wat strooit ge, onmeetbre zon! die millioenen vonken?
Waarom, o koele drup! scheidt ge u van 't wolkjen af,
En keert tot de aarde weêr, die u het aanzijn gaf?
Wat draagt ge, o bloemenkelk! die stofjes fijn en teeder?
Wat, zefir! stoeit ge er meê, en legt ze in andren neder?
Waartoe die zijden wiek, waarop het zaadje zweeft?
Wat valt die eikel neêr, waarin het kiempje leeft?
Wat bouwt ge, o kunstenaar! bij 't lieflijk kwinkeleren?
Waartoe die wand van mos, die laag van zachte veren?
Waartoe die zoete trek, dien ieder wezen voelt,
Dat rein en koestrend vuur, dat elke borst doorwoelt?
Natuur! het is de wet, in ieder hart geschreven,
't Bevel der Godheid zelv', Haar hooge zorg voor 't leven.

Voor

Voor u, o ſterveling! beſtraald door 't redeslicht,
Heeft de eedle Wijsheid hier een heiligdom geſticht.
Treed binnen, friſſche jeugd! Het is de huwlijkstempel.
De majesteit der wet drukt hier op d'echt haar' ſtempel.
Kom, leg den zoetſten knoop; het outer is gereed;
Geheel de ſchepping juicht, en de Almagt hoort uw' eed.

Hier, vlugtig ſchaduwbeeld, het doel van al ons pogen!
Legt gij, den rijken tuin der jongheid doorgevlogen,
Uw bonte wieken af, en zetelt onder 't dak,
Waar Hymen aan de Min zijn ſchoone toorts ontſtak.
Hier woont gij, echtgeluk! waar, hart met hart vereenigd,
De zoete eenſtemmigheid 't gevoel der ſmarten lenigt,
En 't onvervalscht genot, door liefdesgloed geteeld,
Een hoogre waarde ontvangt, wanneer 't zich mededeelt;
Waar, één, in alles één, geen enkle wensch de lippen,
Geen zuchtje, als zefir ligt, den boezem kan ontglippen,
Of 't hart van d'echtgenoot leest die in 't ſmeekend oog,
En volgt hetzelfde ſpoor, waarlangs dat zuchtje vloog;
Waar jeugd en rijper tijd een keur van bloemen bieden;
De puikroos niet verdort, als lente en zomer vlieden;
De bevende ouderdom, bij ſchier bevrozen bloed,
Met wellust nog herdenkt aan d'uitgedoofden gloed;
De liefde en teedre zorg, aan d'avond van het leven,
Philémon's leuningſtoel en Baucis' ſponde omgeven;
En hier 't gelukkig paar niet van elkander ſcheidt,
Dan met het ſchoonst verſchiet, door 't graf, in de eeuwigheid.

Zou de eeuwge Godheid u, o moeder! niet verhooren?
Tot haar rijst uw gebed, en 't wichtje wordt geboren.
Het treedt de wereld in, waar reeds uw arm het wacht,
Uw oog, hoe kwijnend nog, den zuigling welkom lacht.
Gij klemt hem aan uw borst; zij zwelt hem zachtkens tegen;
Gij leert zijn teedre lip de reine bronnen leêgen;

Hij sluimert bij u in, ontwaakt na korten stond,
En 's levens nektar vloeit weêr zeegnend in zijn' mond.
Gij schudt het wiegjen op, gij vlijt den lievling neder;
Een liedje roept den slaap, een kusje wekt hem weder.
Allengs ontwikkelt zich de kracht, die in hem ligt;
Hij heeft des vaders oog, uw vriendlijk aangezigt;
Zijn roosjes zijn van u, en in zijn lieve trekken
Kunt gij uw beider beeld, tot één gevormd, ontdekken.
Ras waagt hij, door uw hand voor elk gevaar behoed,
Op 's levens gladde baan den nog onvasten voet;
Uwe onvermoeide zorg bewaakt zijn wankle schreden,
En 't struiklen deert hem niet, hoe dikwerf uitgegleden.
Nu slaakt ge allengs den band; hem draagt der spieren kracht;
Maar wijsheid slaat hem gade, en liefde houdt de wacht.
Daar springt en huppelt hij, na 't onvermoeide pogen;
Een lach ligt op zijn koon, het vuur straalt uit zijne oogen;
Hij stamelt; en de klank, de toon van ieder woord
Brengt in het moederhart de zachtste trilling voort.
Zij is zijn leermeestres, en 't leeren wordt hem spelen;
Een kusje loont zijn vlijt; en zou haar les vervelen?
Hij vordert aan haar hand, tot eindelijk de man
In welbereiden grond zijn schatten zaaijen kan.

o Moeder! heerlijk beeld der Godheid op deze aarde!
Wie voelt al wat gij zijt, wie roemt naar eisch uw waarde?
Welk kind beloont uw zorg? Als gij ten grave daalt,
Is slechts het kleenste deel dier heilge schuld betaald:
Maar als geen dood meer heerscht, in 't onvergank'lijk Eden,
Daar zal 't eene eeuwigheid aan warmen dank besteden!

Nu wordt de frissche jeugd, de jongeling vol kracht,
Het meisje een teedre bloem, als 't veldviooltje zacht,
Gevormd voor 't groot tooneel, waar ze eens een rol vervullen,
Den lauwer winnen, of de distel oogsten zullen.

o Gij,

o Gij, die aan deez' taak uw schoonste dagen wijdt!
o Ouders, die hun licht, hun trouwe leidsliên zijt!
Hoe geurig is de vrucht, die ge in uw' tuin moogt plukken,
Ent ge op een' weelgen stam, mag 't kweeken u gelukken!
Zulk zoet heeft 't zuiden niet, door 't zonnevuur gestoofd,
Vormt, onschuld! uit uw' krans de deugd haar lagchend ooft.
Ja, 'k voel het aan mijn hart, eerwaardige echtgenooten!
Uwe aardsche zaligheid ligt in dat kroost besloten.
Die jongeling, vervuld met albezielend vuur,
Getrouw aan vaderland, aan godsdienst en natuur;
Die nimmer in den arm der wellust is gezonken,
Noch uit den vreugdekelk onmatig heeft gedronken,
Door altijd wijze zorg en wakkre nijverheid
Een' arm van den Pactool door zijne woning leidt,
Of, vlijtig in 't beroep, dat hij heeft uitgekozen,
De blijde welvaart lokt, het hoofd omkranst met rozen;
Die op het edel spoor der wetenschappen vliegt,
En zich in 't godlijk licht der schoone kunsten wiegt,
De Groot tot voorbeeld kiest, of, door dat vuur gedreven,
Eens Nieuwland's spoor betreedt, of Newton na durft streven;
In Camper's schoot zich vormt, of, Boerhave! als gij waart,
Een werktuig in Gods hand, een zegen wordt voôr de aard';
Die, nooit volprezen Hooft! doorvoed met uwe werken,
De luide Faam gebiedt, of, Vondel! op uw vlerken,
Den Helikon bestijgt, het lied der englen zingt,
En, toovrend met zijn lier, 't heelal tot luistren dwingt; —
Die maagd, gevoelig, schoon, en rein van hart ên zeden,
Door elken jongeling gezocht en aangebeden,
Door moederlijke zorg gevormd voor 't huisbeleid,
Bedreven in de kunst van orde en spaarzaamheid,
Wars van den ijdlen tooi, waarom de vlinders zweven,
Tevreden met den blos, haar door natuur gegeven,
Een echte honigkelk, waarin geen hommel boort,
Die eens, in liefdes tuin, der nijvre bij behoort:

Dat kroost, vereende twee! op uwen arm gedragen,
Is alles voor uw hart, in 't afgaan van uw dagen;
En waar, door u bewaakt, eens beider wiegje ſtond,
Wiegt gij den kleinzoon nu, of kust zijn' rozemond.

Nu ſpoedt uw zon naar 't west, en de avond wordt geboren;
Geen rijke middaggloed zal langer voor u gloren;
Maar vriendlijk lacht het licht, dat ze aan de kimmen ſpreidt:
Rees ze eens in goud gehuld, zij daalt met majesteit.
'k Beken 't, het levensvocht voelt ge in de buis verdroogen;
Een neevlig floers bedekt uwe eertijds flonkrende oogen;
De klank ſtuit op het vlies van uw verouderd oor,
En de aâr laat naauwlijks meer den tragen bloedſtroom door;
Slap hangt de forſche ſpier; geen ſpringveer ſpant haar weder;
Geen kracht beweegt den arm; geen vuur bezielt de veder;
Het werktuig draait met moeite om zijn verroeste ſpil;
De hefboom werkt niet meer, wanneer de geest dit wil;
De vonken zijn ſlechts flaauw, die aan dien geest ontſchieten;
De prikkel is verſtompt, die aandrijft tot genieten;
De ranke ceder wordt een dwergje, zwak en krom:
Het is des levens herfst, de bevende ouderdom. —
Maar, waan niet, dat 't geluk u in dien herfst ontvliede,
Dat de avond ſomber zij en geen genot meer biede.
Rijst, na den zonnegloed, de maan in ſtille pracht,
Ook voor u gloort een licht, bij de intreê van den nacht.
Ook aan den avond is de zorg van de Almagt ſprekend,
En 's levens laatſte vreugd voor uwe kracht berekend.
Een vonkje glimt er nog; maar 't wekt geen' heeten lust:
Het ſtille lacht u aan, en uw behoefte is rust.
Die vindt gij in uw' ſtoel, ver van het woelig leven,
Door driften niet geſchokt, door eerzucht niet gedreven;
Die vindt gij, als het kroost, eens aan uw hand geleid,
Uw kusſen liefdrijk ſchudt, uw koestrend leger ſpreidt,
U elken last ontneemt, dien zwakheid niet kan dragen,
En 't ſtervend plantje ſchoort, geknakt door onweêrsvlagen.

Wie

Wie noemt dien ouderdom, zwartgallig, vreugdeloos?
De gele ſtruik verdorre; elk ſpruitje ſchenkt een roos.
De lieve kleinzoon vleit met hemelzoete woordjes;
Zijn lachjen is een zon, zijn klanken zijn akkoordjes;
Zijn dartlen roept uw jeugd voor 't ſcheemrend oog terug;
Verbeelding voert op nieuw, als 't bloeijend knaapje vlug,
U door 't bekoorlijk dal, waar ligte zefirs zweven,
Tot in den ſchoonen tuin van 't naauwbegonnen leven;
En ligt hij in uw' arm, dan maalt zij u den dag,
Toen aan de moederborst uw eerstling blozend lag.
Zeg, grijsaard! zoude uw oogst, de teelt van vroeger jaren,
De vrucht van noeste vlijt, u geen genoegens baren?
En ligt geen heerlijk loon, geen onvervalscht genot
In 't leven, toegewijd aan pligt, aan deugd, aan God?
Zal nog de gloed van 't licht, dat ge eenmaal wist te ontſteken,
Niet troostend door den nacht van ſtervende oogen breken?
En is, wat wijsheid ſchonk, door zorg en tijd geſtoofd,
Ook, nu de winter naakt, geen ſmaaklijk, ſtreelend ooft?

Zoo nadert gij het graf, legt u op 't ſterfbed neder;
Gij ſcheidt: de vlotte ziel keert tot haar oorſprong weder;
't Snikt alles bij uw lijk, terwijl gij, Engel! lacht,
En daar, in 't eeuwig huis, uw dierbre magen wacht. —

Ziet hier dit leven dan: hoe kort het ook moog' duren,
Al vliegt de grijze tijd, al ſnellen vlugtige uren,
Al gaat, gelijk een ſchaduw, de rollende eeuw voorbij,
't Staat met geheel natuur, 't heelal in harmonij.

Of, jongling! zou het vuur, dat tintelt door uwe aâren,
De ſtem, die in u ſpreekt, en u gebiedt te paren;
Zou, maagd! de lieve blos, die dit verlangen wekt,
De zeilſteen in uw oog, die alles tot zich trekt,

Dat

Dat vuur, dat gloort en ſtreelt, uit hart en borst gerezen,
Dat albewegend rad, die ſpringveer doelloos wezen?

Het lagchend bloemke gloort met blosjes als de bruid,
En 't ſtoven van de zon lokt ras het meelſtof uit;
De zefir neemt het op, daar 't zweeft gelijk de veder,
En legt het in den grond, die 't zachtkens koestert, neder;
De dagtoorts klimt en ſtooft; 't rijpt alles door haar vuur:
Maar de eêlſte vrucht, o vrouw! verwacht van u natuur.

Die liefde wordt de band, verſterkt door al haar ſmarten,
Die om één zuigling loopt en klemt om moederharten,
In de eerſte vaag der jeugd u, dartlend knaapjen, houdt,
Wanneer gij, zonder hem, te dikwerf ſtruiklen zoudt;
Die liefde ſlaat hem gade en leert den jongelingen,
Den heeten ſtroom van 't bloed, den gloênden lust bedwingen,
Licht hen op 't roemrijk pad der wetenſchappen voor,
Vormt voor de kunst hun oog en voor 't gevoel het oor;
Die liefde ſteunt en ſchraagt den herfst der wanklende oudren,
Neemt 't drukkend pak der zorg blijmoedig op haar ſchoudren,
Zit bij het ziekbed neêr en veegt het doodzweet af,
Kust den verſtorven mond en ſnikt en hoopt bij 't graf.

Of is het Godlijk doel, in mijt en worm te lezen,
Niet ſprekend in den geest van 't meest begunſtigd wezen?
Beſtemd voor 't eindloos zijn, werd hem een ruime kring
Tot werken toebereid, geſchikt voor oefening.
Het ligchaam is zijn cel, een werktuig, waaraan 't leven,
Bij 't vordren op zijn baan, den gang, de kracht moet geven.
In de eerſte dagen reeds beſtaat het kunſtig rad:
De rigting ſlechts ontbreekt, waardoor 't in andren vat.
Allengskens moet die geest het ſpannen van de veren,
Het reeglen van den loop, 't bedachtzaam ſturen leeren.

De

De tijd ontwikkelt ſtraks het zaad, in hem geſtrooid;
Dat ligchaam wint aan kracht, en 't werktuig wordt voltooid.
Nu draait het naar zijn' wil: hij moge peinzen, ſpelen,
De vinger, hand, het hoofd gehoorzaamt zijn bevelen.
Drijft hem de weetlust voort naar 't ruim gewest der lucht,
Het leent, als hij gebiedt, hem vlerken voor zijn vlugt.
Wil hij den diepen ſchoot des ſombren afgronds meten,
't Strijkt zachtkens met hem neêr, van af der Anden keten.
Het brengt hem in verband met 't uitgeſtrekt gebied
Van elk verbazend rijk, dat ons zijn ſchatten biedt:
't Zoekt voedſel voor dien geest, die onvermoeid vergadert,
En, met dien oogst belaân, allengs de grijsheid nadert.

Hier is des levens grens: hem wacht een hooger ſpheer;
Den dienst van 't zwakke ſtof behoeft hij thans niet meer;
De loop van 't rad verſlaauwt, en langzaam gaat de ſlinger;
De voetſpier wordt verlamd; de koû verſtijft den vinger;
De nacht van 't graf heerscht nu in 't eenmaal fonklend oog:
Maar, ſneller dan het licht, vliegt de eedle geest omhoog.

Wat vloekt gij dan den dood, ontzinde ſtervelingen!
Als ſneed zijn ſcherpe zeis door 't ſchoon verband der dingen?
Hoe vreeslijk ook zijn hand den aardbewoner zij,
Niet min dan 't leven is het ſterven harmonij.

Het web des ſtervelings is immers afgeweven;
Verſleten is de veer: waartoe een langer leven?
Wat wierd er van den mensch, bleef hij op aard'. beſtaan?
Geen nieuwe lente brengt hem kracht en ſappen aan;
Geen zomer ſtooft voor hem, na zijn kortſtondig plukken;
Hij heeft geen krachten meer, om nektar uit te drukken;
De felle winter nijpt, en zwaait zijn' ijzren ſtaf:
Waar ſchuilt hij voor zijn roê? — ſlechts in uw' ſchoot, o graf!

Een

Een nieuw geslacht verschijnt: het is getooid met rozen;
Het vliedt den grijzen struik, het schuwt den bladerloozen;
Het dartelt, en hij zucht; het huppelt, en hij ligt
Op 't veege ziekbed neêr, met neevlen voor 't gezigt;
Het vliegt door 's levens tuin; 't wil voelen, smaken, kennen:
Zijn wieken zijn geknakt, en gansch beroofd van pennen;
Hij kent de zeden niet, de teelt van later' tijd;
Vòòr hem schept de arbeid niet, noch toovert noeste vlijt;
Hij is een vreemdeling bij zijn natuurgenooten;
Voor 't medelijden slechts vindt hij hun hart ontsloten.
Wat baat hem 't schittrend licht, dat aan den hemel gloort?
De tijd sleept naar den nacht hem op zijn vleuglen voort.
Zijn kroost slechts zorgt voor hem; maar van zijn legerstede
Voert 's wereld snelle stroom het al te dikwerf mede.
Weldadig dan, natuur! ja, welkom is de dood:
De Vader van 't heelal ontvangt hem in zijn' schoot.

Daar gloort een schooner zon, daar wacht een betere aarde,
En eedler wordt de telg, die hier het stof eens baarde.
Daar breidt de geest zich uit in ongemeten' kring;
Daar wordt de vonk een vuur; daar bloeit de hemelling.
Daar gaat geen enkle schat, dien hij hier vond, verloren;
Daar wordt uit elken straal een reine gloed geboren;
Daar licht eens de oogstdag aan; en, heeft hij trouw gezaaid,
Wie schetst, Algoede! 't loon, dat deugd en godsvrucht maait?

Als de herfststorm 't stervend loover
  Door het dorre dal verspreidt,
Brengt hij ook het zaadjen over
  In den grond, waar koestring beidt.

Zachte sneeuw, als wol, nu dekt het,
  Tot de leeuwrik 't mos verlaat:
't Eerste zonnestraaltje wekt het,
  En het scheutje rijst uit 't zaad.

Zoo

Zoo valt ook de bloem van 't leven,
Winter! door uw' adem af;
En, van aardsche smart ontheven,
Rust zij veilig in het graf.

Maar, eens gloort een schooner morgen,
Dan het sterflijk oog ooit zag;
En het bloemke, in 't graf geborgen,
Wordt gewekt voor d'eeuwgen dag.

't Rijst, verheerlijkt, op den stengel;
En in 't oord, waar liefde gloeit,
Vindt het weêr, als heilige engel,
Wat omlaag heeft uitgebloeid.

WAARNEMING, BETREKKELIJK DE VOORBEHOEDENDE KRACHT DER VACCINE TEGEN DE KINDERZIEKTE, EN DEN INVLOED DER EERSTE OP DE ONTWIKKELING EN DEN VOORTGANG DER LAATSTE. Door C. A. VAN DE WIJNPERSSE, *Stads- en Gasthuis-Doctor te Delft.*

Het heeft, gedurende de plaats gehad hebbende verspreiding der kinderziekte op zoo vele plaatsen van dit Rijk, hier en elders, aan geene waarnemingen ontbroken, gesteld met het oogmerk, om, zoo veel mogelijk, de niet alleen heerschende, maar steeds toenemende vooroordeelen tegen de koepokinenting tegen te gaan. Er is zelfs door enkele der verdienstelijkste Geneesheeren opzettelijk geschreven, ter wegneming van eenen zoo schadelijken als onverstandigen tegenstand, en ter aanmoediging en bevordering van eene kunstbewerking, tegen welker heilzame uitkomsten slechts wanbegrip of laster hebben kunnen optreden.

Welligt zal men dus vragen: waartoe het getal der aanteekeningen vermeerderd? Oppervlakkig beschouwd, mag

mag deze vraag gepast schijnen; maar bij nadere overweging en vergelijking, van hetgeen er ten voordeele der *vaccine* gedaan is, en van hetgeen ter tegenwerking bestookt wordt, zal het blijken, dat er bij dit alles nog niet genoeg gedaan is. Terwijl men mogelijk ook ter verdere bestrijding zoude willen bijbrengen, dat het goede geene aanprijzing verdient, of dat een te groote ijver zelfs der goede zaak nadeelig kan worden, zoo geloof ik toch, dat, waar het niet alleen op het behoud van zoo vele levens aankomt, maar, hetgeen van niet minder belang voor den Staat is, op de bewaring voor altijddurende verminking, men niet te veel zeggen, niet te veel doen kan. Mogt dan deze bijdrage ter overtuiging van slechts één huisgezin, tot behoud van één eenig dierbaar pand, of ter bewaring der gezondheid van één enkel voor den Staat nuttig wezen dienstbaar worden, dan zal ook zij niet te vergeefs geschreven zijn; met dit oogmerk is zij opgesteld, uit dit oogpunt worde zij beoordeeld!

Den 7den Febr. l. l. werd ik ontboden in de woning van J. MAARLEVELD, waar zich, behalve dezen man met vijf kinderen, nog twee huisgezinnen bevonden. Ik vond aldaar één der vijf kinderen, CORNELIUS, oud 16 jaren, door de kinderziekte aangetast; terwijl zijn broeder LEENDERT, oud 17 jaren, en drie zusters nog niet gevaccineerd waren of gepokt hadden. Daar deze vier zich nog schijnbaar wel bevonden, dacht ik te mogen beproeven, wat de inenting met koepokstof zoude vermogen, het zij ter beveiliging, het zij ter verzachting van de kinderziekte, voor welke alle deze voorwerpen nu blootstonden. Door gebrek aan stof, kon dit niet vóór den 10den daaraanvolgende geschieden, wanneer ik de overige vier kinderen inentte, met dit gevolg: Bij LEENDERT en CAROLINA kwamen de koepokken op. Bij den eersten hielden zij eenen geregelden loop, en vertoonden den 9den dag alle teekens der echte koepokken, behalve dat de kring slechts flaauw, meer bleek dan rood, en van eenen gerin-

ringen omtrek was; zij bevatte vele en heldere ſtof, waarbij deze jongeling klaagde over pijnlijkheid onder de armen. Bij CAROLINA kon ik de werking niet nagaan, daar deze, hoezeer reeds 15 jaren oud, door krabben alle de pokken, zes in getal, geopend had, en welke nu door eene roof bedekt werden; zoodat ik hier dadelijk voor mislukking vreesde. Den 21ſten vond ik echter LEENDERT ziek te huis, en reeds den volgenden dag met hier en daar opkomende pokken bezet; hij klaagde daarbij over ſterke hoofdpijn, misſelijkheid, braking en pijn in de leden; met het ophouden dezer toevallen kwam het uitſlag, en de pokken vulden zich met een vocht, hetwelk het midden tusſchen etter en *lympha* ſcheen te houden; zij droogden langzamerhand op, en na vier dagen was deze ziekte afgeloopen. Den 22ſten Febr. werd ook CAROLINA, bij welke de koepokken geene, voor het oog zigtbare, geregelde ontwikkeling gehouden hadden, ongeſteld; maar deze ongeſteldheid was ſpoedig voorbijgaande, zoodat zij reeds des anderen daags weder over huis zijn kon. Bij deze kwamen omtrent een vijftigtal pokken op, die over het geheele ligchaam verſpreid waren, met eene dunne en helder doorſchijnende *lympha* gevuld. Zij bleven eenige dagen ſtaan, en droogden langzamerhand op, zonder dat de lijderes eenige verdere ongeſteldheid ontwaarde. Den 23ſten en 24ſten werden de beide overgeblevene, MARIA en JANE, 14 en 11 jaren oud, bij welke de inenting niet gevat had, door de kinderziekte aangetast; en, hoezeer ook deze beide kinderen behouden werden, waren zij echter zeer ziek, als bedekt met pokken, en leden veel.

Van de overige in dit huis woonachtige kinderen, werd een meisje, oud 16 jaren, die door den Heer *Med. Doct.* MACQUELYN, blijkens vertoond getuigſchrift, met goed gevolg vóór zes jaren was ingeënt geworden, door het reeds meermalen door anderen beſchreven uitſlag overvallen; hetwelk echter ſpoedig en zonder kwade gevolgen afliep. Hare jongere zuster, die, pas een

jaar geleden, door dien zelfden Geneesheer was ingeent, bleef zoo wel van dit uitflag, als van de kinderziekte, verfchoond; desgelijks ook nog twee andere kinderen, waarvan het eene, eenige weken te voren, onder opzigt van den Heer *Med. Doct.* ALEXANDER, desgelijks was gevaccineerd geworden.

Daar men hier flechts de opgegevene gevallen behoeft na te gaan, onthoud ik mij, deze waarneming, door vergelijkingen of gevolgtrekkingen, verder uit te breiden.

OVER DE HUISHOUDING DER INSEKTEN, OF GEKORVENE DIERTJES.

(Vervolg en flot van bl. 460.)

Een nog belangrijker onderrigt; dan het voorgaande, levert de beoefening der Infektenleer. Letten wij op de bezigheden en verrigtingen dezer diertjes, alsdan deelen zij ons vele nuttige zedekundige lesfen mede, en wel bijzonderlijk de betrachting van verfcheidene deugden. Wij hebben alhier het gezag van den wijsften der Koningen voor ons, om de Kerfdieren uit dit oogpunt te befchouwen. Hij zelf fchreef eene verhandeling over dit onderwerp, en wees den luiaard op zeker Infekt, om wijsheid te leeren. (1 *Kon.* IV: 38. *Spreuk.* VI: 6-8.) Ook wij vereeren vlijt en onvermoeide nijverheid; wij fchatten verftand, fchranderheid en omzigtigheid, huishoudkunde en matigheid zeer hoog; wij achten befcheidenheid en behoedzaamheid als vrouwelijke deugden, en eerbiedigen ouder- en kinderliefde. Van deze alle en nog andere deugden leveren de Infekten, in hunne verfchillende inftinkten, in het oog loopende voorbeelden.

Ook zelfs ten aanzien van godsdienftig onderwijs mangelt het alhier aan geene ftof, en de leer der Infekten fchijnt bijzondere voordeelen boven elken anderen tak van de gefchiedenis der natuur te bezitten. In de groo-

grootere dieren bewonderen wij de voltooide kunst en wijsheid van derzelver zamenſtel, en wij eerbiedigen die alvermogende goedheid en kracht in de bewonderenswaardige werktuigelijkheid, welke door beſtendige werking en wederwerking van de groote krachten der natuur onderhouden wordt, waar zij voor het leven, voor de vatbaarheid en voor het genot in onophoudelijke beweging en omloop zijn. Wij beſpeuren daarbij geene de minſte wanſtemmigheid tusſchen de duizende voorwerpen en derzelver verſchillende verrigtingen, maar zien integendeel, dat zij overvloedige ruimte voor de ſpeling der onderſcheidene klasſen en rangen overlaten. Dan, onze verwondering rijst tot verbazing, wanneer wij ſoortgelijke verrigtingen zonder de minſte vertraging in dieren waarnemen, die voor het oog naauwelijks zigtbaar zijn; wanneer wij beſpeuren, dat ſchepſels, die op de ladder van het geſchapene bijkans geen leven ſchijnen te bezitten, met een ontzettend vermogen van vinding en kunst zijn toegerust; dat zij zulk een aantal van in- en uitwendige deelen hebben, die alle hoogst volmaakt en in alle opzigten voor de voldoening aan derzelver beſtemming berekend zijn; dat in deze vergankelijke kleine form zulk eene menigvuldigheid van zintuigen en bewegingskracht begrepen is, dat zij in getal en eigendommelijke vorming die der andere dieren ver overtreffen; dat derzelver aanleg van ademing en zenuwen zoo diep verholen, het vermogen van vertering en afſcheiding van het voedſel zoo veelvoudig en zonderling is, de teeldeelen zoo volkomen, en deze kleinſte voorwerpen der natuur met zoodanig inſtinkt begaafd zijn, dat zij inderdaad de zoo hoog geprezene verſtandelijke vermogens van den mensch in vele opzigten overtreffen. Het zijn deze nog onopgeloste vraagſtukken en wonderen, die ieder' opplettenden tot de volkomenſte overtuiging voeren, dat het eene Goddelijke kracht is, welke ons, en deze dieren met ons, ſchiep, en dat alles het werk is

is van een in magt, wijsheid en goedheid oneindig Wezen.

Bovenal, echter, verschaft de geschiedenis der Insekten geene mindere godsdienstige overtuiging, dan die eener over alles wakende Voorzienigheid. Dat van de ontallijke soorten dezer schepselen, waarvan er zeer vele boven allen denkbeeld aan eindelooze gevaren en vijanden zijn blootgesteld, geene enkele schakel van deze keten zich verliest, maar integendeel alle in die duizendvoudige betrekkingen blijven voortduren, welke het algemeene heil van het gansche wereldstelsel vordert; dat, wanneer al eens ééne soort een tijdlang heerschende is, en, in plaatse van te behouden, veeleer schijnt te verwoesten, er alsdan te gelijken tijde zulk een nadrukkelijk tegenwigt plaats heeft, hetwelk volkomen in staat is om die te beperken; dat voorts de verrigtingen der Insekten zoodanig aangelegd en geordend zijn, dat zij de oogmerken, waartoe zij geschapen werden, altijd bereiken, zonder ooit buiten deze bestemming te treden: dit alles levert het allerovertuigendst bewijs, dat eene onzigtbare hand de teugels houdt, en nu aan deze, dan aan gene soort deze heerschappij vergunt, zoo als het ter bereiking van zekere wijze oogmerken het nuttigst schijnt, en aan alle toeroept: „ Tot hiertoe en niet verder!"

AANVAL VAN LORD EXMOUTH OP ALGIERS.

(Uit *A Narrative of the Expedition to Algiers, in the year* 1816, *by* W. A. SALAME.)

Den 27 Augustus, voormiddags ten 9 ure, toen het nog zoo windstil was, dat *the Severn* niet spoedig voort kon, deed zijne Lordschap een sein, dat ik en de Vlaggeluitenant ons in de boot zouden begeven. Wij stegen dadelijk af met zes matrozen, en namen heimelijk zes musketten tot zekerheid mede, om ons, in geval van verraad, te kunnen verdedigen; vervolgens hijschten wij

wij onze vredevlag, en roeiden naar de ſtad. Toen wij om 11 ure tegenover het havenhoofd waren, zond de Dei ons eene boot te gemoet, waarin zich de Havenkapitein bevond, die ons zocht te naderen. Ik riep hem toe, dat hij zich verwijderd zou houden. Hij vroeg, waarvoor wij vreesden; dat men te *Algiers* de pest niet had. Ik zeide hem, dat wij voor de pest niet bekommerd waren; „ maar," voegde ik er bij, „ gij hebt, „ onregtmatigerwijze, twee onzer booten met achttien „ man teruggehouden." Hierop antwoordde hij niet, maar vroeg eenigzins angſtig, of Lord EXMOUTH onze Admiraal ware, en hoe hij voer. Om ook beleefd te zijn, deed ik hem dezelfde vraag ten aanzien van den Dei, en gaf hem den eerſten brief, dien ik op het eind van een' langen ſtaf legde. Eer hij hem in de hand nam, vroeg hij, of de brief aan den *Engelſchen* Conſul was. „ Neen," antwoordde ik; „ hij is aan den Dei; maak „ hem Lord EXMOUTH's compliment, en zeg hem, „ dat men binnen een uur antwoord verwacht." Hij hernam, dat het onmogelijk was, zoo ſchielijk een antwoord wegens zulk eene gewigtige zaak te geven. Hierop antwoordde ik, dat wij hier twee of drie uren in de boot zouden wachten, opdat zij tijds genoeg zouden hebben; maar kwam het dan niet, zoo luidde onze order dadelijk naar het ſchip terug te keeren. Hij zeide, dat twee uren genoegzaam waren, en hij dan met het antwoord van den Dei zou komen. Hij vroeg, of het antwoord in het *Turksch* mogt geſchreven zijn. Ik zeide, dat zulks onverſchillig ware, of het in 't *Turksch*, dan of het in 't *Arabisch* was. Daar ik bemerkte, hoe ootmoedig en verlegen hij was, gaf ik hem den anderen brief, die aan den Conſul geadresſeerd was, met mijne hand, en vroeg, hoe zich de Conſul en onze lieden van *the Prometheus* zich bevonden. Hij zeide, dat zij alle welvarend waren, en dat de Conſul zich in zijn huis in de ſtad bevond. Ik beduidde hem, dat hij den brief aan den Conſul zelven overgeven, en mij beide antwoorden, zoo wel van den Dei als van den Conſul,

 bren-

brengen moest. „ Zeer goed," zeide hij ; „ ik zal de „ brieven bezorgen, en dan terugkomen, en u zeggen, „ of de Dei antwoord geven wil, of niet." Hij verzocht ons binnen het havenhoofd te komen, of te landen, daar de zonnehitte zeer drukkend was. Ik dankte hem voor zijn welmeenend aanbod (welks aanneming ons onze koppen gekost zou hebben), maar weigerde zulks met de verontſchuldiging, dat wij om de zonnehitte niet gaven; tevens zeide ik hem, dat, wanneer de Dei een' van zijne Officieren wilde afzenden, om met den Admiraal te onderhandelen, deze beleefdelijk ontvangen en op dezelfde wijze teruggezonden zou worden. Hij antwoordde: „ Ik hoop, dat dit het geval „ zijn zal," en verwijderde zich.

Toen de Havenkapiten vertrokken was, en wij ons ſlechts een piſtoolſchoot ver van ettelijke duizend dezer barbaren bevonden, die op de muren, en deels buiten, deels binnen de batterijen rondliepen, daar ik ook hun verraderlijk karakter kende, en hunne overmoedige houding en uitroepingen zag en hoorde, ſcheen het mij, of wij in een groot gevaar zweefden. Ik troostte mij enkel daarmede, dat niemand door de wereld kan komen, zonder zich aan gevaren bloot te ſtellen. Wij verdreven den tijd met beſpiegelingen over de ſchoone ligging der ſtad, de verſterking van het havenhoofd, de groote toebereidſelen des vijands, enz.

Algiers ligt op uitſtekken, tusſchen twee heuvels, tot wier top het zich bijna verheft; het is een driehoek, en zal omtrent vier *Engelſche* mijlen in den omtrek beſlaan. De gebouwen zijn allen van witten gehouwen ſteen, en, daar zij met tuinen en bebouwde akkers omringd zijn, leveren zij een zeer aangenaam gezigt op.

De vestingwerken zijn inderdaad zeer ſterk, wanneer men bedenkt, dat de ſtad zoo klein is. Aan de noordzijde, omtrent eene *Engelſche* mijl van de ſtad, ligt een klein kasteel en ettelijke batterijen achter elkander;

de

de laatste stoot aan den stadsmuur. Men zegt, dat zij in het geheel met vijftienhonderd stukken beplant waren. Het was ligt te zien, dat zij, in weerwil van hunnen overmoed, hunne toebereidselen in grooten angst maakten; zij bragten alle hunne kanonneerbooten voor het havenhoofd, en plaatsten ze in goede orde aan de zijde der stad, waar zich geene batterijen bevonden. Ik telde 36 à 38 kanonneerbooten in twee rijen, de helft van een open vierkant gelijkende, met roode zijden vlaggen, en negen fregatten, die hier en daar verstrooid lagen.

Terwijl wij op het antwoord van den Dei wachtten, stak een zachte wind op, met welken de *Engelsche* vloot in de baai zeilde, en eene *Engelsche* mijl ver van *Algiers* liggen bleef. Het was thans half drie ure, en er kwam nog al geen antwoord, offschoon wij reeds een half uur langer gewacht hadden, dan wij afgesproken waren; en daar nu de vloot bijna tegenover de stad lag en een' schoonen wind had, oordeelden wij, dat wij, daar wij onzen pligt gedaan hadden, nu geen tijd meer mogten verliezen, maar aan boord moesten gaan, en zijne Lordschap onderrigten, hoe de zaken stonden.

De Heer BURGESS, de Vlaggeluitenant, was van mijn gevoelen. Wij deden een sein, dat er geen antwoord gekomen was, en begonnen naar *the Queen Charlotte* toe te roeijen. Ik was niet welgemoed; want, daar ik het trouweloos karakter der *Algerijnen* kende, en bespeurde, dat Lord EXMOUTH, zoodra hij ons sein zag, de vloot dadelijk bevel gaf om op te zeilen, en ieder schip in het bijzonder zijne aangewezene plaats nam om aan te vallen, vreesde ik zeer, dat de *Algerijnen* op ons zouden vuren; kortom, vóór ik *the Queen Charlotte* bereikte, was ik meer dood dan levend. Toen ik den Admiraal mijn rapport gedaan had, hoe wij den Havenkapitein gesproken en vergeefs gewacht hadden, verbaasde ik, zijne Lordschap zoo veranderd te zien. 's Morgens, toen ik hem verliet, en doorgaans,

 wan-

wanneer men met hem ſprak, was hij meestal vriendelijk en zacht; thans, echter, ſcheen hij enkel aan den ſlag te denken, en geleek een wilde leeuw, die uit zijn hok is losgebroken. Intusſchen zeide hij verder niets tegen mij, dan: *Never mind; we ſhall ſee now.* (Goed; wij zullen eens zien); en tevens wendde hij zich tot de Officieren, en zeide: „ Houdt u gereed!" Ik zag op het oogenblik ieder, met de lont of kanonſtrengen in de hand, in groote ſpanning op het commando: vuur! wachten.

Ik bleef op het achterſchip bij zijne Lordſchap, tot dat *the Queen Charlotte* door alle vijandelijke batterijen heen was, zonder een ſtuk te losſen. Vele duizend *Turken* en *Mooren* verbaasden, zulk een groot ſchip op ééns binnen het havenhoofd te zien komen. De *Queen Charlotte* nam nu, op eene hoogst bewonderenswaardige en hoogst dappere wijze, hare ſtandplaats aan de punt van het havenhoofd. Kwartier vóór vier ure ankerden wij, tachtig *yards* van de batterijen van deze punt; maar, toen wij naderhand bevonden, dat wij niet meer dan twee voeten water onder den bodem der *Queen Charlotte* hadden, liet Lord EXMOUTH nog twintig *yards* kabeltouw gaan, zoodat wij omtrent honderd *yards* van de monden hunner ſtukken lagen. Hij nam echter zijne ſtandplaats zoo meesterlijk, dat ons niet meer dan vier of vijf ſtukken van het havenhoofd konden beſtrijken. Niettegenſtaande wij aan het vuur van alle vijandelijke batterijen en van alle musketten blootgeſteld waren, riepen wij toch drie malen: *hurrah!* De batterijen en muren waren vol troepen; zij ſprongen op de borstweringen, om ons te zien, dewijl onze volle laag hooger was dan hunne batterijen, en waren zeer verbaasd, een driedeksch oorlogsſchip met de overige vloot zoo digt bij zich te zien. Uit het gedrag van den Havenkapitein, en uit hunne verlegenheid binnen het havenhoofd, kon ik, ondanks hunne groote toebereidſelen, zeer ligt beſluiten, dat zij zelf in hunnen angst geen raad wisten, dewijl zij zich zeker ingebeeld

had·

hadden, dat wij ons door hunne versterkingen vrees laten aanjagen, en hen niet zoo snel of in zulk eene nabijheid zouden aanvallen, want om dezen tijd waren hunne kanonnen nog niet eens geladen; zij begonnen daarmede eerst, toen *the Queen Charlotte* en bijna de gansche vloot hunne batterijen voorbij gezeild waren. Eenige minuten vóór drie ure losten de *Algerijnen* den eersten schoot van de oostelijke batterij op *the Impregnable*, die, benevens *the Superb* en *the Albion*, geheel achteraan was, om hun het inloopen te beletten. Zoodra Lord EXMOUTH slechts den rook der stukken zag, en den slag nog niet eens gehoord had, zeide hij: *That will do; fire, my fine fellows!* (Dat begint; vuur, brave jongens!) — en ik ben zeker, dat, eer hij nog deze woorden uitgesproken had, onze volle laag onder een luid *hurrah!* daarheen vloog. Driemalen werd op deze wijze in zes of zeven minuten losgebrand, inmiddels de andere schepen alle hetzelfde deden. Dit eerste vuur was zoo schrikkelijk, dat, gelijk wij naderhand hoorden, over de vijfhonderd menschen daardoor gedood of gekwetst werden. Dit was des te meer mogelijk, dewijl het volk overal in digte scharen stond. Na het eerste vuur zag ik velen van hen onder de muren als honden op handen en voeten wegloopen.

Toen de aanval van beide zijden op deze wijze begonnen was, werd de hemel als 't ware verdonkerd, de zon scheen verduisterd en de horizon zwart. Uitgeput van de zonnehitte, aan welke ik den ganschen dag blootgesteld was, bedwelmd door den donder van het geschut, en midden in het gevaar van zulk een vreesselijk gevecht, was ik als buiten zinnen, en wist niet, wat ik doen zou. Lord EXMOUTH werd eindelijk mijn' toestand gewaar, en zeide: „Gij hebt „uw' pligt gedaan. Ga naar beneden." Ik verwijderde mij nu allengs van het verdek, in schrik en verwarring. Of ik levend in het verband zou komen, was zeer twijfelachtig; want het was ontzettend, het kraken der kanonskogels te hooren, en nu gekwetsten, dan dooden te zien aanbrengen. In zulke oogenblikken onder *Engelsche* matrozen te zijn, en hun gedrag, hunne werkzaamheid, hunnen moed en hunnen ijver te zien, is iets, dat zich niet wel beschrijven laat.

Ik wil mij slechts ééne opmerking veroorloven. Toen ik naar beneden ging, werd ik aan den trap door eenige matrozen opgehouden, die twee gekwetsten in het verband droe-

gen, en ik had tijd om te zien, hoe men met de zware ſtukken op het onderſte verdek omgaat. Ik beſchouwde de lieden der twee ſtukken, die het digtst bij den trap waren; zij hadden proppen noodig, en riepen luid: „ Proppen, „ proppen!" Daar men er hun geen bragt, vloekten er twee, trokken hunnen mesſen, ſneden de voorpanden van hunne buisjes af, en ſtampten ze, in plaats van proppen, in de kanonnen. Ik kon niet nalaten zulk een' ijver te bewonderen. (*)

(*) Welke functie de Heer SALAME aan boord bekleedde, is ons onbewust; maar dit weten wij, dat zijne opregtheid meer dan zijn heldenmoed in dit verhaal uitblinkt! *Vert.*

DE DOODE HAND.

(*Vervolg en ſlot van bl. 479.*)

REINHAGEN was nu ſedert een jaar aldaar in bediening, toen de *Superintendent* en Schoolraad B. kwam, om kerkviſitatie te doen. Hij was de éénige, die REINHAGEN ongaarne aldaar Predikant zag, omdat hij een zijner aanverwanten met die plaats had willen voorzien. Hij verklaarde dikwijls met bitterheid, dat hij een' man nimmer konde vertrouwen, die buiten ſtaat was, om zich van zulk eene zware verdenking te zuiveren. De kamer, welke men hem in de pastorij ten verblijve inruimde, was nevens het vertrekje van ADA. De *Superintendent* vermoedde hare nabijheid, want hij hoorde haar 's avonds nog voor het klavier zingen; en daar het meisje hem wel beviel, en hij uit zijn venſter zien konde, dat zij, 's morgens vroeg, reeds bij hare bloemen in den tuin bezig was, zoo dreef hem de nieuwsgierigheid, hare kamer eens op te nemen. Hij vond niet dan orde en zindelijkheid; alles was zorgvuldig opgeruimd; ook het bed was reeds opgemaakt; doch in haren ſchrijflesſenaar ſtak de ſleutel. Nu durfde hij zich misſchien ook wel verſtouten, dien te openen?... Hij deed het werkelijk, en zag eene lade vol brieven. Gewis minnebrieven!... maar zij waren allen van haren broeder JOZEF.

In den lesſenaar viel hem ook nog een kistje in 't oog, en dat moest nu almede onderzocht worden. Doch men ver-

beel-

beelde zich zijne ontzetting: er lag in — eene hand, aan een' der vingers van welke een ring met roode steenen flikkerde!

Nu was dan toch zijn mistrouwen geregtvaardigd; hier lag de hand des omgebragten, en nu stond REINHAGEN daar voor hem als broedermoorder.

Vol heilsche vreugde sloop de *Superintendent* uit het vertrek, verliet, onder voorwendsel van onpasselijkheid, de pastorij, en, daar de Generaal naar het bad gereisd was, deed hij, op eene gansch niet verzachtende wijze, aangifte onmiddellijk aan het geregt.

De President was niet weinig getroffen, tegen zulk eenen man eene zoodanige klagte te zien inbrengen; een' man, die zoo geheel zijn vertrouwen bezat; en, hoezeer de betigter hem niet geloofwaardig genoeg was, er moest toch noodwendig iets gebeuren, in staat om de zaak tot klaarheid te brengen. Hij zond derhalve den ouden Crimineelraad HERBST, een streng-regterlijk, doch tevens hoogst omzigtig man, als Commissaris heimelijk af, met last, zoo verschoonend mogelijk te werk te gaan, doch niettemin, in geval de hand met den bewusten ring werkelijk gevonden wierd, den Predikant REINHAGEN, benevens zijne dochter, dadelijk in hechtenis te doen nemen.

Nog denzelfden nacht toog de Crimineelraad op weg, en trad, in den vroegen morgen, met den dorpregter, onverwacht de pastorij binnen. REINHAGEN scheen volkomen gerust, toen de Raad zijnen last bekend maakte, en wilde zijne dochter laten roepen, die zich nog op hare kamer bevond; doch eerstgemelde, deswege verschooning vragende, ging zelf naar boven. ADA had zoo even haar morgengebed verrigt, en verschrikte niet weinig, den vreemden man bij haar te zien binnentreden; doch zij werd zigtbaar nog meer ontsteld, toen deze, vriendelijk maar ernstig, de opening van haren lessenaar verlangde, dewijl hem, van hooger hand, was opgedragen, den inhoud van zeker kistje, dat zich daarin bevinden moest, te onderzoeken. Sidderend en vuurrood ontsloot zij den lessenaar.

Daar stond in den achtergrond het geheimzinnige kistje, — daarin lag werkelijk de linkerhand van een' mensch, — daaraan was een ring met een' steen, en op de kasting van dien steen las men de letters D. G. R.

„ o Mijn God!" riep de Crimineelraad, en sloeg de handen

den te zamen, „ zoo zijt gij dan werkelijk aan den broedermoord schuldig?" ADA stond verbleekt voor hem, en staarde hem aan met groote oogen, als verstond zij den zin dezer woorden niet. Zij wilde naar beneden snellen bij haren vader; maar dit werd haar niet vergund. Daar de Crimineelraad het sprekende bewijs van de schuld in handen had, kondigde hij beiden gevankelijke bewaring aan, en liet hen, ten einde zij elkander, vóór het eerste verhoor, niet spreken zouden, in twee afzonderlijke wagens, onder begeleiding, den volgenden nacht, stadwaarts voeren.

„ Nu, zoo zij het dan gedaan met u, geloof aan menschelijke deugd!" riep de President smartvol uit. Graaf DIRK stoof bleek en ontsteld de kamer in. „ Is het mogelijk, vader?" sprak hij bevend: „ zijn REINHAGEN en zijne dochter werkelijk in hechtenis genomen?"

„ Ja!" zeide de President. „ Zij hebben ons door vromen schijn schandelijk bedrogen."

„ Laat mij het meisje spreken! Zij is zeker onschuldig. Een mondgesprek met mij zal meer afdoen dan tien verhooren."

„ Neen!" was het antwoord, „ neen! wij moeten geen' stap verder doen. Wij zijn door die menschen reeds te veel blootgesteld geworden. De zaak moet haren gang gaan."

„ Vader!" riep de zoon in de hevigste ontroering, en zonk voor den President neder: „ ADA is onschuldig! Het gansche geluk mijns levens hangt daarvan af."

„ Mijn arme DIRK!" zeide de vader bewogen, en drukte den zoon aan zijne borst: „ ik heb dit gevoeld, en had u, in weerwil van alle vooroordeelen, zoo gaarne mijnen zegen er op gegeven. Maar dit zult gij toch ook wel inzien, dat, al is het meisje zelve schuldeloos, de dochter van een' moordenaar voor u verloren moet zijn?"

Het onderzoek zou nu op nieuw beginnen; doch, daar de Crimineelraad HERBST vooraf de vorige stukken, betrekkelijk het onderzoek te *Immenhayn*, verlangde, en deze eerst moesten overgezonden worden, duurde het nog een' geruimen tijd, eer men tot het verhoor konde overgaan.

Intusschen was een jong man te *Immenhayn* gekomen, die, met zeer veel belangstelling, naar THOMAS REINHAGEN en diens tegenwoordig verblijf onderzocht had. Hij kwam, na bekomen berigt, herwaarts; en, daar hij REINHAGEN op nieuw

nieuw in het onderzoek nopens deze zaak gewikkeld vond, en wel buiten toegang, verzocht hij den President, hem een heimelijk mondgesprek toe te staan.

Dit had plaats juist op denzelfden dag van het eerste verhoor. De oude REINHAGEN had in hetzelve alles ontkend, en inzonderheid niets van de hand willen weten. ADA, daarentegen, erkende de gevondene hand voor haar eigendom; maar beweerde, dat dezelve niet was van den omgebragten oom, en ook, dat haar vader niet het minste daarvan wist. De vraag, echter, hoe zij dan aan dezelve gekomen ware, had zij onbeantwoord gelaten, met dringende bede, haar bij den vader toe te laten, dewijl zij alleen dezen het geheim konde openleggen. Daar men evenwel hierin zwarigheid vond, werd het eerste verhoor hiermede gesloten.

Nadat de President een' geruimen tijd met den vreemdeling alleen gesproken, en het verbaal van het eerste verhoor gelezen had, kwam hij met den Crimineelraad HERBST overeen, de door de dochter verzochte zamenkomst met den vader, onverwijld, in zijne kamer te doen plaats hebben. Behalve den President en den Crimineelraad, was niemand tegenwoordig, toen zij elkander weenend in de armen zonken.

„Niet waar, mijn kind!" zeide REINHAGEN, „wij zijn onschuldig?"

„Ja, mijn geliefde vader!" riep ADA, „en, in bijzijn dezer waardige mannen, wil ik u alles bekennen, wat op ons den schijn van schuld geworpen heeft."

Wat ADA, bij deze gelegenheid, openhartig verhaalde, zullen wij nader vernemen, bij het opmaken van het verbaal. Genoeg, de President luisterde toe met gespannen aandacht, en verzocht het meisje, geëindigd hebbende, met haren vader in eene andere kamer te gaan; terwijl hij zelf zich het in ADA's lessenaar gevondene kistje, met het *corpus delicti* er in, halen liet. Hij beschouwde lang de dorre hand, en trok den gouden ring van den vinger af, dezen naauwkeurig onderzoekende. De drie letters D. G. R. stonden wel werkelijk op de kasting, maar de steen was enkel een *karneol* en geen robijn; ook waren de beide laatste letters zoodanig ineengevlochten, dat men duidelijk nog eene kleine *v* tusschen dezelve bespeuren kon. Toen de President den Crimineelraad hierop opmerkzaam maakte, beproefde hij, een klein, naauwelijks zigtbaar knopje te drukken; en — zie daar! de

roo-

roode steen sprong open, en er vertoonde zich eene bijna uitgewischte vrouwelijke beeldtenis.

„Ja, mijn hart heeft mij niet bedrogen! Gij komt ter goeder ure, gij heilige getuige voor de onschuld uwer dochter!" riep de President, en boog zich aangedaan over den ring neder, zijne opwellende tranen niet langer kunnende terughouden. „Ga," verzocht hij den Crimineelraad, „haal mij spoedig mijnen zoon DIRK hier, en laat mede den vreemdeling ontbieden, met welken ik heden gesproken heb."

Graaf DIRK trad in de kamer. „Ik heb eenen moeijelijken last voor u," zeide de President; „maar ik hoop gij zult uw gevoel meester blijven. Daar in het eerste verhoor, heden gehouden, in de zaak van REINHAGEN nog weinig lichts gekomen is, zoo heb ik, uit oude genegenheid voor deze menschen, den vader en de dochter, zoo even, hier in mijne kamer *geconfronteerd*. De dochter heeft gewigtige zaken bekend, waarvan verbaal moet opgemaakt worden. Ik zou verlangen, dat dit niet door eene vreemde, koude hand gedaan wierde. Wilt gij het voeren der pen op u nemen? De personen wachten in de naaste kamer."

DIRK stond bleek en weifelend daar; in 't einde herstelde hij zich, en zeide: „Ja, vader; ik wil!"

De Crimineelraad kwam nu met den vreemdeling, en liet, op eenen wenk van den President, de aangeklaagden binnentreden.

Men bood hun stoelen aan; terwijl DIRK, die het niet waagde de oogen op te slaan, zich aan de schrijftafel plaatste.

„Gij hebt, ten aanzien van de bij u gevondene hand, mij, zoo even, eene gewigtige bekentenis afgelegd, en zult die, daar dezelve moet opgeteekend worden, nog eenmaal voor ons dienen te herhalen," zeide de President tot ADA, terwijl hij zijn' zoon wenkte aan de inleiding te beginnen.

Deze schreef met sidderende hand, en vroeg, in treurige verstrooijing, den Predikant naar zijnen naam. „Ik heet THOMAS REINHAGEN," antwoordde deze, bedaard glimlagchende; want hem ontging de ontroering des jongelings niet. Doch ADA kon hem niet antwoorden, toen hij naar haren naam vroeg, maar ving aan bitterlijk te weenen, denkende, dat hij haar niet langer kennen wilde.

„Schrijf ADA REINHAGEN," viel de oude Crimineelraad

ver-

verschoonend in; „ zij heeft zoo even die namen reeds opgegeven."

Voor den naam van den tegenwoordig zijnden vreemdeling zou, verlangde de President, vooreerst wit openblijven, om nader ingevuld te worden.

Ada's boezem verhief zich bevend; doch de vader hield hare hand; hij sprak haar liefderijk toe, bad haar dringend, zich te herstellen, en nu deed zij het volgende verhaal:

„ Toen mijn vader, na langdurig leed, eindelijk *Diaconus* te G. was geworden, verlangde ik het naaste slagveld te bezoeken, waar mijn geliefde broeder viel. Ik wilde met het oord vertrouwd worden, waar hij voor het vaderland bloedde en begraven lag, en liet mij door landlieden, welke ooggetuigen van den slag geweest waren, alle omstandigheden naauwkeurig verhalen. Spoedig vond ik de plaats uit, waar zijn regement gestreden had, en hij gevallen was; en toen mij een oude boer verhaalde, dat men alle de aan den toegang des wouds gevallene vrijwilligers in een' grooten kuil had begraven, waarbij hij-zelf geholpen had, zoo bleef mij geen twijfel over, dat ook mijn broeder aldaar onder zijne vrienden rustte. Dat heldengraf, door digt bosch omringd, bezocht ik daarna bij herhaling; op die heilige stede heb ik menig weemoedig uur doorgebragt, en dikwijls troost verzameld."

Hier werd haar verhaal door weenen afgebroken. De vader liefkoosde en moedigde haar aan voort te varen. Dirk schreef sidderend verder:

„ Wij woonden reeds langer dan een jaar te G., toen twee inwoners naar mijne hand stonden. Beide waren brave lieden, welke mijn vader zelfs genegen was; maar ik gevoelde voor hen geene geneigdheid, en was verlegen, wat te doen. Bekommerd ging ik uit naar het heldengraf, hopende daar weder troost te vinden en tot besluit te zullen komen; ik vierde mijne aandoening den vrijen teugel; dezelve klom allengs tot geestverbijstering, en ik bad, dat de zielen der jongelingen, die daaronder tot stof overgingen, en welligt mede ondervonden hadden, wat de liefde zij, mij een teeken mogten geven, wat ik doen moest. In gespannene verwachting luisterde ik scherp toe; er ritselde iets in het digte bosch, dat mij schrik aanjoeg; doch, mij eenigzins herstellende, boog ik de takken voorzigtig uit elkander, om de oorzaak te onderzoeken,

en

en bevond, dat het geruisch door een' vogel veroorzaakt werd, die zijn nestje in de nabijheid had gemaakt. Daar werd ik tevens, onder de struiken, in het drooge loof, een voorwerp gewaar, dat mijne nieuwsgierigheid opwekte; en, als ik het opnam, zag ik met siddering, dat het eene afgehouwene hand was, aan een' der vingers van welke een schier onkenbaar geworden gouden ring stak. Snel vloog mij de gedachte door de ziel, dat dit het teeken ware, dat ik van de geesten verlangde: ik moest niet trouwen, want alleen de dood bood mij verloving aan. Dit bragt mij tot besluit; ik wees iedere aanbieding af, en bleef bij mijnen dierbaren vader; doch de hand met den ring heb ik heilig bewaard."

DIRK schreef reeds sedert lang niet meer, en hield zijn vlammend oog op ADA gevestigd. Toen zeide de President, die zijnen zoon naauwkeurig waarnam, terwijl hij het opene kistje voor hem op de tafel plaatste: „ Hier is de hand met den ring." Naauwelijks had DIRK daarop eenen blik geworpen, toen hij opsprong, zich voor ADA op de knie wierp, en uitriep: „ Met mij zijt gij verloofd, ADA! met mij! Gij zijt mijne bruid! Daar, in datzelfde kreupelbosch, verloor ik, in een ruitergevecht, mijne hand." En toen zij verbaasd en twijfelend achteruit week, trok hij den opgevulden handschoen af, en toonde de stomp van zijne linkerhand. „ Twijfelt gij nog?" riep hij: „ voert niet deze ring mijn naamcijfer, *Dirk Graaf v. R.*, en besluit hij niet nog een heilig teeken zijner echtheid?" Nu drukte hij op het knopje van den ring; de steen sprong op, en hij toonde haar de verbleekte trekken zijner overledene moeder.

„ Was dit Uw heilige, onnaspeurlijke wil?" stamelde ADA, en hief de gevouwene handen ten hemel op; maar de jongeling omhelsde de geliefde, en zij zonk zalig aan zijn hart.

„ Wij hebben evenwel nog niet afgehandeld," zeide de President, na eene poos zwijgens bij dit verteederend tooneel; „ hier staat nog iemand, die in onze omhelzing gaarne wilde deelen." Toen stelde hij den vreemdeling aan de aanwezigen voor, als de zoon van DAVID REINHAGEN, die bij het sluiten van den vrede uit *Suriname* was overgekomen, om order te stellen op zijne aangelegenheden, en de aanverwanten berigt te geven van de ware toedragt der vermoording zijns vaders. De dader, namelijk, was geen ander, dan de Neger TUARO. Het noodlot van GUMILLA had hem

hem eenen onverzoenbaren haat tegen zijnen meester ingeboezemd, en, vóór zijne afreize naar *Europa*, beloofde hij zijnen armen medeslaven plegtiglijk, dat hun onderdrukker niet weder terug zou keeren. Doch inziende, dat DAVID's leven voor deszelfs kinderen, welke de Neger zeer lief had, van beslissend nut was, zoo lang de aangelegenheden in *Europa* niet volkomen geregeld waren, verschoof hij, zoo lang mogelijk, de uitvoering van de daad. Zijn voornemen, om dezelve te volbrengen, verkreeg te meer krachts, daar hij meende, dat zij ook den deugdzamen Predikant nuttig zou zijn, en deze daardoor in bezit van de nalatenschap zou blijven. De afreize van TUARO had slechts in schijn plaats: met het vallen van den nacht was hij, uit het naaste woud, waar hij zich het overige van den dag verborgen had gehouden, weder teruggekeerd. Vervolgens had hij het keukenvenster, daartoe, vóór zijn vertrek, opzettelijk ontgrendeld, zachtkens geopend, een hem voor de hand komend mes gegrepen, en aldus het feit bedreven. Doch, om ook zijnen landslieden een teeken der voltrekking mede te brengen, had hij de linkerhand met den ring van het ligchaam afgesneden, waarna hij werkelijk voortgesneld was om zich in te schepen.

Dit alles had TUARO op zijn sterfbed aan den zoon van DAVID geopenbaard, en hem de hand met den ring overgeleverd; de smart wegens GUMILLA, die spoedig bezweken was, had ook zijn krachtig gestel in 't einde ondermijnd.

„ Dit is een crimineel onderzoek," zeide de oude Raadsheer HERBST, terwijl hij de oogen afdroogde, „ zoo als mij nog nooit is voorgekomen: in plaats van met een halstegt, eindigt het met eene bruiloft!"

De President voerde zijnen vriend THOMAS REINHAGEN, in zegepraal, in de armen des ouden Generaals terug; en het eerste dienstwerk van den zoo zwaar verdachten, maar zoo glansrijk geregtvaardigden man, was de huwelijksvoltrekking zijner dochter met den zoon des Presidents.

DIRK hief zijne afgehouwene hand als iet heiligs op. „ Zij was de stichtster mijns echtelijken geluks," sprak hij; „ en mijne ADA liet zich door haar leiden, in den waan, dat de bruidegom de dood ware!"

ADA hernam: „ Zij is het zinnebeeld, dat wij elkander beminnen zullen tot in den dood, en dat ook de dood ons weder in liefde vereenigen zal."

VERVOLG DER SCHETS VAN LONDEN (*).

Londen, den 29 November 1815.

In mijnen laatsten eene beschrijving gegeven hebbende van de buitenzijde der *St. Pauls*, wil ik thans trachten, u van deszelfs binnenzijde eenig denkbeeld te geven.

Of de versierselen van *St. Pauls* binnenzijde in allen deele voldoen aan de hooge verwachting, welke derzelver uiterlijke vertooning geschikt is bij eenen oordeelkundigen beschouwer te verwekken, kan ik, die nooit iets fraaijers gezien heb, niet beslissen; maar, wat mijne eigene bevinding aangaat, wil ik wel bekennen, dat de eerste bezigtiging van de fraaije en vooral ook ruime vertooning, die deze Tempel van binnen oplevert, mij nog veel meer getroffen heeft, dan de pracht en fierheid van bouworde, welke de buitenzijde ten toon spreidt. En thans nog ga ik de kerk, wel is waar, nimmer voorbij, of zij trekt mijne aandacht en bewondering tot zich; maar zoo dikwerf ik dezelve binnentrede, voel ik denkbeelden van een verhevener aard in mij opkomen. Bewondering is voorzeker eene der aangenaamste aandoeningen, waarvoor wij vatbaar zijn; en het bezigtigen van een gebouw als dit, hetwelk in schoonheid en grootte' zoo verre overtreft al wat ik te voren gezien had, deed mij denken aan datgene, hetwelk nog weder oneindig overtreffen zal al wat wij ooit ergers gezien of gehoord, ja zelfs gedacht hebben.

Ik wil thans in eenige bijzonderheden treden, die, naar mijn inzien, opmerking verdienen.

De beide ovale kapellen aan de westzijde zijn van het overige gedeelte der kerk afgescheiden door lijstwerk en Korinthische kolommen van wagenschot, zeer fraai en kunstig bewerkt. — De doopvont is opmerkelijk van wege hare grootte. Dezelve is van nagenoeg spierwit marmer, maar dient alleen voor sieraad, niet tot gebruik.

De gansche vloer van *St. Pauls* binnenzijde is geplaveid met marmer, meest vierkante zwarte en witte steenen, de een om den ander, maar onder de *cupola* (of binnenzijde van den dom) uitgelegd in eene fraaije veelkleurige ster, met een'

me-

(*) Zie *Mengelwerk*, No. IX.

metalen rooster in 't midden, waaronder het lijk van Lord NELSON rust. In het koor is de marmeren grond, vermengd met porfier, gevormd in onderscheidene figuren.

De pilaren, die de binnenzijde van het gebouw in eenen grooten middelgang, met kleinere nevengangen aan wederzijden, verdeelen, zijn zeer zwaar, vierkant, en versierd met pilasters van de Romeinsche en Korinthische bouworde. Nog grooter en langwerpig vierkant zijn de acht pilaren, die de *cupola* ondersteunen; hebbende tusschen de pilasters ruime vierkante paneelen. De pilaren aan de westzijde hebben, behalve de pilasters, losse kolommen, hetgeen derzelve een luchtig en bevallig aanzien geeft.

De muren zijn aan de binnenzijde verfraaid met ruime nissen, de vensters daarin, en voorts kleinere nissen, paneelen enz. daarnevens.

De zolder is boogswijze, en boven den middelgang aanmerkelijk hooger dan boven de nevengangen. Ronde en hoekige paneelen, omgeven met acanthus-bladen, kransen, schilden enz., versieren denzelven overal.

Grootsch inderdaad is het gezigt van de binnenzijde van dit gebouw aan alle kanten; maar vooral, wanneer men hetzelve langs den middelgang van de westzijde binnentreedt. De pilaren, versierd met hunne pilasters, ter zijde; de nevengangen daarachter, en voorts de kapellen, en de glazen en nissen van den muur, die hier en daar van tusschen de pilaren zigtbaar zijn; van onderen de met marmer geplaveide vloer; van boven, op eenen aanmerkelijken afstand, de versierde zolderbogen; vooruit de *cupola*, die nog iets grooters belooft; het koor daar achter, en voorts, op eenen afstand van 500 voeten, de vensters aan de oostzijde in 't verschiet: waarlijk, zoo iets van menschenhanden; zulk eene achtbaarheid voegt Gode! *Majestas iste Deo convenit.* Aardig is het ook, de menschen op onderscheidene afstanden van tusschen de pilaren te zien uitkomen: ons gezigt bepaalt de hoegrootheid bij vergelijking, en het oog, ongewoon aan zoo groot eene ruimte, bedriegt zich hier, en ziet de menschen aan voor veel kleiner, dan ze inderdaad zijn.

Niet minder fraai en edel is het gezigt onder de *cupola*, waarvan het hoogste toppunt 330 voeten boven den grond verheven is. De ronding is echter zoo bevallig, dat het oog er vermaak in schept, om onderscheidene malen daarlangs op

en neêr te zweven. Ook is de *cupola* in geenen deele ontbloot van versierselen. Ter hoogte van den zolder is eene ronde galerij, met eene vergulde balustrade. Men noemt dezelve *the whispering-gallery*, of fluister-galerij, omdat het gefluister tegen den muur aan de eene zijde van dezelve, zich langs de ronding verspreidende, duidelijk hoorbaar is voor het oor, dat aan de tegenovergestelde zijde tegen den muur aanleent, op eenen afstand van 140 voeten. Iets dergelijks is er, zoo ik meene, te *Amsterdam*, in de Concertzaal van *Felix*. Eene andere bijzonderheid, deze galerij eigen, is, dat het toeslaan van eene kleine deur, waarlangs men opkomt, een geluid door de kerk verspreidt, harder dan dat van een geweerschot. Boven deze galerij, en op een' rand van fraai verguld lijstwerk, verheffen zich tweeëndertig pilasters met vergulde voeten en kapiteelen, onderschragende een ander verguld lijstwerk, vanwaar de ronding van de *cupola* begint, die tot boven toe beschilderd is door J. THORNHILL met de geschiedenissen van Paulus, in acht verdeelingen, in voorstelling van basrelief. De beelden zijn levendig, het verhevene kunstig nagebootst, de schildering krachtig, en wel waardiglijk beantwoordende aan de eere, die het werk geniet, van hier geplaatst te zijn. Jammer, echter, dat dit schilderwerk door de van buiten indringende dampen aanmerkelijk geleden heeft, en nog dagelijks minder wordt.

De Godsdienstoefening geschiedt (behalve des morgens in eene der kapellen) alleen in het koor, 't welk, schoon slechts een klein gedeelte van de kerk uitmakende, echter daartoe menschen genoeg kan bevatten. Men nadert hetzelve door een fraai bewerkt ijzeren hek, onder eene orgelkas, die onderschraagd wordt door acht fraaije gekorvene kolommen, van de Romeinsche orde, van gepolijst marmer, wit geaderd met blaauw. Men heeft opgemerkt, dat het maaksel van deze orgelkas zeer onbevallig is, en weinig voegt bij den edelen smaak, waarmede WREN de binnenzijde van dit gebouw versierd heeft. Deze aanmerking komt mij niet ongegrond voor; en, hoewel de versierselen, in hout, van fruit, lof- en bloemwerk, die de kas omgeven, inderdaad kunstig zijn uitgewerkt, zoo nemen zij echter de onwelstandigheid van het geheel niet weg; even min als eene waarlijk onedelmoedige daad door een geestig gezegde te verhelen is. — De zitban-

banken aan wederzijden van het koor zijn verfraaid met palmtakken, cherubims enz., bij uitnemendheid fierlijk in wagenschot uitgewerkt door den vermaarden kunstenaar GIBBON: onder dezelve munten uit de troon en zitplaats van den Bisschop aan de zuidzijde, en de zetel van den Lord-major daar tegen over. Achter den preêkstoel is de plaats voor het altaar; want de *Engelsche* kerken kunnen eigenlijk niet gezegd worden een altaar te hebben, schoon zij aldus de plaats noemen, waar het staan moest, in stede waarvan zij eene communietafel gebruiken. Bezijden deze tafel verheffen zich vier groote pilasters, geschilderd en geaderd met goud, in namaking van *lapis lazuli*, met dubbel vergulde kapiteelen, waartusschen het licht van door de kerkglazen zich, als in stroomen, uitstort en door het koor verspreidt. Moeijelijk is 't te verhelpen; maar de preêkstoel heeft dit nadeel, dat al het licht van achteren, en nagenoeg niets van ter zijden of van voren daarop valt; verlichtende alzoo, gedurende den dienst bij dage, 's prêkers rug, in plaats van zijn aangezigt en voorzijde. Ik kan niet nalaten, van dit koor sprekende, gewag te maken van de aangename wijze van zingen, hier in gebruik: want, de *St. Pauls* eene kathedrale kerk zijnde, wordt het gezang hier uitgevoerd door acht koorjongens met heldere en fijne stemmen, gesecondeerd door het orgel en eenige mannelijke basstemmen, hetwelk verrukkelijk aangenaam en welluidend is.

Vanhier nog eens in het ruim der kerk terugtredende, kan ik niet onopgemerkt voorbijgaan de vanen, waarmede de *cupola* en een gedeelte van den grooten middelgang behangen zijn. Dat deze meest gescheurde en zeer door den smook bewalmde vanen, waarvan er sommige zeer groot zijn en hier en daar over de bogen en pilasters heen hangen, de fraaiheid van het gebouw eenigermate ontsieren, is oogenschijnlijk; en, wat voorts het denkbeeldige aangaat, zoo dunkt mij, dat dezelve hier niet moesten ten toon gespreid worden. 't Is toe te geven, dat de Heidenen, die krijgsdapperheid en deugd voor eene en dezelfde zaak hielden, hunne Tempelen met de veroverde veldteekenen opsierden; maar, naar mijn inzien, ontsieren, ja onteeren zij eene Christenkerk. Immers is er niets zoo geschikt, om de heilige Geesten een laag denkbeeld te geven van ons menschelijk verstand en hart, dan het gestadig krijgvoeren, waarmede wij on-

onze velden verwoesten, onze gebouwen verbranden en onz natuurgenooten om 't leven brengen: en komt het mij onvoegzaam voor, dat wij onzen Schepper te gemoet zullen komen, en het Huis des Heeren opvullen, met de sprekende bewijzen van de nietigheid of het misbruik van ons verstand en de verkeerdheid van ons hart.

Van een' anderen aard is het oprigten van Gedenkteekenen en Grafstomben, waarmede men, sedert de laatste jaren, begonnen heeft de binnenzijde van de *St. Pauls* inderdaad te versieren. In zoo verre toch, als dit de nagedachtenis van waarlijk verdienstelijke mannen vereert en in geheugenis houdt, de nakomelingen tot navolging van lofwaardige voorbeelden aanspoort, en tevens de kunsten begunstigt, verdient het niet alleen onze opmerking, maar ook onzen lof. Deze Monumenten hebben nog een ander voordeel. Men heeft opgemerkt, dat de *St. Pieterskerk* te *Rome* de *St. Pauls* te *Londen* in niets méér overtreft, dan in de pracht, waarmede de binnenzijde der eerstgenoemde versierd is. Men zoude, de prenten beschouwende, van de *St. Pauls* voorhanden, naauwelijks gelooven, hoe deze kerk nog meer kon verfraaid zijn, zonder nadeel te doen aan den goeden smaak; doch in het wezen der zaak is dit anders, en kennelijk, dat vele groote paneelen nog open zijn, die eene verdere versiering zeer wel gedoogen, om niet te zeggen behoeven. Inzonderheid geldt deze aanmerking ook de pilaren, die de *cupola* ondersteunen. Hierin nu komt de Beeldhouw- der Bouwkunst te hulpe. Ik heb drie Monumenten uitgekozen, om er eene korte beschrijving van te geven; het eene ter eere van een' Geleerden, het andere van een' Staatsman en Menschenvriend, en het derde van een' Oorlogsheld, gaande de overigen, die meest den roem van Krijgsoversten ten toon spreiden, met stilzwijgen voorbij.

Het eerste Gedenkteeken, waarvan ik spreken wilde, is toegewijd aan de nagedachtenis van Dr. JOHNSON; een man, die zich bij zijne landgenooten bijzonder verdienstelijk heeft gemaakt door het ontleden en beschaven der Engelsche taal; strekkende zijn Woordenboek den geleerden ten standaard, waarnaar zij zich rigten, en waarop zij, in geval van twijfeling, zich veilig beroepen kunnen. De belangrijke geschriften, die hij voorts in 't licht gegeven heeft, munten uit (gelijk die van HOOFT bij ons) door kern van inhoud,

sie-

fieraad van taal en kracht van uitdrukking. Zijne beeldtenis, meer dan levensgroot, is voorgefteld door den vermaarden J. BACON, in Romeinfche kleeding, ftaande en in eene peinzende houding. Ernsthaftigheid, gezond oordeel en uitgebreide kennis ftaan te lezen op gelaat en voorhoofd. Hij rust met zijnen arm op eene zuil, even als zijn vernuft fteunde op eene vaste kennis der zaken, waarover, en der taal, waarin hij fchreef. Om het kernvolle en manhaftige van zijnen fchrijfftrant aan te duiden, heeft de kunftenaar zijne beeldtenis voorgefteld als bijzonder krachtig en forsch gefpierd. De houding voorts van het beeld is welftandig en het voorkomen belangrijk, eere gevende, zoo wel aan den kunftenaar, die 't vervaardigde, als aan den Geleerden, dien 't voorftelt.

Tegenover dit Gedenkteeken, en insgelijks vervaardigd door BACON, ftaat het beeld van HOWARD, dien de weldadigheid ten aanfchijn uitftraalt; terwijl de gaande houding aanduidt, dat dezelve bij hem niet alleen befpiegelend, maar ook werkdadig was. In de regterhand houdt hij een' fleutel, en in de linker eene rol papieren, op een waarvan gefchreven ftaat: „*Plan for the Improvement of Prisons*," en op een ander: „*Hospitals*." Dit beeld behoeft geene uitlegging, kennelijk aanduidende, dat hij, door het verbeteren der Gevangen- en Ziekenhuizen, zich een' naam verworven heeft, die de eeuwen verduurt. Hij ftapt op ketenen, alsof hij wel gaarne zou vernietigd hebben, 't geen hij, als een noodzakelijk kwaad, te verbeteren trachtte. Het pedeftal bevat voorts nog een aandoenlijk tooneel in basrelief, voorftellende de binnenzijde van een gevangenhuis, en daarin eenige menfchen, bezig om een' gekluisterden grijsaard op te beuren, en hem met kleeding, fpijze en drank te verkwikken. Het gelaat van den grijsaard duidt eer ongeluk dan ondeugd aan, en is gefchikt om medelijden te verwekken, en blijdfchap, omdat men hem zoo menschlievend vertroost en verkwikt. Op een' wenteltrap bij de geopende deur ftaat het beeld van HOWARD, met den fleutel in de hand; om aan te duiden, dat het zijn werk was. Mij dunkt, daar mogt wel onder ftaan: „Ik ben in de gevangenis geweest, en gij hebt mij bezocht!"

In een ander gedeelte der kerk ftaat eene belangrijke Groep, vervaardigd door de bekwame hand van R. WESTMACOTT,

 voor-

voorstellende, met de manen omhoog, den kop in de lucht en steigerende, een brieschend ros, en daarop, in volle wapenrusting, Sir RALPH ABERCROMBY; niet, gelijk hij, in zijn leven, rustig en fier in den zadel, de glorie van zijn vaderland plagt te handhaven, met den toom in de eene, het zwaard in de andere hand, en het magtwoord op de lippen, waarop duizenden van zwaarden en musketten uitgetogen en losgebrand werden; maar doodelijk gewond, met ontzenuwde leden en gebroken gezigt, terwijl hij, vallende van het paard, ondersteund wordt door een Schotsch soldaat. Zijn eene arm hangt over den schouder van den Schot, en zijner andere hand ontglijdt de toom. Zijne gelaatstrekken staan pijnlijk, de oogen flaauw, en de lippen zaamgetrokken, daar de dood op zweeft. Zijn uitgetogen zwaard, nog onlangs de hoop zijns vaderlands en de schrik der vijanden, ligt op den grond ter neder, en daarbij eene vaan, en een gesneuveld soldaat, met het aangezigt ter aarde; alsof het slagveld zoo bloedig was, dat gewonden en gesneuvelden geene plaats onbedekt hielden. — In het onderschrift leest men, dat hij, in een roemrijk gevecht tegen de Franschen, in Egypte, in den jare 1801, gewond werd, terwijl zijne troepen de overwinning behaalden, en weinig dagen daarna 't bestierf; dat hij zich voorts beroemd gemaakt heeft, onder anderen, door het wél beleiden van de landing der Engelschen in Holland, in 1799. — In dit Gedenkteeken bewonder ik vooral de kunst van den beeldhouwer. Het brieschende en steigerende paard, de stervende Generaal en de hem ondersteunende Schot, en vooral ook de kleeding van beiden, zijn zoo natuurlijk, levendig en krachtig voorgesteld, dat men haast vergeten zou, dat het alles slechts marmer is. Jammer echter, dat er zoo groot een brok ongehouwen steen toe noodig was, om den buik van het paard te ondersteunen. De verbeelding toch moet in zulk eene voorstelling zoo veel mogelijk te gemoet gekomen, niet tegengewerkt worden. Deze Groep is geplaatst op een ruim rond pedestal, en versierd met twee treurende sphinxen, aan wederzijden.

De Bibliotheek van de *St. Pauls* is niet bijzonder groot, noch kostbaar, en weet ik niet dat opmerking verdient, of 't moest zijn om den vloer van het vertrek, die kunstig is zaamgevoegd, zonder peg of spijker, uit 2376 kleine vierkante brokjes eikenhout: eene aardigheid, die, dunkt mij, el-

elders beter voldoen zou, dan in het boekvertrek van zoo edel een gebouw, als de *St. Pauls*. Men vertoonde er ons een geschreven Engelsch boek, 500 jaren oud, en eenige Latijnsche Manuscripten, zeer netjes geschreven door een Monnik, acht eeuwen geleden.

De groote klok van de *St. Pauls* weegt 11470 ℔. De toon is natuurlijk zeer zwaar, maar ook welluidend, en hoorbaar, bij eenen gunstigen wind, in het verst afgelegen gedeelte der stad.

Het gezigt van de hoogste galerij, aan den voet van de lantaren, is eer vreemd dan fraai, zijnde de stad meestentijd zoodanig met smook bewalmd, dat men in 't verschiet weinig onderscheiden kan. De nabijgelegene straten en stegen schijnen zoo vele goten, en paarden zoo wel, als menschen, langzaam heen en weêr kruipende en door elkander wriemelende wormen. Doch het menschelijk leven moet van zulk eene hoogte niet bezigtigd worden; want men kan hier het onderscheid niet meer ontdekken tusschen rijken en armen.

Ik zal deze beschrijving van de *St. Pauls* eindigen met op te merken, dat de Engelschen een grooter eerbied betoonen voor Bedehuizen, dan wij in Holland gewoon zijn te doen; daarin, dat zij, zoo wel in deze als in alle andere kerken, altijd bij het intreden terstond hun hoofd ontblooten, uit eerbied voor Hem, aan wien het gebouw is toegeheiligd.

IETS, OVER DEN BEROEMDEN STEMKUNSTENAAR, OF ZOOGENAAMDEN BUIKSPREKER, DEN HEER ALEXANDER.

De weelderige verscheidenheid, welke wij in de natuur aantreffen, is ook bijzonder opmerkenswaardig in de aanlagen tot verschillende vakken van kunst; en, wat daarin ook onze bewondering moge tot zich trekken, nimmer ontmoeten wij ten tweeden male hetzelfde: de bijzondere gaven volgen tallooze leidingen, en maken het moeijelijk, over de talenten bij vergelijking te beslissen. Meermalen is er gezegd, en wij zijn verre van dit tegen te spreken, dat er slechts ééne kunst bestaat; dat het verschil enkel gelegen is in de middelen, waarvan zij zich bedient, om haar doel te bereiken. Kunst toch is alleen dat bezielend gevoel, hetwelk zich door me-

mededeeling verheft, en zich alsdan van de gereedste middelen bedient, om naar buiten te werken, en de aandoeningen der ziel zinnelijk voor te stellen. Dan, hoe meer dit door de ondervinding bevestigd wordt, hoe meer wij ons in de tallooze overgangen zullen verliezen, en van de moeijelijkheid overtuigd worden, omtrent het werk van den kunstenaar naar regt en billijkheid te beslissen.

Dat de beoefening niet alleen in staat is den kunstenaar te vormen, is genoegzaam bewezen: een natuurlijke aanleg is de eerste grond, waarop alle pogingen moeten rusten, zullen zij een gewenscht doel bereiken; en bij de beschouwing daarvan wordt onze bewondering opgewekt door de zonderlinge en telkens afwisselende spelingen der natuur, welke eindelijk zich in dezelfde uitwerking vereenigen. Immers, wat de Dichter door de welluidende en bevallige inkleeding zijner denkbeelden te weeg brengt, veroorzaakt de Schilder door de speling zijner penseelen, de Toonkunstenaar door harmonieuze klanken; en allen eindigen in eene aangename mededeeling van het gevoel, waarvan zij vervuld zijn, en waardoor zij opgewekt worden.

Eene der zeldzaamste natuurgaven, welke het kunstvermogen ondersteunen, is, inderdaad, de zoogenaamde *buikspraak*. Wat aanleiding tot die benaming gegeven hebbe, bekennen wij niet te bevatten. Immers, voor zoo verre wij kunnen bespeuren, zijn de gewone klank-organen, bij de oefening van deze kunst, in werking. Deze benaming rangschikken wij dus onder die kleine kwakzalverijen, waarvan men zich, helaas! maar al te dikwijls bedient, om het denkbeeld van het wonderbaarlijke te vergrooten, maar die nergens anders toe strekken, dan om het wezen der kunst zelve eene vlek aan te wrijven.

Dan, hoe het hiermede ook zijn moge, dit zeldzaam vermogen, om de geluiden af te wisselen en te verplaatsen, en wel zonder eenig ander hulpmiddel, dan dat, hetwelk de natuur aan allen schijnt medegedeeld te hebben, verdient allezins onze opmerking. Wij namen dus gretig de gelegenheid waar, om den Heer ALEXANDER, wien de faam reeds was voorgegaan, bij de voorstellingen, welke hij in deze Hoofdstad kwam geven, te gaan hooren; en het strekt ons tot een bijzonder genoegen, te kunnen betuigen, dat zijne

be-

bekwaamheden aan dien roep zoo wel, als aan onze verwachting, volkomen voldaan hebben.

Niet alleen wekt de vaardigheid, waarmede h verschillende ftemmen, en wel als van verfchillende kanten komende, doet hooren, verbazing, maar ook de wijze, waarop hij dit doet, is onderhoudende en natuurlijk; zoodat de begoocheling der kunst eene hoogte bereikt, welke inderdaad ontzettend is. Hij ftelt ons een blijfpel voor, waarin hij alleen ons verfchillende perfonen vertegenwoordigt. En wanneer wij den zieken meester zijnen knecht *Nicaife* hooren roepen, is het bij diens verfchijning bijna niet mogelijk, te gelooven, dat het dezelfde perfoon is, wiens geluid wij gehoord hebben. Het vervullen van de rol van *Nicaife* alleen is reeds verdienftelijk, en de Heer ALEXANDER voert dezelve uit met eene eenvoudige natuurlijkheid, welke het fterkfte kontrast met de andere karakters, welke hij ons als 't ware voor den geest roept, oplevert. Het zagen, fchaven, bakken van de eijerftruif enz., alles heeft het natuurlijke geluid; en, in weerwil dat onze oogen hem befpieden, gelooven wij te zien, hetgeen wij hooren. Echter blijft dit het minfte gedeelte van de kunst, die wij bewonderen; maar hoogst verbazend zijn de verplaatfingen en afftanden der geluiden. Dezelfde ftem in den fchoorfteen op verfchillende hoogten te hooren, is inderdaad verbijsterend, zóó zelfs, dat men, wanneer de vooronderftelde perfoon als 't ware buiten den koker van den fchoorfteen komt, zich bijna niet overtuigen kan niemand te zien.

Even zoo wel waargenomen en kunftig uitgevoerd zijn de geluiden van den man in den koffer, in het huis, en in den kelder. De af- en toeneming van ftem bij verwijdering, de demping en verheldering van toon bij het open- en toeflaan van dekfel, luik of deur, zijn zoo natuurlijk, dat men waarlijk de perfonen, wier gefprekken zeer wel gekarakterifeerd zijn, aanwezig waant te zijn. Wij meenen zelfs eenigen fchrik gevoeld te hebben, toen het kelderluik op het hoofd van den vooronderftelden knecht van *Dufour* viel; en wij kunnen onze achting niet ontzeggen aan een talent, hetwelk de begoocheling tot zulk een' hoogen graad weet te brengen.

Het zingen met de flesch voor den mond, terwijl het hoofd en het gansche bovenlijf achterover hellen, komt ons zoo moeijelijk voor, dat wij er zelfs een' eenigzins pijnlijken

ken indruk van hadden. — De familie *Thomas*, met hare honden en katten, was inzonderheid zeer natuurlijk en onderhoudend. Kortom, alles, wat wij zagen (of liever hoorden), was verdienstelijk. Het minste beviel ons de *farce* met den man, die tegen wil en dank uit den buik spreekt en zingt, welke ons zelfs een onaangenaam gevoel verwekte.

Indien wij op de algemeene getuigenisfen mogen afgaan, (en derzelver eenstemmigheid zoo wel, als achtingwaardigheid, schijnt hier allen twijfel te verbieden) vereenigt de Heer ALEXANDER met zijne talenten een edel hart en zedig karakter; en zoo zouden wij dan ook in hem de waarheid bevestigd zien, dat de lof hem, die er zich niet op verheft, in ruime mate toevloeit.

Wij zullen ons niet inlaten met vergelijkingen van hetgeen wij vroeger in dit vak gezien hebben; maar durven vaststellen, dat de Heer ALEXANDER (zijn jeugdige leeftijd in aanmerking genomen) de meest denkelijke hoogte in dit zonderling kunstvak kan bereiken. Als ware hoogschatters van verdiensten, durven wij hem echter met welmeenendheid aanraden, die zedigheid, welke hem zoo bijzonder doet schatten, altijd als het beste eigendom te bewaren, en zich gedurig te herinneren, hoe velen, door lofspraken duizelig geworden, in ware verdiensten zijn teruggegaan.

De Getuigschriften, welke hij wegens zijne bekwaamheden bezit, zijn zeer talrijk, en onder dezelve bevinden zich eenige van zeer verdienstelijke mannen van ons land (*); doch, daar de overtuiging boven alle aanbeveling geldt, durven wij verzekeren, dat de Heer ALEXANDER, overal, waar hij verschijnt, er het zegel op zal drukken.

Wij besluiten met de vertaling van eene zinspeling, welke te *Antwerpen*, bij zijne tegenwoordigheid aldaar, in het *Fransch* is vervaardigd:

DE

(*) Wij laten hier, van laatstgenoemden, ter proeve, één enkel Getuigschrift volgen; en wel dat van eenen man, die zijnen naam aan geene vleijerij van vreemden zal leenen:

Ik

DE DRIE ALEXANDERS.

Drie ALEXANDERS zijn, met volle regt, vermaard.
Doch de eerste, groot genoemd, een geesel van heel de aard';
Was in de onzaalge kunst van strijden
Ligt meer gelukkig dan bekwaam. —
De tweede, waarlijk groot, van naam zoo wel als faam,
Der volken vader, die hem vromen eerbied wijden,
Ziet zich van gansch Euroop beminnen en benijden,
Dat hem als 't beeld vereert van een volmaakt Regent. —
De derde, door natuur begaafd met een talent,
Dat elk, door stembedrog, verrukt en doet verstommen,
Wint, door zijn deugd niet min dan 't kunstigste vermommen,
Zich de achting en den roem van die hem hoort en kent.

RAAD.

Ik heb heden met onafgebroken genoegen en bewondering de Buikspraak van den Heer ALEXANDER bijgewoond en aangehoord, en betuig, dat hij mijne hooggespannen verwachting verre heeft overtroffen. Ik geloof niet, dat het mogelijk is, dit zonderling talent tot een' hooger' trap van volkomenheid te brengen, en tevens, dat men daarbij niet bescheidener en innemender dan de Heer ALEXANDER kan zijn.

Rotterdam, den 7den Junij 1819. H. TOLLENS, Cz.

Al de Getuigschriften hebben dezelfde vereerende strekking. De doorluchtigste zoo wel, als de vermaardste en geleerdste namen prijken in deze schitterende kroon van verdiensten; als daar zijn: Z. M. de Koning van *Pruissen*, Z. K. H. onze Kroonprins, de Heeren BLUMENBACH, GÖTHE, TROMSDORFF, VAN DER DUYN VAN MAASDAM, REPELAER VAN DRIEL, SWEERTS DE LANDAS, TETS VAN GOUDRIAAN, VAN LIMBURG STIRUM, BRUGMANS, BILDERDIJK en zijne Echtgenoote, WISELIUS, enz. enz. enz.

RAADGEVING DOOR FABELEN.

Onder alle verschillende wijzen van raadgeven is die door *fabelen* de fijnste en meest gevallige, inzonderheid bij Vorsten. Vanhier, dat ons de oudste Geschiedenissen vele voorbeelden opleveren van wijze mannen, die den Koningen in leerrijke fabelen hunne raadgevingen met goeden gevolge mededeelden. En ook in onzen tijd ware het wenschelijk, dat deze aloude en beproefde wijsheid wederom wierd aangewend. Zie hier een staaltje uit den vroegeren, dat onze aandacht verdient.

Sultan MAHMOUD had, door zijne bestendige oorlogen buiten, en zijne dwingelandij binnenslands, te weeg gebragt, dat gansch *Perzië* vol oude muren van verwoeste steden was. Zijn Grootvizier gaf voor, van zekeren Derwisch de kunst geleerd te hebben, om de spraak der vogelen zoo volkomen te verstaan, dat geen vogel in zijne tegenwoordigheid den snavel konde reppen, of hij verstond, wat hij zeide. De Vizier, op eenen avond, met den Sultan van de jagt terugkomende, zagen zij twee uilen op eenen boom, uit het puin van eenen ouden muur opgeschoten, zitten, die vandaar hun klagelijk geschreeuw lieten hooren. De Sultan, zich de voorgewende wetenschap zijns Viziers herinnerende, sprak: „ Ik wilde wel eens weten, wat deze twee uilen elkander te „ zeggen hebben; ga, beluister hun gesprek, en berigt mij, „ wat zij zeggen." De Vizier naderde den boom, en geliet zich, met groote oplettendheid te luisteren. Hierop zich weder tot zijnen Meester wendende, zeide hij, dat hij een gedeelte van het gesprek woord voor woord had verstaan, maar dat hij zich niet zoude onderstaan, hem hetzelve mede te deelen. Hierdoor, echter, prikkelde hij des Sultans nieuwsgierigheid te sterker, die nu volstrekt weten wilde, wat de uilen gezegd hadden. „ Weet dan, grootmagtige Heer!" sprak de Vizier, „ dat één van hen eenen zoon, en de ander eene „ dochter heeft, die met elkander willen huwen. De vader „ des zoons zeide tot den vader der dochter: Broeder! ik „ bewillig in dezen echt, echter met dit beding, dat gij vijftig verwoeste dorpen tot huwelijksgoed voor het jonge „ paar aanwijst. Waarop de vader der dochter antwoordde: „ In stede van vijftig, wil ik haar vijfhonderd medegeven, „ zoo gij het verlangt. God schenke Sultan MAHMOUD „ een lang en gelukkig leven! want, zoo lang hij regeert, „ zal het ons aan verwoeste dorpen niet ontbreken." — De Geschiedenis vermeldt, dat de Sultan door deze leerrijke fabel zoo zeer werd getroffen, dat hij alle de steden en dorpen, welke hij had verwoest, wederom liet opbouwen, en van dien tijd af zich bevlijtigde, voor de welvaart zijns volks te zorgen.

ZESTAL OORSPRONKELIJKE DICHTSTUKJES.

Door

J. W. IJNTEMA.

III.

DE WARE KERMISVREUGD.

„ Kermis komt maar éêns in 't jaar.
Zoudt gij, als een bestevaêr,
Reeds bij vrouw en kinders fuffen,
Of bij folianten muffen?
Kom, ga met ons; doe het maar!
Kermis komt maar éêns in 't jaar."

Zoo fprak ik, door fchijn verblind,
Eenmaal tot een' trouwen vrind,
Die nog maar finds weinig jaren
't Huwlijkshulkje had bevaren:
Ik, een vreempje op Amor's erf,
Stond nog op de vrijerswerf.

Lagchend greep hij mijne hand,
Schonk een glaasje tot den rand,
Bragt het mij, en klonk: „ Het meisje,
Dat u eens, op 't huwlijksreisje,
Leeren zal, zoo wel als mij,
Wat de ware kermis zij!

„ Kermis komt maar éêns in 't jaar?
In mijn huis is ze altijd daar,
Met exceptie van de kramen;
Maar wij trachten 't zóó te ramen,
Dat er, naar de aloude wet,
Jaarlijks een worde opgezet.

„ In die kraam is wat te koop!
Welk een draven en geloop,
Om naar eisch haar te ftofféren!
En, fchoon kindertuig en kleêren
Alles zijn, wat men daar ziet,
Rijker kramen ken ik niet!

„ Weet een rappe goochelaar,
Of uw geld het zijne waar',

U gezwind den zak te blazen, —
Trouw slechts; weg is uw verbazen,
Daar een klein, onnoozel wicht
't Beter nog dan hij verrigt!

„ Roemt gij 't wassenbeeldenspel,
Elk zijn smaak; mij is het wel:
Maar kom met mij; 'k zal ze u toonen
Met oneindig frisscher koonen,
Oogjes vol van levensgloed,
Stralende in 't verrukt gemoed.

„ Zie, daar is mijn kleine Jan!
Als de vaardigste Engelschman
Op zijn hobbelpaard gesprongen,
Holt hij fier en ongedwongen:
Al de kunst van een' Ducrow
Treft mij noch verrukt mij zoo.

„ Mijn Paulinetje, engelschoon,
Spant op mijne markt de kroon.
'k Noodig u, mij te verzellen,
(Schoon ik 't in geen krant deed stellen)
Niet in de ijskraam, met Briguet, (*)
Maar bij 't luchtig varenbed.

„ Moet er voorts een arlekijn
Op een regte kermis zijn;
Mijn André zal, door zijn kluchten,
Om geen' andren u doen zuchten;
Ja, 'k zag menig een' paljas,
Die niet half zoo geestig was.

„ Maar ik vond het einde niet,
Zoo ik, wat dees kermis biedt,
Naar den eisch u af zou malen.
'k Mag ook alles niet verhalen!
Volg mijn voorbeeld: zoek een vrouw!
Ware vreugd huist bij de trouw."

Hier nu zweeg mijn brave vriend.
'k Heb mij van zijn' raad bediend;
'k Zocht en vond en mogt verwerven,
Wat ik al te lang moest derven.
Thans roep ik, met hem, verheugd:
„ Leev' de ware kermisvreugd!"

(*) „ IJSKRAAM VAN W. MÖCKER - BRIGUET EN ZIJNE „ KLEINE ZESJARIGE PAULINE, CONFITURIER," enz. enz. Zie *Amsterdamsche Courant* van 14 Sept. 1818.

MENGELWERK.

DE HARMONIE IN HET HEELAL.

DERDE ZANG.

Gelijk de lente komt, na 's winters grijze buijen,
En 't lisplend togtje waait uit het bewierookt zuiën;
De gloënde zomerzon de rijke vruchten stooft;
De milde herfst ons noodt op vol en blozend ooft;
De storm, na korten tijd, het veld bezaait met loover;
De winter 't aardrijk sluit, en legt er 't sneeuwkleed over:
Zoo wisslen ook omlaag genot en lijden af,
En de avond voert het meê, wat ons de morgen gaf.

Wat mort gij, sterveling! wat klaagt gij, roekeloozen!
Die gaarne, als vlinders wuft, met elke bloem zoudt kozen;
Te vaak op wieken zweeft, door wijsheid niet gerigt;
Te vaak, door eigen schuld, op 't bed van doornen ligt;
Te veel, zaagt gij 't geluk het onvast roer niet wenden,
Met dolle hommelsvlugt in 's levens tuin zoudt schenden,
En zuigen, waar een kelk, in schijn, u honig biedt,
Het sap der nachtschade uit, of 't gif van 't akoniet.

Ontzinde! staak uw klagt: erken, hoe 't lot u slinger',
In vollen zonnegloed, in zwarten nacht Gods vinger,
Harmonisch is de weg, waarlangs die hand u leidt:
De Vader voedt u op, door zijn Voorzienigheid.

Zoo moest het leven zijn, zou 't u tot hooger leiden;
Het plantje, dat hier schiet, voor beetren grond bereiden.
Te vol van rein genot en zonder smart en zuur,
Viel u de tol te bang, verschuldigd aan natuur:

Met doornen meer bezaaid, bezweekt gij onder 't lijden,
Ontbrak 't u aan den moed, om d'eedlen kamp te ſtrijden.

De onfaalbre Wijsheid woog, op juiste ſchaal, elk deel:
Van 't ſtreelend zoet genoeg, van 't bittre niet te veel.
Zij heeft en grens en duur weldadig afgeteekend;
Die beide voor uw kracht en eeuwig heil berekend;
En bragt ('t is 't ſchoonst geſchenk van de altijd milde Hand)
Door 't vatbaar zintuig u met alles in verband.

Naauw treedt ge 't leven in, om, door zijn wisſelingen,
Uw' geest te vormen voor die uitgebreider kringen,
Of zigtbaar wordt ons reeds des grooten Makers doel;
En 't eerſte draadjen is, voor 't ſchreijend kind, 't gevoel.
Zacht is, in de eerſte vaag van 't naauw begonnen leven,
Al wat den zuigling raakt, waardoor hij wordt omgeven.
De luijer dekt zijn leên, en 't wiegje, dat hem beidt,
Wordt door de moederhand met moederzorg geſpreid;
't Fluweel is ruw en hard bij hare vingertippen,
En, meer dan zijdezacht, het kusje van haar lippen;
Geen rustbed koestert zóó, als 't rusten in haar' arm;
En de aarde heeft geen plekje, als vrouwenboezems warm.
Allengs vloeit door haar melk de veêrkracht in zijn ſpieren;
De zuigling leert den trek, hem ingeſchapen, vieren;
Hij ſteekt zijn handjes uit; hij tast en voelt in 't rond;
En de indruk blijft hem bij van 't geen hij ondervond.
Daar ſtaan zijne enklen vast: wie zal zijn vaart beperken?
Natuur gaf aan de jeugd de losſe vlindervlerken:
Hij vliegt langs 't bloemenbed en door de dalen heen;
Hij ligt op 't mollig gras; hij wondt zich aan den ſteen;
Hij gaat de frisſche bloem van 't wollig ſteeltje breken;
Bij 't naadren van een roos, zal hem de doren ſteken;
Het gure noorden blaast, het zwoele zuiden broeit;
't Is koude, die hem nijpt, of vuur, dat in hem gloeit;

De

De fijne zenuw voelt; geen indruk gaat verloren;
De vatbre geest ontvangt; het denkbeeld wordt geboren;
En, als het vrolijk kind de voedster straks ontloopt,
Is 't voor een' schok en buil, dat het de ervaring koopt.

Het oog, dat naar dien geest het zigtbre moet geleiden,
Kan in den aanvang zelfs geen voorwerp onderscheiden:
Te sterk is nog de stroom van 't albezielend licht
Voor 't fijngevoelig vlies, de zetel van 't gezigt.
Allengs leert het dien gloed, door oefening, verdragen,
En stouter wordt de blik, dien 't wichtje nu durft wagen.
Daar oogst het de eerste vrucht van de aangeboren kracht:
't Leest liefde in 't moederoog; en 't blozend jongsken lacht.
Haar, heilige natuur! moest dit het eerst aanschouwen:
Des levens rozeband hecht ge aan het hart der vrouwen;
Vandaar gaat aardsche vreugd met reine stroomen uit:
Dat hart toch is de kelk, die al uw zoet besluit!
Nu volgt hij rusteloos der kindren bloemenketen;
Nu leert hij kennen en weldra den afstand meten;
Nu oefent hij dat oog, voor ruimer' kring geschikt,
Dat eens ten hemel vliegt en in den afgrond blikt.
't Verbazend kunststuk met zijn buizen, niet te tellen,
Waardoor de klank, geleid, ook naar dien geest moet snellen,
Kent, als die op het vlak der teedre trommel stuit,
Door oefening alleen den aard van het geluid.
De rijke moeder streelt: het hoort de zoetste woorden;
Haar zilvertoonen zijn voor 't lagchend kind akkoorden;
Het leert: met elken dag dringt 's werelds druk gewoel
Al meer in d'engen kring om 's knaapjes lagen stoel;
Allengs breidt het dien uit, steeds vordrende in het hooren;
En op den moederarm wordt 't staamlend woord geboren.
Hier, Haydens! aan die borst, waaruit de nektar vloeit;
Hier, Vondels! van die lip, die op uw lippen gloeit;
Hier hoort gij d'eersten toon, zoo zacht, zoo malsch, zoo teeder;
En roerend geeft ge ons dien in uwe zangen weder.

De ſmaak: hoe maal ik hem, die bron van aardsch genot,
Die onwaardeerbre gift van een weldadig God?
In d'eerſten morgen reeds van het kortſtondig leven,
Heeft, zorgend, hem natuur aan 't ſchreijend wicht gegeven.
Als uit de volle borst de moeder 't liefdrijk voedt,
Vloeit in den weeken mond een lavend ſuikerzoet.
De fijne zenuw proeft; er ſlurpen duizend vaatjes,
En hechten 't kind aan haar door teedre, ontelbre draadjes.
o! Zie het, als zij 't wiegt of koestert op haar' ſchoot,
Daar rijst een ſchoone tint van 't lagchend morgenrood;
Het ſtrekt zijn handjes uit; de ronde lipjes zuigen,
Terwijl 't verlangen het dat vriendlijk hoofd doet buigen;
Zij drukt het zachtkens aan, terwijl het ſtreelt en vleit.
Put, bloeijend wichtje! put: die aâr welt zaligheid.

Als, vordrend op uw baan, de krachten zich ontwikklen;
Voelt gij met elken dag behoefte ſterker prikklen.
Van 't offer, dat ze vergt, valle u 't verkrijgen zwaar;
Zij drijft u rustloos voort, en niets ontzegt gij haar.
Maar, moet het druppłend zweet ook in den akker dalen,
En wiedt gij in den gloed der felle zonneſtralen;
Maait gij het halmenbosch, bij 't zengen van den Kreeft,
Wanneer geen wolkje dekt, geen koelend windje zweeft;
o! Als gij 't voedzaam graan, reeds van het kaf geſcheiden,
Door de altijd nijvre hand der huisvrouw zaagt bereiden,
Dan vindt gij, vrolijk, na 't volbrengen van uw taak,
't Genot, dat de arbeid ſchenkt, het zoete van den ſmaak.

Wat dwaze klaagt dan nog, dat hij omlaag moet zwoegen?
De Algoedheid toch verbond aan elken pligt genoegen.
Hij ſloove dan, die arm; het drupple dan, dit zweet:
Natuur heeft zaalge rust en 't ſtreelendst loon gereed.

De

De reuk: waar schuilt die kracht? Brengt, op onzigtbre wieken,
De dartle zefir ons de geuren, die wij rieken,
En stijgt er uit den kelk van anjer of narcis
Een vlugtig deeltje, dat daar afgescheiden is?
Hoe vangen wij het op? Zijn 't fijne zenuwvlechten,
Waaraan zich ongemerkt die vlugge deeltjes hechten?
Hoe kennen wij het zoet, hoe rieken wij het zuur?
Hoe 't oog ook vorschen moog', 't is uw geheim, natuur!
't Gelukk' den wijsgeer ook, het vast en juist te rigten,
Een enkel tipje van uw' sluijer op te ligten:
Wat ziet hij van 't geheel? Een buisje, eene aâr, een vat;
Maar veêr en draden niet, noch 't albewegend rad.
Verbaasd legt hij zijn glas bij 't Godlijk kunststuk neder:
Ook hier vindt hij dien God, de Bron van Liefde, weder,
Die 't aardsch genot verbond aan 't grootst en heerlijkst doel:
Te leiden door het oog, den smaak, den reuk, 't gevoel.

Zoo heeft de Alwijze dan de vreugde van dit leven,
Al, wat deze aarde biedt, den sterveling gegeven.
De vinger tast en voelt, en de ondervinding leert,
Wat zacht en streelend is, of 't broze ligchaam deert;
De weeke en vatbre huid laat elken indruk binnen,
En wint het uurwerk op der ligt bewogen zinnen.
't Is 't prikklen van 't gevoel, waarin de hemel ligt:
'k Lees 't aan de moederborst, in 't oog van 't spelend wicht;
'k Lees 't, jongling! in uw' blik, als ge, in haar' arm gezonken,
De maagd het hart u schenkt, en spreekt door zoete lonken;
'k Lees 't, zalig echtgenoot! als ge aan haar' boezem rust,
De honiglipjes drukt en 't rozekoontje kust.

De prachtige natuur ligt voor het oog ontsloten:
Hier heeft de algoede Hand haar schatten uitgegoten;
Hier lacht het mosje ons aan, en daar het statig woud;
Hier gloort het veld, gehuld in 't schittrend zonnegoud;

Daar daalt het licht der maan in zilvren glansen neder,
En kaatst op 't effen vlak der heldre vlieten weder;
Ginds, om der Anden kruin, hecht zich het eeuwig ijs;
Daar lacht het rijk tapijt van 't Zuider-Paradijs;
Hier zien we in 't regendropje ontelbre fchepslen weemlen;
Daar fonkelt 't ftarrenheir in 't maatloos ruim der heemlen;
Hier lacht, in lentedos, der bloemen fchoonfte kroon;
Daar fiert zij, fchooner nog, de volle maagdekoon.

Hoe fchets ik het genot, als duizend orgelkelen
Het zacht en fmeltend lied voor 't luistrend gaaiken kwelen;
De teedre nachtegaal den zuivren toon verheft;
't Gekir der tortel ons, als ftille weemoed, treft;
Het vinkje kwinkeleert, terwijl het vrolijk huppelt
Door 't frisch en glanzend groen, waarvan een parel druppelt;
En als, bij de eerfte tint van 't blozend morgenuur,
Het lied des leeuwriks rijst naar d'Oorfprong der natuur?
Hoe maal ik het geblaas des zefirs door de boomen;
't Gemurmel van de beek; het koken van de ftroomen;
Het dommelig gegons, als 't nijver bijtje fnort;
Het ruifchen van het blad, dat zacht bewogen wordt;
En 't vriendelijk gefuis, dat we in de velden hooren:
Akkoorden zonder tal, uit harmonie geboren?

Zwaai over 't bloeijend veld uw' ftaf, Verfcheidenheid!
Gij heerscht ook in 't genot, dat ons de fmaak bereidt.
Wat ook op eigen' grond de noeste vlijt moog' kweeken;
Het barre noorden bied', de teelt van zwoeler ftreken;
De moestuin ons verfchaff', de rijke boomgaard geev';
Op malfche klaver weide, in heldre ftroomen leev';
De koesterende zon ftove in het lagchend zuiden;
Het vol en blozend ooft, de prikkelende kruiden;
Het nooit volprezen vocht, dat vaart geeft aan het bloed,
Dat de oogen fonklen en onze aadren zwellen doet:

Dit alles streelt dien smaak, en elke zorg voor 't leven
Is door de algoede Hand met zoet genot doorweven.

En gij, die 't eêlste zijt, dat bloem of plant bevat,
Gezuiverd deeltje van der kelken honigschat,
o Geurtje! door den gloed van 't zonnevuur ontwikkeld,
Dat zachtkens nadert en ons schier onmerkbaar prikkelt:
Wie zingt naar eisch uw' lof? Naauw naakt de morgenstond,
Of zefir voert u door de rijke dalen rond:
Het schuw viooltje schuile in 't groen der frissche bladen,
Het duike in 't welig gras, het wordt door u verraden;
Als zich de frissche knop maar even nog ontsluit,
Pompt u de dagvorstin het teeder kelkjen uit;
Gij noódt de nijvre bij, en gonzend strijkt ze neder;
Zij voert u snorrend rond, en andren lokt gij weder;
De ruiker, dien de knaap het bloeijend meisje biedt,
Versierde, zonder u, haar' blanken boezem niet;
En, mogt het om haar kruin ook schoone kransen dragen,
In 't stoeijen met haar lok vond 't windje min behagen.
Gij rijst uit elke spijs, voor onzen disch bereid,
Verzeekren we ons 't genot door wijze matigheid;
Gij prijst het ooft ons aan, uit schil of hart gestegen,
En waait ons uit 't bokaal, gevuld met nektar, tegen;
Wat Hybla schenken moog', wat ook Hymetta teel',
Gij zijt des honigs geest, het fijnst en edelst deel;
In 't zuiden strooij' natuur, met altijd milde handen,
Gij lokt den zeeman reeds, bij 't naadren van de stranden:
Wie zingt uw' lof naar eisch, hoe ook het dichtvuur blaak',
Gij, voorbodé van 't genot en broeder van den smaak!

Maar, waarom roem ik u, narcissen, anjers, rozen!
Die gloort in 't zonnegoud, waarmeê de koeltjes kozen?
Neen: welk een' rijken glans uw prachtig kleed ook spreid',
'k Zing van het eêlst genot, van u, Gezelligheid!

Kweel, filomele! kweel uw zoete en teedre akkoorden!
Wat zijt gij bij de ſtem en de muzijk der woorden?
Wat haalt er bij de vrucht, in haren tuin geplukt,
Die blozend lippen noodt en door haar' geur verrukt?
Hier gaat het vorſchend oog in rijke velden garen;
Hier zwelt het voedend graan in volgeladene aren;
Hier, jongling! rust uw blik op maagdemondje en koon;
Hier vangt uw luistrend oor den reinen zilvertoon;
Hier dringt naar 't ſpeeltuig der, zoo ligt ontvlamde, zinnen,
o Jeugd! tot in uw hart, 't bezielend vonkje binnen;
Hier voelt gij d'eerſten ſchok, den pijl, die nimmer mist;
Hier zit de liefde voor, en wordt uw lot beſlist. —
Hier ſchuilt het aardsch genot. Neen, 't zijn geen ſombre dreven.
Neen, 't is geen doodſche kluis, waarin de mensch moet leven!
Verkeering ſpant de veêr, die elke kracht bevat;
Zij is de hefboom, zij het albewegend rad.
Door haar wordt ieder hart gebiedend aangetrokken;
Ze is 't ſtaal, dat uit den ſteen het Godlijk vuur moet lokken.
't Vernuft geeft zij de wiek, waarop het dartlend ſpeelt,
Zich boven de aard verheft, en ſpelend wondren teelt;
Zij kweekt de vruchten, uit die ſchoone bloem geboren,
En doet het rijp verſtand met hemelluister gloren;
Zij legt een' zachten knoop, zij weeft een' vasten band,
En vormt uit elken kring een kleiner vaderland.
Zij, ſchitterende kunst, verheven wetenſchappen!
Geleidt u aan haar hand op ſteile tempeltrappen;
Zij toovert met het vuur, dat in den boezem gloeit;
Zij plaatst het bloemke in 't licht, dat in de ſchaduw bloeit;
Zij heeft het mes gereed voor wilde waterloten;
Zij houdt de vlerk terug, te losjes aangeſchoten;
Zij is de dienares van d'altijd kieſchen ſmaak:
Het vijlen is haar werk, 't beſchaven is haar taak;
Zij is de warme ſchoot, waarin reeds eeuwen zaaiden,
Het altijd vruchtbaar veld, waarvan de vaadren maaiden,

Waar-

Waaraan de tijdgenoot zijn' rijken ſchat betrouwt;
En 't ijzer, dat hij geeft, herſchept ze in zonnegoud.

Hier, in der kunſten koor, wordt harmonie geboren:
Zij dringt tot in de ziel, wanneer wij Mozarts hooren;
Een Catalani ons door toovertoonen treft;
De groote Zieſenis ons boven de aard' verheft;
Het Godlijk vuur, dat ſpeelt in Vondels dichtrijke aâren,
Met hemelzoetheid ſtroomt van juist geſtemde ſnaren;
En ons het eedle treft, ſchoon tot in 't minſte deel,
Bewondren wij de vrucht van Rubbens kunstpenſeel.

Harmonisch, ſchoon geheel! ook gij wordt hier gevonden,
Zien wij het rijk talent aan zuivre deugd verbonden:
De Groot! lacht ons uw licht in vollen luister aan,
Is grooter nog uw hart door 't grootſche van uw daân:
Wijdt ge aan het vaderland, de Wit! geheel uw leven,
Onſterflijk door uw' roem, een Christenheld in 't ſneven:
En, flonkerſter van 't West! oogst ge onvergankelijke eer:
Neen, Washington! na u, noem ik geene eedlen meer.

Dit, mensch! is u bereid, dit alles kunt gij ſmaken:
En zoudt gij naar 't genot dan niet gedurig haken?
Of is de boezem koel, waarop het zintuig werkt,
Uwe aandrift flaauw en zwak, 't vermogen naauw beperkt;
En moogt gij van het ooft, dat de oogen moet verrukken,
Slechts luttel, ſlechts de bes van lage ſtruiken plukken?
Neen: alles lacht ons aan, weldadige natuur!
En tot genieten drijft ons 't ingeſchapen vuur.
Waar ſchuilt het? In de borst, in hoofd, in voet, in handen?
Het vliegt door merg en been, door vleesch en ingewanden;
't Woelt in geene enkle ſpier; 't gloeit in geen enkel deel:
't Is 't groote werkingsrad van 't naauw vereend geheel;

Het is de neiging, die den ſterveling doet garen,
Wat hem de ſchepping biedt, wat elke kracht moet baren.

Als filomele zingt, de vlugge leeuwrik ſtijgt;
Als ieder borstje zwelt, geen enkle gorgel 'zwijgt;
Wanneer de morgen gloort, in gouden dos geſtoken,
En 't jeugdig bloempje prijkt, het knopjen uitgebroken:
Wat drijft u dan naar 't veld, met onweêrſtaanbre kracht?
't Is zucht naar het genot, dat rijk u tegenlacht.

Wat zoekt gij, afgemat door 't gloeijend middagzengen,
De vriendelijke ſchaaûw, waar luchtjes amber brengen;
Wat duikt ge in 't welig gras, aan de oevers van een' vliet,
Terwijl een togtje ſuist door 't zachtbewogen riet;
Wat zoekt gij, anders tuk op 't bont gewoel van 't leven,
Hier op 't eenvoudig land, in de altijd ſtille dreven,
Waar eenzaamheid het vuur in 't brandend harte bluscht;
Wat zoekt gij? Voor uw' geest de zaligheid der rust.

Wat grijpt ge naar dien tros, waaraan ge muskadellen,
Nog glinſtrend van den dauw, in zonnegloed ziet zwellen;
Wat puurt gij uit de raat den geurgen honigſchat,
Of lept uit 't helder glas het tintlend druivennat;
Waarom die bloem geplukt; wat drijft u naar de bergen;
Wat doet u van den ſchoot des afgronds ſchatting vergen;
Wat zweept u eindloos voort, zelfs bij het zaligst lot?
De trek, u ingeplant; de zucht naar het genot.

Wat doet u in 't gewoel der drukke wereld deelen;
Wat drijft u, om een rol op haar tooneel te ſpelen;
Wat hunkert gij naar gunst, wat bedelt gij om lof;
Wat weeft gij, zonder rust, uit altijd nieuwe ſtof;
Wat zoekt gij elken dag, door zwoegen, ſchikken, plooijen;
Wat voegt ge u naar den ſmaak; wat leert ge u op te tooijen;

Wat

Wat wilt ge dikwerf zelfs ten koste van uw deugd?
Roem voor den rijpen tijd, genieten in uw jeugd.

...

De jeugd! Wie zal haar vuur, haar gloênde blikken malen?
Wie fpreekt u, vlug als zij, o rijkfte van de talen?
Wie toovert zoo met 't oog, als 't harte gloeit en bonst,
Gelijk een bergftroom, 't bloed door zwellende aadren gonst?
Wat drijft haar? Ook die zucht. Maar heeter is 't verlangen;
Maar hooger inkarnaat rijst op de volle wangen;
Maar elke fpier fpant zich, zoekt zij dit hoogst genot:
De liefde, uw teelt, natuur! de rijkfte gaaf van God.

Zoo werkt het zintuig dan; zoo drijft, ons aangeboren,
De neiging, juist geftemd, om hare ftem te hooren;
Zoo fcheppen beide dan de zaligheid op aard',
Zoo lang de neiging niet in woeste drift ontaardt.

Wie gebiedt de tint te fpelen;
't Pluimrijk koor zijn' zang te kwelen;
'tBloemken 't fpreiden van dien geur;
Windjes op hun vlerk te zweven?
Wie gaf, uit den fchat van 't leven,
Aan den fmaak de ruimfte keur?

Wie legt, reeds in 't hart van 't jongsken,
't Flaauw, maar zich ontwikklend, vonksken,
Dat welhaast ontgloeit tot vuur?
Wie doet het die vlammen fchieten,
Voelen we aandrift tot genieten,
Bij den aanblik der natuur?

Wezen, dat myrjaden loven!
Al dit goede komt van boven,
Al dit fchoone fchenkt uw hand;

't Zijn

't Zintuig vliegt op uw bevelen,
En brengt ons met 's werelds deelen
In een ongeftoord verband.

o! Zoo vloeit, weldadig Vader!
Alles uit de zeegnende ader,
Die het groot heelal bezielt:
Alles zal er lagchen, bloeijen,
Zoo de togten niet verfchroeijen,
En geen heete lust vernielt.

Speelt dan, vluggewiekte zinnen!
Voert genot den boezem binnen;
Speelt, maar fchiet geen vleuglen aan:
Holt ge, ontworfteld aan de reden,
Schipbreuk wordt er wis geleden
Op der driften oceaan.

IETS TER BEANTWOORDING DER VRAAG: WAAROM STERVEN ER ZOO VELE MENSCHEN AAN ZINKINGKOORTSEN? Door W. EGELING, *Med. Doct. te Haarlem.*

Wanneer men geloof moet flaan aan de openbare doodberigten en aan het algemeen geroep, dan fchijnt het aantal menfchen, die als flagtoffers der zinkingkoortfen omkomen, zeer groot te zijn, en dat van hen, die door andere ziekten worden in het graf gefleept, ver te overtreffen. Voorheen ftierf men aan ontfteking-, gal-, rot- of zenuwkoortfen; thans fchijnen deze veel zeldzamer te zijn geworden, en men hoort bijna van geene andere, dan van zinkingkoortfen fpreken. Er behoeven flechts hier of daar, binnen een' zekeren tijd, een meer dan gewoon aantal menfchen aan fnel afloopende koortsziekten te fterven, en terftond hoort men het algemeen geroep: *Daar heerfchen zinkingkoortfen!* zoodat

dat het welhaast schijnt, dat men, indien niet eene sle-pende ziekte of plotseling toeval een einde aan het leven maakt, tegenwoordig niet anders sterft, dan aan zinkingkoortsen. Wat mag hiervan toch wel de oorzaak zijn?

Vraagt men, wat eigenlijk, volgens het gevoelen der geneeskundigen, eene catarrhale of zinkingkoorts zij, zoo is het ten uiterste moeijelijk, zoo niet onmogelijk, hierop een voldoend antwoord te geven. Misschien toch bestaat er geen naam eener ziekte, waarvan de beteekenis zoo onbepaald en onzeker is, als die van zinkingkoorts. Men sla slechts de verschillende schrijvers over ziektekunde en derzelver behandeling na, men vrage slechts het gevoelen van verschillende geneesheeren, en men zal van de waarheid van dit gezegde overtuigd worden. Men zal zien, dat, over het wezen, den aard en de zitplaats dezer ziekte, bij hen zeer uiteenloopende begrippen bestaan, en dat zij onder den naam van catarrhale koorts zich dikwijls een' geheel verschillenden toestand voorstellen. Want, offschoon de geneesheeren het, vrij algemeen, daarvoor houden, dat deze koorts ontstaat uit — of althans gepaard gaat met — eene ziekelijke aandoening der vliezen (*membranae*), en dat deze aandoening, of de catarrh zelve, bestaat in eene ziekelijk veranderde, vermeerderde of verminderde afscheiding der vochten, althans daarmede onafscheidelijk gepaard gaat; offschoon zij op dit punt genoegzaam van hetzelfde gevoelen zijn, zoo verschillen nogtans de geneeskundigen daarin, of onder deze vliezen alleen diegene moeten begrepen worden, welke tot afzondering van het slijm dienen (*membr. mucosae*), dan of daartoe ook behooren dezulke, die een weiachtig vocht afscheiden (*membr. serosae*). Sommigen zelfs sluiten hiervan niet alleen de laatstgenoemde geheel uit, maar ook al die slijmafzonderende vliezen, die niet tot de werktuigen der ademhaling behooren. Terwijl sommigen zeggen, dat bij eene catarrh de aangedane vliezen, in hare geheele oppervlakte, aan eene zoogenaamde lym-

lymphatifche ontfteking lijden, zoo beweren anderen, dat alleen, althans hoofdzakelijk en oorfpronkelijk, zijn aangedaan de kliertjes, die in deze vliezen ter affcheiding van het flijm dienen. — Omtrent den aard en het wezen der catarrh heerscht geen minder verfchil van gevoelen, dan omtrent de bepaling der werktuigen, welke bij deze ziekte zijn aangedaan. Zoo beweren b. v. fommigen, dat zij meestal van een' zuiver ontftekingachtigen aard is; terwijl anderen haar plaatfen onder de zoogenaamde *asthenifche* ziekten, en ontkennen, dat zij ooit van eene tegenovergeftelde (*ſthenifche*) natuur zij. Sommigen zijn van gevoelen, dat de catarrhale koorts uit eene bijzondere fmetftof ontftaat, en van een' eigendommelijken aard (*affectio fui generis*) en meestal van gevaarlijke natuur is; terwijl wederom anderen dit ontkennen, en haar eenvoudig noemen eene koorts van zeer geringen graad, waarbij de luchtwegen voornamelijk aan verhoogde gevoeligheid en vermeerderden aandrang der vochten lijden. Het is mijn oogmerk niet, deze of nog wel andere gevoelens uiteen te zetten of te beoordeelen. Ik heb flechts met weinige woorden willen aantoonen, hoe verfchillend het gevoelen van deskundigen is, omtrent hetgene men te verftaan hebbe onder de benaming van catarrhale koorts, en hoe weifelend en onzeker derhalve de beteekenis van dit woord moet wezen. Hieruit volgt echter niet, dat over den aard en het wezen van eene en dezelfde ziekte, en dus ook over hare behandeling, door de geneeskundigen inderdaad zoo verfchillend gedacht wordt. Gelukkig bepaalt zich dit verfchil hoofdzakelijk tot den naam der ziekte, zoodat dikwijls aan eene en dezelfde koorts door onderfcheidene geneeskundigen eene verfchillende benaming zal gegeven worden; en de een haar eene zinkingkoorts noemen, de ander haar dezen naam betwisten zal, terwijl beide nogtans over de natuur en het wezen der ziekte zelve eenftemmig denken en haar op gelijke wijze behandelen zullen. Doch het kan niet misfen, of uit het onbepaalde der beteekenis, en het ver-

verschillend begrip der geneeskundigen omtrent hetgene men te verstaan hebbe onder de benaming van *catarrhaal*, moet volgen, dat ongesteldheden van een' zeer verschillenden aard onder dien naam begrepen worden; en dat, naar mate de geneesheer de benaming van catarrhaal verder uitstrekt, het aantal van ziekten, door hem met dien naam bestempeld, ook des te grooter worden moet. Terwijl b. v. de een nooit eene catarrhale aandoening aanneemt, wanneer niet de slijmafzonderende vliezen, die de werktuigen der ademhaling bekleeden, oorspronkelijk en op eene bepaalde wijze zijn aangedaan, zal de ander elke koorts eene catarrhale noemen, die slechts gepaard gaat met eenige verandering in de afscheiding der vochten, niet alleen in de slijmvliezen, hetzij van hoofd en borstholte, hetzij van de overige deelen des ligchaams, maar ook in sommige der vliezen, die dienen ter afscheiding van weiachtige vochten.

Doch, welke dan ook de ware bepaling en beteekenis van eene zinkingkoorts moge zijn, het schijnt zeker, dat, sedert eenige jaren, eene koorts, die, volgens het eenparig gevoelen der geneesheeren, den naam van catarrhaal verdient, en die voornamelijk gepaard gaat met eene ziekelijke aandoening der slijmvliezen van het hoofd en de borstholte, zich menigvuldiger dan voorheen vertoont, en somtijds van eene vrij kwaadaardige natuur is; terwijl daarentegen de zuivere ontstekingkoorts tot de praktische zeldzaamheden begint te behooren, en ook zelfs de rotkoorts (hoewel van eene geheel tegenovergestelde natuur met de zoo even genoemde) zich niet meer zoo dikwijls openbaart. Het is hier de plaats niet, na te gaan, offchoon dit niet moeijelijk zou zijn, waarin de oorzaken van de meerdere zeldzaamheid der laatstgenoemde ziekten bestaan; even min als het thans mijn oogmerk is, te onderzoeken, waaraan het toe te schrijven zij, dat de bedoelde zinkingkoorts van eene meerdere algemeenheid of grootere doodelijkheid is geworden. Hetzij men de oorzaak hier-

hiervan zoeke in eenige bekende of onbekende verandering der luchtgesteldheid, in derzelver meerdere onbestendigheid en veranderlijkheid, in eenige bijzondere, thans meer algemeen verspreide of heviger werkende, smetstof, in eene grootere gevoeligheid en ontvangbaarheid (*receptibiliteit*) voor deze stof in het menschelijk ligchaam, en eene meerdere dispositie in het algemeen tot deze ziekte, of wel in eene vereeniging van deze en andere omstandigheden, of van sommige derzelve; waaraan men het ook moge toeschrijven, het is zeker, dat, volgens de getuigenis van ervarene geneesheeren, de catarrhale koortsen, en wel dezulke, die, naar het eenparig gevoelen van deskundigen, dien naam verdienen, sedert eenige jaren, meer dan voorheen, eene aanzienlijke rol spelen. — Het is er echter ver af, dat deze koortsen in zulk eene mate algemeen of gevaarlijk zouden zijn geworden, als men op den eersten schijn zou moeten besluiten, wanneer men het groot aantal lijders in aanmerking neemt, die gezegd worden aan deze ziekte om te komen. Er moet derhalve nog eene andere oorzaak zijn, waarin het gelegen is, dat er zoo vele sterfgevallen aan zinkingkoortsen worden toegeschreven.

Behalve het misbruik, waartoe de onbepaalde en ruime zin, in welken wij straks gezien hebben, dat door sommige geneeskundigen de benaming van catarrhale koorts wordt opgevat, kan aanleiding geven, moet ook voornamelijk het volgende in aanmerking worden genomen.

Het is voor den geneesheer dikwijls zeer moeijelijk, aan eene ziekte, offschoon zij hem in haren aard en wezen genoegzaam bekend zij, een' bepaalden naam te geven. Menigmaal toch komen er ingewikkelde gevallen voor, die óf uit verschillende ongesteldheden zijn zamengesteld, en op deze wijze eene ziekte uitmaken, óf die wel oorspronkelijk uit ééne, als zoodanig aangenomene en bekende, ziekte bestaan, maar in hun beloop door bijkomende omstandigheden gewijzigd worden,

den, en velerlei verschillende gedaanten aannemen; en, daar de natuur zich nooit, vooral niet in den ziekelijken staat, schikt naar onze aangenomene stelsels, classificatiën en benamingen, zoo ziet men dagelijks ontelbare verschillende afwijkingen van den gewonen gang der ziekten, en somtijds zelfs ontwikkelingen van nieuwe, althans nieuw gewijzigde ziekten. Van hoe veel belang het nu ook moge wezen voor den geneeskundigen, al deze afwijkingen, wijzigingen, complicatiën en ontwikkelingen op te merken, en naauwkeurig te onderscheiden van andere, schijnbaar of wezenlijk, gelijksoortige gevallen, daar zij dikwijls den aard der ongesteldheid, offchoon in naam dezelfde blijvende, geheel veranderen, zoo is het intusschen niet mogelijk, die allen eene verschillende benaming te geven, en alzoo met een enkel woord de ziekte te doen kennen; zoodat de geneesheer dikwijls eene min of meer omstandige beschrijving noodig heeft, indien hij een' zijner kunstgenooten met den aard eener ongesteldheid, welke deze niet in persoon heeft kunnen zien, wil bekend maken.

Is het nu dikwijls zoo moeijelijk, ja zelfs onmogelijk, om, bij deskundigen en in de kunsttaal, een' naam van een of twee woorden voor eene ziekte te vinden, hoe veel moeijelijker moet dit dan nog niet zijn, wanneer deze naam moet genoemd worden aan oningewijden! En in welke verlegenheid vooral moet zich niet de geneesheer bevinden, wanneer hem gevraagd wordt naar den naam eener ziekte, waarvoor in de landtaal óf in het geheel geen woord bestaat, óf zoodanig een, waaraan in het algemeen eene geheel andere beteekenis wordt gegeven! Zoo b. v. is er voor de, sedert eenige jaren zoo algemeen gewordene, *typhus* in onze taal geen woord bekend, dat deze ziekte naauwkeurig uitdrukt (ten zij men die eene zenuwkoorts wille noemen, hetwelk toch niet de geneeskundig juiste benaming is.) Even min kan de geneesheer zich bedienen van den naam eener ziekte, die, offchoon getrouw naar het oorspronkelijke kunstwoord vertaald, in het denkbeeld van het pu-

publiek van eene geheel andere beteekenis is. Hij zal b. v. niet, zonder zich belagchelijk te maken, of den lijder een' onnoodigen schrik aan te jagen, van eene verkoudheid, die met een ligt avondkoortsje vergezeld gaat, kunnen zeggen, dat dit eene catarrhale koorts is; hoewel men niet ontkennen kan, dat dit, kunstmatig gesproken, eene juiste uitdrukking is.

(*Het vervolg en slot hierna.*)

BESCHRIJVING VAN EEN' ZOOGENAAMDEN BLOEDREGEN IN HET KONINGRIJK NAPELS EN DE BEIDE CALABRIËN. Door den Ridder LUIGI SEMENTINI.

(*Giorn. di Fisica, etc. decade seconda I.* 28. 32.)

Den 14den Maart 1813, bij een' sedert twee dagen waaijenden oostewind, namen de inwoners der, op een' berg aan de zee, in de provincie *Calabria ulteriore* gelegene stad *Gieraci* eene digt uit zee het land naderende wolk waar. Ten twee ure des namiddags ging de wind liggen; de wolk, in tegendeel, bedekte bereids de naaste bergen, en had het zonnelicht reeds aanmerkelijk verzwakt; hare in het eerst bleekroode kleur ging naderhand in vuurrood over. De stad werd nu in zulk eene dikke duisternis gewikkeld, dat men ten vier ure in de vertrekken der huizen licht moest aansteken. Het volk, door de duisternis en de kleur der wolk verschrikt, liep naar de domkerk tot het openbaar gebed. De duisternis werd telkens grooter, en de gansche hemel zag er uit als gloeijend ijzer. De donder begon te rollen, en het bruisen der zes mijlen van de stad gelegene zee vermeerderde den schrik. Toen vielen het eerst groote droppels van een' roodachtigen regen, die eenigen voor bloed, anderen voor vuurdroppelen hielden. Bij het invallen van den nacht klaarde eindelijk de lucht weder

op,

op, het onweder bedaarde, en het volk keerde gerust naar huis.

Meer en minder gelijkvormig, doch zonder volksbeweging, had hetzelfde verschijnsel niet alleen in de beide *Calabriën*, maar ook op de tegenoverstaande spitsen der *Abruzzi* plaats.

Deze stof had eene gele kaneelkleur en een' flaauwen aardsmaak; op het gevoel scheen zij vet, wegens hare groote fijnheid, hoewel het vergrootglas daarin kleine, naar vuursteengruis gelijkende, harde korrelen waarnam, die echter der stof zelve vreemd, en slechts toevallig bij het inzamelen op de aarde daarbij gemengd waren. Door de hitte werd zij bruin, daarna zwart, en, wanneer dezelve nog heviger was, eindelijk rood. Toen de stof aan de hitte blootgesteld was, vertoonde zij, ook zelfs aan het ongewapend oog, eene menigte kleine glanzige blaadjes, die een gele glimmer zijn; zij bruist nu met zuren niet meer op, en heeft omtrent een tiende deel van haar gewigt verloren. Hare specifieke zwaarte, nadat de harde ligchamen daarvan afgezonderd zijn, bedraagt 2,07; zij bestaat uit 33,0 kieselaarde, 15,5 kleiaarde, 11,5 kalkaarde, 1,0 chromium, 14,5 ijzer en 9,0 koolzuur; te zamen 84,5. De afval is eene gele harssubstantie, die men door behandeling des poeders met alkohol en uitdamping des laatsten tot afdrooging toe bekomt; het gewigt van het overblijfsel kwam zeer na met het bij de analyse geleden verlies overeen. Deze harsachtige stof geeft het poeder de eigenschap met salpeter te deflagreren.

Doctor LAVAGNA vermeldt een dergelijk verschijnsel van aarde of stofregen, die, in den nacht van den 27sten October 1814, te *Caneto* in het dal van *Oneglia* plaats had. Deze aarde, welker kleur die van gewrevene baksteenen geleek, bedekte de bladen van boomen en planten en de daken der huizen. Den volgenden dag viel er een zeer fijne regen, die allengs het oplosbare en minder gekleurde gedeelte wegnam, en het overige in de holle oppervlakte der bladeren terugliet. Het was aar-

Nn 2 dig,

dig, toen de regen ophield, op vele kruidachtige planten, inzonderheid op de koolplanten, kleine portiën van eene roode aarde verzameld te zien, welker glans door de waterdroppelen, die dezelve bedekten, nog versterkt werd. Het scheen alsof de koolkruinen met bloed besprengd waren, welks waterdeel of *serum* zich van het gekleurd gedeelte afgezonderd had. Doctor LAVAGNA vraagt, of niet de vermaarde bloedregen, dien de oudheid als een wonder van kwade voorbeduiding aanzag, op dergelijk eene wijze te verklaren zou zijn. De door hem verzamelde aarde was grootendeels kleiaarde; hij gelooft, dat zij door den zuidewind, die 's nachts te voren woei, aangevoerd is geworden.

UITGRAVINGEN NABIJ ROME EN TE POMPEJI, IN 1818.

De Hertogin VAN CHABLAIS heeft op haar landgoed *Maraucio*, 2½ uur van *Rome* buiten de *St. Sebastiaans*-poort, langs den gemeenen weg naar *Ardea*, gelegen, van 2 April tot 28 Junij 1818, met een belangrijk voordeel doen graven.

Tegen de hoogte van eenen heuvel, alwaar men den arbeid begon, ontdekte men vier grootere en kleinere kamers in een lang vierkant, in mozaïek bepleisterd. Het eerste had zes ledige vakken; het tweede in het midden eenen Griekschen *Moeander* met sterren bezaaid, welke uit geel, rood en turkooisgroen brandschilderwerk (*émail*) waren zamengesteld, en elke ster van verschillende kleur. Het derde verbeeldt *Ulysses*, aan eenen mastboom gebonden, als middelpunt. Naast hem een roeiriem en eene *Sireen* met hoenderpooten, in plaats van voeten, houdende in de hand eene citer. Aan den anderen kant eene *Scylla*, welker bovenlijf eene vrouw en onderlijf eenige hondenkoppen vertoont, die drie ligchamen verbinden. Zij heeft eenen riem in de hand, waarmede zij de ongelukkige togtgenooten van

Ulys-

Ulysses treft. Aan de regterzijde van dit monster vlugt eene vrouwelijke *Amor* op een' zeetijger. Nog ziet men eene vrouwelijke gestalte op een zeemonster, dat eenen sluijer voert, om het hoofd in de rondte geslingerd. Rondom vertoonen zich visschen van verschillende soorten. Het vierde vertoont wederom *Ulysses* in eenen kleinen omtrek, daar hij, door de bekoorlijke Tooveres *Circe* verrukt, *Penelope* vergiftigt, offchoon *Circe* hem terugstoot. In de hoeken ziet men vogels van velerlei soorten.

Te midden van eene menigte muren van gebakken' steen, heeft men nog eene andere kamer gevonden, met eenen rooden en bontkleurigen vloer. Bij verdere doorgravingen ontdekte men drie verdiepingen van gebouwen in eene scheeve rigting, door vijf trappen van elkander gescheiden, die voormaals met marmer belegd waren.

De beide bovenste verdiepingen vertoonen niets bijzonders. Op de onderste is eene kamer van 6 palmen (ieder omtrent 9 duim lang) in het vierkant. Alhier is een merkwaardig schilderstuk op den muur. Het verbeeldt vijf gekleede vrouwen, *Pasiphaë*, *Myrrha*, *Canace*, *Scylla* en *Phaedra*. Onder elke derzelve staat de naam vrij leesbaar, behalve de laatste, welke door tijd en vochtigheid eenigzins duister is. Aan de regterzijde van deze kamer is eene andere, waarin een standbeeld van eene uit de zee opstijgende (*anadyomene*) *Venus* in natuurlijke grootte, echter zonder hoofd; waarbij nog eenige brokken eens standbeelds van eene andere *Venus*.

Van deze verdieping gaat men in eenen tuin, met kolommen-galerijen omgeven, dienende tot steun van eene terras van omtrent 6 palmen hoog. De kolommen zijn van de Dorische orde, zonder voetstuk, van harden tibersteen (*travertin*) gemaakt, en met een gegroefd stuk overtogen. Zij maken te zamen een vierkant van 500 palmen. Het pleister bestaat aan de drie nog overige zijden uit verschillend mozaïek. In dezen tuin vindt

 men

men drie openingen van bronnen van gewoon muurwerk. De eene, in eenen hoek, laat geen' twijfel meer overig, dat zij in eenen waterbak uitloopt. Digt bij liggen twee looden pijpen, hebbende beide tot opschrift: *Munatiae M. Filiae Proculae.* Van twee andere nabijzijnde holen, vindt men in het eene nog eene opening, welke van onderen met de andere in verband staat. In een' der drie koepels van deze galerij, die ongetwijfeld tot eene eetzaal diende, staat eene ongemeen groote vaas, van denzelfden steen, als waarvan de olieverkoopers zich thans nog bedienen. Aan een ander opgegraven standbeeld van *Venus* ontbrak het hoofd en één voet. Zij was van een nog voorhanden zijnde altaar ter neder gestort, dat uit 5 steenen trappen van verschillende kleur bestond. Aan de linkerzijde vond men nog een paar andere kamers, waarvan de eene 40 palmen in het vierkant, de andere 40 lang en 20 breed is. In de laatste is een aardig mozaïek-werk, doch onbelangrijk van doel. Verder is nog eene kamer van 64 palmen lang en 24 breed, zonder kolommen, mozaïek bepleisterd, en verbeeldende eene vaas, voor met 2 wijnranken, die zich in de rondte verspreiden en een loof vormen, waaraan druiven hangen, op welke vele vogels azen.

Omtrent 500 schreden vandaar, een uur van den *Appischen* weg, naar de zijde van het grafgesteente van CÆCILIA METELLA, heeft men nog een ander gebouw opgegraven. Hetzelve is grooter, en ligt tegen eenen nog hoogeren heuvel, vanwaar men een fraai uitzigt op de stad heeft. Allereerst vertoonde zich een rondgaande muur. Bij het voortzetten der uitgraving, ontdekte men de overblijfselen van een huis. Op den muur zijn zonderlinge diergestalten, doch in eenen goeden stijl, geschilderd. Hoogerop is een musivisch pleisterwerk, hetwelk een' Triton, op een' horen blazende eenen zeetijger, een' stier, nog een ander monster en eenen grooten visch verbeeldt. In de nabijheid dezer bouwvallen zijn verscheidene kamers, even zoo mozaïek be-

bepleisterd, waarvan het eene vertoont een geplukt hoen, aan een' fpijker hangende, waarbij visfchen van verfchillende foort, en daarboven een korf met kleine visfchen. Aan den anderen kant ziet men eenen ftruis, aan een' fpijker hangende en voortreffelijk afgebeeld, waaronder nog een ander, wiens deelen moeijelijk te onderfcheiden zijn, en eindelijk een visch. Dit mozaïek-werk beflaat, met de drie *Maeanders*, eene ruimte van 6 kwadraat-palmen. Elke *Maeander* is anders uitgevoerd, en de arbeid is zoo fijn, dat velen dit mozaïek hooger fchatten, dan de beroemde Duiven in het Kapitool, reeds door PLINIUS met ophef genoemd. Derzelver onderfcheid is echter aanmerkelijk, daar de gemelde Duiven van echten fteen en deze *Maeanders* gebrandfchilderd zijn. In de vlakte van dezen heuvel ontdekte men ook eene galerij, ongetwijfeld tot een landhuis behoorende, en voorts eene ongemeen groote vaas, brokken van een' leeuw en ftier, eenen beeldromp van gebrande aarde, kleiner dan gewoonlijk, en nog andere ftukken van ftandbeelden, en bijzonderlijk eenen Hermaphrodiet, die een kind in de armen houdt. Dezelve is 3 palmen hoog, doch zonder hoofd. Ook hier is eene groote marmeren zaal, met kroonlijsten van wit, zwart en rood marmer, van welks eerfte foort wel 20 ftukken van verfchillende grootte. Nog hoogerop gedane uitgravingen vertoonen de fporen van een kostbaar grafgefteente.

Onder de laatst opgegravene ftukken is een *Apollo*, wiens heupen door een ligt kleed omgeven zijn, dat zich fchoon over de armen flaat. De gang van den God is zeer fchoon. Het hoofd is naar de regterzijde gekeerd. De rigting der armen, waaraan een gedeelte ontbreekt, doet vermoeden, dat hij op de citer fpeelde. De fchoone, met eenen ligten band geftrikte, haren flingeren voortreffelijk van de kruin op rug, hals en borst. Dit brons heeft, in fchoonheid en levendigheid van vorm, eene ongemeene waarde. Nog vond men het bovengedeelte eener vrouw, in een fchoon opper- en onder-

kleed, onder de borst met eenen ligten gordel vastgemaakt. Het hoofd heeft eenen fraaijen band. Zonderling zijn de oogen van *émail*, dat nog zeer zuiver is. Naar de houding schijnt het eene vrouw, die een' pijl schiet. Eenigen houden het voor eene *Juno*. De halve maan, echter, op den hoofdband, doet veeleer eene *Diana* vermoeden. Aan het achterhoofd is eene kleine opening, waardoor men de oogen kan bewegen.

FRAGMENTEN OVER DE KUST VAN GUINEA.

(Getrokken uit Brieven van den Heer M. J. REYNHOUT, *Med. Doct. van Z. M. Bezittingen ter Kuste van Guinea.*)

De Kust van Guinea.

Op eenen afstand van 2000 mijlen, aan de brandende kusten van *Afrika*, van mijn Vaderland, nabestaanden en vrienden verwijderd, en verkeerende in het midden des zwarten menschdoms, wil ik u, mijn vriend! eenigzins bekend maken met het eigenaardige van dit verschroeide gedeelte des aardbols.

Na eene langdurige en tegenspoedige reize van 109 dagen, werd ik, bij mijne eerste aankomst aan *Afrika's* kusten, ten sterkste getroffen. De geheele natuur kwam mij voor, eene gansch andere gedaante te hebben, dan bij ons: want, behalve de voor mij nog nieuwe kokosnoten — en palmboomen en pisangstengen, leverde het gezigt van een tweehonderdtal Zwarten, die, op het hooren van de aankomst eens nieuwen Blanken, naar het strand waren zamengevloeid, eene voor mij wonderlijke vertooning op. — Niet minder vreemd was de indruk, welken de gesteldheid van het jaargetijde op mij maakte. Immers in het begin der Lentemaand was ik altoos gewoon, ten einde mij te onttrekken aan de magt der snerpende winden, die alsdan bij ons in *Holland* waaijen, door kunstige warmte mij tot den arbeid geschikt te houden. En hier, in dien zelfden jaartijd, terwijl ik in mijne verbeelding u nog van koude zie rillen, hier aan deze kust is in die zelfde oogenblikken de warmte der dampkringslucht zoo groot, dat het zweet mij van handen en aangezigt gudst. — Treffend en ongewoon kwam mij verder in deze heete gewesten voor het plotseling vallen der duisternis, juist om zes

uro

ure des avonds, en even zoo het plotseling rijzen der zon uit de kimmen, ook juist om *zes* ure des morgens; welke beide gewigtige oogenblikken, door het slaan en kleppen van de klok des kasteels, plegtig worden aangekondigd. Bij gelegenheid van deze vermelding des plotselingen overgangs van den dag in den nacht, en omgekeerd, moet ik u mijne meening bekend maken, dat ik geloof te kunnen opmerken, dat in de landen, tusschen de keerkringen gelegen, de natuur, in het doen ontstaan van hare verschijnselen, niet langzaam, gelijk bij ons, maar onbegrijpelijk snel, ja over het algemeen, als ware het, plotseling, te werk gaat. Zoo b. v. ontstaat, zonder voorafgaande teekenen, plotseling de verschrikkelijke stormwind, *travados*; plotseling de donder en blikfem, en de verschrikkelijke plasregens; plotseling ontluikt de plant, ontluikt de mensch; maar ook plotseling wordt hun aller bestaan vernietigd. Onverwacht, bij de bloeijendste gezondheid, ontstaat ziekte, welke ten spoedigste haar toppunt bereikt, en ongemeen snel, als ware het ook plotseling, in dood of gezondheid eindigt. De vegetatie schijnt hier zeer snel te wezen; hetwelk oorzaak is, dat vele land- en boomvruchten, b. v. de *jammes*, de *milhio*, enz. meer dan eens in het jaar bloeijen, en eenen dubbelen oogst aan haren bezitter opleveren.

Wegens de landsgesteldheid alhier kan ik, uit hoofde van mijne nog korte aanwezigheid, eigenlijk niet veel melden. Landwaarts in hebben wij nog niet kunnen doordringen; en het zal zelfs nog wel eenigen tijd duren, eer wij daartoe zullen kunnen overgaan, alzoo de wegen tot dat einde nog moeten gebaand worden. Een klein reisje, echter, door mij gedaan, stelt mij in staat, u ten minste met iets bekend te maken. De plaats, waarheen de bestemming van dit reisje was, heet *Cimbo*, in welker nabijheid de Generaal DAENDELS eenen grond voor de cultuur heeft uitgekozen (*). Dit dorp was in vroegere dagen vrij aanzienlijk, maar is in den vorigen *Fantijnschen* oorlog, tegen de *Elminasche* legers gevoerd, door de *Fantijnen* bijna geheel verwoest en uitgeplunderd.

Deze togt landwaarts in deed mij een groot onderscheid in de lands- en luchtsgesteldheid opmerken: want de natuur is hier

(*) Deze brief was geschreven ruim een jaar vóór het overlijden des Gouverneur-Generaals.

hier veel fchooner, en heeft een lagchender en vrolijker aanzien, dan aan de flechts een uur verwijderde kusten van *Afrika*. De vegetatie is hier rijker, de grond vruchtbaarder, en het water zoet, hetwelk aan de kust zelve overal brak, en aan den groei des plantenrijks hinderlijk is. De lucht, die men landwaarts inademt, is frisfcher, verkwikkender en drooger, dan in de omftreken van *Elmina*, waarfchijnlijk ontftaande uit het groote verfchil van zuiverheid der lucht; wordende er landwaarts in, door tallooze voorwerpen uit het groeijend rijk, zeer veel zuurftofgas uitgewafemd; terwijl bij *Elmina*, door de aanwezige moerasfen en ftaande wateren, zeer veel infecterend gas hydrogenium, gas carbonicum en gas hydrogenico fulphuratum zich in het ronde verfpreidt.

Levenswijze, Zeden, enz. der Negers.

De levenswijze der Negers is, in den juisten zin des woords, *dierlijk*. De Negers leven geheel bij den dag, en zorgen in de toekomst noch voor zich zelve, noch voor hunne nakomelingfchap. Hierdoor ontftaat veelmalen de nijpendfte hongersnood; hierdoor zijn zij meest allen dienstbaar en arm. Het raakt eenen Neger niet, hoe het anderen ga; hij ziet flechts voor zich zelven toe, en leeft bij het uur. Hij gevoelt de betrekking niet, welke de natuur heeft daargefteld. Een vader b. v. zal zijn kind ten gefchenke geven, dewijl hij hierdoor zich van de zorge en moeite ontflagen ziet, om hetzelve te voeden. Op die wijze gaf, gedurende mijn verblijf te *Axim*, een vader mij zijnen zoon van 6 à 7 jaren ten gefchenke, welken, QUAMENA genaamd, ik WILLEM doopte. Er is niets aan zulke kinderen; men haalt zich enkel last en ondank door het aannemen derzelve op den hals, en is verpligt, gelijk het mij gegaan is, zich weder van dezelve te ontdoen (*).

De gewone mondkost (†) der Negers is *milhio-brood*, door

(*) Deze teekening, zoo zwart als de arme, verdrukte menfchenfoort zelve, verfchilt al te zeer van die bij verfcheidene andere Schrijvers, om dezelve zoo maar gaaf weg voor juist aan te nemen. — *Redacteur*.

(†) De eetwaren zijn hier, over het algemeen, niet overvloe-

door een *kantje* genaamd, zijnde eene zeer gemakkelijk verteerbare ſpijze. Hiernevens eten zij in palmölie gebraden visch; ook eten zij wel fijn geſtampte *piſang* tot een deeg gemaakt, waarvan zij ſtukken afbreken, welke zij, in palmölie gedoopt, uit de hand nuttigen. Willen zij zich eens lekker onthalen, dan bereiden zij een *olie-malaget*, beſtaande uit palmölie met veel peper, waarin zij (hetwelk hun eene bijzondere délice is) een' hond of kat koken, en zoo met hunne vingeren nuttigen. Zij eten ook dikwijls landkrabben met *malaget* toebereid, en noemen dezen kost *kuttekim*. De *jammes* gebruiken zij ook menigmaal, zoowel de gewone, als eene bijſoort, die zeer taai is, en *ſlokjammes* genoemd wordt. Ook maken zij gebruik van de *batatta*, eene aardvrucht, welker ſmaak een' bevrozen' *Hollandſchen* aardappel evenaart. Het is zonderling, dat deze ſoort van aardappel (want dit is dezelve waarlijk) hoe langer hoe zoeter wordt, hoe meer men het zuiden nadert, en de temperatuur warmer wordt. De Negers eten ook dikwijls het merg der kokosnoten, even als wij in *Holland* eene ſuikerpeer of perzik, uit de hand.

Wanneer de Negers gegeten hebben, eiſcht de natuur het voldoen aan eene andere behoefte, namelijk het ſlapen. Om ten ſpoedigſte hieraan te kunnen gehoorzamen, vlijen zij zich (om geen' langen weg te loopen) neder dáár, waar zij ſtaan; zij liggen dikwijls op mijne koffers, of op den blooten vloer, of elders, even gelijk de varkens. Zij zijn zoo lui en vadzig, dat, als men hen van tijd tot tijd niet met de zweep aandrijft, men niets van hen kan gedaan krijgen. Met woorden kan men niets bij hen uitrigten: al zegt men hun honderde malen dezelfde zaak, dit helpt niets; zij geven er niet om. Zij hebben geen phyſiſch gevoel: men is dus verpligt, hen phyſiek met ſtok of zweep aan te tasten; en geloof mij, mijn vriend! wat men er ook tegen moge zeggen, dit is en blijft en zal blijven eene eeuwige en onveranderlijke waarheid, dat een Neger door geene andere, dan door

de-

---

vloedig. Het is om deze reden ook *duur leven* aan de kust; zoo zeer, dat men in *Holland* beter kans zou zien om met de helft, dan hier om met zijn volle traktement rond te ſchieten.

deze krachtdadige demonstrativa, tot zijn' pligt is te brengen (*).

Zeden, Gewoonten en Feesten der Negers.

Volledig kan ik u te dezen opzigte nog niet schrijven: jammer intusschen, dat, indien ik omtrent deze punten, zoo verre mijne nasporing bij voorraad mij daartoe in staat stelt, de gevoelens van mijn hart zal openleggen, ik mij genoodzaakt vinde, om waarlijk niets vereerends aangaande dit bijzonder menschengeslacht te kunnen aan den dag brengen, zoo min wat betreft deszelfs moraliteit, als ten opzigte der intellectuële vermogens. Ik zal dus niet veel meer daaromtrent vermelden, dan dat de Negers bijkans allen de onbeschaamdste dieven zijn, die er bestaan; dat zij in het stelen ten uiterste handig zijn, en zoo weinig gewetenszaak hiervan maken, dat zij, wanneer hun de gelegenheid slechts voorkomt, hunnen besten Meester van alles zullen berooven; zij zullen hem drie, vier en meer jaren dienen, altijd op hunne luimen liggende, en hem eindelijk de essentiële verschijnselen van deze alhier endemische Neger-ziekte ten duidelijkste doen ondervinden. Deze slechte geaardheid betoonen zij niet alleen jegens hunne Meesters, maar ook ten opzigte van hunne ellendige, arme en dienstbare landgenooten: wanneer zij slechts kunnen, bestelen zij elkander. Met één woord, zij zijn onbekend met hunne waarde als mensch; en hierom zijn hunne werken werken der duisternis. Tot de ongerijmdste en snoodste daden laten zij zich vinden, voor slechts eene once gouds, of 40 gulden Holl. En zoo weinig zijn zij bewust van hunne eigene waarde, dat zij, om eene handvol gelds te verdienen, gereedelijk een geducht pak slagen zullen ontvangen.

Onder de enkele feesten, die mij bij aanvang bekend zijn geworden, behoort de *jammes costuum*; een feest, hetwelk invalt ten tijde dat deze nuttige aardvrucht, die het gebrek van den aardappel hier eenigermate vergoedt, het eerst uit den schoot der aarde verzameld wordt. De Negers gaan alsdan

(*) Wij maken geene aanmerkingen: de gevoelige Lezer behoeft ze niet, en voor den andersdenkenden zouden ze even overbodig zijn. — *Redact.*

dan in rijen, allen in het wit gekleed en met geweren gewapend, naar eene zekere plaats, en eten aldaar *jammes*, onder het drinken van palmwijn en rum.

Op andere tijden vieren zij een feest, waarop de vrouwen het regt hebben, elk mansperfoon met eene garde zoo vele flagen te geven, als zij flechts kunnen. Te dien einde omkranfen zich deze *Eumeniden* (want dat zij er een weinigje geestrijk vocht bij nuttigen, is te begrijpen) met een kruid, hetwelk zij *top hambré* heeten. Zij zijn hier geheel mede omkranst, even gelijk de razende Bacchanten met mirteranken ter eere van haren patroon *Bacchus*. Op gelijke wijze als deze, loopen zij als razende menfchen ginds en weêr, en fchreeuwen vervaarlijk. Zij zijn ieder met een rijsje gewapend, en rosfen daarmede elk mansperfoon af, die het ongeluk heeft van onverwacht in hare woedende klaauwen te vervallen. Zij maken alsdan ook allerhande grimasfen en fprongen, die der eerbare en zedige *Hollandfche* jufferfchap de oogen zouden doen nederflaan; terwijl elk regtfchapen man een' afkeer van zulke afzigtelijke wezens gevoelt.

(*Het vervolg hierna.*)

NOG EEN WOORD OVER HET STELSEL VAN BELASTINGEN.

Mijnheer de Redacteur!

Alleen door zucht voor mijn Vaderland gedreven, neem ik de vrijheid, deze weinige bedenkingen ter plaatfing in uw geacht en algemeen gelezen Tijdfchrift aan te bieden. Met aan dezelve een plaatsje te vergunnen, zult gij zeer verpligten

Uwen beftendigen Lezer

N. M.

Na al hetgene, federt den aanvang van dit jaar, over het thans op nieuws algemeen ingevoerde, en met nog drukkender bepalingen verzwaarde, ftelfel van belastingen, in den geest des jaars 1816, gezegd en gefchreven is, fchijnt de ftof uitgeput. Er is nogtans één oogpunt, waaruit mij dunkt, dat de zaak minder befchouwd is, en hetwelk toch de ftrekking

king kon hebben, om aller belangen en wenfchen te vereenigen.

Dat men *thans*, zoowel in de Zuidelijke als Noordelijke Gewesten, algemeen misnoegd is, behoeft geen betoog. Men zie slechts de advijzen der zuidelijke leden, vooral die van den ronden, welmeenenden REYPHINS, en dadelijk doet zich ontevredenheid over het ftelfel, dat thans weder ingevoerd is, kennen. Men zie flechts den *Obfervateur*, hoe hij klaagt over het doorgaan dier wetten; den *Vrai Libéral*, hoe hij zijne landgenooten, die vóór de wet geftemd hebben, bijna befchuldigt. Slechts ééne verontfchuldiging vindt hij: de vrees voor nog erger. Het was flechts deze, die de Zuid-*Nederlandfche* Afgevaardigden, volgens hem, kon doen ftemmen voor het door hen zelve afgekeurde plan des Ministers. En wat was nu dit ergere? De Noord-*Nederlandfche* wet van 1725, die men dacht, dat fabrijken en landbouw den bodem zou inflaan.

Ik wil nu niet onderzoeken, in hoe verre deze vrees gegrond of herfenfchimmig is. Een onzer voortreffelijke Vertegenwoordigers ter dagvaard te *Brusfel* heeft met reden gezegd, dat men den afkeer der *Hollanders* voor de wet moest ontzien, al ware die een vooroordeel, om de fchadelijke gevolgen voor den publieken geest eener Natie, wanneer men dien voor het hoofd ftoot. Dus ook hier. Men moet den tegenzin der *Brabanders* tegen de wet van 1725 ontzien en achten, al ware die op verkeerde gronden gebouwd; maar wij eifchen dan ook dit zelfde voor ons; en het is eene zeer bekrompene Staatkunde, die van geene groote *vues* getuigt, zoo men de wezenlijke belangen van een gedeelte — en wel het rijkfte en gewigtigfte gedeelte — van eenen Staat aan de vrees of den afkeer van het andere opoffert.

Maar hoe dan deze verfchillende belangen, of wenfchen, of begrippen overeen te brengen? Ik beken het, de taak fchijnt moeijelijk, fchijnt onuitvoerbaar. Laat ons dan ook onzen braven Koning, die gewis den ondergang zijner landgenooten, zijner oudfte en getrouwfte vrienden, niet *kan* begeeren, niet te overhaast befchuldigen. Laat ons zelfs bij den Minister liever dwaling dan kwaadwilligheid onderftellen. Maar is er niet één middel, om alles te vereenigen? Herftel de Tollinie tusfchen de twee groote afdeelingen des Rijks; geef aan elke derzelve hare eigene *financiële* (let wel; *enkel* finan-

financiële) wetgeving terug, even als zoo vele landen van *Europa* oudtijds hadden, gelijk nog *Scandinavië* (*Zweden* en *Noorwegen*), naar ik meen, ook *Groot-Brittanje* en *Ierland*, heeft, en met dezen weldadigen slagboom herstelt gij de welvaart van *Holland* en *Braband* (beide in den ruimsten zin genomen). Dan bekome het Noordelijk *Nederland* zijn zoo vurig verlangd Plakkaat van 1725 terug; dan were het Zuiden alle vreemde fabrijkgoederen, des noods door zware verbodswetten; en men zal hier, en dáár, ophouden met klagen: de fabrijken zullen misschien te *Gent* en elders weder bloeijen (ten minste men zal dan over de gemakkelijkheid van vreemden invoer niet meer kunnen roepen): de handel zal in het Noorden herleven, zoo goed als hij in 1814, 15 en 16, in weêrwil der linie aan de *Brabandsche* grenzen, herleefde; want hij verlangt slechts de opene zee. *Pruissen* wijzigt dan misschien wel zijn drukkend *toltarif*; althans de herhaalde billijke klagten der *Duitschers* over den belemmerden Rijnhandel houden op, en werkzaamheid en drukte keeren in onze kwijnende havens terug.

Doch misschien vindt men dit ondoenlijk en hersenschimmig. Maar bestaat er niet wezenlijk eene verschillende wetgeving in het Noorden en Zuiden? Is de boer in het Zuiden niet vrij, om zijn land van het vernielende wild te reinigen; en moet hij in het Noorden hetzelve niet, ten vermake van den Hoog-Adellijken Heer, geduldig laten verwoesten en vertrappen? Betaalt niet de arme stedeling in het Noorden de drukkende — bij dure tijden verplettende — belasting op het Gemaal; en is de Zuid-*Nederlander* daarvan niet vrij? Zoo dus het voorregt, in deze twee gevallen, geheel op de zijde des *Brabanders* is, mag dan de *Hollander*, de *Zeeuw*, de *Vries* niet verlangen, dat men ook hem in het éénige te gemoet kome, hetwelk hij begeert, en waardoor tevens de wenschen zijner Zuidelijke landgenooten niet alleen geenszins gedwarsboomd, maar zelfs bevorderd worden? Immers — ik beroep mij andermaal op den voortreffelijken REYPHINS — immers is de ongelukkige *centralisatie*, die alles bijeen wil klemmen en rekken of knotten, of het door de ingezetenen verlangd worde, of niet, de ware bron onzer rampen.

Maar — zal men zeggen — hoe schijnbaar men daarover redeneren moge, het gaat niet: de *Mogendheden* willen eene *intime* vereeniging. Hoe! is deze grond niet reeds genoegzaam,

zaam; om de *financiële* affcheiding (die toch met het uitwendige bestuur niets te maken heeft) terstond daar te stellen? Deze uitwerking althans zou eene zulke reden in *Engeland*, in *Frankrijk*, in *Zweden* en overal, waar nog eenige publieke geest heerscht, dadelijk voortbrengen. Of zijn wij dan niet onafhankelijk? Hebben wij dit regt niet voor 25 millioenen der *Russische* schuld, niet voor *Demerarij*, *Essequebo*, *Berbice*, de *Kaap de Goede Hoop* en *Cochin* gekocht? Wat hebben hier dus de Mogendheden te maken? Of schrijven wij *Engeland*, en *Pruissen*, en *Rusland* voor, hoe het handelen moet? Beletten wij b. v. *Rusland*, om in *Polen* een gelijk stelsel van belastingen in te voeren, als in *Moskou* of *Petersburg*? Mogen wij dus niet in eene omgekeerde reden handelen? — Maar wij zijn veel zwakker. — Het is zoo; maar wij hopen, dat deze reden, zeer krachtig onder NAPOLEON, na de oprigting van het Heilig Verbond niet meer geldt, of dit Verbond is slechts begoocheling. Daarenboven, wat kan de eenige reden geweest zijn, waarom de Mogendheden de vereeniging gewild hebben? Was het niet, om onzen Staat te versterken, vooral tegen *Frankrijk*? Maar een *in zich zelven* verdeelde Staat kan niet bestaan, en helt ten verderve, zoo als de mond der Wijsheid zelve zegt. En zijn wij dan nu niet verdeeld, juist door de gedwongene, ook *financiële* vereeniging? *Braband* staat tegen *Holland*, en beide morren over de Regering. Kan dit, bij een' *eventuëlen* aanval des vijands, eendragt, liefde, hartelijkheid, gemeenschappelijken moed geven? Dat God ons voor de ondervinding behoede!

Maar nu geve men aan elk gedeelte des Rijks die wetgeving, welke het verlangt: vrijheid aan *Holland*, verbodswetten aan *België*. Dan zal de Noordelijke *Nederlander* niet meer het verval van zijnen handel aan den Zuidelijken, of aan de Regering wijten: want, wat er nu gebeure, deze zijn dan buiten schuld, hetzij de handel bloeije of kwijne. De *Gentenaar* zal de mededinging zijner fabrijken geweerd zien, en ook de *Luikenaar* die van zijn ijzer in *België*; terwijl de *Hollander* den ondergang zijner sluizen en waterwerken niet meer, door het gemis van *Zweedsch* ijzer, behoeft te schromen. De sluikerij zal krachtig geweerd, 's Lands Kas gestijfd worden, en — hetgene van alles het grootste is — *het vertrouwen op de Regering, en de liefde tot haar, zal herleven.*

HET

HET LAATSTE LORD-MAYORSFEEST TE LONDEN.

Dit feest werd op de volgende wijze den 9den November des vorigen jaars 1818 gevierd, toen de keus op den koopman ATKINS gevallen was. Deze waardigheid word voor een jaar verleend. Slechts een burger der *City*, het eigenlijke oude *Londen*, is verkiesbaar. Hij heeft het bestuur over 1,200,000 zielen, als de tegenwoordige bevolking dezer ontzaggelijke stad. Een paleis is zijne ambtswoning, het *Mansionhouse*. Wil hij zijn' post met waardigheid bekleeden, dan zullen 100,000 kroonen voor dat jaar een matige aanslag zijn; het inkomen van dit ambt bedraagt slechts 50,000 kroonen.

De 9de November was de dag der installatie. 's Morgens om negen ure stelden acht paarden, met prachtige tuigen, bloemen en pluimen versierd, de vergulde staatsiekoets, groot genoeg om een' *Bengaalschen* elefant te bevatten, in beweging, om den nieuwen Burgemeester van zijn huis naar *Mansionhouse* af te halen. Vanhier moet de nieuw verkozene zich naar *Westminster-Abbey* begeven, om den Godsdienst bij te wonen, en den eed voor den Regent af te leggen. Weldra beweegt zich de onmetelijke trein, begeleid van Herauten en Ridders, in gouden en zilveren wapenrusting, die de *Britsche* Koningen voormaals in den oorlog droegen. Hoog wapperen de vanen der gilden; eene ontelbare volksmenigte vervult de straten; vensters en daken zijn met kijkers bedekt. Speellieden openen en fluiten den majestueus-romanesken trein. Voor *Black-friars bridge* verandert het tooneel. Reeds wachten prachtige gondels, schepen en schuiten de komenden. De *Teems* draagt nu trotsch zijnen nieuwen eenjarigen Maire tot het aloude *Westminster*. Met kanonschoten begroeten hem de oevers.

Intusschen is in *Guildhall* voor 1500 personen een maaltijd bereid, en de trein keert tusschen vier en vijf ure derwaarts terug. De kosten van den maaltijd bedragen 3000 P. st.; 2000 P. st. geeft de stad, en 1000 P. st. de nieuw verkozene.

Tegen vier ure begaven wij ons ook naar *Guildhall*. Meer dan 1000 personen van beiderlei geslacht waren reeds vergaderd. Weldra verkondigden de trompetten de intrede van den *Lord-Mayor*; hem volgden, op afgemetene afstanden, in

roode en zwarte tabbaarden en groote carré-pruiken, zijne voorgangers in het ambt, of andere waardigheidbekleeders. Ieder individu werd met de zijnen door trompettengeschal begroet, en met grootere of kleinere toejuiching, al naar het standpunt der openbare meening, ontvangen; onstuimig was de begroeting, toen WOOD verscheen.

Thans is alles binnengekomen, en, terwijl de tafels bezet worden, willen wij de geweldig groote eetzaal overzien. Het is dezelfde, in welke de stad *Londen* den zegerijken Monarch, in het jaar 1814, door een' feestelijken maaltijd hare dankbare hulde betoonde. Men kan zich de ruimte volgens 1500 couverts voorstellen. In Gottische bouwwijze, is derzelver hoogte omtrent 100 voeten, doch zonder pilaren. Het geheel verdeelt zich voor de *hustings* (eereplaatsen) voor 500 personen, en voor de *body* (benedenplaatsen) voor 1000 personen; de afdeeling voor de *hustings* steekt 5 voet boven de *body*-ruimte uit, bovendien nog door staketsels afgezonderd: zoo gelijkt het geheel het tooneel en het parterre in een' schouwburg. Aan de tafel der *hustings* neemt de *Lord-Mayor* met alle aanzienlijke lieden plaats; aan de tafels der *body* schikken zich de burgers der *City*. Iedere straat is met reusachtige letters aangeduid. Met stoelen zijn alleen de naaste plaatsen bij den *Lord-Mayor* bezet; enkel banken, met rood laken bekleed, waaronder de afgenomene schotels en borden plaats vinden, zijn de zitplaatsen der overige gasten.

Met lichten zijn de tafels niet onmiddellijk bezet, maar eene guirlande van vele duizend gasvlammen, ondersteund door twee ontzaggelijke sterrekroonen, werpt van de uiterste hoogte der zaal een' lichtglans naar beneden, dien zelfs de zon benijden kon.

De tafels zijn bezet met alles, wat van spijzen verschijnen moet; schotel aan schotel is bedekt met verzilverde blikken dekfels, en bevat schildpadsoep, visch, rostbeef, pasteijen, ham, pudding, gebraden vleesch, ijs, konfituren en de vruchten uit alle werelddeelen, ook saladekruiden, die, volgens de *Engelsche* manier, enkel met zout bestrooid, genuttigd worden. Portwijn, Madera, Langkurk, Hochheimer en Champagne moeten den dorst lesschen en aanprikkelen; bij ieder couvert zijn te dien einde vijf bijzondere glazen geplaatst.

Nog vertoeft een' groot gedeelte der gasten van de *husting*-

tafels met den *Lord-Mayer* in een zijvertrek; uit dit gaat men thans aan tafel. Allerlei insigniën worden den trein vooruitgedragen, welken drie geharnaste Ridders besluiten. Weldra wordt het gewoel en gedrang, om plaats te bekomen, drok en bont. Menig een houdt den naasten weg voor den besten, en klimt, zonder omstandigheden, over tafel en bank naar zijne plaats: dit hindert niemand. De banken hebben omtrent de breedte van de doorsnede eens bords; dus hangt er veel over van zwaarlijvige gasten: een voetbreed ruimte is voor ieder afgemeten; echter weet men zich te schikken, al had ook een van allen twee voet voor zijne ligchaamsruimte noodig. Nu tast elk wakker toe, en opent den maaltijd met hetgene het digtst bij hem staat. Het smaakt goed; een behagelijk smakken getuigt luid genoeg daarvan. Reeds bij den eersten beet knallen, als een pelotonvuur, de Champagneflesschen. Portwijn en Madera worden op zijde geschoven. De hooge belasting voert de prijzen der vreemde wijnen op eene guinie. Dit is, ook voor de rijken, te duur, en dus worden zij hier ijverig aangesproken.

Deftige mannen, in zwarte tabbaarden met lange witte staven in de hand, handhaven de goede orde. Talrijke knechts, met nommers en namen, mijlen ver kennelijk op borst en armen geteekend, wisselen ieder' gast oogenblikkelijk het gebruikte bord, het mes en de vork. Volle fleschen vervangen snel de plaats der geledigden. Servetten worden niet gebruikt; het algemeene tafellaken moet genoegzaam zijn; een koddig getrek bij een gelijktijdig gebruik van twee over elkander zittenden is niet zeldzaam.

Wij willen nogmaals het geheel eens overzien, tot de gezondheden beginnen. Op eene lange rij, stijf van goud, met geweldige haarzakken op den rokskraag vastgehecht, staan achter den *Lord-Mayer* zijne knechts; het digtst achter hem, op eene verhooging, staat een der drie Ridders, en wel die in gouden wapenrusting; ter zijde, in de hoeken, zien wij de beide anderen in zilver geharnast, met den veldheersstaf in de handen. Aan den zijwand heeft de Heraut zijne verhoogde standplaats gevonden; het is eene imposante Cyclopenfiguur. Als tegenstukken in de hoeken tegenover, vallen twee reusachtige afbeeldingen van een' *Angelsaks* en een' *Oud-Brit*, in wapenrustingen der vijfde eeuw, in het oog. Merkwaardig is de strijdknods van den *Saks*; aan deszelfs zwaarste einde

de hangt nog geketend, een dreigende penkogel; een slag daarmede zou bezwaarlijk het dikste schild wederstaan.

De dames dragen een' ongemeen prachtigen opschik. *Brazilië* schijnt al zijne diamanten en paradijsvogels (wij telden in onze nabijheid reeds over de twintig soorten), de *Kaap* hare struisvederen, en *Brussel* zijne kanten hier verkwist te hebben. Het alledaagsch vermommen heeft de vrije, onschuldige natuur hier geheelenal verdrongen.

Van de zitplaats des *Lord-Mayors* klinken thans trompetten, en trompetten antwoorden van het andere einde der zaal: zij moeten het gedruisch stilte gebieden: er zal een *toast* ingesteld worden. Het wordt wel stiller; dan, hoe schreeuwend de stem des *toast*-instellers zich ook verheffe, verstaan kan men haar niet, maar alles staat op met het volle glas in de hand. Achter den *Lord-Mayor* treedt nu de *toast*-uitroeper te voorschijn; met geweldigen arm zwaait hij links en regts het glas, roepende: *one*, *two*, *three!* (een, twee, drie!) inmiddels de gasten de glazen ledigen, waarop dan een zesmalig *hurrah!* na den voorroep en voorzwaaijing, onder algemeene glaszwaaijing, volgt. Zulk een voorroeper gelijkt volkomen een' voormaligen voorëxercerenden' vleugelman.

Give us a song! klinkt van nieuws de stem, en drie gehuurde zangers ontrollen de muzijkbladen. Het zijn tenoren; zij sparen hunne longen niet: maar wat helpt het? In zulk eene ontzaggelijke zaal, bij zulk eene menschenmassa, is het om het even, of een krekel piept, dan of drie tenoren zich afmartelen. En waarom is er geene basstem bij de tenoren? Basstemmen zijn zeer zelden onder de *Britten*. Het klimaat schijnt hiermede de mannelijke borst niet te willen begunstigen. Ook op de tooneelen moeten brommende halfstemmen voor bassen doorgaan. Mogten de dames maar de baspartijen vervullen! want de natuur schijnt daar ook hierin het verkeerde te beminnen. Maar treffend is het algemeene gezang van het volkslied: *God save the King!* Verheffend drukte algemeene huldiging en eerbied zich uit. Zoo volgt de eene *toast* kort op den anderen, nu van gezang, dan van trompettenklank verzeld.

Ondertusschen is het den drie op schildwacht staanden Ridders broeijend heet geworden onder de zware rusting; zij snakken naar lucht en verkwikking. Wapendragers klimmen bij

hen

hen op, ligten hun de hooggevederde helmen af, zuiveren het gloeijend aangezigt van zweet, kammen sierlijk en net het druipende haar, en stoppen, tot besluit, elk eene flesch in de onbehulpzame ijzeren vuist.

Ook tafelschuimers hebben, door eene kunstige vermomming als knechts, een' gelukkigen ingang gevonden. IJveriger dan zelfs de ware lakkeijen zijn zij in den dienst; doch zij dragen den wijn niet op de tafel, maar naar hunne sluiphoeken. Thans betrapt men een' dezer looze gezellen, en sleept hem over tafel en bank.

Aan wederspannigen ontbreekt het ook niet. Hier heeft een *gentleman* den ingestelden *toast* niet willen respecteren. Heethoofden springen bliksemsnel over de tafel, grijpen met stevige vuist den om zich boksenden misdadigen bij het haar en den kraag, en smijten hem de zaal uit. Verder wordt voor het oogenblik van al zulke dingen geene notitie genomen. Gebeurd en vergeten is eenerlei. Men vraagt niet eens, wat er voorgevallen is.

Het wordt vrolijker en bonter. De schotels zijn ledig. De redevoeringen zullen beginnen. De dames verwijderen zich. Een redenaar verheft zijne stem. Men kan zittende niet wel hooren: in weinig minuten heeft ieder de tafel beklommen. Redevoering volgt op redevoering; de toehoorders blijven op de tafel; alleen om de verdere *toasten* te drinken, klimt men af, en vult de glazen. Slechts zeer weinigen blijven beweginglooa op hunne plaatsen zitten, om ongestoord hunne geheele opmerkzaamheid aan de flesch te wijden. Niet genoeg kan de vriendelijkheid, vrolijkheid en orde geprezen worden, die onder al dit gewoel blijft voortheerschen.

Een Bal besluit eindelijk dit imposante karakteristieke feest, hetwelk wij, zonder af- of bijdoen, vrij en naar het leven geschilderd hebben.

DE GRANADIERSMUTS EN HET PRAGER KINDEKEN.

Een zeer voortreffelijk man, wiens aandenken ook nog na zijn afsterven in de harten zijner vrienden voortleeft, verhaalde mij eene gebeurtenis, die welligt menigen onzer Lezers niet onaangenaam onderhouden zal.

Verscheidene jaren vóór den zevenjarigen oorlog (dus be-

zon hij) studeerde ik op eene *Duitsche* hoogeschool in de regtsgeleerdheid, geschiedenis, staatkundige wetenschappen en mathesis. Ik oefende mij zoowel in de oude als nieuwe talen, en had derhalve goede uitzigten om een burgerlijk ambt te bekomen; doch toen borst in het jaar 1756 de *Pruissische* oorlog uit, en nu trok mij, om de taal van HOMERUS te spreken, het krijgshaftige ijzer, de soldatendegen, aan, gelijk het toenmaals vele jonge lieden, die het hart op de regte plaats hadden, tot den dienst in het veld voor Vorst en vaderland aantrok.

Ik ging derhalve onder een *Oostenrijksch* infanterie-regement, werd wegens mijne voordeelige gestalte en grootte kadet onder eene granadier-compagnie, en na een' moorddadigen slag tot Officier benoemd. Toenmaals was het nog gebruikelijk, dat de troepen, na de vermoeijende zomer-veldtogten, geregeld de winterkwartieren betrokken, en zich rondom de hoofdmagazijnen, van welke hun onderhoud afhing, om uit te rusten en nieuwe krachten te verzamelen, in steden en dorpen legerden. Men trok vóór Maart niet weder te veld.

Zoo wilde mijn goed geluk, dat mijn regement de stad *Praag* tot winterkwartier werd aangewezen.

Hier geraakte ik nu in zeer aangename betrekkingen. De liefde tot de studiën ontwaakte weder in mij. Ik hield mij vlijtig bezig met de geschiedenis, zette mijne oefeningen in Europesche talen voort, zooveel de militaire bezigheden mij dit toelieten, verzuimde geenszins de mathesis, en verVrolijkte mijn eervol, maar gestreng beroep door de muzijk, in welke ik, van mijne jeugd aan, vrij goede vorderingen had gemaakt.

Onze Overste, een voortreffelijk man, zag dit zeer gaarne; hij onderscheidde alle Officieren, die, zonder veronachtzaming van hunne militaire pligten, zich met de beschaving van hunnen geest bezig hielden. Hem heb ik het te danken, dat ik in het huis eener beleefde, bemiddelde en onafhankelijke weduwe ingeleid werd, die eene zeer beminnelijke nicht onder haar opzigt had. Aldaar sleet ik genoegelijke uren. In het huis heerschte de meest beschaafde toon; er verliepen weinig dagen, dat men zich niet met muzijk verlustigde. Ik had gelegenheid, om zoowel mijne stem in den zang, als mijne vaardigheid op de viool, te laten bewonderen. Dit verwekte

eene

eene gunstige vooringenomenheid met mijn' persoon; ik kon wel bemerken, dat ik van de nicht voor alle anderen gaarne gezien was; maar in mijn' tegenwoordigen toestand had ik het eene dwaasheid geacht, een ontrust gemoed en een' beslisten hartstogt mede in het veld te nemen; het kwam alzoo tot geene verklaring.

Met de lente verscheen de tijd, dat wij weder te velde moesten trekken. Ik nam van alle huizen, waar ik een goed onthaal genoten had, van tijd tot tijd afscheid; dat van de tante en mijne jonge vriendin verschoof ik, ik weet zelf niet regt waarom, tot op den dag vóór ons vertrek. Op dezen dag nu had ik juist mijn' post op de hoofdwacht, en werd om elf ure afgelost. Ik wilde niet naar huis gaan, om burgerkleederen aan te trekken, gelijk ik anders bij stadsbezoeken gewoon was te doen; ik verscheen dus, onder behoorlijke verontschuldiging, in mijnen uniform, met de sabel op zijde en de hooge beerenmuts op het hoofd.

Ik werd met de gewone goedheid ontvangen, ja, ik kan zeggen, met aandoening; want toen ik met de uitdrukkingen van dankbaarheid wilde afscheid nemen, en van de onzekerheid sprak, of ik misschien ooit weder het geluk zou hebben van zulke beminnelijke en mij persoonlijk zoo dierbare dames weder te zien, kwamen tranen in de oogen der nicht. Men verlangde, dat ik zou gaan zitten, en de zware beerenmuts afzetten, die nu op de tafel ten toon gesteld werd.

De nicht gaf zich, in eene soort van verstrooijing, veel met de muts te doen; draaide haar rondom, en onderzocht de vergulde plaat, die, met des Keizers naam versierd, vlak op het voorhoofd gezet werd. Eindelijk sprong zij op, en zeide, dat zij mij toch eene gedachtenis wilde medegeven, die mij voor alle ongelukkige toevallen, ja voor alle gevaarlijke kwetsuren, beschermen zou. „Zoodanige amulet," zeide ik lagchende, „ van zulk eene schoone hand ontvangen, „ zal mij dubbel waard zijn."

Na deze verzekering ging zij nu in een zijvertrek, kwam spoedig terug, en bragt een dun koperen plaatje mede, waarop een zoogenaamd *Prager kindeken* niet onaardig afgebeeld was.

Om dit te verstaan, moet men weten, dat in eene kerk der stad *Praag* de afbeelding van onzen Heiland als kind ter vereering ten toon gesteld is. Vele vrome lieden, inzon-

derheid van het vrouwelijk geslacht, gaan in deze kerk, en verrigten voor hetzelve hun gebed. Zoo kwam ook deze kleine figuur in groot aanzien, dewijl velen, gloeijende van aandacht, voor hetzelve hun hart in groote benaauwdheid verligt vonden, en dikwijls hunne geheime wenschen door de kracht des gebeds vervuld geloofden gezien te hebben. Men schilderde en teekende dit beeldje na, drukte het af in was, of sloeg het in vergulde koperen plaatjes *en bas-relief*, en schonk het aan vrienden.

Men noeme nu de genegenheid voor deze als kind voorgestelde afbeelding van onzen Verlosser misbruik of bijgeloof, om het even, het was toenmaals zoo gebruikelijk. Het vrouwelijk geslacht, teederder geschapen dan het onze, heeft zijne bijzondere aandoeningen; en gaan wij in de geschiedenis der beeldhouw- en schilderkunst terug, hoevele groote Meesters, van MICHAËL ANGELO en RAPHAËL aan, tot op onzen tijd, hebben niet hunne verbeelding en kunst aan liefdevolle daarstellingen der Heilige Familie, óf individueel óf in groepen, uitgeput, en de bewondering van alle kenners en liefhebbers tot zich getrokken!

De nicht schonk mij dus het op koper zeer net gedreven *Prager kindeken*. Zij stak het zorgvuldig achter de vergulde plaat van mijne beerenmuts, vermaande mij vroom te zijn, en het beeld met vertrouwen, bestendig te bewaren en met mij te dragen, met de verzekering, dat het mij voor alle nadeel aan ligchaam en ziel behoeden, en al mijne ondernemingen zou doen gelukken.

Hoewel ik om deze welgemeende verzekering heimelijk glimlachte, trof en verteederde mij toch de goedhartigheid, waarmede het onschuldige meisje mij deze gedachtenis opdrong. Onder betuiging van mijnen dank voor deze liefderijke voorzorg, verwijderde ik mij, om het noodige voor mijn vertrek te regelen.

Den volgenden dag trok mijn regement met muzijk door dezelfde straat het huis voorbij. Ik had het genoegen, de tante en de nicht nog eens aan het venster te zien, groette beide met mijne sabel, en raakte met de vlakke hand de granadiersmuts aan, ten teeken dat het *Prager kindeken* daar nog wel bewaard zat; zij knikten mij goedkeuring toe, en zoo trok ik de poort uit.

De veldtogt begon. Hij was een der moeijelijkste en heetste,

ste, die ik immer gedaan heb. Wij trokken in lange marschen voorwaarts, zijdelings, achterwaarts, door de gebergten en engten, al naar dat onze Veldheer zulks met zijne plannen overeenkomstig oordeelde. Eindelijk kwam het tot een' bloedigen slag bij *Kollin*. Het was juist in het midden van den zomer. Bij de vele bewegingen, die wij zeer snel maakten, en onder het gewoel des volks en het onophoudelijk vuren, werd de hitte verstikkend, en mij werd mijne beerenmuts zeer lastig: ik nam haar derhalve af, en gaf ze den naast mij staanden tamboer, die dezelve aan eene koord over zijne schouders hing.

Opéèns, toen wij voortrukten, hoorde ik achter mij een jammergeschrei. Ik zag om, en ach! mijn arme tamboer lag op den grond, met de beide beenen door een' kanonskogel verpletterd.'

Mijne beerenmuts wilde ik nu niet bij het immer voorwaartsrukken in den steek laten: ik schoot dus toe, sprak den ongelukkigen in de haast een hartelijk woord toe, ontlastte hem van mijne muts, en hing dezelve in allerijl mij zelf om, zoodat ik haar vlak voor mijne borst had hangen.

Ik begaf mij weder bij mijne granadiers. Mijn goede eerste Luitenant lag inmiddels ook doodgeschoten. De Kapitein wenkte mij zijne plaats te vervullen; ik volgde zijn bevel op. Op den vleugel, waar wij stonden, verloren wij ongemeen veel volks. Eene bedekte batterij, die uit het woud speelde, maaide het volk moorddadig weg. De Generaal zond eensklaps bevel, dat eenige granadier-compagniën tot het bestormen der batterij zouden aanrukken. Die, bij welke ik stond, had de eer, mede tot deze gevaarlijke onderneming gecommandeerd te worden. Wij rukten nu snel voorwaarts, en werden tweemaal teruggeworpen. Toen wij de derde maal aanrukten, viel ook mijn dappere Kapitein: ik nam nu zijne plaats in aan het hoofd der troepen. Naauwelijks had ik in eenen geforceerden marsch honderd schreden gedaan, of ik kreeg ook een' musketkogel op de borst, maar bij geluk juist op de vergulde plaat van mijne beerenmuts; hij maakte eene holte, waarin hij afgeplat bleef zitten. Het goedhartige nichtje en het *Prager kindeken* vlogen mij snel door de verbeelding; maar ik had geen' tijd, om mij lang daarmede bezig te houden. Wij waren nog omtrent honderd schreden van de batterij; wij bewogen ons in het stormloopen gelijk

woedende, den dood gewijde menschen, en nu was ik zoo gelukkig, met het kleine zamengesmolten hoopje mijner dappere granadiers, vóór alle andere compagniën, het eerst in te dringen. Wij kregen dadelijk hulp, en nu deden bajonetten en sabelhouwen het overige.

Wie zulk een tumult nog nooit gezien heeft, kan zich geen begrip daarvan maken. Ik was van krachten uitgeput, versmolt in zweet, en was zoo zwart als een duivel van het kruid; mijne armen trilden. In dezen toestand zette ik mij op den tronk van een' afgehouwen' boom, om een weinig uit te rusten. Mijne dapperen verzamelden zich om mij met de veroverde kanonnen; maar hoe klein was hun getal! Twee derdedeelen waren vernietigd, ik zelf de éénige nog overige Officier van de compagnie. Terwijl ik nu hijgende en naar lucht snakkende daarzat, sloeg ik het oog op mijne arme granadiersmuts, die mij zoo voortreffelijk beschermd had; ik zag, dat de kogel door het schild gegaan, en, afgeplat, juist op het *Prager kindeken* was blijven zitten. Dit toeval had mij dus het leven gered. Ik verbeeldde mij thans, hoe tante en nicht zich zouden verheugen, wanneer ik haar bij mijne terugkomst deze zeldzame gebeurtenis verhalen zou.

Dit nu geschiedde in den volgenden winter na den veldtogt. Wij werden nogmaals in *Praag* gelegd, en ik tot Kapitein bij de compagnie bevorderd. Men kan denken, dat ik niet draalde met de huizen weder op te zoeken, waar ik voormaals zoo vele blijken van goed onthaal ontvangen had. Ik vond overal de vorige genegenheid weder, maar vooral in het huis der tante en nicht. Men verblijdde zich zoo hartelijk over mijne behoudene terugkomst. „ En wat deed het „ *Prager kindeken?*" was dadelijk eene der eerste vragen. „ Het „ was mijn schild en beschermer, dewijl gij mij in zijne gunst „ hadt aanbevolen," antwoordde ik. Tot bewijs liet ik haar dadelijk de doorschotene beerenmuts zien. Ik moest nu alles omstandig verhalen. Blijdschap en verbazing wisselden af op het gelaat mijner jonge vriendin. Thans werd ik als een geheiligde gunsteling van het hemelsche kindje beschouwd, en van nu aan in dit huis door eene allerhartelijkste bejegening bijzonder onderscheiden.

Om u het overige in het kort te zeggen, ontwikkelde zich nu allengs eene innige genegenheid tusschen de nicht en mij. Er werden verscheidene plannen ontworpen, welke de goede tan-

tante ook begunstigde; maar ik verklaarde standvastig, dat wij, zoo lang de oorlog duurde, het voltrekken van ons huwelijk moesten uitstellen. De gronden, die ik aanvoerde, werden gebillijkt. Zoo trok ik weder in het veld, geleid door de wenschen mijner geliefde vriendin, en bevolen aan de bescherming van het *Prager kindeken*, zonder dat mij eenig ongeval bejegende, uitgenomen in den laatsten veldtogt vóór den vrede; toen moet het *Prager kindeken* mij vergeten, of ik deszelfs genot door eenig vergrijp verbeurd hebben. Bij een gevecht ontving ik een' schoot in den linkerarm; de armpijp werd verbrijzeld. Hierop kreeg ik, als onbekwaam tot den oogenblikkelijken velddienst, verlof om naar *Praag* te reizen. Zeer smartelijke chirurgische behandelingen stond ik kloekmoedig door. De genezing ging zeer langzaam voort; ik werd gesneden en gekorven als een visch, om de beensplinters uit te nemen. Bij alle pijn, die ik doorstond, was de deelneming, de troost en getrouwe oppassing der tante en mijner geliefde de meest batende artsenij.

Eindelijk werd ik hersteld; doch mijn linkerarm bleef tot heden toe half verlamd, zoodat ik denzelven niet geheel vrij gebruiken kan. Op mijn verzoek kreeg ik bij den vrede mijn ontslag uit den krijgsdienst, en een eervol burgerlijk ambt. Mijne geliefde vriendin werd mijne echtgenoote. Zoo heb ik het inderdaad aan mijne granadiersmuts en het *Prager kindeken* te danken, dat ik het overige mijns levens gelukkig werd, en in andere betrekkingen een werkzaam en genoegelijk leven leide.

TEGENWOORDIGHEID VAN GEEST IN EEN' CHIRURGIJN.

Passau viel in het jaar 1805 op eene zonderlinge wijze in de magt der *Franschen*. Een Chirurgijn-Majoor had zich zoo ver van de *Fransche* troepen verwijderd, dat hij met schrik ontdekte, dat hij bij de *Oostenrijksche* voorposten en onvermijdelijk derzelver krijgsgevangene was. Hij neemt een kort besluit, bindt een' witten doek om zijn' arm, geeft zijn paard de sporen, en rijdt naar de poort van *Passau*.

Hij verlangt den Gouverneur te spreken. „ Binnen een uur „ is onze armee hier voor uwe stad," zeide hij; „ ons le„ ger is zoo sterk, dat gij niet eens op de eer rekenen kunt

„ van

„ van slechts een oogenblik wederstand te bieden. Om alle „ ongelukken voor te komen, zendt mij de Generaal, om u „ hiervan kennis te geven. In *Passau* moet een *Fransch* militair „ hospitaal aangelegd worden: ik verzoek u, mij daartoe de „ noodige gebouwen te laten aanwijzen. Wij hebben geen' „ tijd te verliezen."

De afdoende toon des mans, en vervolgens de berigten der op kondschap uitgegane manschappen, dat de *Franschen* werkelijk in aantogt waren, beslisten alles. De Gouverneur, overtuigd, dat hij weldra gedwongen zal zijn zich over te geven, ruimt de stad, retireert met de bezetting, en geeft het bevel aan den Burgemeester over, die dadelijk de sleutels aan den Chirurgijn-Majoor overhandigt.

KUNST EN NATUUR.

BOND, een *Engelschman*, vond zoo veel smaaks in VOLTAIRE's *Zaïre*, dat hij besloot, hetzelve met een' vertrouwden vriendenkring op een Liefhebberijtooneel te spelen. De rollen werden verdeeld. BOND, een man van zestig jaren, nam die van *Lusignan* op zich. De spelers vonden reeds in het eerste bedrijf algemeenen bijval. *Lusignan* verscheen. Al de aanschouwers waren getroffen van den aanblik diens edelen Prinsen; maar de ziel van BOND gevoelde nog sterker dan zij. Zijne phantasie klimt; hij geeft zich aan de kracht zijns gevoels over, en stort opéénis, op het herkennen van *Zaïre*, bewusteloos neder. De aanschouwers, verrukt van bewondering, huldigen de kunst des waardigen spelers, en diens ongemeene begaafdheid, om de natuur zoo begoochelend daar te stellen, met daverend handgeklap. Maar de pauze duurt te lang. Men verwacht, dat *Lusignan* het woord zal hernemen, doch hij blijft sprakeloos. *Nerestan*, *Chatillon* en *Zaïre* geven hem wenken, aan zijne onmagt een einde te maken. Hij opent de oogen voor een paar minuten, en — sluit dezelve voor eeuwig; hij is dood!

WELSPREKENDHEID.

OLIVIER CROMWELL sprak eens met eene vrouw over de welsprekendheid, welke deze beweerde, dat slechts door vroegtijdig begonnene en lang voortgezette oefeningen konde verkregen worden. De Protektor, daarentegen, meende, dat zij uit het hart voortvloeide; dat, wanneer al onze wenschen, al onze neigingen, op één onderwerp vereenigd waren, gedachten en woorden ons, derwijze toestroomden, dat de ongeleerde, in zijne voordragt, voor den meestgeoefenden redenaar niet behoefde onder te doen. Dit onderhoud liep af, terwijl elk bij zijne meening bleef; dan, na eenige dagen werd de vrouw, door het onverwacht in hechtenis nemen van haren man, dien men als een' verrader naar den *Tower* voerde, in vertwijfeling gestort. De doodelijk ontstelde gade ijlt naar den Protektor, dringt door alle wachten, valt voor zijne voeten, en verdedigt, met de wegslependste welsprekendheid, met de vurigste deelneming, de onschuld haars mans. CROMWELL behield zijnen onverzettelijken ernst, totdat de ongelukkige, door smart uitgeput, verstomde. Nu verspreidde zich een glimlach over zijn donker gelaat, en gaf hij haar het bevel tot bevrijding van den man over, zeggende: „Nu denk ik, dat al de getuigen dezer ontmoeting „mij den strijd zullen gewonnen geven, dien wij eens op „zekeren avond met elkander gevoerd hebben. Gij hebt „bewezen, dat de welsprekendheid van het hart de werktuigelijke kunst, welke door oefening verkregen wordt, „verre overtreft."

Inderdaad, men moet een CROMWELL zijn, om zich zulk een onmenschelijk bewijs voor zijne stelling te verschaffen.

VERWISSELING.

Verandren kan 't, is de oude spreuk,
Zoo vol beteekenis,
Die door den Drost van 't Muiderslot
Weleer gebezigd is.
En waarlijk, dat diepdenkend hoofd
Zag om de stalen spil

Het

Het rad in rusteloozen keer
Van aller doen en wil;
Zag met den blik eens wijsgeers door
Op 't roerfel aller daân,
En zag op zandgrond, week en rul,
Soms hechte floten ftaan;
En zag nog meerder, in de lucht
Op etherftof gebouwd;
En dan hun wisfen val nabij,
Door eigen wigt veroud.
Hij zag ook menig hecht gebouw
Door d'onvermoeiden tand
Van nijd, vooroordeel, bastaardij
En domheid aangerand;
En dan de grondvest, ijzerfterk,
Van wormen doorgeknaagd;
En 't hecht gebouw viel wagglend neêr,
Door kunst noch deugd gefchraagd.
Toen heeft hij diep in 't denkend brein
Die wijze les geplant,
En fchreef aan 't eind van ieder werk
Dit woord: *verandren kan 't.*
En wie, mijn vrienden! ftemt niet in,
Zegt met den Drosfaard niet: —
Verwisfling zwaait alom haar' ftaf;
't Heelal is haar gebied.

Maar had hij wel in alles regt?
Want deze wijsgeer HOOFT
Is oud, bij weinigen bekend,
Veel minder nog geloofd.
't Is waar, verandring lijdt het al;
Maar 't nieuwe is ook vermaak,
En geeft aan 't reeds verouderd beeld
Meer houding, meerder fmaak.
Voorzeker, wie ontkent dit toch?
Wie wenscht geen nieuwheid meer?
Men zag zoo zwart in d'ouden tijd
Op elke wisfling neêr;
Ook *dit* veranderde in het eind:
't Gaat *zoo* nu immers wel?

Wie

Wie vraagt nog naar der Vadren zeên,
    En hun bedompte cel?
't Is waar, er vloeide goud in 't land;
    Maar schraapzucht stond hen bij:
En immers wie thans schittren kan,
    Is even rijk als zij?
Stijf was hun pracht, gelijk hun gang;
    Men kende zelfs geen Fransch:
Maar nu *charmeert* men door elk woord,
    En leeft bij zang en dans.
't Is waar, der Franschen kunst en taal
    Heeft vrij wat gelds gekost:
Maar kent ge in Holland *Holland* wel?
    Zoo is het uitgedost.
Wie volgt der Vadren noeste vlijt,
    Die bij de boeken zweet?
Men kent naauw HOOFT of VONDELS naam,
    En is toch ook poëet.
Beklaag hem, die, als zij, zijn vreugd
    In diepe kennis vindt:
Men komt er ook met minder door,
    En slechts een weinig wind.
Werp dan een medelijdend oog
    Op d'armen suffer neêr:
De wereld, door uw' glans verblind,
    Kroont u met roem en eer.
Smaal dus op geen verwisseling:
    Elke eeuw beschrijft haar vak;
Dees zij min gunstig dan voorheen,
    Zij geeft toch meer gemak.
Onthoud' men slechts deze enkle les:
    Hoe 't wentlend lot ook keer',
Te zeilen met den tijdstroom meê;
    En veilig komt gij weêr. —
En gij, die 't ouderwetsch gemoed
    Niet plooit naar dezen trant,
Troost, vrienden! u op uwe beurt,
    En denkt: *verandren kan 't.*

A. B.

PRINS FREDERIK.

Heeft eens, in glorierijken tijd,
Der Vadren geest, der Vadren vlijt
Dit land, in zee bedolven,
Tot toonbeeld van des ſtervlings magt,
Met leeuwenmoed en reuzenkracht,
Ontweldigd aan de golven;

Hun roem houdt eeuwig, eeuwig ſtand,
Zoo lang ons rijkgezegend ſtrand,
Beſchermd door duin en dijken,
Der ſtormen woede palen ſtelt,
En 't hevig bruiſend zeegeweld
Ziet aan zijn' voet bezwijken.

Maar ook zal eens ons nageſlacht,
Als 't al hun wonderen betracht,
Den goeden FREDRIK roemen,
En, bij het zien van *Fredriksoord*,
Door zijn *weldadigheid* bekoord,
Hem Vriend der Menschheid noemen.

Dan zal geen weidſche woordenpraal,
Geen ſtandbeeld van het hechtst metaal,
Gekocht door 't bloed der helden,
Maar de eigen rijkbeladen grond,
Waar eertijds heide en distel ſtond,
Zijn' eedlen naam vermelden.

Heerenveen. G. W. VAN MOTMAN, JR.

In No. 10, bladz. 437, reg. 2, v. o., ſtaat: *een eeuwge kamp* lees: *een' eeuwgen kamp*

MENGELWERK.

DE HARMONIE IN HET HEELAL.

VIERDE ZANG.

Gelijk op 't effen meer een kiel wordt voortgedreven,
Wanneer om 't fladdrend zeil de frissche koeltjes zweven,
En vliegt met sterke vaart, wanneer het zeenat raast,
En in 't gespannen doek het west of noorden blaast;
De orkaan, met woest geweld, zijn' kerker uitgebroken,
De hooge baren zweept, en d'afgrond zelfs doet koken,
Het zeil en touwwerk scheurt; geen roer stuurt in den nood;
Het hulkje en 't reusgevaarte op rif en klippen stoot:
Zoo leidt de neiging u, houdt gij dat roer in handen;
Zoo moet gij, sterveling! bij 't woên der driften, stranden.

Wat zou het leven zijn, wanneer ons de eerste ontbrak,
Niets in de koele borst een prikklend vuur ontstak?
Geen haken naar genot den boezem kon doen gloeijen,
En, laauw en kruipend, 't bloed door de aders heen moest vloeijen?
Wat brengt het werktuig voort, wanneer geen rad het drijft;
De spil, waar alles rust, steeds onbewogen blijft;
De slinger stilstaat, en de veren spanning derven?
Het is de rust van 't graf; 't is zonder vruchten sterven.

Werk, menschdom! en geniet! Zoo spreekt alom natuur.
Zij gaf de krachten u, en een toereikend vuur,
Maar wordt dat vuur een gloed, 't zal in den boezem blaken,
Gelijk des Etnaas muil, verderf en jamrén braken;
't Zal woelen in uw bloed; 't zal knagen aan uw been:
Kom, achtbre rede! blusch, of 't aardsch geluk is heen!

De driften, groote God! zij zijn Charybdis klippen;
't Valt moeijelijk, aan haar, aan Scyllaas arm te omglippen:
En toch gaaft Ge ons een baak, een gids op 's levens zee;
Zij lichten; maar 't geweld sleept hulk en stuurman meê.

Hier lokt de schoone vrucht; aan gindsche tafel rijzen
De fijnste geuren uit verscheidenheid van spijzen;
Geprikkeld wordt de smaak hier door 't verkwikkend zoet,
En keur van lekkernij biedt lagchende overvloed.
Geniet; maar stel een perk aan onverzaadbre zinnen;
Houdt wacht: of 't bijtend gif dringt aâr en boezem binnen;
Laat af: gij koopt deez' stond, dit kort genot te duur;
Terug: gij graaft uw graf, en 't streelend zoet wordt zuur.
Gij hoort? Zal rede hier op lusten zegevieren?
Gij valt... en, door dien val, verlaagt ge u zelv' tot dieren.
Natuur, gehoond, eischt regt; het ligchaam krimpt van smart;
Maar, hoe 't ook lijden moog', meêr lijdt het schuldig hart.

Die beker lacht u toe: en zoudt gij hem niet drinken,
Niet voor het vaderland, voor liefde en vriendschap klinken?
Komt, dat de zoete wijn den edlen geest verheug';
Komt, slept dien godendrank: maar laat het bij een teug.
Te veel in dees bokaal van 't tintlend nat geschonken:
Het is geen nektar meer, de droesem wordt gedronken;
Een vuur vliegt door uw bloed; het oog, verwilderd, vlamt;
Beneveld wordt het brein, en elke spier verlamd;
Gij holt, gelijk het ros, ontworsteld aan zijn teugels;
Gij raast: en 't woest verderf leent u zijn breede vleugels;
Gij schendt, in dolle vaart, elk bloempje, dat ge ontmoet,
Den steel, waaraan het hangt, het plantsje, dat het voedt;
Gij hebt het Godlijk beeld, u ingedrukt, verloren,
Schijnt, als het redeloos dier, voor stof en slijk geboren;
Uw tong ontglipt aan 't roer, en breekt door elken band:
Meer moordt zij door haar gif, dan de onbestuurde hand.

Elk

Elk schuwt den woestaard, door een' helschen gloed gedreven:
Rampzalig, die met hem, geen liefde waard, moet leven!
Rampzalig, teedre vrouw! noem ik bij hem uw lot:
„ Geen' vader heeft mijn kroost!" zoo zucht uw hart tot God.

Mensch! de eerste vonk ontvlamt in 't bloeijen van uw jaren:
Natuur legde in uw hart den sterken trek tot paren.
De liefde is 't rijkst genot, dat ons deze aarde biedt:
Kom, smaak het, sterveling! neen, blusch die vlammen niet.
Zink aan de warme borst, waar dubbel wordt genoten,
Heeft voor u de overvloed zijn' horen uitgegoten;
Waar u het zaligst loon voor 's levens zorgen wacht;
De schicht der smart verstompt, en 't lijden wordt verzacht.
Wind, maagd! u om dien stam, zoo krachtvol, schoon en stevig:
Hij houdt u, slingrend klijf! al woedt de noordstorm hevig.
Komt, harten! vloeit ineen: dat niets dan 't graf u scheid':
Wat hier dan breken moog', hereent eens de eeuwigheid.
Maar matig, vuurge knaap! het koken in uwe aadren:
Neen, waag 't niet, elke bloem met wuften zin te naadren;
Neen, speel niet, los en stout, met 't weefsel, fijn en teêr;
Het kleenste vlekje kleeft, en weg is maagdlijke eer.
Wat zie'k? uw vuur wordt gloed: hij blaakt, hij zengt daarbinnen;
Hij drijft u, vulge slaaf der onbestuurde zinnen!
Gij vliegt met hommelsvlugt; gij schendt met woesten lust;
Het kelkje krimpt ineen, als gij de blaadjes kust;
De lenteblos verkwijnt; uw giftaâm gaat er over:
En 't frissche groen der jeugd wordt als het najaarsloover.

Mijn God! wat geeft de knaap, voor 't geen hij roekloos rooft?
Gij dort, geschonden maagd! en vreugdloos hangt uw hoofd;
Een worm zit rusteloos in 't bloedend hart te knagen:
Gij, die geen gade waart, blijft weduw al uw dagen.
Heeft hij uw' kelk geleegd, hij trapt dien met den voet,
Versmade! al draagt gij ook een vruchtje van zijn bloed:

En, uit der oudren huis meêdoogenloos verdreven,
Brengt gij, veracht en arm, dat vruchtjen in het leven.
Dat kind! o, 't ware een wees, als het deze aard betrad,
Zoo het, Algoedheid! U niet tot een' vader had.

Die schoone, dolle wesp! door uwen steek bedorven,
Is ras voor deugd en eer, voor zeedlijkheid gestorven.
Geen schaamte verwt haar koon met gloeijend inkarnaat,
Wanneer de vuige lust den sluijer vallen laat;
Die deugd drijft haar niet meer, den dartlen knaap te vlieden,
Die der gevallen vrouw een schandlijk loon durft bieden;
Zij zinkt, van trap tot trap, wellustling! aan uw hand,
Tot zij, geheel ontaard, der onschuld strikken spant.

Die strikken! vlied, o jeugd! Ééns in haar' arm gevangen,
Rooft zij den schoonen blos van volle en frissche wangen;
Jaagt zij een bijtend gif door al uwe aadren heen,
Dat vreet aan 't sappig vleesch, dat vliegt door merg en been,
Dat elke spier en pees aan gloed en kramp doet lijden,
Dat pijnigt als de hel, om u aan 't graf te wijden.

Zou 't wraak zijn? Neen, de vrucht, door eigen hand geteeld:
Gij hebt die bloem vernield, gij schondt dat Godlijk beeld;
Gij hebt dat weeke hart, door zoet gevlei verteederd;
Genoten; na 't genot haar in het stof vernederd;
Zij viel: de wanhoop neep; zij leed: gij, onmensch! vloodt;
Hoe ze u ook smeeken mogt', gij hoordet niet, o dood!
Behoefte sprak nu luid: zij werd van elk verstooten;
Gij, wreedaard! hadt uw borst voor het gevoel gesloten:
Daar valt zij dieper nog: neen, 't is geen zwakheid meer,
Van haren boezem stort de jeugd in d'afgrond neêr.

Genot: wie zoekt dit niet! o, wél hem, wien voor 't leven
Een matig aandeel aan zijn schatten is gegeven!

Be-

Behoefte drijft hem niet, eer nog het oosten gloort,
Naar 't moeilijk akkerwerk, naar bosch of steengroef voort;
Hij voelt de gloënde Kreeft niet op zijn leden branden;
Hij koopt geen' schralen kost voor opgereten handen;
Hij zwaait de zeissen niet, hoe ook de hondsdag steek';
Zijn leven vloeit daarheen, gelijk eene effen beek.
Wie wraakt het, dat zijn zorg voor kroost of magen gare,
Iets van den rijken oogst der noeste vlijt bespare?
Maar wordt, door dorst naar 't goud, zijn hart allengs versteend;
Van dit, in 't oog des vreks, de waarde slechts ontleend;
Slooft hij, van 's morgens vroeg, gelijk gezweepte slaven;
Heeft hij 't geliefd metaal uit hellenängst begraven;
Is hij, als Cresus rijk, nog meer dan Irus arm;
Wordt nimmer de enge borst door menschenliefde warm;
Wijst hij de weduw af, hoe roerënd ze ook moog' smeeken;
Kan 't biddend weesje zelfs dat ijzren hart niet breken;
Is hij, bij 't bitterst leed, nog gierig op een' traan,
En trekt zijn eeuwig ijs zich mensch noch menschheid aan;
Moet zijn rampzalig kroost, zijn droeve gade ontberen,
En dooden van den trek, en pijnlijk smachten leeren;
Knijpt hij het leven door, gehaat, vervloekt, bespot,
En tuk slechts op 't metaal, zijn' Moloch tot een' God;
Wie gruwt niet bij dit beeld? Zoo diep, zoo laag gezonken,
Is 't spoor zelfs uitgewischt der Goddelijke vonken.
Verheven boven hem is 't wormken, dat ginds kruipt;
Het vangt den zegen op, die van den hemel druipt.

Verzink, o nietig goud! weêr in den schoot der aarde!
Wie telt de jamren op, die steeds uw invloed baarde?
't Is luttel, dat de vrek u boven alles schat:
Hier, hefboom! drijft gij nog een meervermogend rad.
De spelers groote God! hoe maal ik hem naar 't leven?
Wat kleur zal ik die wang, welk vuur die oogen geven?
Hoe schilder ik die kramp, die al zijn spieren nijpt,
Wanneer hij, en vergeefs, naar gouden bergen grijpt?

Die wanhoop, als het lot, na onophoudlijk slingren,
Den laatsten penning doet ontsnappen aan zijn vingren,
Hij raast en scheldt en tiert, dan weêr zich zelv' vervloekt,
En, woedend, in den roes een korte toevlugt zoekt;
Ontwaakt, rampzaalger nog, de ellende voor zijne oogen
Van de altijd nijvre ga, zoo schandelijk bedrogen,
Van 't eertijds bloeijend kroost, nu kwijnend op zijn' steel,
Door 't knagen van 't gebrek, afzigtlijk, dor en geel?
Die wanhoop: neen, mijn hart! 'k voel u van weedom breken;
Ik zie de razernij haar helsche toorts ontsteken:
o Neen, ik maal die niet: daal, eeuwge Liefde! neêr:
Ach! help die ga, dat kroost; geef hem de kalmte weêr!

Maar wie, o eedle trek, in ieder hart geschreven!
Miskent u, magtige eer! gij hefboom van dit leven?
Het groote komt van u; het schoone brengt gij voort:
Gevoelloos is de man, die naar uw stem niet hoort.
Gij prikkelt: en de baan wordt moedig doorgevlogen;
Gij hangt den lauwer op: daar gloeit het vuur in de oogen;
Daar spant zich elke spier; daar toovert iedre hand:
Daar wijdt de held zich grootsch aan 't bloedend vaderland.
Gij wenkt: een hemelgloed dringt door het nachtlijk duister;
Het is der kunsten glans, der wetenschappen luister;
Het is een Godlijk licht, waarvoor de nevel vliedt,
En dat, van pool tot pool, alvoênde stralen schiet. —
Maar zoekt u woeste drift in 't geen den mensch ontedelt;
Grijpt naar u 't barsch geweld, of wordt ge laag gebedeld,
Helaas! dan zijt ge een vloek, dan waadt uw slaaf door bloed,
En alles sleept gij meê, gelijk de ontembre vloed.

Wat kromt en draait ge u, dwaas! wat kruipt gij, om te stijgen,
Welke is die schoone prijs, waarom die borst moet hijgen?
't Is eer: waarin bestaat zë? Is 't in der grooten gunst,
Verkrijgbaar slechts door hem, volleerd in 's vleijens kunst;

Die,

Die, om een' valſchen glans, zijn roeping kan vergeten,
Geene eer, geen' luister kent, en ſpot met zijn geweten?
Wat wint de lage ziel, gekropen tot den troon?
Wat oogst die ſlavengeest? Verachting is zijn loon.
En ſtort hij eindelijk van deze hoogte neder,
Dan wroet 't vergulde wormpje in zijnen mesthoop weder.

Maar ach! hoe noem ik u, wier namen nooit vergaan,
Die in der eeuwen rol met bloed geteekend ſtaan;
U, Satans! door de hel in razernij geſpogen,
U, geeſels van 't heelal, door 't onbeperkt vermogen?
U, dolle Ceſars! ſlechts in eigene oogen groot,
Der menschlijkheid ten hoon, door vleijerij vergood;
U, Thamas! en uw' ſtoet in vroegre en later dagen,
Volleerde beulen in de foltrendſte aller plagen?
Wat zoekt gij? eer en roem? Wat wilt ge? een' grooten naam?
Geheel het menschdom krimpt, bazuint van u de Faam.
Groot? Ja, verſchrikklijk groot in ſchreeuwende euveldaden,
Vind ik van roof en moord het ſpoor op al uw paden.
Hier ligt het dorp in de asch, waardoor uw leger toog;
Daar is de weg nog woest, waarlangs uw bliksem vloog;
Hier ſnikt de zwakke wees op 't koude grafgeſteente,
De droeve weduw bij des echtgenoots gebeente,
De moeder bij het lijk der eedle en laatſte ſpruit,
En op des dierbren zerk de troostelooze bruid.
Daar ſtuift een dolle hoop de ſtille woning binnen:
't Zijn ſlaven van hunn' lust, met opgewonden zinnen.
Er bloeit een teedre bloem, door moederzorg gekweekt:
De ſchrik ſlaat om het hart, de rozeblos verbleekt.
Haar ziet der roovren oog: de lust ſlaat aan het branden;
Het zwakke ſteeltje knakt, ontheiligd door hun handen.
Zij gilt; de vader kampt met meer dan mannenmoed:
De wreedheid zegeviert; hij wentelt in zijn bloed:
De moeder knelt haar vast; zij ſterft aan duizend wonden,
En op der oudren lijk wordt nu de maagd geſchonden!

Zoo ver het moordzwaard reikt, of het bevleugeld ros
Door rijke velden vliegt, met toom en teugels los;
Zoo ver de blikfem treft en 't fnorrend lood kan raken,
En 't gloeijend ijzer berst door muren, bindte en daken;
Zoo ver — neen, van het oost tot aan het fchittrend west,
Waart vuige heerschzucht rond, als de adem van de pest.

Wie maalt haar dolle vaart, bij 't woedend toortfen zwaaijen,
't Verwoesten op haar' weg, het eindloos jamren zaaijen?
Het bloeijend rijk verzinkt, de blijde welvaart vlugt;
Een enkel oogenblik vernielt der eeuwen vrucht;
Ontfpannen hangt de fpier, en werkloos zijn de handen;
De kiel, der wormen prooi, ligt aan de doodfche ftranden;
De bittre armoê nijpt: met blaauw beftorven' mond,
Kruipt nu een ramlend rif de leêge ftraten rond;
Het fnijdend kouter rust op den verlaten' akker,
En 't daavrend krijgsrumoer maakt 't fiddrend landvolk wakker,
't Gebouw der zeden valt, waar arbeid het niet fchoort;
Het gif der zeedloosheid vreet als de kanker voort;
De woestheid zegeviert, en laat alom haar fporen:
Der wetenfchappen gloed, de kunften gaan verloren;
Slechts zij, die elken dag het wisfer moorden leert,
Wordt door den dwingeland als Goddelijk vereerd.
Niet langer wordt de deugd, eerwaardig door haar daden,
Bekranst met eereloof, met frisfche lauwerbladen:
Een monfter, dat zich trotsch op gruwelen beroemt,
Een monfter, door de hel met fiddring zelfs genoemd,
Dat, met een' luiden lach, het moorden kan aanfchouwen
En juichen bij 't gegil der werelooze vrouwen,
Draagt nu het fchittrend kruis op zijn verfteende borst,
Koud voor het zacht gevoel, met rookend bloed bemorst. —
En dit, dit is dan eer, o Gengis volgelingen!
Dit middel kiest gij dan, om eerbied af te dwingen!
Dit is de grootheid dan, dat alles beve en kniel',
En 't altijd om uw' troon van lage wormpjes kriel';

Dat

Dat zuid en noorden trill', het hart zijn zuchten fmore,
't Land voor uw' fchepter bukke en u de zee behoore!
Wat oogst gij? Alles zwijgt: maar, bij 't ondraaglijk lot,
Klimt in het ftil gebed de weeklagt op tot God.
Hij zendt een' Engel neêr: die fchepter ligt verbroken;
Gij tuimelt in het ftof: de menschheid wordt gewroken;
Er rijst een vreugdegalm; zij fchudt de kluisters af,
En, als de dood u velt, volgt u haar vloek in 't graf!

Gaf ons de Algoedheid dan geen kracht om haar te temmen,
Die woeste driften, om den breeden ftroom te ftremmen?
o Mensch! misken Haar niet: want, zoo ge aan 't hollen flaat,
't Is, dat gij, onbedacht, den teugel glippen laat.
Wordt door den heeten togt het zinlijk hart beftreden,
Het vindt een baak, een' fteun in de altijd trouwe reden;
Kalm, fchoon de orkaan opkloeij'; bij 't blaakrend vuur fteeds koel;
Maar meer nog in de ftem van 't zedelijk gevoel.

Of waant gij, door 't geweld dier driften voortgedreven,
Dat u een roer ontbreke op d'oceaan van 't leven;
Dat u het noodlot fture en nimmer eigen hand?
Gij niet door zorgloosheid op rif en klippen ftrandt?
Neen, dwaas! 't beftaat, dat roer; laat flechts het nimmer varen,
En veilig blijft uw hulk op de ongeftuime baren.

De hoogfte Liefde, die haar zwak en zinlijk kind
Oneindig warmer, dan het hart der moeder, mint,
Wil zelv' het aan haar hand door 't vlugtig leven leiden,
En 't zoo voor rein genot in ruimer' kring bereiden.
Dan, fchoon zijn eeuwig heil het doel des Vaders zij,
Die Liefde dwingt hem niet: de fterveling is vrij.
Geen deugd beftaat bij dwang: het vrije hart moest kiezen,
De prikkel van den lust allengs zijn punt verliezen,
En 't goede, in welk gewaad verzoeking ook verfchijn',
Alleen om eigen fchoon den mensch eerwaardig zijn.

Wat leidde hij omlaag, geftadig voortgedreven,
En zonder wil of kracht? Slechts een werktuiglijk leven.
Geen vuur lag in zijn borst; geen gloed ftraalde uit zijn oog;
Geen vlam fteeg uit zijn hart, met rijken glans, omhoog;
Geen bloed ftroomde in zijne âêr; geen geestdrift gaf hem vlerken;
Behoefte floot hem op in enge en doodfche perken;
Geen Goddelijk gevoel, geen aldoortintlend vier;
o Liefde! uw rozen niet; de trek flechts van het dier.

Maar nu, het gloeit, dat vuur; zij bloeijen hem, die rozen;
Met 's levens bloemen mag de rijke fterveling kozen;
De bron van het genot welt voor de lage hut,
Voor 't vorftelijk paleis, wanneer de wijsheid put.
't Ligt binnen zijn bereik, dat eedle, fchoone, goede,
Mits zich de heete togt voor 't roekloos fchenden hoede.
Hij valt, die, als de wesp, in teedre kelken boort;
Hij valt, die eigen kracht op 't fpoor der driften moordt;
Hij zinkt, die d'eedlen geest, te groot, te fchoon voor de aarde,
Door ondeugdsfmet verlaagt, berooft van al zijn waarde;
Hij zinkt: maar, eer hij valt, hoort hij eene achtbre ftem:
Het zedelijk gevoel, de rede waarfchuwt hem.

Daar dringt de heete lust met al zijn vuurftof binnen,
En wint het uurwerk op der ligt ontvlambre zinnen:
Een vriendlijk oogje lokt, een blanke boezem zwelt;
Zoo vliegt het gonzend bloed, dat men geen' polsflag telt:
De fneeuwwitte arm ontfluit zich met een zoet verlangen,
En ras blijft de onbedachte in zijden ftrikken hangen.
Wat houdt den knaap terug? Algoede! 't is uw hand;
o Vader! 't is uw ftem, 't is eene ontzigtbre band.
„ Laat af!" dus fpreekt ze in 't hart; en, hoe ook 't bloed moog' jagen,
De hooggefpannen drift durft naar geen reden vragen.
Op 's levens gladde baan glijdt 't zorgloos meisje heen;
Verwonnen geeft het zich: die achtbre ftem roept: „ neen!"

Daar

Daar lokt een schoone vrucht, die oog en mond moet nooden:
„ Terug!" dus spreekt zij nu; „ het plukken is verboden."
Hier gloort een vorstenkroon met diamantengloed:
„ Ontzinde!" roept zij luid, „ haar prijs is menschenbloed."
Verleider! o, verzaakt gij 't vruchtje uit eigene ader,
Zij houdt u 't speelkind voor, en noemt u dreigend: „ vader!"
Woont traagheid in het hart, wanneer de pligt gebiedt;
„ Ga!" zegt zij, „ de Almagt wil; het dralen voegt u niet."
Wilt gij de zeedlijkheid van daad of oogmerk wegen,
Zij komt u met haar schaal, die niet kan feilen, tegen.
Behoeft gij goeden raad, gij vindt haar steeds gereed;
Zij leidt u in 't geluk en troost u bij het leed;
En rigt ge u naar die stem, wat storm u moog' beloopen,
Gij drijft niet zonder roer en vindt de haven open.
Dat zedelijk gevoel spreekt in den maagdeblos,
Viert wulpschheid soms de tong, te zinlijk en te los;
Jaagt haar het vuurrood aan, bij dartele tafreelen,
En houdt haar oog terug; beperkt, vernuft! uw spelen
Tot binnen de achtbre grens, die eedle kieschheid trekt,
En vijlt het puntjen af, dat heete driften wekt.

Wat wijt gij, die, helaas! uw leidsvrouw durft versmaden,
Natuur de bittre vrucht van al uw dwaze daden?
Wat noemt uw lastermond deze aarde vreugdeloos,
Daar slechts uw zinlijkheid den weg der jamren koos?
Wat durft gij, laffe slaaf! bij 't rammlen van uw keten,
Die eigen hand eens klonk, het morren u vermeten?
Wat klaagt gij, als 't geluk uw krimpend hart ontvliedt?
't Bestaat niet zonder deugd; 't woont bij de misdaad niet.
Dit is een wet, gemeen aan aarde- en hemellingen;
En onuitwischbaar vast ligt ze in den aard der dingen.
Het is die zelfde stem: geen booswicht koopt haar af;
Zij is het heerlijkst loon, of niet te ontwijken straf.

De

De spoorlooze lust moog' dan ten afgrond rennen;
Wie zal in straf en loon het schoonst verband miskennen?
Haar lofspraak kroont de deugd, haar wroeging straft het kwaad:
Niet wisselvallig zijn de vruchten van een daad.
Geen altijd blind geval bepaalt het lot van 't leven:
Dat eeuwig onderscheid is in het hart geschreven;
Het ligt in 't gansch heelal, in d' aanleg der natuur:
Het gloeijend kreeftvuur zengt; ons sterkt een matig vuur:
De woeste drift verlamt welhaast des levens raadren;
Na 't gonzen kruipt het bloed naauw merkbaar door onze aadren:
De staag gespannen spier bezit geen veerkracht meer;
De hand, van 't grijpen moê, zinkt bij het ligchaam neêr:
En, hoe nog naar genot het zinlijk hart moog' haken,
De dood woelt in de borst, en verwt de holle kaken.

Is om die bittre vrucht dan de aarde een woestenij?
Stond niet de matigheid en 't maatloos plukken vrij?
Droeg immer boomgaard ooft, na 't schenden van den bloesem?
Die tot den bodem leêgt, walgt hij niet van den droesem?
Heeft de Almagt u alleen voor 't lijden dan beitemd,
Omdat gij, dwaas! den loop van 't vlietend beekje stremt,
Het opstopt tot een' vloed, die dammen beukt en dijken,
Waarvoor de reuzenkracht in 't einde moet bezwijken?
Bragt Zij dat talloos tal van aardsche plagen voort;
Of gij, die 't sterkst gestel met beulenhanden moordt?
En waant ge, dat geen zoet schuile in des levens beker?
Neen, d'alsem stookt ge er uit, en wordt natuur ten wreker.

Maar meer nog het gevoel, dat in uw' boezem ligt,
Dat onomkoopbaar trouw en nooit verblind gerigt,
Dat, naar onfeilbre maat, de zeedlijkheid moet meten;
De tolk der Godheid zelv', de levensbaak: 't geweten.
Neen, 't zwijgt niet, jongeling! wanneer uw heete lust
Het teeder waas der eer van maagdewangen kust;

Het

Het pijnigt, fchender! u, (het vlieden kan niet baten)
Hebt gij 't vertrapte bloempje en eigen bloed verlaten;
Het grijpt u, Neroos! aan, fchoon ge om de vlammen lacht;
't Nijpt, Griekfche heerfcher! u, die fpot met aardfche magt;
Gevloekte Medicis! het dondert in uwe ooren:
„ Natuur heeft u verzaakt; de hel heeft u geboren."

Maar, volg mij naar den man, die wijs den teugel houdt,
Zijn rust, zijn zaligheid der driften niet betrouwt;
Die nimmer 't roer verlaat, en op de hulk van 't leven
Geftadig is bedacht, om 't fladdrend zeil te reven.
In 't bloeijen van zijn jeugd fchat hij elk bloempje hoog,
En ieder blaadje blijft fteeds dierbaar in zijn oog;
Hij fchudt het meelftof niet, als vlinders door hun vlerken:
Natuur! zijn warm gevoel heeft eerbied voor uw werken;
En, nadert hij de maagd, uwe eêlfte en rijkfte kroon,
De honig, dien hij zoekt, is deugd, het zeedlijk fchoon.
De liefde vlecht voor hem haar zachte en teedre banden;
Zij fiert zijn eerbaar bed met dierbre huwlijkspanden:
En, op den vasten grond van onverbroken trouw,
Rust, tot de dood hem wenkt, zijn zalig echtgebouw.
Het kroost, door hem geleid, beloont eens al zijn zorgen:
Een' rijken middaggloed belooft de fchoone morgen;
En fpoedt zijn zon naar 't west, het ftil en vreedzaam graf:
Dit kroost is al zijn vreugd, zijn vaste fteun en ftaf.
Zijn noeste vlijt draagt vrucht; de goudftroom vloeit hem tegen,
En de armoê heeft haar deel in 's Hemels dierbren zegen;
De matigheid zit voor, en regelt zijn genot:
En uit zijn dankbaar hart ftijgt wierook op tot God.
Hij kruipt niet om de gunst der trotfche wereldwingren;
Geen fluwbedekte roof kleeft aan zijn reine vingren;
Geene eerzucht drijft hem voort op 't felberoerde meer:
In deugd, in zeedlijkheid vindt hij alleen zijne eer.
Dat hij op 't kusfen zitte, of zelfs een' troon bekleede:
Hem leidt de billijkheid, hij offert aan den vrede;

Hij

Hij maakt het heilig regt niet dienstbaar aan zijn' wil;
Hij eischt geen slaafsch ontzag, als waar' hij 's werelds spil;
Hij schiet den bliksem niet op nijvre en zwakke buren:
Maar onbezweken moed verdedigt eigen muren;
En, schoon het oorlog soms door rijke velden woed',
Onschuldig is zijn hart aan 't wreed vergoten bloed.

Zijn hart! o, kondt ge daar met heldren blik in lezen,
't Zou u de beste school, een lusthof tevens, wezen.
Daar woont de zaalge vreê, dien woeste drift niet kent;
Daar bloeit die schoone bloem, die 't gros te roekloos schendt;
Daar vlamt het Godlijk vuur, dat nimmer andren griefde,
Maar zeegnend zich vertoont in reine menschenliefde;
Daar vindt ge uw heerlijk loon, Trajaan en Antonijn!
Daar voelt ge u zelve groot, en waardig mensch te zijn;
De Witten! edel paar, doorluchte martelaren!
Daar lacht de krans u aan van onverwelkbre blaren;
Daar woont de kalme rust, op d'eerstoel en 't schavot:
Daar, grijze Barneveld! vondt gij u sterk in God.

Verheven harmonie! niet slechts in 't levenlooze,
In 't geen werktuiglijk leeft, in 't sterke, zwakke of broze;
Niet in deze aarde alleen, noch in de onmeetbre ster,
Zelfs voor 't verbazend glas der hooge kunst te ver;
Noch in het nietig stof, steeds wisselend in vormen,
Van eik tot needrig klijf, van d'aadlaar tot de wormen:
Maar die ook d'eedlen geest, het albewegend rad,
't Geheel, het groot geheel, door éénen band omvat!
Welk hart gevoelt u niet? Wie maait niet van zijn zaden;
Wie oogst niet, vroeg of laat, de vruchten van zijn daden?
Hol, als het schuimend ros, tot daar u de afgrond wacht,
Als gij te viervoet rent, vervliegt der spieren kracht;
Bij 't offren aan den lust gaat ras uw schoon verloren,
En 't gif, dat knaagt en brandt, wordt in uw hart geboren;

Als

Als heete geldzucht schraapt en schiet zich zelv' mistrouwt,
Vindt zij den Moloch wreed, en straft haar 't nietig goud;
De speler, woest en blind, moog' vrij den teerling werpen,
Hij zal een' levensdoorn voor eigen' boezem scherpen;
Door toomeloos geweld graaft heerschzucht zich een graf:
De schande wordt haar loon, verachting is haar straf.

„Maar," zegt gij, „ook de deugd moet 's levens rampen dragen,
„ En slijt in grievend leed een aantal bittre dagen;
„ Ja, dikwerf heeft zij zelfs, wanneer de dood genaakt,
„ Op 't hobblig levenspad geen waar genot gesmaakt.
„ Het loshoofd hoont en schendt; daar ligt ze in 't stof gesmeten;
„ De lage vleijer klimt; verdienste wordt vergeten:
„ Den wuften echtgenoot drijft een misdadig vuur;
„ De droeve ga, het kroost betaalt zijn dwaasheid duur;
„ En als de heerschzucht woedt, zinkt ze onder 't puin der steden,
„ Of moet, strijdt zij voor 't regt, het moordschavot betreden."

Neen zwijg, ontzinde! zwijg: schoon 't wuft geluk haar vlied',
Wat ook haar schedel treff', rampzalig is zij niet.
Gehoond, bespot, miskend, al is haar loon de kluister,
Bedaard, haar lot getroost, gloort zij met eedlen luister.
Het zuur des tegenspoeds scheidt elk onzuiver deel
In 's levens smeltkroes af; en schooner wordt 't geheel.
Zij kan het klatergoud van 's werelds grootheid derven,
Voor 't zuchtend vaderland, voor 't heil van 't menschdom sterven;
De moed verlaat haar niet bij felle marteling:
Waar pligt den strijd gebiedt, acht zij het leed gering;
Haar zuivre ziel bezit het eenigst goed op aarde;
Zij kent het waar genot; 't gevoel van eigen waarde.
Waar dit gevoel ontbreekt, is elke glans slechts schijn,
Bevat het honigzoet een doodelijk venijn.
Maar hij, die dit bezit, kan elken storm braveren;
Hem zal de slooping zelfs van 't gansch heelal niet deren;

Hij ſtaat onwrikbaar vast, is ſterker dán de dood,
Een held in d'eélſten ſtrijd, in 't oog der Godheid groot.

Wordt door een' blikſemſchicht de ſtevige eik getroffen,
Hij zal op akonijt en graanhalm nederploffen;
Vormt de onbedwingbre ſtroom uit weide en akker zee,
Hij ſleept de distel en het lagchend bloempje meê;
Wordt uit der poelen damp de zwarte pest geboren,
De rimplende ouderdom, de jongling gaat verloren;
Wanneer het oorlog woedt en zwaard en fakkel draagt,
Wordt alles op de baan des krijgers weggevaagd,
De hechtſte troon ſtort in, paleis en hut bezwijken,
En 't monſter ſticht trofeën op duizenden van lijken:
De brave deelt in 't lot, dat millioenen treft;
Maar 't is zijn waarde, die hem boven 't lot verheft.

Wat wilt gij? Zou de deugd met anderen niet lijden?
Waar vond zij dan het veld, om d'eedlen kamp te ſtrijden?
Of noemt gij, in uw' waan, het roemvol, ſterk en groot,
Wanneer, op de effen beek, geen hulk op klippen ſtoot?
Is 't eer, den oever langs, en vrij van zorg, te roeijen?
Neen, dán eerst gloort de held, wanneer orkanen loeijen.
't Is luttel, als de zucht naar zingenot niet woelt,
Geen hooggeſpannen ſpier den zeilſteen trekken voelt;
't Is luttel, 't laauwe bloed dan tegenſtand te bieden;
Charybdis, die niet lokt, bedaard en kalm te ontvlieden:
Maar deugd is 't, reine deugd, wanneer die bloedſtroom kookt,
Begeerte een moordend vuur door al onze aadren ſtookt,
Als aan een blanke borst albastren armen klemmen,
Den gloed te dooven en dien heeten lust te temmen.

Dit, ſtervling! is uw taak: te worſtlen om die kroon,
Te dingen naar dien prijs, te ſtrijden om dat loon.

Dat

Dat loon, hoe gij ook zwoegt, wordt langs geene andre wegen,
Dan die der zeedlijkheid, door vasten moed, verkregen;
't Geluk ontvliedt aan 't hart, door 't vuige kwaad besmet:
En onveranderlijk als de Almagt is die wet.

Maar, waarom dan dit kwaad? Kan 't eeuwig Alvermogen,
De hoogste Bron van 't goede, u, doodlijk gif! gedoogen?
Wat mort gij, aardsche worm! de sterveling is vrij:
En dit verwoestend vuur, wie schept, wie voedt het? Gij!
't Moog' woelen in uw borst, aan merg en beendren vreten:
Gij, heer, wanneer gij wilt, verkiest de slavenketen;
Gij rukt de schoonste kroon, verblind, uw' schedel af,
En schendt het Godlijk beeld, dat u de Liefde gaf:
Maar, hoe ook dolle drift en vuige boosheid woede,
Ook dit verpestend kwaad wordt dienstbaar aan het goede.

Wanneer de felle storm den zeeman soms beloopt,
Is 't voor het worstlen niet, dat hij ervaring koopt?
Leert niet de woeste stroom, zijn bedding uitgevlogen,
Den mensch 't beteugelen van zijn geducht vermogen?
Zoo, door het stranden, ook de dwaas bedachtzaamheid,
En 't mijden van de klip, waar 't wis verderf hem beidt.

De deugd wordt vast en sterk, gedurig aangevochten:
Eene oefenschool is haar het kampen met de togten.
Lijdt zij, als 't menschdom lijdt, en niet door eigen schuld,
Dan leert het bloedend hart het altijd taai geduld;
Wordt zij miskend, gehoond op 't doornenpad van 't leven,
Zij vindt een' wellust in het Goddelijk vergeven,
Ontwapent nijd en wrok, beschaamt den wreevlen haat,
Verwint door liefde alleen, en straft, door weldoen, 't kwaad.

Zoo voedt gij 't menschdom op, alwijze Hemelvader!
En leidt allengskens het tot zijn bestemming nader.

De deugd is 't eenigst goed, wat zinlijkheid ook waan',
En meer dan aardsch genot biedt zij den eedlen aan.
Haar moet, langs doorn en roos, de geest betrachten leeren.
Hier vangt die oefning aan: in de onafzienbre fpheren
Wordt zij, met hooger kracht, oneindig voortgezet:
En alles huldigt eens de zedelijke wet.
o Goedheid zonder grens! o Liefde zonder perken!
Dit is het Godlijk doel van uw verheven werken.
Kniel, ftervling! in het ftof; zing, Seraf! zing uw lied:
Aanbidden kan 't gevoel; naar waarde loven niet.

IETS TER BEANTWOORDING DER VRAAG: WAAROM STERVEN ER ZOO VELE MENSCHEN AAN ZINKING-KOORTSEN?

(*Vervolg en flot van bl.* 550.)

Offchoon nu de geneesheer zich dikwijls in verlegenheid bevindt, zoo hem, door den een' of ander', naar den naam der ziekte, die hij behandelt, gevraagd wordt, is hij echter meestal genoodzaakt, zich uit deze verlegenheid, zoo goed mogelijk, te redden; want — de ziekte moet toch een' naam hebben! — Wordt de geneesheer bij eene oogenfchijnlijk gevaarlijke ziekte geroepen, dan is eene der eerfte vragen, waarmede men hem, na gedaan bezoek aan het ziekbed, meestal beftormt: wat is het toch eigenlijk voor eene ziekte? waar houdt gij het voor? Te vergeefs tracht deze, indien hij, om de eene of andere, zoo even genoemde, reden, op deze vraag om een kort en voldoend antwoord verlegen is, zich te behelpen, met te zeggen: het is eene bedenkelijke ongefteldheid, eene gevaarlijke ziekte, eene kwaadaardige koorts, of met eenig dergelijk antwoord. Dit is geenszins voldoende. Maar hoe heet de ziekte dan eigenlijk? wat is het voor eene koorts? vraagt men alweder. Geeft de Doctor nu te kennen, dat hij dit zoo maar met een enkel woord niet zeggen kan, dat het

het onmogelijk is, dit aan lieden, die van ziektekennis geen begrip hebben, te beduiden, dan is men ontevreden, of gelooft ook wel, dat de Doctor het zelf niet weet. Konde deze zich al de moeite geven en zijnen tijd verspillen met, zoo veel mogelijk, door uitleggingen aan den vrager eenig begrip van de ziekte te geven, hij laat dit na, uit vreeze dat men zijne woorden verkeerd verstaan, zijne uitdrukkingen niet juist opvatten, zich dus een geheel verkeerd denkbeeld maken zal van zijne gegevene verklaring, en gevolgelijk zich veelal den toestand des lijders of te gevaarlijk, of te ligt, zal voorstellen. Wat doet dus eindelijk de geneesheer? Door den nood gedrongen, dikwijls uit gebrek aan tijd, of uit besef van de nutteloosheid en de mogelijk verkeerde opvatting zijner gevraagde uitlegging, geeft hij, om de vragers tevreden te stellen en geen' onnutten tijd te verspillen, aan de ziekte maar kortaf zulk eenen naam, aan welken, naar zijne gedachte, de omstanders zoodanige denkbeelden hechten, als met den aard van het geval voorhanden het meest overeenkomen, en tracht op deze wijze, door zich, zoo veel mogelijk, overeenkomstig hunne begrippen uit te drukken, hun eenig denkbeeld te geven van den min of meer gevaarlijken toestand des lijders, zonder zich daarbij te laten weêrhouden door de bedenking, of de opgegevene benaming wel de geneeskundig juiste zij.

Indien nu de ziekte eene koorts van gevaarlijken aard is, die een' ongunstigen uitgang doet vreezen, en echter geene tering, gal-, rot- of zenuwkoorts, (met welke namen zich de omstanders ook allezins zouden laten tevreden stellen) wat is dan wel voor den geneesheer geschikter om te zeggen, hetzij dat de ziekte inderdaad eene catarrhale is of niet, dan: *het is eene zinkingkoorts?* Deze benaming toch is in zoodanige gevallen de beste, om zich overeenkomstig de begrippen der omstanders uit te drukken, en hen genoegzaam bekend te maken met het gevaar, waarin zich de lijder bevindt. Want aan deze koorts hecht het publiek steeds het

 denk-

denkbeeld van gevaar, en houdt haar voor eene der meest bedenkelijke ziekten. Iedereen ſtelt zich, onder den naam van zinkingkoorts, een' toeſtand voor, die uit zijnen aard ſteeds zeer gevaarlijk is, en altijd een' ongunſtigen uitgang doet vreezen. Bij velen zelfs is dit woord van eene zoo verſchrikkelijke beteekenis, dat het ſchijnt, alsóf de dood niet veraf meer ware, wanneer men met deze koorts te doen heeft; en, offchoon vele menſchen dikwijls onverſtandig en onredelijk genoeg zijn, om, zonder eenige kennis van zaken, den dood van een' zieke aan den Doctor te wijten, zoo heeft men zulk een overdreven denkbeeld van het groot gevaar en het doodelijk geweld eener zoogenaamde catarrhale koorts, dat er bij deze een minder ſtreng oordeel over den geneesheer geveld wordt, en hij reeds bij voorraad, in de oogen van het publiek, is geregtvaardigd, wanneer ſlechts de ziekte eene zinkingkoorts is. — De bijzonder kwade reuk nogtans, waarin de catarrhale koorts, boven andere, ſtaat, is geheel ongegrond, en de denkbeelden van derzelver gevaar zeer overdreven. Want, offchoon ik niet ontkennen wil, gelijk uit het te voren gezegde blijkt, dat er ook kwaadaardige zinkingkoortſen zijn, zoo is het aantal van deze, in vergelijking met de ligte en zacht afloopende, zeer gering. Ja zelfs indien men zich houdt aan de meest algemeen, bij de geneeskundigen, aangenomene beteekenis van het woord *catarrhaal*, is er misſchien geene der overige koortsſoorten, de zuivere tusſchenpoozende (*f. intermittentes*) uitgezonderd, aan welke zoo weinig menſchen, in evenredigheid der daaraan lijdenden, ſterven, als aan die, welke van catarrhalen aard zijn. — Maar vanwaar dan die overdrevene denkbeelden van de gevaarlijkheid dezer koortſen? Gedeeltelijk vandaar, dat *ſommige* kwaadaardig zijn, en men hieruit een verkeerd beſluit trekt tot *alle;* doch wel voornamelijk, omdat het eenmaal, hoewel ten onregte en misſchien toevallig, bij het publiek opgevatte denkbeeld van het groot gevaar der zinkingkoortſen nooit

krach-

krachtig door deskundigen is tegengefproken, maar in tegendeel nog dagelijks verfterkt wordt door het algemeene geroep over de doodelijkheid dezer ziekte, hetgene daaraan moet worden toegefchreven, dat zoo vele doodelijk afloopende koortfen met den naam van zinkingkoortfen, offchoon dien naam niet verdienende, beftempeld worden.

Doch, wat dan ook hiervan de oorzaak moge zijn, daar nu eenmaal het publiek aan dien naam zoodanige denkbeelden hecht, daar den Doctor zoo vele gevaarlijke koortsziekten voorkomen, den waren naam van welke aan oningewijden op te geven minder gefchikt of zelfs onmogelijk zou zijn, en daar de geneesheer zich zoo dikwijls, in zijne uitdrukkingen, naar hunne denkbeelden moet fchikken, is het dan wel te verwonderen, dat hij menigmaal eene ziekte verklaart voor eene zinkingkoorts, al kan hij ook deze uitfpraak niet voor de regtbank van deskundigen verdedigen.

Beftaan er nu zoo vele gevallen, waarin zelfs een kundig en regtfchapen geneesheer, wil hij aan de vragen der nabeftaanden voldoen, en hun een zoo veel mogelijk juist denkbeeld geven van den gevaarlijken toeftand des lijders, zich genoodzaakt ziet, eene ziekte met den naam van zinkingkoorts te beftempelen, aan welke deze naam eigenlijk niet toekomt, hoe dikwijls moet die dan wel niet misbruikt worden door zoodanige kunstoefenaars, die van ziekte en derzelver behandeling eene minder gegronde en dikwijls flechts zeer oppervlakkige kennis hebben! Ik bedoel hier voornamelijk een groot gedeelte der heelmeesters te platten lande, aan welke de behandeling van inwendige ziekten, bij een aanzienlijk deel der bevolking, is toevertrouwd, en waaronder er nogtans zoo vele gevonden worden, wien het aan de noodige kennis hiertoe grootelijks ontbreekt. Is het toch den kundigen Medicus menigmaal zoo moeijelijk en fomtijds onmogelijk, om, met al zijne oplettendheid, en niettegenftaande de naauwkeurige navorfching van alle omftandigheden en de onderlinge

vergelijking der verſchillende verſchijnſelen, achter den waren aard eener ziekte te komen, hoe dikwerf moet dan niet deze een duister geheim blijven voor de oppervlakkige beſchouwing van hen, wien het aan de noodige kennis of aan een gezond oordeel ontbreekt! Wanneer eene koorts niet zeer duidelijke verſchijnſelen oplevert, die blijkbaar aantoonen, tot welke der bij hen bekende koortsſoorten zij behoort, zoo weten zij niet, waaronder haar te rangſchikken. Gaat zij vergezeld met eenigzins bedenkelijke toevallen, en heeft zij een gevaarlijk aanzien, zoo merken zij deze verſchijnſelen al ligt aan als bewijzen van den catarrhalen aard der ziekte, houden haar ter goeder trouw voor eene zinking-koorts, en verklaren haar ook dadelijk voor eene zoodanige. Vooral doen zij dit, en zonder eenigen den minſten twijfel, wanneer bij den zieke de werking van de organen der ademhaling zigtbaar veranderd of belemmerd is, (en in hoe vele gevallen gebeurt dit niet!) zonder zelfs te onderzoeken, in welk verband dit met de ziekte ſtaat, of het als oorzaak, uitwerking, complicatie, enz. moet beſchouwd worden, of niet. Het gebeurt ook wel, dat eene ziekte inderdaad eenige catarrhale verſchijnſelen oplevert, die echter daartoe niet wezenlijk behooren, en, ſlechts toevallig daarbij komende, (*ſymptomata accidentalia*) hare natuur niet wezenlijk veranderen. Offchoon dus de ziekte van dezelve eigenlijk niet hare benaming moest ontleenen, zoo geſchiedt dit echter dikwijls bij minkundigen; en, wanneer zich maar iets catarrhaals, hoe gering ook, in den loop der ziekte vertoond heeft, wordt de lijder gezegd aan eene zinkingkoorts te ſterven, offchoon het zinkingachtige der ziekte niets tot de oorzaak des doods toegedaan hebbe.

Bedenkt men nu de menigvuldige moeijelijkheid om den aard eener ziekte te doorgronden, en de oppervlakkigheid der kennis van de bedoelde kunstoefenaars, van welke ik mij overtuigd houde, dat ſlechts een zeer klein gedeelte zich eenig bepaald denkbeeld, hetzij juist of onjuist,

ge-

gevormd heeft van eene catarrhale koorts, dan zal men ligt gevoelen; hoe oneindig vele koortsen door hen miskend, en, om derzelver gevaarlijk aanzien, of om eenig wezenlijk of schijnbaar catarrhaal toeval, ten onregte met den naam van zinkingkoorts bestempeld moeten worden. Zoo zal b. v. menigmaal eene, voor den oppervlakkigen en minkundigen waarnemer, zich niet zeer duidelijk vertoonende longontsteking, zoowel als eene hiervan oneindig verschillende *typhus*, beide door hen gelijkelijk voor eene catarrhale koorts gehouden worden. Maar daarenboven, al houden zij eene zoodanige gevaarlijke koorts al niet ter goeder trouw voor eene catarrhale, wat is dan, zoo zij niet weten tot welke soort haar te brengen, gemakkelijker, en in de ooren van anderen meer beteekenend, dan te zeggen: *het is eene zinkingkoorts*, of, hetgene nog verschrikkelijker klinkt: *het zijn zinkingkoortsen!*

Wanneer men nu al het gezegde in aanmerking neemt, dan zal het antwoord op de vraag: *waarom sterven er zoo vele menschen aan zinkingkoortsen?* wel hoofdzakelijk hierop nederkomen: 1. Gedeeltelijk, omdat deze koortsen, sedert eenige jaren, inderdaad eenigzins meer algemeen, of van gevaarlijker aard geworden zijn. Doch voornamelijk, 2. omdat het woord zinkingkoorts bij de geneeskundigen eene zoo onbepaalde, en bij sommigen eene zoo uitgestrekte, beteekenis heeft, dat door deze daaronder ook begrepen worden zoodanige ziekten, die dezen naam misschien niet verdienen. 3. Omdat de geneesheer, hoe moeijelijk hem dit ook in vele gevallen zijn moge, meestal genoodzaakt is, voor de ziekte, welke hij behandelt, eenen naam op te geven, en hij, uit vreeze dat men zich anders den toestand geheel verkeerd voorstelle, hierbij dikwijls minder moet letten op het geneeskundig juiste zijner uitdrukking, dan wel op de denkbeelden, die het publiek aan den naam eener zekere ziekte hecht. Daar nu eenmaal de zinkingkoorts, als zoodanig, hoewel ten onregte, bij het publiek voor eene hoogstgevaarlijke ziekte gehouden wordt, is zij

bij zeer vele bedenkelijke en een' doodelijken uitgang dreigende koortſen, zij mogen dan van catarrhalen aard zijn of niet, de meest geſchikte benaming, en wordt dan ook, als zoodanig, menigmaal gebruikt bij zulke ziekten, aan welke deze naam eigenlijk niet toekomt.
4. Omdat onkundige kunstoefenaars, in zoo vele gevallen den waren aard der ziekte miskennende, de gevaarlijke koortſen meestal óf ter goeder trouw voor zinkingkoortſen houden en ten onregte met dien naam beſtempelen, óf niet wetende tot welke ſoort van koortſen de ziekte te brengen, hoewel al wezenlijk inziende dat zij geene catarrhale is, haar nogtans, gemakshalve, of om andere redenen, eene zinkingkoorts noemen. Waaruit moet volgen, dat een groot deel van hunne lijders, die aan heete koortſen ſterven, geheel ten onregte gezegd worden aan zinkingkoortſen te zijn omgekomen.

Ik meen nu genoegzaam te hebben aangetoond, dat de oorzaak, waardoor er zoo vele menſchen gezegd worden aan zinkingkoortſen te ſterven, niet zoo zeer gelegen is in derzelver doodelijkheid, als wel daarin, dat allerlei doodelijk afloopende koortsziekten, hoewel van een' geheel anderen aard en naam, zoo menigmaal met dien van zinkingkoortſen worden beſtempeld. Voorts laat ik de verſchillende gevolgtrekkingen en aanmerkingen, die zich uit het gezegde laten afleiden, aan den Lezer zelven te maken over, en eindig met den wensch, dat er bij de geneeskundigen eindelijk eens eene bepaalde beteekenis aan het woord *catarrhaal* en *catarrhale koorts* moge gegeven worden, opdat men niet langer in het onzekere zij, wat men onder dezen naam eigenlijk hebbe te verſtaan. Het ſchijnt echter niet gemakkelijk, de gevoelens op dit punt te vereenigen, als men bedenkt, dat reeds STOLL, eene halve eeuw geleden, zeide: *ſub eodem catarrhi vocabulo diverſisſimos reipſa morbos complectuntur.*

CARACCAS.

„ Mijnheer de Redacteur!

„ Dewijl aller aandacht op den tegenwoordigen oorlog der „ Insurgenten met de *Spanjaarden* gevestigd is, en men daar„ om niet ongaarne iets wegens de *Spaansche* kust van *Zuid-* „ *Amerika*, vooral van *Venezuëla*, verneemt, zoo zend ik U „ nevensgaande beschrijving van *Caraccas*, de hoofdstad dier „ provincie, welke vóór weinige jaren het tooneel des oor„ logs was, en thans wederom schijnt te zullen worden; „ met verzoek, dezelve in uw geacht Maandwerk te plaatsen.

„ *Utrecht*, den 10den Sept. 1819.

„ Uw bestendige Lezer

B."

Dikwijls, wanneer ik van *Curaçao*, bij helder weder, op 12 mijlen afstands, de hemelhooge bergen van de provincie *Venezuëla* zag, kwam de lust in mij op, om dat schoone en vruchtbare land, hetwelk door sommigen als een paradijs wordt afgeschilderd, van nabij te bezien. Ik besloot daarom, de hoofdstad der provincie, *Caraccas*, voor eenige dagen te bezoeken, en vertrok van *Curaçao* den 24sten April 1819.

Na eene vrij voorspoedige reis van vier dagen, waarin wij tegen stroom en wind moesten opwerken, zagen wij land; maar op eene wijze, die voor mij zeer vreemd was, namelijk boven de wolken; het benedenste gedeelte der bergen verschool zich geheel en al in dezelve; alleen de kruinen van dit reusachtige land vertoonden zich, op eene verbazende hoogte, als eene donkerblaauwe streep. Toen wij naderbij kwamen, zagen wij den *zadel* of *zetel* van *Caraccas*, den hoogsten berg uit deze streek, in welks nabijheid die stad ligt.

Kort daarop bevonden wij ons voor de reede van de stad *Laguayra*, welke genoegzaam in de opene zee is; hetgene het aan wal komen allermoeijelijkst maakt, kunnende men zulks niet altijd met drooge kleederen doen.

Op een' afstand vertoont de stad *Laguayra* zich redelijk

 schoon;

schoon; zij is schuins tegen eenen berg gebouwd, en schijnt, door de menigvuldige batterijen en forten, die men gewaar wordt, zeer sterk te zijn. De stad zag er echter van nabij in het geheel niet bevallig uit, dewijl dezelve uit ruïnen en slecht gebouwde huizen bestaat; hare bevolking wordt op 5000 zielen begroot.

De groote morsigheid, welke er in de *pasado*, of herberg, heerschte, de ondragelijke hitte, welke men in deze stad gevoelt, en die veroorzaakt wordt door derzelver ligging aan den voet eens hoogen bergs, deden mij besluiten, spoedig naar *Caraccas* te vertrekken.

De reis derwaarts gaat over een' berg; en de muilezel is hier weder het getrouwe, onvermoeide beest, dat den reiziger veilig over dezen steilen en moeijelijken weg voert. Voordat de weg tegen den berg oploopt, ontmoet men een vrij groot dorp, *Maiquetier* genaamd. (Aan de andere zijde, ten oosten van de stad *Laguayra*, ligt het dorp *Macoeta*, hetwelk van de zeezijde een overheerlijk gezigt oplevert, daar het aan den voet van een' met boomen beplanten berg, in eene schoone vallei, ligt; en uit kleine plantaadjen bestaat.) In het begin is de weg tegen den berg zeer zandig, en ligt tusschen eene kloof; maar allengs wordt dezelve schooner, en, toen hij mij tot op 6000 voeten boven de oppervlakte der zee gebragt had, gevoelde ik gewaarwordingen, welke ik niet kan beschrijven. De lucht was hier zuiver, koel en frisch, en overtrof het schoonste lenteweder in *Europa*. Onmogelijk is het bijna voor den reiziger, zich hier voor te stellen, dat hij op 11 graden N. B. is.

De landsgesteldheid is er niet minder bekoorlijk. De vele en onderscheidene soorten van boomen, die men hier ziet, de vreemde gewassen en bloemen, welke de aangenaamste geuren uitwasemen, en waarbij zich de schoonst gekleurde vogels en kapellen verhengen, terwijl hier en daar een beekje van den berg afstroomt, dit alles levert de fraaiste schakering op; en wanneer men dan hierbij nog het schoone uitzigt voegt, hetwelk men op de andere bergen en de daarbij liggende valleijen heeft, zoo kan het niet anders, of het moet op elk den gevoeligsten indruk maken.

Bijna altijd ziet men hier wolken beneden zijne voeten, en dikwijls bevindt men zich midden in dezelve. Eens, toen ik des morgens vroeg dezen weg reed, bevond ik mij bijna een half

half uur lang in eene dikke wolk, welke met eenen ſcherpen, vinnigen wind werd voorbijgedreven, en die zulk eene koude veroorzaakte, dat ik, even als des winters in het vaderland, (de *Nederlanden*) het gevoel in ooren en neus verloor. Offchoon ik niemand zou raden, *Spaanſche* gewoonten na te volgen, omdat dezelve over het algemeen niet goed zijn, zoo heb ik er mij echter wél bij bevonden, met, gelijk de *Spanjaarden*, eene wollen deken op reis mede te nemen, in welker midden een gat gemaakt is, waardoor men zijn hoofd ſteekt, en waarmede het geheele lijf bedekt is, zoodat men beſchut wordt voor koude, nevel en règen, welke de reizigers menigmaal op dezen weg overvallen.

Omtrent op het midden van den weg ligt eene kleine, ellendige *Spaanſche* herberg, waar het te morſig is om zich neêr te zetten, en men, voor veel gelds, niet dan ſlecht eten kan bekomen. Wanneer eene andere menſchenſoort in dit ſchoone land woonde, dan zoude op deze plaats, die zoo groot is, dat er gemakkelijk een dorp zou kunnen gebouwd worden, zeker eene der ſchoonſte en welingerigtſte herbergen ſtaan; want niemand gaat dezen weg over, zonder aldaar uit te rusten, zoodat men er altijd vele menſchen vindt, en dikwijls een' geruimen tijd moet wachten, eer men plaats kan krijgen aan het tafeltje, waar het eten opgediſcht wordt. Indien de verandering van luchtgeſtel en de vermoeijenisſen der reis den vreemdeling zulk een' grooten eetlust niet veroorzaakten, zou hij het eten op deze onzindelijke plaats onaangeroerd laten. Een *Spanjaard* bekreunt zich echter daar niet veel over; het is hem onverſchillig, hoe het er uitziet, en hoedanig de ſpijzen zijn toebereid.

De weg van *Laguayra* naar *Caraccas*, die vier uren lang is, van welke men ongeveer drie uren tegen den berg oprijdt en in één uur weder naar beneden gaat, is altijd, doch voornamelijk op ſommige dagen in de week, regt levendig: bijna ieder oogenblik ontmoet men menſchen, die, zoo zij tot den aanzienlijkſten ſtand behooren, met ſabel en piſtolen gewapend zijn; omdat men hier ſomwijlen gevaar loopt van aangerand en uitgeplunderd te worden. Niet zelden ziet men op dezen weg troepen van 40 à 50 muilezels, welke koopmansgoederen van *Laguayra* naar *Caraccas* brengen, (die gedeeltelijk vandaar weder dieper landwaarts in gevoerd worden)

den), en beladen met andere voortbrengſelen, als koffij, cacao, huiden, enz. terugkeeren.

De overtogt over dezen berg veroorzaakt den koophandel groot nadeel, dewijl de prijs van 's lands voortbrengſelen merkelijk hooger wordt, door de groote huur, welke men voor de muilezels betalen moet, die daarenboven, van wege de ſteilte des bergs, ſlechts met zeer weinig goederen kunnen beladen worden.

Wanneer de weg op het hoogst tegen den berg oploopt, en vandaar weder naar de andere zijde afdaalt, laat zich de ſtad *Caraccas* ſpoedig zien, en wel op eene wijze, welke mij in verrukking bragt. Veel had ik van dit natuurtooneel hooren ſpreken, hetwelk ik voor overdreven gehouden had; maar, toen ik hetzelve zag, overtrof het alles, wat men mij daarvan gezegd had. Men ziet beneden zich eene uitgeſtrekte vallei, van alle kanten omringd van bergen, die zich in de wolken verliezen. In deze vallei ligt *Caraccas*, alsof het een molhoop ware, en rondom hetzelve, zoo ver het oog kan reiken, uitgeſtrekte maïsvelden, plantaadjen, tuinen, bosſchaadjen, enz.; hetgene, als men het bij helder weder op dezen afſtand ziet, een gezigt oplevert, dat alle verbeelding te boven gaat, en voorzeker onder de ſchoonſte tafereelen, die men op de aarde vindt, kan gerangſchikt worden. Ik ſteeg van mijnen muilezel af, om mij eenige oogenblikken aan mijne verbazing over te geven. Nimmer had ik mij verbeeld, met éénen blik zoo veel ſchoons te kunnen overzien!

De weg wordt, naar beneden gaande, ſlecht en moeijelijk; en, daar het reeds midden op den dag was geworden, was ik verblijd, toen ik in de *pasſada royal* te *Caraccas* aankwam. Ik vond hier twee *Duitſche* kooplieden van *St. Thomas* en twee *Engelſchen*, welke de eenigſte vreemdelingen op deze plaats waren, en die eigenlijk hun verblijf te *Laguayra* houden, waar zich vele vreemdelingen bevinden, die aldaar, uit ſtaatkundige oogmerken, door het Gouvernement tegenwoordig geduld worden; want, daar de inwoners van deze provincie geenen onderſtand van hunne eigene natie kunnen krijgen, zijn zij in de noodzakelijkheid, hunne toevlugt tot vreemden te nemen, en in verſchillende behoeften, zelfs in die des legers, te voorzien. Indien echter de *Spanjaarden* door den tijd uit hunnen neteligen toeſtand mogten gered wor-

worden, dan lijdt het geen' twijfel, of alles komt weder op den ouden voet; geene andere menschen mogen dan hier den grond betreden, dan goede katholijke *Spanjaarden*, en geene andere vaartuigen worden toegelaten, dan die van *Europeesch Spanje* komen.

Wanneer men evenwel van *Laguayra* naar *Caraccas* reist, moet men daartoe een paspoort van den Kapitein-Generaal hebben, hetwelk men niet dan met de grootste moeite en na 8 of 14 dagen wachtens kan krijgen. Met dit paspoort mag men tegenwoordig niet langer dan drie dagen in de hoofdstad verblijven, ten zij hetzelve weder voor drie dagen verlengd worde.

De heilige(?) Inquisitie schijnt de vreemdelingen nog al ongemoeid te laten; alleen zeide men mij, dat onlangs een koopman van het land was gezonden, omdat men bemerkt had, dat hij — een vrijmetselaar was!

Een *Duitsch* koopman verhaalde mij, dat hij, dikwijls in de kerk gaande, om zich in de *Spaansche* taal te oefenen, eens een' priester schrikkelijk had hooren uitvaren tegen de vreemdelingen, die thans maar zoo geduld worden: al de rampen en ongelukken, welke deze streken getroffen hadden, schreef hij aan dat kettervolk toe; er bijvoegende, dat, zoo het niet veranderde, het nog veel erger zoude worden. De meeste inwoners denken er echter geheel anders over; zij zijn zeer op vreemdelingen gesteld, en bewijzen dezelve veel vriendschap.

De stad *Caraccas* wordt gerekend 3000 voeten boven de oppervlakte der zee te liggen, en daardoor wordt de luchtstreek zeer gematigd; des morgens en des avonds is het zeer koel, ja zelfs koud, en des nachts heeft men wel eene goede wollen deken noodig. Midden op den dag, echter, kan het zeer heet zijn, omdat de zonnestralen, door de bergen teruggekaatst, op de stad nedervallen, en men er over het algemeen zeer weinig wind gevoelt. Deze verandering van weder schijnt hier geenen nadeeligen invloed op het menschelijk ligchaam te hebben; het is er zeer gezond, en een *Europëaan* acclimateert zich hier veel gemakkelijker dan op de eilanden, die den vreemdelingen zoo dikwijls tot begraafplaatsen verstrekken.

In *Caraccas* zijn de hevige schokken, welke hier de natuur, zoowel als de burgerstaat, ondergaan heeft, op eene wijze zigtbaar, welke men niet zonder gevoel aanschouwen kan.

kan. De aardbeving van het jaar 1812 heeft hier de verschrikkelijkste verwoestingen aangerigt, geen huis onbeschadigd gelaten, en de helft der stad in een' volslagen' puinhoop veranderd. Ik heb verscheidene straten doorwandeld, waar niet één huis opgebouwd was, maar zich alles in denzelfden toestand bevond, waarin het de aardbeving gebragt had.

De omwenteling, die in deze provincie met dezelfde woede wordt voortgezet als toen zij het eerst uitbarstte, maakt den opbouw dezer stad onmogelijk; dewijl vele van derzelver inwoners, of niet meer in wezen zijn, of als ballingen op vreemde plaatsen rondzwerven, of zich thans nog bij het leger der onafhankelijken (*Independenten*) bevinden; een klein gedeelte slechts, die de zaak des Konings van *Spanje*, misschien om staatkundige redenen, getrouw gebleven zijn, (van de algemeene amnestie hebben slechts zeer weinige onafhankelijken gebruik gemaakt) bewoont thans nog de stad, en van de 32000 inwoners, welke *Caraccas* vóór de omwenteling bezat, telt men er heden niet meer dan 17000, van welk getal twee derde gedeelten lieden van de kleur zijn.

Niets valt een' vreemdeling in deze stad meer in het oog, dan de bouworde der huizen, welke juist geschikt is, om bij eene aardbeving de ijsselijkste verwoestingen aan te rigten. De muren der huizen, zoowel van binnen als van buiten, zijn ongeveer drie voeten dik, en bestaan enkel uit zand. Ik heb, tot mijne verwondering, binnen weinige uren eenen muur van een huis zien optrekken. Men gebruikte daartoe een' houten bak, die met zand, hetwelk met water gemengd was, en eenigzins naar roode klei geleek, opgevuld werd. Deze bak werd vervolgens omgekeerd, en de natgemaakte klomp aarde bleef op den muur zitten. Dit wordt dan zoo dikwijls herhaald, totdat de muur hoog genoeg is, welke dan aan beide zijden met kalk bestreken wordt, hetgene denzelven nog eenige stevigheid geeft, want als het zand weder regt droog wordt, is de muur zoo sterk, dat men er met een' stok gemakkelijk een gat in kan stooten. Men begrijpt dus ligt, dat deze muren niet den geringsten schok eener aardbeving kunnen doorstaan, maar door derzelver dikte en broosheid vele ongelukken moeten veroorzaken; en hiertoe is verder het geheele huis ingerigt. Elk raam, hetzij hetzelve op de straat of op de binnenplaats uitziet, is voorzien van ijzeren spijlen, zoo zwaar dezelve maar vallen kunnen; geen

ven-

venster, zoowel boven als beneden, is van dit sieraad ontbloot. Behalve dat dit een doodsch aanzien geeft, is zulks ook in het geheel niet geschikt in een warm luchtgestel. De vloeren der boven- en benedenkamers zijn met klinkers belegd, welke hier gebakken worden, en mede bijdragen om de huizen zwaarder te maken, en dezelve daarenboven naar kloosters te doen gelijken.

Gelijk in alle Roomsche landen, is het ook hier: de geheele schoonheid der stad bestaat nagenoeg in de veelheid, grootte en pracht der kerken. Nergens, intusschen, is zulks gevaarlijker dan hier. Naar mate dezelve hooger en grooter zijn, is het getal der slagtoffers, die bij eene aardbeving, waaraan deze stad, door derzelver hooge ligging, is blootgesteld, onder dezelve verpletterd worden, ontzettender. Naar de ruïnen te oordeelen, moet het getal der kerken alhier verbazend groot geweest zijn. Slechts weinige zijn weder opgebouwd; en deze hebben dan nog al derzelver pracht verloren, welke zij ééns bezaten, voordat die noodlottige aardbeving dezelve vernielde. De kathedrale kerk is thans de éénige, welke uitmunt; en hij, die smaak vindt in alles, waarmede eene Roomsche kerk is opgesierd, zal dezelve zeer schoon vinden. De geestelijkheid te *Caraccas* heeft thans de aardbevingen eens willen trotseren, door weder eenen zeer hoogen steenen toren op deze kerk te bouwen. Deze dwaasheid zal weder vroeg of laat de noodlottigste gevolgen hebben; want er gaat geen half jaar voorbij, zonder dat er schokken van aardbevingen gevoeld worden. Op dezen toren is wel een Heilig van den eersten rang, als Patroon van de kerk, geplaatst; doch dit helpt zoo weinig! Men heeft het hier bij ondervinding, dat de Heiligen niets tegen de onwederstaanbare magt eener aardbeving vermogen; want niet alleen had iedere kerk haren Heilig, maar zelfs elk huis: nog leest men op de ingestorte muren: „De Patroon van dit „huis is de Heilig die of deze;" en echter is geen dier huizen onbeschadigd gebleven.

De Bisschop van *Caraccas* heeft wijsselijk gehandeld met deze ongelukkige stad te verlaten, waar hij toch niet veilig wezen, of zijne 60,000 *Spaansche* daalders, welke hij jaarlijks inkomen heeft, in vrede verteren kon; hij was, zoo als ik vernam, naar *Europa* vertrokken, alwaar hij geoordeeld heeft, zich met zijne geringe jaarwedde beter te kunnen

nen behelpen! Het getal herders, welke hij hier over zijne kudde heeft achtergelaten, is niet gering: deze houden zich immer bezig met het doen van processiën, die hier ook des avonds plaats hebben; en deze zijn wel de schoonste en gemakkelijkste: want dezelve geschieden met vele lantarens, welke aan stokken in de hoogte gedragen worden; de loop is een drafje, (het kan ook 's avonds hier vinnig koud zijn) en men behoeft niet te knielen, maar slechts in het voorbijgaan den hoed af te nemen.

De geestelijken genieten hier het vette der aarde niet alléén; zij gunnen anderen ook wat: want, toen ik iemand mijne verwondering te kennen gaf, dat mij bedelaars ontmoet waren, en dat hier, op eene plaats, waar de behoeften zoo gering zijn en de aarde zoo moederlijk en mild is, kreeg ik tot antwoord, dat dit gepermitteerde bedelaars zijn, die van de priesters eene privilegie hebben, om in Gods naam te bedelen, en dat men zich wachten moest, tegen deze lieden iets te zeggen, want dat zij alsdan de hulp der priesters zouden inroepen, die te dezer plaatse, als zij beginnen, in het geheel niet mak zijn.

Behalve de kerken, behoort onder de grootste gebouwen het Franciskaner klooster, waarin zich een groot aantal welgevoede monniken bevinden, die zich aan eene vrome ledigheid toewijden. Het is een zonderling denkbeeld, op eene plaats, waar luchtgesteldheid en volkskarakter zich vereenigen om luiheid en lediggang te bevorderen, nog bijzondere inrigtingen te vinden, welke aan deze ondeugden voedsel geven. Er is ook een nonnenklooster; maar wie er de Beschermheilig van is, is mij ontgaan: dit, echter, weet ik, dat het zich in een' zeer bloeijenden staat bevindt.

Buiten deze twee gestichten, is er een ander, hetwelk *Caraccas* meer eer aandoet; namelijk eene akademie, waar men in alle vakken (uitgezonderd in de wijsbegeerte) onderwijst. Voorheen, toen de studenten nog niet aan het *jus naturæ et gentium* dachten, was deze hoogeschool in een' bloeijenden staat; en 400 jonge lieden maakten zich hier bekwaam, om in onderscheidene posten voor deze provincie nuttig te zijn. Thans is het getal der studenten nog geen 100; de overige hebben hun graf gevonden op de bergen van *Venezuëla*, toen zij voor de zaak der vrijheid de wapenen opvatteden, om hunne onderdrukkers te bestrijden.

Zon-

Zonder aandoening kan men het ongelukkig lot der inwoners dezer provincie niet beschouwen, die voor hunne onafhankelijkheid goed en leven opofferden. Zelden is er voor eene regtvaardiger zaak krijg gevoerd, dan hier; maar ook zelden is de uitkomst zoo noodlottig geweest, en zulks voornamelijk, omdat het de opstandelingen aan bekwame opperhoofden ontbrak. Ware hier een WASHINGTON aan het roer van zaken geweest, geene *Spaansche* vlag zou hier meer waaijen, en *Venezuëla* gewis een der bloeijendste gewesten dezer aarde zijn. Maar ongelukkig plaatste zich aan het hoofd der opstandelingen een man, die, zonder krijgs of staatsman te zijn, tegelijk het leger en den staat bestuurt; die niet alleen de reeds verkregene vrijheid en onafhankelijkheid niet wist te verdedigen, maar die ook verscheidene malen, en op verschillende wijzen, de goede zaak verijdelde; van wien niets anders kan gezegd worden, dan dat hij een der rijkste ingezetenen dezer provincie was.

Daarenboven maakten de opperhoofden der onafhankelijken zich aan dezelfde misdaden schuldig als hunne tegenpartij; namelijk aan onmenschelijkheid en wreedheid. Te *Laguayra* zag ik hiervan nog een gedenkteeken, dat mij met ijzing vervulde. Op de markt der stad is door het Konings-Gouvernement eene gedenknaald opgerigt, van gedaante als eene graftombe, op welker vier hoeken zoowel, als op de punt der naald, doodshoofden geplaatst zijn. *Ter nagedachtenisse*, dus luidt het opschrift in het Spaansch, *van de ongelukkige slagtoffers, die op den 3den September door de woede der opstandelingen vermoord zijn, omdat zij aan hunne grondbeginselen getrouw waren.* Tusschen de 11 en 1200 dezer ongelukkigen werden uit de gevangenis gehaald en doodgeschoten.

Men is hierom thans in deze provincie zeer tegen de onafhankelijken ingenomen. Het Koningsbestuur blijft hun wel onregtvaardig en drukkend; maar van de tegenwoordige onafhankelijken hebben zij niets dan plundering en moord te wachten: want de inboorlingen, die thans nog voor hun volksbestaan strijden, zijn zeer weinig. Bijna het geheele leger der onafhankelijken bestaat deels uit vreemdelingen, die voor geene vrijheid of vaderland de wapenen voeren, deels uit Negers en Mulatten, die voor geen bestuur van Blanken hun bloed zullen laten stroomen, en dezelve even zoo sterk haten als de slavernij. Zoo daarom, in dezen toestand van

zaken, de onafhankelijken de overhand behielden, zoude het eene groote kans loopen, dat de lieden van de kleur zich meester van het bestuur maakten, en dit gewest in een tweede *St. Domingo* veranderden.

Het behoud dezer provincie, tot dus verre, voor den Koning van *Spanje*, is wel voornamelijk toe te schrijven aan deszelfs bevelhebber MORILLO, die sedert verscheidene jaren geheel en al van het moederland verlaten is, en alleen door zijn' moed, krijgskunde, dapperheid, en al die deugden, welke aan de opperhoofden zijner tegenpartij ontbreken, bijna in elken strijd overwinnaar blijft, offchoon hij dikwijls met eenen sterkeren vijand te doen heeft.

De Generaal MORILLO heeft bij zijne soldaten, en ook bij de inwoners, een onbepaald vertrouwen verworven. Hiervan zag ik te *Caraccas* een sterk bewijs. Toen, gedurende mijn verblijf aldaar, een *Engelsch* Kapitein van eene oorlogsbrik, die, zoo hij zeide, door den Gouverneur van *Barbados* afgezonden was, de tijding kwam brengen, dat er te *Margarita* 3000 man *Engelsche* troepen geland waren, die het voornemen hadden, ergens op de kust eenen aanval te ondernemen, veroorzaakte deze stellige tijding in den beginne te *Caraccas* eene groote ontsteltenis en verwarring; doch men beschouwde al spoedig deze tijding als overdreven; sommigen meenden, het was koopmans-speculatie; en de *Spaansche* Officieren, hier in garnizoen liggende, zeiden: „Laat zulks waar zijn! 800 man *Spanjaarden* met MORILLO zijn toereikend, dezelve te verjagen." Er liep hier, dit erken ik, wel wat *Spaansche* trots onder; maar uit alles kon men ten duidelijkste merken, dat zij onder MORILLO onoverwinnelijk meenden te zijn.

Van de 10,000 man troepen, welke MORILLO in het jaar 1814 met zich naar *Nieuw-Grenada* voerde, zijn er, volgens de getuigenis der *Spaansche* Officieren, niet meer dan 3000 in leven; de Regementen zijn aangevuld met Zwarten en andere gekleurden, op welke men zeer weinig kan vertrouwen, dewijl de geest van *Independentie* sterk onder hen heerscht.

Te *Caraccas* lag in garnizoen het Regement van *Navarre*, dat genoegzaam voltallig uit *Europa* vertrokken was, en waarvan thans alleen de Officieren en Onderofficieren *Europesche Spanjaarden* waren. De soldaten waren in den allerellendigsten toestand, en geleken meer naar bedelaars of struikroovers,

vers, dan naar Koningstroepen; sommigen hunner stonden blootsvoets op schildwacht, en ieder had eene onderscheidene bus, rok, hoed, schakot, muts enz., hetwelk er alles armoedig, gescheurd en gelapt uitzag.

De omstreken van *Caraccas* zijn schoon en vruchtbaar, en worden op verscheidene plaatsen van waters doorstroomd, welke van de bergen afkomen, en waarvan er drie door de stad loopen. Men vindt hier verscheidene plantaadjen, inzonderheid van koffij, welke in deze streken zoo goed is, als men ergens elders zal vinden. Het ontbreekt echter aan de noodige werklieden; want het getal der slaven is er zeer sterk afgenomen. Ik ben op eene koffij-plantaadje geweest, waar slechts 14 slaven waren, en waar er meer dan 40 vereischt werden, om den noodigen arbeid te verrigten.

Vele rijke inwoners van *Caraccas* hebben buiten de stad tuinen, waar vruchten en groenten geteeld worden. De meeste *Westindische* vruchten vindt men hier in derzelver volmaaktheid, en de noordelijke tieren hier tamelijk wel; ik heb druiven en aardbeziën gegeten, welke zoo goed als die in *Europa* waren; de appelen, perziken, abrikozen, enz. zijn minder goed, maar ik geloof, dat ze veel verbeterd konden worden. De kool, wortelen, rapen, doperwten, salade, enz. kwamen alle zeer nabij de *Europesche*; jammer slechts, dat de *Spanjaarden* geen beter gebruik van deze gaven des Hemels weten te maken: deze groenten worden meestal op eene slechte en onsmakelijke wijze toebereid, en daarenboven nu eens onrijp, dan weder overrijp afgeplukt. Deze onverschilligheid der *Spanjaarden*, wat en hoe zij eten, noemen zij zelve matigheid.

Deze tuinen, die anders, door derzelver menigvuldige boomen, schoone buitenplaatsen zouden zijn, waren meestal in een' slechten, vervallenen toestand. Nagenoeg een uur van de stad zag ik eene welgelegene en aangename buitenplaats, of laat ik liever zeggen, welke het in vorige jaren geweest was; want dezelve zag er woest en verwaarloosd uit, en het huis was door de sterke aardbeving van 1812 ingestort, en in dien staat tot heden gebleven. De vruchtbare grond had langs de ingestorte muren struiken en heesters doen opschieten, en uit de scheuren van den grond groeiden zelfs kleine boomen; hetwelk aan dit huis de gedaante gaf, alsof het eene ruïne van eenige eeuwen ware. In den tuin wandelende, ont-

dekte ik eenen zonnewijzer, welke nog het uur van den dag aantoonde. Dit was voor mij hier een vreemd verschijnsel: kruisen had ik wel op elk gebouw gezien, maar eenen zonnewijzer had ik niet gedacht hier te vinden. Dit raadsel werd spoedig opgelost, toen ik vernam, dat de alombekende reiziger A. VON HUMBOLDT in dit huis eenigen tijd had doorgebragt, dezen zonnewijzer gemaakt, en tot eene gedachtenis achtergelaten had. — Niet zonder gevoel verliet ik deze plaats, niet zoo zeer omdat ook hier de onbestendigheid van al het aardsche te lezen was, noch ook omdat dit de woonplaats eens rijken *Spanjaards*, en alzoo misschien het verblijf der welvaart, geweest was, maar omdat VON HUMBOLDT op deze plaats gewoond en gearbeid, zijne natuurkundige opmerkingen en nasporingen gedaan, en de kennis der aardrijkskunde en natuurlijke historie verrijkt had. Lang, dacht ik, moge dit gedenkteeken van kunde en beschaving hier in wezen blijven, totdat eenmaal in deze heerlijke oorden menschen wonen, uit welke HUMBOLDTS geboren worden!

SCHIPBREUK DER FORTUNA AAN DE ENGELSCHE KUST.

Het schip *Fortuna*, gevoerd door den nog zeer jongen Kapitein E., die zijne eerste reis als zoodanig deed, verliet tegen het einde der maand Junij dezes jaars (1819) de haven van *Hamburg*, om passagiers en lading naar de *Havannah* te brengen. Na vier dagen in zee geweest te zijn, bemerkt de Stuurman in den nacht, dat het schip niet rigtig ging, (men bevond zich in het Kanaal) en treedt met de woorden: „ Heer Kapitein! het staat niet goed met ons; ik vrees, dat „ wij de kust te digt genaderd zijn," in de kajuit. De Kapitein snelt naar het verdek; dan, op eenigen afstand in zee eenen helderen lichtglans ontdekkende, zegt hij: „ Ei, wat praat gij! daar is immers de vuurtoren; wij zijn rigtig." Intusschen waren het visschers aan de *Engelsche* kust, die, om niet overzeild te worden, bestendig een sterk vuur bij nacht aanhouden; eene, elken ervaren' zeeman, zeer bekende verschijning.

Naauwelijks had hij deze woorden gezegd, of het schip ontvangt een' zoo geweldigen stoot, dat het terstond, als ware het, in vier stukken splijt, en even zoo vele naauwelijks

te

te zamen hangende wrakken wordt. Thans schreeuwt Kaptein E.: „ Heere God! wij zijn verloren. Ieder berge zich, zoo goed hij kan!" Tot vermeerdering van het onheil, verheft zich straks een storm, en schuimend breken de woedende golven op het rotsrif, dat het schip verbrijzelde; deze storten zich, bij het terugkaatsen, met verdubbeld geweld op het wrak, en rukken opéén het grootste deel der manschap van het verdek in zee. Men tracht de beide booten, de groote en kleine, los te maken, maar kon in de verwarring de knoopen niet ontbinden; een matroos grijpt de scherpe timmermansbijl, en roept eenen anderen toe: „ Houd het touw strak!" De ongelukkige gehoorzaamt aan dien roep, — daar ligt opéén zijn arm met het afgehouwene bootstouw op den grond! In den angst en haast had de kappende matroos niet gelet, hoe hij de bijl bestuurde, en alzoo zijnen makker dien rampzaligen slag toegebragt. De zoon eens verdienstelijken apothekers te *Altona*, de Heer MAAS, in dit oogenblik eigen' nood geheel vergetende, en zich herinnerende, dat hij in eene kas bij zijne kooi een' volledigen toestel had tot het verband, laat zich aan een' strik in het geheel onder water staande scheepsruim neder, ten einde al het mogelijke tot redding des gewonden te beproeven. Deze jongman was uit zucht tot den zeedienst, tegen den wensch zijner treurende ouders, als overcompleet matroos medegegaan, om — zijnen dood in de golven te vinden! Hij vond in het scheepsruim gelukkig de kas, greep het benoodigde, en keerde tot den gekwetsten terug, dien hij, zoo goed hij zulks in zoodanige omstandigheden vermogt, verbond. Naauwelijks, echter, is deze liefdedienst volvoerd, of eene golf rukt den ellendigen van zijne zijde in den gapenden afgrond weg!

Op een ander gedeelte van het scheepswrak greep intusschen een ontzettend aandoenlijk schouwspel plaats. Een jonge, eerst sinds een jaar gehuwde *Zweed*, met zijne jeugdige, schoone echtgenoote, die hem vóór korten het eerste kind gebaard had, looft een' grooten schat, looft zijn gansche vermogen uit, voor de redding van vrouw en kind. Vergeefs! Elk is alleen op eigen lijfsbehoud bedacht, en kan aan geen gewin, aan geenen rijkdom denken. Eindelijk ontwaart een wakkere kerel, de Onderstuurman, het steeds dringender wordende gevaar dezer ongelukkigen, en besluit, het

mogelijke ter redding van de vrouw en het kind te beproeven. Hij dringt tot hen door, en ſtort zich, in de hoop van, zwemmende, de beladene en wegzeilende kleine boot nog te bereiken, met hen in de ſchuimende golven. Hij reikt haar de hand — reeds is het kind aan hare zwakke armen ontrukt — (men vond het daarna aan de *Engelſche* kust) en poogt haar voort te ſlepen; maar de vastgeklemde hand hindert hem in het zwemmen, en hij beduidt haar, dat zij zijnen voet grijpe; zij doet zulks, heeft echter geene kracht genoeg zich boven te houden, en begint te zinken. Hij ziet het, en grijpt haar bij de ſchoone, lange haren, die hij om zijne hand ſlaat. Al zijn pogen, echter, om al zwemmende de kleine boot met haar te bereiken, is vruchteloos; en hij beſluit, haar naar het ſchip bij haren echtgenoot terug te brengen, die, aanſchouwer van zijne vergeefſche pogingen, zich nog aan den grooten mast houdt vastgeklemd. In het oogenblik, dat hij het ſchip nadert, heeft men de groote boot losgemaakt, en laat dezelve af in zee. De beklagenswaardige vrouw wordt tusſchen deze en het ſchip geprangd en — verbrijzeld! Den edelmoedigen redder beſterven hare haren, met een gedeelte van het hoofd, in zijne hand.... Kort daarop wordt ook haar echtgenoot door den vloed in den afgrond weggeſleept. o, Waarom niet eenige oogenblikken vroeger, eer hij die ijsſelijkheid moest aanſchouwen!

De manſchap in de kleine boot verdwijnt almede ſpoedig — de golven ſlaan haar omverre; en, na verloop van een half uur, zijn nog alleen de Kapitein, de Onderſtuurman en de Scheepstimmerman, met den jongen MAAS, overig. De drie eerſte grijpen het losgeſcheurde voorſte deel van het ſchip, en worden met hetzelve naar eenige boven de oppervlakte der zee uitſtekende klippen gedreven, welke zij vatten en gelukkig beklimmen; terwijl MAAS, op een ander ſtuk van het wrak, drie dagen en nachten voor hunne oogen omdrijft, en zich niet redden kan. Eindelijk bezwijken zijne krachten; en, een half uur voordat men zijne drie overige lotgenooten van de *Engelſche* kust ter hulpe ſnelt, verzinkt hij in den vloed.

De drie geredden zijn, door honger, angst en vermoeijenis uitgeput, te *Hamburg* aangekomen. Mij ſchijnt hun lot, (en vooral dat des Kapiteins) na de aanſchouwde ijsſelijkheden, weinig minder beklagenswaardig, dan dat hunner verongelukte lotgenooten.

FRAGMENTEN OVER DE KUST VAN GUINEA.

(*Vervolg en slot van bl.* 561.)

Godsdienst en Godsdienstige Plegtigheden der Negers.

Gelijk verkeerde Godsdienstijver en priesterbedrog in *Europa* eene niet ongewone zaak zijn, zoo misleidt men ook hier de volksmenigte met het denkbeeld van eenen valschen en ongerijmden Godsdienst, welke te gelijker tijd tot een' ruimen dekmantel verstrekt, waaronder men staatkundige ontwerpen kan doen ten uitvoer brengen.

De Negers worden geleerd te gelooven aan een wezen, (een onding, dat niet bestaat, een *ens rationis* in den volsten zin) hetwelk eigenlijk eene verborgene en bovennatuurlijke eigenschap uitdrukt, die zij aan sommige dingen toekennen, en als het uitwerksel beschouwen van eene hun onbekende kracht, welke voor hen bovennatuurlijk en onbegrijpelijk is, Zij noemen dit hersenschimmig wezen, waarvan zij geene reden weten te geven, *Fetische.*

De geheiligde priesters van deze *Fetisches* (welke over het algemeen slimme knapen en groote bedriegers zijn) prenten hun gestadig het gezag voor dit droombeeld in, en leeren, dat hetzelve aanwezig is in alle ligchamen of voorwerpen, welke hun eigenbelang als het best geschikt daartoe oplevert.

Er zijn tweederlei soort van *Fetisches.* De eerste is voor bijzonder of individueel nut; de tweede voor het algemeene belang. Voor de eerste soort moeten allerlei snuisterijen tot woonplaatsen, als ware het, aan deze *Fetisches* dienen, waaruit volgt, dat het getal van dezelve oneindig groot is; ja, zoo veel Negers er op de kust gevonden worden, zoo vele *Fetisches* bestaan daar ook. De eene Neger heeft daartoe een stukje hout, de andere een' tand van een' hond, kat, tijger of olifant. Een ander vereert als zoodanig het ei, of een been, of den bek van eenigen vogel; den kop van een' os, of van een' bok; de graat van een' visch; een takje van een' doorn, en vele andere nietsbeduidende kleinigheden, welke op alle deelen der kust ten uiterste uiteenloopende zijn, uitgezonderd wat haren naam betreft. De priesters verzamelen deze nietigheden in grooten getale, heiligen dezelve, door ze

aan eene andere *Fetische* te ſtrijken, en verkoopen dezelve aan de zwarte inboorlingen der kust, die den hoogſten prijs daarop ſtellen, en reeds dadelijk bij de geboorte hunner kinderen zoodanig eene *Fetische* van den priester bekomen, welke ter beſchutting van den nieuwen mensch gedurende zijn geheel leven dienen moet.

Hun vertrouwen op deze *Fetisches* is ongemeen groot; en het is daarom ook, dat zij dezelve met eene ongeloofelijke achting vereeren, welke zoo verre zich uitſtrekt, dat er bijkans geen Neger beſtaat, die niet eene heilige gelofte aan zijne *Fetische* gedaan heeft, om gedurende zijn geheel leven zich van iets te onthouden, hetwelk hem anders het ſtreelendst voor de zinnen is: zoo doen ſommigen volkomen' afſtand van het gebruik van wijn, anderen van vleesch, van visch, of eenige bepaalde lekkere vruchtſoort.

Wat de *Fetisches* van den tweeden rang, die voor het algemeene welzijn waken moeten, betreft: deze zijn ook rijk in getal, en in niet minder krachtelooze ligchamen woonachtig. Het is echter minder te verwonderen, dat de Negers tot het erkennen en eerbiedigen van deze *Fetische*-ſoort zijn weggeſleept geworden; alzoo ook wij, in onze, ſchoon met het Goddelijk licht der waarheid beſtraalde, gewesten, de overeenkomſtige voorbeelden niet misſen, dat gevoelige of ſentimentele geesten worden medegeſleept, om zoodanige betooverende ſtreken of voorwerpen in de natuur, welke het oog kunnen bekoren, als aan de Godheid bijzonder geheiligd, in hunne dichterlijke tafereelen af te ſchetſen.

Overal, waar de natuur grootsch en bevallig, of ſchrikverwekkend, zich voordoet, vereert de zwarte kustbewoner den beſchikker van het noodlot zijns lands, zijns dorps of huisgezins. — Die onder de menigte der bergen het trotschſte zich voordoet, en het ſtoutſte zijne kruin tot boven de wolken verheft, die is de grootſte der *Fetisches*. En het uitgeſtrekte woud, dat de duizendmalige verjaring des aardkloots door zijne ontzettende reuzengevaarten den naneef vermeldt, is de heilige verzamelplaats van zoo vele duizende *Fetisches*, als er dikke en groote en fraaije boomen gevonden worden. — Maar ook deze menigte van *Fetisches* ſchijnt niet voldoende te zijn om het land voor rampen te bewaren, en niets dan voordeel te bezorgen. En hoe zouden de goudmijnen ook kunnen uitgeſloten zijn uit de rij der Heiligen? Neen, ook

ook daar wonen zeer heilige *Fetisches*, welke met een' bijzonderen eerbied vereerd, en op eene gestrenge wijze beschermd worden. Niemand zoude zich moeten vermeten, eenigen aanslag op dezelve te maken; want zijn onvermijdelijk noodlot zou wezen, dat hem het hoofd voor de voeten gelegd werd; terwijl er voor de bewaring der heilige mijnen een algemeene juichtoon zoude opgaan, die zoo door Godsdienstijver gestuurd wordt, dat men vergeet, dat menschenhanden dezen doodslag begaan hebben, en ronduit verklaart: *de Fetische heeft zich gewroken; de Fetische heeft hem den dood aangedaan*. Er heeft op deze wijze menigeen zijn graf gevonden, zonder dat de *Fetische* eenig deel hieraan gehad heeft; ten zij men deszelfs, de begeerlijkheid opwekkenden, rijkdom als zoodanig wilde verklagen.

Niet alleen op het land, maar ook in den grooten oceaan zijn hunne *Fetisches* te vinden. Een eiland, welks vermogende kracht ten sterkste daaruit blijkt, dat het de woedende golven weêrstaan kan, is eene *Fetische*; en de blinde klip, die den argeloozen zeeman zijnen dood in de baren doet vinden, legt, als *Fetische*, hem dat noodlottig ongeluk op.

Onder de land-*Fetisches* zijn enkele geslachten uit het dierenrijk ook opgenomen. Zoo is de slang te *Fida* eene heilige *Fetische*, wie de inwoners dezelfde eer en Godsdienstige hulde toebrengen, als de *Egyptenaars* hunnen *Apis* en *Osiris* deden; en die het ongeluk heeft een dier serpenten te dooden, die is zeker zijn leven kwijt, en na zijnen dood zou men algemeen zeggen: *de Fetische heeft zich gewroken* (*).

Om

(*) Ten blijke, hoe zeer het dooden dier slangen den inwoneren ter harte gaat, strekke de navolgende gebeurtenis. In het jaar 1677 had een varken, hetwelk door eene slang gebeten was, dezelve uit weêrwraak aangevallen en verslonden, hetwelk door de Negers zoo euvel werd opgenomen, dat zij zich bij hunnen Koning vervoegden, met het verzoek, dat hij een Edict zoude uitvaardigen, waarbij de varkens van de kust verklaard werden strafbaar te zijn met den dood, en uitgeroeid te moeten worden, wegens het begane feit aan de slang. Duizende Negers kwamen nu gewapenderhand op de been, om te voldoen aan de uitgevaardigde order van den Koning, en alzoo de *Fetische*, die anders

 ze-

Om hunnen Godsdienstigen eerbied en hulde aan de *Fetische* te betoonen, bouwen de Negers altaren van riet, op vier stokken in de aarde geplaatst, en overdekt met een klein dak, van palmbladen gemaakt. Er zijn in de bosschen eene ontelbare menigte van zulke altaren opgerigt, welke zij dagelijks opvullen met geschenken van allerlei aard, schotels met rijst, gierst, landvruchten, enz. Geen' dag laten zij voorbijgaan, waarop zij des morgens niet iets van het kostbaarste, dat zij bezitten, hunner *Fetische* komen aanbieden; en deze gewoonte is zoo zeer bij hen ingeworteld, dat zij dezelve thans als een' volstrekten pligt beschouwen, in welks uitoefening zij in het minst geene nalatigheid zouden durven aan den dag leggen, zeker vooronderstellende, dat zij weldra met den dood zouden gestraft worden. Vanhier schrijven zij ook alle ongelukken, die hen treffen, aan achteloosheid of gebrekkige pligtsbetrachting omtrent hunne *Fetisches* toe; terwijl zij in tegendeel, wanneer zij met naauwgezetheid aan hunne Godsdienstige verpligting meenen te voldoen, ook alles goeds, tot wedervergelding, van hunne *Fetisches* verwachten. Daarom, wanneer zij gebrek aan regen hebben, brengen zij ledige kruiken naar de altaren; en op dezelfde wijze sabels en dolken, wanneer zij ten oorlog moeten trekken.

Zij ontzien deze *Fetisches* met zoo veel eerbied, dat zij dezelve niet dan met groote vreeze durven naderen. Ja, zij verwonderen zich dikwijls, dat de *Fetisches* geene verschrikkelijke wraak nemen voor den hoon en smaad, die de Blanken dezelve meermalen aandoen. Wanneer zij hunne *Fetisches* gewasschen hebben, zouden zij het niet durven wagen, dit

wa-

zeker zware wraak op het land zoude nemen, te verzoenen. Er had eene verschrikkelijke slagting plaats; zoodat, indien de Koning het geluk niet gehad had van geen bloeddorstig mensch te wezen, en door de minnaars van het varkensvleesch overgehaald te worden, om door een contra-bevel, waarin hij verklaarde, dat er nu reeds bloed genoeg was vergoten ter bevrediging der *Fetische*, een einde aan deze strafoefening te maken, er zeker niet één varken het leven van zoude afgebragt hebben. (Vergel. *Atlas historique, ou nouvelle Introduction à l'Histoire, à la Chronologie, et à la Géographie ancienne et moderne*, Tome VI. Amst. 1719.) *De Inzender.*

water weg te werpen: om hetzelve dus geheel te hunnen nutte te doen ſtrekken, ſtorten zij het over al de leden van hun huisgezin uit. Hoe veel beuzelachtigs er ook in deze Godsdienstleer plaats grijpt, zoo heeft zij toch een zeer groot nut, dat zij dit volk, in den volſtrektſten zin, voor den meineed bewaart, wanneer men hetzelve ſlechts bij de *Fetiſche* laat zweren. En om zich geheel te overtuigen, bij het doen van eenen eed, dat zij niet valsch zweren, is het voldoende, iets van zulk eene *Fetiſche* af te ſchrapen, op een ſtuk brood te doen, en hen te verpligten, dit in den mond te leggen, zonder dat zij het zelfs behoeven op te ſlikken. Wanneer nu hun eed valsch mogt zijn, blijkt dit terſtond; want zij zullen zich niet vermeten, zoodanig een gruwelſtuk jegens eene *Fetiſche* te beſtaan, als die, volgens hunne meening, dadelijk hen zou kunnen doen ſterven.

Hoe veel ontzag en vreeze de Negers voor hunne *Fetiſches* ook koesteren, zoo eerbiedigen of erkennen zij echter dezelve niet als Goden; maar zij beſchouwen hen als wezens, door eene algemeene Godheid (de God des Hemels) geſchapen, om tot opzieners te verſtrekken over het menschdom, deszelfs daden en belangen na te gaan, en bemiddelaars bij de Godheid te wezen, om het den menſchen goed of kwaad te doen gaan. Deze bemiddelaars dus te vriend te houden, is het voornaamſte in den Godsdienst der Negers; en het zijn alleen de *Fetiſches*, wie de dank voor het goede, dat hun te beurt valt, wordt toegebragt. Den Schepper der *Fetiſches*, dien zij als God des Hemels, als een eenig God erkennen, houden zij voor de hoogſte *Fetiſche*, en noemen hem JAN CAMPANG, misſchien wel naar den eerſten Blanken, die hunne kust heeft betreden (*). Zij kennen dezen God

(*) In de *Levensbeſchrijving van voorname, meest Nederlandſche Mannen en Vrouwen*, IIde Deel, bl. 125, enz. Amſt. 1775. vinden wij melding gemaakt van eenen KLAAS KOMPAAN, die, in het laatst der 16de Eeuw, door vaart en handel op de kust van *Guinea*, groote ſchatten verzameld heeft. Deze KOMPAAN was een berucht zeeroover, en vreesſelijk voor dezulke, op welke hij het geladen had. Hij had vriendſchap met eenen JAN JANSZ van *Haarlem*, mede een groot zeeroover. Welligt dat deze twee perſonen te gelij-

God slechts zeer oppervlakkig, bijkans niet dan bij naam; ééne der Goddelijke eigenschappen, echter, belijden zij in den uitgestrektsten zin, namelijk *Gods goedheid*; deze is, volgens hunne leer, grenzenloos, zoodat het niet mogelijk is, dat God eenig kwaad over de menschen kunne brengen. Zij bidden derhalve de Bron van alle goed nooit om eenige afwering van kwaad, en danken ook nimmer voor ontvangene zegeningen, maar doen dagelijks na hun ontwaken het volgende gebed: „ Mijn God! schenk mij dezen dag rijst en „ *jammes*; schenk mij goud en zilver; schenk mij slaven en „ rijkdom; schenk mij gezondheid, en vlugheid, en vaardig- „ heid op dezen dag!" In deze bede ligt al het geluk en heil opgesloten, dat zij kennen; hetzelve behoort geheel tot het zinnelijke, en wel alleen tot deze aarde. Zij erkennen ook geene gelukzaligheid na dit leven; het daarvoor houdende, dat, bij het sterven, hunne ziel overgaat, ja wel naar eene andere wereld, maar die binnen onze aarde geplaatst is; dat zij aldaar een nieuw ligchaam, nog in de zwangere moeder besloten, bewonen gaat, om, na verloop van tijd, weder uit die wereld in de tegenwoordige een ander ligchaam te komen bezielen. Geene vergelding, derhalve, na dit leven wachtende, trachten zij naar niets dan naar rijkdom en vermakelijkheden gedurende dit tegenwoordige leven.

Om den noodigen dienst en eerbied aan de *Fetisches* te bewijzen, zijn er *Fetische-papen* en *papinnen*. De *Fetische-paap*, of *Benjam*, is de opperste priester, wiens taak het is, op sommige tijden des jaars conferentiën te houden met de *Fetisches*, en haar orakel te raadplegen. Deze priester maakt bij zoodanige gelegenheid een vreemd misbaar, niet ongelijk aan dat, wat bij u, in *Holland*, een *epilepticus*, of wel een razend of getergd kwaad vrouwspersoon, zoude maken. Gij ziet, dat deze Godsdienstplegtigheid nog veel overeenkomst heeft met die Godspraken van *Delphos*, waarin de priester, na alvorens geraasd te hebben, den onnoozelen eene of andere dubbelzinnige beeldspraak op de mouw spelt; of wel met de voorzeggingen dier gewijde priesteressen, waarvan men in de *Eneïde* verscheidene voorbeelden aantreft.

Op

lijker tijd aan de kust van *Guinea* zich hebben doen kennen, en zoo aan den naam van JAN CAMPANG den oorsprong gegeven hebben. *De Inzender.*

Op andere tijden viert men hier openbare Godsdienstfeesten, waarin, helaas! het priesterbedrog schandelijk doorstraalt. De Negers gaan dan in rijen achter elkander, voorafgegaan door den opperpriester, of *Benjam*, die een' korf op zijn hoofd draagt, omkleed met een wit laken, waaronder de *Fetische* verborgen is. De korf, met zijne beide handen vastgehouden wordende, beweegt zich regts en links boven zijn hoofd, even alsof de daarin zijnde *Fetische* door deze beweging goed- of afkeuring te kennen gave bij hetgene haar door den priester en het volk gevraagd wordt (*).

De *Fetische-papinnen* verschillen heel wat van onze abdissen en nonnetjes; want, in plaats van, even als deze, voorbeelden van kuischheid te zijn, (of althans te heeten) schijnen zij juist aan de orde der Vestaalsche maagden tegenovergesteld te wezen; vermits zij werkelijk de onbeschaamdste, publieke ligtekooijen uitmaken: men behoeft slechts derzelver ver-

(*) Wanneer iemand een doodvonnis moet ondergaan, wordt op deze wijze de *Fetische* geraadpleegd omtrent den persoon, die het vonnis moet *executeren*. Dit geschiedt op de navolgende manier. Een der Koninklijke slaven neemt de *Fetische* des Konings op het hoofd, en zet het daarmede, even als een gek, op een sterk loopen door het geheele dorp en het naburige bosch; latende de *Fetische* nu eens naar dezen, dan naar genen kant overhellen, even alsof deze vallen wilde. Wanneer hij ter plaatse komt, waar de misdadiger, die van eene groote menigte volks omgeven is, zich bevindt, vraagt hij aan de *Fetische*, wie uit dien hoop den veroordeelden zal moeten om hals brengen. Dit gevraagd hebbende, zet hij het wederom op een loopen, even alsof nu de *Fetische* iemand zochte; en in dit rondijlen stoot hij met zijnen elleboog den eersten jongman aan, welken hij tegenkomt, die hierdoor *gedesigneerd* wordt, den veroordeelden van het leven te berooven. — Niet altoos is men tevreden met slechts éénen scherpregter, maar vraagt men aan de *Fetische*, of er ook nog meer menschen aan te passe moeten komen. Hierna loopt de slaaf op nieuws, met de *Fetische* op zijn hoofd, overal rond, en stoot somtijds wel tien en meer menschen aan, die dan de behulpzame hand moeten leenen. (Vergel. *Atlas historique, &c.* ter aangeh. pl. p. 53.) *De Inzender.*

verflenscht en afzigtelijk uiterlijke te aanschouwen, om reeds *a priori* tot de groote onkuischheid dier onbeschaamde vrouwelijke wezens te besluiten.

TUINEN EN LANDHUIZEN TE TRIPOLI.

(Uit *Travels to Tripolis*, *by* J. MAC CARTHY.)

Men heeft ons, verhaalt de Schrijfster (*), niet ver van *Tripoli* en digt aan den rand der zandwoestijn, een *Moorsch* landhuis tot vrij gebruik overgelaten. De daartoe behoorende tuinen zijn in den gewonen *Afrikaanschen* smaak. Niettegenstaande de bodem niet in de beste orde is, pronken in dezelve evenwel de oranje-, citroen- en lindeboomen in de hoogste schoonheid. De takken der eerste zijn met bloemen bedekt, en niettemin beladen met rijpe vruchten. De grond is met een tapijt van violen en *Arabische* jasmijn bedekt. Daarbij leveren deze tuinen, in hunne verschillende afdeelingen, tarwe, rogge, watermeloenen en andere nog gemeener gewassen, die allen even goed voortkomen. Langs de tuinmuren zijn groote dadelboomen geplant, wier loof zich links en regts verbreidt. De takken dezer boomen, die tot veertien voet lang zijn, wassen uit de toppen voort, en zijn met zeer digt aan elkander staande twee of drie voet lange bladen bekleed. Elk der eene ontzaggelijke wijndruif gelijkende dadeldruiven weegt 20 à 30 pond, en de boom zelf wordt tot honderd voet hoog. Met zijne vrucht weet de *Arabier* zijn gezin rijkelijk te voeden, met derzelver versch uitgeperst sap de hitte der koorts te bedaren, en met dit, wanneer het gegist heeft, zijn gemoed te vervrolijken; door drie of vier in den bast des booms gemaakte insnijdingen wordt dit sap uitgetrokken; bij iedere insnijding wordt eene aarden, omtrent anderhalve flesch houdende kruik geplaatst. De kruiken, die men 's nachts plaatst, zijn den anderen morgen met een' ongemeen zoeten en aangenamen drank gevuld; daartegen levert het sap, hetwelk gedurende den dag uit den boom vloeit, een' geestrijken, zeer sterken drank, welken de *Mooren*, door het bijmengen van zuurdeeg, nog he-

(*) De Schrijfster, eene zuster van den toenmaligen *Engelschen* Consul, heeft tien jaren in *Tripoli* gewoond.

heviger en gevaarlijker weten te maken. Zes of acht weken lang kan dit vocht dagelijks uit den dadelboom gehaald worden. Is deze tijd voorbij, en wordt de boom zorgvuldig behandeld, dan herstelt hij zich in drie jaren weder, en draagt vruchten, die beter zijn dan die, welke hij vóór de aderlating, gelijk de *Mooren* gewoon zijn te spreken, heeft gedragen. Bij voorname familiën te *Tripoli* is het gebruikelijk, bij plegtige gelegenheden, b. v. bij trouwen, wanneer een zoon geboren wordt, een jongeling voor het eerst te paard rijdt, een gezant in zijn' huisselijken kring terugkeert enz., het hart eens' dadelbooms op de tafel te brengen. Daar het dadelhout voor timmerwerk weinig of geene waarde heeft, blijft ieder boom, wien zijn hart ontnomen is, tot onvruchtbaarheid veroordeeld; dit hart bevindt zich geheel boven op den boom, tusschen de vruchttakken, en weegt, wanneer het er uitgesneden is, van tien tot twintig pond, doch is alleen bruikbaar wanneer de boom zijne volle hoogte bereikt heeft. Als tafelgeregt smaakt het voortreffelijk, en heeft een even schoon als zonderling voorkomen; deszelfs kleur is van donker oranje-geel en helder groen, waarvan het omringd is, tot het schitterendste lichtgroen, uit alle tinten zamengesteld; deze tinten verdeelen zich, even als bij zekere houten, in aderen en kwasten. Het dadelhart heeft een' reuk als pisang en dennenhout, met uitzondering van zijn wit gedeelte, het welk, ten aanzien van deszelfs bestanddeelen een' groenen amandel gelijkende, eene onbeschrijfelijke menigvuldigheid van geuren in zich vereenigt.

In de *Moorsche* tuinen vindt men geene lanen, maar enkel onregelmatige voetpaden, die langs talrijke, met marmer bezette kanalen en langs de oevers van beken loopen, welke door bijna ondoordringbare boschjes van bloemheesters en welriekende struiken vloeijen. De oranje-appelen van *Tripoli* hebben, zoowel wegens hunne schoonheid als voortreffelijke hoedanigheid, de voorkeur boven de *Chinesche*. De kersen zijn hier te lande onbekend, en alleen de Christenen telen aardappelen en peulvruchten. Met de watermeloenen, die van voortreffelijke hoedanigheid en in overvloed voorhanden zijn, schijnt de Voorzienigheid den inwoneren een bijzonder geschenk te hebben willen doen; want eene menigte menschen, die, van de hitte overweldigd, op het punt zijn om van dorst te versmachten, hebben het behoud

houd van hun leven aan deze weldadige vrucht te danken. Eene andere vrucht der tuinen van *Tripoli* is de granaatappel, welker uitgeperst sap den *Mooren* een' heerlijken drank verschaft. Niet minder prijzenswaardig zijn de *Turksche* en *Egyptische* vijgen. Van twee hier insgelijks wassende abrikozensoorten onderscheidt zich de eene door hare grootte niet minder dan door haren voortreffelijken smaak; daartegen is de andere, die naar meloenen- en perziken riekt, zeer gemeen. Ook verscheidene schoone pruimensoorten en heerlijk riekende wijndruiven, die, in menigte geplant, een' kostelijken wijn moeten leveren, helpen deze tuinen versieren.

In de nabijheid van ons landhuis bevinden zich liefelijke olijvenboschjes, in welke het alleen in dien tijd niet aangenaam is te wandelen, wanneer de olijven rijp zijn, en men gevaar loopt, haar, van olie druipend, op zich te zien nedervallen. Marmeren bakken, bij deze boschjes geplaatst, dienen om de olie te vergaderen, welke vervolgens in aarden kruiken overgegoten wordt, en zoo voortreffelijk en zuiver is als het helderste bronwater. Door de muren, met welke de huizen der bemiddelde *Mooren* omringd zijn, verdeelt zich dit gedeelte der omstreek van *Tripoli* in eene menigte kleine, zich naar alle rigtingen heenstrekkende voetpaden. Deze worden van dadelplantaadjen begrensd, die met garstvelden en uitgestrekte *Turksche* tarweäkkers doorsneden zijn. Verbeelde men zich nog streken zand daarbij, door olijvenboschjes van elkander gescheiden, landlieden van de hitte verbrand, kameelen zonder tal, eene brandende zon en een' hemel van het schoonste azuur, dan is het tafereel des geheels voltooid.

De aangrenzende woestijnen leveren een' uiterst zeldzamen en, wegens de menigvuldige aldaar voorvallende ongelukken, vreesselijken aanblik. Nog gisteren, verhaalt de Schrijfster, zagen wij eenige personen in zulk een' toestand van uitputting hier aankomen, dat zij nog onderweg hadden moeten omkomen, bijaldien de *Mooren* hun geene spoedige hulp toegebragt hadden. Vier van hunne reisgenooten hadden 's avonds te voren, bij gebrek aan water en wegens de verschrikkelijke hitte, er het leven bij ingeschoten. Ook HADGI ABDERRAHMAN, wien toenmaals een gezantschap naar *Engeland* was opgedragen geworden, verhaalt ons dikwijls van het jammerlijk uiteinde zijner dochter, bij hare terugkomst van hare laatste bedevaart naar *Mekka*, twee dagen na-

nadat zij met hem zelven de woestijn doorgereisd had. Het meisje was bovendien van eene teedere ligchaamsgesteldheid; hare voeten, die de brandende hitte des zands niet konden door-staan, geraakten vol zweren; en het koudvuur kwam er bij. De hitte is in dit oogenblik zoo drukkend, dat de onver-schrokkene, aan het klimaat van zijn land gewone *Arabier*, om tien ure zijn' arbeid staakt, en het vee, dat hij daarbij ge-bruikt, in de schaduw drijft. Om dezen tijd zoeken de Chris-ten-familiën eene schuilplaats in hunne tuinen, en genieten de verkwikkende, aldaar waaijende koelte. De dampkring blijft brandend tot het oogenblik, dat de zeewind opsteekt. Deze verheft zich gedurende de grootste hitte des namiddags, over-trekt alle ijzerwerk, zelfs in de zakken, met roest, en door-nat, in den tijd van weinig minuten, ieder, die zich aan zijn' aandrang blootstelt, de klederen. De hijgende *Moor* spoedt zich, zoo haast hij dezen wind bespeurt, om den-zelven te genieten, begeeft zich op zijn terrasdak, en slaapt daar geheele uren. In deze gewoonte zou de bijna in alle oorden van *Barbarijë* menigvuldig voorkomende blindheid haren grond hebben.

Hetgene in de *gulphori* (*), en altijd in de schoonste kamers der landhuizen, niet zelden eene zeer aangename koelte te weeg brengt, zijn breede, uitnemend heldere waterarmen, die in marmeren kanalen midden door deze kamers vloeijen. De vloer en de zijwanden van zoodani-ge kamers zijn met bonte tigchelsteenen bekleed, en de zol-dering van beeldhouw- of mozaïek-werk. In het midden van ieder landhuis bevindt zich een waterbak of *gebbia*, die aan-houdend met frisch, uit de nabij gelegene bronnen voortkomend water gevuld is, en zijne uitvloeijing naar de tuinen heeft. Deze bak is door eene marmeren borstwering omringd, en een aantal marmeren trappen leidt in denzelven. Rondom denzelven is een breede geplaveide of geterrasseerde weg aan-gelegd, op welken de hoofdvertrekken van het huis uitzien. Zoodanig een aanleg des geheels maakt, dat het huis door eene weldadige koelte beheerscht, en, ten tijde der groot-ste hitte, het verblijf in hetzelve zeer aangenaam wordt.

Als

(*) Deze *gulphors* zijn kamers, in welke de heer van het huis zijne vrienden, die wegens de vrouwen in zijn woon-vertrek geen' toegang hebben, ontvangt, en die bij uitslui-ting tot zijn gebruik bestemd zijn.

Als een' der bekoorlijkste tuinen schildert de Schrijfster dien van den toenmaligen *Britschen chargé d'affaires*, TULLY. Deze lustplaats bestaat uit digte oranjebosschen, die naauwelijks een zonnestraal kan doordringen. Een helder water vloeit in de marmeren kanalen, die de tuinen in verscheidene rigtingen doorsnijden, en de lucht, die men aldaar inademt, is met liefelijke geuren van rozen, oranjebloesem en *Arabische* jasmijn vervuld, wier digte schaduwen met den brandenden dampkring een aangenaam contrast uitmaken. Midden in den grootsten dezer tuinen bevindt zich, op eene aanmerkelijke hoogte boven den grond, een zeer aangename *gulphor*, wiens vloer, muren en vensterbanken met *Chinesche* tigchelsteenen van de schitterendste kleuren opgehaald zijn. Tegen de aan alle kanten aangebragte vensters klimt de kamperfoelie, jasmijn en oranje op. Deze struiken schitteren van het glanzigste groen, en verspreiden de aangenaamste geuren in het rond.

TROOST.

Komt, Pelgrims op de levensreis,
Die uitloopt op het graf!
Komt, leent uwe ooren aan mijn lied,
Dat u, in 't leed, vertroosting biedt,
En wijst dien troost niet af.

'k Gevoel, mijn broeders! wat ge lijdt,
Als alles u mislukt;
Als gij, op 't doornig pad der aard',
Zoo zeldzaam op een bloempje staart,
En schaars een roosje plukt.

'k Gevoel, wat u de ziel doorgrieft,
Als ge op genoegens hoopt;
Als dan de toekomst u bedriegt;
Als dan uw vrolijk uitzigt liegt,
En gij slechts tranen koopt.

Maar, Pelgrims! droogt die tranen af:
'k Heb balsem voor uw pijn;
'k Heb troost, die immer waarde heeft,
En aan het hart verkwikking geeft,
In 't midden der woestijn.

Wat

Wat klaagt gij, in dit dal der ſmart,
    Waar u 't geluk ontvliedt! —
Deze aard', waarop gij lijdt en klaagt,
En 't drukkend kruis der ſmarten draagt,
    Is uw beſtemming niet.

Wat klaagt ge, dat het wrevlig lot
    U hier geen ſchatten gaart! —
Is 't water, dat u laaft en drenkt,
Het dagelijksch brood, dat God u ſchenkt,
    Uw danklied dan onwaard?

Wat klaagt ge, dat uw naam niet praalt
    In hoogen rang en eer! —
Kiest toch het wezen voor den ſchijn;
't Zij u genoeg, een mensch te zijn:
    Geen titel ſiert u meer.

Wat klaagt ge, wordt de krans des roems,
    Op aarde, nooit uw lot! —
o! Hij, die, ſtil en onbemerkt,
Het goede wil en 't goede werkt,
    Hij, hij heeft roem bij God.

Wat klaagt ge, dat, in kleinen kring,
    Uw leven grafwaarts ſpoedt! —
't Was God, die u dien werkkring gaf;
Hij woog daarnaar uw krachten af;
    En wat Hij deed, was goed.

Wat klaagt ge, dat uw zwak verſtand
    Geen hooger ſpheer doorzweeft! —
Als gij maar, trouw aan deugd en pligt,
Beſtendig handelt naar het licht,
    Dat God geſchonken heeft.

Wat klaagt gij, als 't geluk u hier
    Geen enkel offer biedt! —
Het waar genoegen woont in 't hart;
Het is ontrefbaar voor de ſmart,
    En ducht haar pijlen niet.

Wat klaagt ge, zinkt uw zoetste hoop
In aaklig duister neêr! —
De nacht, waarin die hoop verzinkt,
Waarin geen enkle lichtstraal blinkt,
Brengt eens den morgen weêr.

Wat klaagt ge, wen het noodweêr loeit,
Als moest het al vergaan! —
Eenmaal bedaart het stormgeweld;
De stilte keert in bosch en veld,
En brengt verkwikking aan.

Wat klaagt gij, om het droef gemis
Van menig' reisgenoot! —
Gij zijt hier nog een sterveling:
Zij zijn verplaatst in hooger' kring,
Dien God voor hen ontsloot.

Wat klaagt gij, als ge eenmaal het graf
Voor u geopend ziet! —
Gij zijt gevormd voor hooger' stand:
Deze aarde is wel uw vaderland,
Maar uw bestemming niet.

o, Pelgrims, die, met mij, het spoor
Naar 't stille graf betreedt!
Eens staat ge aan d'eindpaal van de smart;
Eenmaal verduurt uw lijdend hart
Het allerlaatste leed.

Maar dan ook zijt gij eeuwig vrij
Van 's levens knellend juk;
Maar dan verschijnt de schoonste dag,
Dien nooit uw sterflijk oog hier zag,
De dag van 't hoogst geluk.

Wat klaagt ge dan, als, op de reis
Naar beter vaderland,
De weg u somtijds moeilijk wordt,
En 't bloempje van de vreugd verdort,
Hier voor uw' voet geplant!

Wie wacht de rust van 's Vaders huis
In 't midden der woestijn?
Hij, die alleen 't genot bemint,
En elke taak te moeilijk vindt,
Hij kan geen Pelgrim zijn.

Maar hij, die 't al ontberen kan,
Wat oog en zinnen vleit,
Hij weet, (en 't is hem troost voor 't hart)
Dat zelfs de proefweg van de smart
Hem ter volmaking leidt.

Hij draagt den last, hem opgelegd,
Tevreden met zijn lot:
Hij mort niet onder tegenheên;
Hij ziet op 't eind' der reize alleen,
En op de trouw van God.

Hij weet, wat rampspoed hem verbeid',
De levensreize is kort;
Maar eeuwig, zonder einde of maat,
Is 't heil, dat hem te wachten staat,
En eens het zijne wordt.

Komt, Pelgrims! zijt dan steeds getroost,
En altoos welgemoed.
't Genot, dat hier de zinnen streelt,
Is slechts een nietig schaduwbeeld;
Het is geen duurzaam goed.

Komt, Pelgrims! treurt dan niet om 't leed,
Dat u op de aard' verbeidt.
Eenmaal, voor hooger' stand bestemd,
Verlaat ge 't stof, dat u omklemt,
En leeft — voor de eeuwigheid.

Komt, Pelgrims! droogt uw tranen af;
Vreest niet; houdt moedig stand:
Het eind' der reis verzoet het al;
De weg zij moeilijk, steil en smal,
Hij leidt naar 't vaderland.

W. H. WARNSINCK, BSZ.

MILLY FRANCIS.

(Uittrekſel uit een' Brief van *Milledgville* in *Noord-Amerika*, van 3 Nov. 1818.)

D. M. KRIMMON, alhier woonachtig, woonde, in *Amerikaanſchen* dienst, onder de militie van *Georgia*, den laatſten veldtogt bij tegen de *Seminoles*. In het fort *Gadsdin*, aan de *Appalachicola*, in bezetting, ging hij op zekeren morgen uit om te viſſchen; doch verdwaalde op den terugtogt, en geraakte in eene digte wildernis, waar hij, na eenige dagen omzwervens, op een' troep vijandelijke *Indianen* ſtiet, welke hem gevangen namen. Aan hun hoofd bevond zich de beruchte profeet FRANCIS, gekleed in eene ſchitterende montering, met een paar prachtige piſtolen in den gordel, en voorzien van een *Britsch* patent als Brigade-Generaal, welk laatſte hij den gevangenen met groote trotschheid vertoonde. Deze werd daarop naauwkeurig ondervraagd nopens de ſterkte en de ſtelling van het *Amerikaanſche* leger, en nadat hij alle aan hem gerigte vragen beantwoord had, maakte men dadelijk aanſtalte om hem op te offeren. Hij werd naakt uitgeſchud, aan een' paal gebonden, en, nadat men hem het hoofdhaar had afgeſchoren, begonnen de gezamenlijke wilden, onder een vreeſelijk geſchreeuw, om hem rond te danſen, hetwelk, eenige uren lang, onafgebroken voortduurde. Alleen de vijftienjarige dochter des profeets nam geen deel aan die woeste vreugd. Spraak- en bewegingloos vestigde zij haren blik op den armen gevangenen, en, in weêrwil van den doodsangst, in welken zich deze bevond, bleef de medelijdende deelneming van het goedhartig ſchepſel door hem niet onopgemerkt. Toen de dans geëindigd was, en de noodlottige *tomahawk* over KRIMMONS hoofd werd opgeheven, om, met éénen ſlag, hem het leven te benemen, — in dat beſliſſende oogenblik ſnelde MILLY FRANCIS als een engel der verloſſing toe, en ſtelde zich tusſchen den gevangenen en deszelfs beul, op eenen vasten toon verklarende, dat, als men het bloed van het onſchuldig ſlagtoffer begeerde, men haar eerst dooden moest, daar zij hem niet wilde overleven. Deze tusſchenkomst verbaasde de wilden in die mate, dat zij allen eenen tijd lang ſprakeloos en als verſteend ſtaan bleven. De reddende

en-

engel verzuimde dezen gunstigen oogenblik niet; zij bestormde den vader met roerende gebeden, welken hij, na lang wederstreven, eindelijk gehoor gaf. KRIMMON werd ontbonden, en, eenige dagen daarna, te *St. Marcs*, voor 75 gallon rum, aan de *Spanjaarden* verkocht. Zijne redster had hem inmiddels verzorgd, en deed al het mogelijke, om hem het geledene te doen vergeten.

Dit voortreffelijk meisje is thans, met een aantal harer landslieden, in den ellendigsten toestand, en onlangs in de magt der onzen gevallen; doch het strekt ons tot groot genoegen, te vernemen, dat zij door den Overste KRAUCKER, bevelvoerend Officier, die van het voorval kennis draagt, zeer menschlievend behandeld en van al het noodige voorzien wordt. De Heer KRIMMON, dit vernomen hebbende, is dadelijk naar het fort *Cadsdin*, waarheen de gevangenen gebragt zijn, afgereisd, om haar, die hem het leven gered heeft met gevaar van zich zelve, niet alleen alle ondersteuning, welke in zijn vermogen is, maar zelfs, haar des geneigd vindende, hart en hand aan te bieden.

GETUIGENIS EENER WAARZEGSTER.

De *Engelschman* JORGENSON vond, op zijne reize door *Frankrijk*, eene waarzegster, die, bijzonder bij de geringe volksklasse, zeer in achting stond. JORGENSON wilde het geheim harer kunst weten, en voor een' *louis d'or* kwam zij er voor uit. Bij alle gelegenheden, zoo sprak zij, als gehuwde vrouwen ons wat te vragen hebben, past het, dat de man niet tegenwoordig is. Wij zeggen haar altijd, dat zij hare mannen ontrouw zijn geweest, en — gewoonlijk is het zoo. Zij zien ons dan aan met een beteekenend lachje, dat ons haar vertrouwen in de kunst verraadt. De meeste vrouwen zijn meer ingenomen met de bewustheid, dat zij het vermogen bezitten de mannen te boeijen, dan trotsch op hare kuischheid. Slechts eenmaal in mijn leven bedroog ik mij hierin. In een dorp nabij *Rheims*, ik zal het nimmer vergeten, wierp eene reusachtig groote vrouw mij neder, en trapte mij met voeten, omdat ik haar zeide, dat zij haren man bedrogen had; maar zij was ook zoo verbazend leelijk en zoo ruw in haar doen, dat hare deugd niet wel in gevaar kon gekomen zijn. De man had haar om het geld genomen. — Verder zeggen wij der gehuwde vrouwen, dat zij iemand, vóór haar huwelijk, gekend hebben, dien zij, als zij hem hadden kunnen bekomen, haren man zouden hebben voorgetrokken, en dat zij nog steeds met belangstelling aan hem denken. Gemeenlijk vergissen wij ons ook hierin niet; want van de vijf honderd vrouwen is er naauwelijks ééne met het voorwerp harer liefde verbonden. Zij pakt den eersten

den besten, die haar zijne hand aanbiedt, uit vreeze geenen anderen te bekomen. — Jonge meisjes zijn ligter te voldoen dan getrouwde vrouwen: wij behoeven haar slechts te verzekeren, dat vele jonge mannen op haar verliefd zijn, en dat zij spoedig met den minnaar harer keuze zullen verbonden worden. Eenige jaloersche meisjes verzoeken ons, eenen medeminnaresse onze tooverkracht te doen gevoelen, en het ongevoelige hart van den beminden tot haar te neigen. Wij beloven het haar, en, in zulk geval, ontvangen wij eene rijkelijke gift. — Met bejaarde jonkvrouwen hebben wij wel het meeste te doen. Zij willen weten, of de toekomstige minnaar fraai of leelijk, of hij aardig en tot over de ooren verliefd, of hij bestendig en getrouw zal zijn.

De waarzegster eindigde met den reiziger openhartig te bekennen, dat hare kunst bedrog, en haar kaartenleggen enkel begoocheling was; doch dat zij, desniettemin, in hare eigene aangelegenheden, gewoon was de kaart te leggen, b. v. om te weten, wat haar minnaar doet. „ O, Zoo waar als ik leef, hij is bij het meisje, dat wij op de laatste jaarmarkt gezien hebben! Ziet gij niet duidelijk, dat hij weder bij de zwarte kleuter is? Ja, ja; hij gaf haar vóór twee maanden een' zijden doek. Ik wil mij over beide wreken." Zoo zegt zij wel eens getroffen tot hare huiswaardin; en dit bewijst, hoe naauw bedrog met ligtgeloovigheid verbonden is.

DE HARTSTOGTELIJKE SPELER.

Eene echte Anecdote.

Een jong man te *Parijs*, naauwelijks zes maanden gehuwd, had niet alleen den bruidschat zijner beminnelijke vrouw, maar ook het grootste deel zijns eigenen vermogens verspeeld. Vergeefs hadden zijne geheel verslagene bloedverwanten alle mogelijke middelen aangewend, om hem van dezen diepgewortelden hartstogt te genezen. Nu kwam men op den inval, om te beproeven, of de treffende onheilen, welke BEVERLEY (in het burgerlijk Treurspel van dien naam) beliepen, oók nog eenigen weldadigen indruk op onzen speler mogten maken. Men overreedde hem, de vertooning van dit zoo aandoenlijk stuk bij te wonen. Zijne vrouw, zijne waardige ouders en een oude vriend des huizes verzelden hem. Gedurende het spel sloeg men hem oplettend gade. Geen spoor van aandoening was op zijn gelaat te lezen. Toen de gordijn gevallen was, zeide de oude huisvriend met tranen in de oogen: „ Welk een ontzettend voorbeeld! Strafwaardige BEVERLEY!" — BEVERLEY, antwoordde de jonge man koeltjes, *is een kruimelaar: in het derde bedrijf verkoopt hij de juweelen zijner vrouw; ik had dit reeds in het eerste gedaan.*

MENGELWERK.

HET WELDADIG VERMOGEN DES TIJDS, OM HET GEVOEL VAN TEGENSPOED TE VERZACHTEN.

Door A. ELBERTS, te *Deventer* (*).

Verschillend en wijd uiteenloopend is der stervelingen oordeel over de waardij van ons leven op deze aarde. Niet weinige zijn op hetzelve zoo onmatig verliefd, dat zij het niet genoeg meenen te kunnen verheffen, en in deszelfs lof uitweiden op eene wijze, welke niet kan nalaten eén zeer ongunstig vermoeden tegen hun oordeel en hunne ondervinding te verwekken. Wanneer men hen wilde gelooven, dan was deze aarde nog steeds het bekoorlijkste Paradijs, het menschelijk leven een aaneengeschakeld genot, en de zamenleving eene Maatschappij van Engelen. Gij merkt ligtelijk, M. H.! dat deze lieden beter van hart dan van hoofd kunnen zijn, dat hun gevoel hun verstand beleest, dat zij de wereld nog niet, dan van derzelver lagchende zijde, hebben beschouwd, dat hunne ervaring aan hunne welmeenendheid geenszins gelijk staat, en dat de meeste hunner zich in dat vrolijke tijdperk des levens bevinden, waar de rozen nog geene doornen hebben. Andere, in tegendeel, houden het menschelijk leven voor alles behalve benijdenswaardig, en verraden in de manier, op welke zij over hetzelve spreken, den hevigen wederzin, welken zij daartegen hebben opgevat, de bittere ondervinding, welke zij van deszelfs ongeneugten, in buitengewone mate, gehad hebben, maar tevens het onregtmatige en partijdige hunner uitspraak over deszelfs wezenlij-

(*) Uitgesproken in de Vergadering van het Departement *Deventer* der Maatschappij: TOT NUT VAN 'T ALGEMEEN, den 19 Nov. 1818.

lijke waarde. Naar hunne gedachten te oordeelen, zou deze aarde slechts eene rampwoestijn, een tranendal, het leven moeite en verdriet, de maatschappij eene verzameling van kwelgeesten wezen. Het is gemakkelijk te begrijpen, dat deze lieden het menschelijk leven van de treurigste, zwartste zijde, en met een oog beschouwen, dat door droefheid beneveld is. Het ontbreekt hun wel niet, als den eerstgenoemden, aan genoegzame ervaring; maar hunne *persoonlijke* ondervinding heeft eenen te grooten invloed op hunne beoordeeling van den toestand der menschen op deze aarde *in het algemeen*. Hoe verschillend ook de uitspraak dezer onderscheidene lieden moge wezen, beide komen echter daarin overeen, dat hun vonnis eenzijdig en daardoor onregtmatig is. Het leven is noch onafgebrokene vreugde, noch louter verdriet; deze aarde noch een Eden, noch eene rampwoestijn; de menschen noch Engelen, noch geheel booze wezens; maar dat alles is eene wijze mengeling van goed en kwaad. Gedurende ons leven op deze aarde, wisselen voorspoed en onheil, vreugde en droefheid, zoet en bitter elkander beurtelings af. Wie meer van hetzelve verwacht, wordt zeker, vroeg of laat, in zijn uitzigt bedrogen; en wie loutere smart in het leven vindt, verdient in allen gevalle beklag. Dan, ook bij de zachtste beoordeeling, welke de waarheid toelaat, ook bij de vrolijkste wijsgeerte des levens, kan men het niet ontkennen, dat veelvuldig verdriet den sterveling op deze aarde is beschoren; dat zijne tranen vaak vloeijen over onheilen, welke die tranen waardig zijn, over rampen, die niet tot de ingebeelde, maar tot de wezenlijke behooren, over slagen, die tot in het diepst der ziel gevoelig treffen, over verliezen, herhaalde verliezen, bij welke ook de welmeenendste toespraak der vriendschap nietige vertroosting is. Gewigtig, voorzeker, is de vraag, waarvan men in zoodanige gevallen de meeste gerustftelling kan verwachten; wat aan de lessen der wijsheid en van den Godsdienst, welke bij de eerste opwellingen der droefheid

vruch-

vruchteloos hun vermogen beproeven, eindelijk den gewenschten toegang kan bezorgen; en hoe derhalve zoowel de treurige als de vertrooster zich hieronder hebbe te gedragen? Het is alleen het *tijdsverloop*, dat hier heilzaam kan werken; en het is dit *weldadig vermogen des tijds, om het gevoel van tegenspoed te verzachten*, met welks beschouwing ik in de eerste voorlezing, welke ik in deze vergadering doe, uwe aandacht wensch bezig te houden. Ik meen hierin een onderwerp gevonden te hebben, voor het oogmerk onzer voorlezingen allezins gepast, voor niemand onbelangrijk, schoon milde zegen hem verblijdt, en voor hem, wien tegenspoed bedreigt of bedroeft, voorzeker van een dubbel gewigt. En zoo eigene ervaring en eigen gevoel aan een voorstel kracht en leven kunnen bijzetten, zal voorzeker het mijne uwer opmerkzaamheid niet geheel onwaardig zijn. Ik zal u dan het weldadig vermogen des tijds, om het gevoel van tegenspoed te verzachten, uit de volgende drie voorname oogpunten voorstellen.

I. De tijd maakt ons aan het gevoel van tegenspoed *gewoon*.

II. De tijd leert ons, dat de *gevolgen* onzer rampen niet altijd zoo noodlottig zijn, als wij ons in den beginne hadden voorgesteld.

III. De tijd doet ons het veelvuldige en nooit gedachte *goede* zien, dat uit ons lijden voortvloeit.

I. De tijd maakt ons aan het gevoel van tegenspoed *gewoon*. — De gewoonte, te regt de tweede natuur genoemd, oefent op den mensch, in duizende opzigten, een schier onwederstaanbaar vermogen. Dit vermogen heeft niet zelden voor de zedelijkheid ontzettende gevolgen, brengt dikwijls bij dieven, spelers, dronkaards, wellustelingen, en andere ondeugenden, de treurigste gewetenloosheid, zelfverlaging en verharding des harten voort. Aan den anderen kant, echter, werkt de kracht der gewoonte weldadig op de menschelijke deugd, en doet de beoefening van matigheid, zelfbeheersching, kuischheid en andere deugden tot eene ge-

lukkige hebbelijkheid worden. Maar vooral is de gewoonte voor den man, die kwade dagen heeft, eene zachte troosteres. Bij de eerste losbersting van het hevig aangedane gevoel zwijgen niet alleen rede en Godsdienst, maar ook de vriendschap staat van verre, gevoelt zich te magteloos om te troosten, en eerbiedigt, billijkt slechts de smart. Tranen bezorgen den beklemden boezem lucht. En de eerste noodlottige dag, waarop het lijden begon, is reeds voorbij! Niet zelden wordt hij van eenen slapeloozen, duldeloos langen nacht opgevolgd. Dan, ook eindelijk breekt de dageraad aan, en de liefelijke morgenzon verspreidt vrolijkheid en licht, tot troost van het lijdend hart. Afgepeinsd en door denken verward, opent zich de ziel allengskens voor zachtere gewaarwordingen, en de storm der droefheid begint zachtkens af te drijven. Nog kruipt de tijd met het smartgevoel langzaam voort, maar voert het toch onmerkbaar op zijne vleugelen mede. Van tijd tot tijd neemt het in sterkte af, en wordt eindelijk eene zacht weemoedige herinnering van het doorgestane leed. Deze vat nu post in de ziel, vereenigt zich ongevoelig met al haar bedrijf en genot, veredelt en verhoogt beide, en wordt eene dierbare bron van den edelsten wellust. — Wanneer langdurige voorspoed het eerst door tegenspoed wordt afgewisseld, bij het allereerste verlies van een dierbaar pand, noemen wij onze smart dikwijls onverdragelijk; maar wordt de slag nog eens of meermalen herhaald, dan wordt ook, in de meeste gevallen, ons gevoel daaraan naar evenredigheid gewoon. Hevige schokken, welke anderen uit hun middelpunt verdringen, zullen ons, schoon wij daaraan nimmer eene Stoïsche ongevoeligheid tegenstellen, niet zoo ligt overhoop werpen, wanneer wij reeds te voren met den tegenspoed vertrouwd zijn geworden. Met ontzetting hoort de krank wordende de eerste aankondiging des Geneesheers, dat zijne ziekte ernstig begint te worden; maar, zoo zij lang duurt, neemt ook zijn geduld en lijdenskracht niet zelden in sterkte toe. Hij, wien

een

een treurig toeval van het gebruik zijner gezonde ledematen beroofde, bejammert eerst dit gemis met heete tranen, maar wordt door den tijd daarmede verzoend. Veelbelovende zonen en dochteren, voorwerpen der schoonste, streelendste verwachting, worden onverwacht aan het bloedend onderhart ontrukt. Stom van smart, of smeltende in tranen, welke nimmer schijnen te zullen opdroogen, staan zij daar bij het sterfbed, bij de doodkist, bij het graf van hun kroost. Maar de bange, hartverscheurende stonden van sterven, boven aarde staan en begraven, hoe traag kruipend voor het gevoel, zijn toch eindelijk daarhenen, de dagen van smartverzachtende werkzaamheid keeren weder, en de tijd geeft aan verstand en Christendom derzelver verlorene regten terug. Ja, waar ook het knagend verdriet zijnen somberen zetel heeft gevestigd, welke smart er hier en elders wordt geleden, hoe wanhopig ook vele tranen daarhenen vloeijen, tot welke mislukkingen van eerlijken arbeid of vervolging des ongeluks de sterveling ook immer gedoemd worde, de tijd, die op den rampspoed volgt, is balsem voor het diepgewonde hart; ook op hem kunnen wij onze bekommernissen werpen, ook door hem wil de Vader der menschen voor ons zorgen; en, waar geene onschuld of deugd ons tegen smartgevoel kan beveiligen, waar ons hoogste heil onze rampen noodzakelijk maakt, waar de hand der eeuwige Wijsheid en Liefde die als opvoedingsmiddelen voor hare kinderen wil gebruiken, schonk Zij tevens aan den tijd het weldadig vermogen, om ons aan het gevoel van tegenspoed te gewennen.

II. Daarenboven leert ons de tijd, dat de *gevolgen* onzer rampen niet altijd zoo noodlottig zijn, als wij ons in den beginne hadden voorgesteld. — Wanneer wolken van droefheid de ziel benevelen en ieder uitzigt verdonkeren, is de kortzigtige sterveling zoo ligt genegen, om alles verloren, zijnen toestand voor geheel hopeloos te verklaren. Ieder mensch, wiens hart voor blijde gewaarwordingen openstaat, is in die zelfde mate

ook vatbaar voor het gevoel van grievende fmart. Hoe treffender nu de flagen zijn, welke de rampfpoed hem toebrengt, zoo veel te meer maakt de droefheid zich van hem meester, en des te minder is hij voor bedaarde overweging gefchikt. Nu vertoont zich het lijden, dat hem treft, in al deszelfs ontzettende zwaarte voor zijn bewolkt gezigt, en hij verbindt hetzelve met eene reeks van gevolgen, waarvan het denkbeeld alleen reeds zijne ziel tot in het binnenfte harer gewaarwordingen doet fidderen. Te vergeefs zoudt gij hem het onwaarfchijnlijke dier gevolgen vertoonen; hij befluit uit de mogelijkheid tot de zekerheid, en meent u reeds wederlegd te hebben, door u tegen te fpreken. Voortaan, denkt hij, is hem op aarde geene vreugde meer bereid; het lagchend gelaat der fchoone natuur zal hem niet meer verrukken, de heerlijke lente hem even zoo onverfchillig wezen als de barre winter, en de vriendfchap ophouden de bron van reine genoegens voor hem te zijn. Het leed, dat hem bejegende, befchouwt hij als een beginfel der fmarten, en zwarte wolken, van onheil zwanger, pakt zijne verbeelding reeds boven zijn hoofd zamen. Dan, zijn gevoel van tegenfpoed is te hevig, om duurzaam te wezen. Ontzonk hem een gedeelte van zijnen voorfpoed, de tijd doet hem al fpoedig, bij het bedaren zijner droefheid, het dierbare der overblijffelen van voormalige welvaart gevoelen. En werden dierbare panden hem door den dood van het hart gerukt, hij voelt allengskens den band naauwer toehalen, die hem vasthecht aan hen, die nog overgebleven zijn. Zoo gaat het tevens met andere onheilen, welke hier den fterveling zijn befchoren. Bange onrust en knellend hartzeer maken zich van onze ziel meester, wanneer wij, bij meerdere verdienften, ons zelfs door anderen toegekend, onwaardigen aan ons voorgetrokken zien; doch de tijd doet ons de heugelijke ontdekking, dat men ons nog niet geheel, niet algemeen miskende, en maakt ons elk bewijs van de achting en liefde onzer medemenfchen, dat wij vervolgens ont-

ontvangen, zoo veel te treffender en gewigtiger. Het mislukt ons, onze omstandigheden te verbeteren; wij worden tegengewerkt, en ons lot neemt eene ongedachte wending. Dit vervult onze ziel met bittere spijt, en wij gevoelen al het onaangename, al het grievende der teleurstelling. Maar de tijd billijkt ons misnoegen niet. Hij helpt ons den rampspoed overwinnen, over tegenkanting zegevieren, en opent ons uitzigten, waarvan de mogelijkheid ons ongeloofelijk toescheen. Ja, al hadden wij van onzen voormaligen voorspoed niets, dan de puinhoopen, overgehouden; al bedekte een nacht van bange zorgen het uitzigt onzer hope; al wisselt voorspoed en tegenspoed zich op ons levenspad met de snelheid des bliksems af — de weldadige hand des tijds zal onze smart verzachten, onze tranen droogen, ons aan de menschenliefde, aan de vriendschap, aan den Godsdienst hergeven, en ons bronnen van troost, van hope, van blijdschap openen, voor welke de eerste droefheid ons oog benevelde, maar welke de tijd ons dankbaar doet gebruiken en zegenen.

III. En dit leidt mij als met de hand tot mijne derde en laatste bijzonderheid; zij is deze: de tijd doet ons het veelvuldige en nooit gedachte *goede* zien, dat uit ons lijden voortvloeit. — Dat onze rampen niet alleen geene noodlottige, maar zelfs *goede*, heilzame gevolgen zullen hebben, dit komt ons, in de bange ure des wederspoeds, als eene wonderspreukige stelling voor. En echter is geene uitspraak waarachtiger, dan deze. Het is zoo: wie den tegenspoed slechts beschouwt als het uitwerksel van een blind noodlot, dat, in zijne heillooze vaart, ons zoowel als anderen treft, en zoowel den wijzen als den dwazen, zoowel den gemoedelijken als den gewetenloozen, zoowel den vlijtigen als den luiäard, zoowel den vergeten' braven als den aanzienlijken booswicht, zoowel den wegschuilenden menschenvriend als den gekroonden menschenplager, zoowel den voorbeeldigen vader als den bederver van zijn kroost, zoowel de sieraden en weldoeners als de

ſchandvlekken en ballasten der aarde doelloos daarin medeſleept; wie zóó den tegenſpoed beſchouwt, ziet noch wijsheid in de bedoeling, noch goedheid in de gevolgen. Wrevelig ſtaart zijn verwilderd oog de treurige overblijſſelen zijns geſloopten voorſpoeds aan; het bang verdriet knaagt duldeloos aan zijnen lijdenden boezem; de toekomst ligt in nachtelijk duister dreigende voor hem, en vertwijfeling foltert zijne ziel. Betreurenswaardige toeſtand! Helaas! dit wordt er dan van den mensch, wanneer valsch-wijsgeerige drogredenen dat geloof aan eene alles beſturende Voorzienigheid uit zijne ziel verbannen, dat even zoo redelijk en echt wijsgeerig, als Christelijk en heilzaam is, en waarvan ik de volkomene overtuiging bij allen, welke mij heden hooren, op goede gronden vooronderſtelle. Verlicht door dit zoo weldadig geloof, merken wij door den tijd allengskens op, dat een kleiner onheil ons voor een grooter kwaad beveiligde, of leeren wij het goede, dat wij bezitten, meer dan voorheen hoogſchatten, dankbaar, matig, vergenoegd genieten. Ja, wie is in ſtaat, al het onloochenbare, nooit gedachte goede, dat uit den tegenſpoed, zoo hij ſlechts in goeden grond valt, voor 's menſchen waarachtig geluk voortſpruit, te berekenen? De tegenſpoed maakt dan den man, wiens onbegrijpelijke ligtzinnigheid in zijnen voorſpoed ons ergerde, bedachtzaam en ernſtig. Van de deelgenooten zijner losbandige vermaken niet meer omgeven, wordt voor het eerst de lust tot zelfkennis bij *hem* opgewekt, wiens ongelukkig belang te voren medebragt, om aan zich zelven onbekend te blijven. Het gevoel, het grievend gevoel des wederſpoeds is zoo zeer geſchikt, om den mensch dien laatdunkenden eigenwaan, die buitenſporige begrippen, welke hij, door zijnen voorſpoed opgeblazen, van zijne vermogens en verdienſten koesterde, van tijd tot tijd te ontnemen, en door gevoelens van nederigheid te doen vervangen. De tegenſpoed boezemt dikwijls zoodanigen gemoederen menſchenliefde in, tot welke de klaagtoonen der lijdende menschheid

heid nimmer te voren doordrongen. De rampspoed, door den tijd geholpen, ontneemt aan 's menschen ondeugende driften niet zelden dat onzalige voedsel, hetwelk de voorspoed aan dezelve verschafte; ontneemt den gierigaard zijne schaamtelooze hebzucht, den eerloozen zijne drift naar vuil gewin, den heerschzuchtigen zijne heillooze kracht van onderdrukking, den zwelger en brasser den toevoer voor zijne brooddronkenheid; bezorgt matiging, zoo al geene uitdooving, aan het vuur, dat den boezem des vuigen wellustelings verteert; doet hem, die zijn hoogste geluk alleen in zinnelijk, dierlijk genot plaatste, van lieverlede smaak vinden in de goederen van verstand en hart, Godsdienst en deugd, menschenliefde en toekomstige zaligheid. Heilvolle rampspoed, welke den sterveling daartoe opleidt! Weldadig vermogen des tijds, dat aan de rampen dezes levens die heugelijke strekking kunt geven! Door u alleen worden wij met het leven verzoend, met het lijden bevredigd, in nood en dood meer dan overvloedig vertroost. Gij doet de twijfelingen over ons lot verdwijnen, heldert onze uitzigten heerlijk op, wischt de tranen af, ons door het leed afgeperst, houdt onze krachten en onzen moed onder de hevigste schokken staande, en lost al onze bange gewaarwordingen op in deze zegevierende overtuiging:

Het raadsel is gelost, hoe digt met nacht omkleed,
Het groote raadsel, dat zoo vaak mij siddren deed:
Bij al de ellenden, die de schepping hier misvormen,
Bij al de rampen, die hier beurtlings op ons stormen,
Bij al het lijden, daar de menschheid onder zinkt,
Bij al de tranen, die het aardrijk rustloos drinkt,
Bij al de graven, die ons overal omringen,
Wil God het waar geluk van zijne stervelingen.

DE MAAG.

De beroemde *Brabander* HELMONTIUS, eens ako-

nijt genomen hebbende, geraakte in eene vreemde foort van verrukking, waarin hij befpeurde, dat zijn denkvermogen van het hoofd naar de maag verhuisd was. Velen, die zich beter in de *phyfiologie* ervaren rekenden dan hij, hebben den goeden man hartelijk uitgelagchen, dat hij zulk eene vreemde zielsverhuizing voor mogelijk hield; en zij haastten zich, om op hem het gezegde van CICERO toe te pasfen, *dat er niets zoo ongerijmd is, of het is wel eens door den eenen of anderen wijsgeer beweerd geworden.* Tegenwoordig evenwel hebben de magnetifche flaapwandelaars den omtrek der maag wederom in aanzien gebragt, en de waarneming van HELMONTIUS heeft op nieuws geloofwaardigheid verkregen. En wanneer de vereenigde ftem van alle eeuwen en volken iets afdoet, om eene twijfelachtige zaak als eene zekere waarheid te begroeten, dan moeten wij aan de vreemde meening van dien *Brabander*, welke hij op de ftraks gemelde en op eenige andere waarnemingen grondde, dat namelijk de maag het hoofdpunt is, waar ons ligchamelijk beftaan met ons geestelijk beftaan zamenvloeit, meer dan een' fchijn van waarheid toekennen. Wij zullen toch fpoedig zien, dat dit ingewand eene te gewigtige rol fpeelt op het tooneel der wereld, dat ons beftaan niet alleen, maar ons geluk er te veel van afhangt, om het alleen aan te merken als eenen zak, dien men dagelijks met vleesch en aardappelen vult, en met water, bier, of, zoo men niet anders heeft, met een glaasje bourgonje, nat houdt.

Van de geboorte des menschdoms tot op onzen tijd, onder welke gedaante het zich vertoond hebbe, zien wij het de maag, als het voornaamfte gedeelte van zijn aanwezen, zoowel in zich zelven, als in anderen, vieren en vereeren. Zoo men eenig onderfcheid vindt, het is, dat bij zulke volken, bij welke de maag hare ftem nog onvermengd laat hooren, de hoeveelheid, bij zulke, waar de fmaak het zintuig van de maag is geworden, de keur der fpijzen de mate van den eerbied te kennen geeft, dien men elkander betoonen wil. —

Er is geen feest, noch aan de hoven der vorsten, noch in de schamele hut, waarin men haar niet het grootste aandeel geeft, dat men kan. De geheele offerdienst van Heidenen en Israëlieten was eene zijdelingsche vereering van dat ingewand. Er wordt geene staatsregeling ontworpen, geen plan voor een' veldtogt beraamd, geen vrede gesloten, zonder dat wij alles door de vereenigde handen van den kok en keldermeester bekrachtigd en verzegeld zien. De maag is het magtige beweegrad der maatschappelijke machine. Zij is de thermometer van de zedelijkheid en het geluk van een volk. Zoo lang de maag nog zuiver en onbesmet is, wordt ook de smaak alleen door den honger geregeld, de spijsvertering heeft eenen goeden voortgang, en de sappen blijven goed. Maar is de maag eens bedorven, dan worden het de sappen ook, dan verdwijnt de ware honger, en maakt plaats voor eenen vreemden lust, om slechts datgene te eten, wat de natuur er niet toe geschikt heeft, de verteerbaarheid der spijzen naar derzelver zeldzaamheid en kostbaarheid te berekenen, zich met aangezette kruiderijen eene drooge keel te bezorgen, en den brandenden dorst met sterk verhittende wijnen te koelen. De involging dezer zucht, te meer ontoombaar, omdat men er eene zekere eer in stelt, maakt ledige beurzen en berooide hersenen. En, wat nog erger is, zij steekt aan als eene pest, en laat niemand vrij: want, zoo lang de wereld stond, zijn de verstandigen in den lande, in de dingen des dagelijkschen levens, gewoon de zotten te volgen. Eene gestadige koorts, het gevolg der scherpe sappen, die het hart tot allerlei booze lusten prikkelen, wordt weldra eene ware volksziekte, en het geheele leven eene onafgebrokene ijlhoofdigheid. Eindelijk komen de maaltijden bij *Cethegus*, en de *petits soupers* te *Parijs*, waar een Komediant of een landlooper zich vertrouwelijk naast den Maarschalk of den Minister plaatst, en, nog vrijmoediger door den spotzieken champagne, eerst hunne plaats aan tafel inneemt, en vervolgens, vroe-

ger

ger nuchteren dan zij, hun maarschalksstaf en portefeuille ontfutselt, en beide genadig daarhenen schuift, vanwaar hij kwam.

Om regt te kunnen oordeelen over den invloed der maag op de zedelijke welvaart en het geluk des menschen, behoeven wij slechts den dag van den nijveren handwerksman te vergelijken met dien van hem, wiens leven een gedurige maaltijd is. Terwijl de eerste vlug en sterk zijn bed verlaat, met lust aan den arbeid gaat, van den vroegen morgen tot den laten avond zwoegt en slaaft, en zijn sober maal gretig nuttigt, ziet gij onzen luijen CRASSUS, nog vol van den wijn van gisteren, met een bleek en bol aangezigt, het hoofd met doeken omwonden, op den laten middag het dons verlaten, en al geeuwend en hompelend het dikke lijf naar de ontbijttafel slepen, bij welker sierlijke netheid de logge meester deerlijk afsteekt, die dan eerst eene menschelijke gedaante begint te krijgen, wanneer eenige glaasjes van een' vreemden ochtendwijn en eenig fijn gebraad een flaauw vuur door de verslapte aderen verspreid hebben. Dan eerst is hij in staat zijn *toilet* te maken voor het *diné*, waar hij het overig gedeelte van zijnen dag bezigheid zal vinden. Waartoe zou onze CRASSUS voor dien dag ook anders geschikt zijn? Maar wanneer dit nu de geschiedenis is, niet van een' enkelen dag, maar van een geheel leven, niet van een' enkelen ledigelooper, maar van geheele standen in de maatschappij: dan gevoelt ieder, dat het meer dan tijd is voor eene grondwettige herstelling. Hoe juist! Het is, alsof ik eene partij bestoven drinkebroers tot elkander hoore zeggen: *Komt, laat ons nu eens nuchteren zijn!* Het zal hun evenmin gelukken, als het den gierigaard gelukt mild te wezen, den wellusteling ingetogen. Even als met de ziel, is het met het ligchaam. Gelijk die neigingen des gemoeds, waaraan men op den duur toegeeft, eindelijk hebbelijkheden en tot eene tweede natuur worden, zoo wordt ook de beweging van die deelen onzes ligchaams, welke wij het meest oefenen, het

ge-

gemakkelijkst, het sterkst, en krijgt eindelijk de overhand op alle andere. Ons ligchaam is eene bepaalde mate van kracht toebedeeld, welke oorspronkelijk, naar het bijzonder gewigt der deelen, naar evenredigheid gelijkmatig verspreid is. Maar wordt er van eenig ligchaamsdeel, op den duur, meer gevergd, wordt het meer ingespannen, dan het moest, dan vloeit daarhenen alle kracht en leven; de overige deelen ontvangen minder, worden trager en minder werkzaam. Speelt derhalve de maag den baas, dan kunnen hoofd en handen onmogelijk sterk genoeg leven. Men gevoelt zich dan slechts lustig en welgesteld in de maag, maar ongeschikt om te denken of te werken.

Het ware inderdaad te wenschen, dat de menschenkinderen met dit gewigtig deel wat minder op hadden; dat zij er zich niet meer mede bemoeiden; dan b. v. met de hersenen, met de lever, of met de nieren, waaraan niemand ooit denkt! Want, niet voldaan, dat men haar, door gedurige inspanning, telkens van de wijs afbrengt, bemoeit er zich ieder mede, om haar weder op de wijs te brengen; en er wordt zelden een huishouden opgezet, waar de jonge vrouw, bij eene menigte recepten om de maag te bederven, er ook niet een of ander krijgt om haar op te wekken, te versterken of schoon te maken. Het groote geheim der Geneeskunst bestaat, in veler oogen, in de kunst om het ligchaam te zuiveren en de maag aan de kook te helpen. De groote HIPPOCRATES kende geen ander. Dit is een nieuw bewijs, dat de mensch nergens meer belang in stelt, dan in zijne maag: want het gaat vast, dat het gebrekkige van eenig ding hier op aarde het zekerst bewijs is, dat de mensch het ter harte neemt.

Kon men de menschen slechts zoo verre brengen, dat zij den ouden HELMONTIUS geloofden, en er vast van overtuigd waren, dat van de maag ons geheele bestaan hier op aarde afhangt! In de eerste dagen van dat geloof zouden ik en mijne overige kunstbroeders het gewis drok hebben met een ieder te wijzen, hoe hij

zij-

zijne maag bewaren moet. Wij zouden zeker niet aan allen hetzelfde raden; maar het zoude, bij elk, toch hierop neêrkomen, dat hij zijn best dede, eens regt honger te krijgen, niet te drinken zonder dorst; die beide trouwe wachters van onze maag en onze gezondheid wat meer in eere te houden, dan wij gewoonlijk doen; den eersten niet te dwingen, om voor den dag te komen, als het zijn tijd is om te slapen; den laatsten niet al te veel te vieren; opdat niet de eerste gemelijk worde en, voor altijd, zijn afscheid neme, en het met den laatsten ga, als met eene meid, die men te veel meester laat in kelder of keuken, en die weldra, den bezem opnemende, naar haren zin, het geheele huis riddert: zoodat wij eindelijk genoodzaakt zijn, ons hongerloos maar dorstig leven met de waterzucht te eindigen.

J. V.

OVER HET ZEER ALGEMEEN VERLANGEN NAAR EEN NIEUW ZAMENSTEL VAN WETTEN.

. . . . Non gloria nobis
Causa, sed utilitas officiumque fuit.
OVIDIUS.

Meermalen den wensch en het verlangen hoorende te kennen geven, dat wij eens eenmaal den *Franschen Codex van Wetten* door eene eigene wetgeving mogten vervangen zien, werd bij mij de lust opgewekt, na te gaan, of dit verlangen van vele der ingezetenen van de Noordelijke gedeelten der Nederlanden (misschien huisvest het ook in de harten van vele der ingezetenen van de Zuidelijke gedeelten; doch, daar minder bekend zijnde, kan ik daar niets van zeggen) eenigen grond had? Vooral werd deze lust aangeprikkeld, toen de nieuwspapieren ons het berigt gaven, dat de Staten van de Provincie Luik er anders over schenen te denken, en besloten hadden, Z. M. vertoogen te doen, als den wensch

wensch der geheele Provincie bevattende, ook onder anderen om de Fransche wetboeken in stand te doen blijven, *behoudens de onvermijdelijk geoordeelde en door plaatselijke omstandigheden noodzakelijk gewordene veranderingen.*

Uit dit mijn onderzoek zijn voortgevloeid deze losse aanmerkingen, welke ik Ul., Mijneheeren! toezende, met vrijlating, om dezelve, des verkiezende, in het Mengelwerk van uw zoo zeer geacht Maandwerk te plaatsen.

***

Toen, in den jare 1813, ons Vaderland wederom deszelfs rang onder de volken mogt hernemen, was het een zeer wijze maatregel van den Souverein, dat de door NAPOLEON gemaakte en door hem bij ons ingevoerde wetten in kracht en werking zouden blijven, totdat eene eigene wetgeving dezelve zoude kunnen vervangen. Een ieder was zoo zeer overtuigd van de volstrekte noodzakelijkheid van dezen maatregel, dat de algemeene geest des volks denzelven volkomen goedkeurde, toejuichte, en er zich naar schikte. Een ieder toch begreep, dat eene plotselinge vernietiging en ophouding dier wetten de grootste verwarring in alle geregtelijke handelingen zoude moeten te weeg brengen, welke voor den Staat in derzelver gevolgen hoogst nadeelig moest wezen; terwijl de staatsomwentelingen het oude gebouw zoodanig hadden geschokt en verwoest, dat er niet te denken was, om dadelijk van hetzelve weder gebruik te maken. Niemand klaagde derhalve, die de zaak met bedaardheid doordacht, maar erkende de nuttigheid en noodzakelijkheid van dezen maatregel. Doch, nu er bijna vijf jaren na die herstelling zijn voorbijgegaan, en dat zelfde Wetboek nog is en blijft het rigtsnoer onzer daden, is het niet vreemd, dat het verlangen hand over hand begint toe te nemen naar een zamenstel van eigene wetten. De klagt van CICERO wordt de algemeene klagt, dat het Vaderland wel van den dwingeland bevrijd is, maar dat zijne be-

ſluiten nog worden behouden en gevolgd, nog het rigtſnoer zijn, naar hetwelk de burgerlijke handelingen moeten aangegaan en beoordeeld worden. Het verlangen, derhalve, om ook eens daarvan ontheven te worden, openbaart zich vrij algemeen.

Is dit nu zoo ongerijmd? zoo ongegrond? Waarlijk niet! Immers, in aanmerking nemende, dat tot het wezenlijk aanzijn en beſtaan van een vrij volk ook gerekend wordt te behooren, dat hetzelve onder zijne eigene burgerlijke wetten leve, moet dit verlangen in den boezem van den, zijne waarde nog gevoelenden, Nederlander ontvlammen. Het volk, dat ſlechts zamenſchoolt en in vereeniging leeft zonder wetten, is geen vrij volk, maar een hoop roovers, eene woeste bende; of het zijn ſlaven van éénen enkelen, die, door zijne meerdere ſterkte of ſlimheid, het kan en weet te overheerſchen, en zijne willekeur als eene wet doet gelden. Van zulk eene horde, ſlechts in zekere vereeniging uit behoefte zamenlevende, onderſcheidt zich een beſchaafd volk. Dit heeft zijne wet, onder welker ſchaduw het vrij en veilig al de voordeelen eener burgerlijke zamenleving geniet. Maar wordt dit volk overheerscht, ontneemt de overheerſcher aan hetzelve deszelfs wetten, en voert hij bij hetzelve zijne wetten in, dan verliest zulk een volk den naam van een vrij volk; en heeft het dezen daardoor verloren, dan ook kan het denzelven niet weder volkomen herkrijgen, dan door ontheven te worden van die vreemde en uitheemſche wetten. Tot de beſtanddeelen van een vrijen Staat toch behoort niet alleen een eigen gekozene regeringsvorm, maar ook eigene aangenomene en vastgeſtelde wetten.

Vreemde en opgedrongene wetten voor zich blijvende behouden, kan het ook niet misſen, of de blaam van zwakheid is moeijelijk uit te wisſchen. Het geeft toch ongetwijfeld een onvermogen te kennen, zich zelven geene regelen te kunnen vormen, waarnaar de burgerlijke handelingen zich zouden moeten ſchikken; en er ligt altijd in opgeſloten eene erkende afhankelijkheid van dat

volk,

volk, welks wetten men blijft volgen en behoudt; men geeft aan hetzelve stilzwijgend toe, dat het grootere vorderingen gemaakt heeft in verlichting en beschaving, in kunsten en wetenschappen; dat het op zulke kundige mannen roem mag dragen, die *alleen* in staat waren, en al de vereischte hoedanigheden en bekwaamheid bezaten, om wetten te kunnen voordragen, geschikt om het geluk eener burgerlijke maatschappij te doen bestaan; te doen voortduren. — Inderdaad, wanneer dit zoo ware, hoe beklagenswaardig was dan niet de toestand van ons Nederlandsche volk! Maar neen, het is verre van daar; en juist omdat het zoo niet is, dringt de verontwaardiging in het hart van elken regtgeaarden Nederlander, bij de enkele gedachte zelve, dat zulke onteerende gevolgtrekkingen uit de voortduring en instandhouding der Fransche wetten zouden kunnen gemaakt worden. Wij toch kunnen en mogen wedijveren met andere volken om den prijs der overwinning, als het op vordering in beschaving en verlichting, in kunsten en wetenschappen aankomt; ja, ons zoude welligt, voor eene onpartijdige regtbank, de prijs worden toegekend. Wij kunnen, wij mogen, wij durven ons beroemen, kundige mannen te kunnen leveren, welke de vereischte bekwaamheid bewezen hebben te bezitten, om een zamenstel van *goede* wetten te maken. Waarlijk, het denkbeeld, dat de Nederlandsche naam ten onregte te schande zoude gemaakt worden, is ondragelijk, en het verlangen naar eene eigene wetgeving moet dan ook dringend worden. Kan men de drijfveêr van hetzelve onedel noemen, indien het de eer van het geheele volk geldt, indien het den wensch te kennen geeft, gaarne te behooren tot eene vrije natie, gaarne een deel uit te maken van een volk, hetwelk zijne eigene, vrijwillig aangenomene, wetten volgt?

De vrees, vervolgens, en het zekere vooruitzigt, dat eene zoo voortdurende instandhouding der Fransche wetten wanorde en eene zeer verderfelijke ongelijkheid

in het geheele burgerlijke regt, eene verlamming en vertraging in de regtsoefening zal voortbrengen, hetwelk op het algemeen belang den grootften invloed heeft, moet dit verlangen bij elken beminnaar van zijn Vaderland doen geboren worden. Toen onze vaderlandfche wetten geleken naar een gebouw, dat, zonder ontwerp, ingevolge van allerlei gevallen, noodwendigheden of grillen, langzamerhand opgerigt, of liever afzonderlijk uit ftukken zamengefteld was, waardoor onmogelijk iets anders voortgebragt konde worden, dan eene veelhoekige en wanftallige figuur, een ongerijmd mengfel van antiek, Gottisch, en nieuw, ontftond er eene onzekerheid van regten, waarover men zich met alle reden beklaagde. Maar wat moet dan nu het vooruitzigt zijn, als langzamerhand, hoezeer dan ook onder zekere bepalingen en wijzigingen, vele oude kostumen, keuren en privilegiën herleven; als, zoo ongemerkt, een provinciaal, ftedelijk en plaatfelijk regt zijnen vorigen rang weder tracht te herkrijgen? Immers geen ander, dan dat daaruit een zamenmengfel van antiek nieuw Hollandsch en Fransch regt moet ontftaan, hetgene weder tot dezelfde gevolgen zal leiden. De voornaamfte oorzaak van dit verfchijnfel ligt, naar mijn gevoelen, daarin, dat de Franfche *Codex* voor ons land in het algemeen niet gefchikt is, niet overeenftemt met onze zeden, niet gewijzigd is naar ons karakter, en alzoo ondoelmatig. Daarvan moet het natuurlijk gevolg zijn, dat, van tijd tot tijd dit gebrekkige wordende ondervonden, hetzelve door andere wijzigingen en bepalingen moet verholpen worden, waardoor eindelijk de algemeene wet onkenbaar wordt, en die nieuwe en veranderde inftellingen ten laatfte even zoo vele nieuwe wetten worden, die mede op zich zelve een ander wetboek voortbrengen. Met zeer veel wijsheid, gelijk ik gezegd heb, hield de Souverein, bij de herftelling van ons Vaderland, de Franfche wetten in ftand; maar aan het fcherp vooruitziend oog van Denzelven ontglipte het ook geenszins, dat dit gebeuren

moest,

moest, en vandaar gelastte dan Z. M. ook, bij besluit van den 1 December 1813, alle justitieele Autoriteiten, om, bij provisie, en tot daaromtrent nadere bepalingen zouden zijn gemaakt, voort te gaan, en regt te spreken, overeenkomstig de nog in vigeur zijnde wetten, met inachtneming der vormen daarbij voorgeschreven, onverminderd zoodanige modificatiën, als in vervolg van tijd zouden worden vastgesteld. En al dadelijk moesten in het lijfstraffelijk regt eenige modificatiën gemaakt worden. Zoo werden, uit aanmerking, dat de strafbepalingen, in het tot nog toe in vigeur zijnde wetboek van het strafregt voorkomende, voor dit land ongeschikt en alzoo geheel ondoelmatig waren, bij besluit van Z. M. van den 11den December 1813, in dezelve eenige veranderingen vastgesteld; — en op grond, dat, vooral in een land van koophandel, het met voorzigtigheid verleenen van surcheances van betaling zeer nuttig kan zijn, werd deze, bij het Wetboek geheel onbekende, maatregel weder ingevoerd en daargesteld, bij besluit van den 29 Januarij 1814. — Al de formaliteiten, welke het Wetboek wil in acht genomen hebben, dat bij verkoop van vaste goederen, waarbij minderjarigen zouden zijn geïnteresseerd, of die behoorende zijn aan boedels, aanvaard onder beneficie van Inventaris, werden, bij de wet van den 12 Junij 1816, afgeschaft, en eenige andere daarvoor in de plaats gesteld.

Daar nu reeds, in een bestek van weinige jaren, de Souverein het noodig heeft geacht, deze en andere modificatiën en veranderingen in de Fransche wet te maken, is het immers te voorzien, dat, bij eene langere instandhouding dier wet, nog meerdere veranderingen zullen moeten gemaakt worden, ten einde dezelve beter te doen overeenstemmen met onze behoeften en zeden, geschikter en alzoo doelmatiger te doen zijn. En zoude dan het verlangen, om liever dit geheele, voor ons ongeschikte, gebouw te sloopen, en een nieuw in deszelfs plaats te stellen, kunnen misprezen worden?

Het is zoo, en ik wil het gaarne toeſtemmen, deze veranderingen en modificatiën voorzien weder in hetgene wordt weggenomen, en in dezelve vindt men tevens de noodige bepalingen, naar welke men zich in zijne handelingen rigten moet; met één woord, er wordt wel een gedeelte der algemeene wet weggenomen, maar men is daarom niet zonder wet. Dan, desniettegenſtaande blijft het zeker, dat, door geſtadig deze en dergelijke middelen te moeten aanwenden, om de algemeene wet voor ons geſchikt te maken, de eenheid, vastheid en regelmatigheid in de algemeene wet moeten verloren gaan, welke echter vereischten zijn, in een goed zamenſtel van wetten onmisbaar; terwijl daarenboven alle veranderingen, bijvoegſelen en modificatiën eene ongeſchiktheid, ondoelmatigheid, gebrek en zwakheid in eene wet doen blijken; hetwelk op de denkwijze der ingezetenen omtrent dezelve den grootſten invloed heeft, zoodat zij niet die achting en eerbied kan blijven behouden, welke men aan de wet verſchuldigd is. De zoo zeer te vreezene onzekerheid, derhalve, in het burgerlijk regt, welke daaruit volgen moet; de afwijkingen, welke op vele plaatſen reeds zoo zigtbaar in het oog vallen; de verguizing en minachting, waaraan de algemeene wet blootgeſteld is, moeten elk verlangend doen uitzien naar eene eigene wetgeving. Wie is er, die de ondervinding en de geſchiedenis van vorige tijden raadpleegt en oplettend gadeſlaat, die niet weet, dat in eenen Staat, waarin de menſchen wegens hunne reëele en perſoneele belangen onzeker zijn, waarin de algemeene wet verguisd wordt, het groote doel, het inwendig geluk des volks, nooit zal kunnen bereikt worden?

Het vrij algemeen verlangen naar een' eigen' *Codex* van wetten vindt ook verder geen' geringen grond, wanneer ik, bij het reeds aangevoerde, nog in aanmerking neem, dat de gulden ſpreuk van den Regtsgeleerde CELSUS, dat de ware kennis der wetten niet in het weten der woorden, maar in het vatten van derzelver

geest

geest en bedoelingen gelegen is, steeds behoort gevolgd te worden, welke intusschen nooit naar behooren kan worden betracht, wanneer men wel den wijsgeerigen, maar niet den geschiedkundigen grond volkomen kent, waarop vele stellige wetten rusten en haren oorsprong uit afleiden. Vandaar toch, dat de geschiedenis van eene wet en van een wetboek zulk eene aanzienlijke bijdrage tot de naauwkeurige kennis van die wet en dat wetboek is. Daaruit moet dan volgen, dat, om den geest en de bedoeling der Fransche wetboeken, waarin de ware kennis der wetten bestaat, wèl te vatten, men ook de geschiedenis des Franschen rijks, zoo goed als de geschiedenis van ons Nederland, behoorde te beoefenen en wèl te kennen. Op de kennis van al de reglementen, oude wetten, gebruiken en gewoonten van dat land zoude men zich moeten toeleggen, om, in vele gevallen, een waar begrip van de algemeene wet te krijgen, die ook uit deze bronnen haren oorsprong ontleent. Hoe zullen wij het immer met mogelijkheid zoo verre brengen? Wie zal zulks van eenen Nederlandschen Regtsgeleerde met eenige billijkheid en redelijkheid kunnen vorderen? Wie zal het durven eischen van de bijzondere inwoners van Nederland in het algemeen, voor welke toch niet minder, dan voor den Staatsman en Regtsgeleerde, de wet moet dienen? En toch blijft, zonder deze bijzondere, zich zeer wijd uitstrekkende kennis, het regte begrip en de ware kennis van die wetten, waarnaar wij ons rigten moeten, en die onze wetten zijn, gebrekkig, en dagelijks loopen wij gevaar, in dwalingen te vervallen, welke dan onvermijdelijk zijn, terwijl de wet voor ons die duidelijkheid en klaarheid mist, welke echter een van de eerste vereischten van een goed, geschikt en doelmatig wetboek is. — Het Fransche Wetboek, door NAPOLEON voor *Frankrijk* vastgesteld, moge voor dat land al de vereischten bezitten, welke in een goed wetboek gevorderd worden; maar daaruit volgt geenszins, dat hetzelve daarom ook voor *Nederland* zoude

geſchikt zijn en behouden kunnen worden, zonder dat men behoefde te vreezen, dat zulks eenig nadeelig gevolg voor het geluk van den Staat zoude hebben. Het gezegde van den wijzen wetgever der Oudheid is te algemeen bekend, om deze gevolgtrekking in goeden ernst te kunnen maken, veelmin te willen ſtaande houden. Ja, juist het tegengeſtelde konde uit de genoemde ſtelling gereedelijk bewezen worden.

Men zegge niet, dat het *Code Napoleon*, op het Romeinſche regt berustende, zoo geheel vreemd van onze regtsgeleerde ſtudie niet kan geacht worden, aangezien dit regt toch lang in vele gedeelten van het Koningrijk in gebruik was. Want men moet onderſcheid maken tusſchen de algemeene beginſelen en de bijzondere bepalingen, welke in eene wet gevonden worden. Ten aanzien van de eerſte wil ik wel toegeven, dat de Franſche wet zich zoowel op het natuurregt, als het Romeinſche regt, grondt; dezelve konde buiten deze in geenen deele om; maar, voor zoo verre zeer vele bijzondere bepalingen, zoowel betrekkelijk den ſtand der menſchen, als ten opzigte van derzelver reëele en perſoneele belangen, (over welke punten het burgerlijk regt handelt) betreft, rust dezelve op vorige oude Franſche wetten, ordonnantiën, gewoonten en gebruiken van Frankrijk. En in zoo verre hebben wij de geſchiedenis ook van dat land noodig te weten, om den geest en de bedoeling der wet regt te kennen; in zoo verre was het Franſche Wetboek ons vreemd, is het ons vreemd, en zal het ons vreemd blijven.

De taal, daarenboven, waarin de Franſche wetboeken oorſpronkelijk geſchreven zijn, is onze landtaal niet; en ofſchoon de Franſche taal vrij algemeen geſproken wordt, neemt dit echter niet weg, dat elk, die zijne moederſpraak liefheeft, en op derzelver behoud geſteld is, ja daarop den hoogſten prijs ſtelt, een vurig verlangen moet koesteren, dat ook 's Lands algemeene wetboeken oorſpronkelijk in deze zijne landtaal gevonden mogen worden, waarin waarlijk een eerſte

ſteun

ſteun en vaste grond van zijne hoop blijft, dat de taal, welke voor geene der hedendaagſche talen in rijkdom en voortreffelijkheid behoeft te wijken, niet door eene vreemde taal zal verdrongen worden, welke zoo zeer naar de opperheerſchappij dingt, en alle andere talen poogt te verdringen. En, waarom zoude ik het verzwijgen? zij vindt in de eigene dwaasheid van andere volken eene ſterke onderſteuning, en een goed vooruitzigt, om hierin eens te ſlagen, en het oppergezag te bekomen.

Het is ontegenſprekelijk waar, dat alle burgerlijke handelingen door de wet aan zekere formaliteiten moeten en behooren onderhevig gemaakt te worden, en dat eene al te groote eenvoudigheid, en weglating van alle vormen, de hoogſte wanorde zoude kunnen veroorzaken, ja welligt een Turksch regt zoude doen ontſtaan, waarin wij allen zeer weinig ſmaak zouden vinden; maar het is ook even waar, dat men het te verre kan drijven en tot een ander uiterſte vervallen, en juist dit geloof ik, dat in vele gevallen plaats heeft met de bij het Franſche Wetboek voorgeſchrevene formaliteiten. In de meeste gevallen maakt en vordert de wet zoo veel omſlag, en is er zoo veel bij onder het oog te houden, dat niet alleen vele kosten vereischt worden, om aan eene handeling eenen wettigen vorm te geven, maar dikwijls is geen bijzonder ingezeten in ſtaat, te weten, wat hij daarbij behoort in acht te nemen; dikwijls is dan ook daarvan het gevolg, dat hij zich deerlijk vindt bedrogen, hetgene hij verrigt heeft van onwaarde is, en onwetend de wet overtreedt. Gaat derhalve eene wetgeving daarin te verre, dan ſtelt zij of eene deur open voor bedrog, of brengt den menſchen ſchade en nadeel toe. Vernedert eene wetgeving (om mij dus eens uit te drukken) zich tot kleinigheden, dan vermindert ook de achting, welke der wet moet toegebragt worden, en het voordeel, hetwelk daarmede zoude kunnen beoogd zijn, gaat geheel verloren. Men is dan ſteeds bedacht op eenig middel, om de zoo lastige, om-

flagtige en drukkende formaliteiten te ontduiken; en de dagelijksche ondervinding moge beslissen, of ze niet in vele gevallen gevonden worden, waardoor de wet buiten werking blijft en krachteloos wordt. Is het te verwonderen, daar het dikwijls bijna onmogelijk is, om ze zoo naauwkeurig te betrachten, als de wet ze voorschrift en opgeeft? Maar moet het natuurlijk gevolg daarvan niet zijn, dat vele burgerlijke handelingen op zeer losse schroeven worden gesteld? En, hetgene men veelal ziet gebeuren, langzamerhand wijkt men hoe langer hoe verder af, en vergeet eindelijk de geheele wet! Aanschrijvingen van hoogere magten, dat men de wet moet volgen; nieuwe wetten, welke andere formaliteiten opgeven, zijn dan hoogstnoodig, om weder in het misbruik te voorzien. Het gebrek ligt echter in de wet zelve, en de eerste aanleiding gevende oorzaak is wederom de wet zelve. En zou dan niet ieder moeten verlangen, dat eene nieuwe, eigene wetgeving het rigtsnoer zijner daden en handelingen mogte worden?

Ik heb tot hier toe bijzonder het oog gehad op het burgerlijk wetboek: veel, zeer veel zoude er nog te zeggen vallen wegens de nog in gebruik zijnde Fransche manier van regtspleging in burgerlijke zaken; doch dit ééne zal wel genoegzaam zijn, om het verlangen, waarover ik handel, te regtvaardigen. De vrees toch is, naar mijn gevoelen, geene ijdele vrees, dat, bij zulk eene langere instandhouding van deze manier van regtspleging in burgerlijke zaken, een stilstand in het regt, of, gelijk het zoude kunnen genaamd worden, een *Justitium*, zal moeten beleefd worden. Is het Fransche Wetboek, gelijk ik heb aangemerkt, niet aannemelijk, om den omslag en de formaliteiten, welke het steeds eischt en vordert, de Fransche manier van regtspleging is overstelpt met formaliteiten, die, elk op zich zelve bijna, het vervolgen van zijn regt zoo kostbaar maken, dat de kosten in vele gevallen opwegen, ja meermalen de vordering, welke men ten laste van iemand heeft, overtreffen. Dit maakt elk zeer huive-

rig

rig en beschroomd om zijn regt te vervolgen, en brengt vele ingezetenen dikwijls in de noodzakelijkheid, om van hetzelve af te zien, en zich het verlies van hetgene hun regtmatig toekomt te getroosten, liever dan aan *citatiën*, *exploicten*, *bevelschriften*, *significatiën*, enz. grooter verlies te lijden; behalve dat het vergeten van één enkel woordje hem eene *nulliteit* kan op den hals halen, welke hem het vervolgen van zijn regt nog bezwaarlijker maakt. De boosheid der menschen trekt hier voordeel uit; en nu wordt de wet zelve het veilige scherm, waarachter men zich verbergen kan.

De regter, daarenboven, die wel eenen goeden vorm in alle regtspleging eischt en begeert, maar desniettegenstaande meer in den aard der zaak wenschte te mogen indringen, en in derzelver regtmatigheid en billijkheid belang te mogen stellen, moet dikwijls, om het niet in acht nemen van eene zeer geringe formaliteit, de regtmatige aanvraag, om regt, afwijzen; of hij moet van de wet afwijken, en toelaten, dat niet al de formaliteiten zoo naauwkeurig in acht worden genomen, als wel behoorde. Wat hij dan ook kieze, het staat, dunkt mij, vast, dat een gemoedelijk en naauwgezet regter zich hiermede bezwaard zal vinden. Het een zoowel als het ander heeft welligt aanleiding gegeven, om eene vermenging van oud en nieuw regt in de wijze van regtspleging, stilzwijgend als ware het, daar te stellen in ons Vaderland; hetwelk eene vreemde, onregelmatige figuur aan alles geeft, en bijzonder het zijne zal toebrengen, om, in plaatse van een spoedig regt te weeg te brengen, eene verlamming te doen ontstaan, welke alle raderen werkeloos maakt, en eene vertraging in het regt zal ten gevolge hebben, welke hoogstnoodlottig moet worden in de gevolgen. Ik zal geene andere bewijzen behoeven bij te brengen, dan dit: dat de bij de Fransche manier van regtspleging bepaalde termijnen bijna voor geene regtbank zoo stipt, als deze wet het vordert, meer worden in acht genomen, maar dat men te dezen aanzien de oude in gebruik geweest zijnde wijze weder volgt.

Wanneer wij nu dit alles met een onbevooroordeeld oog gadeslaan, moet dan de vrees niet het hart bekruipen, en een vurig verlangen naar eene spoedige voorziening geboren worden? Wie toch zoude niet terugbeven voor het denkbeeld, dat eenmaal de tijd zoude kunnen komen, dat het regt en de geregtigheid struikelden langs de straten!

Het zeer algemeen verlangen naar een nieuw zamenſtel van wetten houd ik dan voor ongerijmd noch ongegrond; doch, uit hetgene ik ten betooge daarvan heb bijgebragt, beſluite men evenwel niet, dat ik in het zamenſtel van Franſche wetten niets goeds zoude vinden, geene goede regelen, voorſchriften en bepalingen. Ik zoude mij niet alleen niet gaarne vermeten, een ander oordeel deswege te vellen, dan reeds door treffelijke mannen geveld is, maar ook komt er eigene overtuiging bij. Er is inderdaad veel, zeer veel goeds in, en het draagt zigtbare blijken, dat het door mannen van verdienſten is zamengeſteld. Waarom zoude men onbillijk behoeven te zijn? *Virtus est in hoste laudanda.* Tegen dit goede ſtaat echter ook veel gebrekkigs over; en, naar mijn gevoelen, is het er verre af, om dit Wetboek als het volmaaktſte van alle bekende wetboeken te kunnen voorſtellen. Ik wil, ten bewijze van beide, met den vinger ſlechts wijzen op al hetgene tot de *Contracten* en *Verbindtenisſen* behoort. Hetgene daarover gezegd wordt, zal waarlijk nergens beter gevonden worden: naar de regelen, welke de vermaarde POTHIER heeft opgegeven, worden dezelve in vele gevallen aldaar behandeld. Op het ſtuk der *Erfopvolgingen bij verſterf:* in geen punt van regten heerscht eene meerdere oppervlakkigheid, dan in dit; zoodat, hetgene men daarvan vindt in het *Code Français*, aan beroemde regtsgeleerden is voorgekomen, geen gevoegelijke leiddraad te zijn. Op de *Donatiën* en *Testamenten:* deze vindt men in een' en denzelfden titel behandeld, ofſchoon zij in hunnen aard en gevolgen zeer veel uit elkander loopen. Op de *Legaten:* welke zekerlijk weinig voldoende bewerkt zijn; terwijl de *Fideicommisſen* er geheel bij zijn afgeſchaft. Er is derhalve in dit Franſche Wetboek veel goeds, maar er is ook veel gebrekkigs in.

Tegen de algemeene, meermalen gemaakte en zeer gegronde, bedenking, dat het over het algemeen voor ons Land een ongeſchikt en ondoelmatig Wetboek is, brengt men, wel is waar, in, dat hetzelve naar ons Land ingerigt en verbeterd, en het overtollige en ondoelmatige er uitgelaten zoude kunnen worden. Ik wil dit ook gaarne gelooven; maar, hetgene ik reeds gezegd heb, moet ik dan weder herhalen, en vragen: Is er dan zulk eene volſtrekte noodzakelijkheid, om hetzelve te behouden? Moeten wij ons zelven dan die vernederen

nedering aandoen, en bij andere natiën nog meerder dalen? Waartoe is dit noodig? Wij hebben toch in ons Nederland mannen, wel in ſtaat, om een geheel wetboek zamen te ſtellen. Wie zou hem, die dit middel durfde aan de hand geven, niet moeten aanzien voor iemand, die gaarne onder Franſche wetten zoude willen leven, en die weinig waarde en prijs ſtelt op den roem en de eer van zijn eigen Vaderland?

Eene andere tegenwerping, welke niet geheel ongegrond is, heb ik dikwijls tegen het verlangen naar een eigen wetboek hooren maken. Zij is deze: dat het maken van goede, wijze en doelmatige wetten tijd vordert, en alle overhaasting noodlottig en rampzalig kan zijn voor ſtaat en volk. — Ik erken het gewigt en de belangrijkheid van deze bedenking; maar dezelve kan mij *thans* het verlangen naar eene eigene wetgeving niet minder prijzenswaardig doen voorkomen, zoo als de zaken nu ſtaan. Waren wij in die tijden, dat uit eene verzameling van regtsgeleerde advijzen, decreten, gebruiken, enz. een *Corpus Juris*, of algemeen wetboek, mogt worden daargeſteld voor de *Nederlanden*; waren wij in het geval, dat wij het eerſte volk waren, hetwelk daartoe beſloot, dan zoude zekerlijk een tijdsverloop van twintig jaren naauwelijks toereikende zijn; maar nu het ſpoor zeer goed gebaand is, andere volken zeer goede wetboeken hebben, en de regtswetenſchap een' hoogen trap van volkomenheid heeft bereikt, is een verloop van vier of vijf jaren voldoende, naar mijn begrip, om een zamenſtel van goede wetten te kunnen maken, en den Nederlander, bij zijnen herſtelden rang onder de volken, ook het geluk te doen ſmaken van zich op eigene wetten te mogen beroemen, ten einde die tot rigtſnoer zijner daden te mogen gebruiken.

Dat wij dan, voordat dit jaar ſluite, ons hiermede mogen verheugen, is de wensch en het verlangen van

Uwen toegenegen' Lezer

H.**.

SOPHIA VAN MANSFELD,

OF

DE SAKSISCHE PORSELEINSCHILDERESSE.

(*Geschiedkundig Verhaal.*)

SOPHIA VAN MANSFELD was de dochter eens door de fortuin weinig begunstigden *Sakſiſchen* Edelmans. Zij werd door eene ſchrandere en teedere moeder, die zich overtuigd hield, dat eene goede opvoeding en talenten uitnemender en beſtendiger zijn dan rijkdom, zorgvuldig opgevoed; en het gelukte haar, hare dochter, die het onderwijs zich ongemeen ten nutte maakte, op deze wijze tegen afhankelijkheid te waarborgen: en, toen nu het goede ouderpaar de grijsheid naderde, was SOPHIA zoo gelukkig, hen door hare kunst te onderhouden. In zich zelve beloond, en met eene gulden middelmaat in leefwijze tevreden, verlangde het edele meisje geen hooger geluk. Wie de vrome, beſcheidene, vlijtige SOPHIA, die in den aanvang des zevenjarigen oorlogs in de Porſeleinfabrijk te *Dresden* teekende en ſchilderde, kende, dien trok haar eenvoudig-edel voorkomen aan; men bejegende haar met onderſcheiding, en de Opzigter der fabrijk verſchafte haar ſteeds gelegenheid, hare talenten ten nutte harer familie aan te wenden.

Zoo leefde SOPHIA op hare wijze, door kunst- en onder-min aangevuurd, zeer gelukkig. Maar ook de reine eerſte gewaarwordingen der liefde vervulden haar jeugdig hart. Een jonge *Koerlander*, ALEXIS PETROWITSCH, dong bij hare ouders naar de hand van het ſchoone, teeder geliefde meisje, verwierf derzelver toeſtemming, en verbeidde thans gerust, en door de zoetſte hoop gezaligd, den, wel is waar nog verwijderden, tijd zijner vereeniging met haar, dien hij aan geen ongunſtig toeval meer onderworpen achtte. En zie! daar verwoestte eene der grootſte ſtaatsomwentelingen, welke niet zelden, door het kortzigtig oog van geenen ſterveling voorzien, de rust der huisgezinnen gelijk die der Koningrijken te jammerlijk verſtoren, de grondſlagen van zijn geluk.

FREDERIK, door zijne tijdgenooten de Groote, door de nakomelingſchap de Eenige genoemd, verklaarde *Sakſen* den oor-

oorlog, overweldigde deszelfs Beheerscher, en strekte het ontwerp zijner verovering zoo verre uit, dat hij *Dresden* bemagtigde, en al de fabrijken dezer hoofdstad in beslag nam. De Porseleinfabrijk trok inzonderheid zijne opmerkzaamheid tot zich; hij besloot, dezelve naar *Berlijn* te verplaatsen, en beval, de uitstekendste kunstenaars en arbeiders in dezelve naar *Pruisfen* over te voeren.

Mejufvrouw MANSFELD, als de beroemdste schilderesse, trof het lot der overigen: men ontrukte haar aan hare ouders; aan haren geliefde, van wien zij het geluk des levens verwachtte; aan haar bemind, met alle bekoringen van natuur en kunst versierd vaderland; en, wat het ergste was, de groote Koning, die deze krijgsgevangene te *Berlijn* wilde geketend houden, beval, haar aan eenen *Pruisfischen* onderdaan uit te huwen; zoodat SOPHIA het ongeluk had, voor eenen krijgsman bestemd te worden, wiens dapperheid FREDERIK wilde beloonen.

Onbeschrijfelijk was de smart der jonge kunstenaresse, die, van kindsbeen af aan de teederste zorgen van beminnende ouders gewoon, in bekoorlijke rust de vrucht van hare vlijt genoot, zich met eene even heldere toekomst streelde, en thans met éénen slag het gelukkig heden en de hope der toekomst moest opgeven! Hare droefgeestigheid verstikte hare talenten. Voorheen was het hare geliefkoosde bezigheid, teekeningen voor de porseleinen vazen te ontwerpen, en tafereelen op dezelve te malen; thans zat zij daar als geheel vernietigd, en, wanneer zij tot arbeiden genoodzaakt werd, ontbrak aan haar werk, hetzij bij gebreke van verbeeldingskracht, hetzij uit gevoel van dwang, de adem van het genie, en alle bezielende kracht, die haar boven alle anderen plagt te onderscheiden. Uren lang zat de schoone krijgsgevangene, met hare teekenpen of penseel in de hand, zonder iets voort te brengen, in zich zelve verzonken, gelijk de vrije zanger des wouds, dien men in eene enge kooi sperde, en die nu, het vruchteloos spartelen moede, geheel verslagen en met verlamde vlerken, verstomd en in zich zelven gekeerd daar nederzit!

Onverschillig voor lof en blaam, voor vermaningen en verwijten, antwoordde zij geen enkel woord op alles, wat de Bestuurder der fabrijk haar deswege zeide, en deed zich

thans

thans alleen door dezen in het oog loopenden afkeer opmerken.

Eens bezocht een *Engelschman*, die met den Heer DE LAURAGAIS te *Parijs* proeven ter volmaking der *Fransche* Porfeleinfabrijken had in het werk gesteld, met verlof des Konings de fabrijk, in welke SOPHIA arbeidde; en, daar gewigtiger zaken dezen beletteden, gelijk hij eerst wilde, hem te vergezellen, begeleidde hem, op deszelfs bevel, de jonge Graaf AUGUST LANISKY, die, wel is waar, een *Pool* van geboorte, maar wegens zijne opvoeding in de Militaire school te *Potsdam* een *Pruis* was. FREDERIK was de eerste weldoener des jongen Graafs; en zoowel de dankbaarheid des edelen jongelings, als de onmiskenbare grootheid van den Koninklijken held, hadden zijne ziel met geestdrift en bewondering voor hem vervuld: beide, evenwel, waren noch blind noch slaafsch; de koene jonge Graaf veroorloofde zich, in het vuur van zijn zoo levendig gemoed, menige meer dan vrijmoedige aanmerking over den Koning; en ook bij deze gelegenheid was dit het geval. Over veel en velerlei uitte hij zijn gevoel jegens den *Engelschman*; geenszins echter zonder tevens der glorierijke daden zijns Monarchs regt te doen, op welke thans de blik van gansch *Europa* gevestigd was; en, hoewel deze ook eenig onregt, ja ongeregtigheid in zijne handelingen mengde, zoo noemde hij hem toch „ *onbeperkt*." — De Lord grimlachte spottend, en vroeg, waarom hij den Koning dus heette. „ Het is waar," voegde hij er nevens, „ deze inrigting belooft veel, en welhaast zal het *Saksische* porselein het *Berlijnsche* heeten; maar bedenk, wat het gekost hebbe, deze liefhebberij te bevredigen! Beschouw deze ongelukkige gevangenen, wie men de smart en de vernietiging, als ware het, kan aanzien! Uw *onbeperkte* Monarch konde hen herwaarts voeren, tot den arbeid dwingen; maar den geest, die denzelven bezielde, en dien hij verstikt heeft, kan hij toch niet doen herleven. O! Zie dit bekoorlijk beeld der diepste zwaarmoedigheid," — hij wees op SOPHIA — „ met welk een' tegenzin schijnt dit meisje niet te werken! Zij *dagloont* hier, — eene slavin!"

„ Dat meisje moet krank zijn," riep LANISKY; „ ik wil het den Opzigter eens vragen."

Hij deed zulks in het *Hoogduitsch*, niet willende, dat de Lord het antwoord zoude verstaan; en toen hij dezen met

an-

andere voorwerpen van scheikundigen aard onledig zag, naderde hij SOPHIA, en zeide: „ De Opzigter beklaagt zich, dat gij nog niets opmerkenswaardigs geleverd hebt, sinds gij hier zijt. Wat ontbreekt u, lief meisje? Waarom zoo neerslagtig, en als wildet gij uwe talenten doen vergeten? Hebt gij niet, zoo ik mij niet bedriege, gindsche vaas geschilderd, die alle kenners bewonderen?"

„ Ja, heer Graaf," hernam SOPHIA; „ helaas! ik heb die vaas beschilderd, uit welke mijne gansche ellende voortsproot. Had uw Koning dezelve nooit gezien, ik ware nog in mijn *Sakfen!*" — Snikken verstikten hare stem.

„ Betreurt gij *Sakfen* zoo diep? — o! Vergeet het, en ook te *Berlijn* zult gij gelukkig zijn."

„ Neen! ik kan mijn vaderland nooit vergeten!" antwoordde SOPHIA edel, vast, maar bescheiden. „ Is het mogelijk, grijze en verzwakte ouders te vergeten, wier éénige steun ik was? — alles te vergeten, wat mij lief en dierbaar was, wat voor mij onherstelbaar verloren ging? — een vaderland, dat ik nimmer zal wederzien?"

Met aandoening wendde de Graaf zich van haar af, won verder narigt in, en vernam van eenen jongen werkman, dat SOPHIA haren verloofde ontrukt was; dat hij haar naar *Berlijn* was nagereisd, doch haar niet spreken mogt, wijl de Koning haar wilde dwingen, eenen *Pruis* te huwen, die — een dapper, maar ruw soldaat — daar gisteren geweest was, en haar nog slechts eene maand uitstel had gegeven, na verloop van welke hij gedreigd had zich tot den Koning te zullen wenden, bijaldien hem SOPHIA hare hand bleef weigeren. „ Ook de Opzigter," voegde hij er nevens, „ dreigt haar onophoudelijk, zich over hare traagheid en haren onwil te beklagen: wij smeeken haar dagelijks, zich zelve aan zoo groote onaangenaamheden niet verder bloot te stellen; maar dat alles helpt niets; het is, alsof zij alle nadenken heeft verloren; zij zit den ganschen dag werkeloos ter neder, in de eene hand het penseel, op de andere haar hoofd, en als het haar te bang wordt, rollen haar een paar tranen langs de wangen. Wij allen hebben deernis met haar; maar wat baat zulks? De Koning wil het; wij moeten gehoorzamen."

„ Slaaf!" riep de jonge LANISKY met edelen toorn uit: „ gij moet gehoorzamen, omdat de Koning het wil? —

En

En wanneer nu datgene, wat hij wil; volstrekt strijdig is met verstand, gevoel en regt?"

De stoutheid van dezen uitroep ontzette alle aanwezigen; uitgenomen SOPHIA, wie een straal van hope scheen op te gaan; zij wierp zich aan LANISKY's voeten, en bezwoer hem, haar te beschermen.. „ Gij hebt moed; en welligt vermogen op den Koning," sprak zij: „ o! waag het, met hem te spreken; om mij aan den gehaten echt te ontrukken, dien hij bevolen heeft!"

Het geruchtmakende van dit tooneel had vele getuigen tot zich getrokken; SOPHIA keerde met meerdere kalmte tot haren arbeid weder, en driftig greep de Graaf den arm des *Brits*. „ Kom met mij, Mylord!" riep hij, in gramschap blakende: „ gij hadt regt; FREDERIK is een TIRAN! — Hoe kan men dit slagtoffer redden?"

„ Niet door uwe heftigheid, lieve AUGUST!" antwoordde de jonge ALBERT, Baron van *Altenberg*, LANISKY's vriend, die hierbij tegenwoordig geweest en hem thans gevolgd was, om zijne woestheid te matigen. „ Wanneer gij zóó voortvaart," voegde hij er nevens, „ maakt gij u ongelukkig, en helpt niemand."

„ Bloohartigheid helpt en redt gewis nog minder!" riep LANISKY. „ Indien deze *uwe* deugd zij, Baron, zoo behoud haar; de mijne is moed."

„ Deze is evenwel met voorzigtigheid geenszins onvereenigbaar," hernam ALBERT bedaard.

„ Dat weet ik niet; maar zoo veel weet ik, dat ik den tijd niet verspillen wil met daarover met u te twisten. Bij u gaan logische gevolgtrekkingen boven alles!"

„ Niet, echter, boven u, lieve AUGUST!" zeide ALBERT met een' lach, die zijns vriends voorhoofd geenszins ontfronste.

„ Gij doet wél, uwe veder-deugd te oefenen," hernam hij gemelijk; „ deze alleen heeft voor u eenige bekoorlijkheid. Uwe wapenen zijn vederen; de mijne van eenigzins andere gehalte!"

„ Daarover wil *ik* nu met *u* niet twisten!" sprak ALBERT; „ maar zijt verzekerd, LANISKY, dat mijne wapenen steeds tot uwen dienst zijn, zoodra gij dezelve zult behoeven."

Getroffen reikte de Graaf hem de hand. „ Gij zijt een brave jongen, en ik — een heethoofd!" zeide hij. „ Mijne moe-

moeder heeft gelijk, dat zij altijd zegt, dat ik u niet genoeg kan hoogschatten. — Maar, goede ALBERT, gij hebt alles gehoord; geleid mij thans met uwen raad: hoe is het mogelijk, het ongelukkige meisje te helpen?"

ALBERT was van meening, dat men den Koning in SOPHIA's naam een smeekschrift moest overhandigen, dewijl hij elk derzelve aannam en op staande voet beantwoordde, al kwamen dezelve ook van den geringsten zijner onderdanen.

Het smeekschrift werd vervaardigd, overhandigd, en met levendig ongeduld verbeidde de Graaf het gevolg.

Wanneer FREDERIK te *Potsdam* zich bevond, was hij gewoon, de Gravin LANISKY, AUGUST's moeder, dikwerf te bezoeken. Deze geestvolle en hoogstbeschaafde vrouw had eene uitstekende opvoeding genoten, was met alle talen, kunsten en wetenschappen gemeenzaam, en de Koning, die haar aan zijn Hof ten voorbeeld van navolging wilde stellen, gaf haar op allerlei wijze blijk van zijne onderscheiding, en verscheen meermalen in den glansrijken kring, dien in- en uitlandsche Geleerden zoowel, als de aanzienlijken van elke natie, gewoon waren rondom haar te vormen. Reeds was SOPHIA's smeekschrift een' tijd lang in handen des Konings geweest, en, tegen zijne gewoonte, nog onbeantwoord gebleven, toen deze, op zekeren avond, in het gezelschap der Gravin LANISKY, eensklaps het onderhoud afbrekende, den genoemden reizenden *Engelschman*, die mede tegenwoordig was, vroeg: of zijn landsman WEDGEWOOD geene kopij van de vaas van BARBARINI of PORTLAND had genomen?

De Lord antwoordde, dat zijne kopij van dezelve zoo volmaakt was, dat kenners haar bezwaarlijk van het oorspronkelijke konden onderscheiden; en bragt, tot eer der *Engelsche* schrijvers, eenige verzen bij, met welke een vermaard nationaal dichter dit welgeslaagde werk bezongen had. FREDERIK, zelf dichter en kenner der poëzij, luisterde met welgevallen, en riep vervolgens uit: „Nu! ook ik wil eene *Pruissische* vaas bezingen!"

„Eene *Pruissische?*" vroeg Mylord eenigzins stekelig. „Mag ik hope scheppen, dat Uwe Majesteit mij dezelve nog zal vertoonen, eer ik *Berlijn* verlaat?"

„Ja, bijaldien gij nog eene maand hier blijft."

Deze vaas was, wel is waar, nog niet aanwezig; maar FREDERIK had eensklaps besloten, derzelver vervaardiging te bewerkstelligen.

„ Juist heden," voer de Koning voort, „ heb ik er aan gedacht, dengenen eene belooning toe te kennen, die aan zoodanig eene vaas het bestaan geeft. Want, Mylord, hij, die de magt bezit, om te beloven en te houden, strooit de vruchtbaarste en rijkste zaden, uit welke de bloesems van kunsten en wetenschappen ontspruiten. *Pruissen* kan even goed als *Groot-Brittanje* en *Italië* vindingrijke en scheppende vernuften leveren. Waarom dan ook niet even goed eene *Pruissische* vaas, als eene van WEDGEWOOD en BARBARINI? — Vrijelijk moogt gij, Mylord, in *Engeland* teruggekeerd, zeggen, dat ik niet weet te regeren, bijaldien het mij niet gelukke, de talenten, die ik weet dat mij omringen, tot die hoogte op te winden. Er bevindt zich hier eene jonge kunstenaresse," voegde hij er bij, terwijl zijn scherpe blik op den jongen LANISKY viel, „ die vurig verlangt, met haren minnaar naar *Sakfen* terug te keeren. Maar, wanneer krijgsgevangenen hunne vrijheid willen erlangen, moeten zij den overwinnaar vooraf een losgeld betalen, hetzij in goud, hetzij door hunne talenten. *Dit is mijn wil.* Ik moge mijne magt ten goede of ten kwade gebruiken, den Koning moet men gehoorzamen; en den zoodanigen alleen veroorlooft de Koning, zulks te beoordeelen, die des bevoegd zijn."

Met deze veelbeteekenende woorden verliet FREDERIK het verbaasde gezelschap; en de Gravin, van haars zoons onbezonnenheid onderrigt, beefde voor diens lot. Des anderen daags bleef de jonge LANISKY evenmin in gebreke, als andere jonge Hovelingen te *Sansfouci*, om zich bij den Monarch te laten vinden; hoewel hem toch het hart een weinig klopte. Maar FREDERIK scheen zijne rede van gisteren zoowel, als AUGUST's heftigheid, te hebben vergeten, en bejegende hem even minzaam als altijd. Dit trof den edelen driftkop; in het bijzijn van alle aanwezigen viel hij den Koning te voet, en riep: „ Vergeving, Sire! In een oogenblik van blinde geestdrift heb ik mij verstout, Uwe Majesteit een' TIRAN te noemen!"

„ Mijn vriend," antwoordde FREDERIK, „ gij zijt nog zeer jong, en ik sla er weinig acht op, wat kinderen en gekken van mij zeggen. Wanneer gij ouder en verstandiger zult

zijn,

zijn, zult gij ook wel, op vijf schreden van het slot des TIRANS, voorzigtiger leeren spreken. Hier is het antwoord op het smeekschrift van SOPHIA MANSFELD: ik zelf heb haar mijn' wil bekend gemaakt; zij *moet* gehoorzamen. Hij is deze: Ik geef der kunstenaresse, die, binnen eene maand, de schoonste vaas in mijne *Berlijnsche* Porseleinfabrijk levert, vrijheid, te trouwen of ongehuwd te blijven, zoo als zij wil; ik beloof daarenboven, haar naar *Sakfen* te laten wederkeeren, zoodra zij zulks begeert, offchoon ik wensch — zonder het echter te bevelen — dat zij te *Berlijn* blijve, alwaar ik haar, in dat geval, eene belooning van vijf honderd daalders toelegge. De naam des kunstenaars of der kunstenaresse komt op de vaas, en deze zal *de Pruisfische vaas* heeten."

De jonge LANISKY, buiten zich zelven van vreugde, ijlde met dit berigt naar SOPHIA. Een blik op het Koninklijk geschrift gaf haar hare hoop, haar talent en haren werklust weder. De Graaf verheelde haar niet, hoe velen met haar naar het schitterend doel zouden dingen, wier hoofdaandrift eerzucht en kunstenaars-trots zijn zoude; maar SOPHIA glimlachte zacht, en was van meening: wie ouderliefde, vurige zucht naar vrijheid, vaderland en geliefde ontvlamde, was niet zoo gemakkelijk te overwinnen; — en van dit oogenblik arbeidde zij met eene inspanning, eenen moed en ijver, die haar, in hetgene zij voortbragt, zich zelve deed overtreffen.

Wat de Graaf voorzag, gebeurde: alle kunstenaars begonnen te arbeiden, en pleegden alle deskundigen te *Berlijn* en *Potsdam* raad. SOPHIA onderwierp hare teekening enkel aan het oordeel der Gravin LANISKY, welker talenten en smaak haar van grooten dienst waren. Toen nu evenwel de dag verscheen, die haar lot moest beslissen, bekroop haar de angstigste bekommering; en, met al de bewustheid van haar kunstvermogen, was zij tevens bescheiden genoeg, haar talent ten hoogste slechts met dat van anderen gelijk te achten; geenszins geloofde zij hen te overtreffen, en daarop toch kwam hier alles aan. Hoe natuurlijk was derhalve thans hare bezorgdheid! „ o, Mijn God!" bad zij in stilte, „ Gij alleen kent de zuiverheid mijner bedoeling, mijner vlijt! Gij slechts doorgrondt mijn hart, vrij van ijdelen trots, vrij van alle aanmatiging! Schenkt Gij mij de zege, zoo zal ik haar

aan U alleen en aan uwe befchikking, niet aan de aanwending van mijne kracht, danken, en haar als den zegen van pligt en liefde vereeren!"

De Gravin LANISKY, met SOPHIA's edele denkwijze bekend, en zelve ten hoogfte gefpannen omtrent de uitkomst, liet haar afhalen, op den dag dat de Koning uitfpraak doen zou: bij haar moest de jonge kunftenaresfe haar noodlot afwachten; zij wilde hare vreugde zien en deelen, of hare fmart verzachten: want in het laatfte geval had zij befloten, SOPHIA's vrijheid zelve den Koning af te fmeeken.

FREDERIK had bevolen, dat al de naar den prijs dingende vazen in de kunstzaal van *Sansfouci* zouden gebragt worden, en begaf zich, vergezeld van zijnen Hofftoet, van den reizenden *Engelschman*, en van den jongen Graaf LANISKY, derwaarts. AUGUST floop met angftige onrustigheid den Koning na, en bijkans had hij zich verraden, toen hij dezen met klimmende bewondering voor de vaas van SOPHIA zag blijven ftaan. Maar, toen de Koning ftraks daarop uitriep: „ Deze zal *de Pruisfifche vaas* zijn!" toen kon zich de edele jongeling niet langer wederhouden; hij greep de vaas, en noo de den Monarch den naam van SOPHIA MANSFELD; daarop verdween hij vogelfnel, vloog naar zijne moeder, bij welke SOPHIA en ALEXIS PETROWITSCH zich bevonden, en, zonder hoed, buiten adem binnenftormende, greep hij SOPHIA's hand, legde die in de hand van haren geliefde, en ftamelde: „ Weest gelukkig; zij is vrij!" — Wie omvat, wie befchrijft SOPHIA's vrome, hemelfche verrukking? Zij zonk voor den Graaf, als voor eenen Godsgezant, neder, en zou van vreugde zijn bezweken, bijaldien haar niet dit oogenblik de verwijdering van hare ouders levendig herinnerd had. De edele moeder, de hooghartige zoon, de verrukte minnaar omarmden de zegepralende SOPHIA, die nu alleen aan het wederzien der geliefde ouders dacht, aan wier gebed voor haar en aan wier zegen zij haar geluk toekende. — De Gravin wilde, op de bede van ALEXIS, het gelukkige paar nog vóór deszelfs vertrek in den echt verbonden zien; maar SOPHIA kon daartoe, buiten de tegenwoordigheid harer ouderen, niet befluiten, en hare weldoenfter kon niet nalaten, haar hierom flechts te meer te waarderen.

Des avonds verfcheen de Koning in de verzamelplaats der befchaafde wereld bij de Gravin LANISKY, die SOPHIA

aan hem voorftelde. Hij zeide haar veel vleijends over haar talent, en poogde haar over te halen om te *Berlijn* te blijven, waar hij haar het benijdenswaardigfte lot beloofde. Doch met edele befcheidenheid antwoordde SOPHIA: dat, hoe groot ook voor altijd hare dankbaarheid zou zijn, daar zijne goedheid haar aan den diepften druk onttrok, kinderpligt haar echter belette, *Sakfen* te verzaken, waar eene kranke moeder en een verzwakte vader hare onderfteuning, welke zij maar al te lang hadden moeten ontberen, zoo zeer behoefden. De Koning bood aan, voor hen te zorgen, bijaldien zij te *Berlijn* wilde blijven. Maar SOPHIA riep: „ Ach, Sire! wie zou hun de zorgen van hun kind vergoeden? Wie zou hen liefkozen, bijftaan, en hunne wenfchen zóó voorkomen, als ik? — Neen! Uwe Majesteit vergunne mij, dat ik tot hen terugijle; dat ik mijn vaderland, mijn *Sakfen* wederzie, ik bezweer het U; en tot aan het einde mijner dagen zal ik Uwe Majesteit zegenen!"

Tranen bedekten het fchoon gelaat der jonge, bijkans tot knielens toe nedergebogene kunftenaresfe, die in dit oogenblik een nog heerlijker pronkftuk der natuur, dan hare vaas een heerlijk pronkftuk der kunst was. De Koning zweeg, befchouwde haar, rigtte haar op, en wendde zich, aangedaan, van dit beeld der reinfte onfchuld, der ongemaaktfte én zedigfte deugd af.

Intusfchen verftreek een geruime tijd, eer de Monarch het bevelfchrift onderteekende, dat SOPHIA naar *Sakfen* konde wederkeeren; en zij zelve, zoowel als hare weldoenfter, de Gravin, werden deswege ongerust. Dikwijls bragt de laatfte, in hare avondgezelfchappen, wanneer de Koning tegenwoordig was, het gefprek op de *Pruisfifche* vaas, welke, ter befchouwing der kunstliefhebbers, op de galerij ten toon gefteld was; en eens zeide zij, dat dezelve den nijd van alle vreemdelingen wekte, en de bewuste Lord haar den prijs boven de vaas van WEDGEWOOD had toegekend. Nu zag haar de Koning met een' veelbeteekenenden glimlach aan, zonder iets te antwoorden; maar bij het heengaan fprak hij: „ Gravin, gij zijt goed; gij befchermt vreemdelingen en ongelukkigen; dit doet uwer gevoelvolle ziele eer aan. Morgen zal ik u een paar zenden, die, voor zoo verre ik uwe gezindheden kenne, regt hebben op uwe welwillendheid." En hij vertrok, zonder hare navraag af te wachten.

 Des

Des anderen morgens hield eene postchais stil voor de poort van het slot van LANISKY, en een grijsaard met zijne vrouw, nevens een *Pruissisch* Officier, stegen af.

„ Genadige vrouw!" sprak de laatste tot de Gravin, „ op last van Zijne Majesteit, heb ik de eer, u den Heer en Mevrouw VAN MANSFELD aan te bieden; het overige zal u de Koning zelf doen verstaan."

De beide op het hartelijkst ontvangene ouden, van de edele handelwijze der Gravin en haren zoon onderrigt door den Officier, dien de Koning tot hun geleide naar *Saksen* had afgevaardigd, konden geene woorden vinden, om hare erkentenis uit te drukken; zij kusten de handen der edele vrouw, en besproeiden die met tranen. — Sinds SOPHIA vrij was, woonde zij bij de Gravin; en deze, bezorgd voor den indruk eener te spoedige verrassing op haar aandoenlijk gestel, deed haar tot zich komen, om haar op haar geluk voor te bereiden. SOPHIA verscheen bevend, vreezende dat haar vertrek op nieuws vertraagd was; doch een blik op de van blijdschap glinsterende trekken harer beschermster stortte haar een bemoedigend vertrouwen in.

„ SOPHIA, mijn lief kind," dus begon de Gravin, „ gij hebt mij zoo veel genegenheid betoond, dat ik wel eens wilde weten, of gij ontevreden met uw lot zijn zoudt, bijaldien u hetzelve voor altijd aan mij verbond."

„ Genadige vrouw...." antwoordde SOPHIA met een losbarstenden tranenvloed, die haar belette meer te zeggen.

„ Wees gerust," sprak de Gravin; „ ik wil het geluk, u bij mij te houden, niet ten koste van het uwe koopen; maar — wanneer nu uwe ouders *Saksen* verlieten, om te *Berlijn* te blijven, zoudt gij dan *Pruissen*, alwaar u de Koning een benijdenswaardig lot belooft, niet voor uw vaderland willen aannemen?"

„ O, Gravin!" riep SOPHIA, „ met zoo schoone hoop wil ik mij niet misleiden. Bij u en tevens bij mijne ouders te zijn — ik ware al te gelukkig!"

„ Welnu, mijne SOPHIA, dit geluk is u beschoren. De Koning laat mij weten, dat uwe ouders bewilligd hebben herwaarts te komen; welhaast zullen zij u in hunne armen drukken, het verbond uwer liefde zegenen, en zich over uw talent verheugen, dat nu voor *Pruissen* schijnen zal."

SOPHIA borst in vreugdetranen uit. „ O, Mijn God!" riep

riep zij: „ Wanneer dat zoo is, zal ik dan nog lang naar hen moeten smachten?"

„ Welligt.... heden —"

„ Heden? Gravin!" — en onmagtig zonk SOPHIA in hare armen.

De arts werd geroepen; want lang lag zij zonder bewustheid, en de Gravin werd bevreesd. Men moest haar aderlaten, en toen zij de oogen opsloeg, vond zij zich, op beschikking van den geneesheer, in de armen harer diepbewogene ouderen. De verrukking des wederziens herstelde SOPHIA volkomen, gelijk de arts voorzien had. Zij was aan de tranen, aan de omhelzingen van de haren hergeven, en hing nu aan de lippen der moeder, dan aan den hals des vaders, die beide haar met de teederste namen noemden, toen ook de eerste bewerker van haar geluk, AUGUST LANISKY, binnentrad. SOPHIA vloog naar hem toe, en riep: „ Daar is mijn redder!" — Nu zonken de beide ouden voor den jongeling neder, om met tranen hem te danken, die hen verrukt en ontroerd in zijne armen opving.

Thans was geluk en rust over deze zoo zalige familie uitgebreid. De jonge Graaf haalde ALEXIS, die naauwelijks zijne oogen vertrouwde; en de toebereidselen tot eene glansrijke bruiloft, welke AUGUST zich niet wilde laten ontnemen, werden gemaakt. ALBERT, die aan alles deel had genomen, drong er op aan, de beide minnenden te vereenigen, alsof hij een voorgevoel hadde van nieuwen rampspoed. „ Waartoe eene groote voorbereiding tot hun geluk?" sprak hij. „ Het bestaat immers in glans noch rijkdom, maar in hunne deugd, in hunne liefde." Doch LANISKY wilde nergens van hooren, en de bruiloft werd op veertien dagen vastgesteld.

(*Het vervolg en slot hierna.*)

AANTEEKENINGEN, BETREFFENDE HET EILAND MADEIRA, GEDURENDE MIJN VERBLIJF ALDAAR IN 1815.

Door JOH. F. HOLLERMANN.

Het eiland *Madeira* is het grootste en voornaamste van de zoogenoemde *Madeira*-eilanden, die, volgens hunne aard-

rijkskundige ligging, tot *Afrika* behooren, en gezamenlijk aan de kroon van *Portugal* onderworpen zijn; de overige zijn *Porto Santo* en de *Deserta's*. De hoofdstad *Funchal* is gelegen op 359 graden 44 minuten lengte oostelijk van den Meridiaan van de *Piek van Teneriffe*, en op 32 graden 38 minuten noorderbreedte.

Dit eiland, aan hetwelk door de *Franschen*, uit hoofde van deszelfs vele voortreffelijkheden, de eernaam gegeven werd van *Koningin der Eilanden*, ligt onder eene alleraangenaamste luchtstreek. De hitte, aan deze hemelbreedte onafscheidelijk verknocht, wordt daar door de zeekoelten liefelijk gematigd, en men geniet bijna dag aan dag het schoonste weder. In den winter wordt alleen op de bergen sneeuw gevonden, daar men, zelfs in dat jaargetijde, in de stad *Funchal*, die in een dal ligt, nooit eenig vuur tegen de koude behoeft te bezigen; ook vindt men in de huizen aldaar geene haardsteden tot dat einde. Desniettegenstaande is de hitte, bij windstilte, in den zomer somtijds zeer sterk; doch is zij het allerdrukkendste, wanneer de Sirocco-wind waait. Deze wind, op het vaste land van *Afrika* ontstaande, en in deszelfs loop naar zee door de onmetelijke en heete zandwoestijnen van *Arabië* gaande, voert vandaar de hitte of de heete lucht mede, en doet zich op de omliggende eilanden zeer sterk gevoelen. De hitte, door dezen wind aangebragt, is onverdragelijk en benaauwend. Deuren en vensters, die anders altoos, om koelte in de huizen te bevorderen, gedurende den geheelen dag openstaan, worden nu, om de ondragelijke hitte van den Sirocco-wind daarbuiten te houden, zorgvuldig gesloten. Zonder noodzakelijkheid begeeft zich niemand op de straat. De lucht is ten uiterste drukkend en benaauwend. Mensch en vee verlangt naar uitkomst uit dezen toestand, hijgt naar eene verfrisschende koelte. De Sirocco waait gewoonlijk 1 à 2 etmalen tijds, en zoude, wanneer die langer aanhield, eene aanstekende ziekte veroorzaken. — Voor het overige wordt het luchtgestel van *Madeira* voor een der gezondste op den aardbodem gehouden, en door *Engelschen* veelvuldig tot herstel van gezondheid bezocht. In den zoogenoemden wintertijd valt er veel regen.

Het eiland is geheel en al bergachtig, waardoor men het zeer verre uit zee zien kan; en schijnt het de kenteekenen te dragen, alsof het eens door eene uitbraking van eenen vuurspu-

wen.

wenden berg, en daardoor veroorzaakte omwenteling in de natuur, ontstaan ware; de rotsen zien er op vele plaatsen volkomen als verbrand uit, en er bestaat zeer veel waarschijnlijkheid voor dit vermoeden.

Aan de zuidzijde van het eiland, in een dal, ligt de stad *Funchal* met ten naasten bij 15,000 inwoners, bevattende het geheele eiland omtrent 100,000 bewoners, afstammelingen van de zich op *Madeira* gevestigd hebbende *Portugezen*. In de stad *Funchal*, echter, hebben zich vele *Engelschen*, of voornamelijk *Schotten*, gevestigd, die aldaar het grootste gedeelte van den handel drijven. De stad is slecht gebouwd, en ziet er op sommige plaatsen zeer vervallen uit, hetgene gedeeltelijk is veroorzaakt door eene wolkbreuk, die vóór eenige jaren te *Madeira* plaats had, en zeer veel schade toebragt. De straten zijn doorgaans naauw en, dat ik mij dus uitdrukke, heuvelachtig, zoodat eenige gedeelten der stad zeer veel hooger dan de andere liggen; waarom men volstrekt geene rij- of vervoertuigen op wielen heeft, maar alle lasten op platte sleden, door twee ossen getrokken, vervoerd worden. Elk dezer ossen heeft zijnen naam, als *Françesca*, *Joaquina*, enz.; de drijver gaat naast de slede, en spoort de ossen aan door middel van een' stok, aan welks einde eene ijzeren punt is, waarmede hij hen van tijd tot tijd prikt. Voor de ossen heen gaat een jongen, die onophoudelijk schreeuwt: *Ca, para mim, bois!* („ Hier, tot mij, ossen!") Paarden worden niet tot het trekken van lasten gebezigd; zij zijn op dit eiland zeer klein van soort, en worden, benevens muilezels, slechts onder den man gebruikt. Men vindt dezelve gezadeld in de straten staan, om verhuurd te worden; en wordt men, wanneer men van hen gebruik maakt, altijd door den drijver, almede met een' stok met eene ijzeren punt gewapend, gevolgd, die het paard tusschenbeide aanspoort, en zich, wanneer het eenen berg opgaat, aan den staart van het beest vasthoudt, en zich zoo half naar boven laat trekken. Ook zijn palanquins, voornamelijk voor dames, in gebruik, die door twee dragers aan een' sterken houten boom op de schouders gedragen worden. Over dezen boom hangt eene doorzigtige gordijn, waarmede de persoon, die zich in den palanquin bevindt, zich tegen de zonnestralen beschermt. De dragers hebben ieder een' stok in de hand, van boven met eene ijzeren greep voorzien, waarin zij, wanneer zij een'

 ver-

verren weg te dragen hebben, den palanquin tusschenbeide eenige oogenblikken doen rusten, om zich te verpoozen. — Er zijn ook eenige draagstoelen.

Op prachtige gebouwen kan deze stad geenszins roemen; de huizen zijn doorgaans zeer ruim, de winkelhuizen uitgenomen, en zijn alle van buiten wit, hetgene, wanneer men uit zee komt, zich zeer schoon voordoet. Bijna alle vensters zijn met balkons voorzien. De Gouverneur van de eilanden *Madeira* en *Porto Santo* woont te *Funchal* in het zoogenoemde kasteel; ook is deze stad de zetel van eenen Bisschop, en de residentie van Consuls van verscheidene natiën. Er is een tamelijk ruime schouwburg, en nog een ander kleiner tooneel, hetwelk genoemd wordt *Theatro do bom gosto*, (Tooneel van den goeden smaak.) Het tolhuis is zeer ruim, en in de vertrekken daarboven vergadert de *Junta*, of Regtbank. Men telt vijf nonnenkloosters in deze stad, alsmede een voor monniken van de orde van *St. Franciscus*. Van de nonnenkloosters zijn de voornaamste dat van *Santa Clara* en van *o Encarnação*. De nonnen bereiden uitmuntende konfituren. Tot het klooster der *Franciscanen* behoort eene kapel, waarvan de muren met doodshoofden en beenderen, zoo na mogelijk aan elkander geplaatst, ingelegd zijn. Er is ook een Jezuiten-collegie in deze stad, alwaar Theologie enz. geleeraard wordt. De Roomschkatholijke Godsdienst is algemeen; geene andere Godsdienstige gezindheden hebben hier kerken; echter wordt er des zondags voormiddags, in twee kamers in het huis van den *Engelschen* Consul, volgens het gebruik der *Engelsche* Episcopale of Protestantsch-Bisschoppelijke kerk, Godsdienstoefening gehouden. Er zijn verscheidene Roomschkatholijke kerken, waaronder de *Cathedrale* of hoofdkerk uitmunt. Tegenover deze kerk is de zoogenoemde *Terreira da See*, eene publieke wandelplaats, met rozen en andere bloemen en boomen beplant, door een' lagen muur en steenen bank ingesloten. Iederen morgen is aldaar muzijk van de muzikanten van het garnizoen. Den 6, 7 en 8 Julij, drie dagen na elkander, was des avonds de voorgevel van de *Cathedrale*, ter eere van zekeren Heilig, op het prachtigst geïllumineerd, en werd er in de *Terreira da See*, die opgevuld was met wandelaars, muzijk gemaakt; alles te zamen deed, bij de schoonheid van den avond en de liefelijke zachtheid van het luchtgestel alhier, eene overheerlij-

lijke uitwerking. — Illuminatiën en processiën zijn hier niet zeldzaam. Op den 25 Mei, zijnde Sacraments- of *Corpus Christi*-dag, zag ik eene der voornaamste van deze processiën; dezelve was buitengemeen talrijk; vele soldaten adsisteerden bij de plegtigheid, en vreesselijk werd er uit zeer zware stukken geschut geschoten, die men in de *Terreira do See* geplaatst had, en aldaar, offschoon in het midden der stad, dapper losbrandde. De Bisschop ging onder een verhemelte, en dames bestrooiden dit, als de processie voorbijging, van boven uit de balkons met rozebladen. Een aantal monniken, met gezangboeken en brandende waskaarsen in de hand, verhieven krachtdadig hunne stemmen, terwijl zij statelijk optrokken; onderscheidene Heiligen werden rondgedragen, en niets werd verzuimd, wat bij zulk eene plegtigheid behoort; echter kwam het mij zonderling en ongepast voor, dat men eene Godsdienstige plegtigheid door krijgsmagt en het losbranden van geschut liet vergezeld gaan; en had ik, gedurende mijn verblijf op *Madeira*, meermalen gelegenheid, deze aanmerking te maken. Op den 6 Augustus was er eene processie ter eere van de H. *Barbara*, die uit het kasteel van den Gouverneur naar het Jezuiten-collegie overgebragt werd. De Gouverneur zelf nam deel aan den optogt, en begeleidde de Heilige naar haar nieuw kwartier; terwijl men weder braaf kanonneerde. Nog was alles niet afgeloopen, toen het kleppen der klok brand aankondigde, hetgene niet weinig ontsteltenis veroorzaakte. De *Madeirasche* branddirectie bleek mij bij deze gelegenheid zeer gebrekkig te zijn; echter werd men het vuur eindelijk meester, nadat een klein huis, nabij het strand, daardoor was verbrand. Op den 9 October was er ook eene processie ter verjaring van de hierboven reeds aangehaalde ongelukkige wolkbreuk, of waterhoos, in het jaar 1803, en om den Hemel te bidden, het land in het vervolg voor dergelijke ongelukken te bewaren.

Offschoon de dweeperij en het bijgeloof onder dit volk nog zeer groot zijn, zoo is toch derzelver buitensporigheid sedert eenigen tijd aanmerkelijk afgenomen. Wanneer voorheen twee lieden van de *Engelsche* natie zich met elkander in den echt begeven wilden, zoo was het niet geoorloofd, dat de trouwplegtigheid op het eiland geschiedde; maar de jonge lieden waren genoodzaakt, met den *Engelschen* Predikant in eene boot in zee te varen, en zich aldaar te doen verbinden. Het

is

is aan de op *Madeira* wonende *Engelschen* niet vergund, in eene der kerken begraven te worden; zij hebben hunnen bijzonderen begrafenisgrond, en in de hoofdkerk mag niemand begraven worden, zonder uitdrukkelijk verlof van den Gouverneur daartoe verkregen te hebben. Ik zag in deze kerk de begraving der gemalinne van den *Corregedór*, of opperften Magiftraatsperfoon, der ftad *Funchal*, die des avonds gefchiedde. Het lijk werd naar de hoofdkerk gedragen, en door de aanzienlijkfte perfonen van *Madeira* gevolgd, bij het licht van eene menigte fakkelen en waskaarfen. De lijkftaatfie had een fomber, maar ftatig voorkomen. In de kerk werd de kist op eene lage ftellaadje nedergezet; het dekfel was naar beide zijden open; de Donna, die nog zeer jong was, lag daarin, in het wit gekleed, beftrooid met rozen en groene bladeren, en bedekt met een zeer dun en doorzigtig overdekfel, als van kant. Eenige geestelijken zongen, begeleid door het orgel; een ander las; men befproeide ook het lijk met wijwater, door middel van een zilveren inftrument, en floot vervolgens de kist, waarop dezelve in het graf nedergelaten werd. Vele van de geringe bewoners van het eiland worden begraven zonder kist. Wegens de hitte van het luchtgeftel is het hier ongeoorloofd, een lijk langer dan 24 uren of daaromtrent boven den grond te houden.

In alle foorten van wetenfchappen, kunften, of geleerdheid, is men op dit eiland zeer verre ten achteren; zelfs wordt er niet eene enkele drukpers gevonden, waardoor men genoodzaakt is, zelfs alle advertentiën, den handel of de fcheepvaart betreffende, te doen fchrijven. Uit *Lisfabon* ontvangt men de *Portugefche* nieuwspapieren, en van *Londen* de *Engelfche* dagbladen met de paketfchepen, die maandelijks uit de haven van *Falmouth* naar *Madeira* vertrekken, en vandaar hunne reis naar de *Kanarifche* eilanden en *Braziliё* voortzetten. Uit hoofde van het gebrekkige in het bekomen van onderwijs in hetgene tot eene fatfoenlijke opvoeding behoort, zenden de voorname inwoners van *Funchal* gewoonlijk hunne kinderen naar *Europa*, om in het noodige onderwezen te worden, vanwaar zij dan, na eenige jaren, naar *Madeira* terugkeeren. Doch keeren wij tot het befchouwen der ftad *Funchal* zelve terug.

De ftraten, die, als reeds gezegd is, doorgaans naauw en heuvelachtig zijn, hebben nog bovendien het onaangename, dat

dat zij met geene lantaarnen voorzien zijn, waardoor het in dezelve des nachts dikwijls verbazend donker is. In vorige tijden werden hier, gelijk op andere *Portugesche* en *Spaansche* plaatsen, vele sluikmoorden begaan, die door de ontzettende donkerheid der straten in den nacht zeer begunstigd werden; doch thans hoort men daar niet meer van. Hetgene dit gebrek aan de noodige verlichting nog onaangenamer maakt, is de gewoonte, die, even als in *Lisfabon*, in vele huizen alhier plaats heeft, om des avonds de onreinigheden uit een venster op de straat te werpen.

De stad heeft verscheidene openbare fonteinen of pompen, die het zuiverste water opleveren, waarvan een ieder het regt heeft gebruik te maken; vele huizen op *Madeira* zijn van geen water voorzien, en zijn derhalve derzelver bewoners genoodzaakt, het water van deze fonteinen of pompen te doen halen. De schepen, naar de *Oostindiën* bestemd, doen gewoonlijk het eiland *Madeira* aan, en voorzien zich aldaar van versch water. Van de bergen, aan welker afhelling en voet de stad *Funchal* gebouwd is, vloeijen talrijke stroomen helder, zuiver water af, die in eene soort van grachten of waterafleidingen, die tamelijk diep zijn, en waarover in de stad houten en steenen bruggen liggen, zich verzamelen, en door dezelve in den Oceaan uitloopen.

De stad *Funchal* heeft geene eigenlijke haven; de schepen komen op de reede ten anker op 25 à 35 vademen water; en niet zelden gebeurt het, dat zij, vooral in het wintersaizoen, door den wind genoodzaakt worden zee te kiezen; zoodat de reede van *Madeira* geenszins als eene veilige ankerplaats kan aangemerkt worden. — Vóór de stad, op een kleinen afstand in zee, is, op eene rots, een fort gebouwd, vanwaar op de inkomende en uitgaande vaartuigen acht gegeven wordt. Wanneer er een schip in het gezigt is, wordt aldaar een signaal opgestoken naar die zijde, waar het schip zich vertoont, waardoor de kooplieden in de stad gewaarschuwd worden, dat er een schip komende is. Van dit fort worden de saluutschoten der aankomende of vertrekkende schepen beantwoord. Geen schip mag na zonsondergang op de reede ten anker komen of vertrekken, zonder daartoe van den Gouverneur bijzonder verlof te hebben verkregen. Wanneer een schip aldaar ten anker is gekomen, moet het eerst door Officieren van het Bureau van Gezondheid bezocht worden,

den, alvorens iemand daarvan aan land mag komen. Bijaldien deze of dergelijke verordeningen overtreden worden, wordt er aanſtonds een kanonſchot, tot waarſchuwing, van het bovengenoemde fort gedaan, echter ſlechts met los kruid; niet aanſtonds gehoorzamende, wordt zulks herhaald; bij verdere weigering wordt nu een kogel over het ſchip, of door deszelfs zeilen, geſchoten; en, ingevalle deze waarſchuwingen nog de bedoelde uitwerking misſen, wordt dadelijk van het fort met grof geſchut op het ſchip losgebrand. De onkosten van het verſchoten buskruid en kogels, die zeer hoog aangerekend worden, zijn alle voor rekening van het tegen de wetten zondigende ſchip, en moeten, voordat hetzelve vertrekt, betaald worden. Behalve door de Officieren van Gezondheid, worden de ſchepen, die op de reede van *Madeira* ten anker gekomen zijn, ook nog door de Opzigters van den Tabak bezocht, die onderzoek doen, of er ook rook- of ſnuiftabak aan boord is, daar de handel in deze artikelen alhier een monopolie is, en niet algemeen mag gedreven worden; verder door Officieren van het Tolhuis, of *Alfandega*, waarvan een of twee aan boord blijven, totdat de lading gelost is.

De landingsplaats is een zeer lang, glooijend ſtrand of ſteengrond, daar dezelve geheel en al uit keiſteenen beſtaat, en beſlaat omtrent de geheele lengte der ſtad aan de zeezijde. De Oceaan is daar ſteeds, ook bij het ſchoonſte weder, in eene rustelooze beweging, gedurig tegen het afhellende ſtrand opklimmende, en zich dan weder terugtrekkende, hetwelk op deze keiſteenen een vrij hevig gedruisch veroorzaakt. Deze omſtandigheid en het glooijend afloopen van het ſtrand maken het aan wal komen aldaar eenigzins moeijelijk, en vooral voor vrouwen zeer onaangenaam. Wanneer de boot, waarin men naar land geroeid wordt, tot nabij het ſtrand gevorderd is, wordt die, door deze beweging der zee, verſcheidene malen weder van hetzelve weggedreven. De zee trekt zich terug, voert de boot met zich mede, en zwelt onder dezelve op, zoodat men zich, als ware het, op eenen dijk van water bevindt, en men het ſtrand, of dat gedeelte daarvan, hetwelk men zoo even met water overdekt zag, thans in de laagte droog voor zich ziet. Nu voert de zee de boot weder ſtrandwaarts mede, en dit gaat zoo verſcheidene malen, doch telkens met minder kracht; de roeijers ſpringen nu over

boord,

boórd, en trekken de boot tegen het ſchuinſche ſtrand op; is de boot zwaar, dan komen er eenige halfnaakte menſchen van het ſtrand om dit werk te verrigten, terwijl de roeijers alsdan de boot omwenden, en die, met het aangezigt naar het ſtrand gekeerd, tegen hetzelve oproeijen; is eindelijk de boot buiten het bereik der zee op het ſtrand getrokken, dan eerst kan men er droogvoets uitſtappen. Wanneer booten met koopmansgoederen aankomen, te zwaar beladen om door menſchenhanden opgetrokken te worden, dan geſchiedt zulks door middel van een kabeltouw, hetwelk met eene ſoort van windas, door ossen rondgedraaid, wordt opgewonden. Vaten met brandewijn enz. worden door de bootroeijers nabij het ſtrand over boord geworpen, en alsdan aan land gewerkt. Daar hier op dit ſtrand alle goederen aangebragt worden, zoo is hier altijd, behalve op zon- en heilige dagen, eene zeer groote drukte.

De ſtad, die in eene bekoorlijke baai of inham ligt, wordt aan de zeezijde beſchermd door verſcheidene forten en batterijen, met zwaar geſchut voorzien; ook is er nog een ander fort of kasteel op eenen heuvel, *Pico* genoemd, gebouwd, hetwelk de ſtad beſtrijkt. Vóór eenige jaren was het eiland *Madeira* door *Engelſche* troepen bezet, en de *Engelſche* en *Portugeſche* vlaggen wapperden te gelijker tijd van de forten en batterijen; doch thans is dit eiland weder geheel en alleen in de magt van *Portugal*.

Den 24 Augustus zagen wij het *Engelsch* oorlogsſchip *Northumberland*, met NAPOLEON BUONAPARTE aan boord, en naar het eiland *St. Helena* beſtemd. Verſcheidene andere oorlogsſchepen vergezelden hetzelve, waarvan eenige op de reede van *Funchal* ten anker kwamen, om wijn en water in te nemen. Het Admiraalſchip echter, waarop de Ex-Keizer zich bevond, ankerde niet, maar zeilde heen en weder; ook mogt niemand aan boord van dit ſchip zich begeven, dan de Heer VEITCH, *Engelsch* Conſul te *Madeira*. Des anderen daags vervolgde het convooi deszelfs reis.

(*Het vervolg en ſlot hierna.*)

EN-

ENGEL MERULA.

Hoe ook de boosheid wrokke en woed'
En bangen fchrik verfpreid',
Hij leeft gerust, die in zijn lot,
Hoe donker ook, gelooft aan God
En zijn voorzienigheid.

Toen bijgeloof en zieledwang
Hier woedden fel en dol,
Zag de eedle grijze Merula,
Zag Heenvliets vrome priester dra
Zich in een kerkerhol.

Maar, hoe de boosheid hooger ftijgt,
Hem naauwer nog bewaakt,
Hoe meer zijn vroom en vrij gemoed
Gods liefde voelt in tegenfpoed,
Die nooit zijn kind verzaakt.

„ Te lang reeds," fchreeuwt m'in 't eind, „ te lang
„ Gefpaard dien grijzen kop!
„ Herroep' hij thans zijn ketterleer,
„ Of ftijg' de vlam, die hem verteer',
„ Met onzen lofzang op!"

De grendels van zijn' kerker gaan —
Men graauwt zijn laatfte wee,
En fleurt den veegen grijsaard voort,
Tot waar men hem nog eens verhoort;
Doch 't vonnis ligt al reê.

Zijn achtbaar hoofd, zijn kranke lijf
Wekt eerbied noch gevoel:
„ Kies kort en goed de beste zaak,
„ Of fta, ter ftraf, de heilge wraak
„ Der moederkerk ten doel!"

De mond blijft aan het hart getrouw,
En fpreekt flechts 't geen hij denkt.
Zijn vonnis baart hem angst noch fchrik.
Nu toeft zijn beul geen oogenblik,
Door 's regters hand gewenkt.

Men

Men ſtuwt den goeden grijsaard voort.
Naauw draagt hij 't zwakke lijf,
Door 't geen hij in den kerker leed,
Waarin hij vijf jaar levens ſleet,
Zoo ziek en ſtram en ſtijf.

Zijn gramme regters zien alreê
De vlammen om hem heen.
Verbeelding toont hun reeds zijn ſmart,
En kittelt hun wreedaardig hart,
Gevoelloos als een ſteen.

Daar waggelt hij ter ſtrafplaats voort!
Is dan dit gruwzaam lot
Het loon, zijn deugd en trouw bereid,
In de edelſte ſtandvastigheid,
In zijn geloof aan God?

Daar rijst voor Engel Merula
De houtmijt! — maar dees ſtraf,
Hoe ſchriklijk ook voor 't ſchuldig hoofd,
Schouwt hij, daar niets zijn zielrust rooft,
Gelijk het ſtille graf.

„ Gun mij mijn laatst gebed op aard'!"
Hij knielt vol eerbied neêr;
Hij vouwt de handen — ſluit het oog;
Maar — biddend ſnelt de ziel omhoog,
En — is op aard' niet meer!...

Hoe ook de boosheid wrokke en woed'
En bangen ſchrik verſpreid',
Hij ſterft gerust, die in zijn lot,
Hoe donker ook, gelooft aan God
En zijn voorzienigheid.

B. K.

DE DOODKIST.

Sticht, wereldgrooten! huis en hof,
En burgten en kasteel,
En dat, daarbij, de hoogste kunst,
Door loon gewekt, gespoord door gunst,
Uw' trots en hoogmoed streel':

De laatste woning, die u wacht,
Behoeft geen' kunstenaar;
Al wie slechts bijl en zaag hanteert,
En naauw zijn handwerk heeft geleerd,
Heeft ras die woning klaar.

Gij sticht paleis en burgt en hof,
Naar 't plan, dat u bekoort;
Maar, 't jaar begon, het jaar verdween,
Zoo komt en vliegt de tijd daarheen,
En 't werk gaat traaglijk voort:

Gansch anders werkt de nijvre hand
Aan uw verblijf in 't graf;
De dag begint, de dag verdwijnt,
Maar eer de morgenstar weêr schijnt,
Is reeds de doodkist af.

Gij sticht paleis en burgt en hof,
En voert u bouwstof aan;
Hoe menig honderd wagenvracht
Wordt niet van elders aangebragt,
Eer 't werk is afgedaan!

Maar 't laatste huis, voor u bereid,
Komt spoedig op zijn steê;
Wanneer de dood u eens verrast,
Dan draagt een enkle rappe gast
Geheel den toestel meê.

Gij sticht paleis en burgt en hof,
En 't schittert elk in 't oog;
En weidsch en grootsch is gang en zaal
En zuilenrij en voorportaal
En kapiteel en boog:

Maar vestig nu een' enklen blik,
Ginds, op dat eng verblijf;
Zie! 't is slechts drie paar plankjes groot,
En gij bergt eens ter naauwernood
Daarin 't ontzielde lijf.

Gij sticht paleis en burgt en hof;
Naauw vindt het zijns gelijk';
En 't werk, met zoo veel pracht volbouwd,
Betaald met duurgewonnen goud,
Geeft van uw grootheid blijk:

Slechts weinig kost u de enge kluis,
Die gij in 't graf bewoont;
Zij wordt met luttel gelds betaald,
Schoon ze ook met fraaije hengfels praalt
En kopren schroeven toont.

Gij sticht paleis en burgt en hof;
Maar, 't lot verkeert zoo ras!
Één vonk, in onbedreven hand,
Ontsteekt, bij nacht, een' schrikbren brand,
En alles ligt in de asch:

Maar 't laatste huis, dat u omvat,
Hoe zwak het schijne en broos,
De stille woonplaats van den dood,
Uw eng verblijf in 's aardrijks schoot,
Omvat u voor altoos.

W. H. WARNSINCK, BSZ.

ONNOODIGE VREES.

Pater LETELLIER, biechtvader van LODEWIJK XIV, zeide eens tegen één' jongen geestelijke, die om eene begunstiging bij hem aandrong: „ Gij heeren sollicitanten zijt zoo „ lang onze vrienden als gij ons noodig hebt; zijt gij be„ vredigd, dan vergeet gij ons." — „ Vrees dat niet," zeide de jonge verzoeker; „ ik zal u zoo ligt niet vergeten; want ik ben niet zoo ligt te bevredigen."

SCHERPE ZET.

Een tooneeldichter sprak in een gezelschap veel van zijnen tooneelarbeid, en gaf iemand zijne verwondering te kennen, dat deze, zelfs bij naam, zijne stukken niet kende. „ Mijn„ heer komt welligt nimmer in den schouwburg?" vroeg de dichter op een' gebelgden toon. „ Nooit bij de eerste voor„ stelling," hernam de ander; „ maar ik verzuim geen stuk, „ wanneer het meer dan eens gegeven wordt."

OECONOMISCHE SLUITREDE.

Professor K***, in *P****, had een' zoon, die Professor in *L**** was. De professor zoon schreef eens aan den professor vader om geld, en deze antwoordde hem met de volgende korte woorden: „ *Of* een professor heeft geld, *of* hij „ heeft het niet. Heeft hij geld, dan behoeft *gij* het niet „ te vragen; heeft hij het niet, dan kan *ik* het niet geven."

AAN SCHILDERS.

Wilt gij den Fijnman en den Wereldling behagen,
(Te vaak slechts één persoon, schoon zij twee namen dragen)
Zoo maal den Wellust, en den Duivel in 't verschiet;
En 't ruimste loon ontstaat gewis bij beide u niet.

MENGELWERK.

DE HARMONIE IN HET HEELAL.

VIJFDE ZANG.

Neen: 't ſtil en ſomber graf is de eindpaal niet van 't leven;
Maar 's menſchen edelſt deel ver boven 't graf verheven.
De dood ſlaakt ſlechts de boei, die het aan de aarde bond;
En, na het ſterven, gloort de ſchoonſte morgenſtond.
Dan zal der englen ſtem ons uit de ſluimring wekken,
En 't onbeneveld oog het ſchoonst verband ontdekken.
'k Beken 't, nog graauwt het ſlechts, 't bemoedigend verſchiet;
Maar bij dien glans toch haalt het ſchittrend zonlicht niet.

Hier, mensch! vindt gij den grond, geſchikt om in te zaaijen;
Daar zult ge, als de oogstdag licht, de rijpe vruchten maaijen;
En was het zuiver graan, aan d'akker hier betrouwd,
Daar lacht de halm u aan, als golvend zonnegoud.

Neen: de ijzren hand des doods moog' 't aardſche leven rooven;
Hij kan het Godlijk vuur van d'edlen geest niet dooven.
De kennis, hier vergaard, het licht, omlaag verſpreid,
De vrucht, in 't hart gekweekt, volgt ons in de eeuwigheid.

Hier zijn het lijnen ſlechts, die ſterflijke oogen meten:
Daar ligt zij voor ons bloot, der dingen ganſche keten;
Een zonnen-afſtand wordt daar voor ons oog gering,
En 't onafmeetlijk ruim doorziet de hemelling.
Ja, helder zal het zijn, als 't vriendlijk ſtargeflonker,
Wat hier voor d'aardſchen blik nog ſchuilt in nachtlijk donker;
En, als het doek eens valt, vereert, met warm gevoel,
De deugd, die lijden moest, des Scheppers liefdrijk doel.

De deugd! daar vindt zij eens, wat zij omlaag moest derven:
Haar zaligheid begint bij 't vroom, Godzalig sterven.
Daar wacht haar, na den kamp, een onwaardeerbaar loon,
En luister wordt haar deel, in steê der doornenkroon.

Het kwaad? Daar wordt het wis, naar juiste maat, vergolden,
Maar aan de zwakheid veel door Liefde kwijtgescholden;
De zondaar lijdt: dan, éénś, gelouterd door den druk,
Loopt alles eindlijk uit op algemeen geluk.

o Doel, o Godlijk doel! dat al de hemellingen,
Algoedheid! U ter eere, in eeuwigheid bezingen:
Te hoog verheven is voor de aardsche lier Uw lof:
Wat ook de dichter poog', zijn vlerken boeit het stof.

Geen dwaasheid was het dan, dat gij naar kennis streefdet,
o Newtons! d'ether door met uw gedachten zweefdet,
De rijke kleuren van den gloênden straal ontbondt,
En voor 't heelal de wet der eeuwge Wijsheid vondt.
Zoo, Herschel! spildet gij dan niet vergeefs uw krachten;
Ontroofdet gij den slaap schier elken van uw nachten;
Doorvloogt gij stout de baan, onmeetbaar voor het oog,
En zelfs voor 't vlugst begrip van 't grootst vernuft te hoog;
Maar steegt ge op vleugelen van meer dan aardsche pennen,
Leerde ons uwe aadlaarsvlugt ontelbre bollen kennen,
En knielen in het stof voor aller lichten Bron,
De Vader van den worm en aller bollen Zon.
Zoo, schrandre Lavoisier! zijn dan uw schoonste jaren,
Geheel natuur gewijd, niet nutloos heengevaren,
En bouwt gij onvermoeid, daar u geen dood meer stoort,
Op d'eens gelegden grond, door eindlooze eeuwen voort.
Niet ijdel, reine deugd! was dan uw ijvrig pogen,
Om d'adel van uw' geest door oefning te verhoogen;
Het kruis, dat de Almagt u omlaag te torschen gaf,
Tot uw toekomstig heil een middel, en geen straf;

En

En 't geen gij derven moest, hoe 't ook uw' boezem griefde,
Het schitterendst bewijs van de onuitputbre Liefde.

Daar wordt het zonneklaar, waarom de storm hier woedt;
Een pas ontloken bloem van 't steeltje vallen moet;
De waarlijk groote man, van eene onschatbre waarde,
In 't vol genot der kracht, ontnomen wordt aan de aarde;
Terwijl de dwingeland, die leed en jamren zaait,
In zijn bebloede hand nog grijs den schepter zwaait.

Maar zal dan, als de dood ons wenkt, na vlugtige uren,
't Verband van daad en loon alleen oneindig duren;
En de achtbre liefdeknoop, zoo sterk in ramp en pijn,
In de eeuwigheid, na 't graf, voor ons ontbonden zijn?
Zult, dierbare echtvriendin! gij, in die zaalge dreven,
Niet langer voor uw ga, voor uwe kindren leven?
Die vruchten van den echt, gebaard met pijn en smart,
Daar, waar de Liefde woont, niet drukken aan uw hart?
Mijn kindren! zouden we ons bij God niet wedervinden;
Niet sterker, dan omlaag, voor eeuwig ons verbinden?
o Vader! u mijn oog niet eenmaal wederzien,
Noch van mijn dankbaar hart u 't gloeijend offer biên?
Zoudt, vrienden! reeds voorlang den hemel ingetreden,
Gij niet een' enklen blik meer werpen naar beneden,
Niet denken aan uw kroost, in voorspoed of in druk,
Niet knielen voor Gods troon, niet smeeken hun geluk?

Vermeetle Zangster! zwijg: de Algoede is aller Vader:
De zaligheid alleen welt uit die eeuwige Ader;
En, hoe ook de uitkomst eens voor ons, na 't sterven, zij,
Gewis, wat hier zich mint, blijft daar in harmonij.

Gegeven zij 't ons niet, Zijn raadsbesluit te lezen:
De zucht naar meerder licht kan niet misdadig wezen.

Welaan dan! daar nog hier de fakkel ons ontbreekt,
De fcheemring niet verfmaad, die door de wolken breekt;
En, zeker van het doel van 't gunstrijk Alvermogen,
Hetgeen waarfchijnlijk is, op aardfche fchaal gewogen.

Schoon ook 't onmeetlijk ruim, u, zaalgen! van ons fcheid',
Uw deel de glorie zij en 't onze nietigheid,
't Heelal is niet te groot voor ftervelingen-krachten;
Wij vliegen ftout het door, op vleuglen der gedachten;
En, fchoon ook reine gloed den hemelling omftuw',
Het oog zoo ver niet reike, ons hart is toch bij u.

Is 't mooglijk? kan dat hart, een deel derzelfde keten,
Waarvan gij fchakels zijt, o dierbren! u vergeten?
Gaat niet de trilling door tot aan het eind' der fnaar?
Wanneer de zenuw voelt, voelt alles niet met haar?
En is niet, na het graf, na 't fcheiden uit dit leven,
Uw geest, uit de eigen Bron, aan ons verwant gebleven?

Getuigt het, allen! of deze aarde een' wellust fchenkt,
Als dien, wanneer die geest aan de afgeftorvnen denkt?
Of niet op nieuws de bron der tranen wordt ontfloten,
Zoo warm als die, weleer bij 't dierbaar lijk vergoten?
Of niet die geest met hen door de eeuwge woning zweeft,
En niet verbeelding deelt in 't licht, dat hen omgeeft;
Of niet het juichend hart, bij millioenen koren,
Den lofzang uit den mond der dierbren waant te hooren?
Getuigt het, of meer vuur uw' boezem ooit bezielt,
Dan, als, voor 's Hemels troon in 't nietig ftof geknield,
Gij voor die magen bidt, wier dood zoo bitter griefde,
En u de Godsdienst zegt: vertrouwt: uw Heer is liefde!

En zoude dan voor u, reeds vrij van ramp en pijn,
Die aardfche band, zoo zoet, geheel verbroken zijn?...

Zoudt

Zoudt gij niet meer aan hen, u eens zoo dierbaar, denken;
Geen poos der eeuwigheid aan die herinring fchenken?
Weg, wreede twijfeling! vlied, aaklig denkbeeld! vlied:
De hooge Godheid zelfs verlaat het zwakke niet.

Vermetel moog' 't dan zijn, uit de aangewezen perken,
Te vliegen naar omhoog: ik waag 't, op aardfche vlerken.
Ik waag het, in den geest, te fnellen naar dat oord,
Waar, 't geen het graf eens roofde, in eeuwgen luister gloort.

Wat lees ik in dat oog, dat flikkert als de zonnen?
Een' flaauwen weêrfchijn van den glans des Onbegonnen';
De hoogfte zaligheid, de zuivere Englen-vreugd,
Door 't kweeken van 't geluk en de altijd fchoone deugd.
Dit is de rijke bron, waaruit voor hemellingen
Genoegens, rein als 't licht, geftadig nieuw, ontfpringen;
Een zucht, die neêrdaalt van den Seraf tot den mensch;
Voor beide 't zelfde doel en de eigene eedle wensch.

O! Zal de moeder dan, dit tranendal ontweken,
Niet voor haar hulploos kroost, niet voor haar weesjes fmeeken?
Het warme vaderhart niet bidden voor den zoon,
Omlaag zijn' lieveling, zijn' aardfchen lust, zijn kroon?
Zou 't kind, dat nu eerst regt der oudren zorg leert fchatten,
Het wichtje, een prooi van 't graf, eer 't nog de fpeen mogt vatten,
Dat wichtje, de eerfte vrucht van 's levens zoetften knoop,
Een zegel van 't geluk, der oudren vreugde en hoop,
Met toonen, die zelfs 't hart der zuivre Geesten treffen,
Niet zijn vertrouwend oog naar de eeuwige Almagt heffen,
En fmeeken van die Hand, die al het goede gaf,
De hoogfte zaligheid voor de aardfche dierbren af?
Zoude in den Seraf daar geen broedermin meer gloeijen,
Mogt eens hetzelfde bloed door beider harten vloeijen?

Een eedle Pylades geen' blik ſlaan naar beneên,
Waar zijn Orest nog kampt, langs doorn en distlen heen?
De groote Fenelon, zoo Christlijk, zoo verheven,
Niet meer voor 't rijk der deugd, voor zwakke ſchepſlen leven?
Een Ganganelli 't volk, door hem zoo trouw geweid,
Niet liefdrijk gadeſlaan uit 't rijk der eeuwigheid?
Alfonſus vaderoog op Arragon niet ſtaren?
De geest van Hendrik niet door 't magtig Gallie waren?
Noch, Belg! uw Willem meer daar denken aan het land,
Zoo roemrijk vrijgeſtreên, bevestigd door zijn hand?
Die Seraf, die op aarde een Engel reeds mogt heeten,
Een Washington zijn teelt, Amerika, vergeten?
En Luther, die den troon der waarheid heeft geſticht,
Daar rusten van zijn taak, niet zorgen voor het licht?

Het bijgeloof waan' dan, fluist 't windjen op zijn vlerken
In 't ridſlen van het blad, die Geesten te bemerken:
De wijze, dien de rede een heldre fakkel biedt,
Schrikt voor het droomgewrocht der ſombre harten niet;
Maar 't is een troost voor hem, mag hij de hoop vertrouwen,
Dat op zijn worſtelpad die zaalgen hem aanſchouwen.

Beſtaat die band niet meer, waartoe dan in ons hart
Die onuitwischbre trek, die graf en ſcheiding tart?
Elk deeltje van natuur is aan 't geheel verbonden,
En niets, dat doelloos is, wordt in 't heelal gevonden:
En zoude dan die hoop, die zacht den droeven wiegt,
Niets dan een dwaallicht zijn, dat ſchittert en bedriegt?
Neen, kindren! ſnikkend bij der oudren koud gebeente;
Neen, weduw! die daar kwijnt op 't eenzaam grafgeſteente;
Neen, moeder! die om 't kroost, van 't bloedend hart geſcheurd,
Hoe ook de liefde trooste, uw ganſche leven treurt:
Die trek, door de Almagt zelve in ons beſtaan geweven,
Getuigt, dat ook voor u die zaalge dierbren leven.

Algoedheid! die 't geluk van alles, wat gevoelt,
Vooral des menschen heil, die werkt en denkt, bedoelt:
o! Zou dat Godlijk doel, in al wat leeft te lezen,
Der Liefde zonder peil, niet Gode waardig wezen?
Het hobblig leven door leidt hem Uw vaderhand:
Zoo scheidt het graf niet meer, zoo blijft de zoetste band;
Zoo kan de zeis des doods het schoonst verbond niet sloopen;
Zoo ligt eene eeuwigheid voor u, gelieven! open;
Zoo duurt die liefde voort, al gaat 't heelal voorbij:
Zoo zijn het aardsch bestaan en 't sterven harmonij.

Wat hart, o schoon verschiet! gevoelt niet al uw waarde?
Gij maakt de punten stomp der doornen van deze aarde.
Neen, 't is geen scheiding meer; slechts de een gaat d'andren voor;
De ziel, in stof gehuld, dringt tot den Seraf door.
De onmeetlijkheid van 't ruim, waarin de sterren dwalen,
Geen grens kan in zijn vlugt den fieren geest bepalen.
Hij voelt, dat de Engel daar, zingt hij des Eeuwgen lof,
Zijn' rijken zegen smeekt voor hem, die woont in 't stof.
Hij voelt der dierbren stoet om zijne paden zweven,
Hem, als de noordstorm loeit, en moed en krachten geven;
't Bewustzijn, dat het oog eens vaders op hem ziet,
Versterkt den tegenstand, dien hij verzoeking biedt;
Voor 't meisje op 't glibbrig pad is 't beeld der zaalge moeder
De leidsvrouw tot de deugd, de hand van d'Albehoeder;
En weifelt zwakheid soms, waar 't erf der vaadren geldt,
Daar fluistert Nassau's geest, en vormt den eedlen held.
Neen, 't is geen scheiding meer: o zaalge troost voor 't harte,
Dat bij het grafgesteent' nokt door onlijdbre smarte!
U moog' dan met een ga het aardsch geluk ontvliên,
Zoo spreekt eene achtbre stem: „ gij zult haar wederzien."
Uw wichtje, droeve vrouw! verlaat dit vlugtig leven:
Gij voelt het, 't wordt u eens als Engel weêrgegeven;'

En snikt gij bij de zerk, waarin uw moeder rust:
Zij is het, die u straks daarboven welkom kust!

Eens naakt die zaalge stond, is 's levens baan doorloopen:
't Verschiet wordt zekerheid; 't genot volgt op het hopen.
Niet ijdel is die hoop: zij heeft tot onderpand
De liefde van uw' God en de almagt van Zijn hand.

Verbeelding schiet te kort, schoon ze, op haar breede vlerken,
Het talloos tal doorvlieg' van de onafmeetbre werken;
En, hoe ze ook dat genot in hemelverwen maal',
Wat is eene enkle vonk, gloort er een zonnestraal?

Neen, schetsen kan ik niet, maar voelen, lotgenooten!
Dat beeld, dat Godlijk beeld, ligt in ons hart besloten.
'k Beschouw het in den geest; maar voor het sterflijk oog
Is elke trek te fijn, en het begrip te hoog.

o Heerlijk, zalig uur! Het aardsche is gansch verdwenen;
Een schittrend geestenheer zweeft juichend om ons henen;
Den nieuwen broeder leidt een' hooge Seraf in,
En dan een zuster weêr, in 't hemelsch huisgezin.
Daar, voor des Eeuwgen troon gevderd op vlugge pennen,
Is 't ons vergund te zien, te aanschouwen en te kennen.
Wat ziet ons fonklend oog, daar boven 't stargewelf?
Uw leidsman naar dien troon.... het was uw vader zelf;
Die Engel, aan wiens hand gij knielt voor d'Albehoeder,
Die Engel aan uw zij, o zalige! is uw moeder;
Die Geest, die aan de borst met hemelvuur u drukt,
o Vrouw! is 't dierbaar wicht, eens van uw hart gerukt;
Die Seraf! welk een gloed .... vlieg, aardsche weduw! nader:
Het is uw echtgenoot, 't is uwer kindren vader.

Broe-

Broeders! zusters! 't hoofd naar boven;
Eens wordt alles weggefchoven,
Wat voor ons 't geheel bedekt;
Eens is 't ons vergund te lezen;
Eens zal alles helder wezen,
Worden we uit het graf gewekt.

Majesteit! die 't al verdonkert,
Wat aan Uwen Hemel flonkert;
Zon! die 't al bezielt en voedt:
Dan geeft ons Uw alvermogen
Voor dien hoogen luister oogen,
En wij juichen bij dien gloed.

Dan, na 't lichten van dien morgen,
Blijft geen ftipje aan ons verborgen;
Zijn wij waardig, in 't gebied,
Waar miljoenen bollen fnellen,
Al die wonderen te tellen,
Die de Seraf fchittren ziet.

Maar, wat fchetst gij, zwakke veder!
o! Dan vinden we alles weder,
Wat den dood in de armen zonk;
Daar, voor 't eeuwig licht herboren,
Zal in reine vlammen gloren,
Wat hier fluimerde in een vonk.

IETS OVER DE BRAZILIAANSCHE MIEREN.

(Uit H. KOSTER's *Reize in Zuid-Amerika*, 1809 tot 1815.)

Gelijk alle natuurvoortbrengfelen in *Braziliё* reusachtig zijn, zoo zijn zulks ook de Mieren. Zij zijn roodbruin, en men vindt er van een derde duim tot de leng-

te van een' geheelen duim. Haar beet is zeer pijnlijk, en zij haken zich met hare voelsprieten dikwijls zoo diep in het vleesch, dat derzelver punten in de wonde blijven steken. Deze roode Mieren voeden zich enkel met voortbrengselen uit het plantenrijk.

Gedurende den regentijd, zegt de Heer KOSTER, hebben deze afschuwelijke schepsels mij bitter gekweld. Dikwijls baanden zij zich tusschen de baksteenen, waarmede mijn huis bevloerd was, een' weg, en plonderden de maïskorrels of het meel, dat nedergezet was. Eens waren twee even volle zakken met maïs des avonds in mijne kamer geplaatst, en 's morgens vond ik den eenen minder vol dan den anderen. Ik kon de oorzaak niet raden, toen ik eensslags eene roode Mier uit een klein gat kruipen zag, dat op eene zijde in den zak was. Zij droeg haren last op den rug; eene tweede volgde haar, en zoo trok eene gansche bende, de eene digt achter de andere, lijnregt uit het gat. Ik legde de hand op den zak, en de maïs viel in elkander. — Op een' anderen tijd kwam er een zwerm in mijne kamer, die den vloer bijna bedekte. Dadelijk liet ik eene groote partij drooge kokosbladen halen, deze aansteken, en verbrandde alzoo het gansche gezelschap. — Achter mijn huis had ik eenige granaatboomen geplant, die ik zorgvuldig oppaste. Op zekeren avond had ik mij met een bijzonder genoegen in hunne roode bloesems verheugd: den anderen morgen vond ik deze nog wel op de stammen, maar bijna geen enkel blad meer; zij lagen allen verstrooid op den grond. Alras vond ik aan de takken eenige van deze verwoestende insekten zitten, welke de bladen afaten, en op den grond anderen, die den buit wegsleepten. Ik kon mij niet wederhouden eenige minuten lang de geschiktheid en orde te bewonderen, waarmede zij te werk gingen; doch het verdriet over de aangerigte verwoesting behield toch de overhand, en ik besloot mij op mijne onverzoenlijke vijanden te wreken. Op eenigen afstand van mijne woning bevond zich een met roode aarde bedekte heuvel, die mij deze

Mie-

Mieren tot een' fchuilhoek fcheen te dienen. Ik liet een' Neger deze vesting flechten, en nu begon de oorlog; want zoo kon men den ftrijd werkelijk noemen, toen de nesten geopend waren. De Mieren kwamen bij duizenden voor den dag; maar ik had zorgvuldig rondom een groot vuur laten aanfteken, en met dit wapen hadden wij het voordeel boven haar. Het inwendige van den Mierenhoop bevatte een groot aantal ronde gaten, die omtrent zes duimen in de doorfnede hadden, onregelmatig hier en daar aangebragt, en fomwijlen door onderaardfche gangen met elkander verbonden waren. Ieder hol had een' uitgang, maar fomtijds ook verfcheidene. Deze nesten bevatteden eene graauwachtige fubftantie, die met zamengedrukte fpinnewebben eenige overeenkomst had; wanneer men haar tusfchen de vingeren wreef, bemerkte men eenige vochtigheid; wierp men haar in het water, dan dreef zij boven. In fommige holen vonden wij in het geheel geene Mieren, andere waren in tegendeel daarmede opgepropt. Wij vernielden op deze wijze een groot aantal, en de hut, zoowel als haar omtrek, was een' tijd lang van deze leelijke gasten bevrijd; doch na eenigen tijd bemerkte eene horde uit eene andere ftreek, dat de heuvel onbewoond was, nam hem in bezit, en wij werden op nieuws geplaagd.

BURLINGTON-ARCADE EN DE GAZ-VERLICHTING IN LONDEN.

(Uit de Brieven eens Reizigers in *Engeland.*)

— Onlangs was de *Burlington-Arcade*, in de ftraat *Piccadilly*, geopend geworden. Voormaals ftonden aan de noordzijde derzelve, fchuins over de *St. James*-kerk, twee paleizen, *Yorkhoufe* en *Burlingtonhoufe*. Beide hadden groote voorpleinen en achter fchoone tuinen, en waren, midden in het volgepropte *Londen*, en

en nog daarbij in *the most fashionable part of the town*, zeer wenfchelijke woningen voor lieden van rang. *Yorkhoufe*, waar de Hertog VAN YORK woonde, werd door hem aan een gezelfchap kapitalisten verkocht, die het paleis anders inrigtten, en zoowel de voorfte ruimte als de tuinen achter met fchoone particuliere huizen bebouwden, die, den Hertog VAN YORK ter eere, den naam van *Albany* kregen. Aan *Albany's* westelijke zijde ftaat *Burlingtonhoufe*, waar voormaals de Hertog VAN PORTLAND, doch tegenwoordig Lord GEORGE CAVENDISH woont. Deze heeft in zijn paleis een' doorgang van *Piccadilly* naar *Corkftreet*, omtrent 200 fchreden lang en 5 of 6 fchreden breed, laten bouwen, die aan wederzijden kleine, aardige huizen, eene of twee verdiepingen hoog, met prachtige winkels heeft. De gang is van boven met glasvenfters gedekt, die aan beide zijden fchuins liggen, en een dak met eene vorst vormen. Men heeft bijna zoo veel licht als op de opene ftraat, en is volkomen tegen ongunftig weder beveiligd. De grond is met groote tegels bevloerd. De winkels, omtrent zestig in getal, bevatten meestendeels galanteriewaren, parfums, muzijkinftrumenten, ftalen goederen, boeken, kleederen, maar tot heden nog verder geene fnoeperijen dan een' enkelen wijn- en limonade-winkel. Het geheel is zeer aanlokkend. Lord CAVENDISH heeft geene flechte fpeculatie gemaakt: voor ieder huurcontract, welks duur ik niet weet, betaalde men hem in eens 250 Pft., buiten de jaarlijkfche huishuur. Daarbij komen nu nog de jaarlijkfche belastingen en verteringen; zoodat een koopman in deze *Burlington-Arcade* met goed voordeel afzetten moet, wanneer hij dit alles beftrijden wil.

Nu iets wegens de nieuwe ftraatverlichting. — De *Franschman* LEBON moge dezelve uitgevonden hebben; maar het is onloochenbaar, dat de *Brunswijker* WINZER, die hier, volgens de *Engelfche* uitfpraak, WINSOR heet, de gaz-verlichting te *Londen* het eerst invoerde, en eene Gaz-focieteit oprigtte. Met deze

wil-

wilde het in het eerst niet regt voort; er werden vele proefnemingen vereischt, eer men het gaz van deszelfs onverdragelijken ſtank leerde zuiveren. Eenige fabrijken in de provinciën en eene bierbrouwerij te *Londen* bezigden deze verlichting het eerst in het groot. Een *Duitſcher*, ACKERMANN genaamd, voerde dezelve te *Londen* het eerst in een particulier huis in. Zoodra de zaak op eenige plaatſen en in ettelijke winkels het magtig contrast openlijk liet waarnemen, hetwelk zij bij donkeren nacht tegen lampen maakte, had zij gewonnen ſpel. Het voordeel was te groot, om niet bedacht te zijn, of het uitvoerbaar ware, het gaz zoodanig te leiden, dat geheele ſtraten konden verlicht worden. De Gaz-ſocieteit, haar voordeel wel inziende, wist dit weldra te bewerkſtelligen. Vele kapitalisten ſtreefden nu naar aktiën in dezelve. Men leerde ook, hoe de ſtank kon weggenomen worden. Het Parlement gaf eindelijk der ſocieteit een patent en groote voorregten. Het is onbegrijpelijk, welke voordeelen de *Londenſche* ſtraten en winkels des avonds en 's nachts daardoor bekomen hebben. Het gazlicht is zoo ſchitterend, dat men niet alleen daaronder, maar ook op een' afſtand, geſchreven ſchrift gemakkelijk lezen kan. Eene ſtraat, in welke voorheen vijftig lampen noodig waren, behoeft thans ſlechts twaalf gazlichten, en wordt daardoor zoo verlicht, dat men de gelaatstrekken der voorbijgangers volkomen onderſcheiden en zich voor dieven wachten kan, wier handwerk over het algemeen veel hierbij verloren heeft. Tot 11 of 12 ure komt der ſtraten verder de gaz-verlichting der winkels te ſtade, en wel in zulk een' graad, dat men op vele plaatſen der hoofdſtraten, b. v. in *Cheapſide*, *Ludgatehill*, *Strand*, *Oxfordſtreet*, doch voornamelijk in de zoogenaamde *Courts* en *Alleys*, als *St. Martinscourt*, *Sidneysalley* enz., zich verbeeldt midden in de gezelſchapszaal van een voornaam huis te zijn. De winkeliers hebben hierbij aan helderheid, gemak en bezuiniging ongeloofelijk veel gewonnen. Een of twee gazlichten (welker ſterkte en-

enkel daarvan afhangt, dat men de kraan der gazbuis meer of min opent) zijn toereikend om eene ruime zaal volkomen te verlichten. Alle moeite, onzuiverheid en ongemak vallen daarbij weg, die bij lamp- en kaarslicht onvermijdelijk zijn; wijders kosten deze viermalen zooveel als de aan de Gaz-societeit te betalen contributie. De *Londensche* tooneelen zijn reeds met gaz verlicht; en, offschoon nog vele bijstraten de oude olielampen behouden, zal het toch met deze ongetwijfeld niet lang duren. *Edinburg*, *Dublin* en vele andere groote en kleine steden des rijks hebben bereids het voorbeeld der hoofdstad gevolgd; kortom, de openbare verlichting in het rijk zal weldra met gaz bewerkstelligd worden. Welke ontzettende onkosten aan steenkolen veroorzaakt dit! Kan dit lang duren, wanneer men nog het overig aanzienlijk gebruik dezer brandstof daarbij rekent? De *Engelschen* lagchen om *zulk* eene vraag, en zeggen, dat de rijkdom hunner eilanden aan koolmijnen voor duizende jaren onuitputtelijk is.

DE PROVINCIE LA PLATA.

(Uit de Reize van een' *Franschen* Hospitaalbeambte, gedaan in 1817.)

De Schrijver kwam in het begin van Augustus 1817 in de wateren van *la Plata* aan. Het heerlijke weder en het levendige spel der walvisschen in het glinsterende water maakten op hem den gunstigsten indruk. Deze dieren heffen zich regtop uit de golven, en storten dan, met een geweldig gedruisch, in dezelve terug. Een hunner, zegt de Schrijver, verhief zich zoo nabij aan ons schip, dat zijn val, wanneer die naar ons ware gerigt geweest, ons gevaarlijk had kunnen worden. De eerste, welke zijnen gezellen dit sein tot vrolijk spel gaf, verhief zich op eenigen afstand, en had het voorkomen van eene rots in het midden van den vloed. Een der matrozen, die dit zagen, riep ook: rotsen! doch het

het gedruisch, dat zijn geweldig ligchaam in den val veroorzaakte, deed ons onze dwaling bemerken; en weldra zag men links en regts hen opkomen, tellende wij van dezelve tien. Nadat zij zich verwijderd hadden, zagen wij eene zeeflang, die op de oppervlakte des waters, als op eenen vasten bodem, fcheen voort te glijden. Zij was op een' verren afftand van ons; derhalve konden wij hare fchrikbarende grootte niet bepalen; doch onze fchipper, hoewel hij meer buitengewoons gezien had, verbaasde zich daarover. Bij de aankomst te *Rio Janeiro* geraakte men in gevaar van gevangen genomen te worden, want de pasfen der reizigers waren niet op *Rio Janeiro;* doch de Schrijver kwam in gefprek met den Generaal LE COR, en onderrigtte dezen, dat men in *Frankrijk* geene pasfen op *Buënos Ayres* verleende, waarheen hunne reize eigenlijk gerigt was. Deze Generaal, een zeer wakker man, ruimde daarop alle hinderpalen weg, onderrigtte den Schrijver van den bedroefden ftaat van het land, waarin hij was aangekomen, en van de flechte behandeling, die alle vreemdelingen, bijzonder *Franfche* Officieren, aldaar te verduren hadden. Vier van deze laatften, welke die behandeling niet langer wilden uitftaan, hadden daarom reeds hun affcheid genomen, en zochten dienst bij de *Portugefche* armee.

In ftede van het Land van Belofte, dat wij ons verbeeld hadden, vertoonde ons reeds de eerfte aanblik een eenzaam, onbewoond ftrand, van al den tooi der natuur beroofd. Eenige hier en daar verftrooide boschjes waren het eenige fieraad, en alles bewees, dat, van den mond van de *Plata* tot *Buënos Ayres*, en alzoo zeventig uren afftands, dit de doorgaande gefteldheid des lands ware. De hemel was klaar, de wind ons gunftig, en wij kregen *Buënos Ayres* in het gezigt nog vóór den heuvel, op welken het gebouwd is: zoo laag ligt het. De koepels en torens van een twaalftal kerken, welke het bevat, maar die ook de eenige aanzienlijke gebouwen zijn, vereenigen zich in de verte met de groe-

pen

pen van voor anker liggende fchepen; en dit, op den achtergrond van eenen helderen hemel, levert eene niet onaangename vertooning op. Reeds hoopte ik, dat de ftad de onvruchtbaarheid van den grond zoude vergoeden; doch weldra bemerkte ik mijne dwaling. Zoodra wij digt genoeg aan wal waren, om de enkele voorwerpen te onderfcheiden, zagen wij lage, onbevallige huizen. De oever is met eene foort van muurwerk verfchanst; horenwerken en bastions, op elkander geftapeld, omringen de ftad, voor welke men evenwel niets gedaan heeft, om de ontfcheping der waren en de aankomst der reizigers gemakkelijk te maken. Poorten zijn er niet; men weet alzoo niet, waar men reeds in de ftad is; doch men komt in tamelijk breede ftraten, met huizen in eene tamelijk lijnregte ftrekking; maar deze ftraten zijn niet geplaveid. Tusfchen twee vrij hooge voetpaden is een afgrond van flijk, waarin dieren en wagens verzinken kunnen, even als in *Polen*, bij dooiweder. De huizen hebben zelden eene verdieping. Het ontbreekt aan fteen; men bouwt met inlandfchen bakfteen, die flecht gebrand en zeer onderhevig is aan plantengroei. De flechte geaardheid van dezen fteen, gevoegd bij de vochtigheid der lucht, veroorzaakt, dat op de muren overal kruiden wasfen, ter lengte van vijf, zes voet. Dit is zeker voordeelig, want men kan daarmede de geiten voederen; doch inwendig brengt zulks in de huizen eene zoodanige vochtigheid te weeg, dat eindelijk paddeftoelen daarin opfchieten. Wil men zich vertreden, zoo vindt men geene andere wandeling, dan eene plaats van eenige honderd fchreden lang, met eenige fteenen banken, en vol osfenbeenderen, de wegwerpfels van den rijkdom der inwoners van *Buënos Ayres*. Deze plaats van verlustiging ligt langs de *Plata*; het gezigt der beenderhoopen en der Neger-hutten aan de eene zijde, terwijl de andere door het water beperkt is, maakt dezelve gansch niet aanlokkelijk; ook vindt geen wandelaar daar behagen. Men heeft een oud zeemagazijn in eenen fchouwburg veranderd; maar de

hin-

hinderlijke lucht van traan en teer wederhoudt vele lieden, denzelven te bezoeken. Daar het aan *Europesche* schouwspelers ontbrak, hebben zich eenige inlanders der kunst gewijd; de voornaamste hunner is een barbier, wiens winkel druk bezocht wordt. Behalve dit tooneelvermaak, en het stierengevecht, is er geene gelegenheid, binnen zoomin als buiten de stad, tot uitspanning. Wil men, slechts om versche lucht te scheppen, buiten de stad gaan, zoo loopt men gevaar, als het geregend heeft, tot aan den hals in het moeras te zinken, of de vrees voor tijgers, wilde honden en roovers doet alras den lust vergaan. Men moest dus op een ander land bedacht zijn, en *Chili*, in welks nabijheid *Buënos Ayres* is gelegen, kwam bij mij in aanmerking. De gelegenheid begunstigde mij: een *Fransch* Officier uit *Chili*, behoorende tot den staf des Generaals SAN MARTIN, kwam aan. Ik vroeg hem dadelijk naar den toestand van het in *Europa* zoo beroemde gewest, dat hij doorgereisd had. Hij antwoordde door een' diepen zucht, en zeide eindelijk: „ Kent gij *Buënos Ayres?* Dit is het *Parijs* van *Chili!*" Meer wilde ik niet weten; want ik reisde niet met een wetenschappelijk oogmerk, noch om de heerlijke plantenwereld te onderzoeken, welke zeer bekoorlijk zal zijn, wanneer het land eens bevolkt is, en men, ten minste op elke vijftig uren afstands, gelegenheid vindt om onder dak te komen.

Dit is nu dat heerlijke verblijf, door de onderhandelaars in *Frankrijk* ons afgeschilderd! Dan, ik wil ook gewagen van het onthaal, van wege de Regering genoten. Toen de *Fransche* Officieren, welke mij verzeld hadden, den Heer Gouverneur PUYREDON bezochten, zeide hij tot den Oorlogsminister: Zij behoefden geene vreemdelingen, om tegen de gansche wereld krijg te voeren. Welk eene trotschheid! En evenwel staan de kapers, welke zij gewapend hebben, alle onder het bevel van die vreemdelingen, wier hulp zij verachten. Daar ik dezen hoogmoed des Gouverneurs bemerkte,

wachtte ik mij wel, hem te beleedigen. Ik vond mij bedrogen ten aanzien van het land, de menfchen en hunne beginfels, en zag wel, dat mij niets te doen overbleef, dan mij, zoo goed mogelijk, te redden uit den poel, in welken ik geraakt was. Ik befloot dus flechts zoo lang te blijven, als noodig ware, om het land, en wat daartoe betrekking heeft, te leeren kennen.

De *Creool* van *Buënos Ayres*, die de beginfels van den opftand aangenomen heeft, is trotsch, ijdel, aanmatigend, en, ftaatkundig befchouwd, in hoogen graad ijverzuchtig. Hij haat den vreemdeling, die zijne zaak gediend heeft, en waant voor zijnen moed en zijne talenten geen voorbeeld noodig te hebben. Zijn prikkelbaar karakter is niet, zoo als men denken zou, het gevolg van zijnen toeftand: hij kon FERDINAND VII dienen, en zou even zoo zijn. Zijne belagchelijke eigenliefde is de drijfveder van al zijne handelingen.

Het phyfieke leven te *Buënos Ayres* kan mede onder de onaangenaamheden betrokken worden. Rundvleesch, dat hier zeer overvloedig is, is ook fchier het eenige, dat er te bekomen is; van fchapenvleesch, wild en visch wordt weinig werk gemaakt. Daar men den landbouw fteeds verwaarloosde, verbouwt men niets, wat het leven kan veraangenamen. Op den waterigen bodem wasfen weinig boomvruchten, en zij zijn flecht. De inlanders roemen eene wilde vrucht, welker vleesch naauwelijks de kern overdekt. Tuingewas is zeldzaam en ontaard. Eenig droog ooft en oranjeappelen worden van *Mendoza*, twee honderd uren ver, aangebragt, en zijn zeer duur. Tallooze kudden van paarden, rundvee en muilezels bedekken de landftreek, of liever de wilde vlakten van dit eenzame land. Deze leveren, door huiden, talk en gedroogd vleesch, de eenige handelsartikelen op tot uitvoer. Hoezeer die kudden, federt den opftand, zeer verwaarloosd en verftoord zijn geworden, kan men evenwel, thans nog, osfen, het ftuk voor twee piasters, en paarden of muilezels, voor een' piaster het ftuk, in groote menigte, koopen; wel

te

te verstaan alleen op den afstand van eenige honderd mijlen van de stad: want hoe nader in derzelver omtrek, hoe duurder. Velen dezer dieren, welke volstrekt geen' bezitter hebben: men kent dezelve, door niet van eenig teeken voorzien te zijn, waarmede de eigenaars hen brandmerken. Op geweldige afstanden treft men, hier en daar, eene hut van *Estancias*, of herders, aan; voor het overige is alles zoo onbewoond, dat men den bewoner van een honderd uren verwijderd gelegen huis zijn' buurman noemt. In dezen oceaan van onbebouwde weiden staat de reiziger ten doel aan de tijgers, die daar hunne verblijven hebben, en aan den brandenden zonnegloed: geen enkele boom biedt zijn vermoeid oog, in deze oneindige eenvormigheid, een rustpunt aan.

Van *Monte-Video* verhaalt de Reiziger het volgende. Kort vóór mijne aankomst waren, gedurende den nacht, vier tijgers de stad binnengeslopen, waartoe zij, noodwendig, eene strekking van twee, drie mijlen de haven hadden moeten doorzwemmen. Waarschijnlijk hadden zij reeds lang de straten doorkruist, totdat eindelijk, met het aanbreken van den dag, twee winkels werden geopend, in ieder van welke een dezer dieren binnentreedt. De eene winkel was eene *Pulperia*, eene soort van tapperij, in welke de tijger zich bedaardelijk op de toonbank plaatst, terwijl de waard naar de achterkamer gegaan was, om de glazen te spoelen. Terugkomende, bemerkt hij het dier; maar, de deur nog niet geheel geopend hebbende, werpt hij dezelve weder digt, en snelt door eene achterdeur naar het naaste wachthuis, om hulp te vragen. De zich aldaar bevindende soldaten waren van een *Europeesch* regement; zij volgen hem naar zijnen winkel, waar zij den tijger nog vinden, die zich, bij de aankomst zijner vijanden, niet eens van zijne plaats beweegt. De stoutste van den hoop, het gevaar niet kennende, zegt: „Hoe! voor zulk een dier zijt gij bevreesd?” Met deze woorden stoot hij met de bajonet op hetzelve toe; doch de tijger weert den stoot af, en buigt de bajonet met zijne klaauwen krom, zon-

der zijne plaats te verlaten. Men doodde hem evenwel met snaphaanschoten. — De andere tijger was intusschen bij eenen barbier binnengeslopen. De man was bezig met, in de keuken, het voor zijn handwerk benoodigde water op te zetten; de achttienjarige vrouw maakte alles in den winkel gereed, om de kalanten te bedienen, toen zij den tijger in het oog kreeg. In het eerst hield zij hem voor een' grooten hond, en roept haren man, om hem weg te jagen. Deze komt; doch, in plaats van aan zijne vrouw te denken, snelt hij in de keuken terug, en roept om hulp. De ongelukkige, bij eene nadere beschouwing van het beest van schrik overweldigd, vliegt, als door natuurlijke aandrift, in eene kleine kamer, alwaar zich haar zuigeling bevond, en werpt zich, ter beschutting, over deszelfs wiegje henen. De tijger let niet op den man, die daardoor middel vindt om naar buiten te snellen en hulp te zoeken; maar hij volgt de vrouw, rukt haar neder, doch zonder woede en zonder haar leed te doen, schijnende hij haar enkel onder zijne klaauwen te willen houden. Herhaalde keeren rigt zij zich, al worstelend, overeinde; doch telkens wordt zij weder door het ondier overweldigd, bekomende echter geene andere wonden, dan die zij zich zelve, in hare herhaalde pogingen om zich los te maken, door de nagels van het beest toebrengt. Gedurende dezen strijd, die lang duurde, daar de man in den vroegen morgen geene spoedige hulp vond, zâg de tijger het kind in de wieg, roerde het aan, terwijl hij de vrouw onder hield, doch zonder aanstalte om het tot zijne prooi te maken. Eindelijk komen menschen! Een moedig man snelt, ongewapend, toe, en waagt het, den tijger weg te sleuren. Deze wendt zich om, en scheurt den ongelukkigen met éénen klaauwslag de oogen uit en de huid van het gebeele aangezigt af, terwijl hij de vrouw inmiddels niet loslaat. Het kamertje, waarin dit gebeurde, was van den winkel slechts door een' linnen voorhang afgescheiden, welke niet tot aan den zolder reikte. Men stijgt op, legt op het dier

aan,

aan, en velt het met een enkel ſchot, terwijl de arme vrouw haar noodgeſchrei verdubbelt, vreezende tegelijk met haren vijand getroffen te zullen worden. De wakkere man, die zoo vreesſelijk geſchonden was geworden, ſterft, na drie dagen, in het gasthuis. De jonge vrouw, die mij het voorval, op de plaats zelve, verhaalde, had twee en dertig wonden bekomen, doch geene was gevaarlijk; zij liet niet af, haar kind te zogen. De twee andere tijgers werden op de ſtraat gedood, en bragten geen onheil toe. Sedert dien tijd durft men te *Monte-Video* niet meer des avonds laat uitgaan of zeer vroeg wandelen. Toen ik de oorzaken van dit buitengewone bezoek naſpoorde, vernam ik, dat men, weinige dagen te voren, riet- of biezen-vlakten had in brand geſtoken, in welke ſtreken deze dieren gewoon zijn hun leger op te ſlaan; ook had men toen twee jonge tijgers levend gevangen. Waarſchijnlijk waren de vier bezoekers de twee paren, welken men hunne jongen ontroofd had, en die nu, door het inſtinct gedreven, herwaarts gekomen waren, om hunne welpen op te ſporen.

AANTEEKENINGEN, BETREFFENDE HET EILAND MADEIRA, GEDURENDE MIJN VERBLIJF ALDAAR IN 1815.

(*Vervolg en ſlot van bl.* 683.)

Toen het eiland *Madeira* ontdekt werd, bevond men het, als ware het, met bosſchen overdekt; men beſloot toen de hoeveelheid daarvan te verminderen, ten einde meerder bebouwbaar land te bekomen, en verkoos daartoe het middel van het vuur. De brand, eens aangeſtoken, nam ſpoedig dermate de overhand, dat bijna alles afbrandde, en het hout, hetwelk men tegenwoordig nog op het eiland vindt, is van zeer weinig aanbelang. Doch weldra beſpeurde men, dat de asch der afgebrande bosſchen den grond buitengemeen vrucht-

 baar,

baar, en vooral tot het telen van wijn bijzonder geschikt gemaakt had. Men bragt wijnstokken over van het zuidelijke *Europa*, en de uitslag bekroonde volkomen de verwachting. De voortreffelijkheid van het luchtgestel van *Madeira* en de vruchtbaarheid van den grond vereenigden zich, om den uitmuntendsten wijn voort te brengen, die den naam van dit eiland alomme heeft beroemd gemaakt. Wanneer de wijnoogst niet tegenvalt, worden op dit eiland jaarlijks 30 à 40 duizend pijpen wijn gewonnen, waarvan ten naasten bij de helft verzonden, en de andere helft op het eiland zelf gedronken wordt. De beste wijn groeit op de zuidwestzijde van het eiland, niet verre van de stad *Funchal*, voornamelijk in de kerspelen van *Santo Martinho* en *Santo Roch*. Op de zuidzijde van het eiland wordt de wijnstok gewoonlijk langs eene soort van liggend latwerk geleid; op de noordelijke zijde leidt men die veelal langs de takken van boomen op, aan wier voet de wijnstok geplant wordt. Er zijn onderscheidene soorten van *Madeira*-wijn; de soorten, die het meeste als artikel van handel verzonden worden, zijn de *London Market* en de *London Particular Madeira*-wijn; doch, behalve deze, heeft men nog verscheidene andere soorten, als: *Cantéiro*-wijn; dit is wijn, die langen tijd op het vat gelegen heeft, en aldus geheeten, omdat de stellaadje van hout, waarop de wijnvaten liggen, in het *Portugeesch*, *Cantéiro* genoemd wordt; *Tinto*-wijn, dus genoemd, omdat die eene donkerroode kleur heeft; *Vinho de Roda*, omdat die eene reis naar de *Oostindiën* of naar *Brazilië* gedaan heeft; men heeft namelijk bevonden, dat de *Madeira*-wijn buitengemeen in voortreffelijkheid toeneemt door het vervoer, vooral in heete luchtstreken; reden, waarom men van tijd tot tijd eenigen wijn de reis naar de *Oostindiën* of *Brazilië* doen laat, en alsdan op het eiland, echter in hetzelfde schip, waarmede die uitgegaan is, doet terugkomen, wanneer die alleruitmuntendst geworden is. Doch de edelste wijnen, uit hunne natuur zelve, zijn ongetwijfeld de

de zoogenoemde *Sercial*-wijn en die, welke *Malvasia*- of *Malmsey*-wijn genoemd wordt. De laatste is een fijne, rijke, zoete wijn, onovertrefbaar voorzeker, en wel waardig, om voor den edelen Nektar, dien, volgens de Fabelkunde, JUPITER *cum suis* op den *Olimp* gedronken hebben, gehouden te worden. — Deze edele soorten van *Madeira*-wijn worden slechts zeer zelden naar *Europa* overgebragt.

Door mijn lang verblijf op het eiland *Madeira*, was ik in de gelegenheid, den wijnoogst bij te wonen, in het laatste gedeelte der maand Augustus, alswanneer de druiven hare volkomene rijpheid verkregen hebben. De wijze, waarop het sap uit de druiven geperst wordt, is der edele natuur van dezen wijn hoogst onwaardig, en ten uiterste onbehagelijk voor het oog. De druiven liggen in een' vierkanten houten persbak, die op eene stellaadje, ruim vier voet boven den grond, staat. Twee arbeiders trekken hunne laarzen van geel leder uit, stappen, zonder hunne voeten het minste van eenige onreinheid te zuiveren, blootsbeens in den persbak, en treden de daarin liggende druiven zoo lang, als er eenig sap uit wil loopen, hetwelk, door eene kleine opening aan eene zijde van den persbak, in eene op den grond staande kuip vloeit. Nu worden de overgeblevene druifschillen in het midden van den persbak op een' hoop bij elkander gelegd, en met een touw omwonden, ten einde dezelve bijeen te houden, waarna men het sap, hetwelk nog daarin voorhanden is, door middel van eene soort van pers of drukker van een allerellendigst zamenstel, daaruit perst. Deze druifuitpersing geschiedt niet in de stad, maar daar, waar de wijngaarden zijn, op de bergen. Het druivennat, nu in de kuip vergaderd, wordt vervolgens in kleine vaatjes, die lang en smal, en daardoor gemakkelijk te dragen zijn, of in schapen- of geitenvellen gedaan, en dan naar de stad *Funchal* gebragt, hetzij op den rug van ezels, of door de landlieden zelve. Met een' stok over den schouder, waaraan hij het met druivennat opge-

vulde vel draagt, en den geheelen weg over zonder ophouden zingende of neuriënde, op eene onverftaanbare en voor een befchaafd gehoor fchier onverdragelijke wijze, brengt de arme landman van *Madeira* de vrucht des wijnftoks ftadwaarts. Van de verder af gelegene plaatfen op het eiland wordt het druivennat over zee in booten naar de ftad *Funchal* gebragt, alwaar het de verdere noodige bereiding ondergaat, waardoor het die hoogst edele wijn wordt, welks voortreffelijkheid niet genoeg geroemd kan worden.

De verdere voortbrengfelen van het eiland zijn: onderfcheidene foorten van groenten, aardappelen, boonen, granen, eenig fuikerriet, oranjeappelen, citroenen, noten, appelen, peren, perziken, vijgen, pruimen, abrikozen, kastanjes, aardbeziën, pompoenen, bananen, kerfen, enz. Het graan, hetwelk op het eiland wast, is zoo weinig, dat het voor flechts vier maanden tot levensonderhoud kan verftrekken; en de bewóners van het eiland *Madeira* zouden van honger moeten fterven, bijaldien zij niet van buitenslands hunne levensmiddelen ontvingen, die, om zoo te fpreken dagelijks, voornamelijk uit de Vereenigde Staten van *Amerika* en uit *Ierland*, alhier ingevoerd worden. Gedurende de maanden Junij, Julij en Augustus, echter, worden er weinig buitenlandfche produkten gebruikt; de landlieden en arme bewoners van het eiland eten, gedurende dien tijd, buitengemeen veel vruchten, en halen zich, door die of onrijp of boven mate te gebruiken, dikwijls kwaadaardige ziekten op den hals.

Het vee, hetwelk op dit eiland gevonden wordt, is, zoo als ik hierboven reeds van de paarden aangemerkt heb, klein van foort; men heeft er echter zeer goed osfenvleesch, en het lamsvleesch, hetwelk hier zeer veel wordt gegeten, wordt voorzeker nergens overtroffen. De zee rondom het eiland levert veel visch op, onder anderen de keurige *Pescáda*, en uitmuntende kreeften.

Buiten de ftad, en hoog boven dezelve verheven, te-

tegen de bergen op, vindt men de talrijke woningen der landlieden, van hunne wijngaarden omringd, en de landhuizen, den vermogenden inwoneren van *Madeira* toebehoorende, met hunne omliggende bosschaadjen, tuinen enz., die buitengemeen schoon zijn. Bijzonder aangenaam is het in het zoogenaamde *Vålle*, een bekoorlijk oord op de helling der bergen, omtrent een half uur gaans van de stad *Funchal*; de grond is daar genoegzaam gelijk, en is dit eene aangename plaats voor den vermoeiden wandelaar, om te verpoozen op den moeijelijken bergweg. Een met veel smaak aangelegd landgoed ligt in dit *Vålle* of dal, hetwelk, door de uitmuntende ligging, het overschoon uitzigt, de aangename lommer, en de vele andere voortreffelijkheden, waarmede de natuur het begiftigd heeft, waarlijk een klein *Elysium* genoemd kan worden. Bijzonder aangenaam is het, dat men over het geheele eiland geene de minste vrees voor eenige wilde, gevaarlijke of vergiftige dieren behoeft te voeden; want deze zijn alhier volstrekt niet te vinden.

Doch onder de schoone landgoederen op het eiland *Madeira* verdient *Palhêiro do ferrêiro* de eerste plaats, en geen vreemdeling blijft in gebreke, het te bezoeken en te bewonderen. Dit landgoed ligt beoosten de stad *Funchal*, boven op de bergtoppen, en behoort aan *Senhor* JOAÕ DE CAVALHARO te *Funchal*. De weg daarhenen is zeer lang, en loopt in deszelfs kronkelingen, gelijk de overige wegen op het eiland, over en bezijden de bergen, dikwijls langs den rand van ontzettend diepe afgronden, waarin men met ijzing nederziet. Ja, het kan niet ontkend worden, dat het reizen op het eiland *Madeira*, hetwelk te voet of te paard geschiedt, dikwijls met zeer veel gevaar verbonden is. De wegen zijn doorgaans smal en ten uiterste oneffen; het grootste gedeelte daarvan is in den oorspronkelijken natuurstaat, zoodat het paard, vooral wanneer de weg bergaf leidt, dikwijls gevaar loopt van te struikelen. Het paard, op het oogenblik wanneer het door den drijver, door middel van zijnen met eene ijzeren punt voorzienen stok, aangespoord wordt, neemt eene ontzettend snelle vaart, en brengt zijnen berijder, van uit eenen veilig door de bergen heenloopenden weg, door eene schielijke wending van denzelven rondom eene hoogte, eensklaps op den rand van eenen vreesselijken afgrond. Wie ijst niet bij het gevaar van dus met het paard onvoorziens in

zulk eene diepte ter neder te storten? Maar voor hem, die er behagen in schept, de natuur in al hare schoonheid te beschouwen, en het prachtige, grootsche en majestueuze van de tafereelen, die zij in hare oorspronkelijke, ruwe, ongekunstelde, maar ontzag en eerbied verwekkende gedaante aanbiedt, te bewonderen; voor hem, voor den man van gevoel, wien het een lust is, den Schepper in de werken zijner almagt te verheerlijken, is het reizen op het eiland *Madeira* een waar feest voor het gemoed. Ik bezocht, gedurende mijn verblijf op het eiland, het landgoed *Palhêiro do ferrêiro* menigmalen, en vond iederen keer nieuwe gelegenheid, mij over den togt derwaarts te verheugen. Op eenen morgen begaven wij ons onder anderen op weg, een gezelschap van twaalf of dertien personen uitmakende; de Dames werden, uitgenomen ééne, die liever verkoos te paard te rijden, gedragen in palanquins; de Heeren waren alle te paard; wij maakten, met de drijvers onzer paarden, de dragers der palanquins en de bedienden, te zamen een' ganschen trein uit; en had deze optogt, vooral voor eenen vreemdeling, zeer veel aangenaams. Ter bestemde plaatse aangekomen zijnde, spreidden wij onzen disch op het gras uit, en nuttigden, op deze alleraangenaamste en eenvoudige wijze, eenen landelijken maaltijd. Onze paarden met hunne drijvers, de dragers met de palanquins, en de bedienden, hadden zich, in onze nabijheid, onder de boomen gelegerd, zoodat wij alle te zamen een klein kampement of legerplaats vertoonden. Wij vermaakten ons buitengemeen wel op dit schoone landgoed, en keerden in den namiddag, op dezelfde wijze als wij gekomen waren, naar de stad terug.

Is het uitzigt, hetgene men van het landgoed *Palhêiro do ferrêiro* geniet, schoon en heerlijk, het wordt nogtans overtroffen door dat, hetwelk men heeft van de plaats, waarop de kerk van *Nossa Senhora do Monte* gebouwd is. Na omtrent een uur bergopwaarts gewandeld te hebben, komt men aan deze kerk, toegewijd aan de Maagd MARIA, onder den naam van *Onze lieve Vrouwe van den Berg*. Reeds op tamelijken afstand uit zee is deze kerk te onderscheiden, uit hoofde van hare uitstekende witheid en verhevene standplaats. Men klimt, na den langen bergweg te hebben afgelegd, tot dit statig gebouw met acht en zestig breede trappen op. Nu wendt men zich om, en — daar ligt voor onze verwonder-

derde oogen het heerlijkste tafereel, schooner, prachtiger, dan de levendigste verbeelding het zich kan voorstellen. Voor ons, aan alle zijden, de landhuizen der grooten, en de nederige hutten der landlieden, van wijngaarden omringd, langs de helling der bergen, op wier kruin wij ons schijnen te bevinden; wij vervolgen dit gezigt, en aanschouwen diep beneden ons de stad *Funchal* met al hare forten, kloosters en kerken; hoe heerlijk vertoont zich de baai van *Funchal*, en de rotsen, die den Oceaan, als ware het, begrenzen; voor de stad zien wij de reede met de schepen daar ten anker, en nu eindigt zich dit overschoone Panorama in de onmetelijke, alles omringende wereldzee. Hier en daar zien wij een schip aankomen, naar het eiland koers zettende; in de stad is men daarvan nog onbewust. — Dit heerlijk tafereel vertoont zich, als ware het, opééns en in zijn geheel aan onze oogen; want de standplaats, waar men zich bevindt, heeft dit boven *Palhêiro do ferrêiro* vooruit, dat zij, in plaats van ter zijde, juist achter de stad *Funchal* is, in het midden, om mij zoo eens uit te drukken, van het amphitheater van het schoone tooneel, dat voor ons uitgebreid ligt. Achter ons verheffen zich de bergen nog zeer hoog; en het schijnt, als konde men derzelver hoogste punt nooit bereiken: want gestadig, wanneer men eene of andere plaats, die ons als de meest verhevene toescheen, bereikt heeft, wordt men ontwaar, dat men zich bedrogen heeft.

Het inwendige van de kerk van *Nosſa Senhora do Monte* is niet uitstekend, en men vindt daarin evenmin, als in de kerken in de stad *Funchal*, eenige zitplaatsen voor de gemeente.

Een der voornaamste heilige dagen, en voor den vreemdeling bijzonder merkwaardig, is de dag van *Nosſa Senhora do Monte*, op den 15 Augustus. Op dien dag werd het H. Avondmaal in deze kerk gevierd. Duizenden van menschen, van alle standen, begaven zich naar deze kerk; de weg daarheen was opgevuld gelijk eene volkrijke straat in eene groote stad; en dezulke, die, tot boetedoening wegens hunne zonden, om den Hemel te verzoenen, zich eene zware zelfkastijding hebben opgelegd, hadden reeds gisteren dezen geheelen langen moeijelijken bergweg (het is bijna ongeloofelijk, en echter waarheid) op hunne knien kruipende afgelegd. De menigte menschen, die ik op dezen dag rondom deze

kerk

kerk verzameld zag, was ontelbaar; de een gaat derwaarts uit Godsdienſtige oogmerken, de ander uit nieuwsgierigheid, om de ontzettende menigte te zien. Na den afloop der Godsdienstoefening ſchaarden zij zich alle op de heuvels en in de kleine dalen rondom de kerk, en vermaakten zich op velerhande wijzen. Hier hoorde men de guitarre, het geliefde ſpeeltuig der landlieden op *Madeira*, daar werd gezongen, ginds weder danſte men bij het geluid, of liever geklep, der kastanjetten, enz. Dit duurde tot in den avond, alswanneer de menigte, voor het grootſte gedeelte min of meer beſchonken, naar huis terugkeerde.

Funchal is de eenige ſtad; echter vindt men nog vele dorpen, gehuchten, kerken enz. op het eiland, die alle aan de buitenzijden van het eiland, op de helling der bergen en in de dalen, gebouwd zijn; want het binnenſte of middelgedeelte van het eiland is eene woestenij, en wordt niet bewoond. *Santa Cruz* is een dorp van tamelijke grootte; doch *Machico*, alsmede *Camacho*, zijn kleine plaatſen van weinig aanbelang.

Op den 26 October viel er een buitengemeen zware regen, die in de ſtad *Funchal* vele verwoestingen aanrigtte, door de ſterke ſtroomen, die daardoor met woede van de bergen nederſtortten. Het water ſtroomde door de waterleidingen of grachten met eene verbazende kracht en ſnelheid, gelijk eene zee, vergezeld van een donderend geraas; terwijl het in deszelfs vaart eene ontzaggelijke menigte ſteenen, waaronder van aanmerkelijke grootte, van de bergen met zich medeſleepte. In eenige ſtraten ſtond het water meer dan twee voet hoog; het ſtroomde in vele winkels en magazijnen, en bedierf eene groote menigte goederen van allerhande aard. Vele woningen, boomen, en drie bruggen, die over de waterleidingen lagen, werden weggeſpoeld, en de ſchade, door deze overſtrooming veroorzaakt, was aanmerkelijk. Vele der inwoners waren bevreesd voor eene vernieuwing van de wolkbreuk, die in het jaar 1803 *Madeira* zoo deerlijk teisterde.

De inwoners van *Madeira*, namelijk de afſtammelingen der *Portugezen*, zijn gewoonlijk van eene bruinachtige kleur, zeer eigenaardig aan eene heete luchtſtreek, gelijk de hunne. De kleeding der fatſoenlijke klasſen is *Europeaansch*; de landlieden, osſendrijvers en arbeiders dragen kleine ſpitſe blaauwe

muc-

mutsen, en laarzen of schoenen van geel leder; dikwijls ziet men hen maar aan een' voet eene laars of schoen dragen, terwijl de andere in het geheel geen bekleedsel heeft; vele der geringe vrouwen dragen groote mantels, die tot op hare voeten afhangen, en waarmede zij hare armoede bedekken.

Alle *Portugezen* zijn groote liefhebbers van snuiftabak, en ook hier gebruikt men dien buitensporig; doch het rooken van tabak is zeer weinig in gebruik, ten minste onder de fatsoenlijke klassen der inwoners: onder de geringere ziet men nu en dan vier of vijf mannen op de straat in een' kring bij elkander staan; een van hen neemt een weinig tabak, rolt het in een stukje papier, steekt het aan, rookt twee of drie haaltjes, en overhandigt het dan, tot hetzelfde einde, aan zijnen buurman, en deze weder verder, totdat het eindelijk het gezelschap rondgegaan, en de tabak verteerd is.

De landstaal op *Madeira* is het *Portugeesch*; echter spreken de *Engelschen* tot elkander altijd in hunne eigene taal.

Deze natie geniet hier zeer vele en groote voorregten, den handel betreffende, voornamelijk in het stuk van inkomende regten op goederen en koopmanschappen, door hunne schepen aangebragt. Een jongman, op het eiland *Madeira* geboren, kan, wanneer hij op het kantoor van een der *Engelsche* handelshuizen aldaar eene plaats bekleedt, niet tot den soldatenstand gedwongen worden.

De muntspecie, hier in gebruik, is de piaster of *Spaansche* daalder, in waarde nagenoeg gelijkstaande met twee en een' halven *Hollandschen* gulden. Men noemt deze munt hier *Pataca*; zij wordt weder in verscheidene onderdeelen verdeeld, en geldt op het eiland *Madeira* 1000 *Réis*. De boeken en rekeningen worden gehouden in *Milréis* (of 1000 *Réis*) en *Réis*.

Behalve *Madeira* en het eiland *Porto Santo*, zijn er nog eenige zeer kleine eilanden, of liever rotsen, die mede tot de *Madeira*-eilanden behooren. Zij verdienen echter ter naauwernood aanmerking, als zijnde bijna geheel dor en onvruchtbaar. Zij worden de *Deserta's* genoemd.

Ik verliet het eiland *Madeira*, op den 15 November, in eene *Amerikaansche* brik. In den achtermiddag, nadat de uitklaringsboot ons schip op zijde geweest en alles in orde gebragt was, werd het anker geligt, en verlieten wij de reede van *Funchal*. Eene zachte koelte blies in onze zeilen, en wij konden daardoor slechts weinig vorderen. Middelerwijl

was

was het avond geworden; de maan ging op in haren vollen luister, en wierp hare zachte glansen op de bergen van *Madeira*. Heerlijk vertoonden zij zich, in eene bekoorlijke schakering van licht en schaduw. Liefelijk weêrkaatste het water het maanlicht. Statig en langzaam dreven wij, tusschen een *Fransch* oorlogs- en een koopvaardijschip, op de stille oppervlakte van den Oceaan. Het was een heerlijke avondstond!

SOPHIA VAN MANSFELD,

OF

DE SAKSISCHE PORSELEINSCHILDERESSE.

(Vervolg en slot van bl. 675.)

Gedurende dit tijdsverloop beval de Koning, de vaas, die den prijs behaald had, tot een geschenk aan Koning LODEWIJK XV van *Frankrijk* te zenden, met wien hij een verbond gesloten had. Op den avond vóór SOPHIA's verloving was er een glansrijk Cirkel bij de Gravin, op welk zij de *Saksische* kunstenaresse, van welker bekoorlijkheid, talent en lotgevallen geheel *Berlijn* met bewondering gewaagde, als bruid voorstelde; en juist wilde zij zich, nadat het gezelschap vertrokken was, ter ruste begeven, wanneer eensklaps het huis van een geweldig gerucht weêrgalmde. De jonge Graaf trad uit zijne kamer, om naar de oorzaak te vernemen; opééns zag hij de gansche zaal met soldaten vervuld, en zich, in naam en op bevel des Konings, gevangen! Te zelfden tijde was men gelast, ook SOPHIA en hare ouders weg te voeren, die op staande voet naar *Meissen*, in *Saksen*, gebragt, terwijl de Graaf LANISKY naar de vesting *Spandau* moest gevoerd worden.

„Wat heb ik dan begaan?" riep de Graaf: „Ik wil mijne misdaad weten, eer ik daarvoor boete!"

Dan, hoe hij woedde en tegenworstelde, hij werd niets gewaar; en zijne meer bedaarde en beradene moeder bezwoer hem, zich aan het Koninklijk bevel te onderwerpen. „Ik vertrouw op uwe onschuld en op de regtvaardigheid des Konings!" sprak zij. Maar, toen AUGUST was weggeleid, toen zij van de familie MANSFELD moest scheiden, toen stroomden hare tranen. SOPHIA was te zeer geschokt, om

te

te kunnen weenen; zij beschouwde zich zelve als een' speelbal des noodlots, konde dezen wisselkeer der Koninklijke gunst volstrekt niet begrijpen, en voelde zich ten smartelijkste door de scheiding van de Gravin getroffen. Maar zij was bij hare ouders, ALEXIS bleef haar getrouw, en zij zou haar schoon, vurig bemind *Saksen* wederzien — zij gevoelde zich minder ongelukkig, dan toen zij het verliet.

Naauwelijks was de Koning des volgenden daags te *Potsdam* gekomen, of de Gravin LANISKY wachtte hem reeds op het slot, ten einde het vergrijp van haren zoon te vernemen; dan, bij 's Vorsten verschijning viel zij hem te voet, zonder een enkel woord te kunnen uiten. Minzaam rigtte FREDERIK haar op, verzekerde haar, dat hij haar onschuldig aan het laaghartig gedrag haars zoons, en zelfs zich overtuigd hield, dat zij er ten eenemale onkundig van was.

„ Ach, Sire!" riep de Gravin uit, „ mijn zoon is onbedacht en ligtzinnig; maar vergun mij, de deugdelijkheid zijns harten te verdedigen: onvoorzigtig kon hij zijn; ondankbaar kan hij niet wezen!"

„ Gravin! begeef u dezen avond naar mijne kunstzaal te *Sanssouci*; daar zult gij den ganschen omvang zijns misdrijfs vernemen."

De Gravin kwam in de diepste smart terug. ALBERT, de trouwe vriend haars zoons, verliet haar niet, en deed vergeefsche moeite, om haar te troosten. Hij meldde haar, dat ALEXIS gedwongen was, te *Berlijn* achter te blijven; dat hij echter niet gevangen was, en dat hij hem niet uit het oog verloor, ten einde hem van eenigen wanhopigen stap terug te houden.

De Gravin vertrouwde aan dezen éénigen vriend hare gewaarwordingen omtrent het onbegrijpelijke van haars zoons beschuldiging, en begaf zich te bepaalden tijde naar *Sanssouci*. Met diepen weemoed betrad zij de zaal, waar haar AUGUST zich ten dage, dat de vaas van SOPHIA den prijs wegdroeg, zoo gelukkig voelde, en waar zij zich thans in de avondschemering met hare smart alleen bevond. Eindelijk verscheen de Koning, staarde haar aan met dien blik, die den stoutsten misdadiger siddering aanjoeg, en zeide: „ Ja, Gravin! ik zie met blijdschap, dat gij zelfs geen denkbeeld hebt van datgene, wat uw zoon beging. Nader mij!"

Hij geleidde haar naar dien kant der zaal, waar de vaas

van SOPHIA op eene kleine verhevenheid geplaatst was, en zeide: „ Gij zaagt deze vaas, eer men mij dezelve overhandigde; ongetwijfeld laast gij ook het opschrift, waarmede men haar verrijkt heeft?"

„ Ja, Sire! en mijn zoon heeft dat geschreven."

„ Eigenhandig? — Bedenk, wat gij zegt, Gravin!"

„ Ja, Sire! SOPHIA MANSFELD, die niet zoo goed schrijft als teekent, verzocht hem zulks, en mijn zoon voldeed aan haar verzoek."

„ Nooit werd er vleijender lofrede gemaakt!" sprak de Koning, bitter lagchende.

„ Uwe Majesteit zal toch niet gelooven, dat mijn zoon een lage vleijer is? — Naauwelijks twee maanden zijn er verstreken, dat de onbescheidenste en onbedachtste uitdrukking hem bijkans uwe gunst had doen verliezen. Het behaagde u, Sire, hem vergiffenis te schenken; en Uwe Majesteit zal zich gereedelijk overtuigd houden, dat, daar uwe goedheid hem zijn vergrijp deed bekennen, dankbaarheid hem voor het vervolg bedachtzamer moest maken. Door uwe weldaden getroffen, door bewondering weggesleept, waagde het AUGUST LANISKY's hart, de woorden te kiezen, welke Uwer Majesteit schijnen te mishagen, omdat zij veelligt uwe hooge bescheidenheid kwetsen; doch mij dunkt deze misslag zoo gering, dat ik denzelven niet voor de oorzaak zijner gevangenneming houden kan."

„ Gij verdedigt hem met moederlijke welsprekendheid; maar de oordeelskracht, u zoo zeer eigen, verlaat u in dit oogenblik. Heb ik u dan gezegd, dat uw zoon gevangen is genomen, omdat hij te vleijende woorden heeft gekozen? Neen, ik veracht onbillijke blaam zoowel, als lage vleijerij; maar nimmer vergeef ik eene zoo schandelijke trouweloosheid, als deze. — Lees zelve dit vleijend opschrift, welk ik bijkans, met deze vaas, den Koning van *Frankrijk* had toegeschikt, bijaldien niet de man, belast met dezelve in te pakken, mij daarop opmerkzaam had gemaakt. Eerst las ik hetzelve met welgevallen: eene kiesche lofspraak behaagt schier altijd dengenen, aan wien dezelve is gerigt. Reeds was ik, dwaas genoeg! bedacht op de belooning des makers, toen straks genoemden man een uitroep van schrik ontviel. Beducht, dat hij welligt de schoone vaas beschadigd had, trad ik toe, en zag, dat de blaauwe verf op eene door hem afgewrevene plek

plek was afgegaan. Thans bekeek ik deze vlek oplettender, en zag, dat het voetſtuk der vaas met deze blaauwe verf was overtogen. Eerst had ik enkel de woorden gelezen: *A la gloire éternelle de* FRÉDÉRIC LE GRAND — maar, Gravin, wat las ik thans, waar de verf ontbrak? Lees zelve, en oordeel, of de nu aan het licht gebragte lof mij konde gevallen!"

Sidderend nam de Gravin de onzalige vaas in handen, en had dezelve van ſchrik bijkans laten vallen, toen zij daarop las: *A la gloire éternelle de* FRÉDÉRIC LE GRAND TYRAN.

De Koning zelf werd getroffen van hare ſmart. „ Gravin!" ſprak hij, „ ik ben inderdaad niet *tiran* genoeg, om eener ſchuldelooze moeder het ſtrafwaardigst bedrijf des zoons te doen ontgelden. Dingsdag avond kom ik in uw gezelſchap."

De ongelukkige moeder boog ſtilzwijgend, en verwijderde zich; te huis komende, vond zij ALBERT, en verhaalde hem alles, niet wetende, wat zij daarvan denken moest; want, zelfs in hare oogen, was AUGUST thans even ſtrafbaar als ligtzinnig. Ook ALBERT verſtomde; maar hij bleef niettemin ſtandvastig bij zijn gevoelen, dat zijn vriend onſchuldig was, en nam tevens het edel beſluit, om, het mogte kosten wat het wilde, diens onſchuld te bewijzen. Van ſtonden aan begon hij in de Porſeleinfabrijk, en waar hij ſlechts konde, de ijverigſte navorſchingen te werk te ſtellen.

Op den gezelſchapsdag der Gravin verſcheen de Koning werkelijk in de talrijke verzameling, zonder dat men hem terſtond bemerkte. Al de vrienden der Gravin poogden haar gerust te ſtellen; de Lord, desgelijks tegenwoordig, verhief de *Jury* zijns vaderlands, en ALBERT riep: „ Gave God, dat mij vergund wierde, de zaak mijns vriends te bepleiten!"

„ Onder één beding," antwoordde FREDERIK, wiens ſtem thans eerst zijne tegenwoordigheid verkondigde: „ Onder één beding, jonge Heer! Ik veroorloof het u; maar, zoo gij niets uitrigt, gaat ook gij voor zes jaren naar *Spandau*. Voor het overige zal LANISKY door zijns gelijken worden geoordeeld; er zullen twaalf regters benoemd worden, die men de *Jury* heeten kan, zoo u dit behaagt! Ik kies mij dan eenen Advocaat; gij kunt des Graven Advocaat zijn. Dit zijn mijne voorwaarden; neemt gij ze aan?"

„ Met verrukking, Uwe Majesteit!" riep ALBERT verheugd;

heugd; „ echter ſmeek ik daarenboven om de gunst, den gevangenen vooraf te mogen ſpreken."

„ Ik ſla het toe; evenwel ook ſlechts onder beding. De Kommandant te *Spandau* zal u twee uren alleen laten met den gevangenen; maar, zoo gij na deze zamenkomst van beſluit mogt veranderen, blijft het niettemin bij het mijne!"

Nogmaals verklaarde ALBERT, dat hij in alles bewilligde; en hoe gaarne de Gravin dezen tweeden zoon eerst aan haar hart gedrukt had, moest zij echter vooraf den Monarch voor zijn gunstbewijs dank betuigen. — De Koning vond zich inzonderheid tot dit beſluit genoopt, van wege het oordeel der nakomelingſchap zoowel, als de meer dan vrije uitdrukkingen des *Engelschmans*; ook ſcheen zijn ganſche Hof in LANISKY's lot belang te ſtellen.

SOPHIA, door deszelfs lot nog meer dan door haar eigen getroffen, leefde intusſchen te *Meisſen* bij hare ouders en in haar vaderland, maar geſcheiden van haren bruidegom en als gevangene; zij mogt alleen voor de *Berlijnſche* fabrijk arbeiden, welke, overeenkomſtig 's Konings wil, zich ſteeds meer volmaakte, en deed zulks met den grootſten ijver en inſpanning.

Zij had thans eene ſchets voltooid, welke de groep eens ongelukkigen gezins voorſtelde. De Koning geleek ſprekend; nevens hem zwaaide de Tweedragt hare toorts, en hield deszelfs hand terug, gereed om der ſmeekenden genade te onderſchrijven. Onder ſtond: *l'Indulgence est la première vertu des Souverains.* — Deze teekening overhandigde men den Koning; hij beſchouwde dezelve met groote oplettendheid, toen de *Engelschman* zich liet aanmelden. „ Mylord," ſprak hij, „ ik wenschte, dat er nooit eene Porſeleinfabrijk beſtaan hadde; zoo waren er minder menſchen ongelukkig, en mijn gemoed ware deswege niet bezwaard. Hoe ook het proces van LANISKY moge uitvallen, zeg uwen landslieden, dat, zoo FREDERIK ſtreng is in het ſtraffen, zijn hart ook daarbij niet ongevoelig is. SOPHIA's talenten doen mij hare onſchuld en derzelver bewijs wenſchen; en, wanneer ik immer daartoe moge geraken, zal ik haar met weldaden overladen."

„ Sire!" antwoordde de Lord, „ gelijk gij het hebt aangevangen, zult gij voorzeker achter de waarheid komen."

„ Mylord! ik wensch het meer, dan ik het hope! Eene keten van booshedeu omgeeft deze onverklaarbare gebeurtenis.

nis. Is het niet smartelijk, eene persoon van *dit* talent (hij vertoonde hem de teekening) te moeten straffen?"

De Lord stond versteld over de keurigheid van het werk. „Ik erken, Sire," sprak hij, „nooit heb ik iets schooners in zijne soort gezien."

„Nu, de tijd des onderzoeks nadert; mij zou het streelen, niet meer te moeten gelooven, dat AUGUST LANISKY, dien ik met zoo veel zorg liet opvoeden, zoo ondankbaar; en de rijkbegaafde SOPHIA MANSFELD zijne medepligtige is."

ALBERT was intusschen naar den Graaf te *Spandau* afgereisd, twee uren bij hem gebleven, en kwam, ten volle van zijne onschuld overtuigd, bij deszelfs moeder terug. Deze te bewijzen, was de stoute onderneming, waartoe hij vast besloten had; offchoon LANISKY hem had gebeden, van een waagstuk af te zien, dat onmogelijk scheen, en hem slechts even ongelukkig konde maken. „Ware ik dan zoo zeer te beklagen," hernam de edele ALBERT, „bijaldien ik, in het ergste geval, het lot eens schuldeloozen vriends moest deelen? Herinner u, hoe ik u in de Porseleinfabrijk mijne wapenen toezeide, wanneer zij u konden van dienst wezen. Toen wist ik niet, dat gij mijne pen zoo spoedig zoudt behoeven: daar het echter zoo is, laat mij dezelve tot uwe redding aanwenden!"

FREDERIK had eene galerij in de gehoorzaal doen oprigten: in het midden was eene verhevenheid voor de regters; ter regter, van eene balustrade omgeven, de plaats, waar de twaalf regters, die men de *Jury* wilde geheeten hebben, zitten zouden; links bleef de ruimte vrij voor de aanschouwers; op den achtergrond de banken voor de beide Advocaten en de getuigen; daar, ter regterzijde, de zetel des Konings; ter linker-, de zitplaats voor den gevangenen. FREDERIK had bevolen, alles op den voet van de *Jury* in *Engeland* in te rigten. Eene menigte aanschouwers van elken rang verscheen op dezen dag ter audientie, allen geleerden en vreemdelingen van aanzien. Ook de Gravin LANISKY kwam met eenige harer vrienden, en plaatste zich aan het benedeneinde der galerij. Eene diepe stilte heerschte in de zaal, door een dof geruisch afgebroken, toen de gevangene verscheen; menige voorbarige oordeelvelling der Hovelingen scheen zich overluid te willen doen hooren, en aller oogen waren nu op den Koning, dan op LANISKY gevestigd, die

door twee Officieren werd begeleid. Hij naderde de verhevenheid; zijn gang was edel en vast; hij zag bleek, doch scheen gerust; zijne geheele houding sprak voor zijne onschuld, en een traan ontrolde zijn oog, toen hij zijnen edelen vriend aanschouwde, die opgeruimd, bedaard, en zich ten volle gelijk bleef.

De regter vroeg den gevangenen, of hij tegen geenen van deze twaalf tot zijne regters benoemde personen iets had in te brengen; en hij verklaarde, dat hij ze alle voor wettig erkende. Deze zwoeren thans eenen eed, zich alleen door de waarheid, zonder aanzien des persoons, te laten geleiden; en, toen LANISKY plaats genomen had, begon de regter met eene lange inleidende rede, waarin hij vermeldde, hoe, op bevel des Konings, hier stond onderzocht te worden, of de Graaf LANISKY werkelijk aan het hem te last gelegde misdrijf schuldig was. Hij kondigde, in zekeren Heer VAN WARENDORF, den Advocaat des Konings aan; gaf daarop den Baron, ALBERT VAN ALTENBERG, verlof, den Graaf te verdedigen; onderrigtte voorts de *Jury*, het enkele woord *schuldig* of *onschuldig*, naar hare overtuiging, uit te spreken; verklaarde den Baron ALTENBERG nogmaals, dat hij in het lot zijns vriends moest deelen, ingevalle deszelfs onschuld niet bewezen werd; en besloot met eene ernstige vermaning, in naam des Konings, aan de *Jury*, om, met alle inspanning, overeenkomstig haren pligt te werk te gaan.

Thans volgde het verhoor der getuigen. De eerste was een *Jood*, met name SALOMON, door den Koning belast met het inpakken van het porselein. Zijn voorkomen nam geweldig tegen hem in: hij was bejaard, en zijn blik onvast en boos; zoo onbewegelijk hoofd en hals waren, loerden zijne oogen overal heen; hij scheen onrustig, en beefde bij den eed. Nu ontdekte de Heer VAN WARENDORF de *Pruissische* vaas. LANISKY bleef bedaard en gerust; de *Jood* scheen ineen te krimpen, antwoordde evenwel op alle vragen, en zijne verklaring kwam hierop neder, dat, toen hij met zijn' doek de vaas van stof had willen zuiveren, tot zijne ontzetting, het verschrikkelijk woord TYRAN op het opschrift zigtbaar was geworden; dat hij den uitroep: „ABRAHAM, IZAÄK en JACOB!" niet had kunnen binnenhouden, zoodat de Koning daardoor op dat woord opmerkzaam werd, hetzelve gelezen, en hem zwijgend verlaten had.

AL-

ALBERT verzocht, dat deze getuige niet vertrekken, en hem mogt vergund worden, denzelven, volgens *Engelsch* gebruik, te *contraëxamineren*, wanneer het tijd zijn zou. Dit werd ingewilligd, en SALOMON zette zich onthutst en verbleekt neder.

De tweede getuigè was de Opzigter der Porseleinfabrijk. Deze verklaarde, dat SOPHIA MANSFELD den Grave LANISKY had verzocht, het opschrift op de vaas te stellen, wijl hij beter schreef dan zij; dat deze zulks in zijne tegenwoordigheid had gedaan, toen dezelve nog ongebrand was; dat de werkman de vaas vervolgens naar den oven gebragt, en hij haar niet weder gezien had, voordat zij uit denzelven was gekomen, wanneer het woord TYRAN niet daarop gestaan had. Daarna had de Koning hem laten roepen, hem het woord getoond, en hem over den zamenhang ondervraagd. Toen had hij het zoo even gezegde aan Zijne Majesteit geantwoord, en bewezen, dat dit woord had moeten geschreven worden, eer de vaas in den oven gekomen was; dat men het met eene blaauwe verfstoffe, welke het voetstuk der vaas bedekte, moest hebben overtogen, die zich vervolgens ligtelijk liet afwrijven; en dat het de hand was van den Graaf, daar het de eerste woorden volmaakt geleek, en ook reeds eenmaal de Heer Graaf den grooten Koning met dezen naam in de fabrijk belegd had.

ALBERT verlangde ook hem, gelijk den *Jood*, te *contraëxamineren*; en het werd hem toegestaan.

Thans kwam de werkman, die de vaas naar den oven gebragt, en de man, die dezelve daarin geschoven had; en beide beweerden, hunnen pligt gedaan, en de vaas trouw bewaakt te hebben, totdat dezelve geheel gereed was.

Nu grondde de Advocaat des Konings zijne aanklagte op deze getuigenissen; stelde de verdiensten van den Monarch, ook omtrent den Graaf, en de snoode ondankbaarheid des laatsten, bij zoo overeenstemmende bewijzen zijner misdadige handelwijze, in het licht; vermeldde, hoe hij hem reeds eenmaal een zelfde woord grootmoedig had vergeven, en hoe regtvaardig de straf was bij zulk een vergrijp. Alle kunst der welsprekendheid had hij te hulp geroepen, om zich de eer waardig te maken, de zaak zijns Konings te bepleiten, en, toen hij geëindigd had, weêrgalmde de zaal van toejui-

 chin-

chingen, welker geruisch ALBERT liet voorbijgaan, alvorens hij ter verdediging zijns vriends optrad.

Thans eerst verbleekte de jonge LANISKY; doch niets was in staat, ALBERT's edele standvastigheid te doen wankelen. Hij begon met volmondige instemming in al hetgene tot lof des Konings was gezegd, ging vervolgens op eene ongedwongene wijze over tot zijnen vriend, en beleide deszelfs verdediging zoo treffelijk en zoo meesterachtig, dat hij schier allen van de zedelijke onmogelijkheid eener zoodanige handelwijze van den Graaf omtrent zijnen Koninklijken weldoener, die hem eene vroegere, vrijwillig bekende, overijling edelmoedig had vergeven, overtuigde; terwijl hij het ondoelmatige, onbestaanbare, ja tegenstrijdige der daad, bij het algemeen voor edel erkende karakter van den Graaf, in het schoonste licht plaatste; zoodat de natuurlijke praal zijner welgeordende rede bijkans overbodig was, om de waarheid te doen zegevieren. Nu wendde hij zich tot de getuigen, wist ook derzelver getuigenissen te wederleggen, en ving vervolgens het hem vergunde verhoor derzelve aan. Bij deze vond nu weldra, door zijne welaangebragte vragen, wederspraak met zich zelve plaats, welke hij ten behoeve des aangeklaagden wist op te helderen.

De werkman bekende, dat hij de vaas op de ovenplank gezet, maar vervolgens was gaan eten. Hij wist zeker, dat hij dezelve daarop had geplaatst, zeide hij, wijl hij bijna het ongeluk had gehad haar omver te werpen, en daarover zeer verschrikt was; hij had ook tot den ovenstoker gezegd: „*Och heer jemini*, WILLEM, *daar had ik die verd.... vaas haast omgesmeten!* En toen zette ik ze heel en gaaf op de plank." — Daarna was hij zijns weegs gegaan.

De ovenstoker erkende, dat er een half uur konde verloopen zijn, eer hij de vaas had kunnen inzetten, dewijl de oven nog niet heet genoeg geweest was; en wanneer ALBERT hem vroeg, of hij stellig verzekerd was, dat hij de vaas toen van de plank had genomen, herinnerde hij zich, dat zij, afgezonderd, achter hem op de tafel had gestaan. ALBERT vroeg verder, of hij gedurende dien tijd geheel alleen, dan of er nog iemand tegenwoordig was geweest; en het antwoord was: dat allen waren gaan eten; maar dat hij, met den rug naar de kamer gekeerd, voor zijnen oven had gezeten,

ten, en, wijl hij op denzelven passen moest, daaromtrent verder niets stelligs konde zeggen.

ALBERT hield zich hiermede voldaan, en deed nu ALEXIS PETROWITSCH voortreden. Deze verklaarde: Dat hij, de vaas van SOPHIA MANSFELD gaarne terstond willende zien, wanneer dezelve uit den oven kwam, op den middag derwaarts was gegaan; dat hij daar den *Jood* SALOMON aan de deur ontmoet, en deze hem gezegd had, dat de vaas nog in den oven stond. Dat SOPHIA, ten behoeve harer ouderen, in hare tusschenuren, kostbare schilderijtjes op glas had vervaardigd, welke zij dezen SALOMON ten verkoop had ter hand gesteld, met last om de gelden naar *Sakfen* over te maken; maar dat de *Jood* het geld zoowel als de schilderijen had verdonkerd. Dat dezelve hem meermalen had gezegd, dat hij den Graaf LANISKY doodelijk haatte, omdat hij waarergens had gezegd, dat hij er uitzag als een spitsboef, en dat hij zich daarover nog eens aan hem zou wreken.

De tweede getuige van ALBERT was een koopman in verfwaren te *Berlijn*; en deze verklaarde, dat de *Jood* SALOMON, op den 30sten April, bij hem was gekomen, en verscheidene soorten van blaauwe verf had gevraagd, welke hij in het omslag eens briefs, dien hij uit zijne brieventasch had genomen, naauwkeurig beproefd, en daarvan eindelijk eene kleine hoeveelheid gekocht had. Hij toonde van die verf een monster, hetwelk ALBERT den regters tot onderzoek overhandigde; waarna bleek, dat het dezelfde was, welke het voetstuk der *Pruisfische* vaas dekte.

Aller oogen vestigden zich thans op den *Jood*, die, bleek en sidderend, in pijnlijken angst ter neder zat, en wien FREDERIK nu ook een' zijner vernietigende blikken toewierp.

„Hebt gij dat omslag nog, waarin SALOMON de verwen beproefde?" vroeg ALBERT den verfkooper.

„Ja, Heer Baron," antwoordde deze; „ik vond hetzelve op mijn kantoor, toen SALOMON vertrokken was; ik zag, dat het eene soort van rekening was, en dacht hem dienst te doen met hetzelve te bewaren; maar hij heeft het niet teruggehaald. Gij, Heer Baron, kwaamt vóór eenigen tijd bij mij, en vroegt naar dit alles; en, daar ge mij toen verzocht dat papier wél te bewaren, zoo heb ik zulks gedaan; hier is het."

ALBERT gaf den regters ook dit omslag, besmet met de-

 zelf-

zelfde blaauwe kleur als de doek, welken SALOMON tot het afwrijven der vaas gebruikt had, en dien hij nu moest te voorschijn brengen. Thans herinnerde zich ook de ovenstoker, dat SALOMON in den tusschentijd, dat de vaas nog buiten den oven was, daar was geweest, en van verzen en opschriften gepraat had; waarop hij evenwel, met zijn stoken onledig, even weinig als op zijn doen had acht geslagen.

Nu ging ALBERT over tot de gevolgtrekkingen, stelde alle omstandigheden helder en aaneengeschakeld in het licht, en verzocht de *Jury*, het papier te openen, waarin de blaauwe verf beproefd was. In hetzelve stond nu het woord TYRAN, zoo dikwijls en op zulk eene wijze herhaald, dat het klaar was, dat men eens anders hand had willen bestuderen; één dezer woorden was volkomen gelijk aan het woord TYRAN op de vaas. ALBERT deed thans nog opmerken, dat de Y op de vaas niet overeenkwam met de overige letteren van het opschrift; en er bleef nu bij niemand eenige twijfel meer over, dat niet de Graaf LANISKY, maar de *Jood* SALOMON de dader was.

Thans beraadslaagde de *Jury*, terwijl zij de zaal verliet. Aller oog was op den Koning geslagen; LANISKY en ALBERT bleven bedaard, maar de Gravin konde naauwelijks hare verrukking betoomen. Slechts kort duurde dit bedwang; de *Jury* kwam weldra terug, en verklaarde den Graaf LANISKY *onschuldig* aan het begane feit. Den *Jood* SALOMON liet zij aan 's Konings regtvaardigheid over. Eensklaps dreunden de wanden van algemeene, onafgebrokene toejuiching; en allen bewonderden ALBERT's zeldzamen moed en bekwaamheid. Maar nu verhief zich eene stem, aan welke alles gewoon was te gehoorzamen, en gebood stilte. Elk begaf zich naar zijne plaats; want FREDERIK nam het woord.

„ De *Jury* is ontbonden," sprak hij, „ en mijn wil bekrachtigt hare uitspraak. Graaf LANISKY! ik ontnam u te voorbarig uwen degen; ik behoud dien, maar schenk u in deszelfs plaats — den mijnen." En bij deze woorden gespte FREDERIK zijnen degen los, en overhandigde hem den jongen Graaf, die denzelven, op de eene knie gebogen, ontving, en de hand kuste, die *zoo* allen geleden' smaad wist uit te delgen.

„ Wat u betreft, Baron ALTENBERG!" voer de Koning voort, zich tot ALBERT wendende, „ gij behoeft geenen

de-

degen, om uwe vrienden wèl te verdedigen; uwe wapenen zijn meer waard dan de onze. Van nu aan blijft gij bij mij; weldra zal ik u in mijnen Raad zoodanig plaatsen, als gij verdient. — En gij, eerlooze *Jood!* gij verdiendet, dat ik u naar ABRAHAM's schoot zond; maar gij zult vooraf nog ergens toe dienen. Ik veroordeel u, om levenslang te *Potsdam* de straten te vegen, en beveel u, het voorplein van het slot van LANISKY nooit te vergeten."

Een nieuw, luidruchtig handgeklap volgde; de Koning verliet zijnen zetel, bood der Gravinne LANISKY den arm, en geleidde haar tot aan het rijtuig; vervolgens ging hij, gearmd, met den Graaf en ALBERT, te voet, naar het slot der Gravin, en noodigde zich voor dien middag bij haar te gast.

Alles was nu volkomen vereffend; ALEXIS was naar zijne bruid gereisd, maar had niet lang in *Saksen* mogen verwijlen, ten einde, op begeerte des Konings, spoedig weder terug te zijn. Hij bragt der Gravinne de treurige tijding, dat de oude MANSFELD door eene beroerte getroffen was. ALBERT, die thans bestendig den Koning verzelde, vernam dit ongeluk niet, of hij zond oumiddellijk eenen Lijfarts des Konings met een' zijner eigene bedienden naar *Meissen*, den laatsten eene aanmerkelijke somme gelds voor SOPHIA medegevende, als van den Koning zelven haar toegeschikt. Welhaast kwam ook dezen het toeval des ouden Heers ter oore; en hij besloot tevens, haar bijstand te bieden. Thans vond ALBERT zich genoodzaakt, het door hem verrigtte te openbaren, waarbij hij den Koning tevens om vergeving vroeg, dat hij zich zoo stout van zijnen naam bediend had, daar hem zulks alleen op deze wijze mogelijk was geweest. FREDERIK reikte hem goedhartig de hand, en zeide: „Ik dank u, Heer Baron, dat gij mij de verdienste eener goede daad overliet; maar ik wil mij geene handeling toeëigenen, waarvan u alleen de eere toekomt. Opdat gij evenwel voor het vervolg niet uit *uwe* beurs, in *mijnen* naam, ongelukkigen behoeft te ondersteunen, zoo maak ik u rentmeester van mijne bijzondere kas; en men zal zich voortaan, om hulp van *mij* te erlangen, tot *u* wenden. Ik behoude mij alleen voor, u dezulken aan te wijzen, die mij bijzonder belang inboezemen, en verzoek u, de familie MANSFELD niet te vergeten."

De *Brit*, die altijd iets in den Monarch te berispen vond, was bij dit tooneel, dat bij de Gravin LANISKY voorviel,

tegenwoordig, en fcheen getroffen; maar in zijn hoofd had zich het ontwerp genesteld, SOPHIA, wanneer zij met ALEXIS zou verbonden zijn, ten behoeve der *Engelfche* fabrijk te winnen; en hij vond, met zijne voordeelige voorflagen, ingang bij ALEXIS, die, van SOPHIA gefcheiden, met welke de Koning andere inzigten fcheen te hebben, misnoegd was; echter waagde hij het niet, zulks zijner bruid te openbaren. De Lord nam eindelijk zelf op zich, aan SOPHIA te fchrijven. Maar de Lijfarts, dien men haar gezonden had, was bekwaam en gelukkig genoeg geweest, haren vader bij het leven te behouden; de Koning had haar zoo aanzienlijk onderfteund — hoe had SOPHIA zulke verpligtingen met ondank vergelden en *Pruisfen* kunnen verlaten, om zich in *Engelfchen* dienst te begeven? Hoewel zelfs ALEXIS daarin ftemde, floeg zij deze aanbieding ftellig en beflisfend af. Hoe geheim de onderhandeling gehouden ware, fcheen zij echter FREDERIK ter kennisfe te zijn gekomen. Wanneer hij den jongen *Koerlander* op het Cirkel der Gravin aantrof, waar hem zijn adel zoowel, als zijne goede hoedanigheden en betrekking tot SOPHIA, toegang verfchaft hadden, keerde hij hem telkens den rug toe; en den Lord, die reeds affcheid ten Hove had genomen, betuigde hij zoo nadrukkelijk zijne verwondering, hem nog in de ftad te vinden, dat deze het geraden achtte, fpoedig de terugreis aan te nemen. Een brief van SOPHIA aan de Gravin gaf der laatfte omtrent deze houding des Konings, ten aanzien van beide, genoegzame opheldering, en vervulde haar met hoogachting voor het edele, dankbare meisje; zij kon zich niet weêrhouden, den Baron ALTENBERG dien brief te laten lezen, die hem in de zigtbaarfte gemoedsbeweging bragt. In denzelven fchreef zij onder anderen, dat, eer zij, volgens het ontwerp van den Lord, ALEXIS naar *Engeland* volgde, zij liever hare verbindtenis met hem wilde breken; ja dat zij reeds nagenoeg tot dit uiterfte gebragt was.

De Gravin drong in de ziel van haren ontroerden vriend, en verwierf eindelijk van hem de bekentenis, dat hij de fchoone, ongelukkige SOPHIA reeds bemind had, toen hij haar met LANISKY in de Porfeleinfabrijk leerde kennen. Thans kon de Gravin de zelfverloochening en edelaardigheid van ALBERT niet genoeg bewonderen, die dezen hartstogt niet alleen bedwongen, maar zelfs tot SOPHIA's verbinding met

ALEX-

ALEXIS had medegewerkt. Hij, daarentegen, beweerde, niets dan zijn' pligt gedaan te hebben, en verklaarde plegtig, zich nimmer eenige inbreuk op de rust of het geluk van haar te zullen veroorloven, die hij boven alles beminde.

De Gravin besloot, tot SOPHIA's regtvaardiging, den Koning haren brief mede te deelen, en zij slaagde hierin ten volle. Maar FREDERIK, die den Lord kende, en wist, dat hij zijn plan niet zoo ligt zoude opgeven, had reeds bevolen, SOPHIA niet uit *Pruisfen* te laten vertrekken. Welhaast werd deze maatregel geregtvaardigd. De Lord wist SOPHIA, door een zamenweeffel van *intrigues*, te overreden, dat de Graaf ZALNISKY het ontwerp beraamd had, haar tot zijne gemalin te maken, en dat zijne deswege hoogst vergramde moeder den Koning om eene altijddurende gevangenis voor haar had aangezocht, zoodat haar niets overbleef dan de vlugt. Zij moest zich gevolgelijk met hare ouders naar eene haven aan de *Oostzee* begeven, voorzien van *Deensche* pasfen, welke hij haar had beschikt, en naar *Engeland* oversteken, waarheen hij en ALEXIS vooruitgezeild waren. Dan, juist in het oogenblik, dat SOPHIA begon te wankelen, verscheen ALBERT, met brieven der Gravin en volmagt des Konings, ten huize der familie MANSFELD, ontmaskerde het bedrog, en geleidde hen gezamenlijk naar *Berlijn*.

Door de Gravin ZALNISKY op het hartelijkst ontvangen, bleef SOPHIA geenerlei twijfel meer over; maar haar hart bloedde over het verlies van ALEXIS, dien zij moest opgeven, wijl hij haar, uit eigenbelang, tot snoode ondankbaarheid wilde verleiden. Kort daarop schreef hij haar uit *Engeland*, dat, daar zij hem niet had willen volgen, hij van haar afzag, en dat hij, aangesteld bij de *Engelsche* fabrijk, op het punt stond, aan eene *Miss* zijne hand te geven, welke hem de Lord had leeren kennen.

SOPHIA schonk eerlang den edelen ALBERT hart en hand uit vrije keuze; offchoon hij het was, wien FREDERIK DE GROOTE het edele meisje had toegedacht.

Lang leefde de *Saksische* Porseleinschilderesse te *Berlijn*, als Baronesse VAN ALTENBERG, voor de liefde, gelijk voor de kunst; en nog bloeit het geslacht, dat haar als stammoeder vereert, gelijk de bloemen bloeiden en leefden, welke hare kunstrijke hand uit doode vormen schiep.

HUIS-

HUISSELIJKE WINTERAVOND.

Welkom, winteravondstond!
Strooit ge ook rijm en sneeuw in 't rond,
Doet gij ook den stormwind huilen,
Dwingt ge mij in huis te schuilen,
Boeit ge mij aan eigen' haard,
Toch zijt gij mijn' lofzang waard.

Rooft ge ook, wat den dag behoort,
Sleept gij traaglijk de uren voort,
Is uw aanblik stroef en duister,
Dekt een mist der starren luister
En het statig licht der maan,
Toch hef ik u 't loflied aan.

Lieve! kom, ontsteek het licht!
't Korte dagwerk is verrigt;
Komt, laat ons de blinden sluiten!
't Is zoo bar en guur daarbuiten.
Komt, mijn telgen, mij zoo waard!
Plaatst u om den warmen haard!

Ja, 't is buiten bar en guur;
Maar, bij 't vrolijk-brandend vuur,
Bij zijn' gloed, mijn lieve kindren!
Zal geen winterkou ons hindren;
Ook de winter heeft zijn zoet:
Al wat God beschikt, is goed.

Dierbaar wijfjen! o, hoe blij
Zijn deze uren niet voor mij!
Kom met mij dien wellust deelen!
Of, zou u de tijd vervelen?
Valt u thans de dag te kort?
Zucht ge, wen het avond wordt?

Neen, ik zie het; neen, gij lacht.
'k Had dit antwoord reeds gewacht.

Hier,

Hier, in huisfelijke muren,
Slijt ge vrolijk de avonduren;
Wat aan andren vaak verveelt,
Is 't, wat ons het meeste ftreelt.

Menig een bevindt zich wèl
Bij het nietsbeteeknend fpèl;
Maar het geestloos kaartverfchieten
Zou en u en mij verdrieten:
Hoofd en hart en rein gevoel
Blijft bij 't beuzlend fpelen koel.

Neen, mijn dierbare, onze tijd
Zij aan eedler doel gewijd!
Kindren mogen om ons fpelen,
En ons kozen en ons ftreelen;
Wij herdenken onze jeugd,
Bij hun fchuldelooze vreugd.

Maar zegt elk ons goeden nacht,
Maar is elk te bed gebragt
En in 't zachte dons verdwenen,
Wordt het ftiller om ons henen,
o! Dan toeft ons nieuw genot,
En wij zegenen ons lot.

Schoon gezeten bij den haard,
Zwerven we over 't vlak der aard';
Nu bezien wij de oosterftranden,
Dan zijn wij in de avondlanden,
En, van 't zuiden tot het noord,
Zetten we onze togten voort.

In deze uren, vol genot,
Staren we op der volken lot;
Zien wij, in den ftroom der tijden,
Ebbe en vloed van vreugd en lijden;
In der eeuwen wisfeling,
Opgang en vernietiging.

Dan weêr ftelt natuur haar' fchat,
En het fchoon, dat zij bevat,

En

En de wijsheid en 't vermogen
Van haar' Schepper, ons voor oogen;
Al haar wondren legt zij bloot,
En wij ſtaamlen: „ God is groot!"

Nu, tot in de ziel verheugd,
Letten we op de ſtem der deugd;
Voelen we onzen ſtand en waarde
Hooger rijzen dan deze aarde,
En 't volbrengen van den pligt
Wordt ons zalig, wordt ons ligt.

Dan treft ons een harpenaar
Door de klanken van zijn ſnaar,
En wij luistren naar de toonen
Van Apollo's echte zonen,
En de dichtkunst ſtelt haar ſchoon
In 't bevalligst licht ten toon.

Maar dan voel ik mijn gemoed
Blaken van den reinſten gloed;
Dan kan niets mijn' geest bedwingen;
'k Grijp het ſpeeltuig — ik moet zingen,
Zingen, wat ik heb geſmaakt,
Zingen, wat mij zalig maakt.

Ons valt nooit een avond bang;
Ons valt nooit de tijd te lang:
Onder zoet genot geſleten,
Wordt zijn trage gang vergeten;
Dierbare! aan elkanders zij'
Vliegt een avond ras voorbij.

Winteravondſtond! uw zoet
Is zoo ſtreelend voor 't gemoed.
Ja, mijn waarde! aan uwe zijde
Is, in 't barſte jaargetijde,
Ieder avond ons een feest
Voor het hart en voor den geest.

Ja! ik galm het luide in 't rond:
Welkom, winteravondſtond!

Door

Doet gij ook uw ſtormen huilen,
Dwingt ge mij in huis te ſchuilen,
Boeit ge mij aan eigen' haard,
Toch zijt gij mijn' lofzang waard.

W. H. WARNSINCK, BSZ.

ZESTAL OORSPRONKELIJKE DICHTSTUKJES.

Door

J. W. IJNTEMA.

IV.

HET AAPJE IN DE MOUW.

Ja! 't is waarheid, in de trouw
Komt het aapjen uit de mouw.
Bij het vrijen meest verholen,
Hield het, onder ſcherts en kout,
Zich, bij jong zoowel als oud,
Even of het ſliep, verſcholen;
Of, kwam 't al eens voor den dag,
Makker beestje niemand zag.

Nu en dan reeds, wel is waar,
Bragt ons 't aapjen in gevaar.
Want, als, door de min aan 't blaken,
In haar zoete tooverkracht,
Ons de wellust tegenlacht,
Kan 't zijne inborst ſchaars verzaken:
Maar, door eer en onſchuld ſterk,
Stelt men aan zijn kuren perk.

Dan, wanneer men is getrouwd,
Van nabij elkaar beſchouwt,
Laat zich 't aapje ſtouter kijken.
('t Is aan de onze niet alleen,
Maar aan beide ſeks gemeen.)
En dan zal het tevens blijken,
Of het aapjen in de mouw
Grimmig is, of mak en trouw.

Zijn

Zijn onze aapjes boos en fel,
Dan, voorwaar, is de echt een hel.
Vrouwlijke aapjes, wil men weten,
Zich beroepende op de faam
En op vrouw Xantippe's naam,
Zijn wel de ergste nog te heeten:
Drijven deze hier hun spel,
Ja, dan is de trouw een hel.

Maar, al zijn ze niet zoo boos,
't Zijn toch dorens aan de róos,
Die haar zoetst genot verzuren.
Nu is 't aapje norsch van aard,
Nu ligtzinnig, dan bezwaard,
Dan weêr vol jaloersche kuren;
Nu verspillend zonder brood,
Dan weêr karig zonder nood.

Voor dit alles is wel raad;
Maar, niet alle raad geeft baat,
En, schoon men de mouw moog' keeren,
't Aapje kent zijn' heer te wèl,
Sluipt zoo ligt weêr in zijn cel,
Kan zijn kuren niet verleeren:
Slechts door Hymen's tooverkracht
Krijgt men 't eindlijk in zijn magt.

Aapjes van eene andre soort,
Waar ons evenbeeld in gloort,
Die en hart en zin verovren,
't Leven van ons leven zijn,
Zieletroost in ramp en pijn,
De aarde ons tot een' hemel toovren;
Komen dezen op de baan,
De andren moeten achterstaan.

Ja! dan is de trouw een schat,
Die het hoogste goed bevat.
't Is een heilvoorspellend teeken.
Telgen zijn het onderpand,
Dat het aapje ligt aan band,
Zonder vrees van los te breken.
Want dan fluiten man en vrouw
Elk het aapjen in een kouw.

MENGELWERK.

LEVENSSCHETS VAN S. J. BRUGMANS.

Gedeeltelijk gevolgd naar het *Fransch* van BORY DE ST. VINCENT (*).

SEBALD JUSTINUS BRUGMANS, wiens onherstelbaar verlies *Leyden*, *Nederland*, *Europa* betreurt, werd, den 24sten Maart 1763, te *Franeker* geboren, waar zijn Vader het Hoogleeraarsambt in de Wiskunde bekleedde. Hij studeerde eerst aan de Hoogeschool te *Groningen*, waarheen zijn Vader verplaatst was, en vervolgens te *Leyden*. Zijne eerste bestemming was de dienst der Genie; maar de natuurlijke aanleg laat zich niet dwingen. Deze was bij den jongen BRUGMANS vooral op de Natuurkundige Wetenschappen gerigt; zijne Ouders vergunden hem, die strekking te volgen, en hij was reeds vroeg bedreven in de Natuurlijke Geschiedenis, de Schei- en Geneeskunde, zonder daarom de Wiskunde te verzuimen. Op zijn achttiende jaar werd hij tot Doctor in de Wijsbegeerte bevorderd, en gaf bij die gelegenheid eene beschrijving der Mineralen in den omtrek van *Groningen* (*Lithologia Groningana*), volgens het stelsel van den toen in *Holland* meest gevolgden WALLERIUS. In hetzelfde jaar (1781) behaalde BRUG-

(*) *Naar het Fransch*, en dus slechts eene voorloopige hulde aan den grooten man, totdat een onzer eigene Geleerden ons eene meer uitgewerkte levensschets geve; echter met de noodige weglatingen, veranderingen en bijvoegselen, vooral uit het Art. BRUGMANS in de *Galerie historique des Contemporains*, waarvan ook de Heer BORY DE ST. VINCENT (bekend als Schrijver eener *Voyage aux Iles de l'Afrique*) zeer veel gebruik gemaakt heeft. In het laatste gedeelte, en in de staatkundige aanmerkingen, heeft de Vertaler zijnen Schrijver geheel en al verlaten.

BRUGMANS den prijs bij de Akademie van *Dyon*, ter beantwoording der volgende vraag: *Welke zijn de schadelijke en vergiftige planten, die meermalen de landerijen bederven en derzelver vruchtbaarheid belemmeren, en de voordeeligste middelen, om heilzame en nuttige planten daarvoor in de plaats te stellen, opdat het vee daarin een gezond en overvloedig voedsel vinde?* Deze Prijsverhandeling werd in 1783 te *Groningen* gedrukt. BRUGMANS had opgemerkt, dat de vergiftige planten bijna altijd een bijzonder voorkomen hebben, hetwelk hare schadelijke hoedanigheden verraadt; dat de dieren, geenszins verleid door den bedriegelijken luister of de zoete geuren van sommige gewassen, dezelve te midden der velden niet aanraken, daar een onbedriegelijk *instinct* hun het vergif doet kennen, dat in derzelver binnenste schuilt. Hij noemde de planten op, door de Natuur dus gekenmerkt, en die, welke op dezelfde plaats kunnen groeijen, en dus daarvoor in de plaats gesteld worden.

De tijd was daar, waarin de akkerbouw, aan de sleur des ongeletterden landmans ontrukt, tot eene wetenschap van den eersten rang zou worden verheven. Geleerde Maatschappijen gaven het voorbeeld, door het uitschrijven van prijsvragen, ook over schijnbaar min belangrijke onderwerpen, wanneer zij slechts den beoefenenden landbouw op wetenschappelijke gronden konden vestigen. Zoo gaf de Koninklijke Akademie van *Bordeaux* in 1782 de taak op, om de kenmerken, ook voor den minst geoefenden Natuurbeschouwer, aan te wijzen, wanneer de boomen, vooral de eikenboomen, ophouden te groeijen, en beginnen te versterven; en of men deze kenmerken (ondersteld dat er zulke bestaan) algemeen en noodzakelijk bij de boomen in allerlei gronden vindt. Deze vragen mogen misschien nutteloos schijnen aan iemand, die in een' eikenboom slechts het sieraad van een bosch en eene goede brandstof voor zijn' schoorsteen ziet; maar in een wijnland zijn zij van het hoogste belang: de eikenboom is voor het vaatwerk van den *Bordeaux*-wijn onmisbaar; de eiken, daartoe gebe-

bezigd, moeten volkomen gezond en toch ook volwasſen zijn. BRUGMANS beſefte dit nut terſtond: hij gevoelde de behoefte, om ook buiten zijn Vaderland nuttig te zijn, gaf de kenteekenen op, waarin de Akademie van *Bordeaux* zoo veel belang ſtelde, en behaalde den prijs.

Twee jaren later (1785) werd hem te *Berlijn* een nieuwe eerepalm toegewezen voor eene Verhandeling over het *onkruid;* zoodat hij op zijn twee en twintigſte jaar reeds met het eeregoud van drie buitenlandſche Maatſchappijen prijkte, geſchreven in eene taal, die niet de zijne was. In 1783 had hij ook eene Verhandeling uitgegeven over een zwavelachtig luchtverſchijnſel, hetwelk ook op den plantengroei eenigen invloed gehad had. Na zoo vele proeven zijner kundigheden te hebben gegeven, trad BRUGMANS (in 1785) in eenen vasten ſtand in de Maatſchappij: hij werd te *Groningen* tot Doctor in de Geneeskunde bevorderd, na de verdediging eener Disſertatie *de Puogenià*, waarin hij, door nieuwe proeven, het verſchil tusſchen den etter en de andere dierlijke vochten bepaalde. De *Franſche* Geneesheer QUESNOY had reeds in 1749 eene Verhandeling over deze ſtoffe geſchreven. Men beſtreed toen het denkbeeld, dat de etter eene wezenlijke afſcheiding was; BRUGMANS bewees echter de waarheid daarvan buiten tegenſpraak.

De Hoogleeraar VAN SWINDEN in dat zelfde jaar van *Franeker* naar *Amſterdam* beroepen zijnde, werd het vak der Natuurkunde en Wijsbegeerte in deszelfs plaats aan den jongen BRUGMANS in zijne geboorteſtad opgedragen. Hij deed hier eene Redevoering *over den aard van den Vrieſchen grond en deszelfs nader onderzoek*, (*de naturà ſoli Friſici explorandà.*) Hier, echter, bleef hij niet lang: na eenige maanden werd hij in de hoofdplaats der wetenſchappen in *Nederland*, aan *Leydens* Hoogeſchool, als Hoogleeraar der Kruidkunde, beroepen (1786), waarop hij eene Intreêredevoe-

ting uitſprak *over de groote nuttigheid eener meer naauwkeurige kennis der inlandſche planten.*

Sedert de ſmaak voor de Kruidkunde, die LINNÆUS aan den bajert onttrokken had, in alle klasſen der Maatſchappij was doorgedrongen, en niet meer uitſluitend aan Geneesheeren en Kruidmengers behoorde, had een groot aantal Reizigers togten door vreemde landen ondernomen, om een' rijken buit van gewasſen vandaar terug te brengen. *Holland*, alstoen de zetel van eenen onmetelijken koophandel, in het bezit van ſchoone en rijke overzeeſche gewesten, was, als ware het, de ſtapelplaats ook dezer ſoort van ſchatten voor de andere Volken. Op *Hollands* talrijke ſchepen reisden de meeste Natuuronderzoekers naar de *Kaap de Goede Hoop*, de *Indiſche* Eilanden en *Japan*; en het was hun een wezenlijk genoegen, bij de terugkomst, de ſchoonſte bloemen te offeren aan het oord, vanwaar LINNÆUS het licht in de Natuurkunde had verſpreid. Maar deze gemakkelijkheid, om onbeſchrevene ſoorten en nieuwe geſlachten in onbekende gewesten te vinden, had de *Europeſche Flora* doen verzuimen. Slechts in het hart van *Duitschland* beſpeurden eenige Natuurbeſchouwers, die zich op geene reizen toeleiden, hoe weinig nog de planten van ons eigen werelddeel bekend waren, en dat men niet naar *Botany-baai*, naar *China* of *Peru*, of naar de *Afrikaanſche* wildernisſen behoefde te trekken, om nieuwe namen op de lijst der planten te brengen. Maar de ontdekking van eene ſoort van zeegras, of eener mosplant, of eener eenvoudige grasſoort, die niet zeer treffend van de naburige ſoorten verſchilde, wekte weinig belang bij de kenners der hoofdſteden, waar, in oranjehuizen en ſtookkasſen, duizend ſchitterende en juist door het vreemde meer belangwekkende planten het oog der liefhebbers ſtreelden. Men vond in dien tijd bekwame kruidkenners, die, geheel t' huis in de *Flora* der andere werelddeelen, de meeste planten van hun eigen land niet kenden. Zelfs moesten de ſoorten, weleer door TOURNEFORT, BAUHINUS

of

of andere vroegere en latere kruidkundigen uit het Zuiden van *Europa* of de *Levant* aangebragt, in onze tuinen voor de heesters der Zuidzee-eilanden of der boorden van den *Ohio* plaats maken. BRUGMANS wraakte deze misbruiken: hij wilde bewijzen, dat de inlandsche *Flora* niet minder schoonheden bezit dan de uitheemsche, en dat onder de planten, die den grond van *Europa* versieren, sommige gevonden worden, die, zoowel in de Geneeskunde als in de Kunsten, niet minder nuttig zijn, dan vele uit *Azië*, *Afrika* of de nieuwe wereld, en de wereld van TASMAN en COOK.

De algemeene kundigheden van BRUGMANS deden hem bij de Kruidkunde en het opzigt over den Kruidtuin ook het onderwijs in de Natuurlijke Geschiedenis opdragen (1787.) Zijne lessen in dit ruime vak der menschelijke kundigheden maken misschien het wezenlijkste gedeelte van zijnen roem uit, en waren, door keurigheid van taal en voordragt, door diepe geleerdheid, aan oorspronkelijkheid en nieuwheid van denkbeelden gehuwd, juist geschikt, om den smaak voor die wetenschap bij oud en jong op te wekken of te verlevendigen. BRUGMANS begon nu ook een Kabinet te vormen, hetwelk, door zijne onvermoeide zorgen, weldra dien trap van volmaaktheid bekwam, dat men slechts weinige verzamelingen van bijzondere personen in *Europa* daarmede kon vergelijken. Men bedenke daarbij, dat 's Lands hooge Magten, in dien onzaligen tijd van tweedragt, burgerkrijg, buitenlandschen oorlog en algemeen verval, die, bijkans van het begin der ambtsbediening van BRUGMANS aan, de Republiek beroerden, niet zoo veel voor de wetenschappen konden doen als in andere landen, die hunnen rijkdom in zich zelve bezitten, als één Rijk vooral, hetwelk, door heerschappij of invloed in *Europa*, door regt of geweld, alle middelen ter beschikking had, om zijne Natuurkenners, gelijk weleer ALEXANDER aan ARISTOTELES had gedaan, met de uitgezochtste natuurschatten des eigenen grondgebieds of der onderworpene landen te verrijken. Dat dus

een CUVIER, die aan het hoofd der éénige *Parijsche* verzameling ſtond, en tevens de grootſte kenner der vergelijkende Ontleedkunde was, bij zijne komst in *Nederland*, het Kabinet van BRUGMANS, door eigene vlijt en op eigene kosten verzameld, *bewonderde*, en die bewondering in zijn Rapport aan den Ex-Keizer uitſprak, dit is de hoogſte lofſpraak, die men daaraan kan geven (*). Met dat alles werd de beſcheidene Geleerde, bij eene reis naar *Parijs* onder BUONAPARTE's regering, getroffen en als verplet op het gezigt der aldaar opeengeſtapelde rijkdommen in zijn vak; en een zijner vrienden heeft verzekerd, dat hij zich toen aan eene ſoort van moedeloosheid overgaf, die hem een' tijd lang, uit hoofde van den afſtand tusſchen zijne verzameling en den *hier* voorhanden onbereikbaren overvloed, de verrijking der eerſte zou hebben doen ſtaken.

In 1795 werd aan BRUGMANS, na VOLTELEN's dood, ook bij voorraad de leerſtoel der Scheikunde opgedragen, waarvan zich deze buitengewone man, bij wien met elke hem opgedragene taak de krachten ſchenen aan te groeijen, met verwonderlijken ijver en het beste gevolg kweet. Ook in dit vak droeg hij de algemeene bewondering en liefde zijner Hoorderen en de hoogachting van alle deskundigen weg; zoodat Bezorgeren der Hoogeſchool hem in 1800 tot vasten Hoogleeraar in die wetenſchap aanſtelden. In deze hoedanigheid vermeldde hij *de verdienſten van* HERMAN BOERHAAVE *omtrent de Scheikunde*; eene rijke ſtof, maar niet te uitgebreid voor den man, die in het vak der natuur- en geneeskundige wetenſchappen alomvattend was, gelijk de door hem geprezene *Nederlandſche* HIPPOKRATES. Hier verhief hij zich tot de hoogte der welſprekendheid, welke dit geſchrift, wat deze eigenſchap be-

(*) Wij vernemen met genoegen, dat deze onſchatbare Verzameling, na 's mans dood, door de *Leydſche* Hoogeſchool is gekocht.

betreft, tot het eerste zijner werken verheft; doch het was, naar de orde des tijds, een zijner laatste.

De Geneeskundige Dienst, vooral die der Hospitalen, had reeds lang de aandacht van BRUGMANS getrokken; zoodat de Gecommitteerde Raden van *Holland* hem in 1794 raadpleegden over de verzorging der gekwetsten en zieken uit de legers der Bondgenooten, vooral de *Hanoveranen*, die omstreeks dezen tijd naar *Holland* begonnen af te zakken, en gedeeltelijk in het groote Hospitaal te *Leyden* werden gelegd, waar de Hoogleeraar hun uitstekende diensten bewees. Na de Omwenteling van 1795 werd hij belast met een plan voor den geneeskundigen dienst des *Bataafschen* legers, en tot medewerking met de *Fransche* Commissarissen voor de oprigting van Hospitalen. Na de goedkeuring van zijn deswege ingediend ontwerp, gaf de Regering hem een nieuw bewijs van vertrouwen, door hem met de invoering daarvan te belasten. Het *Hollandsche* leger bezat dus eerlang eene zeer geregelde verzorging van geneesmiddelen, die scheikundig in *den Hage* werden toebereid. Daarenboven werd BRUGMANS, met de Heeren DRIESSEN, VROLIK, DEIMAN en TEN HAAF, benoemd tot het vervaardigen der *Pharmacopœa Batava*, of *Bataafsche Apotheek*, die in 1805 het licht zag.

Den edeldenkenden Koning van *Holland*, LODEWIJK NAPOLEON, kende BRUGMANS reeds, eer hij tot het gebied werd verheven; en eerlang bekwam hij deszelfs vriendschap, en werd zijn raadplegende Lijfarts. Terwijl, na den val van het Gemeenebest, bijna alles daarin veranderd werd, bleef toch de dienst der gezondheid des legers volkomen op denzelfden voet. BRUGMANS bekwam den titel van *Directeur-Generaal* van dien dienst.

De onstaatkundige zoowel, als tegen alle beginselen van regtvaardigheid lijnregt aandruïschende inlijving van *Holland* bij dien *Colossus*, welken men toen het *Fransche* Keizerrijk noemde, deed nog veel grootere verande-

deringen ontſtaan, dan bij de oprigting van het Koningſchap. Ook de post van *Directeur-Generaal* werd vernietigd, doordien de dienst van gezondheid met dien van het *groote Rijk* werd ineengeſmolten. Doch NAPOLEON, hoe ſtug en heerschzuchtig van aard, kon de betoovering niet weêrſtaan, waarmede BRUGMANS, die met diepe geleerdheid de fijnſte menſchen- en wereldkennis en den ongedwongen' toon der eerſte kringen paarde, hem voor zich — neen, voor zijne geliefde Hoogeſchool, en voor het behoud harer inſtellingen en waardige Hoogleeraars, wist te winnen. Daarvan getuige het tooneel te *Leyden* in Wijnmaand 1811, toen de Veroveraar, bedwelmd door zijn ongehoord geluk, zijne prooi kwam bezoeken, die onder hem met ſnelle ſchreden het verderf te gemoet ijlde. Weinige *Hollanders* konden een' gunſtigen blik van den Gebieder verwerven; nog mindere konden eenig kwaad beletten, of goed bewerken: onder deze, echter, behoorde BRUGMANS. Toen NAPOLEON, bij zijne komst te *Leyden*, vermaak ſchepte, alle hem voorgeſtelde Hoogleeraren en andere perſonen te verguizen, trad BRUGMANS als hun beſchermengel op, wist, door zijne volmaakte kennis der *Franſche* taal, en tegenwoordigheid van geest, aan velen de antwoorden op 's Keizers norſche, halfgeleerde vragen te beſparen, en deed onder anderen openlijk hulde aan de ſchoonheid en den rijkdom zijner moedertaal. — Ook wist hij, bij de daarop volgende vernedering van 's Lands Hoogeſchool tot eene *Akademie* der *Franſche* Univerſiteit, zeer veel goeds te behouden, onder anderen het uitſluitend behoud van de eigendommen der Hoogeſchool, de betaling harer ſchulden, onder het vorige Beſtuur gemaakt, en eene jaarlijkſche toelage van 100,000 Francs. Aan BRUGMANS werd ook de, destijds vooral, netelige post van Rector der Akademie toebetrouwd, wiens moeijelijkheid door de opvolgende ſtaatkundige gebeurtenisſen nog verdubbeld werd.

Deze gebeurtenisſen namen eindelijk eene beſlisſende wen-

wending. BRUGMANS, in het Rectoraat door den hoogstverdienstelijken KEMPER vervangen, genoot echter het volste vertrouwen van den nieuwen Souvereinen Vorst der *Vereenigde Neêrlanden*. Hij bleef niet slechts aan het hoofd van den gezondheidsdienst der Armee, onder denzelfden titel van *Inspecteur-Generaal*, maar zijne werkzaamheden werden zelfs over de Zeemagt en de Volkplantingen uitgestrekt. Het groote *laboratorium* in *den Hage* werd hersteld, en voor de troepen zoowel ter zee als te lande ingerigt. Weldra bekwam BRUGMANS eene gelegenheid, daarin zijne volle grootheid te toonen.

NAPOLEON, overwonnen en naar *Elba* gebannen, kwam terug, en geheel *Frankrijk* liep hem te gemoet. De hagchelijke kamp der onafhankelijkheid moest nog eens voor *Europa* worden gestreden: want reeds was het puik zijner oude Soldaten rondom den Wereldbwinger geschaard; reeds waren *Neêrlands* grenzen overschreden, en *Brussel* bijkans in het gezigt. Één onvergetelijke dag leide wel zijne trotsche hoop in het voetzand, en verzekerde de rust van *Europa*; doch ten prijze van hoe veel levens! Slechts de felle koude had in *Rusland*, na zijne eerste nederlaag, eene pest kunnen verhoeden; na de veldslagen bij *Leipzig* en *Hanau* was wezenlijk de vernielende Hospitaalkoorts uitgebroken, die, als nawee der gevechten in *Duitschland*, vooral in *Mentz*, zoo vele slagtoffers in het graf had gesleept. Het stond geschapen, dat *België's* gelukkige velden nu ook, in de hette des zomers, het brandpunt der besmetting zouden worden, vanwaar deze zich heinde en verre had kunnen verspreiden. Maar BRUGMANS vloog toe, als een reddende engel; en slechts aan zijne voorbeeldelooze werkzaamheid, die zich op alle punten, waar de nood drong, scheen te vermenigvuldigen, aan zijne kunde en ijver had *Braband*, had *Brussel* vooral het behoud van gezondheid en leven harer burgers te danken. Zonder onderscheid te maken tusschen vijand en vriend, aanvaller of verdediger, zag BRUGMANS op het slag-

veld slechts *menschen*, wier verzorging hem evenzeer ter harte ging. De overgroote menigte gekwetsten in de Hospitalen te bergen, was eene volstrekte onmogelijkheid; BRUGMANS deed dus, en niet te vergeefs, eene oproeping aan de menschlievendheid der *Brusselaren*, welke zich bij deze gelegenheid van eene zeer voordeelige zijde getoond, en aan de menschheid wezenlijk verdiend gemaakt hebben. Maar, zoo aan deze stedelingen lof toekwam voor hunnen goeden wil, niet minder eere behoort aan BRUGMANS voor de gepaste regeling en besturing dier goedwilligheid. Overal nam hij de beste maatregelen, om de opeenstapeling van lijders, ook in de huizen, te beletten, het bederf te weren, overal gezonde lucht te doen indringen, en voor het verbinden der lijders te zorgen. De Voorzienigheid bekroonde de pogingen van den menschenvriend met haren zegen. Een koele zomer kwam hem te hulp; en eer de talloze lijken, of de onnoemelijk vele gekwetsten, dood en bederf rondom zich konden verspreiden, waren de eerste, volgens de wijze der Ouden, ook onlangs in den volkverslindenden *Spaanschen* Oorlog gevolgd, reeds verbrand, en de laatste of te *Brussel* genezen, of naar de verschillende Hospitalen des Koningrijks overgebragt (*).

Onmiddellijk op dezen dienst, door BRUGMANS aan de Menschheid bewezen, volgde een andere, dien hij aan zijn Vaderland betoonde. Onder den oorlogsbuit, door de *Franschen* sedert 1794 aan *Nederland* ontroofd, muntte de prachtige Verzameling van Natuurlijke Zeldzaamheden des Stadhouders uit, weleer een sieraad van *'s Hage*, maar die thans te *Parijs* onder den ontzettenden overvloed verscholen, en bijkans vergeten was. Het was BRUGMANS, wien de Koning de vereerende taak opdroeg,

(*) BRUGMANS behaalde, in 1814, bij de *Haarlemsche* Maatschappij der Wetenschappen, den prijs voor de beschrijving dier zelfde Hospitaalkoorts en harer genezing, die hij in de behandeling zoo wèl had leeren kennen.

droeg, dit erve zijner Vaderen terug te eifchen, en naar *Nederland* te doen overbrengen. Groot waren de zwarigheden, de onaangenaamheden, met welke hij daarin te worftelen had: men gaf voor, hetzij naar waarheid of niet, dat veel uit deze Verzameling naar elders in het groote Rijk was overgebragt, of vermist werd. En toch flaagde BRUGMANS, boven aller verwachting, door twee zaken: zijne fchranderheid, en de hooge achting, waarin hij bij de *Parijfche* Geleerden, eenen CUVIER en anderen, ftond. De eerfte deed hem een middel uitdenken, om, zonder de eigenliefde der *Franfchen* te zeer te kwetfen, de fchade van het vermiste rijkelijk te boeten; de andere deed dit middel door zijne vrienden van het *Inftitut* volgaarne beamen: zoodat BRUGMANS door zachte en beleefde manieren meer terugbekwam, dan anderen op vertoon van geweld. Men ftelde hem een groot gedeelte der *doubletten* van het *Mufeum* der Natuurlijke Historie ter hand; zoodat hij eenen volmaakt fystematisch aaneengefchakelden voorraad van natuurfchatten met zich terugbragt. Het fchoonfte, het edelfte loon, hetwelk BRUGMANS hiervoor kon verwachten, viel hem ten deel. De Koning fchonk den ganfchen rijkdom edelmoediglijk aan die Hoogefchool, voor welke BRUGMANS reeds onder NAPOLEON zoo veel gedaan had; en het was een fchoon, een hartverheffend oogenblik, toen KEMPER, in zijnen kring zoo groot als BRUGMANS in den zijnen, en door den band der vriendfchap met dezen vereenigd, bij de inwijding der vernieuwde Hoogefchool, het grootfche gefchenk vermeldde, hetwelk de vrucht der pogingen van zijnen voorganger in haar beftuur was. Dit gefchenk was eigenlijk het begin van een Kabinet van *Naturalia*, eener Hoogefchole als die van *Leyden* waardig: hetgene zij voorheen bezat, verdient naauwelijks eenige melding.

Wij zeggen, het *begin*; fchoon dit *Mufeum* zelf, reeds in zijn' tegenwoordigen ftaat, de bewondering van binnen- en buitenlandfche kenners wegdroeg. Maar de

on-

onvermoeide man, dien de Koning aan het hoofd dezer ſtichting geplaatst had, rustte niet, eer hij hetzelve den hoogſten trap van volmaaktheid had geſchonken, waartoe hij immer in ſtaat was. Eene reis in *Duitschland* moest daartoe dienen; doch, eer BRUGMANS hiertoe de gelegenheid had, voldeed hij op de ſchitterendſte wijze aan zijne roeping als Hoogleeraar der Kruidkunde, door de vergrooting van den tuin der planten.

Deze tuin, zoo oud als de Hoogeſchool, was door den grooten BOERHAAVE, wat het aantal der gewasſen betreft, ter helfte vermeerderd. Nog getuigt aldaar een honderdjarige boom, door hem geplant, van de zorg diens tweeden ſtichters. Doch, na de onnoemelijk groote vorderingen der Kruidkunde in de achttiende Eeuw, kon die kweekhof aan de behoeften der Hoogeſchool, althans aan het verlangen van BRUGMANS, die meer dan iemand met deze vorderingen bekend was, niet meer voldoen. Door edelmoedigen, onbekrompenen bijſtand der Hooge Regering werd hij in ſtaat geſteld, dezen tuin veel meer dan te verdubbelen; en nu leide hij zich met al het vuur zijner geaardheid op de beplanting van den aangewonnen' grond met de tot dat oogmerk meest dienſtige planten toe. BRUGMANS, die een' bijzonderen *tact* had ter onderſcheiding van hen, die, onder zijn oog en beheer, de bijzonderheden moesten voltooijen der werken, waarvan hij de groote trekken ontworpen had, koos daartoe, wat het aanleggen van den nieuwen tuin betrof, den kundigen *Duitſcher* NEES. Een lust was het, te zien, hoe reeds, twee jaren na den eerſten aanleg (1819), de tuin, in vollen groei en bloei, den arbeid des Hoogleeraars en van zijnen wetenſchappelijken medehelper ſcheen te zullen beloonen. Het vertrek van NEES, als Hoogleeraar, naar *Bonn*, in dien zomer, was een verlies voor de ſchepping van BRUGMANS; maar ach! ſlechts weinige weken daarna moest die ſchepping ook de zorgen haars grooten aanleggers voor altijd ontberen!

Terwijl hij dus voor de Kruidkunde zorgde, verloor de

de bewonderenswaardige man de andere vakken der Natuurlijke Geschiedenis geenszins uit het oog. In den zomer van 1818 ondernam hij, met zijn huisgezin, de *Duitsche* reis, ter uitbreiding van zijn geliefkoosd *Museum*. Dezelve ging op *Göttingen*, waar BLUMENBACH, de *Nestor* van dit vak, in persoon aan den man werd verbonden, dien hij reeds lang kende en hoogachtte, — naar het *Brunswijksche*, waar brieven van aanbeveling der uitmuntende Vrouwe, die *Nederland* thans ook betreurt, H. K. H. de Prinsesse Douairière van *Brunswijk-Lunenburg*, hem alles, ook de minst toegankelijke schatten, deed openen, — naar het *Hartzgebergte*, met name den *Bloksberg*, waar zijn albespiedende blik in een zonderling natuurverschijnsel den vermoedelijken grond van het volkssprookje ontdekte, hetwelk dien berg zoo lang, als woning der booze geesten en hunner dienaars, deed schuwen, — naar *Stuttgard*, waar hij de reeds in 1814 te *Leyden* gemaakte kennis vernieuwde met eene andere voortreffelijke Vorstin, de Koningin CATHARINA van *Wurtemberg*, ALEXANDER's Zuster, thans ook reeds van de aarde tot het Rijk van volmaakte kennis en deugd opgevoerd; waar zijne drift voor de wetenschap hem geene moeijelijkheden, geen' verschroeijenden zonnegloed deed achten, om de onlangs ontdekte sporen eener vroegere wereld uit te vorschen. Vanhier keerde hij langs de groorsche zoowel als bekoorlijke *Rijn*-gewesten in het Vaderland terug, verrijkt met den edelsten, onbloedigen buit, met onwaardeerbare natuurschatten. Dezelve vereischten terstond eene uitbreiding der plaats, voor het *Museum* bestemd: de bestekken werden gemaakt, de ruimte geslecht, en BRUGMANS zag eerlang, in de plaatsing en rangschikking der verzamelde voorwerpen, vernieuwde levensvreugde te gemoet, toen.... Doch verschuiven wij nog een oogenblik het treurigste gedeelte onzer taak, om BRUGMANS, dien wij reeds als Geneeskundige in den uitgebreidsten zin, als herschepper van den Kruidtuin, en stichter van het *Museum* bewonderden,

nu

nu ook nog als Hoogleeraar in drie gewigtige vakken te beschouwen.

Wij zagen boven, dat hem het onderwijs in de Kruid- en Scheikunde, alsmede dat in de Natuurlijke Historie, was opgedragen. Hoe hij zich in de beide eerste vakken kweet, daarvan mogen de talrijke Leerlingen, die hij vormde, en niet slechts *kennis* van, maar ook *liefde* voor die wetenschappen wist in te boezemen, getuigen. In de voordragt der Scheikunde wist hij het belang dier wetenschap te doen gevoelen en de bewondering zijner Hoorderen te wekken, hun oor aan zijne taal, hun oog aan zijne nooit falende hand te boeijen. Maar in de voordragt der Natuurlijke Geschiedenis overtrof hij zich zelven. Hier ook werd hij omringd door eene talrijke schaar, niet slechts uit de Akademische jeugd, maar ook van Ambtgenooten, uit alle vakken van wetenschap en letteroefening, van Godsdienstleeraars, die in zijne lessen tot diepere aanbidding van den Heer en Vader der Natuur werden gestemd, van liefhebbers van beschaafde kundigheden, die elke les van BRUGMANS als een feest voor hun verstand, meermalen voor hun hart, beschouwden. Het was een aandoenlijk oogenblik, toen de grijze TE WATER, die nimmer één dezer schoone uren verzuimde, bij het eindigen der laatste les, in den zomer van 1819, (ach! het was de *allerlaatste!*) in geestdrift opstond, en in eene krachtige *Latijnsche* dankzegging zijnen jongeren Ambtgenoot en Leermeester *het sieraad en den roem der Hoogeschole* noemde.

En inderdaad, wien sleepte BRUGMANS niet weg in bewondering, wanneer hij, met zijne edele gestalte, met het vuur, dat zijnen blik bezielde, met den krachtigen toon zijner stem, met al den gloed der welsprekendheid, de eeuwige bergen beschreef, waarop, sedert den nacht der eerste wording, onze Planeet rust; bergen nogtans, eenmaal in water opgelost, en allengskens bezonken, — of den strijd der Elementen, die de eerste planten- en dieren-wereld vernielden, — of de prachtige holen,

die in hunne fchaars betredene diepten, in hunnen eeuwigen nacht, betooverde kasteelen van dropfteen, of reuzengeftalten van dieren verfchuilen, uit die eerfte wereld ontfnapt, om hier te vergaan, — of de raadfelachtige bafaltzuilen, wier oorfprong de Natuurkenners verdeelt, en den onkundigen als het gewrocht van reuzen verfchijnt, — of de uitbarftingen van vuurbergen, verzeld met onderaardfchen donder, en aardfchuddingen, en purperkleurde vuurkolommen, en het braken van rotfen, uit het harte der Aarde gerukt en naar de wolken geflingerd, — of de zoo bewonderde infekten, van welke, als zijnde flechts door eene blinde aandrift bewogen, hij de bewondering overbragt tot dien eeuwigen Wiskunftenaar, die hen, zonder eigene bewustheid van doel, tot welzijn van zich zelve en het geheel doet werken, — of het dagelijks voor onze oogen, in ons zelve, vernieuwde wonder, het *leven* genoemd, — of de voortreffelijkheid van den mensch boven het dier, en de aanbiddelijke kunstgewrochten, zijne zintuigen, en zijnen Goddelijken aanleg, zijne hoogere beftemming, reeds zigtbaar in de vorming zijns ligchaams? — Wie keerde uit deze lesfen niet kundiger, niet beter, niet wijzer terug? — In het Akademiejaar van 1819 en 1820 meende hij aan al het verhandelde de kroon op te zetten, door het aantoonen der orde en doelmatigheid in de Schepping. Dit werd hem niet vergund. Hij was rijp voor den oogst, en werd in de fchuren verzameld.

De gewone tijd der lesfen aan de Hoogefchool was met het einde van Junij 1819 afgeloopen. BRUGMANS meende de tusfchenruimte vóór de hervatting derzelve gedeeltelijk aan een bezoek der Zuidelijke gewesten des Koningrijks toe te wijden, waar hem ook, als hoofd van den geneeskundigen dienst, gewigtige pligten zoowel, als waardige vrienden toefden, vooral te *Brusfel*, door hem gered, te *Gent*, waar de gulle *Vlaamfche* aard en de belangrijke wetenfchappelijke inrigtingen — de heerlijke Kruidtuin vooral — hem fteeds met genoegen deden verwijlen. In eerstgemelde Hofftad was de kun-

dige VAN HULTHEM reeds van zijne nabijzijnde aankomst verwittigd; en deze aangename boodschap ging verzeld van een geschenk des eersten, bij uitstek zeldzamen, druks van LINNÆUS, *Systema Naturae*, voor de *Brusselsche* boekerij. — BRUGMANS genoot doorgaans eene vaste gezondheid; de omgang met de schoone Natuur in de vrije lucht, waartoe zijne beroepsbezigheden hem zoo dikwijls verpligtten, scheen dezelve nog te verstalen, en zij werd op zijne vele reizen zelden of nimmer geschokt. Eensklaps — het was den 18den Julij — overvalt hem eene pijnlijke ongesteldheid: na een oogenblik bedaard te zijn, neemt zij toe, met de snelheid van een loopend vuur, — en weldra vertoont zich bederf in de ingewanden. Naauwelijks wist het Vaderland, dat hij ongesteld was, toen reeds door het sidderend *Leyden* en tot in de uiterste einden des Koningrijks de jammermare weêrgalmt: BRUGMANS sterft! — BRUGMANS is dood!

De uitwerkselen dezer tijding te schetsen op allen, die eenigen prijs op wetenschap stellen, die den roem des Vaderlands beminnen, of rustelooze werkzaamheid, met edele deugd vereenigd, weten te schatten, op zijne zeer talrijke Vrienden, Ambtgenooten, Leerlingen, die in hem eenen deelnemenden, altijd toegankelijken Onderwijzer en Vriend vereerden, op zijne Echtgenoote en twee Dochters, voor welke hij, in de volste beteekenis, alles was, — dit is verre boven ons vermogen. Dit ééne zij genoeg tot zijnen lof. De werkzaamheden, door BRUGMANS alléén waargenomen, *moesten* na zijnen dood verdeeld worden; want, hoe groot ook de voorraad zij van bij uitstek kundige Mannen in en buiten ons Vaderland, een *Genie*, hetwelk evenzeer bekwaam was, om de meermalen lastige en onaangename bijzonderheden van den geneeskundigen dienst, tot in de kleinste takken, over de geheele uitgebreidheid des Rijks na te gaan, als om, op eene der *Leydsche* Hoogeschole waardige wijze, Kruid- en Scheikunde en Natuurlijke Geschiedenis te onderwijzen, en met dat alles

het

het bestuur en de verdere uitbreiding te vereenigen van den vergrooten Kruidtuin en het nieuw aangelegde *Museum*, — dit *Genie* werd niet meer gevonden.

DAGVERHAAL VAN EENE REIS OP DE RIVIER SURINAME NAAR DEN BLAAUWBERG EN VICTORIA; EN VOORTS NAAR DEN REGTERVLEUGEL VAN HET KORDON, OF DE DEFENSIELINIE; GEDAAN DOOR EENEN OFFICIER VAN GEZONDHEID, VAN DEN 11den TOT DEN 26sten DECEMBER 1818.

(Medegedeeld door den Weleerw. Heer *A.* D., Predikant te *M.*, bij *H.*)

Vertrek van Paramaribo naar den Blaauwberg, en aankomst aldaar.

Den 11den December l. l. vertrok ik 's avonds met Doctor N., die naar *Victoria* moest, in eene tentboot, zijnde een gedeeltelijk overdekt vaartuig, eene halve trekschuit gelijkende, die met vier of zes roeijers wordt voortgeroeid, als het getij zulks toelaat. Wij voeren, bij een' helderen maneschijn, van de stad *Paramaribo*, voorbij verscheidene plantaadjen, de rivier *Suriname* op, en rustten in ons vaartuig veilig tot 's morgens ten zes ure, toen wij om de ebbe niet verder konden voortkomen.

Daarom lieten wij, den 12den, bij de plantaadje *de drie Gebroeders* aanleggen. De Directeur, mijnen reisgenoot bekend, ontving ons zeer wel, en leidde mij, nog geene suikerplantaadje in derzelver bewerking gezien hebbende, naar den suikermolen, waar het riet door een' watermolen gemalen en het sap er uitgeperst wordt, welk uitgeperst sap in zes ketels tot suiker wordt gekookt. Deze plantaadje maakte over de 300 vaten suiker, van 1500 ponden het vat. De rumstokerij was er ook in het groot aangelegd; deze rum wordt meest van het schuim der suiker en van de uit de vaten gelekte stroop gestookt, terwijl het uitgemalen riet tot brandstof verstrekt. Wij dejeunneerden (*brikforsten* hier genoemd) om tien ure zeer smakelijk met eene schildpaddensoep en hertenbout, enz. (want van een dejeuné wordt op de plantaadjen even

zoo veel werks gemaakt als van een diné.) Na het dejeuné kwam er een zwarte Kapitein of Koning van de bovenlandsche bevredigde Boschnegers met zijn gevolg en koopmanschap in eenige corialen aan. (Een coriaal is een zeer lang, smal vaartuig, bestaande in een' uitgeholden boom, waarin een Neger voor, en een achter zit te roeijen of te paarlen: zeer zwaar kan men dit vaartuig laden; doch een ongeoefende slaat met hetzelve ligtelijk om.) Deze Kapitein, PIET genaamd, verruilde met den Directeur eenige schildpadden, hertenbouten, rijst, gedroogden visch, enz. voor rum en suiker. Deze bevredigde Boschnegerkoning mag negotie doen; doch het is verboden, met denzelven voor kruid en geweren handel te drijven. De Boschnegers zijn zeer sterk, en hun Opperhoofd heeft over hen een groot gezag. Kapitein PIET stapte daarna weder in zijn' coriaal met zijne bijna naakte vrouw, de een voor-, de andere achterin, dezen hollen boom voortpaarlende, wordende hij van de andere corialen gevolgd.

Om twaalf ure begon het water weder te wassen, en dus vertrokken wij, kunnende de voorbijvarende plantaadjen thans beter zien; onder dezelve scheen *groot Chatillon*, alwaar over de drie honderd slaven zijn, een geheel dorp te wezen.

Verder kwamen wij aan een groot eiland, met hooge boomen bewassen, midden in de rivier gelegen, hetgene zeker wel 1¼ uur lang en 5 minuten breed was.

Tegen zes ure, wanneer de vloed ophield, kwamen wij op de *Joodsche Savana* aan. Bij dit Joodsche dorp ligt de post *Gelderland*. Daar de Kommandant eene tentboot en andere Negers voor de reis verschaffen moest, gingen wij bij denzelven onzen intrek nemen, die ons als kameraden ontving, en, na bij hem gedineerd te hebben, was ons bed door het ophangen van onze hangmatten gemaakt, waarin wij gerust sliepen: want het is hier de gewoonte, zijne hangmat op reis mede te nemen, en ieder Directeur heeft klampen in zijn huis, waaraan men dezelve kan ophangen.

Den 13den December 's morgens in tijds zullende vertrekken, stapten wij, na ons ontnuchterd te hebben, ten zes ure in de boot, en kwamen ten negen ure op 's Konings houtplantaadje en steenspringerij aan, die *de worsteling Jacobs* geheeten is. Daar ik gaarne de steenspringerij wilde zien, en de Directeur op dezelve mijnen reisgenoot wel bekend was, kwamen wij bij hem, die ons volstrekt op het dejeuné wilde

de houden; maar, van alles voorzien zijnde, een geheel watergetij daardoor verloopende, en 's nachts niet dan met gevaar kunnende voortkomen, daar de rivier hier vol klippen wordt, waarvan vele boven en andere onder het water liggen, waarop men ligtelijk met de boot kan vastgeraken; zoo moesten wij hem zijn vriendelijk aanzoek afslaan. Dan, ik verzocht hem, de bewerking der steenen en de boring te zien, en het springen, door het in den steen geboorde gat met kruid te vullen, en hetzelve met een' sisser aan te steken. Ik zag sommige steenen, door het afspringen dier stukken, als een' vijver uitgehoold, welke steenen vijver zeer hoog was. Hier was eene geheele steenen bergrist, daar mén aan sommige steenen begin noch einde vinden konde. Een andere steen was alleropmerkelijkst. Deze steen steekt een twintig voet boven den grond regtop uit, en is zoo dik; dat acht personen hand aan hand hem naauwelijks konden omarmen; een geheel huisje was uit denzelven te bouwen. Een boom, die welig in eene geheele steenplaats, of berg, stond en groeide, was mij hier eene derde merkwaardige bijzonderheid; de wortels schenen in den steen te zijn ingeweven; deze boom was tamelijk groot, en van meer dan mansdikte. Het gebruik van deze steenen is alleen, om het afspoelen der gronden voor de plantaadjen te beletten, en eene goede landingplaats te hebben.

Onderrigt voorts van den Directeur genomen hebbende nopens de in de rivier zijnde blinde klippen, vertrokken wij, na een uur toevens, weder, en kwamen om twaalf ure aan de houtplaats *de goede Vrede en Compagnie*. Suiker- en koffijplaatsen worden er boven de Joodsche Savana niet meer gevonden. Vele landen zijn nog ongecultiveerd, en die bebouwd zijn, zijn kost- of houtgronden. De eigenaar niet te huis zijnde, werden ons evenwel eenige verfrisschingen aangeboden. Een jongen leidde ons rond. Er was een steen, dien de Negers aldaar, benevens den Gado-boom, voor hunnen God houden, aan welke beide Godheden zij geofferd hadden, gelijk bleek uit het geld en de gebrokene fleschen, bij dezelve gevonden. Eenige kruiden werden mij getoond, die de Negers voor onderscheidene ziekten zelve gebruikten. Eenige stukken ertssteenen en ertsachtig zilverzand, en eenige katzoe-appels, die in het wild groeiden, nam ik mede; de smaak van deze katzoe-appels is zeer goed, en gestoofd

zijn zij zeer aangenaam. De laatste bijzonderheid, die wij hier aantroffen, was eene Negerin, die 106 jaren oud was, zoodat ook hier de menschen soms oud kunnen worden. Het weder warm zijnde, gingen wij ons in de rivier baden, echter niet lang, daar wij gewaarschuwd werden voor de kaaimans, eene soort van krokodillen, die soms vijf of zes voet lang zijn. Vaak bijten zij de zwemmers onder het water de leden af, of slepen hen naar de diepte.

Na deze verkoeling namen wij om vier ure de reis weder aan, en kregen eene zware regenbui. Na dezelve bleef er een zware damp boven het bosch: gelijk hier alles bosch en veel hoog bergland is, zoo bespeurt men dit hier altoos na den regen door de uitwaseming der boschen, zoodat de zon hier in de bovenlanden niet vóór negen ure regt doorschijnt. De rivier is hier ook in breedte verminderd, en op sommige plaatsen zeer ondiep, zoodat wij telkens vastzaten, en de Negers uit de boot moesten, om die over de ondiepte heen te dragen of te slepen. Bij de plantaadje *Rijnsbergen*, welker Directeurshuis zoo verrukkend op een' trotschen berg ligt, gingen wij even bij den helderen maneschijn uit de boot, en, na eene pijp gestopt te hebben, weder voorwaarts, en kwamen, na gedurig vastzitten, terwijl de Negers, voorbij groote steenen of klippen varende, voor dezelve den hoed afnamen, of wat eten in het water smeten, eerende alzoo die klippen als hunne Goden, om half een op den *Blaauwberg*, of *Berg en Daal*, aan. Wij stapten aan land, en, daar de Directeur reeds sliep, lieten wij onze hangmatten in het voorhuis ophangen, en rustten daarin genoegelijk tot den morgen van den 14den December.

De Blaauwberg.

's Morgens was de Directeur, dien mijn reisgenoot wel kende, zeer gewillig, om ons het een en ander aan te toonen. Hij geleidde ons op dezen vermaarden berg, aan wiens voet zijne woning was. Na $1\frac{1}{4}$ uur steil geklommen te hebben, waren wij op denzelven, en hadden het ruimste gezigt. In de verte zagen wij, door een' kijker, zeer hooge bergen en bergketens, ook afgeknotte bergen, en hij betoogde mij de waarschijnlijkheid, dat dezelve, volgens de berigten der Indianen, vuurspuwende bergen geweest waren, om

tot

tot welke te komen men ten minste een paar wek en wer had te reizen. Deze berg liep naar den rivierkant zoo steil af, dat men op het uiterste einde nog geen het minste spoor van deszelfs voet zag. Het was ons, om de verbazende hoogte, evenwel onmogelijk, een' steen in de rivier te werpen. Aan de overzijde was een berg, die echter lager was. In het op dezen berg geplaatste huisje, hetwelk zeer fraai op den uitersten top gebouwd was, sneed ik, bij honderde andere namen van personen, die dezen berg bezocht hebben, ook mijnen naam, en wij keerden, na alzoo wat uitgerust te hebben, langs eene andere min steile zijde weder terug. Dezelve was mij voor het afklimmen nog te steil, zoodat ik, dikwijls op het punt van vallen gestaan hebbende, eindelijk er half kruipende af kwam tot aan de Negerwoningen. Deze plantaadje is, namelijk, een van de grootste houtgronden, daar deszelfs gronden onbepaald uitgestrekt zijn. Over de twee honderd Negers zijn op dezelve; welke slaven ieder een afzonderlijk huis hebben, zoodat dit een geheel dorp uitmaakt, hetwelk aan den voet en in de helling van den berg zoodanig gelegen is, dat men uit de bovenste huizen over de andere, en alweder lager over de benedenste henen ziet. Beneden hadden de Negers hunne kerk, of afgodische plaats. Hun afgod is hier eene tamme Abater-slang, welke zich vertoonde, waar men haar riep of floot, en zelfs uit de hand at. De Directeur vertoonde mij verscheidene inlandsche dieren, die op den *Blaauwberg* gevangen waren, als buffels, herten, reebokken, boschzwijnen, tijgerkatten, enz. welke min of meer tam waren. Na de bezigtiging van deze viel mijn oog op de groote klompen ertsen, voornamelijk ijzerertsen, die aan den voet van den berg verspreid lagen, als steenen, waarvan ik eenige voor mij in de tentboot brengen liet. Onderscheidene dezer stukken zouden den liefhebberen der Mineralogie zeer aangenaam zijn. Behalve deze verschillende ertsen, bevat deze berg wezenlijk goud, daar er, vóór eenige jaren, eene mijn in denzelven gemaakt is, uit welke men goud gehaald heeft. Deze mijn had eenen verbazenden rijkdom kunnen opleveren; maar, door het slecht ondermijnen of onderstutten van den berg, is dezelve toen ter tijd ingestort, hetwelk een veertigtal daarin werkende personen het leven heeft gekost, en honderd manschappen hebben te vergeefs aan de opdelving eenige dagen achtereen gewerkt, en men heeft

dezelve, hetzij levend of dood, niet kunnen wedervinden. Na dien tijd is de verdere graverij en goudzoekerij geheel gestaakt, en de goudschat blijft alzoo in den berg bewaard. Op andere plaatsen zijn ook goudsporen gevonden. Dan, alle navorschingen en ondernemingen zijn thans verboden, vreezende men, dat de Boschnegers, ziende zoodanigen schat voorhanden, zich niet gerust zouden houden, daar hun getal in de nabuurschap zelve zeer groot is.' De kosten en uitgaven tot zulke onderneming zijn ook important, en zij diende van Gouvernementswege en met eene sterke bezetting ondersteund te worden; en misschien zijn er meerdere redenen, die de hervatting van deze goudzoekerij verhinderen. Nieuwsgierig, om deze mijn, welker ingang geheel open is, te zien, leidde mij de Directeur, als digt bij zijn huis zijnde, derwaarts: twintig schreden ging ik in dezelve; dan de duisternis, en de waarschuwing voor vergiftige slangen en spinnen, deden mij spoedig terugkeeren. Onder het ontbijt verhaalde de Directeur, hoe moedig, dapper en getrouw de slaven op deze plantaadje waren: meer dan eens hadden zij de aanvallen der Boschnegers uitgestaan, en dezelve verdreven; zij hebben ook allen geweer en wapenen, en hebben het voorregt gekregen, om op deze plantaadje altoos te blijven. Ieder Neger krijgt een stuk land, waarop hij zijn' kost, als bananen, taaijers, rijst enz., plant, en eenige dagen, om daarop te arbeiden, behalve dat zij ook hun wekelijksch werk in twée of drie dagen gemakkelijk kunnen afdoen, en de buitenste planken zijn daarbij nog voor de zagers. En alzoo zijn hier vele Negers rijker dan menig Directeur, en brengen *juist* niet extra veel voordeel voor den eigenaar op, die dezelve nog van kleederen, medicijnen en andere dingen moet voorzien; en zij, dus van alle lasten ontheven, hebben hier, betrekkelijk gesproken, inderdaad een benijdenswaardig lot. De Directeur verhaalde mij voorts van zijne boschpatrouilles, die hij, als Burgerofficier, diep landwaarts in gedaan had. Hieraan zijn de grootste moeijelijkheden verknocht; als, om alle noodwendigheden mede te voeren, de ongemakken van in de bosschen te verblijven en in dezelve te verdolen, gevaar voor het roofgedierte, en de onbescheidenheid der Indianen, die men zegt bijna onbekend diep landwaarts in te wonen. Zoo verhaalde de Directeur, (hetgene ik voor zijne rekening laat) diep landwaarts in, tweevingerige Indianen ontmoet te hebben.

ben. Ware hier een kundig, sterk en ondernemend mensch, die door het Gouvernement ondersteund werd, die zoude misschien hier meerder onderzoekingen kunnen doen, en men zoude langs dezen weg zeker kunnen te weten komen, of al deze landstreken bewoond werden, en door wie: ook is de oorsprong van de rivier *Suriname* ten eenemale onbekend, die men, om de hooge en veelvuldige klippen, nog maar een paar dagen kan opvaren, en de Boschnegers alleen kunnen iemand zoo ver tegen de hooge klippen in hunne kleine corialen opbrengen. De andere rivieren, als de *Marowyne* en *Saramacca*, worden hoogop even onbevaarbaar.

Vertrek van den Blaauwberg naar Victoria.

De destinatie van mijnen reisgenoot nog eenen halven dag verder zijnde, vertrokken wij om tien ure weder, daar ik gaarne het uiteinde van dit land, zoo verre het bekend is, zien wilde; zijnde *Victoria* en *Weltevreden* de uiterste posten, en dit de laatste houtplantaadje.

Alles komt hier boven vreemd voor. De door de natuur gevormde bosschen, aan wier hooge takken onderscheidene klimopsoorten waren aangegroeid, veelvuldige soorten van planten, op hooge bergen groeijende, en hare wortels tot in den grond schietende, veraangenaamden het gezigt, daar alles natuur was, en de reukzenuwen soms aangenaam geprikkeld werden. De rivier zelve was soms door eene klip, die dwars of schuins door dezelve liep, en zich boven het water verhief, half toegedamd. Een stuurman voorop moest op de blinde klippen passen. Hier en daar wees een afgebrand stuk bosch een' kostgrond van de Negers aan, die, om een' kostgrond te hebben, maar in een stuk bosch den brand steken, de overblijvende stammen laten staan, de afgebrande wegruimen, en in deszelfs grond, zonder verdere bewerking of omploeging, hunne bananen planten, welke dezelfde vrucht is als de pisang in de Oost, en hier voor de slaven het gemeene voedsel, even als de aardappelen voor den ambachtsman in *Holland:* en, schoon hier geen meerder moeite tot het ontginnen van landerijen gedaan wordt, groeiden evenwel hier deze bananen zeer welig. Deze grond was op de helling van den berg gelegen; hierbij stonden een dertig Negerhuizen, die ook tot den *Blaauwberg* behoorden.

Wij leiden even aan, en kwamen, van de eene klip op de andere springende, aan wal. De ligging van deze plaats was ook fraai. De witte stukken marmer, die er, door de natuur gevormd, lagen, te beschouwen, had de moeite van het aan land stappen dubbel vergoed. Eenige kalebasboomen zagen wij ook hier, voorzien met groote kalebassen, welke van het meeste en veelvuldigste gebruik zijn voor de Negers, die ze, alle zeer fraai uitgesneden, gebruiken voor eetsnappen, drinkbakken, lepels, waterscheppers, enz. *Bijzonder* trokken eenige lintjes, om die kalebassen gebonden, mijne aandacht, daar ik zulke lintjes meermalen aan uitgezette vischlijnen had opgemerkt; en ik vernam, dat dit eene *obie* genaamd werd; welke obie door een' of ander' Neger aan dezelve gebonden wordt, ten bewijze, dat hij dit zich toeëigende, of dat het zijn goed was, in welke obie zij hier alle de grootste heiligheid stelden, zoodat niemand zulk een met eene obie voorzien stuk zoude wegnemen, uit vreeze voor de grootste ongevallen.

Verder onze reis vervorderende, zaten wij gedurig door de ondiepte vast, en de Negers, daar het hier een harde zandgrond was, moesten met hun alle de boot over de ondiepte schuiven. Het weder warm zijnde, stapten wij zelve uit de boot, wandelden een eindwegs door het water, en kwamen alzoo met de boot om vier ure op *Weltevreden* aan.

Dit *Weltevreden* is een kleine houtgrond, aan het land behoorende, en een Hospitaal is op denzelven geplaatst. Daar de post *Victoria* een half uur hoogerop lag, vertrokken wij derwaarts; en de Doctor, die, aldaar zijnde, wist, dat hij zoude worden afgelost, had, ons ziende aankomen, de tafel reeds laten dekken. Wij sleten bij den Opzigter of Directeur den avond, waar ik ook, om de meerdere ruimte, mijne hangmat liet ophangen, en gerust sliep.

's Morgens den 15den December, na thee gedronken te hebben, wandelde ik hier en daar in het rond. De Directeur wees mij den kaneel- en kruidnagel-boom; voorts den Aracouboom, welke verf oplevert, waarmede zich de Indianen verwen, om voor eenige insekten zich te beveiligen. Ontzaggelijke stortregens vallen somtijds alhier, gelijk de gevormde kanalen aanwijzen; en het is ook niet gelogen, dat de rivier hier soms tien of twaalf voet in de vier en twintig uren wast: het is, door den sterken stroom, alsdan onmogelijk,

om

om tegen dezelve op te komen. Bij den Directeur op het dejeuné verzocht, dischte hij onder anderen eene lekkere *blaf* op, eene soort van soep, die door de Negermeiden wordt gekookt uit taaijers, visch, vogels, vleesch, of spek, door elkander, sterk gekruid, die zeer wel smaakte. Daar ik op mijn vertrek stond, beloofde mij de Directeur, mij een' tweeden stuurman mede te geven, om over de ondiepten te komen.

Terugtogt van den post Victoria naar den post Gelderland, en vandaar naar Gouverneurslust.

Afscheid van den Directeur genomen hebbende, vertrok ik in den middag om twee ure, en kwam, door hulp van den medegegeven' tweeden stuurman, gelukkig over de ondiepten heen, zoodat ik om zeven ure weder op den *Blaauwberg* was. Toen gerust hebbende, wilde ik, daar ik doorvaren konde, niet verblijven, waardoor ik veel won, zoowel om het water, daar hier bijna geen vloed komt, wijl hier door het afloopend water genoegzaam altijd eb gaat, als om de koelte voor de roeijers.

Om tien ure toefde ik even op de schoongelegene plantadje *Rijnsbergen*, en liet mijn bed spreiden. Lang had ik niet gerust, of ik ontstelde zeer door het geroep: *help! help!* In een' vooruitvarenden coriaal zat een Neger, en uit denzelven was een soldaat, dien hij naar de Joodsche Savana bragt, door omkijken, gevallen; dan, ik konde van dezen, door verscheidene malen heen en weder te laten roeijen, bij de lichte maan, niets meer bespeuren, dan zijn' hoed alleen, die op het water gevonden werd. Onderscheidene echo's hadden alleen op het geroep van den ongelukkigen antwoord gegeven, die waarschijnlijk door een' kaaiman spoedig aangegrepen, naar de diepte gesleept, en dus ellendig omgekomen is. Dit geval deed mij weinig slapen, waardoor de Negers goed doorroeiden, zoodat ik 's morgens, den 16den, om vier ure weder aan *de worsteling Jacobs* was, en roeide door, na vooraf thee te hebben laten zetten, terwijl ik in de boot ontbeet, zoodat ik om elf ure weder aan de Joodsche Savana kwam, en, na twee en twintig uren gezeten te hebben, blijde was aan land te stappen bij den Luitenant D., bij wien ik, volgens gemaakte afspraak, dejeuneerde, en die mij onthaalde op een' beefaal, die de gedaante van een' paling

 heeft,

heeft, maar zoo vet niet is, en, levend, de bijzondere eigenschap bezit, van vele electrieke stoffen in zich te bevatten, zoodat men, denzelven met de hand of een' ijzeren laadstok aanrakende, een' electrieken schok ontvangt door al zijne ledematen. Deze was voor mij een geheel onbekende visch, en smaakte wèl. Hij liet mij na het eten eene levende tijgerkat zien; aan een kettingje lag dezelve vast; hij zelf nam dit poesje in zijne armen; zij ziet er ook even als eene kat uit; dan heeft eene tijgerhuid, groote ooren en neus, een' dikken staart en scherpe klaauwen. Eene kip, haar te na komende, slaat zij met hare klaauwen in eens ter neder.

Voorts, na wat geslapen en ontbeten te hebben, ging ik mijne reis vervorderen. De Luitenant D. werd nu mijn reisgenoot, daar ik thans de reis naar Doctor K. op het Gouverneurshuis, die mij acht dagen bij zich verzocht had, wilde aannemen. Deze post ligt landwaarts in, in eene loodregte linie, welke het kordon, of de linie van defensie, uitmaakt, zijnde vijf uren afstands van den post *Gelderland* af gelegen.

Mijne aankomst op *Gelderland*, en den tijd van mijne wederkomst, had ik den Heere K. reeds laten weten, en deze had alzoo een paard gestuurd; dan bij den avond verkozen wij liever te wandelen, en gingen dus om zes ure bij zons ondergang op weg, drie Negers tot het dragen van onze goederen, hangmatten en mondbehoeften medenemende.

Het witte zand, en zeer hooge bergen van dit zand, gelijk wij er vier passeren moesten, gelijken naar helder, fijn gemalen marmer, en, daar op hetzelve zand niet vele boomen en heesters groeijen, is dit eene vlakke Savana, en deze weg bij helderen zonneschijn ongaanbaar. Mijn reisgenoot toonde mij de sporen van het overtrekken der *pingo's*, of wilde varkens, en verhaalde mij, dat de militairen nabij den post *Gelderland* een twintig stuks van deze dieren gedood hadden. Daar zij van het eene bosch soms naar het andere trekken, en altijd hunnen voorganger, die hun hoofd is, volgen, laat men dit hoofd ongestoord passeren, zoo men geenen algemeenen aanval van deze dieren wil afwachten, daar men dan al de andere gerust kan doodslaan. Men vindt dezelve niet dan met groote hoopen te zamen, en het is een zeer aangenaam wild. Om negen ure waren wij te *Fredriksdorp*, ook een militaire post, daar een Serjant-majoor Kommandant is. Wij volvoerden ons voornemen, om hier te blijven, en, na voor-

af

af de medegenomene ham en vogels te hebben laten aanregten, begaven wij ons ter ruste.

Den 17den December, 's morgens om zeven ure, nadat de Luitenant in zijne kwaliteit het een en ander had nagezien, stegen wij beide te paard; de weg werd langzamerhand min zandig, en zwaar bosch, waardoor al de weg eene laan en zeer lommerrijk was, en alzoo zeer mooi te bewandelen zijnde, stapten wij af, mijn reisgenoot om wat te schieten, en ik, om zoo vele onbekende planten en boomsoorten te beschouwen. De mooiste ananassen stonden hier in het wild, alsmede een overvloed van limmetjes, eene soort van citroenen, doch saprijker, schoon kleiner van stuk, dan deze, tamarinden en andere onderscheidene soorten van boschvruchten. Zeer veel ware hier in het groeijend rijk te onderzoeken en te ontdekken. De Boschnegers en Indianen gebruiken alle niet dan inlandsche kruiden, waarvan er verscheidene in sommige ziekten en ongemakken probatum zijn; dan, geen hunner wil een' blanke die kruiden, noch ook het vergift, waarmede zij hunne pijlen vergiftigen, bekend maken. De cederboomen stonden hier ook fraai. Zoo kwamen wij *Gouverneurslust* allengskens nader, hetwelk wij in de verte van eenen berg schilderachtig zagen liggen, en alwaar wij om tien ure aankwamen, door onzen gastheer opgewacht, en wel in het Gouvernementshuis, dat hij op dien tijd tot zijne dispositie had, en hetwelk anders door den Kommandant van het kordon bewoond wordt; dan deze was vertrokken, en had het kommandement overgegeven.

Verblijf op Gouverneurslust, en retour naar Paramaribo.

Het Gouverneurshuis is in een' zeer netten, Hollandschen smaak gebouwd, en, behalve dit, stonden hier nog onderscheidene andere gebouwen, en het Kommandantshuis. In den aanleg van den vijver en de tuinen was de beste orde in acht genomen; het ombakken van het omliggend bosch, en de nabijzijnde post *Mauritsburg*, welke tien minuten verderop gelegen is, gaf een zeer schoon gezigt, zoodat het niet minder dan eene buitenplaats is, bestemd voor het verblijf van den Gouverneur, of voor zijn buiten, of bij de inspectie van het kordon. Dit kordon is eene linie, die om het geheele bebouwde land van deze Kolonie getrokken is, ter beveiliging

ging van dezelve voor de Boschnegers, en om het wegloopen der flaven van de plantaadjen te beletten. Op den affland van een half uur was een post, of piket; dan thans zijn de posten maar om de twee uren bezet.

Het eerfte werk, dat ik na mijne aankomst alhier deed, was het baden, hetwelk eene aangename verkwikking was. Om twaalf ure dejeuneerden wij lekker met room: want hier zijn veertig ftuks koeijen, die aan den post behooren, en dus is hier melk in overvloed, die in de ftad zoo fchaarsch en duur is. Hierna wandelden wij, om drie ure, naar den post *Mauritsburg*. De Officier van dien post ging met ons terug. Wij dineerden om zes ure te zamen. Hier at ik voor het eerste bot, die voor de Hollandfche niet behoeft te wijken. Wij bleven voorts dien avond bij elkander, en fliepen in het Gouverneurshuis gerust.

Den 18den December ftelde de gastheer na het theedrinken eene wandeling voor. De Hollandfche groenten ftonden in den tuin zeer wel, en deden, met eene kweek van honderd kippen en eenden, en een' vischrijken vijver, in de eerfte dagen geen gebrek zien. Een' ftal van zestig beesten, waarin zoo paarden en koeijen, als ezels geborgen worden, zag ik, als ook eene fmederij, die ik mede alhier niet verwacht had. Alles wordt *hier* gemaakt, naardien er verfcheidene Negers als fmids en timmerlieden werken. Hierna wandelden wij weder naar *Mauritsburg*, en bezagen het hospitaal en de kafernen. Eene blinde flang en een tijgervel, welke de Officier van dien post had, ftond hij mij af. Wij dejeuneerden om twaalf ure, kuijerden na de thee nog eens rond, dineerden om zes ure, wanneer men tot tien ure 's avonds bij elkander bleef. En dit is het gewone plantaadjeleven.

's Avonds plan gemaakt hebbende, om den volgenden dag, den 19den, naar den post *Smotappi* te gaan, welke zes uren van *Gouverneurslust* in eene regte linie van het kordon ligt, had de Heer K. reeds 's morgens ten vijf ure een' wagen met vier ezels en losfe paarden gereed doen ftaan, zoodat wij naar verkiezing konden rijden. Halfweg, op den post *Nephusburg*, dat een Serjantspost is, rustten wij, en verwisfelden. Ieder half uur zag men nog overblijffels van gebouwen en regenbakken van posten, die nu opgebroken waren. Het is hier voorts alles hoog bosch. Verfcheidene apen fprongen in de boomen, en de zonnevogel was hier ook:

de-

deze zeer fchoone vogel is zeer zeldzaam; te vergeefs fchoot men op denzelven. Tegen tien ure kwamen wij op *Smotappi* aan, en vroegen den kommanderenden Officier, of hij van middag alleen had gedacht te eten. Hij verwelkomde ons, en leidde ons den post rond. Het kordon is hier ook ten einde. Na gezien te hebben, dat hij ook nog geen gebrek had, vertrokken wij weder tegen drie ure, eenige fraaije flangen en boschfpinnen opgedaan hebbende. De Luitenant D. ging vooruit, om te jagen, en fchoot een' grooten boschvogel. Te *Nephusburg* wachtten wij elkander, en kwamen ten zeven ure op *Gouverneurslust* weder aan; de kok was reeds klaar, en wij bragten voorts dien avond vriendfchappelijk door.

Den 20sten wandelden wij eens naar de kostgronden, die in het bosch waren aangelegd, waar de bananen en taaijers tierig groeiden; voorts ook de casfava, waarvan ik ook hier zeer goede ftijffel zag maken, benevens brood, casfavabrood of koeken genoemd, dat zeer goed fmaakt. Verder zagen wij galeiboeven in de ijzers; negen gewezene militairen waren zoo gearmeerd; zij waren bezig met het opwerpen van een' weg en het omhakken van een bosch. Des middags deden wij een togtje met een' nieuwen wagen.

Den 21ften kreeg de Luitenant tijding van de aankomst der troepen voor de aflosfing, die jaarlijks gefchiedt, en nog zoo fpoedig niet verwacht werd; zoodat wij den 22ften te paard weder naar den post *Gelderland* vertrokken, en daar tegen den avond aankwamen. Den 23ften gaf de Luitenant zijnen post aan zijnen opvolger over in het Joodfche dorp, of de Joodfche Savana. Hier leidde hij ons bij de voornaamften in, die, met ons bezoek vereerd, ons hunne mooije kerk en boeken Mozes lieten zien. Het fpeet mij, dat 's middags de regen ons belette in onze wandeling naar een Indiaansch dorp, dat een uur van de Joodfche Savana af lag. Eenige van die Indianen waren op het Joodfche dorp, die bogen, pijlen, gemaakte kannetjes en potten te koop aanboden: weinigen kunnen hunne Indiaanfche of Bokkeneefche taal verftaan, en zij hebben alleen hunne fchaamte bedekt.

Den 24ften ftapten wij bij tijds in de boot, de terugreis naar *Paramaribo* aannemende. De militairen met al hunne bagaadje, vogels, bokken, geiten, papegaaijen, raven enz. in eene groote overdekte pont wordende ingefcheept, geleek

de-

dezelve wel naar de ark van Noach. Een hond, in het water vallende, jankte vreesselijk, en, eindelijk er uitkomende, had hij zijn' staart verloren, die hem zeker door een' kaaiman was afgebeten. Om elf ure stapten wij op de plantaadje *l'Esperance* aan land, en, na bij den Directeur gegeten, en de suiker- en rumstokerij bezigtigd te hebben, vertrokken wij tegen den avond, en om den vloed ankerden wij om twaalf ure, en lieten ons bed in de boot opmaken.

Den 25sten voeren wij weder van zes tot twaalf ure, gingen op de plantaadje *Waterland* uit de boot, waren gasten bij den Directeur, en werden 's avonds op de plantaadje *Adrichem*, die een uur benedenwaarts ligt, te soupéren gevraagd.

Mijn reisgenoot op de plantaadje aan de overzijde moetende zijn, voeren wij naar *Klaverblad* over; vanhier kon men wandelen naar de plantaadje *St. Eustachius*; wij staken vandaar met den Directeur naar de plantaadje *Adrichem* over, vanwaar wij, na gesoupeerd te hebben, vertrokken, en kwamen den 26sten December met de arke Noachs, die wij 's nachts hadden ingewacht, om tien ure te *Paramaribo* terug; gevende het gezigt van de stad, de rivier afkomende, met een zestig stuks schepen op de reede, eene fraaije vertooning.

HET ONWEDER OP ISLE DE FRANCE, DEN 1STEN MAART 1818.

Het volgende is een uittreksel uit een' brief van den Heer COUDRAY, Leeraar aan het Collegie op *Isle de France*, aan een' zijner landslieden te *Mons*, en beheist het ongeluk, hetwelk, onder vele honderd anderen, ook de familie van Mevrouw LEMAITRE trof.

Mevrouw LEMAITRE, welker echtgenoot kort te voren naar *Frankrijk* vertrokken was, bleef op hare plantaadje *La nouvelle Découverte*, vierdehalf mijl van de haven verwijderd, terug. Haar huis was tamelijk hecht gebouwd; hare huisgenooten bestonden uit hare kinderen en eenige zwarte slaven van beiderlei geslacht. Tegen twee ure des morgens werd zij door het geloei van den wind en den overal indringenden regen uit den slaap gewekt. Een oogenblik daarna kwam de opziener der plantaadje met al de Negers, wier hutten door den storm omvergesmeten waren, om bij hunne meesteres eene

schuil-

ſchuilplaats te zoeken en haar bijſtand te bieden. Naauwelijks waren zij om haar heen verzameld, of een rukwind ſcheurde een gedeelte van het dak af, en voerde het als een' bos ſtroo weg.

Daar nu de regen bij ſtroomen indrong, moest men eene andere ſchuilplaats zoeken: meer dan een uur ver van elke woonplaats verwijderd, herinnerde Mevrouw LEMAITRE zich eene natuurlijke grot in een' ſlechts honderd vademen verwijderden heuvel in het bosch. Derwaarts dacht zij met hare kinderen en ſlaven te vlugten. Na ongeloofelijke moeite en inſpanning kwamen zij aldaar aan, maar vonden, tot hunne ſmart, dat een' ſterke ſtortvloed zijn' weg naar deze grot genomen had. Na weinig minuten was deze vloed tot een' ſtroom aangezwollen, en het gelukte den ſlaven ſlechts met moeite, hunne meesteres en hare kinderen aan de golven te ontrukken. Nu moest eene andere toevlugt gezocht worden. De naaste buren van *La nouvelle Découverte* waren aan den eenen kant Mevrouw CURTIUS, en aan den anderen, maar langs een' afſchuwelijken weg, de Heer JACOB, de zoon. Men beſloot naar Mevrouw CURTIUS te gaan. Het was vier ure. In dit oogenblik klaagde een van Mevrouw LEMAITRE's kinderen, hetwelk een zwarte op den arm droeg, over koude; werkelijk bibberde de kleine, en was van koude verſtijfd. „Loop naar de plantaadje, en haal eene wol„len deken; red mijn kind!" ſmeekte Mevrouw LEMAITRE een' jongen ſlaaf, wiens onverſchrokkenheid zij kende. De ſlaaf vloog pijlſnel naar het huis terug; naauwelijks treedt hij binnen, of het ſtort in, en verplet hem; vier dagen daarna werd hij onder de puinhoopen gevonden. Het gezin vervolgde inmiddels zijnen weg in het bosch, onder donder, blikſem en ſtroomen van regen. Dit oogenblik geleek den zondvloed. Na een uur gaans, onder duizend gevaren en afgemat, waren de arme zwervers omtrent bij het huis van Mevrouw CURTIUS aangekomen, toen zij een' diepen, meer dan honderd voet breeden ſtroom zagen, die hen van hetzelve afſcheidde. De bezitſter van het huis was zelve in den grootſten nood; haar ganſche oogst van kruidnagelen was, benevens de voorraadsgebouwen, vernield, en zij was van het eene oogenblik tot het andere in gevaar van door haar huis verplet te worden.

Van haar was nu noch hulp noch toevlugt te hopen. Dit oogen-

oogenblik van volslagene vertwijfeling is onmogelijk te beschrijven.

Men moest nu langs denzelfden weg, waar de gevaren door de steeds toenemende woede des storms verdubbeld waren, terugkeeren, om bij den Heer JACOB te geraken, en te dien einde een voetpad, of liever een' trap van vier honderd treden, over den berg *Glisfoire* opzoeken. Een gedeelte der slaven ging vooruit, om den weg te banen; een ander droeg de kinderen, en ondersteunde hunne vermoeide meesteres; de overigen omringden haar, om haar zoo veel mogelijk voor den regen en afgescheurde takken te beschermen, die de wind in het rond zweepte, en die, met geweld door denzelven voortgedreven, de wandelaars kwetsten, en ligt nog gevaarlijker schade hadden kunnen toebrengen.

Eindelijk hadden zij den top van de *Glisfoire* bereikt; maar hier wachtte hen geen troost, maar de aanblik van duizendvoudig gevaar, waaraan slechts een wonder hen kon onttrekken. Het onweder was in zijne hoogste woede. Het was nu zes ure. Er bleef geene keus; men moest hier op den bergtop van koude en gebrek omkomen, of in den afgrond afdalen.

De arme moeder vertrouwde op God, die haar tot hier toe zoo wonderbaar behouden had, en op de getrouwheid harer slaven. Door deze ondersteund, daalde zij den berg af. Hier was geen spoor meer van een' weg; het was eene cascade, ja veeleer eene bergkloof, waarin boomstammen, aardklompen en steenen, door den stroom voortgesleept, naar omlaag rolden; regts en links stortten boomen met ontzettend gekraak neder. Hoe dikwijls bad de teedere moeder, wanneer zij rotsklompen zich losrukken en naar beneden donderen hoorde, God, dat Hij hare kinderen zou bewaren!

Bij zulk een dringend, rondom dreigend gevaar kon hen slechts een wonder redden: het geschiedde ook; want om zeven ure kwam de ongelukkige moeder, uitgeput, half dood, in eene soort van stompzinnigheid, bij den Heer JACOB aan. Hij was juist met zijne gansche familie bij zijnen vader bij de *Pont du Tombeau*. Deze omstandigheid had voor de geredden zeer treurig kunnen uitvallen, hadden zijne slaven zich niet op het hartelijkst beijverd, om de vrienden van hunnen heer te ontvangen, en hun, die in dit oogenblik geene toevlugt op aarde hadden, allen bijstand te verleenen.

OLIVIER CROMWELL.

In zeer gewigtige aangelegenheden vertrouwde CROMWELL niemand, dan zijnen Secretaris THURLOW, en dikwijls ook dezen niet. Een voorbeeld hiervan komt uit THURLOW's eigen' mond. Eens ontving hij bevel van zijnen Meester, ten bestemden tijde naar eene bepaalde plaats te gaan, en den man, dien hij daar zou zien wandelen, (kleeding, houding, enz. werden hem naauwkeurig beschreven) een' wissel van 20,000 P. st., in *Genua* betaalbaar, te overhandigen, zonder een enkel woord te spreken. THURLOW volvoerde zulks, en heeft nooit geweten, wie de persoon en welke de aanleiding is geweest.

Niets van al hetgene KAREL II in zijne ballingschap deed, bleef CROMWELL onbekend. Een Edelman, die in dienst des Konings had gestaan, verzocht den Protektor om verlof tot eene reis, en verwierf hetzelve onder beding, dat hij KAREL STUART niet zou zien. Hij vond dezen te *Keulen*, en verschafte zich bij hem een nachtelijk gehoor. Na een omstandig onderhoud over de aangelegenheden, om welker wille hij gekomen was, nam hij afscheid, en ontving eenen brief, dien hij tusschen de voering van zijnen hoed verstak. Bij zijne wederkomst in *Engeland* verscheen hij met eene vrijmoedige houding voor CROMWELL, en verzekerde, op de hem gedane vraag, dat hij aan zijne belofte stiptelijk voldaan had. „ Wie blies dan," hernam CROMWELL, „ de kaarsen uit, toen gij met KAREL STUART spraakt, en wie nam den brief aan, dien hij u medegaf?" — Vergeefs poogde de verpletterde Edelman zulks te loochenen, en hij werd onmiddellijk naar den *Tower* gevoerd.

PITT.

In de eerste jaren der *Fransche* Omwenteling kreeg een der eerste *Londensche* huizen last van een *Amsterdamsch* kantoor, om iemand, die de andere helft van eene doorgesnedene kaart, welke in den brief gesloten was, vertoonen zou, 40,000 Livres te betalen. De man met de halve kaart kwam, doch antwoordde op de vragen des bankiers niets, dan dat hij betaald

wilde zijn. De bankier, wien deze geheimzinnigheid verontrustte, geloofde PITT zulks te moeten mededeelen. De Minister vroeg, of hij den naam des mans wist, die het geld ontvangen had. Men wist dien niet. Of de bankier hem kennen zou, als hij hem zag. Zonder twijfel. Nu haalde PITT uit eene lade verscheidene portretten, waaronder de bankier weldra zijn' man herkende. „ Geef dezen zoo veel hij vordert," zeide PITT: „ hij besteedt het niet slecht."

DE ONPARTIJDIGE BIECHTVADER.

(LLORENTE's *Histoire critique de l'Inquisition.*)

Een gestreng Biechtvader voer zeer hevig uit tegen eenen armen boeteling, die zich beschuldigde, eenige uren des Zondags, uit noodzakelijkheid, gearbeid te hebben. Toen hij echter vernam, dat zulks in den moestuin van het klooster geweest was, bedaarde hij terstond, en zeide: *Ho! ho! dat is iets anders: ik dacht, dat gij in eenen ongewijden tuin gewerkt hadt.* — Tot zoodanige tegenstrijdigheden laat het eigenbelang zich vervoeren, en dergelijke zijn deszelfs schandelijke uitwerksels, wanneer het, niettegenstaande alle moeite, die het neemt, om zich te verbergen, zich zelf onwillekeurig verraadt.

JACOBUS II.

JACOBUS II, van *Engeland*, verliefde op de dochter van Sir CHARLES SEDLEY; weldra werd zij zijne verklaarde minnares, en hij verhief haar tot Gravin van *Dorchester*. De vader der nieuwe Gravinne vond zich door deze onderscheiding alles behalve gevleid, maar in tegendeel tot gramschap gewekt, daar zulks tevens eene openlijke aankondiging van de schande zijner dochter was. Hij besloot gevolgelijk, tot de zamenzwering, welker toeleg was, den Koning van den troon te ontzetten, toe te treden, en zeide eens tot eenen vertrouwden vriend: „ Niets haat ik meer dan ondankbaarheid! De Koning heeft mijne dochter tot Gravin verheven; thans wil ik beproeven, de zijne Koningin te maken!"

LODEWIJK XIV.

„ Heeft zich THOMAS om de plaats van BOUGAINVILLE bij de Akademie aangemeld?" vroeg LODEWIJK XIV. — „ Neen, Sire!" antwoordde BISSY, „ hij ſtaat niet naar dezen post: want hij is niet bij mij geweest." — „ Hij geloofde niet, dat gij medelid waart!" hernam de Koning, en zijne Hovelingen lachten.

DE GEVOELIGE KRIJGSMAN.

Een dapper Krijgsoverſte werd door eene niet zeer gevoelige vrouw met bijzondere onderſcheiding bejegend. Zij wenschte hem geluk met het behalen van eene onlangs bevochtene zege. „ Gij moet u," zeide zij, „ in zulk een oogenblik regt gelukkig voelen!" — „ Mevrouw!" hernam hij, „ gij bedriegt u. Na het ongeluk eenen ſlag te verliezen, beſtaat er geen grooter, dan eenen te winnen!"

ZESTAL OORSPRONKELIJKE DICHTSTUKJES,

Door

J. W. IJNTEMA.

V.

MINNAARS JAS-SPEL.

't Spreekwoord zegt: Die waagt, die wint.
Maar, zoo 't op den echt zal ſluiten,
Houdt vooral geen tweede er buiten;
't Is: Verzint, eer gij begint!

't Jawoord is zoo ras gevraagd,
Even ras te vaak geſchonken;
Maar, is ééns de band geklonken,
Heeft men zonder winst gewaagd.

Minnaars, die, te regt bevreesd
Om de huwlijkskans te wagen,
Schroomt het jawoord af te vragen,
Houdt het Jas-ſpel voor den geest!

Speelt gij met een meisje dan,
Straks ontdekt gij, na 't *mêléren*,
Hoe zich uw fortuin zal keeren,
Of gij zijn zult *boven Jan*.

Acht zij op uw rede niet,
Blijft bedaardheid haar verzellen,
Past zij vlijtig op haar tellen,
Zorgt zij, dat ze zich verziet;

Lacht zij bij uw tegenbeên,
Schijnt zij naar gewin te ſtreven,
o! Dan is de kaart *vergeven*,
En gij loopt een blaauwe ſcheen.

Maar, is zij verſtrooid bij 't ſpel,
Schijnt haar oog in 't oor gevaren,
Blijft zij voor zich henen ſtaren,
Bloost zij voor haar ſpeelgezel;

Heeft ze alleen gevoel er van
Als 't geluk *u* ſchijnt te ontvlugten,
Slaakt haar boezem ſtille zuchten,
Ja, dan zijt gij *boven Jan!*

Dan, mijn vriend, fortuin is wuft:
Draag dus zorg om niet te *roemen*,
Tot gij weet, dat, bij het noemen,
U geen ander overbluft.

Want, al hebt gij ook de *nel*,
Zoo gij haar te vroeg laat kijken,
Die de *boer* heeft, kan ze ſtrijken,
En partij wint ligt het ſpel.

Maar, ligt *hartevrouw op ſtok*,
En gij *ruilt* haar voor de *zeven*,
Dan behoeft gij niet te beven,
Dat haar ſoms een ander trok.

Hebt

Hebt ge alzoo het ſpel doorgrond,
Let dan verder, of het keeren
Van de kans haar luim kan deren;
Let op oog, gebaar en mond.

Zie het meisje van nabij,
Of ze ook, daar zij niet kon *kleuren*,
('t Ergst, dat meisjes kan gebeuren!)
Toevlugt nam tot kunstnarij.

Zuiver ſpel een zuiver hart!
Is u 't tegendeel gebleken,
Ach! bij zulk een heilloos teeken,
Vlugt! beſtrijd uw minneſmart!

Maar wanneer zij, bij de kaart,
't Zij fortuin haar mild bedeelde,
Of met haar als ſtiefkind ſpeelde,
Gulheid aan opregtheid paart;

Als ze, inhalig noch jaloersch,
Bij het zuiver kaartverdeelen
Niet geneigd is tot krakeelen,
Noch haar ſpel dekt met een floers;

Als ze, indien ge ſoms een kaart
Hebt vergooid bij 't *maatjes*-ſpelen,
Minlijk zoekt uw fout te helen,
Eer zich zelv' dan u bezwaart;

Speel dan ferm uw' *hartenheer*,
En gij zult, het kan niet falen,
Met die kaart het *vrouwtje* halen,
Ongezind tot tegenweer.

Zoo dus eenmaal zulk een maagd
Spelend u het hart mogt raken,
Dan moogt gij geen *troef* verzaken:
Hij toch wint vast, die hier waagt.

Ja! hij wint een lieve bruid;
En, die zulk een' ſchat mogt winnen,
't Hoogſte doel van ziel en zinnen,
Speelt opéén*s* *vijfhonderd* uit!

VI.

ELK WAANT ZIJN UIL EEN VALK.

Ja! verbeelding is een fchalk,
Maakt elks uiltje tot een' valk.
Men behoeft niet ver te loopen,
Om ze er voor te zien verkoopen.
Schaars is men er op verdacht:
Uilen vliegen fteeds bij nacht.

Waar men zich ook wendt of keert,
Vindt men d' uil als valk vereerd.
Van den beedlaar tot den koning,
Allen maken ze een vertooning,
Of dit vreemde vogelpaar
Naauw verwant ware aan elkaar.

Heerlijk is der dichtren kracht,
Als zij, door Apollo's magt,
Starende op den zonnewagen,
Zich op valkenhoogte fchragen;
Maar hoe veel zien, in hunn' waan,
Daar hunne uilenvlugt voor aan!

Vele fchrijvers, met refpect,
Waar geen recenfent meê gekt,
Steken, met of zonder weten,
(Alwat leven wil, moet eten)
Op een zwierig titelvak,
't Uiltjen in een valkenpak.

Wie dan werpt den eerften fteen
Naar een' armen boekworm heen,
Als hij, om de blaam te weren,
Dat zijn fonds de wormen teren,
In een advertisfement,
Uilen foms voor valken vent?

Me-